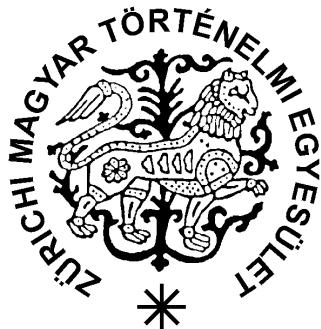

**„A Hazáért!” című 3. emlékkonferencia
az első világháború befejezéséről
a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi
és Honvédtisztképző Kara és
a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület
közös rendezésében. Budapest, NKE Kápolna,
2018. december 1–2.**

Szerkesztette: Darai Lajos

**ACTA HISTORICA HUNGARICA TURICIENSIA
XXXIV. évfolyam 2. szám**

Sorozatszerkesztő: Csihák György

A ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET 115. SZ. KIADVÁNYA

ISSN 2297-7538*

**Zürich, Budapest, Adelaide, Athén, Bangkok, Beijing, Beregszász, Boulogne
Sur Mer, Brno, Carrigmore, Csikszereda, Felsőőr, Heidelberg, Helsingborg,
Honolulu, Koppenhága, Lendva, London, Pozsony, Szabadka, Vancouver**

* Lévéen svájci egyesület svájci kiadványa, svájci az ISSN-szám is.

Tartalom

TANÁCSKOZÁSUNKRÓL	4
Az előadások és hozzászólások kép- és hangfelvétele:.....	4
AZ ELŐADÁSOK	7
A konferencia első napja: 2018. december 1.....	8
Megnyitó	8
Csihák György a ZMTE elnöke: Köszönet a szervezőknek, a házigazdának és az előadással szereplőknek	8
Kovács Vilmos ezredes, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatója: Az első világháborús hadiipar erdélyi vonatkozásai	10
Délelőtti előadások	19
Csihák György (Zürich): A gyulafehérvári román határozat és a Magyar Királyság Történelmi Alkotmánya. Erdély elvesztése. (Tények egy kicsit másként)	19
Váralljai Csocsán Jenő (Oxford): ERDÉLY ÉS A HÁROM NEMZET középkorból eredő autonómiája	56
Tüdös S. Kinga (Sepsiszentgyörgy): Idegen földről érkezett szolgálattévők a fejedelemségkori Erdélyben (1616-1689)	98
Garda Dezső (Gyergyószentmiklós): A székhelyek és 1918. december 1.	106
Vekov Károly (Tiszafüred/Kolozsvár): Trianon és a B-terv hiánya, avagy a „kettős hatalom” kialakulása	148
Harai Dénes: „Nincs több elpazarolni való magyarság”	154
Délutáni előadások	155
Cziráki Zsuzsanna (Szeged): Az erdélyi szász jelenlét történelmi háttéréről	155
Nyisztor Tinka (Pusztina): Moldvai magyarok a századok során	163
Miski Péter (Budapest): Teleki Mihály és az erdélyi románság	167
Sancz Klára Lujza (Budapest): Gróf Széchenyi István 1813-ban kinyilvánított véleménye a Habsburg Birodalom jövőjéről	168
J. Újváry Zsuzsanna (Budapest): „Advent a Hargitán” – Szerelmi történet vagy valami más?	175
Újházi Loránd (Budapest): Az erdélyi katolikus egyházmegyéek a hatályos egyházjog tükrében	182
A konferencia második napja: 2018. december 2.	183
Délelőtti előadások	183
Fodor István (Budapest): Erdély népi összetétele a honfoglalástól az újkorig	183

Pandula Attila (Budapest): A kolozsvári jezsuita, majd piarista templom Szentháromság dicsőítése) kriptája	187
Biró Bence (Budapest): Magyar vármegyei címer, dákoromán jelkép	202
Darai Lajos (Kápolnásnyék): Cui prodest? Miért szervetlen Erdély román állami fennhatóság alá erőszakolása?	211
Jávor Miklós (Mosonmagyaróvár): Gondolatok az ún. „európaiságról”	313
Csihák György (Zürich): Zárszó	314
Darai Lajos (Kápolnásnyék): Elnöki összefoglaló a második napról	315
J. Újváry Zsuzsanna (Budapest): Összegzés „A Hazáért! Emlékezés az 1918. december 1-i gyulafehérvári román gyűlésre” című tudományos tanácskozásról	319
CSATOLT TANULMÁNYOK	326
Timaru-Kast Sándor (Ingelheim): A románok eredetéről, Magna Vlachiától Ungro-Vlachiáig. A Kárpát-régió magyar földrajza	326
Gáll H. Erwin (Bukarest): Honfoglaláskori temetők Erdélyben	356
Kováts Zoltán (Szeged): A székely népesség számának alakulása az Erdélyben történő megtelepedéstől kezdve 1910-ig	358
Kitekintés az egész Kárpát-medencére	365
Balogh Miklósné (Beregszász): Magyarok Kárpátalján	365
Szekeres László (Szabadka): A délvidéki magyarok nemzettudatáról	370
Herényi István (Velem/Budapest): A Burgenland – vagy magyarul Várvidék, Vártartomány	374
Juba Ferenc (Bécs): Fiume	377
Kitekintés Európára	385
Z. Tóth Csaba (Pécs): A cári család tagjainak tragédiája az első világháború végén s utána. Anasztaszia Romanov nagyhercegnő személyes „Trianonja”, 1920-2020” . 385	
Kitekintés a világra	490
Tóth Csaba (Pécs): A kocka el van vetve...? – „üzenet” a jövőnek egy amerikai emlékművön	490
Csihák György (Zürich): Klímavédelem	499
DOKUMENTUM	506
A gyulafehérvári határozatok (értékelt változat)	506
ELŐADÓK, SZERZŐK	509
FÜGGELÉK	517
Kiadványaink jegyzéke	517

TANÁCSKOZÁSUNKRÓL

Védnöke

Prof. Dr. Padányi József vezérőrnagy, a NKE tudományos rektor-helyettese

Munkacíme és a tárgykör

„Emlékezés a gyulafehérvári román gyűlésre, 1918. december 1.”

(Gedai István és J. Újváry Zsuzsanna javaslata alapján)

Erdély népessége, a románok erdélyi betelepülése és szabadsága, kultúrájuk, oktatásuk az erdélyi fejedelmek alatt. Bizánc szerepe (ortodoxia), vallási viszonyok és vallásszabadság: az 1568. évi tordai országgyűlés, 1571. évi székelyvásárhelyi (marosvásárhelyi) országgyűlés. Kiemelten az 1916 és 1921 közötti időszak, arra keresve a diplomáciai, nemzetközi jogi, bel-, kül- és katonapolitikai stb. választ, hogy hogyan veszett el Erdély?

Célja

Hogy Erdély (1918. gyulafehérvári román gyűlés) kapcsán a *lét és nemlét törésvonalairól* gondolkodjunk. Az előadások során válaszokat kaptunk az akkori helyzetre (a nagyhatalmaktól a magyarság megítélésére, annak okaira), és a jelenhez vezető utakra, valamint a nemzeti gondolkodás szükségességére, értékeire (oktatás stb).

Ez tudományos tanácskozás sorozatunk záró rendezvénye, Trianon centenáriuma (2020) való egyesületi felkészülés részeként.

Az előadások és hozzászólások kép- és hangfelvétele:

Készítette Ravasz Zoltán (München): kép, és Csipai József (Budapest): hang.

2018. december 1. délelőtt: <https://www.youtube.com/watch?v=Wnxk3sBUjdA&t=6573s>

2018. december 1. délután: <https://www.youtube.com/watch?v=-oSh57Pp7ZM&t=4413s>

2018. december 2. délelőtt: <https://www.youtube.com/watch?v=MA9ZqwKJJJU&t=3s>

NYILATKOZAT

Emberi szeretet, szakmai tisztaság, tárgyi tudás és önzetlen, becsületes gondolkodásmód jellemezzén bennünket, akik a magyar nép és a haza történelmének kutatásában együttesen munkálkodunk.

Baráti kézfogásra nyújtjuk kezünket minden irányban. Tevékenységünk politikától mentes, tisztán tudományos, baráti és ismeretterjesztő. Nincsenek sem anyagi, sem társadalmi céljaink – szerelmünk a magyar nép és történelme, valamint nyelve. Mélyen tiszteljük tagjaink, barátaink és az érdeklődő egyének elkötelezettségeit, amelyek azonban semmiféle következménnyel nem járnak sem egyesületünkre, sem a többi tagjára.

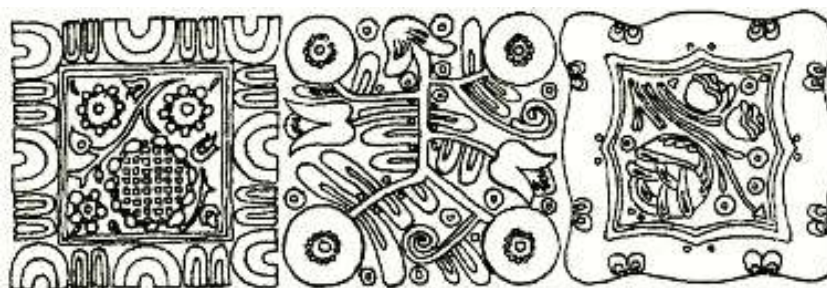
Minden célunk pozitív. Külső nyomástól mentesen, a legtisztább tudományos szellemben akarjuk tanulmányozni és kideríteni – mindenekelőtt – a magyar nép, vagy népek igazi eredetét, őshazánkat vagy őshazáinkat, valamint a magyar nyelv eredetét, ma élő nyelvünk és népünk rokonait.

Nem utasítunk eleve vissza semmiféle elméletet, azonban elvárjuk, hogy a bizonyítékok és az érvek szigorúan tudományos alapon álljanak. Nem egyezünk bele, hogy bárki bármiről kijelentse, hogy az már megoldott kérdés és ezért mindenki köteles magáévá tenni.

Teljes tisztelettel vagyunk úgyszintén az emberiség nagy családjának többi tagja iránt, miközben elvárjuk tőlük ugyanezt a tiszteletet népünkkel szemben. Meggyőződésünk szerint jövőnk új, dicső temploma csak a tiszta erkölcs alapjára építhető; ennek előfeltétele egymás kölcsönös tiszteletben tartása és az erőszak minden formájának és következményének eltüntetése.

A jelen és a jövő kérdéseinek a történelemkutatással való összefüggésével tisztában vagyunk. A mi álláspontunkat ezennel teljes terjedelemben nyilvánosságra hozzuk.

Kelt Zürichben az 1986-os esztendő február havának 10-ik napján.

HÁZIREND

1. Az elhangzott és írásban közölt dolgozatok kizárólagos tárgya a magyar történelem és a magyar nyelv, valamint a szorosan kapcsolódó témakörök, különösen hangsúlyozandó, hogy semmiféle politikai, filozófiai vagy vallási közleménynek itt helye nincs.
2. Az itt elhangzott és/vagy ide küldött dolgozatok közlési joga kölcsönösen az Egyesület és a szerző tulajdona. Az Egyesület hasznot nem kereső társaság, így közleményeit önköltségi áron vagy ingyenesen adja át az érdeklődőknek. Ugyanez vonatkozik a hangszalagra, filmre és minden egyéb információra.
3. Az Elnökség kéri a résztvevőket, hogy tárgyilagosságukat őrizték meg és jóhiszeműen hallgassák végig a legellentmondóbb nyilatkozatokat is és semmiféle személyi kérdést ne vessenek fel. Az előadókat, a hozzászólókat semmi módon ne zavarják.
4. Az előadók előadásukat az elnöknek mondják, illetve olvassák. A hallgatóság részéről közbeszólásnak, hangos megjegyzésnek helye nincs. Kérdések írásban feltehetők és kiigazítások ugyancsak írásban átadhatók az elnöknek. Az elnök csoportosítja mind a kérdéseket, mind a helyreigazításokat és a beszélgetés alkalmával felveti.
5. A vezetés a mindenkori elnök kezében van; megszólítása: Elnök Asszony! Elnök Úr! Az elnök a saját legjobb belátása szerint vezet.
6. Szerelmünk a magyar történelem és a magyar nyelv!

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Elnökség

AZ ELŐADÁSOK

A konferencia első napja: 2018. december 1.

Megnyitó

Elnök: Harai Dénes egyetemi tanár

*Csihák György a ZMTE elnöke:
Köszönet a szervezőknek, a házigazdának és az
előadással szereplőknek¹*

Jó reggelt kívánok! Gondolom, helyes, ha az első szó a köszöneté. Köszönöm mindennek-előtt a Nemzeti Közzolgálati Egyetemnek, hogy immáron harmadízben ad helyet ennek a rendezvényenk. Tanár úr [Harai Dénesre mutat], nagyon szépen köszönjük. Természetesen köszönöm Egyesületünk tagjainak, leginkább azon tagjainknak, akik – mától számítva több, mint egy éve visszafele – megkezdtek ennek a rendezvénysorozatnak az előkészítését, és azóta is szorgalmasan dolgoztak. Ezen belül is az orszolánrészt Harai Dénes tanár úr volt szíves vállalni és teljesítette is. Köszönöm az előadóknak, akik néhol szinte még messzi földről is idejöttek, hozva a maguk tudását, óriási ismeretanyagát. És nagyon remélem, hogy sikerül egy komoly tudományos rendezvényt tartanunk a mai napon és a holnapi nap, déllött folyamán is.

Egyesületünk tagjairól annyit azért elmondok, hogy – azt majd fogják látni, mert az egyesület jelvényét viselik [mutatja a nyakában függő kerek jelvényt], – hogy minden támogatás, minden segítség, különösebb anyagi előny várása nélkül bő harminc éve igyekszük a magyar tisztességes nemzeti történelemkutatást segíteni. Nem azt mondjuk, hogy mink tudjuk, hogy mink vagyunk az istennel kapcsolatban, nem, mink azt mondjuk, hogy mink keressük az igazságot. Nem hirdetjük: keressük. S remélem, hogy a mai és holnapi előadás sorozat is fogja ezt majd igazolni.

Természetesen köszönöm mindazoknak, aki a háttérből segédkeznek. Bizony, nehéz azt tudni, sőt, talán legtöbbször nem is tudják, hogy egy ilyen rendezvény nem születhet, nem sikerülhet egy sor szorgalmas, egyszerű munkát végző embernek a közreműködése nélkül. Akik a háttérben vannak, talán egy pillanatra sem látszanak, de semmiféle komoly rendezvény egész biztosan nem sikerülhet nélkülük. Köszönöm tehát mindezeknek szíves fáradozásukat és munkájukat.

Köszönöm természetesen annak is, aki ebben a, hogy is mondjam, nem annyira háttérből, hiszen a legelső sorból, óriási feladatot vállalt. Münchenből eljön, és az egész rendezvényt fölveszi. Kiváló profi szakember, tehát nem amatőr. Ő is, mindenféle külön elismerés, azt akartam mondani: reménye nélkül, de hiszen eben nem is reménykedett. Egyszerűen felajánlotta segítségét. És nagyon szépen köszönöm, hogy testvéreddel, segítőtársaddal együtt [rájuk mutat] itt vagytok, és ebben segítetek. Köszönöm szépen. Az ő kérésükre meg kell kérdezzem, hogy van-e itt valaki, – és emelje fel a kezét – aki nem szeretné, hogy a filmen szerepeljen. Nem akarja, hogy az arca látszódjék. Kérem, emleje föl a kezét. [Szétnézve:] Ilyen nincsen, tehát akkor nem kell ezen aggódni. Mindenesetre mindenki láthatja, ha feléje fordul a kamera, és ő el tud fordulni, hiszen ez egy aránylag egyszerű dolog. De kérem, hogy erre ettől kezdve mindenki amga ügyeljen.

¹ A megnyitó beszéd szöszierint leírva.

Amint tetszenek látni, az egész rendezvény alatt hátul [a hallgató közönség mögé mutat] egyesületi könyveekt, kiadványokat és egyetemi kiadványokat el lehet vinni, az azért van ott. Mindenki kedvére, tetszése szerint válogathat, s elviheti. Tessék szíves lenni ezt akár tovább is mondani, hogy aki majd később jön, ő is tudhassa ezt.

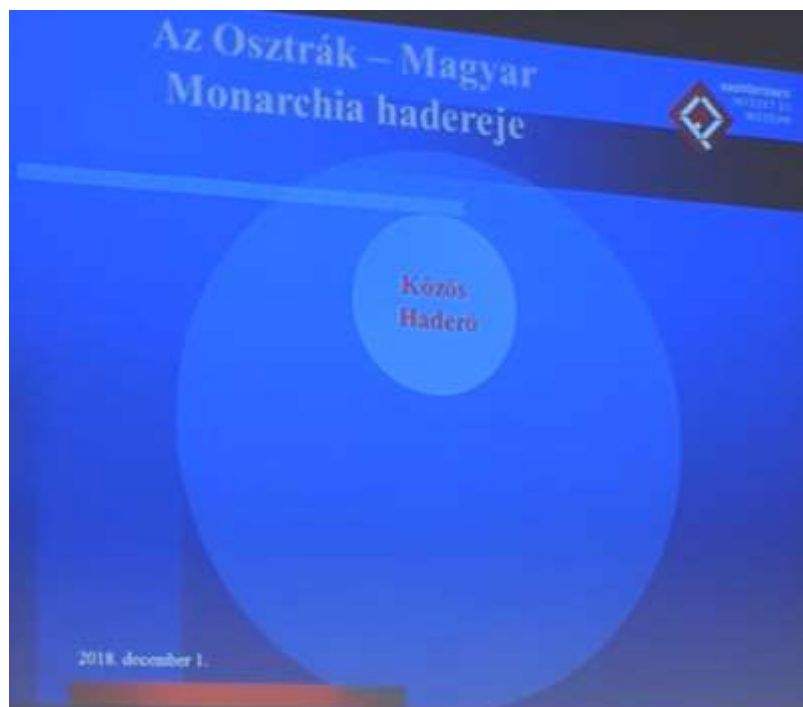
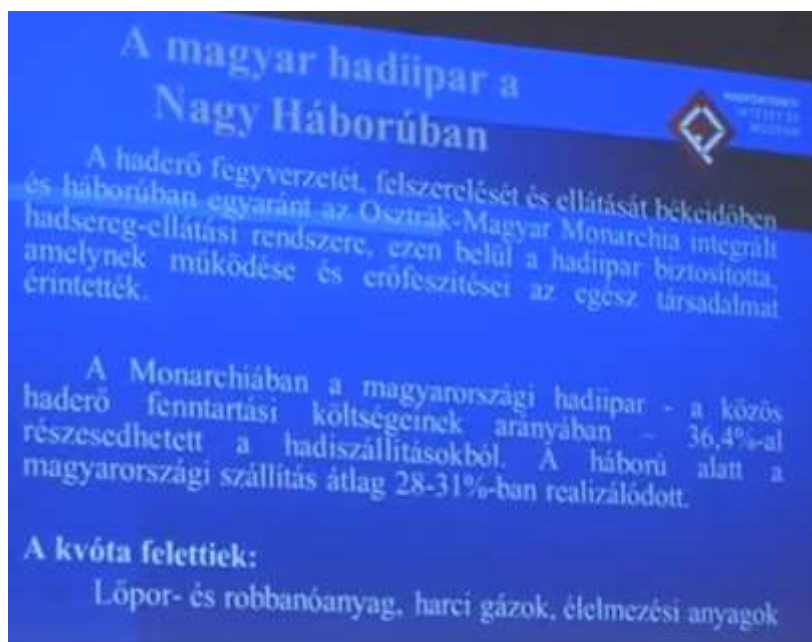
Amint már az elnök úr [Harai Dénes levezető elnökre mutat] itt már mondta, az egész rendezvény ideje alatt mindig itt elnököl valaki. Nagyon kérem, hogy szíveskedjenek az utasításait mindenkor pontosan betartani. A Házirend ki van téve.

Az első elnök Harai Dénes [rámutat] egyetemi tanár, egyesületünk kiváló tagja, aki az előző Nemzetvédelmi Egyetem rektorhelyettese is volt. Ma már csak nyugalmazott ezredes, de azért egyetemi tanár, és bizony igen sok munkét végez ebben az egyetemben és a mi egyesületünkben is mind a mai napig. És utána pedig Újvári tanárnő, a Katolikus Egyetem docense, történelemtudomány kandidátusa fog elnökölni. Kérem, szíveskedjenek akkor az ő utasításait követni és akkor tanár úr, talán megkérem, hogy az elnöklést vedd át.

*Kovács Vilmos ezredes, a HM Hadtörténeti
Intézet és Múzeum főigazgatója:*

Az első világháborús hadiipar erdélyi vonatkozásai²

² A megnyitó előadás vetített képei alapján a videófelvételtől közzétéve.

A magyar hadiipar fejlődése a Nagy Háború előtt

- A XIX. század utolsó harmadában Magyarországon a gyári nagyipar fejlődése lehetővé tette egyre több és nagyobb ipari vállalkozás létrejöttét.
- A hadsereg, illetve a haditechnika 19. század végén bekövetkezett óriási léptékű fejlődése számos, tőkével rendelkező befektetőt inspirált arra, hogy pénzét a hadsereg ellátását célzó ipari háttér lehetőségeiben kamatoztassa.
- Ennek a folyamatnak az egyik pillérét az osztrák-magyar haderő ellátását biztosító hadiipari vállalatok adták.
- A hadsereg háttérében álló cégek fejlődése szinte töretlen a századforduló követő években is.

2018. december 1.

A tradíciókkal rendelkező magyar hadiüzemek 1914-ben

A csúcs gyárak:

- Az Osztrák-Magyar Monarchia - 1914-ben - második legnagyobb hadiipari cége a Weiss Manfréd Lőszér-, Acél- és Fémüvegyi Részvénytársaság, amelyet a két testvér Manfred és Berthold, még 1882-ben Budapesten alapított. (1992-től Csepelen) – tüzérségi- és gyalogsági lőszer, mozgókonyha, sisak stb.
- A Steyerben működő fegyvergyár magyar testvérét és egyben potenciális gazdasági ellenfelét, a Fegyver- és Gépgyár Részvénytársaságot 1891-ben alapították. – Kézi lőfegyver, lövető puskák, karabély, marok lőfegyverek
- Ganz és Társa Danubius Gép-, Waggon- és Hajógyár Rt. 1906-tól tengeri hadihajó gyártás – Novara és Helgoland cirkálók, Huszár, majd Tatra osztályú rombolók, folyami monitorok
- A diósgyőri Magyar Állami Vasgyár, a győri Magyar Vagon- és Gépgyár és a rescabányai Osztrák-Magyar Államvasutak Gépgyár, A Ganz gyár, a pozsonyi Dinamit Nobel lőpor- és robbanóanyaggyár

Az 1913-17 között létrehozott nagyüzemek

- Az Osztrák-Magyar Monarchia hadvezetősége 1913. májusában határozta el, hogy Magyarországon újabb hatalmas lőporgyárat állít fel.
- Az eredetileg jóváhagyott terv a Magyaróvári Lőporgyár napi 1600 kg győrfüstű hadilőpor gyártását feltételezte. 1918-ban már 12 000 kg (18 000) lőpor készült a gyárban.
- A Magyar Ágyugyár Részvénytársaság (Ungarische Kanonenfabrik AG.) 1914-16 között épült, 1916 júliusában szállított először ágyút. 1917-re elkészült a gyári munkástelep és a lőter.
- A Monarchia 1917-től megszervezte a harcászati tömeggyártást. A vegyi harcanyagok gyártására rendezkedett be az újpesti Chinoin Rt., illetve a dícsőszentmártoni vegyi üzem.
- A Magyar királyi Honvédelmi Minisztérium 1916-ban 90 budapesti céget regisztrált, mint hadiszállító. Ezek munkaslétszáma 1914-16 között 10-800 %-kal nőtt.

A hadirepülőgép ipar

- Az első magyar repülőgépgyárat a Ganz és Társa Danubius Gép-, Waggon- és Hajógyár Rt. valamint a Weiss Manfred hozta létre 1912-ben Budapesten a Váci úton. Később Ungarische Flugzeugfabrik A.G. (UFAG) néven Albertfalván a Monarchia legnagyobb repülőgépgyárává nőtte ki magát.
- 1914-ben Aszódon, az ottani fiúnevelő intézet kocsai üzemére alapozva létrehozták a Magyar Lloyd Repülőgép- és Motorgyárat.
- Magyar Általános Gépgyár Részvénytársaság (MÁG) beruházásában, Mátyásföldön épült fel.

Az első világháború végéig a 2029 harci repülő és 1146 repülőgép motor készült Magyarországon!

A repülőgép-motorgyártásban a Ganz-Hiero, a MÁG-Daimler és az aradi MARTA (Magyar Automobil Rt. Arad)

Magyarország légi hálózata, 1918

Tradíciókkal rendelkező magyar hadiüzem: Resicabánya

- Tüzérségi lövedékgyártás
- Magyar Királyi Kereskedelemügyi Minisztérium
űrméreteknek megfelelően osztotta fel az állami lövedék-
megrendeléseket (1904)
 - Resica: 10,4 cm alatt 16%
 - 10,4 cm felett 25%
- 1915-től bekapcsolódott a löveggyártásba is
 - 8 cm-es tábori ágyúk lövegtalpa
 - kovácsolt eső félgyártmányok
- 1916-ban megkezdődtek a munkálatok egy löszergyár
építéséhez

Az Osztrák-Magyar Államvasút Társaság resicai gyáranak beszállítói tevékenysége

Év	1905/8 M 8 CM-ES TÁBORI ÁGYÚ		1917M 8 CM-ES TÁBORI ÁGYÚ	1914M 10 CM-ES TÁBORI TARACK		Összesen	
	Csököcsi	Lafetta	Lafetta	Csököcsi	Lafetta	Csököcsi	Lafetta
1915	-	265	-	-	13	-	278
1916	-	276	-	-	252	-	528
1917	11	-	-	58	78	69	78
1918	6	-	42	424	-	430	42
Összesen	17	541	42	482	343	499	926

2018. december 1.

Repülőgépipar: Magyar Automobil Rt. „MARTA”

- 1911-ben az amerikai Westinghouse autógyárral együttműködve
alapították, de a gyár már 1911 végén teljesen magyar tulajdonba
került, Telephely: Arad, Központ: Budapest
- Működésének ideje: 1911-1921.
- 1912-ben a 100 db modern rendszerű szerszámgépen 250 munkás
dolgozott
- A háború előtt katonai megrendelésekről nincs tudomásunk
- 1914 májusában a Daimler átengedte összes gyártási szabadalmát,
eljárását és 10 éves tapasztalatát a teherautó-gyártás terén –
Daimler Knight motor

MARTA 1914

„ évi automobil típusai már elkészültek. „

Gyártmányaink:

- 16–20 HP. taxiautók.
- 20–25 HP. cardanhajtású luxus
automobilok.
- 1.5 tonnás kis teherautók.
- 2.5 tonnás cardanhajtású személy-
szállító autók (postatypus.)
- 5 tonnás teherautók.
- 60 és 90 HP. automautriceok.

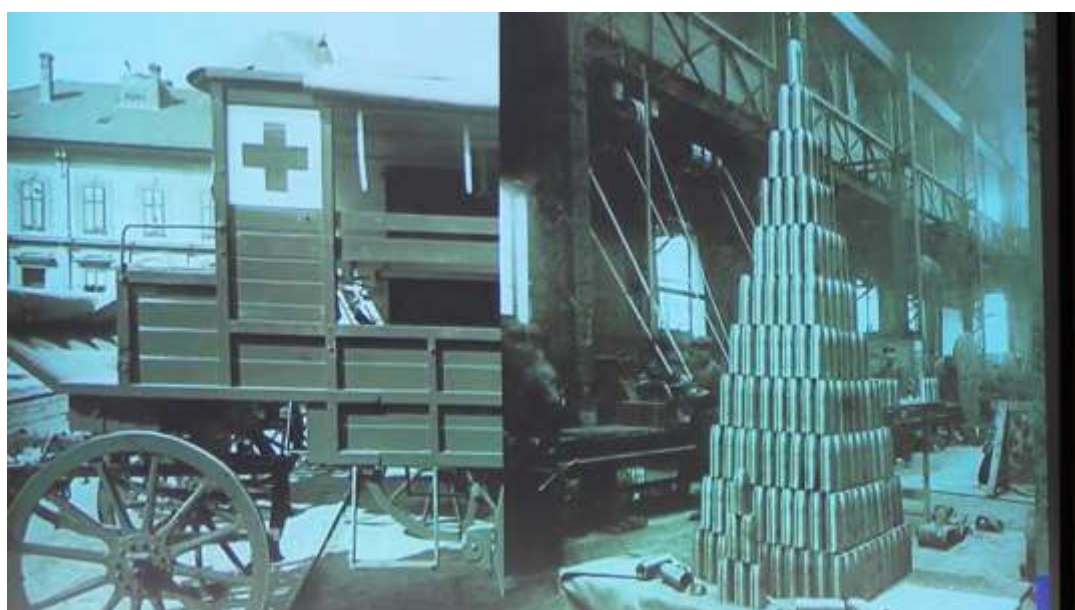
Marta Magyar Automobil R.-T.

Gyár és Garage:
ARADON

magyar repülőgép-motorgyárak
megrendelés és teljesítés állománya 1917 végén

Motorgyárak	1916 végéig megrendelt (db)	1917 végéig leszállított (db)	Havi átlagban szállított (db)	1918-ban leszállítandó még (db)
Magyar Automobil AG (Rt.) „MARTA”	300	260	15-25	40
GANZ-FIAT Magyar Repülőmotorgyár AG	300	60	10	240
Magyar Általános Gépgyár (MAG) motorgyára.	632	332	20-25	300
Összesen	1232	652		580

Az előtérben a gyár által szállított katonai teherautók.

- „A legkellemesebben lepett meg a precízió és pontosság a MARTA-gyárban[...] biztosíthatom, hogy a Hiero-motorok a világ egyetlen gyárában sem állítatnak elő jobb minőségben...”

(Otto Hieronimus, a Hiero-motor konstruktöre)

Az aradi „Marta”
automobilgyár aeromotor
osztályának munkásai.
Középen Spitzer igazgató és
a hadügyminisztérium átvé-
vő tisztje.

Az első
Magyarországon
gyártott Marta-Benz
repülőgépmotor.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

2018. december 1.

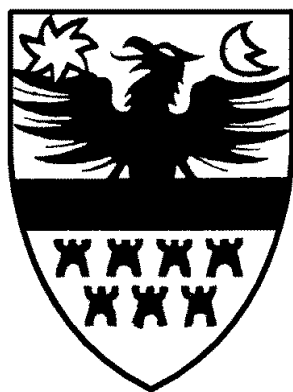
Délelőtti előadások (10.00–12.00)

Elnök: J. Újváry Zsuzsanna egyetemi docens

Csihák György (Zürich):

*A gyulafehérvári román határozat és a Magyar Királyság Történelmi Alkotmánya. Erdély elvesztése.
(Tények egy kicsit másként)*

*Légy hű, s bízzál jövődbe, **nemzetem.***
Arany János (Nagyszalonta, 1817)

Erdély címere

*„Kevés olyan diplomáciai irat van, amely annyira eltévesztette célját, mint a trianoni.”
„Lehet, hogy jön újra egy pillanat, amikor az álom legyőzi a valóságot.” (Henry Kissinger, 2014. 197. oldal)*

Amikor ezt a rendezvényt szerveztük, azt írta nekem valaki: meg kellene vizsgálni, hogy miért vettük olyan könnyen tudomásul, például Erdély elvesztését, miért nem lett forradalom, vagy nagy megmozdulás? Miért és miként érvényesült Erdély különállása még az újkorban is, hogy lehetett leszakítani a török kiűzése után kialakított Magyar Királyságról ilyen könnyen 1918-ban? (Nem történt például általános felkelés a Magyar Királyságban való maradásáért.)

A kérdés – így a válasz is – két részre osztható: Igaz-e: 1) hogy könnyen vettük; 2) hogy nem volt megmozdulás. Igaz-e, hogy ez a főkérdés?

Keresem a választ, ott lehet valahol a tények között – amint a kérdés jogosultsága is. Gondolat ébresztőül soroljunk fel legalább néhány tény, talán majd egyszer összerakjuk – esetleg másképpen, mint eddig. Van egy könyvem a 17. századból. Az első lapján áll: „Ha nem érted, ami ebben a könyvben van – tanulj!” A történelem egy nagy, nyitott könyv, de tanulni belőle nem mindig könnyű.

A jelen kérdések megoldásának kulcsa rejtve van valahol a történelemben. Eddig még senki sem találta meg. Kérem, keressük ezt is! – *no meg az igazságot.*

„Honfoglaló magyar koponyákon a törökös típusok 50 %-ban, a finnugor formák 15,6 %-ban voltak észlelhetők, tehát a törökös túlsúly háromszoros volt. Az általam vizsgált 30'185 mai magyarnál ez a túlsúly tízszeres, 48,8 % a 4,5 %-hoz, a régi szláv jellegegyüttesek pedig csak 2,2 %-ban mutathatók ki. Az általam vizsgált 593 székely-magyarnál a törökös típusok 53,7 %-ban, a finnugor formák 1,6 %-ban, a régi szláv jellegegyüttesek 1,0 %-ban mutathatók ki. Nec-

rasov Olga romániai antropológus 1979-ben megjelent francia nyelvű összefoglalója szerint Romániában a dinaroidhoz, mediterránoidhoz és az alpihoz közeli formák és azok átmeneti formái a gyakoriak... Necrasov megemlékezett a dák korszakbeli (2-3. század) koponyákról is, viszont hangsúlyozta, hogy a feltárt sírok többsége hamvasztásos jellegű volt...” (Henkey, [Acta X/3](#), 112-113. oldal). *A mai románok tehát nem a törökös típusba tartoznak, jelentős szláv népmaradvány pedig Erdélyben nincs.*

Seminoék jelentését (SCIENCE vol. 290. 10. November 2000) a genetika tudomány álláspontjának kell tekinteni mindaddig, amíg nem lesz más, legalább hasonlóan alapos munka ebben a tárgyban. A jelentés szerint Európa legrégebbi génmutációja (haplocsoportja) 40-35 ezer éves és a legnagyobb arányban a mai Kárpát-medencei magyar népben található. Él még elég nagymértékben a körülöttünk régebben lakó népekben is (szlovák, horvát, albán, lengyel, ukrán), viszont Európa nyugati feléből szinte teljesen hiányzik. Származik az M 45-ös leszármazási vonalból, amelynek leszármazási vonala az M3 is, ami megtalálható néhány szibériai és amerikai népben.

Neparáczi Endre doktori értekezése (2017) Szegedi Tudományegyetem Genetikai Tanszéke: „A honfoglalók genetikai származásának és rokonsági viszonyainak vizsgálata archeogenetikai módszerekkel.” Az értekezés 66. oldalán írja: „Nemrég a legközelebbi nyelvrokonainknak számító khantik és mansik genetikai származását is vizsgálták genom szintű Admixture elemzéssel Wong és társai, 2016-ban, akik kimutatták, hogy ezek a népek igen ősi génkészlettel rendelkeznek, amelyhez 5-7 ezer évvel ezelőtt jelentős ázsiai génkészlet keveredett a mai evens és evenks populációk őseitől.”

(„A khantik és a mansik ősi európai génjei bizonyítják azt a feltevést, hogy a korai magyarság a Kárpát-medencéből odáig terjedt... Ezt a vonalat vizsgálja Szekeres István a rovásíráson keresztül. Vissza kell menni a képirásig, meg kell határozni azok hangértékét és jelentését, hogy az utójelek (betűk) megfelelő hangértékét meg tudjuk kapni. Egyetlen gond az, hogy a képirást minden nyelven lehet olvasni és ez a rovásírás kutatását nehezíti. A kínai írásmód tulajdonképpen stilizált képirás, ők soha nem tértek át a beszédhangokat jelölő betűírásra. Ha ide vezetjük vissza a rovásírás eredetét, akkor ennek terjesztését csak az ázsiai hunok végezhetnék el, akik Ujgurból terjedtek el. Körösi Csoma Sándor a magyarokon uralkodó török-hunok őshazáját jelölte meg Ujgurban, mint magyar őshazát. Nem ismerte fel a Kárpát-medencei őstelepes magyarok és a felettük uralkodó törökök közti különbséget. Ezt a hibát még a jelenlegi kutatók is elkövetik és az uralkodó osztály történelmét fogják rá a magyarokra. Ez igen érdekes dolog, érdemes vele foglalkozni, máskülönben sohasem tudjuk igaz történelmünket megállapítani.” Nógrády Mihály, Kanadában élő tudós kutatónk véleménye.)

(Neparáczi tovább:) „Az ázsiai hunokkal (a kínai írásokban 'sziongnu') kapcsolatos eddigi y kromoszóma vizsgálatokat foglalja össze a kínai Longli Kang (Tibeti Egyetem) és munkatársai 2013-ban készített összefoglaló munkáján keresztül. A sziongnu csontokból eddig kinyert, az apai vonalú leszármazást feltáró y kromoszóma minták a ... Q (M3) haplocsoportba tartoznak. ... A kutatók a korábbi eredmények összesítése alapján megállapították, hogy az eddigi feltárt ősi hun minták túlnyomó többsége a Q haplocsoportra jellemző mutációkat hordoznak. A Q haplocsoport kb. 17-31 ezer évvel ezelőtt jelent meg Dél-Szibériában valószínűleg az Altaj környezetében. Még a jégkorszak vége előtt a génmarker hordozói voltak azok, akik először átkeltek az észak-amerikai kontinensre, így az amerikai őslakos indiánok túlnyomó része a Q (M3) alcsoportba tartozik. A Q többi alcsoportja azonban Eurázsia keleti felén terjedt el szélesebb körben. Alacsony európai előfordulását az avarokkal és a türk (hun) népekkel hozzák kapcsolatba a kutatók.” (V. ö. Gáspár, [Acta XXXI/5](#).)

A kínaiak számára a „hun” az „sziongnu” (sun nu), ami nagy rabló bandát jelent, akiknek az eurázsiai hatalmas területen, évezredekken keresztül kialakult és felbomlott államait és népeit illették ezzel a névvel. Írott kínai forrásból tudható, hogy ezek a népek önmagukat „hun”-nak nevezik, az ujugrok szerint ez azt jelenti, hogy a nap fia. Magyarország neve ma kínaiul sziong ja li (sun ja li), ami kínaiul annyit tesz, mint Rablók (Gonosz-ok) Nagy Ország. A hun szó és név ezen kínai (rabló, gonosz) fordítását vették át az európaiak, miáltal a Hungaria ország név

az ő nyelveiken rablók (gonoszok) országát jelenti (tessék nézni a lexikonjaikat és a szótáraikat). Lehet, hogy ezért neveztük mi át magunkat „magyar”-nak?

Ki tudja? Mióta? Miért?

Álljon itt például: „The AMERICAN HERITAGE DICTIONARY OF THE ENGLISH LANGUAGE”. Published by AMERICAN HERITAGE PUBLISHING CO., INC. and Houghton Mifflin Company Boston/New York/Atlanta/ Geneva, Illinois/Palo Alto. A 642. oldala akkora betűkkel, mint egy hangya lába, két oszlopon át csupa „hun”. Alább néhány idézet. Nem mind fordítom – a benne álló és érthető, fontosabb szavak alapján az is érti, aki nem tud angolul, a címszavak szövegében *dőlt betűvel áll a fordításom*:

Hun. 1. One of fierce barbaric race of Asiatic nomads who, led by Attila ravaged Europe in the fourth and fifth centuries A. D. *Egy ádáz, barbár ázsiai nép, amely Attila vezetésével feldúlta Európát a Kr. utáni negyedik és ötödik században.* 2. Any savage, or destructive person. *Valami barbár, vagy destruktív személy.* 3. Slang. A German soldier. Used derogatorily. From Late Latin Hun, from Turki. 3. *Közbeszédben egy germán zsoldos. Lekicsinylő értelemben. A késői latinból hun, származik a törökből.*

Hun-gar-i-an. Hun., Hung. Of our relating to Hungary, its people, language or culture. 1. A citizen or native Hungary; especially, a Magyar. 2. The Finno-Ugric language spoken in Hungary: Magyar. 1. *Született magyar, különösen a magyar.* 2. *A Hungary-ban beszélt finn-ugor nyelven: magyar.*

Hungarian goulash.

Hun-ga-ry. Hungarian. Mag-yar-or-szág... (Medieval Latin Hungarian, from (H)ungari, U(n)gri, name of the people, from Old Russian Ugre. See Ugrian. *A középkori latin Hungarian, származik a (H)ungari, U(N)gri-ből, a régi orosz Ugre-ből. Lásd: Ugrian.*

hun-ger 1. A strong desire for food. *Nagy étvág.* 2. a. The weakness, debilitation, or pain caused by a prolonged lack of food; starvation. *Gyengeség, erőtlenség, vagy büntetés az étel rendszeres elvonásával; éhínség.* b. Mild discomfort or an uneasy sensations caused by a lack of food. 3. A strong desire or craving for anything: a hunger for affection – v. hungered, -gering, -gere. 1. To have a need for food. *Étel iránti vágy.* 2. To have a strong desire or craving for anything. *Erős vágy bármi iránt.* Used with after or for Reduced to poverty, he hungered for his old life. To cause to experience hunger; make hungry *éhessé tesz.* Middle english hunger. Old english hungor, hungur.

hunger strike. A refusal to eat or a voluntary fast undertaken as a method of protest.

hun-gry 1. Experiencing weakness, pain, or other discomfort from lack of food. 2. Desiring or craving food. 3 Strongly desiring or craving anything: hungry for recognition. 4. Characterized by or expresing hunger, greed, or craving. 5. Lacking richness or fertility: Hungry soil. *Gazdagság, vagy termékenység hiánya: éhes föld.*

Hun-nish 1. Of or pertaining to the Huns. 2. Of or pertaining to the language of the Huns. 3. Sometimes small Barbarous. *Néha kicsit kegyetlen.* The language of the Huns, variously classified as Turcic or Mongolian. *A hunok nyelve - néha töröknek, néha mongolnak minősítik.*

És így tovább, és így tovább. Nagyon szépen be van épülve – például – az angol nyelvbe. *Így ismert minket az egész nyugati világ – amikor Trianonban bölcs vezetőik döntöttek.*

Arra is álljon itt egy példa, hogy mindebből mit tanultunk. Napjaink nagy reklámötlete a „Hungaricum”. Indogermán nyelvészeink megtanították, hogy azokon a nyelveken, az előljárót (prepozíciót) gyakran hátra teszik. Így lett – mint a nyelvészek mondják – Óbuda római neve Aquincum – ami annyit tesz, mint aqua quinque cum, azaz „öt vízzel” – amiben a -cum a -val, -vel, tehát világos utalás, az akkor is már élvezett jó budai fürdőkre. Ha tehát -cum=-val, akkor a „Hungaricum” szó már jól érthető – és kérdés, hogy mennyire tekinthető jó ötletnek, ezzel a kifejezéssel igyekezni hírnevünket növelni a világban. No comment.

Agyagkatonák Sansziban

Szima Csien, a kínai történelemírás atyja szerint, a kis déli kínai államocskákat a hunok (sun nu) szervezték egységes államba, első császáraik is hunok voltak. A Sanszi-ban nyugvó császár és agyagkatonái ezek a hunok (Henkey szerint 80,4 százalékuk turanid típus, nagyobb része europid, kisebb arányban mongoloid formák. A velük eltemetett császár tipikusan europid jellegű, de az agyagkatonákhoz nem tartozik. (Henkey, [Acta XXII/1](#) 70. oldal.). Utóbb a császárok, ezen *rablók* ellen építették a Nagy Falat. A későbbi hun Dzsingisz, önmagának – a mai Faltól északra – várost építtetett (Karakorum), utódai már az általuk alapított Beijingből (Peking) – a Nagy Fal déli oldaláról – irányították világbirodalmukat, ahonnan ma kirándulni lehet a Nagy Falhoz, amitől a mai Kína északi határa még jó távol van.

Az utóbbi évtizedekben, főleg az angolszász nyelvterületről származó kutatók eredményei, a hunokról alkotott képet a hunok javára egyre kedvezőbben alakítják, az viszont tagadhatatlan, Trianonban a hunok iránti utálat *működött*. Sőt, nehéz lenne megállapítani, hogy *még ma is*, a lexikonokban, tananyagokban, de főleg a fejekben uralkodó ebbéli zűrzavar – még Magyarországon is! – milyen hatással lehet, az események alakítására.

Minden esetre, ma már tudományos tényként kell elfogadni, hogy nem vagyunk finnugor nép (amint azt, egyebek közt a majd következő genetikai táblázat tudományosan igazolja), népi gyökereink a lovasműveltség világába vezetnek, egyes mai néprészeink elődei élhettek a délkeleti hunok körében is, műveltségünk gyökerei behálózják az egész világot ([Acta XIX/3](#)) és a Kárpát-medencében itthon vagyunk úgy 40-35 ezer éve.

Agyagkatona. Turanid nagy-magyar-alföldi változata. Rózsa Sándor (archív)

Fontos megemlíteni, hogy annak több írásos bizonyítéka van, hogy volt birodalom, amelyik önmagát „hun”-nak nevezte, viszont eddig még senki nem mutatott be arra bizonyítékot, hogy lett volna birodalom, állam, vagy akár egy népcsoport, amelyik *önmagát nevezte volna csak szkítának*. A Kínától északra, több ezer éven át alakult és letűnt birodalmak lovasnépei nevezték birodalmukat „hun”-nak. Ugyanezeket a birodalmakat a görögök szkítának nevezték. Így lehetséges az is, hogy az írásosan is átörökölt emlékezetünkben önmagunkat nevezzük hun, meg szkíta származéknak is. *Ezek nem népnevek, hanem birodalmak nevei – miként a magyar is*. A Turáni Medencében egy embert nagyon könnyen lehetne összetéveszteni, egy derék alföldi magyarral, de biztosan nem egy koreával – pedig mindezek őse ott lehetett az egyik, vagy akár több hunnak, vagy szkítának nevezett birodalomban is.

népesség	Yap+	Tat C
kevert magyar	37,5 %	0,0 %
csángó	17,5 %	0,0 %
finn és lapp	0,0 %	61,1 %
inári	0,0 %	41,7 %
skolt	0,0 %	61,7 %
karéliai	5,0 %	39,6 %
lett	-3,0 %	29,4 %
holland	-2,3 %	0,0 %
moksa	0,0 %	8,2 %
manysi	0,0 %	63,2 %

Az Y kromoszóma specifikus Alu inszerció (Yap) és Tat allélek frekvenciái³

Az előbbi táblázatba foglalt, a finnországi Turku-ban végzett genetikai vizsgálat eredménye egyértelműen mutatja, hogy a nyelvészek által finnugornak nevezett népek a mai magyarral nincsenek vérségi kapcsolatban.

Henkey szerint a turanid típus nagy-magyar alföldi változata a legjellemzőbb magyar.

Ilyen, de szomorúbb mostani történet, hogy a katalánok ki akarnak törni a spanyolnak nevezett birodalomból, ahonnan más, odaszorított népek is szeretnének kiszabadulni, mint például

³ Forrás: Lahermo P., Savontaus ML, Sistone P., **Beres J.**, de Knijff P., Aula P., Sajantila A. (Department of Medical Genetics, University of Turku, Finland: Y chromosomal polymorphisms reveal founding lineages in the Finns and the Saami. *Eur. J. Hum. Genet.* 1999. May-Jun. 7 (4) 447-58. paivi.lahermo@helsinki.fi PMID: 10352935 (PubMed – indexed for MEDLINE)

a baszkok, akik a franciákhoz is keveredtek. A portugálok már eleve kimaradtak a spanyol birodalomból. Katalónia mai lakóinak nagy része katalán tudattal rendelkezik, de a lakók egy része már spanyolnak is tartja magát. Azelőtt ott voltak az arabok, de a katalánok – és a többiek – nem akartak arabok lenni. Összefogtak a „többiek”-kel és így lettek spanyolok. Most egyesek spanyolok sem akarnak maradni, hanem a katalánok például újra katalánok szeretnének lenni. Ilyen is van, hogy „Székelyország”. Pedig a székelyek, de még a csángók nyelvjárása sem különbözik annyira a magyartól, mint a katalán nyelv a spanyoltól.

Például ugyanígy soha nem léteztek csehszlovákok, csak csehek, morvák, szlovákok – és mások. Szét is hullottak. Soha nem voltak jugoszlávok se – szét is hullottak. Vannak bajorok, svábok és így tovább, de nincsenek németek se, se germánok – akiket a rómaiak kereszteltek german-ra. Római értelemben a germán éppoly északi barbár, mint kínai értelemben a hun. A fenti amerikai lexikonban már így is jelenik ez meg, mert ott a hun ráadásul egy german zsoldos. Nincsenek belgák, csak vallonok és flamandok. *A csehszlovák, a jugoszláv, a belga, a german, a német, vagy deutsch – mind birodalmi név.* Amint a 12. században a tatárok minden meghódított népnek megparancsolták, hogy magukat tatárnak nevezzék – árulja el a tatárok titkos krónikája, ami már magyarul is olvasható. *Az tehát nem román találmány, hogy Romániában nincsenek magyarok, csak magyarul beszélő románok.*

Tehát a „magyar” egy birodalom neve. Nem tudni mióta és miért? A magyar név, nem található se a Corpus Juris Hungariciben, se a Hármaskönyvben, se a latin nyelvű korai írásokban (krónika). A Tarih-i Üngürüş (Magyar Magvető Könyvkiadó, Budapest 1982. ISBN 963 271 719 8) nem ismer se hunt, se szkítát, de nem ismer magyart, úzt, besenyőt, bulgárt, kunt, szarmatát satöbbit se: csak üngürüsz, akik nem mások, mint a *lovasműveltség* – Marx szerint *az ázsiai termelési mód – népei. Akik tehát a kínai források szerint „hun”-ok, azok a görögök szerint „szkíta”-k. Igaz: a kínaiak megmondják, hogy a hunok önmagukat hun-nak hirdetik, de azt még senki nem mutatta meg, hogy valakik önmagukat nevezik csak szkítá-nak!* Az viszont él, több nép *emlékezetében* is, nemcsak a magyarében, hogy *tagja volt a szkíta, vagy a hun birodalomnak – esetleg mindkettőnek.*

A kutatás egybehangzó állítása szerint, Priszkosz rétor (professzor) korának egyik legnagyobb tudású embere, Krisztus után 448 körül, mint Bizánc követe éveket töltött Atila udvarában, a Kárpát-medencében. Nyolc kötetes művében (Atila a hun) leírja, hogy egy alkalommal, amikor Atila valahonnan visszatért, fehér ruhás leányok szkíta dalokat énekeltek. Mivel a hunok ugyanazok, mint akiket a görögök mint szkítákat írnak le, így vidáman dalolhattak akár „szkíta dalokat” is.

A mai Tigris és Eufrátesz vidékét sumérnak nevezett területen, az UNESCO megbízásából először Sir. Leonard Woolley ásott nagyobb felkészültséggel és méretekben. Közlése szerint, csak az újonnan betelepülők (rátelepülők) régészeti emlékét ásta, az őslakosokét nem. Egyik igen fontos megállapítása, hogy a betelepülés békésen történhetett, mert égés nyomait sehol nem találta (Woolley, C. L.: *Developent of Sumerian Art.* 1935.) A nyelvtudomány két óriása, Rawlinson (Rawlinson, H. C.: „A Royal Asiatic Society 1855. december elsején tartott gyűléséhez intézett értesítés” 1855. december 1. „The Atheneum” No. 1467. 1438 oldal) és Lenormant (Lenormant, Francois: *Lettres Assyriologiques.* Paris 1874) szerint, ezek az új betelepülők a szkíták voltak és így az úgynevezett sumér nyelv a szkíták, azaz a hunok nyelve. A betelepülők, tehát, feltehetően rokon népek voltak – miként Árpád betelepülő népe is a Kárpát-medencében.

Egyébként, minél többet foglalkozunk a régi nagy birodalmak, műveltségek történetével, annál határozottabban rájövünk arra, hogy nem **tudunk** róluk semmit. Így vagyunk ezzel a ma sumérnak nevezett világgal, a régi Egyiptommal, Baalbek és Kréta történetével, a hettita, a pelazg műveltséggel, a hunokkal, a szkítákkal, a mogulokkal, az etruszkokkal, az azték, a maja, az inka világgal, a keltákkal, *a Duna menti földműves népesség kultúrájával* és még lehetne a sort sokáig folytatni. *Hamarosan rájöhettünk arra, hogy amit ma tudományunk tisztelünk, az nem más, mint amit nem pusztítottak el, és amit tudni engednek róluk az új hatalmi alakulatok.*

Ki tudja például azt, hogy a történelem igazai nagy és hosszan fennálló világbirodalmait mind a lovasműveltségű népek alkották?

A Tarih-i Üngürüş szerint Árpád honfoglaló népe a Kárpát-medencébe kész koronafogalommal érkezett. A kutatás mai állása szerint a mai korona – mint tárgy – jóval korábban készülhetett. *A koronánkhoz kapcsolódó mai államelmélet viszont már tisztán a Kárpát-medencei magyar szellem alkotása.* Árpád honfoglalói fejlett államszervezettel is rendelkeztek ([Acta XI/1](#)) és beszélték az itt lakó őslakosok nyelvét. Ez a nyelv igen régi lehet itt, egy elég nagy területen, nyilván a mai magyar nyelv őse, amit máig beszélünk. Ősiségét ezen az egész területen sok minden bizonyítja. Apróság, hogy a „Kőműves Kelemenné” erdélyi legendájának szó szerinti változata él az Adria partján is, mint helyi legenda (és Walesban is él, egy hozzá nagyon hasonló legenda), vagy, hogy családnevem, mindmáig ismert név a Zára-Bukarest-Prága háromszögben ([Acta IV/1](#), 61-63. oldal). Vargyas Lajos egész könyvet írt arról, hogy a magyar legendáknak milyen széleskörű kapcsolataik vannak.

Árpád népének honfoglalása óta eltelt néhány évtized alatt szervezett középkori Magyar Birodalom kezdetben kiterjedt a Duna forrásvidékétől a torkolatáig. Nyugati határát fokozatosan visszahúztuk Melkig, majd nagyjából a mai Burgenland nyugati határáig – ami körülbelül megfelelt az őslakosok, a Duna menti földműves műveltség népének korábbi Pannoniája, majd a hunok által Hungáriának nevezett terület – nyugati határának. Az állam igényterületéhez tartozott a Balkán Durasul (Durazzo) és Várna vonaláig, ahol később a bánságokat szerveztük, míg Keleten uralmunk alá vontuk a mai Havasalföld és Moldva vidékét (gondoljunk a Hunyadi családot övező legendákra), továbbá észak fele Gácsországot, Halicsot és Ladomért, valamint a területet a Krakkói és a Prágai Medencéig. László Gyula szerint a középkori Magyar Királyság kultúrája a két folyamköz kultúrájának egyenes folytatása (a másik Folyamköz a Turáni medence, az Oxus és a Jaxartes folyók köze).

A Kárpát-medence – *szintén két folyó, a Duna és a Tisza medencéje* – sok tekintetben a Föld egyik legkülönösebb területe, ahonnan a történelem során mint üstökös repültek az égig, a legkitűnőbb képességű emberek. Földje és éghajlata a kiváló minőség termelésére alkalmas. Nem véletlen, hogy birtoklásáért a történelem során sok és véres háború dúlt.

Sztephanosz – későbbi nevén I. Szent István római keresztény király – tovább fejlesztette a feltehetően már az avar korban létezett vármegyék rendszerét ([Acta XV/2](#), 28-32 oldal), majd már, *mint apostoli király*, megszervezte országa római hitű egyházmegyéit, élén püspökökkel. Talán ezért nevezik országalapítónak. Mert uralkodása kezdetén állt már a Kárpátok medencéjében az ország, sőt a keresztény királyság is. *A történelem egyetlen apostoli királysága a Magyar Királyság – Stephanosz óta.* Nincs még egy család, amely a római egyháznak annyi szentet adott, mint az övé, azaz Árpád-, illetve Álmos-é (Alamus?).

Az Árpádok korában az ország területét irányítás szempontjából felosztották a vezéri tanács tagjai, később – nagyjából a középkor végéig – a királyi család tagjai között. *Egy ilyen terület volt Erdély*, határai szerint – eltekintve a Kárpátok gerincétől – máig pontatlan nagyságú terület. Ami ma Románia része, az 103'000 négyzetkilométer terület (egész Románia területe ma: 237'500 négyzetkilométer).

Erdély – mint földrajzi terület – igen régen feltűnt. Például a gazdag erdélyi aranybányákból származó érc összetétele egyedülálló, miáltal kimutatható már egyiptomi királysírokban is. A Tokaj vidékéről származó obszidián volt az egész kőkorszak legjelentősebb vágószerszáma. A gazdag erdélyi sóbányák hosszú időn át ellátták, szinte az egész mai Európát ezzel, az emberi élelmezéshez nélkülözhetetlen ásvánnyal.

A balkáni bolgár állam, megalakulása pillanatától igyekezett hatalma alá vonni Erdélyt. A rómaiak is törekedtek megszállására, de végül is felhagytak vele, aminek oka lehetett a helyiek, a blakok, a dákok, vagy más lovasnépek ellenállása. Árpád népének is meggyűlhetett velük a baja – amiről Anonymus is gondosan tudósít.

Álmos, illetve Árpád házából származó királyaink idején Erdély vezetését nagyhatalmú úr, a Gyula vette át – akinek ez vagy a neve, vagy a rangja, székhelye Gyulafehérvár lehetett.

Rangja szerint országbíró, leánya Szeptanosz anyja volt. Erdély az egész középkorban, mint a Magyar Királyság része, igen nagyhatalmú urak (pl. a vajda) területe volt.

Amikor a törökök az ország középső területét hatalmuk alá vonták, akkor Erdély hosszú ideig önálló állam lett, leginkább a Habsburg uralommal szemben állt, ami akkoriban vallási öltözetet is felvett. Abban az időben az erdélyi rendek szabályos magyar országgyűléseket is tartottak az erdélyi államot alkotó három nép: a székely, a magyar és a szász részvételével. A román csak később vált a *magyar nemzet* részévé.

Amikor országunk egész területe a Habsburgok kezére jutott, és ők egész Magyarországot, mint fegyverrel vett, saját magánbirtokot igyekeztek kezelni – Erdély Magyarországtól elkülönített birtok lett, élére császári helytartót állítottak. Ezt az állapotot csak az 1840-es évek mozgalmi változtatták meg, amikor országos követelés és eredmény volt az: „Unió Erdéllyel!”

A területet Traianus római császár hódította meg Kr. után 107-ben és Marcus Aurelius üritette ki Kr. után 271-ben. Ez a provincia volt a római birodalom legutoljára szerzett és legelőször elvesztett provinciája, ahol éppen ezért a romanizálódás jóformán meg sem indulhatott, s ami megindult is, nyomtalanul eltűnt – leszámítva néhány fal- és erődmaradványt – a római légiónak tervszerű visszavonása után beállt zűrzavaros korszak során.

A kiűrés után a területet germán törzsek szállták meg, majd a hun nyomás elől nyugatnak zúduló gótok húzódtak keresztül rajta. Utána a 4. század végén és az 5. század első felében a hunoké volt. A hun birodalom nyugati részének összeomlása után a gepidák alapítottak ott mintegy száz évre államot, amelyet az avarok semmisítettek meg. Krisztus után 678-ban a terület politikailag kettéoszlott. A Kárpátoktól nyugatra eső rész, amelyet a magyarok később Erdőelvének, latinul Transsylvania-nak neveztek el, avar fennhatóság alatt maradt, a Kárpátokon túli rész meg bolgár fennhatóság alá került Kr. után 678-tól 888-ig, amikor az érkező Árpád népe a bolgárokat leszorította innen az Al-Dunától délre eső területre.

A Kárpátokon túli területet Árpád népe 896-ban elhagyta, amikor elfoglaltuk jelenlegi hazánkat a Kárpát-medencét és a terület uraivá mintegy másfél évszázadra a besenyők váltak. A besenyőket a kunok igázták le, akik ott három évszázadon át fennálló országot (Kunország, Kumánia) alapítottak, amelyet 1241-ben feldúlták a tatárok, és uralmuk alá vették egészen a 14. század elejéig. A területen akkor két hercegség alakult, az északi részen Moldova, a déli részen Havasalföld, Vlachia, s mind a kettő magyar hűbértartomány lett, kisebb-nagyobb megszakításokkal egészen a 16. század közepéig, amíg a török a magyar nagyhatalom megsemmisítésével ezt a területet uralma alá nem vonta. Innen kezdve török hűbér egészen 1877-ig.

E változatos történet során Kr. után 271-től kezdve az egykori római provincia gyér dák és még gyérebb „római” lakosságából írmag sem maradhatott volna a markomann, a gót, a hun, a gepida, az avar, a bolgár, a magyar, a besenyő, a kun, a tatár, újra magyar, majd török fennhatóság véres és mozgalmas 16 évszázada alatt, hiszen pl. a Kr. előtt 35-ben meghódított és Kr. után 380-ban kiűritett, tehát több mint négy évszázados másik és sokkal romanizáltabb Kárpát-medencei provinciában, Pannoniában már Árpád honfoglalásakor nyoma sincs a római „öslakóknak”, mint ahogy nyoma sincs Noricumban (Ausztria) sem és Illyriában (Horvátország) sem, és Egyiptomban sem és Africa-ban sem és Asia Minorban sem, meg egy csomó más és egykori római provinciában sem – azon egyszerű oknál fogva, mert ezeken a területeken lakó népek mindegyike tudja, honnan származik, tehát nincs szüksége római ősökre. A „római eredetre”, amit a románok ún. daco-román elmélete állít, mellesleg azért volt szükség, hogy a román propaganda a 16 évszázaddal azelőtti, 164 évig tartó római megszállásból „történelmi jogot” vezessen le a magyarok által több mint ezer éven át birtokolt Erdélyre.

A magát „románnak” nevező népesség az Adria vidékéről pásztorként vándorolt erre a területre, ahol keveredett bolgár és szláv, valamint régi és új bizánci származású, kevert etnikumú népességgel. A várnai csatáig (1444) magyar igényterület, a magyar király által kinevezett vezetők alatt. A Fekete-tenger neve hosszú időn át Magyar-tenger volt, ahol az avarok idején is csak az ő engedélyükkel lehetett hajózni.

A Kárpátok övezte területre az oláhok, mint állataikat békésen terelő pásztorok kerültek a lakatlan hegyekre. Ennek első hiteles oklevéli említése 1202 és 1209 közötti időre tehető. A román állam egységes királysággá 1859-ben, majd 1861-ben alakult, közös kormánya 1862-ben lett, 1881-től királyság (Hochenzollern Károly).

A románok a 16. századig szláv – főleg közép bolgár – nyelvet beszéltek. Az első teljes román bibliafordításokat magyar fejedelmek és főurak készítették és nyomtatták Erdélyben a románok számára, sőt Brassóban nyomdát állítottak fel nekik, ahol számos román egyházi mű jelent meg. A román kultúra általában Magyarországon, Erdélyben fejlődött ki s a 19. századi román kultúrnacionalizmusnak a gyermekléptei is innen vezetnek a Kárpátokon túlra, Romániába.

A versailles-i tájékoztatásán nem lehet eléggé csodálkozni, ha meggondoljuk, a románok államában az államalkotó román nép mellé közel 7 milliónyi kisebbséget kényszerítettek, s mindezen felül a Romániához csatolt területek lakosságának legnagyobb része magasabb kulturális színvonalon állt, mint a nép, amelynek uralma alá kényszerítették.

Tehát a kialakuló helyzet kínosságát fokozta, hogy ez a tömeg feltűnően magasabb kultúr-színvonalon álló volt, mint a nép, amely alá rendelték őket, hiszen míg a Magyarországtól átvett területeken a 10 éven felüli analfabéták száma 8.8 % volt, addig az eredeti Románia területén 53 %-ot tett ki ugyanez, s ez a magasabb kultúrkategória, beleértve a Kárpátokon túli testvéreiknél sokkal kulturáltabb magyarországi románokat is, fokozódó elutasítással viselkedett a primitív új urakkal szemben.

A magyarban az oláh népnév pásztort jelent, biztosan nem valami leértékelő megnevezés. Máig használatos családi név is. A legmagasabb magyar állami és egyházi hivatalok viselői, főrendi-házi tagok között is előfordul. Biztosan megváltoztatták volna, ha szégyelniük kellett volna.

A második világháború alatt az ország igazi uralkodója Antonescu és vasgárdája volt. Romániából gyakorlatilag teljesen eltűntették a zsidókat. Mindkét háború végére a győztesek oldalára kerültek.

Érdemes megnézni, hogy mely államok írták alá a „trianoni békét”. Azok ugyanis mind felelősek is érte: 1) a Szövetséges és Társult Főhatalmak: USA, Brit Birodalom, Franciaország, Olaszország, Japán, és 2) a Társult Hatalmak: Belgium, Kína, Kuba, Görögország, Nicaragua, Panama, Lengyelország, Portugália, Románia, Szerb-Horvát-Szlovén Állam, Sziám, Cseh-Szlovákország, és 3) Magyarország – az aláíráshoz még társul számos formalitás is, amit itt mellőzünk.

Clemenceau francia miniszterelnök – állítólag utálta a magyarokat, mert menyé magyar származású volt, akit állítólag utált.

Wilson USA elnök – elnökválasztási harcra készült és a választáson elbukott, szerinte az egész háború a nemzetek önrendelkezéséért folyt. „Érdekes, eddig ismeretlen esemény Trianonnal kapcsolatban. Én tagja vagyok az amerikai *Smithsonian Institution*nak és rendszeresen kapom folyóiratukat. A legújabb számban az úgynevezett spanyolnátháról van közlemény, ami tulajdonképpen az USA Kansas államának Haskell nevű helyiségében kezdődött 1918-ban, majd elterjedt az egész világon, beleértve az európai hadszíntereket is. A spanyolnátha nevet onnan kapta, hogy a hírközlést katonai okok miatt betiltották minden nyugati országban, amelyik részt vett az első világháborúban. Spanyolország semleges maradt, ez a betiltás rájuk nem vonatkozott, így ott tették közzé először. Így kapta a spanyol-nátha nevet. Ami nekünk fontos, az ez (41. oldal): *On April 3, 1919, during the Versailles Peace Conference, Woodrow Wilson collapsed. His sudden weakness and severe confusion halfway through that conference – widely commented upon – very possibly contributed to his abandoning his principles. The result was the disastrous peace treaty, which would later contribute to the start of World War II.* Magyarul: *A versailles-i békekonferencia idején, 1919. április 3-án Woodrow Wilson összeesett. Hirtelen gyengesége és sok zavara a konferencia nagy részén – amit bőven ismertettek – nagy valószínűség szerint erősen befolyásolta abban, hogy elveit érvényesítse. Az eredmény egy tragikus béke, ami később hozzájárult a második világháború kitöréséhez.*” (Nógrády Mihály szíves közlése).

Az USA szenátusa a békeparancsot nem volt hajlandó becikkelyezni, ezért Magyarországgal az USA kötött egy külön szerződést 1921. augusztus 29-én, amit becikkelyeztünk az 1921. évi XLVIII. tc.-vel.

George Lloyd angol miniszterelnök gyenge volt – akárcsak Churchill a Második Világháború után.

Oroszországot nem hívták meg, a Szovjetunió elítélte ezt a békét, mint imperialista művet.

Kissinger – későbbi USA elnöki tanácsadó, majd miniszterelnök – azt írta könyvében, hogy ritkán található olyan irat a diplomáciában, amely annyira eltévesztette célját, mint a versailles-i (Világrend/Weltordnung, C. Bertelsmann, 3. kiadás 2014. 99., 197. oldal. ISBN 978 3 570 10249 7).

Ormos Mária azt írta, hogy Trianont a Tanácsköztársaságért kaptuk (Padovától Trianonig. Kossuth Könyvkiadó 1983. 204 és 210. old. ISBN 963 09 2174 X). Ugyanott olvashatjuk, de mások is állítják, az általuk tanulmányozott forrásokra hivatkozva, hogy Trianont a németekhez való hűségünk miatt kaptuk.

A trianoni békét, három országgyűlési bizottságunk egybehangzó határozatára Magyarországon szabályosan törvénybe iktattuk és kihirdettük. *Csakis ez által az országban érvénybe lépett.* Mindhárom bizottság hangsúlyozta, hogy ez nem egy valós tényeken alapuló béke és csak kényszer hatására javasolják a beiktatását. A beiktató cikkely elé került az országgyűlés kiáltványa, amely kimondja, hogy csak kényszer hatására írjuk alá abban a reményben, hogy jobb időben ezt a hibát kijavítják, *miáltal ez a béke egy jogilag érvénytelen aktus*, mint minden, ami kényszer hatására jön létre, jogilag tehát érvénytelenítésére nem lenne szükségünk. *Az egy más kérdés, hogy volna-e erőnk a nyomában kialakult tények megváltoztatására?* ([Acta XIV/1](#), 11-14. oldal és [Acta XXX/3](#), 17-19. oldal) (Országos Törvénytár 1921. évi július hó 31. napján kiadott 14. szám) (Der Staatsvertrag von St. Germain. Wien, 1919.)

A szerződés kötelezi a magyar kisebbség jogainak tiszteletére Romániát, a Szerb-Horvát-Szlovén államot, de Cseh-Szlovákországot nem.

Amit Párizsban és Versailles-ben létrehoztak, az egy sor olyan soknemzetiségű állam, ahol az államot alkotó nép az országban – a legnagyobb számszerű kisebbség. Eközben szétrúgtak egy Apostoli Királyságot, amely több mint kilencszáz éven keresztül állt Európa közepén, biztonságban összefogta ezen népek többségét, biztosította Európa egyensúlyát, az újonnan létrehozott államok egy része pedig alig hetven év után darabjaira hullott.

Az első világháború végén, a Magyar Királyság területén nem állt egyetlen ellenséges katonasereg sem – míg az 1867-es kiegyezés után létrejött Osztrák–Magyar Monarchia csapatai mind ellenséges területen álltak. Az osztrákok államukból köztársaságot csináltak, a Habsburgokat megfosztották trónjuktól és még családi vagyonuktól is, majd kitiltották Ausztria területéről. Az osztrákok a trianoni békében elvesztették Magyarországot mint társországot, így megfosztották Ausztriát éléstárától, iparukat piac nélkül hagyták, területüket másutt megcsonkították, viszont kaptak egy nagydarab Magyarországot (a mai Burgenland-ot). A magyar csapatok nagy része olyan fronton harcolt, ahonnan hazaszállítani osztrák területen át kellett. Ugyanis a németek kérték, hogy ott harcoljanak, mert csak a magyar csapatokban bíztak. Az osztrákok a hazatérő csapatainkat az úton kifosztották ([Acta XXX/3](#), 158. oldal).

A „vörös gróf”, Károlyi Mihály ma szobrot kapott Budapesten az Országház közelében, ahol Rákóczi és Kossuth szobra áll. *Minden ok nélkül* átadta a hatalmat a kommunistáknak. Táviratokkal irányították Párizsból. A térségben semmi számottevő katonai erő nem állt, amivel kényszeríthették volna a párizsi parancsok végrehajtására. Illetve itt volt, a német Mackenzie hadosztály, amely érintetlenül állt Románia területén. Károlyi egy párizsi táviratra a birtokán megbeszélte ezzel a német gróffal, hogy fegyverüket adják román kézre és katonáikat a magyarok elszállítják. Ez meg is történt – majd a románok ezzel a fegyverrel elfoglalták egész Magyarországot, kirabolták, majd többszörös párizsi erőlködésre visszavonultak – de csak oda, ahová ők akarták, amennyire és ahová ők akarták. *Őket ki kényszerítette?*

A wilsoni terv a népek önrendelkezésére épült volna, de az Osztrák–Magyar Monarchia népei közül egyet sem kérdeztek, hogy akarja-e, amit Párizsban kiokoskodtak. Pontosabban: azon a néhány helyen, ahol kérdeztek valamit, ott a változtatásra nem szavaztak (lásd Sopront és horvát környékét).

A lovasműveltséghez tartozó kurdokat teljesen szétszították – napjainkig és napjainkban is keményen harcolnak államuk visszaállításáért.

A törököket is teljesen szét akarták osztani, mint a kurdokat és minket, de a törökök a tengerbe verték az odaküldött, száználmas francia és angol haderőt, majd Ata Türk vezetésével modernizálták országukat és ma a NATO egyik legerősebb haderejével rendelkeznek. A németeket is meggyalázták – ez szülte Hitler uralmát, *ami tényleg a második világháborúhoz vezetett.*

Miután Európában egyedül elveszítettük mindkét világháborút és „megkötöttük” az úgynevezett párizsi békét is, az 1947. február 10-én aláírt és az 1947. évi XVIII. t. c.-be iktatott szerződést. Aláírta a Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója, Nagy Britannia és Észak Írország Egyesült Királysága, az Amerikai Egyesült Államok, Ausztrália, a Fehérorosz Szocialista Szovjet Köztársaság, Kanada, Csehszlovákia, India, Új-Zéland, az Ukrán Szocialista Szovjet Köztársaság, a Délafrikai Unió és a Jugoszláviai Federális Népköztársaság – azoknak az államoknak a részéről, amelyek háborúban álltak Magyarországgal, és amelyek jelentékeny katonai erővel ténylegesen háborút viseltek az európai ellenséges államok ellen, mint „Szövetséges és társult hatalmak” egyrészről, és Magyarország másrészről. Ezen államok nyilván felelősek azért, ami történt, nevezetesen, hogy a trianoni akarat ismét érvényesült – reánk nézve még némileg hátrányosabban, mint előzőleg. *A szerződésben megtiltották Magyarországnak, hogy az elszakított területek visszaszerzésén fáradozzon.* Éppúgy felelősek azért is, ami ez után történt Bretton Woods-ban (1944. július 1.–1944. július 22).

Jegyezzük meg, hogy 1944. március 19-én elveszvéen nemzeti önállóságunk és az 1946. évi I. Törvény (Magyar Köztársaság) életbeléptetésével történelmi jogfolytonosságunk is elveszett, ezáltal ettől az időponttól országunk az alkotmányjogi és a közjogi hiátus állapotában lévén, a második Nagy Háború után kihirdetett békeszerződésnek Magyarországon nincsen, tehát soha nem is volt jogérvénye.

Amit hasonló helyzetben (1849-1867) erről Deák Ferenc tanított, az máig teljesen megfelel a nemzetközi jog álláspontjának: *az idegen katonák által megszállt ország az alkotmányjogi és a közjogi hiátus állapotában van. Ilyen körülmények között az ország ügyeit álparlamentáris intézmények viszik. (Gondoskodhatnak az ország működtetéséről.) Az ilyen helyzetben választott országgyűlésnek nincs se alkotmányteremtő, se alkotmánymódosító ereje, ezért a nemzet tettei jogilag érvénytelenek.*

Amikor egy tárgyalás alkalmával, Hitler Horthyval gorombáskodott, akkor Horthy felállt és elhagyni készült a szobát. Hitler kérlelőre fogta és marasztalta, mire Horthy azt mondta, hogy nyilván elfelejti, hogy ő, Hitler, egy alig hetven éves államot képvisel, míg ő, Horthy, egy apostoli királyságot, amely ezer éve áll Európa közepén. Igazi és legalább olyan hőstett volt Horthy részéről, mint az otrantoi csata megnyerése.

Mi pedig ne feledjük: *Európa legrégibb írott alkotmányával rendelkezünk.* Legalább is, amikor az országot szétszaggatták, akkor az volt érvényben. A tolvajok mind tudták, hiszen vezetőik magyar egyetemeken tanultak, ahol akkor még ilyen történelmet – és főleg ilyen jogot – tanítottak.

A mai románok őseiről a Kárpát-medencében, ez idő szerint az első írásos említés a Kr. utáni 1202-1209 közötti időből maradt fenn. ([Acta XI/1](#), 165-166. oldal.)

„A kezdeti állapot Erdély területén az egységes, tömör magyar néptömb. Látja tiszteltes úr? Ez a területében zavartalanul tiszta kör jelzi. A honfoglalás kori állapot, amely kizárólagossá teszi a magyarság történelmi jogát Erdélyhez.

Az elváltozás első fázisa, amikor az egységes tömbben pusztulások, veszteségek folytán ritkulások, ú. n. 'légtüres terek' keletkeztek.

Történelmi tényekben kifejezve ez azt jelenti, hogy a magyarság a 18. századig – sőt, kisebb mértékben aztán is – szüntelenül pusztult. Tatár-, törökdúlások szakadtak rá, császári zsoldos hadak égették, öldösték, martalócok tizedelték, lázadások, testvérharcok nép-telenítették. Az 1241. évi első nagy tatárbeütéstől számított hétszáz év alatt több mint tizen-

két nagy háború, öt nagymértékű feldúlás, öt véres forradalom viharzott végig Erdély földjén. Tetézte ezt az ijesztő népvészteséget a sok szörnyű pestis-, kolerajárvány, a külföldi hadjáratokban elesettek nagy tömege, a rabságba hurcoltak tízezrei, éhínségek, a nyomorúságban elpusztult magyarok százezrei és felbecsülhetetlen nemzetvagyon megsemmisítése... Így keletkeztek a körön belül a kisebb körök, a légüres terek.

Ezekbe a légüres terekbe, az elnéptelenedett helyekre idegen elemek nyomultak be: a románok. Amint ezen a harmadik körön láthatja, tiszteletes úr, még csak szórványosan. A magyar összefüggést még sehol meg nem szakítják. A honfoglaláskor és az azt követő időkben még nem voltak románok Erdélyben. 1293-ban számuk egy királyi parancsra végzett becslés szerint 15'000 lélek körül lehetett. Hegyi pásztorokként szivárogtak fel a Balkánról és mintegy két évszázaddal később északról. Ezek, mindenütt a hegyek vonulatát követve, Moldvából és Bukovinából a Máramaros-Beszterce vonalán jelentek meg, dél felé terjeszkedve. Az első írásos említés róluk az 1200-as évek elejéről való. A két bevándorlási hullám, félkör alakban fogva be Erdélyt, a bihari hegyekben ért össze. Egyébként már az elhelyezkedés is a bevándorlás tényét bizonyítja, mert az épségben maradt Székelyföldet megkerülve, csak ott birt megtelepedni és terjeszkedni, ahol ehhez a magyarság kipusztulása az előfeltételt megteremtette. Ha kezdeti őslakó román lett volna benn Erdélyben, a székelység nem maradhatott volna fenn zárt szigetként.

A századokon át egyre erősödő román bevándorlás számszerű arányait fokozta a tudatos telepítés is, amely kezdetben határvédelmi célokat szolgált, később azonban kizárólag gazdasági okai voltak. A magyarság kipusztulása miatt ugyanis szükség volt a munkáskézre és a birtokosok, különösen a nagyobb birtokosok a románok betelepítésével segítettek magukon, ami újabb, több ezer román család végleges megtelepülését és életfeltételeinek biztosításával további szaporodását tette lehetővé...

Észak-Erdélyről azonban eléggé tájékozott vagyok, s az anyakönyvileg nyomon követhető asszimilációs eseteket vizsgálva, összevetve a különböző vallásfelekezetek elpusztult egyházközségeinek történetével, még ha nem is helyezkedünk a névelemzés alapjaira: könnyen megállapítható, hogy Észak-Erdély összrománságának legkevesebb harmincöt-negyven százaléka elrománosodott magyar. Számokban kifejezve ez az 1910. évi népszámlálás adatait véve alapul, 350'000 eloláhosodott magyart jelent. A számuk a valóságban azonban sokkal több. Tessék ezt az arányt egész Erdélyre vonatkoztatni, hozzászámítani a Bukarestben és a Regátban élő közel százezer magyart és százhuszonötezerrel is több moldvai magyart. Hát itt vannak a ma is élő elidegenített több milliós magyar tömegek tiszteletes uram! Nem tragikus és elképesztő-e ugyanakkor, hogy a románság saját fajunk és vérünk igénybevételével táplál ellenünk álmokat és támaszt titkos igényeket erre a földre, amelyen mindig csak vendég volt a magyarság ősi otthonában és asztalánál, de arra – sem állam-, nemzetalkotó tényekkel, sem önálló kultúrájával és szellemiségével, vagy történelmileg – jogot soha nem szerzett? Sohasem volt nemzet e földön csak nemzetiség...”

(Nyíró József: Néma küzdelem.)

A gyulafehérvári kiáltvány (Declaratia de la Alba Julia, 1 december, 1918) kimondja Erdély, a Bánság, a Partium és Máramaros egyesülését a Román Királysággal (alakult 1881). Az összes román nemzetgyűlése 1918. november 18/december 1, amelyen Erdély, a Bánság, a Partium és Máramaros képviselői vettek részt (Marea Adunare Nationala de la Alba Julia – 1228 küldött – csak román). A „Declaratia”-t felolvasta Julius Hossu (Hosszú Gyula püspök).

Kép a világhálóról⁴

Amikor ez a nagy román gyűlés létrejött, – tehát 1918. november 18-tól december 1-ig, és amelyen a magyar, a székely és a szász nép nem vett részt – akkor Magyarországon Európa legrégebbi írott alkotmánya volt érvényben. Nem egy „karta alkotmány”, ami tehát nem volt pontokba foglalva, hanem egy történelmi alkotmány, ami megtalálható a *Corpus Juris Hungarici* (Magyar Törvénytár) lapjain, latin nyelven, ami Szepehanosz bölcs parancsára az ország „hivatalos nyelve” volt, úgy 1008-tól (ez az időpont bizonytalan) 1844-ig – mint nem egyedülálló bizonyítéka a Kárpát-medencei Magyar Királyság „demokratikus” jellegének.

A román gyűlés kiáltványa (declaratia) egészen biztosan azért tartalmazott olyan (egyéb-ként soha be nem tartott) ígéreteket (is) a magyarok számára, és szövegeket, mint

- teljes nemzeti szabadság az összes együtt élő népnek. Minden nép számára a saját nyelvén oktatás, közigazgatás és ítélkezés az illető néphez tartozó személyek által;
- autonóm vallási szabadság;
- sajtó-, gyülekezési- és egyesülési szabadság, minden emberi gondolat szabad hirdetése;
- ilyen fogalmak, mint: ember, nép, nemzet,

mert szerkesztői tisztában voltak a magyar állam alkotmányos rendjével, aminek védelmét évszázadokon át maguk is élvezték (például saját vérengző uraikkal szemben), hiszen a magyarság a legfőbb emberi szabadság, a lelkiismereti szabadság letéteményese is.

Ugyanis, vízkereszt napján, január 6-án kezdődött 450 évvel ezelőtt, 1568-ban Tordán az az országgyűlés, amely egy hétig ülésezett, és amely elfogadta az erdélyi bevett vallási felekezetek egyenjogúságát, más fogalmazással élve, kihirdette az országban a vallásszabadságot. (A 450 éves évfordulón, a Magyar Országgyűlés 2018-ban törvénybe iktatta a „Vallásszabadság Napja” ünnepet.) Ezzel eleink egy évszázaddal megelőzték Európát, hiszen ötven évvel később tört ki Európában a harminc évig tomboló, pusztító vallásháború, amely több európai térséget szinte teljesen elnéptelénített, és amelynek csupán 1648-ban vetett véget a vesztfáliai béke.

Íme, a tordai határozat: „A prédikátorok minden helyen hirdessék az **evangéliumot** mindenkinek az ő értelme szerint; és a közösség, ha elfogadja, jó, ha nem pedig senkit ne kényszerítse nek arra, amit lelke el nem fogad; de mindenki olyan prédikátort tarthasson, amelyik neki tetszik. Ezért senki az előljárók közül, se mások a prédikátorokat ne bántsák, a vallásáért senkit ne szidalmazzanak, az előbbi szabályok szerint. Nem engedik meg senkinek, hogy a tanításért bárkit is büntessenek vagy fenyegetsenek; mert a hit Isten ajándéka, ez hallásból van, a hallás pedig Isten Igéje által.” („Vallási türelem dolgában pedig előtte van minden nemzetnek a világ” – írja a székelyekről Jókai Mór, *A jövő század regénye* című művében.)

⁴ https://hu.wikipedia.org/wiki/Gyulafeh%C3%A9rv%C3%A1ri_rom%C3%A1n_nagygy%C5%B1%C3%A9s#/media/File:Uni%C3%B3nDeTransilvaniaARuman%C3%ADa1918.jpg

Igen jól ismerte mindezt még Petru Groza is, a második világháború után, aki Budapesten lett végzett jogász, és – a kommunista hatalomátvételig – igyekezett Romániát „úri”, „vagy elfogadható módon” vezetni. Nem lenne szabad elfelejtenünk, hogy még a kommunisták is megszervezték a „Maros-Magyar Autonóm Tartományt” – ami elveszett, amikor a Nyugat elismerte és támogatni kezdte a román kommunizmus „különutasságát” (1968, de az igazi csapásokat korábban, az 1956-os magyar forradalom után mérték a magyar nemzetépítés lehetőségét is magában rejtő Magyar Autonóm Tartományra), és nem állították vissza, amikor megtörtént a „nagy fordulat” (1989).

Károlyi Mihály és társai árulása következtében Magyarország 1918 novemberében teljesen kiszolgáltatott, önvédelemre képtelen állapotba sodródott. Ám a székely nép, jóllehet a végsőig ragaszkodott Magyarország területi épségének megőrzéséhez, az önrendelkezési jogával élve felkészült akár a Székely Köztársaság megalapítására is. Erről tanúskodik a Székely Nemzeti Tanács 1918 novemberében, még a gyulafehérvári román gyűlés előtt, Kézdivásárhelyen összesereglett küldöttei határozatának negyedik pontja.

Hogy miért nem jött mégsem létre Erdély kiszakítása kapcsán a Székely Köztársaság, arra a választ a belmagyar viszonyokban kell keresnünk.

A *Székely Nép*, 1918. november 16-i száma beszámol arról, hogy a Székely Nemzeti Tanácsnak a még meg nem szállt területekről összesereglett küldöttei a következő határozatokat fogadták el Kézdivásárhelyen:

1. *A székely nemzet ragaszkodik Magyarország területi épségéhez, a nemzetiségek önkormányzata mellett és fenntartandó államegységhez.*
2. *Bármely eshetőségre is készen állva már most megállapítja, hogy a székelység jóval a honfoglalás előtt, mint szabad nemzet, itt székelt a Keleti-Kárpátok lábánál, és hazaszerető őseinket, mint ilyen fogadta, velük a történelem folyamán testvéri kapcsolatba lépett, azonban sajátos nemzeti egyéniségét, tiszta jogegyenlőségen felépült népi alkotmánytervezetét – úgyszólván végig a '48-as teljes unióig – híven megőrizte.*
3. *Ez alapon minden erejéből tiltakozik a magyar egységből való kiszakítás, idegen államtesthez való csatolás gondolata ellen is.*
4. *Másfél ezer éves léte történelmi jogának birtokában Isten és a nagyvilág ítélőszéke, a békekonferencia előtt ezennel bejelenti igényeit az önrendelkezési jog alkalmazása tárgyában.*
5. *E tekintetben csatlakozik az Országos Székely Nemzeti Tanácshoz, s felkér minden székelyt, hogy igaz érdekeink megvédelmére haladék nélkül egybe seregeljék.”*
(Forrás a Székely Nemzeti Tanácsról: *Székely Nép*, Budapest 2010. november 19, első szám; ünnepi kiadvány.)

Történelmi alkotmánya van Angliának is. A mienkét most megújítanunk nem lenne szükséges, legfeljebb korszerűsíteni. Alkotmányunk írásosan áthagyományozott gyökerei a lovasműveltségünkbe vezetnek: ott vannak a Vérszerződésben, fellelhetők Sztephanosz „Intelmeiben”, főbb pontjai megtalálhatók Anonymusnál, gerince az Aranybulla (1222) és az úgynevezett Szentkorona-eszme (vagy elmélete, tana) – röviden összefoglalva az alábbiak szerint.

Koronánk neve: „Sacra Regni Hungarici Corona” – magyarul: Hunország (vagy Hunok Országának) Megszentelt Országkoronája. A király neve: „Rex Hungarorum” – Hunország (vagy Hunok Országának) királya ([Acta XVIII/1](#), [Acta XXII/1](#)). Tehát a korona nem „sancta” = szent, hanem „sacra” ami inkább megszentelt. Megjegyzendő, hogy sem mint ország név, sem mint népnév a „magyar” szó a vonatkozó latin szövegekben eddig még sehol nem volt található.

Lovasműveltségünkhöz vezet az is, hogy államunk mindenkori koronázott királya nemcsak államunk vezetője, hanem mint apostol, az állam egyházi feje is. Püspököket kinevezni, néha, más uralkodó is megtette – *de püspökséget alapítani, csak apostolnak, így a mi koronánkkal koronázott magyar királynak van joga* (*Magyar Egyháztörténeti Vázlatok. Budapest, 1990. 2. kötet. 77-87. oldal*). Így van, illetve volt ez mindenütt a lovasműveltség világában Thébától Teotihuakanig és Tokiótól – Londonig, ahol a király mindmáig mind az állam, mind pedig az államegyház, jelesül az anglikán egyház feje.

*Sacra Regni Hungarici Corona
Hunország Megszentelt Országkoronája
Szentkorona*

„*Sacra Corona radix omnium bonitum et jurium*” – a Megszentelt Korona minden tulajdon és jog forrása. Tehát az ország a korona tulajdona. „*Caput Sacrae Regni Coronae*” – koronának feje a király, akit az országgyűlésben választunk, aki csak akkor magyar király, ha ezzel a koronával megkoronáztuk. A választott király koronázása alkalmával esküt tesz az alkotmányra és hitlevelet ad arról, hogy az országot alkotmánya szerint fogja vezetni. Az alkotmányos ellenállási jog értelmében, az ország vezetőinek – egyenként és összesen is - joguk és kötelességük szembeszegülni a királlyal, akár le is tehetik őt és választhatnak helyette más királyt, ha a király az esküjét nem tartotta be. Ezt a jogot időnként egy-egy király elvonta vagy korlátozta. A koronázással a királyra ruházzuk a korona jogainak gyakorlását.

„*Membrum Sacrae Regni Hungarici Coronae*” a korona tagja, a korona népe, minden magyar alattvaló (állampolgár), akik alkotják a magyar nemzetet: „*Natio Hungarorum*”. A fő (a király) és a tagok együtt a „*Totum Corpus Sacrae Regni Hungarici Coronae*” – a korona egész teste, amely a törvényhozó szervben áll előttünk.

A „*natio*”, a nemzet, a több nemzetiség jelentése a latinban „társaság” is – tehát nem feltétlenül vérszerinti közösség. Ellenben a „*gens*” szó a latinban, minden szöösszetételben a nemzettel és a fogamzással van összefüggésben, miáltal a „*Gens Hungarorum*” nem más, mint a hunok vérszerinti közössége, azaz nemzetsége – ami egy, a „tagok” közül, (egy „*Membrum*”: jászok, kunok, székelyek, palócok, avarok, besenyők, szarmaták, herények, kazárok, stb. együtt). A Megszentelt Korona Teste, a tagok, a nemzetségek összessége (tehát valamennyi „*Membrum*” és nem csak az egyik nemzetség, hanem a többi vérszerinti *Membrum* is, mint pl.: horvát, cigány, tót, román, szerb, zsidó, szász stb. nemzetség) végül is: az állam polgárainak összessége – magyarul az összes nemzetiség, tehát az egész nemzet a *Corpus Sacrae Regni Hungarici Coronae*.

Ezt kell tehát, nagyon jól megérteni: a velünk együtt élő valamennyi nemzetség (nemzetiség) összessége alkotja a magyar nemzetet. Eddig, hitelt érdemlően még senki nem tudta megmondani, hogy mióta, és miért nevezzük magunkat magyarnak? Történelmi alkotmányunkban, de az egész korabeli latin nyelvű irodalomban ennek nyoma sincs. Legalábbis eddig még senki ilyet bemutatni nem tudott. A világ bennünket mindmáig, a latinul fennmaradt nevünkön nevez.

Sőt, idegen nyelven mi is elfogadjuk, hogy magunkat a „hun”, azaz a Hungarian, ungarisch, hongrois, ungherese, Hongaars, ungersk stb. néven nevezzük.

A magyar nemzet fogalmának pontos megértése még nekünk, magyaroknak is okoz némi nehézséget. Eleink ugyanis a latin kifejezésre jobban ügyeltek, mint a magyarra, így tisztázatlanul hagyták a Hungar, a Hungarian fogalmát édes magyar anyanyelvünkön. Így például nincs pontos fogalma magyarul a „Gens Hungarorumnak” se – amint az fentebb látható. Megértése ennek is a korabeli viszonyokban keresendő. (A jobb megértés érdekében a dolgot mellékelt táblázatba foglaltam.)

A legtöbb „nemzet” meghatározás azzal kezdődik, hogy „közös nyelv”. Ahol ezt nem sikerült egyszerűen megteremteni, ott lerombolták a városokat és még a helyüket is beszórták sóval. Ilyen helyen máig megindulnak a kitelepítő vonatok, megtelnek a koncentrációs táborok, elrabolnak teljes leányiskolákat és földönfutóvá tesznek egész népeket.

Derék magyar szó a kisebbség, de a mi történelmi alkotmányunk nemzetiséget (natio) ismer, mint a horvát, a cigány, a tót, a román, a szerb, a zsidó, a szász stb. *Nemzetisége volt mindenkinek, a magyarnak is.* Az Osztrák–Magyar Monarchia idején is a Magyar Királyságban (az 1867-es kiegyezés után) még a marhalevelet is kiállították legalább három nyelven és a szükség szerint akár többféle betűvel.

Hangsúlyozni kell, hogy irányadó a latin szöveg, mivel a fordítás több helyen pontatlan. Számomra alapul szolgál a két világháború közötti kor két legjelentősebb alkotmányjogásza: Bölöny József (Acta III/1.) és Molnár Kálmán (Acta XIV/4). Ne feledjük: akkor is szükség volt közjogi rendezésre – de milyenre! Hat-hét évet vett igénybe és visszavezette országunkat ősi jogrendjébe.

Első Ulászló (1440-1444) koronázása alkalmával megerősítette az Aranybullát (az ellenálási záradék nélkül), továbbá az 1298. és 1351. évi dekrétumot. Az Országgyűlés I. Ulászló koronázásáról kiadott oklevélben elsőként fejtette ki a Szentkorona-eszmét (elméletét, tanát) és a királyi hatalom átruházott természetét, vele a szabad királyválasztás jogalapját. (Ld. Dr. Csonkáréty Károly: A magyar történelem 1100 éve a jogforrások tükrében. Budapest 1997. 214. o.)

Ezzel kapcsolatban Dümmert Dezső kifejti (A két Hunyadi. Panoráma Kiadó, Budapest, 1985. ISBN 963 243 279 7), hogy „Népképviseleti parlamentet még senkitől sem kérhetünk számon a XV. században. Anakronisztikus ugrásokat nem lehet tenni a fejlődésben: a nemzet képviseletének kell megszületnie a nemesi jellegű országgyűlésen, és most éppen az történik.” „A latin nyelvű (koronázási) dekrétum elemzésének indító kulcsszava elsősorban a multitudo=sokaság kifejezés.” „Döntő súlyú mondatok kerülnek az országgyűlés dekrétumába: a koronázás mindig az ország lakók akaratától függ, és a korona hatékonysága és ereje az ő jóváhagyásukon alapul. Az eredeti okmány az egészen általános regnicola (országlakó) szóval – és nem az elkülönítő nobilis (nemes) megjelöléssel – fejezi ki a nemzeti akarat birtokosát, és ez a második kulcsszó.” „Ha ehhez harmadiknak a voluntas (akarat) kifejezést is hozzávesszük, előttünk áll egy felnőtt, önrendelkezést szervező nemzet képe.” (39, 40. oldal)

Vegyük ez után, Hunyadi Mátyás megválasztását a „Duna jegén” (1458. január 24), ahol az összegyűlt tömeg választott, nem éppen a budai várban gyűlésező főurak kedve szerint – akkor már majdnem, a mai demokrácia értelmében lévő népakaratra gondolhatunk.

Történelmi alkotmányunk szerint tehát a magyar nemzet (natio hungarorum) nem más, mint a korona egész teste (Totum Corpus Sacrae Regni Hungarici Coronae): 1) a király, 2) a hunok vérszerinti közössége (gens hungarorum) mint „tag”, és 3) az ide felvett minden más „tag” – a nemzetiségek. Werbőczy 1517-ben országbíró korában írta: „Én mindenkinek igazságot tartozom szolgáltatni, legyen az cigány, vagy zsidó, ha az illető a korona alattvalója (állampolgára) és ezt kéri.” Deák Ferenc már ezt mondta a képviselőházban 1867. február 17-én, az Alkotmány visszaállításakor: „... s itt nemcsak a magyar ajkúakról szólok, hanem általában a Magyarországot alkotó nemzetről...” (Deák Ferenc beszédei 1866-1867. Összegyűjtötte Kónyi Manó. Franklin Társulat, Budapest, 1897. 325. oldal.) *Nem csak Deák Ferenc állította, hanem magyarnak vallotta magát a horvát nemzetiségű Zrínyi Miklós, a Petrovics Petőfi Sándor és a zsidó származású Heltai Jenő, Szép Ernő, Kabos László. Tehát a román vezetők 1918-*

ban pontosan tudták, hogy aki közülük polgára a Magyar Királyságnak, az mind tagja a „magyar nemzetnek”, vagyis a Megszentelt Korona Népének. Ez a Korona otthona is ennek a népnek: „Sacra Corona radix omnium bonitum et iurium”.

Petőfi magyarságát, talán nem kell bizonygatnom: a magyarok Istenére esküdött. Egressy Béni az ő verseivel teremtette meg a *magyar dalt*. Mégis álljon itt e pár sor Petőfitől:

*Járjatok be minden földet,
Melyet Isten megteremtett,
S nem akadtok bizonyára
A magyar nemzet párjára.”* (A magyar nemzet. Pest, 1846. december.)

Zrínyi Miklóstól ezt olvashatjuk „Ne bánts d a magyart!” című írásában:

„Egyedül legyek-é én őrállód, vigyázód, ki megjelentsem veszedelmedet? Nehéz ugyan ez a hivatal nekem, de ha az Isten a hazámhoz való szeretetet reám tett, imé, kiáltok, imé üvöltök: hallj meg engem élő magyar, ihon a veszedelem, ihon az emészto tűz! Ime, tudást teszek előtted, nagy Isten, mindent, akit tudok kikiáltok, hogy éntülem elaluvásomért nemzetem vérét ne kérd elő....” (1661)

Szép Ernő pedig így imádkozik (1936):

*Ki ülsz az égben a vihar felett,
Én Istenem, hallgass meg engemet.*

*Hozzád megy szívem, itt szavam dadog,
Hazámért reszketek, magyar vagyok.*

*A népekkel, ha haragod vagyon,
A magyarra ne haragudj nagyon.*

*Ne haragudj rá, bűnét ne keresd,
Bocsáss meg néki, sajnáljad, szeresd.*

*Szeresd, vigyázz rá Istenem, atyám,
El ne vesszen veszéjtő éjszakán.*

*Távol népekhez híre el nem ér,
Hogy olyan jó, mint a falat kenyér.*

*Hogy nem szokott senkit se bántani,
Lassú dallal szeretne szántani.*

*Édes Istenem, Te tudod magad,
A bárány nála nem ártatlanabb.*

*Te tudod ezt a fajtát, mily becses,
Milyen takaros, mily kellemetes.*

*Te látod létét minden tanyán,
Te hallod, hogy beszél: édes anyám.*

*Te tudod a barna kenyér ízét,
Te tudod a Tisza sárga vizét.*

*Te tudod, hogy itt milyen szívesen,
Hempereg a csikó a füvesen.*

*Tudod a nyáj kolompját ha megyen,
Édes szőlőnket tudod a hegyen*

*S keserű könnyeink tudod Uram,
hogy mennyit is szenvedtünk csakugyan.*

*S hogy víg esztendőt várunk mindenér
Hisszük hogy lesz még szőlő lágý kenyér.*

*Óh keljeteK a magyart védeni,
Ti Istennek fényes cselédei:*

*Uradnak mond el arany arcú Nap,
Mondd el szerelmes délibábodat*

*Dicsérjed a Balatont tiszta Hold,
Hogy szebb tükröd a földön sohse volt.*

*Csillagok, értünk könyörögjeteK:
Kis házak ablakán reszketeg*

*Szerteszét este mennyi mécs ragyog...
KönyörögjeteK értünk csillagok.*

A „magyar nemzet” fogalma egyedülálló alkotás, semmi köze az Európa más vidékein jóval később kialakított nemzetfogalomhoz. Noha erről az itt megadott források szükséges és elégséges módon tájékoztatnak, szükségesnek érzem néhány pont alaposabb megvilágítását – különös tekintettel arra, hogy még a szakkörökben is nagy a tájékozatlanság.

Általában szokás abból kiindulni, hogy a „natio” jelentése nemzet. Így van ez minden európai nyelvben, és valaha ezt vette át a magyar közbeszéd is. A nacionalizmus (nemzeti) valami csúnya dolog, különösen, ha az a szocializmus szóval összetalálkozik. Pedig nincsen másról szó, minthogy az a bizonyos szocializmus nemzeti alapon történik (náci) – és nem például internacionalista (internáci) alapon, amint azt Sztálin terjesztette. Ezért nem csoda, hogy megköttette Hitlerrel azt a bizonyos paktumot. Sajnos, ezzel a háttérrel született a számtalan „nemzet” meghatározás. Magyarul még a szó is félrevezető, mert a nemzésre utal, ami vérszerinti összefüggést sejtet – ami a „nemzet” összefüggésében természetesnek tűnik, és így is érti ezt, a többi európai nép – hiszen az ő nemzet fogalmuk ezzel a szóval teljes értelmében, maradéktalanul kifejeződik.

A mi esetünkben viszont a korabeli magyar államnyelv, a latin az irányadó és a latinban a „natio” jelentése: társaság is – ami biztosan nem vérszerinti közösség; például „natio optimum” = főrendek. Történelmi Alkotmányunk viszont világosan és főleg: másként rendelkezik, mert ott létezik egy fogalom, a „gens hungarorum”, ami viszont biztosan vérszerinti közösség, ami úgy van meghatározva, hogy abból kiderül: a magyar jogban ez az, amit mások „nemzet”-nek értenek: egy népen belül, a vérszerinti rokonok közössége. A „gen” szó minden összetételében a nemzéssel és a vérszerinti kapcsolatokkal van összefüggésben: genus = nem, nemzetiség, faj; genitor = nemző atya; genitrix = szülő anya; genezis = nemzés, szülés; generabilis = születhető; genealogus = nemzetség történetét tudó – és így megy ez oldalakon át a szótárban. Napjaik tudósai nem véletlenül választották a „gen” szót, a vérben lévő, szorosabb kapcsolatok kifejezésére: ugyanis ezzel foglalkozik a genetika. Azzal most nem törődünk, hogy a kifejezés második részében, a „hungarorum” szóban nincs szó magyarról, hanem csak „hun”-ról. Elvégre, magyar királyaink, akiket 850 éven át mindég „rex hungarorum”-ként, tehát „hunok királya”-ként szerepeltetnek a latin nyelvű írások – csak tudták magukról, hogy kik ők.

Bölcs eleinknek arra is volt megoldásuk, hogy ha olyanok szövetkeztek testvéri (ez is egy igen kifejező és gyönyörű magyar szó: test és vér) szövetséggé, akikről nem tudták biztosan, hogy vérszerinti rokonok-e – és ez volt a vérszerződés, ami a természeti népek találománya. Ismereteim szerint a vérszerződés Ázsia őslakói és Amerika újabb őslakói, a tévesen ma indiánnak nevezett népek körében szokásos. Az „indiánok” önmagukat nem nevezik indiánnak, hiszen vér szerinti rokonai nem indiaiak, de Ázsiaiak. Az előttük lakók, akik úgy harmincezer évvel ezelőtt kerültek oda, nem voltak törökös típusúak, utolsó törzsükről a múlt század elején még film is készült – a Fokföldön. Afrika és Ausztrália őslakói körében a vérszerződés nem ismert, ezért feltételezhető, hogy úgy harmincezer évvel ezelőtt kezdődött szokásról van szó, mert Ausztrália őslakói, az aboriginek feltehetően valamivel az előtt kerültek Ausztráliába.

Európában a vérszerződés csak a mai Magyarország lakói történetében ismert. Történelemtudományunk nagyobb dicsőségére sajnos nincs meggyőző bizonyíték arra, hogy a mi történelmünkben mikor és összesen hány vérszerződés született? Elégedjünk meg most annyival, hogy egy biztosan volt, arról Anonymus részletesen tudósít és az nagy valószínűséggel Árpád népének honfoglalása után esett meg – ami elég logikusnak tűnik. Ez lehetett nálunk a „gens hungarorum”, a hunok vérszerinti közössége kialakulásának utolsó ilyen eseménye.

Ezek után szükségesnek látszik néhány mondat a „lovasműveltség” fogalmához. Amikor a fordulat után először kezdtek a „Nemzeti alaptanterv” kidolgozásához, az illetékes miniszter a mi (Zürichi Magyar Történelmi Egyesület) véleményünket is kérdezte. Megírtuk, hogy csak a történelem részhez kívánunk szólni. Fontosnak tartjuk, hogy a szokásos oktatási irányt tévesnek tartjuk, amely így néz ki: Árpád népének honfoglalása, ez előtt római, görög, asszír, babiloni.

A „honfoglalás” -tól visszafelé a mi történelmünk a lovasműveltségbe vezet. Természetesen van kapcsolatunk a többi műveltséghez is, de ez a fő irány, az oktatás ezt kell kövesse.

A „lovasműveltség” fogalma a nyugat-európai történelemtudományban már rég meggyökeredzett és legjobb történészeink már átvették. Ezt a magyar nyelvű fordítást én először Padányi Viktornál olvastam. Ez a szakirodalom a lovasműveltség népeihez sorolja a következő népeket: hun, bulgár, avar, kazár, besenyő, kun, magyar. A felsorolásból látható, hogy nem teljes, főleg az Európát érdeklő népeket sorolja, továbbá *nem tesz különbséget népnév és birodalomnév között*.

Fontosnak tartom e tárgyban e néhány mondatot azért is, mivel a történelem oktatása a világ nagy részében a marxí irányt követi. Marx felállította a tételt a „társadalmi formák fejlődése” tárgyában. Szerinte, a társadalomban működő objektív törvények hatására alakultak ki a történelemben a következő emberi társadalmi formák: ősközösség, rabszolgaság, feudalizmus, kapitalizmus – és a törvény hatására kötelezően lesz a szocializmus. Ehhez a tételhez Lenin tette a kommunizmust. Az említett iskolákban így tanítják a történelmet – legfeljebb van, ahol kihagyják a kommunizmust, máshol még a szocializmust is.

Marx szerint *a társadalmi formát meghatározza a termelés módja, amit viszont meghatároznak a termelés erői és a termelés viszonyai*. A marxí tanításban szereplő felsorolt társadalmi formák mutatják, hogy őt az európai történelem érdekelte, miáltal következtetései is nagymértékben Európára vonatkoznak. Lévéen okos ember, észrevette, írásában megemlíti, de nem elemzi, hogy van még az „ázsiai termelési mód” – és ez az, amit mi *lovasműveltségnek nevezünk*. Ez tehát „kilóg” Európából, az ide tartozó népeket a Tarih-i Üngürüş az „üngürüşök népének”, társadalmát a Cser–Dara kettős pedig a mellérendelő társadalomnak nevezi ([Acta XXXI/5](#)). *Idevezetnek a magyar történelem gyökerei – a genetika tudománya által pedig bebizonyítottan Európa legrégebbi népe él ma a Kárpát-medencében, ez a nép ma magát magyarnak nevezi. Eurázsia egy világrész és a mi műveltségünk gyökerei ebben az egységben találhatók.*

Ételszentelés Csíkszeredában 2018 Húsvét vasárnap

Sztephanosz a hagyományaink által is Megszentelt Koronát följánlotta a Boldogasszonynak. Európa történetében ez volt az első ilyen följánlás, egyedülvalósága abban is megnyilvánul, hogy ez a följánlás közjogi keretben történt. Miáltal a mi koronánk az Istenanya tulajdona, tagjai pedig közjogilag is Isten gyermekei. Az nem kérdés, hogy ebben ki hisz? – mi hiszünk és így gondolkodunk évszázadok óta azok felől is, akik a mi testvéreink. A „test-vér” szó egyedülállóan szép szavunk. Nagy írónk, Mikszáth Kálmán írta: „A tót atyafiak” című könyvét. „Atyafi” pedig nem más, mint atyám fia, azaz testvérem.

Csikszeredában minden évben, március 15-én megkoszorúzzuk Petőfi Sándor szobrát. Onnan egyenesen megyünk koszorúzni Nicolae Balcescu szobrát, aki a románoknak olyan kedves költő, mint nekünk Petőfi. Csakhogy 1848 táján hazájában Petőfit nem sokra értékelték, egyedül az idegen származású tábornok, Bem József vette csapatába, mert ő megértette, hogy mit tud tenni egy ilyen csodálatos költő a katonákkal. Az akkoriban zajló havasalföldi forradalmárok viszont Balcescut olyan kultuszminiszter-félének tették és őt küldték Kossuthhoz tárgyalni. Aki ismeri Kossuth álláspontját, az nem csodálkozik azon, hogy Kossuth napokig hagyta Balcescut az előszobájában üldögelni, amíg végül fogadta. Eközben Avran Jancu, a hegyi pásztorból lett parasztvezér ügyesen segítette a magyarok ellen az osztrák tábornok erdélyi hadvezetését mindaddig, amíg fel nem olvasták neki Bem szövegét Erdély népéhez. Ezt követően a parasztvezér kijelentette, hogy Bem ellen nem harcol. Nincs értelme feltételes módon fogalmazni a történelemben, de talán mégis szabad lenne elgondolkodni azon, *mi lehetett volna, ha akkor Kossuth tanult volna ilyesmit Bemtől?*

Ez sem lehet tárgya ennek az írásnak, de megemlítem, hogy az itt többször emlegetett könyvében Kissinger írja, hogy az amerikaiak kitaláltak valamit, amit demokráciának neveznek, és azt igyekeznek rákényszeríteni államokra, népekre, akár illik az oda, akár nem (416-421. oldal). Winston Churchill írta emlékirataiban, hogy a demokrácia tökéletlen intézmény, de ő nem tud jobbat. *Mi viszont tudunk és az a lovasműveltség.* Mi, ennek a műveltségnek a népe évszázadokkal, ha nem ezredekkel hamarabb, mint a Nyugat, szerveztünk mai értelemben is világméretű, magas műveltségi fokon, évszázadokon át fennálló birodalmakat. Ennek a rendszernek a Nyugaton kialakult, ma már romokban álló nyomait a mai nemzedékek tüntetik el. Például Törökországban Ata Türk művét; Angliában a még érvényes rendszert, hogy az állam és az egyház feje a király (napjainkban a királynő), ahol tehát még nem történt meg az állam és az egyház különválasztása – mint valami nagyszerű, demokratikus találmány.

Arra már többen rámutattunk, hogy *a koronánkhoz tartozó államelmélet, a köztársasági államformára is alkalmazható*, tehát akkor is, amikor nincs király. Rendelkezik a Corpus Juris Hungarici (Magyar Törvénytár) erre az alkalomra is, történelmünkben volt rá több példa. Ezért is jó, ha az alkotmány történelmi. Csak sajnálni lehet, hogy, az új magyar alkotmány, aminek a neve „alaptörvény” (2015. április 25), ezekről a dolgokról nem sokat tud. Európában Németországnak van alkotmány helyett alaptörvénye, mivel a német állammal a második világháború után nem kötöttek békét, tehát államuknak nincs nemzeti önállósága (szuverenitása), ezért alkotmánya sem lehet. Az ENSZ Alapokmánya értelmében így Németország „hadban álló fél”.

Az új magyar alkotmányban (alaptörvény) nincs meghatározva, hogy ki a magyar, mi a nép, mi a nemzet, kik a magyar nemzet tagjai és ezek milyen részekből állnak? Sok benne a meghatározatlan „mindenki”. Szerepel benne a nemzet is anélkül, hogy meghatároznák. Ez utóbbira nézve letettem egy javaslatot, nagyjából az alábbiak szerint ([Acta XII/1](#)).

Bőven elemzem a nemzet mellett, a fajta és a nép fogalmát is. *A történelmi „magyar nemzet” fogalma, mint a Kárpát-medencei magyar nemzet történelmi alkotása, jóval régebbi, mint az Európa más részein kialakult „nemzet” fogalma.* A „magyar nemzet” fogalmának újra való fogalmazására ma senkinek sincs felhatalmazása. *Ezt a felhatalmazást meg kellene szerezni. Nélküle nem lehetne helyreállítani azt a történelmi magyar jogrendet és vele azt a közösséget – mondhatni nemzeti egységet – amit történelmi alkotmányunk egyszer már megteremtett.*

A jelen irat szempontjából ez is érdektelen, de alapvetően igen érdekes lenne feltenni a kérdést és tisztázni, hogy a ma érvényes magyar jogba mennyire ment át ez az új „alkotmány”? Ugyan átvezették-e tételesen, a jogrend minden fejezetén az összes érvényesülő hatását, például a polgári törvénykönyvbe, a családjogba, a büntetőjogba, a kötelmi jogba, az öröklési jogba, vagy a büntető törvénykönyv minden részébe és így tovább, avagy érvényesítését, értelmezését egyszerűen rábízták a végrehajtókra: tegye ki-ki a maga módján? Ezzel összefüggésben érdemes rámutatni egy igen alkalmas magyar történelmi párhuzamra. Az első világháborút lezáró alkotmányjogi rendezés Magyarországon bő hét évet vett igénybe. Pedig akkor még voltak kiváló magyar jogászok, akik egyúttal kiváló magyar emberek is voltak. E rendezés nélkül, reményünk sem lehet arra, hogy ismét visszavegyenek az alkotmánnyal rendelkező demokratikus népek családjába – ami egy esetleges közép-európai rendezés elsődleges feltétele lenne.

Javaslatom szerint, a magyar nép ma két főcsoportra osztható: a magyarországi és a nemzetiségi sorban élők csoportjára. Ez utóbbiak élhetnek nemzetiségi sorban saját akaratukból (pl. kivándorlók) és kényszerből (Trianon, menekült). A kivándorlók élhetnek tömbben (pl. New York, Chicago) és szórványban (pl. Baden, Perth). A kényszerből nemzetiségi sorban élők is élhetnek tömbben (pl. Gyergyó, Csik, New York, Chicago) és szórványban (pl. Bihar, Észak-Szlovákia, Baden, Perth). Addig, amíg nincs más megfogalmazása, addig – egyelőre – ugyanez a csoportosítás vonatkozik a magyar nemzetre is.

Amikor a kisebbség, mint nemzetközi jogi fogalom, nemzetközi szinten megjelent, akkor az osztrák Kurt Waldheim az ENSZ főtitkára és a tárgy nemzetközileg elismert szakértője az ugyancsak osztrák Felix Ermacora volt. Ausztriát Dél-Tirol érdekelte és ebben a helyzetben jól érthető, hogy az ügy az ENSZ napirendjére került. Így az is érthető, hogy az elszakított magyarok esetében egyetlen országban született törvény: Ausztriában az 1976. évi Népcsoporttörvény (Volksgruppengesetz). Igen helyesen, ugyanis az ottani magyarok (a mai nevén Burgenlandban) jogilag népcsoport – és nem „kisebbség”, ami így megfelel a kialakult nemzetközi jogi gyakorlatnak. *A magyar a Kárpát-medencében jogilag sehol sem kisebbség, hanem népcsoport, mivel őshonos, tehát nem kisebbség, mint például a bevándorló.* Az pedig egy sajátos magyar tény, hogy minden magyar hazája a Sacra Regni Hungarici Corona (is). Számszerűen lehetünk kisebbségben, de jogilag, a Kárpát-medencében sehol és soha.

A fürdővízzel így kiönteni a gyermeket is igazán nagy kár volt, mivel ez a „fürdővíz” az itt tárgyalt egész gondkörre sikerrel kecsegtető megoldást kínálhatna. Ez pedig nem más, mint történelmi alkotmányunk felélesztése, amint ez Trianon után nálunk egyszer már megtörtént. Ennyit a történelemről és a történelmi kérdésekről.

Végezetül ismét néhány szó, a bevezetőben felvetett gondolathoz, arról, hogy miért volt oly könnyű Erdély leválasztása, miért nem robbant ki felkelés a védelmére – mert a felkelés igenis kirobbant. Utoljára a fordulat táján, amikor a Marosvásárhelyen összeszorított magyar tömegre fejszével támadt, az odaszállított, leitatott román tömeg. Akkor a Nyárad menti cigányok mentették meg a magyarokat. Amikor 1945-ben, akkor is, ugyanott a székelyeket fűrészbakra fektetve szalagfűrészszel vágták, a szovjet tankok verték ki a térről a gyilkosokat. Az egyéb mészárlásokról nem is beszélve. Nem valami elszigetelt jelenségről van szó; ilyen és hasonló esetek tömegével fordultak elő a Második Nagy háború alatt és után is, nemcsak Romániában. Egyes vidékeken tehervonatszám vitték a magyarokat messzi idegenbe és hoztak helyettük másokat – az elszállított magyarok helyébe és vagyonába. Érdekes jelenség, hogy Magyarországról cserébe az új országba alig akart menni valaki. Ugyan miért nem?

Az Apostoli Magyar Királyság több mint ezer éves története nem ismer ilyen jeleneteket. Itt senkit nem telepítettek ki, senkit nem fosztottak meg vagyonától, csak azért, mert valamely nemzetiségünkhöz tartozott. *„Méltó szolgálattal szerzett birtokától soha senki meg ne fosztasék.”* (Arany Bulla, 1222). *Például, ilyen a lovasműveltség.* Legfeljebb Habsburg Mária Terézia, magyar király lövette halomra, a jogaikról fegyvertelenül tanácskozó székelyeket (Madéfalva, 1764. január 7). Ennek viszont semmi köze a lovasműveltséghez.

És osztozott sorsunkban, aki velünk élt. Az igazság kedvéért említsük azt is meg, hogy 1956 késő őszén román egyetemisták feküdtek Romániában szovjet tankok elé, hogy megakadályozzák magyarországi bevonulásukat. Ezek a diákok is megismerték utóbb a Duna-deltát.

Legyünk őszinték. Nyíró József „Néma küzdelem” című könyvében már 1944-ben részletesen megírta, miként veszítettük el Erdélyt már a 19. század végén. Vitték a románok és mi tétlenül néztük szerencsétlen székely testvéreink elvérzését.

Mi köze volt ennek Clemenceau menyéhez?

„Az egyházi gondozás hiánya, nem egy helyen okozta szórványok képződését és pusztulását. A paphiány katolikus és református részen egyaránt hatalmas tömegeket sodort a román papokhoz és ezzel az elrománosodás útjára. A megmaradt magyarság gyakran évtizedekig pap nélkül, plébánia, illetve egyházközség nélkül előbb leányegyházi, később szórványi sorsra jutott. Mindezekhez hozzájárul az állami gondoskodás teljes hiánya. Az állam éppúgy nem törődött a szórvány magyarság érdekeivel, mint a Habsburg-uralom. Semmi komoly telepítési politika, szórványvédelem nem történt a 19. és a 20. század folyamán. A kezdeményezések átütő sikert nem tudtak aratni az eszközök elégtelensége miatt. Hogy a múlt századvégi politika mennyire nem ismerte fel feladatait, arra jellemző, hogy amíg a magyar földet vásárló román bankok és magyar banknak nevezett idegenszellemű társaik a legteljesebb támogatást élvezték: addig az egyetlen erdélyi mentő kísérlet, az Erdélyrészi Jelzálogbank négyévi fáradozás után tudta elérni, hogy az erdélyi kérdésben írott emlékiratát egyáltalán iktatták a minisztériumban.” (Nyíró József, i. m.)

Lükő Gábor és szociológus társai, már a 20. század elején kifogásolták a magyar iskolatelepítés rendszerét. Rámutattak arra, hogy az új középiskolák nagy részét a nemzetiségi területeken nyitják, miáltal nagymértékben elősegítik az ottani értelmiség kialakulását. Utóbb, valóban ők vezették a harcot ellenünk.

Ennek mi a köze ahhoz, hogy az USA elnöke megbetegszik, hogy az USA-ban mikor van elnökválasztás és annak mi az eredménye?

„– Azt hiszem, túlzott jelentőséget méltóztat sz tulajdonítani e részletjelenségeknek. A nemzetiségi aspirációk nem befolyásolják sohasem döntően a magyarság szuverenitását, hiszen végül is a tizenhatszázmillió lakósságnak mindössze 16,1 százaléka román és annak is nagy része elrománosított magyar, amint erre a napokban rámutattak.

– Viszont, ez a tizenhat százalék nem elszórtan él az ország különböző területein, hanem Erdélyben, egységes tömbökben. Külön országrészt szállott meg és igyekszik leválasztani a törzsről – vetette közbe a gróf.

– Még akkor sem látok veszedelmet ebben! – rázta a fejét Jankó báró.

– Én sem aggódalmaskodnám, ha a román kérdés csak magában állna, de ott van mellette és egy időben a horvát kérdés, a tót, szerb és rutén mozgalom, a pánszláv elképzelések. Ha a románoknak megvolt a maguk Klein Sámuelje, Sincai Gheorgheja, Maior Petruja és ha Mária Terézia idejében vezető gondolatá válhatott az Anonymus és Bonfini meséi nyomán a dákóromán folytonosság elméletének tévedése; ugyanakkor három román szerzetes mellett a szerbeknek is volt Csernovics Arzén pátriárkájuk, aki egyszerre 36'000 családot hozott át hozzánk 1691-ben, szerzett nekik teljes egyházi és világi önkormányzatot, vétette ki őket a rendi állam keretéből a magyarság minden tiltakozása ellenére is. Volt Nesztorovics Uros-uk, aki megszervezte az iskolakérdést, Tököly Szávájuk, aki hatalmas alapítványokkal sietett a szerb kultúra segítségére, Karadzics Vuk Istvánjuk, a szerb Kazinczy és mindezek tetejébe Pesten székelt a szerb irodalom és művelődés legfőbb szerve és központja, a román Asztrának megfelelő Szrpszka Matica irodalmi kör, számos öntudatos és a célt világosan követő írókkal, tudósokkal.

A nemzeti kultúra kiépítését a tótok sem hanyagolták el. A latin műveltséget felváltja náluk a cseh irodalmi nyelv a huszita betörések óta és jellemző, hogy az elsők közt Pázmány veszi pártfogásába a tót nyelvet a protestáns törekvések ellensúlyozására, egy pozsonyi kanonok,

Bajza Ignác József tót imakönyvével indul az új nemzeti irány, Bernolák Antal teszi meg nyelvtanában az irodalmi nyelv alapjának a nyitrai nyelvjárást. Nekik is van Holly Jánosuk, aki Szva-toplukról, Cyrill és Methodról hőskölteményt írt, Stur Lajosuk, aki Pozsonyban iskolát csinál Jednota Literar egyesületben, mint a cseh-tót tanszék tanára. Innen kerülnek ki a tót nemzeti mozgalom vezetői, nagyrészt evangélikus papok és megindul a magyar–tót kultúrharc, amellyel egy időben a tót irodalom szakít a cseh kapcsolatokkal.

A horvát kérdés ismertebb. Nemzeti jellegét a 30-as évek elején Gaj Lajos adja meg. A célt se titkolják: az egyetemes szláv eszmének megfelelően és érdekében teljesen kiszakadni a magyar történelmi és alkotmányos közösségből. Vezére lesz a horvát ifjúságnak és az eredmény? A király aranygyűrűvel tünteti ki Csajt, aki Pánszláviáról álmodozik és az összes illír népnek kultúrközösségét hirdeti lapjaiban, folyóiratában.

Ugyanígy végigkísérhetném megjelenésétől kezdve a rutén és a német, illetve a szász kérdést is. Papok, tanárok, jogászok, számba is alig vett intellektüelek munkája indította el ezt a nagy folyamatot, amely felhasználva a bécsi udvar támogatását szétdarabolni igyekszik az országot és már nem Budapest, hanem Bukarest, Prága, Berlin és Moszkva felé tekint. Amíg mi itthon harmincmillió nemzetről írunk újságcikkeket, a tót ifjúság példájára a horvátok is Masaryk Tamástól tanulják Prágában az új szláv realizmus filozófiáját, megalakul a nemzetiségi képviselők parlamenti klubja, amelynek fő irányítója Maniu Gyula és Hodzsa Milán. Sajtóperek tömege, csendőri beavatkozások, a Hlinka András bezárása felkeltik a külföld figyelmét is és ügyes propagandájukkal ellenünk fordítják a közhangulatot. A harc mindinkább kiélesedik. A zágrábi hazaárulási per rossz benyomást kelt. Megalakul a horvát–szerb koalíció Supiló Ferenc vezetésével, amely a belpolitikai helyzetet igyekszik kihasználni az ország gyengítésére. Ma már nem titok az sem, hogy amíg a király kitart a kiegyezés mellett, a nemzetiségek Ferenc Ferdinánd trónra lépésétől várják álmaik teljesülését, aki viszont az ő segítségükkel véli megvalósíthatónak a Habsburg elképzeléseket.

A külpolitikai helyzet is kedvez a nemzetiségeknek. Méltóztassatok figyelembe venni az angol–francia megegyezést, az angol–oroszmegállapodást, a jugoszláv terv megerősödését a Karagyorgyevicsek segítségével, a Szerbiával kitört vámháború hatását, a Bosznia és Hercegovina annexiójának válságos eredményeit.” (Nyíró József, i. m.)

Egy magyar gróf, átadta a hatalmat a börtönben ülő kommunistáknak. *Ennek mi a köze ahhoz, hogy Anglia miniszterelnöke mennyire erős személyiség?*

Miért adta át Horthy ellentengernagy a monarchia, soha le nem győzött egész flottáját, az akkor még alig létező Szerbiának és a néhány évtizedes Olaszországnak – *egy császár parancsára, akit az osztrákok pillanatok alatt megfosztottak trónjától is, vagyonától is, hazájától is? Elvett saját hajóink értéke 100 vagon szénarany.*

Mi az, hogy diktálták? Kinek? A sok nyelven beszélő Andrásynak? Hogyan? A magyar haderő miért csak a kommunista hatalomátvétel után kezdett harcot a benyomuló ellenségek ellen – és nem is sikertelenül? Ez nem sok ezer év ködbevesző története, amit annyian oly nagy szeretettel boncolgatnak!

„– Tökéletesen megértem méltóságodat. Ez az én álláspontom is. Sajnos nem tehetünk semmit ellene. A földbirtok szabad forgalom tárgya. A mai gazdasági élet, a szabad verseny nem tűr korlátozásokat ezen a téren sem. A kormány, ha akarna, se alkalmazhatna megkötöttségeket, már a nemzetközi vonatkozások miatt sem. A bank számon tartja az ingatlanforgalmat is. Hozzá tartozik a jólinformáltsághoz és az üzleti érdekeihez, hogy tudjon minden jelentősebb akcióról, figyelemmel kísérje a tőke útját, különösen magyarországi viszonylatban. Ha érdekl méltóságodat, kimerítő felvilágosítással szolgálhatok...

Tehát. Ha a románok által magyaroktól megvásárolt birtokokat nézzük, az utolsó tíz évben – mint említettem – ötven holdon felül 166'394 katasztrális hold került a kezükre 57'548'556 aranykorona értékben. Ehhez hozzá kell adni az ötven holdon aluli román vásárlásokat, 12'866 hold parasztbirtokot 6'427'500 korona értékben. Együtt 179'249 kat. hold

63'976'056 korona értékben. Ha a birtokfluktuációra kíváncsi méltóságod, ebből a kimutatásból látható, hogy a forgalom a legszélesebb körű Szilágyságban, Alsófehérben, Szolnok-Dobokán, Kisküküllőben, Hunyadban volt. Kolozs megye hatodiknak következik.

A gróf szeme előtt óriásira váltak a számok: Szolnok-Doboka 33'512 katasztrális hold; Szilágy 23'594; Alsófehér 21'741; Nagyüküllő 18'849; Kolozs 17'364 hold. A másik oldalon az értékvesztéseget mutatta ki a statisztika: Szilágy 9'626'353 aranykorona, Alsófehér 9'230'000, Szolnok-Doboka 8'755'951, Kisküküllő 6'657'073, Hunyad 6'156'942, Kolozs 5'282'413 korona és így tovább.

– Legtöbb magyar birtok került román kézre Szilágy vármegyében, – magyarázta a vezérigazgató – pedig itt a viszonylagos arányszámuk a lakosság nemzetiségi megoszlása tekintetében nem túl magas, mert csak a nyolcadik helyen állnak. Utána Szolnok-Doboka következik. Itt az arányszám négy, Kolozsban kilenc.

– Miért számíttatta ki ezt is, vezérigazgató úr? – lepődött meg a gróf az eddig előtte ismeretlen adatokon.

– Bankpolitikai szempontból. A jelzálog kihelyezéseknél tudnom kellett, hogy ez a felűnő birtokforgalom természetes folyamat következménye-e, vagy mesterséges számításon alapuló céltudatos akcióról van szó.

– Azt anélkül is tudhatta. A román bankok, az Albina és huszonkilenc társa, az Agricola, Ardeleana, Bistricana, Furnica, Crisana, Economul, Patria, Soimul, – hogy csak néhányat említsek – adták a pénzt a nagybirtokok megvételére és a parcellázásokra. Ez köztudomású. Minden héten olvashat egy vezércikket róla a lapokban.

A vezérigazgató titokzatosan mosolygott.

– Csakhogy azzal én nem elégedhettem meg, amit a lapok írnak. Nekem azt is tudnom kellett, hogy mennyi a magyar pénz román birtokon.

Erre a feleletre nem számított a gróf. Szinte megijesztette.

– Magyar pénz román birtokon?

A bankvezér viszont természetesnek találta.

– Föltételezte méltóságod, hogy a magyar bankok nem érdeklődnek az ilyen ügyletek iránt?

– Dehogy a magyar pénzügyintézetek... pénzt adjanak rá, hogy a magyar föld román kézre jusson?

– Miért ne? Üzlet üzlet... És nem is kis összeg a román birtokon lévő magyar jelzálogteher. Alig marad alatta a románoknak. Tessék! – Egy újabb lapot húzott elő a dossziéból és mutatta:

– Magyar pénz román birtokon 21'149'107 korona, román pénz román birtokon 24'841'216 arany korona. A részletekből azt is láthatja méltóságod, hogy míg Kolozs megyében a magyar bankok 3'915'731 koronával vannak érdekelve, a román pénzügyintézetek mindössze 2'767'700 koronával. Miért erőltessék meg jobban magukat, mikor helyettük megvettük mi a magyar földet a románoknak. Szolnok-Dobokában 2 millió 990 ezret adtunk, Alsófehérben több mint két és félmilliót, Hunyadban szintén, Szilágyban egymillió nyolcszáz ezret, Maros-Tordában egymillió hatszáz ezret, Háromszéken egymillió négyszázhatvanháromezer nyolcszázat, Torda-Aranyosban dettó. Nagyon érdekes olvasmány a statisztika, gróf úr. Érdekfeszítőbb egy regénynél...

– Legyünk azonban igazságosak. Román pénz is van magyar birtokon. A végösszeg... igen, itt van a kimutatás... tehát a magyar birtokon szereplő román bankpénz összege 5'699'145 korona, amiből következik, hogy... Azt a kevés megkönnyebbülést is elvette, amit a gróf pillanatnyilag érzett.

– Következik ebből valami?

– Mindössze annyi, hogy négyszer annyi magyar eredetű jelzálogteher van román birtokon, mint román pénz magyar birtokon... Kíváncsi esetleg az elnök úr a szász pénzügyintézetekre is? Nem volt kíváncsi.

– Pedig volna itt még csemegézni való – ajánlotta a vezérigazgató.

– Nem volna érdektelen tudni azt se, hogy például Nagyküüllő magyarsága tíz év alatt birtokértékének 26 %-át veszítette el, Alsófehér 13 és 4 tized százalékát, Szolnok-Doboka... Vagy arra kíváncsi elnök úr, hogy név szerint kik kitől vásároltak? Azzal is szolgálhatok. Sőt, azt is tudom, ki miért adta el birtokát, vagy annak egy részét.” (Nyíró József i. m.)

Érdemes megjegyezni, hogy a volt Román Királyság területén ma sincs telekkönyv – míg a volt Magyar Királyság területén legalább Mária Terézia országlása idejétől van. Ezek után igazán érdekelne, hogy ma Bukarestben miként intézik ezeket az ügyeket?

Végezetül még csak annyit, hogy Illyés Gyula írta, a múlt század ötvenes éveiben, hogy mi már annyit nyújtottuk kezünket, békét és barátságot ígérve, azon népek felé, amelyek ezt tették velünk, de ők még soha nem viszonzták ezt. Még csak válaszra sem méltatnak bennünket. „Quo usque tandem abutere, Catilina, patientia nostra?” Magyarul: „Meddig élsz még vissza türelmünkkel Catilina?” (Cicero első beszéde Catilina ellen, Kr. előtt 63. december 5-én.)

Lehet, hogy íróink jobban érezték helyzetünket, mint azok, akik magukat politikusnak képzelték?

„Azt hiszed, ezt a háborút mi veszítettük el 1918-ban? Fenét. Ne hidd. A kiegyezéstől csinálták a forradalomig. Kivándorló irodákat állítottak fel állami segédlettel, nemzetrontó újságokat pénzeltek verejtékes adókból, megölték a kisipart, pedig ezekből kellett volna a kivénhedt, földjevesztett középosztály helyett egy új, gerinces középosztályt kinöveszteni. Ehelyett csináltak egy hazátlan, vallástalan nemzetközi polgár munkásságot, amely az első alkalommal belemart az országba...

– Igaz...

– És most mi történik? Zsellér Péter és Pál otthagyják a falut. Urak lesznek és önmagukat adminisztrálják, ahelyett, hogy lekaparnák a kérget a magyar parasztról, akik nélkül ez az ország már régen az ördögé lenne! Egyáltalán, ez a szó, hogy 'úr', maga is csalás. Valamikor úr volt az, aki vezetett és meghalt az országért. Úr volt az, aki hazát szerzett és megtartotta. Nem törte a kapa a tenyerét, mert a kard soha ki nem szakadt a markából. Nem dolgozott, mert nem ért rá dolgozni. Az országvédő kardot aztán letették, a harcok elmúltak és az uraságból nem maradt meg más, mint a dologtalanság... Először csak a fizikai, azután a szellemi tétlenség... Nézz rám! Tizennyolc éves koromban eltörtem a szálvasat és úgy beszéltem latinul, mint Tacitus, ma pedig annyi erőm sincs, hogy tisztességgel megvárjam, amíg megássák a gödröt, ahová bedugnak...” (Fekete István: Zsellérek. 220. oldal. A kötet a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda pályázatán első díjat nyert. 1945 óta a tiltott könyvek listáján szerepelt.)

Saját vélt, vagy valóságos bűneink mellett, még mi okozhatta országunk ekkora veszteségét? Nem csak mi mondjuk, a történelem tárgyilagos figyelői közül többen is megállapították, hogy példa nélkül áll Európa történetében. *Egyedül elveszítettünk két világháborút.* A teljes részletességre való törekvés igénye nélkül vizsgáljuk meg ezt is.

Már többen megállapították, hogy az Első Nagy Háború, nem csak Európa történetében *sok tekintetben egyedülálló.* Egyedülálló – számunkra talán leginkább azért – mert Árpád népének honfoglalása óta első alkalommal alakult egy valóban egyedülálló helyzet. Az újkori Európa történetében először, egy időben meggyengült Európa mindkét szélén a meghatározó politikai erő: Nyugaton, az – újabban az USA által támogatott – Anglia, és Európa keleti szélén meghatározó új erő, az Orosz Birodalom.

A középkori nagy Magyar Birodalom évszázadokon át fenntartotta a rendet Európa közepén. Kezdetben legtöbb háborúban legyőzte, rendre adófizetőjévé tette és mindkettőt túlélte a két szélén akkor uralkodó birodalmakat: Bizáncot és a valójában, mindig csak valamiféle bizonytalan birodalomként létező Szent Német-római Birodalmat, a „Reich”-et, amiről Rousseau azt mondta, hogy nem volt szent, nem volt római és a legkevésbé volt birodalom.

Midőn a török és a mongol hadak Bizáncot szétverték és szerepét Keleten fokozatosan az Orosz Birodalom vette át, az ellenünk folytatott és egyes nyugati államok által támogatott, so-

rozatos török támadásokat már nem tudtuk feltartóztatni, kényszer-szövetkezetünk a Reich töredékét képező, maradék Habsburg birtokkal, Ausztriával. Ez a házasság sem volt civakodás mentes, de egy ideig épp ez az új szövetség tartotta a rendet és az egyensúlyt a két szél között.

Az évszázados rend megbomlani látszott, amikor Otto von Bismarck vezetésével megalakult az új német állam (Versailles, 1871. január 18: egységes Német Császárság), ami a középnek új súlyt adott, miáltal *megbomlani látszott az évszázados európai „harmónia” és ez félelmet keltett mindkét szélén.* Az új német állam megalakulásában döntő és történelmi szerepet játszott az ugyancsak újonnan alakuló, vagy átalakuló osztrák–magyar állam, aminek pont egy magyar külügyminisztere lett, aki feltűnően jól megértette magát Bismarckkal. *Ezt az új központi hatalmat pedig szét kellett verni. Ebben a történelmi helyzetben Európa mindhárom része utat tévesztett és kitört az első Nagy Háború.* A háborúban összeomlott az Orosz Birodalom és utódja az érintett népek borzalmas szenvedését hozta közel száz éven át.

Európa nyugati felén elérkezettnek látták, hogy leszámoljanak a központban lévő ősi ellenséggel, ami Németország lealázást is eredményezte, miáltal hatalomra segítették Hitlert, ami a második Nagy Háborút szülte.

Mindkét háború után kíméletesen bántak Ausztriával, hiszen a központban igazából az ősi „ellenlábassal”, a Magyar Királysággal kellett leszámolni – ami sikerült is. A központban bennünket sújtott minden a legjobban és a legtovább, így a bolsevizmus is, hiszen akartunk nélkül csak nálunk lett, maradt és uralkodott, méghozzá a leghosszabb ideig. Ez ellen is fellázdadtunk, mint évszázadokon keresztül valamennyi elnyomónk ellen, de ez a harcunk is véresen leverett, mint a többi, és elárulva rabok maradtunk – mint a többi ilyen alkalommal. Minden esetre: 1849 és 1956 között az Orosz Birodalom három alkalommal is leverte szabadságunkat. *A Magyar Királyság életében egyedülálló lett, hogy – mindezek következtében – fennállása történetében először egész területe tartósan idegen megszállás alá került.*

A Magyar Királyság többször is utat tévesztett. IV. Béla lefejeztette a hozzá küldött tatár követeket. A török szultán mind béke-, mind pedig fegyverszövetségi ajánlatait a magyar királyok rendre elutasították. Ennyi és ilyen súlyos történelmi hibát következmények nélkül elkövetni nem lehet.

Mindazonáltal, a második Nagy Háború során, a szétszaggatott roncsország sokszázezer menekült tudott befogadni, lett légyen az magyar, lengyel, vagy zsidó – rajtunk nem segít a mai napig senki. Egyedül a Magyarok Istene. (Csak Csehszlovákiából több mint negyvenezer szlovákiai zsidó menekült Magyarországra a belügyminisztérium adatai szerint. Lengyelországból százhuszezer ember, főleg katona. Grzegorz és Krystyna Lubczyk: Emlékezés. Lengyel menekültek Magyarországon 1939-1946. RYTM Kiadó, ISBN 9788373993785).

Napjainkban nagy divattá vált, az újból föltámadt a lengyel mondóka: „Polak, Wegier, dwa bratanki, i do szabli, i do szklanki, oba zuchy, oba zwawi, niech im pan bóg blogoslawi!”, azaz: „Lengyel, magyar két jó barát, együtt harcol, s issza borát, vitéz, s bátor mindkettője, áldás szálljon mindkettőre!” Ami nem baj – mert csak szeressük azt, aki minket is szeret. A Trianonban minket is megrabló Lengyelország ma, a területe és a népessége nagyságát tekintve, legalábbis európai középhatalom. Tudva lévő, hogy a közel ezerévi lengyel–magyar szomszédság idejéből egyetlen olyan esemény sem ismert, hogy a lengyel minket megsegített. Arról viszont egész estét betöltő műsort adhatok, hogy mikor, hol és hogyan segítette a magyar a lengyelt.

Az 1979. évi frankfurti könyv világvásár nyugati magyar irodalmat kiállító pavilonjából, a Szabad Európa Rádió „Ötágú Síp” című műsorában, riportműsort közvetített. Ezen műsor keretében *egy könyvet* ismertettek részletesen is. Íme, ezen ismertetés teljes szövege:

„Több érdeklődő vett kezébe, egy puhakötésű, kékfedelű könyvet kíváncsiságból: vajon mit tartalmazhat, egy EX ORIENTE LUX című és fedőlapján Közép-Kelet-Európát ábrázoló kötet?

A kettőszáz oldalas magyar munka szerzője, a Svájcban élő dr. Urbán György, aki arra tett kísérletet, hogy Magyarország demokratikus jövőjét felrajzolja. Abból a feltevésből indult ki,

hogy egy napon megszűnik a szovjet hegemonia, és Magyarország ismét szabadon döntheti el: milyen keretek között és milyen társadalmi berendezkedéssel kíván élni.

A szerző helyesen ismerte fel a jövőről való gondolkodás igényét, ám könyvébe vetett egy futó pillantás is meggyőző arról, hogy eléggé utópisztikus és optimista módon képzei el annak lehetőségét, amit elfogadni és megvalósítani érdemesnek lát.”

A műsor elhangzott október 20-án 20,40-kor, 21-én 9,40 és 18,40-kor, valamint 22-én 14,40-kor. A riportműsor íróját, a fordulat után Magyarországon többször kitüntették, mint „nagy hídépítőt” – aki a könyv íróját viszont akkor – ugye? – utópista optimistának nevezte.

Ezt a kis emléket csupán azért idézem, mert a könyv írójaként már akkor is voltam és maig maradtam *eltökélt híve a közép-európai népek barátságának és együttműködésének*. Mindmáig ebben látom felemelkedésünk, sőt megmenekülésünk egyetlen útját. Még akkor is, ha Európa messze eltávolodott attól, amit közös útjának megálmodói élénk tártak: a nemzetek Európáját. Éppígy igen távolinak tűnik a közép-európai népek barátsága. Valaki nekem mostanában azt írta, hogy még soká tart, amíg a salak letisztul.

Napjainkban a magyarok körében sokan hirdetik, hogy Erdélyt vissza kellene csatolni Magyarországhoz. De, hogy mit tennének, a Nagy Magyar Alföld közepén élő több mint egymillió románnal – arra csak egy válasz van: visszaküldjük őket oda, ahonnan jöttek. Azokat is, akik Erdély területén éltek és élnek? Tényleg? Mennének? Ki kényszerítené őket? Milyen erővel? És kit hozunk helyettük? Svábokat? Olaszokat? Angolokat? Fülöp szigetieket? Kínaiakat? Akkor úgy járnánk, mint a magyar földesurak a török vész után.

Hirdetik azt is, hogy „eljött az idő Trianon revíziójára!” Igazán? Magyarországon mindkét szerződés közjogilag nem létezik – de gyakorlatban *igen*. A többieket ki kényszerítené?

Na és Magyarország olyan állapotban van-e, hogy fel tudna dolgozni egy ilyen eseményt? A Központi Statisztikai Hivatal felmérése szerint ma minden harmadik magyar gyermek „egyszemélyes családban” nő fel. Az MTA elnöke, 2014 márciusában bemutatott egy tanulmányt, amely szerint a magyarországi diákok 20 %-a funkcionális analfabéta. Ez azt jelenti, hogy tudja írni, olvasni, de nem tudja megérteni a magyar szöveget. Ezen diákok 28,5 %-a még a legegyszerűbb matematikai műveletek elvégzésére is képtelen. Egy másik MTA felmérés szerint, a magyar középiskolások fele, ha felnő, nem akar itt maradni. A legtehetségesebb és a legjobb anyagi helyzetben lévő érettségizők közül egyre többen folytatják tanulmányaikat külföldön, az elitgimnáziumokban érettségizőknél már 30-50 százalék ezek aránya. A jó szakemberek kiáramlása az országból már évtizedes és milliós nagyságrendű folyamat. Az idei tél nem volt túl kemény; az országban megfagyott 234 ember. Tényleg nem hiányzik nekünk már más, mint úgy hét-nyolcmillió szomszéd?

Na és milyen állapotban van ma Európa? Kishore Mahbubani politológust, aki sok éven át Szingapur nagykövete volt az ENSZ-ben, kérdezte Gordana Mijuk, London (általam kiemelt részletek): „A nyugati országok 200 éven át sikeresen alakították a nyugati demokráciát – most ennek vége szakad. Átveszi a vezetést a Kelet, élén Kínával. Nyugat ezt elaludta. Nyugat nem bízik saját jövőjében sem – még soha nem voltak a nyugati emberek ennyire pesszimisták. A világ többi részében viszont növekszik az optimizmus. Egy ilyen pszichológiai forradalom folyik. Egy 2017. évi felmérés szerint, a régi ipari államokban a 20-35 éves emberek mindössze 36 %-a gondolja, hogy a jövőjük javul. A fejlődő országokban ez 71 % – és ez mindent megváltoztat. Nézzünk egy másik statisztikát. Az USA adta 1980-ban a világ ipari teljesítménye egynegyedét, Kína 2,2 %-át. Kína 2017-ben túlszárnyalta az USA-t. Nem Amerika teljesítménye csökkent, hanem az arány változott az összteljesítményben. Nyugat, hosszú időn át formálta a világot és a legsikeresebb civilizációvá tette. Neki köszönhető a reneszánsz, a felvilágosodás, a tudományos módszer. De most ez a világ leáldozóban van. Eddig még egyetlen nyugati személyiségnek sem volt bátorsága ezt kimondani. Nyugat befeküdt a hálókocsiba és nem vette észre, hogy felemelkedik két hatalom: Kína és India.

Észrevétlenül végbement Ázsiában egy olyan forradalom, amely a Nyugat felismeréseire épül. Ezer évig az ázsiai társadalmak mélyen feudálisak voltak. Erőszakos uralkodók uralkodtak és az egyes személy sorsát, kivétel nélkül, születése meghatározta. Ez ellen a gondolkodásmód elleni felkelés a 20. században hihetetlen felszabadulást hozott. Az egykori uralkodók felismerték, hogy népükért felelősséggel tartoznak.

Kínától nem kell félni, nem áll érdekében a világ meghódítása. Kína tovább akar növekedni, s egy háború újra, messze visszavetné. Vonatkozik ez Putyin Oroszországra is. A NATO kibővítését a Nyugat agresszíven erőltette. Abszolút felesleges és az USA valamint Európa legnagyobb stratégiai hibája volt, hozzájárul a Nyugat lehanyatlásához, csak megalázni akarták az oroszokat. Putyinnak muszáj volt erre válaszolni – nem volt más választása.

Európa be kell lássa, hogy érdekei eltérnek az USA érdekeitől. A földrajzi politikában (geopolitika) – a földrajz a mérvadó. Az USA számára a legnagyobb kihívás Kína – Európa számára pedig Afrika. Afrika népessége 1950-ben fele volt az európaiénak. Afrika 2100-ban tízszer nagyobb népességgel fog rendelkezni, mint Európa. Ha ez a világrész gazdaságilag nem fog növekedni, akkor annak kétségbeejtő következménye lesz Európa számára. Tessék gondolni a menekült rohamra. Ezért Európa azzal az országgal kell összedolgozzon, amelyik ott beruház, és ez Kína.

Nem gondolom, hogy baj a demokráciával van. Az egyes országokban túl sok hibát követnek el. Remélhetőleg ott hamarosan okosabb emberek veszik át a vezetést.”⁵

A londoni St. Mary's University Twickenham és a párizsi Katolikus Intézet most megjelent tanulmányából az derül ki, hogy a 16-29 év közötti magyar katolikus fiatalok csupán három százaléka jár vasárnaponként templomba. Ausztriában ugyancsak három százalék ez az arány. A belgiumi fiatalok közül még kevesebben járnak templomba – két százalék. Litvániában öt, Németországban 6, Svájcban nyolc százalék a templomba járók aránya. A lengyel fiatalok 47 százalékkal kiemelkednek, Portugáliában 27, Írországban 24 százalék. A tanulmány a 2014-es és 2016-os European Social Survey (Európai Társadalmi Felmérés) adataira épül. Összességben az látszik a tanulmányból, hogy Európában egyre kevesebb azoknak a fiataloknak a száma, akik vallásosnak tartják magukat. Stephen Bullivant angol vallásszociológus és teológus, a tanulmány egyik szerzője viszont arra mutat rá, hogy a fogyatkozó hívő fiatalok egyre elkötelezettebbekké válnak. Megdöbbenő, hogy a megkérdezett fiatalok nagy része (Csehországban 91 százaléka) vallástalannak mondta magát. Hollandiában, Csehországban, Spanyolországban, Nagy-Britanniában, Belgiumban, Franciaországban és Magyarországon a megkérdezett 16-29 év közötti fiatalok több mint a fele esküvőkön és temetéseken kívül még nem vett részt istentiszteleten. (Mi tegyük hozzá, hogy ezek közül *nem minden országban volt kommunizmus*.)

Na és milyen állapotban van ma az Európai Unióban a mi térségünk? A Globopolis nemzetközi kutatóintézet 2018 márciusában hozta nyilvánosságra annak a felmérésnek az eredményét, amelynek keretében hat ország (Magyarország, Csehország, Lengyelország, Szlovénia, Lettország és Bulgária) adózási szabályait vizsgálták, kiemelt tekintettel arra, hogy a legnagyobb cégekkel mennyire tartatják be a törvényeket. A jelentésben két ország kiemelkedik: Magyarország és Csehország.

Magyarországot „Közép- és Kelet-Európa adóparadicsomának” nevezik. Ám ezek a menynyei állapotok csak a nagyvállalatokra vonatkoznak, és közülük is elsősorban az idegen kézben levő nagy cégekre. A közterhek elosztása a különböző méretű vállalatok között is aránytalan: a tizenegy legnagyobb vállalat összbevétele a hazai bruttó nemzeti össztermék 25 %-át teszi ki. Ám a társasági adóból befolyt pénznek mindössze 2 %-a származik tőlük. A 98%-ot a náluk kisebb cégek – a kis- és középvállalatok – fizetik a költségvetésbe. A 11 legnagyobb cég profitja után átlagosan 0,35 % adót fizet. A GE világítástechnikai multi 0.035 % társasági adót fizetett,

⁵ Gordana Mijuk: „Die Herrschaft der westlichen Welt ist zu Ende. Das sagt ein Mann, der es wissen muss.“ *Neue Zürcher Zeitung E-Paper*, 2018. 04. 21. <https://nzzas.nzz.ch/hintergrund/die-herrschaft-der-westlichen-welt-ist-zu-ende-ld.1379558?reduced=true>

míg az Audi német autóipari óriás egyetlen forintot sem. Mindeközben a GE közel 3000 milliárd, az Audi 138 milliárd forint, adózás előtti nyereséget termelt. Az egész térségben, Csehországban a legmagasabbak a cégekre kivetett közterhek. A tizenegy legnagyobb cég átlagosan hatvankétszer magasabb adót fizet, mint Magyarországon. Míg Magyarországon a nyereségük 0,35 %-át, addig Csehországban 21,7 %-át kénytelenek befizetni a költségvetésbe.

Ott éppen ezért aztán a bérekre, illetve a fogyasztásra nehezedő terhelés lényegesen alacsonyabb lehet. A személyi jövedelemadó három, az ÁFA hat százalékkal alacsonyabb, mint Magyarországon. A cseh gazdaság növekedési üteme tavaly több mint másfélszerese volt a magyarénak. A cseh munkavállalók fizetése pedig – amiből kevesebb adót fizetnek – több mint 30%-kal magasabb, mint a magyaroké (amely közelebb áll a románokéhoz). A cseh munkavállalók közel 40 %-a keres annyit, mint Magyarországon a legfelső 10 %. Vagyis, ami Magyarországon az elit, az náluk *a középosztály*. Csehországban feleannyi család él mélyszegénységben, mint Magyarországon, holott a népesség száma hasonló. (Mi tegyük a jelentés végére: Csehország a két világháború győztes hatalma.)

Tegyük hozzá az ilyen felmérésekhez, statisztikákhoz azt, amit erről G. B. Shaw mondott: vannak kis hazugságok, vannak nagy hazugságok és vannak a statisztikák. Az igazság most is elrejtve van, valahol e sorok között. Legyenek ezek csak gondolatébresztők és – *gondolkodjunk*. A gondolkodó ember a diktatúra és a diktátor legnagyobb ellensége. *Mert egyedül a gondolat szabad.*

Amire pedig nekünk valóban szükségünk lenne, az egy újabb honfoglalás – de kellene hozzá Árpád apánk honfoglaló népe és tyumenjei! Egyetlen jelre tízezrek szálltak lóra, neki mentek akár a sokszoros túlerőnek és győztek. *Mert akkor fegyelmezettek és hívők voltunk*. Hittünk vezéreinknek, akiket égi származásúnak hittünk.

Na és milyen volt *akkor*, a Kárpát-medence (és térségünk!) állapota? A 9. századi Suidas Lexikonban, a Karum bolgár kán fogságába esett avar hadi foglyok vallomásaiból arról olvashatunk, hogy a legnagyobb bajt az áskálódás okozza, „...*amely a kagánunktól a hű és igaz tanácsosokat eltávolítván, a kormányt gazemberek kezére juttatta. Aztán jött a bírák romlottsága, akiknek az lett volna a tisztiük, hogy a népnek igazságot szolgáltatassanak, s a képmutatókkal és tolvajokkal cimboráltak. Továbbá a bor bősége részegeskedést szült, midőn testüket elgyengítették, egyszersmind eszüket is elvesztették. Utoljára következett a kereskedés szenvedélye, hogy romlásukat teljessé tegye: az avarok kalmárokká lettek, egyik csalta a másikat, s testvér restvérét áruba bocsátotta. Ezek voltak uram, szerencsétlenségünk siralmas forrásai.*”

Na és hová lettek honfoglaló vezéreink, akik közül, háromszáz év múltán, amikor letörött az „utolsó aranyágacska” Álmos, illetve Árpád apánk fájáról, akkor már, a honfoglaló vezérek jussán, csak egyetlen ember, Csák Máté jelentkezett a vezérségre. Az új király minden ellenfelét legyőzött, de ezt az egyet tisztelte: „*Hogy azok a fejedelmi személyek, akik a tulajdon szabad akaratukból választották Álmost urukká, sem ők maguk, sem fiaik soha, semmi esetre ki ne essenek a vezér tanácsából és az ország tisztségeiből*”. (Vérszerződés. Anonymus: „Gesta Hungarum”. Nem Hungarorum!)

Már 1222-ben így panaszolá helyzetét Tiborc, az egyszerű honfoglaló magyar, „Bánk bán” (Katona József drámája, 1819) nagyúrnak, a király személyének:

„Ő csorda számra tartja gyűlevész
Szolgáit! Éppenséggel mintha minden
Hajszála egy őrzőt kívánna; sok
Meránit, olykor azt hinné az ember,
Hogy tán akasztani viszik, úgy körül
Van véve a léhűtőktől, s mi egy
Rossz csösz alig tudunk heten fogadni.
Ő táncmultságokat ad szüntelen,

Úgy, mintha mindég vagy lakodalma, vagy
Keresztelője volna: és nekünk
Szívünk dobog, ha egy csaplárlegény az
Utcán előnkbe bukkanik, mivelhogy
A tartozás mindjárt eszünkbe jut.
A jó merániak legszebb lovon
Ficáncolódnak – tegnap egy kesej,
Ma szürke, holnap egy fakó: – nekünk
Feleség- és porontyainkat kell befogni,
Ha veszni éhen nem kívánczunk.
Ők játszanak, zabálnak szüntelen,
Úgy, mintha mindenik tagocska benne
Egy-egy gyomorral volna áldva: nekünk
Kéményeinkről elpusztulnak a
Gólyák, mivel magunk emésztjük el
A hulladékot is. Szép földeinkből
Vadászni berkeket csinálnak, a-
Hová nekünk belépni nem szabad.
S ha egy beteg feleség, vagy egy szegény
Himlős gyerek megkívánván, lesújtunk
Egy rossz galambfiat, tüstént kikötnek,
És aki száz meg százezret rabol,
Bírája lészen annak, akit a
Szükség garast rabolni kényszerített.”

„Nekünk Mohács kell!” – írta Ady Endre *a huszadik század elején*.

Erdély esetében van egy igen komoly elgondolkodásra méltó új esemény. A legutóbbi elnökválasztáson a nagyszebeni, szász származású polgármestert választotta elnöknek egy kivétellel valamennyi erdélyi megye, míg a román származású elnökjelöltet egy kivétellel valamennyi Regát-beli megye. Lehet, hogy Románia két része, még tényleg nem forrott teljesen egybe? Nem azt mutatja-e ez elég meggyőzően, hogy számunkra talán még a nagy európainál is inkább *a közép-európai együttműködésnek lenne jövője*? Hiszen valamennyiünknek hosszú ideje egy a múltja és – miként a jelenünk, feltehetően, belátható ideig – *a jövőnk is közös*.

Lehet, hogy az úgynevezett „visegrádiak” felismerték helyzetünket és a dolog ebbe az irányba halad? A napjainkban körvonalaazódó visegrádiak–osztrák–olasz és a Balkánon összevissza alakuló együttműködés, mintha ugyanazt hozná létre, mint amit a Szövetséges és Társult Hatalmak az első Világháború után gondosan szétverték.

Figyeljük a történelmet. – Historia est magister vitae!

Apponyi Albert gróf azt mondta, amikor a magyar küldöttség vezetőjeként Trianonban tudomásul vette Magyarország halálos ítéletét: „Önök most megásták Magyarország sírját, de Magyarország ott lesz a temetésén mindazon országoknak, amelyek most itt megásták Magyarország sírját.”

Amen!

Zürich/Budapest, 2018. december 1.

FORRÁSMUNKÁK

Molnár Kálmán: *Magyar közjog*
Alkotmányjogi reformok az 1937 és 1938 években
Bölöny József: *Sacra Regni Hungarici Corona*
(Acta III/1, 42-43 oldal)

Nyíró József: *Néma küzdelem.*
Hídfő Baráti Körének kiadása, California

Kováts Zoltán: *A románok.*
(Acta XI/1, 164-168 oldal)

FONTOS IRODALOM

Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár
Echart Ferenc: *Jog- és alkotmánytörténet. – A magyar történetírás új útjai.*
Szerk.: Hóman Bálint. Budapest, 1931
Magyar Alkotmány- és jogtörténet. Budapest, 1946
A szentkorona-eszme története. Budapest, 1941
Dr. Csonkaréty Károly: *A magyar történelem 1100 éve a jogforrások tükrében.*
Budapest, 1997. ISBN 963 7270 90 6
Csihák György: *Magyar állampolitikai alapokról a 21. század elején.*
(Acta XXV/3, 104-113 oldal)
Csihák György: *Trianonról – tárgyilagosan. Adatok és gondolatok a trianoni békeszerződés
sünnével kapcsolatban.* (Acta XXX/3)
Dümmert Dezső: *A két Hunyadi.*
Panorama 1985. ISBN 963 243279 7
Kovachich Márton György: *Vestigia comitiorum apud Hungaros.* Buda, 1790.
235-243 p.
Bartoniek Emma: *Corona és Regnum.*
Századok, 1934. évf.

A magyar békeszerződés és a becikkelyező törvény szövege, 1920. június. Ordo törvénytár és
rendeletár kiadása, Budapest, 1921. Dr. Alkéri Kálmán és tsai. *Egyedüli hiteles kiadása ma-
gyar nyelven.*

Kihirdettetett: az Országos Törvénytárnak 1921. évi július hó 31. napján kiadott 14. számában
Aláírás: Trianon, 1920. június 4
Becikkelyezés: 1920. november 13. 1920. XXXIII.tc.
Életbe lépett: 1921. július 26

A trianoni és a második világháború utáni (Párizs, 1947. február 10)
békeszerződés hiteles, angol nyelvű kiadása:

Major Paece Treaties of Modern History 1648-1967. Volume III. Chelsea House Publisher in
association with McGraw-Hills Books Co. New York, Toronto, London, Sydney
A Trianon szerződés aláírói: *Alfred Drasche-Lazar de Thorda*, Envoiy Extraordinary and Mi-
nister Plenypotentiary, *Gaston de Bénard*, Minister of Labour and Public Welfare

Az Amerikai Egyesült-Államokkal 1921. évi augusztus hó 29. napján Budapesten kötött békeszerződés becikkelyezéséről az 1921. évi XLVIII. törvénycikk rendelkezett. A törvény szövegét lásd <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=7504>

A Párizsba kötött Magyar Békeszerződés és Mellékletei, az 1947. évi XVIII. tc.

Életbe lépett 1947. szeptember 15/11800-1947. Kormány számú rendelet/M.K. 233-234. szám. Térképmellékletek 1. sz. függelék

Hiteles magyar szöveg: United Nations Treaties etc. 341.24(4391)U-58 sz.

AJÁNLOTT FONTOS OLVASMÁNY

Kurt Lenk: Ideologie/Ideologiekritik. In: Pipers Wörterbuch zur Politik. Herausgegeben von Dieter Nohlen. Bd. I. Politikwissenschaft. München/Zürich 31989.

Karl Möckl: Der Regionalismus und seine geschichtlichen Grundlagen. In: Regionalismus. Phänomen – Herausforderung für Europa. Eine Einführung. (Herausgegeben von) Fried Esterbauer. München 1978.

Otto Dann: Die Region als Gegenstand der Geschichtswissenschaft. In: Archiv für Sozialgeschichte 23 (1983).

Dirk Gerdes: Regionalismus. In: Pipers Wörterbuch zur Politik. Bd. 1.

Wolfgang Köllmann: Zur Bedeutung der Regionalgeschichte im Rahmen struktur- und sozialgeschichtlicher Konzeptionen. In: Archiv für Sozialgeschichte 15 (1975).

Lengyel K. Zsolt: „Östliche Schweiz” und Siebenbürgen. Aus der Geschichte ungarischen Alternativvorstellungen zur großrumänischen Staatsidee. In: Siebenbürgerische Semesterblätter 6 (1992).

Günther H. Tontsch: Minderheitenschutz in Südosteuropa seit dem Ersten Weltkrieg. In: Minderheit und Nationalstaat.

Heinrich Oberreuter: Autonomie. In Staatslexikon. Recht – Wirtschaft – Gesellschaft. Herausgegeben von der Görres-Gesellschaft. 7., völlig neu bearbeitete Auflage. Bd. I. Freiburg/Basel/Wien 1985.

Bárdi Nándor: Impériumváltás Székelyudvarhelyen 1918-1920. In: Aetas 1993, Nr. 3.

Grandpierre Emil: Memorandum. Kolozsvár, 1925. augusztus 11. A magyar autonómia vázlat. (Kolozsvár, 1921/1922). Mindkét irat: Gróf Bethlen György hagyatéka, magántulajdonban.

N. P.: Erdélyi Svájc. In: Ellenzék. 1922. május 6.

In jurul declaratiilor dlui Vaida. In: Patria 3 (1921) Nr. 12.

Richard Csaki: Kulturpolitische Organisationsfragen des Deutschtums in Rumänien. In: Der Auslandsdeutsche 8 (1925).

Rainer-Olaf Schultze: Föderalismus. In: Pipers Wörterbuch zur Politik. Bd. II. Westliche Industriegesellschaften. München/Zürich 1983.

Krenner Miklós (Spectator): Az erdélyi út (Válogatott írások). A kötet anyagát válogatta, sajtó alá rendezte, és a bevezető tanulmányt írta György Béla. Székelyudvarhely 1995.

József Galántai: Trianon and the Protection of Minorities. Boulder/Colorado 1992.

Szekfű Gyula: Három nemzedék és ami utána következik. Budapest, 1934, (utánnnyomás: Budapest 1989).

Napkelet (Budapest) 55 (1925): Az erdélyi probléma. In: **Magyar Kisebbség** 4 (1925).

Gyárfás Elemér: A kormány földosztási ünnepe. (1922). Ugyanez in: **Erdélyi problémák 1903-1923.** Cluj-Kolozsvár 1923.

Jancsó Benedek: A kalotaszegi tagozat gyűlése. 1925. Magyar Országos Levéltár, Budapest, K 28.

Nicolae Edroiu – Vasile Puscas: Maghiarii din România. Cluj-Napoca 1995.

MEGJEGYZÉS

Acta = [Acta Historica Hungarica Turiciensia](#) – a [Zürichi Magyar Történelmi Egyesület](#) kiadványa ([Elektronikus könyvtár](#))

Megtalálható: az Egyesület honlapján: www.zmte.org

Itt megtalálható a két békeszerződés eredeti szövege magyar nyelven

továbbá a [magyar](#) és az [európai](#) digitális könyvtárban, valamint a [Schweizerische Nationalbibliothek/](#) (Svájc Nemzeti Könyvtára) katalógusában „[Helveticat](#)” címen hivatkozható az MTA Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) egyéni adatbázisában

ÖSSZEFOGLALÓ TÁBLÁZAT

MAGYAR NEMZET A MAGYAR TÖRTÉNELMI ALKOTMÁNYBAN ÉS ÁTVEZETÉSE A MAI VILÁGBA

MAGYAR *EMBER* (egyenjogú férfi vagy nő)

CSALÁD

NAGYCSALÁD

magyar NEMZETISÉG nationalitis

(ez eddig vérszerinti kapcsolat, PÉLDÁUL egy TÖRZS)

amiből lehet később TÖBB NEMZETISÉG szövetsége,

PÉLDÁUL a „GENS HUNGARORUM” ami egy TAGJA, *Membrum* a koronánknak,
amihez csatlakozhat más törzs és nemzetiség, mint egy másik *Membrum*:

pl. SZLOVÁK, ROMÁN, ZSIDÓ STB. (ami szintén lehet egy-egy törzsszövetség is)
amennyiben a magyar állam polgárai **akarnak** lenni,

(VÉRSZERZŐDÉSSEL LEHET **CSATLAKOZNI** BÁRMELYIK NEMZETISÉGHEZ VAGY TÖRZS-
HÖZ), ezek együtt

Corpus Sacrae Regni Hungarici Coronae – a korona teste

és a király **Caput Sacrae Regni Hungarici Coronae**,

ez – tehát a fejjel együtt - a

MAGYAR NEMZET (natio hungarorum), ami a korona

egész teste **Totum Corpus Sacrae Regni Hungarici Coronae**

ÉLHET

MAGYARORSZÁGON mint magyar *állampolgár*

és aki élhet KÜLFÖLDÖN

KÉNYSZERBŐL

és

SAJÁT AKARATÁBÓL

TRIANON

és

MENEKÜLT

KIVÁNDOROLT

TÖMBBEN és SZORVÁNYBAN

TÖMBBEN ÉS SZORVÁNYBAN

TÖMBBEN ÉS SZORVÁNYBAN SZÉKELY-

FÖLD TURÓC MEGYE

CLEVELAND

ZÜRICH

CLEVELAND

ZÜRICH

CSALLÓKÖZ

SZATMÁR

EGYETEMES (teljes) MAGYARSÁG

az egész magyar nemzet

EGYSZERŰBEN KIFEJEZVE

A MAGYAR NEMZET, A NATIO HUNGARORUM A KORONA TESTE:

Corpus Sacrae Regni Hungarici Coronae, amihez jön a király a **Caput Sacrae Regni Hungarici Coronae**, tehát csak a feje, a kettő együtt a **Totum Corpus Sacrae Regni Hungarici Coronae**, a korona egész teste.

A **Corpus**, a test több tagból (*Membrum*) áll. Az egyik tag a **Gens Hungarorum**, ami **inkább megfelel a nyugatiak nemzetének**, de ez nálunk csak a **hunok vérszerinti közössége** (palócok, székelyek, kunok stb.), tehát egy *Membrum*, egy törzsszövetség, amiben **több nemzetiség** van. Hozzájön a többi tag, azaz *Membrum*, a többi nemzetiség (együtt képezhetnek szintén egy-egy törzset, több törzs egy-egy törzsszövetséget): a tót, a román, a zsidó stb., amennyiben a magyar állam polgárai **akarnak** (tudnak) lenni. Ami tehát a **Corpus Sacrae Regni Hungarici Coronae** – ami így a történelmi alkotmányunk szerint: az (**EGYETEMES teljes**) **MAGYAR**

NEMZET. Igaz akkor is, ha **nincs Caput** – vagy a „Caput” kormányzó, vagy köztársasági elnök.

Jegyezzük meg, hogy minden nemzet joga megnevezni önmagát és a többit. Ma már magyaroknak is nehéz megérteni mindezt, mert nem tanuljuk. De ügyelnünk kell: a jogszabályokat nálunk is pontokba, paragrafusokba foglalták. Csak az alkotmány „történelmi”, ami azt jelenti, hogy a Corpus Juris Hungarici-ben (a Magyar Törvénytárban), **megtalálható** a Magyar Történelmi Alkotmány, ahol viszont senki ne keressen egy ilyen *táblázatot*. A mi alkotmányunk *nem pontokba foglalt, karta alkotmány*. A *történelmi alkotmány szellemében* kell **cselekedni**, a szellemét kell **felfogni**, az egészét kell **érteni**. Deák Ferencről feljegyezték, hogy jurátus, tehát egyetemista korában, ha felolvastak egy sort latinul a Magyar Törvénytárból, akkor ott folytatta latinul. A magyar országgyűlésben mindenkinek latinul kellett felszólalnia. Ez volt az igazi **nemzeti-nyelvi egyenrangúság** - az Európa közepén több mint ezer éven át fennálló - keresztény Magyar Királyságban.

NÉHÁNY FOGALOM

a Magyar Történelmi Alkotmány alapján a Corpus Juris Hungarici – a Magyar Törvénytár-ból
HELYES MAGYAR FORDÍTÁSBAN és értelmezésben

SACRA REGNI HUNGARICI CORONA

Hunország (Hunok Országának) Megszentelt Országkoronája
(Szentkorona, Magyar Korona?)

REX HUNGARORUM

Hunország (Hunok Országának) királya
(Magyar király?)

CAPUT SACRAE REGNI HUNGARICI CORONAE

Hunország (Hunok Országának) Megszentelt Országkoronája Feje (a király, vagy a köztársasági elnök)

SACRA CORONA RADIX OMNIUM BONITUM ET JURIIUM

A Megszentelt Korona minden jog és tulajdon forrása

MEMBRA SACRAE REGNI HUNGARICI CORONAE

Hunország (Hunok Országának) megszentelt Országkoronája Tagja;
*amit valamennyi együtt alkot, az az **EGÉSZ (teljes) MAGYAR NEMZETET***

GENS HUNGARORUM (egy MEMBRA)

A Hunok (vérszerinti) Közössége. (A nemes magyar nemzet?) *Nincs egyetemlegesen elfogadott magyar fordítása.* (Egy CSALÁD, egy NAGYCSALÁD, egy NEMZETSÉG, egy TÖRZS, egy TÖRZSSZÖVETSÉG – mint pl. Árpád honfoglaló népe (Vérszerződés!), pl.: palóc, székely, kun, avar, besenyő, szarmata, herény, csécsény, kazár, matyó, jász, hun stb. Külön-külön és együtt is, NEMZETISÉGÜK: *magyar*)

CORPUS SACRAE REGNI HUNGARICI CORONAE

Hunország (Hunok Országának) Megszentelt Országkoronája Teste (valamennyi MEMBRA együtt, ha **akarja** és - az állam polgára. Kivétel ez utóbbi alól, ha valakit *kényszerítene* állampolgársága elhagyására; de azért őt a Korona misztikuma ide tartja). Ide tartozik a korona többi tagja is: szász, tót, sokác, bunyevác, horvát, szlovén (sclavon), szerb, rác, cigány, román, zsidó,

rutén, hucul stb. *Ha hozzá vesszük a királyt (CAPUT, a FEJ), akkor: TOTUM CORPUS SACRAE REGNI HUNGARICI CORONAE* – Hunország (Hunok Országának) Megszentelt Országkoronája Egész Teste – ami az **EGYETEMES (teljes, EGÉSZ) MAGYAR NEMZET – IDE TARTOZHAT BIZONYOS ESETBEN MÉG AZ IS, AKI NEM ÁLLAMPOLGÁRA A MAGYAR ÁLLAMNAK.**

ÖSSZEGEZÉS

Idézet Gábor Ferenc

a Magyarok Világszövetsége Erdélyi Országos Tanácsa elnökének
beszámolójából, könyvbemutatója alkalmával

Kedves Sorstársaim! A tíznapos körúton volt alkalmam széjjelnézni a Székelyföldön, találkozni, beszélgetni egyszerű és felelős tisztségben lévő emberekkel is. Néhány sorban szeretném megosztani benyomásaimat, meglehet, néhol szubjektív véleményemet a képről, ami megfogalmazódott bennem a Világszövetség által szervezett körút kapcsán. Nemcsak mint az Erdélyi Országos Tanács elnöke, de olyan egyszerű emberként is, aki mindennapjait úgy éli meg, hogy részese a körülményeknek, a környezetnek, amelyben minden erdélyi kénytelen létezni.

Mondhatnám, nincs is különbség a partiumi, illetve a székelyföldi lehetőségek, élethelyek között. Itt is, ott is, Románia! A román bukaresti hatalom léte mindenhol érezhető, mindennel, ami jellemzi! Türemkedő kivagyiság, kizárólagosság, szembeszökő „noi suntem stápani!” (Mi vagyunk a gazdák!). Pedig Székelyföldön a székely nép a többség! És mégis! Hatalmas román zászlók hirdetik a felsőbbrendűséget. A magyar nemzeti és a székely lobogók számkivetettek, még a Székelyföldön is, sok helyen! Tisztelet a kivételes helyeknek, ahol lobog székely zászló, jelezve, hogy van még székely gerinc.

Szembeötlő a sok eladó ház, sok helyen már romos is, jelentve, hogy a gazda már messze a Székelyföldtől. A parlagon hagyott, megdolgozatlan földek mindent elmondanak az állapotról. A szülőházak és anyaföld elhagyatottsága előre vetíti a jövőt! Idegen kézre, ebek harmincadjára kerül, ami erdélyi magyar. Pedig székelyföldi székelyek lennénk, meg erdélyi magyarok!

Sok településen feltűnően kevés a fiatal, a fásultság, beletörődés szinte sugárzik az utcákból. Mintha belefáradtunk volna háborúinkba, harcainkba. Jó, hogy még vagyunk, még hagynak létezni bennünket! Másodrangú polgárként, megtűrtként a Székelyföldön! Örülünk, hogy vannak képviselőink, érdekvédőink Bukarestben! Meg nemzeti kormányunk Budapesten, aki alkalomadtán segít, hogy politikusaink bekerüljenek a román politika sodrába, azonosuljanak az-za! Mert mi jólneveltek vagyunk Bukarestben a román parlamentben, úri emberek Marosvásárhelyen is, az Avram Jánku és a „felszabadító katona” árnyékában is.

Nem követelözünk, nem tiltakozunk a gyalázat ellen. Nem érdekel, hogy az erdélyi magyar közösség asztalára még az sem került vissza, ami rajta volt, nemhogy haladást értünk volna el az elmúlt huszonnyolc évben! Székelyek vagyunk és magyarok! Dőre elvárásaink vannak másokkal szemben, miközben szent jogunk és kötelességünk lenne megvédeni magunkat! Autonómiáról álmodozunk, holott látva-látjuk, hogy (ki)választottaink megadásra emelt kézzel lófrálnak a román politika porondján. Közben bennünket évek óta szembehazudnak!

1919-ben még volt remény, még létezett, a letargiába esett nemzetért harcolt a Székely Hadosztály. Ma még a Székely Nemzeti Tanács is a román politika mocsarában tesped. Ma már a Székelyföldön is előfordul, hogy verik a magyart...!

Bukarest még a zászlóinkat is tiltja, nemhogy autonómiát, önrendelkezést adjon! Budapest, ha segíteni akarna, az eladásra kerülő, még magyar kézen levő földek, ingatlanok ügyében

lépne, vagy éppenséggel a Székelyföldre hozná, küldené, segítené a magyar vállalkozókat, nem Bukarest és Galac irányába.

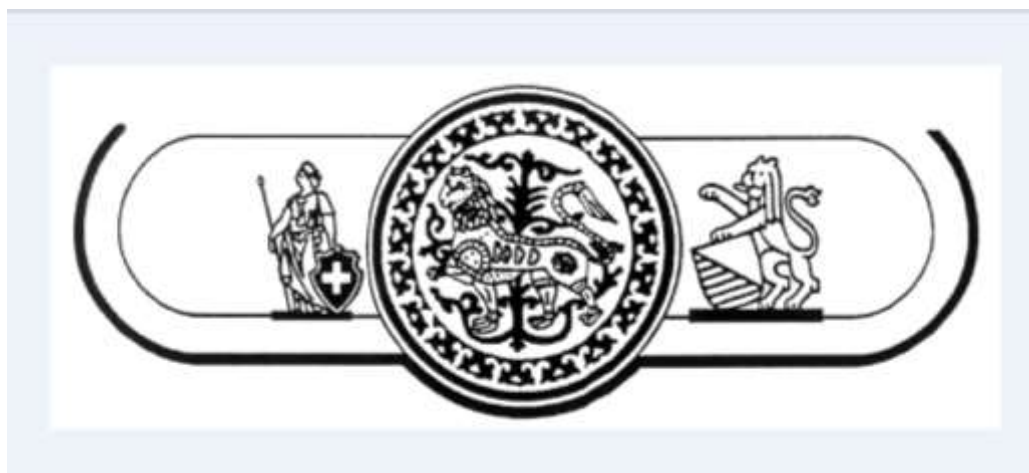
Lehet tiltakozni, hogy ez nem így van, hogy rendben vannak a dolgaink, de a tények nem azt mutatják! A száz év román hatalom alatt az erdélyi magyarság szinte megféleződött, a szülőföld lepusztulása pedig olyan méreteket öltött, mint talán soha még a történelem folyamán. Békeidőben!?

Amíg az erdélyi román nemzet az ezer éves magyar királyságban és annak támogatásával számbelileg, kulturálisan, öntudatilag fejlődött, gyarapodott és Erdély megőrizte gazdasági, kulturális értékeit, eladdig Trianon után alig száz évvel tehetetlenül, bűnös beletörődéssel, önfeladva szemléljük szülőföldünk kifosztását, leélését, tönkretételét. „Nagyrománok” és „jómagyarok” által. Oda az altalajkincsek nagy része, most hegyeinket, erdeinket tarolják, lopkodják. Fiataljaink színe-java már más országokat gazdagít tudásával, rátermettségével, élni akarásával. Pedig ha ismernék elődeik tetteit, a Székelyföld, Erdély értékeit, talán megérthetnék, hogy ez az a hely, ahol „Áldjon vagy verjen sors keze: Itt élned, halnod kell!”

Nem igaz, hogy rosszabb a világ, mint 1919 tavaszán volt a tárkányiak számára! Ők mégis megmaradtak, mert szerették, tisztelték saját értékeiket és méltóak akartak lenni elődeikhez, a székely gyepűörökhöz.

Az érték bennünk van, génjeinken keresztül örököltük ősainktól. Nekünk, ma élő gyepűöröknek tisztelnünk kell önmagunkat, úgy élve mindennapjainkat, hogy méltóak legyünk a székely gyepűör hagyományokhoz!

Fekete-Körös völgye, 2018. július.

*középkorból eredő autonómiája*⁶

a) magyar vármegyék

V. István, aki apját követve 1257-ben megkapta *dux Transylvaniae* címet is, ifjabb király korában 1263-ban az erdélyi vajda hivatalát egyesítette a szolnoki ispán hivatalával is.⁸

[illegible]

⁹ Kristó Gyula (főszerk.), Engel Pál, Makk Ferenc: *Korai magyar történeti lexikon (9-14- század)*. Budapest (1994).

már 1075-ben, azonban a tordai ispánnak az Árpádkorból nem maradt fenn említése. Hunyad vára a pápai dézsma jegyzékekben 1256-ban kerül elő.¹⁰

Az ispánokat a Királyhágón innen a király, a Királyhágón túl az vajda nevezte ki.¹¹

Az erdélyi hét vármegye középkorból eredő autonómiáját tanúsítja, hogy „Erdélyben is szokásos volt a „proclamata congregatio” [nevű vármegyék gyűlése], de generálisnak hívták. Az anyaországban rendszeren két-három vármegye tartotta együttesen, királyi rendeletre; az orvok és latrok üldözésére, máskor pedig a birtoklást igazoló királyi okiratok előmutatására hívták össze.¹² Erdélyben pedig a hét vármegye tartotta királyi meghagyásra, esetleg királyi biztosok jelenlétében és elnöklete alatt, ahol az erdélyi magyarok már az Árpádkorban gyakorolták autonómiájukat. Összehívójuk, elnökük a vajda, vagy helyettese, az alvajda; tárgyai leginkább polgári bírósági ügyek: több szomszédos vármegye nemeseinek nagyobb vagyoni jogi pereit, főleg, ha a peres birtokok különböző megyékben voltak. Sokszor tartottak ilyen Belső-Szolnok, Kolozs és Doboka megyék és pedig Bonchidán, hol Doboka megye tartotta rendszeren gyűléseit. E korszak a kiforrás korszaka, a megyéknek állandó székhelye nem volt, a hét vármegye közgyűlését Tordán Keresztesmezején tartották. Az egyes vármegyék gyűléseit hol itt, hol ott. Ez a mozgó székhely megfelelt az autonómiának. A vármegye dolgainak intézői a tisztviselők voltak. A tisztviselői kar eleinte kevés tagból állott”¹³

b) a székely székek kialakulása

Azt már Nagy Géza kifejtette a milleneumi történetben, hogy „a székelyek Kuvrát VII. századi hun-bolgár népéhez tartoznak, s nevük összefügg az «eszegel-boldár névvel»¹⁴

A székelyek eredetének ezt az elméletét végülis Szádeczky-Kardoss professzor is elfogadta,¹⁵ és tulajdonképpen ezt fejlesztette tovább László Gyula „Kettős honfoglalás” elméletében.¹⁶

Mindez megfelel a székelyek azon megrögzült hagyományának is is, hogy ők Etele király népe. Ennek a meggyőződésnek az alapját az óbolgár király jegyzék tanúsítja, mely szerint Kuvrát [vagyis Kürt] Atyl –magyarul Etele- király Gyula nemzetségéből származott.¹⁷

Szádeczky-Kardos rámutatott, hogy már Anonymus tudta, hogy *a székelyek* akkor csatlakoztak a magyarokhoz, amikor azok a bödi révnél, vagyis Szentesnél átkeltek a Tiszán és a Kórogy vize mellett letáboroztak, majd pedig részt vettek Bihar vára ostromában a Körös vidéken,¹⁸ ahol a székelyek nyomát őrzi Székelytelek és Székelyhíd helység, és ahol Mezőtelegd is

¹⁰ Makkai László: Erdély a középkori magyar királyságban in: Szász Zoltán: Erdély története, I. kötet Budapest 1986, 285. oldal.

¹¹ csíkszentmihályi Dr Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története, Budapest 1935, 55. oldal

¹² Anjou-kori okmánytár I. k. 435, 453. lap. Hajnik Imre: „A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt” Bp. 1899. 66-67. 1.

¹³ csíkszentmihályi Dr Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története, Budapest 1935, 54. oldal.

¹⁴ Nagy Géza: Magyarország története a népvándorlás korában, Budapest 1895, CCCLI. oldal.

¹⁵ Szádeczky-Kardoss Lajos: A székely nemzet és alkotmánya, Székelyudvarhely 2012, 27-29. oldal. Cf.: Herman Gusztáv Mihály ugyanennek a könyvnek a bevezetésében a 10. oldalon.

¹⁶ László Gyula: A „kettős honfoglalás”. Budapest, 1978; László Gyula: Múltunkról utódainknak I-II.; Püski, Budapest, 1999

¹⁷ Omeljan Pritsak: Die Bulgarische Fürstenliste und die Sprech der Protobulgaren, Wiesbaden 1955, 76. oldal; cf.. 15. oldal. Kourt; 48. oldal Geschlecht Doulo.

¹⁸ Szádeczky-Kardoss Lajos: A székely nemzet és alkotmánya, Székelyudvarhely 2012, 21. és 19. oldal.

„et fluvium Thyscie in porti Beuldu transnavigaverunt et inde equitantes iuxta fluvium Couroun castrametati sunt et omnes Siculi, qui primo erant Atthyle regis...obviam pacifici venerunt...ipse praecedentibus Siculis contra Menumarout equitare ceperunt, fluvium Kris in Cervino Monte[=Szarvas] trannataverunt..” (Anonymus 50-51. fejezete in: Szentétery Scriptores rerum Hungaricarum, I kötet Budapest 1937, 101. oldal, 15-19 sor 103. oldal).

található.¹⁹ Ezen a vidéken, a Tiszántúlon jelentékeny számú bizánci keresztet találtak a régészek a X. századból²⁰ és itt fekszik Gyula város, amit eredetileg Gyula-monostornak neveztek.

Ez azért lényeges, mert az erdélyi Gyula székhelyének, Gyulafehérvárnak a vidékén fekszik Szászsebes és Szászorbó, amint Szászkéz is a Nagyküllő vidékére esik. Már pedig Györffy György kimutatta, hogy a Küllők vidékén is voltak a Gyula nemzetségnek szálláshelyei.²¹ Mindez azt mutatja, hogy a szászok beköltözése előtt az említett helynevekben rögzült székelyek laktak a Gyulák székhelye körüli szóban forgó településeket. A székelyek tehát eredetileg a Gyulák népe volt, akiknek téli, illetve nyári szálláshelyét jelöli Gyulafehérvár és Gyula(monostor).

A Tiszántúlon lelt X. századi bizánci keresztet és a Maros vidékén fennmaradt bizánci alaprajzú kora-Árpádkori templomok²² azt tanúsítják, hogy a csíki székely krónika valós székely hagyományt jegyzet föl *abban*, hogy székelyek korábban a bizánci rítust követték.²³ Aligha véletlen, hogy éppen mind Szászsebesen, mind Szászorbón, mind Szászkézden bizánci kerek templomoknak voltak bizánci kerek templomok,²⁴ vagyis a székelyek, míg ott laktak, a bizánci szertartást követték. Egyébként a bizánci rítus különösen Kézdi székben volt leginkább jelentős még a későbbi századokban is,²⁵ és onnan kerülhetett Aranyos székbe.

Az erdélyi ősi Fehér vármegye a Marostól délre majd egész Dél-Erdélyre kiterjedt, - felölelve Gyulafehérvártól Bálványosvárig sok mindent -, és így tulajdonképpen a Gyulák ősországa. Nem véletlen, hogy Fehér vármegye főispánja eredetileg mindig az erdélyi vajda volt.²⁶ II. Géza király azonban részben a határ védelmére németeket kezdett telepíteni Fehér megye határmenti részeire, majd az őt követő uralkodók egyre nagyobb számú német telepet hoztak létre Fehér vármegyének ezen a részén, amit Királyföldnek neveznek.²⁷ A székelyek a legnagyobb része ennek nyomán telepedett át innen a tulajdonképeni Székelyföldre.²⁸

¹⁹ Szádeczky-Kardos Lajos: A székely nemzet és alkotmánya, Székelyudvarhely 2012, 37. oldal.

²⁰ Alexandru Madgearu: The mission of Hierotheos, location and significans, Byzantinoslavica 2008 (66. évfolyam), 128-129. oldal. Révész Éva Bizánci keresztet a X–XI. századi sírokban in: Középkortörténeti tanulmányok 6. (A VI. Medievisztikai Ph.D konferencia Szeged, 2009 június 4-5 előadásai,) Szeged 2010, 197. oldal.

²¹ Györffy György: István király és műve, Budapest 1977, p170 („21. István támadása (1003) a Bizánccal szövetséges erdélyi Gyula ellen); p167 (+1000 körüli tartomány uraságok” (uruságok) Délkelet-Magyarországon”)

²² Dr Szilágyi András: A Kárpátmedence Árpád-kori rotundái és centrális templomai Bp 2009, 264. oldal.

Algyógy 271. oldal, Guraszda 275-276. oldal, Gyulafehérvár 271.o, Szászsebes Szent Jakab kápolna 283-Szászkéz 284. oldal, Szászorbó 284. oldal, Segesvár 284. oldal, Szászváros 282-283. oldal, Szeben Szent János rotunda 281-282. oldal,

Székelyudvarhely Jézus kápolna 285-286. oldal, Székelyszáldobos 286-287. oldal, Gyergyószentmiklós Szent Anna kápolna 287- Kézdiszentlélek Szent István kápolna 288-290. oldal.

Demsus 276-281. oldal, cf: Daniela Marcu Istrate: Byzantine influences in the Carpathian Basin around the turn of the millennium. The pillared church of Alba Iulia, 181, oldal, 187, 195. oldal.

²³ Timkó Imre (és Molnár Nándor): Keleti kereszténység, keleti egyházak, Budapest 1971, 390. oldal.

²⁴ Dr Szilágyi András: A Kárpátmedence Árpád-kori rotundái és centrális templomai Bp 2009, Szászsebes Szent Jakab kápolna 283 oldal, Szászkéz 284. oldal, Szászorbó 284. oldal,

²⁵ Timkó Imre (és Molnár Nándor): Keleti kereszténység, keleti egyházak, Budapest 1971, 390. oldal.

²⁶ Makkai László: Erdély a középkori magyar királyságban in Szász Zoltán: Erdély története, I. kötet Budapest 1986, 285. oldal.

²⁷ op. cit. 293. és 225. oldal.

²⁸ ibidem

Terra Siculorum terre Sebes megjelölés 1224-ben fordul először elő, ami Sepszi széknek a legrégebbi említése.²⁹ Kézdi szék 1271-ben már annyira népes, hogy V. István király onnan telepíti Aranyos székét.³⁰ A fennmaradt oklevelekben Kézdi szék első említése 1427-ből,³¹ Orbai széknek pedig 1419-ből való.³²

Székelyudvarhelyt eredetileg, – úgy tűnik – a bihari [Mező]Telegdiék telepítették, mert 1235-ben ezen a néven szerepel.³³ A fennmaradt följegyzésekben viszont Udvarhelyszéknek, mint ilyennek a neve csak 1448-ban található legrégebbiről.³⁴ Udvarhely azonban aligha vált volna a székelység központjává, ha nem lett volna sokkal régebbi eredetű.

Csíkszék hadnagyát 1324-ben, Csíkszéket ezen a néven 1419-ben említik legkorábban.³⁵ Maros szék első fölmaradt említése 1408-10-ből való,³⁶ míg Marosvásárhelyt Székelyvásárhely néven az „Első okleveles adat 1344-ből említi”³⁷

A székely ispánok névsorát 1235-től ismerjük, midőn Bagomér, Szoboszló fia (a Ludán nemzetségből) mint a székelyek ispánja szerepelt IV. Béla bolgár hadjáratában.³⁸ Szadeczky-Kardoss Lajos rámutat,³⁹ hogy a XIV. században a Loconczia, majd főképpen a Lackfiak voltak a székelyek ispánjai, 1387-90-ig pedig a Dráffyok ősei: Balk és Drag.

A XV. században a székely ispánok hivatalában egymást váltogatta a legnagyobb magyarországi országbárok családjának egy-egy tagja, így 1477-93-ig a kenyérmezei hős Báthory István, majd 1493-1498 bélteki Drágffy Bertalan következett.

²⁹ II. András szászoknak adott kiváltságlevelében: Szadeczky-Kardoss Lajos: A székely nemzet és alkotmánya, Székelyudvarhely 2012, 45. oldal.

³⁰ Székely Oklevéltár I. 56, 70 (Szadeczky-Kardoss Lajos: A székely nemzet és alkotmánya, Székelyudvarhely 2012, 45. oldal.)

³¹ Székely Oklevéltár, III. 6 (Szadeczky-Kardoss Lajos: A székely nemzet és alkotmánya, Székelyudvarhely 2012, 45. oldal.)

³² Szadeczky-Kardoss Lajos: A székely nemzet és alkotmánya, Székelyudvarhely 2012, 45. oldal.

³³ Szadeczky-Kardoss Lajos: A székely nemzet és alkotmánya, Székelyudvarhely 2012, 45. oldal., ahol Urkundenbuch I. 63-at és Székelyoklevéltár III. 3-t idézi.

³⁴ Szadeczky-Kardoss Lajos: A székely nemzet és alkotmánya, Székelyudvarhely 2012, 45. oldal., ahol Székely oklevéltár I.159-rt idézi.

³⁵ Szadeczky-Kardoss Lajos: A székely nemzet és alkotmánya, Székelyudvarhely 2012, 45. oldal, ahol Székely oklevéltár III. 81-et idézi.

³⁶ Szadeczky-Kardoss Lajos: A székely nemzet és alkotmánya, Székelyudvarhely 2012, 45. oldal.

³⁷ Székely oklevéltár I. 25 Idézi: Szadeczky-Kardoss Lajos: A székely nemzet és alkotmánya, Székelyudvarhely 2012, 45. oldal.

Székely oklevéltár I. 51 Idézi: Szadeczky Lajos előadó:A Székelyek történelmi intézményeiről. I. Erdélyi Magyar Adatbank A Székely Kongresszus szervezete, tagjainak névsora, tárgyalásai és határozatai, 37. oldal

³⁸ Gróf Lázár Miklós: A székely ispánok; Karácsonyi J. (A székelyek eredete 21.) ennek hitelességét kétségbe vonja Szadeczky-Kardoss Lajos: A székely nemzet és alkotmánya, Székelyudvarhely 2012, 52 és 66. oldal 10. lábjegyzet.

³⁹ Szadeczky-Kardoss Lajos: A székely nemzet és alkotmánya, Székelyudvarhely 2012, 53. oldal

A mohácsi vész után I. Ferdinándnak erdélyi vajdája és a székelyek ispánja Perényi Péter, a koronaőr; Szapolyai János királyé Báthori István, a későbbi lengyel király atyja, később Majlád István. I. Ferdinánd rövid uralma alatt (1552-56.) ecsedi Báthory András, majd Kendi Ferenc és Dobó István az erdélyi vajdák és székely ispánok. Báthory Istvántól kezdve (1571-től) az erdélyi fejedelmek magok voltak a székely ispánok.⁴⁰ Ez a cím 1691-től sem a gubernátorok, sem a magyar királyok címében nem szerepel. Mária Terézia 1742-ben a székelyek kérésére újra felvette fejedelmi címei közé, s azóta mindig benne volt a magyar király címeiben.⁴¹

A székely ispánok rendes székhelye Görgény vára volt, melynek uradalmát bírták, jövedelmét élvezték, s ahol várnagyaik voltak. Töröcsvár uradalma is hozzájuk tartozott Szádeczky Kardoss szerint.⁴²

A székelyek már a középkortól fogva gyakorolták autonómiájukat, amit a fennmaradt források, melyekben a következő székely nemzet következő gyűlésekről való feljegyzéseket találjuk:

- a) 1357: a *szentmihályi* vár birtokviszonyait vizsgáló⁴³
- b.) azon végzés, mely 1451-ben Marosvásárhelyen Vízaknai Miklós, az erdélyi részek alkormányzójának elnöklete alatt tartott gyűlésen hoztak, s mely az oldalágbeli vérek örökösödéséről és elévüléséről intézkedik;⁴⁴ ezt a végzést Báthori Zsigmond 1592-ben megerősítette;
- c.) 1466. évi *zabolai* részgyűlés határozatai, amelyek János, szentgyörgyi és bazini gróf, erdélyi vajda elnöklete alatt hozattak;⁴⁵
- d.) a székely nemzetnek 1499-ben Udvarhelyen hozott nemzetgyűlési határozatai, amelyek alapján II. Ulászló azévi szabadságlevelét kibocsátotta;⁴⁶
- e.) 1505. évben Udvarhelyt Bögözi János főkapitány elnöklete alatt a bírák megválasztásáról, azok tulajdonságairól és esküjéről hozott végzés;⁴⁷
- f.) 1506-ban Agyagfalván gyergyói Lázár András elnöklete alatt hozott végzések, melyekben a hűtlenség büntette meghatározottat, a peres ügyeknek ünnepnapokon való ellátása megtiltatott s a végrehajtás módja rendeztetett;⁴⁸
- g.) a székely nemzetnek szokásjogon alapuló jogszabályainak nagy részét az 1555. évi marosvásárhelyi országgyűlés idején összeszedték s összeírták, s azokat Dobó István s Kendy Ferenc I. Ferdinánd nevében, mint ennek teljhatalmú biztosai (1552. 23. art.) 1555. szeptember 28-án jóváhagyták és megerősítették. Az összegyűjtött cikkek közül 74 magánosok közti jogviszonyokra, főként a per és perlekedés rendjére, 8 a bírák kötelességeire, 5 az erdélyi vajdának, mint a székelyek ispánjainak hatóságát tárgyalja. Eredetileg latin nyelven írták ezeket, később lefordították

⁴⁰ op. cit 54. oldal

⁴¹ „Benkő József: Transylvania, I. 196”-ot idézi Szádeczky op.cit. 54 oldal és 66. oldal, 12 lábjegyzet.

⁴² Székely Oklevéltár I. 119., 291., II. 95.

⁴³ I. Nagy Lajos királynak szóló káptalani jelentést említi a Magyar Katolikus Lexikon „Székely nemzetgyűlés” című közleménye szerint.

⁴⁴ Kolozsvári Sándor és Óvári Kelemen: Corpus Statutorum. Magyarországi helyhatósági törvények gyűjteménye. Budapest 1885, I.k.1 lap.

⁴⁵ op.cit., I. k. 2-7. 1.

⁴⁶ op.cit. I. k. 7-13. 1.

⁴⁷ op.cit. I. k. 13-16. 1

⁴⁸ op.cit. I. k. 16-19. 1

c) Szászok

II. Géza 1150 táján kezdett telepéseket hozni az Olt völgyébe határvédelemre a Rajna és a Mosel vidékéről és Flandriából, akiknek a nyelve a luxemburgi dialektushoz állt közel. Állítólag a szász bányászoknak adott kiváltságokról nevezték el őket szászoknak. II. András 1206-ban a karakói, magyarigeni és romoszi németeknek tehermentesítő kiváltságokat adva nevezi őket először szászoknak. II. András a németlovagrendet kiűzte 1224-ben és ugyanabban az évben kibocsátotta az Andreanumot a Baróttól Szászvárosig – vagyis a Királyföldön – lakó szászoknak, akiknek jogi személyiséget is adott és sajátos jogrendszert alakított ki számukra. Ha valamely fontosabb ügy került döntésre, összeült az egész község. A szászok beléletében így már az Árpádkorban valódi önkormányzat nyilatkozott meg.⁴⁹ Az eredeti Andreanum elveszett, szövege 1317-ben Károly Róbert megerősítéséből maradt fenn.

A szász székekről csak 1320. év óta tudunk.⁵⁰ Károly Róbert a szászok 1324. évi lázadásának leverése után az ellenőrzés hatékonyabbá tétele végett megszüntette a szebeni ispánnak eddigi területi hatáskörét, a szeben provinciát bírói illetékességi körökre „szék”-ekre osztotta, és ezek élére maga jelölte ki a vezető tisztviselőt a királybíró, rendesen a hozzá közel álló szász gerébcsaládok tagjai közül.⁵¹

A XIV. századból tudunk a szász székekről: a szebeni terület hét székéről, valamint a Két-székéről, az akkor még a Székelyföld területén levő Medgyesről és Selykről. Legelőbb Kőhalmoszéket említik⁵² 1324-ben; az összes széket 1349-ben sorolták föl.⁵³ A Hétszék elnevezés először 1359-ben fordult elő.⁵⁴

⁴⁹ csíkszentmihályi Dr Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története, Budapest 1935, 85. oldal.

⁵⁰ csíkszentmihályi Dr Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története, Budapest 1935, 84. oldal.

⁵¹ Makkai László Erdély a középkori magyar Királyságban (896-1526) in Köpeczi Béla Erdély története, Budapest 1987, I. kötet, p 335

⁵² Fejér György: Codex Diplomaticus. VIII/2.[Budae 1832] 596. 1.

⁵³ Pesthy Frigyes: „Az eltűnt régi vármegyék” Bp. 1880. 11. k. 43. 1.

⁵⁴ Fejér György: Codex Diplomaticus. IX/3.[Budae 1839] 75. 1.

A szász székek teljesebb felsorálása a következő:

Nagyszeben (*Hermannstadt*),
Kőhalom (*Reps*),
Segesvár (*Schäßburg*),
Nagysink (*Groß-Schenk*),
Újegyház (*Leschkirch*),
Szerdahely (*Reussmarkt*),
Szászsebes (*Mühlbach*),
Szászváros (*Broos*),
Medgyes (*Mediasch*) és
Selyk (*Schelker*) szék.⁵⁵

Az 1437. évi kápolnai gyűlésen a három nemzet uniójának kimondásánál Beszterce képviselve volt; 1441-ben még a királynénak adózott.

1453-ban V. László Beszterce várost és kerületét örökös grófsággá tette s Hunyadi János és utódainak adományozta, s a grófságot a vajdák és más bírák hatósága alól kivette, felette csak a király, nádor és a tárnokmester hatóságát tartotta fenn.⁵⁶ Hunyadi János életében Beszterce változást nem érzett. A nagy hős ismerte a szászok érzékenységet, bölcsen kormányzott s 1453. július 22-én megengedte, hogy a nagyszebeni nemzetgyűlésen megjelenhessenek, a határozatokban részt vehessenek, amennyiben azok az ő örökös grófságára ki nem hatnak.⁵⁷

1402-ben Medgyes és Selyk székek, (melyek akkor még a Székelyföld területéhez tartoztak) királybíró választásra kaptak a királytól engedélyt, és 1464-ban Mátyás király ezt megengedte Szeben városának is. 1469-ben pedig a szebeni tartomány mind a hét széknek is.⁵⁸

1486-ban Mátyás az Andeanumot kiterjeszti Barcaságra, Besztercére, Segesvárra, és az összes szász a szebeni polgármester személyében a szebeni szász gróf alá kerül. 1486. február 6-án Mátyás király létrehozta az universitas Saxonumot, amibe a Királyföldön kívül belefoglalta Beszterce-Naszódvidéket és a Barcaságot is,⁵⁹ és így önkormányzatukba gyakorlatilag az

⁵⁵ csíkszentmihályi Dr Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története, Budapest 1935, 85. oldal.

⁵⁶ Thuróczi P. IV. C. 51; Teleki: „Hunyadiak kora” X. k [Pest 1853]. 347. 1., I[osephus]. C[arolus]. Eder: ad Schesaeum. Christianus Schesaeus. Ruinae panonicae adcurante I[osephus]. C[arolus]. Eder Scriptores. Rerum. Transylvanicarum I. [Nagyszeben 1797]

⁵⁷ Endes, op.cit. 89. oldal.

⁵⁸ Makkai László Erdély a középkori magyar Királyságban (896-1526) in Köpeczi Béla (főszerk.): Erdély története, Budapest 1987, I. kötet, p 335

⁵⁹ Makkai László Erdély a középkori magyar Királyságban (896-1526) in Köpeczi Béla (főszerk.): Erdély története, Budapest 1987, I. kötet, 335 oldal és csíkszentmihályi Dr Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története, Budapest 1935, 92. oldal.

összes erdélyi szászt befoglalta.

Területileg ekként alakult ki véglegesen a szászság, midőn I.Mátyás 1464-ben Fejérvárt a szebeni szász ispánsági méltóságot a királyi bíróival egyesítette s megengedte, hogy a két méltóságot viselő egyént a szászok maguk választhassák és pedig életfogytáig.⁶⁰ Ezáltal a szász universitas a maga teljességében megszületett, az összes szászok egyesülésével, saját maguk választotta nemzeti főnök alatt, saját tisztviselőikkel, saját joguk alkalmazása mellett, statutum alkotatási joggal a magyar nemzeti király adománya alapján az Andreanumban megalkotott első szász terület életének 240. évében.⁶¹

A szászok 1546-ban hozott nemzetgyűlési határozattal elrendelték a szász szokásjog összegyűjtését, amit Bomel Tamás szász nemzeti jegyző végzett el, s 1560-ban elkészítette a kéziratban fennmaradt: „Statuta iurium municipalium” című művet.⁶²

Dr. Endes Miklós a szászok középkorban kialakult autonómiáját a következőképpen írta le: „A szászok a Szapolyai János halála után támadt zavarok közt összehívott 1540. évi országgyűlésen megjelentek; ekkor Vintz és Borberek mint a havasalföldi vajdák egykori adománybirtokai említették, amelyeket Majlád István elfoglalt, de azokat Martinuzziék Hadul vajdának visszaigérték.

Ekkor a szebeni királybíró (Szeben városa polgármester), egyben feje a Hétszéknek és a szász univerzitásnak, minden év Katalin napjára szász nemzeti gyűlést (Konflux) hirdetett, amelyen a szász székek küldötteivel s a többi tanácstagokkal elintézte a szász egyetemhez fellebbezett pereket, a királyföldi határkérdéseket és számba vette a hét bírák jószágainak jövedelmét s azt felosztotta és határozott a jószágok ügyei felett. E gyűlés tárgyai voltak még: az országos adó, katonaugy, követségek, unió, iskolák, egyházak ügyei. Ezek voltak tehát a szász univerzitás ügyei.

Kolozsvárt a magyarság folyton szaporodott, 1568-ban János Zsigmond akként döntött az akkori unitárius Kolozsvár főtéri templomára nézve, hogy annak plébánosa váltakozva legyen német és magyar. Dávid Ferenc szász lévén, utána jöjjön magyar s majd ismét szász stb., így legyen a tanoda igazgatóival is; amely nemzetből lesz a bíró, azé legyen azon évben a templom, a másik nemzet időközben egy újonnan építendő kisebb templomba járjon; a város kapuira két lakat tétessék, egyiknek kulcsa magyarnál, a másiké száznál legyen, terhek is felosztattak egyenlően, hadba mind a két nemzet egyenlő számmal volt köteles megjelenni. Így Kolozsvár teljesen elmagyarosodott és a szász városok közül kivált; így tűntek el a szászok Tordán, Enyeden, Deésen, Alvincen, Berbereken és másutt, sőt Szászvároson is.

E korszak végefelé a szász egyetem gyűlésére, melyet ekkor Szent Katalin és Szent György napkor tartatták, Segesvár, Brassó, Medgyes és Beszterce három-három, a többi szék egy-egy követet küldött, a követeken kívül megjelentek az egyes kerületek királybírái, polgármesterei. Ezért a nemzetgyűlés neve: „Richter und Amptleute der Teutschen Universitat”. 1550-ben az határozatott, hogy a székeknek csak főhivatalnokai jelenjenek meg, de ez szószerint soha sem teljesített.

A szász nemzetnek a mohácsi vész után 2000 embert kellett hadba küldeni, 1554-ben 6000-re, 1556-ban pedig 7000-re emelkedett.”⁶³

⁶⁰ Anton Kurz: „Siebenbürgische Magazin” II. B. 143. S. Kronstadt, 1846. Das Recht der Comeswahl”.

⁶¹ csíkszentmihályi Dr Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története, Budapest 1935, 92. oldal

⁶² csíkszentmihályi Dr Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története, Budapest 1935, 86. oldal, ahol idézi Kolosváry Sándor és Óvári Kelemen: Corpus Statutorum Hungariae Municipium, I kötet V., Budapest, 1885, 517. oldal IV. sz. j.

⁶³ csíkszentmihályi Dr Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története, Budapest 1935, 97. oldal, ahol idézi: Georg Dániel Teutsch: „Geschichte der Siebenbürgischen Sachsen.” I. Ausgabe, 1852. II. 1899. Hermanstadt, I-III. B. (1899, 269. u. f. S.)

* 1478 VI. 26-án kelt oklevélben (Km. JKv. 2268)

1. Függelék: A szász székek nevei latin neveikkel:

1. Szászváros székhely	Broos, <u>szászul</u> Bros,	<u>latinul</u> Saxopolis
2. Szászsebes ~	Mühlbach	<u>latinul</u> Sabesium
3. Szerdahely ~	Reussmarkt	<u>latinul</u> Forum Ruthenorum.
4. Szeben ~	Hermannstadt	<u>latinul</u> Cibinium
5. Újegyház ~	Leschkirch vagy Neukirch	
6. Medgyes ~	Mediasch	<u>latinul</u> Media
7. Nagysink ~	Groß-Schenk... Margondor {Morgonda}	
8. Segesvár ~	Schlössburg	<u>latinul</u> : Stenarum,
9. Kőhalom ~	Reps	<u>latinul</u> : Rupes
10. Brassó vidék	Kronstadt	<u>latinul</u> Brassovia
11. Beszterce vidék	Bistritz, korábban Nösen	<u>latinul</u> Bistricia

2. Függelék. A hét szász város latin neveikkel:

Bistritz	Beszterce	<u>latinul</u> : Bistricia
Hermannstadt	Nagyszeben	<u>latinul</u> : Cibinium
Klausenburg	Kolozsvár	<u>latinul</u> : Claudiopolis (Napoca)
Kronstadt	Brassó	<u>latinul</u> : Brassovia
Mediasch	Medgyes	<u>latinul</u> : Media
Mühlbach	Szászsebes	<u>latinul</u> : Sabesium
Schäßburg	Sebesvár	<u>latinul</u> : Stenarum

2. Az erdélyi három nemzet «generalis congregatio»-kban kialakult önkormányzat és uniója

Endes Miklós tud generalis congregatio-nak nevezett erdélyi diétáról már 1291-ből, amit Gyulafehérváron tartottak.⁶⁴

1322-ban húsvét nyolcadán Tamás erdélyi vajda és szolnoki ispán összehívta a magyar nemeseket, székelyeket és szászokat, az erdélyi püspököt és más megkülönböztetett férfiakat Keresztesre a küküllői főispán és Miklósfia Gyegus mester által vitatott birtok ügyében.⁶⁵

1342-ben Tordán volt generalis congregatio,⁶⁶

1363-ban Dénes vajda Tordán a [magyar] nemesek, székelyek és szászok gyűlésén az erdélyi püspök és Miklósfia János újbírói birtokperében döntött.⁶⁷

1427. március 17-én (feria secunda post Dominicam Reminiscere) a toborozó katonaság élelmezése és a só árusítása tárgyában az erdélyi három nemzet 1427-ben Zsigmond elnöke alatt Brassóban tartott közönséges gyűlésében hozott határozatokat,⁶⁸

⁶⁴ Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története. Budapest 1935, 59 oldal, 45 lábjegyzet.

⁶⁵ Joseph Bedeus von Scharberg: „Die Verfassung des Grossfürstenthums Siebenbürgen”, Wien, 1844, 26. oldal.

⁶⁶ Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története. Budapest 1935, 59 oldal, 45 lábjegyzet.

⁶⁷ Joseph Bedeus von Scharberg: „Die Verfassung des Grossfürstenthums Siebenbürgen”, Wien, 1844, 26. oldal.

⁶⁸ op.cit. 27. oldal; Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története. Budapest 1935, 59. oldal, a) pont.

1437. szeptember 16-án, a Szamos partján Csicsókápolnán a [magyar] nemesek, székelyek és szászok baráti uniót hoztak létre (*I. unió*) és a három nemzet egyesüléséről 1438-ban Tordán cikket alkottak.⁶⁹ 1439-ben Marosvásárhelyen volt erdélyi országgyűlés.⁷⁰

1454-ben a [magyar] nemesek, székelyek és szászok generalis congregatioja Csicsókápolnán.⁷¹

1459-ben Fennkölt Lábathlani Iván temesi és székelyek ispán vasárnapra Szent Katalin napjára Medgyesre országgyűlést hívott, melyen a három nemzet között új szövetséget kötöttek (*II. unió*).^{72, 73}

1461-ben Szentiványi György és Gebarthi Bence erdélyi alvájdnak a kolozsmonostri konventnek írt levele maradt fenn, melyben Radnóthra hívott országgyűlésre hívta a [magyar] nemeseket, székelyeket és szászokat igen terhes erdélyi ügyek intézésére.⁷⁴

1463-ban Mátyás király Budán megerősített hadi szabályzatokat: „Constitutiones exercitiales universitatis trium Nationum Transilvanicorum, Nobilium videlicet, Sicularum adque Saxonum a Serenis. Mathia Rege approbatae Budae anno 1463”; ezen határozatokra hivatkozik II. Lajos VII. (1526) decretumának 12. art.⁷⁵ Ezekkel a hadiszabályzatokkal lehetett kapcsolatban az az erdélyi országgyűlés, melyet Csicsókeresztúron tartottak 1463-ban Endesz Miklós szerint.⁷⁶

1467-ben Tordára Szentgyörgyi és Bazini János erdélyi vajda Szent István napjára országgyűlésre hívta a szászokat Mátyás király ellen (*III. unió*).⁷⁷ Utóbb 1467-ben maga Mátyás király is erdélyi országgyűlést tartott T[h]ordán.⁷⁸

1470 szeptember 8-ára Pongrátz János vajda T[h]orda városába generalem regnicolarum erdélyi országgyűlést hirdetett „bizonyos dolgok és ügyek miatt”: pro certis rebus et negotiis. A szászoknak 50 márka büntetés elkerülésére kellett megjelenniük.⁷⁹

1478. február 17-ére Vizaknai Geréb Péter erdélyi vajda és a székelyek ispánja Medgyesre erdélyi országgyűlésre hívta az erdélyi három nemzetet Scharberg-i Bedeus József szerint az ország javának és állapotának a megtárgyalására, hogy veszélyeknek és örök szolgaságnak alá ne vetessünk: super commodo et statu regni ne subiiciamur periculis et et iugo perpetuae servitutis.⁸⁰

1484-ben Báthory István országbíró és erdélyi vajda meghívta a szászokat a legfelsőbb királyi megfontolások meghallgatására.⁸¹

⁶⁹ A nemes szász nemzet levéltára, Nagyszeben 79-80. sz.

⁷⁰ Josephi Caroli Eder: Observationes criticae et pragmaticae cum X excursibus [ad: Martinus Felmer: Primae Lineae historiae Transylvanae antiqui, medii et recentioris aevi referentes et illustrantes, Hermannstadt 1780] 1803, p. 104., und siebenb. prov. Blätter, I. Jahrg. S. 128.

⁷¹ Den Beweis liefert eine Urkunde im Tartlauer [prázsmári] Archiv.

⁷² Josephi Caroli Eder: Observationes criticae et pragmaticae cum X excursibus [ad: Martinus Felmer: Primae Lineae historiae Transylvanae antiqui, medii et recentioris aevi referentes et illustrantes, Hermannstadt 1780] 1803 p. 149, 216. és Kovácsoczy Mihály: Arpadia, Kassa 1833, III. Ev. S. 39.

⁷³ Sigismundus Kosa de Berekeresztur: De publica partium transilvanarum administratione civili atque militari sub Wojwodis. Viennae, 1816, 99-103. 1.

⁷⁴ Eder, op.cit. 216. oldal.

⁷⁵ J. Kovachich: Scriptorum rerum Hungaricarum minores" Buda 1798. II. T. 384-385. 1

⁷⁶ Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története. Budapest 1935, 59 oldal, 45 lábjegyzet

⁷⁷ Joseph Bedeus von Scharberg: „Die Verfassung des Grossfürstenthums Siebenbürgen”, Wien, 1844, 28. oldal.

⁷⁸ Kovácsoczy Mihály: Arpadia, Kassa 1833, III. p. 47.

⁷⁹ „Christianus Schesaeus. Ruinae Pannonicae adcurante Iosepho. C[arolo] J. Eder Scriptorum. Rerum. Transilvanicarum I.[Nagyszeben 1797] p 161. „Die Urkunde befindet sich im sächsischen National-Archiv Nr. 352.”

⁸⁰ In der Zeitschrift „Hon és Külföld” 1842. Nr. 53. Seite 212.

⁸¹ „Im National – Archiv[Prázsmár]. Nr. 411.”

1498-ben gr Szentgyörgyi és Bazini Péter erdélyi vajda az írta, hogy levelet kapott a királytól, melynek megtekintésére és megértésére erdélyi országgyűlést (generalis diaeta regnicolarum) kell tartani Segesvárt.⁸²

1505 „december 18-án a három nemzet tartott helyhatósági gyűlést együttesen, mely elhatározta a király és vajda által elhagyott országrész bíraskodása rendezését⁸³ (IV. unió).

Az 1506. február 9-én Segesvárt kelt okirat szerint, mivel a fejtelenség miatt a gyűjtogatás, rablás elhatalmasodott, a perek megállottak, a kül- és belellenség egyaránt fenyegeti a hazát, Erdély rendjei egy főbírói tanácsot alapítanak, amelyben a fehérvári káptalant a dékán képviselje, emellett a hét vármegyéből 14, a hét székelyszékből 14, a szász székekből szintén annyi bírót választottak, mely legközelebbi Szent György napján [Székely-, ma:Maros]Vásárhelyt, azután tetszés szerint üljön össze s a nemzeteknek egymásközi pöreit és ügyeit döntse el s a három nemzet uniója értelmében a vagyon és személybiztonság öre legyen.⁸⁴

1514-ben Thuróczy Miklós alvajda azt írta a nagyszebenieknek, hogy Zápolya [János] vajda nemsokára visszatér Erdélybe, s hozzáfűzi, hogy nem kétkedik, urasága az egész ország és a három nemzet tanácsával minden ügyre a szükséges gondoskodást megadja.⁸⁵

1515. június 12-én [Úrnapja utáni kedden] 'Zekelvásárhelyre [vagyis Marosvásárhelyre] gyűlésre (ad Congregationem) hívták a nemes nagyszebenieket és a székelyek három rendjét, hogy közös egyetértéssel az ország javáról és megőrzéséről tanácskozni és megegyezni tudjanak.⁸⁶

1524-ben Zápolya [János] vajda a következő szavakkal hívta a nagyszebenieket országgyűlésre: „nem kétkedünk legnyiltabban tudomástokra hozni ezeket az országot fenyegető veszélyeket, hogy azok elhárítására szükségeset veletek megtárgyalva készen legyünk. Elhatároztuk tehát, hogy a következő [1525] Újév napjára [=pro festo circumcissione Domini] T[h]orda városába országgyűlést rendeljünk. A király személyében meghagyjuk Nektek, mégpedig hogy tartozzatok Közületek különös biztosokat küldeni és eljuttatni teljes utasítással, ahol velük és más nemzetekkel erről határozassunk.⁸⁷

1526-ban Enyeden tartottak diétát.⁸⁸

3.Az erdélyi három nemzet szerepe az erdélyi állam kialakulásában a történeti kutatás szerint

1529. január 21-re Ferdinánd erdélyi püspöke Gerendi Miklós Aranyosgerendre hívta három nemzetet, hogy azokat Ferdinánd pártjára térítse, de csak a szászok voltak hajlandók támogatni, a másik két nemzet Szapolyai János király pártján maradt.⁸⁹

⁸² „Christianus Schesaeus. Ruinae Pannonicae adcurante I[osephus]. C[arolus]. Eder Scriptores. Rerum. Transylvanicarum I. [Nagyszeben 1797] p. 162 Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története. Budapest 1935, 59. oldal, 45. lábjegyzet

⁸³ Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története. Budapest 1935, 67. oldal

⁸⁴ Josephi Caroli Eder: Observationes criticae et pragmaticae cum X excursibus [ad Martinus.Felmer: Primae Lineae historiae Transylvanae antiqui, medii et recentioris aevi referentes et illustrantes, Hermannstadt 1780] 1803, 216, 254 oldal;- „die Urkunde selbst siehe Kovácsoczy Mihály: Arpadia, Kassa 1833, III. Ev. 52. oldal és «A nemes szász nemzet nagyszebeni levéltárában 79-80. sz. a».”

⁸⁵ Eder op. cit. (Observationes) p. 217 und Sachs. Nat. Archiv Nr. 178.

⁸⁶ Sachs. Nat. Archiv Nr 189.

⁸⁷ Josephi Caroli Eder: Observationes criticae et pragmaticae cum X excursibus [ad Martinus.Felmer: Primae Lineae historiae Transylvanae antiqui, medii et recentioris aevi referentes et illustrantes, Hermannstadt 1780] 1803, p 203 und im Sächs. Nat. Arch.

⁸⁸ Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története. Budapest 1935, 59 oldal, 45 lábjegyzet.

⁸⁹ Endes, op. cit., 69. oldal

1529 szeptemberében ismét erdélyi diétát tartottak Radnóton. A következőt János király 1536-ben [Maros-]Vásárhelyre hívta össze, s még abban az évben egy másikat Besztercére. Ezt követően azonban minden évben tartottak országgyűlést, néha hármat is.⁹⁰

1538 febr. 24-én létrejött a váradi egyezmény, mely szerint János király halála után Ferdinándé az ország, ha Jánosnak fia születik, német hercegséget kap. 1539 márc. 2-án János elvette Jagelló Izabellát és 1540 július 7-én megszületett János Zsigmond, aki miatt apja fölmondta a váradi egyezményt mielőtt meghalt július 17(-21)-én.

1540 március 9-re Majláth István a szászokat Marosvásárhelyt országgyűlésre szeretne volna összehívni, hogy magát török fennhatóság alatti fejedelemmé választassa, de János király április 24-én Tordán tartott országgyűlésén meghiúsította tervét. János király azonban július 17-21 közötti napokon Szászsebesen meghalt, és akkor Majláth Ferdinándhoz pártolt, amiben akkor a szászokon kívül a székelyek is támogatták.⁹¹ A magyar nemesség azonban Izabella pártján maradt, akit akkor az oláh vajdák és a török csapatai is segítettek. Rares Péter moldvai vajda végül 1541. július 20-án elfogta Majláthot, és szultán 1541 augusztus 29-én csellel bevette Budát. Izabella királyné így előbb Lippára, végül pedig 1542 tavaszán a gyulafehérvári püspöki palotába költözött, ahol éppen meghalt Statileo János erdélyi püspök⁹² 1542. április 8-án.

„Izabellát fiával az 1542, január 10-i tordai magyar kongregáció s a január 5-i székely és szász részgyűlések fogadták be. Ez Fráter György érdeme. A történeteket 1542. március 29.-i tordai országgyűlés szentesítette. Az ellenkező Bornemissza Boldizsárt, ki János király halála után Erdélyt igazgatta, kielégítették és felmentették, a kormányt Fráter György kezébe tették le, mint helytartóba, melléje a hét megye hét tanácsost választott s felkérték a székely és szász nemzetet, hogy csatlakozzanak és maguk is ugyanannyi tanácsossal támogassák a kormányt.”⁹³ „A török porta a János király fiának engedett területekből hódítani kezdett. Ez az erdélyi rendekben felélesztette az anyaországgal való egyesülés eszméjét, melyet 1549-ig többször megkíséreltek. (Pl. 1546 és 1548-ban.)

1549. szeptember havában Nyírbátorban Fráter György és I. Ferdinánd biztosai közt egyezés jött létre, mely szerint Erdély a tiszántúli részekkel visszaszáll Ferdinándra, ki Izabellának és János Zsigmondnak adja Oppeln és Ratibor hercegségeket, biztosítván részökre 15.000 forint jövedelmet s a királynénak 100.000 forint jegyajándékot, és Fráter György Erdély kormányzója marad, mint királyi kincstartó, ezenkívül esztergomi érsekké fog kineveztetni és Ferdinánd bíborosul ajánlja a pápának; Ferdinánd a szerződés végrehajtását erős haddal biztosítja s a szerződés titokban marad és pedig elsősorban a porta előtt. Ezt a szerződést az 1551. július 19-én kötött egyezés csak akként módosította, hogy a 15.000 forint 25.000-re emeltetett és kimondatott, hogyha Ferdinánd és V. Károly fiúutódok nélkül halnának el, Magyarország trónját János Zsigmond és utódai öröklék, viszont az utóbbinak magszakadása esetén a nemzetre visszaszáll a királyválasztási jog; Izabella és fia lemondanak a koronáról és a magyarországi birtokról.⁹⁴

⁹⁰ „der zweite war in demselben Jahre im September in Radnoth; dann aber findet man keine wähnung ähnlicher Versammlungen bis 1536, in welchem Jahre Zápolya nach Vásárhely und Bistritz nach einander zwei Landtage berufen liefs. Von nun an wurden nach Umständen und Erfordernifs fast jedes Jahr ein, zwei, drei bis vier Landtage” Joseph Bedeus von Scharberg: „Die Verfassung des Grossfürstenthums Siebenbürgen”, Wien, 1844, 32. oldal

⁹¹ Asztalos Miklós: Erdély története, in Asztalos Miklós: A történeti Erdély, Budapest 1936, 233. oldal

⁹² Asztalos, op.cit 234. oldal.

⁹³ Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története. Budapest 1935,70. oldal; Szilágyi Sándor: „Erdélyi országgyűlési emlékek” I. kötet .Budapest 1875, 86-89. oldal (*Ezutáni idézésnél: E. O. E.)*

⁹⁴ E. O. E. I. kötet, 247--250. oldal. és 289. oldal.

Ferdinánd ekkor Erdélyt birtokba is vette, Castaldo 1551. december 17-én Martinuzzit Ferdinánd beleegyezésével orgyilkosokkal megölette.⁹⁵ Fráter György halála fordulópontra volt az események fejlődésében. Politikája, mely Magyarország egyesítését diadalra juttatta anélkül, hogy Erdélyt formálisan kivonta volna a porta fennhatósága alól, érthetetlennek látszott azok előtt, kik az egyesítéssel a török protekciót megszüntnek tekintették. Fráter György az egység helyreállítása esetén a porta fegyveres beavatkozását számításra kívül nem hagyta ugyan, de az erők összemérését legalább addig kívánta halasztani, míg az valószínű siker reményében megkísérelhető nem lesz. De az események szerint az időpont még nem érkezett el, azért lett december 1-én a visszafoglalt Lippa török őrsgének és az ennek élén levő pasának védője, amiért aztán halállal lakolt.

A Fráter Györgyöt meggyilkoltató Castaldo azonban nem tudta sem a törököt féken tartani, sem az általa zűrzavarba fordított Erdélyen úrrá lenni. Szuleiman Erdélyt felhívta János Zsigmond visszahívására, akár új fejedelem választására, mindkét esetben Castaldo hadainak kiűzésére.⁹⁶ János Zsigmond visszahívásának óhaja az 1553. évi részgyűlésen kifejezetten megnyilvánult.⁹⁷ A porta az erdélyi vajdák által 1554. január - áprilisban - Konstantinápolyba küldött követségnek súlyos fenyegetések közt újból meghagyta János Zsigmond visszahívását,⁹⁸ sőt egyidejűleg Petrovichnak átadta Lúgost és Karánsebest, hogy ez Erdélyt kellő időben megtámadhassa, Ferdinánddal csak úgy lépett félévi fegyverszünetre, ha ezen idő alatt Erdélyt János Zsigmondnak visszabocsátja;⁹⁹ majd 1554. október 7-én kelt fermánjában ultimátumszerűen jelentette ki, hogy ha visszahívják János király fiát, Erdélyt szabadságában meghagyja és pártfogásában részesíti; ha ellenben attól vonakodnának, a föld színéről eltörli. Az 1554. december 23-iki marosvásárhelyi országgyűlés a választ attól tette függővé, hogy Ferdinánd tud-e biztosítékot nyújtani a török támadás esetén. De Erdély hadügyeinek és pénzügyeinek intézését a János Zsigmond-pártiak vezetésére bízta, így az országgyűlés Ferdinándtól tényleg elszakadt.¹⁰⁰

A „három nemzet 1555. december 23-án a marosvásárhelyi országgyűlésből követeket küldött Ferdinándhoz, megkérdezvén, hogy Erdélyt meg tudja-e, vagy meg akarja-e védelmezni. Balassa Menyhártot az ország főkapitányává választották s meghagyták a székelyeknek, hogy minden szék főkapitányt válasszon, kik Balassától függjenek, valamint a szászok kapitányai is, a követek visszatértéig törvényszünetet rendeltek.¹⁰¹ Ekkor János Zsigmond hívei a kormányt átvették, ezzel Erdély Ferdinándtól tényleg elszakadt. Az 1556. február 2-án tartott tordai országgyűlés, mivel Ferdinánd Erdély megvédését határozottan nem vállalta, kimondotta Izabella és János Zsigmond visszahozatalát s utánuk követeket küldött. Izabella és fia 1556. okt. 22-én meg is érkeztek Kolozsvárra.”¹⁰²

A felsőmagyarországi és tiszántúli megyék a török pusztítás miatt Petrovichnak Erdélybe érkezésekor (1556. február 22.) elszakadtak Ferdinándtól, a Körös-Maros-közi megyék 1556 tavaszán már fegyverben állottak, Zaránd megye jelentősebb várai János Zsigmond kezére jutottak. Az 1556. november 25-én Kolozsvárt megnyílt országgyűlésen *Sáros, Abaúj és Szabolcsmegyék kivételével az összes tiszántúli, felsőmagyarországi megyék nemessége képviselte magát.*¹⁰³

⁹⁵ Lukinich Imre: Erdély területi változásai. Bp. 1918. 68. 1. 5. j.

⁹⁶ E.O. E. I. 372-373. és 426-428. I (1552 szept. 21 szászsebesi országgyűlés)

⁹⁷ E. O. E. I. 472. 1.

⁹⁸ E.O.E. I. 459-461. I.

⁹⁹ E.O.E. I 472. I

¹⁰⁰ E. O. E. I. 474-476. 1.

¹⁰¹ Antonius Szereday: Series antiquorum et recentiorum Episcoporum Alba Carolina, 1790 207. 1.; Bethlen Farkas: História de rebus transsüvanicis. Cibinii, II. k.1782, 561. I

¹⁰² Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története, Budapest 1935m 71. oldal.

¹⁰³ Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története. Budapest 1935, 158-159 oldal Szilágyi Sándor: „Erdélyi Országgyűlési Emlékek II. k. 1876, 4. oldal.

Az 1557. febr 6-15 fehérvári országgyűlés elhatározta, minthogy a székelyek közt még mindig vannak, kik Izabellának esküt nem tettek, *ezután, miként a nemesség, úgy a székelység is hűtlenség esetén a jószágát veszítse*. Eddig a székelység pénzdátot nem fizetett. A magyar és a szász nemzet öt-ötezer forint adót szavazott meg, a székely követek ezt vállalni nem akarták, erre az országgyűlés akként határozott, hogy: *amit a két nemzet végez, a harmadik annak engedelmeskedni tartozik*. semper enim tertia nacio duarum nacionum aliarum deliberationem sequi et imitari debet id quod longa consuetudine constat receptum esse.¹⁰⁴

„A Békés [Gáspár] útján folyamatba tett tárgyalások Speyerben 1570. aug. 16-án befejezést nyertek, a megegyezést János Zsigmond 1570. dec. 1-én, Miksa pedig 1571. márc. 10-én szentesítette. János Zsigmond 1571. márc. 14-én meghalt, így a speyeri egyezség törvényerőre nem jutott.

A speyeri egyezségben kimondatott, hogy János Zsigmond Erdélyt a magyarországi részekkel a magyar királyság részeként bírja; Miksa török támadás esetén őt segíti és védelmezi; János Zsigmond fiúágának kihalta után Erdély a magyar királyra száll; a fejedelem és utódai a következő magyarországi részeket bírhatják: Bihar megyét Nagyváradal, Kraszna- és Közép-Szolnok megyéket a Csehi uradalommal, kivéve az utóbbi várnak Szatmár-megyei tartozékait, továbbá Huszt várát Máramaros megyével és összes tartozékaival, de Nagybánya, Erdőd és ezek tartozékainak kivételével; Miksa kötelezi magát arra is, hogy a fejedelem végrendeletét, amennyiben a szerződés pontjaival nem ellentétes, végrehajtja s hogy *Erdély jogait és alkotmányát* abban az esetben, ha az ország János Zsigmond halálával reászáll, sértetlenül megtartja.¹⁰⁵

János Zsigmond halála után Erdély rendjei a speyeri szerződést nem ismerték el, hanem a portának 1571. április végén Erdélybe küldött fermánja alapján 1571. május 25-én Báthory Istvánt egyhangúlag fejedelemmé választották¹⁰⁶ Békés Gáspárral - Miksa jelöltjével - szemben. A rendek tudatában voltak annak, hogy a speyeri szerződés gyakorlati érvényessége Erdély önálló állami életének a végét jelentené, mert mint vajdaság Magyarország „valódi elválaszthatatlan tagja” lett volna ugyan, de csak tartományi jellegű önkormányzattal, s nem választott fejedelemmel, hanem a királytól kinevezendő vajdával. A közfelfogás szerint azonban Erdély állami életének fejlődésével inkább egyezett *azon kormányforma, melyet a rendek portai jóváhagyás mellett tudatosan fejlesztettek önálló fejedelemséggé*, melynek további fennmaradását a porta említett fermánjával feltétlenül szükségesnek ítélte.¹⁰⁷

„Báthory István felismerte a helyzetet, t. i. hogy az egyhangú választás mellett számolnia kell János Zsigmond végrendeletének végrehajtóival, „a testamentumos urakkal”, kik a speyeri egyezség értelmi szerzői voltak, ezekkel titkos egyezséget kötött, hogy Miksának is hűséget fogad,¹⁰⁸ hittel kötelezván magát arra, hogy Miksa kívánságára Erdélyt a várakkal együtt bármikor átadja. *Ez tulajdonképp a speyeri szerződés gyakorlati megvalósítása volt*; Erdély Miksa szemében vajdaság. A testamentumos urak átadták a várakat, ezzel Báthori fejedelmi joghatósága szilárd alapokat nyert. *A speyeri szerződés teljesen megdőlt*. Midőn Báthori István 1574. december 14-én lengyel királlyá választatott, a medgyesi országgyűlés 1576. január 28-án Báthory Kristófot fejedelmi joghatósággal Báthory István helyettesévé választotta vajdai címmel.¹⁰⁹ *Erdély közjogi helyzetének ezen legújabb alakulása a speyeri szerződéssel a Habsburgoknak biztosított fennhatóságnak (teljesen)ténylegesen véget vetett*. Erdély rendjei fejedelemválasztó jogukat 1576-tól fogva minden idegen befolyástól függetlenül gyakorolták.”

¹⁰⁴ Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története. Budapest 1935, 72.o; Endes az 1557. évi fehérvári országgyűlést jan. 5-ről írja, de a Szilágyi Sándor: „Erdélyi Országgyűlési Emlékek II. k. 1876, 72 1.” szerint azt febr. 6 és 15 között tartották.

¹⁰⁵ Lukinich Imre: Erdély területi változásai. Bp. 1918. 130. s köv.

¹⁰⁶ E. O. E. II. kötet, Budapest 1876, 396-399 oldal.

¹⁰⁷ E. O. E. II. kötet, 391-392 oldal.

¹⁰⁸ E. O. E. II. kötet, 398, 399 oldal.

¹⁰⁹ E. O. E. II. kötet, 574. s köv. oldal

„Erdélyben a fejedelemségi alkotmány alkotmányosan korlátolt egyeduralkodó lett, mely a három nemzettel szemben erősen decentralizálódott, színezetében és túlsúlyában mindig magyar volt és súlypontját a három nemzet helyes egyensúlyozásában találta meg; a végrehajtó hatalom a három nemzet kezében volt, amit saját önkormányzati testületeik útján teljesítették s a politikai jogok alapja valamelyik nemzethez való tartozás volt; más népek politikai jogok birtokába a magyar nemesség útján jutottak. A magyarokon és székelyeken kívül politikai jogok alanyai voltak a szászok - mint olyanok – s a magyar nemesség jogaiban részesített oláhok.”¹¹⁰

4. Erdély a westfáliai békében valamint a három nemzet az Approbata Constitutióban és a Compilata Constitutióban

a) Westfáliai tárgyalások

Kemény János emlékezéseiben följegyezte, amit Pázmány Péter (1570-1637) neki mondott: „átkozott ember volna, ki titeket arra készítené, hogy töröktől elszakadjatok, ellene rugodozzatok, ... mert noha im látod, édes öcsém, nekünk elégséges hitelünk, tekintetünk van mostan az mi kegyelmes keresztény császáruk előtt, de csak addig durál az az német nemzet előtt, miglen Erdélyben magyar fejedelem hallatik florealni, azontúl ... *mindjárt gallérunk alá pökik az német*, akár pap, barát vagy akárki legyen.”¹¹¹

I.Rákóczi György hasonló meggondolásokból kiindulva arra törekedett, hogy Erdélyt a nemzetközi szerződések szövegébe beiktassák, és így Erdély jogait valamint Erdély helyzetét az európai diplomáciában biztosítsa, (tehát hogy Erdély az írott nemzetközi jogban is jogalanyként megjelenjék). Már 1643 aug 25-én megírta Désről Kassai Istvánnak, ha nem foglalják be az általános békébe, akkor azt kockáztatja, hogy III. Ferdinánd annak megkötése után ellene fog fordulni.¹¹²

Ennek megfelelőleg az 1643 nov 16-án megkötött az Erdély és Svédország között kötött gyulafehérvári szerződés szerint az erdélyi fejedelmet confoederatusként fogják befoglalni az universalis békeszerződésbe.¹¹³

Rebenstock Axel Oxenstiernának Sárospatakról 1644. febr. 10/20 írt levelében többször is kiemeli, mennyire fontos Rákóczinak az általános békébe foglalás.¹¹⁴

A westphaliai tárgyalásokon, Erdély meghívásának kérdése 1645 májusában vetődött fel amikor a svéd és francia küldöttség külön-külön második békejavaslatának összeállításán dolgozott.¹¹⁵ A két hatalom követi különböző elképzeléseket vázoltak: a franciák igyekeztek meggyőzni a svédeket, hogy a proposíciókban nem elég csak megemlíteni a szövetségeseket- Erdélyt és Portugáliát -, hanem jelezni kell azt is, hogy a velük kötött megegyezést az általános békének is tartalmazni kell.¹¹⁶ Ehhez képest meglepetést jelentetett, amikor június közepén a franciák valóban átadták a javaslataikat, ezek közül csak a svéd tartalmazta Rákóczi címét, a

¹¹⁰ (Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története. Budapest 1935, 160-161. oldal).

¹¹¹ Kemény János erdélyi fejedelem önéletírása. Kiadta Szalay László (Magyar történeti emlékek) Pest 1856, 147-148. oldal.

¹¹² TMAO II= Szilády Áron, Szilágyi Sándor: Török-magyar állam olmánytár IIi Pest 1870,227 o.

¹¹³ Kármán, Gábor : *Erdélyi követek a vesztfáliai béketárgyalásokon*. In: Művészet és mesterség: Tisztelgő kötet R. Várkonyi Ágnes emlékére. Budapest 2015, 221. oldal 3. lábjegyzet.

¹¹⁴ (R.A[=Riksarkivet, Stockholm], Oxenstierna sammlungen E 693. Fasc Rebenstock;

[Kármán Gábor.: Erdélyi külpolitika a vesztfáliai béke után,Budapest 2011/*a továbbiakban*: Erdélyi külpolitika]104. oldal, 112. lábjegyzet]

¹¹⁵ A második proposícióról lásd Dickman 1949 181-189. oldal

¹¹⁶ Servien javaslatai a francia proposíciókra ([1645 máj 13előtt] APW IIB 2: 148; Rosenhane levele Johan Oxenstiernának és Salviusnak (Münster 1645 máj 17/27) APW [C 1: 616-617)

franciában csak „Hessen-Kassel tartománygrófnője és a koronák más szövetségeseinek” érdekeiről esett szó.¹¹⁵ A svéd követek, amikor ezt látták, tiltakozásuknak adtak hangot, amire a francia korona egyik képviselője, Melchior de Harod de Senevas, Saint-Romain márkija kifejtette, ha nincs is név szerint megnevezve, Rákóczi természetesen beleértendő a szövegbe.¹¹⁶

A francia javaslatok leadása után érkezett meg Croissy leveleivel és az Erdéllyel aláírt szerződéssel¹¹⁷ Ennek birtokában d’Avaux és Servien azonnal összeállított egy kiegészítést a javaslatokhoz, amelyben kérték, hogy Erdély fejedelme „különleges” pozíciót foglalhasson el a francia korona említett szövetségesei között, és kérték a császártól egy útlevél kiállítását a tárgyalásra küldendő erdélyi követ részére.¹¹⁸

A császári diplomáciának nem volt ínyére, hogy az erdélyi követek részt vegyenek a westpháliai tárgyalásokon és sose bocsájtottak ki útlevelet: *salvus conductus*, hogy Erdély képviselői oda érkezhessenek. Ennek ellenére I. Rákóczi György küldöttei megtalálták az utat, hogy eljussanak Westpháliába. Kármán Gábor szerint Rákóczi György első követe 1646. március 12-én érkezett Osnabrückbe és 19-én indult vissza, de őt a források osnabrücki polgárnak gondolták.¹¹⁵ Kármán 2001-ben megjelent könyve szerint magyardellői „Járm Ferenc két alkalommal járt a westpháliai kongresszuson. Eszerint Járm először 1646 májusában érkezett Münsterbe és szeptemberig kellett várakoznia a válaszáért.¹¹⁶ 2011-ben azonban Kármán azt írta, hogy 1646 májusában mégse magyardellői Járm Ferenc érkezett, hanem a követ személyében „Kassai Györgyöt kell sejttenünk.”¹¹⁷ 1647 jan. 31-én I. Rákóczi György újabb levelet küldött a tárgyalóknak Westpháliába, amit „Gilbertus Scotus vexillifer” vitt oda.¹¹⁸ 1647. május 18-án viszont Magyardellői Járm Ferenc kétségtelenül megérkezett Osnabrückbe,¹¹⁹ ahol a svéd követekkel folytatott rövid megbeszélés után¹²⁰ tovább küldték Münsterbe a francia tárgyalódelegációhoz.¹²¹ 1647 Münsterbe május 25-én ment.¹²² Az év június 4-én Georg Ulrich von Wolkenstein

¹¹⁵ „Madame la Landgrace de Hesse & des autres Alliéz des deux Couronnes” a francia propositio 14. pontja lásd Joahnn Goffried von Meier n (hrsg): *Acta pacis Westphalicae publica oder Westphälisch Friedens-Handlungen und Geschichte* I Hannover 1734 [a továbbiakban: APWP I.] p 445. A svéd propositio 12. pontja így jelöli ki azok körét akiket szintén be kell vonni a békébe: *Regnum foederatis, qui cum iisdem in armis sunt cum prmis Illustrissimis Langraviae Hassiae et Principis Transylvaniae* APWP I 438

¹¹⁶ Saint Romain memorandum (Münster 1645 jún 17) APW II B 2: 417-418. Lásd még: Rorté levele d’Arvauxnak és Serviennek (Osnabrück, 1645 jún 14) APW II B 2:422-423.; Oxenstierna és Salvius levele Rosenhanénak (Osnabrück, 1645 jún 6/16) APW II. C 1:612.

¹¹⁷ D’Avaux és Sevien levele Brienne-nek APW B 2:458

¹¹⁸ Appendix propositiionis Galliae (Münster 1645 jún 14) APW I :450.

¹¹⁵ Kármán Gábor: Erdélyi Követek a vesztfáliai béketartó tárgyalásokon, In: Művészet és mesterség: Tisztelgő kötet R. Várkonyi Ágnes emlékére. L’Harmattan, Budapest 2015 [a továbbiakban: Erdélyi követek] ,201 oldal, ahol a 9. (és 10.) lábjegyzetben találjuk a forrásokat)

¹¹⁶ Erdélyi külpolitika, 108. oldal.

¹¹⁷ Kármán: Erdélyi követek op. cit. 203. oldal. (Különös módon Kármán a 205. oldalon azt írja, hogy Járm mégis 1646(!) febr 27-én elindult Gyulafehérvárról, és a 202. olalon 16- lábjegyzetben azt írja, hogy Rákóczi Zsigmond szerint Járm „indulófélben vagyon” 1646 (!) március 18-án Sárospatakról. Az hihetetlen, hogy Járm ezen útja Westpháliáig több mint egy évet tartott volna.

¹¹⁸ Kármán, Erdélyi követek, 203. oldal (31. lábjegyzet)

¹¹⁹ Járm chiffrírozott levele Kármán: Erdélyi követek, op.cit., 221. oldal. (a nyomtatott címben a 221. oldalon megadott „1646. május 24.” kelteztést cáfolja a tényleges levélben a 223. oldalon található «Ex Osnabugia 24 die Mai A 1647» datum.)

¹²⁰ Erdélyi külpolitika op.cit. 110. oldal.

¹²¹ (Johann Oxenstierna és Salvius levele Krisztina Királynőnek Osnabrück 1647 május 17Gottfried Lorenz (bearb) *Acta pacis Westfalicae Serie II Abt C Die Swedische Korrespondenzen Bd 3* 1647 Münster 1975, [=APW II C 3] p 428)

¹²² Járm chiffrírozott levele Kármán: Erdélyi követek, op.cit., 224. oldal (cf. 205. oldal. A levél nyomtatott címben a 224. oldalon megadott „1646 június 14 „kelteztést cáfolja a tényleges levélben a 229. oldalon található «Monasterium 14 Junii A 1647» datum.)

azt jelentette Bécsnek Münsterből, hogy az erdélyi követ hosszú tárgyalásokat folytat a franciákkal, és az ő kocsijukon megy mindenhová.¹²³ Jármí Ferencnek június elején mind a francia követek, mind pedig a svéd kollégáik azt a fölvilágosítást adták, hogy Erdély fejedelme confederatusként szerepel majd a békeszerződés okmányában¹²⁴ Hasonlóképpen értesítették I. Rákóczi Györgyöt 1647 jún. 7-én.¹²⁵

Ténylegesen a westphaliai békének az 1648 október 24-én aláírt osnabrücki szerződésébe került be név szerint az erdélyi fejedelem nemcsak mint a svéd és francia király oldalán mint azok szövetségese került be, hanem mint a [német római] császár, a spanyol király és az ausztriai ház oldalán azok szövetségese is:

[Art. XVII,10 IPO ~ § 119 IPM] Hac pacificatione comprehendantur ex parte serenissimi Imperatoris omnes suae maiestatis foederati et adhaerentes, imprimis rex Catholicus, domus Austriaca, Sacri Imperii Romani electores, principes, interque eos etiam dux Sabaudiae, ceterique status, comprehensa libera et immediata Imperii nobilitate, et civitates Anseaticae, item rex Angliae, rex et regna Daniae Norvegiaeque cum annexis provinciis ut et ducatu Schleswicensi, rex Poloniae, dux Lotharingiae omnesque principes et respublicae Italiae ordinesque foederati Belgii et Helvetiae Rhetiaeque, princeps etiam Transylvaniae¹²⁶

[Art. XVII,10 IPO ~ § 119 IPM] Ez a megbékéltetés befoglalja a legderültebb Császár oldaláról öfelsége minden szövetségesét és hozzátartozóját, kiváltképen a katolikus [spanyol] királyt, az ausztriai házat, a Szent Római Birodalom választófejedelmét, fejedelmét, köztük Savoya hercegét, a Hanza városokat, szintúgy Anglia királyát, Dánia és Norvégia királyát s királyságát a kapcsolt tartományokkal, ahogy a scleswigi hercegséget is, Lengyelország királyságát, Lotharingia hercegségét, Itália minden fejedelmét és köztársaságát, Belgium, Helvetia és Rhetia szövetséges rendjeit, s Erdély fejedelmét is.

Art. XVII,11 IPO ~ § 119 IPM] Ex parte vero serenissimae reginae regnique Sueciae omnes eius foederati et adhaerentes, imprimis rex Christianissimus, tum electores, principes, status, libera et immediata Imperii nobilitate comprehensa, et civitates Anseaticae, item rex Angliae, rex et regna Daniae Norvegiaeque cum annexis provinciis ut et ducatu Schleswicensi, rex Poloniae, rex et regnum Lusitaniae, magnus dux Muschoviae, respublica Veneta, foederatum Belgium, Helvetii Rhetique et princeps Transylvaniae¹²⁷

Art. XVII,11 IPO ~ § 119 IPM] Svédország legderültebb Királynője s királysága oldaláról minden szövetségesét és hozzátartozóját, kiváltképen a legkeresztényibb [francia] királyt, továbbá a választó[fejedelmeket] fejedelmeket, államokat, beleértve a császárság szabad s közvetlen nemességét, a Hanza városokat, szintúgy Anglia királyát, Dánia és Norvégia királyát s királyságát a kapcsolt tartományokkal, ahogy a scleswigi hercegséget is, Lengyelország királyságát, Portugália királyt és királyságát, Moszkva nagyhercegét, a velencei köztársaságot, Belgium szövetséges [rendjeit =Hollandiát valamint] Helviciáét s Rhetiáját, és Erdély fejedelmét.¹²⁸

¹²³ (HH StA Friedensaktern Fasz.542. Konv 1647 Aptil-Juni fol 64^{recto,verso} [Erdélyi külpolitika, op.cit.,111. oldal 145. lábjegyzet szerint])

¹²⁴ (Longeville és d'Avaux levele Münster 1647 jún 3. Guido Braun et alii (bearb) Acta Pacis Westfalicae Serie II Abt B Die Francüsische Korrenpondenzen Bd 5 Teil 1-2, 1646-1647, Münster 2002, [=AWP II B 5]p 1406.

¹²⁵ TT=Szilágyi Sándor (kiad.): Újabb okiratok I, Rákóczy György külföldi összeköttetéseinek történetéhez, Történelmi Tár, 1894 :346. oldal

¹²⁶Die Wesfälischen friedensverträge vom 24. Oktober 1648, Texte und Übersetzungen (Acta Pacis Westphalicae. Supplementa electronica, 1) (<http://www.pax-westphalica.de/> [Tag Ihrer Nutzung des Angebots])

¹²⁷ ibidem

¹²⁸ cf.: Péter Katalin: Erdély a vesztfáliai béketárgyalásokon. Rubikon 1997. 2. szám tévesen állítja, hogy a münsteri egyezményben éppen úgy említénék Erdélyt, mint az osnabrücki békében. Cf.: Kármán: Erdélyi külpolitika, op. cit., 112. oldal.

Az meglehetősen különösnek tűnhet, hogy Erdélyt nemcsak azok oldalán, akik oldalán harcolt, vagyis a svéd királynő, meg a francia király, s főként protestáns szövetségeseik között sorolták föl az osnabrücki béke 119 §-ban, hanem akik ellen harcolt, a császár, a spanyol király oldalán is. Ezt alighanem a korábban 1645. december 16-án megkötött linzi béke, s abban éppen az tette érthetővé, hogy III. Ferdinánd a magyar királyság hét vármegyéjét adta át I. Rákóczi Györgynek uralma alá, (amiből kettőt fiai is örökölték életük végéig). Így az erdélyi fejedelem alá került magyar királyság területét is belefoglalták az osnabrücki békébe, nem beszélve arról, hogy az erdélyi nemesek is a Szent Korona tagjai voltak, ha valaki Werbőczyt olvassa. Egyébként sem a magyar királynak, sem a keresztény császárnak nem lehetett közömbös, hogy a Szent Korona területe az európai békerendbe és a nemzetközi jogba tartozzék. II. Rákóczi György különben 1650. július 18-án külön utasította bécsi követeit, köszönjék meg III. Ferdinándnak, hogy az ő részéről is befoglalták Erdélyt az osnabrücki békeszerződésbe.¹²⁹

A westphaliai béketárgyalásokon résztvevő követek arcásairól mind Münsterben, mind pedig Osnabrückben nagyszámú festmény maradt fenn, és további sorozatot őriz Svédországban a gripsholmi királyi kastély egyik folyosóján a Nationalmuseet. Ezeket az arcásokat eredetileg főként Anselm van Hulle holland festő készítette és másolatait Jan Baptist Florisnak tulajdonítják. Az 1647-ben biztosan Osnabrückben és Münsterben járt erdélyi követnek, magyardellő Jármí Ferencnek a pompás arcását «*Ds Iramei Farens Ir. Fürstl. G. auß Sibenbarg [sic!] Jurgor [sic!] Rogotzi Abgesanter*»¹³⁰ fölirattal Gripsholmban 734-es számon őrzik, és olasztelki [s vargyasi] Dániel Jánosét pedig «*H. Iohann Daniel Ir. Fürstl. Genad. Gorg Ragotzke zu Sibenburg abgesant*»¹³¹ fölirattal 735-ös számon. Őt Kármán Gábor szerint már II. Rákóczi György küldte 1649 áprilisában Münsterbe.¹³² Ezeknek az arcásoknak az az egyik nagy jelentősége, hogy az erdélyi fejedelemség dipomatáiról alig maradt fenn más ábrázolás.¹³³ A szóbanforgó Grisholmban őrzött festmények az erdélyi viselet történetnek is fontos forrásai: tanúsítják a Szapolyai János Zsigmond által viselt sujtásos öltözet¹³⁴ továbbélését, s a kócsagtoll használatát a XVII. század közepén. Magyardellő Jármí Istvánnak az arcását érezhetően nagyobb művész alkotta, mint olasztelki Dániel Jánosét, s ez arra mutat, hogy azt még Anselm van Hulle festette 1647-ben.

A münsteri egyezmény ugyanis nemcsak Erdélyt, de **a többi szövetséges államot sem említi meg név szerint mint szövetségest**, (kivétel képen egyedül Velencének, mint a háborús felek közötti közvetítőnek, valamint Savoyának és Modenának a neve szerepel a münsteri szerződés 119 §-ában).

¹²⁹ Követutastítás Bethlen Ferencnek és Pálóczi Horváth Jánosnak Gyulafehérvér 1650. július 18. Szilágyi Sándor: Erdélyi országgyűlési emlékek történeti bevezetésekkel XI.1649-1557.[=EOE XI] Budapest 1886, 86. oldal.

¹³⁰ Kármán Gábor: Erdélyi Követek a vesztfáliai béketárgyalásokon, In: Művészet és mesterség: Tisztelgő kötet R. Várkonyi Ágnes emlékére. L'Harmattan, Budapest 2015, 199 oldal 1. lábjegyzet.

¹³¹ ibidem.

¹³² Kármán Gábor: Erdélyi Követek a vesztfáliai béketárgyalásokon, In: Művészet és mesterség: Tisztelgő kötet R. Várkonyi Ágnes emlékére. L'Harmattan, Budapest 2015, 208. oldal

¹³³ Zalánkeményi Kakas Istvánnak, Báthory Zsigmond diplomatájáról van még egészalakos festményt készített tiroli festő 1601-ben (kiállítva Magyar Nemzeti Galéria 2009 gfebr. 11 márc 15 között) v. Kakas István címere is fennmaradt kolozsvári házában.

¹³⁴ JOHANNES SIGIS MVND[us] D[ei] G[ratia] REX VNG[ariae] (Huszár Lajos, Pap Ferenc, Winkler Judit: Erdélyi Éremművészet a 16-18. században, Csíkszereda 1996, 112. oldal, 102. érme)

Anselm van Hulle:
magyardellői Jármí Ferenc portréja¹³⁵
Nationalmuseet Gripsholm 734.

Janbaptist Floris (Anselm van Hulle után):
olasztelki Daniel János portréja¹³⁶
Nationalmuseet Gripsholm 735.

János Zsigmond Isten kegyelméből Magyarország királya¹²⁸

b) A három nemzet az Approbata Constitutióban

II. Rákóczi György megítélése a «történelmi anyagelvűség» kancsali távlatából kizárólag negatívra sikeredett, pedig nyilván való, hogy a Rátót nembeli serkei Lorántffy Zsuzsannától kiváló nevelést kapott, és politikai terveit és hadjáratait valójában szövetségben és egyetértésben, s tulajdonképpen szövetségben végezte Zrinyi Miklóssal, akiről pedig mindig csak jót tudnak írni. Győzelmes hadjáratokat vezetett Moldvába és Havasalföldre is, s fejedelmi címébe nemkülönben sárkányos lovagrenddel övezett címerébe ezeket az országokat is fölvette. Nem tehetett arról, hogy a svéd király cserbenhagyta azután, hogy Krakkót is meg Varsót is elfoglalta

¹³⁵ fölirata: Ds Iaramei Farens Ir. Fürstl. G. auß Sibenbarg [sic!] Jurgor [sic!] Rogotzi Abgesanter

¹³⁶ fölirata: H. Iohann Daniel Ir. Fürstl. Genad. Gorg Ragotzke zu Sibenburg abgesant.

1657-ben. Loránffy Zsuzsanna és a gyulafehérvári akadémia udvari iskolájában¹³⁷ kálvinista nevelésére aligha érezte, hogy Lengyelország trónján protestáns uralkodó nem igen boldogulhatott,¹³⁸ és Báthory István jó katolikusként jutott Lengyelország trónjára, s egyáltalán nem haddal, hanem választással. Egyébként a lengyelek 1655-ben II. Rákóczi Györgynek föl is ajánlották a lengyel koronát, ha a protestáns svédek ellen hadba lépve megvédi az országot. Ő azonban éppen a svédekkel szövetkezve igyekezett azt elnyerni.

Mindenesetre uralkodásának ötödik évében, 1653-ban, a régebbi országgyűlések 1540 és 1653 közötti határozatait megvizsgálva összeíratta Erdélynek az Approbata Constitutio-nak nevezett törvénykönyvét, amit pedig Erdélyország legnagyobb fejedelmei: sem Báthory István, sem Bethlen Gábor, sem I. Rákóczi György nem tettek meg. Ezenkívül elfogadtatta azt a gyulafehérvári országgyűléssel. Ezzel tulajdonképpen túlszárnyalta még a Tripartitumot is, ami egyébként érvényben volt Erdély egész történelmében, mert arra kerepesi Werbőczy Istvánnak nem sikerült az uralkodó szankcionálását megszerezni.

Ez a II. Rákóczi György által aláírt Approbata Constitutio öt részből áll:¹³⁹

I. rész az egyházakról szól

II. rész a fejedelem, a karok és a fiscus ügyeit rendezi;

III. rész az ország lakó urak dolgainak sorát írja elő;

IV. rész a törvénykezési eljárást szabályozza, végül az

V. részben az edictumok vannak.

*II. részben ARTICVLVS II. Báthory Gábor esküjének a szövegét (Forma iuramenti Principis), amiben többek között a következőket találjuk: ...minden Nemzetségeket, Rendeket statusokat a recepta religiókban fejedelemségre való libera electiójokban, suffragiumokban, voxoknak libera pronuntiációjokban, szabadságokban, törvényekben és Approbata Consuetudookban megtartok; Sz. András király Decretomát, és Magyar országnak kiírt Decretomát..... erejében tartok, és mással-is meg-tartatok, Decretumnak és Articulusoknak tartása' .szerént.*¹⁴⁰

Báthory Gábor megválasztásának feltételei (Conditiones ejusdem Principis Gabrielis Bat-bori): III, Abban-is ő Nagys. hitivel quietáljon bennünket ígéreti szerént, hogy a' Hajdú vitéz-ekkel való transactioban\ minket Országúl, **három Nemzetül**, Magyar Országnak ide tartozó részeivel egyetemben, sem Hitünknek, sem Törvényünknek szabadságában, sem birodalminkban és határinkban, sem személyünkben, sem semminémü javainkban, jószágunkban; kitsinytől fogva nagyig meg-nem sért semmi időben; hanem inkább az Ország javára és óltalmára igye-kezik ő Nagys. azókat is kötelezi.¹⁴¹

ARTICVLVS III. Bethlen Gábor megválasztásának feltételei (Conditiones Principis Gabri-elis' Bethlen): III, Abban-is ő Nagys. hitivel quietáljon bennünket ígéreti szerént, hogy a' Hajdú vitéz-ekkel való transactioban\ minket Országúl, **három Nemzetül**, Magyar Országnak ide tar-tozó részeivel egyetemben, sem Hitünknek, sem Törvényünknek szabadságában, sem birodal-

¹³⁷ Szilágyi Sándor: II. Rákóczi György.

¹³⁸ A protestáns Vasa házból való III. Zsigmondot anyja Jagelló Katalin kifejezetten katolikus hitben nevelte, hogy lengyel király lehessen, és a Wettin házból való szász elektor is áttért a katolikus hitre, hogy II. Ágost né-ven lengyel király lehessen.

¹³⁹ *Compilatae Constitutiones Regni Transylvaniae*. Második könyv. Kolosvaratt 1816. Paefatio (3. számozatlan oldal)

cf.: Erdély országának három könyvekre osztott törvényes könyve, mely Approbata, Compilata constitutiokból és novellaris articulusokból áll. Kolosvaratt 1815, (reprint Budapest 2008, 88. oldal).

Corpus Juris Hungarici. Magyar törvénytár. Kolosvári Sándor, Óvári Kelemen, (jegyzetek Márkus Dezsőtől) 1540-1848. évi erdélyi törvények. Budapest 1900, (**a továbbiakban: 1540-1848**) 259. oldal.

cf: <https://books.google.hu/books?id=aW1DAAAACAAJ>

¹⁴⁰ Erdélyországának három részre osztott törvényes könyve, mely Approbata, Compilata constitutiokból és novellaris articulusokból áll. Kolosváratt 1815, 23. oldal (1540-1848 27. oldal)

<https://books.google.hu/books?id=aW1DAAAACAAJ>

¹⁴¹ op.cit. 24. oldal (1540-1848 28. oldal)

minkban és határinkban, sem személyünkben, sem semminémű javainkban, jószágunkban; kit-sinytől fogva nagyig meg-nem sért semmi időben; hanem inkább az Ország javára és óltalmára igyekezik ő Nagys. azókat is kötelezi.¹⁴²

IV. Tanátsokat; maga'mellé mind az három Nemzetből válaszszon, törvény, igazság, békesség' szerető jó lelki-esrnéretű embereket: kiknek tanáts-adáiokhoz olly'köteles legyen, hogy belső és külső Országos dolgokat,.. a'két Császárhoz, vagy több szomszéd Országokhoz való confoederaitiokat derekas Donatiokát, és fő Tiszteket ezeknek hírek nélkül ne tselekedjék se osszon. Ha pedig a' Tanátsok közzül Országünk, törvénye, szabadsága, **Decretumi ellen** valamellyik lelkí-esméretit nem tekintvén, veszedelmes és ártalmas tanátsra indítaná ő Nagyságát, comperta rei veritate, kedvezés nélkül afféle tanáts-adót proscriptioval, és notoriussággal büntessen. V. Urak, Nemesek, Kerített és Mező Városok, Székelység, Szászság, régi és legitime entanált Privilegiumokban, Donatiójokban, mellyek helyben hagyattatnak, Annuentiájokban Inscriptiójokban meg-tartatnak.¹⁴³

ARTICVLVS. IV. Brandenburgi Katalin megválasztásnak feltételei (Catharina Fejedelem Aszszony' Conditioi): XII. Urakat, Nemeseket, Kerített és Mező Városokat: Székelységet, Szászságot, régi és legitime emanált Privilegiumokban, Donatiokban, mellyek helyben maradtanak, Annuentiákban, Inscriptiókban meg-tartasson.¹⁴⁴

ARTICVLVS V. I. Rákóczi György megválasztásának feltételei (Conditiones Principis Georgii Rákóczi I.): VII. Hogy Urakat, Nemeseket, Kerített és Mező Városokat, Szászságot és Székelységet, régi és minden legitime ernanált Privilegiumokban, Donatiokban, Annuentiájokban, Inscriptiókban meg-tart, a' Sz. András Király Decretumának, continentiaja szerint.¹⁴⁵ XIV. Minthogy mind a' Magyar Natio, 's mind pedig a' Szász Uraink,'s atyámfiai, magok Natio]okból szoktanak magoknak Tiszteket, Ispánokat választani; a' Székelység nem utolsó tagja lévén e' Hazának, ő Nagysága Kapitányokat, Király-Birákat, Generálisokat, magok Nemzetéből állókat, és köztök lakókat adjon elejékbé, meg-máradván mindazonáltal mindenekből az ő Nagysága iurisdittioja. és méltósága; a' Király-Biráknak pedig választások specifice csak ugyan ő Kegyelme Székinek szabadságán álljon. Fő Ispánokat-is a' magok Vármegyéjékből valókat adjon ő Nagysága.¹⁴⁶

ARTICULUS VI. II. Rákóczi György megválasztásának feltételei (Conditiones moderni Celsissimi Principis D. D. Georgii Rákóczi Junioris): VII. Hogy Urakat, Nemeseket, Kerített és Mező Városokat, Szászságot és Székelységet, régi és minden legitime mamit Privilegiumokban, - Donatiójokban,, Annuentiájukban, Inscriptiókban megtart, Sz. András Király Decretumának continentiaja. szerint.¹⁴⁷ XIV. Minthogy mind a' Magyar Natio, 's mind pedig a' Szász Uraink,'s atyámfiai, magok Natiojából szoktanak magoknak Tiszteket, Ispánokat választani; a' Székelység nem utolsó tagja lévén e' Hazának, ő Nagysága Kapitányokat, Király-Birákat, Generálisokat, magok Nemzetéből állókat, és köztök lakókat adjon elejékbé, meg-máradván mindazonáltal mindenekből az ő Nagysága iurisdittioja. és méltósága; a' Király-Biráknak pedig választások specifice csak ugyan ő Kegyelme Székinek szabadságán álljon. Fő Ispányokat-is a' magok Vármegyéjékből valókat adjon ő Nagysága.¹⁴⁸

ARTICVL VS VII. I. Rákóczi Ferenc megválasztásának feltételei (Conditiones Celsissimi D. D. Francisci Rakóczy): VIII. Hogy Urakat, Nemeseket, Kerített és Mező Városokat, Székely-

¹⁴² op.cit. 24. oldal

¹⁴³ op.cit.25-26. oldal (1540-1848, 29. oldal)

¹⁴⁴ op.cit 28. oldal (1540-1848 31. oldal)

¹⁴⁵ op.cit. 30. oldal (1540-1848 32. oldal)

¹⁴⁶ op.cit. 31. oldal (1540-1848 33. oldal)

¹⁴⁷ op.cit. 33. oldal (1540-1848 35. oldal)

¹⁴⁸ op.cit. 34. oldal (1540-1848 35. oldal)

séget, Szászságot, régi és minden legitime emanalt Privilegiumokban, Donatiojokban, Annuentiájokban, Inscriptiókban megtart.¹⁴⁹ ARTICVLVS. XIV. Mivel az Ifjú Fejedelem RÁKÓCZI FERENTZ ö Nagysága Méltóságos személye mellett a Gubernátornak, és a Tanácsok között egynéhányoknak continue jelen kelliek lenni, azoknak sustentatioja felől-is provideálni illendőnek ítéltetett. Tetszett azért minékünk egész Országúl, **három Nemzetül**, hogy az 1558. esztendőbeli Isabella idejében emanált Harmadik Articulus szerént, az Országnek közönséges jövedelméből legyen az ő Kegyelmekekre való provisio.¹⁵⁰

Az Approbata Constitutio III. részének legelső articulusa és a három nemzet: Az Approbata Constitutio 1. articulusa a három nemzet uniójáról régebbi törvényekből az 1613. 1630. és 1649. évi országgyűlésre utal és végül a három nemzet uniójáról a következőket állapítja meg (az 1653. évi szövegben használt latin kifejezéseket Endes Miklós magyar fordításában és **itt idézetünkben dűlt vastag betűvel kiemelve a három nemzetre való utalást**): „A négy recepta religiónak szabados exercitiumi engedessenek és illibata megtartassanak az országban és in partibus Hungariae huic regno incorporatis, hogy minden helyekben a major pars tartson vallásán való papot, ha hol pedig exercitiumja valamely helyen valamelyik vallásnak nem volna, így beteg gyóntatása és in casu necessitatis gyermekek keresztelese szabad legyen a maguk vallásán való papokkal. **Három nemzetből áll az ország** (az ország constitutiói megtartván),¹⁵¹ ha valamely nemzetnek szabadságában, immunitásaiban, privilegiumaiban, szokott és régen bevett rendtartásaiban bántódása lenne, **keresse meg a másik két nemzetet**, ezek tartozzanak hitük és köteleességük szerint országgyűlés előtt is a fejedelemhez és tanácsához folyamodni a panaszolkodó nemzet megbántódása tárgyában. A méltó panaszok tekintetében **a három nemzet** minden úton-módon egymás segítségére legyen. Ha valamely nemes embernek akár személyében, akár jószágában, marhájában és szabadságában a fejedelmektől sérelme lenne, a vármegyének, vagy székének jelentse; ha a vármegye, vagy szék a panaszt méltónak ítéli, jelentse tüstént a fejedelemnek és tanácsának s ha ennek sikere nem lenne, **a vármegye az esetet közölje az erdélyi s a részekbeni vármegyékkel, a székelységgel és szászsággal**, kik hitük és köteleességük szerint azonnal (gyűlést arra nem várva) tartozzanak a sérelem orvoslásáért a fejedelem és tanácsához fordulni s a tanács ily esetben a dolgot éretten megfontolva, legyen figyelemmel az ország közszabadságára, törvényeire s a tanács köteleességére és a törvénynek a szóbanforgó esetre vonatkozó intézkedésére s a panaszolkodó jogos sérelmét a fejedelemnél való közbenjárásával, határozatával és befolyásával enyésztesse el. **Ha a vármegyékben és székelységben levő kerített, vagy mezővárosoknak, vagy községeknek lennének sérelmeik, ugyanez az eljárás követessék.** Amit az országgyűlésen hazánk megmaradására, békességes csendjére, szabadsága és törvényei megtartására nézve jóknak ítélnék, abban értsenek egyet, ki-ki a maga hasznát és egyéni érdekét félretévén és nemzetünk és szabadságunk, sőt magánszemély méltó igazsága mellett is, **mind a három nemzet és mindenik kar (status)** egy ész és akarattal minden úton és módon fogjanak össze és egymást oltalmazzák. Ha egyesek valakit méltatlanul és hamisan vádolnának, vagy valakinek ilyen vádlására elfogásban, törvényelőtti dolgokban, jószág és javak elfoglalásában közreműködnének, örök hűtlenség bűnébe essenek.”¹⁵²

c) A három nemzet az Compilata Constitutióban

¹⁴⁹op.cit. 38. oldal (1540-1848 38. oldal)

¹⁵⁰ op.cit.44-45. oldal (1540-1848 43. oldal)

¹⁵¹ *(a zárójelbe tett szavak csak az 1540-1848 69. oldalán található szövegében fordulnak elő; a Kolosvárott 1848-ban kiadott szöveg 77. oldalán hiányoznak)

¹⁵² Erdély országának három könyvekre osztott törvényes könyve, mely approbata, compilata constitutiokból és novellaris articulusokból áll. Kolosvaratt 1815, 77. oldal. (1540-1848 68-69. oldal)

Természetesen az 1653-ban Approbata Constitutiót létrejöttét követően még számos országgyűlést is tartottak, hiszen Erdélyben minden évben összeült az országgyűlés, néha többször is.

A cartesianus erdélyi fejedelem I. Apaffy Mihály már 1668-ban megkezdte az 1653-után keletkezett „összezavart és (legtöbbször) egymással ellentétesen alkotott” törvények vizsgálatát, és azokból *Compilata Constitutio* néven új törvénykönyvet alkotott „arra alkalmas, a hazai törvényekben és a törvényerőre emelkedett szokásokban legjáratosabb férfiak” révén.

Ezek Apafi javaslatának megfelelően „jónak látták” hogy azt Approbata Constitutio rendszert követve ugyanarra öt része osszák. Minderre „sok időt fordítottak”, és „a mi Erdélyországunk s az ehhez kapcsolt magyarországi részek **három nemzetből** álló karainak és rendjeinek, az ország némely igen sürgős és az egész közönséget egyformán érdeklő ügyei elintézése, valamint a már egybegyűjtött czikkelyeknek az átvizsgálása végett a folyó [1690] évi januárius 25-ik napjára, Gyulafehérvárra hirdetett és itt megtartott közönséges országgyűlésen be is mutatták” és „márczius hava negyedik és az országgyűlés utolsó napján”¹⁵³ törvényerőre emelkedett. 42 napra rá, 1490. április 15-án Apaffy Mihály, gyakorlatilag az utolsó tényleges erdélyi fejedelem Fogarason meghalt. Így a Compilata Constitutio betetőzte a független Erdély törvényalkotását.

A Compilata Constituciók Második részének az 1. Címe mutatja, hogy az erdélyi fejedelmek megválasztásuk „conditio”-i között a fejedelmeknek meg kellett esküdni arra, hogy **a három nemzet unióját** megtartják, ami így az Erdély alkományának legalapvetőbb szerves része volt. A Compilata Constitutio betűhíven teljes egészében közli az 1654 és 1691 között fölesküdt erdélyi uralkodók közül három megválasztásának összes föltételét, és az azokra való esküvésük formuláját.

*Ezek közül Bartsay Ákos megválasztásának föltételei között a három nemzetet illetően a következőket találjuk.*¹⁵⁴

I. Hogy mindeneket személyválogatás nélkül a négy recepta religiókban és azoknak egyaránt való szabados exercitiumiban ő nagysága megtart és másokkal is megtartat...

II. Hogy az országtól végeztetett és helyben hagyatott **uniónak conditióit** minden czikkelyivel fogvatkozás nélkül megtartja, melyre hogy minden jelenvaló rendek mostani gyűlésünkben megesküdjenek; ...

X. Hogy **[a magyar] urakat, nemeseket**, kerített és mezővárosokat, **székelységet és szászságot** régi és minden legitime emanáltatott privilegiumokban, donatiókban, annuentiákban, inscriptiókban, assecuratiókban és consensusokban ab antiquo bévött ususokban salvo jure alieno és szabadságokban megtart.

XV. Hogy tanácsokat pleno numero, **azaz tizenkét számuakat mindenik natióból** az ország választván... azoknak megegyezett akaratjok nélkül derekas országos dolgot ne igazgasson, ...

XVII. Hogy **a székelységen** generalisokat, kapitányokat, magok nemzetekből állókat és köztök lakókat adjon ő nagysága; a fő király biróknak pedig választása és azoknak megváltoztatások, specifice csakugyan az ő kegyelmek szabadságában álljon.

XVIII. **A szász natio** is e hazának egyik becsületes tagja lévén, király birákat és egyéb minden tiszteket választhassanak magoknak, csak szintén a szebeni király birónak confirmatiója állván az ő nagysága authoritásában; mivel az comes universitatis saxonicae.

¹⁵³ Compilatae Constitutiones Regni Transylvaniae. Második könyv. Kolosvaratt 1816. Paefatio (2. számozatlan oldal; 1540-1848 253. oldal)

Erdély országának három könyvekre osztatott törvényes könyve, mely approbata, compilata constitutiokból és novellaris articulusokból áll. Kolosvaratt 1815, (reprint Budapest 2008, 89. oldal).

¹⁵⁴ Ezek a conditiók megtalálhatók az 1658., év november 6-án Marosvásárhelyi országgyűlés törvényei között is. E.O.E 12. kötet, Budapest 1887, (1540-1848 259. oldal).

Összesen XXI conditio-ra kellett Bartsaynak fölesküdnie, valamint a záradékban arra, hogyha II. Rákóczi György utóbb megegyezne a törökkel, visszatérhetne a trónjára.¹⁵⁵

A Compilata Constitutio-ban található szövegek tanúsága szerint általában szó szerint ugyanezekre a conditiókra kellett Kemény Jánosnak¹⁵⁶ és Apafi Mihálynak¹⁵⁷ is fölesküdnie, bár Apafinak már XXIV conditiót állítottak, köztük egy kifejezetten a három nemzet uniójra vonatkozott:

IX. Hogy minden rendeknek és ***mind a három natió***nak eleitől fogva bécsuszott, és articulusokba iratott, vagy szokásba vett szabadságtalanságit, és megbántodásit első közönséges országgyűlésében ő nagysága megorvosolja, és a szabadsággal ellenkező articulusokat az országgal együtt tollálja; sőt ha ennekutána is valamely dolgot ***mind a három natio maga*** hasznára ítél, megegyez és áll rajta, ő nagyságát requirálván, tartozzék confirmálni melyet ha nem cselekednék is, articulusba irattassék s ereje légyen.¹⁵⁸

Endes Miklós ezért megjegyezte: „Barcsai Ákos feltételeinek megfelelnek Kemény János és I. Apafi Mihálynak adott általuk elfogadott feltételek is. Ebből lehet határozottan azt állítani, hogy Barcsai Ákos feltételei az ország szokását és alkotmányát tüntetik fel”¹⁵⁹

Egyébként a Bartsay Ákos által fölesküdtött conditiók között a XI. előírja, hogy igazságszolgáltatást „*a decretum és articulusok tartása szerént*” kell hogy végezze, és a föllebezési ügyekben is „*decertum és articulus szerént tartozzanak törvényt tenni.*”

A XII. conditio előírja „*afféle perben függő jószágoknak magára, feleségére vagy gyermekére való maradása [háramlása] felől lévén decretalis utak és módok a jószágoknak fiscusra nem fejedelmekre való szállások felől.*”

A XXI. conditio pedig megszabja, hogy „*nem is igyekezik külömben a fiscus jószágát szaporítani, hanem csak a decretumban és articulusokban megirt utakon és módokon.*” Egyébként ugyanezt, mint már láttuk az Approbata Constitutio II.részének 2. articulusa is előírta.¹⁶⁰

Mindez azért lényeges, mert az erdélyi törvények szóhasználatában járatlan nem veszi észre, hogy, mint azt Dr Endes Miklós a Magyar Királyi Közigazgatási bíróság ítélbírájának

¹⁵⁵ Compilatae Constitutiones, op.cit. 6-13. oldal. (1540-1848, 259-264. oldal)

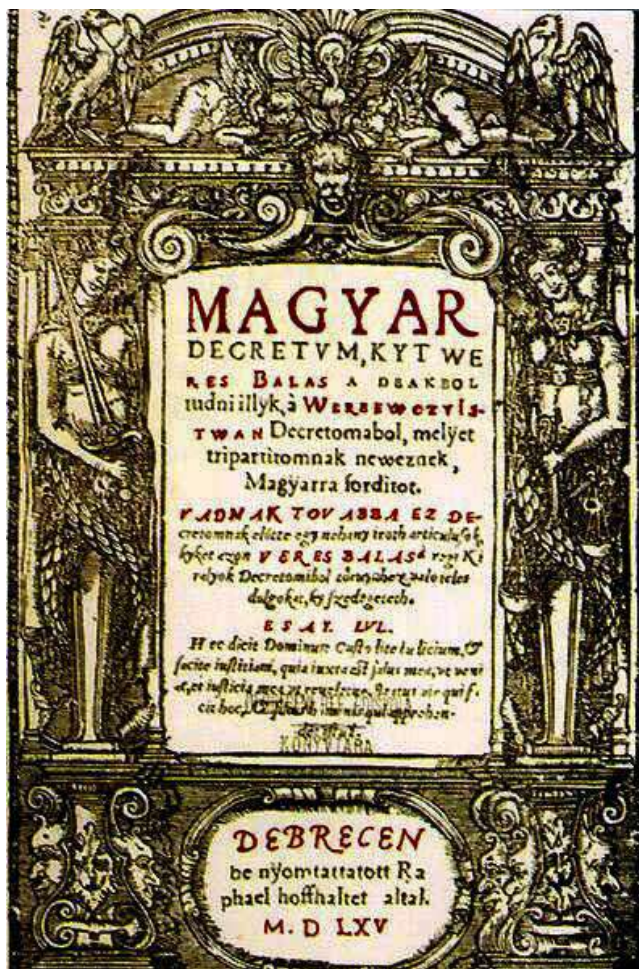
¹⁵⁶ Compilatae Constitutiones Regni Transylvaniae. Második könyv. Kolosvaratt 15-21. oldal (2008 reprint op.cit. 96-98. oldal; 1540-1848, 266-2701. oldal).

¹⁵⁷ Compilatae Constitutiones Regni Transylvaniae. Második könyv. Kolosvaratt 23-29 (2008 reprint op.cit. 100-103. oldal 1540-1848, 2701-275. oldal)

¹⁵⁸ Compilatae Constitutiones Regni Transylvaniae. Második könyv. Kolosvaratt 24. oldal. Erdély országának három könyvekre osztott törvényes könyve, mely approbata, compilata constitutiokból és novellaris articulusokból áll. Kolosvaratt 1815, (reprint Budapest 2008, 101. oldal; 1540-1848, 272. oldal).

¹⁵⁹ csíkszentsimoni Dr Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története, Budapest 1933, 175. oldal

¹⁶⁰ Erdélyországának három részre osztott törvényes könyve, melly Approbata, Compilata constitutiokból és novellaris articulusokból áll. Kolosváratt 1815, 23. oldal (1540-1848, 27. oldal)

ján Is. 56:1-2 idézet¹⁶³⁾

Egyébként a Tripartitumra főntiek értelmében nemcsak Barcsay Ákos, Kemény János és Apaffi Mihály esküdött föl 1661-ben a Compilata Constitióba beiktatott esküszöveg szerint, hanem már Báthory András 1599-ben, Rákóczi Zsigmond 1607-ben, Báthory Gábor 1608-ban.¹⁶⁴ A Diploma Leopoldinum 3. pontja pedig a Tripartitumot Erdély törvényei közé sorolta. A Tripartitum a három részre szakadt országban az egység szimbóluma lett, és ilyen értelemben igaz az, hogy „A politikai nemzetet összetartotta, ez a Hármaskönyv nagy érdeme”¹⁶⁵.

Werbőczy Tripartitumában a primae [partis] quartus [titulus]-ának végét Weress Balázs a következőképpen fordította: „És az efféle nemesek, az kiknek Király ő felsige az ő jeles cselekedetekért, mint felyül meg vagyon írván, jószágot ad és megajándékozza, szent koronának tagjainak mondatnak. És törvin szerint való koronázott fejedelemnek kivüle senki hatalmában nincsenek. Werbőczy első Decretomának negyedik részében.”

ezen szöveg szövegértelmezéséből kítűnik, ez a „decretum és articulus szerint” ebben a nyelvezetben valójában kerepesi Werbőczy István Tripartitumát jelenti,¹⁶¹ (amit az erdélyi hagyomány szerint az 1509 és 1518 között birtokába került marosvécsi várban készített el).¹⁶² Azonban a conditiók szövegében is, melyekre Kemény János fejedelem és [I.] Apafi Mihály fejedelem szintén fölesküdt, mind a négy szóban forgó helyen ugyanazokkal a szavakkal fordul elő „a decretum és artikulusok” illetve a „decretalis utak és módok” kifejezés, ami azt mutatja, hogy az erdélyi fejedelmek fölesküdt a Tripartitum megtartására, vagyis a Tripartitum is az erdélyi alkotmány szerves része volt.

A Tripartitumot ugyanis Weres Baláz[s] még János Zsigmond korában magyarra fordította, és a János Zsigmond uralma alatt álló Debrecenben 1565-ben kiadta «Magyar Decretum» címmel, ahol a címlapon, mint az ábra mutatja, a Tripartitumot kifejezetten «Decretum»-nak nevezi és az alcím szerint ez a könyv még «iroth articulusok»-at is tartalmaz. (Címfelirat al-

¹⁶¹ „A hármaskönyv s az ország törvényei szerint mindenkinek személyi válogatás nélkül igaz törvényt szolgáltatasson.” op. cit. 173. oldal. „A fellebbezett ügyek elintézésénél a tanács többségének véleményét fogadja el s figyelemmel tartja a hármaskönyv és az ország törvényében foglaltakat.” Endes, op.cit. 174. oldal.

¹⁶² Kelemen Lajos: Művészettörténeti tanulmányok, II. kötet, Bukarest 1982, 189-190. oldal.

¹⁶³ Haec dicit Dominus custodite iudicium et facite iustitiam, quia iuxta est salus mea ut veniat et iustitia mea ut reveletur. Beatus vir qui facit hoc et filius hominis qui adprehendit istud (Is 56:1-2)

¹⁶⁴ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Tripartitum>

¹⁶⁵ a wikipedia ugyanott ezt a mondatot Hóman Bálintnak tulajdonítja. A Hóman-Szekfü 1936.évben megjelent II. kötetében az 591. oldalon ez azonban csak első fele a mondatnak, ami valójában folytatódik: „A politikai nemzetet összetartotta, ez a Hármaskönyv nagy érdeme; a népet kettészakította, ez nagy vétke...”

Hóman-Szekfü II. kötetének ezt a szóban forgó befejező részét azonban már nem Hóman Bálint, hanem Szekfü Gyula írta.

Ez tehát annyit jelent, hogy amikor az erdélyi fejedelmek megesküdték, hogy „a Decretumot és artikulusokat megtartják” esküjükkel valójában fölesküdték a Szent Korona tanára.

Jellemző, hogy Eckhardt Ferenc többek között a következőket írta:¹⁶⁶ „A koronaeszme kapcsolja Erdélyt állandóan Magyarországhoz. A szent korona jogát emlegetik a Habsburgkirályok, amikor Erdélyre igényt emelnek, de a szent koronához, vagyis a magyar birodalomhoz való tartozást elismerik az erdélyi fejedelmek és rendek is. Ez a kapocs volt az, amely az önálló és a szultánnak alávetett Erdélyt ősi hagyományokban gyökerező meggyőződés erejével minden magyar nézete szerint az anyaországhoz fűzte. A felkelő magyar rendek is a koronaeszme alapján állottak és Bocskay idejében a szent koronában látták a királyi és a keleti Magyarország, Erdély egyesítőjét. A korponai határozatokban például azt kívánták, hogy Bocskayt minél jobban elégítse ki a király. Akármennyit enged is át neki, az nem szakad el az országtól, «mert ez az országrész is, amelyet neki ad, Erdélyvel együtt a koronától függ».¹⁶⁷ Az erdélyi fejedelmek a magyar királlyal kötött szerződésekben ismételten elismerték azt a kötelezettséget, hogy semmit sem idegenítenek el az uralmuk alatt álló területből a szent koronától, vagyis hogy nem engednek abból semmit idegen «szuverenitás» alá kerülni. A magánjogi elidegenítés jogát ezzel nem korlátozták, csak a közjogi összetartozást biztosították. Meggyőző erről már a Miksa és János Zsigmond között kötött speyeri szerződés is : «Semmi se idegenítessék el ezekből az ország koronájához tartozó javakból, amelyeket a fenséges fejedelem birtokol, amelyeket azonban szükség idejében szabadon elzálogosíthatnak vagy inscribálhatnak valakinek».¹⁶⁸ A pozsonyi kiegyezésben is kötelezi magát Báthory Gábor II. Mátyás királlyal szemben, hogy «sem Erdélyt, sem más régtől fogva neki alárendelt megyéket, azok várait vagy véghelyeit másként, mint most birtokolja, Magyarország koronájától nem fogja elidegeníteni».¹⁶⁹»

„Amikor 1614-ben II. Mátyás követei a kolozsvári országgyűlés elé terjesztették az udvar kívánságait, a rendek nem tagadták a tárgyalás során, hogy «Erdély egykor Magyarországhoz tartozott». Erre a követek azt felelték nekik, «most is Magyarországhoz tartozik Erdély és Magyarország egy királya sem szakította el onnan és nem is szabad elszakítani. Ha idők folytán a könnyebb védelem céljából egyes dolgokat át is engedtek az erdélyieknek, azért még nem nyilvánították (Erdélyt) független, önálló és külön tartománynak. Ez a pozsonyi szerződésből is kiderül, ahol a II. cikkben ki van téve: soha Magyarország koronájától nem fogják elidegeníteni. Ebből világos, hogy Erdély az ország szent koronája hatóságának most is alá van vetve».¹⁷⁰»

Éppúgy szintén igen jellemző, hogy az izzig-vérig kálomista iktári Bethlen Gábor Magyarország és Erdélyországot egyesítő címere fölül a Szent Koronát helyezte:

¹⁶⁶ Eckhardt Ferenc: A Szent Korona eszme története, Budapest 1941, 226-228 oldal.

¹⁶⁷ 1605. dec. 3.: nihilominus tarnen regnum hoc ipso a se invicem non separabitur, sed e t haec pars regni, quam illi daret, una cum T ransylvania a Corona dependeret. .. MOE, XI. 494.[Eckhardt Ferenc így idézi]

¹⁶⁸ 1570 : . . . nihil alienetur ex his bonis, quae serenissimus princeps tenet, ad coronam regni spectantibus, quae tarnen et ipse necessitatis tempore oppignorare aut etiam inscribere alicui. . . ipsis liberum futurum est. E. Goos : Osterr. Staatsverträge. Siebenbürgen 191.

¹⁶⁹ nec T ransylvaniam aut alios sibi ab antique subjectos comitatus et praesidia sive confinia eorum, aliter quam nunc possidet, unquam a corona Hungariae alienabit. . . EOE V I. 269. 62. . . ex quo appareret, eam iurisdictioni sacrae coronae regni etiam nunc subiectam esse. EOE V I. 480.p

¹⁷⁰ ex quo appareret, eam iurisdictioni sacrae coronae regni etiam nunc subiectam esse. EOE V I. 480.p

„Maga Bethlen viszont Homonnai ellen emeli azt a vádat, «hogy elsőbben Moldvát, annak utána Erdélyt occupálják, mely által magokat és ezeket az országokat az magyar korona alól kiszakasztván és elidegenítván, az lengyel korona és respublicához kötelezték volna hittell». ¹⁷¹ Bethlen Gábor tehát, akit a szent korona ellen folytatott politikával vádoltak meg a király részéről, ugyancsak «a magyar koronában» látta az ország egységének szimbólumát. Benne, az erdélyi fejedelemség megszervezőjében és kiépítőjében is élt a szent korona hatalma alatt álló egységes Magyarország képe, a régi magyar politika öröksége.» ¹⁷²

Rá kell mutatnunk arra is, hogy valójában a szokásjogot megtestesítő Tripartitum közjoga és Szent Korona tana serkentette az arra fölesküdt Erdély uralkodóit, hogy a Szent Korona területi egységét elismerjék. Ezt tette már I. János a nagyváradi szerződésben 1538-ban, majd Fráter György aláírta 1551-ben a nyírbátori szerződést Izabella királynéval. János Zsigmond 1570. december 1-én ratifikálta a speyeri szerződést, amint Báthory István is titkos egyezséget kötött, hogy Miksának is hűséget fogad. ¹⁷³ Báthory Zsigmond házasságot kötött Habsburg Mária Krisztiennával 1595. augusztus 6-án (és aranygyapjas lovag lett). Báthory Gábor 1608-ban a Habsburgok és Forgách Ferenc esztergomi érsek támogatásával lett erdélyi fejedelem és a török a Habsburgokkal történt új szövetsége megkötése miatt tette le 1613-ban. Bethlen Gábort magyar királlyá választották Besztercebányán 1620 augusztus 25-én. Zrinyi Miklós is pártolta II. Rákóczi György lengyelországi terveit, mert azok révén remélte a török kiűzését. II. Rákóczi György halála után tulajdonképpen az ő politikáját folytatta hadvezére Kemény János fejedelem, akinek a felesége Lónyay Anna, Wesselényi Ferenc nádor özcséne az özvegye volt, és akit nemcsak Zrinyi Miklós, sőt maga I. Lipót támogatott, de annak hadvezére, Montecuccoli cserben hagyott. I. Apafi Mihály 1686. június 28-án aláírta a Haller féle diplomát, melyben I. Lipót oltalma alá helyezte Erdélyt.

Dr Endes Miklós szavaival az erdélyi alkotmányt és közjogot illetően a három nemzet működését és határozathozatalának alakulását alapján a következőképpen foglalhatjuk össze:

„A mohácsi ütközet után a magyar birodalom előbb csak ténylegesen, de az 1538. évi nagyváradi békekötés után jogilag is kettévált. Szapolyai János halála után a török Budát Magyarország egy részével együtt elfoglalta. Az erdélyi három nemzet a hozzája szakadt magyarországi részekkel mostoha körülmények közé jutott s közös elhatározással az 1542. és 1543. évi tordai országgyűléseken végezte a következőket:

- a.) Egymás közt az egyezséget és békességet tartsák fenn;
- b.) az ország minden dolgát közös tanácskozással és egyetértéssel igazgassák s annak folytatására helytartót (Fráter György), mindenik nemzetből tanácsosokat állítsanak;”

¹⁷¹ 1616. jan. 28. EOE V II. 303.

¹⁷² Eckhardt Ferenc: A Szent Korona eszme története, Budapest 1941, 230. oldal.

¹⁷³ E. O. E. II. 398, 399.

c.) külső és belső ellenség ellen egymást megvédelmezzék.¹⁷⁴

„Az országgyűlés egykamarás volt; a régi erdélyi országgyűléseken szavazás csak nagyon fontos és az egész országot érdeklő ügyekben volt; nemzetek szerint szavaztak s mindenik nemzetnek curial votuma volt. Midőn Erdély Magyarországtól elvált, mint láttuk, törvénnyel mondták ki, hogy mindent közmegegyezéssel intézzenek,¹⁷⁵ de ezt néhány év múlva akként változtatták meg, hogy amibe két nemzet egyetért, a harmadiknak utána kell mennie (1557. februári fejevári országgyűlés).¹⁷⁶ Magától értetű, hogy egyre ment, vajjon hány tag jelent meg az egyik, vagy másik nemzetből; ... Az erdélyi fejedelemség rendjét, a nemzetek és vallás egyenjogúságát az [említett] előző határozási mód tartotta fenn, a határozat előtt a nemzeteknek egyezkedniök kellett, s őket a kölcsönös megértésre, engedékenységre kellett vezetnie, hogy megszülessék egymás közt az állami élet további menetelére szükséges pactum”¹⁷⁷

„Az erdélyi fejedelemség alkotmánya Báthori István trónralépte előtt a három nemzet egyesülésén s azon alapelvek nyugodott, hogy: amit két nemzet akar, annak a harmadik magát alávetni tartozik”¹⁷⁸

5. A szászsebesi 1659. május 21–június 25. országgyűlés III. articulusa

A r t i c u l u s III. [aAz alábbi dőlt betűs kiemelés ezen tanulmány céljaira történt]:

„Látjuk klmes urunk ebből is országú nagy fogyatkozásinkat, hogy bizonyos pecsétünk nem lévén, netalán most immáron kárunkon experiáljuk annak ekkédiglen való szükséges meglételét. Hogy azért ebből is jövendőben is nagyobb incommoditásunk ne következhessek, illendőnek ítéltük a Nagyságod tetszéséből, hogy bizonyos négy pecsétek metszessenek az országnak négy nagyobb rendei szerént, melyeknek egyike úgy mint az erdélyi vármegyéké, álljon az **ország praesidensénél, avagy az erdélyi ítélőmesternél**. A másik, mely a székelységé lészen, az **udvarhelyszéki főkapitánynál**. Az harmadik, mely a szász natióé, a **szébeni polgármesternél**. A negyedik pedig, mely az Erdélyhez incorporáltatott Magyarország részéjé, álljon **azon részben lévő ítélőmesternél**. Ha pedig valamely időben ítélőmester nem találna lenni a partiumban, olyankor álljon a **Bihar vármegyei főispánnál**; kik is sub fide christiana kötelesek legyenek azoknak conserválására, úgy hogy semminemű időben, sem senkinek parancsolatjára ki ne adják, hanem csak az országnak rend és rendkívül való gyűlésében, olyankor vagy ő magok vigyék elő, vagy hogy igen hiteles emberektől küldjék bé, ha ő magok semmi uton bé nem mehetnének, és ha kik ezek közül az halál által elragadtnak, maradékok mentül hamarébb vagy valamely káptalanban, vagy hogy az ítélőmestereknek szorgalmatos gondviselés alatt beadják, testimonialist vévén róla, egyébaránt azoktól kívánjuk elő.

A pecsétek pedig ilyenek legyenek: az erdélyi vármegyéknek a pecsétre metszett insigniák legyen **egy fél sas**, környül való írása: Sigillum comitatum Transylvaniae. A székelységnek legyen **egy fél hold és nap**, környülvaló írása: Sigillum nationis Siculicae. A szászágé legyen **hét kolcsos város**, környül való írása: Sigillum nationis Saxonicae. A Magyarország Erdélyhez incorporáltatott részéjé legyen **négy folyóvíz s a kettős kereszt**, környülvaló írása: Sigillum partium Hungariae Transylvaniae annexarum. Ehez ezt is hozzáadván, ha valaha valamely időben (kit Isten eltávoztasson) Magyarország részei Erdélytől, hacsak ideig is el találának szakadni, amint immár szomorú példákra egynehányszor meg is lött, in tali casu az

¹⁷⁴ Dr csikszentsimoni Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története, Budapest 1935, 149. oldal

¹⁷⁵ «közös tanácskozással és egyetértéssel» loco citato.

¹⁷⁶ Endes Miklós: Erdély három nemzete és régi vallása autonómiájának története. Budapest 1935, 72.o; Endes az 1557. évi fehérvári országgyűlést jan. 5-ről írja, de a Szilágyi Sándor: „Erdélyi Országgyűlési Emlékek 1875-1898, II. k. 72 1.” szerint azt febr 6 és 15 között tartották.

¹⁷⁷ op.cit. 180. oldal

¹⁷⁸ op.cit. 171. oldal.

erdélyi három nemzetből álló statusok egész corpust constituálván, az három pecséttel nomine totius regni pecsételhessenek, és azok alatt mindenfelé expediálhassanak szintén úgy, mint a mikor Magyarország részei véle egy corpus voltak. Ez pecsétek nélkül, avagy ezek közül csak valamelyik nélkül is, excepto casu praemisso, ha valamely expeditiók nomine regni kelnének, erőtlének és hitel nélkül valók legyenek.”¹⁷⁹

Ebből nyilván való, hogy a szászsebesi 1659. évi 3. articulus szerint Erdély címere azt mutatja, hogy Erdély a három nemzetből áll, és azok unióját tanúsítja.

Bartsay Ákos tallérja 1660-ból

Bartsay Ákos 10 dukátosa 1659-ből

Kemény János dukát 1661

I. Apafi Mihály dukát 1663

Mária Terézia királynő Erdélyt 1765. november 2-án kelt aranybullás oklevéllel nagyfejedelemségre emelte. Címerét pedig a szívpajzsot elhagyva Báthory Zsigmondnak az Aranygyapjas lovagrend 1615-ből maradt albumában található, valamint Báthory Gábor kori formája szerint határozta meg. Azt pedig nagyfejedelmi koronával ékesítette, ami valójában Báthory Zsigmond alább ábrázolt 1593. évi tallérját díszítő erdélyi korona változata.

¹⁷⁹ Forrás: Magyar Történelmi Emlékek sorozat. Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor. 12. kötet. (1658-1661) Budapest, A M. T. Akadémia Könyvkiadó Hivatala, 1887., 295. oldal

Az erdélyi nagyfejedelemség címere a dalmát, a horvát és a szlavón királyságokkal egyenrangú helyet kapott a Szent Korona országainak mind 1874-ben, mind pedig 1915-ben meghatározott címerében:

A Szent Korona országainak címere
1874-ben.

A Szent Korona országainak címere
1915-ben.

IV. Károly király 1915. december 30-án tartott koronázásakor a dalmát királyság címerét mutató zászlaját Károlyi László gr, a horvát királyság címerét föltüntető zászlót Erdődy György gr, a szlavón királyság címerét hordozó zászlót Batthyány Gyula gr, az erdélyi nagyfejedelemség címerével ékes lobogóját pedig Teleki Ádám gr. hordozta.¹⁸⁰

IV. Károly címei is tanúsították, hogy ő Magyarországnak apostoli királya, és Erdélynek nagyfejedelme volt,¹⁸¹ és így erdélyi nagyfejedelemség 1915-ben létezett.

Az éppen idézett 1874. évi és az 1915. évi címer tanúsítja, hogy Erdély még az I. világháború során is a három nemzet uniójából állt. Az 1918. december 1-én tartott gyulafehérvári gyűlésen mindössze *1228 román jelent meg, akikből sok még nem is volt erdélyi.*¹⁸² Azonban sem a magyar nemzet képviselői, sem a székely nemzet képviselői, sem pedig a szász nemzet képviselői jelen nem voltak. Így a Gyulafehérváron akkor összegyűltek Erdély sorsáról nem intézkedhettek, arról semmiféle érvényes döntést nem hozhattak, hiszen az erdélyi három

¹⁸⁰ Maczó Ferenc: Az utolsó magyar király koronázás Budapest 2016, 92. oldal. (Ábrányi Emil, Ambrus Zoltán és mások: Koronázási Album, Budapest 1917, 84. oldal erre vonatkozó szövegezése nem világos.)

¹⁸¹ Az 1917. évi törvénycikkek szerint

¹⁸² Bánhidi András: Az 1921-es romániai földreform, 66. o.. Raffay Ernő: Erdély 1918-1919-ben. Szeged 158. o.

nemzet uniójának évszázados szabályai szerint bármelyik nemzet a másik kettő akaratát el kellett, hogy fogadja. Már pedig 1918 december 22-én Kolozsvárott mind a magyar, mind pedig a székely népnek nem 1228, hanem *húszezer képviselője* kinyilvánította, hogy továbbra is a Magyar Királysághoz,¹⁸³ vagyis a Szent Koronához kívánnak tartozni. Az erdélyi nagyfejedelemséget pedig, amely már az 1648. évi osnabrücki szerződés, és így a westpháliai béke szerint a nemzetközi jog alanya, a mai napig senki föl nem oszlatta.

Rá kell mutatni arra is, hogy Romániának mind a két világháború közötti, mind pedig a jelenlegi címere is elismeri, hogy Erdély három nemzet uniójából áll, pontosan, mint azt 1659.évi szászsebesi országgyűlés III. articulusa meghatározta:

Románia címere 1922-1947.

Románia címere 2016 óta.

6. Balkanizálás.

Az igaz, hogy utóbb, 1919. január 8-án a szászok (a három nemzet uniója alaptörvényének megsértésével) elfogadták, hogy csatlakoznak Romániához.¹⁸⁴ Ennek az lett a románok által követett balkáni hálaadása, hogy az XII. század óta folyton gyarapodó egész erdélyi szászországot a románok mára gyakorlatilag fölszámolták, eladva őket főként Nyugatnémetországnak. A Királyhágón túl a szászok száma ugyanis 1880-ban 211748-ról, 1910-re 231403-ra emelkedett. Közülük azonban 2004-re már csak 15000-en maradtak, s a számuk azóta is csökken, hiszen igen nagy részük időskorú.

Ugyanígy balkáni hálában részesültek a magyar arisztokraták is. Verantius Antal 1538-41-ben Erdélyről azt írta, hogy natio eam triplex incolit: Siculis, Hungari, Saxones, adjungam tamen et Valachos, qui quamlibet harum facile magnitudine aequant, ... rari apertis locis incolae, montibus et sylvis, pleumque cum suo pecore pariter abdit, sordite vitam ducunt.¹⁸⁵ Ezt Péter Katalin úgy érti, hogy akkor Erdély lakóinak egynegyedét alkották a románok¹⁸⁶

¹⁸³ loci citati.

¹⁸⁴ Bánhidi András: Az 1921-es romániai földreform, 66. o. Raffay Ernő: Erdély 1918-1919-ben. Szeged 158. o

¹⁸⁵ Verantius Antonius összes munkái, Pest, 1857. I. k p 143

¹⁸⁶ Péter Katalin: A fejedelemség virágkora 1606-1660 in Köpeczi Béla (főszerk.): Erdély története, Budapest 1987, II. kötet 731

Huszonöt évvel később Gromo János, János Zsigmond olasz testőrezredeese 1564-65-ben viszont megfigyelte, hogy „A magyarok - nobiles - reformátusok, kivéve a Báthoriak uradalmait, melyeket megtartottak katolikusnak. A magyarok a földjüket az oláhokkal műveltik.”¹⁸⁷ Ez arra mutat, hogy a magyar nemesség már akkor is, és az elkövetkező évszázadokon keresztül munkát és földet, tudni illik jobbágy és zsellértelkeket adott a Kárpátokon túli románoknak, hogy földjét műveljék és ez szaporította állandóan az erdélyi románok számát. Ugyanis **egy évszázaddal** Verancsics Antal idézett följegyzése után Vasile Lupu 1634-1653 között moldvai vajda „azt írta a temesvári basának, hogy az erdélyiek [addigra] egyharmada román.”¹⁸⁸; Ezzel szemben a románok aránya Acsády Ignác és Veres Valér szerint 1720-21-ben már 52 %-ra nőtt és ugyancsak Veres Valér szerint II.József népszámlálásakor Erdély 1471 900 fős népességéből 54, 5 volt román.¹⁸⁹ Azért hogy a magyar arisztokrácia és nemesség ennyi románnak évszázadokon át munkát és földet adott, hálából már 1921-ben elvették a birtokaik igen nagy részét, 1949-ben pedig tovább fokozva hálájukat még a kúriáikból és kastélyaikból is kikergették őket és kijelölt helyekre elhurcolták őket. 2018-ban pedig hálájuk fokozására megkezdtek még az időközben visszaszolgáltatott erdők újra való elkobzását is.

A balkáni hálából kijutott a görögkatolikus egyháznak is. A gyulahérvári gyülekezetben a szamosújvári görögkatolikus püspök játszott a főszerepet, ezért hálából 1949-től fogva börtönbe vetették és húsz éven át egészen haláláig börtönben tartották, ugyanúgy, ahogy a többi erdélyi görögkatolikus püspököt is. Erdélynek Romániához csatolásában kifejtett tevékenységük további elismeréseként, – ellentétben Galiciával, Kárpátaljával és Szlovákiával – a bolsevizmus bukása után Erdélyben a görögkatolikus templomoknak és intézményeknek csak igen kis töredékeit szolgáltaták vissza a román görögkatolikus egyháznak, amelynek jelenleg az igen termékeny papi családok leszármazót kivéve alig hagytak meg hívőket. Valójában a legnagyobb részüket a románok arra készítetik, hogy a magyar katolikus plébániákba járva azokat eloláhosítsák. Így a kolozsvári római katolikus egyetemi templomban, amiben még 1994-ben magyar istentiszteleteket tartottak, ma már románul miséznek.

Aranyosmeggyes 1940-ben

Aranyosmeggyes ma

¹⁸⁷ Archiv Deutsches Vereins, neue Folge II. B. 1-50 Seite.

¹⁸⁸ L. Gáldi L. Makkai: Geschichte de Rumänien. Budapest 1942 161. oldal. Cf.: Péter Katalin: A fejedelemség virágkora 1606-1660 in Köpeczi Béla (főszerk.): Erdély története, Budapest 1987, II. kötet 731. és 1152. oldal.

¹⁸⁹ Veres Valér: Adalékok Erdély 18. századi népessége etnikai összetételének kérdéséhez, 92. oldal.

Kovacsics József szerint az 1785-7-es npszámlálás szerint Erdély tényleges népessége 1440986 volt (Kovacsics József: Magyarország népessége 1787-től 1870-ig. in. Magyarország történeti xdemográfiája) (896-1995) Budapest 1997 p 250.)

Viszont 1712–1713-ban a *Verwaltungsgericht* – az osztrák közigazgatási hatóság – által végzett becslés szerint Erdély lakóinak nemzetiségi megoszlása: 47% magyar, 34% román, 19% német volt;

Erdély balkanizálása során az európai építészet számtalan műremekét pusztította el a román műemlékvédelem évtizedeken át nyúló gondoskodása, ami főként annak hiányából áll). A „románok” ugyanis képtelenek fölfogni a fényes római művészetet újra teremtő renaissance alkotásainak európai, de még római jelentőségét sem. A Lónyayak pompás renaissance aranyosmeggyesi kastélyát ebek harmincadjára juttatták és Martinuzzi bíboros alvinci kastélyának ma már a falai is alig állnak.

Martinuzzi bíboros alvinci kastélya egykor

Martinuzzi bíboros kastélya ma

A Hallerek kerelőszentpáli kastélya 1994-ben még be volt fedve, ma már a pusztá falai is alig állnak. Nem volt elég, hogy az SS kifosztottra a bonhidai kastélyt a románok háborús díszletként robbantására használták, hogy ott forgassák a román filmeket. Az erdélyi kastélyok pompáját sajnos csak a kretén nyilasok által elhurcolt Bíró József kiváló könyvében¹⁹⁰ csodálhatjuk meg. Azoknak ugyanis csak kis töredéke vészelte át fedett formában az eddigi román impériumot, de még azok is teljesen kifosztva állnak. A fölvidéki betléri kastéllyal összehasonlítva jól mutatják, hogy a balkanizálás mit használ az európai civilizációnak. A románok nem tudják fölfogni, hogy az angliai turizmus fő hajtó rugóit éppen az érintetlen angol kastélyok és pontosan a berendezésük adja, és az érintetlen középkori városképek. Ezzel szemben Marosvásárhely csodálatos közép-európai főterén a gyönyörű barokk Keresztelő Szent János templom fölé és azt eltörpítve és elnyomorítva balkáni monstrumot építettek Bodor Péter székely ezermester zenélő órája helyére. Bodor zenélő kútja ion oszlopaival pontosan a római építészet európai örökséget testesített meg, hiszen ion oszlopok díszítik a római Colosseumnak egész első emeletét.

Köllő Miklós: Kossuth-szobor és ion oszlopos Bodor-kút

¹⁹⁰ Bíró József: Erdélyi kastélyok, Budapest 1943.

Barátok temploma a Széchenyi-téren

Huszár Adolf: Bem

Székely Károly: Rákóczi

Fadrusz János: Tuhutum emlékmű

Ugyanott a Széchenyi téren a Köllő Miklós: Kossuth szobrát, s a Barátok csodálatos európai barokk templomát szintén lerombolták. 1919-ben ledöntötték a lengyel szabadsághős Bem József tábornok szobrát, amely Huszár Adolf hihetetlenül jól sikerült alkotása volt. 1928-ban a Marosvásárhelyen volt Bem szobrot a románok odaígérték a lengyeleknek, de az az elmúlt kilencven év folyamán még nem érkezett meg lengyel területre. Hasonló sorsra jutott a Nap király, XIV Lajos szövetségesének, II. Rákóczi Ferencnek szobra, amit Székely Károly alkotott. sőt Margó Ede legjobban sikerült és pompás aradi Kossuth szobor együttese is. Fadrusz János zilahi Turul szobrának éppenúgy nyoma veszett Zilahon.

Margó Ede: aradi Kossuth Lajos szobor Honvédek az aradi Kossuth szobron

Ovidius Metamorphosisának szobrai sem jártak jobban Bonchidán, melyek a Tomaj nem-beli Bánffyok díszudvarát ékesítették 1751-53-tól fogva két évszázadon keresztül. Ott a „románok” a római költészet 33 pompásan megelevenített alakját, Nachtigall János kolozsvári szobrász mesterműveit, verték le az épületről, és Héliosz szobráról, amivel nem tudtak így elbánni, a fejét ütötték le.¹⁹¹

A magyar nemesség történelem könyveit Ciceró-i latinsággal írott kötetekben írták, és írástak meg, s az országgyűlésükön latinul beszéltek, - sőt a marosvécsi vár bejáratára már 1537-ben Ciceróból véstek föliratot,¹⁹² majd 1611-ben és 1613-ban is Báthori Gábor Cicero De natura deorum művének szavait íratta tallérjára.¹⁹³ Horatius odájának teljes sorát olvashatjuk Bocskai István 1605. évi tíz-dukátusán¹⁹⁴ és Thököly Imre 1683. évi négy dukátosán.¹⁹⁵ Ovidius Metamorphosis-át 36 szoborban,- mint már említettük -, megelevenítették, de a Teleki tékát is a római irodalom számtalan alakjával díszítették. A római császárok pénzeivel díszítették legszebb kódexek miniatúráit és a dunai tudós társaság csészéjét, Sarmisegethusa mozaikjait kiásták,¹⁹⁶ s Dácia latin föliratait összegyűjtötték.¹⁹⁷ Ezzel éles ellentétben a román műemlékvédelem valójában abból áll, hogy hagyja, hogy a magyar műemlékeknek, és egyáltalán a magyar emlékeknek eltűnjenek, vagy a damnatio memoriae örületének lázában nemtörődomségével egyenesen segít elrontásukban és lerontásukban.

¹⁹¹ Bíró József: A bonchidai Bánffy kastély. (Erdélyi Tudományos füzetek 75.) Kolozsvár 1935, 24-25. oldal fölsorolása szerint a díszudvar párkányán 38 szobor állt egymástól 5 méterre (ebből kettő kétalakos volt). Az összes szobor (a közéjük keveredett Mózesen, Sámsonon s Delilán meg egy prófétán kívül) mind Ovidiusból elevenedett meg. Kivéve kettőt, mindezeket a szobrokat levették az épületről, melyen jelenleg csak Héliosz és Kadmosz szobra áll.

Bíró József: Erdélyi kastélyok, Budapest 1944, 89. oldal szerint készültek a szobrok 1751-53-ban.

¹⁹² „AD1537.... O qu[am] felix civitas vel castru[m], q[uo]d t[em]p[or]e pac[is] bellu[m] excogitat. Cice[ro]

Kelemen Lajos: Művészettörténeti tanulmányok [II.] Bukarest 1982, 190. oldal,

¹⁹³ „...pro ...aris et focis...” (Cicero: De natura Deorum 3, 40) Huszár Lajos, Pap Ferenc, Winkler Judit: Erdélyi éremművészet a 16-18. században, Kritérium 1996, 31. oldal 28. E kép, 33. oldal, és 35. oldal 31E kép.

¹⁹⁴ Dulce et decorum est pro patria mori (Horatius: Ódák III.2,13). Huszár Lajos, Pap Ferenc, Winkler Judit: Erdélyi éremművészet a 16-18. században, Kritérium 1996, 34. oldal)

¹⁹⁵ Huszár Lajos: The Art of Coinage in Hungary, Budapest 1963, 76. kép.

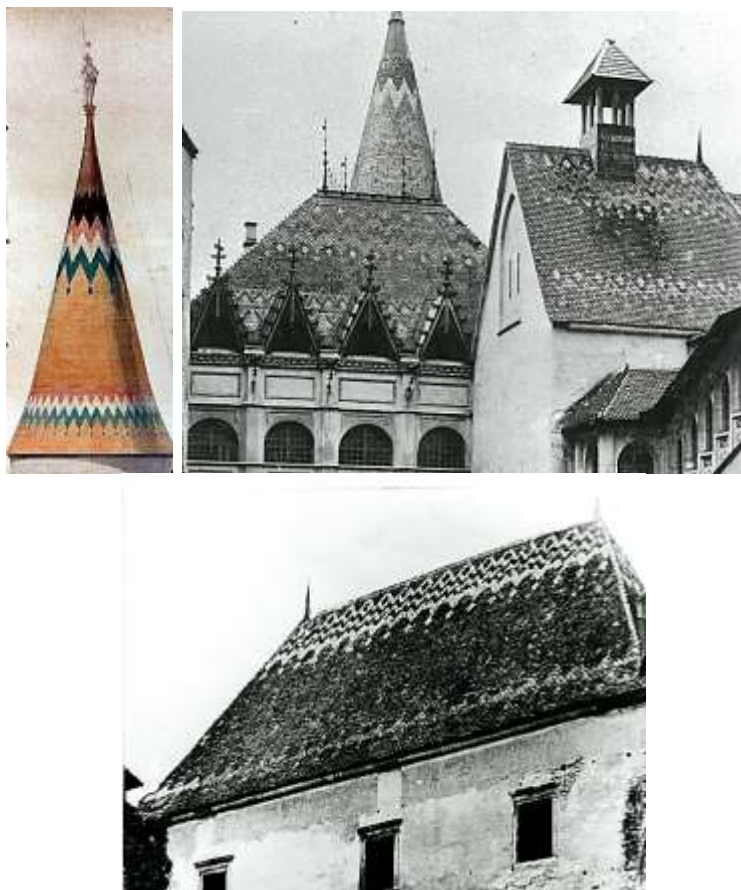
¹⁹⁶ Priamos kikéri Achilleustól Hektor holttestét & Paris ítélete. Szilágyi Sándor: A magyar nemzet története, I. kötet, Budapest 1895(1994 reprint), CCIX. és CCX. oldal közötti mellékletek.

¹⁹⁷ csicsókeresztúri Torma Károly: Római feliratok Erdélyből. Pest, 1865. (Kül. ny. az Archaeol. Közleményekből).

Nagyvárad a nevét és létezését Szent László király várának köszönheti, ami így az összes európai hagyománya szerint város központját, fő ékességét és látványosságának legvonzóbb magját alkotja és alkotta, hiszen a meleg-források miatt hatalmas várának vize télen sem fagyott be. A nyolcvan évi balkanizálás csúcspontjaként a XXI. században a váradi várat sikerült a városképből úgy kizárni, hogy a várost nem ismerő odalátogatók meg ne találják, s föl se tűnhessék nekik, mert balkáni stílusú monstrumokkal körülépítették. Ugyanis ilyen középkori eredetű, de valójában renaissance olasz bástyás vár az európai művelődésnek mérföldekre, sőt tartományokra nem található évszázados emléke. A román városépítés azonban fontosnak tartja az arra járóktól és turistáktól elrejteni. Jellemzően Várad neve „Oradea” még románul is pontosan ebből a várból származik, és azt az európai kereszténységnek az a páratlan és szenté avatott királya kezdte építeni, akit az európaiak az első keresztes háború vezérének választottak, s történetesen Erdélynek a védőszentje. Töröcsvár vára eredetileg a székelyek ispánjáié volt s jóformán majdnem az egyetlen épen maradt középkori vár Erdélyben, de az egész Kárpátmedencében párját ritkítja. A környeztetét sikerült oda nem való vásári bodékkal úgy elárasztani, hogy a régi Teleki térrel könnyen fölveszi a versenyt.

A vajdahunyadi várról leszedték az értékes és párját ritkító színes Zsolnay pirogránit tetőcserepeket, hogy sikerüljön Középeurópa legszebb várát pompájától megfosztva balkáni nivóra süllyeszteni, amely jelenleg körülbelül slum szinten áll.

Vajdahunyad vára Európában versenyezhetne a Loire völgyi kastélyokkal, de azoknál gyönyörűbb színes cserepek fedték, éppúgy, mint a bécsi Stephansdomot Középeurópában.

A románokat azonban a színes Zsolnay cserepek irritálták, és az összes színes Zsolnay cserepet leverték Vajdahunyad várától, mert a Balkánon az nem jó, ha egy épületnek középeurópai művészi külseje van.

A kolozsvári Mátyás szoborról a történeti hitelesség fokozására leverték Mátyás király címerét, s olyan hazug és korlátolt föliratot tettek rá, amit Janus Pannonius 1468. január elsején írt levele ripityára szaggat és döntően megcáfol.¹⁹⁸ Kolozsvár főterén, annak a városnak, melynek lakossága még 1960-ban is a többsége magyar volt ma már egyetlen egy magyar üzlet sincs, s gyakorlatilag senki nem láthatja az erdélyi művelődés és csillagászat egyik legfontosabb emlékének, zalánkeméni Kakas István magyar diplomata házának következő domborműveit:

rák

ikrek

bika

kos

oroszlán

mérleg

holló

skorpió

A Székelyföld fővárosának, Marosvásárhelynek főterén is jó, ha csak egyetlen magyar cég található.

Szent István Gyulafehérvárott pontosan román stílusú székesegyházat épített. A románoknak azonban az európai román stílus nem volt elég román, és elég jó, és sikerült azt a szomszédságába telepített balkáni stílusú épülettel teljes kakophóniát elérni. Ezt az onnan a környéken nem létező hallhatóságnak sugárzott üvöltő teszi teljessé, mert így sikerül zavarni a középkori székesegyházban folyó latin szertartásokat, és dűhítse még a turistákat is, mert ez a Balkánon így szokás; mintha egész Erdélyben nem tudtak attól távolabb eső helyet találni, hogy onnan sugározzanak. Az is pusztán véletlen, hogy a kolozsvári hatalmas középkori Szent Mihály templomot körülvevő parkot zsibvásárral fölszámoták, hogy ott vasárnap délelőtt egetverő heavy metal zenével kísérjék a szertartásokat.

Sebesvár déli tornya még a két világháború között is fedve volt, s könnyen rekonstruálni lehetett volna. Azóta eredményesen az ebek harmincadjára juttatták, és az ilyenformán eltűnő kifejezetten középkori várról azt hitetik a balkánról óda települtekkel, hogy azt Decebal kortásai építették.

¹⁹⁸ CIORĂNESCU, George, La bataille de Baia, Ungarn-Jahrbuch, 1978 [1980], 9, 15–29. una lettera sconosciuta di Janus. Pannonius. [Baia=Moldvabánya. Mátyás és Stefanul Mare. Janus Pannonius egy ismeretlen levelének közlésével]

Sebesvár déli tornya

A déli torony ma

Sebesvár északról

Kós K. rekonstrukciója

A bizánci egyháznak Erdélyben Szent Hierotheosz kora (X század) óta kialakult egy olyan templomépítészete, aminek romjait föltártak Gyulafehérvárott,¹⁹⁹ de aminek valójában éppen maradt csodálatos alkotása maradt fenn Demsuson. Ezeknek a bizánci templomoknak a tornyaival versenyeztek és versenyeznek a mai napig a bizánci egyháznak bámulatos máramarosi fatemplomai. Éppenúgy a középkorig visszanyúlik az algyógyi (c1077), a zeykfalvi (XII szd?), a guraszadai (XII.szdz), szentbenedeki (Szilágy vármegye, 1200 körül²⁰⁰), révkolostori (1484-90), feleki (1468-88) és a brassói Bolgárszeg Szent Miklós templomának építése (1399: fatemplom 1495: kőtemplom), valamint a felsőszilvásié (1575-80).

¹⁹⁹ Danuela Marcu Istrate: Biserica din se colele X-XI, de influenta bizantina de Alba Iulia. Restituiri preliminare (2011) The 10th-11th centuries' Byzantine style church in Alba Iulia. Preliminary considerations Academia.edu

²⁰⁰ Entz Géza: Erdély építészete a 11-13. században, Kolozsvár 1994, 156-157. oldal, 18. ábra.

Demsus X. század

Zeykfalva XII. szd?

Algyógy c.1077

Guraszada XII.szdz

Sugatag 1642

Révkolostor 1494-90

Felek 1468-88

Bolgárszeg 1495

Mindezek tanúsítják a görögkeleti templom építészetének évszázados erdélyi hagyományait. A románok azonban 100 év alatt képtelenek voltak megtanulni azt, hogy Erdély nincs a Balkánon, és úgy látszik, hogy nem is tudják, hiszen 100 év alatt nem vették észre, hogy Erdélynek majd minden jelentős és fő folyója fasiszta eltévelyedésből, ha nem éppen túl sokat olvasva Nyirő írásaiból a legmagyarabb folyóba, a Tiszába ömlik. Különösen az istentelen marxizmus bajnoka, Csauseszku óta elárasztják építészetileg nullát érő iparilag gyártott balkáni vásári bódéknak látszó és templomnak álcázott selejttel a falvakat függetlenül attól, hogy ott élnek-e egyáltalán görögkeltiek, vagy nem. A városokban pedig ormótlan nagy otromba és sötét hodályoknak húznak föl, hogy ezek révén a balkanizálást sikerüljön tökélyre vinni.

A balkanizálás diadalát az egész Erdélyben egyetlen Csauseszku cipészi kaptafájára vert tíz emeletes bérlaktanyák biztosítják, amelyek végeláthathatalan sorban kígyózva szaporodnak és árasztják el egész Erdélyt, hogy unalmasságukkal és ötlettelenségükkel unalmukból ki ne zúkkenthessék az arra látogatókat, hogy az ott lakókat ne is említsük, meg a 10. emeletre vivő felvonóik rendszeres bedöglését.

1914-ben a MÁV-nak Erdélyben 2384 km vasútja volt,²⁰¹ de az erdélyi helyi érdekű vonalak hossza elérte 17 145 km-t már 1900-ig.²⁰² A második világháború után a vasúttal szemben inkább az úthálózat fejlődéstől függ gazdasági fejlődés. Sajnos a román impérium alatt az erdélyi úthálózat minősége igen mélyre, nemcsak a balkáni görög autópályák, de a hellászi harmadrendű utak színvonala alá süllyedt. Igen jellemzően a Nagyvárad-Marosvásárhely autópályát nem tudták megépíteni 25 év alatt sem, s annak még a harmad része sem készült el egy emberöltő alatt.

²⁰¹ Szász Zoltán.: Gazdaság és társadalom a kapitalista átalakulás korában. in: Köpecz Béla: Erdély története, Budapest 1986, III. kötet, 1518. oldal.

²⁰² „3.2.2. A vasúti hálózat fejlődése” . http://www2.uvt.bme.hu/kazinczy/1.%20Oktatási%20anyagok/_/1.1.%20Előadások/_/1.1.1.%20Vasúti%20pályák/_/3.2.2.%20A%20vasúti%20hálózat%20fejlődése.pdf

Ehhez azt kell sajnos hozzá tenni, hogy az európai vezérkarok a fegyelmet a mosdók állapotából tudta leghamarabb megállapítani. Erdély balkanizálása ezekből tökéletesen kitűnt 1990-re, de az még a XXI. századra is legfeljebb némileg került közelebb Európához. „Az évezredes erdélyi és székely erdőket letarolják és senki sem gondoskodik arról, hogy a letarolt erdőket újratelepítsék, minthogy az a „feudális magyar kizsákmányolás” eljárásához tartozott, de az a Balkánon nem szokás, ezért sikerült a görög és a dalmát hegyeket már évszázadok óta lekopasztani.

Az erdélyi aranybányákat, amelyeket legalábbis a rómaiak idejébe is működtek majd kétezer évvel ezelőtt, és a magyarok ezer éven át műveltek, Császeszkuéknak sikerült 1970 után egy másfél évtized alatt kimeríteni, és állítólag a ciánművelést már az 1960-as években elkezdték, így halmozódott föl az a sok ciános hordalék, ami elárasztotta a Tiszát 2000-ben.

A nagybányai festő iskola, amely a magyarok európai hírűvé fejlesztettek a román impérium alatt teljesen elsorvadt, és meg is szűnt. Alkotásai legnagyobb része Erdélyben szintén eltűnt, mert míg 1994-ben mind a nagyváradai püspöki palotában, mind pedig a kolozsvári Bánffy palotában igen nagyszámú gyűjteményben volt látható, ma már legfeljebb az igen bennfentesek tudhatják, ha azok egyáltalán tudják, hogy ezek a festmények hol lappanganak, vagy egyáltalán megmaradtak-e, vagy éppen Bem, meg a Turul szobor sorsára jutottak.

A románok a Hangyát és az EMKE-t beszűntették, az Erdélyi Múzeum Egylet közlönyét pedig évtizedekre Az EME gr Mikó Imre mecénatúrája nyomán Erdély történetéből az európai műveltségnek hatalmas gyűjteményét halmozta föl. Erre azonban a balkanizáláshoz nincs szükség és az valójában a balkanizálásnak útját álja, az EME gyűjteménye jelenleg sincs nyitva.

A bíróságok működését sikerült a balkáni jogszolgáltatás magasiskolájává fejleszteni, ahol népbírói határozatok balkáni jogot szolgáltatnak, amely köszönő viszonyban sincs az igazságszolgáltatással. Ez a balkáni román gazságszolgáltatás annyira esett a római jogtól, mint Makó Jeruzsálemtől, s a román népbírónak úgy konyítottak a *constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuere* meghatározásának gyakorlásához, mint a hajdúk a harangöntéshez. Sajnos a tények *sine ira et studio* megállapításában, a *ius suum tribuere* gyakorlásában sem román bírák, sem a román állam azóta sem jeleskedik. A román állam 1930 óta elfelejtette kifizetni a hajdúdorogi egyházmegyének az optans perben a nemzetközi bíróság által odaitéltetket, ahogy a Bánffytól megvonták a nekik visszaítélt erdőket, mert a románok azt képtelenek fölfogni, hogy a Bánffyak és a Tomaj nemzetség az erdőket nem a román államtól kapták, hanem az Árpádoktól²⁰³, amikor nemhogy a román állam, de még Moldva és Havasalföld sem létezett. A román „jogszolgáltatásnak” köszönhetően az egyik legnagyobb magyar író Nyirő Józsefet nem lehet szülőhelyén eltemetni, mert Nyirőnek az volt a meggyőződése, hogy az Erdély és a Székelyföld 1000 évig Magyarország része volt. Azok, akik jelenleg is ápolják azt a farkast, amit Mussolini küldött nekik, azt papolják, hogy Nyirő „fasiszta” volt. Mindakettő csak azt bizonyítja, hogy halvány fogalmuk sincs arról, hogy mi a fasiszmus és ki volt fasiszta. Egyébként még az akasztott bűnözőknek is joguk van az eltemetéshez, és még a népellenes bűnökért kivégzett Császeszku házaspárt is eltemették, de ha valaki páratlanul jó magyar író, annak a Balkánon nem jár földi nyugalom. Czegei Wass Albertről a balkáni jogszolgáltatás azt állítja, hogy háborús bűntényeket követett el ott, ahol nem is tartózkodott, és ezt a hülyeséget még az amerikaiak se tudták beadni, akik a balkáni román szövetségeseinek sose adták ki a grófot, de a balkáni román „jogszolgáltatás” még a XXI. században is nemcsak beveszi az ilyen fantazmagóriákat, de üldözendőnek tartja még az emlékét is, mert azt képzelik, hogy ezzel a trükkel

²⁰³ „...II. Endre. ...a...Gertud királyné megölésében részes Kacsis Simontól elvette erdélyi birtokait, s azok egy részét a besenyőeredetű Tomaj nemzetségbeli Dénes tárnokmesternek, a későbbi nádornak adta...” Kelemen Lajos: Művészettörténeti tanulmányok, Bukarest 1882, 189. oldal.

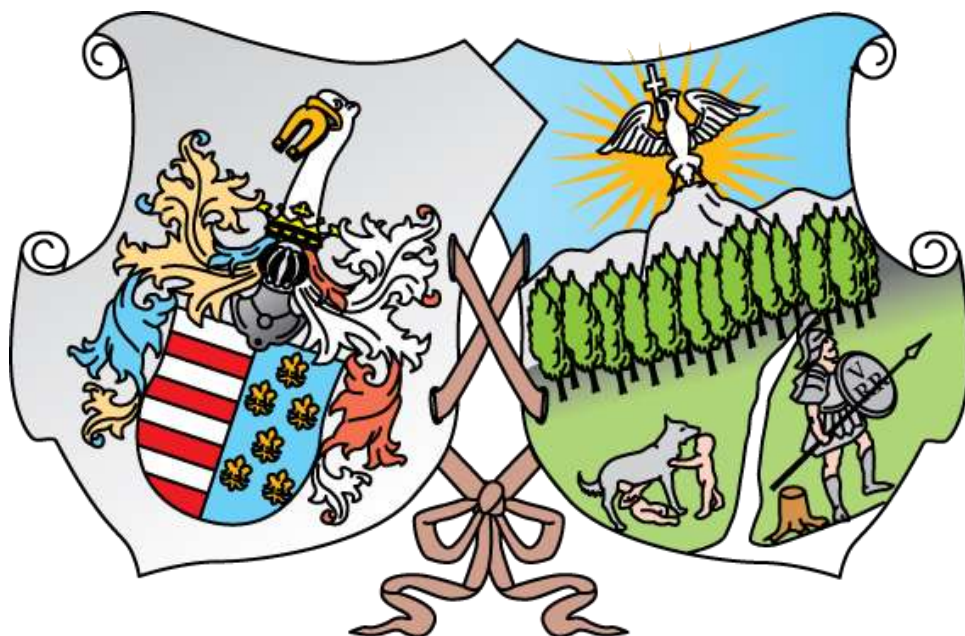
cf: Makkai László: Erdély a középkori magyar királyságban in: Szász Zoltán: Erdély története, I. kötet Budapest 1986, 288. oldal.

a magyar művelődést megbéníthatják, és az európai örökséget pusztíthatják. Mindez valójában constans et perpetua voluntas iniuriam tribure, hogy Ulpianus és Traianus forogjon a sírjában.

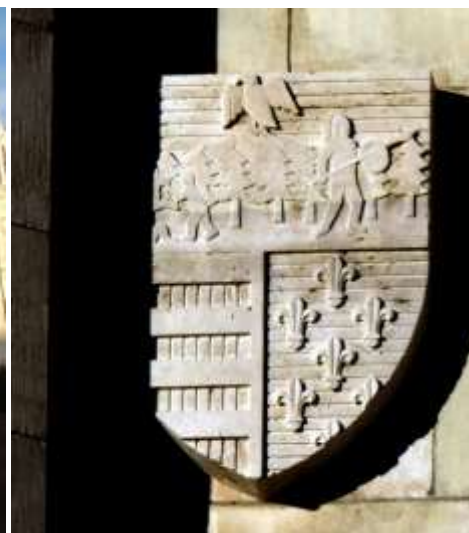
Jellemzően még az erdélyi egyházmegyének a kilenc évszázadon keresztül használt elnevezését is meghamisították avégett, hogy Batthyány Ignác püspöknek az erdélyi egyházmegye hívei számára hagyott könyvtárát elbolzsevizálhassák. Ugyanígy elbolzsevizálták a magyar levéltárakat, a magyar egyetemet, amit először Báthory István hozott létre Kolozsvárott, de amelynek a jogutódjában még a Habsburg elnyomás alatt is folytatódott a jogász és az orvosképzés. A románok ezt Kolozsvárról a székelyföldi magyar autonóm tartományba számúzték, mert még Sztalinnak, a bolzsevizmus legvadabb gyakorlójának se volt képe hogy a magyarokat az automiájuktól és egyetemüktől megfossza. Azóta Romániának sikerült még a szovjet „jogszolgáltatás” színvonala, sőt még Sztalin színvola alá is süllyednie, mert a magyar autonóm tartományt azóta fölszámolták és a magyarok alapította marosvásárhelyi orvosi egyetemet pedig gyakorlatilag már teljesen elrománosították.

A római jognak és az igazságszolgáltatásnak meggyalázásával és jogtiprásával a hajdúdorogi egyházmegye birtokaiból egyetlen négyzetmétert nem adtak vissza Szatmárnémetiben levő házaival ugyanúgy járt és Christifideles Graeci bullában meghatározott 75 parochiájából egyetlen egyet nem kapott vissza.

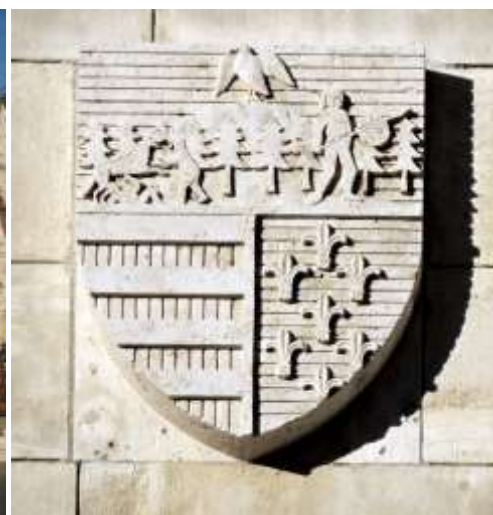
A magyar királyság vármegyéiből Beszterce-Naszód vármegye címerébe nemcsak Romulus és Remus történetét Mars istennel egyetemben fölfestették, mégpedig pajzsán a *Virtute Romana Rediviva* rövidítésével. Mindezek tetejébe ugyanezen a pajzson Havasalföld címere magaslik. Az nem volt elég, hogy ezt a címet az egész Beszterce-Naszod vármegye használta a magyar királyságban, hanem ugyanezt fölfaragták Budapesten a Duna mellet magasló parlament külső falára kétszer is, amint azt mindenki ma is láthatja. Ezzel éles ellentétben, és igen jellemzően nemcsak a magyar címer, de a székelyek címre is hiányzik a bukaresti parlament épületéről, sőt balkáni önkénnyel egyre-másra sorozatosan hatalmas büntetéseket szabnak ki a székely polgármesterekre, akik a székelyek zászlaját kitűzik városházukra.

Beszterce-Naszód vármegye címere

Beszterce-Naszód vármegye címerének helye az Alsóházon és nagyítása

Beszterce-Naszód vármegye címerének helye a főbejárat homlokzatán és nagyítása

Tüdős S. Kinga (Sepsiszentgyörgy):
Idegen földről érkezett szolgálattévők
a fejedelemségkori Erdélyben (1616-1689)

Dolgozatom témáját, amely már azóta románul tanulmány formájában, magyarul könyvben is megjelent, többek között két román történész: Ștefan, Meteș (1887-1977), lelkipásztor, a Román Tudományos Akadémia levelező tagja, valamint David, Prodan (1902-1992), egyetemi tanár a Román Tudományos Akadémia rendes tagja, tanulmányai indították útjára. Időrendi sorrendben, előbb Ștefan Meteș megállapításait kívántam igazoltnak vélni a források tükrében, miszerint a fejedelemségkori Erdélyben élő elsősorban magyar főnemesek, nemesek a román vagy román származású jobbágyaikat kiűldözték Erdélyből.²⁰⁴ Meteșnek részben ellentmondó véleménnyel találkoztam David Prodan a „Fogarasföldi Urbáriumok” című kiváló forráskiadásának tanulmányában.²⁰⁵ Így e meglehetősen különböző erdélyi vonatkozású vélemény alapján indítottam útjára kutatásomat.

Kijelentésük valóság tartalmát a levéltárakban őrzött korabeli források alapján próbáltam nyomon követni.²⁰⁶ Az általam összegyűjtött csaknem 100 jobbágykötő levelek alapján elsősorban azok gazdaságtörténeti valamint nemzetiségvonatkozású tartalmát igyekeztem figyelemmel kísérni, ugyanis e levelek különlegessége abban állott, hogy más vidékről érkezett emberekről szólnak. Ők voltak azok, akik a „székelyekből csinált” jobbágyok mellett kértek és kaptak életteret Székelyföldön. Sajátosságuk nemcsak abból eredt, hogy jobbára messzitről jöttek, hanem abból is, hogy ők még nem tartoztak a földet jól-rosszul művelő parasztok, az elégedetlenkedők, az igazukat kereső és követelő társaik soraiba. Még nem féltették, nem óvták javaikat, esetleg csak szokásaikat, anyanyelvüket őrizhették szívósan. Ők egyelőre nem is kívántak többet egy biztos helynél, ahol családjukkal együtt meghúzhatták magukat a viszontagságos időkben, ám ha jobb életkörülményekre találtak, hosszabb ideig is megragadtak.

E rövid terjedelmű, elsősorban magánjellegű okmányok a paraszti világ jogszokásainak tükrében a földesúr és az idegen jobbágy kapcsolatának olyan mozzanatait villantják fel, amelyekről máshonnan aligha szerezhetünk tudomást. Az egybegyűjtött kötlevelek, a feledés homályából név szerint több mint 400 személyt szólaltatnak meg. Mivel a jobbágy fejekötését igazoló levelek kordokumentumok, a történetírás hiteles kútfői, így a félre- és belemagyarázásra kevés esélyt nyújtanak.

A levelek olvasása során leginkább arra kerestem a választ, hogy kik voltak az el-, azaz a bevándorlók, és honnan jöttek, mi okból kényszerültek a jobbágyélet felvételére? Kik voltak a befogadó háromszéki földbirtokosok, és milyen feltételek mellett fogadták udvarukba a más vidékről érkezetteket? Melyek voltak azok a kötelezettségek és jogok, írott vagy íratlan szabályok, amelyekhez jobbágy és földesúr egyaránt igazíthatta lépteit az új viszonyok között. Továbbá figyelemmel kísérhettem az idegenből érkezett helyzetének alakulását, jogi viszonyait, a szökést, esetenként a szülőföldre való visszatérés lehetőségét.

²⁰⁴ Ștefan, Meteș: *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*. București, 1977.

²⁰⁵ David, Prodan, Liviu, Ursuțiu, Maria Ursuțiu: *Urbariile Țării Făgărașului*. II., București, 1976.

²⁰⁶ A forrásokat részben a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, részben pedig a Román Országos Levéltár Kovászna Megyei Igazgatósága Szepsiszentgyörgyön található családi levéltárak őrzik. A szövegben található példákat lásd: Tüdős S. Kinga: *Jobbágyélet a fejedelemségi Erdélyben*; uő.: *Iobagi din Țara Românească și Moldova stabiliți în secuime în secolul al XVII-lea*. In: *Studii și materiale de istorie medie*. XIV. Ed. Academiei Române, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, 1996, pg.119-125.; Uő. *Jobbágyélet a fejedelemségi Erdélyben. Jövevényjobbágyok Háromszéken 1616-1698*. Marosvásárhely, 2001.

Ezek az „idegen fiak”, a más vidékről jöttek, feltehetően nyomos okok alapján kényszerültek odahagyni szülőföldjüket, nyelvi és kulturális hagyományaik környezetét, s érkeztek meg egy olyan közösségbe, ahol gyakran helybéli társaik is nehezen küzdöttek meg az élet mindennapi terheivel. Mégis vállalták, mert úgy tűnik, hogy ott, ahol addig éltek, már nem maradhattak. Érkezésük összefügg azzal a főként 17. század elején észlelhető jelenséggel, amikor a székely nemesek, a tehetősebb gazdák gazdasági megfontolásból jobbágyaik mellé úgynevezett külső jobbágyokat fogadtak be a vármegyéből épp úgy, mint a szász székekből, a Fogaras vidékéről vagy éppenséggel a szomszédos román vajdaságokból. A század első évtizedeire jelenlétük annyira nyilvánvaló, hogy Bethlen Gábor 1614. évi, Maros- és Udvarhelyszék lustrálásakor őket külön rovatba soroltatta.²⁰⁷ Számuk Maros széken 290 főre emelkedett, amely a korabeli viszonyok között igen magas mutató. Ezzel szemben Háromszéken a jövevények (advenae) száma, úgy tűnik alacsony, ugyanis a fent említett összeírásról külön még nem tettek említést.

A század főként 20-30-as éveitől, a kötéslevelek alapján vizsgálva a népmozgást, a Kárpátok kanyarulatában fekvő, az Ojtozi-, a Bodzai-szoroson át Háromszékre letelepedők java része Moldvából és Havaselvéből érkezett. A szorosokon át vezető utakat, esetleg vadcsapásokat, a nehezen járható ösvényeket többnyire nem egyedül járták, feleségeiket, testvéreiket, s ha volt gyermeküket is magukkal hozták. 1630-ban Jonás Sztojka feleségével, Marinával, 1648-ban Vaszyly, a moldvai cigány szintén feleségével, Ilonával érkezett Nagyborosnyóra. Oláh Koman 1682-ben Havasalföldről négy fiával és egy leányával gyarapíthatta Antos György jobbágyainak számát.

A Háromszékre érkezettek jobbágysorba kényszerülésük okait a kötelevekben következetesen nem sorolták fel. Ám a korabeli állapotok ismeretében írhatjuk, hogy a gazdasági erőnlét differenciálódása, a nincstelenség, az éhínség, a betegség, a mindegyre kiújuló háborús állapotok teremtette körülmények s nem utolsósorban az egymást követő természeti csapások adták kezükbe a vándorbotot. Érthető, hogy a nehéz sors alól felszabadulni kívánó paraszt az elvándorlásban rejlő lehetőségekben reménykedve hagyta el szülőföldjét és vándorolt többek között a Székelyföldre. Dimitrie Cantemir a „*Descriptio Moldaviae*” című művében lesújtó véleményekkel írt a Moldvában élő parasztok állapotáról. Szerinte a moldvai parasztok a világ legnyomorúságosabb sorsát éltek.²⁰⁸ A 16-17. századi román vajdaságokban a jobbágyok a vajdák, a bajorok tulajdonát képezték, azok szabták meg szolgáltatásaikat, szinte tejhatalommal rendelkeztek felettük. A „Moldva országban” élő parasztok „állapotya” felől a radnóti főispán, Szepesi István 1632 nyarán a következőket írta: „ott oly nagy adót szednek a szegénységen, ki miatt háboríttatnak szegények”.²⁰⁹

²⁰⁷ *Székely Oklevéltár Új sorozat*. Szerkesztette Demény Lajos, Kolozsvár, 1998, köt. IV. pg. 202, 205-286; Imreh István-Pataki József: *A székely falu gazdasági-társadalmi szerkezete a XVI. század végén és a XVII. század elején*. In: Székely felkelés 1595-1596. Előzményei, lefolyása, következményei. Szerk. Benkő Samu, Demény, Lajos, Vekov Károly. Bukarest, 1979, pg.175.

²⁰⁸ Dimitrie Cantemir (sz. 1673, mh. 1723) a tudós, két alkalommal is Moldva fejedelme (1693 március-április, majd 1710-1711 között). Fő műve a latin nyelven írt „*Descriptio Moldaviae*” vagyis: „*Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*,” amelyet oroszországi tartózkodása alatt 1714-1716 között írt a berlini akadémia kérésére. Művében jelentős magyar vonatkozások is vannak. Magyar nyelven: „Moldva leírása” címen jelent meg, fordította Köllő Károly, Cselényi Béla, Debreczeni József, Bukarest, 1973.

6 Eudoxiu, Hurmuzaki: *Documente privitoare la istoria românilor*, Bucuresti, 1913, pg.989.

A jobbágylvándorlás okait szemléletesen az 1685-1686-ban Moldvából érkezett csoport esetében követhetjük nyomon, ugyanis érkezésük összefüggésbe hozható azokkal a korabeli állapotokkal, amelyekről számos feljegyzés megdöbbentő képet rajzolt. Az 1672-ben kitört és hosszú ideig tartó lengyel-török háború hadszínterré változtatta Moldvát. Aki tehetett, otthonából a hegyekbe, esetleg azokon túlra, a szomszédos országokba, Erdélybe menekült. Vito Piluzzio, Moldva apostoli vikáriusa 1682. évi jelentésében, a moldvai katolikusok lakta helységek állapotáról szóló beszámolójában jó néhány településről megjegyzi, hogy „tutti fuggiti”, vagy „adesso tutti fuggitti”, azaz a falu lakósága mind elmenekült.²¹⁰ És a példákat sorolhatjuk.

A jobbágykötő levelek a szék tarka világából többé-kevésbé három társadalmi kategóriában élő embereket szólaltatnak meg: a nemest, azaz a befogadó földesurat, a jobbágyságot vállaló idegent, esetenként azok hozzátartozóit, és a fogott bírakat, akik lehetnek nemesek, de lófők vagy gyalogok is. Ezek a fél, esetenként egy oldalra terjedő rövid okmányok a paraszti világ jogszokásainak keretében a földesúr-jobbágy viszonyának olyan oldalát mutatják be, amelyről, mint arra már utaltam, máshonnan aligha szerezhetünk tudomást. A leírások nyomán értesülünk arról, hogy miként népesedik be néhány háromszéki kisnemes udvarháza, s tárul elénk az 1630-1686. közötti évtizedek sajátságos hangulata.

Azt, hogy milyen jobbágyélet várt az idegen földről érkezettekre, a kötlevelek soraiból leginkább a szegődések feltételei világítanak rá. Ezek közül előbb szóljunk a földesúr jobbágyaival szembeni kötelezettségeiről.

Ismeretes, hogy a 17. században mindegyre kiújuló háborúskodások, a dúlások a pusztulások időszakában egy-egy udvarház életében nem a befektetés, a nagygazdaság fejlesztése jelentette a tőkét, hanem a termelő munkaskéz. Még inkább így volt ez Székelyföldön, így érthető, hogy a jobbágyos gazda sokat megtett jobbágysai, szolgálói érdekében. Ezért jelenik meg a kötlevelek szövegének többségében, hogy a földesúr ígérete szerint jobbágyát „minden nyavalyájában” támogatta, „mindenek ellen oltalmazza”, úgy, mint ahogy „ura szokta jobbágyát oltalmazni”. Természetesen nemcsak az oltalom volt az egyetlen kötelezettség, amelyet a jobbágytartó vállalt jobbágysaiért. Gondoskodott a jövevény új életfeltételeinek kialakításáról is. A lemhenyi Geréb János földbirtokos a Moldvából érkezett Kranik Márton legénynek megígérte, hogy ad neki: „jóságot (...) minden hozzá tartozandó bonumival (javaival) erdőn és mezőn valókkal, rajta való házzal, istállóval és csűrrel, mezőn való két darab búzavetéssel cub. (köből) 2, azonban két ökör valore fl. (forint) 25 (értékben), két borjús tehenet valore fl. 2o.”. Ugyanakkor ígéretet tett arra is, ha a legény jámborul viselkedik és magát megbecsüli, meg is házasítja. Ennek fejében Kraniknak nyáron hetente négy napot, télen két napot kellett szolgálnia urát.

A háromszéki kisnemesek az idegen fiakat elsősorban a meghatározhatatlan „szükség szerinti szolgálatra” fogadták fel. Közülük nem egy, aki szüleivel, esetleg gyermekként érkezett egy-egy háromszéki gazda udvarában és ott megbecsülte magát, továbbra is helyben maradhatott. Havaselvi Oláh Juvon, aki gyermekivel érkezett a rétyi Antos család udvarába, amikor elhalálozott, gyermekei, Buna és Jancsi továbbra is megmaradhatott a gazdaság udvarában, szöttek-fontak vagy más módon tették magukat hasznossá.

A szolgálatra kötelezés gazdaságunként változott. Kálnoki Sámuel 1692-ben a köröspataki udvarába érkezett románokat azzal a feltétellel fogadta oltalmába, hogy az Egyed-mezején létrehozott zalánpataki üvegcsűr szükségére fát vágjanak, mellette esztendőként négy hétig szolgálnak, szántás-aratásban részt vegyenek, legelőit rendben tartsák és szükség idején minden jobbágyi munkát elvégezzenek.

Összegezve, a betelepítők kötelezettségeiket elsősorban a természetbeni szolgáltatásokkal és alkalom szerinti munkákkal róhatták le. Gazdaságtörténeti szempontból nyilván feltevődik a

²¹⁰ *Moldvai Csángó-Magyar Okmánytár*. Szerk. Benda Kálmán 1467-1706.I-II. Budapest, 1989, II. 699.

kérdés, hogy ezek a többnyire vándorló életformára kényszerült, állandó földműveléshez aligha szokott, olcsó munkaerőt jelentő betelepülők, vajon mennyire dolgozták meg hatékonyan a gazdasághoz tartozó szántóföldeket.

Ami értékes jobbágymunkának számított az a kézművesség volt. A bevándorlók között számos, valamilyen mesterséghez értő személyt említettek: Jónás Sztojka: „tímár művet és varga mívet is tud”. Moldvai Barbuly szücsmester. Orosz Ilie és Jean 1616-ban, amikor Gyárfás Pál lécfalvi udvarházában érkezett, a megállapodás értelmében jobbágyi kötelezettségeiket kádárművességgel rótták le. A jobbágysorban élő kézművesek között szembetűnő a fémmegmunkáló mesterséget végző cigányok száma. Kálnoki Sámuel udvarában jelentkező moldvaiak között olvasható Lakatos Rádul, rostacsináló Paszko, késcsináló Kozák, de volt közöttük vasműves, csizmadia is. Külön csoportot képeztek a pásztorok: Oláh János pásztorkodásával szolgálhasson jobbágynak, olvashatjuk a kötlevéiben.

A levelekben ugyanakkor azt is rögzítették, hogy az idegenből jöttek milyen feltételek mellett térhettek haza, vagy cserélhettek gazdát önkényesen, ha életük úgy kívánta. A fejekötött, ha élt is ez utóbbival, számolnia kellett Erdélyben érvényben lévő jobbágyszökését tiltó törvények következményeivel. Ennek hatására olvashatjuk a jobbágylevelekben, hogy ha az: „új fejekötött jobbágyszökés” elszökne, „ura mindenütt hozzá nyúlhasson”: falun, városban, erdőn, mezőn, malomnál, nemesember jószágán, sóaknán, vámon, harmincadon, bányákban stb. Ha jól meggondoljuk, a felsorolás a fejedelemség területén egy talpaltnyi helyet sem hagyott említetlen, ahol a szökött jobbágyszökés meghúzhatta volna magát. Ráadásul, legalább is elvben, az elfogott jobbágyszökés kiadását senki és semmi sem akadályozhatta. A levelek tanúsága szerint: „ez ellen se inhibíció, se supulsio, se gratia principis, se repulsio, se egyéb nemű törvénybeli remediumok ne obtalhassanak”. Minden tiltás és országgyűlési határozat ellenére, a szökött jobbágyszökés tovább maradhattak, s éltek Erdély határain belül. Lehetőséget a megmaradásra, a túlélésre a kényszer teremtette szükség kínálta, amikor a gyarapodni kívánó földesúr vagy gazda a szökött jobbágyszökés, a tiltás ellenére, oltalmába fogadta. A termelő munkáskész hiánya-kényszere így fonódott egybe s kényszerítette a korabeli társadalmat egy törvényen kívül álló csoport, hallgatolagos elfogadására. A gazdaságát művelni, gyarapítani, esetenként fenntartani kívánó földesúr, ha másként nem tehetette, érdekeit követve, így fogadott fel szökött jobbágyszökés munkára, bár ezzel nemegyszer kockáztatta tekintélyét és biztonságát az erdélyi, székelyföldi rendek soraiban.

Az idegen földről érkezettek kötlevélelnek másik érdekessége a jobbágyszökés Erdély határain túlra való hazatérése esetenként a szökés lehetősége. Ennek említését azért tartom figyelemre méltónak, mert a gyűjteményt képező jobbágylevelek tanúsága szerint a Háromszékre érkezett idegen fiaknak nem tiltották meg a vajdaságba való visszamenetelüket. A hazatérés lehetőségével így bármikor élhettek, igaz, feltételekhez volt kötve. Ha közülük valaki „búcsú nélkül” hagyta el a gazdáját és tért vissza, esetleg szökött hazájába, büntetés nélkül tehetette, tiltás nem kötötte. Ez annál is érdekesebb, mert egyrészt a 17. században számos olyan megállapodásról olvashatunk, amely Erdély fejedelmei és a román vajdák között épp a szökött jobbágyszökés helyzetére vonatkoztak. 1638. október 26-án Vasile Lupu, Moldva akkori vajdája és I. Rákóczi György között létrejött egyik megállapodás épp az elfutott emberek kiadásáról szólt.²¹¹ 1652 februárjában hasonló indokkal küldött levelet Matei Basarab havaselvi vajda Eötvös Mihályhoz, a brassói bíróhoz, s a „két ország contractusára” hivatkozva kérte, hogy „tegyen jó választ” és segítse emberét, aki a városban és környékén szökött jobbágyszökés keresi.²¹²

Erdély fejedelmei és a vajdaságok között tehát létezett törvényes megállapodás, amelynek értelmében a székelyföldi földesúr bármikor megtilthatta volna az idegen jobbágyszökés távozását a vajdaságokba. Annál is inkább, mert ez a Fogarasaföldön élő jobbágyszökés esetében már bevált

²¹¹ Andrei, Veress: *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești*. X. București. 1937, pg.51.

²¹² Uo. pg. 243.

módszerként, hatékonyan működött. Példaként itt Opra Paraschiva 1674 februárjában kelt jobbágylevelére hivatkozunk ahol, mint írják, ha Opra jobbágy, a recsi Boer Simon fogarasi porkoláb „földjéről és keze alól Erdélynek akármelyik részére” vagy Havasalföldre, vagy Moldvába elbujdosna, s kezesei nem hozzák vissza, annyiban megbüntettetnek.²¹³ Ugyanakkor az is megtörtént, hogy a törvény ellenében a szökést vállaló jobbágy életében változást nem, vagy csak alig hozott, így nem egyszer, esetleg évek múltán, ha addig el nem fogták, saját jószántából tért vissza régi urához. Példaként Orosz István esetével hozakodom elő akiről, mint írják: „mostan magában gondolkodván (...) ifjúságának vétkit, hogy nem jól cselekedett volna, adá magát” ismét Donáth Mátyás udvarába jobbágyként.

Minden egybevetve, az idegen földről Háromszékre érkező jobbágyok az okiratok tanúsága szerint preferenciális helyzetben voltak nemcsak a székelyföldi, de a fogaraszföldi társaikkal szemben is. S bár szabadságban ők sem éltek, de teljes rabságra sem voltak kényszerítve. A Havasalföldről vagy Moldvából érkezett jobbágyok szökését, mint már láttuk, az erdélyi jogszokás értelmében csupán Erdély területére tiltották meg, így bármikor visszatérhettek hazájukba. A Havasalföldről érkezett Kosztandi levelében például ez áll: „ha pedig hazájába akar menni úgy, mint Havasalföldbe, akkor tartozzék Antos uram elbocsátani”, ráadásul a szolgálat ideje alatt szerzett javait is magával vihet. Sőt urától „útilevet” is kap. Más levélben viszont azt rögzítették, hogy székelyföldi uruktól „Erdély országba se jobbágyul, se szolgálul ne mehesse senek”, de a „magok országába békével mehessenek.”

A 17. században készített kötlevelekben a Háromszékre érkezettek java része, neveik és származásuk alapján, valószínűleg más nyelven beszéltek, más kultúrát éreztek magukénak és más vallást gyakoroltak, mint a székelyek. Ennek ellenére a szerződések szövegében nem rögzítettek a másságukat kihangsúlyozó feltételeket vagy megkötéseket, amelyekkel tovább nehezítették volna sorsukat az új élet küszöbén. A szerződésekben nevükhöz, érthető módon, egyetlen megkülönböztető jelzőt fűztek, amely a nemzetiségükre vonatkozott. Zömében moldvai „oláhok”, havasalmi fiak voltak, de szerepelt közöttük Vaszily moldvai cigány, Orosz István kinek apja Kirilla az orosz, Kádár Trinka úgyszintén orosz származású. A bevándorolt személyi adatait, elsősorban nevét, hitelesnek fogadtam el, annak ellenére, hogy a 17. században nem volt ismeretlen a névváltoztatás/hamisítás a szökött, a más vidékre telepedett jobbágyok körében. Példaként itt Barcsay Zsigmondné Gyulaffy Borbála levelével hozakodom elő, amelyben 1638 tavaszán, arra kérte Szilágyi Boldizsárnét, hogy adná vissza elszökött jobbágját, aki most „Fazakas Jánosnak is nevezteti magát”, holott annak idején „Juanos Kalovatnak” hívták.²¹⁴

Végezetül a 17. századi Erdélyben a be- és elvándorlás gépezetét milyen mechanizmus működtette?

A levelek tükrében a válasz egyértelmű; a népmozgást elsősorban a gazdasági élet kínálta lehetőségek működtették. Ennek hatására kényszerültek a fogaraszföldi románok Székelyföldre, a moldvai román Erdélybe, a székely pedig a vármegyékben, a szász székekbe természetesen lehetőleg törvényes keretek között.

Az Erdélyben élő román jobbágyok vándorlásával kapcsolatban további érdekes adatokat szolgáltat az Apafi fejedelem részére 1668-ban készített fogaraszföldi szökött jobbágyok névsorához csatolt megjegyzések, amelyek alapján a román jobbágyok úticélja elsősorban nem a közelebb fekvő havasalmi részek voltak, vagy esetleg más erdélyi román lakta települések. Ellenkezőleg, a 45 fogaraszföldi helységből elszökött 875 jobbágy zömében belső erdélyi településeken keresett menedéket. Még pontosabban: a Fogarasz felső járásához tartozó 23 faluból eltávozott 474 jobbágy java része a Mezőség felé vette útját. Mások (109 fő) a Székelyföldre indultak,

²¹³ David, Pordan: *Urbarile ...*, pg. 566-567.

²¹⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest. F9, Miscellanea, Cista 3, Fasc. 5, nr. 2.

s közülük 48-an Háromszékre érkeztek. Az Alsókománából származó Radul Bublecze „a tavaszal ment el”, s az összeírás évében Sesi-Zoltánban lakott. Many Bugh a felsőkománai jobbágy útja pedig az erdővidéki Barótra vezetett.²¹⁵

Függetlenül attól, hogy a jövevények Erdély határain innenről vagy túlról származtak, közülük, akik helyben maradtak, igyekeztek az élet törvényét követni és hasonlítani a helybéli földművelő parasztság többségéhez. Mások viszont tovább őrizték a félig nomád, állattenyésztő, pásztorkodó életmódot, s élvezték annak előnyét, ami azt jelentette, hogy szemben a telkes jobbágyokkal, nem kellett megküzdeniük az egyre nyomasztó adóterhekkel.

A fejedelemségkori Erdély soknemzetiségű elvi magatartásnormáit nemcsak a jobbágyok esetében figyelhetjük meg. Ez, a korabeli erdélyi nemesség, főnemesség összetételében is tükröződik, ui. a magyar nemesek mellett más nemzetiségű uraságok is élhették szokványos életüket, amennyiben vagyoni alapjuk megfelelő biztosítékot nyújtott rangjuk, címük, kiváltságaik birtoklásához.

Az idegeneknek, a jövevényeknek, nemzetiségre való tekintet nélkül tehát, nem csak Székelyföld, de Erdély is otthonukká válhatott. Számos országgyűlési végzés vonatkozott arra, hogy a „más országbéliek” amennyiben meg akarnak telepedni, jószágot, örökséget szerezni, tisztséget viselni megtehetik, de annak érvényt az országgyűlés valamint a fejedelemtől: „ilendő submis(s)ioval igyekezzék impetrálni (alázatossággal kérni)”, melyet ha megnyerhetnek, úgy: „állapotjokhoz és residentiájokhoz képest érdemlett tiszteket is viselhetnek, de különben se jószágot ne bírassanak, se annál inkább tiszteket ne viselhessenek”.²¹⁶

Igaz közülük kevésnek sikerült bejutniuk a fejedelemség legfelsőbb törvényhozó testületébe, az országgyűlésbe, de például a Kendeffyek, a Macskásiak Erdély előkelő familiáihoz tartoztak. Fontos pozíciót betöltő román származású erdélyiekről is gyakran olvashatunk a korabeli okiratokban. Közéjük tartozott például Bethlen Gábor, Európa-szerte ismert diplomatája Markó-vajda is.²¹⁷

Veress Endre történész a korabeli okiratok gyűjteményének összefoglalójában kiemelte, hogy bár számát illetően kevés olyan „Literae armales”, azaz címeres levélre talált, amelyet Erdély fejedelmei, főleg Báthori Gábor és a Rákócziak adományoztak volna az erdélyi románoknak, de ezek a családok végül is hasonló jogokat élveztek, mint bármely más nemestársuk; joguk volt fegyver használatára, részt vehettek az országgyűlésen, adót nem fizettek, ellenben kötelezettek voltak a hadakozás idején harcra felszerelt katonákat küldeni a fejedelmi had erősítésére.²¹⁸ David, Prodan az 1651-1680-ból származó fogarasföldi urbáriumok közzétételét kísérelő tanulmányában viszont arra utal, hogy II. Rákóczi György és Apafi Mihály fejedelem idejében számos román származású erdélyi jutott nemeslevél birtokába. 1657 tavaszán.”Marginai Ona Janos boér levelében Asszonyunk eő Nga. minden penzen vett eöröksegit nobilalta”²¹⁹ A fejedelemasszony, Bornemissza Anna a „Meltosagos Havasalföldi Vajda eő kegileme Erdelyi Dridif Janos Deak nevü becsületes hívét (...) az ki alacsony rendbul szarmozot ugyan de dicsegetes maga viselése és josagos cselekedeteinek gyakorlása által” megnemesített és „Fogaras Földön Fogarasi varunkhoz tartozo Dridif nevü” faluban három házat, házhelyet külső-belső javaival együtt adományozott neki.²²⁰

²¹⁵ David, Prodan: *Urbarile ...*, pg. 400, 403.

²¹⁶ *Magyar Törvénytár 1540-1848 évi erdélyi törvények*. Fordították és utalásokkal ellátták: Dr. Kolosvári Sándor és Dr. Övári Kelemen, Budapest, 1900, pg. 110.

²¹⁷ *Erdély Története 1606-tól 1830-ig*. Szerkesztette Makkai László, Szász Zoltán, Köt. II. Budapest, 1986, pg. 745.

²¹⁸ Andrei, Veress: *Documente ...*, VII. köt. pg. IX.

²¹⁹ David, Prodan: *Urbarile ...*, pg. 34-35, 190.

²²⁰ David, Prodan: *Urbarile ...* pg. 923-924.

Végezetül befejezőként elmondható, hogy a különböző típusú források egyértelműen igazolják, hogy a 17. században az erdélyi román szolgálattévők ki-, vagy bevándorlását, érvényesülésüket a fejedelemségben nem befolyásolták vagy mozgatták a „nemzeti élet” irányította hatalmi törekvések. Nem üldözte őket sem a magyar, sem a szász földesúr, hiszen mint ismeretes abban a korban az alkalmas, olcsó munkaerőre mindenütt szükség volt. Megművelésre váró föld volt bőven mindenfelé, bárkinek jutott tehát letelepedésre alkalmas terület az akkor 700 000-1 millió lelket számláló Erdélyben épp úgy, mint a szomszédos román vajdaságokban. 1642 tavaszán a beszerceiek és a moldvaiak között zajló perben a moldvaiak is arra hivatkoztak, hogy: „miért igyekezzem más ember földét lelkemre venni”, a nélkül is elég pusztá földé vagyon Moldovának.²²¹

Ugyanakkor az üldözések helyett számos országgyűlési határozat vonatkozott épp arra, hogy az uratlan, lézengő embereket, legyenek azok oroszok, (szlávok), románok, muntyánok, rácok vagy bulgárok, más jövevényekkel egyetemben telekre kényszerítsék. Az 1628. évi országgyűlés ezt így fogalmazta meg: „Az mi az jószágainkban lakozó uratlan oroszok és oláhok állapotját illeti, igen illendőnek itiltük mi is ... az kinek földökön olyan budoso uratlan oroszok, és oláhok comperiáltatnak (találtatnak), senki szolgálni nem akarván, csak úgy élnek mint a herék, hogy az olyanokat az domus terrestris (földesúr) szabadon absque omni metu (minden félelem nélkül) megfoghassa és kezesithessen.”²²²

A korabeli tények rövid bemutatása is arra utalnak, mennyire értelmetlen, de főleg tudománytalan félremagyarázni a múltban történt valóságot, s a nyomorult emberek sorsát másként értelmezni, mint ahogy az a valóságban alakult. Belemagyarázás alapján etnikai természetű jelenséget keresni ott, ahol azt nem, vagy csak kivételes esetben volt kénytelen megélni a korabeli ember. Hiszen közismert, hogy minden szolgálattévő vagy jobbágy, ha munkáját becsülettel végezte értéket jelentett. A kérdés nemzetiségvonatkozású torzítása csupán politikai érdekeket szolgált a 19. és a 20. de tűni a 21. századiak számára is. Vélekedésükkel kapcsolatban kijelenthetjük, azoknak semmi közük sincs a korabeli események valóságához.

Természetesen az sem tagadhatjuk, hogy az „idegen fiakkal” a máshonnan érkezett jobbágyokkal szembe vegyülhetett bizonyos gög vagy fölényérzet a helybéli főnemesség vagy nemesség, esetleg a falustársak részéről. Mindez viszont nem nevezhető csupán erdélyi sajátoságnak, azon belül is magyar-román viszonynak, hiszen mint ismeretes minden zárt, hagyományos társadalom szinte természetes válaszreakciójaként jelenik meg az új, a szokatlannal szembeni kételkedés, az elutasítás.

Feudal contracts in the Szekler Land

In Szekler (székely) society, with its special military duties, the situation of the feudal tenants was exceptional.

Within the limits of the seventeenth century, feudal tenants arriving from foreign lands to settle in the land of the Szekler formed a special group alongside the indigenous feudal tenants. For the time being they desired no more than a secure place where they could protect themselves and their families from the vicissitudes of the time. Their arrival was connected with that seventeenth century phenomenon whereby the Szekler nobles accepted so-called external feudal tenants on the basis of a decree of the diet similar to that employed by the nobles of the royal counties and the Transylvanian Saxon seats.

Within the framework of the legal customs of the peasant world, these brief contracts offer insights into the relationship between the noble and his tenant which we could hardly obtain

²²¹ A., Veress: *Documente ...* köt X. pg.116.

²²² *Erdélyi Országgyűlési Emlékek*. Szerkesztette: Szilágyi Sándor, köt VIII. Budapest, pg. 484.

elsewhere. They offer possibilities for question and response with which we can further modulate our impressions of the life of the feudal tenants. For example, we can learn who they were and where they came from, why were they forced to take up the life of a feudal tenant. Further; what were those duties and rights, sometimes written but often unwritten rules, which governed the steps of both tenant and noble. Finally the conditions for desertion and return to the land of birth and, through exhaustive examination, even ethnical aspects can be explored.

Looking at the content of the feudal contracts and the conditions of the time we can state that economic differentiation, starvation, disease, and natural disasters were the factors causing these feudal tenants to migrate.

The certificates witness to the fact the arriving feudal tenants were in a preferential situation compared with both their indigenous fellow tenants and the feudal tenants of the Fogaras region and the Royal Counties. Desertion of Wallachia and Moldavian tenants was only forbidden if the deserters remained on Transylvanian territory. Thus, they were free to return to their homelands at any time.

With regard to the ethnical aspect, on the basis of the contents of the certificates in- and out-migration in Transylvania was unconnected with nationality. The motor of migration was the economy and the economic possibilities forced to migrate.

Garda Dezső (Gyergyószentmiklós):

A székelők és 1918. december 1.

Az antant hatalmak Magyarország felosztásáról 1918 őszéig

„Az Osztrák-Magyar Monarchia sírját az antant két lapáttal ásta meg: titkos szerződésekkel és szövetséges-közi megállapodásokkal, valamint a nemzetiségi mozgalmak vezetőinek tett ígéretekkel és hivatalos, félhivatalos nyilatkozatokkal” – írta Ormos Mária, Magyarország és az antant hatalmak viszonyáról. A sírásás egyik fontos epizódját a bukaresti titkos szerződés képezte. Ezt az angol, a francia, az olasz és az orosz kormány nevében bukaresti követeik írták alá 1916. augusztus 17-én, míg román részről Ion Brătianu miniszterelnök látta el kézjegyével. A konvenció értelmében a román kormány kötelezte magát a háborúba való belépésre, a szövetségesek pedig elismerték országának területi integritását, valamint jogát a 4. cikkelyben felsorolt területekre. E cikkely leírta Románia háború utáni határait. Keleten a fennálló orosz-román határt ismerte el. Ezután a határ Galícia és Bukovina, illetve Galícia és Magyarország vonalát követte. A Tisza mentén négy kilométerrel túlhaladta Vásárosnaményt, s onnan dél felé fordulva hat kilométerrel Debrecen felé haladt el. A Fehér-Körös és a Sebes-Körös torkolatától három kilométerrel nyugatra szelte át a Köröst, hogy Szegedtől északra érje el ismét a Tiszát. Innen a folyót követte a Dunáig, majd a Dunát Románia akkori határáig. Ily módon tehát Romániának ígérték Bukovinát, Erdélyt, a Partiumot, a magyar alföld keleti részét és a Bánságot. A szerződő felek kötelezték magukat, hogy „nem kötnek különbékét, sem pedig általános békét másként, mint együttesen és egyidejűen”. A szövetségesek Romániának a leendő békekonferencián egyenjogú részvételt helyeztek kilátásba.²²³

E szerződés tartalmát nem mindegyik antanthatalom képviselője vette szó szerint. Annak tudatában, hogy az ígéreteket a katonai szükségletek diktálták, némelyikük úgy vélekedett, hogy beváltásukat nem kell egészen komolyan venni. Bármiként is gondolkodtak azonban az antant országok követei, a szerződést a hatalmak aláírták, s érvényét addig, amíg Románia vállalt kötelezettségeinek eleget tett, nem lehetett kétségbe vonni.

A titkos szerződés nem jelentett egyebet, mint katonai szövetséges szerzését egy ellenséges hatalom megcsonkításának ígérete fejében. Időközben azonban újszerűen közelítették meg Magyarország felosztásának lehetőségét. Ezt a háború jellegének és a követendő céloknak a megfogalmazása jelentette. E törekvésből az első világháború idején és közvetlenül befejezése után megszületett a háború és a béke elvi magyarázata, s ami ennél fontosabb: a tervezett békemegoldások indoklási rendszere. Ezt az amerikai, angol vagy a francia diplomaták különböző értelmezésekben fejtették ki. Az alapérvet az Egyesült Államok elnökének jelentették, amelyeket részben már az antanthatalmak is a magukévá tettek. Most már nem volt ajánlatos annektálásról, területfoglalásról, stratégiai határról beszélni, sokkal inkább a nemzeti jogokról és az önrendelkezési elvről. Az önrendelkezési elvet kapcsolatba hozták a demokrácia és a liberális szabadságjogok eszméjével.

1916. december 6-án a központi hatalmak hadjárata Bukarest elfoglalásával véget ért. A román kormány az események kényszerítő hatására fegyverszünetet kötött a központi hatalmakkal. 1918. május 7-én a központi hatalmak aláírták Romániával a bukaresti békét. E különbéke értelmében Románia nem lehetett hadiállapotban a központi hatalmakkal, ha az Osztrák–Magyar monarchia

²²³ Ormos Mária: *Az Osztrák-Magyar monarchia felbomlásának néhány kérdéséről.* = Az 1918-19-es magyarországi forradalmak. Fel. szerk. Vadász Sándor és Dobrándy Loránd. Budapest, 1978. 7-25

vagy Bulgária leteszi a fegyvert. Ezen cikkely ellenére 1918 őszén Románia területi igényeinek érvényesítésére két módszerrel kísérletezett. Egyrészt bizonygatta, hogy a bukaresti béke nem ingatta meg a titkos szerződés érvényét, másrészt pedig a nemzeti önrendelkezés elvét hangsúlyozta. 1918-tól elsősorban a román emigráció vezetői, köztük Take Ionescu, kezdtek a román nemzeti egység nevében szervezkedni. A kétféle érvelés a háború befejezése után összefonódott, oly módon azonban, hogy a demokratikus és nemzeti elvek Brătianu szájából kissé idegenül hangzottak.²²⁴

A magyar őszi 1918-as forradalom

Őszi 1918-as forradalom

A Magyar Nemzeti Tanács 1918. október 23-24-én alakult meg. Elnöke Károlyi Mihály volt, programját Jászi Oszkár dolgozta ki. Programjában a háború azonnali befejezését, a független magyar állam megteremtését, demokratikus átalakulást, szociális reformokat, a nemzetiségekkel való megbékélést hirdette. Kinyilvánította az ország területi integritásának sérthetlenségét.²²⁵

A történészek október 30-át tartják az 1918-as évi magyar forradalom kitörése kezdetének. Ekkor a budapesti Astoria szálló előtt estefelé nagy tömeg verődött össze, és követelni kezdte, hogy történjen már valami. Erre az egyik szónok bejelentette, hogy a nemzeti tanács elhatározta, hogy maga veszi kezébe a hatalmat, és a kormányt nem létezőnek tekinti. Még aznap éjszakáján az összeverődött csöcselék a honvédelmi minisztérium fogházából kiszabadította a rabokat, közben éjfél tájban pedig, Heltai Viktor tartalékos főhadnagy Göndör Ferenc assisztálása mellett néhány katona segítségével a térparancsnokságot hatalmába kerítette. Károlyiék a letartóztatott Várkonyi tábornok várparancsnok helyébe Heltai Viktort nevezték ki várparancsnokká.²²⁶

A hadsereg Böhm és Pogány befolyása alatt a szocializmus osztályhadseregévé vált. Pogány József vezetésével, a ki a budapesti katonatanács elnöke volt a tiszteket leváltották és helyükbe ún. bizalmi tiszteket választottak. Ezek a bizalmi férfiak voltak Pogány első kommunista ügynökei, akiknek révén gyorsan terjedt a rombolás munkája.²²⁷

1918. október 31-ére virradó éjjel a Nemzeti Tanácshoz átvált munkások és katonák megszállták a középületeket, a postát, a telefonközpontot, a Keleti pályaudvarról visszahozták a bevagonírozott katonákat. Semmiféle erő nem volt, amely szembeszállhatott volna a tömegekkel. Az emberek, – kabátjukon őszi 1918-asával – lelkesen ünnepelték a győzelmet. Hadik lemondott, s a király gróf Károlyi Mihályt nevezte ki miniszterelnökké. A kormány a Károlyi-

²²⁴ Ormos Mária: *Padovától Trianonig 1918-1920*. Kossuth könyvkiadó. Budapest, 1983. 13-19

²²⁵ Gottfried Barna: *Hadseregszervezés és a Székely Hadosztály*.= Gottfried Barna–Nagy Szabolcs: *A Székely Hadosztály története*. Tortoma könyvkiadó, Barót. 2011. 38.

²²⁶ Doberdói Breit József: *A Magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a Vörös Háború története*. Kiadja a Magyar Királyi Hadtörténelmi Levéltár. Budapest. 1925. 28.

²²⁷ Doberdói Breit József: *i.m.* 55.

, a Polgári Radikális és a Szociáldemokrata Pártból alakult meg néhány párton kívüli szakember bevonásával. A kormány tagjai: belügyminiszter gróf Batthyány Tivadar, aki a király személye körüli miniszter feladatait is ellátta, kereskedelem-, ipar- és közlekedésügyi miniszter Garami Ernő, földművelésügyi miniszter Búza Barna, aki egyúttal ideiglenesen az igazságügy-miniszter tisztét is betöltötte, vallás- és közoktatásügyi miniszter Lovászy Márton, honvédelmi miniszter Linder Béla; tárca nélküli miniszterek: Nagy Ferenc (közélelmezés), Jászi Oszkár (nemzetiségi ügyek), Kunfi Zsigmond (népjóléti ügyek).

A kormány programja kimondta az ország függetlenségét, de elismerte Károlyt királynak, választójogot és politikai szabadságjogokat, radikális birtokpolitikát, munkaügyi és népjóléti intézkedéseket ígért. Az esküt a király előtt tették le.

Az est folyamán lelőtték gróf Tisza Istvánt.²²⁸ **1918. november 1-én** a forradalmat köszöntő munkásgyűléseken – a MÁV Gépgyárban, a Csepeli lőszergyárban –, a köztársaság kikiáltását követelték. Ennek hatására Károlyi fölmentést kért és kapott a királynak letett eskü alól. A kormány úgy határozott, az államforma kérdését az alkotmányozó gyűlés fogja eldönteni. A forradalom győzelmének híre vidéken azonnal radikális akciókat váltott ki: a jegyzőknek mintegy harmadát elkergették, sok helyen lefoglalták a nagybirtokok magtárait, az üzletek árukészleteit, lefegyverezték a csendőrséget. Az egész országban munkás és helyi nemzeti tanácsok alakultak.

Tisza István

1918. november 2-án a Szociáldemokrata Párt szervezésében megalakult a budapesti Központi Munkástanács, amely legfontosabb feladatát a rend megőrzésében jelölte meg. Kunfi Zsigmond fölhívta a munkásságot, hogy a konszolidáció érdekében 6 hétre függessze föl az osztályharcot. Elrendelték a fegyverek beszolgáltatását. E napon hangzott el Linder pacifista beszéde: „Nem kell hadsereg többé!” Megkezdődött a katonatanácsok átszervezése.

A padovai fegyverszünet és a belgrádi béketárgyalások

1918. november 3-án Padovában az Osztrák-Magyar Monarchia megbízottai aláírták a fegyverszüneti szerződést. Az olaszok által kijelölt demarkációs vonal azonos volt a történeti Magyarország határaival. Bár a fegyverszüneti feltételek Magyarországra nézve nem jártak konkrét következményekkel, általános természetű előírásait rá is vonatkoztatták az antant hatalmak, anélkül hogy Magyarország hozzájárulását kérték volna. A fegyverszünetet a monarchia nevében kötötték meg.²²⁹

A balkáni hadsereg parancsnoka Franchet d'Esperey a padovai fegyverszüneti szerződéssel kapcsolatban jelezte, hogy ő illetékes a balkáni fronton a fegyverszünet megkötésére és nem ismerte el a padovai szerződést. Mivel folytatta előnyomulását a magyar

²²⁸ Az új kormány névsora. = Székely Nép, 1918. november 2.

²²⁹ Ormos Mária: *i.m.* 59. és Fegyverszüneti tárgyalások az olasz fronton. = Székely Nép, 1918. november 2. és Az olasz fegyverszünet feltételei. = Székely Nép, 1918. november 6.

határ felé **1918. november 6-án** Károlyi Mihály vezetésével kormányküldöttség utazott Belgrádba. A béke és fegyverszüneti tárgyalások eredményét Károlyi Mihály miniszterelnök és külügyminiszter, s Jászi Oszkár nemzetiségi miniszter **18** pontba foglalták össze. Franchet d'Esperey az erdélyi nemzetiségi kérdésben a Szamos, Beszterce, a Maros és Tisza határolásaival állapította meg a demarkációs vonalat az antant csapatok parancsnoka, és Magyarország stratégiai pontjainak megszállását követelte. A bel-béke megőrzéséért és esetleges lázadás esetére kikötötte magának, hogy a vízi-utakat és vasutakat igénybe fogja venni. Károlyi Mihály a béke-, és fegyverszünet feltételeknek minden kikötését nem fogadta el. Végül is november 13-án Linder Béla tárca nélküli, a békétárgyalások előkészítésével megbízott miniszter aláírta a belgrádi fegyverszüneti szerződést, amely hat gyalog- és két lovashadosztály felállítását engedélyezte Magyarországnak. Az antant csapatok számára lehetővé tette az ország stratégiai pontjainak indoklás nélküli megszállását. A demarkációs vonal a Nagy-Szamos felső folyásától Marosvásárhelyig, onnan a Maros mentén Szegedig, majd a Baja-Pécs vonaltól északra a Drávaig húzódott. így, más országrészek mellett a Székelyföld, Erdély déli része, a Bánát is a demarkációs vonalon túlra került. A konvenció jogi alapot teremtett a történelmi Magyarország említett területeinek megszállására.

Székelyföldről így látták a belgrádi tárgyalásokat: „Mint a Székely Újság múlt számában hírül adtuk, a kormány kiküldöttei gróf Károlyi Mihály vezetésével Belgrádba utaztak, a fegyverszünet megkötése céljából.

A magyar népkormány kiküldöttei november 7-én este találkoztak Belgrádban Franchet d'Esperey francia tábornokkal, az antant délkeleti hadseregének főparancsnokával a fegyverszünet feltételeinek a megállapítására. Három hét előtt – kijelentése szerint – sokkal kedvezőbb feltételek mellett köthettünk volna fegyverszünetet. Ma le vagyunk győzve. A magyar kiküldöttek 6 órakor megjelentek a francia tábornok előtt.

Károlyi Mihály gróf a küldöttség tagjait egyenként bemutatta D'Esperey tábornoknak.

Franchet d'Esperey a francia hadsereg balkáni parancsnoka

Azután Károlyi Mihály gróf előlépett és felolvasta a magyar népkormány memorandumát, mely 18 pontból áll.

Ezen pontok lényege, hogy a külpolitikában teljesen pacifisták vagyunk, hallani sem akarunk az imperializmusról és a német szövetségről. Teljesen hívei vagyunk a nemzetek társaságának. Ami a cseh és délszlávkérdést illeti, elfogadjuk a cseh, délszláv állam felállítását, csupán az államhatárok megállapításánál vannak óhajaink.

A tábornok válaszában kijelentette, hogy Magyarország 1867-ig népszerű volt Franciaországban. Rákóczit és Kossuthot tisztelték és a magyar népet szerették a franciák. 1867

óta azonban Magyarország teljesen a németek járomszalagjára került és a magyarok elnyomták az ország határain belül élő nemzetiségeket. A magyarok együtt mentek a németekkel és együtt fognak meglakolni és fizetni. Egyedül Károlyi Mihály gróf orvosolhatja a nép bajait, tömörüljön tehát a magyar nép Károlyi mellett és támogassa őt, mert Károlyi az egyetlen ember, aki enyhítheti a helyzetet.

A fegyverszüneti feltételek aláírása után a magyar küldöttség táviratot intézett az entente államokhoz, melyben közlik, hogy a szerződést csak abban az esetben írhatják alá, ha a béketárgyalásokon biztosítva lenne a magyar állam határai.

Vasárnap délben megérkezett Belgrádból egy futár, aki meghozta az antant válaszát a magyar-kormány memorandumára. Az a **válasz** nem válasz, hanem elutasítás.

A kormány összehívta a Nemzeti Tanácsot, mert úgy találta, ebben a súlyos helyzetben a kormány nem vállalhatja a felelősséget, inkább a nemzeti tanácsra bízta a saját sorsát is.

Károlyi Mihály, feltárta az ország jelenlegi helyzetét, mely azt parancsolja, hogy kössük meg a fegyverszünetet és írjuk alá D' Espery feltételeit.

A nemzeti tanács ehhez hozzá is járult.

Linder minisztert a kormány megbízta, hogy utazzék azonnal Belgrádba a fegyverszüneti szerződés aláírására. Linder este Belgrádba utazott.”²³⁰

Ormos Mária szerint, Magyarország objektív helyzete 1918 őszén lényegesen rosszabb volt, mint amilyennek a kortársak látták, és rosszabb, mint amilyennek maga Károlyi Mihály is hitte. A negatív tényezők közül a közvélemény elsősorban kettőt érzékelt: a háborús vereséget és a nemzetiségek elszakadási törekvéseit. Magyarországon azonban nem ismerték az antantnak a nemzetiségeknek tett ígéretét Magyarország területi megcsonkítására vonatkozóan, melyet az Amerikai Egyesült Államok elnöke is magáévá tett. Sokan abban reménykedtek, hogy a vereség következményeit Wilson elvei mérsékelni fogják, valamint abban, hogy a nemzetiségi vezetőkkel tárgyalni lehet. Magyarországon úgyszólván az emberek nem fogták fel az ország politikai súlyának csökkenését és diplomáciai szinten nemzetközi elszigetelődését.

Magyarország helyzetéről a Budapesten kialakult csalfa kép elemei közé tartozott, hogy a kormány, míg Horvátország elszakadását azonnal elismerte, láthatóan bízott abban, hogy a román, szlovák és szerb politikusokkal tárgyalni lehet. Feltételezték: a tárgyalások kompromisszumra vezethetnek, és az ország területén a magyar közigazgatást stabilizálni lehet addig is, amíg majd a békekonferencia magyar részvétellel meghozza végső döntéseit úgy, hogy az ország a lehető legkisebb csonkítást szenvedje el. A korabeli magyar politikusok nem tulajdonítottak kellő jelentőséget annak a rendszeres diplomáciai munkának, amelyet a cseh, a román és a délszláv emigráns csoportok, nemzeti bizottságok évek óta kifejtettek. Az új magyar kormánynak alig voltak kapcsolatai, s nélkülözte azokat a diplomáciai, személyes és baráti kapcsolatokat, amelyekkel a románok, csehek és a délszlávok rendelkeztek.²³¹

1918. november 8-án a cseh hadsereg egységei megkezdték a Felvidék megszállását. 1918. november 9-én a minisztertanács megbízta Károlyi Mihályt az önálló magyar külügyminisztérium és külképviseleti szervek föllállításával. A külügyi igazgatásról az 1918. évi, V. néptörvény intézkedett. Magyarországnak azonban ekkor csupán Ausztriával voltak diplomáciai kapcsolatai. Ugyancsak november 9-én üzent hadat Románia Németországnak, ami gyakorlatilag Magyarország ellen irányult.

Székelyföldi szemmel Magyarország helyzete 1918 novemberének elején

Vákár P. Arthur az események kortársa így értékelte a november eleji eseményeket: „A győztes forradalom sikerének végső biztosítékaként teljesebbé ment minden demokratikusan érző magyar embernek legfőbb politikai vágya: *Magyarország függetlensége*.

²³⁰ Fegyverszünet = Székely Újság, 1918. november 14.

²³¹ Ormos Mária: *i.m.* 61-62.

A forradalom megdöntötte a királyságot és most a magyar jog örök forrása, a nép akarata jogilag is tisztán fogja körvonalazni az új népköztársaság közjogi formáit, miután annak belső tartalmát már amúgy is megadta az október harmincadik! vértelen szabadság mozgalom.

S a magyar nemzet és a hadsereg egy szép reggelen megvalósulva látta régi vágyát, Károlyi Mihály gróf Magyarország miniszterelnöke lett. Érezte mindenki, hogy ez nem egyszerű személyváltozás lesz, de az egész multi rendszer összeomlik, hogy helyette egy új világ, egy új Magyarország épüljön fel. A múlt rendszert egy vezető politikus halála pecsételte meg s politikai ellenfelei nem nyilatkozhatnak Tisza István haláláról szebben, mintha azt mondják, hogy a geszti családi sírboltban egy rendszer van örökre eltemetve.

A nagy világrengető események középpontjában a Magyar Nemzeti Tanács állott, s ez a szerv a népek lelkében élő egy közös érzésnek adott kilobbanást akkor, amikor az első *Népkormánytól* bevette azt a puritán esküt, amelynek szövege ez: „Esküszöm, hogy Magyarországhoz hű leszek, teljes függetlenségét megvédem, minden erőmmel a magyar javát, szabadságát és haladását fogom szolgálni. Isten engem úgy segítjen!”

Vákár P. Arthur – a gyergyói Nemzeti Tanács elnöke

És jött a hömpölygő híradat s megmozdult az ország. Az ország nagyhete után, beköszöntött Gyergyó nagyhete is. Előbb egy-két ember értette meg az eseményeket, fogta fel az események horderejét, s míg a háborút viselő Magyarország határszélein mindenki az ellenség előli menekülésre gondolt, addig a békéért forradalmi cselekedetre megérett Magyarország biztos szemmel tekintett a jövőbe, s a tisztán látók nyugalma átömlött a nyugtalankodók lelkébe, s a menekülés láza elült. A pár emberből álló mag körül lassú csoportosulás, tömörülés kezdődött, s míg az ország igen sok helyén szervezetlenül, tanácstalanul állottak az emberek, Gyergyó-szentmiklóson nov. 1-én szervezkedett s 2-án már meg is alakult a gyergyói Nemzeti Tanács.”²³²

Nemzeti Tanácsok és nemzetőrségek létrejötte Székelyföldön

Székelyföld szinte minden településén megalakultak a Nemzeti Tanácsok. Mi a gyergyói és a háromszéki nemzeti tanácsok létrehozását érzékeltetnénk.

A gyergyói Nemzeti Tanács és végrehajtó-bizottságának megalakulása után a következő kiáltványt tette közé:

²³² Az ország, s a mi nagyhetünk.= Csíkvármegye, 1918. november 10.

„Katonák, Polgárok!

A Nemzetőrség ma megalakult és szervezkedését megkezdette.

A Nemzetőrség hatásköre városunkra és a községekre egyaránt kiterjesztetett.

A Nemzetőrség parancsnokságát *dr. László Dezső* főhadnagy, — irányítását *Mihály József* rendőrkapitány vette át. Az egyes szakaszok és századok parancsnokságára harctérről visszajött vitéz tisztjeink jelöltettek ki.

A Nemzetőrséget harctérről visszajött vitéz katonáink és szolgálatra jelentkezett polgáraink fogják alkotni.

Katonák! Polgárok!

E felelősségteljes órákban szívetekhez és eszetekhez szólunk. Hosszú, gondterhes útvonalakon, míg a harctérről hazavergődtek, szomorúan láthattátok azt a pusztítást, amelyet fegyveres és fegyvertelen katonáink állomásokon épületekben, anyagban és emberben végeztek.

Elég csak annyit mondanunk, hogy míg a gyergyói Nemzeti Tanács közeli frontjainkról elutazó idegen ajkú katonáinkat békés megértéssel lefegyverezte, addig a gyergyói medencén átutazó fegyveres és fegyvertelen katonaság egyetlen egy napon több mint egy millióra rugó kárt okozott.

Katonák! Polgárok!

Tudjátok-e, hogy minden elpusztított krajcárnyi értékkel a magyar nemzet vagyona, — a mi — a mindnyájunk vagyona pusztul el?

Tudjátok-e, hogy dicsőségesen kivívott független magyar hazánk függetlenségét, jelenjét és jövőjét veszélyeztetjük, ha lelépünk a törvényesség, a becsület útjáról? !

Tudjátok-e, hogy a fejetlenséggel, a rombolással, a béke, rend és csend megzavarásával ellenségeink kárörömét növeljük és vágyát gyarapítjuk, hogy hazánkra törjenek s a győzelem óráiban örömeinktől megfosszanak.

Katonák! Polgárok!

Ahol rend, csend és békesség volt, azt ott védelmezzük és biztosítsuk, ahol pedig a rend, csend és békesség megbomlott állítsuk vissza.

Ez a dicsőséges feladat a Nemzetőrségre hárul.

Tömörüljete, jelentkezete, foglaljátok el méltó helyeteket!

Ha dicsőséget szerezteket neveteknek, nekünk messze idegen harctereken, szerezzeteket itthon is.

Csináljátok rendet, békességet, hogy hálaadó imára gyűlhessünk össze.

Az Isten háza után a Nemzetőrség legyen az a hely, ahová tisztult lélekkel beléptek.

Az ünnepélyes eskü, amit a Nemzeti Tanács kezébe leteszteket, megszenteli fegyvereiteket, s lépteiteket, cselekedeteiteket, s mit házaitok, testvéreiteket, városotok és községeitek nyugalma, biztonsága érdekében teszteket, s ezt mindnyájunk hálája, imádsága fogja kísérni.

Fel a legszentebb szolgálatra, — a tüzhely védelmének szolgálatára.

Éljen független magyar hazánk! Éljen a békés nép!

Éljen a csend, a rend, a békesség!”²³³

A gyergyói Nemzeti Tanács végrehajtó bizottságát a következő személyek alkották: Dr. Vákár P. Artúr elnök, Dr. László Dezső – Nemzetőrség parancsnoka, Mihály József rendőrkapitány.

²³³ A gyergyói Nemzeti Tanács végrehajtó bizottságától. = Csíkvármegye, 1918. november 10.

A Nemzeti Tanács mellett megalakult a Nemzetőrség, melynek tagjainak többsége becsülettel és lelkiismeretességgel végezte szolgálatát...²³⁴

A székely városokban, többek között Kézdivásárhelyen is megalakult a Nemzeti Tanács „Csütörtökön, október 31-én délután 3 órakor — olvashatjuk Székely Újságban, — az Erdélyi Szövetség kézdi kerületi választmánya a Kaszinó helyiségében népes gyűlésre jött össze és kimondotta csatlakozását a Nemzeti Tanácshoz.

A gyűlést — melyen körülbelül 40-en vehettek részt polgárság és katonatisztek, dr. Szilveszter Ferenc elnök nyitotta, meg s lelkes beszédében ismertette az eseményeket, üdvözölte a megjelenteket.

Elnök ezután rátért a tárgyra és indítványozta, hogy az Erdélyi Szövetség kézdi kerületi választmánya táviratilag üdvözölje az országos és Erdélyi Nemzeti Tanácsot, melyet a gyűlés éljenzéssel fogadott el és nyomban elküldte az üdvözlő táviratokat. Majd a helyzettel kapcsolatos dolgokat beszélték meg, mellyel a gyűlés véget ért.

Pénteken, nov. 1-én d. u. 3 órakor a város képviselőtestülete tartott rendkívüli közgyűlést dr. Molnár Dénes h. polgármester elnökletével melyen a képviselőtestületi tagokon kívül igen sokan vettek részt mások is.

A közgyűlésen dr. Szilveszter Ferenc indítványára következő táviratot intézte a város a Nemzeti Tanácshoz:

„Nemzeti Tanács”

Budapest.

Kézdivásárhely város képviselőtestülete mai rendkívüli közgyűlésén határozatilag kimondotta, hogy a Nemzeti Tanácsnak a város tisztviselői karához intézett táviratát tudomásul véve, jegyzőkönyvileg megörökíti, legszélesebb körben szó szerint szokott módon közhírré teszi. Kimondotta, hogy mivel a jövő Magyarország sorsát immár a Nemzeti Tanács és kebeléből alakult Nemzeti Kormány vette kezébe és azon fáradozik, hogy az ellenséggel gyorsan megbéküljön, önálló és teljesen független Magyarországon teremtsen,— Kézdivásárhely város képviselőtestülete mindenben magáévá teszi a Nemzeti Tanács és kormány törekvéseit, ebből az alkalomból és megértő lelkesedéssel üdvözli, vállalkozásában a legmesszebb menőleg támogatja annál is inkább, hogy a nemzetállam a független szabad Magyarország minél előbb valóra váljék, a békés munka korszaka elkövetkezzék és a népek küzdelmében elvérzett fiaink beláthatatlan hekatombája árán egy szebb, boldogabb jövőre virradjon.

Mivel a fennálló állami rend folytonosságát a Nemzeti Tanács és kormány fenn akarja tartani, — kimondja a képviselőtestület, hogy a helyi Nemzeti Tanács megalakulásával is a város ügyeinek vezetését további intézkedésig a megválasztott és kinevezett hatósági közegek kezében hagyja, a rendőrséget pedig a belső rend és fegyelem érdekében szükség esetén polgári őrséggel kiegészíti. A képviselőtestület sürgősen felkéri a Nemzeti Tanácsot és kormányt, hogy haladéktalanul gondoskodják határaink biztonságáról, s nehogy a románság részéről újabb romlásnak legyen kitéve a székegység, addig is rendelje el, hogy senki se meneküljön el otthonából, mindenki maradjon családjá körében és bizakodó lélekkel várja be az események jobbrafordulását.

Polgármester²³⁵

A Nemzeti Tanács mellett a Nemzetőrség is megalakult Kézdivásárhelyen. A Székely Újság a következőképpen mutatta be a nemzetőrség létrejöttét a székely kisvárosban: „Az ádáz háborúk vége. A határt őrző katonáink családi tűzhelyükre tértek vissza. A békét a nyugalmat

²³⁴ Uo.

²³⁵ Az erdélyi Szövetség Kézdi kerület választmánya és Kézdivásárhely csatlakozott a Nemzeti Tanácshoz.= Székely Újság, 1918. november 3.

és csendet óhajt minden becsületes lélek. Fájdalom, mindig voltak és lesznek, akik a zavarosban halászni szeretnek. Olyanok is vannak, kiket a bosszúvágy, vagy a nemtelen irigység vezet. A válságos viszonyok között csak úgy lehetünk biztonságban, hogy egymás felett őrkdünk, vigyázunk. A Nemzeti tanács kötelességévé tette minden községnek, hogy polgáraiból nemzeti őrseget állítson fel. Városunk előljárósága is megtette erre nézve a felhívást. Nem tudom kik és hányan jelentkeztek. Nehogy azon visszás állapot forduljon elő, hogy egyik-másik e fontos szolgálat alól magát kivonhassa. Közérdekből ki kellene mondani, hogy a város minden itthon levő lakója 18-tól 60 éves korig a helyi nemzeti őrsegek tagja.....”²³⁶

A Háromszék megyei Nemzeti Tanács létrehozását a Székely Újság a következőképpen mutatta be: „Megyénk alispánja, dr. Török Andor hétfőn délelőtre Sepsiszentgyörgyre értekezletet hívott össze a Háromszék megyei Nemzeti Tanács, megalakítása végett. De már vasárnap délelőtt szükségét érezték a megye központján, hogy ott haladéktalanul megalakítandó a Tanács és e célból vasárnap délután gyűlést hívtak össze a városházára.

Alig volt idő az értesítésekre, de azért színültig megtelt a díszterem s nagy tömeg állott a vármegyeház előtt, ahol az esküvésre megjelent magyar katonaság is fel volt állítva.

Dr. Király Aladár elnöknek szíve mélyéből fakadó és a szívekbe markoló megnyitó beszéde csodálatos mély hatást gyakorolt.

Minden polgári és katonai hatóság a jelen levő képviselőik útján s egész közönség kitörő örömmel csatlakozott a Nemzeti Tanácshoz, s elhatározását az elnöknek adott kézszorítással erősítette meg.

Ezután a népgyűlés dr. Kovásznai Gábor indítványára Sepsiszentgyörgyről 15 tagú vezető tanácsot választott, ezt meg, s felhatalmazta arra, hogy magát szükség szerint kiegészítse. A tanács elnöke dr. Király Aladár, titkára Zayzon Ferenc főgimnáziumi tanár. Tagjai: a polgárság részéről: Szabó Ferenc asztalos, Óváry Károly birtokos, Nagy Lajos birtokos, Gyárfás Béla dohánygyári aligazgató, Imreh György szövőgyári munkás, Montag Imre dohánygyári igazgató, dr. Koréh Lajos ügyvéd, Galbács János építész, Végh Endre főgimn. tanár, Neuman Miksa birtokos, Ráduly Miklós görög keleti lelkész, id. Sass József birtokos, a hadsereg részéről pedig Császár Béla százados, Molnárffy Béla huszárszázados, Tamás Sándor főhadnagy és Tölcséres István, Lázár Gergely népfelkelők.

A népgyűlés még megállapította a fontosabb teendőket és az irányelveket, s azután a vármegyeház elé felállított katonaság megesketésére került a sor. Polgárság és katonaság mély áhítattal hallgatta dr. Király Aladárnak a katonákhoz intézett beszédét, akik harsány hangon, kitörő öröm közt tették le az esküt.

A vezető tanács azonnal munkához látott, s minden lehető intézkedést megtett a rend és nyugalom biztosítására. Megállapította, hogy mindaddig, míg a szükség kívánja, permanenciában marad s a polgári leányiskola emeleti termében éjjel-nappal nyitva levő irodát tart. Hétfőn délelőtt a megye minden részéből érkeztek a vármegyeház dísztermébe összehívtak.

Dr. Török Andor alispán megnyitva a gyűlést, beszédében reámutatva a teendőkre, átadta az elnöki széket dr. Király Aladár nyugalmazott főispánnak, ki lelkes beszédben tette meg előterjesztéseit.

Utána Ferency Géza, Megyaszai Mihály, dr. Sófalvi Ferenc, dr. Kiss Árpád, Végh Endre, dr. Dávid János és Zayzon Ferenc beszéltek, végül Végh Endre terjesztette elő az előkészítő bizottság javaslatát a Nemzeti Tanácsnak megalakítására. E célból járásonként 6—6 tagot javasoltak, azzal, hogy ezen kiküldött tagok a helyi viszonyoknak megfelelőleg egészítsék ki magukat. A járásonkénti Nemzeti Tanácsokba a következőket választotta meg a gyűlés:

1. *Kézdivásárhelyen*: Dr. Szilveszter Ferenc gimn. tanár elnökle alatt dr. Dávid János orvos,

²³⁶ Nemzeti őrség városunkban.= Székely Újság, 1918. november 7.

dr. Dienes Ödön ügyvéd, Szócs Károly szeszgyáros, Szűcs Mihály tímár, Rózsa Elek birtokos.
2. *A kézdi járásban:* Megyaszy Mihály elnökle alatt Péterfy Árpád tanító (Lemhény), Bodó Albert birtokos (Torja), dr. Zakariás István orvos (Alsócsernáton), Oláh Dániel római katolikus esperes, Dimián Konstantin görög keleti esperes (Bereck).

3. *Az orbai járásban:* Szombathy István elnökle alatt Roediger Lajos ny. tanár (Kovászna), Csomós Lázár szabó (Kovászna), Bartha Samu tanító (Barátos), ifj. Olasz Sándor földmives (Kovászna), Ördög József cipész (Kovászna).

4. *A nagyborosnyói szolgabírói kirendeltségben:* Kovács Árpád ref. lelkész elnökle alatt Voloncs Miklós ref. esperes (Maksa), Dima János g. kel. lelkész (Magyarbodza), Jóós András (Kisborosnyó), Aulik István cipész (Nagyborosnyó), Fazakas András korcsmáros (Magyarbodza).

5. *A sepsi járásban;* Dr. Kiss Árpád ügyvéd elnökle alatt Hallter Ottó birtokos (Bodok), Salamon Márton ig.-tanító (Mikóújfalu), Bene István ref. lelkész (Aldoboly), Barabás József birtokos (Bodok), Kónya György birtokos (Angyalos).

Dr. Ferency Géza elnökle alatt dr. Sófalvy Fülöp Ferenc ügyvéd (Nagyajta), dr. Solymossy István orvos (Barót), Boér Olivér birtokos (Hídvég), Bardoc Samu birtokos (Nagybacon), A köpeci kőszénbányamunkások egy kiküldöttje.

Katonai tanácsosok: Bedőházy Gábor százados, Boér Árpád főhadnagy, Kolumbán István főhadnagy, dr. Debrecy Béla zászlós.

Ezzel a gyűlés véget ért, a miután a válogatott vezetők dr. Király Aladár elnökle alatt értekezletet tartottak és letették az esküt a Nemzeti Tanácsra.

A nemzeti tanács a népkormány rendelete alapján eltiltotta a szesz italok árulását s az italméréseket és korcsmákat bezáratta és a rendelet megtartására szigorúan felügyel.

Intézkedéseket tett arra nézve, hogy az élelmiszereknek a vármegye területéről való kivitele magakadályoztassék s a népesség a közfogyasztási cikkekkel idejében el legyen látva a főleg, hogy a szükséges pénzállományok késedelem nélkül megérkezzenek.

Távirati úton azzal a kéréssel fordul a népkormányhoz, hogy Erdély ellenséges megszállását minden erejével akadályozza meg.

Ezekben a keretekben mozognak a tanács intézkedései, melynek egyetlen céljuk a nyugalomnak, a személy- és vagyonbiztonságának, az élet mindennapi rendjének megóvása, a békés polgári munka biztosítása.”²³⁷

1918. november közepének magyarországi és nemzetközi eseményei

Bartha Albert vezérkari ezredest Kézdivásárhely díszpolgárát november 10-én hadügyi miniszterré nevezték ki. A székely származású minisztert kinevezése alkalmából a kézdivásárhelyiek nevében dr. Molnár Dénes polgármester-helyettes üdvözölte.²³⁸ 1918. november 11-én Bartha Albert az új hadügyminiszter rendeletet adott ki az új hadsereg fölállításáról, ugyanakkor megpróbált különleges egységeket is létrehozni a helyi lázadások megfékezésére.

A Linder helyébe lépő Bartha Albertnek súlyos örökség jutott. Az országban gyakorlatilag nem volt használható katonai erő. Az új miniszter legfontosabb feladatának a haderő megteremtését, a belső rend helyreállítását, a katonatanács befolyásának csökkentését tekintette. Utóbbi a hadügy területén önálló hatalmi szervként működött, szociáldemokrata vezetés alatt. A tanácsok formálisan is beépültek a hadseregbe, hiszen Bartha december 2-án kénytelen volt kiadni a katonatanács és a bizalmi rendszer bevezetésére vonatkozó rendeletet. Széleskörű beleszólási jogot kaptak ezzel a hadügyek irányításába, a politikai ellenőrzés jogával élve hatalmat gyakorolhattak az alakulatok fölött.

²³⁷ Háromszékme gyei Nemzeti Tanács me galakulása = Székely Újság. 1918. november 7. és a Háromszékvárme gyei és a sepsiszentgyörgyi Nemzeti Tanács.= Székely Nép, 1918. november 6.

²³⁸ Bartha hadügyminiszter üdvözlése = Székely Újság. 1918. november 16.

Az új hadügyminiszter kiáltványt adott ki november 11-én Magyarország Szent István-i határainak védelméről. Ezt a célt kívánta szolgálni az új, három részből álló magyar nemzeti fegyveres erő, amely a hadseregből, a nemzetőrségből és a polgárőrségből tevődött össze. Bartha hadseregszervezési elképzelései novemberben az öt legfiatalabb korosztály behívására épültek. Ezeknek az évfolyamoknak a lakóhelyükhöz legközelebb eső póttesthez vagy kiegészítő parancsnoksághoz, ahol pedig ilyenek nem voltak ott az állomás-parancsnokságra kellett bevonulniuk. A rendelet alkotója a „*közszellem erkölcsének ereje alá helyezte*” annak végrehajtását. Kilátásba helyezte, hogy a bevonulók iránt érzett hála a birtokpolitikában (földreform), illetve az állami alkalmazások területén fog megnyilvánulni.²³⁹

1918. november 12-én Bécsben kikiáltották a köztársaságot, a császár lemondott. Eckartsauai vadászkastélyában 1918. november 13-án nyilatkozatot adott ki: lemondott az államügyek vitelében való részvételéről, de magáról a trónról nem. 1918. november 13-án a Károlyi kormány aláírta a belgrádi katonai konvenciót, amely a demarkációs vonalat a délszláv és román érdekeknek megfelelően módosította, de északon változatlanul hagyta. Ugyanekkor kezdett tárgyalásokat Jászi Oszkár a román vezetőkkel, majd a szlovák Milán Hodzával. A tárgyalások eredménytelenül végződtek.

1918. november 16-án, miután Németországban és Ausztriában kikiáltották a köztársaságot, a magyarországi tömegkövetelésnek engedve, a Nemzeti Tanács a parlament kupolacsarnokában kihirdette az öt cikkelyből álló néphatározatot, amely szerint: „Magyarország minden más országtól független és önálló népköztársaság.” Ezt követően a képviselőház föloszlott, a főrendiház pedig berekesztette üléseit.

1918. november 17-én Budapestre érkezett Kun Béla és az Oroszországban szervezett kommunista csoport sok más vezetője. A Magyarországra érkezett kommunisták tárgyalásokat kezdtek a baloldali szociáldemokratákkal és a forradalmi szocialistákkal. Ugyanezen a napon az osztrák államtanács határozatban rögzítette igényét Nyugat-Magyarországra.

1918. november 21-én a Károlyi kormány állami kezelésbe vette a budapesti közúti és helyi érdekű vasutakat. 1918. november 22-én felkérték a lakosságot, adja be fölösleges ruhaneműjét, cipőjét, hogy fölruházhassák a hazatért hadifoglyokat, leszerelt katonákat.²⁴⁰

A frontról hazatérő katonaság viselkedése

1918 novemberének elején kezdtek haza érkezni a frontról a székely katonák és hadifoglyok. Vákár P. Arthur Gyergyószentmiklóson gyűjtést szervezett számukra. A Csíkvármegye lapban közzétett felhívásában így fogalmazott: „Testvéreink! Polgáraink! A hazatérő katonaság fogadására és szükségleteinek fedezésére áldozatainkat hozzuk a haza oltárára. Adakozzunk a nagy időkhöz mért bőkezűséggel. Adományokat elfogad és hírlapilag nyugtáz a „Csíkvármegye” is. Pár szóval, de meleg szívvel mindenkit kér Dr. Vákár P. Arthur.”²⁴¹

A hazatérő gyergyói katonák egy része a Böhm és Pogány befolyása alatt a szocializmus osztályhadseregévé vált. Ők ugyanis a bizalmi férfiak rendszerének köszönhetően a székely ezrekben is népszerűsítették a kommunizmus eszméjét. A november első tíz napján érzékelhető, a frontról hazatért katonák, de a helyi lumpen elemek magatartását Vákár P. Arthur a következőképpen mutatta be: „Sok felől halljuk, hogy katonák és civilek rongálják, pusztítják a közvagyonot. Nemcsak rabolnak, de oktanul pusztítanak is. Megrongálnak vasúti, postai, távírdai. épületeket és berendezéseket. Rombolnak és pusztítanak katonai épületekben és barakkokban, ahol a fölhalmozott anyagot is hasznavetelenné teszik, megsemmisítik. Mindebből a köznek nagy kára van, maguknak az illetőknek pedig semmi hasznuk.

²³⁹ Gottfried Barna: *i.m.* 48.

²⁴⁰ Rubint Dezső: *Az összeomlás.* Globus Nyomda, Budapest, 1922.

²⁴¹ A hazatérő katonaság fogadása.= Csíkvármegye, 1918. november 10.

Hanem igenis ártanak a rombolók maguknak és a magukfajta szegény embereknek. Mert a károkat helyre kell majd állítani. Az összerongált vasúti kocsikat, a középületeket meg kell csinálni, sőt az elpusztított magánvagyon egy részéért is kártérítést kell fizetni. Kinek a pénzéből? A háborúcsináló politikusokéból és Conrad, Ár, Waldstetten és más efféle katonai főuszítók pénzéből? Szó sincs róla! Hanem igenis a szegény embernek adójából. Tudják meg a rombolók, hogy gonoszságukkal a szegény embereknek okoznak kárt. Tudják meg a szegény emberek is, és álljanak az útjába mindenféle rombolásnak.”²⁴²

Ebben az időszakban Gyergyószentmiklóson fegyveres összeütközésre is sor került egy városi rendőrőrmester és a Nemzetőrség egyik tagja között. A rendőrőrmester utasítás nélkül önféjűleg járt el egy ügyben, ami összeütközésre vezetett. A rendőrőrmester fegyvert használt, s a nemzetőr apja megsebesült. A Nemzetőrség ezt sérelmezte s panasszal élt a Nemzeti Tanácshoz, melynek vezetősége méltányolta a Nemzetőrség panaszát: az őrmestert nyomban elbocsátotta, s helyébe a Nemzetőrség kebeléből Jánosy Mátyást városi rendőrőrmesterré nevezte ki.²⁴³

Kézdivásárhelyen is elégedetlenkedtek a hazatért katonák. A város alpolgármestere dr. Molnár Dénes a következőképpen próbálta mérsékelni a frontról hazatért bakákat: „Nem a hatóság hangján, de – azon tapasztalatokból és tudottakból kifolyólag, amelyek ismeretéhez, mint a hatóság ez – időszerinti feje jutottam, – *a kérelem* hangján fordulok a hazatért katonákhoz.

Városunk tőle telhető anyagi erővel rajta van, hogy pillanatnyi segítségére legyen a hazatérteknek és segíti azzal, amivel lehet és más fontos érdekek sérelme nélkül lehetséges.

Hogy továbbra is telessünk valamit úgy a hazatért katonák érdekében, mint az egész lakosság javára, szükség van arra, hogy minden munkabíró ember ott, ahol munkát kap, munkába álljon. Nagy a hiány főleg a mezőgazdasági és malomipari munkaerőkben. Ha ezt nem pótoljuk, a közélélezés fog fennakadni.

Ez okból úgy a városra, mint a vidékre hazatért katonákat arra kérem, hogy munkakeresés céljából forduljanak a városi tanácshoz ahova a munkaigénylők bejelentik szükségletüket. A községekben alakult nemzeti tanácsokat pedig szintén kérem, hogy hassanak oda, hogy a békés munka megkezdéséhez és folytatásához minél több munkaerő álljon rendelkezésre. Mindazokat pedig, akik bármely munkásnak munkaalkalmat tudnak adni, arra kérem, hogy ugyancsak a városi tanácshoz jelentsék be szükségletüket.”²⁴⁴

1918. november 6-án Szabó Zoltán vezérőrnagy – többek között – a következőket írta a frontról hazajött katonákról: „*Mint már jelentve lett a hírlapok által elterjesztett fegyverletételi és leszerelési parancs az embereket teljesen megvadította és nem engedelmeskednek senkinek sem.*” Az Erdély védelmére rendelt alakulatok karhatalomként való alkalmazását kizártnak tartotta, legfontosabb feladatának azt tekintette, hogy a bevagonírozás helyére vezesse őket, hogy minél előbb megszabadítsa tőlük Erdélyt. A leszerelési rendelet megjelenése után a 204. gyalogezred (szerb, horvát többségű ezred) parancsnoksága és csapatai teljesen feloszlottak, vonaton és gyalog özönlöttek vissza, ahogy az 1. lovashadosztály nagyobb része is. Utóbbi részei Marosvásárhelyre, a 216. dandár Segesvárra vonult bevagonírozni. Szabó Zoltán így írt erről: „*A csoportparancsnokság reméli, hogy ezen menetcélok elérése után az emberek kifáradva talán türelemmel lesznek, hogy egy esetleges vasúti elszállítást türelmesen megvárjanak.*” A feloszlott, szétszéledt alakulatok emberei a Maros és a Küküllők völgyében lövöldözve, fosztogatva, a közbiztonságot veszélyeztetve, rendetlenül hagyták el a Székelyföldet. A legénység mellett – vagy előtt – a csoportparancsnokság főként osztrák állampolgárságú adminisztrációs személyzete élén a vezérkari főnökkel távozott, ahogy a tiszték egy része is, valamint az összes tábori csendőr. A csoporthoz tartozó intézmények,

²⁴² Kinek a kára.= Csíkvármegye, 1918. november 10.

²⁴³ Fegyveres összeütközés.= Csíkvármegye, 1918. november 10.

²⁴⁴ Kérelem a hazatért katonákhoz.= Székely Újság, 1918. november 24.

raktárak, gazdasági telepek alkalmazottai is mind elhagyták szolgálati helyüket. Szabó nem tehetett mást, mint az összes nem mozgatható (nem volt mivel, kivel mozgatni) hadianyagot, élelmet és jószágot átadta a Székelyföldön alakult nemzeti tanácsoknak, amelyek később részben a bevonuló románok kezébe kerültek.

A Linder által jegyzett leszerelési rendelet Székelyföldön is megtette a hatását, ahogy a forradalom híre, szelleme is. Csíkszeredában anarchia uralkodott, a katonai raktárakat kifosztották, a tisztek rangjelzéseit letépkedték. Az erdélyi csoportparancsnoksággal megszűnt az a katonai vezetési magasabb-parancsnokság, amely azzal a szándékkal jött létre, hogy az ország keleti határait óvja, kerete, irányítója legyen az alárendelt erőknek. Erdély katonailag teljesen védtelenné vált.²⁴⁵

Közhangulat Gyergyószentmiklóson 1918 novemberének elején

A székely városokban a lakosság nagy része elégedetlen volt a helyi közigazgatással. Az urbánus központokban minden rendszertelenséget és mulasztást a háborúval takargattak. Látszólag a háború áldozatai szenvedéseinek orvoslásával voltak elfoglalva. Valójában számos polgármester, jegyző a menekülteknek, hadiözvegyeknek járó segélyek egy részét saját meggazdagodására használta fel. Sok helyt a frontról hazatérő katonák számon kérték a háborús intézkedéseket. Vákár P. Arthur szerint „az intézkedések félszegek, a mulasztások súlyosak, s a sérelmek velőig hatóak voltak.”

Mint írta: „Gyergyószentmiklós város 1916. év óta nem készített költség előirányzatot, nem készített zárszámadást, nem vagyonleltárt. Községi üzemében az egyetlen villamos világítás évi 60 ezer korona kárral dolgozik. Múltból leltára, jelenből vagyonmérlege nincs, egyesek kereskedtek. Milliós kasszákat egy ember számfejtett, kezelt és ellenőrzött. Kormánybiztosságok által megállapított tény, hogy a város neve alatt meg nem engedett üzletkötések történtek. Államrendőrség állapította meg, hogy egyesek a menekültek és kitelepítettek kárára vagyonokat szereztek. A közellátásban a pajtáskodások és a nepotizmus dühöngtek s nem azok találtak meghallgatásra, akiknek torkát a nyomor összeszorította, hanem akik utat találtak a közellátás szerveihez. Katonai átvonulási illetékekből a város lakói 10—20 évre minden adójukat fedezhették volna; de ez a törvényben biztosított jog a katonai számvevő őrmesterek tetszésére volt bízva. Millióktól esett el így e két év óta szüntelenül katonaság által megszállott város.”²⁴⁶

Az 1918. november 10-i nagygyűlés Gyergyószentmiklóson

1918. november 10.-én Gyergyószentmiklóson több ezer polgár, katona és munkás gyűlt össze a Kossuth Lajos téren, hogy hitvallást tegyen a magyar köztársaság mellett, kiegészítse a Gyergyói Nemzeti Tanács végrehajtó nagybizottságát, s megfogalmazza követeléseit, hogy mit kíván a város ügyvitelével szemben, hogy a háború négy esztendejének panaszai elnémuljanak. A népgyűlést dr. Gross Tivadar közjegyző indítványára Kolumbán Ferenc birtokos nyitotta meg, s felhívta a jegyzőt, hogy a Nemzeti Tanács újonnan alakított névsorát terjessze elő. Ennek alapján a gyergyóiak megszavazták a Gyergyói Nemzeti Tanács végrehajtó bizottságának a javasolt tagjait. Az elnök Dr. Vákár P. Arthur maradt. A szavazás után a tömeg dr. Vákár P. Arthur beszédét félbeszakította, s felolvastatta a polgárság és katonaság jogos követelését tartalmazó határozati javaslatot, mely a következőket tartalmazta:

„1. Követeljük, hogy a Gyergyószentmiklós város ügy-, és vagyonkezelésének fő felügyeletével Dr. László Dezső, gyergyószentmiklósi ügyvéd, nemzetőrségi főparancsnok bizassék meg; 2. követeljük, hogy a Nemzeti Tanács végrehajtó-bizottságából egy bizottság küldessék ki,

245 Gottfried Barna: *i.m.* 52.

246 A mi forradalmunk.= Csíkvármegye, 1918. november 17.

amely a városi tisztviselők egész háborús hivatali működését felülvizsgálja

3. követeljük, hogy a Nemzeti Tanács mondja ki, hogy úgy a város polgárságának valamint katonaságának és hozzátartozóinak mindennemű sérelme és hadikára a törvényesség és a népjóléti intézmények figyelembevételével orvosoltatnak;

4. követeljük, hogy az összes városi tisztviselők közhivatali tevékenységükért teljes vagyoni jóállást vállaljanak és az összes tisztviselők ingó és ingatlan vagyona írásban is a község és egyesek kárainak fedezésére biztosíttassék.”²⁴⁷

Hosszas meggyőző tárgyalás után lehetett eljutni odáig, hogy a kiküldöttek kölcsönösen elfogadták a békés megoldást biztosító javaslatot. Az elfogadott javaslatnak előzetes eseménye volt a Nemzetőrségnek azon állásfoglalása, amely a város összes hivatalnokait Mihály rendőrkapitány és Márton Tamás városgazda kivételével el akarta mozdítani állásukból.

A nagygyűlési vita után, a több ezer emberből álló tömeg a következő határozatot fogadta el:

„I. A Nemzeti Tanács fölkéri és megbízza Dr. László Dezsőt, hogy a város ügyes vagyonkezelését nyomban átvegye.

II. A Nemzeti Tanács kimondja, hogy a városi tisztviselők egész háborús hivatali - működését egy, a kebeléből-kiküldött bizottsággal ellenőrizteti és felülvizsgálhatja és az időközben megüresedett állások betöltése érdekében pályázatot hirdessen.

III. Követeljük, hogy minden városi tisztviselő az alanti. „Nyilatkozat”-ot írja alá.

Nyilatkozat. Melynél fogva alattírt mint Gyergyószentmiklós rendezett tanácsú város tisztviselője kötelezőleg kijelentem, hogy az 1886. évi XII. tc. 86. §.-a alapján — összes ingó s ingatlan vagyonommal teljes kártérítési és fizetési kötelezettséget vállallok Gyergyószentmiklós r. t. várossal szemben mindazon, kárért, melyet hivatalos eljárásomban akár cselekvés, akár mulasztás által szándékosan vagy vétkes gondatlanságból, a városnak és egyes városi lakosoknak — jogtalanul és illetéktelenül okoztam még arra az esetre is, ha lemondás folytán hagynám is el állásomat, vagy fegyelmi eljárás útján elrendelt vizsgálattal is a kár fegyelmileg ellenem megállapíthatnék, miért is se ingó, se ingatlan vagyonomat nem adhatom el, se el nem ajándékozhatom, azt letiltottnak, zálogba adotttnak tekintem Gyergyószentmiklós r. t. város részére.

A határozat elfogadása után a nagygyűlést Vákár P. Arthur beszéde zárta, aki „a polgárság és a katonaság egybeforradásának szükségét, s az abban rejlő erőt hangsúlyozta. Lelkesítő beszédére egy szívből és egy lélekből zúgott fel a mindnyájukat uraló kiáltás: éljen a köztársaság”²⁴⁸

Míg ezek az események lezajlottak, jött a hír, hogy a határt román járőrök lépték át. A gyergyói Nemzeti Tanács arról értesült, hogy 10-40 főnyi járőr tartózkodik Tölgyesen, Bélborban, Békáson, Gyimesbükkön és Csíkszentmártonban. A járőrök parancsnokai, azt jelentették, hogy nekik semmi ellenséges szándékuk nincs, s hogy csak a rend fenntartására kaptak utasítást.

Tölgyesről vissza is vonult a 30 főből álló járőr, s a bélbori járőr parancsnokával a gyergyói Nemzeti Tanács telefonon beszélgetett, s később a gyimesbükki járőr parancsnoka érdeklődött az eseményekről. Nagy volt a csodálkozása a parancsnoknak, amikor hallotta, hogy a forradalom szellője Olaszországot, Franciaországot érintgeti, s hogy a világáramlat Romániát nem fogja kímélni.²⁴⁹

A Székely Nép szerkesztője a következőképpen mutatta be a román hadsereg tölgyesi, bélbori, hollói és borszéki bevonulását:

„A tölgyesi szoroson át 30 főből álló román granicsár, határőr katona lépte át szerda

²⁴⁷ Uo.

²⁴⁸ Uo.

²⁴⁹ Uo.

reggel a határt egy hadnagy vezetése alatt. A román katonák senki által fel nem tartóztatva Tölgyesen keresztül Borszék felé Hollóig vonultak. Vezetőjük kijelentette, hogy nem mint ellenség jöttek, senkit nem bántanak, és hogy utánuk egy egész divízió fog bemasírozni.

Az osztagot négy élelmiszeres kocsí követte, állatokat is hoztak magukkal és a vezénylő tiszt főbelövetés terhe alatt megtiltotta, hogy a lakosságtól bármit is rekviráljanak. Ahol átvonultak röpcédulákat szórtak szét.

Már Holló előtt volt a román osztag, amikor a tölgyesi vámnál egy román százados autója jelent meg, aki maga mellé véve Dobribán községi bírót, az osztag után sietett, s azt a parancsot közölte velük, hogy tekintettel a Magyarország és Románia közt folyó tárgyalásokra, ne haladjanak egy lépést se tovább. Hollónál szállást csináltak a román katonák és kijelentették, hogy reggel elhagyják a magyar földet. A megállást parancsoló román százados azzal távozott, hogy hasonló célból Bukovina felé utazik. A bevonult román csapat azt beszélte, hogy egyidejűleg az összes szorosokon átlépték a határt, de hivatalos megállapítást nyert, hogy ez nem felel meg a valóságnak.

Csütörtök délután a román osztag öt katonája reggel megjelent Tölgyesen Veres főszolgabírónál, és kijelentették hogy Tölgyes, Holló, Borszék községekben átveszik a rend fenntartását. A polgári hatóságok maradjanak a helyükön, a nemzetőrségnek azonban amelyet még tegnap fenntartandónak véltek, le kell szerelnie.

.....Csütörtökön a Hollóig eljutott román osztagot a polgárőrség felszólította, hogy hagyják el a magyar földet. Az osztag erre elvonult.”²⁵⁰

A gyergyószentmiklósiak nem a románok, hanem a francia hadsereg megszálló csapatainak a megjelenését várták. Gyergyószentmiklós vezetői feles óvatossággal megtették az előkészületeket egy esetleges antant megszállás esetére, s 12 tiszt és 500 főnyi legénység részére a férőhelyet előkészítették.

A gyergyói Nemzeti Tanács a népgyűlés határozata alapján a városi adminisztrációt felügyelet alá helyezte.

Előbb az a felfogás uralkodott, hogy meg kell várni az alkotmányozó gyűlés összeülését, de az antant hatalmakkal folytatott fegyverszüneti és békétárgyalás az elé a kényszerhelyzet elé állította Magyarországot, hogy államformája tekintetében nyomban döntést provokáljon.

A Budapesten székelő Magyar Nemzeti Tanács körtáviratban kereste meg az ország vármegyei, és nagyobb körletekre kiterjedő Nemzeti Tanácsait, s kérte őket, hogy a magyar köztársaság mellett foglaljanak állást.

A gyergyói Nemzeti Tanács a felhívásnak eleget tett. Magyar Nemzeti Tanácsnak a következő választ küldte:

„A Magyar Nemzeti Tanácsnak

Budapest,

Képviselőház.

Világátalakulástól, nemzetek hatalmas evolúciójától magyar nemzet sem maradhat távol.

Magyar Köztársaság Turul madara előtt mi is meghajtjuk, zászlónkat, kik a keleti határ vérzivatarait magyarként álljuk.

A gyergyói Nemzeti Tanács nevében:

Dr. Vákár P. Arthur.”²⁵¹

A többi nemzeti tanácsok is ehhez hasonló véleményt küldtek Budapestre. Ezt a határozatot egyhangúlag országos határozattá emelte a november 16-ára az Országgyűlés képviselőházának kupolacsarnokába összehívott nagygyűlés. November 16-ikát tehát a Magyar Köztársaság napjának tekintették.

²⁵⁰ Román katonák a tölgyesi járásban.= Székely Nép, 1918. november 16.

²⁵¹ Uo.

A magyar köztársaság elleni támadás

Míg az antant hatalmak Magyarországot lefegyverzésre, hadserege felszámolására kényszerítették, a csehek, szerbeket és a románokat a magyarok elleni támadásra biztatták. Nyugat-Magyarországra a csehek törtek be, s ellenállás nélkül megszálltak nyolc vármegyét, jóllehet, e magyar vármegyék tót ajkú lakosainak egy része tiltakozott az ellen, hogy ők Magyarország testétől elszakíttassanak. A magyar harcosok pár nap alatt visszafoglalták e területeket, s a megszállott vármegyék területének legnagyobb részét a cseh, szlovák csapatok elhagyták.

Délen a szerbek lépték át a magyar határt, s ellenállás nélkül nyomultak előre a Bácskában, de sem élet, sem vagyonban nem tettek kárt.

Míg ezek az események nyugaton és délen történtek, az alatt a népkormány miniszterei és a román komité tagjai *Aradon tárgyaltak*. A román komité tagjai 26 erdélyi vármegyét akartak Magyarországtól kiszakítani.

Vákár P. Arthur a cseh, szerb és a román területi követelésekről így vélekedett: „Ezek a követelések így beállítva nem fedik a Wilsoni békeelveket, mert hiszen világbéke, csak a népek boldogulása révén érhető el, úgy, hogy egyikkel ne nyomassák el a másik kárára, s ezer éves történelem kártyavár módjára ne döntsék halomra. Bízunk benne, mert bízunk kell, hogy a nagy nemzetekkel folytatandó béketárgyalás nem újabb problémák megteremtésén, hanem a régiek helyes megoldásán fog felépülni. Wilson Európába jön, s mi az Egyesült Államok elnökének ezen európai útjától a kérdések tisztázódását reméljük. Nem az a fontos tehát ami idáig a Wilsoni elvek ellenére több-kevesebb erőszakossággal történt, hanem az a fontos, ami a béketárgyaláson történik. A világháború e hó 12-én délelőtt, 11 órakor megszűnt, s aminek ezután jönnie kell, az a népek önrendelkezési alapjára helyezett béketárgyalás. Erdély ideges közvéleménye a nyugalom álláspontjára helyezkedett, mert a népek önrendelkezési jogának elismerése minden mást inkább foglal magában, mint Magyarország feldarabolását. Ne a völgyekből szemléljük az eseményeket, hanem menjünk fel a határhegyek legmagasabb csúcsára, s onnan a nagy messziségbe tekinthetünk. A népek az örök-békét akarják megteremteni, s az örök béke nem vérző sebeket akar ütni a népek testén, hanem gyógyítani akarja az eddigi sebeket.”²⁵²

A Székely Nép szerkesztője a következőképpen értékelte a román megszállás lehetőségét: Egészen hitelesen hangzó hírek szerint mégis csak megszállják Erdélyt. Nincsen módunkban ellenőrizni a megszállás céljait és méreteit. Az ország jelen helyzete, - ne kutassuk most kinek mulasztásából vagy hibájából – az ellenállás gondolatát is kizárja. Nem marad tehát egyéb hátra, meg kell nyugodnunk a keserű valóságban...”

A cikkíró elutasította a katonai ellenállás lehetőségét is. Mint írta:

„Erdély sorsa nem a fegyvereken dől már el. Békekonferencia dönt felette., s ha ez a döntés Románia javára szólana – úgy megszállás nélkül is odajutna. A megszállás nem jelent végleges birtokba lépést. Mi bízunk Magyarország szerencsecsillagában, bízunk a wilsoni elvek érvényesülésében, s erős a hitünk, hogy ez a keserű megpróbáltatás is szerencsésen elmúlik rólunk...”²⁵³

A hadszínterekről visszatérő katonák és a nemzetőrségek egyes tagjai közötti ellentétekről Gyergyószentmiklóson

A gyergyószentmiklósi nemzetőrségnél érzékelték a frontról hazatérő katonák elégedetlenségét a nemzetőrségek személyi összeállításával kapcsolatban. Ezért a községi nemzetőrségekhez fordultak a katonák panaszaival. A községi nemzetőrségek parancsnokaihoz

²⁵² Nemzetiségi kérdés. = Csíkvármegye, 1918. november 17.

²⁵³ A románok. = Székely Nép, 1918. november 16.

írt levelükben a gyergyószentmiklósiak jelezték, hogy az olasz és francia hadszínterekről visszaérkező katonák elégedetlenek voltak a gyergyói falvak nemzetőrségeinek személyi összetételével. Szerintük ezekbe a nemzetőrségekbe fiatalabb korosztályúak, katonaság alól felmentettek és harctéri szolgálatot nem teljesítő egyének vétettek fel. A nemzetőrségbe azonban a frontról visszatért, jó magaviseletű, szegényebb sorsú katonákat kellett volna felvegyenek. Tehát arra kérték a gyergyói falvak nemzetőrségeinek parancsnokságát, hogy e rendelkezésnek megfelelően járjanak el.²⁵⁴

A hadsereg és a polgárőrség felállításával kapcsolatban Barta Antal hadügyminiszter az általa kiadott kormányrendeletben a következő utasításokat adta: a hadsereg tagjai az 1896., 1897., 1898., 1899. és 1900-ban született korosztály, s minden ehhez a korosztályhoz tartozó katona, aki már leszerelt, köteles a lakóhelyéhez legközelebb eső pótestnél vagy kiegészítő állomás parancsnokságnál jelentkezni. Ez a katonai szolgálat csak néhány hónapig tart és a hadsereg s nemzetőrség tagjai részesülnek először a földosztásban és állami alkalmazásban. Aki, nem jelentkezik, az ellen *a törvény teljes szigorával* fog a kormány eljárni. Minden közkatona élelmezésen kívül napi 10 koronát, tizedes tizenegy, szakaszvezető tizenkét, őrmester tizennégy, törzsőrmester tizenöt, tiszthelyettes napi tizenhat koronát kap. Jelentkezni kötelesek az említett korosztályokhoz tartozó tisztek is, akiknek arányosan nagyobb fizetést ad a kormány.

A rend második szerve a nemzetőrség. Önként jelentkezőkből áll, akiket katonaruhával, s fegyverrel látnak el és a szükséghez képest küldenek veszélyeztetett helyekre. Díjazásuk ugyanaz, mint a hadsereg tagjaié.²⁵⁵

Kivételt képeztek a főiskolai hallgatók, továbbá a nemzetőrség szervezése céljából soron kívül elbocsátott tanítók, tanárok és közigazgatási tisztviselők, akik ezen minősütségüket igazolni tudták. Akiknek abban az időben érvényes felmentésük volt, a rendelet értelmében nem tartoztak bevonulni.²⁵⁶

A budapesti Székely Nemzeti Tanács megalakulásáról

A román katonai támadás veszélyének körvonalazódása hozzájárult ahhoz, hogy a Budapesten lakó székelyek megalakítsák a Székely Nemzeti Tanácsot: Györffy Gyula személyében elnököt is választottak.

A székelyföldi nemzeti tanácsok egyes vezetői kétségbe vonták a budapesti Székely Nemzeti Tanács legitimitását. Vákár P. Arthur szerint, „Székelyföldnek legkiválóbb szülöttei, a hazafias székelység igazi képviselői szükségesnek tartják megállapítani, hogy a Budapesten lakó székelyek címén összeverődött társaság levitézlett munkapártiakból és Wekerle csatlósáiból áll, akiknek semmi, de semmi jogcímük sincs, arra, hogy ők alapítsák meg a székelyek Nemzeti Tanácsát. Budapesten ilyen tanácsot egyáltalán nem lehet alakítani, a főváros nem erre való hely. Azok, akik születésüknél és a székelység érdekében folytatott tevékenységüknél fogva erre hívatottak, idestova egy hete buzgólkodnak azon, hogy megalakítsák a székelyek nemzeti képviselőtét, de nem Budapesten és nem munkapártiakból, meg Wekerle-huszárokból, hanem a Székelyföldön, a székelység igazi, vezető férfjaiból.”²⁵⁷

A székely vezető férfiak egy része – közéjük tartoztak a gyergyóiak, – tiltakoztak a Magyar Nemzeti Tanács előtt, hogy a szerintük Budapesten összeverődött gyanús politikai, pártállású egyének képviseljék a székelységet. A Magyar Nemzeti Tanács és a Nép kormány mindenféle közösséget megtagadott e társasággal. A székely vármegyék Nemzeti Tanácsai is egymásután tiltakoztak a Budapesten megszervezendő gyűlés ellen, s a marosvásárhelyi

²⁵⁴ A községi nemzetőrségek parancsnokaihoz.= Csíkvármegye, 1918. november 17.

²⁵⁵ Hadsereg és polgárőrség felállítása.= Csíkvármegye, 1918. november 17.

²⁵⁶ Az öt legfiatalabb korosztály behívása.= Csíkvármegye, 1918. november 17.

²⁵⁷ Magyar Székely Nemzeti Tanács.= Csíkvármegye, 1918. november 24.

székely nemzetgyűlés összehívását sürgették. A budapesti Székely Nemzeti Tanács ellenfelei Budapestről megnyugtató távirati értesítéseket kaptak, amelyekben Ugron Gábor, Sebess Dénes, Jancsó Benedek, Gál Mózes jelezték, hogy ők a Marosvásárhelyen összehívandó nemzetgyűlést tekintik a székelység legitim gyűlésének.

A gyergyói Nemzeti Tanács – többek között, – Ugron Gáborhoz a következő táviratot írta: „Régmúlt történelmi idők szólama, hogy *a* székely nemzet Magyarország keleti határának védőbástyája: most valóra vált. A négy székely vármegye hétszáz ezer lelke e történelmi időkben testvérként egyesül, s várja igazi vezéreinek nemzetgyűlésre hívó szózatát. Magyarok voltunk, magyarok vagyunk, magyarok leszünk, bár az elmúlt rendszer mostoha testvérekként kezelt minket s ahelyett, hogy a bástyát erősítette volna, mostoha kezével gyöngítette azt. A Magyar Köztársaság Csaba vitézeit. Vezéreink vezessetek a munkára, hol a székely- magyar testvériesülés génusza vár.”²⁵⁸

A Gyergyói Nemzeti Tanács nevében a táviratot dr. Vákár Arthur elnök írta alá.

A háromszékiek a gyergyóiakkal ellentétben, szimpátiával figyelték a budapesti Székely Nemzeti Tanács tevékenységét. „A fővárosban dr. Györffy Gyula országgyűlési képviselő elnöklétével megalakult a Székely Nemzeti Tanács, – olvashatjuk a Székely Újság című lapban, – mely feladatául tűzte ki a székelység megmentését. Egy millió székely áll itt egy tömbben, zárt határok között, ősi kultúrával s nemcsak történelmi alapon, de a legszigorúbban vett wilsoni elmélet alapján is joga van a nemzeti léthez. A Tanács megtesz minden lépést a Székelyföld védelmére. Hazafias lélekkel üdvözljük mi is a Székely Nemzeti Tanácsot és sikert kívánunk munkájához. — Amint értesülünk, a kézdivásárhelyi Székely Társaság is gyűlésre jön össze ez ügyben.”²⁵⁹

Mind a budapesti, mind a székelyföldi csoportosulás szervezkedett. A Budapesten élő székelyek november 24-ére hívták össze gyűlésüket, míg a Székelyföldön tevékenykedők november 28-ára. Időközben egyes széki székely nemzetgyűléseket is szerveztek. Ilyen volt többek között a Kézdijárás székelyeinek a nemzetgyűlése, melyet november 21-én tartottak. A Székely Újság így tudósított a kézdivásárhelyi gyűlésről: „Csütörtökön, november 21-én Kézdivásárhely városházának nagy gyűlésterme zsúfolásig megtelt a kézdivásárhelyi székelyekkel. Nemzetgyűlésre gyűltek egybe székelyeink, hogy a Wilson-féle elvek alapján az önrendelkezés álláspontjára helyezkedjenek.

A nemzetgyűlést Megyaszai Mihály, a kézdivásárhelyi Nemzeti Tanácsának elnöke nyitotta meg lelkes, gyűjtő hatású beszédben, örömmel jelentve be, hogy lelkünk szép álmait, 48-as eszméinket testet öltötték az államforma megváltozásában, a magyar népköztársaság megszületésében. Zúgó éljenzés volt a válasz Megyaszai szavaira; – Éljen a magyar köztársaság!

Ezután Baka László székelyföldi római katolikus lelkész ismertette lelkes szavakban az államforma megváltoztatását s javasolta, mondja ki a kézdivásárhelyi Székely Nemzetgyűlés:

1. Isten iránti mélyeségű hálával veszi tudomásul, hogy a 400 éves osztrák közösség átkos igájából megszabadultunk és hogy nov. 16-án a szabad, független magyar köztársaság megszületett,
2. Tudomásul veszi, hogy az Országos Nemzeti Tanács tagjai sorába választotta Megyaszai Mihályt, kézdivásárhelyi Nemzeti Tanács elnökét, s őt az Országháznál tartott nov. 16-i ülésre behívta, s így a kézdivásárhelyi képviseltetéséről gondoskodott.
3. Lelke egész hevével üdvözlöi az országos Nemzeti Tanácsot, s az új köztársaság szolgálatára, bárkivel szemben való megvédésére följajánlja a munkáját, s ha kell vérét és életét
4. E cél érdekében az eddig függetlenségi és 48-as párt szervezetét köztársasági párttá alakítja át 48 tagú választmánnyal és 12 tagú végrehajtó bizottsággal.

Dr. Szilveszter Ferenc a kézdivásárhelyi Nemzeti Tanács elnöke indítványozta, hogy a

²⁵⁸ Uo.

²⁵⁹ Megalakult a Székely Nemzeti Tanács. = Székely Újság, 1918. november 14.

falvak Nemzeti Tanácsai is nevezzék ezután magukat Székely Nemzeti Tanácsnak. Indítványára elhatározták, hogy a november 28-i Marosvásárhelyen megtartandó székely nemzetgyűlésen a kézdi járás székelyeinek képviselőjére Márton Imrét kéri fel, a fővárosi Székely Nemzeti Tanácsnál pedig dr. Bodó Farkast.

Ezután Péterffy Árpád terjesztette elő a nemzetgyűlés következő határozati javaslatát:

1. Mindenekfölött törhetetlenül ragaszkodik Magyarország területi épségéhez a nemzetiségek önkormányzata mellett is fenntartandó államegységhez.
2. Bármely eshetőségre is készen állva, már most megállapítja, hogy a székelység jóval a honfoglalás előtt mint szabad nemzet itt székelt a Keleti Kárpátok lábánál és honszerző őseinket mint ilyen fogadta, velük a történelem folyamán testvéri kapcsolatba lépett, azonban sajátos nemzeti egyéniségét, tiszta jogegyenlőségen fölépült népuralmi alkotmány szerkezetét úgyszólván végig a 48-as teljes unióig híven megőrizte.
3. Ez alapon minden erőnkől tiltakozunk a magyar egységből való kiszakítás, idegen államtesthez csatolás gondolata ellen is.
4. Másfélezer éves létünk, történelmi jogunk birtokában Isten és a nagyvilág ítélőszéke: a békekonferencia előtt ezennel bejelentjük igényünket a Wilson féle önrendelkezési jognak ránk is alkalmazása tárgyában.
5. E tekintetben csatlakozunk az Országos Székely Nemzeti Tanácshoz, s felkérünk minden székelyt, hogy igaz érdekeink megvédelméért haladék nélkül egybe seregessenek.
6. Fölkérjük az Emkét, hogy a nemzetiségi elnyomás hazugságának kézzelfogható cáfolatául terjessze a békekonferencia elé az idők folyamán eloláhosódott magyar falvak, úgyszólván 48-ban és más időkben az oláhok által véresen kiirtott magyar családok neveit, de kiváltképpen az eloláhosodottakat – mint magyar tételt állíttassa be a népszámlálásba.

Horvát orszolai birtokos a rendre, fegyelemre és munkára hívta fel a jelenlevőket.

Bódi Ferenc, a gyűlés jegyzője a kézdivásárhelyi Kereskedők és Kereskedő Ifjak Társulatának a nemzetgyűléshez, küldött lelkes átiratát olvasta fel, melynek minden sorát magáévá teszi a nemzetgyűlés és Bódi indítványára állást foglalt amellett, hogy kívánja a moldvai magyarok (csángók) hozzácsatolását a székelységhez. A nemzetgyűlés Megyaszi elnök lelkes záró szavaival ért véget.”²⁶⁰

A román hadsereg és az Erdélybe való bevonulás

A román diplomácia már november hónapban is szorosan együttműködött az antant hatalmakkal Erdélynek, a Részeknek, Bánságnak és Máramarosnak Magyarország területéből való kiszakításában. A franciák a belgrádi béketárgyalásokon nem fogadták el a padovai tűzszünet békepontjait. Gróf Károlyi Mihályt ezeken a tárgyalásokon arra akarták kényszeríteni, hogy jelentős területeket adjon át Erdélyből és a Bánságból Romániának. November 13-án Aradon került sor a román-magyar tárgyalásokra, ahol a románok 26 vármegyét követeltek Magyarország területéből. Az antant hatalmak együttműködtek Romániával Erdély elfoglalásában. Először ők akartak bevonulni Kelet-Magyarország területére, hogy a román hódítás látszatát elkerüljék. Ezért a romániai katonai egységek előnyomulása magyar területre elmaradt, részben az antant balkáni haderői főparancsnokának utasítására, részben pedig a nagy hőésés miatt. Brassóban méter magasan állt a hó. A romániai reguláris csapatok előrenyomultak Bereckig. A románok Soveától Camoresti-ig a határon állottak. Kiküldött őrzárataik előrehatoltak Ojtoz, Bereck és Sósmező helységekig. A román katonák egyenruháját a kortársak tarkának írták le; orosz köpenyeget, francia fegyvert, magyar bakancsot és tölténytáskát viseltek. Az utóbbiakat az ojtózi raktárból szerezték. Az egyik román katona elbeszélése szerint Moldvában francia csapatok tartózkodtak és állítólag ezek tartották

²⁶⁰ A kézdi járás székelyeinek nagygyűlése.= Székely Újság, 1918. november 24.

vissza a románokat a Magyarország területére való betöréstől november elején és közepén. A román csapatokban többnyire csak 17—22 éves ifjak szolgáltak.

A székelyekben elevenen élt az 1916-os évi román invázió emléke. Az ellenőrizhetetlen hírek egymást kergetve járták a vidéket a várható román támadásról. A fővárosból jelezték a székelyföldi nemzeti tanácsoknak, hogy az antant csapatok főtisztjei közvetlen érintkezésben vannak a román csapatok parancsnokaival, hogy így a fegyverszüneti feltételek esetleges vitás értelmezését, s az abból származó félreértéseket kiküszöböljék. Az ilyenfajta üzenetek azonban nem nyugtatták meg a székelységet.

A Székely Újság november 14-i számában megjelent cikkben érzékelhetjük a lakosságnak a román támadástól való félelmét.

„Tegnap délután híre terjedt a városban és keltett nagy pánikot, – olvashatjuk a kézdivásárhelyi lapban, – hogy mintegy négyezer főnyi román sereg átlépte Sósmezőnél a határt és jön megszállani vármegyénket. Hogy a hír mennyiben felelt meg a valóságnak, pozitíven tudni nem lehetett, de hogy volt valami a dologban, mutatja az is, hogy a városi képviselőtestület tegnap délutáni közgyűlésén erre vonatkozólag kapott értesülés alapján, bejelentést tett dr. Molnár Dénes h.(elyettes) polgármester is.

A hírre nagy néptömeg lepte el a főteret és aggodalommal tárgyalták a bekövetkező ellenséges megszállást. A hír valódiságának tápot adott a sötét este megjelenő dobos, ki felhívta a közönséget, hogy akinek tiszti lakásnak való szobája van, jelentse be a rendőrségen. A pánikot fokozta, hogy motorromlás miatt a Ganz-cég nem tudott áramot szolgáltatni és teljes sötétség borult a városra.

E pánik is azonban rövid életű volt. Megjelent újra a dobos, ki „jó hír céljából” a városháza elé hívta a közönséget. A főter újból megtelt közönséggel és mindenki sietett a városháza elé, melynek egyik ablakából dr. Molnár Dénes h. polgármester közölte a város lakosságával, hogy legyen mindenki nyugodt, mert az ellenség kapott parancsra visszavonult határainkról. Lelkes éljenzéssel fogadták a megnyugtatót, felszabadultak a lelkek az aggodalom lidércnyomása alól és megnyugodva tért haza a lakosság otthonába. Egy békességes, csöndes éjszaka borult a városra, a meggyötrött, izgalmakat átélő drága városkánkra.”²⁶¹

Az 1918. november 22-i népgyűlés Gyergyószentmiklóson

A polgármester elnöklése mellett Gyergyószentmiklós polgársága november 22-én a városháza nagytermében délután 2 órakor népgyűlést tartott, melyen a megszálló antant sereg elszállásolását és a szükségességekkel ellátását tárgyalta.

A polgármester azt hangsúlyozta, hogy a megszálló sereget minden legkisebb ellenállás nélkül kell fogadni, minden rendetlenségtől tartózkodni kell. Ezt kívánja az egész város érdeke, a lakosság személyi és vagyoni biztonsága. A megszálló sereg parancsnokságával való érintkezésre a polgárok és nemzetőrök közül egyeseket kijelöltek, továbbá elszállásolási és ellátási bizottságokba is.

Dr. László Dezső nemzetőr-parancsnok is tájékoztató beszédet tartott, tapintatos és határozott kijelentéseivel az egyes felszólalásokat rendes mederbe terelte, a nyugtalankodókat megnyugtatta.

„Semmi sem annyira érdekünk, – mondotta – minthogy a mostani nehéz helyzetben mindenki megtartsa nyugodt higgadtságát és a törvény határai között maradjon. Ha egyik vagy másik hatósági közeg ellen valakinek kifogása, panasza van, a rendes eljárásnak adjon helyet. Bízék köztársasági népkormányunkban. Mihelyt szeretet hazánk ege felől a vészterhes felhők eloszolnak, módjában fog állani minden visszaélő tisztviselőt kérdőre vonni, leszámoltatni, s vele érdeme szerint elbánni. Nem célszerű elzavarni, lehetetlenné tenni, mert ezáltal

²⁶¹ Oláh csapatok a határon. Pánik a városban.= Székely Újság, 1918. november 14.

elszámolási kötelezettsége alól nem akarva is feloldjuk, azt állíthatja, hogy lehetetlenné tették részére az elszámolást, mert okmányai eltűntek, s így a menekülés útja számára meg van nyitva.

Ha magyarok vagyunk, ha szeretjük hazánkat, ne tetézzük tengernyi baját. Gyászos öltözetben siralomházban van, várja a békekonferencia ítéletét. Oh, ne tépegezzük keserves gyászos ruháját, ne marcangoljuk szívét a jó anyának, a hazának, mely oly mély fájdalmat érez, mint azon áldott állapotban volt anya, ki azt érezte, hogy iker-gyermekei méhében verekednek, egymást pusztítják. Ez képlet, de nagyon is találó. Átéltük, átdolgoztuk, átszenvedtük a 4 és fél éves világháború borzalmait, ellenség elől is menekülnünk kellett, éhezünk, fáztunk, hajlék nélkül bolyongtunk keserves szívvel; felbecsülhetetlen kárt szenvedtünk, feldúlt hajlékunkba megtört szívvel tértünk vissza. De nem estünk kétségbe, éjt nappá téve dolgoztunk, hogy hazatérő fiainkat saját otthonunkba fogadhasuk, éhségüket csillapíthassuk, egymás látásán örvendhessünk. Oh, mindenre ami előttük kedves, kérjük, kíméljék meg véreinket. A hosszú és rettenetes harc alatt elhulltak legjobb férfaink, az iszonyatos spanyol betegség jelenleg is pusztítja népünket. Nekünk minden magyar karra szükségünk van, hisz oly kevesen vagyunk, különösen székelyek, a nagy népek között, hogy a nagy Széchenyi mondása szerint a nagy bűnösnek is meg kell bocsátanunk, javulásra időt és lehetőséget kell adnunk. Mindenki, férfi és nő teljesítse kötelességét, tegyen meg minden tőle telhetőt, hogy a rend, a nyugalom és a béke helyreálljon. Ne tegyük ki magunkat a világ elítélésére, ne szolgáltassunk erre okot.”²⁶²

A nagygyűlés résztvevői, a korrupt városvezetők hatalmukkal való visszaéléseinek a kivizsgálását, főleg pedig ezek felelősségre vonását várták el. A nagygyűlésen a városvezetők azonban igyekeztek elhallgatni a hatalmukkal visszaélt városi tisztségviselők tetteit. Mindenkit megdöbbenett az a hír, hogy a város lakóinak az Antant haderő elszállásolását is el kell vállalnia.

A polgármester és dr. László Dezső beszéde a nemzetőrség egyes tagjaiban óriási felháborodást váltott ki, ami lázadáshoz vezetett Gyergyószentmiklóson és a gyergyói falvakban. A felkelés egyik áldozatának meggyilkolásáról a helyi hetilapban a következőket olvashatjuk:

„Blénesy Albert a gyergyószentmiklósi székely gazdatársadalom egyik, legértékesebb tagja tragikus halállal halt meg, A gyergyószentmiklósi Nemzetőrség egynéhány, önmagáról megfélemedezett tagja, akiknek gondolkozását az alkohol megmérgezte, a városban lövöldözve, törve, zúzva vonultak végig s keresték azokat, akikre bosszújuk irányult. Fegyverszó, kézigránátdörgés és vad káromló kiáltással jártak utcáról-utára a fékevesztett emberek s kerestek egyes városi tisztviselőket, s így egyik tisztviselő után, Blénesy Albertnál is kutattak. Blénesy szabad kutatást engedett házában, s amikor nem találták a keresettet előbb erőszakoskodni, majd lövöldözni kezdtek. Két golyó mellén találta a derék székely embert, aki a forradalmi idők legönzertlenebb munkása volt s segítő munkájával a Nemzeti Tanács teendőit megkönnyítette. Halála igaz részvétet kelt, mert a nemzetőrség ezen tagjainak sem volt érdemes e derék polgár. Temetése óriási részvét mellett ment végbe. A függetlenségi párt is derék alelnökét veszítette el az elhunytban.”²⁶³

²⁶² Népgyűlés.= Csíkvármegye, 1918. november 24.

²⁶³ Blénassy Albert.= Csíkvármegye, 1918. december 1. – A család a következő gyászjelentést, adta ki: „Szívünk legmélyebb bánatával tudatjuk, hogy a hűséges hitvestárs, gondos és nagylelkű apa- és nagyapa mindenkivel jótévő és szerető rokon *Blénesi Albert* birtokos városi, és törvényhatósági bizottsági tag, a Nemzeti Tanács és számos egyesület tagja életének 58-ik, boldog házasságának 33-ik évében, orgyilkos golyótól saját otthonában f. hó, 22-én szenvedett sérülése következtében f. hó 24-én reggel 8 órakor a halotti szentségek, ájtatos felvétele után jobblétre. szenderült. Drága halottunk földi maradványait f. hó 26-án d. u. fél 3 órakor helyezük örök nyugalomra. Lelkéért az engesztelő szent miseáldozat f. hó 27-én lesz az egek, Urának bemutatva. -- Emléke feledhetetlen, örök álma legyen nyugodt! — Gyergyószentmiklós, 1918. november 24-én — Bánatos, nője: Kary Erzsébet, Blénassy Mihály és, neje, Blénassy Sándor tábornagy, neje és gyermeke, Bertalan, neje és gyermekei, Erzsébet, férje. Kary Imre és gyermekei, Boris,--férje Török Balázs és gyermekei, József, ujeje és gyermekei-, Félix neje és gyermekei, testvérei. Madaras Balázs, Bajna Márton, vejei. Madaras József, Bajna Ferenc, apatársai.

A november 22-i lázadás kiterjedt az egész városra és tömegmérteket öltött. Minderről a korabeli magyar újságok is megemlékeztek.

„Gyergyószentmiklóson egy vörös gárda, amely az ottani nemzetőrökből alakult – olvashatjuk a Kolozsvári Hírlap 1918 november 23-i közleményében – a postát megszállotta, a vasutat hatalmába kerítette és a városban anarchia szerű állapotot teremtett.”²⁶⁴

A lázadás méreteire utal az ugyancsak Kolozsváron megjelenő Ellenőr című lap tudósítása is, melyben többek között a következőket olvashatjuk:

„Hivatalosan is megerősítették, hogy Gyergyószentmiklóson a portyázó nemzetőrök rabolnak, gyilkolnak és öldökölnék. A postahivatal épületét teljesen tönkretették. A nemzetőrök asszisztálnak minden rendzavaró cselekedetükben a csőcseléknek. A telefon és a távíroda berendezést megrongálták. A postai hivatalba fegyveres csoportok rontottak be. A postai tisztviselőknek az ablakon keresztül kellett elmenekülnie a csőcselék és a nemzetőrök dühe elől.”²⁶⁵ Az Ellenőr című lap szerint a gyergyószentmiklósi Nemzeti Tanács kétségbeesett hangon kért katonai segítséget Kolozsvártól és egy páncélvonatot „a város és a vasút megmentésére”. Ugyanazon lap szerint a kerületi parancsnoksághoz is érkezett egy távirat, melyben a katonai erő kirendelését kéri a gyergyószentmiklósi polgármester.”²⁶⁶

A gyergyószentmiklósi Székely Nemzeti Tanács tagjai, maroshévízi mozgóőrség, valamint a Marosvásárhelyről később érkező katonai egységek végül is elfojtották a helyi lázadást. Dr. László Dezső főhadnagynak és dr. Vákár Arthurnak, mint a Székely Nemzeti Tanács helyi vezetőinek meghatározó szerepük volt, a vörösgárdisták felkelésének a leverésében.

A korabeli eseményről a Domus Históriaban a következőket olvashatjuk:

„Gyergyószentmiklóson november 22-én a vörös gárdisták kerekedtek felül, feltörték a muníciós raktárt s rettenetes lövöldözést vittek véghez, a polgármestert, városi főjegyzőt, a városi számvetőt, az egyik aljegyzőt halálra keresték, de (ezek) részint idejében elrejtőzködtek, kettő a városról elmenekült. Ezen rettenetes éjszakán lőtték meg Blénesy Albert birtokost, egyháztanácsost, ki sebeibe belehalt harmad napra, Pál Ignác birtokost, határbíróat agyba főbe verték, de ez irtózatosságeiből felépült.

A plébániát nem bántották, sem a plébánost, sem a segédlelkészeket nem bántalmazták, egyes fenyegető hangok voltak a polgármester háza előtt a papokra is, mint népszerűtökre, de dacára annak, hogy egész késő éjig a plébánia körül lödöztek, a polgármestert keresve, de a plébániai lakra nem löttek. Reggel megérkeztek Marosvásárhelyről a nemzetörök, kik megakadályozták a további kegyetlenkedést. A főbünösöket elfogták.”²⁶⁷

A felkelés leverésében a gyergyószentmiklósi nemzetörök bizonyos csoportjai is részt vettek. Közülük Kricsa Andort a vitéz 82-es ezred derék hadnagyát is kiemelhetjük, – aki a gyergyószentmiklósi zendülés alkalmával is kitüntette magát, – s ezért főhadnaggyá léptették elő.²⁶⁸

A város vezetői, a korabeli sajtó vörösgárdisták lázadásának mutatta be a november 22-i eseményeket. Valójában Gyergyószentmiklós szegényebb lakosai, a frontról hazatért katonák, volt hadifoglyok lázadtak fel azért, mert a város vezetői nem akarták kivizsgálni a tisztségviselőknek hatalmukkal való visszaélését, illetve korrupciós ügyeiket. Az antant seregek elszállásolásának kérése is hozzájárult a felkeléshez.

Teréz, férjezett Madaras Balázsné, Vera,--férjezett Bajna Mártonné, Erzsébet, leánya, Madaras Albert, József,- Balázs, Bözsi, Vilmos és Mária, Bajna József és Mariska, unokái.”

²⁶⁴ Kolozsvári Hírlap 1918. november 23.

²⁶⁵ Ellenőr 1918. november 23.

²⁶⁶ Uo.

²⁶⁷ Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár. Gyergyószentmiklósi római katolikus egyház levéltára. Domus História

²⁶⁸ Elöléptetés. = Csíkvármegye, 1918. december 1.

Az 1918. november 24.-i Budapesti Székely Nemzetgyűlés

Az 1918. november 24-i Budapesti Székely Nemzetgyűlés biztosította a Magyar Nemzeti Tanácsot és a népkormányt feltétel nélküli lojalitásáról biztosította. A tanácskozásokról kiadott közleményben a következőképpen fogalmaztak:

„A Budapesten lakó székelységnek a Székely Egyesület által vasárnapra összehívott nagygyűlése egyhangúan kimondotta, hogy a magyar népköztársaság kormányának nemzetiségi politikáját helyesnek tartja és mindenben támogatja. Minden fenntartás nélkül őszintén óhajtja, hogy a magyar állam területi integritásának megóvása mellett és országban lakó többi testvérnemzetekkel való viszony a wilsoni elvek alapján, a minden egyes nemzet szabad fejlődését biztosító kantonális szervezet keretében rendeztessék.”²⁶⁹

Ők jól tudták, hogy az antant hatalmak és az utódállamok nem fogják tiszteletben tartani sem Magyarország területi integritását, nem fogják létrehozni a svájci típusú kantonális rendszert sem. Ezért hat pontba foglalták követeléseiket.

Követeléseik megfogalmazásánál így rögzítették elvárásaikat: Azon eleve kizártnak tartott esetben, ha az összeülő nemzetközi általános békekonferencia az országban lakó egyenjogú testvérnemzetek között való viszonyt nem a magyar állam területi integritásának fenntartása mellett szándékoznék rendezni, feltétlenül szükségesnek tartja, hogy:

1. a magyar nemzet önrendelkezési joga és szabad fejlődése mindazokon a területeken, a melyeken a román testvér nemzettel együttlakók, a wilsoni elvek alapján a kantonális szerkezet keretében biztosíttassék.
2. azon a területen pedig, amelyen a székelység összefüggő, kompakt, többségben él, a békekonferencia biztosítsa a székelységnek, hogy el nem vitatható történeti és etnikai jogán, mint székely nemzet nemzetközi biztosítékok mellett minden más államtól független, szabad és szuverén népköztársaságga alakulhasson.
3. a budapesti székelységnek a nagygyűlése küldöttségileg kéri fel a magyar népköztársaság kormányát, hogy el sem gondolható esetben ha a nemzetközi békekonferencia a magyar államban lakó nemzetek egymáshoz való viszonyát nem a magyar állam integritásának fenntartásával szándékoznék rendezni, hasson oda, hogy a nemzetközi békekonferencián a székely nemzetnek elismertessék azon joga, hogy a maga területén minden más államtól független szabad és szuverén székely népköztársaságga alakulhasson és biztosíttassák számára, hogy a nemzetközi békekonferencián magát külön megbízottjaival, vagy a magyar népköztársaság küldöttjeivel képviseltesse.
4. A magyar népköztársaság kormánya tegye lehetővé hogy a budapesti székelység jelen nagygyűlésének megbízottai a Székelyföld hatóságaival és Nemzeti Tanácsaival az itt körvonalozott programelfogadtatása érdekében a népköztársaság kormányától nyert megbízatása alapján érintkezésbe léphessenek.
5. A nagygyűlés e határozatáról a székely törvényhatóságok főispánjai és Nemzeti Tanácsainak elnökségei távirati úton sürgősen értesítendő.
6. Egy bizottság küldendő ki a melynek feladata egy Emlékiratban (fogja) kifejezni, hogy a székely népköztársaság felállítása nemcsak lehetséges, hanem az erdélyrészi magyarság fennmaradásának érdekében feltétlenül szükséges is, és hogy az mint szuverén köztársaság semlegességének nemzetközi biztosítása mellett, életképes jövővel bíró államszervezet fenntartható.”²⁷⁰

A Székely Újság így értékelte a budapesti székely nemzetgyűlés lényegét:

„A budapesti székelység vasárnapi nagygyűlése egyhangúlag kimondotta, hogy a Magyar Népköztársaság kormányának nemzetiségi politikáját helyesli és támogatja. Az

²⁶⁹ Magyar Nemzeti Levéltár. Országos Levéltár. K 40-4. csomó -1918-XVIII-308 és K 40-4. csomó- 1918- Tn.-3.

²⁷⁰ Uo.

esetben, ha a nemzetközi békekonferencia a magyarországi nemzetek egymáshoz való viszonyát nem a magyar állam integritásának fenntartásával tervezné megoldhatónak, szükségesnek tartja, hogy a székely nemzetnek kompakt többségben levő területén a békekonferencia biztosítsa azt, hogy mint székelynemzet, független szuverén, nemzetközileg garantált népköztársaságga alakulhasson.”²⁷¹

A nagygyűlés után Ugron Gábor, Sebes Dénes és Jancsó Benedek a székelység képviselőiben megjelentek Jászi Oszkár miniszternél, átnyújtották neki a nagygyűlés határozatát és a székelység bizalmát tolmácsolták a kormány politikája iránt.

Az üdvözlésre válaszolva Jászi miniszter kijelentette, hogy a kormány nagy rokonszenvvel nézi a székelyek mozgalmát, mint integráns részét az összes magyarországi nemzetek szabad szerveződésének. Bármilyen legyen is az új rend, amely majd kialakul mondta a miniszter, „a székelységnek bizonyára megvan a joga ahhoz, hogy a benne rejlő nagy nemzeti és kulturális erőket a szabad nemzetek társaságában legteljesebb *mértékben* kifejtthesse. A székelység törekvései teljes összhangban vannak a wilsoni elvekkel, amelyeknek következetes és fenntartás nélküli keresztülviteléhez a kormány tűrhetetlenül ragaszkodik.”²⁷²

Az 1918. november 28-i marosvásárhelyi székely nemzetgyűlés

Az erdélyi magyarság sorsáért folytatott küzdelem egyik kimagasló mozzanatát jelentette a Marosvásárhelyt megtartott székely nagygyűlés. Ez a gyűlés a székelyföldi mozgalmak megszokott átlagos színvonalát méreteiben messze túlhaladta. Az ott felvetett és megvitatott eszmék, gondolatok komoly történelmi eseménnyé érlelődtek. A nagy vérveszteség után depresszióba esett magyarságnak ez volt első határozott és egységes érzelmi megnyilatkozása.

A nagygyűlést előkészítő-bizottság igen nehéz feladat elé került. A legkülönbözőbb vélemények egységesítésére vállalkozott. Marosvásárhelyt a nagygyűlésig három Nemzeti Tanács működött, ezek immár egybeolvadtak. A Székelyföld területén alakult és sokféle politikai irányzatot képviselő Nemzeti Tanácsok egységes, központi vezetéshez jutottak. A nagygyűlés az egész magyarsággal való közösséget juttatta érvényre, és ezzel speciális székely jellegét önként háttérbe szorította.

A kortársak az egész erdélyrészi magyarság képviselőit érzékelték tömör sorokban felvonulni. Erőtéljes, egységes és szabad akaratnyilvánításhoz jutott az egész Székelyföld és az ország különböző részeinek minden társadalmi rétege.

A nagygyűlésre a kultúrpalota nagytermében került sor, ahol szorongó, lelkesedéstől áthatott tömeg gyülekezett. A kinn szorultak százával állták körül az épületet és lesték a percnként érkező híreket.

Dacára a mostoha közlekedési viszonyoknak, budapesti és debreceni kiküldöttek találkoztak itten a szekértáborral érkező székelyudvarhelyiekkel.

A szónokok közül nagy hatást ért el dr. Szádeczky Lajos, aki történelmi és földrajzi alapon bizonyította a magyarságnak Erdélyhez való jogát. Történelmi tényekkel igazolta, hogy avar és ezzel egyesült szláv népektől vettük birtokunkba Erdélyt, bizonyítják ezt város-, hegy-, folyó- és dülő neveink. Mi vagyunk itt az őslakók és nem a román. Ők Traianus császár légiónáriusaitól származtatják magukat, ámde egyetlen római elnevezést sem vettek közvetlenül át, hanem a szláv neveket alakították saját nyelvükhöz. A székelység itt

²⁷¹ A budapesti székelyek a székely köztársaság mellett. = Székely Újság, 1918. november 24.

²⁷² Magyar Nemzeti Levéltár. Országos Levéltár. K 40-4. csomó -1918-XVIII-308: K 40-4. csomó- 1918- Tn.-3.: A budapesti Székely Nemzeti Tanácsban. = Csíkvármegye, 1918. december 1. és Megalakult a Székely Nemzeti Tanács. = Székely Nép, 1918. december 4.

demokratikus államszerkezetben élt az egész középkoron keresztül a legújabb időkig. Demokratikus világnézetét nem a nyugatról hozta magával, hanem önmagában termelte ki.

A románok a 12. század folyamán jelentek meg Erdély földjén és pásztorkodással foglalkoztak. A magyarok nyugat civilizációját védték a keletről beözönlő barbár besenyők, kunok, tatárok és törökök ellen. A románok nem vállalták a kereszténység védelméért folytatott harcot. Következésképpen ők állandóan szaporodtak, míg mi magyarok állandóan veszünk és fogyunk. Történelmi felvezetőjét követően Szádeczky Kardoss Lajos – Michelet, a francia történetírót idézve – feltette a kérdést: mikor fogja a művelt világ leróni háláját, ezzel, az ő érette oly sokat szenvedett néppel szemben?

A hallgatóság mennydörgésszerűen harsogta: most!

A marosvásárhelyi nagygyűlésen eredeti eszmét pendített meg dr. Rugonfalvi Kiss István a debreceni egyetemi tanára, mikor rámutatott arra, hogy ahol a fajszeretet a haza iránti szeretettel ellentétbe jut, az többé soha ki nem egyenlíthető. Szerinte a népvándorlás okozta a nemzetiségi kérdést, az erőszakra, visszavezethető okozat csak egy békés népvándorlással szüntethető meg. Ennél fogva a békekongresszus előbb jelölje ki az ország földrajzi határait és azután a népek önrendelkezési joguknál fogva határozzanak, hogy ezen belül vagy kívül kívánnak elhelyezkedni.

A csüggedőkhöz, a depresszióba esettekhez szólt dr. Bíró Balázs, akik abbeli meggyőződésükben, hogy ennek a világháborúnak mi vagyunk legszerencsétlenebb áldozatai, foszladozni engedték hitüket, reményüket. Tárgyilagossággal, ellenvetést nem tűrő logikával mutatott rá a székelység és magyarság világtörténelmi jelentőségére. Több mint ezer éven át beigazoltuk államalkotó és államfenntartó képességeinket, lehetetlen, hogy most Magyarország területi integritását feláldozzák nem is egy nép, hanem csak egyesek ábrándvilágának.

A szociáldemokrata-párt két szónokkal is képviseltette magát, mindketten a párt nevében hangoztatták, hogy az integritási elvnek nemzetközi szervek által fognak érvényt szerezni.

Dr. Ravasz László a testvéries egyetértés, megértés és békés együttműködés elveit hirdette.²⁷³

A Székely Újság tudósítója a következőképpen értékelte a nemzetgyűlésen elfogadott határozati javaslatot: „A *határozati javaslat* minden disszonancia és széthúzás nélkül egyhangú elfogadásra talált. Kidomborodik ebből az önrendelkezési jognak a wilsoni-elvek alapján való elfogulatlan becsületes értelmezése, *Magyarország integritásához való föltétlen ragaszkodás*. A népkormány nemzetiségi politikájának általános érvényű elfogadása. Az erdélyrészi magyarságnak egységes szervezete.

Az öt pont a mai időknek, a ma eszméinek eleven megtestesítője. A jövő chaotikus mélységéből törhetnek fel bárminő eszmék, hazánk sorsában jöhet bárminemű változás, de ennek a napnak eseményei kitörölhetetlenek lesznek a magyarság történetéből.”²⁷⁴

A nemzetgyűlés végrehajtó bizottsága a gyűlésen elfogadott határozat alapján a következő kiáltvánnyal fordult a világ népeihez. A kiáltvány szövege tulajdonképpen a gyulafehérvári nagygyűlés után született meg és válasz a román Nemzeti Tanács december 1-i határozatára és kiáltványára. Tartalma a következő:

„A magyar köztársaság területén élő románok nemzetgyűlése deklarálta az összes románok egyesülését és a román királysággal való egyesítését mindazon területeken, amelyen románok laknak.

Az a terület, amelyet e határozat alapján Magyarországtól elszakítani kívánnak – saját nemzeti tanácsuk megállapítása szerint – Erdélynek mind a tizenöt vármegyéje, a Duna-Tisza-Maros szöge /: négy egész és egy részvármegyéje :/a Tisza balpartjának négy egész és két rész

²⁷³ A marosvásárhelyi székely nemzetgyűlésen.= Csíkvármegye, 1918. december 1. : A marosvásárhelyi székely nemzetgyűlés. Székely Újság, 1918. december 5. és A marosvásárhelyi székely nemzetgyűlésről tudósítás. = 1918. december 4.

²⁷⁴ A marosvásárhelyi székely nemzetgyűlés.= Székely Újság, 1918. december 5.

vármegyéje és városai összesen 6.840.000 lakossal, melyből 2.939.000 a román anyanyelvű.

A deklarációnak fegyveres erő adott nyomatékot. Még a határozat kimondása előtt megszállták Erdély keleti részeit a román királyság csapatai, s az előnyomuló okkupáló haderő egyikének tábornoka Moşoiu úr, a 7-A, hadosztály parancsnoka, nem titkolja, hogy őket a magyarországi románok hívására küldték Erdélybe. Ma már Románia katonai impériuma alatt vannak olyan vármegyék és városok, amelyeknek román lakossága 10-12%, olyanokkal együtt, hol a három százalékon is alul marad. Tiszta magyar területek is, amelyeknek lakói rég letették a fegyvert Wilson ama feltételei alapján, hogy „Csak saját hozzájárulásuk alapján lehet a népeken uralkodni és őket kormányozni.”

Az erdélyrészi magyarság mindaddig vállvetve dolgozott a népkormányal azon, hogy a nemzeti torzszalkodás átka s politikáját megszüntetve az összeroskadt királyság és az elpusztult feudalizmus romjai felett megépítsük azt a szövetséges köztársaságot, mely demokratikus és szociális jogegyenlőségben egyesítse a Kárpátokon belül lakó nemzeteket. Ennek a területnek és az azon lakó népeknek együvé tartozását a természet adta, hegyerincek ölelése, minden széles völgyű folyónak a központi fekvésű Magyar-Alföldre sietése, a síkföldi mezőgazdaságnak és a hegyvidéki erdésznek és bányászatnak egymásra utaltsága mellett ezeréves, történelmi kapcsolat okolja meg.

Marosvásárhelyen tartott nagygyűlésünk ezeknek az okának megfontolása alapján emelt óvást a terület csonkítása ellen.

Míg a magyar népköztársaság kormánya tényleg gyakorolta és velünk együtt gyakorolhatta fölöttünk az impériumot, addig minden reményünk megvolt hogy igazságos érdeleinket a népek ítélőszékei előtt megoltalmazza, most azonban kormányunktól elválaszt az idegen fegyveres erő, sajtó, leveleink, távirataink cenzúra alatt, lapjaink elkobzása napirenden, nemzetőrségünk felosztatva, gyülekezés tiltva, silány termésünkön a megszálló csapatokkal kényszerülve osztozva, erőnk fogytán, hangunk elnémult, s irigykedve kezdünk gondolni egy országosan pusztító járvány boldog áldozataira.

Már nem örülünk annak a román kíméletnek, hogy ifjú köztársaságunk magyar népet nem teszi felelőssé a tegnapi elnyomás közös szenvedése miatt. Mi sem kérdezzük tőlük, valjon az ő akaratuk hozta-e ide azt a nemzeti köntösben érkezett régi imperializmust, elnyomni sok-sok talán közös szabadság vágyunkat? Nem akarjuk kutatni valjon a bekapcsolandó új kultúra előnyei, vagy a fegyverét oly módon ajánló régi oligarchia kézzszorítása-e az az annyira óhajtott boldogabb jövő?

Római testvérek! Mások diadalának mánora elkapott, elvakított benneteket. Úgy hiszitek, hogy ezután is egy áldozatok nélküli siker lesz fejlődéstek útmérője. Végleges elhatározástok is talán ebből a hiedelemből fakadt. Vagy még ennél is ingatagabb forrásból: Oly nacionalista historikusaitok állításaiból, kiknél az első történet kritikai igazság is így hangzik: *História est ancilla politicæ patriciæ!* a Georghe Sinkai-ok, Petru Maior-ok, Densusianu állításait, vagy Anonymusok és Bonfinusok kitalálásait igazaknak hirdették, mert politikai hagyományokat örököltetek az ily fajta historizálásban. Tetszik nektek ama képzelődés, hogy Cézár katonáival román nyelven beszélt, vagy Augustus császár Fogaras várát építette részetre, hogy Traianus örökre hazát alapított nektek Decebal király birodalmának romjain. Tetszik nektek a római kontinuitás meséje, mert azt a történelmi jogok kovácsműhelyének tekintették.

Beleviszitek e meséket a világirodalomba is, mert úgy hiszitek, hogy azon a való igazság megismertetése nem változtathat, akár a végtelenségig. Valami alvó óriási kígyónak képzelitek a Nyugatot? Amelynek ha egyszer beadtátok magatok falatját, behunyja szemét és nem lát semmi felé. Pedig látja, vagy legalább is látni fogja, a ti igazi tudósaitokat; olvasni fogja származástokról és historiai jogotokról szóló meggyőződésünket. Hallgassátok Ti is meg román testvérek, midőn hamisított krónikáitokat, okleveleiteket /Besztercei, fogarasi oklevelek, Hurul krónikája stb./ tárgyalják. Figyeljete néha a román kultúra dicsőségére, *Maiorescura* is, midőn

a ti természetellenes kontinuitásos hipotéziseteiről beszél; Maior „hivatkozik Eutropius egy kétes állítására és Julián egy mondatára, melyeknek a józan ész által el nem fogadható magyarázatot ad és így kezdődik a mi rómaiságunk történelmi bebizonyítása, történelmi hamisítással.”

Vagy jussanak néha eszetekbe a Kogălniceanu-ok, Jon Nădejde-k, kik úgy látják, hogy „a való igazságot a hazafiság rosszul felfogott nemzeti érdek miatt nem meritek látni.” Vagy, ha ezt mind nem veszitek figyelembe, talán gondolkodtatok azon, vajon micsoda igazságos elv alapján, kívánhat magának egy oly nemzet, mely 14,1 százalékát alkotta eddig egy ország lakosságának, abból 35 %-nyi területen feltétlen impériumot; avagy melyik az a wilsoni elv, mely azt hirdeti, hogy 2.393.000 lélek nevében rendelkezni lehessen 6.841.000 polgár sorsa és hovatartozása felett. A népek önrendelkezési joga alapján ma már hiába hívjuk szólásra azt a majdnem 4.000.000 érdekeltet, kiknek képviselőit meg nem hívtátok, meg nem hallgattátok: a román haderő önkénye alatt némaságra vannak kényszerítve.

Mi Erdély magyar népe nevében, tiltakozunk a Wilson gondolatának ilyen abszurd magyarázata ellen. Mi nem ígérünk nektek csillogó királyságot, csak a mi nekünk van köztársaságot, imperializmus, oligarchia és militarizmus nélkül. Minden nemzetnek egyformán demokratikus és nemzeti önállóságot, saját nyelvű közoktatást, igazságszolgáltatást, községi, járási és állami igazgatást maguk választotta szervekkel. Mindazt a mit a békekongresszustól is bármely nemzet várhat. Egy keleti Svájcot teremtünk magunknak, hol a hitfelekezetek teljes autonómiája, sajtószabadság, egyesülési, gyűlésezési, birtoklási és munkaszabadság, szóval az életfeltételek egyenlősége mellett csupán az önként vállalt szerződés tartana össze az emberi tökéletesedés terén vezető nemes versenyen. Mi így értelmezzük Wilsont, így értjük az emberiség nagy céljait.

Ezt az írásunkat elküldjük szász szomszéd barátainknak, elküldjük román testvéreink nemzeti tanácsának, a béke elnök legelső üzenetével:... „Ne törekedjék egy nép sem arra, hogy a maga kormányzatát egy másik népre, avagy más nemzetre kiterjessze, és hogy minden népnek, a kicsinek, csak úgy, mint a nagynak, teljes mértékben szabadságában álljon az, hogy a maga kormányformáját a maga fejlődési menetét zavartalanul, menten minden veszélyeztetéstől és fenyegetéstől önmaga határozza meg.”

Elvisszük ez írásainkat a világ delegáltjai elé. Meg hívjuk őket hadd lássák elfogulatlan szemekkel magyar népünk testvéri szeretetét, a más nyelvűek iránt; szorgalmas munkájának eredményét termékeny rónákon, a virágzó városok ipartelepein, a mély bányákban. Hasonlítsák össze azt a kultúrát, melyet magyar kéz és értelem teremtett azzal, mely most rendelkezni kíván ezek felett. S majd ők maguk fogják megállapítani fajsúlyunkat. Ez a megállapítás, hisszük, irányadó lesz a civilizált világ szabad népei előtt is, melyeknek szövetsége kebelébe fogja fogadni szövetséges köztársaságunkat. Ha pedig szavunk gyöngye volna arra, hogy az emberiség elhelyezkedésének intézőit nemzeti jogaink elismeréséről és elismertetéséről felvilágosítsák; ha a béke az egész Európa fejlődését oltalmazó, sokat szenvedett magyarságot éhes szomszédoknak szolgáltatná ki: ez a béke mindaddig forrása, s a mi földünk fészke lesz új harcoknak, míg vagy győz ügyünk, vagy elpusztul az utolsó magyar.”²⁷⁵

A fenti kiáltványt többek között az antant hatalmak vezető politikusaikhoz is elküldték.

A román hódítás és Vákár P. Atrhur december 1-i kiáltványa

A román katonai hódítást magyar részről azonban nem lehetett megakadályozni. A románoknak Erdély elfoglalására vonatkozóan a jogalapot, a Bukarestből is szervezett, „Gyulafehérvári Nemzetgyűlés” jelképezte. A gyulafehérvári nemzetgyűlést nemcsak az erdélyi románok, hanem a román királyság hadserege is szervezte. Az antant hatalmak által a

²⁷⁵ Magyar Nemzeti Levéltár. Országos Levéltár. K 40-4. csomó -1918-XVIII-308: K 40-4. csomó- 1918- Tn.-3.

román hadsereg rendelkezésére bocsájtott repülőgépekről szórták a román katonai támadásra vonatkozó röpcédulákat, melyeket a román hadsereg főparancsnoka Presán tábornok írt alá. A röpcédula szövege a következő:

„Románok!

A román nemzeti tanács hívása folytán Ő Felsége I. Ferdinánd király parancsára a román hadsereg átlépte a Kárpátokat.

Testvéri szeretettel lépve Erdély földjére, a román hadsereg a nemzeti és emberi szent jogok nevében jön, hogy mindenkinek teljes szabadságát biztosítsa.

Ettől a gondolatától lelkesítve biztosítjuk a román föld lakóit a Tiszáig, a Dunáig, faji és nemzeti különbség nélkül, hogy mindenikük életét, vagyonát hűségesen meg fogjuk védeni.

Utasítjuk az egész lakosságot, hogy a román hadsereg védelme alatt rendes foglalkozását ki-ki folytassa úgy, hogy a városokban és falvakban a megszokott élet, semmi zavart ne szenvedjen.

Minden lakosnak biztosítjuk polgárjogainak szabad gyakorlását, de egyúttal figyelmeztetjük, hogy a rendzavarásnak minden kísérletét, bármely erőszakosságot, és engedetlenséget a legnagyobb szigorúsággal fogjuk megtorolni.

Presan tábornok

A főhadiszállás főnöke.”²⁷⁶

A gyulafehérvári nagygyűlés előtt a román katonai egységek megjelentek Gyergyószentmiklóson. Presan tábornok vezetésével a román sereg 6. hadosztályának jobb oszlopa november 30-ig Gyergyószentmiklóst és Szászrégent birtokába vette, honnan december 2.-áig Marosvásárhelyig jutott előre.²⁷⁷

Vákár P. Arthur a román hadsereg megjelenésére december elsején a következő kiáltványt fogalmazta meg lapjában:

„Románok!

Királyotok, Hohenzollern Ferdinánd fegyverbe szólított titeket. A királyi szóra a fegyvertelen Magyarország határait léptétek át — fegyverrel. De valamint nem az 1916. évben öldöklő háborúra sorakozott, germán militarista eszméktől, lenyűgözött magyarság vár titeket, úgy ti sem az öldöklő háborúért jöttetek, hanem jöttök azért, hogy a diadalmas világbeke templomának felépítésében közre munkálkodjátok.

A magyar nemzet kezéből nem az ellenség ütötte ki a fegyvert, hanem letétette a népek békéjének, a népek boldogulásának gondolata, az a Krisztusi szeretet, amelyet császári önkénnyel, fegyveres erővel négy évig rabságban lehetett tartani, de amely dicsőségesen úgy támadott fel, mint negyvenedik napon ama Názáreti, aki az emberiségért viselte a szenvedés golgotáját, a fájdalom tövis koszorúját.

Románok! Kit kerestek? A názáreti Jézust keresitek?

Nincs itt... Feltámadott!

Románok! Mit kerestek? Leigázott testvéreiteket keresitek? Ők már nincsenek! A népek szabadságával, a népek boldogulásával együtt a ti testvéreitek is boldogok, szabadok lettek!

Románok! Magyarország, a múlt bűneivel együtt meghalt: a Magyar Népköztársasági hazában élő minden nemzet vérelhullásából feltámadott.

Gyenge szóval, de megértő szívvel közeledünk hozzátok. Magyarország integritását ne bántátok! A világháború is véres tanúbizonyságot tett arról, hogy ezt testvéreként védelmeztük együtt; pedig ez a Magyarország a régi osztályuralkodó föld volt, amelynek urai egyformán vétkesek voltak a magyar nemzettel szemben ép úgy, mint román testvéreinkkel szemben.

A Magyar Népköztársaság a népek boldogságára törekszik. Ebben a boldogságban egyenlő részesnek akarjuk látni, román testvéreinket is. Jólétben, kultúrában együtt, mint részes felek

276 Magyar Nemzeti Levéltár. Országos Levéltár. K. 40.-3. csomó, 1918.-1918. IX. 538. 376.

277 Doberdói Breit József: A Magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a Vörös Háború története. Kiadja a Magyar Királyi Hadtörténelmi Levéltár. Budapest. 1925. 97.

akarunk haladni. A közszabadságokban, az államigazgatás minden ágában együtt akarunk haladni.

Minden nemzet ki a Kárpátoktól körülhatárolt, a Duna, Tisza által megszabott áldott földön akar élni, saját anyanyelvén imádhatja Istenét, szolgálhatja Hazáját.

A népköztársasági Svájc akadémiai példáját mutatta annak, hogy több nemzet gyermekei miképpen egyesülhetnek egy demokratikus köztársaságban, s Svájc hullámaint hiába csapkodták az átkozott háború hullámai: Svájc a béke hazája maradt.

Ez legyen Erdély! A Kelet Svájca.

Románok! Vendékként várunk, vendékként fogadunk benneteket. Nyugodtan várjuk a világszabadság szerető nemzeteinek békétárgyalását.

A világbékét akarjuk! A népek boldogságát akarjuk. Vértivatarokban megtisztult lélekkel mondjuk ezt.

Magyarok! Románok! Legyetek a Magyar Népköztársaság testvéri gyermekei.

Így akarjuk!

Így legyen!

Isten minket úgy segítse!

Minden nemzet ki a Kárpátoktól”²⁷⁸

Presan tábornok röpcédulája és Vákár P. Arthur 1918. december 1.-i kiáltványa jelzi, hogy a gyergyói székelyek felismerték a gyulafehérvári román nemzetgyűlés népeket megtévesztő, magyarellenes jellegét.

Miként érzékelték a gyulafehérvári román nemzetgyűlést Sepsiszentgyörgyről?

Ha a gyergyóiak Vákár P. Arthur kiáltványával jelezték december 1-i román nemzeti gyűlésnek magyar és demokráciaellenes jellegét, a sepsiszentgyörgyi hetilap főszerkesztője a következőképpen értékelte e nagygyűlés jelzésértékét a háromszéki székelység, s általában a magyarság számára:

„1918. december 1.-e Magyarország legfájdalmasabb napja. Gyulafehérvárott Erdély románjai kimondották az elszakadást a magyar államtól, a csatlakozást Romániához, búcsúzóul kegyetlen gyűlölködő vádakat vágtak a szemünkbe. S e vádakkal szemben védtelenek vagyunk, mert nincs igazságtévő fórum és az elszakadás kimondásával szemben szintén védtelenek vagyunk, mert az erdélyi románok külföldi fegyverek oltalma alatt állanak, mi pedig, ha volna is fegyverünk, nem emelnék jogunk és igazunk védelmére vérontó testvérháborúban.

Mert mi azokat, akik most elszakadnak tőlünk, éppen annál a jognál fogva, melyet Erdély és az Erdélyen kívüli területekre fenntartunk, testvérünkül tekintjük. Ha mostohának érezték magukat, magunk is azok voltunk, s ha most szabadon lélegzünk, a szabad levegőt nekik is szántuk. Mindegy, Gyulafehérvárott kimondották elszakadásukat, s mi nem vitatjuk ehhez való jogukat. Lehetne mindenféle ellenvetést tenni a határozat legalitása ellen, de nem teszük. Mi tudomásul vesszük, hogy a magyarországi román lakosság Romániához akar csatlakozni.

Ennél többet azonban nem. Nem vehetjük tudomásul, hogy a gyulafehérvári határozat már az elszakadás tényét jelentené. A magyarországi románok a saját akaratukat képviselik, nem pedig azt a lakosságot, mely a vitatott területet hazájának vallja. Ezen a területen magyarok, németek, szászok, rutének, szerbek is laknak és ezek nem szavaztak Gyulafehérvárott. Már pedig ezek teszik e területek többségét, nem pedig a románok. A népek rendelkezhetnek önmagukkal, de nem másokkal. S a népakaratot az dönti el, ki szólal fel először, hanem eldönti valamennyi akarat megnyilvánulásnak az eredője: a többség.

A román vitatta területek lakossága e részének, a többségnek nincs megadva a lehetőség, hogy nemzetgyűlést tartson. A hatalom most a románoké. Nem kételkedünk benne, hogy

²⁷⁸ Románok. = Csíkvármegye, 1918. december 1.

majdan igazán megadnák neki az ígért nemzeti szabadságot, de ma ennek a szabadságnak a nyakán a romániai hadsereg szuronyai ülnek. Önrendelkezés az nincs, de hisszük hogy lesz. Csak akkor derül ki, mi a jelentősége a gyulafehérvári határozatnak.”²⁷⁹

A főszerkesztő is jelezte, hogy a gyulafehérvári román nemzetgyűlés határozatai tulajdonképpen a román királyság hódító szándékait leplezték. A hódítás legitimitását is megkérdőjelezte azzal, hogy nem vették figyelembe az erdélyi magyarság és Erdély más nemzetiségeinek akaratát az elszakadás kérdésében. Érdekes módon ő sem javasolta az ellenállást a Székelyföldet megszálló román hadsereggel szemben:

„Addig is a románokkal nem folytatjuk a viszálykodást. – írta – Vagy testvéreink lesznek, vagy szomszédaink. Mind a két esetben baráti érzéseket akarunk ápolni, a természetünk és közös érdek szerint, melyre utalva leszünk. Mint testvéreinkkel, velük egy politikai közösségben, teljes harmóniában és zavartalanságban élhetnénk mint szomszédok azonban minden jóra való becsületes törekvés mellett, sem tehetjük nem létezővé a létezőt: hogy a mi Isten és ember szerint ezer esztendő óta a miénk, azt elrabolták tőlünk, s a mi elszakadt véreink mint többség, a kisebbség igáját akkor is éreznék, ha megkapnák azt a teljes nemzeti szabadságot, melyet mi is kínálunk a románoknak.”²⁸⁰

A főszerkesztő nem értette meg, hogy milyen következményei lesznek annak, ha az erdélyi magyarság, a székelység barátsággal, testvériséggel közeledik az őt megsemmisíteni, kiirtani akaró románsággal szemben.

Székelyföld román megszállásának kezdete

A román hadsereg katonai egységei úgy jöttek Erdélybe, mint az antant békefenntartó ereje, melynek célja a belső rend fenntartása és a kommunista jellegű lázadások megfékezése. A székelyföldi nemzeti tanácsok, nemzetőrségek, illetve polgárőrségek a belgrádi szerződés értelmében nem is mertek szembeszállni velük. Nem akarták ugyanis kockáztatni Magyarország megítélését a békekonferencián. Nem tudtak ugyanis arról az összejátszásról, mely a francia és a román hadvezetés között létezett.

Vákár P. Arthur így mutatta be a román katonáknak Gyergyóban, Csíkszeredán és Udvarhelyen való megjelenését:

„Csíkvármegye területére a múlt hónap utolsó felében érkeztek román megszálló csapatok, s a határszéli községekből érkező hírek csaknem teljesen arról számoltak be, hogy a román járőrök a polgári hatósággal szemben békésen viselkednek, mindössze Bélborból jött egy híradás, hogy az odaérkezett járőrök az első napokban erőszakoskodtak.

Ahogy nagyobb községekbe, s majd városokba érkeztek csapatok, egybehangzó lett a vélemény, hogy a megszálló csapatok nemes érzésű parancsnokaik intenciói szerint mindenütt békességet keresnek és rendre törekszenek.

Csíkszeredát Niculescu tábornok vadászai szállták meg s a hivatalos Csíkszerda Niculescu tábornokra az elismerés minden jelzőjét reárakta. Niculescu Csíkszeredán úgy viselkedett, mint abszolút zsentlemén, mint egy igazi műveltlelkű, magas rangú katona, aki a fegyverszüneti szerződést nemcsak szó szerint betartja, de annak szellemében is jár el, mert tudja, hogy nem a fegyverek ereje dönti el a népek boldogulásának sorsát, hanem a világ nemzeteiből összeülendő békekonferencia.

Ugyan ebben a szellemben intézkedett a városban a helyőrség parancsnoka Bălănescu őrnagy, aki rövid idő alatt már népszerűséget is szerzett nevének.

Hogy mennyire lelkükön viselték a sokat szenvedett székelység sorsát, mi sem igazolja jobban ezt, mint az az eset, amely egy tyúklopással kapcsolatban Csíkszeredán lejátszódott.

Egy katona, egy polgárember udvaráról tyúkot lopott. A károsult az esetet bejelentette,

²⁷⁹ Az erdélyi románság nem Erdély. = Székely Nép, 1918. december 7.

²⁸⁰ Uo.

s a tettes keserűen meglakolt bűnös cselekedetéért. Az ezred szeme láttára elrettentő fenyegetésben részesült a katona s hasonló eset nem is fordult elő Csíkszeredán.

Most a csíkszeredaiakat szomorúság érte, mert a Niculescu tábornok felsőbb parancsra Udvarhely fölé vonult előre. A helyébe jött parancsnokság hasonló mód jár el.²⁸¹

A román hadseregnek 1918. november 26-i Csíkszeredába való bevonulását a Székely Nép szerkesztője a következőképpen érzékeltette:

„Ma délben fél egy órakor bevonult ide egy román gyalogezred, egy tüzérüteg a megfelelő trénnel. A bevonulás zeneszóval történt. A legénységet a helybeli honvédlaktanyában, a tiszteket pedig magánházakban szállásolták el. A kormánybiztos nyomban tárgyalásokba bocsátkozott a parancsnokló tábornokkal és ennek eredményeképpen a románok a postát, távírdát és vasutat meghagyták az eddigi vezetés alatt, de ellenőrzés alá vették. A lapokat cenzura alá helyezték. A hivatalokat továbbra is meghagyták működésükben, úgyszintén az iskolákat is...”²⁸²

A gyergyói részekre bevonult katonaság is mindenütt békésen viselkedik, s ha időnként egy-két idegen őrző nem cirkálna és nem jelennének meg a falakon plakátok, úgy alig is tudná a lakosság, hogy vidékünkön megszálló csapatok vannak.

A gyergyószentmiklósi román katonai parancsnokság Mosoiu generálisnak, a VII. hadosztály parancsnokának aláírásával az alábbi hirdetményt bocsátotta ki.

HIRDETMÉNY.

1. Lakosság maradjon nyugodtan és folytassa az eddigi foglalkozását.
 2. A katonasággal szemben ellenséges magatartást ne tanúsítson a vasutat, távírdát és telefont ne rongálja meg.
 3. Minden fegyver 1918. évi december hó 7-én déli 12 óráig a gyergyószentmiklósi városházához beszolgáltatandó.
 4. Tilos minden gyűlés, összejövetel vagy nagytömegben való járkálás. Úgyszintén tiltva van 5 lépésen belül közelebb lépni a szolgálatban levő őrhöz, vagy járőrhez.
 6. Esti 11 órától reggel 4 óráig a lakást elhagyni tilos, akinek ezen időközben lakásán kívül valami halaszthatatlanul sürgős elintézni valója van, az forduljon a Deák Ferencz-utca 14 szám alatt levő katonai parancsnoksághoz, hol engedélyt és kísérőt, kap.
 7. A telkek kapui éjjel-nappal nyitva tartandók, hogy a katonai hatóság bármely időben ellenőrzés céljából bemehessen.
 8. A járőrök felszólítására köteles mindenki megállni.
 9. Minden áru felhalmozás szigorúan tilos. Maximális árnál nagyobb árkul felszámítani nem szabad.
 10. Ötven liternél több benzín készlet, továbbá a takarmány és élelmiszer feleslegek a katonai hatósághoz bejelentendők.
 11. A katonaság rekvirálást a polgári hatósággal egyetértőleg ejti meg, a rekvirált cikkek felhívásra azonnal átadandók, melyekért a maximális ár készpénzben fog fizettetni. A polgári hatóság mellőzésével eszközölt rekvirálás a katonai parancsnoksághoz haladéktalanul bejelentendő.
- Gyergyószentmiklós, 1918. évi december 5.

General MOȘOIU, a VII-ik hadosztály parancsnoka.”²⁸³

Vákár P. Arthur szerint, „e hirdetménynek minden pontja érthető és kifogás alá sem esketik, mindössze talán az szokatlan, hogy a kapuk éjjel nappal nyitva tartandók. Polgárságunk tisztában van azzal, hogy a bekövetkezendő béketárgyalást mindenkinek békességgel kell bevárnia, s tudja azt is, hogy sem nyíltan, sem titokban nincs helye annak, hogy a polgárság mást tegyen, mint őrizve nyugalma, vagyona és egészségét bizalommal nézzen az

²⁸¹ A román csapatok Csík megyében.= Csíkvármegye, 1918. december 8.

²⁸² Csíkszeredába bevonult a román katonaság.= Székely Nép, 1918. november 27.

²⁸³ A román csapatok Csík megyében.= Csíkvármegye, 1918. december 8.

elkövetkezendő béke elé.”²⁸⁴

A frontról hazatért katonák, az 1916-ban menekülésre kényszerítettek nem értették az ellenállás hiányát a Nemzeti Tanács, a nemzetőrség és a polgárőrség tagjai részéről. Úgy vélekedtek, hogy a románokat a felelősség elől menekülő előljárók hívták be Gyergyószentmiklóstra, s általában Székelyföldre.

Vákár P. Arthur a következőképpen cáfolta meg ezeket a híreszteléseket:

„Lelketlen és meggondolatlan emberek azt a hírt is terjesztették, hogy a román csapatokat a város urai hívták be. Ez a szóbeszéd egyébként vándor betegségként terjed városról-városra, mint a leggyilkosabb spanyolnátha, s amit mondtak Tölgyesen vagy Csíkszeredán, ugyanazt mondják Gyergyószentmiklóson, Szászrégenben és Marosvásárhelyen.

Természetesen, hogy ami galád hazugság Tölgyesen, az hazugság marad Gyergyószentmiklóson és Marosvásárhelyen is.

A fegyverszüneti szerződés értelmében Erdélyt is antant csapatok szállják meg a demarkációs vonalig, s így Gyergyószentmiklós is várhatta a katonai megszállást.

Egyébként erre a hírre maga a népkormány cáfol reá azzal a táviratával, amelyben megnyugtatta a Székelyföld lakóit, hogy éppen a felmerült konkrét kérelmek és panaszok alapján – miután francia csapatok még nem jöhettek – az Erdélybe bevonuló román csapatok antant csapatoknak tekintendők, s így a román csapatok a fegyverszüneti szerződés alapján Erdélyt a béke aláírásáig megszállják, hogy itt a belső békét és rendet biztosítsák.”²⁸⁵

Gyergyószentmiklóstra 1918. december 3-án délelőtt 10 órakor vonult be egy szakasz katonaság Bogdán főhadnagy vezetése mellett, s másnap az éjjeli órákban e katonaságot a 14. gyalog ezred egy zászlóalja követte. Parancsnokuk Mărgărescu őrnagy volt. A tiszti karhoz tartóztak még Abdul Refid és Mertere kapitányok. A román katonák elszállásolása és élelemmel való ellátása után a gyergyói Nemzeti Tanács elnöksége és a városi tanács szükségét látta annak, hogy a polgárságnak a megszálló csapatokhoz való viszonyát tisztázza. Átirattal megkereste a parancsnokot, aki a kiküldötteket azonnali tanácskozássra kérte.

Vákár P. Arthur a megbeszélésekről a következőket írta:

„A tanácskozáson részt vett, Mărgărescu őrnagy, Mertere és Abdul kapitányok és mint tolmácsok dr. Precup Emil, Kassay Imre és Dordea hadnagy. A város polgársága részéről dr. Vákár P. Arthur, Görög Joachim, Orel Dezső, dr. Fodor Béla, Mihály József, dr. Kugler Vilmos, Merza Vilmos, Selyem István.

Dr. Vákár elnök előterjesztésében mindenekelőtt utalt arra, hogy e vidék minden lakója a fegyverszüneti feltételek alapján áll s a megszálló román csapatokat, mint a belső rend és béke fenntartására kiküldött fegyveres erőt tekinti, s működésük elé gátat emelni sem nem tud, sem nem akar, miután tudja, hogy a döntő szót a békekonferencia fogja kimondani. Egyébként a Székelyföldet Magyarország integráns részének tekinti, s a megbeszélést azért tartja szükségesnek, hogy a polgárság és megszálló katonaság között mindenféle félreértés kiküszöböltesse s így a rend és béke biztosítható. Mărgărescu őrnagy kijelentette, hogy ő Erdélyt már Románia testéhez tartozónak tekinti, s épen ezért intézkedéseiket ez a status quo irányítja. Ezután hosszabb eszmecsere fejlődött ki, amelyet mindkét részről a megértés és kölcsönös tisztelet hangja vezetett. Ezután konkrét kívánságot terjesztettek elő, így a közlekedés szabadsága s az áru, személy és postaforgalom zavartalansága kért. A bizottság kérte a cenzúra mérséklését, kérte a vadászfegyverek visszaadását, a főgimnázium épületének beszállásolás alóli mentesítését. A város és vidék polgárságának életét s a közellátást érintő más kérdések is megbeszéltek, s végül abban történt megállapodás, hogy mindezen kérdések a Maroshévízen székelő tábornok elé terjesztetnek s ezért is egy küldöttség fogja felkeresni Moşoiu generálist Maroshévízi szállásán.

Mindezen kívánságokat a megbeszélésen jelen levő helyőrségi parancsnok is tudomásul vette,

²⁸⁴ Uo.

²⁸⁵ Hazug hírek az erőszakos sorozásról.= Csíkvármegye, 1918. december 8.

s ígéretet tett, hogy a polgárság jogos kíváncsi honoralmatnak.”²⁸⁶

A Csíkvármegye lap szerkesztője szerint, „a történeti hűség kedvéért le kell szögeznünk, hogy a városunkban tartózkodott s átvonult csapatok parancsnokságai minden tekintetben a megértést keresték, s a polgárság megértő, nyugodt viselkedésével szemben ők is megértésre törekedtek.”²⁸⁷

1918. december 12-én a suceavai 16. gyalog ezred III. zászlóalja Racovean alezredessel jött Gyergyószentmiklóstra. A polgársággal Iliescu kapitány lépett érintkezésbe. Magatartásával a gyergyóiak meg voltak elégedve. A tisztikar, Ardelean segédtisztból, Gheorgiu főhadnagyból és Barbu Georges és Brenciu hadnagyközből állt, akik minden tekintetben igazodtak parancsnokaikhoz.

A Racovean alezredes és Iliescu kapitány által vezetett gyalog ezred december 18-án hagyta el Gyergyószentmiklóst. Helyüket a 27. gyalog ezred egy különítménye foglalta el. Parancsnokuk Nicolau kapitány volt. Tisztikaruk Radu és Patric főhadnagyközből és Boantés hadnagyból állt.²⁸⁸

Szászrégen és Marosvásárhely megszállása a román hadsereg által

Marosvásárhely és Szászrégen megszállását a román hadsereg által a Székely Népi szerkesztője a következőképpen mutatta be: „Kedden Szászrégen felől bevonultak Marosvásárhelyre a román megszálló csapatok, melyek a fegyverszüneti szerződés értelmében az antant megbízásából nem mint ellenség jöttek. A város népe nyugodt, higgadt komolysággal néz az események elé, melyekben mindenkinek első kötelessége: legszigorúbban követni a hatóság utasításait és parancsait.

Már szombaton este híre terjedt, hogy a szomszédos falvakban román lovas járőrök jelentek meg. Vasárnap reggel hivatalosan is jelentették, hogy Gernyeszegen 15, Nagyernyén 5 lovas katona van és átjöttek Sáromberkére is. Sehol semmi rendzavarás nem történt, a román katonák a lakosságtól kenyeret és élelmet kértek, de teljesen kifogástalanul viselkedtek.

Szombat délben egy zászlóalj román katona érkezett Szászrégenbe egy ezredes vezetésével. Bevonulásuk csendes volt, az ottani románok számottevő tagjai elutaztak a gyulafehérvári gyűlésre. Schiffaunmer Hugó polgármester fogadta az érkezőket, jóindulattal kérve a város részére, mire az ezredes román és francia nyelven beszédet intézett a lakossághoz, kijelentve, hogy a személyi és vagyonbiztonság felett örködni fog, s hogy mindenki zavartalanul folytassa foglalkozását. Egy kapitány ugyanezeket magyarul mondta el. Bevonulás után mindjárt megszállották a postát, vasutat, rendőrséget. A legénység házról házra járt kvártélyt keresni, a tisztek csaknem kizárólag román családoknál vannak elszállásolva. Járnak kávéházba és szépen viselkednek, de másokkal mint románokkal nem igen érintkeznek. Vasárnap délben a román katonazenekar a főtéren játszott nagy publikum előtt. A bevonuló csapat trénnél jött és nem sok élelmet hozott. A városról való elutazást még passierseinkhez se kötik.

Kedd reggel a marosvásárhelyi városi tanácshoz Szászrégenből távirat érkezett, amelyben Genersiu ezredes, a brigád parancsnok a 13. hadtesttől felszólítja a polgármestert, hogy a megbeszélések végett azonnal utazzék Szászrégenbe, az esetleges elmaradást, a román hadsereg iránti engedetlenségnek fogja tekinteni. Nagy Imre polgármesterhelyettes – Marthy polgármester beteg – Oroszlány Endre főjegyzővel és egy magyar, egy román nemzetőrrel délelőtt automobilon Szászrégenbe utazott.

Délelőtt 11 órakor jelentették, hogy Gernyeszegről lovasjárőrök indultak Marosvásárhely felé. A szentgyörgyi vámnál magyar és román nemzetőrség várta az érkezőket,

²⁸⁶ Megbeszélés a román katonai parancsnokság és a Nemzeti Tanács között. = Csíkvármegye, 1918. december 8.

²⁸⁷ Uo.

²⁸⁸ A város történetéhez. = Csíkvármegye, 1918. december 22.

hogy őket fogadja és a laktanyába kalauzolja.

Délelőtt 12 óra előtt 15 lovasjárőr vonult be legelsőnek a Szentgyörgy utca felől egy tiszt vezetése alatt, aki a postára ment és a főnököt kereste. Egy óra tájban többszáz gyalogos követte őket zeneszóval és ezzel Marosvásárhely megszállása kezdetét vette.”²⁸⁹

Kolozsvárról így látták a Maros parti város megszállását:

„Tegnap reggel egy tehervonattal többen érkeztek Marosvásárhelyről, akik átérték a román csapatok bevonulását és több román katonával volt alkalmuk beszélgetni. Előadásuk szerint a román hadsereg szármalmas állapotban van. Egy zászlóalj 200 emberből áll és egy zászlóalj volt összesen, amely bevonult Vásárhelyre.

Tegnap reggel 1000 ember és egy üteg részére csináltak szállást. A román katonák előadása szerint az újabb csapatok tegnap reggel érkeztek és tábornok a parancsnokok.

A román katonák mindenütt azt hangoztatják, hogy nekik elég volt a katonáskodásból. Kijelentették, hogy itt nem maradnak és akármi is lesz a parancs, karácsonykor haza megy az egész társaság. A tisztek folyton azt hangoztatják, hogy nem mint megszálló csapat, hanem mint rendcsinálók jönnek az itteni román Nemzeti Tanács hívására.

Szegényes, lerongyolt felszerelésükben valósággal megbámulták a nemzetőrök egy csapatát, amely új felszerelésben, nagyszerű mondurban a legnagyobb rendben dalolva vonult végig a város főutcáján.

A marosvásárhelyi román Nemzeti Tanács természetesen csatlakozott a bevonuló csapatokhoz. A rendet azonban a magyarokkal együtt tartják fenn és a járőrök egy magyarból, egy románból és egy oláhból (így különböztetik meg a romániai románokat) vannak összeállítva.

A vasutat, a postát birtokukba vették ugyan, de azért az elutazás szabad. Több értelmesebb altiszttel beszélgetést folytattak, s megkérdezték, hogy tudja-e azt hogy Magyarország köztársaság lett és hogy mindenkinek megvan a teljes szabadsága. Az altisztek azt mondták, hogy Románia is köztársaság lesz.”²⁹⁰

A Székelyföldet megszálló román katonák siralmas öltözetben voltak. Legtöbbjüknek rendes lábbelije sem volt. Erről tanúskodott a következő eset: „a marosvásárhelyi román csapatok parancsnoka magához hívatta a marosvásárhelyi főkapitányt és kérte, szerezzen az ő csapatainak, hacsak mód van rá, 10-12000 pár bakancsot, mert láthatták, mezítláb és zsákokba, rongyokba burkolt lábakkal tették meg az utat idáig is.”²⁹¹

Egy ilyen sereget a székelyföldi nemzetőrségek és polgárőrségek könnyen visszaverhettek volna.

Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely és Székelyudvarhely elfoglalása

A román hadsereg Erdélyben való előrehaladását befolyásolta a még itt tartózkodó német hadsereg maradványa. A németek bár aláírták a fegyverszünetet maradék csapataiknak hazaszállítására csak december elején kerülhetett sor. A Székely Újság tudósítója ezt az állapotot a következőképpen mutatta be: „A románok – bár nyilvánvaló tervük – egyelőre számba jövő területet még nem szálltak meg, aminek oka nyilván, hogy e pillanatban még több, mint százezer német katona áll Erdélyben. A német főhadiszállás Nagyszeben, mely még ma is a front mögötti város képét mutatja. A német csapatkötelékek magában Nagyszebenben, továbbá Vesztenyben, Nagytalmácson és Fellenbergben várnak elszállításukra, amely három hét előtt nehezen fejeződhetik be. Ezenkívül a Zsil völgyében 40.000, a Vöröstorony szorosban pedig körülbelül 60.000 főnyi német sereg áll, rengeteg mennyiségű katonai felszereléssel és

²⁸⁹ Marosvásárhely megszállása. = Székely Nép, 1918. december 7.

²⁹⁰ Uo.

²⁹¹ Cípőt kérnek a román csapatok. = Székely Nép, 1918. december 6.

áruval, melyet mind el kell még szállítani.”²⁹²

A német csapatok Erdélyből való kivonása után folytatódhatott a román hadsereg előrehaladása Székelyföld meghódítására. December 7-én bevonultak Sepsiszentgyörgyre.²⁹³ Tigoján kapitány vezetése alatt 120 főnyi román sorkatonaság szállta meg Sepső központját. Ebből 40 ember egy tiszt vezetése alatt a pályaudvart szállotta meg, 80 ember pedig a várost. A román fegyveres erő emberei — a tisztek kivételével — szerfölött gyengén vannak felszerelve. Tigoján kapitány ellenőrzés alá helyezte a postát, elrendelte a fegyverek beszoigáltatását, feloszlatta a nemzetőrséget, s az utazást igazolványhoz kötötte. A megszálló csapatok lefoglalták a katonai raktárakat. A megszálló csapatot a Hungária szállodában helyezték el. Incidens eddig nem történt, csak az utazó közönség panaszkodik, hogy a kézi poggyászok átvizsgálása körül kíméletlenül járnak el.²⁹⁴

A Székely Nép tudósítója így mutatta be Sepsiszentgyörgy román megszállását:

Szombaton délután Tigoján kapitány vezetése alatt 120 főnyi román sorkatonaság szállta meg Sepsiszentgyörgy városát. Ebből 40 ember egy tiszt vezetése alatt a pályaudvart szállotta meg, 80 ember pedig a várost. A román fegyveres erő emberei – a tisztek kivételével szerfölött gyengén vannak felszerelve. Tigoján kapitány ellenőrzés alá helyezte a postát, elrendelte a fegyverek beszoigáltatását, feloszlatta a nemzetőrséget, s az utazást igazolványhoz kötötte. A megszálló csapatok lefoglalták a katonai raktárakat. A megszálló csapatot a Hungária-szállodában helyezték el. Incidens eddig nem történt, csak az utazó közönség panaszkodik, hogy a kézi podgyászok átvizsgálása körül kíméletlenül járnak el.”²⁹⁵

A románok 1918. december 6-án a székely anyavárost is megszállották.

„Szombaton vonultak be a románok Székelyudvarhelyre, – olvashatjuk a Székely Újságban – egy vadászrezred, megfelelő lovasság és tüzérség. A tábornok békét és rendet ígért. A csendőrség tagjai közül 15 fegyverben maradt, a polgárőrség tagjai fegyvertelenül, mint bizalmi férfiak teljesítenek szolgálatot a román járőrök mellett. Záróra fél 9 órakor. A posta és távírda magán és hivatalos ügyben szabad. Tilos a politikai jellegű gyülekezés, ellenben társadalmi, jótékonyági, ismeretterjesztő gyülekezések meg vannak engedve. A Nemzeti Tanács hetenként egyszer gyűlésezhetik politika kizárásával.”²⁹⁶

Kézdivásárhely sem kerülhetett el a román megszállást.

„Csütörtökön városunkba jött egy román hadnagy és az érdeklődőknek elmondta, – olvashatjuk a Székely Újságban –, hogy legközelebb Csíkmegyéből városunkba érkezik 300 román katona a város megszállására. A hadnagy megtekintette a honvéd laktanyát és annak kitakarítását kérte, hogy a megérkező katonák elszállásolhatók legyenek. A román hadnagy úgy mondta, hogy a megszálló csapatnak még csütörtökön este meg kell érkezni, azonban — úgy látszik a rossz út miatt — még ma sem érkeztek meg.

A város megszállásával kapcsolatosan dr. Molnár Dénes h. polgármester a következő hirdetményt bocsátotta ki:

Hirdetmény.

Háromszékvármegye Kormánybiztosának 5911—1918. szám alatt folyó hó 7-iki kelettel kiadott értesítésére a megszálló román csapatok parancsnokának rendelkezése folytán közhírré teszem, hogy a város minden lakosa a rendőrkapitánysághoz, Bordás Lázár h. rendőrkapitány kezéhez az általa kiállítandó elismervény fejében 48 óra alatt, de legkésőbb f. évi december hó 15-én reggel 9 óráig fegyverét (pisztoly, forgópisztoly) és lőszerét halálbüntetés terhe mellett szolgáltatassa be.

Egyben közhírré teszem, hogy a város megszállása után politikai és pártgyűlések és összezejövedelekek nem tarthatók.

A katonai leszerelés egyelőre felfüggesztetett.

²⁹² A németek miatt nem jönnek a románok. = Székely Újság, 1918. december 1.

²⁹³ A románok Sepsiszentgyörgyön. = Székely Újság, 1918. december 8.

²⁹⁴ Sepsiszentgyörgy megszállása. = Székely Újság, 1918. december 5.

²⁹⁵ A román megszállás = Székely Nép, 1918. december 11.

²⁹⁶ Románok Székelyudvarhelyen. = Székely Újság, 1918. december 12.

A katonai leszerelés újbóli megkezdése esetén szükséges vasúti utazáshoz megkívántató vasúti kocsikat a megszálló csapat parancsnoka hatósági kérésre fogja rendelkezésre bocsátani.

Vasúton való utazáshoz a polgármester által kiállítandó és a román katonai parancsnok által láttamozandó utazási igazolványok szükségesek.

Tengelyen való utazások nincsenek igazolványhoz kötve.

Igazolványokért nálam kell jelentkezni.

Kávéházak, éttermek, üzletek eddigi szokás szerint tartandók nyitva. Este 11 órán túl az utcán tartózkodni tilos.

A megszálló csapat tisztjei és legénysége vásárlásoknál készpénzben fizetnek. Egy korona nyolcvanöt báni értékkel számít.

Bárminemű szesznek, bármely csekély mértékbeni kiszolgáltatása szigorúan tilos. A tilalom ellen vétők szigorúan büntetettek, s a szeszkészletük elkoboztatik.

A lakosság mindennemű rendzavarástól és kihágástól tartózkodjék, mert a megszálló csapat parancsnoka a személyi és vagyoni biztonságot feltétlenül garantálta ugyan, de kifejezést adott annak is, hogy katonáinak bántalmazása, megtámadása, vagy rendeleti végrehajtásának megtagadása súlyos következményekkel fog járni. Meg vagyok győződve afelől, hogy a város minden lakója tartózkodni fog minden oly cselekménytől, vagy mulasztástól, mely tilalomba ütközik.

Kézdivásárhely, 1918. december 12.

A városi tanács: Dr. Molnár Dénes, h. polgármester

A Székely Újság szerkesztője tanácsokat is adott Kézdivásárhely lakóinak a román megszálláshoz kötődő miheztartás kérdésében: Mi a teendők a román megszállással kapcsolatosan?

Először az, hogy ne fogadjuk az érkezőket, mint ellenséget, mert most a megszállásra nem mint ellenség jönnek.

Másodszor igyekezzünk az adott helyzetbe beleilleszkedni. Kultúrnemzethez illően tartózkodjunk minden rendzavarástól, merénylettől s bármilyen cselekedettől, mely a megszálló hadsereg jogos megtorlását vonná maga után. Mindig arra kell gondolnunk, hogy bármi történjék is, sokáig ez az állapot nem tarthat. Néhány hónapig kell csak elszenvednünk a háború következményét, hogy aztán végképpen kisüssön fejünk felett a béke és nyugaltság csodás fényességű napja.

De van egy harmadik kötelességünk is. Egy pillanatra sem szabad kishitúségből eredő elfásultsággal félbehagynunk mindennapi munkánkat. Ezzel most már nem magunknak és családunknak tartozunk, hanem a hazánknak. Magyarországnak a léte függ attól, hogy most minden magyar megtegye kötelességét, hogy itt egy pillanatra meg ne álljon a munka hatalmas gépezete. Minden munkában eltöltött órával a honmentés érdekeit szolgáljuk. Csak így tudjuk átélni majd e megszállás nehéz napjait.

Végigszenvedtük a háború borzalmait, ezt az utolsó, talán nem olyan keserű labdacst még le kell nyelnünk. Az igazság, amit Solf német külügyi államtitkár világgá kiáltott, reánk magyarokra is áll: Minket ideig-óráig le lehet igázni, de ez a nép nem szűnik meg élni és jogait követelni!”²⁹⁷

A román hadsereg nemcsak Székelyföldet és a békeszerződés által kijelölt demarkációs vonalig szállta meg Erdélyt, hanem a románok által követelt vármegyéket is hatalma alá akarta kényszeríteni.

A Székely Újság szerkesztője így érzékelte a román megszállás gyorsaságát: „A román csapatok gyors iramban vonulnak Kolozsvár felé. Marosvásárhelyt már megszállották és most Erdély régi székvárosának földjét készülnek taposni. Felvonulási útjukból felismerhető a céljuk. Gyorsan megrohanták a magyar vidékeket, hogy a behívott korosztályok bevonulását megakadályozzák és most Kolozsvár megszállásával az erdélyi részek fővasúti vonalát és legfontosabb vasúti gócpontját akarják birtokukba keríteni.

²⁹⁷ A város megszállása.= Csíkvármegye, 1918. december 15.

A felvonulás tehát szokatlan lázzal és izgalommal történik. Nem úgy jönnek, mint azok a csapatok, amelyeknek a fegyverszüneti szerződés feltételei szerint joguk van ideiglenesen magyar területre bevonulni. A sietés célja nyilvánvaló. Katonai erővel akarják alátámasztani; a gyulafehérvári román nemzetgyűlés határozatát. Ezzel azonban elárulják azt is, hogy gazda nélkül csinálták a számítást. Az elszakítani célzott huszonhat vármegye lakosságának többsége tiltakozik – nem csak az elszakítás, de a megszállás ellen is.”²⁹⁸

A románok engedélyt kaptak az antant hatalmaktól a demarkációs átlépésére. Így az erdélyrészi főkormánybiztosság utasítást kapott a magyar kormánytól, hogy az antant főparancsnokság intézkedése alapján a románok a demarkációs vonalon innen, mint fontos stratégiai pontot, megszállhatják Székelykocsárdot és Kolozsvárt is. A budapesti kormány részéről szégyentelenül állították, hogy „a román csapatok nem mint hódítók vonulnak be Kolozsvárra, hanem mint az antant hadsereg részei hajtják végre a megszállást arra az időre, míg francia csapatok érkehetnek Kolozsvárra. A fegyverszüneti szerződés értelmében a stratégiai fontos pontokon, amelyeket meg fognak szállani, jogunk van fegyveres erőt tartani.”²⁹⁹

1919. január 10.-én a kolozsvári főkormánybiztosság megállapodott a román parancsnoksággal, hogy a románok megállanak azon a határvonalon, amelyekig eddig eljutottak. Kijelöltek egy semleges zónát, melyet franciák szállnak meg, a semleges zónán túl pedig magyar csapatok tartják fenn a rendet. Úgy tűnt, hogy a román megszálló csapatok határvonalának szélső pontjai Kolozsvár, Déva és Nagybánya. A kortársak abban reménykedtek, hogy a románok nem szállják meg Nagyváradot és Aradot.³⁰⁰

Az antant hatalmak színeiben megjelenő román hadseregnek Erdélybe való bevonulását meg kellett volna akadályoznia Károlyi Mihály kormányának. A magyar népköztársaság rendelkezésére álltak a november hónap folyamán besorozott újoncok és a nemzetőrség tagjai, akik megvédeheték volna Erdély területét. Ők azonban 1918. december 1-én a belügyminiszter rendeletével feloszlatták a nemzetőrséget Magyarország szerte, s ezzel megfosztották az országot az önvédelem lehetőségétől. A gyergyószentmiklósi Nemzetőrség, 1918. december 17-ig teljesített szolgálatot. Mivel a nemzetőrség követelte a korrump városvezetés visszaéléseinek a kivizsgálását, a helyi tisztségviselők a román hadsereggel együttműködve, felszámolták.³⁰¹

A székely városok előljárói, nemzeti tanácsai, nemzetőrségei, polgárőrségei meg tudták volna akadályozni a román katonai megszállást. A nemzetőrségnek és a polgárőrségnek a tagjainak többsége a frontot megjárta, harcedzett katonák voltak. Fegyverekkel is rendelkeztek. Károlyiék azonban azt sugallták nekik, hogy ne tanúsítsanak ellenállást, mert a románokkal való szembeszállásuk hátrányosan befolyásolná magatartásuk a békekonferencián. Pedig érvelhettek volna a belgrádi megegyezéssel, mely szerint a Károlyi Mihály és Franchet d'Experey közötti tárgyalások során a francia csapatok megszállásáról volt szó a demarkációs vonaltól délre eső területeken és a szerintük stratégiaiak vélt helyeken, nem a román hadsereg területfoglalásáról.

Cseh és szerb foglalások Észak Magyarország területéből

Délen és északon is katasztrófálissá vált a Károlyi-Jászi vezette Magyarország helyzete. A csehek és a délszlávok a románokhoz hasonlóan antant színekben szállták meg Észak- és Dél-Magyarországot. A Székely Újság szerkesztője a következőképpen látta a Károlyi kormánynak a csehekkel, a szerbekkel, horvátokkal és szlovénokkal való viszonyának az alakulását: „A csehek befejezett tények elé akarják állítani az ententet, amire az entente — maga

²⁹⁸ A megrohant Erdély.= Csíkvármegye, 1918. december 8.

²⁹⁹ Kolozsvár városát megszállja az antant.=Székely Újság, 1918. december 25.

³⁰⁰ A román csapatok nem vonulnak tovább. = Székely Újság, 1919. január 12.

³⁰¹ A gyergyószentmiklósi nemzetőrség feloszlása.= Csíkvármegye, 1918. december 22.

siet a befejezett tényeket a cseheknek prezentálni. Miután Vyx alezredes párizsi parancsra minket a csehek elleni további fegyveres ellenállástól eltiltott, a cseh-tót állam Pozsonytól Ungvárig átveszi az impériumot nyolc megyében teljesen, nyolc másik megyében pedig részben. A bécsi vasúti vonal előreláthatóan a mienk marad. Szóval még az előzetes békekonferencia előtt kapták meg Párizsból a cseh-tótok azt, amit Hodzsa Milán prágai delegátus követelt Jászi Oszkár nemzetiségi minisztertől.

Seregeinket vissza kell vonnunk, ezzel szemben a cseh-tót hadsereg, amelyet most már hivatalosan reguláris entente hadseregnek ismernek el, szóval a cseh-tót hadsereg meg fogja szállni Magyarország vegyes nyelvű vidékét és itt új demarkációs vonalat fog vonni. Ezzel a hatalmi aktussal kapcsolatban a prágai kormány egy apodiktikus hangú, ultimátumnál jóval szigorúbb közleményt ad ki, amely a Párisban időző cseh külügyminiszterre, Benesre való hivatkozással kijelenti, hogy Károlyi a fegyverszünetet hamis módon értelmezte, hogy a belgrádi fegyverszünet nem ismerte el Magyarország integritását, viszont az entente elismerte a cseh-szlovák államot és — így folytatja a rabulisztika — ilyen módon Magyarország integritása tényleg és jogilag már nem áll fenn. A cseh kommuniké még közli azt is, hogy a volt monarchiára vonatkozóan az érvényes és kötelező tárgyalásokat Versaillesben tartották meg. Az utóbbi kijelentés csak megerősíti az első naptól táplált félelmünket és gyanakvásunkat. Most diplomáciailag látjuk bebizonyítottak, hogy a végleges béketárgyalás csak formáság lesz.

Folytatódik Magyarország részleges megszállása. A szerbek elcsapták a magyar kormány bácskai kormánybiztosát és Bácsbodrog vármegyének, Zombor és Újvidék városoknak a szerb impérium alá való tartozását kimondták. Megjegyezzük, hogy Bácsbodrog megyében a lakosság kisebbsége szerb, a többség magyar, sváb és bunyevác. Ami itt történik, az egyszerűen dúsgazdag termőföld anektálása, minden kontradiktórius béketárgyalás nélkül, nem pedig a népek önrendelkezéséről szóló elvek érvényesülése. És már nem is csodálkozunk azon, hogy ezek a céltudatos hódítók, a szerbek fogadalmat vettek ki a bácskai magyar tisztviselőktől. A fogadalom szövege ez: „Becsületszavamra fogadom, hogy hivatalommal járó kötelességeimet híven és lelkiismeretesen fogom teljesíteni.” Híven és lelkiismeretesen ... Ártalmatlan formula, ártalmatlan tudniillik addig, ameddig az okkupáló hatalom úgy értelmezi. Hűség és lelkiismeret ma még csak a rendhez való ragaszkodást jelenti, de holnap már a rend jelenteni fogja a monarchikus érzés, a Karagyorgyevics-ház iránti hűséget. És jaj lesz annak, aki ellene vét.

És hogy a jugoszláv hódítási vágy képe teljes legyen, a szerb királlyal együtt horvátok és szlovének megszállták a Muraközt és Muraközön hatalmukba kerítették a közhivatalokat. De ez még mindig nem elég. Csáktornyai jelentés szerint a szlovének Vas-, és Zala vármegyéket a Rába és a Mura folyóig akarják megszállni, erőszakos aktusukban biztosan arra a pár vend községre hivatkoznak, amelyek az egyébként színmagyar nyugati határ szélein vannak és amelynek lakossága kétségkívül hű, a köztársasági magyar hazához. Alapjában véve itt nincs másról szó, mint az éhező szlovén nép számára való erőszakos gabona rekvirálásról. Minket éheztetnek, hogy ők jóllakhassanak.³⁰²

A Székely Hadosztály

Nem mindenki vállalta az antant hatalmaknak való feltétel nélküli behódolást. A Kolozsváron székelő Erdélyi Katonai Kerület parancsnoka Kratochvil Károly ezredes, Apáthy István Kelet-Magyarország kormánybiztosával együtt nem értett egyet a Károlyi-kormány megalkuvó, a magyarság érdekeit akaratlanul is eláruló politikájával. Tudták, hogy a románok túl fogják lépni a demarkációs vonalat, és hadseregük meg fogja szállni az általuk követelt 26 magyar vármegye területét. Ezért az önvédelem megszervezésére törekedtek. Erdélynek a

³⁰² Szegény Magyarország.= Székely Újság, 1918. december 12.

románok által még meg nem szállt területeinek a védelmére önkéntesekből álló hadsereg megszervezésére törekedtek.

1918 novemberében az összes reguláris magyar haderő alig közelítette meg 30.000 főt. Erdélyben néhány száz főnyi katonaság állomásozott. A Kolozsváron székelő Erdélyi Katonai Kerület parancsnoka Kratochvil Károly ezredes volt, aki Apáthy Istvánnal, Kelet-Magyarország kormánybiztosával nagyobb létszámú katonaság fölállítását kezdeményezte Erdély védelmére.

Székelyföldön Werbőczy Kálmán főhadnagy és még néhány tartalékos tiszt toborzott. A Budapesten székelő, a Jancsó Benedek vezette Székely Nemzeti Tanács szintén arra szólította fel a székely katonákat, hogy készüljenek az ellenállásra.³⁰³ Az így került néhány száz fő alkotta a későbbi, Kratochvil vezette Székely Hadosztály alapját, mely később közel 10.000 főre növekedett. A Székely hadosztály nevet Festetics Sándor hadügyminisztertől kapták, aki 1919 januárjában nevezte el így az alakulatot.

A „Székely Különítmény” magja a Károlyi-kormány által föllosztott kolozsvári nemzetőr zászlóalj volt, melyhez a brassói 24., a marosvásárhelyi 22., a nagyszebeni 23., a dési 31. s a kolozsvári 21. gyalogezred legénységét toborozták. Gerincét a 39. gyaloghadosztály olasz frontról 1918 novemberében hazatért, a magyar határok védelmét vállaló katonák alkották.

Az első székely önkénteseket Kolozsváron helyezték el a Honvéd utcai laktanyában, ahol pokoli állapotok fogadták őket. A feldúlt, kifosztott körletek olyan rendetlenek, mocskosak voltak, hogy az önkéntesek kérték, hozassanak nekik szalmát és inkább az udvaron alszanak. Néhány nap alatt a székelyek kitakarították, lakhatóvá tették a körleteket. Napjaik azzal teltek, hogy alakzatban, nyolcas sorokban bejárták Kolozsvár főterét és fontosabb utcáit. Erőt árasztottak és nyugalmat hoztak a város magyar lakosságának. A kincses város fellelegzett.

Ez a helyzet azonban csak néhány napig tartott. A város tele volt lopott katonai egyenruhába bújt szélhámosokkal, román provokátorokkal, akik székelynek kiadva magukat folytatták a „forradalmat”, hatalmaskodtak, garázdálkodtak, megpróbálták lejáratni az önkénteseket. Szükségessé vált, hogy a székelyek megkülönböztető jelvényt viseljenek. Sárga Kristóf rőfös Deák Ferenc utcai üzletében fehér anyagot vásároltak, amelyből szalagokat vágtak és a Lyceum Nyomdában rájuk nyomták a feliratot: „Székely Zászlóalj”, körbélyegző is került a jelvényre, a hamisítás elkerülése céljából. A festék kiválasztása a nyomdában nehezen ment, két szín állt rendelkezésre a fekete és a piros. Az előbbi kátrányos anyag volt, amely maszatolódott a szalagon, utóbbit pedig túlzottan „szocialistának” találtak, így aztán a kátrányos feketével és a pirossal vöröses barnát keverték, ez a szín került az első jelvényekre.

A tisztek szerették volna a székelyeket elkülöníteni attól a szellemtől, amely a kincses várost belengte. Igyekeztek megóvni a legénységet a provokációktól és önmaguktól, természetükből fakadó hirtelenségüktől, ezért határozták el, hogy a város kívül eső részén lévő Fellegvár barakkjaiban helyezik el őket. Az áthelyezésre vonatkozó parancsnak nem örült a legénység. Az utasítást meg kellett magyarázni nekik. A tisztek közül sokan ismerték a székely ember természetét, hiszen többen közülük valók voltak. Egy székely tiszt, Székely Lajos ötlete oldotta fel az átköltözés körüli feszültséget, aki ennyit mondott - a parancs magyarázatául - a katonáknak: „*Fiúk! Akié a Fellegvár, azé Kolozsvár*”. A tömör érvelést a legénység elfogadta. A fellegvári barak tábornok – mivel a város külső részére esett és meredek úton lehetett feljutni – a „forradalmárok” nem dúlták fel, nem fosztották ki, még a kályhák is megmaradtak. Itt folytatták a tisztek az önkéntes alakulat feltöltését, felfegyverzését, kiképzését.

A Kolozsváron tartózkodó székelyekből megalakult az első székely zászlóalj. Az ideiglenes parancsnok Zágoni István lett, majd tőle Berde Gábor őrnagy vette át a parancsnokságot. Később a már Kolozsváron ezredé szervezett alakulat előjárójának Nagy Pál ezredest

³⁰³ A székelyek népgyűlése Budapesten. = Székely Nép, 1918. december 11.

nevezték ki. December elején sorban érkeztek a vonatok Kolozsvárra, később jöttek, ahogy tudtak Csíkból és Háromszékből az önkéntesek. Felszerelésük és felfegyverkezésük nem ment könnyen. Ruházattal a székelykocsárdi raktárakból el tudták látni az alakulatot, fegyvere azonban még karácsony előtt is csak a legénység felének volt.

Ahogy 1918-ban érzékelték a magyar katonai egységeknél, úgy a Székely Zászlóaljnál is a legnehezebb feladat a legénység fegyelmezése volt. Néhány hét alatt tehát bekövetkezett az, amire Kratochvil ezredes számított. A kiváló egyéni tulajdonságokkal bíró, erősen impulzív székelyek, fegyelmezett, önfegyelmező katonai egységeket alkottak, amelyekben még a katonatanácsok bomlasztó befolyásának érvényesítésére hivatott bizalmi férfiak is a fegyelem és rend megteremtését támogatták.³⁰⁴

A Katonatanács és a kormányzat akadályozta szervezésüket és ellátásukat.

A Székely Hadosztály nem tudta megállítani a román megszálló csapatok előrenyomulását a Maros vonalától. A román megszállást Erdélyben csak késleltetni tudta. Jelentős sikerének számított az, amikor Fox Aurél százados mozdonyból, gépfegyver- és ágyúskocsiból álló páncélvonatot foglalt le december 13-án, s ezzel megmentették a Brassóból érkező adóhivatal és postatakarékpénztár pénzét. Kolozsvárnak a románok általi december 24-i megszállása után a Székely Hadosztályt december 25-én a kincses várostól nyugatra helyezték el, majd a Szinerváralja-Szilágysomlyó-Csucsá-Vaskoh vonalra húzódott vissza.

A március 21-i kommunista államcsíny után a Forradalmi Kormányzótanács a Székely Hadosztály 13.000 katonáját megbízhatatlannak tartotta, ellátásukat akadályozta. A Székely Hadosztály csapategységeit április 16-án Tasnád, majd Nagykaroly környékére vonták vissza.

Az április 16-i román támadással a Székely Hadosztály két tűz közé került, mivel a vörös katonák a politikai megbízottaikkal együtt szétfutottak. A behatoló román csapatok foglyokat nem ejtettek. Akit katonáik életben hagytak, azt a román lakosság meggyilkolta. Kratochvil ezredes seregével nem csatlakozott a Tisza vonalánál álló Vörös Hadsereghez. A Székely Hadosztály hátraküldött vonatait és a vonatörző székelyeket április 19-én Debrecenben és Nyíregyházán a vörösök megtámadták, a vonatanyagokat elrabolták, a székely katonákat lefegyverezték és letartóztatták. Emiatt a Székely Hadosztály parancsnoksága megszakította a további összeköttetést a hadügyi népbiztossággal.

A harcolva visszavonult, kimerült csapat, kb. 5000 katona az antant április 25-i fegyverszüneti ajánlatára, április 27-én Demecsernél letette a fegyvert a tizenötszörös túlerőben lévő románok előtt. A fegyverletételi megegyezés ellenére, mint foglyokat, kirabolták őket. Brassóba, onnan Fogarasra és Craiovába hurcolták, mint rabokat. Fogságukból június végén nagyrészt csak gatyában szabadultak.

Az 1150 fős Verbőczy-féle kolozsvári nemzetőrök, és a 2. zászlóalj kb. 500 fős lovassága és tüzérsége visszavonult, ők alakították meg a Székely Dandárt, melynek egységei a Nemzeti Hadsereg részeként 1919. november 16-án bevonultak Budapestre.³⁰⁵

Összefoglaló Erdélynek, Partiumnak és a Bánságnak a román csapatok általi megszállásáról

1918. november 26.-ától a román hadsereg 1. és 7. hadosztálya megszállta Székelyföldet és előretört a Maros vonaláig, mely az antant és Magyarország képviselői által november 13-án Belgrádban elfogadott demarkációs vonalat jelképezte. Az antant hatalmak részéről Franchet d'Esperey román kérésre 1918 decemberében megadta az engedélyt a román hadseregnek az Erdélyi középhegységig való előrenyomulásra, ami Apafi Mihály korában az Erdélyi

³⁰⁴ Gottfried Barna: i.m. 61-64.

³⁰⁵ Kratochvil Károly: *A székely hadosztály 1918-1919. évi bolsevikellenes és ellenforradalmi harcai a székely dicsőségért*. Budapest, 1938.; Koréh Endre: *A székely hadosztály és dandár története 1918-1919*. I. Szenczi Kiadó, Budapest, 1922. Jancsó Benedek: *A román irredentista mozgalmak története*. Bocskay Szövetség, Budapest, 1920.

fejedelemség nyugati határát képezte. A franciák tehát a demarkációs vonalat meghosszabbították, s ezzel egyoldalúan megszüntették a belgrádi magyar-antant szerződést.

Utasították a Károlyi kormányt Kolozsvár katonai kiürítésére. A hadügyminisztérium december 20-i közleménye közölte: „Kolozsvár katonai kiürítését elrendelték. A várost román csapatok szállják meg.”³⁰⁶ A közleménnyel egyidőben a román katonai alakulatok megszállták Nagyenyedet, Székelykocsárdot és Dést.³⁰⁷

A franciák magyarokkal szembeni rosszindulatú, románokat pártoló magatartásáért „a magyar fegyverszüneti bizottság, melynek feladata esetről esetre Vyx alezredessel tárgyalni, a francia bizottságtól tapasztalt rideg bánásmód miatt, hogy nem válaszolt, továbbá a francia bizottság önkényes rendelkezése miatt, mellyel a külföldre szánt táviratokat kezelik, annyira elkeseredett, hogy ma kinyilatkoztatta lemondó szándékát.”³⁰⁸

Ebben a tragikus helyzetben a magára maradt erdélyi magyarság a Gyulafehérvárhoz hasonló nemzetgyűlést szervezett a románok által még el nem foglalt Kolozsváron. „Az erdélyi nemzeti tanács folyó hó 22-ére – olvashatjuk a Székely Népből megjelent felhívásban – Kolozsvárra nagygyűlésre hívta meg annak a 26 vármegyének Magyarország területi integritásához és állami egységéhez ragaszkodó lakosságát, amely 26 vármegyének román lakossága nevében a december 1-én Gyulafehérvárott tartott román nemzetgyűlés kimondotta, hogy Romániához kíván csatlakozni. Ez a meghívás szól Erdély összes nem román lakosaihoz.” A nagygyűlés meghirdetésével kapcsolatban a székely lap újságírója feltette a kérdést: „Hogy a román megszálló csapatok parancsnoksága megengedi-e a kolozsvári nagygyűlésre való utazást, még nem tudjuk. Csak azt tudjuk, hogy az elnyomónak hirdetett Magyarország kormánya nemcsak megengedte a románoknak a Gyulafehérvárra való utazást, hanem még külön vonatokat is bocsátott rendelkezésükre...”³⁰⁹

Kolozsváron hiába gyűlt össze kétszer annyi magyar, mint a románok Gyulafehérváron, hiába követelték Magyarország területi integritását, az erdélyi magyarság önrendelkezésének a biztosítását, az antant hatalmak Franciaországgal az élen, mindent elkövettek a románok által követelt 26 vármegye román katonai megszállásának a biztosítása érdekében. December 23-án a Károlyi kormányt és az Erdélyi Nemzeti Tanácsot Kolozsvárnak a székely csapatok általi kiürítésére kényszerítették. A Székely Nép december 23-i tudósításából megtudjuk, hogy Kolozsváron, „melyet a székely csapatok legnagyobb része elhagyott nyugalom van.”³¹⁰

A székely katonáknak a Kolozsvárról való kivonása a románok számára megkönnyítette a kincses város elfoglalását.

A román hadsereg részéről a 7. hegyivadász-hadosztály szállta meg Kolozsvárt december 24-én, míg az 1. hadosztály Gyulafehérvár felé haladt. 1919. január 22.-ére a román hadsereg az új demarkációs vonalig terjedő területet teljesen ellenőrzése alá vonta.

Az 1918. november 28. és 1919. január 22. között a román főparancsnokság hatalmának biztosítására két újabb hadosztályt küldött Erdélybe: a 2. hegyivadász-hadosztályt Nagyszebenbe és a 6. gyalogoshadosztályt Brassóba. A románok Nagyszebenben létrehozták az erdélyi román hadsereg egyesített parancsnokságát, melynek élére Trăian Moşoiu tábornokot nevezték ki. 1919. február 28.-án a párizsi konferencián az Antant nyugatabbra tolt a demarkációs vonalat. Ez a határ egybeesett a Szatmárnémeti – Nagyváradi – Arad közötti vasútvonallal. Bár a román sereg nem kapott engedélyt a bevonulásra ezekbe a városokba, az antant hatalmak részéről jelezték neki, hogy ezeket a településeket Románia meg fogja kapni. A demilitarizált zóna igen széles volt és Magyarország területéből a Vásárosnamény – Debrecen – Gyoma – Hódmezővásárhely – Szeged vonaláig terjedt. 1919. március 20-án

³⁰⁶ Kolozsvár katonai kiürítése. = Székely Nép, 1918. december 21.

³⁰⁷ Nagyenyed, Dész és Székelykocsárd megszállása. = Székely Nép, 1918. december 21.

³⁰⁸ Lemond a magyar fegyverszüneti bizottság. = Székely Nép, 1918. december 21.

³⁰⁹ A kolozsvári nagygyűlés. = Székely Nép, 1918. december 21.

³¹⁰ Nyugalom Kolozsvárt. = Székely Nép, 1918. december 25.

Fernand Vix francia alezredes közölte a magyar kormánnyal, hogy a magyar hadseregnek 1919. március 23-án meg kell kezdenie a kivonulást a demilitarizált zónából. Károlyi Mihály kormánya ezt az utasítást elfogadhatatlannak tekintette és lemondott. Magyarországon a hatalmat 1919. március 21-én Kun Béla és kommunista kormányzata vette át.

Következtetés

Talán kevés népet, államot vert úgy át az évszázadok folyamán Franciaország, Anglia és az Egyesült Államok, mint ahogy ezt Magyarországgal tették 1918 őszétől 1919 tavaszáig a népek önrendelkezése szellemében. Kettős mércével mértek: a románok, szerbek, csehek, szlovákok esetében, nemcsak az önrendelkezést vették figyelembe, hanem ezeknek az új utódállamoknak kizárólag, vagy döntő többségben magyarok által lakott területeket ajándékoztak. Ilyen volt többek között Székelyföld is.

Wilson amerikai elnök szóba sem akart állni a magyarok képviselőivel.³¹¹ A korabeli hírügynökségek október 30-án éjjel 11 órakor jelentették: Wilson hivatalosan visszautasítja Andrassy jegyzékét azzal, hogy nem hajlandó vele szóba állani.

Ferdinánd román király felesége az angol Mária királyné volt, aki minden törvénytelen és erkölcstelen utat kijárt a román érdekek érvényesítéséért.

A francia politikusok és tábornokok nemcsak összejátszottak a román politikai és katonai vezetéssel, de embertelen módon átverték Károlyi Mihályt, Jászi Oszkárt és Linder Bélát a belgrádi fegyverszüneti szerződés aláírásakor és érvényesítésekor. A demarkációs határ létrehozása lehetővé Székelyföld és Dél-Erdély román katonai megszállását. Bár abban egyeztek meg, hogy a franciák szállják e területeket, helyettük azonban megjelentek a románok. A demarkációs határ kétszeri megváltoztatása lehetővé tette a románok számára egész Erdély, Partium és Bánság katonai megszállását.

Magyarország területét már 1918 végén és 1919 elején szétosztották az utódállamoknak, azzal, hogy biztosították számukra az általuk igényelt területek megszállását és közigazgatásuk megszervezését. A trianoni béke csak megpecsételte Magyarország területe kétharmadának a számukra való kiszakítását.

A székelyek bíztak Károlyi Mihályban és az Országos Nemzeti Tanácsban. Bizalmuk kinyilvánították mind a budapesti nagygyűlésen, mind a marosvásárhelyi székely nemzetgyűlésen, amikor tiltakoztak az erdélyi és a magyarországi románok elszakadási törekvéseivel szemben. Talán ennek a túlzott bizalomnak volt köszönhető, hogy nem vállalták az ellenállást a Székelyföldet is megszálló román csapatokkal szemben. A székelyek kis csoportja, ha későn is, de Erdély nyugati területeit próbálta védeni. A székely hadosztály igen komoly hadi sikereket érhetett volna el, ha a magyar kormány részéről a szükséges támogatást megkapta volna, ha segítették volna létszámának emelésében és ütőerejének fejlesztésében. A székely hadosztály frontja a Királyhágó körüli térségben ki tudott tartani, s ellent tudott állni a túlerőben lévő román támadásnak, főleg Csúcsa és Hadad környékén.

A székelyek felismerték a románok gyulafehérvári gyűlésének magyarellenes jellegét. Azt, hogy ezzel a demagóg kiáltvánnyal akarták legitimizálni a román hadseregnek Erdély elleni hadüzenet nélküli támadását. Vákár P. Arthur december 1-i kiáltványa, a sepsiszentgyörgyi főszerkesztő helyzetértékelése és a marosvásárhelyi nemzetgyűlés kiáltványa érzékeltették a legpatetikusabban az ellentétet a román hódítás zsarnoki jellege és az erdélyi magyarság demokratikus értékei között.

³¹¹ Wilson elutasító jegyzéke. = Székely Újság, 1918. október 31.

Veľov Károly (Tiszafüred/Kolozsvár):

*Trianon és a B-terv hiánya,
avagy a „kettős hatalom” kialakulása*

Mint köztudott, nagy jelentőségű döntések meghozatalánál el szokás készíteni az első döntés sikertelensége esetére egy második forgatókönyvet, amit B-tervnek szoktak nevezni, Hogy 1918 második felében miért nem létezett B-terv, az máig nyitott kérdés. Úgy tűnik, hogy a döntéshozó politikusok és katonák nem számoltak azzal, hogy elveszíthetik a háborút, mint ahogy senki sem számolt egy olyan radikális végkifejlettel, még a győztesek sem, mint amilyen végül bekövetkezett a békekötéskor.³¹² A B-terv hiánya és a trianoni békediktátum végül is Magyarország azon sajátos helyzetére, státuszára irányítják a figyelmet, amellyel a Monarchián belül rendelkezett.

Szakmai körökben közismert³¹³, hogy a birodalmat alkotó két elem – a Habsburg Birodalom és az Erdéllyel kiegészült Magyarország - politikai vezetőrétege a „kiegyezés” révén próbálta meg konzerválni hatalmát, biztosítani vezető szerepét, jelentős mértékben elfogadva az uralkodó abszolutisztikus hatalmának az érvényesülését. Azonban a látszat ellenére a Monarchia egy valójában aszimmetrikus államalakulat volt, melynek keretében a két fél nem volt egyenlő. Ez tükröződött abban a nagyon sajátos állami, egyben jogi konstrukcióban, amelyet lefektettek a kiegyezést statuáló törvényben. Míg a Habsburg birodalom bele kellett törődjön a kiegyezésbe a magyarokkal, a sajátos „társállami” státusz, a látszólag „önálló” magyar államiság attribútumainak elismerése fejében, Magyarország le kellett mondjon szuverenitásának számos lényeges eleméről (saját külpolitika és saját, teljes értékű hadsereg). Magyarország számára egy „olyan rendszert képzeltek el, amely a belpolitikában teljes önállóságot biztosít az országnak, lehetővé tesz bizonyos hatást a külpolitika alakítására, és garantálja a kormányzat alkotmányos ellenőrzését.”³¹⁴

A „kiegyezés” egy rendkívül bonyolult, ugyanakkor ellentmondásos államstruktúrát hozott létre.³¹⁵ Mindkét alkotó államnak - a röviden Ausztriának nevezett résznek és a Magyar Királyságnak - megvolt a saját parlamentje, kormánya. Viszont három minisztérium úgymond „közös” volt, nevezetesen a külügy-, a hadügy- és a pénzügyminisztérium. Az általuk meghozott döntéseket illetően nem érvényesült a két fél közvetlen ellenőrzése (de egyeztetni kellett a miniszterelnökökkel), miközben valójában a császár kezében volt a végső döntés.

A három „közös” miniszter közül kettőt, a külügyminisztert és a hadügyminisztert közvetlenül a császár nevezte ki, míg a pénzügyminiszter személyét illetően a közös minisztertanács elnöke tett javaslatot, miközben őt is a császár nevezte ki.³¹⁶ Az úzus az volt, hogy a három miniszter közül mindig csak egy lehetett magyar. Az Osztrák-Magyar Monarchia egész történetének során csak három külügyminiszter volt magyar: gróf Andrássy Gyula, majd az első világháború idején kétszer is Burián István és a világháború legvégén ifjabb Andrássy Gyula.

³¹² A kérdés részletes és átfogó tárgyalására még nem került sor. Az egyik részleges próbálkozásról ld. Gyarmati Enikő: *„A polgárháború veszélyének elhárítása Ausztria-Magyarországon. Bárány Szilassy Gyula gondolatai a duális Monarchia átalakításáról és a nemzetiségi ellentétek feloldásáról 1917-1918 fordulóján.* In: Belvedere Meridionale 29. 3.sz, 42-54.

³¹³ Magyarország története. 1848-1890. 1. Akadémiai kiadó. Budapest, 1879.764-768.

³¹⁴ Somogyi Éva: *Kormányzati rendszer a dualista Habsburg Monarchiában.* (História. MTA Történettudományi Intézete). Budapest, 1996. 44.

³¹⁵ „S mivel Ferenc József egyidejűleg volt Ausztria császára és Magyarország királya, és mivel 1867-ben fölküzdött mindkét alkotmányra, a maga személyében képviselte két szuverén állam ellentétes érdekeit, valamint egységét.” (Deák István: *Volt egyszer egy tisztikar.* Gondolat. Budapest, 1993.16.

³¹⁶ U.o. 59-62.

Legmagasabb rangúnak a három „közös” miniszter közül a külügyminiszter számított. Viszont a hadügyminiszter sohasem került ki a magyarok közül. A katonasággal kapcsolatos kérdések, beleértve a személyi kinevezéseket is, mind az uralkodó katonai kabinetjéhez tartoztak és ugyancsak a császár közvetlen döntésétől függtek. A katonai, de a polgári csúcsintézmények vezetőinek kinevezése a birodalom mindkét részében közvetlenül vagy közvetve tehát az uralkodó kezében összpontosult. Mind a hadügy, mind a külügyi kérdések a két „közös” miniszter személyén keresztül Ferenc József közvetlen irányítása alatt álltak, amiként közvetve a pénzügyek ellenőrzése is. Hosszú időn keresztül ez a hatalmi koncentráció, a dualizmus fentebb vázolt egyoldalúsága és a kisebb-nagyobb feszültségek, az ellenzéki követelések támasztotta hullámok és hullámvölgyek, politikai csatározások ellenére, végül is elviselhetőnek és elfogadhatónak tűnt a magyar politikai elit többsége számára.³¹⁷

A valójában Ferenc József-re szabott „kiegyezés”, a két fél jogosítványai és a közöttük kialakított kapcsolat sokrétű és nagyon körültekintő szabályozása mellett, megőrzött számos olyan abszolutisztikus elemet, amelyek biztosították az uralkodó számára a birodalom mindkét felében a kormányzás kulcsfontosságú kérdései felett az állandó ellenőrzést.

Katonai szempontból is rendkívül hátrányos volt a magyarság számára a „kiegyezés”. A katonapolitika, amely felségjog volt, a katonai kancellária hatáskörébe tartozott. Ott oldották meg a legfontosabb kérdéseket, melyeket előterjesztésük után az uralkodó hagyott jóvá.³¹⁸ Ferenc József kezében összpontosult a fontosabb katonai tisztségek betöltése (a hadügyminiszter, vezérkari főnök stb.); az előléptetések, de tőle függött még a honvédtisztek kinevezése is. A kettős államiság ellenére a birodalomnak csak egyetlen „közös” hadserege volt. Mivel Ferenc József nem bízott a magyarokban, a „közös” hadsereg mellett nem támogatta egy teljes értékű önálló magyar hadsereg létrehozását, hanem csak az osztrák részen rendfenntartó szerepet ellátó Landwehrnek megfelelő honvédséget engedélyezett. A magyar honvédelmi minisztérium hatásköre csupán adminisztratív jellegű volt. A honvédség létszáma, felszereltsége, hatásköre, messze elmaradt a „közös” hadseregétől. Csak a 1913. után sikerült Tisza Istvánnak jóváhagyatnia a honvédség számára a tüzérséget, illetve a műszaki alakulatokat. Hosszú ideig a magyar tisztikar képzése is messze le volt fékezve, minőségi szempontból elmaradottabb volt a közös hadsereg tisztikaránál; a Ludovika is csak a XIX-XX. század fordulójától kezdi meg betölteni az őt megillető felsőfokú tisztképzést is biztosító szerepkört.³¹⁹ Ugyanakkor a honvédség tisztikarának egy része német volt. Ők a „közös” hadsereg keretéből kerültek át a honvédséghez.

Ha el is tekintünk egy olyan megközelítéstől, hogy a „kiegyezés” egész időszakát egy hosszú válságként fogjuk fel, 1918. kétségtelenül és ténylegesen **a válság** éve volt és nem csupán katonai szempontból. A válság elmélyülését két személy szereplése döntően meghatározta és ez a két személy IV. Károly, illetve Károlyi Mihály volt. Közös vonásuk az volt, hogy mind-

³¹⁷ Hajdú Tibor helyesen állapítja meg azt, ami nem csak a „közös” tisztikarra vonatkozott, nevezetesen, hogy „1914-ben még együtt volt az a tisztikar, mely legfőbb erényének azt tekintette, ami legjobban hiányzott belőle – a nemzeti identitás hiányát a nacionalizmus századában, kényszerű nemzetfelettséget, mely valójában egy sajátos, anakronisztikus lelki németiséget takart”. Másként fogalmazva „a tisztikar lételeme volt a nemzetiség tagadása”. (Hajdú Tibor: *Tisztikar és középosztály*. História. MTA Történettudományi Intézete. Budapest, 1999. 164.)

³¹⁸ Somogyi Éva: *Kormányzati rendszer a dualista Habsburg Monarchiában*. História. MTA Történettudományi Intézete. Budapest, 1996. 104.

³¹⁹ A honvéd vezérkarban számosan voltak azok a tehetséges tisztek, akik jelentős szerepet vállaltak majd az első világháborút követő időszakban (Belitska Sándor, Csáky Károly, Gömbös Gyula honvédelmi miniszterek, ill. Györffy-Bengyel Sándor, Jány Gusztáv, Lakatos Géza, nagybaconi Nagy Vilmos, Szombathelyi Ferenc, Sztójay Döme későbbi tábornokok, ill. olyan vezérkari tisztek, akiket félreállítottak tanácsköztársasági szereplésük miatt Stromfeld Aurél, Bartha Albert, Julier Ferenc, Kerekes József, Linder Béla, Tombor Jenő, Weöres Sándor (Hajdú 1999, 276).

ketten alkalmatlanok voltak feladatuk ellátására: Károly, egy gyenge uralkodó volt, aki „hadvezérnek képzelte magát”³²⁰, Károlyi viszont azt hitte magáról, hogy ő az, aki arra hívatott, hogy kivezesse Magyarországot a súlyos helyzetből. Mindketten háborúellenesek voltak és hatalomra jutásukat követően minél hamarabb végett akartak vetni a háborúnak. Ezen túlmenően mindketten naivak voltak, nem voltak a szó szoros értelmében rutinos és bejáratott politikusok és nem egyszer felcserélték a taktikai kérdéseket a stratégiaiakkal és nagyobb jelentőséget tulajdonítottak a szavaknak, mintsem a tetteknek. Ez magyarázza hibáikat és befolyásolhatóságukat, ugyanis őket az események irányították és nem ők azokat.

Károly nem volt képes eredményesen működtetni a dualista monarchia mechanizmusát, *nem volt felkészülve a politikai és a katonai helyzet kezelésére és nem tudott úrrá lenni a kialakult helyzeten sem Ausztriában, sem Magyarországon..* Királyá történt megkoronázása után hibát hibára halmozott, mind káderpolitikája során, mind a kül- és belpolitika tekintetében. Sorra leváltotta a Monarchia addigi vezetőgarnitúrájának legfontosabb képviselőit: Burián István külügyminisztert, Franz Conrad von Hötzendorf vezérkari főnököt, majd 1917-ben lemondatta Tisza Istvánt is. Azonban rövid időn belül kiderült, hogy csak az elhunyt uralkodó embeire támaszkodhat. Így pl. Esterházy Mór után, Wekerle Sándor harmadszorra lett magyar miniszterelnök, majd Czernin bő egy évi külügyminiszteri regnálása után újra Burián Istvánt lett a külügyminiszter. Ám hiába választott Károly az ő szempontjából „elfogadhatóbb” személyeket, a rendszer a régi volt, a helyzet viszont gyökeresen új.

Károly rutintalansága következtében, nem beszélve a rendszer ellenállásáról, számos, mondhatni végzetes baklövést követett el. A Sixtus párizsi herceg-féle sikertelen kiugrási kísérlete nemzetközi botrányba fullt, sőt ennek következménye az volt, hogy 1918-ban a Monarchia hadserege német főparancsnokság alá került és azzal Hindenburg és Ludendorff rendelkezett.³²¹ Miközben Károly a birodalom mindkét alkotórészét illetően integritás párti volt³²², állásfoglalásai éppen a birodalom szétesését segítették elő. Károly nem mindig volt tekintettel a birodalom mindkét részének érdekeire. Miközben a birodalom már eresztékeiben ropogott, belpolitikai reformokra szánta el magát az általános választójogot és a nemzetiségeknek tett engedményeket illetően, azonban ezeket – magyar nyomásra - végül csak Ausztriában érvényesítette. Magyar tiltakozásra 1918. október 16-i kiáltványában is csak Ausztria föderatív átszervezéséről szólt, ami ennek ellenére kihatott az magyar belpolitikai helyzetre, különösképpen a nemzetiségi mozgalmakra.

A magyar parlament 1918. október 20-án felmondta a dualizmust és perszonálunióra vonatkozó törvényjavaslatot fogadott el.³²³ Ugyanakkor megkésve fordult Wilsonhoz (okt.4.), aki válaszában már egészen más alapállást képviselt, mint nevezetes pontjai megfogalmazásakor. 1918. november elsején IV. Károly felmentette a Károlyi kormányt a neki letett eskü alól. 1918. november 13-i eckartsau nyilatkozata, melyben lemond a magyar államügyek intézéséről, hibás politizálásának volt a betetőzése. Miután József főherceg a király megbízásából Hadik János hiába bízta meg kormányalakítással, az ő sikertelen próbálkozása után Károlyi Mihály ki nevezésével Károly végképp megpecsételte a birodalom és főleg Magyarország sorsát. 1918. novemberében sorra kiáltják ki a köztársaságot Ausztriában (12-én), Csehszlovákiában (14-én), Magyarországon (16-án).

Ha 1918-ban úgy tűnhetett, hogy Károlyi Mihály a legalkalmasabb ellenzéki a miniszterelnöki tisztre, ő akkor is csak egy önjelölt politikus volt, aki ugyan látni vélte az országra lesel-

³²⁰ Deák István i.m. 250.

³²¹ U.o.250-251.

³²² U.o.

³²³ Deák István, i.m. 254.; Képviselőházi *Napló*. XLI. Budapest, 1918. 360-362.

kedő veszélyt, de miközben nem volt képes tenni ellene, ennek ellenére mégis vállalta a miniszterelnökséget.³²⁴ Károlyi valójában a szükséges tulajdonságok híján, valójában alkalmatlan személy volt a miniszterelnöki tisztre. Mindez nem akadályozta meg, hogy 1918. október 22-én a képviselőházban egyenesen fenyegetőzzék azzal, amitől – állítólag - ő maga is félt, a tömegek fellázadásától.³²⁵ Úgy tűnik, hogy helytállóak azok az ellene felhozott vádak, melyekről Milotay István írt éppen Károlyinak.³²⁶

Miközben Károlyi politikai felfogása végérvényesen elsodródott a baloldal, sőt a radikális baloldal felé (beleértve Jászit, akivel szellemi azonosságát hangoztatta³²⁷), ő valójában ezeknek a csoportoknak lett a manipulálható bábja, akik csak ideig óráig fogadták el őt. Rövid ideig tartó miniszterelnöksége is bizonyítja, mennyire nem volt képes elképzeléseit megvalósítani, hiszen nem rendelkezett kellő kormányzati tapasztalattal, amihez elégtelen volt a felkészültsége is. De híjával volt a szervezőkészségnek, amit jól tükröz a magának fenntartott külügyminisztérium megkésett (1918 decemberi) létrehozása, akár csak addig is a külügyek intézése.³²⁸ Az meg egyenesen a sors iróniája, hogy akkor nevezik ki miniszterelnöknek Károlyi Mihályt, aki csak segédlettel tudta elvégezni a jogot (!), amikor a birodalmi konzuli tanulmányokat is elvégző, majd éveken át diplomataként működő Andrássy Gyula, az addigi külügyminiszter Svájcban éppen diplomáciai tárgyalásokat folytatott az ország érdekében. És mindeközben a hatalomra jutó Károlyi nem tudja, mi történik Európában, főleg Franciaországban és még decemberben is reménykedik (!?), hogy Párizsba utazhat az ország képviseletében, mint ahogy azzal sincs tisztában, hogy mi történik abban az Amerikai Egyesült Államokban, ahonnan ő, **a politikus** 1914-ben tért vissza Európába.

Naivitásában Károlyi, egy legyőzött ország miniszterelnökeként képes volt fontosabbnak tartani a belpolitikai kérdéseket a nemzetközietknél, a demokrácia hiú ábrándját az ország biztonságánál, integritásánál.³²⁹ Jogi tájékozatlanságában nem fogta fel és üdvözölve a wilsoni pontokat; képes volt kiállni a nemzetek önrendelkezési joga mellett és ezt fennen hangoztatni azoknak, akik erre hivatkozva estek neki az országnak minden irányból, hogy kiszakítsanak belőle akkora területet, amekkorára a fantáziájuk és katonai erejük vitte. Az ország szuverenitását hangoztatva és felrúgva megint csak minden jogi szempontot és törvényes intézményi keretet, hajlandó volt a nagyon is rövid ideig hatalmon maradásért megosztani amúgy is cernaszálon függő hatalmát a nemzeti tanácsokkal, amelyek eleve megkérdőjelezték kormánya jogszerűségét.³³⁰ A megkésett politikai reflexek tipikus példája, hogy a magyar kormány csak december 9-én utasította vissza a gyulafehérvári román nagygyűlésen megfogalmazott nyilatkozatot.³³¹

³²⁴ „sokszor szinte kétségbeesésig erőt vesz rajtam, hogy a magyar politikának ez a vaksága és ez a tehetetlensége bennünket is az Oroszországhoz hasonló katasztrófába sodor. Odáig fogunk jutni, hogy külső ellenségeink teljesen megsemmisítenek bennünket, idebent pedig felülkerekedik és úrrá lesz minden az anarchia. A bolsevizmust immár alig lehet elkerülni és én érzem nagyon jól, hogy immár én is csak sodortatom az események által, csak fel fognak csapni az én közvetítő és levezető kísérleteimen is, túlcsapnak majd rajtam is és velem együtt maguk alá gázolják a polgári megoldás utolsó reménységét is. rettenetes mindezt tudni és nem segíthetni rajta.” (Károlyi Mihály levelezése. I, 1905-1920., Szerk. Litván György. Budapest, 1978. 250.)

³²⁵ Képviselőházi Napló, XLI. Budapest, 1918. 1918. október 22, 361-362.

³²⁶ „Ha nem ismerném tiszta szándékait, ragyogó jóhiszeműségét, férfias lelkét és törhetetlen hitét ideáljaiban, el kellene hinnem, amivel sokan vádolják, hogy hatalmi ambíciókkal tör a kormány élére s el kellene hinnem, hogy könnyelmű és lelketlen kockájátétkot játszik a maga és az ország sorsával egyaránt.” (Károlyi Mihály levelezése, I, 249.)

³²⁷ U.o.320.

³²⁸ Erre számtalan példát találunk a hozzá küldött 1918. november-decemberi levelekben (Bédy-Schwimmer Rózsa stb.)

³²⁹ „... A szociáldemokraták és Jásziék őszintén antimilitaristák és háborúellenesek voltak ugyan, de fontosabbnak tartották az általános választójogot, a nacionalizmus elleni küzdelmet ...” (Hajdú, i.m. 120.)

³³⁰ U. o. 271-272.

³³¹ Károlyi Mihály levelezése, I, 318.

Károlyi Mihály és a mögötte állók nem tudták hogyan kezeljék azt a közjogi helyzetet, amely 1918 október-novemberétől kialakult IV. Károly döntéseinek eredményeként, mint ahogyan – a helyzetből következően - nem tudták gyorsan felállítani azokat az intézményeket, amelyek hivatottak lettek volna képviselni és megvédeni a Monarchia kötelékéből kikerült történelmi Magyarországot.

Nem tudjuk elhessegetni a gondolatot, hogy valójában Károlyi politikai, egyben szellemi vonásainak elegyét éppen kormányának összetétele tükrözi talán a legjobban. És itt, azt hisszük, elég csak egy névre utalnunk: Linder Béla. A pacifista miniszterelnök pacifista honvédelmi minisztere helyesnek találta lemondani annak az intézménynek a működtetéséről, nevezetesen a hadseregről, amely egyedül lett volna képes megvédeni azt a háborúból éppen kikerült országot, amelynek vesztésként nem volt a területén egyetlen egy idegen katona sem.³³² Így sikerült lefegyverezni és szélnek eresztetni, kárpótlást is fizetve nekik, az ország számára akkor létfontosságú katonák tíz- és százezreit.

Károlyi és kormánya, de különösképpen Linder honvédelmi minisztere lelkén szárad, hogy hátat fordítva a november 3-i pádovai fegyverszüneti egyezménynek³³³, amely Magyarországra éppen úgy vonatkozott, mint az osztrák részekre, kezdeményezték egy újabb és messze végzetesebb fegyverszüneti egyezmény tető alá hozását Belgrádban, Franchet d'Esperey francia tábornokkal. Ezek után mi más következett volna mint a cseh-, szerb és román csapatok betörése az országba, majd később a Vix-jegyzék.

Túl az elégedetlenségen, túl a társadalom elfáradásán a háború következtében, túl az erőszakos baloldali propagandán és erőszakos nyomulásán, a kérdés, amit meg kell válaszolnunk: mi magyarázza 1918 őszén a magyar politikai elit „bénultságát”, cselekvésképtelenségét, ha egyáltalán ennek nevezhető,

A válasz egyrészt a sajátos kiegyezési konstrukcióban találjuk meg, melyet jól jellemez a három „közös” miniszter, másrészt a magyarországi közhangulat átalakulásában. Az 1848-1849-es forradalom és a Bach-korszakot követően, a „kiegyezés” – minden belső fékező vagy átalakítási törekvés ellenére - működőképesnek, több szempontból még sikeresnek is bizonyult. Magyarország gazdasági fejlődése, polgári átalakulása addig nem ismert arányokat öltött, mondhatni majd minden szempontból. Ezek voltak a „boldog békeidők”. Nem csupán a rendszerben résztvevők, de még az ellenzékiek is el kellett ismerjék azt, amit saját szemükkal is láthattak: az ország látványos átalakulását. Politikai szempontból is megvolt a „kiegyezés” hozadéka. Magyarországnak volt felelős kormánya, kétkamarás parlamentje, ahol nagyon sok, hogy ne mondjuk a legtöbb, Magyarországot illető kérdést meg lehetett tárgyalni és megoldani. Ha korlátozott hatáskörrel, az országnak volt honvédsége, sőt honvédelmi minisztere is. Ám az igazi hadsereg, a „közös”, akárcsak a Bécsben székelő külügy, az a császár közvetlen befolyása alatt állt, holmi „engedélyezett” beleszólási-egyeztetési lehetőséggel a magyarság számára. Mindezek mellett a további, lényegi nemzeti követelések elmaradása, az esetleg nagyobb beleszólási igény e két fontos területet illetően csak ideig-óráig foglalkoztatta az ellenzéket, akár csak a magyar társadalmat is. Utóbbi tudomásul vette ezt a „munkamegosztást”, mondhatni beletörődött ebbe a helyzetbe.³³⁴ Igaza van Gerő Andrásnak, hogy olyan hatalmi vákuum ke-

³³² U.o. 258. (Franchet d'Espèrey francia tábornok 1918.november 7-én megállapítja: „A magyarországi helyzet súlyos. A kormánynak nincs fegyveres ereje, sem alkotmányos támasza, mivel a király eltűnt.”)

³³³ Horváth Jenő: *A magyar kérdés a XX. században.II. A trianoni békeszerződés megalkotása és a revízió útja.* Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, [Budapest], 1939. 3-13; Ormos Mária: Padovától Trianonig.Kossuth Könyvkiadó. [Budapest], 1983. 59-60.

³³⁴ „Hiába gyanakodott Ferenc Ferdinánd és környezete, a magyar függetlenségi politikusok még utólag sem vándikáltak maguknak olyan előrelátást, hogy például a honvédségben a függetlenség kivívásának eszközét látták volna; 1916 előtt nem volt olyan politikai párt Magyarországon, amely akár kimondatlanul az elszakadásra politizált volna.” (Hajdú i.m. 114.); Somogyi Éva: *Magyarok a bécsi hivatalnokvilágban.* MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont. Történettudományi Intézet Budapest, 2017. 222.

letkezett, amikor „a magyar állam egyszerűen nem tudta betölteni azokat a funkciókat, amelyeket egy államnak be kell töltenie.”³³⁵ (Tegyük hozzá, hogy már csak azért sem, mert a „kiegyezés” korszaka erről leszoktatta.)

Azt sem szabad szem elől téveszteni, hogy az eltelt két nemzedéknyi idő alatt a századfordulóra fokozatosan megváltozott a magyar közvélemény jelentős részének viszonyulása Ferenc József iránt. Az idő teltével, a kiegyezés eredményeinek hatása alatt, az egykori Habsburg császár képe, aki leverte a forradalmat, mindinkább átalakult egy a magyar népről és országról gondoskodó királlyá nem csupán a társadalom és a sajtó egy részében, de még az újsütetű katonafolklorban is.

Az első világháború végén, a padovai tűzszüneti egyezmény aláírása után kialakult helyzetben, majd utóbb, amikor Magyarország felmondta a dualista rendszert és csak a perszonáluniót vállalta, azt is csak addig, amíg a baloldal ki nem kiáltotta a köztársaságot, akkor derült ki, hogy a Bécsben székelő két „közös” minisztérium hatásköre, információi, képzett személyzete hiányoznak Magyarországon. Mint ahogy hiányoztak megfelelő számban e két szakterület magyar szakértői is. A viszonylag kevés magyar vagy magyarnak vélt vagy honos közül, aki e két területen tevékenykedett, csak egy rész állt az új magyar kormány rendelkezésére, sokan osztrák oldalon maradtak és semmit sem vállaltak, mivel birodalmi, illetve „közös”, nem magyar nemzeti volt az identitásuk.³³⁶ És ami legfőképpen hiányzott, az az információ volt. Európáról, az antant államokról, a szomszédban, de akár az országban fenekedő nemzetiségekről. Kolozsváron a tudós kormánybiztos Apáthy István olyan „jászis” elveket vallott, amelyeket a nemzetiségek (csehek, szerbek, románok) és az élükön állók már rég el- és megvetettek³³⁷. Az Amerikát megjárt Károlyi Mihály nem tud a „pontos” Wilson pálfordulásáról, ami közvetlenül érintette a Monarchiát és ugyancsak ő decemberben még hiú reményeket melenget párizsi tárgyalásokról, amikor már Belgrád kapcsán is egyértelmű a franciák Magyarországot és kormányát megvető és elvető álláspontja. Valójában Károlynak „csapata” sincs, csak őt áltató, alkalmi társai. Külföldre küldött megbízottait nem ismerik el, nem is fogadják hivatalosan. Mi több, a franciák szerint neki sincsenek érdemei, csak bűnei! Már pedig a versaillesi Legfelső katonai tanácsban ők diktáltak. Miközben Ausztriával valamennyire még hajlandók voltak tárgyalni, Magyarország legalább annyira nem létezett számukra ekkor, mint azelőtt, a dualizmus idején, amikor csakis a „közös” külügyminiszter vagy hadügyminiszter létezett a külföld számára. A kiegyezés politikai konstrukciója most ütött vissza és Magyarország teljesen el volt szigetelve, meg volt bénítva. Külügyese alig, diplomáciai képviselte egyáltalán; és szélnek eresztett katonák, míg a számba jöhető „hadseregben” a tisztikar és a kevés vezérkariak egy része német vagy más nemzetiségű volt³³⁸ és a viszonyulása is inkább birodalmi vagy Habsburg párti, mintsem magyar, akikre tehát nem lehetett számítani, nem beszélve az ország kormányáról, a jogi és közjogi kérdéseket fel nem fogó miniszterelnökről, aki B-tervre nem is gondolt, hanem csak Belgrádra.

³³⁵ Margittai Gábor: *Fel a szegycsontig*. In: *Magyar Idők*. Lugas, 2018. november 10. 2.

³³⁶ „1914-ben még együtt volt az a tisztikar, mely legfőbb erényének azt tekintette, ami legjobban hiányzott belőle – a nemzeti identitás hiányát a nacionalizmus századában, kényszerű nemzetfelettségét, mely valójában egy sajátos, anakronisztikus lelki németiséget takart. ...a tisztikar lételeme volt a nemzetiség tagadása.” (Hajdú 1999, 164.); Somogyi Éva: Magyarok a bécsi hivatalnokvilágban, 171-222.

³³⁷ Károlyi Mihály levelezése, I, 243.

³³⁸ Hajdú, i.m. 159-179.

Harai Dénes:

„Nincs több elpazarolni való magyarság”

Veres Pétertől idéztem az előadás címét, amely a nép, nemzetiség, nemzet fogalmakkal foglalkozik. A zavar már a fogalmak szintjén jelen van, mivel nagyon más hangoztatni, megérteni és más megélni ezeket a fogalmakat. Úgy vélhetjük azonban, hogy e fogalmakat – nép, nemzet – nem lehet leváltani, mivel egyéni (identity) és a nemzeti önmeghatározásunk (national identity) alapjai, valamint a kollektív emlékezet forrásai maradnak, annak ellenére, hogy e fogalmak belső szerkezetei, kölcsönhatásai, értékei változnak. Az előadás kísérlet arra, hogy jelezzük: az olyan fogalmakba, mint a nép, nemzet, haza, identitás, hogyan asszimilálódnak új jelenségek szellemi tartalmai, új értékeszmények (felvilágosodás, humanizmus), vagy hogyan képeznek gátat és nem asszimilálnak bizonyos tartalmakat. A nemzetfejlődés más a szerves és más a szervetlen fejlődésen keresztül ment népek, nemzetek esetében.

Nép, nemzetiség, nemzet: alapfogalomként kezelhetjük az illeszkedést, önátfedést melyre Maurice Merleau-Ponty filozófiai kérdése irányul, azaz „Hogyan terjedhet át életem legrejtettebb belseje a másik életébe?” – azaz hogyan történik a „lét beíródása” a kollektív tudatba? Elég-e az azonos nyelv egy nemzethez – a válaszunk az lehet, hogy nem, mert egymás megértésének csak egyik, kötelékszerű dimenziója a nyelv. Csak a nyelvet beszélő, még lehet idegen. Az elmúlt évszázadban a jelzett fogalmakról szóló diskurzusok (politikai, politiko-spiritualista stb.) már többször szétrobbantották saját kereteiket. Az értelem meghaladása mindig fanatizmushoz vezet, ezért a jelzett fogalmakat önmagukban értékeljük, és félretoljuk az olyan stigmákat, mint partikularizmus, provincializmus, regionalizmus, pejoratív értelmű nacionalizmus. A magyarság – közeledve Trianon centenáriumaához, újabb döntésre vár a két vezető nagyhatalom – az Amerikai Egyesült Államok és Oroszország – részéről.

Délutáni előadások (14.00-16.00)

Elnök: Harai Dénes egyetemi tanár

Cziráki Zsuzsanna (Szeged):

Az erdélyi szász jelenlét történelmi háttéréről

Bár az erdélyi szászok lakosságszáma drámai mértékben lecsökkent a 20. század végén lezajlott kényszerű és tömeges kivándorlásuk következtében, jelenlétük mindmáig érzékelhető Erdélyben. Városaik, erődtemplomaik, jellegzetes falusi udvarházaik épített öröksége mellett írott emlékezetük, szellemi hagyatékuk is tovább él Erdély páratlanul összetett kultúrájában, ahol a történelem kibogozhatatlanul összefonta az ott élő népek sorsát. A szászok világa a maga emberi valóságában már talán a múlté, ám mindaz, amit a Kárpátok karéjában létrehoztak és amit végül elhagyni kényszerültek, olyasfajta kincs, melynek megőrzése közös érdekünk, mélyebb megismerése pedig nem csupán a művelődéstörténet iránt fogékony kirándulók számára lehet vonzó. Az erdélyi történelem szász vetülete általában háttérbe szorul a magyar nyelven megszülető erdélyi tárgyú történeti munkákban, noha ez a téma joggal tarthat számot szélesebb érdeklődésre mind a történész szakmában, mind pedig azon hétköznapi érdeklődők körében, akik nem elégednek meg a politikai érdekek mentén torzított, részgazságokból felépített propagandával, sem pedig az egyszerű megoldásokat kínáló – ilyen formán tehát mindig gyanús – a „mi” és az azzal szembeállított „ők” ellenséges dichotómiájára épített, meglehetősen igénytelen kampányokkal.

Ami szakirodalmi hiányosságainkat illeti, az utóbbi két évtizedben számos olyan munka született a magyar nyelvű történettudományban is, melyek szerencsés módon enyhítik a szász történelem alulreprezentáltságát az erdélyi kutatások terén. Különösen a kora újkori történelem örvend nagyobb népszerűségnek, ahol számos fiatal kolléga folytat nélkülözhetetlen jelentőségű alapkutatásokat az ismeretlen szász múlt mind mélyebb megértése érdekében. A teljesség igénye nélkül említem itt Szabó András Péter, Szirtes Zsófia, Derzsi Júlia, Verók Attila, Nagy Andor munkásságát, akik színvonalas, a modern tudományosság igényeit kielégítő munkáikkal, elismert nemzetközi és hazai kutatóhálózatok tagjaiként hozzák felszínre az erdélyi szász múlt töredezett emlékeit. Mindezek alapján joggal bízhatunk abban, hogy belátható időn belül olyan átfogó művek is napvilágot látnak magyar nyelven, melyek alapján a mainál árnyaltabb képet alkothatunk közös erdélyi történelmünk szász oldaláról is.³³⁹

³³⁹ Az említett szerzők magyar nyelvű munkásságából lásd az utóbbi időből különösen: Szabó András Péter – Bándi András: Hajdú István töröcsvári porkoláb kéziratos kötete: Két ismeretlen magyar vers Báthory Gábor fejedeleme korából. In: Magyar Könyvszemle 133 (2017) 2. 129–155.; Szabó András Péter: Beszterce város és az erdélyi fejedelmi udvar látogatásai. In: URBS. Magyar várostörténeti évkönyv 8 (2013). 129–165.; Szirtes Zsófia: Tanúvallatási jelentés az 1689. évi brassói tűzvészről. In: Lymbus 16 (2018). 323–327.; Uő.: Erdély és az erdélyi szászok a Habsburg uralom kezdetén egy 1699. évi emlékirat tükrében. Horn Ildikó et al. (szerk.): Művészet és mesteresség. Tisztelgő kötet R. Várkonyi Ágnes emlékére. Budapest, 2016. 451–468.; Derzsi Júlia: Párhuzamos életrajzok: Thomas Bomelius és Matthias Fronius. Értelmiségi pályák a közösség szolgálatában. In: Bogdándi Zsolt – Fejér Tamás (szerk.): Hivatalnokértelmiség a kora újkori Erdélyben. Kolozsvár, 2016. 43–61.; Uő.: A városi státútumok és a közrendészeti szabályalkotás kapcsolata az erdélyi városokban a 16. század második felében. In: Certamen 1 (2013), 223–235.; Verók Attila: Irodalmi szárnypórbálgatások a brassói értelmiség körében a 17–18. században: az alkalmi nyomtatványok tanulságai. In: Bíró Annamária – Boka László (szerk.): Értelmiségi karriertörténetek, kapcsolathálók, írócsoportosulások 3. Nagyvárad, 2018. 79–87.; Uő.: Betűkbe kódolt könyvsorok: bepillantás az erdélyi szász polgárok magánkönyvtáraiba (1550–1650). In: Per Aspera ad Astra: A Pécsi Tudományegyetem művelődés- és egyetemtörténeti közleményei 5 (2018) 1. 9–35.; Nagy Andor: Adalékok a brassói

Rövid írásom keretein belül természetesen nem vállalkozhatom átfogó szász történeti áttekintésre. Ehelyett arra teszek kísérletet, hogy bemutassam a szász múlt egyik sajátos szeletét, mely talán a jelen számára is hordozhat hasznos tanulságokat: az alábbiakban az erdélyi szászok közösségi autonómiájának kialakulását és fontosabb állomásait követem végig a szász identitás megőrzésére tett kísérletek szempontjából. Munkám hangsúlya szakterületemnél fogva a kora újkorra esik, ám mindvégig szem előtt tartom azt is, hogy a 19–20. század drámai történelmi folyamatai nem választhatók el a korábbi korszakok egymásba fonódó eseményeitől.

A szászok világát szemlélve mindenekelőtt abból a helyzetből célszerű kiindulni, hogy Erdélybe telepítésük a magyar király kezdeményezésére történt a 12. század második felében, II. Géza uralkodása (1141–1162) idején. Szent István birodalma ugyanis a középkor folyamán kimondottan befogadó szemléletéről volt híres szerte Európában. Árpád-házi királyainkat gyakorlatias szempontok motiválták a Magyarországra irányuló migráció támogatásában: a magyar államszervezés első századaiban a nagy kiterjedésű ország hatalmas területei álltak lakosság és településhálózat nélkül, a munkáskéz és az infrastruktúra hiánya pedig különösen a Kárpát-medence peremvidékein jelentett fájó hiányosságot, ahol a természetes határvonalat képező hegyeken túlról érkező támadások is számos nehézséget okoztak a magyar királyi kormányzat számára. A megoldás kézenfekvőnek tűnt: az akkoriban jelentős népességfőlősleggel rendelkező Nyugat-Európából verbuváltak önként jelentkezőket, akik egy új élet reményében vállalták a kalandos utat a Magyar Királyságig. Azok a jövevények, akiket ma „erdélyi szászokként” határozunk meg, a kutatás jelenlegi állása szerint nagyobb részt a Rajna vidékéről, Flandriából, a Német-római Birodalom középső területeiről, kisebb részt Észak-Itáliából és Franciaországból érkezhettek. Pontos származási helyük nem ismert és az első okleveles említések is csak bizonytalan támpontként használhatók ebből a szempontból, hiszen legfeljebb egy-egy csoportjukra jellemző gyűjtőnéven – „Flandrenses”, „Theutonici”, „Latini”, „Saxones” – említik az Erdélybe érkező telepeseket. A források szűkössége miatt sok más fontos részlettel kapcsolatban sem lehetünk teljesen biztosak, csupán a német területekről Kelet-Európa felé irányuló, a korszakban igen jellemző kolonizációs folyamatok analógiája alapján sejthetjük, hogy az erdélyi szászok első csoportjai a betelepítést szervező királyi hivatalnokokkal együttműködő vezetők irányításával foglalták el kijelölt szálláshelyeiket Dél-Erdélyben – talán a szászok mitikus honfoglaló vezére, Hermann is közéjük tartozott, akiről Szászföld „fővárosa”, Nagyszeben azaz Hermannstadt kapta a nevét.³⁴⁰

A betelepítés jogi kereteit tekintve biztosak lehetünk abban, hogy a jövevényeket nem üres ígéretek csábították az országba. A telepítéseknek bejáratott rendje volt már a 12. században, a Magyar Királyságba érkező új lakosság hospes vagyis telepes jogot kapott, tehát olyan normatív keretek között szervezhette meg az életét, amely az uralkodó számára teljesítendő kötelező szolgáltatások mellett meghatározta a közösség számára biztosított kiváltságokat is. Az így létrejött „szerződés” voltaképpen kiemelte a jövevényeket az állam hétköznapi alattvalóinak sorából. Az erdélyi szászok esetében az 1224-ben kibocsátott, az adományozó II. András királyról (1205–1225) elnevezett Andreanum volt az a privilégiumgyűjtemény, mely szabályozta erdélyi letelepedésük legfontosabb feltételeit, a későbbiekben pedig az erdélyi szász jelenlét közjogi fundamentuma lett a királyi kegy tényét már elnevezésében is tükröző Királyföldén (Königs-

szász polgárok 17. századi kapcsolattörténetéhez az alkalmi nyomtatványok alapján. In: Gesztelyi Hermina – Görög Dániel – Maróthy Szilvia (szerk.): Szöveg, hordozó, közösség: Olvasóközönség és közösségi olvasmányok a régi magyar irodalomban. Budapest, 2016. 215 – 228.; Uő.: Brassó városának tisztségviselői 1680 és 1690 között. In: Barta M. János – Székér Barnabás – Ugry Bálint – Virovecz Nándor (szerk.): Bécstől Brassóig. A II. ÁSZ konferencia tanulmányai. (KoraújkorÁSZ tanulmánykötetek 2.) Budapest, 2016. 175–192.

³⁴⁰ Konrad Gündisch: Siebenbürgen und die Siebenbürger Sachsen. Studienbuchreihe der Stiftung Ostdeutscher Kulturrat. Band 9. München, 1998. 24–37.; Georg Soterius: Cibinium. Eine Beschreibung Hermannstadts vom Beginn des 18. Jahrhunderts. Aus dem Neulateinischen ediert und ins Deutsche übertragen von Lore Poelchau. Köln – Weimar – Wien, 2006. 107–109.

boden). Az első telepes vidéken András király nagyvonalú adománylevele messzemenő önrendelkezési jogot biztosított „hű teuton híveinek”, melynek legfontosabb jellemzői a szabad előljáróválasztás, a saját szokásjogon alapuló bíraskodás és az egyházszervezet viszonylagos önállósága voltak. Sem az erdélyi vármegyei tisztviseleknek, sem pedig az egyházi előljáróknak nem volt beleszólása abba, hogy mi történik a szászok földjén, hiszen a világi és egyházi hierarchiában sajátos helyet elfoglaló szászok kiváltságaik alapján voltaképpen közvetlenül a magyar királlyal és az esztergomi érsekkel álltak kapcsolatban. Ezek a körülmények a korszak viszonyai közepette valóban egészen kivételes szabadságot jelentettek a közösség számára, a különleges helyzetnek azonban magas ára volt: nagyösszegű (évi ötszáz márka ezüst), egy öszszegben kifizetett adó, katonai részvállalás a király hadjárataiban és az ország védelmében, illetve – talán a legfontosabb elvárás mind közül – az a szüntelen és később további gazdasági privilégiumokkal támogatott erőfeszítés, melynek eredményeként az őserdőkkel borított Dél-Erdélyt rövidesen virágzó faluközösségek és városok hálózatával átszőtt gazdag vidékké változtatták.³⁴¹

Hála a szász alattvalók és a magyar királyok kölcsönös előnyök egész sorát felvonultató együttműködésének, a telepesek lakta vidék már egészen korán sajátos arculatot öltött. A dél-erdélyi kiváltságolt területen figyelemreméltó gazdasági konjunktúra vette kezdetét, melynek motorjai a Magyar Királyságban másutt is virágzásnak induló városok voltak. Ezek a gyarapodó helységek rövidesen nemcsak a szász gazdasági fejlődésben jártak élen, de tehetős és egyre öntudatosabb polgár-társadalmukkal az uralkodó kézenfekvő szövetségeseivé váltak a mind nagyobb hatalomra törő nemességgel szemben. Jelentőségüket elsősorban fejlett céhes iparuknak és a levantei kereskedelem mellékágába bekapcsolódó, a Fekete-tengert a dél-német városokkal összekötő kereskedelmi tevékenységeiknek köszönhatték.³⁴² A 14. század végétől egyre szaporodó török betörésekkel szemben az elsődleges célpontokká váló szász városok komoly erőfeszítéseket tettek falaik felépítése és erős védművekkel való megerősítése érdekében, ehhez pedig ismét csak a magyar királyok támogatását élvezték. Nem véletlen, hogy a középkori magyar uralkodók közül sokan mindmáig különleges tiszteletnek örvendenek a szász városi közösségekben.³⁴³

Az emberi együttélés szokásos dinamikája alapján azonban ahogyan a szász telepek gyarapodtak, úgy szaporodtak a konfliktusok is, melyeknek alapvetően két fő iránya volt. A középkor végére egyfelől igen feszültté vált a viszony a szász jogrenden élők között a közösségen belül egyre növekvő társadalmi különbségek miatt. Vezetőik – általában gerébek néven emlegeti őket a magyar történetírás – a Magyar Királyság területén jellemző feudális vezetőréteghez hasonulás jeleit mutatták, a magyar nemességhez idomuló életmódjuk és a szász alapjogokon túl igényelt kiváltságaik jelentős feszültséget szítottak. A szászok végül kivetették maguk közül a zavaró túlhatalomra törő gerébcsaládokat, akik a vármegyei magyar társadalomba illeszkedtek be. Másfelől a magyar középkor utolsó évtizedei az Erdélyben elfoglalt helyzetük szempontjából is változást hoztak, hiszen ekkor – a 15. század végén – fejeződött be Szászföld integrációja: a privilegizált státusz addig csak Dél-Erdély bizonyos területeit érintette, hiszen az első telepítések itt zajlottak és az Andreanum hatásköre is csak erre, a Szászvárostól Barótig

³⁴¹ Franz Zimmermann – Carl Werner: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. I. Hermannstadt, 1898. Nr. 43. ^{34-35.}; Blazovich László: Az Andreanum és az erdélyi szászok az etnikai autonómiák rendszerében a középkori Magyarországon. In: Erdélyi Múzeum 2005/3-4. <http://erdelyimuzeumfolyoirat.adatbank.transindex.ro>. 9. Utolsó letöltés időpontja: 2019. január 5.; Gündisch: *Siebenbürgen*, 38–46.;

Lásd még: Kristó Gyula: *Nem magyar népek a középkori Magyarországon*. Budapest, 2003.

³⁴² Pach Zsigmond Pál: A Levante-kereskedelem erdélyi útvonala I. Lajos és Zsigmond korában. In: *Századok* 109 (1975) 3–32.; Uő: A Levante-kereskedelem erdélyi útvonala a 15-16. század fordulóján. In: *Századok* 112 (1978) 1005–1038. Az erdélyi szászok kereskedelméről bővebben: Otto Fritz Jickeli: *Der Handel der Siebenbürger Sachsen in seiner geschichtlichen Entwicklung*. In: *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde* 39 (1913) 33–184.; Pakucs-Willcocks Mária: *Sibiu-Hermannstadt. Oriental Trade in Sixteenth Century Transylvania*. Köln – Weimar – Wien, 2007.

³⁴³ Gündisch: *Siebenbürgen*, 50–56.; Georg Daniel Teutsch: *Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das sächsische Volk*. I. Band. Von den ältesten Zeiten bis 1699. Hermannstadt, 1899. 123–131.; Maja Philipp: *Kaiser Sigismund in der Schulerau*. In: Uő.: *Kronstadt. Braşov – Kronstadt*, 2006. 80–83.

húzódó hét közigazgatási egységre – székre – tagolt területre terjedt ki, melynek élén Szeben állt. Már a 13. század folyamán elindult azonban egy, a belső migrációra és újabb jövevények befogadására egyaránt építő telepítési folyamat, melynek következtében a korábban a székely ispán fennhatósága alatt álló Brassó és a királynéi birtokból szabad várossá avanzsáló Beszterce vidéke is szászokkal népesült be. A területi változásokat a szászok különleges szokásrendjét figyelembe vevő jogi keretek mindazonáltal csak lassan követték. Negyedévezred alatt a telepések valamennyi általuk lakott helyszínen nagy gazdasági teherbírású, a sűrűsödő török betörések árnyékában komoly országvédő funkciókat ellátó, máig figyelemreméltó kulturális-szellemi tőkét felhalmozó közösségekké fejlődtek. Jelenlétük és sajátos státuszok azonban óhatatlanul súrlódásokhoz vezetett a kiváltságaikat gyakran figyelmen kívül hagyó világi vagy egyházi tisztségviselőkkel, e konfliktusok pedig olykor kisebbfajta magánháborúkhöz vezettek az erdélyi tartományon belül, hiszen a szászok érdekeik védelmében számos alkalommal csaptak össze az autoritás regionális képviselőivel, leginkább a vármegyék nemességével.³⁴⁴

A feszültség azonban 1486-ban enyhülni látszott: Hunyadi Mátyás ekkor megerősítette és kiterjesztette az Andreanum érvényét a szász jogon élők korábban meghatározott közösségén, tehát a Szeben környéki hét széken túl a hozzájuk kapcsolódó Medgyes és Selyk székekre, Brassó, valamint Beszterce vidékére.³⁴⁵ Így nyerte el Szászföld azokat a határokat, amelyek tulajdonképpen a legutóbbi időkig kijelölték a német ajkú szászok különleges jogállású kerületeit Erdélyben. A földrajzi kiterjedés pontosítása mellett leginkább a királyi döntés értelmében határozottabb formát öltő és immár valamennyi szász vidékre kiterjedő Szász Univerzitás (Sächsische Nationsuniversität) intézménye jelentette az igazi eredményt. Ez az intézmény lényegében a szászok legfelsőbb politikai, adminisztratív és jogi fóruma volt, tulajdonképpen az autonóm erdélyi szász közösség legfőbb megtestesítője, amely sokrétű funkciói révén komoly hatalommal, tekintéllyel és nem csekély szimbolikus tőkével bírt. A szászok együtt a magyarok és székelyek hasonló elvek alapján kialakult előjogokat bíró rendi csoportosulásaival az erdélyi tartomány közjogi gerincét alkották, a külső ellenség és a központi hatalom túlkapásai ellen kötött szövetségük – uniójuk – a középkori kiváltságokon alapuló rendi berendezkedés mintáját követte.³⁴⁶

Szászföldön a későbbi évszázadok azután megmutatták ennek a nagyfokú önrendelkezési joggal bíró, különleges állapotnak az igazi jelentőségét. Megjegyzendő, hogy a szászok közössége belülről a valóságban korántsem volt olyan egységes, mint ahogyan a nevükhöz fűzött „egyetemes” jelző és a tartományi gyűléseken való összehangolt fellépésük hirdette. Földrajzi értelemben meglehetősen szétagolt közösségek halmazáról lehetett csak szó, melyet nyelvjárási és kulturális eltérések szabdalnak, nem is beszélve arról a mind kiáltóbb ellentmondásról, amely a vidék és a város vagyoni helyzete, kulturális beágyazódottsága, politikai súlya között bontakozott ki. Ezt a színes és egymással sokszor csak laza függésben álló csoportot a különféle külső nyomás ellenében való közös érdekérvényesítés szükségességének felismerése és az együvé tartozás ideájának konzekvens képvisellete forrasztotta valóságos egységgé a Szász Univerzitás intézményének védőszárnyai alatt.

³⁴⁴ Deutsch: Geschichte der Siebenbürger Sachsen, 67–119.; Makkai: Erdély története I., 329–334.; Maja Philippi: Einführung in die Geschichte der Siebenbürger Sachsen. In: Uő.: Kronstadt. Braşov – Kronstadt, 2006. 9–21.

³⁴⁵ A középkorban még szász többségű Kolozsvár kimaradt ebből a folyamatból. Makkai László et al. (szerk.): Erdély története I. A kezdetektől 1606-ig. Budapest, 1986. 337–338.

³⁴⁶ Gündisch: Siebenbürgen, 56–59.; Makkai: Erdély története I., 334–341.; Georg Eduard Müller: Stühle und Distrikte als Unterteilungen der Siebenbürgisch-Deutschen Nationsuniversität 1141–1876. Unveränderter Nachdruck der Ausgabe Krafft & Dortleff Hermannstadt, 1941. Köln – Wien, 1985. 1–20.; Eduard Müller: Die sächsische Nationsuniversität in Siebenbürgen. Ihre verfassung- und verwaltungsrechtliche Entwicklung. 1224–1876. Ein rechtsgeschichtlicher Beitrag zur Geschichte der ältesten organisierten Minderheit der Gegenwart. Beiträge zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Deutschen in Rumänien, im Auftrage des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. Hermannstadt, 1928.11.

A közjogi értelemben is jól definiált autonómia a középkor végére a szász identitás legfontosabb ismérve lett, amit az Erdély fölött uralmat gyakorló magyar királyok és erdélyi fejedelmek egyaránt elismertek, sőt még Bécsben és Konstantinápolyban is volt fogalma az erdélyi ügyekben járatos méltóságviselőknek arról, mit jelent a szászok önállósága Erdélyben.³⁴⁷ Az autonómiát a kora újkorban a korábbi szokásjogot összegző saját szász joggyűjtemény (Eigenlandrecht) egészítette ki, melyet Báthory István erdélyi fejedelem erősített meg 1583-ban.³⁴⁸ Ám a szász identitás több más ponton is jelentős támogatást kapott. Bár a szászok az Andreanumnak köszönhetően már a katolikus egyház idejében is kiváltságos helyet foglaltak el a Magyar Királyság egyházi struktúrájában, különállásuk a reformációval fejeződött ki igazán, hiszen a szászok egyként csatlakoztak a lutheri irányzathoz, mely a 16. században gyakorlatilag „nemzeti” vallássá vált. Mindemellett jól érzékelhető a szászok jellegzetes kulturális igényessége: a magas szintű alap- és középfokú iskoláztatás, a külföldi egyetemjárás és a peregrinációt követő hivatali karrier, a fejlett írásbeliség a magánéletben és a kancelláriai gyakorlatban mind hozzájárultak a szász identitás megszilárdulásához. A közösség összetartozása a reformáció révén még inkább előtérbe kerülő német nyelv használatában is kifejezésre jutott.³⁴⁹

Mindezen vívmányok jelentősége legfőképpen abban állt, hogy mire lezajlott a középkori Magyar Királyság felbomlásának európai jelentőségű, évtizedekig elhúzódó drámája, a szászok anyagi, közjogi és szellemi erőforrásokkal felvértezve néztek szembe az új korszakkal. Kihívásokból természetesen nem volt hiány a 16–17. században sem, hiszen az állandó katonai fenyegetettség, az újra és újra kiújuló háború gazdasági romboló hatásai, illetve az erdélyi elittel szemben vívott pozícióharcok igencsak próbára tették a szászok erejét. Az Erdélyi Fejedelemség sajátos állami keretei között a Magyar Királyság középkori hagyományain tovább élő rendi struktúrában a szászok jelentették az állam egyik pillérét a magyar nemesség és a szintén sajátos autonóm berendezkedéssel bíró székelyek mellett (unio trium nationum). Ez azt jelentette, hogy helyük volt az országgyűlésen, a fejedelmi tanácsban, gazdasági súlyuk és az országhatáron is túlnyúló politikai összeköttetések révén befolyásos tényezők voltak az erdélyi államéletben.³⁵⁰

Mindazonáltal az erős központi hatalom kiépülése egyre gyakoribb konfrontációkhoz vezetett a rendi csoportokkal, így a szászokkal is, hiszen a középkori rendi jellegű kiváltságok már idejétmúltak az abszolút monarchia felé vezető úton Európában. Bár Kelet-Európa lassabb ütemben zárkózik fel a nyugati trendekhez, itt is erőteljes centralizációs folyamatok indultak be, mely Erdélyre vonatkoztatni azt jelentette, hogy a fejedelem egyre kevésbé tolerálta a hatalmát évszázados privilégiumaik alapján korlátozó rendek partikuláris érdekek mentén kirajzolódó elképzeléseit. Ez a folyamat már a 16. században érezhető, de a sorozatos politikai és katonai kihívások a korábbi konszenzusos kormányzás fenntartását indokolták, jöllehet egyre gyakrabban történtek olyan kezdeményezések, melyek az autonóm közösségek kiváltságainak megnyirbálását tűzték ki célul, ez pedig nem csupán a szászokat érintette (pl. a János Zsigmond,

³⁴⁷ Egy emlékezetes eset a szászok diplomáciai összeköttetéseire: Cziráki Zsuzsanna: Két világ határán: Johannes Benkner erdélyi szász politikus bécsi és konstantinápolyi diplomáciai tevékenysége. In: Belvedere Meridionale 24 (2012) 3, 17–33.

³⁴⁸ Der Sachsen in Siebenbürgen Statuta oder Eygen-Landrecht. Durch Matthiam Fronium übersehen/gemehret. Hermannstadt, 1583.; Lásd még: Friedrich Schüller von Libloy: Siebenbürgische Rechts-Geschichte compendarisch dargestellt. I. Band. Hermannstadt, 1855. 68–70.; Derzi Júlia: Das Gerichtsbuch des Kronstädter Rates (1558–1580). Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt. Band X. Kronstadt, 2016.

³⁴⁹ Paul Philippi: Die sozialpolitische Bedeutung der siebenbürgisch-sächsischen Kirchengemeinde während 800 Jahren. In: Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde. 24 (2001) 2, 180–189.; Gündisch: Siebenbürgen, 81–90.; Gernot Nussbächer: Johannes Honterus. Bukarest, 1978.

³⁵⁰ Trócsányi Zsolt: Erdély központi kormányzata 1540–1690. Budapest, 1980. 19–39.; Oborni Teréz: Erdély közjogi helyzete a speyeri szerződés után (1571–1575). In: Uő.: Udvar, állam és kormányzat a kora újkori Erdélyben. Budapest, 2011. 86–100.; A szászok között kiemelkedő képességű politikusokat is találunk, mind közül a leginkább kutatott a brassói Weiss Mihály (1569–1612) alakja. Személyére vonatkozóan lásd: Maja Philippi: Michael Weiß. Bukarest, 1982.; Mika Sándor: Weiss Mihály. Egy szász államférfi a XVII. századból. Magyar Történeti Életrajzok sorozat. Budapest, 1893.

majd a Báthoryak kísérlete a tizenötéves háborúban a székely „szabadságok” korlátozására).³⁵¹ A folyamat igazán az erdélyi „aranykor” fejedelmei idején kapott erőre: az erős kezű és az egységesítést célzó központi kormányzatot kiépítő Bethlen Gábor, majd I. Rákóczi György idején lépésről lépésre zajlott az ódon kiváltságok erodálása Szászföldön is. Ide értendő például a nem szász joggal élők (magyar nemesek, székely előkelők) beköltözési joga a szászok kiváltságos városaiba, de a szászok hatalmát biztosító jövedelmek kurtítása is (pl. a hagyományosan szász érdekeltségbe tartozó határvámok bérleti jogának megbolygatása), jóllehet a szászok erőlyes önvédelmi technikái folytán sem a Szász Univerzitást, sem pedig a szász autonómia alapjait nem iktatták ki.³⁵²

A fejedelemség kora minden kihívásával együtt a szász csoportidentitás megerősödésének időszaka volt, még akkor is, ha a kora újkor háborúi és hatalmi átalakulásai lelassították a középkorban oly dinamikus szász fejlődést. A visszafoglaló háborúkkal fémjelezett korszakban, a 17. század végének nagy átalakulása azonban a szászok számára is számos kellemetlen fejleményt hozott. Az alapvető politikai változások mellett – ezalatt elsősorban az oszmán vazallus Erdélyi Fejedelemség korlátozott szuverenitását államiségének megszűnése és Erdély betagozása értendő a Habsburgok dunai monarchiájába – a háborúban és a belpolitikai kudarcokban megpróbált szász közösségeken belül is jelentős társadalmi feszültség alakult ki, mely alapvetően a vezetői pozíciókban meggyökeresedő városi elit és a köznép elmélyülő konfliktusára vezethető vissza. Emellett a szászok hagyományosan magas szintű gazdasági – iparos és kereskedő – tevékenysége is megtorpanni látszott. A 18. század küszöbén a szászság tehát korábbi gazdasági erejében megfogyatkozva és belső válságoktól megtépázva nézett szembe az új korszakkal beköszöntő változásoknak, ám azt sem hallgathatjuk el, hogy ezek a negatív folyamatok korántsem csupán a szászokat érintették a másfél évszázados oszmán uralmat épp csak kiheverő és egy újfajta állami struktúrába, a fejedelemség korában még mindig oly fontos középkori hagyományokkal számos ponton szembemenő abszolút monarchiába integrálódó Erdély területén.³⁵³

Most már Bécs volt az új kormányzati centrum Erdély számára is, az új rendszerben a Habsburg dinasztiahoz kapcsolt tartomány valamennyi lakója szembesült azzal a kihívással, amit a modernizálódó és a messzemenően egységesítő központi kormányzat jelentett a monarchia integrációs céljaival szemben partikuláris érdekeiket még mindig, egyre kétségbeesettebben védelmező, archaikus rendi csoportosulások számára.³⁵⁴ Az addig többé-kevésbé sikeresen védelmezett, a középkorig visszavezethető közjogi és felekezeti-kulturális autonómia fontos pillérei inogtak meg ebben a feszült időszakban. A szászok számára különösen nagy sérelmet jelentett az, hogy a rendeket képviselő magasabb méltóságviselők beiktatásához az uralkodó engedélye kellett, ez pedig az új rendszerben egyet jelentett azzal is, hogy a katolicizmust előtérbe helyező Habsburg kormányzat nem fogadott el protestáns személyt az egyébként jellem-

³⁵¹ Nagy László: Mihály vajda a magyar történelemben. In: *Hadtörténelmi Közlemények* 3 (1990) 1–29.; Balogh Judit: A székely társadalom Bocskai István korában. In: *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Philosophica*. Tom. 13. Fasc. 2. Miskolc, 2008. 9–20.

³⁵² Cziráki Zsuzsanna: *Autonóm közösség és központi hatalom. Udvar, fejedelem és város viszonya a Bethlen-kori Brassóban*. Budapest, 2011.; Gündisch: 74–100.; Dr. Bíró Vencel: *Az erdélyi fejedelmi hatalom fejlődése (1542–1690)*. Kolozsvár, 1917.; Kivételt képez Báthory Gábor fejedelem uralkodásának utolsó időszaka, erre vonatkozóan lásd: Cziráki Zsuzsanna: Brassó és az erdélyi szászok szerepe Bethlen Gábor fejedelem trónfoglalásában (1611–1613). In: *Századok* 145 (2011) 4, 847–876.

³⁵³ Teutsch: *Geschichte der Siebenbürger Sachsen*, 388–520.

³⁵⁴ Különösen híres a székelyek ellenállása a határőrszervezeti átszervezésnek 1764-ben, mely „mádéfalvi veszedelmeként” került be a köztudatba. Erre vonatkozóan lásd: Albert Ernő: Adatok a határőrség 1762–1764-es átszervezéséhez. In: *Acta: A Csíki Székely Múzeum és a Székely Nemzeti Múzeum évkönyve* 2 (2001) 231–235.; Ember Győző: Báró Buccow Erdélyben és az osztrák államtanács, 1761–1764. In: *Századok* 122 (1988) 4, 577–621.; Szádeczky Lajos: *A székely határőrség szervezése 1762–1764-ben. Okirattárral (1761–1790)*. Budapest, 1908.

zően lutheránus szászok élén. Az élet számos területére kiható erőteljes központosítás és rekatolizáció különösen nagy elégedetlenséget szült a saját „nemzeti” protestáns egyházára rendkívül büszke Szászföldön. Nem kisebb ellenállás fogadta azokat a kísérleteket is, melyek a szász autonóm tartomány felbomlasztásával és az erdélyi/magyarországi megyerendszerbe való tagolásával kísérleteztek. Semmiképp sem állja meg tehát a helyét a szászokról kialakított általánosító „németbarát” sztereotípiát, hiszen a Habsburg kormányzattal szemben ők is nagyon komoly sérelmeket szenvedtek el.³⁵⁵

Mindezekhez az aggasztó folyamatokhoz a 19. században újabb kihívás társult: felvirágoztak a nemzeti mozgalmak Európában, ez az új tendencia pedig rendkívül érzékenyen érintette a számos etnikum otthonaként ismert Erdélyt. Az erdélyi tartományi gyűlések, a közélet és a kultúra is a hagyományos rendi megközelítés helyett az etnikai kritériumokat előtérbe állító nemzet-koncepciók és az azokból kinövő nemzeti emancipációs törekvések mind hevesebb megnyilvánulásainak színterévé váltak, miközben a Habsburg dinasztia továbbra is a sokszínű közép-európai államkonglomerátum egyben tartását tűzte ki célul, akár súlyos kompromisszumok árán is. Ebből a szempontból a legjelentősebb horderejű megegyezésnek az 1867-es magyar kiegyezés bizonyult, ám a szerződő felek végül súlyos árat fizettek érte. Sok más társnemzethez hasonlóan a szászok sem lelkesedtek egyöntetűen a magyar-osztrák vezetés gondolatáért. A beköszöntő békeévekben hiába indult virágzásnak a gazdaság és a kulturális élet számos területe Szászföldön, a kettős monarchia intézménye a szászok számára összeforrott a Szent István birodalmát újraálmódó magyarság túlzónak tartott nemzeti elvárásaival: a modernizáció liberális elvei alapján elindított integráció az asszimiláció és a privilégiumvesztés rémét ébresztette fel a szászokban. A „magyar világ” leginkább sérelmezett változásai között mindenképp kiemelendő az 1876-os törvény, mely a közigazgatás egységesítése révén tulajdonképpen hatálya kívül helyezte Szászföld 1224 óta fennálló területiális autonómiáját, a Királyföldre hagyományos székei helyett pedig ugyanúgy megyékre osztotta a szászok lakta vidéket, mint Magyarország más részeit. Hasonlóan nagy vihart kavartak azok a rendelkezések, melyek a közoktatásban kötelezővé tették a magyar államnyelv tanítását, illetve a magyar településnevek használatát.³⁵⁶

Rendkívül fontos tanulsága ennek az időszaknak, hogy a szászok szemszögéből nem volt különbség az osztrák, a magyar – majd 1920 után a román – törekvések között, hiszen kormányzati pozícióba kerülve egy ponton valamennyi rezsim hasonló módon képzelte el Erdély sorsát: a régi kiváltságok eltörlése révén egy új, modern, de a korábbi viszonyokat és az addigi szokásjogot figyelmen kívül hagyó transzformációban gondolkodtak, ez pedig egyet jelentett azzal, hogy a tradicionális közösségekben élő népek elveszítették korábbi privilégiumaik jelentős részét és a korábbi közjogi autonóm közösségből az önrendelkezés alacsonyabb szintjét jelentő nemzeti kisebbséggé alakultak át, ha kulturális autonómiájuk nem is mindig veszett el teljesen. Mindez a szélsőségektől fűtött párhuzamos nacionalizmusok korában nem sok jóval kecsegtetett az első világháborút megelőző évtizedekben. A szász nemzeti törekvéseknek a 19–20. század fordulóján szembe kellett nézni a ténnyel, hogy bármilyen megoldás is követi

³⁵⁵ Szirtes: Erdély és az erdélyi szászok, 451–468.; Uő.: Az erdélyi szászok érdekvégyesítése az átmeneti korszakban (1690–1711). Doktori (PhD) értekezés. PPKE-NTK. Budapest, 2015. (Kézirat). Gündisch: Die Siebenbürger Sachsen, 109–142.

³⁵⁶ Gündisch: Die Siebenbürger Sachsen, 149–159.; Maja Philippi: Der Zollkrieg zwischen Österreich-Ungarn und Rumänien (1886–1891) und seine Folgen für das sächsische Handwerk. In: Uő.: Kronstadt. Braşov – Kronstadt, 2006. 242–244.; Maja Philippi: Statt der Privilegien die Leistung. In: Uő.: Kronstadt. Braşov – Kronstadt, 2006. 245–248.; Carl Göllner: Die Auflösung der Sächsischen Nationsuniversität (1876). Vorgeschichte und Folgen. In: Wolfgang Kessler (szerk.): Gruppenautonomie in Siebenbürgen. 500 Jahre siebenbürgisch-sächsischer Nationsuniversität. Köln – Wien, 1990. 355–365.; Joachim von Puttkamer: Mehrsprachigkeit und Sprachenzwang in Oberungarn und Siebenbürgen 1867–1914. Ein Überblick. In: Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde 26 (2003) 1, 7–40.; Egry Gábor: Tradíció és alkalmazkodás: az erdélyi szászok politikai kultúrája a dualizmus idején. In: Múltunk 48 (2003) 2, 112–158.

a megállíthatatlanul a felbomlás felé sodródó Osztrák-Magyar Monarchiát, a szászok továbbra sem lesz államalkotó nemzet, sem meghatározó politikai tényező, csupán egy az utódállam korlátozott önrendelkezésű nemzeti kisebbségei között. Az első világháború tragikus végjátékában kialakult feszült helyzetben évszázados önvédelmi stratégiáik alapján a szabad anyanyelvhasználat, a kulturális autonómia és nem elhanyagolható mértékű erdélyi gazdasági érdekeltségeik védelmére rendezkedtek be, ezeket a követeléseiket pedig mind a magyar, mind a román nemzeti tanácsokkal ismertették. Erdély hovatarozása tekintetében a szászok voltaképpen a végső-kig egyensúlyoztak a magyar és a román álláspont között, a végső döntést a kutatás jelenlegi állása szerint 1918 legvégén hozták meg. A román állam melletti szavazatuk hátterében Magyarország folyamatos erővesztése és ezzel párhuzamosan a román kormányzat erdélyi térnyerése álltak. A fentiek tükrében hiábavaló volna egyszerű indulati alapon magyarázni a szász állásfoglalást Erdély Romániához csatolása mellett, sokkal inkább a történelmi távlatokban is kirajzolódó, környezetétől nyelvén, szokásaiban, kultúrájában is eltérő közösség döntési mechanizmusait mozgó racionalitást és politikai opportunizmust kell keresnünk a háttérben. Erdély más népeihez hasonlóan a szászok sem voltak képesek nagyobb befolyást gyakorolni az események menetére, 1918–1919 fordulóján azt tették, amit a Magyar Királyság, az Erdélyi Fejedelemség, az Osztrák Császárság és az Osztrák-Magyar Monarchia jogára alatt erdélyi megmaradásuk érdekében már annyiszor megpróbáltak: megállapodtak a tényleges hatalom birtokosaival az erdélyi szász jelenlét megőrzése érdekében.³⁵⁷

A fentiekben röviden áttekintettük az erdélyi szász autonómia fejlődésének főbb fordulópontjait. Végiggondolva a korábbi évszázadok folyamatait és tekintetbe véve azt a ma már általános történészi vélekedést, mely a magyarság számára katasztrofális trianoni békediktátum gyökereit a mohácsi csatát követő oszmán megszállásában, a magyar államiság darabokra tördelésében és a Kárpát-medence etnikai viszonyainak alapvető átalakulásában tanácsos keresi, úgy vélem, mindenképpen érdemes tágabb összefüggésekben vizsgálni a szászok 1918-as reakcióját, hiszen döntésüket talán könnyebb értelmeznünk az előző korszakok kihívásainak ismeretében, melyekkel a szászok csaknem 900 éves erdélyi jelenléte során szembesült. Ily módon talán jó szívvel reménykedhetünk abban is, hogy közös közép-európai történelmünk megismerésében szót kap a megértés kultúrája is.

³⁵⁷ Maja Philippi: Die Vereinigung Siebenbürgens mit Rumänien. Stellungnahme der Siebenbürger Sachsen. In: Uő.: Kronstadt. Braşov – Kronstadt, 2006. 256–159.; Harald Roth: Politische Strukturen und Strömungen bei den Sebenbürger Sachsen 1919–1933. Studia Transylvanica 22. Köln – Weimar – Wien, 1994.; Balaton Petra: Élet a szász kisbirtokon a 20. század elején. In: Szirácsik Éva (szerk.): Élet a birtokon. Salgótarján, 2013. 9–28.; Egy Gábor: The Strangers within. National identity, Everyday Encounters and Regionalism in Transylvania 1918–1644. In: Semsey Viktória (szerk.): On Peripheries and Semi-Peripheries. National Identity and Modernity in Latin-America – Southern Europe – Central Eastern Europe. Budapest, 2019.; Uő.: Az erdélyi szászok pénzügyi rendszere és a szász nemzeti mozgalom kapcsolata a 19. században (1835–1914). Doktori disszertáció. Budapest ELTE, 2006.

Nyisztor Tinĳa (Pusztina):

Moldvai magyarok a századok során

A történelem során, Moldvában és Havasalföldön már a II. András által 1227-ben alapított Milkói Püspökség idején is éltek a szó mai értelmében vett magyarok. Ám azok a magyar eredetű csoportok, amelyeket Havaselvére, azaz Havasalföldre, Moldvába, azaz az egykori Kunországba, vagy Olténiába és Munténiába vetett különböző időben és szándékkal a történelem, azoknak híre, emléke Románia 1861. évi megalakulásakor már inkább csak a helynevekben, a gyérszámú krónikákban, oklevelekben élt. Ezekből rekonstruálhatjuk azt az állapotot, amikor nevezetesen a X-XI. században a Duna jelentette a magyar-bolgár határt.

A téma kiváló ismerője a fiatalon elhunyt Mikecs László, először 1941-ben megjelent *Csángók* című munkájában bemutatja azt a folyamatot, ahogy a magyarság a Kárpát-medence benépesítése után túlsordult a Kárpátok gerincén, többek között megtöltötte népeséggel a korábban lakatlan gyepűket, Szörény földjét, vagy a Havasalföld északkeleti csücskén lévő, ma Săcuieni Mic-nek, azaz Kis Székelyföldnek nevezett területet. A helynevek a mai Buzău és Prahova megyében is tanúskodnak valamikori magyar lakosságról. Mégpedig oly módon, hogy „néhányuk teljes bizonyossággal a legrégibb magyar katonai szervezetre, a gyepűrendszerre utal, mint a Les, Kapus, Szemes, Vámos, amik a magyar gyepűövezet legkarakterisztikusabb nevei.” Mikecs tehát újrafogalmazta a Kárpát-gerincnek, mint az „ezeréves határnak” a történelmi szerepét. Megállapította, hogy „már a régi magyarság ismeretében sem lett volna szabad megállnia a magyar gyepűk kutatójának a Kárpátoknál.” Mert a hegygerincnek, miként a várnak is, csak a XIII. századi tatárjárástól lett szerepük az ellenség feltartoztatásában, korábban a síkságon a folyó völgyekben védekeztek.

Moldva középkori magyarságának azonban nemcsak az emléke létezik, hanem jelentős hányaduk valóságosan is megtalálható lakóhelyükön. Mikecs László meghatározása szerint: „csángók azok a falvakban lakó magyarok, akik az összefüggő székelyi népsziget szomszédságában, vagy közelében népünk legkeletibb szélein, határainkon belül és kívül, idegenek, szászok, de főleg románok között élnek.”

Napjainkban azonban a tudomány csángóknak nevezi a jelenleg Moldvában, a Gyimesi-szorosban, vagy a Barcaságban élő, a történelem során különböző okokból a székelységből kiszakadt népcsoportokat is. A csángók, vagyis a Moldvában élő katolikus magyarok, a középkorban a Szent Korona oltalmában éltek, a csíksomlyói ferencesek lelki gondozását élvezték, hiszen Moldva a magyar király hűbérterülete volt, ami nem csak azt jelentette, hogy adót fizettek, hanem védelemben is részesültek. Amikor a mohácsi csata után összeomlott a középkori egységes Magyar Királyság, ez a védelem megszűnt. A moldvai magyarok magukra maradtak. A ferencesek háttérország nélkül nem tudtak megmaradni Moldvában, az ottani magyarok anyanyelven történő lelki gondozása megszűnt. Ennek következtében 1622-ben a pápa Moldvát missziós területté nyilvánította és egészen az 1884-ben létrejött önálló Jászvásári Püspökség megalakulásáig döntően olasz misszionáriusok végezték a moldvai katolikusok egyházi szolgálatát. Moldva magyarsága az ott élő más népcsoportokkal, leginkább oláhokkal együtt a XVI. században török fennhatóság alá került, amely alól csak az 1860-as években szabadult fel, de akkorra Magyarország már az Osztrák-Magyar Monarchia keretei között létezett, és nem tudott védelmet nyújtani az egyre erőteljesebben kibontakozó román nacionalizmusnak a csángókra nehezedő nyomása ellen.

Az első világháború végéig a Monarchián belül az 1867-es kiegyezést követő közös külpolitika kevés figyelmet tudott fordítani a csángókra, azt követően pedig sem a trianoni békediktátummal megrendített Magyarország, sem a román fennhatósága alatt az országon belül

kisebbségbe került erdélyi magyarság nem talált lehetőséget oltalmazásukra. A moldvai magyaroknak pedig sajátos történelmük miatt nem alakult ki saját értelmiségük, akik sorsukat irányították volna, ezért kiszolgáltatottan sodródtak az eseményekkel.

1. A XVII. századtól a moldvai magyaroknak korántsem volt konszolidált a helyzetük legfőljebb annyiban, hogy a madéfalvi székelyi mészárlás menekülteivel lélegztvételnél lehetőséget kaptak a megmaradásra, mert a XVIII. század végére a török háborúk és a vele járó járványok, éhínség és más pusztulások nyomán, utánpótlás híján szinte elfogyott a moldvai katolikus magyarság. A XVIII. században érkező bujdosókból új telepök jöttek létre, első és másodlagos migrációval feltöltődtek a már-már kipusztult magyar lakosságú települések. A háborúskodások alábbhagyásával pedig számbelileg növekedni kezdett Moldva magyarsága, de az iskoláztatás terjedésével felgyorsult az állami asszimiláció, amihez a jászvásári római katolikus püspökség és a szeminárium létesítését követően egyre erőteljesebben hozzájárult a romanizálódó katolikus magyar híveket nemzetietlenítő hatása.
2. Nem fogytak el a moldvai csángó-magyarok, hanem a román nemzeti érdekek szolgálatában álló moldvai római katolikus papság az asszimiláció szolgálatába szegődött és felvállalta annak politikai céljait. A római katolikus magyar híveket római katolikus románokká teszi, amely szándék találkozik a Vatikán azon elképzelésével, hogy ily módon közelebb kerülhetnek az ezer esztendeje szétszakadt katolikus egyház egyesítéséhez. A jászvásári klérus jó pénzért elhíti velük, hogy a románság körében terjesztik a római katolikus vallást, holott csak magyar katolikusokból faragnak erővel, híveiknek nagy szenvedéseket okozva, égbekiáltó hazugok közepette, román nyelvű katolikusokat. A csángók tehát nem fogytak el, csak megfosztották őket az identitásuktól a századok folyamán. A moldvai katolikus egyház megtagadta Jézus tanításait, aki azt bízta tanítványira, hogy tanítsák a szentírást mindenkinek a maga nyelvén.
3. Pusztina példáján teljes képet kaphatunk a moldvai katolikus egyház és a Szentszék által tanúsított ellenállásról a magyar nyelvvel szemben.

A Szentszék érdeke, hogy „Romániában román katolikusok kellenek, mert csak akkor lehetünk diplomáciai kapcsolatban Romániával”. (Pietro Parolin bíboros: Vatikán 2006.)

Pusztina

1764 után jött létre Moldvában a madéfalvi menekültekből.

1990-ben 2000 lakosa volt a falunak, 700 család fizetett adót az egyháznak. A falu 99%-a magyar, nincs ortodox templom, egy ortodox család van.

2017-ben 1400 lakosa volt, 400 család fizetett adót az egyháznak.

2005-től a falu szaporulata negatív: többen halnak meg, mint születnek. A falu előregedett 1990 után.

1990 óta a határok felszabadulásával a fiatal munkaerő fokozatosan elhagyja a falut, az országot.

Kétlakivá válnak: a faluban építenek házakat, augusztusban hazajönnek szabadságra, találkozni a rokonokkal, házasságot kötni, az újszülötteket megkeresztelni. Sok szülő hazahozza a gyerekeket, hogy az első áldozást otthon a faluban végezzék el. Pusztinában fizetnek adót az egyháznak. Az otthoni értékrendet is követik: nagy házakat építenek, hazaviszik a szép autókat megmutatni a falu közösségének...

A gyerekeiket már magukkal viszik, ott járnak iskolában, ahol épp az aktuális munkahely van: Olaszország, Spanyolország, Anglia, Írország, Magyarország.

Egyház és Iskola Pusztinában 1990 után

Természetesen az anyanyelv használatára szeretnék rámutatni az 1998-as változások utáni időszakban.

1990-2001 között háromszor történt aláírásgyűjtés a faluban a magyar nyelv használatáért az egyházi szolgáltatásokban. A Jászvásári Püspökség tíz év után fogadta el, hogy az aláírások valóságosak. Előtte megfélemlítéssel, zsarolással próbálták elhárítani a pusztinaiak kérését.

1998-ban a bukaresti Nunciatúrához fordultunk kérésünkkel.

2004-ben az első jászvásári zsinaton részt vettünk a Pusztinai Szent István Egyesület képviselőjében, Jean-Claude Périsset nuncius úr segítségével és elmondtuk a kérésünket.

Eredménye az lett, hogy amennyiben magyar csoport látogat a faluba és van magyarul beszélő papjuk, akkor hallgathatnak misét magyarul a pusztinai Szent István templomban. Nem a pusztinai magyar lakosok számára engedélyezték a magyar nyelvű misét, hanem a turisták számára. Az első misére, amely egy nemzetközi konferencia alkalmával történt 2005-ben, csak tíz pusztinait engedtek be a templomba, de sokkal többen részt vettek volna a misén.

2006 októberében elzarándokoltunk Rómába, hogy a Szentszéknél kéréseinket, panaszainkat előadjuk a Szentatyának.

A Vatikánban többek között Pietro Parolin bíborossal, a pápai állam külügyi vezetőjével is találkoztunk.

A tárgyalás során észrevettük, – jómagam vezettem a küldöttséget, francia nyelven zajlott a tárgyalás, – hogy nagyon jól, ám hamisan vannak informálva a jászvásári püspökségről.

A tárgyalás vége felé tartottunk, amikor az egyik asszony hozzám szólt magyarul. A bíboros atya azonnal azt kérdezte, hogy milyen nyelven kommunikáltunk? Mondtam, hogy magyarul. Nagyon elcsodálkoztak a szentatyák ezen, ugyanis ketten voltak, mert a hivatalos tárgyalásokon titkár is van, aki jegyzetel.

Rögtön megértettem, hogy a Vatikánban is, akár a bukaresti nunciusnál 2001-ben, azt a felvilágosítást kapták, hogy magyarul csak jómagam tudok, más senki a faluban!

Parolin bíboros megígérte, hogy lesz Pusztinában magyar nyelvű mise, mert olyan papok érkeznek a faluba, – ugyanis 2006 augusztusában papcsere volt Pusztinában, – akik tudnak magyarul és így magyarul is lesz vallásos szolgáltatás a templomban. Örvendtünk, de a faluban olyan papok vártak vissza a Vatikánból, hogy a köszönésünket is románul fogadták!

Pusztinában öt esztendeje imádkozunk magyarul rendszeresen a templomban: Irgalmasság óráját tartjuk minden pénteken délután három órakor.

Idén októberben egyik pénteken ki akartak küldeni a templomból, hogy az utcán imádkozunk. Nem engedelmeskedett az imacsoport. A plébános helyettese kétszer prédikált ki a templomban, hogy az imacsoport nem engedelmeskedett a papnak: nem hagytuk el a templomot az ő felszólítására!

A falu közössége előtt a kiprédikálás egy megszégyenítő eljárás, amely lehetőséget ad a közösség megosztására. A pap követői románnak vallják magukat, így próbálnak kedveskedni a papnak, megfelelni az egyház elvárásainak.

XIX. századi könyvekben, amelyek a moldvai csángó magyarokról íródtak, sokkal több hasonló példát lehet találni a pap zaklatásairól azokkal szemben, akik magyarul szólaltak meg, akik az adót nem tudták befizetni.

1881-ben jelent meg először László Mihály *Keleti testvéreink* című könyve, amelyben sok szomorú példa van az egyház zaklatásairól, az erőteljes románosításról.

Elmondhatjuk, hogy nincs új a nap alatt!

Az olasz papok helyét átvették a moldvai magyar származású papok, akik asszimilálódtak, a sajátjaink, akik az olasz, a lengyel papok hagyományait átvették, követik. Nagyon erősnek találok a janicsár papok kifejezést, amellyel néha illetik a moldvai katolikus papokat.

Inkább sajnálatra méltóak, hogy állandóan hazugságban kell élniük, és a hívőket is arra kényszerítik még mindig. Teszik mindezt az anyagi javakért és a társadalmi pozícióért. Akarva, akaratlanul a középkori sötétség szép lassan oszlik Moldvában is. Ez nem az iskola, vagy az egyház tanításainak köszönhető, hanem a határok felszabadulásának, amelyben van rossz és jó egyformán. Sok fiatalnak külföldön volt alkalma találkozni a karizmatikus papokkal, akik mások mint a moldvaiak, a hazafiasság érzésével, az identitás, a hagyomány fontosságával.

Moldvában Pusztinán kívül még Klézsén kérték a magyar nyelv használatát vallásos szolgáltatásokban, más falvak nem merték kérni, inkább a pap akaratát képviselik, hogy nem kell, mert nem értik a magyar nyelvet, hiszen az más, mint a csángó nyelv. A Jászvásári Püspökség és idén, azaz 2018-ban a bukaresti nuncius is azt javasolta, hogy kérjünk csángó nyelvű liturgikus könyvet a gyulafehérvári érsektől dr. Jakubinyi Györgytől, és akkor hallgathatunk misét az anyanyelvünkön! Természetesen megírtuk, hogy nekünk tökéletesen megfelel a magyar liturgikus könyv, amelyet 2006-ban hozott magával a plébánosunk a Vatikán kérésére, csak nem használja!

Az iskola szerepe Moldvában az anyanyelv ápolása és megtartása lenne.

1990 után Pusztinában az iskolás gyerekek elkezdtek járni a vasárnapi tanításokra magán házakba, vagy Csíkszeredába mentek a magyar nyelvű iskolákba.

Csak 2000-ben sikerült Pusztinában és Klézsében bevezetni a magyar nyelv tanítását az iskolákban, ahol heti három órában tanulhattak a gyerekek magyarul. Nagy nyomásnak voltak kitéve a gyerekek is, ezért csak a legjobb tanulók merték kérni, hogy magyar órákra járhassanak. Sokkal több gyerek, több moldvai faluban járt az iskolán kívüli oktatásra, mert ott nem érte zaklatás őket.

Napjainkban 26 faluban van magyar oktatás iskolában, és iskolán kívül az úgynevezett Magyar Házakban. 2000 gyerek tanul magyarul a román nyelvű iskolákban, ezen kívül van hagyományápolás több faluban. Pusztinában a Magyar Házban van felnőtt oktatás is. Az anyukák kérték, hogy tudják tanítani a gyerekeiket, hogy tudják használni az ének és az imakönyveket, amelyek magyarul vannak írva.

Pusztinában a legnagyobb ellenség nem az iskolai nyomás, vagy az egyház nyomása, hanem a falu gyors elöregedése, akik nem tudják igénybe venni az öregotthonokat, mert drágák, és kevés van.

A születések visszaesése, az iskola üresen maradása.

Moldvában a csángó-magyar falvak gyorsabban üresednek, a munkaképes fiatalok családjukkal együtt külföldön dolgoznak.

Sem a helyi önkormányzat, sem az állam nem tud olyan ajánlatokat felkínálni, amelyek a fiatalokat visszahoznák a falvakba.

A XIX. században megjelent könyvek a csángókról azt mutatják, hogy nem érdemes találgatni a jövőt illetően!

László Mihály 1881-ben megjelent könyvében az akkori állapotok figyelembe vételével legfeljebb 30 évre tette a moldvai magyarok beolvadásának idejét, Rubinyi Mózes 1901-ben 50 esztendő adott a csángóknak az eltűnésükig.

Mint látjuk, szerencsére egyik kiváló szerzőnek sem lett igaza.

Hála Istennek még vagyunk és bízunk a megmaradásunkban.

A statisztikák nem nyújtanak eligazítást a csángók számszerűsítésére, hiszen a nemzetiségüket kevesen vallják magyarnak, a népszámlálások ferdítik az igazságot, ahol etnikai csoportokról van szó.

Fecseg a felszín, hallgat a mély...

Miskó Péter (Budapest):

Teleki Mihály és az erdélyi románság

Buda elvesztése után (1541) a már több mint egy évszázada működő három nemzet uniója volt az a biztos alap, amelyre építve kialakíthatták az ország keleti felében azt az államalakulatot, amely idővel az Erdélyi Fejedelemség nevet kapta. A fejedelmek felemelkedtek, regnáltak, gyakran el is buktak, de a hatalmukkal és befolyásukkal ügyesen sáfárkodó uralkodók számára egy alaptétel mindig fennállt: a három kiváltságos nemzet jogait tiszteletben kell tartani.

Ez azt is jelentette, hogy a fejedelemség területén egyre népesebbé váló románság, amely a paraszti réteget gyarapította, illetve papi vezetőik is, csupán fejedelmi kegyből (hiszen az ortodoxok eretneknek számítottak), rendi képviselő nélkül élhettek a két román vajdasághoz képest nyugodtabb és biztonságosabb életkörülményeket jelentő Erdélyben. Bár már a középkorban is éltek vlachok, oláhok ezen a területen, a török kor nagy háborúi és pusztításai következtében az elhurcolt vagy legyilkolt magyarok, székelyek és szászok helyét rövid idő alatt képesek voltak betölteni, itt letelepedni.

A korszakban még nem volt olyan meghatározó a nemzetiségi hovatartozás, hiszen ez későbbi korok „terméke” volt, ezért a fejedelmek, de a nemesek is jónak látták az alacsonyabb igényű, de ugyanúgy adózó és robotoló románsággal feltölteni uradalmaikat, falvaikat. A kora újkor a reformáció, sőt a konfesszionalizáció időszaka is, a protestáns fejedelmek több alkalommal is kísérletet tettek az ortodox hitű románok felekezeti megnyerésére, áttérítésére. A vallási türelméről elhíresült Erdélyi Fejedelemség vezető politikusai is tisztában voltak azzal, hogy a románság megnyerése és támogatása saját érdekeiket is szolgálja. A partiumi birtokosként kezdő, majd jelentős erdélyi birtokokat megszerző Teleki Mihály kancellár saját tapasztalataira is támaszkodva jól ismerte a fejedelemségbeli románságot. Többször fordultak hozzá, mint az államapparátus egyik legfontosabb tisztségviselőjéhez, hogy segítse, támogassa őket, képviselje érdekeiket I. Apafi Mihály fejedelem (1661–1690) előtt.

Előadásomban a korszakkal foglalkozó szakirodalom, valamint a Teleki Mihály Gyűjteményben fellelhető iratok alapján a nagyhatalmú főúr és az erdélyi románság kapcsolatának megrajzolására törekszem.

Sancz Klára Lujza (Budapest):

Gróf Széchenyi István 1813-ban kinyilvánított véleménye a Habsburg Birodalom jövőjéről

Előadásommal gróf Széchenyi Istvánnak egy fiataalkori kijelentésére szeretném felhívni a figyelmet, amely Hazánkat és a Habsburg Birodalmat érintő helyzetet illetően alapjaiban megváltoztató módjának a bekövetkeztét vázolja fel betegtársainak egy beszélgetés alkalmával az étteremben.

Gróf Széchenyi István Prágában, egy ideiglenes tábori kórházzá berendezett volt fogadó épületében ápolt, lábadozó betegként, – ötévi katonai szolgálattal a háta mögött, huszonkét évesen – jutott el olyan társadalmi életforma eljövételének a lehetőségét előrejelző állásfoglalás megfogalmazására, amely, elhangzása idején, – a nem előre látók- gondolkodók számára – elkövetkezhetetlennek tűnhetett. Számára azonban ez a kijelentés reális következtetés megnyilvánulása volt, a meglévő, uralkodó politikai helyzet állapotának megfelelő értékeléseként, a Habsburg Birodalom és Magyarország helyzetét illetően. Ennek a véleménynek a kialakulása a szülői házból hozott és az iskolai tanulmányokon keresztül kapott alapokon nyugvó, valamint a katonai évei alatt szerzett tapasztalatokon keresztül leszűrt benyomásokból, információkból tevődött össze.

Magyarország helyzete a Habsburg Birodalomban, tárgyalt időszakunk, - Széchenyi István életének elejétől, 1791-től 1813-ig terjedő időre vonatkozóan, - nagyon nyugtalan, sok problémával terhes volt. Az önállóság és a szabadság elnyerésének a lehetősége sokoldalú megközelítéssel estek latba és a végrehajtás módozatai is többirányúak voltak. A Napóleon által felkínált szabadság és önállóság megvalósíthatóságának a lehetősége, amelyet 1809. május 15-én, a Schönbrunnban kiadott kiáltványában felvázolt, elhalványult, sokak számára ellehetetlenült.

Tekintve, hogy a Habsburg Birodalom a franciákkal több háborút viselt a területi kérdések megoldására, Magyarország is érdekeltté vált a háborúban való részvételre.

I. Ferenc császár már 1808 nyaratól készült az újabb háborúra Napóleon ellen, amelyhez az 1808. szeptember 3-án megnyílt magyar országgyűlésen kedvező támogatást nyert. Az újabb háborús veszély háttérbe szorította a nemzeti sérelmeket. A Diéta 20.000 újoncot szavazott meg és kilátásba helyezte annak a lehetőségét is, hogy még növeli ezt a létszámot, ha szükséges.

A vármegyékben megkezdtek a hadra szervezhető nemesek összeírását és vagyoni helyzetüknek a felmérését. Ezekből az összeírásokból az is kiderült, hogy az európai átlaghoz mérten Magyarországon nagyon sok a nemes ember, viszont az anyagi színvonala nagyon alacsony.

Erre az időre a nemesség jelentős része szembefordult a franciákkal, a kezdeti időkben kialakult szimpátia ellenére. Annak a lehetőségnek a veszélye, hogy az új rendszer az egész feudális berendezkedés megsemmisülésével fenyegethet, háttérbe szorította a nemzeti sérelmeket. Kétségesse vált többek számára, hogy a nemesi születési kiváltságok megmaradnak-e a Napóleon által felkínált szabadságban? Ennek a lehetőségnek a veszélye szembe fordította a nemességet Napóleon felkínált felszólításának teljesítésével. A nemességnek még azon rétege is ellenállt, akik még őrizték és képviselték az 1790-es évek hazafias és reform törekvéseit, annak ellenére, hogy nézeteiknek, állásfoglalásuknak – a rendőralomtól való félelmükben – nem mertek hangot adni. Az 1795-ben lezajlott Jakobinus-per után a radikálisan gondolkodók visszahúzódtak a nyilvános véleménynyilvánítástól. Azonban 1797-től, ha kevésbé erőteljesen, és titokban, de hangot adtak nézeteiknek. 1797 tavaszán a megyék vezetői még csak nagy vonakodások közepette ajánlottak meg újoncokat a franciák elleni háborúba. És bár 1798-ban már arra a hírre, hogy a franciák elfoglalták Rómát és elűzték a Pápát, Nagyszombatban, ismeretlen emberek, röpcédulát terjesztettek, amelyben arra buzdítottak, hogy ideje volna Magyarországon is a francia példát követni. Az ország lakóssai hiába féltek a rendőri terrortól, időről-időre feltört

a remény az önállóság és a szabadság elnyerésére, a franciák jelenléte által. De még évekkel később is, 1808-ban, a nemesi felkelés meghirdetésekor, gróf Festetics György, Zala megye főispánja, az alispán, Spissich János, és több földesúr kezdeményezésére, megtagadta a felkelésben való részvételt. Ez az ellenállás megtorlást vont maga után. De Zala megyét hiába büntették meg ezért az állásfoglalásért, a radikálisan gondolkodó nemességet csak azok az érvek kezdték eltéríteni álláspontjuktól, amelyek 1809-re egyre erőteljesebben hangot adtak és kaptak a francia példa követése ellen. Ennek a nézetnek az alátámasztására említtem meg Horvát Istvánnak, az egyik felvilágosult gondolkodású tudósunknak, - aki később, mint tudjuk, az Országos Széchenyi Könyvtár igazgatója lett – többek előtt ismert véleményét, amelyet 1809 júniusában naplóbejegyzésében rögzített: „Ausztria uralma alól magunk erejéből aligha, csak a franciák segítségével szabadulhatunk fel. De vajon Napóleon uralma alatt függetlenebbek leszünk-e?”

Kazinczy Ferenc, a magyar jakobinusok perében először halálra ítélt, majd börtönbüntetésre enyhített ítéletű résztvevő, 7 évi börtönbüntetés letöltése után szabadulva, azt írta levelében egyik Erdélyben élő barátjának, hogy „... némelyek nem remélik, mások nem is óhajtják Napóleon győzelmét.” Cserey Miklós válaszában tájékoztatta Kazinczyt, hogy Erdélyben is sokan félnek Napóleontól, és azzal érvelnek, hogy a nemzet politikai szabadságát és ősi Alkotmányát egyaránt veszély fenyegetné francia győzelem esetén. Vay Dániel, a függetlenségi törekvésekkel és a reformokkal is egyetértő Szabolcs megyei nemes, már egy olyan – a véleménye szerint – megbízható forrásból szerzett információt közöl barátaival, hogy az már egy eldöntött dolog, hogy francia győzelem esetén Napóleon lesz Magyarország királya.

Az ilyen, és az ezekhez hasonló hírek hallatán, a magyar nemesség, szinte teljes egészében, szembefordult Napóleonnal. Kis részük hazafias aggódásból, nagy többségük kiváltságos helyzetük elvesztésének lehetősége feletti aggodalomból kiindulva, alakítva ki állásfoglalását. Nagyobb veszélyt kezdtek látni a francia győzelemben, mint a Habsburg uralom fenntartásában.

Fennmaradt rendőrségi jelentésekből tudomásunk van arról is, hogy a rendőrség eljárást indított több nemes ember ellen, polgárok és értelmiségiek ellen is, akik Napóleont és a franciákat dicsérték. Előfordult az Országban, ahol még a parasztság is megmozdult és megtagadták a robotot, de ez az ellenszegülés nem terjedt el.

Mindezek az események azt bizonyítják, hogy a korabeli társadalom minden rétegében nagy bizonytalanság uralkodott a jövőjét illetően. Ezért aztán 1809-ben a nemesi felkelők csatlakoztak a Napóleon elleni háborúhoz.

A Hazaszeretet nemes érzésétől átítatott, és a Haza megvédésének kötelességével eltelt tudattól indítva jelentkezett gróf Széchenyi István is és bátyjai is a nemesi felkelésben való részvételre.

Ismeretes, hogy gróf Széchenyi István egy olyan magyar grófi családba született hatodik gyermekként 1791. szeptember 21-én, Bécsben, amelynek tagjai közt több, neves, a Haza sorsát javító, tevékeny tagja volt. Ezt a Haza sorsát javító tevékenységet, gróf Széchenyi István édesapja, gróf Széchenyi Ferenc is hatékonyan folytatta, jó példát mutatva gyermekeinek.

Gyermekeit Isten-, Király-, és Hazaszeretet iránti tiszteletre, szeretetre nevelte. Ez a hármas alapkövetelmény a Család tagjai számára, több generáció óta, kötelező feladatként jelenlevő életfelfogássá ivódott bele szellemiségükbe. Ez a hármas alapkövetelmény kiegészült, összegzésként gróf Széchenyi Istvánnál is a Családszeretettel, amely alapvetően meghatározta gondolkodásmódját. Ennek a követelménynek a megfeleléseként Hazaszeretetének nagyszerű tanújelét adta 1809-ben azzal, amikor ifjú fejjel, mind két bátyjával, Lajossal és Pállal együtt, jelentkezett a Napóleon elleni háborúban való részvételre. Ez azért is volt nagy jelentőségű, mert a Széchenyi fiúk, - az előírások szerint – a különböző felmentő feltételek megléte miatt mentesültek a katonai szolgálat alól. Ennek ellenére mind hárman vállalták a felkelésben való

résztvett. A két fiatalabb fiú, Pál és István, egyúttal azt is jelezték a Szüleiknek, hogy Ők élet-hivatásul is szeretnék választani a katonai pályát. Gróf Széchenyi Ferenc elfogadta fiai elhatározását, de arra kérte Őket, hogy egyenlőre, csak mint önkéntesek lépjenek be a hadseregbe.

A legidősebb fiú, Lajos, már századosi rangban, a soproni lovas hadosztályhoz került. A két fiatalabb fiúnak, Pálnak és Istvánnak a katonai pálya megkezdéséhez szükséges kiképzés megszerzése előmozdításához gróf Széchenyi Ferenc igénybe vette hivatali kapcsolatait. Levelet írt a bécsi Kriegsarchiv igazgatójának, Moritz Gomez de Parientos altábornagynak, - akit Károly főherceg a nemesi felkelés fő szállásmesterének nevezett ki – amelyben megkérte Őt, hogy irányítsa fiai katonai kiképzését. Ez a kérés teljesült, és a két fiú, mintegy fél év alatt elvégzett egy, a számukra előírt tiszti tanfolyamot, amellyel alkalmassá váltak arra, hogy a fő szállásmesteri törzsben tiszti szolgálatot lássanak el. Az eredményes vizsga letétele után gróf Széchenyi Istvánt kinevezték főhadnagynak, és 1809. április 16-án a fő szállásmesteri törzshöz került beosztásra.

Katonai pályafutásának ez időtől fogva, az 1813-ig terjedő ideje alatti tevékenységeiből csak a témánkhöz kötődő fontosabbokról tesztek említést a rendelkezésemre álló idő rövidege miatt.

Gróf Széchenyi István mielőtt megkezdte a katonai szolgálatát, egy rövid ideig Cenken tartózkodott és április 10-i keltezéssel levelet írt Szüleinek, amelyben megköszönte gondoskodásukat. Egy pár sort idézek a levélből: „Mindenem, ami van, vérem és életem, királyomé és hazámé. Csak az a tudat, hogy mindig becsületesen és tisztességesen járok el, maradjon nekem. Amit Szüleimtől tanultam, azt tisztelni és követni fogom” – eddig az idézet.

Szolgálatételre, 1809. április 28-án jelentkezett parancsnokánál, báró Franz Ertel hadmérnök ezredesnél, a győri sánc tábor építkezésénél. A rá bízott feladatok ellátásában hamar kitűnt szorgalmával, pontosságával. Gróf Széchenyi István az építkezésen pénztárosként, az egyik birtótlól a másikkig lovagolt, hogy a munkálatokért, minden munkás után, napi 30 krajcárt fizessen ki. Széchenyi kitűnően végezte munkáját, amit főnöke, Ertel ezredes méltányolt is, és aki az építkezésen részt vevő tisztek munkáját dicsőítő beszámolójában, amelyet Gomez altábornagynak írt, név szerint is említi Őt.

Ferenc császár is, értesülve a kitűnő tevékenységéről, a Nádorhoz intézett levelében már 1809. május 6-án megdicsérte Széchenyi Istvánt jó munkavégzéséért.

A sánc tábor ugyan időben elkészült, és jól megépített rendszerével komoly védelmet biztosított, ennek ellenére, a sok hadvezetési hiba következményeként, a nemesi hadtest a győri csatában, 1809. június 14-én, a franciák itáliai seregétől vereséget szenvedett. Eugene Beauharnais csapatai a csata során, a bár vitézül védekező, de rosszul irányított, egyesített sereget szétverték, és megszállták a várost.

A veszített csata után az egyesített hadsereg, késő délután, megkezdte a visszavonulást Komárom irányába.

A csata lezajlása után, még június 14-én, Széchenyi István egy hírvivő, futárszolgálati megbízást kapott felettesétől. Tájékoztatnia kellett Johann Gabriel von Chasteler altábornagyot Meskó tábornok hadtestének hollétéről. Széchenyi István a francia csapatok kikerülésével, a Dunán egy csónakban evezve, - annak ellenére, hogy a partórség rálőtt és a csónakja találatot kapott, és az elmerülés ellen is védekezve, - jutott el Komáromhoz, Johann Gabriel von Chasteler altábornagyhoz, akit tájékoztatott Meskó tábornok hadtestének hollétéről. A megkapott tájékoztatás alapján lehetővé vált a két, egymástól elszakított hadtest egyesülésére, június 19-én, mivel a veszített csata után a győri vártól Nyugatra elterülő sánc táborban visszamaradt Meskó József tábornok hadosztályának sikerült szerencsésen kitörnie a körülrzárságból. Sikertől áttörniük a francia vonalon és így eljutottak és egyesülhettek a Komáromhoz visszavonult főerőkkel. A hadosztály útközben több francia hadifoglyot ejtett és több, francia fogságban levő osztrák hadifoglyot kiszabadított.

A törzs új szálláshelyén gróf Széchenyi István 1809. június 18-a és 24-e között különböző megbízatásokat teljesített, de rövidesen, 1809. június 26-án, József nádor kíséretével Pozsonyba ment gróf Széchenyi István is, ahonnan tovább vonultak, mert még 26-án elesett Pozsony is, és így a Dunántúl nyugati és északi része francia megszállás alá került.

Ennek, az V. koalíciós háborúnak a döntő ütközete azonban a Béctől Északkeletre levő Morvamező síkságon zajlott le, Wagram falu közelében, 1809. július 5-én és 6-án. A csata Napóleon seregének teljes győzelmével végződött. Károly főherceg megmaradt csapataival Északra húzódott, és az osztrákok fegyverszünet megkötésére kényszerültek. A béketárgyalások Magyaróváron folytak, amelyet francia részről Champagny külügyminiszter, osztrák részről Clemens Metternich gróf vezetett. A tárgyalások menete nagyon lassú volt, majd két hónapig tartott. Naponta mentek a gyorsfutárok Schönbrunnba Napóleonhoz és I. Ferenc császárhoz a tatai várba, ahová Bécs elfoglalása után menekült az UDVAR. Napóleon nagy területi engedményeket és óriási hadisarcot kívánt, amit Ferenc császár semmiképpen nem akart megadni. Többször is úgy volt, hogy a tárgyalások megszakadnak és a háború folytatódik. Akkor azonban, amikor Napóleon megfenyegette Ferenc császárt, hogy ha nem teljesíti a kívánságát, akkor a megszállt területeken bevezeti a Code Napoléon-t, azaz megsemmisíti a feudalizmust, és kiáltásba helyezte, hogy a Habsburgok három országát: Ausztriát, Magyarországot és Csehországot, erővel szétválasztja. Erre a fenyegetésre I. Ferenc császár engedett és a két uralkodó meg egyezett egymással a feltételekről és 1809. október 14-én megkötötték a „Schönbrunni Békét”. Az Osztrák Császárság mintegy 150.000 négyzetkilométernyi területet veszített. Elvesztette Krajnát, Triesztet, Karintia déli felét és a Magyarországhoz tartozó Horvátország egy részét, három és félmillió lakosával. Galiciát, a Napóleonnal szövetséges orosz cár kapta meg. Berchtesgaden, Salzburg és az Inn-kerület Bajorországhoz került. Ausztria ezen felül elkötelezte magát, hogy hadseregét 150.000 főre szállítja le, és 85 millió arany frank hadisarcot fizet.

Így végződött az 1809-ben vívott, Magyarországot is érintő háború. A francia megszállás 1809. május 29-től 1809. november 20-ig tartott.

Ezekkel az eseményekkel egy időben, még a béketárgyalások folyamata alatt, 1809. augusztusában, új hadrendbe sorolták a hadsereg alakulatait. Az 1809. augusztus 25-i parancsban a két ifjabb Széchenyi fiút, Pált és Istvánt, a II. tartalékhadtest fő szállásmesteri törzsébe osztották be. 1809. november 12-én, herceg Lichenstein tábornagy levélben értesítette gróf Széchenyi Ferencet, hogy fiai áthelyezéséről intézkedett. Jelezte, hogy Istvánt átveszi a 7. Huszárezredbe, Pál pedig Radeczky altábornagyhoz, az 5. Huszárezredhez kerül.

A békekötés után, 1809. november 20-án a franciák kivonultak az országból. Ezután, pár nappal később, november 24-én, az Uralkodó hazabocsátotta a magyar nemesi felkelés résztvevőit. A vezérkarból csak a két Széchenyi fiút helyezték át a huszárokhoz.

Széchenyi István 1810. január 1-vel kezdte meg szolgálatát a 7. Huszárezrednél, ahol 1811. április végéig teljesített szolgálatot. Ez idő alatt az eddigi tevékenysége megérlelte benne a tisztí hivatás iránti elköteleződést. A 7. Huszárezredből azonban, kérésére, 1811. május 1-jével áthelyezték az I. Ulánusezredhez, amelynek tulajdonosa 1797 óta gróf Maximilian Mervelt altábornagy volt. Az ezred parancsnoka báró Ludwig Wilgelheim ezredes, helyettese gróf Zichy Ferdinánd alezredes, Széchenyi István sógora volt. Az ezredtörzs Csehországban, Pardubitzban állomásozott és gróf Széchenyi István főhadnagyot az alezredesi osztály 1. századába helyezték a 7. szakasz parancsnokaként, melynek állomáshelye Hohenmauthban volt. Parancsnoka, Honorius Thekusch első lovasszázados volt. Az I. Ulánusezredet 1812 januárjában Morvaországba vezényelték. Gróf Széchenyi István százada, az alezredesi osztály 1. századával Gödingbe ment.

Ezzel az ezredmozgással egy időben Napóleon megindította Oroszország ellen a támadást. Az osztrák hadtest is elfoglalta állását Galiciában, Karl Schwarzenberg parancsnoksága alatt, és XII. hadtest elnevezéssel, részt vett az 1812. évi hadjáratban. Széchenyi ezrede azonban nem

vett részt az oroszországi hadjáratban, Magyarországra való áttelepülésre kapott parancsot. Az alakulat 1812. június 5-én indult el új állomáshelyére és július végére érkezett meg, Vadkertre.

Ez idő közben 1812. június 24-én Napóleon és szövetségesei átlépték az orosz határt és Moszkváig nyomultak előre. Az oroszok azonban nem harcoltak a városért, elhagyták Moszkvát, kiűritették és az üresen hagyott város megnehezítette Napóleon helyzetét. Az elégtelen ellátás miatt kénytelen volt október közepén kiadni a visszavonulási parancsot. A háború kimenetelének felsorolását átugorva, jelzem, hogy Napóleon, a visszavonulás során is folytatta a háborúskodást. Ez az állapot nagyon megváltoztatta a hadjárat menetét. A megváltozott hadiállapotban Schwarzenberg tábornagy az erősen megfogyatkozott létszámú csapata miatt 1813. január 30-án kénytelen volt, meghatározatlan ideig tartó fegyverszünetet kötni az orosz hadvezetéssel, Varsóban. Ezt követően 1813 elején már teljesen megváltoztak a katonai erőviszonyok. Poroszország szövetségre lépett az oroszokkal és együttműködve folytatták a háborút Napóleon ellen. Annak ellenére, hogy Napóleon, az egyesült orosz-porosz hadsereget rövid idő alatt kétszer is megverte, - 1813. május 2-án a grossgörscheni és május 20-21-én a bautzeni csatában – a hadviselő felek, osztrák közvetítéssel, hat heti fegyverszünetet kötöttek és béketárgyalásokat kezdtek Prágában.

Időközben Széchenyi István pályafutásában is nagy változás állt be. Az Udvari Haditanács 1813. május 20-i rendeletével Széchenyi Istvánt új beosztásba helyezte herceg Schwarzenberg tábornagy mellé, parancsörtszti feladattal. Széchenyi István parancsörtszti feladatköréhez tartozott a főparancsnok, vagy a vezérkari főnök bizalmas megbízásainak végrehajtása, az írásos, vagy szóbeli parancsok és jelentések eljuttatása az uralkodókhoz és a különböző tábornokokhoz.

Széchenyi István júniusban foglalta el beosztását a Prága melletti főhadiszálláson, Liebenben. Itt hamarosan újból előléptették, 1813. június 25-vel, másod lovasszázadossá, amely határozat július 1-től lépett hatályba. Tehát az új hadművelet végrehajtásában már mint lovasszázados teljesítette feladatát.

Annak ellenére, hogy Prágában még folytak a béketárgyalások, a főhadiszálláson megkezdtek az Új haditerv kidolgozását a franciák elleni háború folytatására. Mivel a béketárgyalások nem jártak eredménnyel, a felek nem tudtak megegyezni a fegyverszünet tartamának lejártáig, Ausztria, 1813. augusztus 12-én megüzente a háborút, a hadiállapot augusztus 18-i beálltával.

Augusztus 20-án a főhadiszállás Komotauba helyezte át székhelyét. Innen Széchenyi István rendszerint Barclay de Tolly és Peter Wittgenstein orosz tábornokokhoz juttatta el a főparancsnoki rendelkezéseket.

A főhadiszállás 1813 augusztusában többször változtatta szálláshelyét. Augusztus 22-én Zöblitzbe települt át, ahol kiadták a parancsot a hadsereg minden oszlopa számára a következő napi tevékenységre. A főparancsnok, Barclay de Tolly lovastábornok és Kleist tábornok 2. oszlopa számára Sayda elérését és az összeköttetés fenntartását Wittgenstein 1. oszlopával, szabta meg. Ezt a rendelkezést Széchenyi István juttatta el a tábornokokhoz. A főhadiszállás azonban újból áttelepült, 23-án Mittelsaydába, 24-én, Reichstadtba.

Augusztus 24-én a három uralkodó jóváhagyta, már Komotauban, a drezdai hadműveleti irányt. Az irányváltást a csapatok, a rossz időjárás miatt csak késéssel tudták végrehajtani, ami megnehezítette a parancs végrehajtását.

Széchenyi István ebben az időben két fontos küldetést látott el, amelyeket a rossz, esős időben, köpeny nélkül – amelyet korábban elraboltak tőle és képtelen volt helyette másikat szerezni – kellett végrehajtania. Először Wittgensteinhez kellett lovagolnia, innen Barclayig, az orosz-porosz csapatok parancsnokához, tőle, gróf Pahlen, orosz lovas hadtestparancsnokhoz lovagolva, 3 nap és 3 éjjel folyvást ázott, aminek eredményeként átfázott, így beteg lett. 24-én újabb fontos küldetést kapott, sürgőnyt kellett elvinnie a Császárnak Postelbergbe. 25-én ért vissza, már nagy betegen, de tovább teljesítette parancsóri kötelességét.

A háborús csatározások Drezdáért folytak, azonban a drezdai csata első napján, augusztus 26-án, nem dőlt el ki lesz a győztes fél. A második nap sem volt eredményes a szövetséges haderő számára, elég nagy veszteséget szenvedtek el. A nagyobb veszteség elkerülése érdekében a Haditanács visszavonulást rendelt el a Csehországban lévő Eger-völgyébe. A visszavonulás végrehajtásánál nagy károkat okozott, hogy Barclay de Tolly tábornok nem a csapata számára kijelölt útvonalon haladt, ami nagy veszteségeket idézet elő. A visszavonuló sereget végül herceg Württemberg orosz tábornok csapatai mentették meg azzal, hogy utat törve Peterswaldnál megelőzték Vandamme francia tábornok erőit. Végül az orosz, porosz és osztrák csapatok augusztus 29-én és 30-án Kulmnál megverték Vandemmet és dogságba ejtették Őt alakulatainak egy részével. A drezdai vereséget némileg enyhítette, hogy az északi hadsereg már korábban, augusztus 23-án vereséget mért Qudinot francia marsallra. Augusztus 26-án pedig a sziléziai hadsereg mért vereséget Macdonaldra, Katzbach mellett. Ezek a győztes csaták nagyban meggyengítették Napóleon seregét.

A drezdai csata napjaiban Széchenyi István betegsége tovább erősödött, lázasan látta el szolgálatát. Ezt tapasztalva, Schwarzenberg tábornagy augusztus 29-én parancsot adott a beteg parancsörtszt kórházba szállítására. Széchenyi Istvánt Teplitzből Prágába szállították, a tábori kórházzá berendezett „Vörös Ház” nevű fogadóba. A kórházi kezelés hatására állapota gyorsan javult. A lábadozó Széchenyi István sokat vitatkozott az étteremben porosz tisztársaival katonai, politikai kérdésekről. Egy alkalommal, szeptember elején, egy ilyen, barátinak nevezhető, betegtársakkal való együttlét alkalmával, tette meg azt a – politikai éleslátásáról bizonyosságot tevő – kijelentését a többi jelenlevő előtt, amelyben, az Osztrák Monarchia jövőjének alakulását vázolta fel. Egy porosz betegtársa, - aki tulajdonképpen egy Leurs fedőnevű osztrák besúgó volt, - feljegyezte szavait, és egy év múlva a rendőrségnek jelentette, egy 1814. december 22-én kelt levélben.

Ez a jelentés még az I. világháború kitörése előtt, elhangzása 100. évfordulóján, nyilvánosságra került, August Fournier „Die Geheimpolizei auf dem Wiener kongress. Eine Auswahl aus ihren Papieren” című munkájában, amely Wien-Leipzig, 1913. kiadásban jelent meg.

Magyarországon már az I. világháború második évében, Weber Arthur: „Adalékok gróf Széchenyi István életéhez” címmel, a Történelmi Szemle 1915-ös kiadványában közli a német nyelvű jelentést, amely, még ekkor sem kap nagyobb visszhangot.

Ács Tibor „Széchenyi katonái” című könyvében, már fordításban idéz a jelentésből: „Ausztia ezekben a napokban pusztán fennmaradásáért küzd, a győzelmei, és előrehaladásai ellenére, szét kell alkotó elemeire hullania. Minden nap jobban közeledik felborulásához és ennek egy évszázadon belül be kell következnie, mert Ausztia egyes részei egyenlőtlenek és közeledés helyett minden órában mindinkább távolodnak egymástól.” Leurs ugyan e kijelentés közzlése után megjegyzi, hogy szerint ez a vélemény eredetileg gróf Széchenyi Ferencről származik. A feljelentő ezzel a megjegyzésével azonban nem csak Széchenyi Istvánt, de az édesapját, Széchenyi Ferencet is kedvezőtlen színben tünteti fel. A jelentésében a besúgó közli továbbá azt is, hogy Széchenyi elismeréssel szól Prágáról, mert a városban 14 ezer szövetséges és francia sebesültet, - nagy szeretettel – ápolnak. Leurs a jelentésében kitér arra is, hogy Széchenyi István a jelenlegi állapotban a Habsburg Dinasztia magyarországi tevékenységét helyesnek tartja, támogatja. Ezek szerint Széchenyi István a Habsburg Dinasztiára semmi féle negatív megjegyzést nem tett tehát, mert a jelentésíró jelezte volna. Mégis mérlegelés tárgyává kell tennünk azt a tényt, hogy Széchenyi István katonai pályája jövőjét illetően, negatívan befolyásolta-e ez a kémjelentés, vagy az előléptetésének mellőzése más dolgoktól függött.

Annyit azért lesűrhetünk ebből a feljelentésből, hogy akkor sem volt biztonságosabb az őszinte véleménynyilvánítás még egy egységesnek tűnő, egy nézetet vallónak gondolt, katonatárs előtt sem, mint a későbbi időkben. Felvetődik a kérdés, hogy Széchenyi Istvánt megfigyelés alatt tartották-e, vagy csak egy kém került a társaságába.

Széchenyi Istvánnak ez a kijelentése nem maradt „elszállott szó” a porosz kémnek „köszönhetően”, az idő azonban igazolta állásfoglalása helyességét.

Széchenyi István a gyógykezelések hatására hamar visszanyerte egészségét és így, már 1813. szeptember 8-án bevonulhatott a teplitzi főhadiszállásra, szolgálattételre, ahol, mint tudjuk, nagy feladatok vártak rá, amelyeket sikeresen hajtott végre.

J. Újváry Zsuzsanna (Budapest):

*„Advent a Hargitán” – Szerelmi történet
vagy valami más?*

Sütő András,³⁵⁸ akit Illyés Gyula „a jelenkori magyar irodalom egyik legnagyobb vigaszá”-nak, majd később Sík Sándor, a kiváló rendező „az egyetemes emberiség vigaszá”-nak³⁵⁹ nevezett, igen nagy utat járt be; természetesen nem a Pusztakamarás – ahol az író született – és Budapest, vagy éppen Amerika között megtett útra gondolok, hanem irodalmi, de elsősorban politikai értelemben használva a kifejezést.

Pusztakamarás, ahol Sütő András született, a Kis- és a Nagy-Szamos, a Sajó, a Sebes-Körös és a Maros, Aranyos folyók által szabdalta völgyek, erdőtlen dombság ölelésében fekvő Mezőség³⁶⁰ egyik községe; amikor az író megszületett, már nagyobb részt románlakta falu volt, pedig Árpád-népe Erdély területéből ezt a vidéket szállta meg legkorábban, és a Mezőség igen sűrűn lakott vidékké változott. A tizenöt éves háború (1591–1606) borzalmaiban – amikor az Erdélyi Fejedelemségben az uralom szinte évente változott – mintegy középkori haláltánc jeleneteiben –, az országot hol török, tatár, rác, oláh hordák, hol éppen császári német és vallon zsoldosok, hol magyar hajdúk pusztították, a Mezőség lakossága súlyos károkat szenvedett. De a településszerkezet megrendülése és a magyar népesség jóvátehetetlen pusztulása az 1658. és az 1660. évi tatár-török betöréskor következett be. Szalárdy János *Siralmas magyar krónikájában* megrendítően írta le a veszteségeket: „Az ellenség az országban szélt-vevén, valahol eljönne és mit érne, mindent porrá, hamuvá téssen vala. Dés városa Szamosújvár vidékével, Kolozsvárnak éjszak felől, Almáson felül a Szamosig, Désen felül is Beszterce városáig való sűrű falukkal, lakos néppel, temérdek barommal teljes szép föld azelőtti rablásokban épen maradtak volt. Annál inkább pedig a Szamoson és Kőváron kívül Szatmár vármegye, Nagybánya vidéke és a Szamosköz gyönyörűséges, igen népes rakott föld, melyet a lengyelek kiütések előtt sok üdöktől fogva ellenség lova lába nem nyomott vala.”³⁶¹

Ma a Mezőség magyar lakossága szigetszerűen szétszóródva, a román falvak közé beékelődve él.³⁶² Egy ilyen vegyes lakosságú faluból, Pusztakamarásból indult el és hordozta magával és magában a sorsot Sütő András, aki korai éveiben magába szívta Tamási Áron, Kemény Zsigmond, Kós Károly és mások szellemiségét.³⁶³

Az egészen fiatal Sütő Andrást, aki a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban, majd Kolozsvárott tanult, az 1944 utáni változások – Erdély újra Románia részévé vált – nem lehetetlenítették el. Élénken figyelt a megújuló román rezsimre, és maga is jóhiszeműen vált propagandistává, szónokká és pártmunkássá. Személyesen vett részt a Kincses városban a 400 ezres taglétszámú Magyar Népi Szövetség országos kongresszusát záró nagygyűlésen, amelyen a szász-városi magyar kollégium egykori növendéke, Petru Groza miniszterelnök magyar nyelvű beszédében

³⁵⁸ Sütő András Herder- és Kossuth-díjas író (1927. Pusztakamarás – 2006. Budapest).

³⁵⁹ Péter Orsolya: Csillagok a máglyán. Sütő-dramák elemzése, Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1997, 5.

³⁶⁰ A terület mintegy 300 magyar, román és szász települést foglal magában. Néhány mezőszéki település: Bálványosváralja, Bethlen, Bonchida, Dés, Magyarpalatka, Mezőfele, Mezősámsond, Mezőzáh, Nagysármás, Mócs, Ördöngösfüzes, Szék, Szentbenedek, Vajdaszentivány, Válaszút, Székpenyerűszentmárton, Mezőpanit, Teke, Magyarszovát, Marossárpatak, Galacfalva, Sajómagyarós, Beresztelke, Uzdisztentpéter, Cege.

³⁶¹ Szalárdy János *Siralmas magyar krónikája*, kiad. Szakály Ferenc, Bp., 1983. 655.

³⁶² Kósa László, Filep Antal: A magyar nép táji-történeti tagolódása. Akadémiai, Bp., 1978. 143–144.

³⁶³ Sütő András mellett Wass Albert regényeinek, elbeszéléseinek jelentős része is a Mezőségen játszódik.

a következőket jelentette ki: Erdély „egyaránt ad kenyeret magyarnak és románnak. Azért jöttem ide, hogy kibontsam a magyar-román együttműködés lobogóját.”³⁶⁴ Sütő a *Falvak Népe* szerkesztőségi munkatársa lesz, és a szerkesztőséggel együtt Bukarestbe költözik.

Munkásságában és életében is a döntő fordulatot az 1970-ben megírt *Anyám könnyű álmot ígér* című mű, majd az *Engedjétek hozzám jönni a szavakat* esszéregénye (1977) jelezte, amelyekben a magyar kisebbség szociális, migrációs és asszimilációs, valamint az anyanyelv megőrzésének kérdéseit bontja ki. Ettől kezdve az író már nyílegyenes nemzeti úton járt, amellyel együtt bezárultak a romániai nyomdák kapui előtte.³⁶⁵ Az 1980-ban írt *Szuzai menyegzőhöz* a fedő cselekményt, ill. a főszerepet a birodalomszervező makedón Nagy Sándor és annak asszimilációs politikája szolgáltatta. Görömbei András idézve Sütő azt ábrázolta, hogy „hogyan viszonyul az ember – mint egyén is mint közösség – a létét, egyéniségét, nembeli megvalósulását befolyásoló eszmékhez, erőkhöz. Mi lesz az emberrel a hatalom kezében, és mivé lesz az ember, ha hatalomhoz jut.”³⁶⁶

Az író következő drámájában, az *Advent a Hargitán* (1984) c. darabban a magyarság- és az anyanyelv iránt érzett féltésében, felelősségében minden addig írt munkájában jelzett gondolatiságánál magasabbra jutott. Véleményem szerint politikai értelemben itt érte el a csúcst, és ezt a gondolatot szeretném az alábbiakban kifejteni.

Görömbei András a következők sorokkal jelölte meg Sütő útját: „... jöttek sorban a nagy drámái, esszéi, majd másik regénye, az *Engedjétek hozzám jönni a szavakat*. Egy évtized alatt két regény, négy dráma, s esszék sora a *Nagyenyedi fügevirágtól* a Perzsáig. Sütő András sok próbálkozás után magára talált, s remekművek sorával hozta be az egész erdélyi magyarság életét, gondjait, reményeit a magyar nemzet tudatába, önismeretébe.”³⁶⁷ A végső összegzésben ekként foglalta össze munkásságát: „A közösségi cselekvésből, felelősségből, magatartásból kihúzódní igyekvő világban Sütő András életműve az otthonteremtés lenyűgöző vállalkozása. Az elidegenedés világméretű uralma idején Rész és az Egész összetartozását tanúsítja. (...) Úgy tágitotta egyetemessé mezőiségi életanyagát, hogy annak meghitt személyességét és eleven közösségi ethoszát megtartotta. (...) A provinciát is világtávlatokkal szembesíti, s ezáltal léptékét általános emberi szinten is hitelesíti, megőrizvén sértetlenül annak egyedi sajátosságait, árnyalatának méltóságát. (...) Munkássága a sajátosság és egyetemesség egysége révén emelkedett a magyar irodalom legnagyobb szellemi, erkölcsi, esztétikai értékei közé.”³⁶⁸

Az *Advent a Hargitán* c. drámát az író 1984. október 4-én fejezete be Sikaszón.³⁶⁹ Bemutatása a tervezett 1985. december 20-a helyett 1986. január 2-án történt meg, mert a háttérben

³⁶⁴ Balogh Edgár: Hídverők Erdélyben 1944–46, Kossuth Könyvkiadó, 1985. Idézi: Dobay Béla: Sütő András életútja. Zempléni Múza, 2007/3., 6.

³⁶⁵ Dobay Béla: Sütő András életútja. Zempléni Múza, 2007/3., 16.

³⁶⁶ Görömbei András: Sütő András, Bp., Akadémiai, 1986.

³⁶⁷ Jánosi Zoltán: Régi könyv – új napsütésben. Görömbei András Sütő András-monográfiájának új kiadása. Tiszatáj LXII. évf. 8., 106–110., 107. Vö. Görömbei András: Sütő András. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2008 (Csokonai Universitas Könyvtár 41.) http://epa.oszk.hu/00700/00713/00204/pdf/tiszat_j_EPA00713_2008_08_106-110.pdf

³⁶⁸ Görömbei András: Sütő András. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2008 (Csokonai Universitas Könyvtár 41.), hátsó fülszöveg. Idézi: Jánosi Zoltán: Régi könyv – új napsütésben. Görömbei András Sütő András-monográfiájának új kiadása. Tiszatáj LXII. évf. 8., 106–110., 109.

³⁶⁹ Sikaszó: Hargita megyei falu, Zetelaka része, a zetelaki székelyek kirajzásával keletkezett település, románul: Șicasău. Olyan vidék, ahol Tamási Áron *Ábel a rengetegben* c. művét is forgatták. A település a Nagy-Küküllő bal oldali mellékága, a Sikaszó patakja mentén fekszik.

Zetelaka: Orbán Balázs a következőket írta: Zetelaka olyan régi telepítvény, hogy a Csíki krónikában még a Szent István előtti korban is előfordul.” (Orbán Balázs: A Székelyföld. Szerk. Katona Tamás, Bp., Európa, 1982., 41.) A falu legalább Árpád-kori település, amelyet a tatárok elpusztítottak, majd mai helyén újratelepült. Első szabadalmát Bethlen Gábor erdélyi fejedelemtől (1613–1629) kapta 1622-ben. A határában fekszik az egykori Zete vára. Lakói híres famunkások, zsindely-készítők és székelykapu-faragók. Az egykori mezőváros ma is Székelyudvarhely megyében, a megyeszékhely után a legnagyobb település, lakossága ma is szinte teljesen színmagyar.

ott állt a román politika akadályozó szerepe. Egy újságíró nyíltan így írt a darab témájáról: „... bármennyire igyekezett is az író balladás, népmesei, allegorikus keretet adni a játéknak, félreérthetetlenül az erdélyi magyarság helyzetéről szolt, mi több, jól felismerhetően az akkor még ereje teljében létező Ceaușescu-diktatúra idejéről – azaz a jelen időről. A Hargitán, a Nagy Romlás örök veszéllyel fenyegető hófalai között élő szereplők a fennhangon szólás tilalma alatt viselik sorsukat. A hófal minden erősebb hangra leomolhat, s maga alá temethet mindenkit. Nem volt nehéz észrevenni az allegória mögött a száraz tényeket: egy diktatúrában, mely kíméletlenül nemzetiségellenes, nem jelképes a Nagy Romlás, mely elnémítja azokat, akik fennen szólnak. Ezt a célzást értette a román politika, s nagyon jól értette az itthoni kultúrpolitika is.”³⁷⁰

A darab valóságos szintje Sikaszó, a „Várakozás hegyének lába, Zetevár és Zetelaka környéke,”³⁷¹ a székelyek szent hegye, a Hargita; Tamási Áron és Nyíró József terei, és szereplői az itteni székely emberek. „A madarasi csúcstól északra esik – mert alacsonyabb is – a titokzatos Kicsi Romlás. Színjátékomban törvényszerűen kíváncszott melléje a Nagy Romlás is. A képzeletbeli. – írta Sütő András a színdarabhoz fűzött kommentárjában.³⁷² Az író 1985-ben nem mondhatta ki, nem írhatta le, hogy a Nagy Romlás valóságosan a romániai diktatúra, élén a diktátor Ceaușescuval és nómenklatúrájával. A szereplők is részben valóságos személyekről vett minták: Csudalátó Dániel, a főszereplő Zetelaki Gábor apjának mintája az a pusztakamarási férfi, aki annak idején kikelt koporsójából, és „feltámadása” után mindig fehér ruhában járt, jelezve az ég és a föld közötti közvetítő szerepét.³⁷³ Az író azonban máshol is használta már ezt a motívumot; az *Omló egek alatt. Arcképvázlatok és tünődések. Gyászörségben* c. művében a Tamási Áronról szóló írásának a következő címet adta: *Tamási Áron rendes feltámadása*.³⁷⁴ A másik öreg, Dódi Vencel is valóságos személy: egy környékbeli bolyongó remete, aki „örökös várakozás”-ban élt. A szerző a két főszereplőről, Gáborról és Rékáról a következőket írta: „Ők az ember elmúlt ifjúságának múlhatatlan részesei. Évtizedek hóomlásai alól ők ketten az emlék romolhatatlanságából kerültek újból felszínre.”³⁷⁵ Vagyis a két főszereplő nem valóságos személy, hanem allegória; azt, hogy kit és mit testesítenek meg, arról – véleményem szerint – az 1980-as években az író nem beszélt, nem beszélhetett.

A dráma egyazon helyszínen játszódik; Bódi Vencelnek a Kis Romlás nevű szurdok fejénél lévő boronaházában, amely sarkánál tátong a szédítő sziklahasadék, a Nagy Romlás. Mindkét felvonás Adventkor, a Várakozás idején, Karácsony előestéjén történik – ez a Megváltó születésének ideje, egyúttal az emberek közötti számadást is jelenti; a két szín között azonban éppen húsz év telik el.

Az első részben a két öreg – kettejük közül Csudalátó Dániel a mogorvább, a pesszimistább – arról beszélgetnek, sőt szavakban összezsapnak, hogy Dániel fiának, Gábornak egykori szerelme, Réka és gyűrűs vőlegénye – idegen, állami fizetéssel élő „mordályos ember”³⁷⁶ – Vencel bácsi házában jártak, aki menedéket adott nekik, és tisztességtelen dolog esett meg közöttük. A hallgatóság /az olvasó már tudja is a darab ezek síkjának lényegét: nem szabad hangosan kiabálni, mert a fejük fölött a Nagy Romlás, a jelenkori román diktatúra; a kisebbség panaszáról, elnyomásáról még beszélni sem lehet; régebben lehetett, de most már azt sem szabad. A csendben maradás motívuma még többször is előjön a történetben. Pl. amikor megérkezik Réka, majd

³⁷⁰ Idézi: Dobay Béla: Sütő András életútja. Zempléni Múzsza, 2007/3., 18.

³⁷¹ Sütő András szavai. Idézi: Péter Orsolya: Csillagok a máglyán, i. m., 129.

³⁷² Sütő András: Egy színdarab forrástájékról. In: Film, Színház, Muzsika. 1985/50. Idézi: Péter Orsolya. Csillagok a máglyán i. m., 136.

³⁷³ Péter Orsolya: Csillagok a máglyán i. m., 130.

³⁷⁴ Sütő András: *Omló egek alatt. Arcképvázlatok és tünődések. Gyászörségben*. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1990.

³⁷⁵ Sütő András: Egy színdarab forrástájékról i. m. Idézi: Péter Orsolya: Csillagok a máglyán i. m., 130.

³⁷⁶ Sütő András: *Advent a Hargitán*. Tiszatáj, XXXIX. évf. 12. szám, 1985. december., 15.

Gábor, Vencel bácsi őket is figyelmezteti: „Már annak idején úgy egyeztünk volt meg szegény megboldogult feleségemmel, hogy ha sírni kell is: befelé sírunk. A messze halló kacagásunkat is megtartjuk magunknak. Értsétek meg egymást, ha lehetséges.”³⁷⁷ Csudalátó Dániel szemére hányja Bódi Vencelnek, hogy Réka és vőlegénye, Stég Antal befogadásával a fiának ártott; „a bűnhöz büntársul szegődtél, Vencel.” – mondta.³⁷⁸ Közben szóba kerül Vencel bácsi nagy bánata is; hat éve elment az egyetlen leánya, Mária; elment egy tengerésszel messzire, nem tekintvén a közösséget – pedig a közösségi együvé tartozás fontosabb, mint a pillanatnyi érzelmek –, csupán saját szerelmét, az egyén boldogulását tartotta szem előtt. A megelevenedő emlék révén a közönség is láthatja, hallhatja apa és lánya kemény összecsapását: „Mária! ó, te gyermek! Tudod vajon, hogy hová mész? Tudod, hogy mit hagysz itt? Tudod, mit hagytál itt? Ha szeret téged az Isten, nem fogod megtudni ... Ne adja, hogy megtudd ...”³⁷⁹ Az állandó elvándorlás, a magyarság fogyása – ez a jelen kori szín, az adventi történet másik nagy mondani valója. Ez ellen sokat küzdött a drámaíró, önmaga példáját állítva. Sinkovits Imréhez 1988-ban írott levelében erről így vallott: „A mostanság oly gyakori búcsúzások gyászos perceiben (...) gyakorta megkérlek tőlem az elmenőket: - És ön, uram? Ön mire szánta magát? Ilyenkor elnézem némán a kérdezőt: nem tudja vajon? (...) Ilyenkor, hősi elszánások helyett azt kell mondanom csöndesen: – Maradok, másként nem tehetek. Az életem és írásaim értelmét próbálom védeni (...).”³⁸⁰

A két öreg beszélgetése és a Mária-émlék után színre lép a Bethlehemezők csapata és a két főszereplő: a boldogságtól repdeső, de egyúttal büntudattól remegő Réka, hogy Vencel bácsi házában várja be szerelmesét, Gábort. Réka idősebb is, érettebb is Gábornál, mégis neki támad az az ötlete, hogy játsszák el a leánykérés rítusát, hiszen gyermekkorukban már eljátszották nászukat az eperfán. Réka anyját, a szigorú Borbála nénit maga Réka alakítja, mintegy előre vetítve a később tényleg bekövetkező megöregedését –, majd eljegyzik egymást. Játékos és komoly szóváltások villannak, beleszöve a székely szófordulatokat, mese- és balladaelemeket; táncolnak, egymásba éles szavakkal belekapnak, de Rékának gyónnia kell; be kell vallania bűnét, viszonyát Stég Antallal és annak következményét, hogy gyermeket vár. Gábor felkiált – „Mindent elárultál” –, majd leakasztja a falról a puskát és elrohan. Réka kétségbeesett kiáltása – „Szeretlek, Gábor.” – következtében megindul a nagy fehér omlás, és a hólavina Gábort, valamint a közeledő Stég Antalt betemeti.

A második felvonásnak ugyanaz a helyszíne, csupán húsz évvel később történik, szintén karácsonykor. A színdarab írói instrukciója szerint: „az elmúlt esztendőket jelzik Bódi Vencel lámpái is, összesen immár huszonhat”³⁸¹ – hiszen a kezdetkor hat égett. Ekkor csodajeleket kap az öreg: kezében magától kigyúl a fölemelt lámpa. Erre azt hiszi, hogy valóban megjött a huszonhat éve elment lánya, Mária. Ez a darab első szintje; a szétszóratás és a várakozás. Helyette azonban Csudalátó Dániel lép a színre. Ismét a két öreg találkozásának lehetünk tanúi: a halott Gábor apja minden karácsonykor eljön Bódihoz, hogy fia halálában őt is megvádolja, de különösképpen Rékát átkozza: „Aki bűnös, vezekeljen.”³⁸² Miközben átkozódik, Istent és mindenkit káromol. Távozása után megjelenik Rékának felnőtté vált leánya, a húszéves Kistréka, aki mind külsőleg, mind belsőleg tökéletes mása anyjának; ő is vár valakit – álmában látta már, és érzi, hogy eljön és az övé lesz. Ő is át tud változni jégmadárrá, miként húsz évvel korábban anyja is.

³⁷⁷ Sütő András: Advent a Hargitán i. m., 10.

³⁷⁸ Sütő András: Advent a Hargitán i. m., 6.

³⁷⁹ Sütő András: Advent a Hargitán, i. m., 7–8.

³⁸⁰ Sütő András: Szemet szóért. Debrecen, Csokonai Kiadó Kft., 1993, 197 – 200. Idézi még: Péter Orsolya: Csillagok a máglyán i. m., 181.

³⁸¹ Sütő András: Advent a Hargitán i. m., 18.

³⁸² Sütő András: Advent a Hargitán i. m., 19.

Kisréka elillan a színről, helyette belép Réka, akinek még nem ért véget az adventje: „A kettőnk adventje. Soha nem lesz vége.” – mondja.³⁸³ Húsz éve várja, hogy megtalálja, kikaparja a jég alól is szerelmesét. A kutatásra minden pénzét, minden erejét, fiatalságát feláldozta. Most egy jégdarabot olvasztgat, amelyből hirtelen előbukkan Gábor eldobott jeggyűrűje. Erre Réka fölszakítja az ajtót, hogy riassza a falut: mindenki induljon a jégbefagyott Gábor keresésére, mert nyilvánvalóan itt van a közelben. És ekkorra az olvasóban már kezd körvonalazódni a „Húsz év után” c. történet. Hiszen az író csupa-csupa szimbólumokkal dolgozik: Árvai Réka és Zetelaki Gábor – ezek beszélő nevek.

Réka nem csupán a székelyek által egyik leginkább kedvelt női név, hanem Attila első felesége, a székelyeket vezető Csaba királyfi édesanyja volt. Emléke minden székely szívben és sok emlékhelyen is megtalálható.³⁸⁴ Ám a darabban Rékának – a székelyek ősanijának – első neve Árvai, azaz Árva, utalván Gábornak, illetőleg a Gábor által megtestesített valaminek az elvesztésére. Ugyanakkor jégmadárrá is tud változni, ami nemcsak a történet meseelemét növeli, hanem antik, távol-keleti és keresztény szimbólum is: Aiszóposz meséjében a jégmadár az emberek üldözése elől elmenekült egy tenger melletti sziklaszirtre, és ott költötte ki fiókait. De a tenger kicsapott és hűtlenül elpusztította fiait. A tanmese lényege, hogy az ellenségnél a barát akár veszélyesebb is lehet;³⁸⁵ milyen óriási baj, ha egy országot, egy népet ellenség vesz körül. Ugyanakkor az állandóan vízbe bukó és onnan újra meg újra felmerülő jégmadár az újjászületés, a feltámadás szimbóluma. A madár a téli napforduló táján – karácsonykor – épít fészket magának. A jégmadár a kereszténységben is a feltámadást szimbolizálja – ezért is sikerült Rékának tíz körmével kikaparnia elveszített párját. Ugyanakkor rozsdavörös-türkizkék tolaival Szűz Máriára utal, hiszen az ő színeit viseli, egyúttal jelzi az ő csodálatos anyaságát és a szülés utáni szüzességét.³⁸⁶ A jégmadár többszörös szimbolikája tökéletesen illik Árvai Rékára, aki ballépése, bűne következtében veszítette el párját, noha könnyű a bűnt elkövetni: „Ember emberrel büntetlenül nem találkozik” – mondja ki a bölcs öreg, Bódi Vencel.³⁸⁷ Ám Réka pontosan húszévi vezeklés után megtalálja Gábort a közösség segítségével. A drámának ebben a nagyon mélyre ásott, második rétegében Árvai Réka az anyaország, Magyarország, aki bűnével, emberi mulasztásaival 1920-ban elveszítette Erdélyt, illetve az azt szimbolizáló Zetelaki Gábort – a naiv kapufaragó székely fiút. „Zetelaka lakói szálas természetűek, igen értelmesek, kiválóan becsületesek, mely szép tulajdonok különben havasi népünknek jellemvonásai közé tartoznak.” – írta Zetelaka székelyeiről Orbán Balázs.³⁸⁸ Hát ezért lett az Erdélyt allegorizáló főhős neve Zetelaki.

A második felvonásban, miközben mindenki Gábort keresi – és most ez a fontosabb szín, 1940-ben, a II. bécsi döntés idején vagyunk –, Réka gyönyörű imát rebeg az Úr felé:

„Uram, aki fent vagy az egekben, tekints le most kegyesen a te szolgáló lányodra. Erős próbára tettél engem, ne vess újabb terhet a megkopott szívemre. Ha csodát tennél is Uram, tudnod kell, hogy erőnket vesztettük a várakozásban. Elszoktattál minket a jótéteményeidtől, örömmel és bánattal tápláltál mindaddig. Uram, felkészületlenek vagyunk a jóra. Tedd újra képessé a szívünket az örömnélküliség elviselésére.”³⁸⁹

Az 1940. évi magyar bevonulás iránt érzett öröm megnyilvánulásáról csupán egy rövid történelmi emléket hadd idézzek, amikor a honvédek szeptember 22-én Zetelakához értek:

³⁸³ Sütő András: Advent a Harditán i. m., 22.

³⁸⁴ Az 1910–13 között épült marosvásárhelyi Kultúrpalotában Toroczkai Wigand Ede ablakfestményei a székely múltból vették a témát, de erősen hatott rá Kós Károly is, miként Sütő Andrára is; lásd Csaba királyfiról és Réka asszonyról készült képeit, pl. Réka asszony kertje; Réka asszony kopolfája stb.

³⁸⁵ <http://tanmesek.blogspot.com/2011/07/aiszoposz-mesei-jegmadar.html>. Letöltés: 2018. nov. 28.

³⁸⁶ Hoppál Mihály, Jankovics Marcell, Nagy András, Szemadám György: Jelképtár. Bp., Helikon, 1994., 103.

³⁸⁷ Sütő András: Advent i. m., 19.

³⁸⁸ Orbán Balázs: A Székelyföld i. m., 41.

³⁸⁹ Sütő András: Advent a Hargitán i. m., 23.

„Csodálatos és felejthetetlen napok voltak. Amennyire szerettek is minket, és mi ezt igyekeztünk viszonzni, jól is éreztük magunkat és hát örömteli napok következtek egymás után.”³⁹⁰

Ugyanekkor, az általam mély második szintnek nevezett értelmezés mellett az első szint, a jelen, az 1980-as évek is előjön az öreg Bódi Vencel szavai nyomán: „Elviszed, Uram, rendre mind az élőket, és nagy haragodban megtetézed a büntetést. Nem lehetünk immár együtt a halottainkkal sem. (...) Miért éppen a mi gyermekeinket juttatod a szélfúttá bogáncsok sorsára? (...) miért nem hagyod meg nekünk a kiáltás jogát legalább? (...) Add vissza nekünk, Uram, a kiáltás jogát (...) Vedd el tőlünk, Uram, a hallgatás kötelességét.”³⁹¹ Sütő a Sikaszó völgyében, Romániában, 1984-ben nem írhatta le azt, amit Vass Albert kiáltott: „Adjátok vissza a hegyeim!” De nyomában szólal majd meg Tőkés László, aki a „Hallgatás falait” döngette 1988-ban.

Visszatérve 1940-hez, illetőleg Zetelaki Gábor megtalálásához, Réka ekként folytatja most már Gáborhoz: „Húszesztendei vezeklésre ítéltél engem, és én elfogadtam az ítéletedet, mert hinni szeretném, hogy aki keresi, megtalálja a másikat, még ha befűjták is az ösvényeit a Nagy Romlás porkahavai.”³⁹² Réka és Gábor – szimbolikusan: Magyarország és Erdély – újra egymásra talált, de most sincs béke közöttük; Gábor ugyanott folytatja, ahol húsz évvel korábban abbahagyta: a leánykérést játssza tovább, mert a két évtized alatt megöregedett Rékát valóban anyjának nézi. Szóbeli villódzások hangoznak el. Gábor a következőket mondja: „Megbocsátom neki. Csak sohase felejtem.”³⁹³ Réka dühös válasza pedig a ekként hangzik: „Tíz véres körmével az ember kikaparja a jég alól, és azzal folytatja, amivel elment húsz esztendeje! Szász esztendeje! Ezer esztendeje!” – és csupán ebben az egy mondatban, homályosan bukkan elő egyetlenegyszer az értelmezhető valós történelmi sík, az ezer esztendő Magyarországgal és a vele együtt élő Erdéllyel és az együttélés hibáival.

Gábor nem látja meg Rékában a régit, úgy nézi, mint az idegent.³⁹⁴ Réka ekkor eltűnik a színről, úgymond „hazamegy megfiatalodni”, és Csudalátó Dániel ismét a fiát figyelmezteti Réka esendőségére, bűnére, és arra, hogy Isten több csodát már nem csinál, „a kísérletezést velünk befejezte.”³⁹⁵

És valóban, a végzet gyorsan közeledik: Réka elrohanásával megérkezik Kisréka, aki Gábert látván felkiált: „Vártalak! Te voltál a bűnöm.” A pár egymásba ölelkezik, mire Réka hangja a távolból megszólal: megátkozza Gábert és saját magát. Két fegyverdörrenés hangzik el – Réka húzta meg a ravaszt –, és a meginduló hótornyok betemetik mindkettőjüket, de Kisréka él. Gáborral és Rékával visszavonhatatlanul elpusztult a múlt. A végszót, és ezzel Erdély végleges elvesztését az öreg Bódi Vencel mondja ki: „Több csodára már nincs reményünk. Ha lenne is: a reá való alkalmatlanságunk immár teljességgel megmutatkozott. Elhúzódnak közelünkben a csodák, édes lányom (...). És ettől a mieinktől, amit megnyomorított Kicsi Romlás és Nagy Romlás, kiáltásemlék és földön kúszó sottogás: kiváltképpen messzire menekül minden, ami javunkra lehetne.”³⁹⁶

A Nagy Romlás nem áll meg: Bódi házát is elsöpri, és csupán Kisréka – a mai Magyarország – menekülhet meg, aki jégmadárrá tud változni. Ő nem a nagy Romlás alatti ösvényen kénytelen hazamenni, hanem átrepül fölötte.

A darab befejezéseként ismét a gyakran ismétlődő jégmadár-dal hangzik fel. Ez jelzi a darab kezdetét, egyúttal a tragédia bekövetkeztét is előrevetíti:

³⁹⁰ Sebestyén István Elemér: „Merre visz a végzet? Élet Udvarhelyszéken a második bécsi döntés után. In: Életmódtörténeti pillanatképek I. Szerk. J. Újváry Zsuzsanna – Mezei Emese, Piliscsaba, PPKE BTK, 2018, 165–177., 167.

³⁹¹ Sütő András: *Advent a Hargitán* i. m., 23.

³⁹² Uo. 23.

³⁹³ Uo. 26.

³⁹⁴ Uo. 27.

³⁹⁵ Uo. 30.

³⁹⁶ Uo. 31.

„Jégmadár, jégmadár,
piros fejű kék madár!
Ha szárnyad volt, jégmadár,
gyalogoshoz mért álltál?”

Ugyanezek a sorok ismétlődnek a többi versszakban, csupán a 2. sorban van változtatás: „párkereső kismadár”, „hóterelő kék madár”, „jégolvasztó kis madár”, „párjavesztett kis madár”.³⁹⁷

³⁹⁷ Uo. 3.

Újházi Loránd (Budapest):

*Az erdélyi katolikus egyházmegyék
a hatályos egyházjog tükrében*

A trianoni békeszerződés következtében nemcsak a magyar állam, hanem a katolikus egyház igazgatása is átalakult. Különösen nehéz volt olyan területeken az egyházi struktúra kialakítása, ahol a keleti „ortodox” felekezet volt a domináns. Az 1983-ban kiadott, ma is hatályos Egyházi Törvénykönyv, a II. Vatikáni Zsinat alapján határozza meg a részegyházak kialakításának rendszerét, illetve a részegyházak és az egyetemes egyház viszonyát. Az erdélyi magyar egyházmegyék azonban, hatályos jogi szempontból atipikus jegyeket mutatnak. Ugyancsak sajátos az Apostoli Szentosz és Románia kapcsolata, amennyiben figyelembe vesszük, hogy a katolikus hívek jelentős része ma sem román. Az előadásban az egyház strukturális fejlődését, a szervezet kialakításainak azokat a tényezőit járjuk körül, amelyek magyarázatul szolgálnak a hatályos jogi preferenciától való eltérő struktúra kialakítására. Hasonló szempontból vizsgálom a Szentosz romániai politikájának fő irányait is.

A konferencia második napja: 2018. december 2.

Délelőtti előadások (09.00-11.00)

Elnök: Darai Lajos professzor emeritus Kodolányi János Egyetem

Fodor István (Budapest):

Erdély népi összetétele a honfoglalástól az újkorig

Ma már nem lehet vitás, hogy a honszerző magyarok Erdélyt már a Kárpát-medence birtokbavételének első esztendejében, 895-ben megszállták. E területen főként szláv népcsoportokat találtak, akik a VI. század közepétől két nagy néphullámban vándoroltak északabbi őshazájukból a Balkánra. A IX. században – az avar birodalom felbomlását követően – Erdély déli része bolgár kézre került, és itt jelentős számú délszláv népesség telepedett meg. Valamivel korábban vándoroltak be Erdély északnyugati vidékeire keleti szláv csoportok. A szláv népesség a XIII–XIV. századig a magyar, szász és román közösségekbe olvadtak be.

A székelyek bizonyára már a honfoglalás idején is magyarul beszéltek, de ők akkor még nem itt telepedtek meg, hanem az ország nyugati határvidékén. Első nyomaik keleten, Biharban tűnnek fel, majd innen főként a későbbi Szászföldre húzódtak. A Székelyföldre azután kerültek, amikor II. András 1224-ban kijelölte a szászok települési területét.

Az alábbiakban Erdély román lakosságának középkori demográfiai viszonyairól teszek néhány észrevételt, elsősorban a háromkötetes *Erdély története* c. munka alapján (Köpeczi, 1986), amelyről megjelenése után – főként erre a kérdésre összeponosítva – írtam meglehetősen terjedelmes ismeretét, (Fodor 1987.)

Az oklevelek és helynevek egyértelműen igazolják, hogy a románok a magyarok és szászok után telepedtek be Erdélybe. (Kniezsa 1999; 2001, 57-64; Fekete Nagy 1999.) Az őket említő első oklevelek a XIII. század elején jelennek meg, amikor Fogaras és Szászváros környékén éltek első csoportjaik. Ennek a költözésnek bizonyára fontos előzménye volt, hogy II. András 1223-ban a Barcaságban és a Kárpátoktól keletre berendezkedett Német Lovagrendet kiűzte az országból. A románok Görögország északi vidékeiről, Macedóniából, Albániából és Szerbia déli részeiről keltek útra észak felé, s a Dunán átkelve a magyar király fennhatósága alatt álló Szörénységben, Kunországban és Erdélyben ütték fel szállásaikat. (Vékony 1989; Du-Nay 2004.) Az őket említő oklevelek a tatárjárás (1241-42) után erősen megsaporodnak, ami a magyar és szász népesség jelentősebb vérvesztésével magyarázható. E korai időszakban azonban a pásztorkodó románok főként azokon a területeken telepedtek meg, – a hegyi legelőkön – amelyek korábban zömmel lakatlanok voltak, a románság életmódjának viszont kiválóan megfelelték. A románság tehát ekkor még nem más népcsoportok által lakott területeket vett birtokba, hanem olyan lakatlan területeire költözött be a Magyar Királyságnak, amelyeken annak korábbi lakói nem telepedtek meg, gazdasági adottságait nem aknázták ki.

A helyzet azonban egy évszázad múlva – a XIV. század közepétől – erősen megváltozott. Az egész Európát megtizedelő 1348-49-es pestisjárvány Magyarország népességét is jelentősen meggyérítette. A több hullámban érkező balkáni jövevények nagy számát közvetve a szerb ok-

levelek igazolják: ott egyre ritkábban emlegetik a románokat, nálunk pedig ennyivel gyakrabban fordulnak elő. (Az északi nyelvjárást beszélő balkáni románok ekkor végleg elhagyják korábbi hazájukat.) Most már nemcsak a hegyvidékeket és környéküket veszik birtokba, hanem a dombságokat, és az elnéptelenedett magyar és szász falvakat is. Rajtuk kívül a hegyi legelőkről is érkeznek ide románok, mivel ott jóval kevesebb áldozatot szedett a járvány. A földbirtokosok is velük pótolják a kiesett munkaerőt. Korábban a bevándorlás nem érintette az Erdélyi medence masszív magyar-szász tömbjét. A XIV-XV. században azonban ez a tömb a Székelyföldről nyugatra felszakadozik. Változik a románság társadalmi helyzete is. A közrendűek közül sokan jobbágyokká lesznek, a vajdák és kenézek pedig a magyar nemesség sorába emelkednek. (Jól példázza ezt a Hunyadi család története.) Módosul a román népesség gazdálkodása is. Egyre több helyen legelőket törnek fel, erdei irtásokat alakítanak ki. A hegyvidéki románok a földesurak síkvidéki falvaiban ismerkednek meg a földműveléssel. A Bárhoryak a XVI. század közepén szorítják rá őket a szántásra, vetésre, aratásra. (Jakó 1943, 512-513.) Ekkor jelennek meg az ikerfalvak is, amikor az ugyanabból a településből kialakult, más népességű falvak neve elé a Magyar-, Szász-, Oláh- előtag tapad.

Jellemző példa ebből a szempontból a dél-bihari (Fekete-körösvölgyi) magyarság lélekszámának alakulása. Ezen a vidéken a honfoglalás után a magyarság telepedett meg, ám csupán a földművelésre alkalmas, alacsonyabban fekvő területeken, mint a Belényesi medence. A románság itteni megjelenéséről csak a XVI. század közepétől tudósítanak az írott források, akik a hegyvidéket vették birtokukba.

A török korban azonban, főképpen Várad 1660-as eleste után, nagyot változott a települési kép. A vidék lakosságát leginkább qaz ún. „kettős adóztatás” sújtotta, amikor magyarok, mind a törökök is szedték. A lakosság jelentős része ezért elmenekült erről a területről, sokakat pedig a rabló, fosztogató török portyázók fűztek rabszíjra. Miután jó 30 év múlva, 1692-ben Várad felszavadult, s a felszabadító harci zaj is elült, megkezdődött a hegyekből a román népesség kitelepülése a zömmel elpusztult, termékeny földeken lévő egykori magyar falvakba, hiszen akkorra már a román lakosság jó része nem pásztor volt, hanem földet művelő szántóvető. A XX. század elejére e vidék lakosságának (151.456 lélek) már csupán egy hetede (21.503 lélek) volt magyar. (Györffy 1983, 251-261; 1986.)

Erdély lakosságának népi összetételét gyakorta másképpen ítéli meg a magyar és a román kutatás. Sajnos, többször is tanúi vagyunk annak, hogy a román történészek későbbi korok állapotát vetítik vissza önkényesen a korai középkorra. Kirívó példája ennek az eljárásnak Stefan Pascu *Mit jelent Erdély?* c. könyve, amely 1984-ben a bukaresti Kriterion kiadónál magyarul is napvilágot látott. A szerző az 1332-37-es pápai tizedlajstromot használta „forrásként”. Ebből azt olvasta ki, hogy Erdélyben 950 parókiát jegyeztek fel. Majd így folytatja: „Csakhogy abban az időben Erdélyben csaknem 3000 település ismeretes, ami azt jelenti, hogy vagy 2000 helységben nem volt katolikus parókia, azaz nem laktak, vagy nagyon kevesen laktak magyarok, szászok és székelyek... Következésképpen tehát 2000 csak ortodoxok, azaz románok vagy szinte csak románok laktak. Ez pedig azt jelenti, hogy Erdély lakosságának több mint 65%-a ortodoxokból állott, azaz románokból... és alig 35%-ot tett ki a katolikusok (magyarok, székelyek és szászok) száma együttesen. (Pascu 1984, 60.)

Ez az okoskodás rendben is lenne, ha igaz volna. De ebből szinte egyetlen szó sem az. Derék történelemhamisítónk ugyanis nem vette figyelembe, hogy egy parókiához gyakran több falu és szórványtelepülés tartozott, ráadásul a székelyek nem vagy alig fizettek pápai tizedet, hogy még néhány más körülményről ne is beszéljünk, amit megtudhat az olvasó Györffy György remek tanulmányából. (Györffy 1984.)

A Török Birodalom balkáni térhódítása is újból kiváltja a román bevándorlás nagyobb lendületét, hiszen Erdély földje még mindig biztonságosabb, mint a Balkáné. De Erdély is hamarosan a török szomszédja lesz, egyre többször csapnak be portyázó csapataik. Az ország három részre szakadása után az Erdélyi Fejedelemség török fennhazóság alá kerül. E korszak egyik

véres epizódját talán érdemes itt feleleveníteni. 1658. szeptember 5. és 20. között Köprülü Mehmet parancsára krími tatár sereg pusztítha Erdélyt: Gyulafehérvárt, Nagyenyedet, Tordát, Kolozsvárt, Marosvásárhelyt és Bihar egy részét. A nagyvezír végül visszaparancsolja őket. Körtárs becslések szerint mintegy 100 ezer embert öltek le, vagy fűztek rabszíjra. (Benda 1982, 477.) A háborúk idejének vérvesztése is a magyar és szász népességet sújtja jobban. Érzékeltes példája ennek Doboka és Külső-Szolnok néhány településének ránk maradt népességi adata. Eszerint a XVI. század derekán errefelé kb. 17.500 magyar, 13.200 román és 2000 szász élt. 1606-ban viszont már csak 2500 magyar, 200 szász és 7200 román. A magyarok vesztesége 85 %, a szászoké 88 %, a románoké pedig 45 %. Ehhez persze nem csupán a román lakosság állandó bevándorló utánpótlása járult hozzá, hanem a románok másfajta demográfiai szokása (a nagyobb népszaporulat) is. Ekkor már természetesen nem arról volt szó, hogy a magyar-szász települési tömböt tovább szaggatták a románok lakta területek, hanem arról, hogy egész Erdélyben hatalmas román tömbök jöttek létre, ahol a magyar és szász lakosság szórványba került. A törökök által megszállt területeken elsősorban a magyar népességet sújtja az egész hódoltságra jellemző ún. kettős adóztatás, amikor a régi magyar birtokosok és az új urak, a törökök is szedik az adót. (Szakály 1981.) Természetesen ez a lakosság pusztulásához és meneküléséhez vezet. Ekkor jelennek meg Szatmárban az első román falvak, amelyek lakossága a bihari hegyekből költözik be az elhagyott magyar falvakba.

Az 1660 és 1700 közötti demográfiai állapot úgy becsülhető meg, hogy a magyarság részaránya 45-50% között mozoghatott, a szászoké 10-15%, a románoké pedig 30-40% lehetett. Egy 1712-13 tájáról származó kormányhatósági számítás szerint Erdély lakossága a 800-860 ezer fős népességből a románság részaránya 34% volt, a magyaroké 47%, a szászoké pedig 10%. (Nem tévedett ehát Lupu Vasile moldvai vajda, amikor 1653. február elején a Portára küldött jelentésében azt írta, hogy Erdély lakóinak „több mint egyharmada” román. Ld. Benda 1982, 473.) Ez az arány azonban 1760 tájára jelentősen megváltozik, amikor is a románság részaránya eléri a 60%-ot. Ennek egyik oka a Moldvából és Havasalföldéről történt bevándorlás, amely 1711 és 1740 között viszonylag mérsékelt volt, ám a következő 20 évben jelentősen felerősödött. Emellett azonban figyelembe kell vennünk a hódoltság alatt és a felszabadító háborúk idején nagy mértékben elnéptelenedett Magyar Alföld keleti részébe irányuló magyar kivándorlást is. 1767-ben a magyarok és a szászok létszáma (az összlakosság 40%-a) 516 ezer fő lehetett. (A számadatokat ld. Fodor 1987, 588-591.)

A XVIII. század végétől azonban már nem csak becsült adataink vannak. 1786-ban először kerül sor a népállomány modern színvonalú felmérésére. Erdély lakossága ekkor (a határörvidékkel együtt) 1 millió 560 ezer fő. Ez a népesség most már nagy be- és kivándorlási hullámok, pusztító járványok és háborúk nélkül fejlődik a XIX. század közepe tájára kétfélmillióra. De nem változik az 1760 körüli nemzetiségi arány sem. Nem hoz döntő változásokat a természetes asszimiláció, erőszakos asszimilációnak viszont nyoma sincsen.

Erdély történeti demográfiájával kapcsolatban általában nem szokás figyelembe venni, hogy a nagy tömegű román beáramlás mellett – igaz, sokkal szerényebb mértékben – volt egy ellenkező irányú kivándorlás is, főként Moldvába. Az ottani magyar lakosság nyomai a régészeti adatok alapján már a XIII. században kimutathatók. (Fodor 1993, 30-32, 38.) Különösen megnő itt a magyarság létszáma és jelentősége a XIV–XV. században. E régi csángó nyelvjárást őrizte még a XX. században is Lakatos Demeter költészete, amely azonban napjainkra láthatóan teljesen kihalt. Közismert a székelyek tömeges kivándorlása a madéfalvi veszedelem (1764. január 6.) után Moldvába és Bukovinába. E keletre szakadt kivándorlókat csak a XIX. század közepe körül fedezi fel a magyar értelmiség. Sorsuk változásáért azonban a magyar kormányzat és az egyház a XX. századig szinte semmit nem tett. Különösen siralmas volt, hogy a moldvai magyarokhoz nem érkeztek magyar papok, csak olasz szetretesek. (Vö. Domokos 1987; Mikecs 1989.) Szemben a románokkal, akik életében mindig fontos szerepet játszott az ortodox egyház.

Irodalom

- Benda 1982. — Benda Kálmán (szerk.): *Magyarország történeti kronológiája II.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Domokos 1987. — Domokos Pál Péter: *A moldvai magyarság.* Magvető Kiadó, Budapest.
- Du-Nay 2004. — Du-Nay András: *A román nép kialakulása és korai története.* Mundus Kiadó, Budapest.
- Fekete Nagy 1999. — Fekete Nagy Antal: A románság megtelepedése a középkorban. In: Mályusz Elemér (szerk.): *Erdély és népei.* Maecenas Kiadó, Budapest. 105-205.
- Fodor 1987. — Fodor István: Az „erdőn túli ország” históriája. *Életünk* 1987/6. 580-592.
- Fodor 1993. — Fodor István: Magyar jellegű régészeti leletek Moldvában. (Archaeological finds of Hungarian character in Moldavia.) In: *Tanulmányok Domokos Pál Péter emlékére.* Szerk. Halász Péter. Budapest. 7-38.
- Györffy 1984. — Györffy György: A pápai tizedlajstromok demográfiai értékeléséhez. In: Mályusz Elemér emlékkönyv. Akadémiai Kiadó, Budapest. 141-157.
- Kniezsa 1999. — Kniezsa István: *Kelet-Magyarország helynevei.* (Kiss Lajos bevezető tanulmányával.) Budapest.
- Köpeczi 1986. — Köpeczi Béla (szerk.): *Erdély története I-III.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Mikecs 1989. — Mikecs László: *Csángók.* Bolyai Akadémia, Pécs.
- Pascu 1984. — Stefan Pascu: *Mit jelent Edély?* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- Szakály 1981. — Szakály Ferenc: *Magyar adóztatás a török hódoltságban.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Vékony 1989. — Vékony Gábor: *Dákok, rómaiak, románok.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

Pandula Attila (Budapest):

A kolozsvári jezsuita, majd piarista templom (Szentháromság dicsőítése) kriptája

Különféle előzmények után, Erdélynek a Habsburg Birodalomba való, 1690. körüli betagozódását követően került vissza Kolozsvárra (a korábban betiltott) Jezsuita Rend.

A 18. század legelején a katolicizmusnak általánosan megindult fellendülése során, a “Jézus Társaság”-nak is új-, megfelelő helyszínt kellett keresnie a “Kincses Város”-ban. A Jezsuiták, a Torda- a Farkas- és a Fogoly utcák találkozásánál, közvetlenül a Fő Tér térségében szerzett ingatlanokon kívánták felépíteni mindazokat az épületeket, amelyeket intézményeik működtetéséhez szükségesnek gondoltak. Az igen nagy ambíciókra utaló- és hosszú távra szóló tervek későbbiekben történő megvalósítását is jelentette Erdély központi városában.

Elsőnek a Rendház felépítését kezdték meg. Ehhez, a romokban heverő kolozsmonostori apátság köveit is felhasználták.

1703-ban, már igen előrehaladt állapotban voltak.³⁹⁸ (1.)

Ezt követően rakták le az új templom alapjait.³⁹⁹ (2.)

A Jezsuita Rend római Központi Levéltára megőrizte a “Litterare Annuae”-kat, azaz rendi Évkönyveket. Ezek az egyes jezsuita provinciák jelentései alapján készültek.

Akkor az erdélyi házak az ausztriai provinciához tartoztak.

Éppen 300 esztendővel ezelőtt, 1718-ban találkozunk először a (tervezett) kolozsvári építkezésekkel. A Rend, az ellenreformációra oly jellemző barokk stílusban építkezett Kolozsvárott is. Az itteni Templomhoz is a római “Il Gesù” jelentette az előzményt.

A tervező személye nem vált ismertté. A legáltalánosabb vélemények szerint egy rendtagnak köszönhető az épület, aki a Rend előírásait igen nagy mértékben betartotta, s nagy valószínűséggel (bécsi) típustervet alkalmazott, figyelembe véve a helyi adottságokat.

Ezen építkezés - korabeli - fontosságára jellemző, hogy / még a református vallású hadadi báró Wesselényi István főispán (is) támogatta azt.

Maga az építkezés az 1718 és 1724 közötti időszakban szakadatlanul folyt. Maguk az alépítmények, már az építkezés első évében elkészültek.⁴⁰⁰ (3.)

Külön kiemелendő, hogy e Templom (kezdetől fogva) igen jelentős kriptával is rendelkezett. Ennek óriási méretei már a kortársaknak is feltűntek. A Templom alatt kialakított Kripta, a szentélytől, a Templom hajójáig érő terület volt. A templomhajó hosszában, kétoldalt tágas folyosókat is magába foglalt. A folyosó egyik falában kemenceszerű sírüregeket alakítottak ki. A másik oldalon pedig a Templom látható fülkék alatt, boltozatos üregeket alakítottak ki.

Összesen 140 halott eltemetésére alkalmas belső kripa tér keletkezett az építéskor.

Ez a korabeli építkezésekkel is összevetve szokatlanul terjedelmes temetkezési lehetőségekre adott módot.

1718-ban, magára az építkezésre éppen ötezer forintot költöttek.⁴⁰¹ (4)

³⁹⁸ Bíró Vencel: A kolozsvári Piarista Templom. “Hírnök” 1924 / N. 20. 276-280 pp.

³⁹⁹ Bíró Vencel: A kolozsvári Piarista Templom alapítása. Cluj - Kolozsvár 1932. / “Az Erdélyi Katolikus Akadémia felolvasásai” I. osztály 6. szám

⁴⁰⁰ Sas Péter: A kolozsvári Piarista Templom. Kolozsvár 1999. 29-35. pp. (A továbbiakban: Sas: A kolozsvári Piarista.)

⁴⁰¹ Sas Péter: A kolozsvári Piarista 35. p.

Ez akkor horribilis összegnek számított. A Templom (kiemelt) kegyképe⁴⁰² (5) a Boldogságos Szűz képe⁴⁰³ (6) számára ugyanekkor adományként ezer forint értékű kincs és felszerelés érkezett (7).⁴⁰⁴

Az építkezés következő éveiben is hasonló lendülettel folyt a munka. 1722-ben a kőművesek már a tornyok csúcsain dolgoztak, s külső falak vakolási munkáival már végeztek.

Ugyanekkor fejeződött be a Kripta végleges kialakítása. Ez a szentély alatt, egészen a Templom hajójáig eső részt jelentette, a Templom hosszában kétoldalt az oldalfülkék felé eső részt jelentette.

A Templom építésével 1724-ben már annyira jutottak, hogy készen állt istentiszteletek végzésére-, illetve (akár) halottak fogadására.

A Templom szinte teljes egészében a római katolikus hívek pénzéből épült. Hangsúlyozandó, hogy a Templom az erdélyi katolikusságot képviselő Erdélyi Római Katolikus Státus tanulmányi alapjának telkén épült fel- és telekkönyvileg is a Státus tulajdona volt.

A Templom, 1724. Szeptember 10-én került önnepélyes megnyitásra-, 1725. Május 13-án ünnepélyes felszentelésre.⁴⁰⁵ (8)

A jezsuiták a használatba vételt követően, 1725. június 13-án visszadták, Antalffy János erdélyi püspöknek az addig általuk majd három évtizeden keresztül használt ú.n. Kolozsvár óvári Templomot.

Ezt akkor a Szent Ferenc Rend kapta meg.⁴⁰⁶ (9)

1725. Június 7-én, még az óvári templom tényleges visszaadása előtt a jezsuiták a templom- és a zárda kriptájában nyugvó halottaik, valamint jötevőik holttesteit átvitték az új templom kriptájába. Így ők lettek a Kripta “első lakói”.⁴⁰⁷ (10)

E vonatkozásban a következő személyek emelendők ki:

1./ Gróf altorjai Apor István (1638-1704). A katolikus vallás “nevezetes oszlopa”. Emléktáblája, Erdély kincstartójának és fővezérének nevezi.

2./ Felőri Nápolyi György (1657-1714).

3./ Harasztosi Felvinczi Zsigmond (+1706)

4./ Özveggy gróf Mikes Jánosné gróf Bethlen Druzsina, Bethlen Farkas történetíró lánya. Az ő férje hozta a híres Mikes-féle vallási *pontokat* Bécsből, Erdélybe.

5./ Özveggy felőri Nápolyi Györgyné, harasztosi Felvinczi Klára, a bőkezű adományozó.⁴⁰⁸ (11)

6./ Gróf hallerkői Haller Gábor (1685-1723), az erdélyi királyi Tábla ülnöke.

7./ Báró sárdi Száva Mihály (+ 1728), Zaránd vármegye főispánja, a sóaknák főinspektora feleségével (+ 1755) együtt

⁴⁰² Szilárdffy Zoltán: A magyarországi kegyképek és szobrok tipológiája és jelentése. In.: Bálint Sándor - Barna Gábor: Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza. Budapest 1994. 333. p., uo. Illusztráció.

⁴⁰³ Papp Fáber Erika: Égi Édesanyánk könnyei. Tizenkét könnyező Mária-kép a Kárpát-medencében. Budapest 2008. 78-87 pp., uo. illusztrációk.

⁴⁰⁴ Sas Péter: A kolozsvári Piarista 35. p.

⁴⁰⁵ Sas Péter: A kolozsvári Piarista 35-42. pp.

⁴⁰⁶ Sas Péter: A kolozsvári Piarista 42. p.

⁴⁰⁷ Sas Péter: A kolozsvári Piarista 42-43. pp.

⁴⁰⁸ A Templom Szent Anna oltára alatt nyugszik.

Az itt újra eltemetett jötevőkön túl, a korabeli szokásoknak (is) megfelelően a Rend elhunyt tagjait is itt temették újra.

- 1./ Hilbert János.
- 2./ Pakay János.
- 3./ Alló Imre.
- 4./ Kupsay Mátyás.
- 5./ Kalminger Kristóf
- 6./ Bzensky Rudolf, jezsuita történetíró (1631-1715).

Mivel a Templom elsősorban a főiskolai ifjúság lelki szükségleteinek kielégítése számára épült, ezért gyakran nevezték akadémiai templomnak.

Mária Terézia magyar királynő (erdélyi nagyfejedelemné) 1773. szeptember 13-án feloszlatta a Jezsuita Rendet. Az uralkodónő egyetemet kívánt alapítani Kolozsvárott, ezért már 1776. október 15-én beiktatták a jezsuiták helyébe a piaristákat. Ugyanőket, 1778. augusztus 28-tól állandósított Mária Terézia a Templom örökségében is.⁴⁰⁹ (12)

A Kolozsvárra beköltözött piaristák igyekeztek Egyetemet alapítani. Azonban ezt a jozefinista egyházpolitika lehetetlenné tette. Maga a tanintézet, hosszas hányattatás után 1821-ben találta meg helyét, véglegesnek számító új otthonában és 1840-től azonosult a főgimnáziumnak elnevezett oktatási típussal.⁴¹⁰ (13)

A Kripta mindvégig temetkezési helyként szolgált. Ide temetkeztek a Piarista Rend tagjai. E Rend jötevői-, illetve az ezzel a Renddel szorosabb kapcsolatot kialakított katolikus erdélyi főnemesi-, nemesi családok.

Ide temetkezett pl. Az (erdélyi) Bornemissza, Jósika, Henter, Kabdebó-, Nemes, Orbán, Teleki, Torma stb. családok (illetve házastársaik).

A kriptában temetkező (vonatkozó) családok az idők során egyre nagyobb számban helyeztek el a Templom szentélyében, illetve a mellékkápolnáknál u.n. halotti címereket. 1945. után ezeket levették, összegyűjtötték, helyüket a keresztút foglalta el.

A Templom megmaradt halotti címerei-, illetve rokon emlékei a következők:

- 1./ Felőni Nápolyi György (1657-1714) ötvösművű halotti epitáfium címere.⁴¹¹ (14)

2./ Hallerkői gróf Haller Gábor (1685-1723) ötvösművű halotti epitáfium címere. Az elhunyt személy az Erdélyi Királyi Tábla ülnöke volt.

3./ Marosnémeti- és nádaskai gróf Gyulay Ferencné / született gróf Haller Karolina / 1738-1809 / színesen festett selyem halotti címere. Ú.n. Házaspári címer. A megboldogult a Csillagkereszt Rend tulajdonosa volt. Férje a Bagossy-hajdúezred parancsnoka, majd ezredtulajdonosa volt. Altábornagyként halt meg.

4./ Hídvégi gróf Nemes Ádámné (született: kászoni báró Bornemissza Jozefa 1785-1811). Színesen festett-, selyem halotti címere. Ú.n. Házaspári címer. A megboldogult a Csillagkereszt Rend tulajdonosa volt. Férje erdélyi kincstárnok volt

- 5./ Brégárdbauer József (1764-1813) festett-, papír halotti címere.

⁴⁰⁹ Sas Péter: A kolozsvári Piarista 47-48. pp.

⁴¹⁰ Sas Péter: A kolozsvári Piarista 50-51. pp.

⁴¹¹ A családnak voltak piarista kötődései.

6./ Ifjabb bethleni gróf Bethlen Farkasné, született: mezőkövesdi báró Huszár Borbála (1769-1823) színes-, festett selyem halotti címere. Ú.n. Házaspár címer.

7./ Görgényszentimrei Berzenczei Jánosné, született: sepsiszentiványi báró Henter Rozália (1793-1835), színes-, festett selyem halotti címere. Ú.n. Házaspári címer. Férje császári-, királyi kamarás volt.

8./ Széplaki Petnichevich Horváth Jánosné, született: branyicskai báró Jósika Jozefa (1810-1836), színesen festett-, selyem halotti címere.

Férje császári- királyi kamarás (15),⁴¹² Katonatiszt, később gróf, lovassági tábornokként halt meg.

9./ Branyicskai báró Jósika János (1778-1843) ötvösművű-, ezüst-, halotti peitáfium címere.

1804-ben számfeletti táblai ülnök. 1807-1817. között Hunyad vármegye főispánja.⁴¹³ (16.) 1824-1825-ben Kolozs vármegye királyi adminisztrátora (17).⁴¹⁴ 1816-ban főkörmányszéki tanácsos. 1834-ben nyugalalmazott elnöke. Az 1841-1842-es Országgyűlésen királyi személynök.

10./ Ifjabb bethleni gróf Bethlen János (1796-1846) színes- festett selyem halotti címere. Császári- királyi kamarás, 1818-tól kezdődően (18).⁴¹⁵

11./ Kászoni báró Bornemissza Józsefné, született branyicskai báró Jósika Antónia (1815-1879) temperával festett-, papír halotti címere.

Az elhunyt hölgy a Csillagkereszt Rend Kitüntetettje volt. Férje, 1842-ben főkörmányszéki tanácsos volt.

12./ Ifjabb branyicskai báró Jósika János (1817-1885) temperával festett-, papír halotti címere. 1848. Elején a székely huszár határőr ezred kapitánya Aranyosszéken. A forradalom alatt őrnaggyá léptették elő.

1852-től császári- királyi kamarás.⁴¹⁶ (19)

A kiegyezést követően ezredes, majd altábornagy, a 2. Huszárezred másod tulajdonosa, stb.

13./ Kisbaczoni Szentés Márton (1812-1886) temperával festett papír halotti címere. 1848-ban a kolozsvári Főkörmányszék hites jegyzője. A későbbiekben városi pénztárnok. Kiemelendő családja mély vallásossága. Így az általuk létrehozott mise- és kriptá alapítvány.

14./ Lompérdei Korbuly Géza (1862-1890) temperával festett-, papír halotti címere.

Az örmény származású családot, az édesapa érdemei alapján nemesítették 1879 március 31-én, "lompardi" előnévvel. 1879 május 1-én címeres levelet is kapott a család. Korbuly Géza jogi tanulmányai befejezése után, a család birtokán, Lompéreden gazdálkodott.

15./ Branyicskai báró Jósika Lajos (1807-1891), temperávsal festett-, papír halotti címere.

⁴¹² Kämmerer - Almanach. Wien évsz. n. (1903?) 356. p. (A továbbiakban: Kämmerer-Almanach.)

⁴¹³ Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főispánjai 1526-1848. Budapest 1994. 147. p. (A a továbbiakban: Fallenbüchl i. m.)

⁴¹⁴ Fallenbüchl i. m. 149. p.

⁴¹⁵ Kämmerer-Almanach 222. p.

⁴¹⁶ Kämmerer-Almanach 298. p

1835-1836-ban Torda vármegye királyi adminisztrátora (20).⁴¹⁷ 1836-1848 között Torda vármegye rendes Ordinárius főispánja.⁴¹⁸ (21). 1848-ban Doboka vármegye főispánja. 1842-ben főkormányszéki tanácsos. Az 1846-1847-es Országgyűlésen a kormánypárt vezérszónoka.

1841-től császári- királyi kamarás (22).⁴¹⁹

Az 1889 december 31-i promóció óta az Aranygyapjas Rend lovagja volt.⁴²⁰ (23)

1848-ban, mint az Erdélyi Katolikus Status világi elnöke kapta meg a Magyar királyi Szent István Rend kis keresztjét.⁴²¹ (24)

A Főrendiház tagja.

16./ Zabolai gróf Mikes Miklós (1841-1893), temperával festett- papír halotti címere.

1888-tól császári- és királyi kamarás (25).⁴²²

A Főrendiház tagja.

17./ Kászoni báró Bornemissza János (1807-1894), temperával festett-, papír halotti címere.

1842-ben főkormányszéki tanácsos. Itt az Aalapítványi- és Iskolai-, valamint az Urbéri Bizottságok tagja. 1841-től császári- királyi kamarás (26).⁴²³

Az Osztrák Császári Lipót Rend középkeresztjének tulajdonosa.

18./ Hídvégi gróf Nemes Nándor (1835-1894), temperával festett papír halotti címere.

Ezrede. Országgyűlési képviselő.

19./ Idősebb mezőkövesdi báró Huszár Károly (1829-1895), temperával festett-, papír halotti címere.

Az 1834-es Országgyűlésen ellenzéki követ. 1848-ban a Főkormánysház "fogalom gyakorlója". 1884-től kezdődően császári- és királyi kamarás.⁴²⁴ (27)

Valóságos belső titkos tanácsos.

20./ Bogdánffy Mihály (1846 – 1911) olajfestésű-, selyem halotti címere.

21./ Zágoni báró Szentkereszt Zsigmond (1850-1921), olajjal festett-, vászon halotti címere. Tanácsos, kúriai bírósági elnök. Az Erdélyi Római Katolikus Státusz igazgatótanácsának világi alelnöke, a kolozsvári Kaszinó igazgató választmányának intézője. Valóságos belső titkos tanácsos.

22./ Jászai Láng Ádámné, született: Járdoss Anna Mária (1780-1806), olajjal festett-, fémlemez halotti emléképe.

⁴¹⁷ Fallenbüchl i. m. 154. p.

⁴¹⁸ Fallenbüchl i. m. 154. p.

⁴¹⁹ Kämmerer-Almanach 298. p.

⁴²⁰ Liste Nominale des Chevalier de l' Orde Illustre de la Toison d' Or depuis son Institution jusqu' à nos jours. In.: Vas Haus Österreichs und des Orden vom Goldenen Vlies. (Beiträge zum Wissenschaftliches Symposium am 30. November und 1. Dezember 2006. In Stift Heiligen kreuz.) Red.: Auer, Leopold - Dünnebeil, Sonja - Glaser, Brigit - Charlotte - Pachta - Reyhoben, Alexander / 192. P., 1073. Rendvitéz. I. Ferenc József uralkodása során felavatott 136. rendvitéz.

⁴²¹ Névjegyzéke az 1764. évtől az 1914. évig a Magyar királyi Szent István Renddel kitüntetetteknek. Budapest 1914 69. p. 783. Rendvitéz.

⁴²² Kämmerer-Almanach 339. p..

⁴²³ Kämmerer-Almanach 224. p.

⁴²⁴ Kämmerer-Almanach 294. p.

Az elhunyt színésznő volt A Fejér-testvérek első kolozsvári szintársulatának, az Erdélyi Magyar Nemes Színjátszó Társaságnak volt a tagja.

Fontos hangsúlyozni, hogy a kolozsvári Piarista Templomban fennmaradt halotti címer (és rokon emlék) sorozat jelentősnek tekintendő funerológiai szempontból. Megtalálható benne pl. Több fém halotti epitáfium címer is. Ezek országos összehasonlításban (is) a lehető legnagyobb ritkaságnak számítanak. Ugyancsak nem gyakoriak a selyemre festett halotti címerek sem, bár ezekből viszonylag több maradt fenn Erdélyben, mint az ország más vidékein.

Kiemelendő, hogy a sorozat legközelebbi rokona, a jóval inkább ismert, a kolozsvári Farkas utcai Református Templomban fennmaradt, címer sorozat. Ez terjedelmesebb, átfogóbb jellegű (szerencsére) nem pusztultak el részei (28).⁴²⁵

A címerek áttekintésénél világosan látszik, hogy egyes darabokat ugyanazok a személyek készítettek, sa maguknak a heraldikai ábrázolásoknak nagy része is hasonló.

Véleményem szerint ezek a kolozsvári heraldikai sorozatok, méltán tekinthetők az újabb idők – sajátos – erdélyi családi heraldika alapvető forrásainak.

Ezek a gyűjtemények viszont távolról sem érik el, a világ legnagyobb halotti címer gyűjteményének színvonalát, sajátosságait, stb. Ezt mint ismeretes a báró Radvánszky család gyűjtötte évszázadokon keresztül, a Besztercebánya melletti Zólyomradványi kastélyában. Ez a csehszlovákiai kommunista korszak elején, államosított formában került csehszlovákiai (ma szlovákiai) közgyűjteménybe.⁴²⁶ (29)

A Római Katolikus Egyházmegyei Tanács (az első világháború előtti nevén az Erdélyi Római Katolikus Státus), a két világháború közötti időkben bekövetkező javítások, megújítások során, 1935-ben gróf altorjai Apor István kriptabeli sírja elé- és a templomban is, archaizáló jellegű, címeres emléktáblákat állíttatott. Ezeket Vágó Gábor szobrászművész készítette.⁴²⁷ (30)

A Templom Halotti emléktáblái a következők:

1./. Altorjai gróf Apor István (1704-1725).

A Templom apostoli oldalánál, a Szent József-mellékoltárnál található, a ružickai fehér márványból készült / modern / címeres emlékmű-, emléktábla.

2./. Zakariás Kristófné, született Szentpéteri Borbála (1805-1830) címeres síremléke-, emléktáblája. E rendkívül kvalitásos funerológiai emlék, a Szent Kereszt mellékoltárnál található.

A templom kriptájában eltemetett halottak:

I./. Az egykori Jezsuita, majd Ferences Templomból, 1725-ben átvitt / áttemetett / halottak.

1./. Bzensky Rudolf (1631-1715). Jezsuita történetíró.

2./. P. Hilbert János.

3./. Pakay Imre.

4./. P. Alló Imre (1659-1698).

⁴²⁵ Entz Géza - Kovács András: A kolozsvári Farkas utcai Templom címerai. Budapest - Kolozsvár 1995.

⁴²⁶ Hridinová, Martina - Hradecký, Roman - Glocko, Filip-Kocka? Stefan: Mortuária zo zbierok Stredoslovenského múzea v. Banskej Bystrici. Banská Bystrica 2017.

⁴²⁷ Bíró Vencel: A megszépült Kripta. "Pásztorú" 1935. 20. szám 447-447. pp.

5./ Kupsay Mátyás.

6./ P. Klaminger Kristóf.

7./ Felőri Nápolyi György (1657-1714).

8./ Szendrei.

II. Szerzetesek.

1./ P. Zeki Károly (+1731).

2./ P. Mindszenti Antal (+ 736) rektor.

3./ P. Pataki Ferenc (+1740).

4./ P. Kerekes Márton (1692-1741).

5./ P. Prekenföldi Ferenc (1638-1744).

6./ P. Endes János.

7./ P. Endes János.

8./ Ismeretlen.

9./ P. Kelecsényi József (+1744).

10./ P. Berzeviczi János (1692-1750).

Jezsuita tanár. Hittérítő, szónok, szlovák hitszónok, író. Több rendházban házfőnök, a kolozsvári Szeminárium igazgatójaként halt meg.

11./ P. Michael (1707-1756).

12./ P. Leopold Prunner (1716-1767).

13./ P. Burchardus Ottiger (1687-1770).

14./ Fr. Josephus Werder (1724-1771).

15./ Fr. Melichon Schilesius (1719-1771).

16./ Fr. Johannes Paul Koller (+1774).

17./ P. Franciscus Spach (1717-1774).

18./ P. Kereskényi Ádám (1718-1777).

19./ P. Ioannes Bauer (+177?).

- 20./ Ismeretlen.
- 21./ P. Horváth József (1730-1783).
- 22./ P. Philippud Lankovics (+1784).
1777-1784 között a kolozsvári Ház tagja. 1777-1782. Között avice rektor. 1783-1784-ben szemináriumi régens.⁴²⁸ (31)
- 23./ P. Alexius A. Franciscus (1744-1796).
- 24./ P. Alexius Kazimirus (1750-1797).
1781 - 1791 között-, majd 1797-ben a kolozsvári rendház tagja. 1781-1793. mag. Gram, catecdh, 1797-ben.⁴²⁹
- 25./ P. Dolfuss (+181?).
- 26./ P. Ernestus Erneszt (1779-1811).
1798 - 1811 között a kolozsvári rendház tagja: mag. Ram. hum., postea dir. Sch. norm. (33).⁴³⁰
- 27./ P. Hieronimus Zsuffa (1773-1814).
1813 - 1814 között a kolozsvári Ház tagja: subreg. Iur. et phil. In convictu. (34).⁴³¹
- 28./ P. Máltis György (1780-1815).
1813 - 1815 között a kolozsvári Ház tagja (35).⁴³²
- 29./ P. Kapfer Ferenc László (1782-1817).
1817 -ben a kolozsvári Ház tagja. 1816 - 1817 között subre. Iur. et phil. In seminario.⁴³³ (36).
- 30./ P. Csutak Alajos (1785-1819).
1816 - 1819 között volt a kolozsvári Ház tagja: conc. Hung.⁴³⁴ (37).
- 31./ P. Schlauh János (+1829).
- 32./ P. Ioannes Nepomuk Schenbach (1777-1830).
- 33./ P. Reiszner Pál (1793-1831).
1796 - 1831 között volt a kolozsvári Ház tagja:
1796 - 1812 prof. Log. metaphys, ethicae.
1813 - 1831 v-rect., dir. Typographiae lycei regii., dein etieam spir.⁴³⁵ (38).

⁴²⁸ Koltai András (Red.): *Provinciae Hungariae Ordinis Scholarum Piarum 1666-1997*. Budapest 1998. 226. p.
(A továbbiakban: Koltai i. m.)

⁴²⁹ Koltai i. m. 185. p.

⁴³⁰ Koltai i. m. 104. p.

⁴³¹ Koltai i. m. 431. p.

⁴³² Koltai i. m. 244. p.

⁴³³ Koltai i. m. 85. p.

⁴³⁴ Koltai i. m. 85. p.

⁴³⁵ Koltai i. m. 317. p.

34./ P. Koros Emericos (1755-1831).
1796-1831 között volt a kolozsvári Ház tagja:
1796 subregens sem., prof. Suppl. Phil; 1796 - 1812.
Prof. log. Metaphys. Ethicae; 1813 - 1831 v-rect., dir. Typographie lícei regii, dein etiam spir.⁴³⁶ (39).

35./ P. Véber János (1809-1831).
1830 - 1831 között volt a kolozsvári Ház tagja: sud. Phil.⁴³⁷ (40).

36./ P. Baán Péter (1796-1833).
1818 - 1819 és 1822 - 1833 között volt a kolozsvári Ház tagja. 1818 -1819 között stud. Fil.⁴³⁸ (41).

37./ P. Buzna Lázár (1780-1834).
1808 - 1834 között volt a kolozsvári Ház tagja.
1808 - 1811 között subreg. In convictu; 1812 - 1815 között pro. Math. purae et adplicatae;
1816 - 1820 között prof. Mat. purae et adplicatae, exhort, philosophorum; 1821 - 1824 között prodir. Lycei. Prof. math. Purae et adplicatae exhort, philosophorum; 1825 - 1826 között mathl., praef. Speculae astronomicae; 1827 - 1830 között prof. Math.; adiunctus dir. Tipographiae Lycei regii; spir.⁴³⁹ (42).

38./ P. Hajagos József (1800-1835).
1835-ben a kolozsvári Ház tagja (43).⁴⁴⁰

39./ P. Bonda Benedek (1787-1841).
1817 - 1841 között a kolozsvári Ház tagja: subreg. iustarum et phil. Dein. conc. Hung. festivalis et quadragestimalis, postea mag. Hung.⁴⁴¹ (44).

40./ P. Fülöp László (1816-1843).
1843-ban a kolozsvári Ház tagja, mag. Gram.⁴⁴² (45).

41./ P. Lezó Ferenc (1794-1846).
1827 - 1846 között a kolozsvári Ház tagja: 1827 - 1841 prof. Log. metaphys. Ethicae;
1842 - 1846 prof. Log. methaphys, ethicae, typogr.⁴⁴³ (46).

42./ P. Szocsolányi Ferenc (1773-1847).
1808 - 1847 között a kolozsvári Ház tagja, 1808 - 1811 között prof. Gram., dein prof. Hum.,
1812 - 1816 között dir. Sch-n, 1817 - 1831 között dir. Sch-n, v-recht; 1839 - 1843 között dir. Sch-n spir., 1844 - 1846 között em dir. Sch-n, 1847 spir.⁴⁴⁴ (47).

43./ P. Búr József (+?).

⁴³⁶ Koltai i. m. 206. p.

⁴³⁷ Koltai i. m. 408. p.

⁴³⁸ Koltai i. m. 85. p.

⁴³⁹ Koltai i. m. 71. p.

⁴⁴⁰ Koltai i. m. 25. p.

⁴⁴¹ Koltai i. m. 64. p.

⁴⁴² Koltai i. m. 85. p.

⁴⁴³ Koltai i. m. 234. p.

⁴⁴⁴ Koltai i. m. 375-376. pp.

44./ P. Szász István (1915-1945).⁴⁴⁵ (48)

1934-1938 között stud. Theol. In. Univ. Gregorian Rómában. 1939-ben peaf. A kolozsvári Kalazantiumban. 1940 - 1944 között prof. Gymn. Kolozsváron. 1944. Október 13-án deportálták Szovjetúnióba.⁴⁴⁶ (49)

Hangsúlyozandó, hogy a kriptában eltemetett szerzetesek sírfülkéinek táblái / túlnyomórészt / rendkívül egyszerű kivitelben készültek.

III. Világi személyek:

1./ Hallerkői gróf Haller Gábor (1685-1723).

Erdélyi királyi törvényszéki ülnök.

2./ Prezner Kristóf (+1725).

3./ Lengyelfalvi Orbán Elekné (született: galgói Rácz Borbála, +1726).⁴⁴⁷ / (50).

4./ Gogánváraljai és sárdi báró Száva Mihály (+1728).

Száva Mihály Bornemissza Anna tiszttartója (provisor) volt, majd a bányák főinspektora. 1721 - 1729-ben Zaránd vármegye főispánja (51).⁴⁴⁸ 1692-ben a sóaknák főinspektora lett. 1697-ben bárói rangra emelték. II. Rákóczi Ferenc idején kuruc lett (52).⁴⁴⁹

5./ Anna Elisabeth von Telkin (+1732).

6./ Eva Maria Helena von Telkin (1704-1736).

7./ Lengyelfalvi báró Orbán Elek (1703-1753).

1742-ben kapott bárói címet.

8./ Ifjabb kászoni báró Bornemissza József (1723-1737).

9./ Wilerin Dónát (+1738).

10./ Médeséri Ferenczy András (1694-1747).

Felesége, nagysolymosi Koncz Éva, férje végakarátának megfelelően alapítványt hozott létre a Nemesi Konviktus árva, szegénysorsú tanulóinak.

11./ Hallerkői gróf Haller Katalin (1694-1752).

Férje keresztszegi gróf Csáky Zsigmond volt.

12./ Uzoni gróf Béli Józsefné, született: gogánváraljai és sárdi báró Száva Judit (1715-1752).

13./ Sárdi báró Száva Mihályné, született: nagysolymosi Koncz Éva (+1759).

⁴⁴⁵ Emléktábla. Csak jelképes nyughely.

⁴⁴⁶ Koltai i. m. 363. p.

⁴⁴⁷ Kővári László: Erdély nevezetesebb családai. Kolozsvár 1854. 208. p. A megboldogult első férje Felvinczi József-, a második lengyelfalvi Orbán Elek aranyosszéki királybíró volt. (A továbbiakban: Kővári i. m.)

⁴⁴⁸ Fallenbüchl i. m. 146. p.

⁴⁴⁹ Száva Tibor Sándor: A csíkszépvízi Száva család. Csíkszereda 2000. 25. p.

14./ Hallerkői gróf Haller Györgyné, született: keresztszegi gróf Csáky Borbála (1718-1762).

15./ Hallerkői gróf Haller György (1708-1763).
Gróf Csáky Borbála férje.

16./ Bándi Ferenc Xavér (1715-1768).

17./ Sepsiszentiványi báró Henter Dávidné, született: királyhalmi Petki Borbála (1711-1769).

Petki Borbála, Henter Dávid, Doboka vármegye alszolgabírájának második felesége. Első felesége, gróf Lázár Druzsina volt.

18./ Maria Josefa de Neuhanstonsors (+1769).

19./ Széki gróf Teleki Pálné, született: hallerkői gróf Haller Borbála. (1719-1770).

20./ Széki gróf Teleki Pál (1719-1773).
Doboka vármegye főispánja 1756 - 1773-ig (53).⁴⁵⁰ A Fogarasi Kerület főispánja 1756 előtt (54).⁴⁵¹

21./ Csatári Nagy János György (+1774).
Erdélyi kamarai igazgató és tanácsos.

22./ Karácsonyi (?) (1768-1774).

23./ Királyhalmi gróf Petki Klára (1714-1782).

24./ Szanyicskai báró Jósika Antal (1745-1803).
1791 - 1803 között Kolozs vármegye főispánja volt (55).⁴⁵²

25./ Köröstarcsai Veér Sándorné, született: altorjai gróf Apor Mária (1774-1804).

26./ Széki gróf Teleki Tamás (1757-1807).
Örnagy, felesége göncruszkai gróf Kornis Katalin volt (56).⁴⁵³

27./ Nagyatádi Czindery Rókus Ferencné, született: Julia von Waechtler (+1808).

28./ Fogarasi Horvátovics István (1740-1809).

29./ Branyicskai báró Jósika Antal (1804-1810) és Rozália (1774-1811).

30./ Hídvégi gróf Nemes Ádámné, született: kászoni báró Bornemissza Jozefa (1774-1811).

31./ Bregárdtbauer József (1764-1813).

⁴⁵⁰ Fallenbüchl i. m. 146. p.

⁴⁵¹ Fallenbüchl i. m. 157. p.

⁴⁵² Fallenbüchl i. m. 149. p.

⁴⁵³ Kővári i. m. 233. p.

32./ Branyicskai báró Júsika Antalné, született: széki gróf Teleki Mária Jozefa (1750-1818).

33./ Kadebó István (+1819).

34./ Hídvégi gróf Nemes Jánosné, született: losonczy gróf Bánffy Jozefa (1798-1819).

Férje, gróf Nemes János 1766-tól császári-királyi kamarás (57).⁴⁵⁴ Fogaras Vidék (Kerület) vármegyei adminisztrátora 1827(?) -től 1833-ig (58.).⁴⁵⁵ 1829-1847 között Alsó-Fejér vármegye főispánja (59).⁴⁵⁶ 1847-től a Főkormányzék főszámvevőségi elnöke. 1835-ben, Háromszéki Fő Királybíróként kapta meg az Osztrák Császári Lipót Rend lovagkeresztjét (60).⁴⁵⁷ Bánffy Jozefa, férjének első felesége volt.

35./ Hallerkői gróf Haller Jánosné, született hídvégi gróf Nemes Zsuzsanna (+1820).

36./ Erfalvi Halmágyi István (1764-1820).

A Királyi Táblánál működik. 1814-ben kormányzéki titkár. Jogász. Jogász szakíró.

37./ Erfalvi Halmágyi Istvánné, született: csíkszentmihályi Sándor Jozefa (1781-1825).

38./ Bethlen Olivér (1826-1827).

39./ Erfalvi Halmágyi Anna Mária (+1829).

40./ Zakariás Antalné, született: Szentpéteri Katalin (1808-1831).

41./ Zakariás Antónia (1831-1832).

42./ Zakariás Kristófné, született: Szentpéteri Borbála (1805-1830).

43./ Bethleni gróf Bethlen Farkasné, született: mezőkövesdi Huszár Borbála (1771-1853).

44./ Mayer Márton (+1833).

45./ Hídvégi gróf Nemes Ádám (1767-1834).

1803-tól császári- királyi kamarás (61).⁴⁵⁸ Belső titkos tanácsos. Erdélyi főkormányzéki tanácsos.

1815-től a Császári Osztrák Lipót Rend középkeresztjének tulajdonosa (62).⁴⁵⁹

46./ Széplaki gróf Petrichevich Horváth Jánosné, született: branyicskai báró Jósika Jozefa (1769-1836).

Gróf Petrichevich Horváth János császári- királyi kamarás / 1831-től / (63). ,⁴⁶⁰ lovas kapitány.

⁴⁵⁴ Kämmerer-Almanach 341. p.

⁴⁵⁵ Fallenbüchl i. m. 157. p.

⁴⁵⁶ Fallenbüchl i. m. 142. p.

⁴⁵⁷ Kisfaludi Kassics Ignác: Erdemkoszorúk. Bécs 1840. 209. p. (A továbbiakban: Kassics i. m.)

⁴⁵⁸ Kämmerer-Almanach 342. p.

⁴⁵⁹ Kassics i. m. 201. p.

⁴⁶⁰ Kämmerer-Almanach 356. p.

47./.. Búlyi és porcsalmi Jékey Zsigmondné, született csicsókeresztúri Torma Jozefa (1759-1837).

48./.. Idősebb branyicskai báró Jósika János (1778-1843).

1810-től, császári- királyi kamarás (64).⁴⁶¹ Hunyad vármegye főispánja 1807-1817 között (65).⁴⁶² Kolozs vármegye vármegyei adminisztrátora 1824-1825 között (66).⁴⁶³ Status valóságos belső titkos tanácsos. Főkörmányszéki elnök. 1834-től, a Császári Osztrák Lipót Rend nagykeresztes vitéze (67).⁴⁶⁴

49./.. Branyicskai báró Jósika Jánosné, született: Keresztesi gróf Csáky Rozália (1785-1850).

Az elhunyt a Csillagkereszt Rend kitüntetettje- és Császári- királyi Palotahölgy is volt.

50./.. Branyicskai báró Jósika Lajos.

51./.. Branyicskai báró Jósika János.

52./.. Branyicskai báró Jósika Antónia.

53./.. Széplaki gróf Petrichevich Horváth János Miklós (1801-1865).

Lovassági tábornok, ezredtulajdonos. 1835-től császári- királyi kamarás (68).⁴⁶⁵

54./.. Hídvégi gróf Nemes János (1792-1868). (69).⁴⁶⁶

55./.. Hídvégi gróf Nemes Jánosné, született ungarnschitzi, feattingi és pullitzi gróf Berchtold Mária Karolina Johanna Nepomucena Júlia (1794-1870).

Az elhunyt a Csillagkereszt Rend kitüntetettje- és császári- királyi palotahölgy is volt.

Gróf Berchtold Mária, férjének második felesége volt.

56./.. Galantai gróf Esterházy Dénesné, született hallerkői gróf Haller Cecilia (1797-1873).

Az elhunyt a Csillagkereszt Rend tulajdonosa volt.

57./.. Kraini gróf Schweinitz Máriskó (1862-1874).

Kraini gróf Schweinitz Gyula, magyar királyi honvéd alezredes- és hídvégi gróf Nemes Ilona lánya.

58./.. Kraini gróf Schweinitz Iréne (1853-1874).

A házaspár második lánya.

59./.. Valner Vecentus (1812-1878).

60./.. Maresnfeldi és schöneggi báró Marenzi Antal (1806-1880).

Nyugalmazott császári- királyi lovas százados.

⁴⁶¹ Kämmerer-Almanach 297. p.

⁴⁶² Fallenbüchl i. m. 147. p.

⁴⁶³ Fallenbüchl i. m. 149. p.

⁴⁶⁴ Kassics i. m. 199. p.

⁴⁶⁵ Kämmerer-Almanach 356. p.

⁴⁶⁶ V. ö. A 34-es számnál, a felségénél már leírtakat.

61./ Hídvégi gróf Nemes Nándor (1835-1894).
Császári és királyi ezredes.

62./ Hídvégi gróf Nemes Vince (1830-1896).
Császári és királyi valóságos belső titkos tanácsos. 1855-től császári- királyi kamarás (70).⁴⁶⁷ A főrendi ház örökös jogú tagja. Császári- és királyi őrnagy. Az Orsztrák-Magyar Bank főtanácsosa. A Máltai Lovagrend tagja. 1877-1896 között tiszteletbeli lovag a Máltai Lovagrend Prágai Nagyperjelségében (71).⁴⁶⁸

63./ Hídvégi gróf Nemes Nándorné, született: báró Ransonett de Ville Erzsébet (1843-1899).
A megboldogult festőművésznő volt.

64./ Branyicskai báró Jósika Jozefa Fanciska Mária (1842-1910).

65./ Hídvégi gróf Nemes Nándor (1887-1914).
Hősi halált halt az első világháborúban. 1914 november 30-án.

66./ Hídvégi gróf Nemes Vincéné, született: kaprioriai báró Wodianer Gabriella. (1837-1917).

67./ Csügödi Papp Sámuel (1770 -?).
Erdélyi főkörmányszéki tanácsos.

68./ Angéla nővér (18??-?).
Orsolyita nővér volt.

A Templomban eltemetett főnemese-, nemesek sírfülkéinek táblái döntően kvalitásos kivitelűek. E táblák többsége márványból készült, Gyakoriak a heraldikai ábrázolások is.

A Templom Kriptájában található egyes heraldikai érdekességek:

1./ Özvegy Branyicskai báró Jósika Jánosné, született keresztszegi gróf Csáki Rozália (1785-1850) sírfülke fedlapjának címerábrázolása.

A döntően felvidéki, szepességi gróf Csáky család címere⁴⁶⁹ (72) közismert. Ennek különféle változatai között igen érdekesnek tartom a kolozsvári címet. Ez a 19. Század közepén, meglehetősen szokatlan módon nincs pajzsba foglalva. A rendkívül plasztikus formában kifaragott fő motívum: balra néző tatár fej felett, az ugyancsak erősen plasztikus formában kifaragott, kilencágú grófi rangkorona jelenik meg. Ez annyira eltér a Csáky család heraldikai anyagában, hogy címertörésnek tekinthető. Valószínűsíthető, hogy a /távoli/ Erdélybe került családtagot kívánták így megkülönböztetni.

2./ Hídvégi gróf Nemes János (1792-1868) sírfülke fedlapjának címerábrázolása.

⁴⁶⁷ Kämmerer-Almanach 344. p.

⁴⁶⁸ Vajay Szabolcs: A Máltai Rend magyar lovagjai. 1530-2000. I. kötet. Budapest (?) 2002. 485-487. pp.

⁴⁶⁹ Pandula Attila: Halotti epitáfiumcímer a Felvidéken. In.: Genealógia 3. (Szerk.: Kollega Tarsoly István-Kovács Eleonóra - Vitek Gábor) Budapest 2015. 137-138. pp. ("A történelem segédtudományai" I. A továbbiakban: Pandula: Halotti epitáfiumcímerek.)

Itt lovagrendi heraldikus címerábrázolás tanulmányozható. Kidomborodó-, csücsköstalpú pajzs. A pajzskő elején-, illetve a pajzskő bal oldalán enyhe bemélyedésekkel. A pajzsot grófi rangkorona fedi. A pajzstalp közepe alatt a Császári Osztrák Lipót Rend lovagkeresztjét ábrázolták (73).⁴⁷⁰

3./ Hídvégi gróf Nemes Jánosné, született: ungerschitzi gróf Berchtold Karolina (1794-1871) sírfülke fedőlapjának házaspár címere.

Két egymás felé dőlő pajzs. A bal oldali címer pajzsfőjének jobb szöglete némiképp fedi a jobb oldali pajzs pajzsfőjének bal szögletét.

A jobb oldali pajzs csücsköstalpú pajzs, a pajzskő elején és a pajzskő bal oldalán kidorodásokkal, a pajzsderék elején és a pajzsderék bal oldalán bemélyedésekkel. A gróf Nemes család címere.

A bal oldali pajzs csücsköstalpú pajzs, a pajzskő elején és a pajzskő bal oldalán kidorodásokkal, a pajzsderék elején és a pajzsderék pal oldalán bemélyedésekkel. A gróf Berchtold család címere.

Mindkét címer esetében lovagrendi heraldikai elem is megjelenik, amely ebben a formában rendkívül ritka (74).⁴⁷¹

A jobb oldali címer esetében a pajzstalp közepe alatt, függőlegesen lefüggő mellszalagon a Lipót Rend lovagkeresztjének valóságúen ábrázolt rendi inszigníája látható.

A bal oldali címer a pajzstalp közepe alatt, oda benyúló-, függőlegesen lefüggő női mellcsokor szalagon a Csillagkereszt Rend valóságúen ábrázolt rendi inszigníája jelenik meg (75).⁴⁷²

Hangsúlyozom, hogy jelen tanulmányomat, egyes korábbi írásaimhoz hasonlóan⁴⁷³ (76) módszertani szempontból is iránymutatónak tartom. A tárgyalt témát komplex funerológiai anyagnak tekintem. Ennek során különféle történeti segédtudományi vonatkozások, így pl. Archontológia-, genalógia-, fallerisztika-, inszigniológia-, heraldika is bemutatásra kerülnek. Természetesen kiemelten törekedtem mindennek a korszerű társadalomtörténeti keretben való tárgyalására.

⁴⁷⁰ Pandula Attila: Lovagrendi heraldika Magyarországon. In.: Heraldika. (Szerk.: Kollega Tarsoly István - Kovács Eleonóra) Budapest 2018. 312. p. ("A történelem segédtudományai." II. A továbbiakban: Pandula: Lovagrendi heraldika.)

⁴⁷¹ Pandula: Lovagrendi heraldika 297-316. pp.

⁴⁷² Pandula: Lovagrendi heraldika 307-308. pp.

⁴⁷³ Pandula: Halotti epitáfiumcímerek 123-138. pp., Pandula Attila: A kaplonyi gróf Károlyi sírbolt. In.: Genealógia 3. (Szerk.: Kollega Tarsoly István - Kovács Eleonóra - Vitek Gábor) Budapest 2015. 139-156. pp.

Biró Bence (Budapest):

Magyar vármegyei címer, dákoromán jelkép

„A tudós mese, mely magyar földön származott meg, magyar földön lett történelmi dogmává s később messzeható politikai követelmények alapjává.”⁴⁷⁴

„...mi sokkal többen vagyunk s voltunk a magyaroknál, a mi nagyobb, régebben is vagyunk ez országban nálatoknál, mert még a régi dákusoknak vagyunk reliquiai.”⁴⁷⁵

„...az oláhok költség nélkül megtanulhatják a latin és német nyelvet, tanulhatnak theológiát és philosophiát, gyermekeikből jó és kedvelt papok, káplánok, tanítómesterek s egyházi szolgák lesznek; kevés idő múlva oláhokból is lehet képezni őrmestereket, sőt tiszteket is, holott most egy sincs az ezredben, aki tudjon írni, olvasni, nincs őrmester, annál kevesebbé tiszt; ha tudós tanult papjaik lesznek, katonai egyének is inkább kerülnek ki közülök, az ezred népe vallásosabb, szelidebb erkölcsűvé lesz...”⁴⁷⁶

Az 1578-ban Károly főherceg által létrehozott Szlavón-Vend és a Horvát Határőrvidék mellett 1699-ben a harmadik határőrkerület is megszerveződött, majd az ország oszmán uralom alóli felszabadítása után ment végbe a negyedik kerület kialakítása is a Horvát-Szlavón Határőrvidéken. Ezzel párhuzamosan a bécsi udvar az újonnan megszerzett területeken is további határőrségeket létesített. Délen 1700-ban alapították meg a Maros-Tisza Menti, majd 1718 után a Bánsági Határőrvidéket, Erdélyben pedig az ott állomásoztatott császári ezredek mellé 1761-ben román, 1762-től pedig székely határőrségeket hozott létre az uralkodó. Az erdélyi határőrvidéken belül három ezredet, két-két gyalogos- és egy-egy lovasezredet szerveztek meg.⁴⁷⁷ Az erdélyi határőrvidék román felén belül a II. román határőrezred (Zweites Walachisches Infanterie Gränz-Regiment, No. 76.) volt a naszódi székhelyű, és ezen ezred, majd kerület jelkép-rendszerével foglalkozik írásom – amely belefoglaltatott az 1876-ban létrejött Beszterce-Naszód vármegye címerébe is.

Kuales Godofréd, Beszterce-Naszód vármegye sorban negyedik alispánja 1896. május 17-én, Besztercén elhangzott millenniumi beszédében így foglalta össze Erdély a Habsburg Birodalomhoz történt csatlakozását: *„A vallásháborúk elcsendesedésével, az erdélyi fejedelemség megszűntével s még inkább a török uralom végleges megtörése után bekövetkezett jobb idők ezen sokat szenvedett vidék újraébredésének kedveztek. III. Károly s főleg Mária Terézia sokban segítettek a nyomasztó helyzeten; alattuk az adóügy és törvénykezés ismét rendeztetett.”*⁴⁷⁸

Mint látjuk, a millennium évében a beszterce-naszódi alispán elsősorban az adóügyek és az igazságszolgáltatás normalizációját emeli ki Mária Terézia és apja uralkodói tevékenységéből, de esetükben ő sem feledkezik meg a katonai reformról – csak második helyre teszi. „A

⁴⁷⁴ Jancsó Benedek: *A dako-romanizmus és a magyar kultúrpolitika. (Ajánlva a közoktatásügyi miniszter figyelmébe.)* Neumayer, Bp., 1893. 6.

⁴⁷⁵ Balog László Hunyad vármegyei főispánhoz címzett levél részlete, 1761. Torma Károly: *Rettegi György emlékiratai 1718–1767.* IV. In: *Hazánk. Történelmi Közlöny*, I/5., 1884. május. 383.; Jancsó Benedek: *Szabadságharcunk és a dako-román törekvések.* Lampel, Bp., 1895. 14.

⁴⁷⁶ Karol Enzenberg Rednik Atanáz balázsfalvi püspökhöz írt iskolaügyi előterjesztésének részlete, 1767. december 14. Jakab Elek: *Gróf O'Donel Károly, Erdély katonai kormányelnöke. I.* In: *Hazánk. Történelmi Közlöny*, I/1., 1884. január. 64–65.

⁴⁷⁷ Mezey Barna–Stipta István: *A vármegyék és a kiváltságos kerületek.* In: *Magyar alkotmánytörténet.* Szerk. Mezey Barna. Osiris, Bp., 2003. 158–160.; Soós István: *A Horvát-Szlavón Katonai Határőrvidék.* In: *História*, 33/5–6., 2011. 36–37.; Trócsányi Zsolt: *Új etnikai kép, új uralmi rendszer (1711–1770).* In: *Erdély története. II. kötet, 1606–1830.* Szerk. Makkai László–Szász Zoltán. Akadémiai, Bp., 1986. 1031.

⁴⁷⁸ Kuales Godofréd: *Viszzapillantás Besztercze-Naszódvármegye multjára.* Besztercze, 1896. 14.

nagy királynő 1762–1766-ban Radnát és a szamosvölgyi községeket Beszterczétől elveszi s a keleti határvédelem biztosítása céljából ezen elszakított részekből állítja föl a II. határőrezredet Naszód székhellyel. Ezen határvédelem nem csupán a betörések ellen, hanem a keletről gyakran behurcolt dögvész megakadályozása végett is létesítettett.”⁴⁷⁹ Érdekes megközelítés az alispáné: bár Kuales az egész vármegye nevében, az egész vármegye történelmének vázlatos bemutatása céljából beszél, beszéde mégis szász és Beszterce központú, Naszód minden esetben másodlagos szerepet játszik. „Az 50-es évek önkényes korszaka anyagi és szellemi fejlődésünk terén mélyrehatóbb nyomokat semmi irányban sem hagyott e vidéken; csupán azon változás érdekelhet ezen korból bennünket, hogy a naszódai határőrvideki ezred 1851. januárius hó 22-én megszűnt – a nélkül azonban, hogy annak területe ide csatoltatott volna.”⁴⁸⁰ Ez a hozzáállás rámutat arra, hogy a naszódvidéki románság helyzete, illetve több mint száz évig tartó intézményes különállása részben tabu a vármegyei szász és magyar elit, értelmiség körében. Annak ellenére tabu a különállás, hogy 1876. évi XXXIII. törvénycikk értelmében Beszterce vidéke és Naszód vidéke törvényhatóságaiból véglegesen egy egyesített vármegye alakult: egy olyan címerkompozícióval, amely két különálló terület (és lényegében két etnikum, a szász és a román) egységét fejezi ki a Szent Korona alatt.

1. kép: Az 1876-os egymásnak döntött, vörös szalaggal összekötött két pajzs (Muzeul Grăniceresc Năsăudean, Năsăud). A szerző saját felvétele.

Hogyan jött létre a Naszód-vidék különállása, és az ezt jelképező szimbólumrendszer?

Mária Terézia királynőtől, 1761-es felállításával a naszódai II. oláh határőrezred ezredzászlót is kapott. E zászló felirata több forrás és a hagyomány szerint is a *Virtus* (vagy *Virtute*) *Romana Rediviva* volt. Ebből a naszódai ezredzászlóból viszont – sajnálatos módon, – két cafaton kívül nem maradt fenn más; így már az 1761-es kezdettől nem megállapítható, hogy kérdésünk emblemataikai vagy heraldikai jellegű. A négyszögletű ezredzászló, mint az ezredtulajdonosi I. számú század vagy az I. számú zászlóalj

⁴⁷⁹ Uo.

⁴⁸⁰ Uo. 16.

zászlója (Leibfahne), minden bizonnyal fehér volt, fekete-fehér-vörös-sárga farkasfogazással – ezt a színmintát adja vissza az ezredzászló fennmaradt rúdja is. A zászlócsúcs felismerhetetlen mintázatú. Az ezredzászló előoldalán Mária Terézia koronás monogramját vagy a Szűzanya képét viselhette, hátoldalán pedig a kétfejű sas;⁴⁸¹ a Virtus Romana Rediviva felirat legfeljebb a kétfejű sas alatt képzelhető el. Más Habsburg-ezredek (pl. O'Donnel) Leib- vagy Ordinar-zászlói alapján azonban számolni lehet egy emblematikus ábrázolással is, ahol az adott jelszó nagyobb méretben is szerepelhetett – ennek valószínűségét az csökkenti, hogy ilyen kivételes adományt nem újonnan alapított ezredek, hanem magukat sok évnyi szolgálattal vagy kiemelkedő harctéri cselekménnyel kitüntető ezredek kaptak.

Virtus Romana Rediviva – ez a teljes román nemzeti ébredés jelszava.⁴⁸² Mondhatni, nemcsak az ébredés jelszava lett, hanem Jakab Elek bevezető idézetére gondolva az erdélyi románság emancipációjának kezdete: a határőrezredek nemcsak a katolizálók és az ortodoxia kapcsolatát szakítják meg, hanem létrehozásukkal az állami népoktatás bevezetése előtt két évtizeddel elkezdődött⁴⁸³ a köziskolák létesítése (összesen 44 darab), amelyet 1774-ben tisztképző-, majd németnyelvű lányszakiskola alapítása követett Naszódon, párhuzamosan az egyéb helyeken alapított, hároméves képzést nyújtó triviális iskolákkal.⁴⁸⁴ Az ezred Mária Terézia általi megalapítása jelenti a felvilágosodást, annak kezdetét az erdélyi románság – kiemelten a naszódvidékiek – számára.⁴⁸⁵ A románok szívesebben is álltak határőrnek, mint székely társaik. Míg a székelyek a kiváltságaikat féltették, addig a románok a jobbágysors elől menekültek; míg a székelyek gyakran továbbtanulási esélyeiket veszítették el,⁴⁸⁶ addig a naszódvidéki románok mind a 44 településükre iskolát kaptak, a nagyobb falunak számító Naszódra ezredparancsnokság és uniált (görög katolikus) vikáriátus költözött,⁴⁸⁷ és „ha szükséges lett volna és megengedett volna, talán az összes erdélyi oláh jobbágyság határőr lett volna.”⁴⁸⁸ Ez a viszonylagos felemelkedés és a katonai szolgálat büszkesége⁴⁸⁹ adta meg a táptalajt a dákoromán eszme gyors térnyeréséhez, rögzüléséhez és megvallásához – a Habsburg–Lotharingiai-házhoz való hűség keretében.

A grancsárok első tisztjei nagyrészt német anyanyelvűek voltak; mellettük horvátok, csehek és franciák, kevesen magyarok is teljesítettek itt szolgálatot, de az olaszok adták a tisztikar második legnagyobb csoportját. Közülük Antonio Cosimelli százados emelkedik ki, aki nem

⁴⁸¹ Mária Terézia korabeli gyalogsági zászlókról ld.: Zákány Lajos: *A magyar gyalogság ruházata, felszerelése a XVIII. században*. In: Katonai logisztika, 14/1., 2006. 208–209.

⁴⁸² I. Tóth Zoltán: *Az erdélyi román nacionalizmus első százada, 1697–1792*. (=Historia Incognita I/15.) Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2005. 198.

⁴⁸³ Uo.

⁴⁸⁴ Szilágyi Zoltán: *Besztercevidék. A népek és a hegyek szorításában*. Történelmi áttekintés. EMKE–Litera–Veres, Beszterce–Székelyudvarhely, 2006. 143.

⁴⁸⁵ *Bârgăul sub pajura imperială*. (=Valea Bârgăului. Documente: Istorie. Mărturii 2.) Szerk. Mircea Gelu Buta–Adrian Onofreiu–Andreea Salvan. Eikon, Cluj-Napoca, 2011. 13.

⁴⁸⁶ Meg kell jegyezni, hogy a köziskolák alapítása – a románokhoz hasonlóan, – a közrendű székelyeknek is javára vált, de ld. Benkő Samu: *Sorsformáló értelem. Művelődéstörténeti dolgozatok*. Kriterion, Bukarest, 1971., kiemelten a *Székely diákok harca a Habsburg-hatalommal a tanulás jogáért* című fejezet, 183–205., különösen 187–188.; Imreh István: *Bölöni Farkas Sándor közhasznú élete*. In: Erdélyi Múzeum, 58/1–2., 1996. 104–125., különösen az első fejezet, *Szűk pályán*, 104–106. Vö. Beke György: *Búvópatakok: barangolások Beszterce-Naszód megyében*. Kriterion, Bukarest, 1980. 94–95.

⁴⁸⁷ Ignaz Lenk von Treuenfeld: *Siebenbürgens geographisch-, topographisch-, statistisch-, hydrographisch- und orthographisches Lexikon*. Dritter Band, M–R. Wien, Anton Strauss, 1839. 88–89.

⁴⁸⁸ Jancsó Benedek: *Szabadságharcunk és a dako-román törekvések*. Lampel, Bp., 1895. 18. Jancsó itt Conrad Heidendorf (Heydendorff) erdélyi szász emlékirót idézi, akinek önéletírásait Rudolf Theil közölte *Michael Conrad von Heidendorf. Eine Selbstbiographie* cím alatt a nagyszebeni Verein für siebenbürgische Landeskunde kiadásában, 1876–1878 között.

⁴⁸⁹ Ekkor alapított iskoláknak is köszönhetően Beszterce és Naszód románsága több, mint 50 akadémikust adott (közülük is kiemelkedik a román himnusz szövegét író Andrei Mureșanu) a román nemzeti kultúra javára. Az 1761-el elkezdődő kulturális kibontakozásról ld. Iosif Naghiu: *Măruntșuri cultural-istorice născădute*. (Extras din Archiva Someșană, VI/22., 1937.) Minerva, Bistrița, 1937.

csak tisztként, de költőként is szolgálta a Habsburg Birodalom civilizatorikus küldetésének legújabb misszióját. A határőrezredről és annak első parancsnokához, Karl Entzenberghez írt ódája, Silvius Tannoli álnéven, *Poemation...* címmel jelent meg 1768-ban.⁴⁹⁰ A római születésű Cosimelli hexameteireiben a barbár kinézetű, de latin nyelvű pásztornép dicséretét írta meg, és sorainak legerősebb üzenete a római-román folytonosság. Sőt, Cosimelli tevékenysége nemcsak nyomtatva kerülhet elénk, hanem a mai napig hat ő. Négy naszód-vidéki település, ötlete alapján, II. József császár szavait viseli neveként: *Salve Romuli Parva Nepos!*, azaz üdvözlégy Romulus szegény unokái – így köszöntötte látogatása alkalmával a felsorakozott határőröket.⁴⁹¹ Így neveztetett el Salva, Romuli, Parva és Nepos. Neposzon kívül, amelynek korábbi Várorja neve is fennmaradt, a másik három tanyából összevont új falu volt. Érdekesség, hogy ezek a latin településnevek később magyarosítva is lettek: Szálva, Romoly, Párva, Várorja pedig szepel Néposzként is.⁴⁹²

Ha a forrásanyag hiányosságát végignézve feltételezzük, hogy a határőrezrednek 1761-es megalakulásától annak 1851. január 22-i megszüntetéséig nem volt szüksége más jelképre, mint az ezredzászlóra, akkor kizárhatjuk annak lehetőségét, hogy 1861 előtt más jelképet kellett volna létrehozni annak lakossága számára. Pont az ezred felszámolása az, ami üres teret hagyott az újonnan létrejött *nemesi disztriktus*, azaz kerület számára – miért maradhat fenn a naszódvidéki román autonómia, ha nem korábbi katonai szolgálatukért cserébe? Igaz, tíz év is eltelik, és csak ekkor adódik esély új jelképek létrehozására: ugyanis megalakul a kerület Alexandru Bohățel (glódi Boheczel Sándor) vezetésével, és 1861 őszén nem tisztázott okokból megsemmisülnek az 1851 óta használatban – vagy sokkal inkább használaton kívül – lévő pecsétnyomok.⁴⁹³ Ezeknek mintázata kérdéses, feltehetően egyszerű kétfejű sasos ezredpecsétek voltak⁴⁹⁴ – az 1861. évi pecsétteni novumra egyetlen előző nyomat sem emlékeztet.

Boheczel, aki aktív résztvevője a naszódi történelemnek (mint naszódvidéki főkapitány 1861 és 1867/1876 között, ő volt az 1861-es pecsétnyomok megrendelője!),⁴⁹⁵ így írja le Naszód-vidék címerét: „*A címeren látható: Erdélyt Bukovinától 's illetőleg Moldovától e vidék határán elválasztó havas, ennek tetején egy sas szájában keresztet tartva. A havas jobb oldalán vagyon a bévezetősoros, mellyel szembe látható Márs, kinek balkezében lévő pajzsán V.R.R. – virtute romana rediviva – jelentő betűk láthatók. Márs háta megett a Radnai Dombhát nevű borvízforrás.*”⁴⁹⁶ *A havas baloldalán látható a mitológiai Romulust 's Remust szoptató nyőstény-*

⁴⁹⁰ Kétszer is, ld. Silvius Tannoli: *Poemation de ortu et progressu incl[ytæ] militiae limitaneae Valachicae in M[agno] Principatu Transilvaniae*. Typis Academicis Soc. Jesu, Claudiopoli, 1768.; Silvius Tannoli: *Poemation de secunda legione Valachica sub Carolo barone Enzenbergio*. Sámuel Sárdi, Cibinii, 1768.; Vö. Vasile Bichigean: *Poëmation de secunda legione valachica sub Carolo barone Enzenbergio*. In: Archiva Someșană. Revistă Istorică-culturală. Nr. 2. Năsăud, 1925.

⁴⁹¹ Szilágyi Zoltán: *Besztercevidék. A népek és a hegyek szorításában*. Történelmi áttekintés. EMKE–Litera–Veres, Beszterce–Székelyudvarhely, 2006. 143.; Vö. Nestor Șimon: *Restituiri*. Szerk. Adrian Onofreiu. Academia Română–Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2012. 74–76.; Iuliu Moisil: *Biografia căpitanului Anton Cosimelli*. (Különnyomat, vsz. Archiva Someșană.) Năsăud, 1939. 450.; Teodor Tanco: *Silvius Tannoli în poeziei năsăudene*. In: Virtus Romana Rediviva. Vol. VI. Memoria Viitorului. Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Bistrița-Năsăud, Bistrița, 1987. 181.

⁴⁹² OSzK Térképtár – TM 3 419 (1913); TK 3066/10 (1890 körül); Népiskolai atlasz Besztercze-Naszód vármegye térképével III. osztály számára, TA 1340 (1916); TA 2761, 13 (1897); TA 5311, A-55 (1888).

⁴⁹³ *Districul Năsăud 1861–1876. Contribuții documentare*. Szerk. Simion Lupșan–Adrian Onofreiu. Fundația George Coșbuc–Complexul Muzeal Județean Bistrița-Năsăud, Năsăud, 2003. 124–126.

⁴⁹⁴ A régi ezredpecsétek leírását (emblema sigilului la înființare a fost vulturul imperial austriac cu inscripția Virtus romana rediviva, și cu circumscripția Sigili. II. Legionis Valachicae Nr. 17) ld. Virgil Șotropa: *Regimentul grăniceresc Năsăudean*. In: Archiva Someșană. Revistă Istorică-culturală. Nr. 2. Năsăud, 1925. 8.

⁴⁹⁵ A kerületi pecsétnyomó megtervezője Vasile Petri volt, ld. Szilágyi Zoltán: *Besztercevidék. A népek és a hegyek szorításában*. Történelmi áttekintés. EMKE–Litera–Veres, Beszterce–Székelyudvarhely, 2006. 180.; Boheczel életrajzát ld. Iuliu Moisil: *Figuri grănițerești năsăudene*. Năsăud, 1937. 147–176.

⁴⁹⁶ Dombhát, Dombhátfürdő, ma Anieș, RO.

farkas [!], alatt Romulust és Remust jelentő két csecsemő, az egyik szopó-, a másik ülőhelyzetben. A címer körül ezen körülírás: *Sigilulu Districtului Nasaudu 1861.*⁴⁹⁷ Leírása alapján, kis méretben meg is festette a címet, amihez javításként még hozzá fűzte: „A bokoron át vezető út is víz, a nagyobb folyó mellett út vezet.”⁴⁹⁸ Ez a hozzáfűzés szelíden rámutat arra a tényre, hogy két egyező ábrázolását nem találtam Naszód-vidék címerének.

2. kép: A Naszód-vidék címere, 1878-ból (MNL-OL V5 A-III-e-10 6.). A szerző saját felvétele.

A volt főkapitány magának a város címerének leírását is megadja, külön festett képét is: „Naszod várossa [!] pecsétjén látható Mária, annak jelesére, hogy e város lakói 1851. évig határőrök voltak. A pajzsán itt is láthatók a V.R.R. betűk, a címer körül ezen körülírás: *Sigilulu opidului Nasaudu 1861.*”⁴⁹⁹ Sokat mondó a különbség Kuales szavaihoz képest: itt a régi katonai szolgálat becsület, büszkeség tárgya, nem sajnálatos esemény.

⁴⁹⁷ *Naszod vidéke czimere magyarázata* (Boheczel Sándor Altenburger Gusztávhoz írt válaszlevelének melléklete). MNL-OL, V5 A-III-e-10 d. 8. t.

⁴⁹⁸ MNL-OL V5 A-III-e-10 6.

⁴⁹⁹ *Naszod város címerének leírása* (Boheczel Sándor Altenburger Gusztávhoz írt válaszlevelének melléklete). MNL-OL, V5 A-III-d-10 d. 4. t.

3. kép: Naszód város címere 1878-ból (MNL-OL V5 D-I-a-10 Naszód/3). A szerző felvétele.

A – feltehetően egyik ötletgazdájuk által – leírt címerek érdekes továbbgondolását adják a dákoromán eszmének. Ugyanis, ha a románok valóban a dákok és a rómaiak leszármazottai, egy romanizált lakosság származékai, akkor áttételesen nemcsak Romulustól erednek, hanem magától Marstól, a háború istenétől – viszont Cosimelli szerint a naszódvidéki románok csak crescentes Martis alumnis.⁵⁰⁰ Ha Mars az ősapjuk, akkor ősanjuk az a Rhea Silvia, akinek nevében mind a latin silva, erdő, mind a görög rheo, folyó, folyó szavak megtalálhatóak. Földrajzilag a címerkép és a leírás alapján az erdő és a hegység a Radnai- és Borgói-havasokat, míg a két folyóvíz a kisebb Szalócát (Sălăuța) és a Nagy-Szamost (Someșul Mare) jelenti – tehát szülőföldet és hazát.

A kerület 1861. június 21-i általános alakuló gyűlésén, amiről egy 1863. március 25-i forrás számol be,⁵⁰¹ az egybegyűltek a történeti jogra alapozva, az alább sorolt leírás alapján határozták meg az új pecsétnyomók mintáját: egy katona mindkét kezével pajzsot (scut) tart, azon a *felsőleges császárnőtől* kapott jelmondat rövidítve – Virtus Romana Rediviva. A hegy mögül felbukkanó nap a hadsereget szimbolizálja. Harmadikként a vízforrást, mint természeti kincset említik, majd a csőrében keresztet tartó sasról (vulturul cu crucea) írnak. Ez igazán érdekes, mert a sást, mint az 1472. évi Radna-völgyi erdélyi nemeseket (Nobiles de Dobocsa) jelképező címerállatot mutatják be. Ötödikként, utolsónak az anyafarkast említik a két csecsszopóval, amit annak jelképeként tartanak számon, hogy ennek a kerületnek a lakói a rómaiak unokái (nepoții).⁵⁰²

Így egy komplex képet kaphatunk a határőrezred létrehozásának kulturális háttéréről és következményeiről is, és így érthető meg Kuales és benne az egész magyar elit félelme az erdélyi román határőri hagyományoktól: megérthető az is, hogy a közbeszédben miért bizonyult számukra a legegyszerűbbnek *damnatio memoriae*-val sújtani az egész kérdéskört. A hallgatás

⁵⁰⁰ Mars isten növekedő, nagybodó tanítványai, esetleg fogadott fiai, de itt nem saját leszármazottai. Vö. I. Tóth Zoltán: *Az erdélyi román nacionalizmus első százada, 1697–1792.* (=Historia Incognita I/15.) Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2005. 199.; Iuliu Moisi: *Biografia căpitanului Anton Cosimelli.* (Különnyomat, vsz. Arhiva Someșană.) Năsăud, 1939. 450.; Silviu Tannoli: *Poemation de ortu et progressu incl[yt]ae militiae lim- itaneae Valachicae in M[agno] Principatu Transilvaniae.* Typis Academicis Soc. Jesu, Claudiopoli, 1768.

⁵⁰¹ *Districtul Năsăud 1861–1876. Contribuții documentare.* Szerk. Simion Lupșan–Adrian Onofreiu. Fundația George Coșbuc–Complexul Muzeal Județean Bistrița–Năsăud, Năsăud, 2003. 636.

⁵⁰² Uo. 635–636.

azt nem gátolta meg, hogy a tárgyalt címer 1896-ban még egy milleniumi díszpajzsra is rákerüljön.⁵⁰³ A szakma is csak később, érintőlegesen foglalkozott a naszódi jelképrendszerrel,⁵⁰⁴ de csakis a beszterce-naszódi vármegyei címer relációjában. Érdekes módon, mindkét pontosabb leírója – Hoppál Dezső⁵⁰⁵ és Csáky Imre is – egyértelműen Havasalföld címerállataként azonosítják a csőrében ezüst keresztet tartó sast, de fel se merülnek náluk a Radna-völgyi erdélyi nemesek, vagy a felkelő nap, mint a hadsereg jelképe, és a címerképen látható, naturalisztikus, természetes ábrázolású tájrészleteket sem azonosítják.⁵⁰⁶

Befejezésül szeretném megadni Beszterce-Naszód vármegye baloldali társcímerének teljes körű leírását. A nem egyértelműen azonosítható földrajzi vagy mitológiai elemeket zárójelben adtam meg.

A kék mezejű pajzs felső harmadában természetes színű stilizált hegység (Radnai-havasok) magasodik, legmagasabb csúcsától balra négy, jobbra három lépcsőzetesen kisebb hegycsúccsal (jelentve a Radnai-hágót). A legmagasabb csúcson (a főgerinc legmagasabb csúcsa az Ünökő, Inău), aranszínű felkelő nap előtt természetes színű, jobbra néző sas áll, csőrében ezüstsínű latin keresztet tartva (Havasalföld címerállata, illetve a román etnikumú erdélyi nemesség jelképe). A hegység előtt természetes színű, barnatörzsű, zöld lombkoronájú erdő, amely előtt zöld mező nyílik. A zöld mező balról kék folyammal (Nagy-Szamos, Someșul Mare) és természetes színű úttal határolt, a mezőt balról-jobbra kék patak (Szalóca, Sălăuța) szeli ketté. A patak jobb oldalán természetes színű balra néző nőstényfarkas, mellette balra Remus ülő, alatta pedig Romulus fekvő pozícióban. A patak bal oldalán természetes színű, barna fatönktől balra ezüst páncélban, vörös tunikában, aranyozott és kék-vörös díszű (román nemzeti színű) sisakban Mars isten áll – bal kezében ezüstsínű, aranszegélyű pajzsot tart, amelyen a V.R.R. mottó (Virtus Romana Rediviva) áll fekete betűkkel; jobb, kitartott kezében barna nyelű, ezüst hegyű lándzsát tart. A címer főalakja Mars isten.

4. kép: Ebből a címerből is látható, hogy Mars isten az 1861-es jelképrendszer főalakja – minden volt határőrségi község ezzel azonos pecsényomót használt, persze eltérő körirattal, 1861 és 1876 között. Nagyilva 1861-től használt községi pecsétje, 1863-ból (Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud, Bistrița, F-00060, I-713-I, 3. 28.) A szerző saját felvétele.

⁵⁰³ Díszpajzs a magyar millennium emlékére, 1896. Lorántfi Antal tervei alapján kivitelezte Wisinger Mór, készült Herpka Károly galvanoplasztikai műhelyében. (XII-10.) In: *Történelem-kép*. Magyar Nemzeti Galéria, Bp., 2000. 628.

⁵⁰⁴ 1878-ban Altenburger Gusztáv foglalkozott a kérdéskörrel, de nem publikálta a Boheczel Sándortól szerzett anyagot.

⁵⁰⁵ Hoppál munkájában külön nem jelöli a Naszód-vidék címerét, szánt helyét üresen hagyta. Hoppál Dezső: *A történelmi Magyarország vármegyéinek címerei*, 1899. Cartographia, Bp., 2001. 32.

⁵⁰⁶ Uo. 32–33.; Csáky Imre: *A Magyar Királyság vármegyéinek címerei a XVIII–XIX. században*. Corvina, Bp., 1995. 88.

Felhasznált irodalom

- Vasile Bichigean: *Poëmation de secunda legione valachica sub Carolo barone Enzenbergio*. In: Archiva Someșană. Revistă Istorică-culturală. Nr. 2. Năsăud, 1925. 13–19.
- Csáky Imre: *A Magyar Királyság vármegyéinek címerei a XVIII–XIX. században*. Corvina, Bp., 1995.
- Districtul Năsăud 1861–1876. Contribuții documentare*. Szerk. Simion Lupșan–Adrian Onofreiu. Fundația George Coșbuc–Complexul Muzeal Județean Bistrița–Năsăud, Năsăud, 2003.
- Hoppál Dezső: *A történelmi Magyarország vármegyéinek címerei, 1899*. Cartographia, Bp., 2001.
- Jancsó Benedek: *A dako-romanizmus és a magyar kultúrpolitika. (Ajánlva a közoktatásügyi miniszter figyelmébe.)* Neumayer, Bp., 1893.
- Jancsó Benedek: *A román irredentista mozgalmak története. (=Historia Incognita I/8.)* Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2004.
- Jancsó Benedek: *Szabadságharczunk és a dako-román törekvések*. Lampel, Bp., 1895.
- Jakab Elek: *Gróf O'Donel Károly, Erdély katonai kormányelnöke. I.* In: Hazánk. Történelmi Közlöny I/1., 1884. január. 31–68.
- I. Tóth Zoltán: *Az erdélyi román nacionalizmus első százada, 1697–1792. (=Historia Incognita I/15.)* Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2005.
- Kuales Godofréd: *Viszszapillantás Besztercze-Naszódvármegye multjára*. Besztercze, 1896.
- Iuliu Moisil: *Biografia căpitanului Anton Cosimelli*. (Különnyomat, vsz. Archiva Someșană.) Năsăud, 1939.
- Iuliu Moisil: *Figuri grănițerești năsăudene*. Năsăud, 1937.
- Iosif Naghiu: *Mărunțișuri cultural-istorice năsăudene*. (Extras din Archiva Someșană, VI/22., 1937.) Minerva, Bistrița, 1937.
- Adrian Onofreiu: Districtul Năsăud (1861–1876). (Documente, Istorie, Mărturii) Argonaut, Cluj-Napoca, 2010.**
- Szilágyi Zoltán: *Besztercevidék. A népek és a hegyek szorításában. Történelmi áttekintés*. EMKE–Litera–Veres, Beszterce–Székelyudvarhely, 2006.
- Nestor Șimon: *Restituiri*. Szerk. Adrian Onofreiu. Academia Română–Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2012.
- Virgil Șotropa: *Regimentul grăniceresc Năsăudean*. In: Archiva Someșană. Revistă Istorică-culturală. Nr. 2. Năsăud, 1925. 1–12.
- Teodor Tanco: *Silvius Tannoli în poeziei năsăudene*. In: Virtus Romana Rediviva. Vol. VI. Memoria Viitorului. Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Bistrița–Năsăud, Bistrița, 1987. 179–186.

Torma Károly: *Rettegi György emlékiratai 1718–1767. IV.* In: Hazánk. Történelmi Közlöny I/5. 1884. május. 362–383.

Történelem-kép. Magyar Nemzeti Galéria, Bp., 2000.

Ignaz Lenk von Treuenfeld: *Siebenbürgens geographisch-, topographisch-, statistisch-, hydrographisch- und ortographisches Lexikon.* Dritter Band, M–R. Wien, Anton Strauss, 1839.

Trócsányi Zsolt: *Új etnikai kép, új uralmi rendszer (1711–1770).* In: Erdély története. II. kötet, 1606–1830. Szerk. Makkai László–Szász Zoltán. Akadémiai, Bp., 1986. 972–1037.

Zákány Lajos: *A magyar gyalogság ruházata, felszerelése a XVIII. században.* In: Katonai logisztika, 14/1., 2006. 204–213.

Források

Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud, Bistrița

- F-00060, I-713-I, 3 Cronologia Regimentului II romanesc de granița de la Năsăud (1762–1889)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest

- V5, D-I-a, 10. d.

- V5, A-III-e, 10. d. 2. t.

- V5, A-III-e, 10. d. 5–8. t.

- V5, A-III-d, 10. d. Naszód

Országos Széchényi Könyvtár Térképtára, Budapest

- TM 3 419 (1913)

- TK 3066/10 (1890 körül)

- Népiskolai atlasz Besztercze-Naszód vármegye térképével III. osztály számára, TA 1340 (1916)

- TA 2761, 13 (1897)

- TA 5311, A-55 (1888)

Darai Lajos (Kápolnásnyék):

Cui prodest? Miért szervetlen Erdély román állami fennhatóság alá erőszakolása?

Az átkozott titkos háborúk legkeserűbb tövise Trianon.

Szerencsés Károly

Trianon óta nem jártak le a váltók.

Döbrentei Kornél

1. Bevezető gondolatok

1.1. Elvtelen elvcsere

A trianoni döntésnek megágyazó háborús és mozgalmi politika hátterében nemcsak nyereszkedő nemzetközi pénzügyi és népcsoporti gazdasági érdek húzódott meg, hanem a társadalomelmélet emberiségellenes jellegzetességei is. A „ha jó törvényt akarsz, égesd el a régieket és csinálj újakat” voltaire-i túlzó racionalista, valójában esztelen elve, a XX. század elején, kísértésbe ejt néhány társadalmi csoportot, hogy más népcsoportok kárára cselekedjen, őket „elégesse”, és ez az első, azután második világháborúhoz fajult. Az emberisést semmibe vevő román állami elnyomás az alá rendelt magyarság őshonos nemzeti közösségét a most tárgyalt időpont óta időnként népiirtással való üldözése gyötri, gyéríti, ugyanott a szászokot már majdnem felszámolta. De a társadalmi igazságtalanság mindenkit sújt, azaz a románságot szintén, még ha őket megtévesztetten is. Kérdés, hogy honnan származik ez a gyakorlat, ha egyszer az erdélyi erős magyar hatás az ugyanonnan eredő román nemzeti ébredést meghatározó módon befolyásolta. Az eredeti egyesítési szándék hatékony együttélést célozott, ez elvét azóta lábbal tiporják.

1.2. Fájdalmas tapasztalatból kibontakozás?

A magyar eredetű együttélési–együttműködési elv a XIX. század utolsó harmadában gazdasági–szellemi fellendülést hozott Kelet-Közép-Európának.⁵⁰⁷ Ám érvényesülésének nagyhatalmi céllal történt megsemmisítése aztán megakasztotta az itteni fejlődést, két világháborút készített elő és vezényelt, majd szovjet érdekerületté téve térségünket, bebetonozta az elmara-dást. Kiutat legújabbban az EU tagság se hozott, a felzárkózásra nincs elég pénzakarát, helyette a románság a magyar nemzeti közösség elnyomásával kárpótolhatja magát, a nemzetközi világ hallgatólagos jóváhagyásával, de inkább csak román állami gyakorlatban, mert a román nép is rosszul él, tömegesen kivándorol. Megoldást egymás megbecsülése, kölcsönösség, együttműködés jelenthet, visszatérve a régió magyar történelmi alkotmányra alapozott korábbi gyümölcsöző elvéhez.

De a megoldás előtt akadályok tornyosulnak. Ezek között nem a legkisebb, hogy történelmi építményünk elvi előnyei még a magyar – tudományos – világban sincsenek egyértelműsítve. Ezért feladatunk a magyarsággal és a románsággal kapcsolatos történelmi igazságok tudatosítása, egyetemes tudományi érvényesítése, közvetítése az érintett kelet-közép-európai térség számára.

⁵⁰⁷ A Közép-Európából látott Kelet-Közép-Európa helyett az alábbiakban az Európát nyugati és keleti félre osztó szemlélet észak–dél szerinti Közép-Kelet-Európa, Dél-Kelet-Európa szerepel majd. Vesd össze: Mitrovits (2015).

Enyhítve az első világháború vége óta folyó magyarellenes intézkedések következtében az Erdély⁵⁰⁸ elszakításához hasonló, körkörös és kölcsönösen elszenvedett veszteségeket, sőt mi több, elkezdve a helyreállítást. Ha a tudomány megfelelő fokára lépve kimondjuk egyetemes értékeink történelmi léptékű eredményeit, és hiteles képet nyújtunk az egész Kárpát-medence műveltségi egységéről, a világközvélemény támogatni fogja térségünk eszmei rendjének ismételt megvalósulását, sokszorozódó erejének bekapcsolását az emberiség előtt álló feladatok megoldásába, azaz a volt Magyar Királyság népeinek több mai nemzetként való boldogulását.

2. Történelmi előzmények

2.1. A térséget átfogó hatalmak

A kulcsot 1918 megértéséhez sokkal korábbról kezdve kell keresni. A térségünket szervező hatalom erejének létrejöttétől kezdve – amihez hozzájárult mindig a Kárpát-medencét kitöltő népesség ősi tapasztalata, sokféle műveltségi árnyalata, helyi érdekérvényesítő képessége. A térség átfogó hatalmára, a Mahmud Tolmács szerinti krónikánk⁵⁰⁹ az Atilát megelőző időből Nagy Sándort említi elsőnek, akinek itteni működését Atila közvetlen elődje, Kattar vezér állítja példának.⁵¹⁰ Nem feladatunk itt most foglalkozni a kérdéssel, hogy miért nem szerepel történetírásunkban e kútforrás tanúsága a makedón hódító Kárpát-medencei tevékenységéről.⁵¹¹ Ami fontos, hogy a hunok befolyása Atila halála után sem szűnt meg,⁵¹² de majd csak Árpád vezér, a magyarjaival együtt, rendelkezett hasonló léptékű átfogó erővel, és az ő államalapítása valamilyen módon kitartott egészen 1920-ig, avagy máig. Sem az ókori római birodalom, sem annak középkori utóda ennyire hosszú szereplésre nem volt elég szilárd. Árpád-házi uralkodóink folytatták Atila szövetségi politikáját, akinek udvarában tucatnyi király és fejedelem tartózkodott.⁵¹³ Ugyanakkor tekintetünkre érdemes a magyar királyi történelmi emlékezetet ápoló krónikáknak nemcsak a hun hagyománya, hanem az azt megelőző múlta alkalmazott mondai jellegű vagy bibliai forrása is, mert a Nimród-hagyományban mintegy összefoglalja azokat az itteni ókori fejleményeket, amikor az átfogó hatalmi szerkezet a nép számára kedvező volt.

2.2. A magyar király országai

A Kárpát-medencén belüli magyar vezetés érvényesülésére és a különböző területek sajátosságainak elismeréseként vehetjük mintának a magyar király különböző korszakokban érvényes címeit, bár történelmi és nemzettudatunkat ennek valóságos jelentőségétől – de akár csak jelentésétől is – megfosztotta az újkori történetírást meghatározó történelemhamisító önkény. Pedig ezek az uralmi területeket jelölő címek, onnan az uralkodó szerep betöltését lehetővé tévő jövedelemmel, jól mutatják, hogy a magyar király a középkorban helyi uralkodók feletti király, azaz a nyugati felfogás értelmében császár volt. Azzal sem foglalkozunk itt, hogy ezt mikor és miért titkolták, takarták el a világ elől, de sejtjük, hogy összefüggésben áll a magyar király tekintélyének háttérbe szorítása a német császárság köztudatba emelésével. Ennek a folyamatnak pedig már alapos bírálatát adta Heribert Illig és csapata a középkori nyugati oklevelek és

⁵⁰⁸ Benkő (1778).

⁵⁰⁹ Terdzsüman (1982).

⁵¹⁰ Terdzsüman (1982), 94-96 (a török kézirat 80-82), 98-99 (85-86), 101-102 (88-89), 120-122 (111-114).

⁵¹¹ Amint azzal sem, hogy az ott szereplő leszármaztatás szerint a Nimród-fi Hunor nemzetségéből származott Atila, és Nimród és Atila közt Kattar volt a vezér, aki Pannóniát elfoglalta.

⁵¹² Lásd az 5. Atila fiai, unokái című fejezetben írottakat: Darai (2018), 108-125.

⁵¹³ Ennek a nyugati (indoeurópai) típusú hatalmi logikának az érvényesülésére Atilánál és leszármazottainál, már Gregor Kristóf és Móricz Leó is felhívta a figyelmet. Lásd Darai (2018), 108-116, 122-131.

adataik hamissá nyilvánításával alapos bizonyíték rendszer által.⁵¹⁴ És annak ellenére, hogy az ő magyarázata a hamisításokra téves feltevés a középkor eleji emberi történelemben 297 év betoldásáról, mert azt a tudományosan bizonyított időrend nem engedi meg,⁵¹⁵ forráskritikáját a korabeli Nyugat-Európa és fejlettsége nem létezéséről komolyan kell vennünk.

Ennek fényében törekednünk kellene a magyar király címeinek és rangjainak legteljesebb felsorolására, valamint uralmi területeinek megjelölésére, annak a szerepnek a megértése céljából, amit a magyar uralkodó a Kárpát-medence térségében betöltött Árpád fejedelem idejétől nem sokkal Hunyadi Mátyás királysága utánig, vagy akár 1918-ig.⁵¹⁶ *Csak így érthetjük meg az itt érvényesülő újkori birodalmi fejleményt, illetve annak majd a legújabb kori feldarabolását.* A felsorolás elemeit tehát azok az uralkodói címek és azon országrészek adják, amelyeknek a magyar király mindig – vagy valamikor – ura volt: Magyarország (Hungaria vagy Pannónia), Erdély, Moldva, Havasalföld, Dalmácia, Szlavónia, Szerbország, Horvátország, Ráma (később Bosznia), Kunország, Bulgária, Lengyelország, Gácsország (vagy Halics, majd Galícia), Lodomeria, Csehország, Morava, Szilézia, Lausitz, Ausztria, Stájerország, Szicília, Apulia, Capua, Salernó, Szentangyalhegy és Jeruzsálem. Az ennyi, helyileg szervezett területen élő népesség életének összehangolása⁵¹⁷ volt az az előny, ami miatt sokáig ragaszkodtak a magyar királyi vezetéshez e helyeken, amit a Megszentelt Korona elvei, a Koronaeszme vezérelt.

2.3. A román államképződés hiányossága

Amikor tehát annak magyarázatát keressük, miért nem sikerült ezt a békés együttélést, az ígértek ellenére, a Romániával egyesült addig Magyar Királyság-i területeken, azaz Erdélyben, Partiumban, Nyugat-Bánságban és Máramarosban elérni, akkor nem valamilyen vágyálmát kergetünk ennek igénylésével, hanem a történelmi múlt példájára hivatkozunk. Illetve a románság esetében arra kell rámutatnunk, hogy nem volt ilyen történelmi múltjuk, hiszen a marosvásárhelyi megnyilatkozás az előtte alig fél évszázaddal Románia néven alakult országgal való egyesülésre vonatkozott. Attól még persze alkalmazhattak volna nem emberellenes elviséget a kormányzásban és az együttélésben az elmúlt 100 évben, ám a román állam születése szinte eleve elrendeltté tette ennek kudarcát. Hiszen az előzmények, amik a Románia nevű modern kori ország születéséhez vezettek, igencsak ellentmondásosak és az erkölcstelenség, a politikai kalandorság és a hódító gátlástalansága képét mutatják, mint alább látjuk majd. Nem menti fel képviselőit, agitátorait és haszonélvezőit, hogy hasonló fejleményekkel jellemezhető a magyar államhoz képest – igaztalanul – 'modernnek' tekintett, Nyugat-Európát meghódító kliens feudalizmus rendszere.⁵¹⁸ Nézzük tehát ezeket a sajátos előzményeket. Először a macedón görögök vagy vlachok történetét, akiket erőszakkal – megtévesztéssel, pénzzel és nyomásgyakorlással – akartak románá tenni a birodalomképző hatalmak és kiszolgálóik. Ellenállásukról, azonosságuk őrzéséről, létezésükért folytatott harcukról eddig kevés szó esett, s talán azért nem, mert azt a Dél-Balkánon folytatták, a román államiség létrehozásával összefüggésben, az ellen felépve, és harcuk ott végül sikerre vezetett.

⁵¹⁴ Lásd Illig (2002). Illig elméletét ismerteti, értelmező követőinek írásait közzéteszi Szekeres Sándor honlapja, az [Eltévedt időszámítás](#).

⁵¹⁵ V. ö. Darai (2013). V. ö. Tóth (2011).

⁵¹⁶ V. ö. Tringli (2016).

⁵¹⁷ Az összehangolást nagyban elősegítette a térség azonos műveltsége, a Kárpát-medencét kitöltő földműves népesség folytonos azonossága, amely népesség már a Körös kultúra idején minden irányba messze áterjedt a Kárpátokon. Lásd erről: Cser-Darai (2007-2008).

⁵¹⁸ V. ö. Darai (2016).

3. A makedovlachok és ellenállásuk románná tevésük ellen

3.1. A vlach-görög szórvány önvizsgálata

Figyelmünkre érdemes a makedovlachok ellenállását feltáró Vasileos A. Stamatopoulos közgazdász és történész kutató,⁵¹⁹ valamint fia, Andreas V. Stamatopoulos történész, újságíró munkássága. A két szerző kiemelten hangsúlyozza, amit Arszeniosz ausztriai metropolita szintén megerősített, hogy „az Orthodoxia többet jelentett a szórványban élő görögöknek a vallási hovatartozásnál. Az Egyház volt az a szellemi és kulturális keret, amelyben a nemzeti és politikai meggyőződésük kifejezést nyert. A vlachok képezték a makedóniai (beleértve a pelagóniai is), epiruszi és thesszáliai görögség gerincét. A vlach nemzetiségűek tettek a legtöbbet a görög oktatásért és hagytak maguk után számos általuk alapított és működtetett görögorthodox iskolát az anyaországi területen Makedóniában és a diaszpórában (Bécsben, a Duna menti fejedelemségekben és máshol) is. Moschopolisz a XVIII. századi görögvlach kultúra és a görög oktatás és írásbeliség bölcsője volt, az egész Középnyugati Ottomán Rumélia földrajzi területén.” És a magyarok „többsége nem is tud a görög vlachok magyarországi történetéről, pedig azok jelentős szerepet játszottak a magyarországi városok polgári fejlődésében. Betagozódtak a magyar társadalomba, szerepet vállaltak az oktatás, a kultúra, de a gazdaság és a hajózás fejlesztésében is.”⁵²⁰

Vasziliosz Stamatopoulosban és fiában a vonatkozó tények „felébresztették azt a nemzeti felelősséget, hogy” – mint mondják – „megvédjük a görög vlachokat a befogadó országban attól a román propagandától, amely még ma is problémákat okoz a magyarok hamis informálásával. Ami szerint Görögország, Magyarország és Ausztria minden vlach mecénása román volt, így a Szinasz, Dumbasz, Gikasz, Kaprasz, Manno, Derra, Lyka, Zappa és más családok is,” – pedig *nem volt*. Ezért mutatják be könyvükben „a görögországi vlachok, más néven a makedovlachok eredetét, azokat a jellemző tényezőket, melyek őket a romániai vlachoktól megkülönböztetik, illetve történelmi jelenlétüket a Balkánon és az Osztrák–Magyar Monarchiában, de főleg Magyarország területén.”⁵²¹

3.2. A görög-római vlachok

A balkáni és közép-európai szerepüket feltáró, a két Stamatopoulos által írott „tanulmány elsősorban azokat a vlachokat mutatja be, akik származásuk révén görögök, görög-lakta területeken éltek, és a XVIII–XIX. század között a Habsburg Birodalomhoz tartozó területeken telepedtek le.” Ezek „a közép-kelet-európai országokban honfitársaikkal, a görögökkel együtt létrehozzák a sokat emlegetett egyházközségeket az akkori görög diaszpóra keretében. A hitközségek alapító okirataiban az általános néprajzi (ethnográfiai) elnevezést figyelembe véve *vlachoknak* nevezik magukat. Amikor az újkori görög nemzeti identitásukat kívánják hangsúlyozni, akkor az alábbi elnevezéseket használják: Makedovlachok, Grekovlachok, Romeovlachok és Ellinovlachok. Ezekkel az összetett elnevezésekkel főként a közép-kelet-európai kolóniákban találkozhatunk, használatukat az tette szükségessé, hogy az Ellinovlachok különböznek azoktól, akik később a románok ősei lettek. A makedovlach elnevezés többértű. Hangsúlyozza a

⁵¹⁹ A Görög–Ciprusi–Magyar Baráti Társaság, a Budapesti Görög Alapítású Magyar Orthodox Egyházközség és a budapesti Makedónia Interkulturális Egyesület titkára.

⁵²⁰ Stamatopoulos (2015), 3.

⁵²¹ Stamatopoulos (2015), 8.

származást, de kiemeli egyben a görög identitást is. Ily módon megkülönböztetendő a makedo-vlachok nemzeti hovatartozása nyelvi rokonoktól, akik Közép-Kelet-Európában éltek. A görög írásos hagyomány utóbbiakat főként regionális elnevezésük alapján említi, mint pl. Moldovlachok vagy Muntenovlachok. A görög területekről származó vlachok saját magukat a következőképp nevezik a szóbeszédben: 'Armani'-'Ἀρμάνοι' (pl. Grevenában, Vlachohoriában, Aszpropirgoszban), 'Remeni'-'Ρεμῆνοι' (pl. az akarnaniai, theszprotiai, almiroszi vlachok), Vlachi-'Βλάχοι' (Metszovo, Haliki, Olimposz,) és 'Vlasi'-'Βλάσοι' (Moglena). Az összes fent említett elnevezés a görög nyelvben vlach-ként szerepel. Az Armani és Remeni elnevezés a latin Romanus (jelentése: római polgár) szóból ered. Az elnevezés Caracalla császár Kr. u. 212-ben kiadott rendeletéhez kapcsolódik (Edictum Antoninianum), melyben minden, a római területen élő lakosnak római polgárjogot ad (Romanus cives). A bizánci időkben 'Romaninak' az összes latinul beszélő, a Római Birodalom területén élő római állampolgárt tekintették, viszont a 'Ρωμαίος' (ejtsd: Romeosz) azon görög nyelvű állampolgárokat jelentette, akik a Bizánci Birodalomban éltek. A birodalom neve Romania volt. Ily módon érthetőek a görög vlachok önaazonosságukra utaló elnevezései, mint pl. az Armani és Remeni, mely a birodalom alapítói nyelvében rómaikt jelent.⁵²²

Az ún. 'Bizánci' Birodalom ugyanis sosem létezett ezen a néven, az elnevezés igen késői, az augsburgi Fugger-könyvtár velencei görög nyelvű kéziratai rendszerezője, Hieronymus Wolf 1577-ben kiadott művének címe (*Corpus Historiae Byzantinae*) utal rá először. Valódi neve tehát Római Birodalom volt, de a XVII. század elején a konstantinápolyi forrásokat összegző francia 34 kötetes gyűjtemény is a Wolf-féle nevet vette át,⁵²³ amint a Konstantinápoly központú késő római birodalommal foglalkozó írók szintén, és az ókori római és a középkori görög Római Birodalom megkülönböztetésére használták a „Bizánci” jelzőt.⁵²⁴ Harmat Árpád Péter magyarázata szerint „Wolfot a kilencedik századra datálható frank–római (azaz frank–bizánci) konfliktusból eredő szakadás befolyásolta: Nagy Károly frissen kiépített birodalmában (a pápákkal teljes egyetértésben) az új hódításokat azzal kívánták igazolni a frankok, hogy magukat a rómaiak örököseinek nyilvánították. Ebből következően a Kelet-római Birodalomban élőket már nem tekintették *igazi* rómaiaknak. Ebben a történelem egyik legnagyobb hatású hamisítványa, Constantinus adománylevele is nagy szerepet játszott. A nyugati államokban elterjedté vált, hogy a Konstantinápolyban székelő uralkodókat nem a frank uralkodóknak fenntartott *Imperator Romanorum* (a rómaiak császára), hanem az *Imperator Graecorum*” (a görögök császára) címmel illették. Ezzel párhuzamosan a területet is Imperium Graecorum (a görögök birodalma), Graecia (Görögország), Terra Graecorum (a görögök földje) sőt akár az Imperium Constantinopolitanus (konstantinápolyi birodalom) néven nevezték. Ebből táplálkozhatott Wolf, aki újfajta megvilágításba akarta helyezni a történeteket. Az általa kitalált név egyébként az egykor Konstantinápoly helyén álló, jelentéktelen görög gyarmatváros, Büzantion (latinosan Byzantium) nevéből ered.”⁵²⁵

3.3. A latinajkú hódítókból görög-vlachok és latin-vlachok

A latinajkúak megjelenéséről a görög területeken Sztamatopouloszék ezt írják: „I. e. 167-ben, amikor Makedóniát elfoglalják a rómaiak, a helybéli görög lakosságot felhasználják a római állam közintézményeinél, a hadseregben és a határok őrzésénél, az északi barbár népek

⁵²² Stamatopoulos (2015), 13-14.

⁵²³ *Corpus* (1822).

⁵²⁴ Lásd Harmat (2015). V. ö. Szávoszt-Vass (2016).

⁵²⁵ Harmat (2015). Szávoszt-Vass Dániel azonban rámutat: Plethón filozófus sírkövén az szerepel, hogy bizánci, és volt két másik híres ókori bizánci is: „a csillagász Bizánci Epigenész, aki Kr. e. 200 körül élt, tehát ténylegesen Byzantion városából származott. Ugyanez a helyzet kortársával a nyelvész, kritikus Arisztophanésszal, aki ugyancsak 'valódi' bizánci volt.” (Szávoszt-Vass, 2016.)

támadásaitól tartva. A rómaiak nagy csodálattal tekintettek az erős Nagy Sándor-i makedón hadseregre, ezért önkénteseket toboroztak az elfoglalt területek rendfenntartása érdekében, a szabad közlekedés biztosítására az utakon és átkelőhelyeken, hágókon. Ily módon biztosítják a Római Birodalom átkelőhelyeinek védelmét. Érdekes megfigyelnünk, hogy a vlachok a Pindosz-hegylánc mentén és a Varnundasz-hegységben rendezkedtek be. Ebből arra következtethetünk, hogy a vlach népesség a rómaiak által odatelepített helyőrség lakosaiból származik. A római legionáriusok nyelve Walestől az Ibériai félszigeten át, a Balkánon és Egyiptomban is elterjedt. A népies latin nyelv fejlődésével és terjedésével alakulnak ki az újlatin nyelvek, mint az olasz, a spanyol, a francia, a portugál, a román, az isztroromán, a meglenoromán és az aromán (vagyis a görög vlachok által beszélt nyelv). Tudományosan elfogadott, hogy a mai görög vlachok görög és római telepések leszármazottai, de nem ellatinosodott dákok és kunok leszármazottai. A görög vlachok kétnyelvűek a hitéletben, az oktatásban, a magánjogban és a közügyek intézésében, születésüktől kezdve használják a görög nyelvet. Az újkorban ugyanezt a jelenséget figyelhetjük meg a diaszpórában élő makedovlachok esetében Közép-Kelet-Európában. A mai korban ugyanez történik az albán területeken élő vlachok esetében is, akik a görög területeken élő vlachokkal közös származásúak. A latin nyelv használata a balkáni térség népei között, valamint a görög területeken i. e. 167-ben kezdődik és i. u. 620-ig tart, amikor a Római Birodalom kettévált Kelet-római és Nyugat-római Birodalomra. Hangsúlyozandó, hogy a latin nyelv maradt az első és hivatalos nyelv a Bizánci Birodalomban egészen Iraklész császárig, a bizánci hadseregben pedig egészen a X. századig.”⁵²⁶

Rátérve a kérdésre, hogy kik a vlachok, a két Stamatopoulos így folytatja: „A vlach származását illetően nem egységes és soha nem is volt egységes nép. Felbukkanásuk óta latinajkú, római alattvalók. Ez a fő jellemzőjük, nem az etnikai származás. Egész Nyugat- és Kelet-Európában laktak vlachok azokon a területeken, melyek a Római Birodalomhoz tartoztak. A görög területeken stratégiaiilag fontos vidékeken voltak jelen (átkelőhelyeken, közutak mentén). A bizánci időben, 1259-ben a thesszáliai, epiroszi és makedóniai vlachok kinyilvánították, hogy ők ókori görögök és Achilleas leszármazottai. Ugyanabban az időben a dunai vlachok⁵²⁷ kunokkal, bolgárokkal keveredtek össze, semmi kapcsolatuk nem volt a görög vagy dalmáciai vlachokkal. A két nyelv részbeni hasonlósága abból adódott, hogy a déli, latinul beszélők északra vándoroltak, a mai Románia területére.”⁵²⁸ Ez a folyamat a Bizánci és az Oszmán Birodalom idején zajlott le. Tehát a latinajkú görögvlachok nem Dáciából származnak, hanem odaköltöztek. Az egyetlen, aki különböző információkat szolgáltat, Ioannisz Kekavmenosz, aki sikertelen hadjáratot folytatott a thesszáliai vlachok ellen a XI. században. Kekavmenosz művében a 'Stratigikonban' a vlachokat hitetleneknek és ravasznak mondja, barbár törzsnek titulálja, akik a Duna vidékéről jöttek ide. Ezeket az információkat veszi át sok későbbi krónikaíró is. Ezt a forrást azonban nem tekinthetjük hitelesnek, hiszen egy magalázott és vereséget szenvedett tábornoktól származik – állítja Tamás Lajos magyar kutató, aki 1936-ban a következőket írja: 'ha egy tiszta információt szeretnél kapni Kekavmenosz írásából, akkor a lehetetlent kívánod'. Kekavmenosz véleményét, miszerint a vlachok a Duna vidékéről jöttek, kiváló román történészek is tagadják, mint például T. Papahagi, A. Sacrdoteanu, Cicerone Poghire és Petre Nas-turei.”⁵²⁹

⁵²⁶ Stamatopoulos (2015), 19-20.

⁵²⁷ Nyilvánvalóan az Al-Dunáról van szó.

⁵²⁸ „A vlach nyelv a négy újlatin nyelv egyike, amit a Balkánon a latinajkúak használtak. Amikor a vlach nyelvről beszélünk (neologizmusok: aromun, arman, kucovlach), melyeket a Dél-Balkánon beszéltek, akkor az összes szóbeli nyelvjárást értjük alatta. Az a nyelv a mai napig csak szóbeli. Nyelvészek szerint a vlach nyelv az összes vlach dialektust magában foglalja, de nem homogén és jellemző rá az írásbeliség hiánya.” (Stamatopoulos, 2015. 20.)

⁵²⁹ Stamatopoulos (2015), 18.

Kekavmenoszról ismert, hogy grúz-örmény származású és egy görög herceg unokája, és apósa Larissa ura Nikulitzas Delphinas volt, aki 1066-ban részt vett a Vlach-lázadásban.⁵³⁰ Ezért mégsem mondható tájékozatlannak, csakhogy Sztamatopouloszék elfeledték azokat az iménti adataikat Kevkamenosz állításával kapcsolatba hozni, hogy a déli területeken a vlach népesség a rómaiak által odatelepített helyőrség lakosaiból származik, a görög vlachok görög és római telepések leszármazottai, kétnyelvűek, ami megfigyelhető Közép-Kelet-Európában élő makedovlachok esetében is, és egész Nyugat- és Kelet-Európában laktak vlachok azokon a területeken, melyek a Római Birodalomhoz tartoztak. Azaz a Duna csak a mai Romániával kapcsolatban jelenti az Al-Dunát, az előbbieket fényében Kekavmenosz nyugodtan írhat annak fentebbi szakaszairól.

3.4. A vlachok szereplése az Oszmán Birodalomban és annak hanyatlásakor

A vlachok sorsa az Oszmán Birodalom korában kedvezően alakult: „Bizánc eleste után, az Oszmán Birodalom idejében a pindoszi vlachok, akik az átkelőhelyeken éltek, elismerik a szultán uralmát, a szultán pedig előjogokat biztosít számukra, melyeket senki nem sérthetett meg. Fegyverhasználatot kapnak, önigazgatási szabadsággal bírnak, a török hadseregnek tilos volt beavatkozni ezeken a területeken: a Valinte Szultana intézményéhez tartoznak, kevés adót fizetnek, török tisztviselő nem bíraskodhatott az ügyeikben. Zavartalanul hozzák létre állatellenyészési egyesületeiket (görög nyelven az ún. celingátokat), továbbá (a hajdúvárosok jogállásához hasonlító) armatolikit, de ezzel párhuzamosan az új környezetben is folytatják korábbi tevékenységüket, mint hajcsárok, kézművesek és kereskedők. 1850-ig senki sem vitatja a vlachok görögséghez való tartozását. Az oszmán állam is statisztikailag a Dél-Balkánon élő vlachokat a görögökhöz számolja és Romeosznak titulálja. A vlachok a görög nemzet történetében, mint meggyőződéses harcosok szerepelnek, a nemzet ügyeiért folyó harcokban élen jártak, legyen szó a szülőföldjükről vagy arról a területről, ahová kivándoroltak. A XV–XVIII. században jelentős gazdasági központokban széleskörű vlach településhálózat jön létre Epiruszban: Metszovó, Kallaritesz, Laisza és Vovusza; Kelet-Zagoriban: Szirakó, Malakaszi, Furka; Észak-Epiruszban: Avlonasz, Verati, Kavaia, Fieri és a sokat emlegetett Moszhopolisz vagy Voszkopoli, mely a mai Korica közelében található.”⁵³¹

Részletezik is a makedovlachok életét ebből az időből: „Moszhopolisz lakosainak száma eléri a 60.000-et, 22 orthodox templommal rendelkeznek, itt alakul a híres Új Akadémia és az első görög nyomda (a konstantinápolyi után), mely 1730-ban görög nyelvű könyveket ad ki. Mindezeket figyelembe véve Moszhopoliszt 'Északi Athénak' nevezték. Moszhopolisztól keletre és délre is találhatók virágzó vlach kisvárosok, mint Szzipiszka és Langa, Nica, Gabrova vagy Nikolica, Linotopi, Fraszeri, Darda és Grammoszta. Északnyugat-Makedóniában pedig Ahrida (ma: Ohrid), Sztrunga, Alsó- és Felső-Beala; Délnyugat-Makedóniában Grevena, Avdella, Szamarina, Perivoli, Szmixi és Krania; Thesszáliában Elaszszona, Tirnavosz, Caricani és az olimposzi Livadi; az északi hágókon, ahol az őrség volt, Zigosz, Fangovimto, Piszoderi, Diavato, Gopeszi, Miloviszta, Kliszura, Neveszka és még sok más helyen. Az ezen településekről kivándorló grekovlachok jelentős közösséget, hitközséget alapítanak Pest-Budán és Bécsben, illetve sok magyar városban. A XVI. század végén, egészen a XVIII. századig, a kereskedelem fejlődésével sok grekovlach vándorol ki Oroszországba, Magyarországra, Ausztriába, Szerbiába, a mai Németországba, Hollandiába, Egyiptomba, Olaszországba, Franciaországba, valamint Duna-menti fejedelemségekbe: Munténiába és Moldovába, melyek akkor fél-autonóm államok voltak,⁵³² később, 1859-ben egyesültek, létre hozván a modern Romániát.⁵³³

⁵³⁰ Az adatok forrása: Mango (2002).

⁵³¹ Stamatopoulos (2015), 21.

⁵³² Az Oszmán Birodalom keretén belül.

⁵³³ Valójában 1862-ben jött létre Románia az Oszmán Birodalom keretében, viszonylag nagyfokú autonómiával.

A legjelentősebb görögvlach központ az akkori korban kétségtelenül Moszhopolisz volt. 1721-től kezdődően majdnem fél évszázadon át, egészen 1761-ig nagy kereskedelmi, gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésen megy keresztül. Ebben az időszakban jelentős szerepet tölt be a Balkánon és a tágas európai régióban. Iskolákat hoznak létre, ahol a kor kiemelkedő tudósai tanítanak, mint Szevasztosz Leontiadész Kasztóriából, Grigoriosz Konsztantinidisz szerzetes, a későbbi dirrahiói (ma: Dürres, Albánia) metropolita, Daniil Moszhopolitisz, illetve Theodorosz Kavaliotisz. Nagy jelentőségű a moszhopoliszi nyomda nemcsak a görögök számára, hanem a környéken lakó azonos hitű orthodox szlávoknak is, bizonyítván a kulturális virágzást és a város nagy befolyását. Moszhopoliszban a lakók többsége vlach, de görög identitású.⁵³⁴ Vlach és görög nyelven beszélnek, de csak görögül írnak.⁵³⁵ Gyermekeik görög műveltségét biztosítják. Görög-albán-vlach szótárakat szerkesztenek, hogy segítsék a görög nyelv elsajátítását és a görög kultúra terjesztését. Moszhopolisz gazdasági ereje abban is megmutatkozik, hogy nemcsak régi templomokat renovál, hanem egy sor újat is épít. A szertartás görög nyelven történik, ez bizonyítja vallási érzületüket és görög orientációjukat. A feliratok a szépséges moszhopoliszi templomokban görög nyelvűek, ezzel bizonyítják görög identitásukat, hovatartozásukat. A két moszhopoliszi katasztrófa (1769 és 1788)⁵³⁶ után belföldi elvándorlási hullám következik végleges letelepedéssel makedóniai városokban, mint Sziatiszta, Kozani, Vlaszti, Monasztiri (ma: Bitola, FYROM⁵³⁷), Szelica, Hrupisztan, Lehovo, Neveszkan, Szervia, Kliszura és mások.”⁵³⁸

A görög lakta területeken más elnevezések is voltak a vlachoknál, illetve a vlachokra: „Kucovlachok”, amely „politikai-földrajzi tartalommal bíró elnevezés. Az összetett megnevezés a török 'Kütsük Valahi' (Kis Vlachia) kifejezésből ered, a törökök így nevezték Thesszáliát, megkülönböztetve azt a 'Büjük Valahiként' nevezett dunai Nagy Valachiától”. És: „Cincárok”, amely „elnevezéssel váltak ismertté a XVIII–XIX. században szerb területeken, a görög diaszpóra által alapított kolóniákban élő vlachok, akik görög területekről kerültek Közép-Kelet-Európába. Egyes vélemények szerint a megnevezés a latin quinquariusból ered (quinque = öt, vlachul cinci). Ez arra utal, hogy a hajdani, dicső, makedón harcosoknak, a penteoszoknak a leszármazottai, akik a római ötödik légióban szolgáltak. Dobossy István kihangsúlyozza, hogy Magyarországon a makedóniai kereskedőket cincár elnevezéssel egyetlen hivatalos birodalmi irat sem említi.”⁵³⁹

Konstantinápoly eleste után „a Porta görög fanariótákat helyez fejedelmeknek Moldvába és Havasalföldre. Félig-meddig független rendszert biztosít nekik az Oszmán birodalmon belül. Havasalföld és Moldva (1859-től az újkori Románia)⁵⁴⁰ területére sok görögvlach érkezik a Dél-Balkánról, akik kitűnnek tevékenységükkel.⁵⁴¹ Vlach gazdasági minisztere is lesz az országnak Meneláosz Germánisz bukaresti egyetemi tanár személyében. A Legfelsőbb bíróság

⁵³⁴ Mi is mondhatjuk, hogy a Magyar Királyságban lakó nem magyar nyelvűek identitása magyar.

⁵³⁵ Nálunk pedig a latin írás kapcsolt össze minden nemzetiséget.

⁵³⁶ „A XVIII. században a Balkánon már sok helyen megjelent az autonóm városközösség, ilyen volt a jellegzetes vlach–görög–szláv–albán kereskedőváros: Moszkopolisz és Krusevó. – Moszkopolisz 40.000 fős város volt, de az albánok 1769-ben és 1788-ban felpredálták, mert a városlakók támogatták az Orlov-expedíciót.” (Demeter, 2013, 95.) V. ö. V. Molnár (2013). Ekkor már megjelent az orosz nagyhatalmi érdek a Balkánon.

⁵³⁷ „The Former Yugoslav Republic of Macedonia”, rövidítve FYROM. Jelentése: „A Korábbi Jugoszláviai Macedón Köztársaság”. (Macedóniát, az egykori jugoszláv tagköztársaságot hivatalos neve, mivel Görögország, északi szomszédja 1991-es függetlensége óta nem ismeri el ezt a nevet, mert Macedóniát Görögország északi részének tartja, Észak-Macedóniának javasolja hívni. A macedónok északon élő görögök, és nem a vitatott nevű ország – szláv – lakosai. Görögország fél ezeknek a névazonosságra hivatkozó területi követelésétől. A kérdés a napokban eldőlt, amikor népszavazáson az Észak-Macedónia név nyert.)

⁵³⁸ Stamatopoulos (2015), 21-22.

⁵³⁹ Stamatopoulos (2015), 14.

⁵⁴⁰ Valójában 1862-től.

⁵⁴¹ Ezzel összefüggésben a két Stamatopoulos figyelmeztet a görögök igen korai megjelenésére a későbbi román fejedelemségek területén: „A görögök megjelenése a mai román területeken egészen az ókorra tehető. A milétosziak már az i. e. VII. században az Ister folyó (mai Duna) torkolatánál felépítik Isztria városát, ahol Zeus,

ügyésze, Adam Logasz szintén Blaciból származott. A Germánisz család másik ága Szerbiában játszik különleges szerepet. Az Észak-Epiruszban, Hohatovában nagy görög mecénás, a kiváló görög műveltségű Aposztolosz Arszákisz 1822-1828 között titkára volt Grigorisz Ghikásznak, Havasalföld (Havaselve) fejedelmének, a fejedelemségek egyesülése után tíz éven keresztül országgyűlési képviselő, és 1860-62 között Románia külügyminisztere. Korábban 1812-ben a kasztóriai Athanasziosz Hrisztopoulosz, az egyik legnagyobb görög lírai költő Havaselve igazságügyminisztere lett. Testvérével, Kiriakosszal együtt megalkotják a Polgári törvénykönyvet, melyet mindkét fejedelemségben használtak, amelyek később egyesülésükkel létrehozták Romániát. A Philiki Hetéria tagja, az 1821-es forradalomban Alexandrosz Ypszilantisz tanácsadója. Szintén a Philiki Hetéria tagja Moldvában Konsztantinosz Belliosz, aki Linotópiból származott. Kastélyában, Iasiban (Jászvásárhely) vendégül látta Alexandrosz Ypszilantiszt. A későbbiek során Bécsben kitűnik, bárónak nevezik ki, majd idővel Görögország nagy mecénásai között tartják számon. Közismert, hogy Konsztantinosz Zappasz, nagy terjedelmű havasalföldi földjeit Görögországnak adományozta. A román kormány megtagadja ennek teljesítését arra hivatkozva, hogy azzal 'Románián belül egy második görög állam jönne létre'. A vlachok kapcsolata a modern Romániával szakmai és gazdasági tevékenységükből fakad, függetlenül a származásuktól. A Dél-Balkán szegény és hegyes vidékéről származó emberek utaznak a Dunamenti országokba, hogy kereskedjenek, kihasználva a föld gazdagságát és azt aényt, hogy a görög származású fejedelmek védelmet nyújtanak számukra. Ezeken a területeken virágzó görög kolóniák létesülnek, melyek az arisztokráciát jelentik a szellemi és kulturális életben, illetve a gazdaságban. Innen indul a görög forradalom az Oszmán Birodalom ellen, itt van a Philiki Hetériának a legtöbb tagja. Ők láznak fel az elsők között, amikor a forradalom kezdődik. Makedóniából sietnek Alexandrosz Ypszilantisz segítségére a fejedelemségekbe, és a Secu kolostorban a fejedelem görögvlach tábornokai Georgakis Olímposz (az olimposzi Livadiból) és Jannis Farmakis (a makedóniai Bláciból) halálukig küzdenek a török ellen. 1853-ban a román Ivan Radulescu és Dimitrie Bolinteanu Ohrid és Pindosz területeit látogatják meg. Reszet pasa nagy vendégszeretettel fogadja őket, hogy 'a magasságos Porta parancsára minden erővel támogassa őket'. Visszatérve Romániába azt írták, hogy megtalálták 'elveszett testvéreiket, akikről 1500 évig nem tudtak, és egészen a Peloponnészoszig terjeszkedtek'. Radulescu francia nyelven kiadja az 'Egy számkivetett álma' című könyvét, ahol többek között azt írja a görög forradalom hőseiről, hogy egy részük román, mint az epiruszi Szuliból származó Markosz Bocárisz, Forosz Tzavellasz, vagy az akarnaniai Theodorálisz Grivász. A görögök határvidékét a Tainarosz hegyfokig korlátozza és forró üdvözlését küldi a görög forradalom hőseinek, akiket 'makedóniai románoknak' nevez. Napjaink román propagandája ma is románként tekint a makedóniai vlachokra. Az akkor létrejött Románia egy olyan állam volt, melynek nem volt számottevő történelmi hagyománya, így kapaszkodókat keresett. Az ország politikai és szellemi életében szélsőséges nacionalizmus uralkodik, így nem csoda, hogy Radulescu és Bolinteanu szózatai termő talajra találnak. Ezen elvek alapján 1860-ban megalakul Bukarestben a Makedoromán Társaság, mely a mai napig tevékenykedik azzal a nemzeti küldetéssel, hogy felvilágosítsa a dél-balkáni vlachokat román származásukról. Akkor azt is hangoztatták, hogy Romániához kell tartoznia Makedóniának, Thesszáliának, Epirusznak és Albániának. A román kormány egyoldalúan lefoglalja az Ökumenikus Patriarchátus óriási romániai ingatlanvagyó-

Apollón, Hermész, Demeter és más görög istenek templomainak romjait találták meg. Az isztriai múzeum összes felirata görög nyelvű. Ők építették Tomis várost, a mai Constancát. Az i. e. VI. században a milétosziak építik Callatis várost, a mai Mangaliát. Más fontos gyarmatvárosok voltak Aigissos (Tulcea), Axioupoli (Csernavoda), ezek a városok alkották a 'Görög közösséget', intézményeik székhelye Tomis (Constanca) város volt. Folyamatosan görög hajók érkeztek a tenger melletti városokba is, minek következményeként sok görög le is telepedett ezeken a helyeken." (Stamatopoulos, 2015. 38.) Ne feledjük ugyanakkor, hogy már Milétosz is kis-ázsiai görög gyarmat volt, amely tehát további telepeket hozott létre itt.

nát, anélkül, hogy bármikor elismerte volna kártérítési kötelezettségét. Szorgalmazza, hogy írják össze Délkelet-Európa összes vlach származású lakosát az ókori Dacia területéről, azt a benyomást keltve, hogy élnek románok az ország határain kívül is. Az 1860-as törvénnyel szabályozzák és rendszerezik a román nemzeti nyelvet. Az újonnan alakult román állam a nemzeti nyelvben a latin ábécét használja és nem fonetikusán, hanem etimológiai, ideológiai szempontok szerint (a latin és nem a szláv örökséget bizonyítandó).⁵⁴²

3.5. A románosítás: görögtelenítés melletti latinosítás

Mármost a vlach probléma kezdete a magyar-lakta területeken az, hogy „az újkori román állam törekvése széles és mély alapon nyugvó nemzeti történelem létrehozására egy mesterséges problémát is szül, mely az összes vlach közösség etnológiai hovatartozását érinti, legyen az görögországi vlach (a fentiekben vázoltuk az elnevezéseket) vagy olyan vlach csoport, mely Dél-Kelet-Európában él, vagyis a mai Szerbia és Horvátország területén. Az erdélyi román nacionalisták önkényesen azt az elméletet vallották, hogy a teljes vlach lakosság román, mely Dél-Kelet-Európában él, mivel a vlach dialektusok eredete ezeken a területeken latin. Ebből kiindulva a román nacionalisták számára a vlach elnevezés egyenértékű az újkori román elnevezéssel (ez a fogalom a XIX. század első felében keletkezett és Dél-Kelet-Európában használták). Ez a vélemény tükrözi az újkori román állam ideológiai keretét és politikai programját. A XIX. században használt retorikát a jelen időszak román történetírása mesterségesen áthozza a mai korba, így módon több ezer tanulmány keletkezett a vlachok eredetét illetően. Ez a megközelítés azonban tudományosan nem ad választ egy magától értetődő kérdésre, kik is a vlachok. Az identitás kérdése mindig összetettebb, mint a nacionalista szóbeszéd és írás. Elég, ha adott esetben és ebben az összefüggésben megemlítjük a kizárólag görög nyelvű fanarióta családok tevékenységét a Duna-menti fejedelemségekben. Tevékenységük során a legújabb kori történelemben román identitást alakítottak ki (pl. Cantacuzino, Filitis, Iliadis, Pancos Maximou családok, stb). Ez azért történhetett, mert az identitást egysikúán nem lehet meghatározni, hiszen a nemzeti hovatartozás nem csak a származástól függ. Összetettebb folyamatról van szó. Figyelembe kell vennünk a gazdasági és társadalmi változások szerepét is. Ebben az összefüggésben Niciákosz Vaszilis néprajztudós elsősorban a kereskedőrétegek és egy sajátos értelmiségi kör szerepét hangsúlyozza, akik munkásságának eredményeként görög identitás alakult ki számos vlach közösségben. A görög területekről Közép-Kelet-Európába érkező vlach diaszpóra esetén észrevehető, hogy a nemzeti identitás adott és domináns. Eltérés akkor mutatkozik, amikor külső behatások érik őket.”⁵⁴³

Ebből az alaphelyzetből indul tehát a makedovlachok vagy grekovlachok történetének az a fordulatos küzdelme, amely ismeretlen az európai, de a magyar közvélemény előtt is, hogy miként kísérelte meg őket románná tenni az egész Balkánon a modern nagyhatalmak által támogatott, majdhogynem mozgalom szintre emelt, románná tevő, beolvasztó törekvés, cél és eljárás.⁵⁴⁴ Ami ugyanakkor görögtelenítést is jelentett, még a visszafelé tekintésben is, azaz a Kelet-római Birodalomnak, akkori saját nevén Romániának nem a görög, hanem a latin hagyományait és a latinos nyelvet erőltették rá a térségre. Mert egyébként a valóságban az újkori Moldvát és Havasalföldet is a görögség vezette,⁵⁴⁵ ott a görög nyelv és kultúra meghatározó

⁵⁴² Stamatopoulos (2015), 38–40.

⁵⁴³ Stamatopoulos (2015), 15–16.

⁵⁴⁴ Ennek megfelelően az akkori helyzetet rögzítő Hubert Jaillot-féle térképen (Jaillot, 1696.) már *Valachie* fejedelemsége szerepel Havasalföld helyén és *Moldavie* fejedelemsége Moldva és Besszarábia helyén. Tőlük, azaz a Dunától délre a Romelia Beglerbégységben *Bulgarie* (Dobrudzsában is) a Balkán hegységig, és attól délre az Égei-tengerig még **Romanie** nyugat felé Macedóniáig és kelet felé a Fekete-tengerig.

⁵⁴⁵ Mivel többségében Konstantinápoly Fanar nevű negyedéből vándoroltak ki, fanariótáknak hívták őket.

volt, és még az egyesülésük után is.⁵⁴⁶ És ha az egész Balkánra nem is sikerült kiterjeszteni valamiféle újonnan kelet-rómaiságot a román nemzetnév alá besorolva minden nemzetiséget, végül 1920-tól a Magyar Királyság jelentős területeinek az újkori Romániához csatolásával mégis életképesse próbálták tenni ezt a román állami kísérletet. S hogy kik vezényelték mind-
ezt? Arra egyelőre elegendő azt mondani, hogy azok, akik a megszűnt Nyugat-római Birodalom örököseinek, felélesztőinek tartva magukat, saját elviségüket, hamis rómaiságukat, és az ebből levezetett felsőbbbségüket akarták érvényesíteni a Balkánon is. S hogy miért nem sikerülhetett virágzóvá, 'keleti Svájccá' válnia ennek az új alakulatnak száz év alatt se, annak okát kutatjuk itt tehát.

A vlachok történetéről „általánosságban elmondható: annak ellenére, hogy nem elkerülhetők a csatározások a vlach közép-európai értelmiségiek és a küldő országok között a nemzeti hovatartozást illetően, a makedovlachok döntő többsége a görögséget választja, ahogyan Rigasz Valentinisz esetében is látható ez, s ugyanezt tették a Moszhopoliszból származó Konsztantinosz Ukutasz, Theodorosz Kavaliotisz és Daniel Moszhopolitisz is a XVIII. század végén. Csekély a száma azoknak, akik egy sajátos nyelvi 'nacionalizmust' támogatnak (Roziász 1808, Boiatzisz 1813), propagálják a latin ábécét és a román nyelv közös nyelvként történő bevezetését. Ez a választás kizárólag a román nemzeti mozgalom megjelenésével merült fel. A közismert román propaganda részeként a Dél-Balkánon autonóm vlach mozgalom indítását szorgalmazták.”⁵⁴⁷

A két Stamatopoulos kutatási forrásairól megtudjuk, hogy „speciálisan ezzel a témával, tehát a dél-balkáni vlachokkal, akiket a XVIII-XIX. században makedovlachokként ismertek, Olga Kaciardi professzornő foglalkozik.”⁵⁴⁸ Ő a történelmi források kiváló ismerőjeként megfigyelte, hogy a XVIII. században Erdélybe betelepülők csak a görögökkel együtt alapítanak kolóniákat. A következőket mondja: 'Érdekes az egész vitának a kerete, mely a makedovlachok kereskedelmi szerepéről szól a Balkán déli részén és Közép-Európában. Növekvő probléma az identitásukkal kapcsolatban merül fel, mindenekelőtt az általuk beszélt aromin nyelv miatt. A tények ismeretében elmondható, hogy letelepedésük korai szakaszában az Erdélyben lévő városok helyi lakossága, aki hasonló nyelvjárást beszélt, nem támogatta a kereskedelmi kompániák létrehozásában őket. Visszamenőleges viták a vlach identitásról később, a XIX. században keletkeztek, amikor az úgynevezett kucovlach kérdés aktuális politikai kérdésként szerepelt a román állam részéről, továbbá az Oszmán Birodalom széthullása után létrejött államok nacionalizmusában.’⁵⁴⁹ Egyedi esetek azok a makedovlach eredetű családok (például Saguna, Godzsú, Rozia), akik a XIX. században jelennek meg a magyar területeken és részt vesznek a román nemzeti mozgalomban. Ők eltérnek a makedovlach magatartási kódextól. Személyes döntéseik a gazdasági érdekek figyelembevételével alakulnak (Andrei Saguna nagyapja és apja uniták – görögkatolikusok – lesznek kereskedelmi-gazdasági érdekből) vagy helybeliekkel kötött vegyesházasságokkal magyarázhatók (pl. a Godzsuk vagy az első generációs orvos, Rozia unita – görögkatolikus – nőt vett feleségül). A XVIII. század végén, a XIX. század elején egyes makedovlach származású családok (pl. Saguna, Godzsú, Rozia) tagjai lettek az unita (görögkatolikus) egyháznak, illetve a román nemzeti mozgalomnak vagy mindkettőnek. A kettő ugyanis szorosan összefüggött, határai nehezen láthatók, sőt alig kivehetők az akkori Magyarországon. Ezek a családok rokoni kapcsolatokat ápolnak a görög orthodox közösség tagjaival. A pesti greko-makedoclach egyházközség részéről ellenreakciók fordultak elő, mert ők görög identitásúaknak tartották magukat.”⁵⁵⁰

⁵⁴⁶ Lásd Borsi-Kálmán (1992).

⁵⁴⁷ Stamatopoulos (2015), 16.

⁵⁴⁸ Prof. Dr. Olga Katsiardi-Hering Faculty of History and Archeology University of Athens.

⁵⁴⁹ V. ö. Katsiardi-Hering (2017).

⁵⁵⁰ Stamatopoulos (2015), 16-17.

3.6. Románosítás mítoszgyártással, pénzzel, átneveléssel és diplomáciai nyomással

„A fent leírtakból érthetővé válik, hogy a makedovlachok magukat nemzetileg idegennek tekintik a románokhoz képest. A társadalmi és gazdasági szempontok miatti elkülönülés származási mítoszok kitalálását generálja, annak érdekében, hogy a nemzeti hovatartozást igazolni tudják. A XIX. századtól, az egységes román állam megalakulásától kezdődően ez a 'mítoszgyártó' mozgalom a hivatalos politika része lett, az elméleteket kiterjesztik az egész Dél-Balkán területére. A román hatóságok saját elmondása szerint e téren csekély eredményt értek el a próbálkozók, hiszen bizonyítható volt, hogy az érdekeltek személyes gazdasági haszont reméltek a lépéstől.”⁵⁵¹ A balkáni románosítás kísérletét és gyakorlatát ennek az ideológiának a jegyében indították és pénzelték tehát.

Az Epiruszban és Makedóniában kifejtett román propagandáról a két Stamatopoulos a következőket mondja: „1865-ben megfigyelhető a románok azon törekvése, hogy faji rokonságot bizonyítsanak a románok és görögországi vlachok között. Ehhez hozzátartozik Aposztolosz Margaritisz görög tanító tevékenysége, aki a makedóniai Vlasztiból származik. Ő és családja is elfogadja a görög katolicizmust, az Uniót, annak érdekében, hogy megnyerje a római pápa és a szerzetesek támogatását. Margaritisz először görög nyelvű iskolákban tanít a kasztóriai Koriszszoszban, majd románul székhelyén, Vlachokliszurában. Az oszmán uralom idején a román iskolák felügyelője lesz Rumeli vilajetben, így válik a román propaganda fizetett aktivistájává. Mint a román eszme apostola tevékenykedik a vlachok között; sok román hivatalos személyt és gazdag embert meggyőz, hogy pénzükkel támogassák a görög vlachok meggyőzését a románokkal való rokoni kapcsolatról. Szervezete tömérdek pénzzel rendelkezik, mely a román állami költségvetésből származott, nagyrészt a sok egyházi ingatlanból, melyek régebben az Ajosz Orosz monostoraihoz tartoztak, míg 1859 és 1864 között Cuza fejedelem el nem kobozta őket. Margaritisz nagy pénzügyi támogatással tér vissza Vlachokliszurába, és itt az első román iskola működtetésébe kezd. Ez Romániában lelkesedést vált ki, nem úgy Görögországban. 1864-ben maga a pátriarcha fordul Kliszura lakóihoz, hogy zárassák be az iskolát és kergessék el Margiritiszt. Mivel azonban Margaritisz klientúrát épített ki maga köré, a város tiltakozott a pátriarcha felhívása ellen. Azonban a pátriárka unszolására a törökök végül bezáratják az iskolát, letartóztatják Margiritiszt és Konstantinápolyba viszik. 1867-ben tér vissza Kliszurába török engedéllyel, és saját lakásán kezd magániskolát működtetni. Ugyanebben az évben a Keleti Pindoszban lévő Avdella községben felkérlik, hogy működtesse az ottani román iskolát. A helyzet viharosan változik. 1877-ben Margiritiszt kinevezik az Oszmán Birodalmon belül működő román iskolák felügyelőjévé. 1880-ban 24 román iskola működik, Krusevacban egy félig-meddig gimnázium, Monasztiriban (ma: Bitola) pedig egy gimnázium. 1892-ben a románok a Szultán engedélyével úgy határoznak, hogy két püspökséget hoznak létre, egyet Janninában, a másikat pedig Monasztiriben. E törekvés kudarcba fulladt. Ezt követően Margiritisz munkatársakat toboroz, akiket tanítóknak nevez ki a mondvacsinált iskolákhoz. Makedóniában és Epiruszban újabb iskolák és templomok létesítését szorgalmazza a 'kucovlach' románoknak. A legszegényebb rétegekből sorakoztat maga mellé pártfogókat, védőszárnya alá veszi gyerekeiket, élelmezi és taníttatja őket, anyagi támogatásban részesíti őket, szüleiknek segélyeket ad, annak érdekében, hogy mozgalmának résztvevőivé tegye őket. Minden olyan család, aki egy gyermeket küldött a román iskolába, havi egy török aranylírát kapott. Ez az összeg biztosította egy paraszti család napi szükségleteit. A tanulók szintén ingyen ruházkodást és ellátást kaptak. A válságban sok szülő csak a segély miatt beíratta gyermekét a román iskolába. A görögvlachok, mintha egy titkos egyezséget fogadtak volna, az akkori időknek megfelelő taktikához folyamodva társadalmi elszigeteltségre ítélték a romanizálódó vlachokat, legyen az akár rokon vagy barát. Egy-

⁵⁵¹ Stamatopoulos (2015), 18.

idejűleg a Margaritisz-féle szervezet a román állam területére is kiterjeszti a korrupciót, a költségvetésből elvett pénzforrásokból a diaszpórában élő román közösségek részére iskolák és templomok építését ígérte. A pénzek ellenőrzése, elszámolása hiányos volt. Egymás után épültek az új iskolák, a tanítók magas fizetésben részesültek, tanulók azonban kevesen voltak. Természetesen az embereket nem tudták becsapni, a Dél-Balkán vlach népességét mély görög nemzeti öntudat jellemezte. 1889-től a román propaganda olyan új szakemberekkel rendelkezett, akik a bukaresti egyetem legelső ösztöndíjasai közül kerültek ki. Őket az osztrák diplomácia, a római katolikusok, a bolgár exarchátus, az albán nacionalisták és a török kormány is védelmébe vette. Ez hozzásegítette őket a nagyszabású tevékenységhez. Törökország görögellenes politikáját fejezi ki Halil Rafat pasa nagyvezír tevékenysége, aki előzőleg Monasztiri helytartója volt. A román propaganda lelkes támogatójaként védelmezte annak tagjait és híveit, megfelelő népelemnek tartotta őket a görögség számának csökkentéséhez. A későbbiek során hasonló politikát folytat Halmi Pasa is. Folyamatosan petíciókat írnak és küldenek szét az Ökumenikus Patriarchátushoz, kérve, hogy az iskolákban és a görög templomokban vezessék be a román nyelvet, illetve nevezzenek ki román püspököt Monasztiriba, s az epiruszi román vlach egyházközösségeket helyezték annak fennhatósága alá. A Patriarchátus e kéréseket megtagadta. Ebben az időszakban olyan jelenetekre került sor, melyekkel zavarni akarták a görög templomok liturgiarendjét: a román propaganda által megbízott személyek a liturgia idején a kántorokhoz mentek és románul akartak kántálni, de a görögvlachok azonnal elszigetelték őket. Ilyen jelenetek többször előfordultak. A török állam elnőzte ezeket, az volt a céljuk, hogy elfoglalják a felszentelt templomokat és bebizonyítsák a görögvlach egyházközösségekben a román nyelv szükségességét. Olyan templom létesítése, melyre az Ökumenikus Patriarchátus nem adott engedélyt, szabályellenes volt. A továbbiakban a román propaganda egyes személyek megvásárlásához, korrumpálásához folyamodott, sokszor sikerrel. Papokat állított maga mellé, annak ellenére, hogy a metropoliták kizárták őket a papi hivatásból. Ezt az erkölcsi hanyatlást hivatott bizonyítani az alábbi eset: Antimoszt (1892–1895 között), a volt Preszpai és Ohridi metropolitát az Ökumenikus Patriarchátus idős korára tekintettel visszahívta Fanariba, s egyházmegye nélkül, nehéz anyagi körülmények között élt. Margaritisz felismeri ezt a helyzetet és 500.000 frankot ajánl neki cserébe azért, hogy szakadjon el a Patriarchátustól. Antimosz illegálisan lebonyolítja az első misét Galataszban, az egyházi szabályok mellőzésével, de a Szultán engedélyével (irade) rendelkezve. A hivatalos Románia nagy sikernek tekintette ezt. Ám a siker nem tartott sokáig, Antimosz megbánta tettét, visszatért a Patriarchátushoz, bocsánatért esedezett és azt meg is kapta. A román propaganda esetenkénti sikerei ellenére a Margaritisz-féle alapítvány összeomlott, mert nem rendelkezett erős alapokkal. Voltak tanítói, gazdasági eszközei, de a vlachok döntő többsége nem az ő oldalán állt. A propaganda sikertelenségét jellemzi az a cikk, melyet Lecanta Lazarescu, a 'Balkán' folyóirat igazgatója fogalmazott meg. Ő, mint a görög területeken lévő román iskolák főfelügyelője azt írja: 'Elegendő meglátogatnia valakinek Makedóniát, hogy meggyőződjön arról, hogy a vlach lakosság döntő része – kivéve egy pár, általunk fizetett szervezetet – görög identitású, mind gondolkodásilag és érzelmileg, annak ellenére, hogy 40 éven keresztül ellenpropagandát fejtettünk ki. A vlachok, sokszor kétségbeeső körülmények közepette is megőrizték nemzetiségüket és nyelvüket a Görög Egyház segítségével. E lakosság, mely eladásra váró birkanyájhoz hasonlítható, rögeszmeként védelmezi nemzeti identitását és mindig a Görög Királysághoz fordul segítségért.' Lecanta, aki 10 éven keresztül a janninai román iskola igazgatója volt, és felügyelője a Makedóniában lévő iskoláknak, 1901-ben memorandumot intéz a román oktatási miniszterhez, Harethez, melyben az alábbiakat írja: 'Mindaz, amit makedóniai romanizmusnak hívunk, csak olyan személyekből álló csoport, akik pénzt, segélyeket kapnak tőlünk. A vlachok a falvakban jószívuén fogadnak minket, mindaddig, míg meg nem tudják jövetelünk célját. Ha megtudják, hogy a román propaganda küldött minket, elüldöznek, mint ha leprások lennénk. Román nyelv nem létezik. Akikről úgy gondoljuk, hogy román érzelműek, nem meggyőződésből teszik, nem szívből-lélekből, hanem anyagi érdekből.

Ha ez hiányzik, akkor eltűnik a romanizmus érzelmi köre, mely rövid ideig és mesterségesen jelent meg.’ Amikor ezen tényeket Bukarestben megtudják, lázadásokra és kormányellenes tüntetésekre kerül sor. Az egyetemisták küldöttsége követeli a román oktatási minisztertől, hogy vessen véget Margiritisz tevékenységének, aki a román állam terhére mesés vagyonna tette szert. Ez a fejlemény arra készítette a kormányt, hogy gazdasági intézkedéseket fogantasson, megkurtította az 1901–1902-es költségvetést a propagandacélokat illetően. Ezzel a határozattal sok iskola megszűnik Makedóniában és Epiruszban. Margiritiszt leváltják. Az oktatásügyek felelőse, Haret miniszter nagy terjedelmű memorandumot intéz Károly királyhoz, aki parlamenti felszólalásában súlyos sikertelenségnek értékeli a román propagandát. Hangsúlyozta, hogy mesterséges eszközökkel akarják plántálni a román identitást a makedóniai vlachokba. Ebben az összefüggésben meg kell említeni a kimagasló román történész, Nicolae Jorga, a iasi-i egyetem tanárának véleményét ’A román nép története’ című művében: ’a kucovlach nyelvjárást nagy nehézséggel vagy egyáltalán nem értik meg a románok. A két nyelvjárás, mint két önálló nyelv, teljesen különbözik egymástól. Egy bukaresti román nem tudja megértetni magát egy makedóniai kucovlachhal. A gazdagok és műveltek görögnek tartják magukat. Ezeknek a derék, jóra való embereknek a román nyelv majdnem teljesen idegennek tűnik, azt csak az iskolában tanulják’.”⁵⁵²

A román diplomáciáról és a „propaganda történészekről” is beszámol a két Stamatopoulos: „Ugyanebben az időben az osztrák diplomácia mesterien támogatja a román területi követeléseket Makedóniában és Epiruszban, ahol görögvlachok élnek, azzal a céllal, hogy ily módon a románok ne érdeklődjenek olyan román területek⁵⁵³ iránt, melyeket az osztrákok Erdélyben, valamint az oroszok Besszarábiában foglaltak el. Ekkor jön léte az ún. ’kucovlach kérdés’, mely Makedóniát, Epiruszt és Thesszáliát érinti. A propaganda eszköze a korrumpálás. Románia ezen területek felszabadítója lesz, mert állításuk szerint lakói nem görögök, hanem vlachok. Ebben az időben egyes vlachok szegénységük miatt románnak vallják magukat és gyermekeiket Romániába küldik ingyen tanulásra. Egyedi esetekről, egy kisebb csoportról van szó, melyet a görög területeken romanovlachoknak vagy romanizontesznek hívnak. A görög területeken élő vlachok döntő többsége nem hajt fejet a román propagandának, melyet az oszmánok nyíltan támogatnak. E tényből kiindulva Románia és Ausztria azt követeli az Oszmán Birodalomtól, hogy ismerje el a vlachokat románoknak. Abdul Hamit szultán 1905. május 22-én hírhedt rendeletével (irade) fejet hajt a követelések előtt és elismeri a makedóniai, thesszáliai és epiruszi vlachokat a román nemzet részeként. Ezek az események hatással vannak Görögország és Románia diplomáciai kapcsolataira, melyeket 1892-ben felfüggesztenek a Zappa-birtokok ürügyén. 1896-ban helyreállítják a diplomáciai kapcsolatokat, melyek 1905-ben újból felfüggesztésre kerülnek. 1905 nyarán Romániában szisztematikusan üldözik az ott élő görögöket, elkoazzák saját, illetve a görög közösségek vagyonát is. A két kormány kapcsolatainak elmergesedése miatt a nagykövetek visszahívására kerül sor 1905 szeptemberében; Bukarestből, illetve Athénból visszahívják a követeket. 1906 júniusáig nincsenek diplomáciai kapcsolatok a két ország között. A balkáni háborúk során 1912–1913-ban Görögország felszabadítja Makedóniát és Epiruszt. Az 1913-as bukaresti béke aláírása után kölcsönös levélváltások történtek Eleftheriosz Venizelosz, és Titu Maiorescu román miniszterelnök között. Venizelosz elismeri, hogy a kucovlachok között van román kisebbség, teljes autonómiát biztosít a román intézményeknek, iskoláknak, templomoknak. Részlet Venizelosznak a román miniszterelnökhöz írt leveléből: ’Görögország vállalja, hogy autonómiát biztosít a kucovlach iskoláknak és templomoknak a leendő görög területeken, megengedi, hogy püspökség is létrejöjjön a román kormány támogatásával, görög felügyelet alatt, meglévő vagy leendő egyházi vagy világi oktatási intézmények

⁵⁵² Stamatopoulos (2015), 40–43.

⁵⁵³ Nyilvánvalóan itt a későbbi román területekről van szó, megbicsaklik a két Stamatopoulos érvelése, de abban igazuk van, hogy osztrák érdek volt a románság „délén tartása”, egységben az törökökkel, akik görögellenessé akarták tenni elrománosításukkal a függetlenné vált görögséggel azonosuló makedovlachokat.

esetében is.’ Venizelosz kénytelen elfogadni a román követeléseket, mert szövetségi viszonyra törekedett a bolgár követelésekkel szemben. 1923. szeptember 29-én Venizelosz, mint Görögország képviselője a franciaországi Sevres-ben aláírta azt a történelmi egyezményt, mely szavatolja a nemzeti kisebbségek jogait,⁵⁵⁴ kiegészíti az 1920-as Sevres-i szerződést, mely több-letvédeltséget biztosít az epiruszi román közösségnek (a szerződés 12. paragrafusa). A két háború közötti időszakban a kucovlachokat román kisebbségnek tekintették. Lényegében elismerték a román vlachok kisebbségi létét, valamint az oktatási és vallási intézményeket, melyeket az oszmán állam már a XX. század elején elismert (csekély számú vlachról beszélhetünk). A megszállás idején Olaszország megpróbálta a vlachokat, az ’elveszett testvéreket’ maga mellé állítani, a román vlach közösségek ezt támogatták is. Alkiviadis Diamantis és Nikolaosz Matuszisz a Szamarinából származó kalandorok, együttműködve az olasz és a német megszállókkal. Főként olasz segítséggel létrehozzák a ’Római Légiót’ azzal a céllal, hogy létrehozzák a Pindoszi fejedelemséget. A görögvlach reakció 1942. január 6-án robban, amikor Evaggelosz Averoff, N. Raptisz, D. Chatzipiru, G. Rusza, Ch. Tzimasz, Kikasz, Kacileru, Tarisz és mások nyilatkozatot írtak alá, melyet a valósi újságok közöltek. Ebben hangsúlyozták a vlachok görög identitását. Ez a nyilatkozat jelentette a görögvlachok dinamikus ellenállásának a kezdetét. Veroffot és a felsorolásban első 5 társát letartóztatták és koncentrációs táborba küldték Olaszországba. A II. világháborút követően bezárják a román kucovlach intézményeket. Erre azért került sor, mert a román tanítók és a román kucovlachok együttműködtek a megszálló csapatokkal, az olaszokkal és a Tengelyhatalmakkal. A legtöbb kollaboráns Romániába és Dél-Európába menekült. Velük ellentétben a legtöbb görögországi vlach nem fogadta el az olasz propagandát, az Ellenállás keretében a többi göröggel együtt küzdött a megszállókkal szemben. A román propaganda még a mai napig sem képes valamiféle ethnológiai alapot találni a görögországi vlachok, makedovlachok és kucovlachok román származását illetően.”⁵⁵⁵

4. Az újkori Románia születése

4.1. Erdély keleti szomszédsága Románia lesz

Románia mesterséges kialakítása a krími háború következtében úgy vált lehetővé, hogy a 16. századtól az Oszmán Birodalom fennhatósága alatt álló moldvai és havasalföldi terület egyesült az újkori Romániává, amikor 1859-ben a két fejedelemség nemzetgyűlése közös fejedelmet választott. A központi román hatóságok létrehozása azonban csak 1862-ben történt meg, és ekkor Bukarest lett az ország fővárosa. Az 1866-os alkotmány pedig átvette a Belga Királyságét egyszerűen lefordítva azt. Mindez még mindig az Oszmán Birodalom részeként, de már az Orosz Birodalom gyámsága alatt. Utóbbi háborús segítségével 1881-től létrejött a független Román Királyság.⁵⁵⁶ Az egyesülés első évtizedei tehát még a török hatalom keretén belül folytak, ráadásul a török birodalom helyi hivatalnoki rétege és a földbirtokos bojárok nagy része még sokáig görögül beszélt, a görögség fokozatosan szorult háttérbe. És miután Görögország függetlenné vált és megerősödött, mintául szolgált a románságnak a függetlenség felé.

A fentebb ismertetett macedón románok történetéből megismerhettük, hogy a Román Királyságból micsoda gátlástalan propaganda tevékenység irányult a Balkánra, mintegy kötéllal románt fogni. S ha a Balkánt nem is sikerült románná tenni, a Román Királyságból kiszorították a görög befolyást, azt erőszakkal románná tették, és alig pár évtized múlva már Erdélyt követelte magának a románság, sőt aztán a Partiummal és a Kelet-Bánsággal együtt megkapta. Ez a minden balkáni területet, majd a Magyar Királyság keleti felét is behabzsolni akaró törekvés,

⁵⁵⁴ Románia tehát kettős mércét alkalmazott, amikor a dél-balkáni románok számára megkövetelte e jogokat, de az erdélyi magyaroktól és szászoktól megtagadta.

⁵⁵⁵ Stamatopoulos (2015), 44-45.

⁵⁵⁶ Raffay (1989). Raffay (2010).

talán éppen gátlástalan és könyörtelen fellépése miatt, alkalmas eszköznek látszott a francia és az orosz nagyhatalom számára, hogy befolyásuk alatt az osztrák birodalma és a közép-európai magyarságot megtörjék.⁵⁵⁷

A térségben beindult az osztrák császárság elleni francia érdek érvényesítése, még a fanariótának nevezett görögök részéről is kedvelté vált a francia – diplomáciai – nyelv használata, amit az orosz befolyást érvényesítő orosz katonatisztek felerősítettek.⁵⁵⁸ Viszont az igazi nemzeti ébredést majd csak az Erdélyből Moldvába és Havasalföldre költözött román értelmiség vezényelte. Ám őket majd a 'regáti' újonnan románna vált régi urak és értelmiségiek aztán háttérbe szorították, elveiket mellőzték. Eleinte a Román Királyság tehát a Balkán felé kereste őseit, gyökereit és utánpótlását. Ebben az osztrák császár is támogatta őket a török birodalom ellenében. A vállalkozás kudarca után azonban olyan nyugati területek felé fordult területszerző törekvésük, ahol egy idő óta valamilyen arányban laktak románok, ami elegendő hivatkozás volt – bizonyos nagyhatalmi támogatással – ezek megszerzésére.

4.2. Ismeretlen népek a területen

Mint Csüllög Gábor és Gulyás László megállapítja: „A Kárpátok, a Duna és Dnyeszter közötti terület földrajzi helyzete alapján tipikus köztes térség a Kárpát-medence, a Kelet-Európai-síkság és a Balkán-félsziget politikai és kulturális hatóterei között. Ez a helyzet pedig a három irányból érkező hatásoknak való folyamatos kitettséget jelentett és jelent ma is. Nagymértékben a földrajzi helyzet határozta meg a térbeli áramlások irányultságát és erősségét. A térséget részben érintette a Közép-Európa és Kis-Ázsia között kialakult téráramlás és migrációs zóna, de sokkal erőteljesebb hatású volt a Száva és a Duna vonalában húzódó észak-balkáni, amely a román fejedelemségek területén találkozott a Kelet-Európa és Kis-Ázsia közötti migrációs zónával. Ezek aktivitását és a migrációk irányát elsősorban a környező térségekben kialakuló nagyhatalmi terek határozták meg. A korábbi történeti korszakokban az áramlási vonalak találkozása és nagyhatalmi terek ellenhatása miatt a térség migrációs gyűjtőterré vált, amelyben az első évezred végére kialakult kulturális terek fogták össze a különböző irányokból érkező népeket. A kelet-római birodalom tagolódásában a térség a görög és latin nyelvhasználatot elválasztó vonal északi oldalára, míg a keleti és nyugati kereszténységet elválasztó vallási vonal esetében a bizánci liturgiájú, de ószláv nyelvű keleti oldalra került. Ehhez a részben ellentétes két kultúr-térhez való tartozásnak több érdekes következménye lett, egyrészt a latin nyelvűség a Magyar Királysághoz való kapcsolódást hozta, másrészt az ortodox egyház a környező ortodox vallású szláv népezzel könnyítette az érintkezést.”⁵⁵⁹

Továbbá az Európa történetét meghatározó birodalmi szerveződés és a helyi állam korszakoként más arányt öltött. Előbbiek „Európa áramlási súlypontjaiban és perifériáin jöttek létre”, míg utóbbiakat „a birodalmak növekedése” kebelezte be. A birodalmak terjeszkedése „csökkentette a kisebb államok számát, felbomlásuk, visszahúzódásuk pedig újabb kis államok kialakulását hozta”. Ugyanakkor „a köztes helyzetű térségek – köztük a részben két kultúr-térhez tartozó és a keletről érkező áramlásoknak kitett két fejedelemség – általában kevésbé volt alkalmas a tartós állami szerveződés önálló és gyors kialakulására. Területük több évszázadig volt a római, kelet-római birodalom előtere, majd részben a bolgár birodalom része, a középkor folyamán pedig Bizánc, a Magyar Királyság és a mongol, majd orosz térség közötti függő térség. Majd a 15–19. század között az oszmán birodalom pereme lett, meghatározó függőséggel, majd bár ez a függőség megmaradt, mégis a Habsburg, az oszmán és az orosz birodalom közötti ütköző zónává vált. A két fejedelemség kialakulása és léte alapvetően függött a nagyhatalmaktól. A fejedelemségek politikája, bár sok tekintetben erős függésben volt, mégis már a kora

⁵⁵⁷ Koszta (2010).

⁵⁵⁸ Lásd Borsi-Kálmán (1992).

⁵⁵⁹ Csüllög (2012), 113-126.

századokban is jól ki tudta használni a birodalmak hatóerejének csökkenést, vagy egymással szembeni ütközésüket, különösen komoly sikerrel tudta befolyásolni a 19. század végi és a 20. századi nagyhatalmi döntéseket.”⁵⁶⁰ De ez utóbbi mozzanatot, tehát a ’nagyhatalmi döntések befolyásolását’ másként kell fogalmazni, mert ez a haszonlesés tényállása, illetve a bárki és bármi elvtelen kiszolgálásáé a legkisebb haszon reményében, a köpönyegforgatásé, árulásoké, mint azt majd még a XX. században is több eset bizonyítja.

1878, a nagyhatalmak által önállónak elismert közös román állam korszaka előtt Moldva, Havasalföld (Olténia, Munténia), Dobrudzsa és Besszarábia területe függő és külön fejedelemségekbe szerveződött. Ez a korszak „mintegy 8 évszázadot ölel át és a politikai tér alakítása szempontjából, az előzményekkel együtt több szakaszra osztható: 1. szakasz 8-12. század: vitatott gyökerek, a népesség keveredése, a korai szerveződés. 2. szakasz 12-15. század: a területi rögzülés és szerveződés korszaka – a Magyar Királysághoz kötődő hűbéres fejedelemségek. 3. szakasz 15-19. század eleje: az oszmán hűbéresség korszaka. 4. szakasz 19. század elejétől 1878-ig: az elszakadás korszaka. 5. szakasz 1878/81-től 1918-ig: az első független román állam, majd a Román Királyság korszaka.”⁵⁶¹

Ám már az első szakaszt is másként kell szemlélni, és nem elfogadni a románság *utólagos önépítő* eljárását, ami minden korszakot és szereplőit magáénak bekebelez, mert ennek a korszaknak az egyetlen forrása, aki Európa eme egész keleti felét mintegy ’berendezte’, nomád vándorlókkel jellemezte, azaz *VII. Konstantin műve, kétségessé vált*.⁵⁶² A görög császár történeti műve elbizonytalanít bennünket adatait illetően, mert az előszóban maga bevallja a felhasznált szövegek áladatokkal bőbeszédűen túlsúfolt, költött mivoltát, amit ő, úgymond, leegyszerűsített.⁵⁶³ És mint Kréneisz Géza rámutat, „a XIX. sz. második felében kialakított finnugor nyelvi rokonságból levezetett tétel egyben egy genetikai eredetet is igazol, melyhez a történelmi háttérrel Konstantin bizánci császár (906–959) *A birodalom kormányzása* című művének ötvenhárom fejezetéből az ún. három magyar fejezet szolgáltatja, mint őstörténetünk legfőbb forrása. Neki köszönhetjük Etelköz fogalmát, a hét törzs nevét, Árpád családfáját... Megismerése a tudomány szintjére emelte a kutatást, fényében hiteltelenné váltak krónikáink, annak ellenére, hogy roppant nehezen értelmezhető, amit egyesek az informátorok, mások a császár hiányos ismereteinek rovására írnak, ezért történelmi értékének a megítélése szélső határok között mozog. A megoldást annak a Konstantin által megfogalmazott, de ez ideig mellőzött Prooimionnak (Előszó) a figyelembevételére jelenteném, melyben ő maga tájékoztat arról, hogy milyen pedagógiai szempontok szerint állította össze az említett 53 fejezet történelmi anyagát, és azok hogyan értelmezendők. Kompetenciája saját koncepcióját illetően 100%-os, minden más hipotézissel szemben.”⁵⁶⁴

VII. Konstantin minket érdeklő tevékenységéről Kréneisz megállapítja: „Tudományos tevékenysége kiterjedt a birodalom diplomatáinak képzésére is. Okulásukra tizenöt neves historikustól egy 27 szemelvényt tartalmazó gyűjteményt állított össze, mely az Athos-hegyi Hilarion-kolostor kézírata alapján, Carlo Cantacaro latin fordításában 1609-ben vált ismertté, és ma *Excerpta legationibus ad gentes* cím alatt ismert.”⁵⁶⁵ A császár azonban a história felgyűlemlett

⁵⁶⁰ Uo.

⁵⁶¹ Uo.

⁵⁶² Részletesen ismertette a már idézett tanulmányunk „3. Kitalált népvándorlás” és a „8. A Nagyszentmiklósi kincs tanúsága és a hamis tanú VII. Konstantin császár” c. fejezetében: Darai (2018), 103-106, 143-145.

⁵⁶³ Erre Kréneisz Géza hívta fel a figyelmünket: Kréneisz (2013). V. ö. Darkó (2002).

⁵⁶⁴ Kréneisz (2013), 10. A császár életrajza is erről tanúskodik: „...bebizonyosodott, hogy a hozzákötött elvárásokból semmit sem teljesített, hisz a bortól függött; mindig a legkönnyebb utat választotta, nem tűrte, hogy a tanult emberek helyreigazítsák tévedéseit, és aki ezt megtette, azokat keményen büntette.” (Skylitzes, 1984.)

⁵⁶⁵ „Excerpta de legationibus; ex Dexippo Atheniense. Eunapio Sardiano. Petro patricio et magistro. Prisco sophita, Malcho Philadelphensi. Menandro protectore. Haec Carolus Cantoclarus... e Graecis Latina fecit & notas addidit parisiis; apud Petrum Chevaleirum, in monte Diui Hilarij, 1609”. Görög szöveg: *Excerpta Historica* issue imp.

anyagát áttekinthetetlennek, a tizenöt érdemes authort pedig túl bőbeszédűnek találta, ezért a gyűjteményt, egyedülálló módon, egy valós alapelemekből összeállított, de összességében fiktív, ezért univerzális érvényű, minden adódó helyzetben útmutató példatárral egészítette ki, hogy 'annak takarékosabb szövege jobban szolgálja a megismerést'. Indító okait ennek Előszavában foglalta össze, a félreértések elkerülésére hangsúlyozva, hogy a példák nem valódi (μη γνήσιοι – non genuina) történetek, hanem csak pszeudnim (ψευδωνιμι) – összeállítások.”⁵⁶⁶

Kréneisz felhoz egy nyilvánvaló időrendi tévedést, avagy leleplezi a hamisítás nem eléggé megalapozott mivoltát: „A koncepciót hordozó suppositio és a megélt történelem egymáshoz való viszonyáról tájékoztat a 27. *Longobardia tartományáról és az abban levő fejedelemségekről* című fejezet egy kurta mondata: 'Irène császárnő idejében (Itáliába) küldött Narses patricius Beneventumot és Capuát kormányozta, míg Rómát az athéni Zakariás pápa tartotta kézben.' A szereplők látszólag egy egyidejű politikai állapot tényezői, holott 250 év választja el őket egymástól. Narses Justinianus császár 551-ben tette meg Italia kormányzójának, és Sophia, a nagy beteg II. Justin felesége váltatta le 567-ben, adóügyi nézeteltérések okán, még a longobardok Itáliába érkezése előtt, akik majd Beneventumban és Capuában alapítanak hercegeket a maguk számára. Narses Irénével nem állhatott kapcsolatban, mivel Irène 797–802 között uralkodott. Zakariás 741–752 között ült a pápai trónon, 'athéni' jelzőjét Irénétől kölcsönözte, akinek ez állandó jelzője, lévén athéni származású. A konstrukció megfelel a császári koncepció feltételeinek. A 'historiai összefüggések folyamatosságának belső rendjét' a longobard lánc biztosítja. Az 553-tól Rómában székelő Narses (†570) a későbbiekben azzal vádolták, hogy ő hívta be a longobardokat Itáliába, Zakariás pápa pedig azáltal, hogy áldását adta az utolsó merovingnak, III. Childeriknek letételéhez, Kis Pipint segítve a trónra, megvetette a frank birodalom alapjait és a továbbiakban annak közeli kapcsolatát Rómával. Irène a frank befolyás ellensúlyozására a longobardokat támogatta, kevés sikerrel, mert a pápa 800-ban császárrá koronázta a frank Nagy Károlyt.”⁵⁶⁷

Kréneisz szerint „A birodalom kormányzása nem történelmi, hanem olyan pedagógiai jellegű, kultúrtörténeti dokumentum, mint ezt Konstantin hangsúlyozza, írott forrásokra épül, ezért a császár 'értelmezési instrukciója' kizárólag a *suppositiók* görög szövegével áll összhangban (különös tekintettel a 38. fejezetre) – nem egyeztethető össze forráskritikus fordításokkal, ez esetben Moravcsik Gyula magyar fordításával, mely ezért döntő módon nem fedí a görög szöveget, amiből következik, hogy mindazok, aki Moravcsik fordítására támaszkodnak, valójában Moravcsik történelmét értelmezik.”⁵⁶⁸

Ennek megfelelően mivel Moravcsik Gyula kétnyelvű könyvének⁵⁶⁹ összegyűjtött szövegeiben szintén megtapasztalható a 'bőbeszédűség', ezek a szövegek akár hamisítottak is tekinthetők – a VII. Konstantin és III. Ottó féle 'kitalált középkor'⁵⁷⁰ szellemében – ahol a szöveg a mellébeszélés miatt szószátyár, hogy ne vegyük észre a hamisítást. Heribert Illig egyenesen a „kitalált középkor” *szerzőjének* és bevezetése *levezenylőjének* tartja a görög császárt és művét, hogy az akkor égetően fontos keresztény erekleügyeket rendezze vele. Ám az is lehet, hogy a hamisítás jóval későbbi, és VII. Konstantin műve – A birodalom kormányzása (latinul: De administrando imperio, röviden: DAI) – csupán alkalmas volt a benne eszközölt módosításokkal átalakítani az előtörténetet. Mindenesetre Illig rámutat, hogy ebben az időben történt az az igen hihetetlen nagyszabású művelet, amidőn a korábbi majuszkulát, azaz a nagybetűs írásos történeti műveket átírták minuszkulára, azaz kisbetűkkel írottra. Ennek során pedig, úgy tudni, a

Constantini Porphyrogeneti confecta Excerpta de legationibus; edidit Carolus de Boor; Berolini MCMII.” (Kréneisz, 2013, 14.)

⁵⁶⁶ Kréneisz (2013), 11.

⁵⁶⁷ Kréneisz (2013), 14.

⁵⁶⁸ Uo.

⁵⁶⁹ Moravcsik (1984).

⁵⁷⁰ Illig (2002).

számos másolat elkészülte után az egyetlen mintapéldányt megsemmisítették, ezért a régi írárok tartalmát már soha nem ismerhetjük meg. Ugyanakkor mivel ez a munka az egész birodalom területén központi utasítás szerint folyt, mindez lehetőséget teremtett kihagyni és beírni eseményeket, azaz akár egy egész korszakot is kitalálhattak és kedvükre benépesíthettek. És ennek jelentőségét nem szabad lekicsinyelni, – mégha az Illig által elképzelt 297 éves időbetoldást cáfolja is a tudományos időrend, – mert a DAI tartalma, hogy a Kárpát-medence ilyenféle 'benépesítése' is szerepel benne, egyedüli forrása az ún. 'magyar honfoglalásnak'. Illig azonban nem elemzi a történelemgyártás valódi tartalmát és jelentőségét, annak máig ható súlyát, hanem megelégszik az ő idő-betoldás elméletével, miáltal – talán szándékával ellentétben – lecsökkenti az évszázadok valós gazdagságát és megrövidíti a történelmet, legalábbis a Kárpát-medencei hunokét és magyarokét mindenképpen.

E VII. Konstantin műve körüli kétségekre Marczali Henrik is utal: „Feltűnő, hogy az ő adatai nem egyeznek meg a reánk maradt egykorú krónikások elbeszélésével. Sem ő nem használta azokat, sem azok nem merítettek belőle. A görög írók közül egyedül ő említi azt a fontos és döntő tényt, hogy a besenyők beavatkozása idézte elő a magyarok kivándorlását Etelközből.” És „feltűnő az, hogy a magyarok régiebb viselt dolgai közül csak azokat említi, melyekben nemzetünk valami összeköttetésben volt a kozárral. Így különösen a fejedelmválasztást beszéli el nagy részletességgel és – úgy látszik – kozár tendenciával... Tőle tudjuk a magyar törzsek nevét, a magyarok régiebb telepeit, összeköttetésüket a kozárokkal, bevándorlásuk okait, a törzsek elhelyezkedését, a fejedelemség megalapítását. Ő tartotta fenn a Gyula és Kharkász nagy méltóságainak emlékét. Csak is ő világítja meg történeti alapon a magyar nyelv alakulásának nagy problémáját.”⁵⁷¹ Azaz e téren minden fontos ismeretünk tőle ered, ami önmagában véve egyoldalúság, és amit Marczali, valamint nyomában eddig szinte mindenki azzal próbált palástolni, hogy ez a császár, mivel sokáig nem uralkodhatott és a tudománynak élt, tudományos érdeklődésből kutatta azon nemzetek múltját, melyek jelenét tárgyalta, s így megbízható adatokhoz jutott és közvetítette azt fiának írott művében felénk. Forrása lehetett Marczali szerint az általa is említett (8. fejezet) követjárás, bár csak a Priszkosz által leírt déli országreszt ismeri (40. fejezet), és a nála járt két Árpád-házi herceg tájékoztatása a vezérségről, valamint régi követjárások leírásai, amik aztán elvesztek. „A császár értesüléseinek egy része tehát valószínűleg kozár forrásra vezethető vissza. Tudjuk, hogy Byzáncnak mindig voltak kozár zsoldosai, azt is tudjuk, hogy arra felé igen gyakran járt görög követség.”⁵⁷²

A fentiek miatt e feltevések források nem kielégítőek és nem oszlatják el a történetírással keletkeztetett vagy meghamisított történelmi adatok gyanúját a DAI magyar vonatkozásait illetően. Ugyanakkor mivel a kazár birodalom létét megkérdőjelező felvetések láttak napvilágot,⁵⁷³ az eme feltételezett birodalomtól nyugata, a Kárpát-medencéig terjedő terület népeire vonatkozó DAI-híradásokban sem bízhatunk tehát. VII. Konstantin művének ma ismert szövegét nem tarthatjuk pontosnak, hanem csak hozzávetőlegesnek, sőt inkább hamisnak. Amire feljogosíthat a neki tulajdonított mű angol kritikai kiadásának bevezetésében Moravcsik Gyula 1 görög szöveg gondozó és Romilly James Heald Jenkins angol fordító által megfogalmazott szakszerű vélemény is. Bár a VII. Konstantintól származtatott mű összeállításának módját illetően részletes magyarázatot máshol, a Kommentár általános bevezetésében adtak,⁵⁷⁴ itt eredményeiket röviden így foglalják össze: „A mű, ahogyan ma a rendelkezésünkre áll, korábbi munka felújítása (rifacimento), amely a jelenlegi elrendezés 14-42. fejezetének felel meg. Ez a korábbi mű történelmi és régiségi tárgyú volt, valószínűleg Περί ἐθνῶν [Peri etnón] cím alatt, amelyet a császár állított össze a 940-es években, az ő Περί θεμάτων [Peri tematón] című műve társköteteként. Ahogy a Περί θεμάτων a császári tartományok eredetét, régiségeit és helyrajzát írta

⁵⁷¹ Marczali (1901), 27.

⁵⁷² Marczali (1901), pp. 28-29.

⁵⁷³ Illig (2002), 351-34. Koestler (1977), 36 sk, 71, 98, 131, 147, 241 sk, 253.

⁵⁷⁴ Lásd D. A. I. (1952) 1-8; és Moravcsik (1958), 361-367.

le, úgy a Περί ἐθνῶν a hagyományos, néha legendás történeteket mondta el arról, hogy a birodalom körüli területek a múlt századok során hogyan alakultak ki jelenlegi lakóik (szaracénok, lombardok, velenceiek, szlávok, magyarok, besenyők) által elfoglalva. Namármost, ezek a fejezetek a DAI legkorábbi részei. A könyv fennmaradó része (kivéve néhány tévedésből idesorolt forrásanyagot: 23-25, 48, 52, 53 és esetleg 9 és 30 fejezet) másfajta feljegyzetek: politikai irányelvek, amelyeket kortárs példák illusztrálnak. Az 1-8, 10-12. fejezet a besenyők és a törökök irányába tett császári politikát magyarázza. A 13. fejezet külpolitikai irányelv a császár saját tollából. A 43-46. fejezet az észak-kelet (Örményország és Grúzia) felé irányuló politikával foglalkozik. A 49-52. fejezet útmutatást nyújt az új birodalmi tartományok befogadásához és adóztatásához, valamint a polgári és haditengerészeti ügyek egyes részeihez. A könyv ezen utolsó részeit úgy tervezték, hogy gyakorlati útmutatást nyújtsanak a fiatal II. Romanus császárnak, és a 951-952-es években valószínűleg hozzáadták a Περί ἐθνῶν-hoz, hogy az egész értekezés nevezetessé tegye Romanus tizennegyedik születésnapját (952). A jelenlegi könyv tehát két egyenlőtlen rész egyesítése: az első történelmi és régiségi, a második politikai és diplomáciai.”⁵⁷⁵

Így tehát, mint a DAI előszava mondja, „a történelmi szövegeket ... rövidebb részekre osztani, ezáltal összefogni” olyan eljárás, ami összefüggéstelenül, egyéni szempontok szerint értelmezve adta elő mindazt, amit addig csak értelmes összefüggésében lehetett. Ma úgy mondják, hogy tematizálja a közéletet. Ki is mondja, hogy a cél, hogy a szöveg „könnyebben vésődjék” a képzendők emlékezetébe, „könnyebben ívódjék beléjük”. Nincs új a nap alatt! Az ötvenhárom fejezet pedig a világ felosztása vagy beosztása bizánci érdekek szerint, miáltal „a történelem nagy tettei a megfelelő helyre, a megfelelő cím alá kerüljenek”. A mi címünk ott: „türkök népe”. És a helyünk: Árpádot „a kazárok szokása és törvénye szerint pajzsra emelvén, fejedlemmé tették.” Már tudjuk, kazár birodalom éppúgy nem volt, mint frank se. Ám a mi 'helyretevésünk' igen magabiztos: „Ez előtt az Árpád előtt a türköknek más fejedelmük sohasem volt,” – á, dehogy! mert Atila egy kutya volt szerintük – „s ettől fogva mindmáig ennek a nemzetségből lesz Turkia fejedelme. Néhány év múlva a besenyők rátörtek a türkökre, és fejedelmükkel, Árpáddal együtt elűzték őket. A türkök tehát megfutamodván,” – azóta is földönfutóknak tekintenek minket! – „földet kerestek,” – hontalanok – „ahol megtelepedhetnének, s jövőn, ők meg elűzték Nagy Moravia lakóit, s megszállták azok földjét, amelyen a türkök most is mindmáig laknak. És attól fogva a türkök nem vették fel a harcot a besenyőkkel.”⁵⁷⁶

És így tovább, és így tovább. Nyilvánvalóan vagy XVIII. századi hamisítás ez a szövegrész, amit Nagy Morávia említése bizonyít, mert akkor találtak ki a szlovákok helyzetbe hozásához ellenünk, vagy csak a 'rég' Moráviát értelmezték 'nagyként' utólag. Ugyanilyen 'kis' eltérések hamisítása által lehetett a késői érdekek szerint alakítani krónikáink ma látható szövegét is. És ahogy a nyugat-európai középkori kódexek utókor számára megmentett változatainak hamisításait Illig és köre már leleplezte, a magyar krónikák hasonló 'szöveggonдозását' is tüzetesen meg kell vizsgálnunk a jövőben.

És mindezek miatt át kell értékelnünk a Kárpátok, a Duna és a Dnyeszter közötti terület korai történelméről eddig ismert leírásokat, azaz az ottani 8–12. század jellemzőit éppúgy, mint a korábbi és római időket. Megegyezve a tényben, hogy nemhogy „a romanizáció gyenge formái előtérí hatásként jelentek meg Havasalföldön”,⁵⁷⁷ de esetleg semmilyen romanizáció nem volt arrafelé, hanem csak görög és szláv befolyás. Aztán le kell mondani az e terület népeire használt 'barbár' kifejezés használatáról is, ha nem tudjuk, kikről van szó valójában, amint azt sem állíthatjuk többé határozottan, hogy „szinte minden meghatározó kelet felől érkező nép megfordult a Kárpátok déli és keleti előterében”.⁵⁷⁸ Az itteni gótok, majd gepidák emlegetése

⁵⁷⁵ Moravcsik (1967). *Corpus* (1985).

⁵⁷⁶ Kréneisz Géza fordítása.

⁵⁷⁷ Csüllög (2012).

⁵⁷⁸ Csüllög (2012).

sincs tehát alátámasztva, de még az őket itt állítólagosan követő bolgár-török népességről és „a 7. századi Dunai Bolgár Kánság” helyéről sincs pontos adatunk. Ennek következtében pedig szintén csak a képzelet szülte, de adatokkal nem alátámasztott, sem a „belső balkáni migráció,” sem „a wlachok észak felé húzódása a 6–8. században”, de még a bolgár uralom Dunától délre áthelyezése, sem már a 9. század utántól. De a Kárpát-medencei magyar eredet és folytonosság elmélete szigorú értelemben cáfolja azt is, hogy lett volna a tárgyalt térségben „a 9-12. században újabb keletről érkező népességáramlás”, amidőn „a Kárpát-medencébe benyomuló magyarokat a Kárpátokig követik a besenyők és a kunok, közben átkelnek a Dunán a wlachok”.⁵⁷⁹ Hiszen, ha nem volt magyar ’honfoglalás’ az egész nép Kárpátokon túlról bevándorlása értelmében, akkor a besenyők, kunok, sőt még a wlachok is máshol vitézkedtek ebben a korai időben. Késői időn a török hódítás idejét, valamint az annak megszűnés utánit értve. És ha a korai idők ennyi bizonytalanságot mutatnak, akkor borul a következő két korszak is, azaz csak a törökök magyarországi kiűzése után mondhatunk valami biztosat róla.

4.3. Az erdélyi románok és (papi) értelmiségük

Fontos rámutatni a zavarodott viszonyokra a korabeli Erdélyben, mert az ott érvényesülő birodalmi érdekű és jellegű politika románokra kedvezőtlen következményei miatti elégedetlenséget a román (papi) értelmiség a helyi magyar nemzet ellen irányította. Mert hiába nyilvánította Erdélyt, mint egész Magyarországot is, a Habsburg uralkodó fegyverrel megszerzett területnek, a történelmi jogfolytonosság előnyeinek érvényesítése miatt Erdélyben magyar királyként uralkodott – mégha Erdélyt nem is tette Magyarország részévé. Az erdélyi politikát tehát elsősorban a Habsburg-birodalom egészének szükségletei határozták meg, ebbe az erdélyi rendeknek nem volt érdemi beleszólásuk. És mivel a politikai cselekvés nem a románság igényei szerint alakult, ennek következményét majd, az osztrák birodalomból való kiválást, az osztrák császár, mint uralkodó, elutasítását, végül a magyar nemzet szenvedte meg.

„A Habsburg-birodalom központi kormányzata számára Erdély ekkoriban elsősorban katonai fontosságú terület, amelynek megtartása a fő cél; ehhez az országnak saját anyagi erőivel is hozzá kell járulnia, ezért elsőrangú kérdéssé nőtt az adó kivetése és behajtása. A birodalomba való integrációt szolgálta a Habsburg-politika akkori másik fő iránya, az ellenreformáció, amelynek a 4 bevett vallásfelekezet országában kellett volna legalább a magyarországihoz hasonló helyzetet teremteni.”⁵⁸⁰ És „1750 táján lényeges fordulat következik be Erdély politikai életében. A Habsburg-birodalom központi kormányzata, amely addig elsősorban csak az adó és az ellenreformáció kérdésében tanúsított érdeklődést az ország iránt, most intenzívebben kezd foglalkozni Erdély ügyeivel. A birodalom elvesztette Sziléziát, államadóságai az osztrák örökösödési háborúban alaposan megnöttek; most szükség van az ország erőforrásainak sokoldalúbb, rendszeresebb kihasználására, s ennek érdekében az erőforrások növelésére, stabilizálására is. Ami e téren a kormányzat kezdeményezéséből történik, lényegében még ekkor sem lépi túl az első négy évtized kereteit. Átgondolt Habsburg-gazdaságpolitika még nincs Erdélyben, csak adó- és kincstári politika – ezek azonban koncepciózusabbá válnak a korábbiaknál.”⁵⁸¹

Kosáry Domokos szerint vallási téren „a görögkeleti ortodoxia és a róla leválasztott görög-katolikus, unitus egyházak tömbjeit, a régi ország déli és keleti részein, nemcsak vallási, hanem etnikai, nyelvi, hagyománybeli határvonalak is elválasztották a többitől. A magyarok, németek, szlovákok, horvátok a katolikus vagy a protestáns felekezetek táborába tartoztak. A szerbek, kárpátukránok és románok viszont mind vagy az ortodoxia, vagy az unió hívei voltak, és Magyarországon kevés kivétellel csak ők voltak azok. Számszerűen még a fő kivétel is keveset

⁵⁷⁹ Uo.

⁵⁸⁰ Péter (1986a).

⁵⁸¹ Péter (1986b).

nyomott a latban: Pest és néhány más város 'görög' polgársága, amely időszakunkban, szórványként, a szerb ortodox egyház alá tartozott.”⁵⁸² A XVII. század vége fordulópont: „a bécsi udvar, az esztergomi érsek és az őt támogató magyar jezsuiták ekkor hozták létre a román és a kárpátukrán ortodox lakosság nagyméretű katolikus unióját.” Az erdélyi románok között „az unitus egyház létrejött az 1700-ban tartott zsinattól számítható, amelyen Athanasius (†1713), az utolsó gyulafehérvári ortodox metropolita és az első román unitus püspök 58 esperes és 1563 pápa élén elfogadta a vallásuniót. Az új szervezet az esztergomi érsek fősége alá került, aki ellenőrzésül állandó 'teológust', rendszerint jezsuitát delegált a fogarasi unitus püspök mellé. Az uniót elősegítette, hogy a román klérusnak mindössze négy elvi pontot, köztük a pápa főségére vonatkozót, kellett elfogadnia, egyébként azonban változatlanul megtarthatta régi szervezetét, az ortodox rítust, a liturgikus nyelvet, a hagyományos külsőségeket. A falusi nép alig vette észre, hogy másik egyházba került át a korábbiából. Amiből persze az unió labilitása is következett, az, hogy a nép többsége alapján véve nem szakadt ki az orosz vezetésű ortodoxia vallásos művelődési köréből, hanem ahhoz ragaszkodott, és több esetben, főleg szerb egyházi biztatásra, az unióval nyíltan szembefordult. A bécsi udvar jó ideig azt az álláspontot foglalta el, hogy az unió az egész románságra kiterjedt, tehát román ortodoxok nincsenek. Kivéve persze a történeti Erdélyen kívül, így a bihari részeken. Itt viszont a románok a szerb ortodox egyház fennhatósága alá kerültek, amellyel szemben a nagyváradi magyar püspökök igyekeztek a román unitus egyházi szervezetet megszilárdítani, eleinte igen változó, az 1730-as évek végétől már nagyobb sikerrel. A 18. század közepe felé Bécs végül mégis kénytelen volt tudomásul venni, hogy Erdélyben is maradt román ortodoxia.”⁵⁸³

A görög és később az orosz ortodoxiához való kapcsolat lazítása, felszámolása volt tehát a császári kormányzati cél a pápa egyházfőségét elismerő görögkatolikus egyház létrehozása során. És ezáltal a protestánsok katolikusokhoz viszonyított arányát is csökkentetni akarták Erdélyben. Ami rövid távon felszines eredményt hozott ugyan, de hosszú távon nehézségekhez vezetett a románok vallási elkülönülésének szinte változatlan fennmaradása miatt. Sőt a vallási vezetők még tovább menve a nép elkülönítését célozták meg, főként jövedelmi okok miatt. Mert „az unió előtt a román ortodoxia csak 'megtűrt', alárendelt pozícióban élt. Az unió egyik elősegítő motívuma annak idején éppen az volt, hogy a nyomorúságos helyzetű román klérus ettől várta felemelkedését, azt, hogy a református vagy katolikus lelkészek társadalmi színvonalára juthat. Az írni-olvasni alig tudó falusi pópák ugyanis maguk is parasztnak minősültek a falu népével együtt, amely az egyháznak járó szolgáltatásokkal nem nekik, hanem a földesúr vallása szerint a katolikus vagy protestáns lelkésznek tartozott. Ehhez járult néhány ezer román kisnemes család törekvése is, főleg Hátszeg és Fogaras vidékén, hogy hivatalokba jutva biztosítsa jövőjét és szabadságait, hiszen anyagi helyzete a tehetősebb jobbágyét nemigen haladta túl. A bécsi udvar I. Lipót diplomáiban (1692, 1699, 1701) a siker kedvéért többet ígért, mint amennyit végül meg tudott tartani. Kilátásba helyezte, hogy a papok mentességet kapnak a jobbágy-sors alól, sőt azt is, hogy az uniált románok, a világiak is, 'hozzászámlálódhatnak' a katolikus rendhez,⁵⁸⁴ és a hazának így nemcsak megtűrt, hanem a többi rendekhez hasonló szabadságokkal bíró fiai lesznek. Ezt azonban az erdélyi rendek megakadályozták. A fő ellenállást a magyar nemesség fejtette ki, saját kiváltságos pozícióját védve a románok ellen, akiknek növekvő számbeli súlyával pontos statisztikai adatok nélkül is tisztában volt.”⁵⁸⁵

Csetri Elek erről így ír: „Lipót császár 1699-ben kibocsátotta a román görögkatolikus egyház engedélyezésére vonatkozó diplomáját. ...e lépéssel az erdélyi és partiumi románság jelentős része elismerte Róma egyházi fennhatóságát és az egyházi unióval nagy lépést tett előre művelődési és politikai felzárkózása útján, az európai értékekhez való igazodás tekintetében.

⁵⁸² Kosáry (1989).

⁵⁸³ Uo.

⁵⁸⁴ V. ö. Fiedler (1958), 376-380.

⁵⁸⁵ Kosáry (1989). v. ö. Acsády (1898).

Ezután indul meg valójában a román ifjak képzése nyugati egyetemeken, elsősorban Rómában, akik aztán hazatérve, alapos felkészültség birtokában, Erdélyben megkezdik a harcot a román nép felemelése érdekében, az egyházszervezésben, a művelődésben, egyházi és politikai téren dolgoznak a román nép emancipációja érdekében.”⁵⁸⁶ Csetri ezt a megszépítő megfogalmazást az általa kiváló kolozsvári történésznek tartott Francisc Pall könyvének⁵⁸⁷ ismertetésében a román szerzőtől vette át, minden biztonnal változatlanul. Ezt az értékelést azonban túlzásnak tarthatjuk, amint Kosáry kritikája sem biztos, hogy megállja a helyét a magyar nemességet illetően. Ám Kosáry pontosítja a „a román ifjak képzése nyugati egyetemeken” tételt, amennyiben évi három főben adja meg az 1758-tól római ösztöndíjasok létszámát. Igaz aztán ő is azt mondja, hogy „az Itáliában jártak közül került ki a következő időszak román művelődésének több jelentős szereplője. Az unió hívei így a római egyházhoz, a latinitáshoz kapcsolódva egy új, nyugati elemekkel áthatott művelődési tendenciát hoztak létre.” Sőt „az unitus egyház keretét és ideológiáját használták fel a románok egyenjogúsításáért vívott politikai küzdelemben is, amely az adott társadalmi és politikai feltételek között, a négy ’bevett vallás’ (a református, katolikus, evangélikus és unitárius), meg a három rendi ’nemzet’ (a magyar nemes, a székely és a szász) hazájában nyilvánvalóan rendi jelleget öltött magára, és az ötödik vallás és a negyedik nemzet, a román elismertetésére irányult.”⁵⁸⁸ Így „a Rómával való közvetlen érintkezés anynyiban bír történeti fontossággal, amennyiben megújította, meggyökerezettette az oláhok közt római származásuk emlékét. Epen a Rómában képzett uniált papok: Major Péter és Sinkai György voltak a dáko-román teoriák felfedezői és leglelkesebb terjesztői.”⁵⁸⁹

Ebben pedig azért lehet túlzás, mert a román népi érdekű politikai törekvések és folyamatok nem jöttek létre maguktól, különösen nem szellemi belátás okán, hanem az oszd meg és uralkodj elv volt a főszereplő, azaz a császári és kormányzati biztatás, támogatás, hogy a magyar nemesség törekvéseinek ellensúlyt adjon, illetve a protestáns mozgalom ellen is. Kosáry is mondja, hogy az állam művelődési lehetőségeket csak az unitus egyház előtt nyitott, és „a jezsuita kollégiumok Kolozsvárott és más erdélyi városokban megkönnyítették a román tanulók, főként a papok, nemesek fiainak felvételét, és ezzel a papok jobb előképzését is. A görögkatolikus román papnövendékek számára Nagyszombatban és a bécsi Pazmaneumban létesültek ösztöndíjas helyek.”⁵⁹⁰

4.3.1. *Klein püspök*

A kiképzett ösztöndíjasok közül az első, aki kiemelkedik, báró Klein János Ince megyéspüspök, aki előbb lett püspöknek kinevezve, mint ahogy pappá szentelték, és császári szolgálati előlegeként bárói rangot is kapott. A Csetri idézte és Palltól származó adatok egyenesen egy sikertörténetet vetítenek vissza a múltba: Micu Klein „nagyszebeni és gyulafehérvári iskolázás után a kolozsvári jezsuita kollégiumban tanult, ahol a filozófiai kart végezte el. Tanárától, Franz Faschingtól, a román nép római származásának tanát sajátította el. ...a magisteri címet is megszerezte. Később ösztöndíjasként a nagyszombati jezsuita egyetem teológiai fakultását látogatta, s 1726-ban maga is belépett a jezsuita rendbe. Tehetségének, helyzetének és képzettségének tulajdonítható, hogy pályája nagy ívben szárnyalt felfelé, így 1729-ben már elnyerte az erdélyi román görögkatolikus püspöki méltóságot. Noha kezdetben a Fogaras püspöke címet

⁵⁸⁶ Csetri (1998).

⁵⁸⁷ Pall (1991).

⁵⁸⁸ Kosáry (1989).

⁵⁸⁹ Marczali (1898a).

⁵⁹⁰ Uo.

viselte, később uradalma központjára, Balázsfalvára helyezte át püspöki székhelyét. Balázsfalva aztán az unitusok 'erdélyi Rómájává' fejlődött, szeminárium, gimnázium, nyomda működött itt, s a város román politikai, művelődési és egyházi központtá változott.”⁵⁹¹

Mindenesetre ne feledjük, hogy a jezsuiták itt háromszor is szerepelnek, valamint, hogy Micu Klein bár már jezsuita rendi szerzetes volt, később mégis belépett a Szent Bazil-rendbe (OSBM – Ordo Sancti Basilii Magni) is. Ez hogyan volt lehetséges? Bizonyára titkos jezsuita vagy császári megbízatásból. Aminek feltételezése több, mint csak képzelőerő szüleménye. Mert hiszen már Kolozsváron, a líceumban jezsuita tanára, Fasching Ferenc SJ a dákoknak az erdélyi a románságban való folytonosságát hirdeti. Vajon honnan vette ő ehhez az adatokat, aki előtte sosem járt vagy kutatott a mai Erdélyben, „több helyen tanított, így 1712-ben Nagyszombatban a költészetten, azután Kassán a mathesis tanára volt, 1725-ben Kolozsvárt a bölcséleti kar promótora s a theologia tanára. Mint a hazai törvényekben járatos, több ízben védte a szerzet jogait a világiak gyűlésein. Különféle helyeken hitszónok és hittérítő s a szatmári rendház főnöke, Egerben spirituális volt.”⁵⁹²

Azaz hogy nem saját kutatása állt a dákok és románok azonosítása mögött, hanem a jezsuita rend által képviselt nézeteket közvetítette, terjesztette, akik pedig császári szolgálatot teljesítettek, azt közvetetten Fasching szoros jezsuita kapcsolatai és igen változatos életútja mutatja: A Jezsuita Névtár szerint az 1686-ban Nagyszombatban született Fasching magyar és szlovák nyelven beszélt, 1702-ben lépett be a Jézus Társaságba, 1717-ben szentelték pappá, 1720-ban tett fogadalmat (ekkor már 34 éves), és 1747-ben halt meg. „A kézírásos 1703-as katalógusban a bécsi újoncházban 'Georgius Fossingh' név alatt szerepel. A próbaidő után Leobenben volt a tanárképzőben. 1706-ban Bécsben kezdte meg a bölcséletet, a második évet Nagyszombatban végezte, a harmadikat a bécsi Pázmáneumban, ahol a Nagyszombatból elűzött tanuló rendtagok menedéket kaptak. Utána egy-egy évig középiskolában tanított Pozsonyban, Győrben, Sopronban, Nagyszombatban és Kassán. 1714–17-ben Bécsben volt teológus, ahol pappá szentelték. A következő évben Judenburgban végezte a harmadik próbaévet. 1719–20-ban Szakolcán a középiskolában tanított. A következő évben Kassán matematikát adott elő. 1726-ban Trencsénben, 1727–29-ben Pozsonyban és 1730-ban Besztercebányán lelkipásztori munkát végzett. A következő évben Turócon házi lelkiatya volt. 1732–33-ban Győrben a konviktust vezette. Utána egy-egy évig Egerben kontroverziát tanított, Szatmárnémetiben házfőnök, Kolozsváron a kontroverzia és Budán a kazuisztika tanára volt. 1738–42-ben Kassán a konviktust vezette. A következő két évben” [1743-44-ben] „Kolozsváron kontroverziát adott elő. 1745-ben Linzben házgondnok, valamint magyar és szlovák lelkipásztor volt. 1746–47-ben Egerben házi lelkiatyaként működött. Gyöngyösön halt meg. Két könyvében Erdélyről tárgyalt,⁵⁹³ de írt hitvédelmi művet is.”⁵⁹⁴

Ilyen ívű karrier mellett nem mehetünk el szótlantul, az mindenképpen központi irányítás alatt kellett álljon, és bizonyára feladata volt arra alkalmas tanítványait is bevonni erre a pályára. Így Klein Jánost is, aki a közkeletű megfogalmazás szerint Ioan vagy „Ian Micu néven látta meg a napvilágot a Szeben vármegyei Códban. Tanulmányait szülőfalujában, majd Nagyszebenben és Kolozsváron, a jezsuitáknál végezte. 1722-1725 között a kolozsvári jezsuita akadémián filozófiát tanult Franz Faschingtól. 1725-ben beiratkozott a nagyszombati teológiai fakultásra. Tanulmányait 1729-ben fejezte be. VI. Károly császár kinevezte Gyulafehérvár és Fogaras püspökének, valamint császári tanácsadónak. 1729. szeptemberében bárói rangot kapott és

⁵⁹¹ Csetri (1989).

⁵⁹² Szinnyei (1891) szerint Fasching három művében is foglalkozik Dáciával: *Dacia vetus ex probatis Scriptoribus deprompta, antiquitatis Cultoribus. Claudiopoli (Kolozsvár), 1725. Dacia Siculica seu Descriptio pestis Transylvaniae, quam Siculi incolent. Claudiopoli, 1731. Dacia nova ex probatis Scriptoribus deprompta. Claudiopoli, 1743–44. Öt részben.*

⁵⁹³ *Vetus Dacia. Kolozsvár, 1725; Dacia Siculica. Pozsony, 1731.*

⁵⁹⁴ <http://jezsuita.hu/nevtar/fasching-ferenc/>.

ezzel együtt megváltoztatta a nevét Klein-ra (a román Micu – jelentése kicsi – német fordítása). Ugyanakkor az erdélyi országgyűlés tagja lett. 1729. szeptember 23-án felszentelték papnak a máriapócsi templomban, majd szeptember 25-én Munkácsban csatlakozott a Szent Bazil-rendi szerzetesekhez és felvette az Inocențiu” [latin Innocentius, magyarul Ince] „nevet. November 5-én püspöki rangra emelték. 1737-ben a püspöki rezidenciát Fogarashoz Balázsfalvára helyezte át. 1741-ben elhelyezte a balázsfalvi katedrális alapkövét. Élete során a Habsburg Birodalomban élő románok egyenjogúságáért harcolt, ezáltal kivívta az erdélyi rendek, valamint Mária Terézia császárnő haragját, így 1744-től száműzetésbe kényszerült Rómába. 1751. május 7-én a Szentszék nyomására lemondott püspöki tisztségéről. Itt halt meg 1768. szeptember 22-én. Hamvait 1997-ben exhumálták és helyezték örök nyugalomra a balázsfalvi katedrálisban. Nézetei: Élete során a román nemzet egyenjogúságának elismeréséért küzdött, mint görögkatolikus püspök és mint az erdélyi országgyűlés tagja. Argumentumait a következőkre alapozta: a románok Erdély legrégebbi lakói, a románság Erdély legnagyobb nemzete, a románok végzik a legnehezebb munkákat (földművelés, sóbányászat).”⁵⁹⁵

Császári megbízatása abból állott, hogy „végiglátogatta a parókiákat, a híveket nyugtatta: az unió nem jelenti a görög rítus megszüntetését. III. Károlytól az évi 3 ezer Ft-ot jövedelmező szamosújvári helyett megkapta a 6 ezer Ft-ot jövedelmező balázsfalvi uradalmat. Székhelyét Fogarashoz 1737-ben Balázsfalvára tette át. Itt megvetette a székesegyház, a püspöki palota, a papnevelő intézet és más iskolák, valamint a bazilita kolostor alapjait, rumén fiatalokat Rómába küldött tanulni. Klein Micu volt az első, aki a dákoromán kontinuitás elméletét magyarellenes politikai fegyverként használta.”⁵⁹⁶ Ám ez utóbbi tetteivel – mai divatos kifejezéssel szólva – már „túltolta a szekeret”. Azaz önjáróvá vált, akinek még a bevételi forrását megkétszerező szamosújvári—balázsfalvi uradalomcseréjét bizonyára császári egyetértés tette lehetővé, de ennek a nagy vagyonnak a birtokában önálló érdekképviselési tevékenységbe fogott, amit addigi császári pártfogóival nem egyeztetett. A dákoromán kontinuitás elméletére „hivatkozva a bécsi udvartól politikai jogokat követelt az erdélyi rumének számára, a királyhoz” írt kérvényekben megfogalmazott programjában. „De az erdélyi és a bécsi vezető körök elleneztek annak megvalósítását, mert abban a tartomány alkotmányának és berendezkedésének veszélyes pontjait fedezték fel” és „a románság körében észlelhető nyugtalanság okozójának” tartották,⁵⁹⁷ de „Erdélyből följelentették, a nép lázításával és unió-ellenességgel vádolták. Az udvar Klein Micut beidézte, törvényszék elé kellett volna állítani, de hogy ezt elkerüljék, 1745-ben azt tanácsolták neki, hogy meneküljön Rómába. Rómában nehéz anyagi körülmények között élt, 1751. V. 10-én bécsi kezdeményezésre évi 1200 Ft segély kikötése mellett lemondott a püspökségről.”⁵⁹⁸ Visszatérését Erdélybe Mária Terézia ezután sem engedélyezte.⁵⁹⁹

Klein püspök tehát saját, helyi román művelődési központot teremtett Balázsfalván, és „1738-tól anyagi alapot teremtett arra is, hogy évente három tehetséges diák Rómába menjen.” És „1730–1744 közt huszonnégy petícióban fordult az udvarhoz és a rendekhez a lipóti diplomák ígéreteinek beváltása, illetve az ötödik vallás és negyedik nemzet elismertetése, a románság felemelése érdekében, amely szerinte csak az unitus egység alapján volt elképzelhető. A klérus politikai és gazdasági egyenjogúságát követelve előadta, hogy az unitus papok, kiváltság és egyházi föld nélkül, még mindig a parasztok közé számítanak. Az erdélyi rendi országgyűlés előbb (1733) elutasítóan fogadta, majd utóbb (1737, 1744) élesen támadta őt azzal, hogy a privilégiumokba ütköző, törvénytelen dolgokat követel. Klein előbb arra hivatkozott, hogy Erdélyben a román nép a legszámosabb. Majd arra a válaszra, hogy viszont bevándorolt és szolgarendű, 1735-ben a dáko-román kontinuitás humanista hagyományának felújításával felelt: a

⁵⁹⁵ https://hu.wikipedia.org/wiki/Inocențiu_Micu-Klein.

⁵⁹⁶ <http://lexikon.katolikus.hu/K/Klein%20Micu.html>.

⁵⁹⁷ Csetri (1998).

⁵⁹⁸ Uo.

⁵⁹⁹ Pall (1991).

román nép a legrégebbi is, amely csak az ortodoxia miatt vesztette el kiváltságait, de most, az unióval és a diplomákkal újra jogot formálhat azokra. Az országgyűlés végül 1744-ben Mária Terézia határozott óhajára eltörölte az unitus egyház 'megtúrt' jellegét, a pópák egyházi javait kiváltságokkal ruházta fel, de ennél tovább nem akart elmenni, és külön kikötötte, hogy a román nép 'a nemzetek közt számot ne tegyen'. 1744-ben egy Sarai Vissarion nevű szerb ortodox szerzetes, a karlócai egyház embere, Dél-Erdélyben az unió elhagyására szólította fel a román parasztokat. A kibontakozó tömegmozgalom során számos unitus papot elűztek. Az udvar úgy találta, hogy Klein nem lépett fel elég határozottan. Ezért Bécsbe rendelte a püspököt, aki azonban onnan a vallatás és a fenyegető per elől Rómába ment, vissza sem térhetett, s 1751-ben lemondott. Programja azonban tovább élt, eleinte főleg a Balázsfalván nevelt egyházi értelmiség körében, de utóbb messzebb menő hatással is. Mindennek jelentőségén az sem változtatott, hogy az udvar immár szükségesnek látta elismerni az ortodoxia meglétét, és az 1760-ban Sofronie Hunyad megyei kalugyer vezetésével kibontakozó ortodox jellegű parasztmozgalom levetése után hajlandó volt egy külön ortodox püspökséget felállítani. A románok ettől kezdve megosztott, kétféle egyházi szervezetben éltek.”⁶⁰⁰

Klein püspököt a román utókor Micu-Klein néven ismeri és a román nemzeti törekvéseket elsőnek képviselőként magasztalja: „Igaza és harca tudatában, hazájától távoli száműzetésben végezte életét 68 éves korában (1768). A vallási uniónak őszinte híve volt, de egyházvezetői méltóságát népe nemzeti törekvéseinek szolgálatába állította. Törekvései megvalósítására még nem értek meg a feltételek, de eszméi úttörők voltak és az utána következő román értelmiség azokat írta zászlajára a feudális rendszer bukásáig.”⁶⁰¹ Tárgyilagos megítélés szerint is a püspök, igen rugalmas elképzeléssel állt elő, amikor „már kifejezetten az erdélyi románoknak a három natio rendszerébe negyedikként való beletagolását sürgeti. Minthogy a negyedik natio területi elkülönítése jórészt lehetetlen, úgy képzelné el ezt, hogy a román natio a magyar megyékben a magyar, a székely és a szász törvényhatóságokban a székely és szász natiohoz csatlakoznék. Lényegesebb újdonság ... az a követelése, hogy az adózó népre ne rójanak mértéktelen terheket, robotjukat két napra szállítsák le. Nemzeti és paraszti követelések egyesítése a nemzeti mozgalomban, az erdélyi román nemzeti mozgalomnak ez a majd két évszázadra alapvető sajátossága itt jelenik meg először programjukban; ez a gondolat fejlődik tovább a 'magyar földesúr-román jobbágy' téziséig... A román nemzeti mozgalom azonban rövidesen jó időre eltűnik a politikai küzdőtérrel. 1744-ben hosszú harc után végre sor kerül a katolikusok által sérelmesnek tartott törvények eltörlésére, s ezzel együtt a fogarasi püspökség létének és javadalmainak törvénybe iktatására is... Számolni kellett vele, hogy ezzel az unitus egyház és vele együtt az erdélyi románság, mint politikai tényező, ügye lekerül a napirendről. Micu-Klein kétségkívül a kor egyik igen tiszteletreméltó alakja. 1744-i bukásának körülményei azonban amellett szólnak, hogy pályája ilyen ívét nemcsak valóban nagyszerű képességeinek köszönhetette, hanem annak a manipulációnak is, amelyet a birodalom központi kormánysszervei folytattak vele az erdélyi protestáns rendek sakkban tartására.”⁶⁰²

4.3.2. A pópák lázító tevékenysége

Ezután „továbbra is él az ellenreformáció azzal a módszerrel, hogy a tisztségek betöltésénél a katolikusokat részesítik előnyben. 1762 tájt az országos főtisztségek viselői közül öt katolikus, s csak egy-egy református és evangélikus. A kincstári igazgatásban egy 1770-es alaprendelkezés szerint csak katolikusok és unitusok alkalmazhatók a megüresedett helyekre. Hasonló a helyzet a törvényhatóságokban is... Egy vonatkozásban szenved érzékeny vereséget az ellen-

⁶⁰⁰ Kosáry (1989).

⁶⁰¹ Csetri (1998).

⁶⁰² Péter (1986a).

reformációs politika: be kell vallania a vallási unió részleges csődjét, s el kell ismernie az erdélyi román ortodox egyházat... Az ortodoxok most már elsősorban Oroszországnak vetik hátukat, annál is inkább, mert az 1726-i Habsburg-orosz szövetség ekkor a birodalom egyik legfőbb külpolitikai támasza. Az 1740-es évek végén jár Oroszországban politikai szándékkal az első erdélyi román személyiség: Nicolae Pop, korábban balomiri unitus esperes. Előbb Havasalföldre szökik, majd Oroszországba folytatja útját, s eléri azt, hogy Erzsébet cárnő utasítja bécsi követét: tájékoztassék az erdélyi román papság és nép bajairól, s szükség esetén járjon is közben értük a Habsburg-udvarnál – Besztuzsev-Rjumin követ pedig komolyan veszi megbízatását, úgyhogy a Habsburg-kormányzat vissza is rendelteti. Közben azonban újabb erdélyiek járnak Oroszországban (Nicodim szerzetes és Ioan Avramovici – Ioan din Aciliu), s az orosz diplomáciai nyomás, ha tartózkodóbban is, de változatlanul Bécsre irányul a magyar- és horvátországi s vele együtt az erdélyi ortodoxia ügyében. Az erdélyi román ortodoxia támogatást kap Havasalföldtől, de a magyarországi szerb ortodox egyháztól is (Nenadovics karlócai érsek fellépése), s mikor a hétéves háború megindultával a Habsburg-birodalomnak fokozottan szüksége van az orosz szövetségre, de Erdély belső nyugalma is, legalábbis részben fel kell adnia az erdélyi vallási uniót. 1758 nyarán Kaunitz álláspontja győz: tudomásul kell venni az ortodoxia létét, a karlócai érsektől független erdélyi ortodox püspököt kell kinevezni. Püspökké Novákovich Dénes budai szerb püspököt választják ki, s majd egy évre rá kiadják az ún. ortodox türelmi rendeletet, a püspököt még mindig csak ígérve benne, de türelmet is azoknak, akik a rendelet kiadása előtt elszakadtak az uniótól. A nép erre tömegével szakad el az uniótól, a mozgalom vezetőt kap egy Sofronie (Stan Popovici) nevű dél-erdélyi ortodox szerzetes személyében, akivel a hatóságok nem bírnak; a mozgalom azonban megmarad tisztán vallási jellegűnek, nincs szó társadalmi cselekvésről. A kormányzat azonban sietve Erdélybe küldi Novákovichot, egyben pedig megbízza Buccow főhadiparancsnokot az unitus és ortodox egyházközségek és javaik szétválasztásával. A szétválasztás eredménye: 25164 unitus és 126652 ortodox családfő. A kormányzat természetesen megmenti az unitus egyház szervezetét s annak anyagi bázisát, de mégiscsak van törvényesen elismert (bár csak megtűrt) erdélyi ortodox egyház. Igaz, hogy a püspökség felállítása legalábbis egyházkormányzatilag elszigeteli az erdélyi ortodoxokat Karlócától, a határőrvidék megszervezése pedig jórészt a román fejedelemségek ortodoxiájától is.”⁶⁰³ Így „az ellenreformációhoz kapcsolódott a Habsburg katolicizmusnak az a mozgalma is, mely a görögkeleti egyház ellen irányult, és a román jobbágyok óriási tömegeinek életét keserítette meg. A római katolikus egyház törekvése, amely a görögkeleti közösségekben élők Rómához való visszavezetését célozta, fegyveres támogatást is kapott a Habsburgok részéről. A görögkatolikus unió története a Habsburg-monarchiában lezajlott hittérítés történetének legborzasztalmasabb lapjaira tartozik, és nagyban hozzájárult a jobbágynépesség elkeseredéséhez.”⁶⁰⁴

„Oroszországnak, a mely gyors növekedésével minden régi nagyhatalmasságot aggodalomba ejtett, s a mely a Habsburg-monarchiára és különösen a magyar részre azért lett veszedelmes, mert mint az egyetlen göröghitű állam – Moldva és Oláhország, bár saját fejedelmeik alatt állottak, államoknak nem voltak tekinthetők – másutt lakó hitsorsosaira nagy vonzó erőt gyakorolt. De másrészt azt tartották Bécsben, hogy ha valamelyik a két állam közül magától nem képes fennállani, Ausztriának valamely részre reá kell tennie a kezét, hogy a felbomlásból legalább némi haszna legyen.”⁶⁰⁵

Mialatt II. József „egyrészt az egységes birodalom, másrészt magának a nemzet jólétének érdekében, gyökeresen fel akarta forgatni azt az alkotmányt, mely csak a kiváltságos osztálynak szolgált bástyájául, a magyar nemességnek azt kellett tapasztalnia, hogy nem csak felülről fenyegeti veszedelem. Az ország egy részét jobbágyházadás pusztította: annál erőszakosabb és borzasztóbb, mert a rendi különbséget nemzetiségi és vallásos ellentétek tették még élesebbé.

⁶⁰³ Péter (1986b).

⁶⁰⁴ Jászi (1982), 125-126.

⁶⁰⁵ Szalay (1896).

Háromszoros elnyomás súlya nehezedett az oláh népre. Privilegiuma nem volt; mint a magyarok és szászok jobbágya lakta a földet. A törvényes felfogás szerint túrt nemzet volt... Nem foglalt helyet a kiváltságos, országalkotó három nemzet között: vallása, a görög nem egyesült hit, nem tartozott a bevett, jogot adó felekezetekhez. A földesurak épen nem szokták még meg az alattvalóikkal való jó bánást; miért tettek volna kivételt épen azokkal, kiket tőlük a vallás és nyelv különbözősége is elválasztott? Az elnyomó és elnyomott közti ellentétet mi sem enyhítette. Annak, hogy épen II. József idejében, teljesen békés időszakban történt a kitörés, oly okai is voltak, melyek az úrbéri viszonytól teljesen függetlenek. Mindenfelé nagy reményeket keltett a császár jóakarata a parasztokban. Könnyű volt elhítni velük, hogy az uralkodó már minden intézkedést megtett javukra, és csak az urak titkolják el a császári parancsokat, hogy tovább is folytathassák zsarnokságukat. Elég elterjedt az a felfogás is, hogy a császár maga izgattatta a hiszékeny népet urai ellen, hogy a magyarok hatalmát megtörje és őket magától teljesen függővé tegye. Ennek a felfogásnak történeti alapja nincs; ha a császárnak valaha szándékában állott volna a kaszára apellálni a kard ellen, egészen más erő állott volna rendelkezésére, mint az, melyet az oláh kar kifejtett. De különben is: egész irányával, méltóságának önérzetével mi sem ellenkezhett volna jobban, mint a nép bevonása az alkotmányos küzdelmekbe.”⁶⁰⁶

A déli határszáron a török hódoltság maradványa volt a tolvajlás, de a korábban töröknek adózó, megvetett, fegyvertelen paraszti termelő nép (rája = nyáj) most „a rablóban, hajdúban látta a vitézt, jogainak bár törvénytelen, de bátor védőjét. A rabló-bandák megmaradtak később is és többnyire oláhokból állottak. Mária Terézia uralkodása alatt egymást érik a rendszabályok ellenük, de siker nélkül. II. József szintén teljes erővel fog megfékezésükhöz. De igen nehéz volt velük elbánni, mert a szomszéd oláh vagy szerb terület mindig kínálkozott biztos menhelyül. Meg is maradtak ott a század végéig. Volt tehát egy felfegyverezett, mindenre elszánt csapat, mely egy lázadásnak mintegy magjául szolgálhatott.”⁶⁰⁷

Ugyanakkor „nem lehet tagadni, hogy a nyomor és a tudatlanság idézték elő az oláhság nagy részének erkölcsi alacsony színvonalát. De bizonyos, hogy ez megvolt, a legborzasztóbb tényekben nyilatkozott, és hogy épen azok, kiknek első sorban volt kötelessége a nép javítása, a pópák, nem tettek e bűnök ellen semmit. Hatalmuknak épen az volt az alapja, hogy egészen a néphez tartoztak. De ez viszont azt okozta, hogy a császár minden igyekevése ellenére, csak úgy bántak velük, mint bármi más oláhval. A tudatlan, de ravasz papokban meg kellett gyökerezni annak a gondolatnak, hogy mennyire másképp volna minden, ha népük, mely előtt végtelen tiszteletnek örvendenek, ha hitük volna az uralkodó... Folytonos volt az érintkezés a havasalföldi és a magyarországi pópák közt, melyet különösen a kolduló barátok közvetítettek. Ez érintkezés káros hatásáról maga a császár is meggyőződött. Megparancsolta a hatóságoknak, tartsák lehetőleg távol a török hódoltságból átjövő kalugyereket,⁶⁰⁸ kik mindenféle ürügy alatt meglátogatták az innen lakókat és beléjük oltják saját rajongásukat, vak hitüket és babonájukat. Az ő révükön terjedhettek el az erdélyi pópák közt az orosz cárnő által kiadott politikai jelszavak. Volt tán közvetlenebb izgatás is. 1783-ban egyszerre tizenöt szekérrel jöttek orosz szentképkeskedők az országba. Ez volt az a történeti keret, melybe a Hóra-lázadás beillesztendő. Kiegészíti még e keretet József császár intézkedéseinek hatása az elhanyagolt, szegény nép lelkére. Épen erdélyi tartózkodása alatt adta ki azt a rendeletét, melyben eltörli a személyes szolgaságot, és megengedi, hogy mindenkinek szabad legyen minden taksa nélkül házasodni, mesterséget tanulni és elszegődni. 'Kell, hogy már végét érje az emberiségnek ez a rabszolgai lealázása.' A hatóságokkal szemben, melyek mentegetni merik az erdélyi viszonyokat, oly hangot használ, mely szinte kihívja a revolútiót. Igaz, hogy az úrbéri kötelékekhez nem nyúl, de mindenki tudta,

⁶⁰⁶ Marczali (1898b).

⁶⁰⁷ Uo.

⁶⁰⁸ Azaz: a keleti görög ortodox szerzeteseket.

legjobban a paraszt, hogy a császár azokon változtatni akar. Valami homályos sejtelve derengett a szegény oláh fejekben annak, hogy a hatalmas, istenként imádott császár, az 'imperator', azt akarja, amit ő, és hogy egy az ellenségük: a magyar nemes."⁶⁰⁹

A katonai összeírás (conscriptio) mutatta meg legjobban a császár és a magyar nemesség közti ellentétet, mert azzal, hogy elvitték katonának, a jobbágy törvényesen megszabadult a terheitől. „Az oláhság közt csak csekély izgatásra volt szükség, hogy magát tömegesen beírassa katonának. Egész falvak népe indult útnak a főhelyek felé, jelentkezés végett. Túl buzgó tisztek még bátorították őket, más részről pedig a pópák szították a tüzet... Mindamellett sem a kormányzók, sem a katonai parancsnokság nem járnak el erélyesen, a császárnak egész gondja pedig oda irányul, hogy a conscriptiót szükség esetén erőszakkal is végrehajtsa és a magyar nemesség büszke nyakát meghajlítsa. Az a terület, melyen a lázadás tüze éppen a conscriptio napján, 1784. november 1-jén fellobbant, nem állott magyar földesúri hatalom alatt, az erdélyi Érczhegység városait a császári bányakamara igazgatta. Elnyomása, zsarolása ellen örökös a zalatnai jobbágyok panasza. 1778-ban jár először Bécsben Hóra, mint e jobbágyok megbízottja; 1783 végén újra szól a császárral megbízói nevében... Ezen vidéknek, mely szinte rendelve volt egy agrarius forradalom színhelyéül, szomszédságába húzódtak az Aradmegyéből kizavart rablócsapatok. A bécsi kamara határozata szinte végtelen időkre elhalasztja a bajok törvényes orvoslását. Vezér is támadt, Ursz Nikoláj személyében, ki már a császárral is beszélt, és kit erős hangja miatt Horjának, kántornak neveztek el. Most, amint Bécsből haza jött, a hatóság felelősségre akarta őt vonni, de ő, fellázítva a parasztokat, megmenekült.”⁶¹⁰

Marczali Henrik gróf Gyulai Ferencz tábornok egykorú levelét idézi gróf Hadik Andráshoz (Nagy-Szeben, 1784. november 12.): Hóra „Mesztákont, egy hegyen épült templomot, nem messze Brádtól, jelölte ki gyűlőhelyül. Ez a rendelet futótűz gyanánt terjedt egyik helyről a másikra, úgyhogy a kijelölt napon roppant parasztcsoport gyűlt össze azon a helyen, hol aztán az a gazember egy (tudja Isten honnan szerzett) nála levő, aranyos betűvel írt patenst (a brádi vásári jogról szóló kiváltságlevelét) és arany keresztet mutatott a népnek, és kérdezte, hisznek-e ezen jelvénynek? És amint egyhangúan igennel válaszoltak, gonoszul megesküdték, hogy kiirtják az egész nemességet. Nem lehet leírni, mily véghetetlen kegyetlenségeket visznek véghez ezek a pórok; körüljárnak mint az ordító oroszlánok, mondhatatlan, gyilkos tettekkel dühöngenek a nemesek ellen; nem kímélik a magzatot sem az anya méhében, elégetik a nemesi lakokat s falvakat, s Zarándmegyében már föl is gyújtották Brádot, Kristyórt és Ribiczét, hol a legtöbb nemes lakott, úgyhogy e helyekről alig menekült meg három. Minthogy Zarándmegyében nem találtak több nemesi lakot, azonnal átjöttek a Maroson Hunyadba, a hol már úgyszólván egy lélegzetben felégették Branyicskát, Maros-Németit, Solymost és Dédácsot. Félek, ha gyorsan nem vetnek véget, tavasszal, ha nem is az egész országot, de nagyobb részét fölemészti.”⁶¹¹

Marczali folytatja a lázadás leírását: „Már november 7-ikén felprédálták a lázadók Ab-rudbányát és Verespatakat. Itt is kitűnt a zendülés vallásos színezete. Mint Isten és a császár parancsát kihirdették, hogy 'a ki disunita reliigióra nem áll és oláh köntösben nem jár, vagy nyársba húzzák, vagy fejét veszik'. A mozgalom általános; a pópák gyülekezésének meg volt a fogamatja. Krassómege már november 3-ikán kér katonaságot a forrongó nép megfékezésére. Jankovics királyi biztos szerint a nép mindenütt örvend az erdélyi híreknek. A Szamos mellékén is mozogtak, nemcsak az oláh parasztok, hanem a magyarok is. A lázadás gyors elharapódzását és azt a végtelen gyászt, melyet öldöklésével a magyarságra hozott, két körülmény magyarázza meg. Először a katonai parancsnokság az embertelen tömeg ellen nem tett semmit, miben Preiss tábornok, a katonai parancsnok volt a főbűnös. A katonaság utasítása az volt, hogy 'míg a haditanácstól nincs parancs, kirukkolnak ugyan, de tüzet nem adnak'. Ez az eljárás a katonákban,

⁶⁰⁹ Uo.

⁶¹⁰ Uo.

⁶¹¹ Uo.

magyarokban és oláhokban egyaránt, azt a hitet keltette, hogy Hóra igazat mond, és csakugyan a császár parancsából dűl. Másodszor, a császár túlzottaknak tartotta az első híreket; annyiszor meggyőződött a hatóságok megbízhatatlanságáról, hogy most is a nemesség félelmének tulajdonította a veszély kiszínezését. Midőn pedig a nemesség fegyveresen készül megvédeni életét a rablócsordák ellen, midőn a Déva várában ostromolt magyarság legyőzi az oláhokat és közülük 44 foglyot rögtön-bírótság útján kivégeztetett, József ebben törvényteleniséget lát, nem jogos önvédelmet. Egyforma mérleggel méri a bős támadókat és az életükért, családjukért küzdeni kényteleneket. A gyilkosokkal még hetek múlva is alkudoznak az ellenük kiküldött katonatisztek. 4000 emberélet és 133 hamuvá égett község adta meg az árát a katonai parancsnokság hanyagságának és rosszakaratának, és a császár rosszul alkalmazott humanizmusának.”⁶¹² És ehhez nincs mit hozzátennünk, mert sajnos még a mai időkben is ismerős e kettős mérce és álhumanizmus.

Egyébként pedig a katonai parancsnok Preiss, aki november „4-ikén értesült a ’forradalomról’, már 13-ikán, vagy legfőlebb 18-ikán véget vethetett volna a rabló hadjáratnak, a rendelkezésre álló eszközökkel. E helyett Schultz alezredes alkura lép a ’nemzeti és vallásügy’ előharczoival. Pedig azoknak fegyverkezése éppen nem volt félelmes. Kevés volt köztük a puska, csak vasvilla és nagy bot volt a fegyverük... Csak nagy számuk és a meglepetés adta kezükbe a magyar családokat, nem bátorságuk. De midőn látták, hogy a császári katonaság úgy bánik velük, mint komoly ellenféllel, nőttön nőtt a követelésük. Az eredeti cél, az úrbéri viszonyok könnyítése és az amnestia megnyerése, egészen eltűnik szemeik elől. Nyíltan szembe szállanak a katonákkal; november 29-ikén, mikor azt várták, hogy leteszik a fegyvert, hirtelen megszállják Illyét a Maros mellett, Bethlen Gábor születése helyét. Akkor kezdik hirdetni, hogy Hóra fejedelem, vagy éppen Dácia királya. Tordán egy oláh nyilvánosan azt mondta ’feljött az oláhok csillaga, a magyarok menjenek Scythiába, mivel ők régebb lakosai e hazának’. Látnivaló, hogy az akkor keletkező dákoromán elmélet megtalálta az utat a nép legalsó rétegéig, mit csak a pópák befolyásának lehet tulajdonítani. Ők hirdették ki mindenütt Hóra akaratát, ők tartják fenn az összeköttetést Havasalfölddel, honnét még sok rabló csatlakozott hozzájuk.”⁶¹³ Ebben nemcsak az a végtelenül szomorú, hogy keresztény papokról van szó, akik a hazug propagandát használva lázítanak és a vérengzéstől sem riadnak vissza, hanem hogy ezzel mintát adtak a román vérengzéseknek 1848-49-ben (Zalatnán, Nagyszebenben, Abrudbányán stb),⁶¹⁴ 1918-19-ben (Mezőkecsed, Mezőszengyel, Székelyudvarhely, Zilah. Kolozsvár stb),⁶¹⁵ és még a második világháborút végén is (Szárzajta, Kokos, Csikszereda, Gyergyószentmiklós stb).⁶¹⁶

Összegzésként, megfontolandó tanulásgként Marczali megállapítja, hogy a veszedelmes pártütő vezérek, „Hóra és társai, Kloska és Krizsán, a műveltség legalacsonyabb fokán álló pórok és pásztorok.” Őket „személyes veszélyük, melynek, mint népük szószólói, ki voltak téve, ragadta fölkelésre. Valami titkos ösztön és remény elhitette velük, hogy szándékuk nem bűn a császár szemében. A számos rabló és szökött katona kész segítségnek kínálkoztak. A katonaság tétovázása minden reményükön túl emelte tekintélyüket. És midőn már meggyőződtek arról, hogy a császár bűnösöknek tartja őket, vállalatukat nem hagyhatták abba. A kegyelem nem terjedt ki a vezetőkre, sem a szökött katonákra. Mint lázadóknak kellett tovább élniök, ha nem akarták tetteik méltó büntetését elszenvedni. Magukra maradtak, mert mihelyt a katonaság komolyan hozzálátott a dologhoz, a nagy, ezrekre menő tömeg szétrebben és csak kevesen követik őket a hegyek közé. Tizennyolcz század katonaság elég volt e nagy tűz elfojtására. Az

⁶¹² Uo.

⁶¹³ Uo.

⁶¹⁴ Hermann (2010a) és Hermann (2010b). Utóbbi 13 román vérengzést sorol fel több ezer magyar áldozattal. Ezzel szemben a görög- vagy makedovlachok a szabadságharc katonái voltak: Diószegi (2010).

⁶¹⁵ *Konfliktustérképek* (20113).

⁶¹⁶ Uo.

oláhok december hó elején lerakták a fegyvert. Hórát és Kloskát oláhok fogták el havasi rejtükben és adták át (december 27-ikén) Kray alezredesnek. Még bujdosásukban is uralkodtak nemzetük lelkén; a pópák úti költséget gyűjtöttek részükre mindenfelé. A lázadás főczinkosait a császár, elvei ellenére, Gyula-Fejérvárott kerékbe törette. (1785 február 28.) A széthulló tömeggel enyhén bántak. Csak nagy nehezen és sok idő múlva bírták újra elsimítani az embertelen öldöklés által okozott izgatottságot, és helyreállítani az ország belső békéjét. József császár magaviselete a felkelés elején nem volt sem igazságos, sem politikailag helyes. Az egész ügyet a conscriptio szempontjából nézte és mivel a magyar urak azt ellenezték, kész volt velük éreztetni hatalmát. De mihelyt a rend helyreállott és semmi mellékgondolat nem zavarta, megtalálta a célhoz vezető eszközöket. Állami hatalmat mutatott, az egyes nemzetiségek fölött állót. Az oláhokat leverte, de azt nem akarta, hogy a magyarok bosszút álljanak. Az oláh zendülés nagy tanulságot rejtett magában a magyar nemzetre nézve. Rikító színben mutatta azt a veszélyt, melyben egy kiváltságon alapuló társadalom forog. A császár pedig most közről láthatta, mi borzasztó a társadalmi forradalom. Ezentúl elejét akarta venni humanus intézkedésekkel, de többé könnyen félre magyarázható intézkedésekkel nem segítette elő kitörését... Az anarchiát csak az uralkodó elemek megoszlása teszi lehetővé, mert a zavargó mindig számíthat az egyik tényező támogatására a másik ellenében. Rettenetes tanulság az azokra nézve, kik pártszempontból helyeselnek mindent, mi az ellenpártnak káros vagy veszélyes. Az intéző osztályoknak sohasem szabad megfélemlkezni arról, hogy harcaiknak ott van a határa, hol a nemzeti érdekek és a közös műveltségnek veszélye kezdődik. Erről feledkeztek meg II. József és a magyar nemesség egyaránt. Az elnyomás némi erkölcsi alapot adott a lázadásnak, a császár elnézése nyitotta meg az utat a felforgató törekvések előtt. Ha a korona és a nemzet közt megszűnik az egyetértés, vagy ha csak el lehet hitetni az anarchikus elemekkel, hogy komoly ellentét választja el ezt a két államalkotó tényezőt – mindjárt felüti fejét a forradalom kísértete.”⁶¹⁷ Marczali is szinte adottságként tekint a lázadásra, még ha annyi áldozattal járt is. Pedig annak megvoltak az előkészítői, az embertelenséget az ésszerűtlen gondolkodással megalapozó pópák körében.

4.3.3. Az erdélyi román tanárok és a Regát

Ha a Világirodalmi Lexikon szerint a XVIII-XIX. század fordulóján „az erdélyi román művelődési, irodalmi, politikai mozgalom” *erdélyi iskola* „a román felvilágosodás legjelentősebb megnyilatkozása”,⁶¹⁸ akkor ezt mi is meghatározónak tekinthetjük az egész románságra és későbbi sorsának alakulására nézve, és ebben egyetértene még a román elemzők is. Csak-hogy itt rögtön felmerül a felvilágosodás eszmerendszerének félrevitele éppúgy, mint amit a magyar felvilágosodás kisiklatásánál láthatunk a XVIII. század végén és a XIX. század elején,⁶¹⁹ ami miatt majd negyedszázad múlva felléptek a reformkoriak nálunk, sőt jönnie kellett a polgári forradalom 1848-nak is, míg ez a románságnál, a két keleti szomszéd fejedelemség egyesülése folytán érvényesült regáti szervezeti és szellemi diktatúra miatt elmaradt, s így az erdélyi iskola háttérbe szorult.

Ez az iskola persze egy felnagyított, utólagos elnevezés, mert csupán arról volt szó, hogy a kialakulóban lévő „erdélyi román értelmiség az erdélyi magyar, szász és román középiskolákban, majd pedig a kolozsvári, pesti, bécsi és római egyetemeken megismerkedett a klasszikus kultúrával, a görög és latin nyelvvel, továbbá a magyar, az osztrák és az olasz felvilágosodás eszméivel, tudományos és irodalmi alkotásaival.”⁶²⁰ Ezért ők latin betűvel írták könyveiket,

⁶¹⁷ Marczali (1898b).

⁶¹⁸ Lásd az *erdélyi iskola* címszót (szerzője Belia György): Király (1972), 1101. A nagyléptékű kiadvány tekintélyét a főszerkesztő Király István, a felelős szerkesztő Szerdahelyi István s további 18 szerkesztő és 66 főmunkatárs adta.

⁶¹⁹ Darai (1995), v. ö. Darai (1992, 1994a, 1994b, 1995, 1996, 1998, 2002, 2004).

⁶²⁰ Király (1972).

nem görögül, főként nyelvészeti munkákat (két- és többnyelvű román szótárakat, román nyelvtant, román nyelvtörténetet, román nyelvelemzést) és többnyire Bécsben és Budán nyomtatták ki. Azaz beléptek a közép-európai kultúrkörbe és oda bevonták a görögös-szlávós románságot.

Fentebb láttuk a makedo-vlachoknál a kettős, görög és latin hatás alakulását, amely népség Erdélybe kerülésének tagadásával, ezt a kettős jelleget most kizárólag a latin felől kezdték megközelíteni, mintha a latinság régi helyi sajátosság lenne. És ebben már a történelemhamisító osztrák hatást kell látnunk, amely a magyar múlt lekicsinylésének céljából felnagyította a római, majd „német-római” befolyás szerepét a magyarságra. Amihez megfelelően kapcsolódott az akkoriban létrehozott „finnugor eredetünk” elmélete és a „honfoglalás”, mint a helyi kultúrnepeket leigázó pogány nomád tett vádja. A románok kapva kaptak a lehetőségen, amit, mint láttunk, Fasching jezsuita helyükbe vitt a dákó-román elmélet alakjában, és hamarosan, beadványukban már politikai célra használták fel. A románok kizárólagos latin eredetét kezdték hirdetni, miközben a népnyelv latinosítását végezték nyelvújítás gyanánt. A Klein püspök által elindított úton túl is mentek a bécsi udvar velük kapcsolatos elképzelésén, amikor a *Supplex libellus Valachorum Transilvaniae* című 1791-es felségfolyamodványukban a magyarok, a szászok és a székelyek jogaival egyenlőket követeltek.

Tehát „azt az értelmiségi csoportot, főképp a Samuil Nicu-Clainból (1745–1806), Gheorghe Sincaiból (1754–1816) és Petru Maiorból (1756–1821) álló ’triáaszt’, akikhez mások, így I. Budai-Deleanu (1760–1820) is csatlakoztak, s melynek tagjai a római származás és az erdélyi őshonosság tanát (az úgynevezett dáko-román kontinuitást) a fölvilágosodás eszméinek felhasználásával is kidolgozták, történeti, nyelvészeti, filozófiai stb. érvekkel alátámasztották és terjesztették *Erdélyi Iskola* (Scoala Ardeleana) néven ismeri a történet- és az irodalomtudomány.”⁶²¹ Ennek második, majd harmadik nemzedéke vándorolt ki a fejedelemségekbe. Részint azért, mert addigra Erdélyben telítődtek az értelmiségi ’állások’, a moldvai és havasalföldi kulturális fejlődés pedig fölszívhatta őket, esetenként pedig politikai okokból. Bár nagy elődeik szellemi színvonalát nem mindig érik el, ők lesznek azok, akik a moldvai és havasalföldi ifjúságot megismertetik az Erdélyi Iskola eszmevilágával – s a románság dáciai őshonosságának korábban sem ismeretlen tanát már a XVIII. századi erdélyi viszonyok érzelmi és politikai töltetével együtt hirdetik meg választott hazájukban.”⁶²² Az áttelepülő Gheorghe Lazar fölvilágosultabb nagybojárak támogatásával 1818-ban Bukarestben megteremti a román nyelvű felsőoktatást a Szent Száva kolostor iskolájában. Ugyanezt Moldvában a tanulmányait Lembergben, Bécsben és Rómában végző, apai ágon erdélyi származású Gheorghe Asachi végzi 1814-ben. Lazar óráit a középrétegek gyermekei is felkeresik, akik sokan a román és a görög iskolát párhuzamosan látogatják. A harmincas években alapított további román iskolák tanárai is jelentős hányadban erdélyi románok, azaz az Erdélyi Iskola eszméi a harmincas-negyvenes években elterjedhettek Havasalföldön. Ez siratta az erdélyi román pórok sorsát, és ellenszenvet ébresztett a környezet késő-fanarióta világával, a bojárak fényűző életmódjával szemben. „Szerényebb származásuk, puritánabb életfelfogásuk, németes műveltségük egyaránt berzenkedett, könnyedebb erkölceitől, görög-francia nyelvétől, a középrétegek mohóságától. Van rá adunk, hogy román voltukat is kétségbe vonták. Mintegy válaszul előfordult, hogy környezetük is idegeneknek, ungurenieknek (erdélyieknek, ’magyaroknak’), s (részben) görögkatolikus vallásuk miatt „páristáknak” tekintette őket. Így a források híradásával ellentétben nemegyszer úgy érezték, nem veszik elég komolyan őket, nem hallgatják meg tanácsaikat. Ez egyfajta elbizonytalanodást eredményezett, s oka lehet túlzásaiknak.”⁶²³ Moldvában is hatottak az iskola tanai, de nem ennyire erősen.

„Az Erdélyi Iskolát alkotó történészek, nyelvészek, irodalmárok mozgalmuknak a többi erdélyi ’nemzettel’ egyenjogúságra törekvő rendi jellegéből és szociális (a magyar földesúr—

⁶²¹ V. ö. I. Tóth (1946), Zirkuli (1988), Lungu (1978).

⁶²² Borsi-Kálmán (2011).

⁶²³ Uo.

román paraszti félreállítás, de leegyszerűsítő, sokáig burkolt ellentétét magába foglaló) töltetéből következően – úgy vélték, hogy a román nyelv kétségbevonhatatlan latin eredetét még erőteljesebben kidomboríthatják, ha kiküszöbölik belőle a nyelv- (azaz történelmi) fejlődés során belekerült nagyszámú szláv, a nyelv szövetében mélyen beágyazódott magyar, kisebb számú kiptörök (besenyő, kun), oszmán-török, újjörög elemet, s az időközben 'deformálódott' latin töveket visszaigazítják az eredetihez. A román nyelv mesterséges visszalatinosításával kívánták tehát igazolni az erdélyi történelmi fejlődés addigi következményeként hátrányos helyzetbe került román paraszttömegek (ösztönös) szociális, valamint papi, kishatalmi származású szűk értelmiségi rétegük (nyílt, tudatos) rendi törekvéseit. A dinamikusabb polgári jellegű fejlődést mutató Havasalföldön viszont, mivel a szellemi élet nyitottabb, kompenzativ görcsök kevésbé fékezik, s a francia hatás – bizonyos mértékig a fanarióta kor örökségeként – igen jelentős és bázisa is itt a legszélesebb, a nyelvújítás a francia nyelv normái szerint veszi kezdetét. I. H. Radulescunak egy rövid ideig tartó olaszosító korszakát leszámítva (legalábbis a szókészletet tekintve), zavartalanul tart napjainkig. Az erdélyi latinizáló irányzat ugyan ide is át-sugárzik, követői is akadnak, de természetesen nem képes versenyre kelni a kortársa újlatin Európa irányába tájékozódó, azzal szinkronba kerülni igyekvő, rugalmasabb helyi irányzattal, mely néhány évtized alatt a román nyelvfejlődés általános tendenciájává válik.”⁶²⁴

Mint Borsi-Kálmán leírja, a moldvai értelmiség kulturális fölényt érezve kritikus volt, gyanakodva figyelte az erdélyi és havasalföldi nyelvművelést, és a román nyelv védelmében szembeszállt vele. Alecu Russo állította, hogy az erdélyi román nemzeti gyűlés szónokatait 1848. május 15-16-án a Balázsfalván összegyűlt 40000 román paraszti nem értette a latinos kifejezések miatt. A politikai prédikációkat számukra ismeretlen nyelven tartották, s ha ez a nyelvrontás tovább folyik, a román nemzetet megoszthatja. Szerinte az erdélyi grammatikusok Erdélyben nem nyomtatnak olyan nyelven könyvet, amit az egész románság megért. Mihail Kogalniceanu célja a román nyelv megvédése az erdélyi nyelvújítás nyelvbombázó túlzásaitól. Mihail Sturdza elveti, hogy rómaiaknak nevezik magukat a román erdélyi írók és néhány havasalföldi. „Ez a mánia odáig terjedt, hogy még a régi rómaiak tetteit és történelmét is kisajátítják, Romulustól Romulus Augustulusig... Óvakodjunk, uraim, ettől a betegségtől, mely nevetségessé tesz bennünket az idegenek előtt.”⁶²⁵ Russo is gúnyolja őket: „Kézenfekvőbb és logikusabb lenne a latinizmus iránti szeretetünkben, hogy hagyjuk el a román nyelvet és vegyük át a latint, következőképpen pedig cseréljük át a nadrágot és a kabátot tógára, nevezzük magunkat Cincinnatusnak és Brutusnak Costachi és Dimitrachi helyett és követeljük vissza a hajdani világméretűt.”⁶²⁶

A moldvai köznemesek tiltakozása e túlzások, aránytévésztés ellen, mutatja, hogy őket az erdélyi románság képviselője helyett saját rendi-nemesi nemzettudatuk vezérelte. A kiváltsága-ira büszke moldvai bojártság hasonló volt a magyar köznemességhez, neki is voltak idegen jobbagyái, többnyire magyar telepések, azaz katolikus vallású csángók, akik éppúgy nem alkothattak rendet, mint az erdélyi románság. Akiknek százezres tömegét Kogalniceanu őshonosnak tekintette, mivel már a XV. századtól Moldvában éltek. És e szabadparasztok (nevük magyar eredetű: razez = részes) kiemelkedve a moldvai nemesi nemzetbe léptek. Így Moldvában fordított helyzet volt, túlozva, mint Erdélyben: a románok az urak és a magyarok a parasztok. És a „dák múltban” a moldvaiak nemcsak a hajdan volt román nyelvi egységet és összetartozást látták, amelyet majd az „új dák királyság” újjáteremt, hanem a három terület – Moldva, Havasalföld, Erdély – egyesítésének nehézségeit is. Hiszen Vitéz Mihály idején, ahogy Kogalniceanu írta, „nem volt rokonszenv e három fejedelemség lakói között: úgy gyűlölték egymást, mintha nem ugyanazon őstől származtak volna, nem ugyanaz a vér folyt volna ereikben, mintha nem

⁶²⁴ Uo.

⁶²⁵ Uo. A forrás Kogalniceanu (1946), 646-647.

⁶²⁶ Borsi-Kálmán (2011). A forrás Russo (é. n.), 144-145.

lett volna ugyanaz a nyelvük, ugyanaz a vallásuk.”⁶²⁷ Nem is volt valójában ugyanaz, tehetjük ma hozzá, a fentebb tárgyaltak értelmében. Ezért eszmei (ideológiai) téren tevékenykedtek az egységes álláspont kialakításáért, amit az egységes román nyelv és irodalom megteremtésével gondoltak elérhetőnek. Fokozatosan haladást javasolva a román nemzeti célok megvalósítása terén, először csak Moldva és Havasalföld egyesülését tartották lehetőnek, és nem „dákó-román királyságot”, a „rég-i Dáciát”, mert nem akartak egyszerre harcot kezdeni Ausztriával, Magyarországgal és Oroszországgal érte.⁶²⁸

Erdély a moldvaiaknál sokkal jobban érdekelte a havasalföldieket, mert az erdélyi–havasalföldi kapcsolatokat a szebeni és brassói szász, a görög, valamint a makedo-román (később elrománosodó) kereskedők építették, és áruik közt budai és dél-erdélyi nyomdák román nyelvű könyvei is voltak. Ám Erdély menedékhelye volt a regáti lázadóknak, fürdőibe pedig az ottani előkelőségek jártak. A XIX. század közepén már politikai együttműködés alakult az erdélyi román értelmiséggel, homályosan felmerült az egyesülés gondolata egy államban. Vita volt ennek keretét illetően, mert voltak, akik a román egységet angol és francia érdekekhez kötődve akarták elérni, s voltak, akik a románok lakta területek egyesülését a Habsburgok alatt képzelték el. De a román „negyvennyolcas nemzedék” azt is látta, hogy a nagyhatalmi támogatáshoz szükségesek polgári érdekű alkotmányos reformok, mialatt az erdélyi román parasztság és papi, kisnemesi származású értelmiség a „jó császár” legendáját és a magyar földesúri rendiség elleni érzelmeit fenntartotta. A magyar reformmozgalom és az 1848-as magyar forradalom felvetette a Duna-konföderációs magyar–román szövetséget, amit a havasalföldi leendő román polgárság elődei üdvözöltek, örültek a jobbágyszabadításnak. Erdélyi származású megbízottjaik azonban az osztrák császárhoz húztak, tárgyalásaik a román nemzet ügyében megtorpantak, véres testvérharc indult, és a magyar szabadságharc leverése után a magyar–román együttélést a türelmetlenség és ingerlékenység jellemezte. Azaz a magyarellenesség nem bukaresti eredetű volt, a román arisztokrácia támaszt az orosz befolyás ellen a magyaroknál keresett. Ahogy Marco Antonio Canini fogalmaz, „a népet azok izgatják fel leginkább, kik Erdélyből Havasalföldre vándoroltak ki, s ott nem találnak olyan elismerést, minőt várnak, s elkeseredésükben szidják a magyart és szítják a nagy román birodalom eszméjét, mely egyrészt Erdélyt s Magyarország nagy részét, másrészt meg a makedóniai cincár kucovlachokat magába foglalná. Csak azáltal veszedelmesek, hogy majd mind tanári állást nyertek.”⁶²⁹

Később azonban nem az erdélyi elv, a magyar-román megegyezést elvető „ausztro-dákó-romanizmus” érvényesült, hanem az osztrák-ellenes moldvai álláspont, amely rokonszenvezve a magyarországi jobbágyszabadítás modelljével és a magyar nemesség hazafiságával, saját román utat jelölt ki. Az első moldvai és havasalföldi közös fejedelemmé lett Alexandru Ioan Cuza mellett, hogy a havasalföldi liberális és moldvai konzervatív erőket kiegyensúlyozta, elérte a két fejedelemség egyesítését. Tanácsadója, az 'Erdélyi Iskola' eszméin felnövő Alexandru Papiu Ilarian nézeteiből kiderül, hogy Cuzát milyen elvek vezették külügyi lépéseiben. Papiu 1860-as memoranduma kiindulásként meghamisította az erdélyi valóságot, amennyiben azonosnak tekintve a magyar nemzeti törekvéseket és a polgárosodás követelményeit, azokat a román nemzet érdekeivel ellenkezőnek nyilvánította. Ennek szellemében magyarizmust emleget, amelynek a terve az, hogy a románokat és szlávokat előbb elmagyarosítsa és csak utána adjon nekik földet és jogot. Azzal vádolja a magyarokat, hogy a szolgaság eltörlése és a szabadság megadása által akarják eltörölni a többi nemzetet, mert tulajdont csak elmagyarosított egyéneknek adva elveszik azt a többi a nemzettől és a magyarnak adják. Nála a nemzet tehát fontosabb, mint az egyéni szabadság és a polgári tulajdon. A román polgári nemzetté válásban nem a társadalmi, hanem a nemzeti oldalt tartja elsődlegesnek. Így viszont Papiu összemossa a feudális és polgári nemzet közötti különbséget, és megismétli a régi rendi világ román félelmét,

⁶²⁷ Borsi-Kálmán (2011). A forrás Kogalniceanu (1837).

⁶²⁸ Uo.

⁶²⁹ Uo. A forrás Pulszky (1958), 296-297.

hogy akik a román jobbágyok közül kiemelkednek magyar nemessé válva, elvesznek a román-ság számára, most ugyanúgy a polgári földtulajdonosok elvesztik nemzetiségüket.

Ezért ha 1848-49-ben az erdélyi román hangadók nem a polgári haladás táborába, nem a forradalmi Magyarország mellé álltak, hanem a Habsburg-reakció oldalára, bár nemzeti mivoltuk vélt védelmében, most, 1860-ban Papiu hasonlót javasol nekik, mert „a magyarok ismeretes energiájukkal megint küzdeni akarnak Nagy-Magyarországért, és mindenáron azt követelik, hogy a románok tüstént legyenek magyarok; nem akarnak tudni semmit Erdély önállóságáról, semmit a hárommilliónyi erdélyi román⁶³⁰ és a Tiszáig nyúló román vidékek⁶³¹ egyenlőségéről és nemzeti önállóságáról... A magyarok jól tudják, hogy a románok nem szeretik a németeket, s ezért nem akarnak engedni állítólagos történelmi jogaikból. Viszont a németek is tudják, hogy a románok nem akarnak magyarokká válni, éppen ezért a német kabinet a magyarok valamenyny, a románokat elnyomó követelését teljesíti, biztosak lévén a németek abban, hogy ily módon bizonyára új harcot fognak provokálni a magyarok és románok között... A legfőbb harc a magyarok és románok között nem csupán a román nemzetiség elismeréséért folyik, hanem emellett aztán még Erdélyért is.⁶³² A magyarok nem akarnak tudni egy Erdély nélküli Magyarországról. A románok ellenben, nem csak hogy nem akarják Erdélynek Magyarországgal való fúzióját, hanem a bánsági, bihari és máramarosi románok egyesítését követelik Erdellyel,⁶³³ a Tiszáig... A magyarok attól félnek, hogyha Erdély Magyarországtól független lenne, akkor az ötszázezer erdélyi székely-magyar elenyészne a románok között, akik csupán Erdélyben egymillióan vannak.⁶³⁴ Ezenkívül attól is félnek a magyarok, hogyha Erdély Magyarországtól független maradna, másrészt pedig Magyarország elszakadna Ausztriától, akkor többé semmi sem gátolná meg Erdélyt, hogy akivel akar, például a Fejedelemségekkel egyesüljön...⁶³⁵ Ami az erdélyi románokat illeti, ők éppúgy, mint 1848-ban, ma is tiltakoznak Erdélynek Magyarországgal való uniója ellen, mert Magyarországgal egyesülvén, teljesen elenyésznek, míg Erdélyben nagy számunál fogva ők a helyzet urai... Másfelől a románok megértik azt is, hogy Erdély önállósága nem csupán az erdélyi románok különleges érdeke, hanem az összes román általános érdeke... Aztán meg Ausztriának sem érdeke Erdély és Magyarország egyesülése, mert attól tart, hogy ezáltal Magyarország nagyon megerősödne. De mindezek ellenére Ausztria, miként 1848-ban, úgy hiszem most is meg fogja engedni a magyaroknak Erdély unióját. És miért? Csak azzal a céllal, hogy a románokat most is a magyarok ellen uszítsa és örökös harcra kényszerítse, mint 1848-ban.”⁶³⁶

Majd Papiu fölvezetja az általa elképzelt román állam jellemzőit: „Nemzeti tekintetben a románok ideális állama az egyik leghomogénebb lenne Európában. Lakói mind románok; valamennyien kompakt tömegben; mindnyájan ugyanazt a nyelvet beszélik, tájszólás nélkül; a Máramaros szélén élő román megérti a galaci vagy brailai román szavát...⁶³⁷ Erdélyben egymillió román van, akik között elszórva él mintegy kétszázezer német és szász és alig ötszázezer

⁶³⁰ Ez legfeljebb az összes nem regáti románság létszáma lehet, mert Erdélyben és a Partiumban az 1857-es népszámlálás szerint az összlakosság 2.174.137 fő, ebből román 1.292.078, magyar 575.505, német és szász 193.393, cigány 82.860, zsidó 18.793, örmény 5.908, egyéb 5.600. (Varga, 1998) V. ö. Jakó (2015).

⁶³¹ Azóta is élő hazug beállítás: ahol románok élnek, az román föld, attól függetlenül, hogy ott élnek-e nem románok, és mennyien.

⁶³² Ha már lúd, legyen kövér alapon?!

⁶³³ Ne feledjük, ezt Papiu Cuza moldvai fejedelem számára, mint ajánlatot, erdélyi román felajánlást írja a felépésre, beavatkozásra Erdély és „minden román föld” románok számára való megszerzéséért.

⁶³⁴ Az imént láttuk, hogy a kb. egyharmad Erdélynyi Partiummal együtt volt e két helyen az 1854-es népszámlálás szerint 1,292.078 román lakos. Tehát túlzás lehet az egymilliószámot Erdély románságára ekkor emlegetni.

⁶³⁵ Nem teszi itt hozzá, de szóban bizonyára megtette, hogy mindezt a nagyhatalmak közötti román lavírozással lehet majd elérni, amint azt a valóságban láttuk is.

⁶³⁶ Borsi-Kálmán (2011). A forrás Papiu-Ilarian (1883), 138-141. V. ö. Papiu Ilariu (1851).

⁶³⁷ Ez tehát a vágyálom, amire azóta is hajtanak: a homogén nemzetállam, már az alkotmányban kimondva.

székely és magyar.⁶³⁸ A Bánságban, Biharban, Máramarosban a Tiszaig újra van valami másfélmillió román, az idegenek pedig hasonlíthatatlanul kevesebben. Igaz, hogy a magyarok és a szászok gazdagabbak és intelligensebbek is, mint a románok, másfelől viszont a románok túlnyomó számúak, s vitézség tekintetében sem múlják fölül a magyarok a románokat...⁶³⁹ Erdély Dácia közepén emelkedik, mint valami igazi természetes vár, a legerősebb és legfontosabb. Középpontban lévén, természetes módon uralja a Bánság és Bihar síkságait a Tiszaig; uralja Moldva dombjait és völgyeit és Havasalföld mély lapályát. Aki ennek a stratégiai központnak, Erdélynek ura, az egy kis bölcsességgel a körülményekhez képest uralkodhatik a Tiszaig és a Fekete-tengerig... Aki tehát Erdély ura, az ura egyszersmind a román fejedelemség(ek)nek is...⁶⁴⁰ Az Egyesült Fejedelemségeknek Erdély nélkül nincs jövője Európában ... Erdély nélkül bizonytalan és kétséges a léte, mely addig fog tartani, míg az európai államok versengése és változó érdekei. Erdélynek a Fejedelemségekkel való egyesítése megmenthetné a Fejedelemségeket a haláltól, ... mind történelmi, mind nemzeti jogunk sokkal erősebb, mint a magyaroké: egy ilyen állam Európa érdekeinek is jobban megfelelne, mint a magyarok történelmi Magyarországa, mely magyarokból és horvátokból, szerbekből és szlovákokból, románokból és más népekből tevődne össze, vagyis ennyi heterogén elemből, amelyeknek egyetlen magyar államban való egyesítése valamiféle magyar Ausztriát eredményezne, mely minden pillanatban újra megzavarná Kelet-Európa nyugalma. Tudom, hogy beszélnek egy olyan Romániáról, mely a Kárpátoktól a Haemusig (a Balkán hegységig) terjedne. Csakhogy Bulgária szláv nyelvet beszél, s aztán meg, ez a Kárpátok és a Haemus közötti völgy sem a Kárpátok, sem Észak urai ellen nem tarthatná fenn magát. Erdély, és nem Bulgária a legszebb és legegészségesebb rész a román nemzet széttépett testéből.”⁶⁴¹

A több nyilvánvaló tévedés s a vagdalkozó fogalmazás bizonyra annak is köszönhető, mint Borsi-Kálmán kihalásztta az adatot, hogy Papiu a memorandumot egyetlen éjszaka alatt szerkesztette.⁶⁴² Bár lett volna ideje finomítani a szöveget, hiszen mint az első kiadás címe mutatja, az januárban készült,⁶⁴³ és a fejedelemnek csak 1860 nyarán adta át.⁶⁴⁴ Ismételjük meg a Papiuszöveghez imént lábjegyzetben tett megjegyzéseinket: Hárommillió erdélyi románra hivatkozni még akkor is hamis adat, ha Papiutól kezdve divatba jött a románoknál Erdélynek tekinteni a valódi Erdélyen kívül Partiumot, Máramarost és Nyugat-Bánságot is, de az népszámlálási adatok még ezt sem engedik meg, hanem a hárommillió az összes, nem regáti románt románság létszáma lehet, mert Erdélyben és a Partiumban az 1857-es nép-számlálás szerint az összlakosság 2.174.137 fő, ebből román 1.292.078, magyar 575.505, német és szász 193.393, cigány 82.860, zsidó 18.793, örmény 5.908, egyéb 5.600. És ekkor foganhat meg az az azóta is élő hazug beállítás, hogy ahol románok élnek, az román föld, attól függetlenül, hogy ott élnek-e nem románok, és mennyien. S ha már lúd, legyen kövér alapon a román nemzetiség elismeréséért folyó küzdelmet Papiu összekapcsolja az Erdély megszerzéséért folyó harccal. Azaz Papiu mintegy ajánlatot tesz Cuza moldvai fejedelem számára, felajánlja neki az erdélyi románokat és magát Erdélyt is, megszerzésre. Javasolja neki a beavatkozást Erdély, mint „minden román föld” románok számára való megszerzéséért. Papiut nem érdekli, hogy valójában Erdélyben nincs is egészen egymillió román, miközben a nem románok száma is majdnem ugyanannyi, hanem vágyálmát, a homogén nemzetállamot emlegeti. A nem-románokat tehát nem számolja be a „leghomogénebb” román államba, ami azóta már román állami gyakorlat régóta, ma már

⁶³⁸ Ezeket tehát Papiu nem számítja be a „leghomogénebb” román államba.

⁶³⁹ Ez arról szól, hogy harcban majd legyőzik, megsemmisítik a románok a nem románokat.

⁶⁴⁰ Mindez felhívás keringőre Cuza számára, azaz itt már a területszerző első világháború gyökereit látjuk.

⁶⁴¹ Borsi-Kálmán (2011). A forrás Papiu-Ilarian (1883), 142-143.

⁶⁴² Borsi-Kálmán (2011). A forrás Negru (2003), 75.

⁶⁴³ Borsi-Kálmán (2011).

⁶⁴⁴ Uo. A forrás Negru (2003), 81.

az alkotmányban kimondva. Ami azt jelenti, hogy mivel bár intelligencia és gazdagság tekintében a románok lemaradnak a magyarok és románok mögött, de vitézségben nem, tehát majd harcban legyőzik őket, hiszen többen vannak, és aztán a románok majd megsemmisítik a nem románokat, hiszen a homogén nemzetállam a cél. Hiszen ők majd szerinte ugyanazt fogják tenni, mint a jelenben a magyarok az ő vádja szerint. Bár az nem derül ki, mi okozhatta a csodát, hogy a magyarok homogenizáló gyakorlata ellenére lett Erdélyben „egymillió román”. Papiu nem teszi itt hozzá, de szóban bizonyára megtette, hogy mindezt a nagyhatalmak közötti román lavírozással lehet majd elérni, amint azt a valóságban láthattuk is. És ez a memorandum tehát felhívás keringőre Cuza felé, azaz itt már a területszerző első világháború gyökereit látjuk, aminek előzményeiként kell felfogni a két román fejedelemség egyesülését és majd Nagy-Románia létrejöttét.

Papiu tehát „erdélyi tanárból” előlépett moldvai fejedelmi tanácsadóvá, az új állam tisztviselője lesz: ügyész, majd igazságügyminiszter. Cuza pedig a memorandum tanácsait a lehető mértékben megvalósította. Erdély kérdése bekerült a román nemzettudat és állami törekvések keretébe, függve a nemzetközi helyzet alakulásától. De a történelmileg és társadalmilag különböző eredetű és eltérő jellegzetességekkel bíró havasalföldi, moldvai és erdélyi román nemzeti közösség valójában sokkal távolabb áll egymástól, mint ahogy ez a memorandum beállította. Ám az ekkoriban támadt szerencsés külpolitikai konstellációt sikerült kihasználni Havasalföld és Moldva egyesülése céljából, minthogy az megegyezett a krími háború utáni nagyhatalmi érdekekkel a cári birodalom balkáni előrenyomulásának megakadályozására. Az unió elismerését garantáló hatalmak által előírt társadalmi reformokat azonban igen nehezen lehetett végrehajtani és a román nemzeti célokat a nyugati hatalmi érdekekhez kapcsolni. Sokan voltak ugyanis, akik inkább török szolgálatba léptek, török segítséggel akartak egyesített monarchiát alapítani. De ez visszaütött és Cuzának segített, aki azonban aztán mégis igénybe vette a konstantinápolyi, illetve a fanarióta és görög kapcsolatokat. Ennek során a '48-as román „valóban nagy nemzedéknek a tagjai a fejedelemségekben társadalomfejlődés és politikatörténet következményeként úgy lettek európeerek, úgy sajátították el a nyugat-európai műveltséget, nyelveket, úgy illeszkedtek koruk követelményeihez, hogy közben régebbi beidegződéseiket is megőrizték: átmentették őseik diplomáciai kifinomultságát, kitartását, rátermettségét. Mindez egyfajta kétarcúságot eredményezett, amit nyugat- és közép-európai szemmel (beállítódással) nemigen lehetett követni... Az erdélyi románság Havasalföldre került képviselői is nagyjából hasonlóan reagáltak. A levelezésükben, útijegyzeteikben ... előforduló bizantinus jelző erre utal, mint ahogy fordítva, valószínűleg az sem tekinthető véletlennek, hogy a 'regáti' (fejedelemségekbeli) gondolkodás alaposnak, jószándékúnak, megbízhatónak, de 'pedánsnak', némiképp merevnek és (ezért) kissé nevetségesnek tartja a Kárpátokon túlról érkezett román értelmiséget. Épp azt a hajlékonyságot, kifinomultságot, rugalmasságot hiányolja belőle, melynek túlzásait, vadhajtasait (a bizantinusságot) amazok a havasalföldieknek fölhánytorgatják... Az ... éppen-hogy létrejött, súlyos belső és szervezeti gondokkal küszködő Cuza-féle államalakulat diplomáciáját, melyben, egyelőre tanácsadói minőségben, ott vannak már az erdélyi románság képviselői is, korántsem lehet valamiféle kezdetleges képződménynek tekinteni. Sokkal közelebb járunk a valósághoz, ha megállapítjuk: ...a 'bizánci politikai iskola' kései, európaizálódott képviselői...”⁶⁴⁵

⁶⁴⁵ Borsi-Kálmán (2011).

4.4. Mítoszok országa

4.4.1. Bizonyítatlan állítások: mesék

Borsi-Kálmán Béla fejtegetésében végig érezhető az a szokásos jóindulatú, már-már románbarát megfogalmazás, amivel, hogy a folyamatok megértését elősegítse és magyar feldolgozás hiányában, a román oldalról összehozott iratokat kezeli, azok megvilágításában használva leginkább forrásként az adatokat. Az összes ismeretünk fényében azonban tarthatatlan az a megfogalmazása, amely szerint „a XIX. század első évtizedeiben a román nép nagyon mostoha föltételek között indult el a polgári nemzetté válás útján,” mégpedig azért, „mert a román lakta területeken három birodalom is osztozott: Törökország, Ausztria és Oroszország.”⁶⁴⁶ Ez a szemlélet átveszi a román törekvések hamis indoklását, hogy ahol románok laknak, az már Románia, tekintet nélkül arra, hogy kik mások is laknak ott, vagy milyen hatalmi vagy táradalom-szerkezeti összefüggés érvényes rájuk. És ez a figyelmeztetésünk nem túlzás, hiszen Borsi-Kálmán így folytatja: „Az erdélyi és a magyarországi románok (a magyar korona jogán és tartományaként) Ausztria fennhatósága alatt éltek, 1775-től az eredetileg Moldvához tartozó Bukovina is osztrák tartomány. A Dnyeszter és a Prut közötti terület (Besszarábia) viszont az 1812-es bukaresti béke értelmében a cári birodalomhoz került. Moldva és Havasalföld (helyesebb magyarsággal Havaselve, régebbi nyelvhasználatnál Oláhország) a hanyatló Törökország hűbéres tartományai. Ezenkívül a Dunától délre is élt román lakosság, Bulgáriától Albániáig és Szerbiától Görögországig. Többségük aromán (makedo-román), a környező népek cincár vagy kuco-vlach néven ismerték őket.”⁶⁴⁷

Nemcsak arról van szó, hogy Ausztria helyett helyesebb a Habsburg-monarchiát megnevezni, hiszen például az ausztriai és magyar terület vezetésének együtt birtoklása alkotmányos követelmény volt a magyar királyi cím elnyeréséhez, hanem hogy amint a Habsburg-monarchia hadserege elhódította az Oszmán Birodalomtól Magyarországot, ugyanúgy Erdélyt is, és Bukovinát a török elleni háborúban szerezte meg 1775-ben, bár előtte Lengyelország első felosztásakor, „mint a magyar Szentkorona egykori vazallusára és igényére hivatkozva megegyezett Oroszországgal, mely tudomásul vette Bukovinának a Habsburg birodalomhoz csatolását.”⁶⁴⁸ Az előtte sokáig volt lengyel, majd török fennhatóság alatt. Bukovinában „az 1910. évi (osztrák) népszámlálás szerint a tartomány lakossága 800 198 fő volt, ebből ruszin és ukrán 38,88%, román 34,38%, osztrák-német 21,24%, lengyel 4,55%, magyar 1,31%, szlovák 0,08%, szlovén 0,02%, olasz 0,02%, és kevés szerb, horvát, török, örmény, cigány. Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásakor, 1918. november 28-án a tartományban élő románok kimondták az egyesülést a Román Királysággal. Ekkor a román királyi hadsereg bevonult a tartományba, de az északi rész egy ideig a nyugat-ukrajnai nacionalista köztársasághoz tartozott. Az 1919. évi Saint Germain-i békeszerződés a tartományt Romániának adta, és elkezdődött az erőszakos románosítás. 1923–1926 között az összes nemromán iskolát bezárták.”⁶⁴⁹ Helytelen tehát úgy tekinteni a bukovinai fejleményekre, mint Borsi-Kálmán teszi, mintha román területről lenne szó, ahol a román nép nehéz körülmények között haladt a polgári nemzetté válás útján Ausztria fennhatósága miatt. Hiszen Kelet-Galíciaként, 1775-től Bukovinai Hercegségként, 1849-től osztrák koronatarományként jobban fejlődött, mint Moldva. „1861-ben tartományi gyűlést kapott 30 taggal. 5 képviselőt küldhetett a birodalmi gyűlésbe. 1875-ben Csernovicban német tannyelvű egyetemet alapítottak; 1909-ben bevezették a közvetlen és titkos választásokat.”⁶⁵⁰

⁶⁴⁶ Uo.

⁶⁴⁷ Uo.

⁶⁴⁸ <http://lexikon.katolikus.hu/B/Bukovina.html>.

⁶⁴⁹ [https://hu.wikipedia.org/wiki/Bukovina_\(r%C3%A9gi%C3%B3\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Bukovina_(r%C3%A9gi%C3%B3)).

⁶⁵⁰ <http://lexikon.katolikus.hu/B/Bukovina.html>.

Továbbá a kormányzási törvényeket, rendeleteket a Habsburg-uralkodó nevében hozták, azokért kizárólag a magyarokat felelőssé tenni nem lehet. Moldva és Besszarábia kérdését se megengedhető visszavetítéssel tárgyalni, azaz későbbi alakulatokat emlegetni korábbi időkre. Amint Havasalföldet is a maga történeti valóságában kellene megragadni. Dobrudzsát a szerző ki is hagyja, pedig a románok azt is követelték és megkapták, pedig ott sosem laktak 'románok', azaz még makedo-románok se. És végül tehát eljutottunk azokhoz, aki maguk sikeresen harcoltak románna tételük ellen a Balkánon, mint fentebb tárgyaltuk és bőven adatoltuk. Ezért megengedhetetlen őket összemosni a mai románsággal, a mai román propaganda álláspontját papagájként ismételni, hogy élt román lakosság a Dunától délre is, Bulgáriától Albániáig és Szerbiától Görögorszáig, s hogy az ottani aromán (makedo-román), vagy a cincár, illetve kuco-vlach is román lenne. Ezzel ugyanis mi, magyarok adjuk a lovat a román gátlástalanság alá. És azzal is persze, hogy szó nélkül hagyjuk Anonymus és a krónikáink, valamint Bonfini félreértelmességét, ahol a blak szó alapján formálnak jogot 1100 évvel ezelőtti népünket azonosítani magukkal, amint minden alap nélkül az egész Kelet-római Birodalom lakosságára értett román megnevezés kapcsán is teszik.

És még térjünk vissza arra, hogy Borsi-Kálmán szerint a három birodalom okozta a polgári út nehézségeit a „románok lakta” területeken a „román nép” számára. Eleve, ha ő és a románok románok-lakta területről beszélnek, akkor kérdés, ki okozta és kinek a nehézségeket. Hiszen a magyarok és szászok is ott éltek. Nekik nem okozott nehézséget az „ausztriai” hatalom? Ezt is bizonyítani kellene, mert mint láttuk, a kormányzati akarat a bécsi uralkodóé volt, s annak a végrehajtását varrták a magyarok és szászok nyakába. De ennél is döntőbb érv, amit maga Borsi-Kálmán ír, hogy „a nemzetté válás számára legkedvezőbb adottságokkal rendelkező két román fejedelemség – Moldva és Havasalföld – fejlődése maga is átmenetet jelent a kelet-európai és a balkáni gazdasági és társadalmi struktúra között. Sőt, az újabb kutatások azt is valószínűsítik, hogy még e számos rokon vonást mutató két ország gazdaság- és ebből következően társadalomszerkezete sem teljesen azonos. Tipológiailag viszont joggal állítható, hogy mindkét fejedelemség társadalmi *nemesi jellegű*, hiszen honi nemesi (bojári) osztályokkal rendelkezik (eredetükről és funkciójukról ugyan már megoszlanak a vélemények), melynek tagjai elvileg a földterület egyharmadát saját kezelésükben tartják, kétharmadát ellenben kötelesek a parasztok között fölosztani.⁶⁵¹ A parasztság jogi helyzete és szolgáltatási kötelezettsége nagyjában-egészében hasonló a kelet-európai jobbágyokéhoz. Ezenkívül mindkét fejedelemségben vannak süllyedőben lévő szabad paraszti közösségek is; nevük Havasalföldön *mosneni*, Moldvában *razesi*.”⁶⁵²

Tehát a *nemesi jellegű társadalom* az oka a polgárosodás elmaradásának, nem a nagyhatalmi elnyomás, amit majd az egyedülés után az egész Nagy-Romániára kiterjesztettek, a bojári és a fanarióta lét minden hájjal megkent önérvényesítői. Am van itt egy további szóvá teendő. Borsi-Kálmán az előbbi bekezdésben még a polgárosodásról, a következőben már a nemzetté válásról, annak akadályairól beszél, amely két fogalom és annak tartalma természetesen nem lehet azonos. Azonossá a felszínes román pattalan kritika tette, de ha ez így jelenik meg a román érvelésben, akkor felmerül, hogy a két fejedelemség sem mély gyökerű, Moldva és Havasalföld létrejötte is igen késői, már a polgárosodás idején történt, nagyhatalmi (nem csupán török) vezénylettel, ahol azonban a fentebb tárgyalt okokból, hogy valójában az itt élt népek ismeretlenek előttünk, nem lehet csodálkozni az Erdélyhez képesti elmaradottságon, ami aztán az egyesítés után nem egyenlítőddött ki, sőt a bojár-fanarióta összefogás háttérbe szorította az erdélyi román értelmiséget a hatalom meghatározó helyei tekintetében és lezüllesztette a kormányzást.

Ugyanakkor Borsi-Kálmán arra is rávilágít, hogy a Regátban „a görög hatás oly erős, hogy az udvar, a fejedelmi akadémiák (közép vagy főiskolák), az udvari istentisztelet, a közélet s

⁶⁵¹ Ami önmagában modern kori intézménynek látszik.

⁶⁵² Borsi-Kálmán (2011).

természetesen a jobb társaság nyelve elsősorban görög lesz. Így még azok is anyanyelvi szinten beszélnek, akik eredetileg román származásúak. Az összeolvadás a felső körökben (kezdetben a görögség javára) olyan nagy arányú, hogy mindkét fejedelemségben, különösen Havasalföldön egyfajta 'társadalom feletti' elgörögösödött elitréteg kialakulását eredményezi, melynek ugyancsak újjörög eredetű neve protipendada vagy protipenda, vagyis az első ötöd. Ám mindez, némileg ellentmondásosan, nehézséget – az apróbb súrlódásoktól és a szinte törvényszerű klikkharcoktól (őshonosok—'új emberek') eltekintve – valójában nem okoz. Sőt egyebek között később azzal a haszonnal is jár, hogy a görögül és románul, majd franciául (fölváltva vagy egyaránt) írogató román elit – a délkelet-európai viszonylatban fejlettnak tekinthető újjörög polgárosodás igényeinek és tájékozódásának megfelelően mintegy első kézből ismerkedik meg a francia fölvilágosodás ... eszméivel és eredményeivel. Ezzel – és az érlelődő görög szabadságharcral is kapcsolatos ellenzékiességgel, valamint a nagy francia forradalom után Európa-szerte szanaszét széledő, a legkülönbözőbb irányzatokhoz tartozó s kenyerüket 'penziók' nyitásával kereső francia emigránsok és tanárok tevékenységével párhuzamosan divattá válik a francia nyelv ismerete. Rövidesen nemcsak a fejedelmi udvarban s az előkelőbb bojárok udvarházaiban beszélnek, de a görög iskolák tananyagába is fölveszik már a XVIII. század végén. Így azok a szerényebb társadalmi rétegekből kikerülő diákok (kereskedők, papok, kisbojárok ivadécai) is többé-kevésbé elsajátíthatják, akiknek nem tellett francia nyelvtanarra. Paradox helyzet, hogy a neolatin nyelvet beszélő románsággal a fanarióta görögök ismertették meg a francia nyelvet...⁶⁵³

Így az erdélyi románság gyökértelensége nem egyedüli a térségben, mert a regáti, előnyösebb helyzetű úgynevezett románok is inkább görögök és szlávok voltak, és uraik kapcsán a kunok emlegetése őket inkább a magyarokhoz kapcsolja, mint önálló műveltséghez vagy történethez, de ez a történeti vonal még egészében tisztázásra vár. A pásztorok is oda betérők. A sodródás, elvándorlás mellett a telepítés is nagy szerepet játszott a későbbi románság elődeinek erdélyi felbukkanásában, és ez az odatelepítés aztán végig folytatódott, még a XX. században is. A katonai kötelezettségek hiányában pedig a szaporodásuk is jóval meghaladhatta a háborúkban megtizedelt magyar lakosságét. A gyökértelenség másként mondva szervetlenség, a beágyazódás, otthonosság hiánya, nélkülözve műveltségi és mondai hagyományokat, a területhez kötött szokásokat, emlékeket. Nem véletlen a regáti görög és francia hatás erőssége, valójában kultúra közvetítő mivolta miatt. Így aztán a XIX. század végi néprajzi feltárók Erdélyben a korai, eredeti magyart tanulmányozhatták a románságnál, például Bartók a kolindák esetében.⁶⁵⁴ Másik gyökértelenségi jelenség a társadalmi tagozódás szervetlensége, a megfelelő társadalmi szervezethez hiánya, ami ahhoz a később tragikusnak bizonyult fejleményhez vezetett, hogy a románság nem alkotván külön rendet, nem vívhatta ki szabadságjogait, nem szervesült negyediknek a három nemzet mellé.⁶⁵⁵

És minthogy az erdélyi román jelenlét igen későn jelentkezett valójában, a korai megjelenésre utóbb ideológiai megalapozást kerestek, hogy a valóságosnál sokkal korábbi megjelenést látszólag igazolják. Ez a látszólagosság vált aztán jellemzőjévé az erdélyi román értelmiség érvelésében, túlzásaiban, sőt hazugságaiban, ami azonban nem ragadt meg széles körben, hanem csak Erdély elcsatolása után vált elterjedt ún. kontinuitás elméletté, miszerint a románok a Dácia tartományt Erdély egy részében berendező rómaiaktól származtatják magukat. Nem veszik figyelembe azonban, ami „a kontinuitás elméletével a legnagyobb baj, hogy a rómaiak visszavonulása után, a 3-4. századtól a 14. századig – az első román vajdaság megjelenéséig –

⁶⁵³ Borsi-Kálmán (1992), 83.

⁶⁵⁴ V. ö. Vargyas (1943). Gunda (1943).

⁶⁵⁵ V. ö. Makkai (1941).

ezer év alatt a feltételezett neolatin nép sem államszervezetileg, sem építészetiileg nem produkált értékelhető emléket. Ezt az űrt próbálják megmagyarázni olyan tévhitekkel, miszerint a románok felhúzódtak a hegyekbe.”⁶⁵⁶

Ez utóbbi mondatokat már Lucian Boia önvizsgálatában olvashatjuk, aki szerint a románságnak „a mindenkori Európától való, a 14. századtól napjainkig tartó mérhetetlen elmaradása, leszakadása nem tekinthető véletlennek. A szerző elismeri, hogy a mitológián alapuló román történetírás olyan mélyen beágyazódott a román közgondolkodásba, hogy súlyosan befolyásolja az egész nép tisztánlátását, józan ítélőképességét. Ezzel hozható összefüggésbe a kommunizmus bukása után újult erővel feltörő kisebbségellenesség, a másság elutasítása, ami állandó kerékkötője az ország fejlődésének.” Helyteleníti Erdély elrománosítását, hiszen „egyetlen olyan erdélyi város sem volt Nagy-Románia létrejötte után, amelyben a román lakosság meghaladta volna az összlakosság 50 százalékát”, és szerinte „a modern kori Románia megteremtésében nagy szerepet játszó ’idegen elemek’ eltávolítása, elüldözése a mítoszokra alapozó román közgondolkodás kényszerítő eszközévé vált.” Sajnálatos, hogy „a legvitatottabb román történelemszemlélet a dák–római (dákromán) kontinuitás elmélete” még „ma is változatlanul szerepel az iskolai történelemkönyvekben” Romániában, azaz Erdélyben, a magyarok számára is tanulandóan. Ez tudathasadásos helyzetet okoz a magyar gyerekekben, akik szembesülnek „a Románia történelmét oktató iskolai történelemkönyvek és az otthoni útravaló között tátongó óriási szakadékkal. Ilyenkor az erdélyi magyar történelemtanár felelőssége, hogy mind a hivatalos román, mind a magyar történetírás dolgairól érdemben tájékoztassa diákjait.”⁶⁵⁷

Bár „a kommunizmus előtt a történészek egy része tényként fogadta el, hogy a Dunától délre is létezett neolatin népesség”, „hogy a korai középkorban a románság jelenléte legalább annyira jól dokumentált a Dunától délre, mint amennyire hiányos a Dunától északra. A kommunista történetírásban a hangsúlyt Erdélyre, illetve Románia területére összpontosították, és régészeti érvekkel próbálták alátámasztani. A történész⁶⁵⁸ szerint azonban a kerámiatöredékek nem beszélnek, nem tudjuk megállapítani belőlük, hogy a leletek szláv vagy valamilyen neolatin lakossághoz köthetők.” Azaz Lupescu Radu szerint „a román történelemírás erősen alávett a modern Románia születésének. Értelmezésük szerint vannak bizonyos stációk, amelyek nyomán szinte fátumszerűen létre kellett jönnie Nagy-Romániának. Ezek jól megfigyelhetők az Erdély történetét értelmező leírásokban, amelyek Gelu Vlad Menumorutal kezdődnek, de történészeiket nem érdekli, hogy mi történt utána. Ugranak négyszáz évet, a következő állomásuk a román származásuként elkönyvelt Hunyadi János, utána Mihai Viteazul kora következik. A közöttük levő több száz évről a román történetírás nagyvonalúan megelégedik”. És „a keményvonalas román történészek általában azt hangsúlyozzák, hogy Erdély különálló terület volt, nem tartozott a Magyar Királysághoz, s hogy a királyság nagyon nehezen tudta megőrizni. Mindez egyféle hivatalos felvezető a ’dicső végkifejlethez’, amely szerint elkerülhetetlen volt Erdély egyesülése Romániával.”⁶⁵⁹

Am „a kolozsvári történész szerint hiba lenne Lucian Boia könyveit a román történetírás gyökeres megújításának jeleként értelmezni. Úgy véli, a hivatalos román történetírást továbbra is a keményvonalas tábor képviseli, a kulcsfontosságú pozíciókat ők töltik be, az ’alternatív’ szemlélettel próbálkozó román történészek egyelőre a szakma periferiáján foglalnak helyet. Jó jel azonban, hogy az új történésznemzedékekben is felbukkannak tehetséges ’másként gondolkodók’, akik Boiához hasonlóan mítoszromboló igénnyel közelítenek a történelmi tényekhez. A kolozsvári szakember Adrian Rusut említi, aki a közelmúltban jelentetett meg átfogó munkát az erdélyi középkori várépítészetéről az eddigi román történelemszemlélettől merőben eltérő új

⁶⁵⁶ Lucian Boia bukaresti történészprofesszornak a román történetírás mítoszairól szóló második könyvét ismerteti Makkay (2013).

⁶⁵⁷ Uo.

⁶⁵⁸ A cikkíró Lupescu Radu kolozsvári magyar történészt idézi.

⁶⁵⁹ Makkay (2013).

megvilágításban. Rusu nem kevesebbet állít, mint azt, hogy a középkori Erdélyben semmiféle román államiség nem létezett. A román történészek által a földvárakat 'román erődítményekként' beállító tévhitről Rusu azt írja: azok egyértelműen a magyar vármegyerendszer kiépítésének a tárgyi emlékei.”⁶⁶⁰

Továbbá „tény, hogy az erdélyi magyar és román történészek ma már külön malomban örölnék. Sok erdélyi magyar régész, történész, művészettörténész tevékenykedik egyetemeken, közintézményekben, őskortól a jelenkorig a teljes spektrummal foglalkozva. Lupescu szerint az erdélyi történészek a román és a magyarországi szakemberközösségnek egyaránt méltó tárgyalópartnerei. A rendszerváltás óta sorozatban jelennek meg a hiányzó erdélyi magyar forrásmunkák. Egyetlen nagy probléma, hogy az erdélyi múltat feltáró forrásmunkák csak magyar nyelven látnak napvilágot, így nem hozzáférhetők a román nyelvű szakma számára. A Sapientia tanára azonban ezt átmeneti állapotnak tartja, a magyar forrásmunkák megjelenését követően rövidesen eljön az az időszak is, amikor az erdélyi múlt hangsúlyosan szerepel majd angol nyelvű szakirodalomként, és román nyelven is hozzáférhető lesz. Az ördögi körből az erdélyi magyar történészek közreműködésével lehetne továbblépni, ha a szakma komolyan veszi a román és a magyar történetírás közötti híd szerepét. Lucian Boia sikernek örvendő könyvei előkészíthetik a terepet a nyitásra. Más út nincs, mert – mint ahogy Boia fogalmaz – hazugságokra épített társadalmaknak nincs jövője.”⁶⁶¹

Ilyen nyitásnak vehetjük Cezar Maroti román politikus-publicista véleményét arról, hogy „ha a románok szeretnék az egyesülést a Moldovai Köztársasággal, akkor első lépésként teljesíteniük kell a magyar kisebbség elvárásait”. Mert „a Moldovai Köztársaságban élő orosz anyanyelvű lakosoknak sokkal jobb a helyzetük, mint a romániai magyaroknak, és érthető, ha nem akarnak olyan államhoz tartozni, ahol nem használhatják anyanyelvüket a hivatalokban. Amíg Romániának gondot okoz, hogy tiszteletben tartsa a magyar kisebbség elvárásait, addig nehezen hihető, hogy jobban fogunk viszonyulni az orosz kisebbséghez. Úgyhogy, ha a románok valóban szeretnék az egyesülést a Moldovai Köztársasággal, akkor az első lépésként le kell mondaniuk az idegengyűlöletről, és tiszteletben kell tartaniuk minden romániai kisebbséget, különös képp a legnépesebbet közülük, a magyart”. Ő „egy olyan Nagy Romániát szeretne látni, amelyben mind a magyar, mind az orosz nyelvet elismerik.”⁶⁶² E közleményből azonban látható, hogy a megfogalmazás közhangulatot kiszolgáló módot mutat, azaz nem elvi okból, nem az emberi jog, a humánus vezet a megfontolást, hanem a haszonszerzés, mint mindig is korábban.

Csüllög Gábor és Gulyás László összehasonlító elemzésének összegzése szerint „Európa államai eltérő korúak, egy részük a kora középkorhoz kötheti államiségének megteremtését, még ha eltérő formákban, dinasztikus kapcsolatokban élte is meg az azóta eltelt évszázadokat.”⁶⁶³ Más részük fiatal állam, korábbi állami terekből kiszakadva, vagy függő, részleges államiségét alakította át a nagyhatalmi politikák függvényében önálló államiséggé a 19-20. században. Jellegzetesen ilyen térsége Európának a Balkán és Kelet-Európa, amelynek fiatal államai közül különösen kitűnik államiségének sajátos történeti fejlődésével és területi változásaival Románia.”⁶⁶⁴

Szőcs Leventétől megtudjuk, hogy a jelenleg Peruban élő Gabriel Catalan román történész szerint mégha a jelenkori román történetírás kritikusan viszonyul is a kommunista időszakhoz, a fanatikus etnocentrizmusból két évtized után sem enged. Ugyan „az utóbbi öt évben történtek bizonyos változások, de ezek inkább a tananyag szerkezetét és a módszertant érintik, a tanulók elé kerülő tartalom jóformán érintetlen. A történelemhamisító mítoszok elsősorban a román nemzet kialakulását, a magyarokkal szembeni elsőbbségét és Erdélyt érintik. A tankönyvek

⁶⁶⁰ Uo.

⁶⁶¹ Uo.

⁶⁶² Maroti (2013).

⁶⁶³ Ilyen tehát Magyarország, a Magyar Királyság, amely a nemzeti létét ilyen állami életben élte végig.

⁶⁶⁴ Csüllög (2012). 113-126.

összemossák a mai Románia területén élők történetét a románok történetével. Például abból, hogy a történelmi források szerint Nagyszebenben már 1373-tól volt ágyúöntő, azt a következtetést vonják le, hogy 'a mi harcosaink az elsők között voltak Európában, akik ilyen fegyvert használtak'. 'Mi' alatt természetesen a románokat kell érteni." Továbbá „a románság körében uralkodó vélemény például, hogy a magyarok 'mostanában' telepedtek be Erdélybe, így akár 'haza is mehetnek', ha nem tetszik nekik, ahogy a románok bánnak velük." Virulensen „megmaradtak a nacionalista, xenofób, sovén hangúlyok is, ezeket pedig csak fokozzák a politikusok és a sajtó által terjesztett előítéletek és sztereotípiák.” Catalan nem ért egyet a nagy hírű Lucian Boia professzorral a történelmi mítoszok szerepének értékelésében: „Szerintem téved, amikor azt állítja, hogy a mítoszokat mindössze elemeznünk kell, anélkül, hogy megpróbálnánk 'kiiktatni' vagy helyettesíteni őket.” Ellenben kiiktatandó mítoszok: „a dákoromán (dák–római) kontinuitáselmélettől a román keletkezéselméleten át azokig, amelyek a középkori, úgynevezett román államokról és a románság elsőbbségéről szólnak. Úgy véli azonban, a felsoroltak közül egy sem fog eltűnni a történelemkönyvekből, mert a politikai, tudományos és tanügyi elit nem hajlandó semmisnek nyilvánítani a múltját, esetenként az életművét. Legalább egy generációnak le kell cserélődnie ahhoz, hogy le tudjunk számolni a mítoszokkal – véli Catalan. De szükség van még valamire: mindkét ország politikusainak le kellene mondaniuk a nemzetieskedő diskurzusról. Természetesen a civil szférának sem kell karba tett kézzel várnia: a két népet egymás ellen fordító mítoszokat bírálni kell, 'kivesézni' vagy legalább helyettesíteni olyanokkal, amelyek jobban illenek a XXI. századhoz.”⁶⁶⁵

Újabb nagy kérdés, amit Balázs D. Attila tesz fel, hogy „mi lesz a kun származású havasalföldi uralkodók sorsa?”⁶⁶⁶ Mert „Romániában gyanús módon leállították a havasalföldi fejedelmek maradványainak genetikai vizsgálatát”. És „a kulturális miniszter, Puiu Hașotti nem áttallotta ország-világ előtt ismét letenni a garast a gyenge lábakon álló dák–római kontinuitáselmélet mellett. Történt ugyanis, hogy a miniszter nemrég leállította a Basarab fejedelmi család származását célzó kutatásokat. A bukaresti régészeti intézet megpróbálta volna tisztázni, igaz-e az a feltételezés, miszerint a Havasalföldi fejedelemség megalapításában kulcsszerepet játszó Basarab család valóban kun származású s nem román. A történész végzettségű Hașotti eredetfélő érvelése igencsak inog, mert mint fogalmazott: 'talán fontos lenne az eredmény a tudomány számára, de ezek az uralkodók meghatározták nemzeti történelmünket és kisebb jelentősége van annak, hogy kun származásuk volt-e'. Pedig Valahia neve az első román források feltűnése előtt Kunország volt, ennek emlékét őrzik mai helynevek (Comana, Comanca, Comani), valamint a Coman családnév is... Ebből a kun családfából származott aztán Mircea cel Bătrân, Vlaicu Vodă, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Petru Rareș és több más moldvai, havasalföldi uralkodó is. Az elméletet évekkel ezelőtt már Neagu Djuvara, a mai román történetírás rangidős személyisége is felvetette, bizonyára Hașotti nagy bánatára. Djuvara szerint a korabeli románnak nevezett – vagy hitt – uralkodórétég kun volt, így a dinasztiaalapító I. Basarab is, aki az a legenda-beli fejedelem is egyben, akit Negru Vodának, Fekete Vajdának nevezett el a nép. A Basarabnak adott Fekete vajda név az arcszínére utal, amint azt Aleppói Pál szíriai utazó és Miron Costin is feljegyezték: a románok a kunokat sötétebb bőrűeknek tartották. A darázsfé-
szekbe nyúlt Djuvara persze már akkor tudta, hogy a román nemzeti érzékenység nem tudja megemészteni, hogy legnagyobb fejedelmei kunok voltak, vagyis, hogy igaz történelmet írni veszélyes Romániában... A balkáni kunokat a románság olvasztotta be, de a Moldvába betelepített székelyek és magyarok megúszták ezt a veszélyt, főként annak köszönhetően, hogy az egri püspök magyar főpapot nevezett ki föléjük, akinek székhelye Milcov város volt az azonos nevű folyó partján (a tatárok később eltörölték a föld színéről ezt a helységet). Ez a mozzanat szolgál alapjául a feltevésnek, hogy a moldvai csángók kun leszármazottak.”⁶⁶⁷

⁶⁶⁵ Szöcs (2012).

⁶⁶⁶ Balázs (2012).

⁶⁶⁷ Uo.

De ezekre a kun csontokra nem lehet román államiságot építeni, ráadásul „a Dnyesztertől nyugatra lakó kun törzsek fejedelme, Barsz keresztény hitre tért, és a magyar király fennhatósága alá helyezte országát és népét. IX. Gergely pápa (uralkodott 1227-41) már 1229-ben az Olt, a Duna és a Szeret folyók közötti területen, a Kárpátokon túli Milkó (rumén Milcov) folyó mellett Karácson (2000: Crăciuna) központtal fölállította a kunok térítésére a milkói püspökséget (első püspöke Theodorik magyarországi domonkos rendfőnök). II. András király (uralkodott 1205-35) fia, (a későbbi IV.) Béla már 1220-tól ifjabb királyként kormányozta Erdélyt és a magyar fennhatóságot elismerő kunokat. A tatárdúlás (1241-42) után a kun püspökség megszűnt, a kun lakosság szétszóródott. Eltűnéséhez nagyban hozzájárult, hogy a vlah (oláh) lakosság számbeli túlsúlyba került. Így a magyar fennhatóság csak elviekben maradt fenn.”⁶⁶⁸

És „Basarab nem ortodox, hanem katolikus hiten volt, s ha a kunok szét is szóródtak és beolvadtak a többségbe, az udvarban az írásbeliség nem vlah, hanem egyházi szláv nyelven folyt. Közben azt se feledjük, hogy a források szerint a vlahok a 12-13. században jelentek meg Erdélyben és a Kárpátokon túlnyúló szörényi bánságban, s erősen kötődtek a megújult bolgár cársághoz.”⁶⁶⁹ Mindez tehát messze áll attól, hogy erre a kun majd vlach területre modern kori román jogosultságot lehessen építeni. Különösen, ha e vlach az Anonymus emlegette blak vagy bulak nép.

A román vajdák eredetét illetően végzett bukaresti DNS-vizsgálatról, amit a XIV. század második felében uralkodott Vlaicu Vodă maradványain kezdtek, Kádár Gyula történész, a székhelyi Történelmi Magazin folyóirat főszerkesztője nyilatkozott: „A Vlaicu vajda maradványait tartalmazó sírt 2012. június 28-án, a Román Tudományos Akadémia jóváhagyásával tárták fel. I. Basarab Vladislav, vagyis Vlaicu vajda 1325–1377 között élt, 1364-től uralkodott. Édesanyja magyar származású, a magyar királyok távoli rokona, Dobokay Klára volt. (Némely román történetíró Doamna Mariát emleget.) Vladislav – románosan Vlaicu – édesapja Nicolae Alexandru, a vajdaságot alapító Basarab fia volt. A Basarabok kun–tatár származása nyilvánvaló, családfájuk visszavezethető egészen Dzsingisz kánig. Rásonyi László turkológus professzor szerint a Basarab szó jelentése ’leigázó apa’, a török ’bas’ leigázni, lenyomni jelentéssel bír.”⁶⁷⁰ A Havaselvét megalapító vajda az Aranyhorda hercege, Batun kán ükunokája, Dzsingisz kán hetedízigleni leszármazottja volt... Arra a kérdésre, hogy miért baj az, ha egyértelműen bebizonyosodik, hogy I. Vladislav, románosított nevén Vlaicu vajda kun származású volt, Kádár így felelt: ’Számukra jobb a mítosz, azaz a dák–római származtatás, az imaginárius őstörténet, mert azzal igazolni lehet a több ezer éves ősiséget Erdélyben és a mai Románia egész területén. Míg a kun származású vajdák létezésének elismerése azt mutatná, hogy a vlachokat, a románok elődeit, a hajdani Kunország területén a kun vezetőréteg szervezte államba. El kellene ismerni, hogy a román etnogenezis része a kun is. Ez baj Bukarestnek, mert még mindig fontosabb a ’tisztá’ dák–római származás tézise, mint elfogadni, hogy a román államiság kezdete a kunokhoz kötődik, tehát csak a 13-14. századig vezethető vissza. Nos, ezért kellett leállítani a DNS-vizsgálatokat is.’ A kutatás közben leállított román tudósok összehasonlítják Vlaicu DNS-ét az osztrák és orosz múzeumokban őrzött kun mintákkal. A DNS-mintákat begyűjtő fiatal kolozsvári történész, Alexandru Șimon szerint ’mindenik történész azt állít, ami az eszébe jut. Mi ki akarunk törni ebből a zónából, és a bizonyítékok alapján érvelünk.’ Legyen így, de Kádár Gyula figyelmeztet is bennünket, mert szerinte a románság nyíltan és őszintén csak akkor fog beszélni erről, amikor már a székely tömbmagyarságot is felszámolták, úgy, ahogy Erdély magyar régióival és városaival tették.”⁶⁷¹

⁶⁶⁸ <http://lexikon.katolikus.hu/K/Kunorsz%C3%A1g.html>.

⁶⁶⁹ Balázs (2012).

⁶⁷⁰ V. ö. Rásonyi (1981).

⁶⁷¹ Uo.

4.4.2. Cáfolatok

A dákó-román vagy román folytonossági elmélet komoly cáfolatával sokan foglalkoztak, mint Deér József,⁶⁷² Gáldi László,⁶⁷³ Makkai László,⁶⁷⁴ Tóth (1943) I. Zoltán⁶⁷⁵ és Kniezsa István.⁶⁷⁶ Utóbbi érvelését röviden felidézzük, kiemelésekkel élve a mai hangsúlyok kitételére. Mint Kniezsa elmondja, a román nyelv kialakulásának, valamint az erdélyi római-román folytonosság kérdésének *háromféle elmélete* alakult ki. „A legrégebbi vélemény szerint, amely a magyarországi humanista történetírók (Bonfini) hagyományára támaszkodik és amelyet az erdélyi román triász (Şincai, Maior, Clein) fogalmazott meg, *a románok a rómaiak dáciai gyarmatosításának egyenes leszármazói*. A román nép és nyelv tehát eszerint itt Erdélyben alakult ki és innen terjedt azután el a szomszédos vajdaságok területére és a Balkánra. A történeti, néprajzi és főleg nyelvészeti kutatások azonban csakhamar rámutattak ennek az elméletnek tartathatatlanságára. Kiderült, hogy *a románság négy ága*: az *északi* (amelyet a románok dákoromán-nak neveznek), az *isztriai*, a Szalonikitől keletre lakó *megleni* és a Macedónia délnyugati részén pásztorkodó *arumun* olyan közös sajátságokat tüntet fel, amelyek csak hosszú időn keresztül tartó közös fejlődéssel magyarázhatók. Ez a románság, még a nyelvegység korában igen erős *albán hatáson* ment keresztül, azaz a románságnak valahol az albánok tözsomszedságában kellett élnie. Mivel pedig az albánokról tudjuk, hogy a Dunától északra sohasem laktak, kétségtelen, hogy ez a románság sem alakulhatott ki a Dunától északra fekvő területen. Mint legújabban egy német tudós bizonyítja, *az albán őshaza a mai Albánia északi részén levő Mati folyó völgyében keresendő*,⁶⁷⁷ a román őshazát tehát szintén valahol azon a vidéken kell feltételeznünk. Még érdekesebb azonban az, hogy a románság négy ága közül éppen az északi ág nyelvében mutatkozik a legerősebben az albán hatás. Ezeknek a Balkánra mutató pozitív bizonyítékoknak pontosan megfelelnek az Erdély területére vonatkozó negatív érvek. Tudjuk, hogy a rómaiak a dák lakosság legnagyobb részét kiirtották, tehát *nem volt lehetőség* olyan mértékű római-barbár együttélésre és az ősi lakosság romanizálására, mint ez a római birodalom más provinciájában történt. A római uralom különben itt igen rövid ideig tartott ahhoz, hogy ez a romanizálási folyamat komoly eredményeket érhetett volna el. A rómaiak Dáciát rendben és teljes alapos-sággal önként ürítették ki, tehát módjukban volt az egész lakosságot kivonni belőle.⁶⁷⁸ Hogy ezt valóban meg is tették, bizonyítja a római kultúrának a későbbi dáciai emlékekben való *teljes hiánya*, nem is beszélve arról, hogy a legcsekélyebb nyoma sem bukkant fel olyan latin feliratoknak, amelyek a román nyelvre jellemző változásokat tüntetnének fel. Mindezen érvek alapján a komoly tudósok nagy többsége már régóta elvetette az erdélyi román kontinuitás elméletét és azt vallja, hogy *a románság a Balkánon alakult ki és Erdélybe csupán később vándorolt be*. Ezek között a tudósok között vannak németek (Schlözer, Rössler), franciák (G. Paris), csehek (K. Kadlec), horvátok (P. Skok), magyarok (Hunfalvi, Tamás, Gáldi stb), sőt románok is (Filippide).⁶⁷⁹ A románok balkáni eredetét különben társadalomtörténeti érvek is támogatják.”⁶⁸⁰

A *második elmélet* úgy alakult ki, hogy mivel „a román közvéleményben nemzeti dogmává kövesedett” az erdélyi román kontinuitás elmélete, a román tudósok nem helyezkedhetnek szembe vele kiátkozás és kiközösítés veszélye nélkül. „Minthogy a román nyelvnek vitathatat-

⁶⁷² Deér (1943)

⁶⁷³ Gáldi (1942, 1943).

⁶⁷⁴ Makkai (1941, 1943), Gáldi (1943).

⁶⁷⁵ Tóth (1943, 1946).

⁶⁷⁶ Kniezsa (1938, 1941, 1942).

⁶⁷⁷ Stadtmüller (1941).

⁶⁷⁸ Alföldi (1940).

⁶⁷⁹ V. ö. Tamás (1935) és Gáldi (1942). 7-34.

⁶⁸⁰ Kniezsa (1942). V. ö. Makkai (1941).

lanul balkáni eredetével mégis kénytelenek számolni, megalkották az úgynevezett *hosszú vándorlási elméletet*. Eszerint a román nyelv lényegében ugyan a Balkánon, az albánok szomszédságában alakult ki, azonban a római elem Dácia területén sem pusztult ki egészen. Itt is maradtak bizonyos romanizált elemek, amelyek az idők folyamán a Balkánról történt román bevándorlókkal erősödtek. A mai románság tehát egy ősi római-dák lakosságnak és a Balkánról bevándorolt románságnak a *keveréke*. A római-román kontinuitás elméletének hívei ma kivétel nélkül ezt a hosszúvándorlási elméletet vallják.”⁶⁸¹

A második elmélet alátámasztására született később a *román nyelvatlaszból* vett érvelés. „Abból a tényből ugyanis, hogy a román nyelv sok esetben régiesebb alakokat őrzött meg, mint a többi újlatin nyelv (olasz, francia, spanyol, portugál stb), arra következtetnek, hogy a román nyelv ezeket az *archaizmusokat* csak itt a helyszínen őrizhette meg.”⁶⁸² Mivel ilyen archaizmusok nagyobb számban főleg a *mócsok* nyelvében találhatók, egy német tudós, Gamillscheg, azt a területet, amelyen a románságnak római kor óta megszakítatlan hagyománya volna, a mócsok lakóhelyén, azaz az Erdélyi Érc-hegység területén jelöli meg.⁶⁸³ Azonban a román nyelvatlasz adatai ilyen következtetésekre *nem alkalmasak*, aminthogy különben semmiféle nyelvatlasz ősi települési kérdések eldöntésére nem lehet alkalmas. A nyelvi régiességekből nem lehet arra következtetni, hogy egy bizonyos nép arról a területről rajzolt volna ki, vagy pedig arra, hogy egy bizonyos nép a kérdéses régiességek területén őslakó volna.⁶⁸⁴ Hiszen köztudomású dolog, hogy a régiességek *sohasem a központokban, hanem a nyelvterület szélein*, a közlekedési útvonalaktól távol eső vidékeken szoktak megmaradni. A legrégebbi szláv nyelvet nem a szlávok őshazájában, a Kárpátoktól északra találjuk, hanem Macedóniában, Krajnában stb, pedig ezekről a szlávokról tudjuk, hogy csak a Kr. u. VI. században költöztek ide be. Gamillscheg okoskodása alapján tehát a szlávok őshazája Macedónia déli részén lett volna. De ugyanezt mondhatnók a németekről is, hogy őshazájuk pl. az Alpoktól délre feküdt volna, mert hiszen a legrégebbi nyelvjárások éppen itt, az olasz nyelvhatár szélén találhatók. Gamillscheg tételének tarthatatlanságát azonban akár magyar példával is bizonyíthatjuk. Csak a székely és a palóc nyelvjárásokban vannak a közmagyar *-nál, -hoz, -tól* ragok helyett *-nott, -ni, -nól* ragok (papnott ‘papnál’, papni ‘papnál’, papnól ‘paptól’). Ezek a székely–palóc ragok ősbbebbek a közmagyar ragoknál, mert míg a közmagyar ragok a magyar nyelv külön fejlődésének szakaszában keletkeztek, a székely–palóc ragok az ugor egység korából származnak.⁶⁸⁵ Ugyanis pontosan a mi ragjainknak megfelelő alakban a vogulban és az osztjákban is megvannak. Azaz, Gamillscheg következtetése alapján, azt mondhatnók, hogy nemcsak a magyar, hanem az ugor őshaza is – azaz a vogul-osztják-magyar nyelvközösség területe – mondjuk a Székelyföldön lett volna!”⁶⁸⁶

De mivel ezt az elméletet nem tudják alátámasztani helynevekkel, *a román folytonosság továbbra sem bizonyított*, sőt ennek hiányában méginkább összeomlik.⁶⁸⁷ „A helynevek, főleg

⁶⁸¹ Kniezsa (1942).

⁶⁸² Pușcariu (1936).

⁶⁸³ Gamillscheg (1940, 1941).

⁶⁸⁴ Vö. Tamás (1940), 345 skk.

⁶⁸⁵ Ami azt jelenti, hogy a kb. 7000 évvel ezelőtt a Kárpát-medencéből északkelet felé eltávozott kottafejes kerámiát készítő földműves népünk akkori nyelvi állapota.

⁶⁸⁶ Kniezsa (1942).

⁶⁸⁷ Ugyanerre futnak ki Kazár Lajos soha meg nem válaszolt kérdései a román történészekhez: „1.) Feltételezve, hogy a románok állandó lakosai voltak azon földnek, melyet ma Erdélynek hívnak, s ahonnan a római telepeseket és légiókat Kr. u. 270 körül kivonták, és tekintve, hogy a rómaiakat ott követő népek: a gótok, hunok, gepidák, avarok, bolgárok mind elsöprődtek a népvándorlás sodrában, miközben – a dáko-román elmélet követői szerint – a románok elei ugyanott „barlangokban élve” megmaradtak, jó lenne tudni, pontosan mely barlangokban éltek túl észrevétlenül a háborúkkal teli hat évszázadot a magyar honfoglalásig? És hol vannak az idevágó régészeti bizonyítékok: hálófülkék, edénytöredékek és egyéb háztartási eszközök, szemétdombok és más leletek, amelyek tanúsítják a „dáko-román” tömegeknek ilyen barlangokban folytatott állandó életét? (Ugyanis ilyen leleteket még nem talált senki). 2.) Minthogy a dáko-román elmélet követői azt állítják, hogy a románok a IV. vagy V. században vették fel a kereszténységet a ma Erdélyként ismert földön, tudni szeretnénk a románok „dáko-román” őseinek

a *folyónevek* ugyanis igen fontos forráscsoportot jelentenek minden régi településtörténeti kutatásnál. Minden új nép át szokta venni a régi lakosság által használt víz- és egyéb helynévanyagot, míg a régi lakosság, amennyiben nem pusztul ki, megőrzi ősi elnevezéseit... Amennyiben a románok a római kor óta a mai napig megszakítatlanul élnének Erdély területén, joggal elvárnék, hogy a római neveket is a nyelvük fejlődésének megfelelő szabályos alakban őrizték meg. Ezzel szemben nemcsak teljesen elfelejtették a római városok neveit (Sarmizegethuza – románul Grădiște = a szlávból, Apulum – Bălgrad = a szlávból, a mai Alba-Iulia a magyarországi latinból van átvéve, az viszont a magyar Gyulafehérvár fordítása, Potaissa – Turda = a magyarból; Napoca ~ Cluj = a magyarból, Porolissum ~ Moigrad = a szlávból stb), ami már magában véve, világosan *bizonyítja a kontinuitás megszakadását*, de nem őrizték meg az erdélyi folyóneveket sem. Pedig a folyónevek minden vidéken a legállandóbbak. Pannóniában is, Dáciában is feledésbe merültek a városnevek, a folyónevek közül azonban elég sok maradt meg. Ilyenek pl. Pannonia területén a Duna, Rába, Zala, Dráva stb. Erdélyben is több folyónévről tudjuk kimutatni, hogy a római korból, illetve a római kor előtti időből származnak. Ezek: Maros, Szamos, Körös, Temes, Olt, Ompoly, Berzava. Azonban ezek a nevek a románban nem a nyelvük fejlődésének megfelelő alakban vannak meg, hanem világosan magukon viselik az idegen közvetítés bélyegét. Egy római kori Marisusnak ugyanis a románban legfeljebb Mareș, de semmi esetre sem Mureș felelne meg, hiszen a románban a latin a sohasem válik *u*-vá. Ellenben az ó-magyar Morisból, amely a magyarban szabályos megfelelője egy Maris-nak, igenis Moris, Moreș, illetve a hangsúlyos *o*-ból *r* előtt, *u*, azaz Mureș lesz. Hasonló az eset a Someș névénél a

olyan lehető alkotásairól, amelyek jól rejtett barlangokban fennmaradhettek volna, például – vallásos alkotások az állítólagos megkeresztelkedés előtti időszakból; – vallásos alkotások a megkeresztelkedés és a románoknak a Magyar Királyság okmányaiban a 13. század elején először történt említése között. Különösen érdekelne bennünket feliratok (akár dák, akár latin nyelven az első időszakból és latin vagy új-latin nyelven a másodikból) barlangtemplomok falain, sírköveken vagy egyéb kultikus tárgyakon? U.i. a római civilizáció ilyen tanújelei nem hiányoznak más területeken, amelyek valaha a rómaiak birtokai voltak. 3.) Mi a magyarázat arra, hogy a románok nyelvben Erdélynek sem a dákoktól származó neve (ha ilyen egyáltalán volt), sem a tartomány római neve (Provincia Dacia) nem maradt meg? Miért volt szükséges a románok őseinek az ómagyar Erdei nevet kölcsönözniük, amit némi hangtorzítással mindmáig Ardeal-nak neveznek? 4.) A 19. században élt Alexandra de Cihac román nyelvész elemzése szerint (Dictionnaire étymologique de la langue roumaine) a román nyelv szókinccse akkor a következő összetételű volt: 45,7% szláv, 31,4% latin, 8,4% török, 7,0% görög, 6,0% magyar, 0,6% albán, és valamelyes ismeretlen eredetű, de dák eredetű egy sem. Hol vannak a dák maradékok? 5.) Mivel lehet magyarázni, hogy számos, feltűnően közös vonás van az albán és a román nyelvben? A történettudomány nem tud arról, hogy az albánok elei Erdélyből vándoroltak volna a történelmi Albánia területére, viszont Albánia szomszédságában már a 10. században nagy terjedelmű oláh (vlach) szállásterületek léteztek. Arumun és megleni románok ma is élnek ott jelentős számban. 6.) Miért volt a románok liturgiája (egyházi szertartási nyelve) Erdélyben még a 19. században is szláv (tehát sem latin, sem görög, de még oláh/román sem), és miért volt az oláh/román papság olyan sok tagja évszázadokon át szerb vagy bolgár eredetű? 7.) Mi a magyarázat arra, hogy a rómaiak állítólagos leszármazottai között még a papok is nem a latin írást, hanem a cirillt használták még a 19. században is? Ha a románok dákó-román ősei a tőlük elvárható latin betűket később cserélték fel a cirillrel, – amely csere nem történhetett a 9. század közepe előtt (mert korábban cirillírás nem létezett) – akkor miért történt ez a csere Erdélyben, a Magyar Királyság területén, ahol semmilyen más népcsoport nem használt cirillírás a törökök elől menedéket kérő szerbek és oláhok előtt? Mi értelme lett volna egy ilyen cserének Magyarországon? 8.) A Regestrum Varadiense (Várad regesztum) nagyváradi püspökségnek istenítéletek pere egész Kelet-Magyarországra kiterjedő illetékességi területén 1205 és 1238 között lefolyt perekre vonatkozó hivatalos feljegyzéseit tartalmazza, melyekből kb. 600 helységnevet és kb. 2.500 személynevet gyűjtöttek ki. Egyik lista sem tartalmaz egyetlen olyan nevet sem, mely oláh/román eredetű volna. Mi ennek a magyarázata? 9.) Mi a magyarázata annak, hogy az állítólag dák és római őstől származó oláhok/románok – jóllehet a dákoknak voltak megerősített városaik, a rómaiak pedig messze földön híresek voltak nagyszerű városok építéséről – egyetlen várost nem létesítettek Erdélyben, sem a magyar honfoglalás előtt, sem azután? Mi több: az oláh/román nyelvben az órás (város) szó az ómagyar waras kölcsönzése? 10.) Erdély településtörténete azt mutatja, hogy a 13. század végén 511 falunévből csak 3 volt román eredetű. Talán csak a 13. században kezdték a románok Erdélybe bevándorolni? 11.) Mi az oka annak, hogy Erdélyben egyetlen folyó vagy nagyobb patak neve sem román eredetű? (<https://www.facebook.com/zoltan.bedo.140/posts/2564622653572489>)

latin Samus-szal, az Olt-nál a latin Alutus-szal szemben. A Timișa latin Tibiscus-szal szemben már a szóbelsei *-b- ~ -m-* különbség miatt sem lehet ősi. Ezeknél a neveknél maguk a román tudósok is elismerik, hogy nem mutatják a római nevek megszakítatlan hagyományát (Drăganu). A román tudósok azonban – és utánuk Gamillscheg – néhány névről mégis azt tartják, hogy alakjuk szerint a római kortól kezdve megszakítatlan hagyományuk van a románban. Ezek szerintük a Körös, Ompoly és az Abrud folyóknak román Criș, Ompoi ~ Ampoi és Abrud nevei volnának. Azaz, az a három folyó, amely éppen a mőcök vidékén ered. Gamillscheg ezért ki is jelenti, hogy a római-román hagyományok tehát itt nem szakadtak meg teljesen. Csakhogy a három név magyarázata náluk teljesen téves. A Criș alaknak pontosan megfelelő Crisius a forrásokban nem található. Különbö is az a tény, hogy a románok is a három Köröst egy névvel nevezik – Crișul repede, Crișul negru, Crișul alb – azt bizonyítja, hogy ők e nevet egy a folyók mentén nyugatról-keletre felhatoló néptől vették át, hiszen e három folyót egy névvel csakis a három folyó összefolyásánál, azaz az Alföldön nevezhették el, de semmi esetre sem a forrásvidékükön, ahol még azt sem tudhatták, hogy a három folyó egyesül. Az Ampoi név pedig a maga szóvégi *-oi-*jával a latin Ampeius helyén világosan elárulja a magyar közvetítést, hiszen csak a magyarban szabályos ez a változás. Az Abrud viszont csupán a XIII. század óta ismeretes, tehát a román kontinuitás bizonyítására még akkor sem volna alkalmas, ha a folyónév eredete tisztázva volna.⁶⁸⁸ *A római korból ismeretes folyónevek román nyelvi alakjai tehát határozottan a római-román folytonosság ellen tanúskodnak.*⁶⁸⁹

Ezért létrejött egy *harmadik elmélet* is, amely a dákó-román kontinuitás ugyan elhagyja, de „*a románok beköltözését Erdély területére mégis igen korai időre, a Kr. u. VI–VIII. századba helyezte.*”⁶⁹⁰ Azaz, eszerint a románok, bárha nem is ősi lakosai Erdélynek, mégis több száz évvel megelőzték volna a magyarokat és a szászokat. Csakhogy éppen itt, egy bizonyos területen, a népek egymás utáni sorrendje tekintetében állunk aránylag a legbiztosabb talajon. A fő forrás e kérdésben is a helynévanyag. A vegyes lakosságú terület helynév anyagának az illető népek nyelvén használt alakjából egész kétségtelenül megállapítható, hogy *melyik nép az átadó, melyik az átvevő*, azaz, mivel a helyneveket a korábban ott lakó nép nevezte el, melyik jött korábban a másikkal. Ennek alapján tudjuk megállapítani a szláv–német, szláv–magyar, magyar–német stb. települések sorrendjét. Az erdélyi helynévanyag alapján az eredményeket így foglalhatjuk össze: A folyók és nagyobb patakok magyarban használt nevei között a már említett ismeretlen eredetű ősi neveken kívül néhány szláv (Ilosva, Beszterce, Lekence, Deberke, Torockó, Orbó, Sztrigy, Dobra, Cserna, Seben, Kovászna, Bisztra stb), német (Vidombák) és török (Küküllő) néven kívül az óriási többség a magyarból származik (Lápos, Szócs, Szilágy, Egregy, Almás, Nádas, Kapus, Sajó, Füzes, Sebes, Székelyjő, Belényes, Fenes, Ludas, Nyárad, Aranyos, Gyógy, Székes, Feketeügy, Árpád, Szederjes, Pogányos, Ménes stb). *Nincs azonban egyetlenegy fontosabb név sem, amelyet a magyarság a románból vett volna át.* Sőt a románban sincs egyetlen nagyobb víz sem, amelynek a neve a románból eredne, kivétel nélkül *mind idegenből van átvéve*. Néhány német (Ghimbav, Porumbac, Hârbav) és szláv (Bistrita, Târnava = Küküllő, Gârbova = Orbó, Dobra, Bistra, Cernavoda = Feketevíz, Cerna, Belareca, Vicinic stb) néven kívül a többi kivétel nélkül a magyarból van átvéve (Lăpuș, Suci, Sălagiu, Agriș, Almaș, Nadăș, Căpuș, Șieu, Fizeș, Sebeș, Săcuieu, Beiuș, Timiș, Ludoș, Niraju, Arieș, Geoagiu, Secaș, Fechetig, Arpaș, Sudriaș, Pogăniș, Miniș stb). Sőt, a Marostól északra még a szláv neveket sem közvetlenül a szlávból, hanem a magyarság közvetítésével vette át (Ilisua, Lechinta, Deberche, Trăscău, Țibin, Covasna stb.).⁶⁹¹ Ez a tény kétségtelenül igazolja, hogy *Erdély vizei már régen el voltak nevezve, amikor a románság e területre érkezett*, különben föltétlenül kellene legalább néhány román nevet is találunk köztük. Az is kétségtelen, hogy *nem a románság, hanem a*

⁶⁸⁸ V. ö. Melich (1925-29).

⁶⁸⁹ Kniezsa (1942).

⁶⁹⁰ Philippide (1925, 1928).

⁶⁹¹ Kniezsa (1940).

magyarság jelent meg előbb Erdélyben, hiszen nem a magyarok vették át a vízneveket a románból, hanem megfordítva. Sőt, a névanyagból az is kitűnik, hogy a románokat még a németek is megelőzték. A víznevek vizsgálata Gamillscheg elméletének is a leghatározottabban ellene mond. Hiszen a feltételezett román őshaza vizei között a fent már említettekén kívül olyanok is vannak, mint Aranyos–Aries és Gyógy–Gioagiu, azaz tiszta magyar töből származó nevek, amelyeket a románok is átvettek. Mivel pedig elképzelhetetlen és ilyen példánk sehol az egész világon nincs, hogy egy őslakó nép területe legnagyobb vizeinek neveit elfelejtse és kései jövevényektől tanulja meg újra, ez csak azt bizonyíthatja, hogy *a románok még erre a területre is csak a magyarok után érkezhettek*. A víznevek tanúsága tökéletesen megegyezik a lakott helyek, várak, városok, falvak neveinek tanúságával is. A XIV. század közepéig oklevelekben említett *hegységek* között nincs egyetlenegy román eredetű név sem, sőt ezeknek a neve a románban is kivétel nélkül idegen és óriási többségében *a magyarból származik*. Román eredetű helynév először a XIV. század közepén bukkan fel, de kizárólag csupán az addig teljesen lakatlan magas hegyvidékek területén (Kaprevár, Marzsina Krassó-Szörény megyében, Nuksora Hunyad megyében stb).⁶⁹² Azután is csupán a hegyvidéken keletkezett helységek nevei között találkozzunk román eredetű nevekkal, mint pl. Krassó-Szörény megyében, az Erdélyi Érchegeységben, a Bihari hegyekben, a Rézhegeységben, Máramarosban stb. De még ezeknek a neveit sem nevezi a magyarság román alakban. Román nevek, amelyek a magyarba is a románból kerültek át, általában csupán a XVI. században keletkezett irtásokon találhatók. Mindebből csak azt következtethetjük, hogy *a románság jóval a magyarság és a németiség után került Erdély területére*. Önálló, a magyar, szláv és német telepektől független helységeket pedig – egy-két délvidéki területtől eltekintve – csupán a XV, sőt a XVI. században kezdett alapítani.”⁶⁹³

Ezek után ennek a tarthatatlan elméletnek fenntartása lehetetlennek látszik, mégis fenntartották, sőt, mint láttuk, a mai napig tanítják is az ifjúságnak. Ebben a helyzetben aztán további ellenérvek, cáfolatok születnek, mutatják a lehetetlen állapotot, amelyek közül most a mainapi internetes hozzászólások közül idézünk párat.

Az ellenvetések már-már szokásosnak mondható, közleletű összegzése:

„1. Az állítólagos Daciát elfoglaló római légiók nem is voltak rómaiak, hanem a meghódított távoli provinciák zsoldosai.

2. Lehetséges, hogy egy 'nagy, hazafias nép', amely vitézül harcol Traianus császár ellen 150 év alatt összeolvad őseinek meghódítóival? Ez tagadja a hazafiság és a vitézség sokat emlegetett téziseit. Magyarország 1/3-a 150 évig volt török uralom alatt, mégsem olvadt össze a meghódítókkal.

3. A román történelem nagy büszkeséggel beszél a rómaiak és dákok háborúiról, de mélységes szerénységgel hallgat, hogy a dákok vagy dáko-románok hol voltak 105-től 1330-ig, közel ezer évig, amikor Károly Roberttel hadakoztak.

4. Általánosan elfogadott elv kezdett lenni, hogy a románság a Balkánról elvándorolt állattartással foglalkozó, állandó mozgásban levő félnomád nép volt.

5. Feltételezve, ha a románok Erdélyben voltak, feltevődik a kérdés, hol vannak a temetőik, és a dákok vagy a későbbi időkben épített temetőik, mert a legtöbb templomuk 1918 után épült Erdélyben. Hol vannak a történelmi ereklyék, tárgyak, amelyek bizonyítanák ittlétüket? Ilyenek nincsenek, és ha vannak, csak hamisítványok.

Tehát a románok nyelve, kialakulása nagyon vitatott, csak kölcsönvették más népektől. Vallásuk ortodox, ez is keleti kötődésüket bizonyítja, a többi összes latin eredetű nyelvet beszélő népek, olaszok, franciák, spanyolok mind katolikusak. Tehát vallásukat is kölcsönözték.

⁶⁹² Kniezsa I.: Zur Frage der gepidisch-rumänischen Symbiose in Siebenbürgen. AECO. III, 280. kk. főleg 231; Magyarország népei a XI. században. 447–50. Erdély földrajzi nevei... (uo. a román helynevek térképe eredetük szerint.)

⁶⁹³ Kniezsa (1942).

Még két 'apróság', hogy a románok egészen a XIX. sz. második feléig csak szláv nyelven, szláv betűkkel írtak. Nem kevésbé lényeges, hogy az első román nyelvű Bibliát Erdélyben adták ki magyar nyomdában, magyar segédlettel.

Végül is a románok egy olyan nép, amelynek sem eredeti nyelve, sem vallása, sem történelme, sem kultúrája nincsen, mindent csak kölcsön vett (értsd: ellopotott). Hazug történelméből hiányzik 1000 év, akkor hol itt a kontinuitás? Bár az egész Kárpát-medence története vitás, de abban biztosak lehetünk, hogy a románság nem Erdélyben alakult ki.”⁶⁹⁴

Ugyanez más szavakkal, rövidebben:

„A román (vlach?) nyelvben ugyan nem, de a nemesi rétegben az 1500-as évek végéig megfigyelhető a kun/besenyő hatás. Ez gyakorlatilag annyit tesz, hogy addig a vezető réteg kun és besenyő származású volt...

Az is érdekes, hogy a rómaiak 'leszármazottai' a XIX. század közepén még nem latin, hanem cirill betűket használtak. Mert Bizánci, majd szláv hatás alatt álltak évszázadokig, nem pedig nyugati hatás alatt.

Egy olyan nyelv, amiben az igen DA, soha, semmilyen körülmények között nem lehet latin eredetű.”⁶⁹⁵

Felmerülnek bizonyos részletkérdések is:

„Rásonyi hoz egy forrást, miszerint Rubruquis francia misszionárius és felfedező 1235-ben a mongol nagykán udvarában blakokkal találkozik: 'De illa regione Pascatur huni qui postea Hungari, unde est ipsa maior Hungari... cum illis concurrerunt Blaci et Bulgari et Wandali... Et iuxta Pascatur sunt Illac, quod idem est quod Blac...' Azaz: 'Ebből az országból Pascaturból (Baskíriából) jöttek ki a hunok, akik azután magyarok: innen van a nagyobb (régibb) Magyarország... velük jöttek a blakok, a bulgárok és a vandálok... És Baskíria mellett vannak az illakok, akik azonosak a blakokkal.'

Roger Bacon említést tesz a régi és az új Magyarország, illetve Bulgária között élő blakokról.”⁶⁹⁶

„A vlach szó jelentése idegen. Alkalmazták más népekre is, de végül a románokra ragadt. De ameddig Bizánc fennhatósága kiterjedt a Balkánra a kora középkorban, addig latinnak nevezték őket. A vlach az ófelnémet walah=idegen szóból származik (így kelta eredetű), mely a szlávban (!) lett vlach alakú. A magyarban az oláh és az olasz szavakban él tovább....

Még egy nagy 'logikai bukfenc' van a románok történetében: mégpedig a nyelvük. Hogy tudták megőrizni így, szinte 'vegytisztá' formában a latint – összehasonlítva pl. a többi latin nyelvvel, a franciával, az olasszal, a spanyollal, etc. Különös ez annak fényében, hogy nagyon erős szláv (és talán magyar) hatásnak voltak kitéve végig a történelmük során, amit jelez az a tény is, hogy a XIX század közepéig cirill betűkkel írtak. Úgy hidalható át a dolog, hogy ez a román nyelv relatív fejletlensége miatt történt. Nyelvüket nem használták széles körben, valószínűleg a szláv és a magyar sokkal elterjedtebb volt, az első írásos emléküik is talán a 16. században jelent meg. Gyakorlatilag nagyon elemi szinten létezett a nyelvük. Majd mikor jött az ő nyelvújításuk, ill. összehozták a dákó-román elméletet, ekkor szinte eredeti formájában vették fel a régi latin nyelvet, hogy ezzel is alátámasszák a Római Birodalom örökösei címet... Erős túlzással egyedül az igencsak szláv 'da' azaz 'igen' szócskát nem tudták kiszedni a rögzült hagyományaikból.

A román nyelv újlatin ugyan, de azt 'vegytisztá' latinnak mondani nagyon erős túlzás. Egy tanulmányban a következő összetételt állapították meg (a különböző eredetű szavak aránya a mai beszélt román nyelvben): 1.) latin gyökerek 71,66%, amiből 30,33% 'természetes latin', 22,12% francia, 15,26% 'mesterséges latin', azaz műszavak, 3,95% olasz. 2.) szláv gyökerek 14,17%, amiből 9,18% ószláv, 2,6% bolgár, 1,12% orosz, 0,85% szerbhorvát, 0,23% ukrán,

⁶⁹⁴ Töriblog (2018a), Hozzászólások.

⁶⁹⁵ Töriblog (2018b), Hozzászólások.

⁶⁹⁶ Töriblog (2018c), Hozzászólások.

0,19% lengyel. 3.) német: 2,47%. 4.) újjörög: 1,7%. 5.) trako-dák gyökerek: 0,96%. 6.) magyar: 1,43%. 7.) török: 0,73%. 8.) angol: 0,07% (növekvőben). A többi mintegy 6-7% bizonytalan eredetű.”⁶⁹⁷

Beszámoló a romániai „elméleti” és gyakorlati állapotokról magyar szempontból és annak világbeli fogadtatásáról:

„A történelemhamisítás mindenhol tetten érhető az erdélyi magyar városokban. Ahol egy magyar történelmi emlékmű áll, oda egy még hatalmasabb román emlékművet, azaz ’történelmi bizonyítékot’ emeltek. Az új generációk pedig elhiszik, hogy az volt ott korábban, az az igazabb, s a magyaroké csak egy ’másolat’, vagy valami szánalmas erőlködés annak bizonyítására, hogy Erdély nem a románoké. Hogy miért ragaszkodnak a dáko-román elmélethez? Szerintem annak az az oka, hogy a dákokat, mint a rómaiakkal megküzdő, azoknak ellenálló, harcos, hősiés népet jelenítik meg (önmaguknak és a nagyvilágnak), s ugye egy ilyen őstől szívesen származtatná magát bárki, hiszen a rómaiaknak ellenállni tudó nép – e logika szerint – még a rómaiaknál is erősebb, ügyesebb, agyafürtebb, hősiésebb lehetett. Ezzel szemben egy olyan romanizálódott illíriai hegyi néphez, amely az avarok elől délkeletre ’futott’, majd onnan kirajzott, észak-kelet felé vándorolt, mikor ’már tiszta volt északon a levegő’, nos, hozzá tartozni nem annyira vonzó, mint a rómaiakkal harcoló, versengő dicső néphez. Másrészt a valódi elmélet felvállalásával igen kellemetlenné válna az a tény, hogy Erdélyhez ősi jussuk nemigen van.

Erdély hovatarozásának a kérdése ezért geopolitikai vagy nemzetpolitikai kérdés, amely független a történelmi tényektől. Mivel ez jórészt politika, és nem mentes az érzelmeiktől, nem szabad belekeverni a pusztán történelmi kérdéskörbe. Fontosnak ugyanis, hogy Erdély hovatarozásának nincs köze ahhoz, hogy ki volt ott előbb. Kétségtelen, hogy a ’ki volt ott előbb’ kérdéskör mindkét fél részéről nyíltan, vagy csak burkoltan, de a saját jogot próbálja alátámasztani, ami a történelmi tények oldaláról nézve nagyon káros jelenség, ugyanis lehetetlenné teszi az objektív vitát.

Az illír eredet, vagyis inkább balkáni eredet – hiszen a román etnogenezisben nem csak az illírek vettek részt valószínűleg, hanem a Balkán teljes latin népessége – azért egyáltalán nem lebecsülendő, mert Jusztiniánusz császár, vagy Diocletianus császár is a Balkánról származott, így pl. ők is abból a népességből származtak, akikből a románok (is) kialakultak. Szóval éppen erre is lehetne nemzeti identitást építeni. Persze ez a hajó már elúszott, a román társadalomban olyannyira benne van a hamis eredetmítosz, hogy ha az ottani történészközösség komolyan rászánná magát és megdöntené azt, annak súlyos társadalmi hatásai is lehetnének. Bár azért náluk is sok a hozzáértő, aki tisztában van az elméletük tarthatatlanságával.

A ’román őstörténetről’ sajnos Európában mindenhol kizárólag a ’dákó-román’ elméletet ismerik, és persze az átlagember el is hiszi, mert csekély az egyetemes történelmi ismerete, csak a saját országukról tudnak valamit, akkor is szinte csak a 20. századról. A múlt század elején viszont ez az elismerés általános volt, mert akkor a románok elég aktívak voltak a saját maguk megismertetésében. De manapság komoly történészek egyre kevésbé fogadják el az elméletet. Német nyelvterületen pl. ott vannak az áttelepült erdélyi szász történészek (pl. Kurt Horedt), akiknek a munkái elérhetőek, és nem fogadják el a kontinuitást. Francia és angol nyelvterületen is egyre kevésbé. A tudományos köztudatban már benne van, hogy az elmélet vitatott. Ráadásul a románok között is van, aki nem fogadja el.”⁶⁹⁸

A hamis elmélet célja:

„A történelem során minden esetben volt valamiféle kontinuitásra utaló próbálkozás a területszerzésben. Egyszerűen kellett a megfelelő sajtó, így a magyarok hun eredete, de még az osztrákok német-gót, illetve a magyarság finnugor eredetét firtató magyarázatai is ezt a célt szolgálták: ha a magyarok finnugor származásúak, akkor nem lehetett igaz a hun-avar-magyar

⁶⁹⁷ Töriblog (2018d), Hozzászólások.

⁶⁹⁸ Töriblog (2018d), Hozzászólások.

kapcsolat, így tulajdonképp jogos örökségként járt az osztrákoknak Magyarország területe, illetve a románoknak Erdély, valamint szépen látható hasonló a mai szlovák törekvésekben is. Igaza meg annak van, aki nagyobb hangerővel és gátlástalansággal mondja.”⁶⁹⁹

A románok a 900 éve magyar fennhatóság ellenére való többséggé túlszaporodásának okai: „Több hullámban telepítették le őket: 1) a tatárjárás után, 2) az 1600-as évek végén, miután a török többször alaposan feldúlta Erdélyt, 3) a török kiűzése után. És nem más, mint a magyar birtokos nemesség, mert kellett nekik a munkáskéz. Román többsége egyébként valószínűleg a 2-3. pont környékén lett Erdélynek. De nemcsak a magyar birtokos nemesség, hanem magyar királyok is telepítették őket, így pl. IV. Béla a tatárjárás után, a rendszeren megfogytakozott népesség részbeni pótlására, illetve a királyi hatalmat erősítendő a nagybirtokosokkal szemben.

A török időkben viszonylag hamar a török birodalomhoz került Havasalföld, majd Moldova, az előbbi így évszázadokra elkerülte a nagyobb lakosságfogyással (háborús áldozat, elvándorlás stb) járó háborúskodás, bár persze szenvedés nekik is jutott éppen elég.

A XIX-ik században a frissen alakuló Román Királyságba már nagyjából az egész Balkánról folyt a bevándorlás, plusz a Habsburg-politikának köszönhetően Erdélyből is sokan menekültek, áttelepültek, majd beolvadtak a dinamikusan fejlődő, kevesebb terhet kivető országba. Az utóbbi párszáz év román vezető politikusai valamivel aktívabban, okosabban intézték a dolgukat saját érdekeik szerint, mint a magyarok.

Nemcsak telepítés folyt a magyar nemesség és a királyok részéről, hanem a románok mentek oda maguktól is. De Erdély jelenlegi etnikai térképe a magyarok szempontjából még mindig a honfoglalás kori időkre emlékeztet: Erdély közepén egy tömbben élnek, ami köré ’kialakult’ – a fentiek szerint – a betelepítések nyomán egy nagy román gyűrű. A magyarok maradtak egyhelyben (persze vannak még szórványban is), a románok meg ott vannak körben mindenhol, jóval többen, mint a magyarok.

Aztán románokat Erdélybe a román kormány is telepített a II. világháború után. Főleg a magyar határ mellé. Elkerülendő egy második revíziót. Az apropót meg az adta, hogy földosztást hajtottak végre, államosították a magyar arisztokrácia földjeit, ill. az egyházét is. Egyébként hasonlóképpen változtatták meg Dobruzsza etnikai szerkezetét is, ott nem is éltek románok azelőtt, hogy megszerezték volna a területet. Viszont az etnikai viszonyok formálásában nem volt akkora nagy hatása a partiumi telepítéseknek.”⁷⁰⁰

Latinosítás:

„A XVIII-XIX. sz. folyamán a román nyelv egy – a magyaréhoz hasonló – nyelvújításon esett át, amely során gyakorlatilag egy mesterséges latinizálást hajtottak végre és ennek köszönhető a latinnal való nagyfokú hasonlóság. A nyelvújításban a modern kor kifejezéseit a franciából vették át; de számtalan hétköznapi román szó van, amely egyértelműen latin és nem fogható a nyelvújításra (paine = panem = kenyér, apa = aqua = víz, piept = pectus = mellkas, musca = musca = légy, carne = carne = hús st). A nyelvújítás olyan szavakat honosított meg, mint justitie = justice = igazságszolgáltatás vagy az autonomie, solidaritate, patrie, coruptie.

A román név és a román fejedelemségek a 18-19. században jelennek meg először. Addig Havasalföld és Moldova földrajzi területként léteztek. Ott a 18. századig vlachok, magyarul oláhok éltek. A 11-15. századig a vezető réteg besenyő, kun és bizánci görög leszármazott volt.

Kb. 600-tól 973-ig (II. Baszileosz és Simeon háborújáig) nagyjából békésen éltek Megalé Valakhiában, s ekkor érte őket a legnagyobb albán (és görög) hatás. Utána telepedtek át nagyobb számba Makedóniába. Az itt esetlegesen a X. század végéig megmaradt latin népesség nyelve hatást gyakorolhatott rájuk, de a XII. századig itt szedték föl a bolgár-szláv (főképp egyházi) jegyeket.

⁶⁹⁹ Uo.

⁷⁰⁰ Uo.

Fontos lenne összehasonlítani ebből a szempontból az eredetileg délibb aromun és a töredékben fennmaradt eredetileg macedóniai [mengelo-rumén ('morlák')] közötti különbségeket. Ez utóbbiak nyelvi különállásának az oka az lehet, hogy ezek voltak a bolgárok által a Szkopje–Nis vonal mentén lévő városokba és a Rodope területére letelepített katonáskodók, akiknek a második bolgár birodalom létrejöttében jelentős szerepük volt. Ma már természetesen a 'déli' (megalé valachiai) aromun nyelvjárások a meghatározók Albániában, Macedóniában, Bulgáriában és Szerbiában is.”⁷⁰¹

A román paradoxon:

„Az a paradox helyzet van, és mint román történelmi érdekesség, hogy a román civilizációnak sokkal kevesebb köze van a római civilizációhoz, mint bármelyik nyugat-európai népnek, annál több viszont a keleti keresztény és a szláv civilizációhoz. A románok a magyar 'város' szóból eredő 'oras' szót használják a városi települések jelölésére, ami mutatja, hogy a románok nem használták a város szót addig, amíg kapcsolatba nem kerültek a magyarokkal. Márpedig városok nélkül végül is milyen civilizációról/népről beszélhetünk?”⁷⁰²

5. A Habsburg elnyomó kormányzás szerepe

5.1. Birodalomegyesítő központosítás a nemesi nemzetek elnyomásával

Amikor Habsburgok érdekeiről és utasításairól beszélünk, akkor ez alatt a Habsburg monarchiát éltető és fenntartó hatalmi kört értjük, ahol az adminisztrációt – egy idő óta – főként cseh arisztokraták adták, és a magyar főurak meghatározó része is az udvarnak szolgált, mert az ország és a katolikus hit megőrzését csak így látta biztosítva. A Habsburgok maguk egyáltalán nem álltak azon a politikai vezetői tapasztalati szinten, hogy mindezt átlássák, kezdeményezzék, de a hatalmi játszmák mégis őket hozták helyzetbe. Nem szabad elfeledni, hogy a Habsburgok nem született királyok, hanem velencei/firenzei (?) kalmárok voltak, és Habsburg várát csak megvették. Európai mértékű hatalomra pl. éppen a magyar Kun László király segítségével kerültek. Aztán pedig még kevésbé szabad elfeledni, hogy a mai Habsburgok csak anyai ágon azok, hiszen Mária Terézia azért került trónra, mert fiú ágon a dinasztia kihalt. A magyarokkal pedig ugyan megszavaztatták a női ági örökösödési jogot, – csak 1723-ban, III. Károly alatt, – de a női uralkodó trónra léptét sem II. Frigyes porosz király, sem a bajor választófejedelem, sem Spanyolország és Franciaország nem ismerte el, és ezért megtámadták Csehországot, Felső-Ausztriát és az itáliai birtokokat. Bár a királynő csak a magyar rendek segítségével tudta megtartani hatalmát, őket 1760-ban mégis kihagyta az államtanácsból, és az országgyűlést szüneteltetve rendeletileg kormányzott, elégettette a magyar történeti műveket, például Pray György *Annales Regnum Hungariae* c. munkáját.⁷⁰³ De ő rendelte el a székelyölést, a mádfalvi veszedelmet is, és próbálta teljes alávetésbe taszítani a magyar népet. Akik ma a Habsburgoknak legitimációt nyújtanak, az Anjou-ág, azaz pontosabban, a loraine-i (Lotaringia), de az is királlyá emelt család – Caroling – fiú ágát jelenti, azaz őket is a pápa teremtette királyként. Nem csupán egy felemelkedni vágyó családról van szó, hanem olyan nyugati szellemi rendszerről, amely országunkra és népünkre támadva, erre szándékozott terjeszkedni, miközben a protestantizmussal élethalálharcot vívott.

Ahogy a magyar protestánsoknak különösen erdélyi fellépése meggyengítette a töröknek való országos magyar ellenállást, – esetlegesen a protestantizmus érdekében és a katolicizmus és Habsburg-ház ellenében az egész országnak török kézre juttatását is elképzelve, megcélózva, – ugyanúgy Bethlen Gábor fejedelemsége idején az egész magyarság kiirtására szőttek tervet Bécsben. Előbbiről Pezenhoffer Antal értekezik egy hosszú, 13 kötetre rúgó legújabb történelmi

⁷⁰¹ Töriblog (2018d), Hozzászólások.

⁷⁰² Uo.

⁷⁰³ Vesd össze: Encyclopedia (1994), 528.

áttekintésben igen sok adattal alátámasztva a pontos megközelítést, amely igyekszik feloldani a protestáns egyoldalúsítást.⁷⁰⁴ Utóbbiról pedig Pusztaszeri László ad ismertetést, ami közben felsorolja a történelmünkkel kapcsolatos Habsburg-érdekű agyimosás tételeit is.⁷⁰⁵ Nem akarunk itt a kétféle megközelítés igazság- és hamisságtartalmának mérlegelői, kiegyenlítői lenni, és csak annyiban foglalkozunk vele, amennyiben magyarázatot szeretnénk kapni a tényre, hogy a magyar történelmi alkotmány érvénye ellenére a magyar nemzet, azaz a népképviselő háttérbe szorult, ami az erdélyi rendeknek a bécsi központi kormányzati hatalomnak való kiszolgáltatottságát okozta és a románság népként való elismerését meggátolta.

A magyarázat egyik eleme Pusztaszerinél a sokat hangoztatott érv, hogy „a török elleni háborúk és a másfél százados hódoltság időszakában a korábbi magyar írott kútfők sokasága elpusztult, többnyire a harci cselekmények következtében. Ismeretes azonban az az eset is, amikor II. Lajos özvegye, Mária királyné 1526 augusztusának utolsó napjaiban gályákon menekítette a török elől Budáról a királyi udvar értékeit, s a levéltári anyagot szállító egyik gálya Visegrád magasságában elsüllyedt, rakománya a vízbe veszett. Továbbá a Budát és az ország más helységeit elfoglaló török seregek nemcsak elpusztították, hanem magukkal is vitték a könyvtárak⁷⁰⁶ és levéltárak kincseit. Az önálló magyar államiság elvesztésének egyébként is nyomasztó élménye ezáltal tragikusan összekapcsolódott a nemzeti emlékezet lepusztulásával, ami nemzettudatunkat hosszú időre védtelenné tette az idegen tudatformák behatolásával szemben.” Továbbá „különösen súlyosan jelentkezett ez 1541 után, amikor a török Budát és az ország középső területeit elfoglalta, és I. (Szapolyai) János (1526-1540) halálával a magyar nemzeti királyság megszűnt létezni. Az I. Ferdinánddal (1527-1564) trónra kerülő Habsburg dinasztia sok országból és tartományból álló birodalom felett uralkodott, s az uralkodás logikája azt diktálta, hogy a gazdasági, társadalmi, politikai szempontból rendkívül tarka képet mutató alkotórészek egységes elvek és módszerek szerinti kormányzására tegyenek kísérletet. E tekintetben Magyarország jelentette a legnagyobb akadályt, mert a körvonalazódó birodalom az önálló nemzetállami fejlődés útján a német és szláv tartományok előtt járt, továbbá a Ferdinándot trónra segítő magyar rendek azt várták az uralkodótól, hogy a Magyar Királyság ősi jogrendje, alkotmánya társadalmi hagyományai alapján kormányozza, és csupán személye kapcsolja össze hazánkat a Habsburgok Lajtán-túli tartományaival. A magyar rendek az összbirodalmi szemléletet és kormányzati törekvéseket elutasították. A magyar közjogi fejlődés és az ennek alapján kialakult társadalmi gyakorlat a XIII. század közepe óta csak az angol fejlődéssel volt rokonítható. Az Aranybulla, mint a nemesi alkotmány alapdokumentuma, az állam- és alkotmányfejlődés racionális, jogilag szabályozott formáját állította szembe az etelközi szerződés nyomán kialakult szakrális, atyai királyság hatalomképevel. Ugyanakkor a magyar társadalom még évszázadokig elfogadta a személyes alkalmasságon és a karizmatikus akaratátvitel erején alapuló paternális kormányzást. Felkelések és szabadságharcok sorával tiltakozott ugyanakkor az ellen az elidegenedett, személytelen hatalom ellen, amit a Habsburg dinasztia legtöbb uralkodója képviselt.”⁷⁰⁷

Pezenhoffer szerint azonban a rendek túlzottan is ellenálltak a Habsburg királynak, amivel az nem szállt szembe olyan erőszakkal, amint megtehetette volna, így megfelelő intézkedés sem történt az ország érdekében. Erdélyben komoly katolikus üldözésről számol be, ami egyenesen a katolikusok eloláhosodásához vezetett. Pusztaszeri pedig felemlíti, hogy a karizmatikus képességekkel nem rendelkező „Habsburg uralkodók, az általuk képviselt államérdek érvényre juttatása végett, gyakorta a magyar alkotmányosság félretételével az adminisztratív kényszer, a

⁷⁰⁴ Vessd össze: Pezenhoffer (2006).

⁷⁰⁵ Pusztaszeri (1985), 215-227. V. ö.: Érdy (1848), Érdy (1861), Fejér (1829), Horváth (1842), K. Pauer (1862), Nagy (1939), Nyáry (1922), Nyáry (1863), Szűcs (1978), Wertner (1940).

⁷⁰⁶ V. ö.: Terdzsüman (1982).

⁷⁰⁷ Pusztaszeri (1985), 107-108.

fizikai elnyomás, valamint az agymosás, a források és hagyományok megsemmisítésének eszközéhez folyamodtak. Ennek következtében az abszolutizmusra törekvő uralkodók és a magyar rendek konfliktushelyzetei kenyértöréshez és fegyveres összetűzésekhez vezettek, amelyekre a bécsi hatalom az esetek többségében nem az alkotmányos állapot helyreállításával, hanem véres megtorlással válaszolt.”⁷⁰⁸ Pezenhoffer azonban azt mondja, hogy a Bocskai-felkeléstől kezdve a felkelések a protestáns érdekből történtek, polgárháborút keltve és a török érdek diadalát elősegítve.

Ám van, aki még erőteljesebben fogalmaz a Habsburg-kormányzattal szemben, egyenesen spanyol típusú terror bevezetésével vádolva abszolutizmusának a rendekkel folytatott központosító harcát, hogy megtörje azok hagyományos kapcsolatát a néppel. Jászi Oszkár szerint a rendek és a protestantizmus szövetsége ellen II. Rudolf lépett fel erőteljesen, felségárulási perekkel és valóságos háborúval, amely politika aztán „végzetesen befolyásolta a Monarchia későbbi sorsát... A harc fegyverrel, ideológiailag pedig a jezsuiták közreműködésével folyt ellenük. ...először vallási téren alkalmazták machiavelli öntudattal az 'oszd meg és uralkodj' hírhedt Habsburg-elvét. Később nemzeti síkon elsősorban ennek köszönhető annak a politikai és morális légkörnek a kialakulása, amely teljesen lehetetlenné tette a Habsburg-birodalom egyes részei közötti organikus szolidaritás kialakulását. A vad vallásüldözés hatására a császári hatalomnak a nemesi szabadságjogok elleni harca következményeként valamiféle szövetség jött létre a földbirtokairól önkényes eljárásokkal elűzött nemesség és a vallásuk miatt üldözött, adókkal és katonai szolgálattal erejükön felül sújtott polgárok és parasztok között a Habsburg-abszolutizmus, a német bürokrácia és a velük szövetkezett katolikus főpapság ellen. Ez a részben társadalmi, részben vallási és részben nemzeti mozgalom egy sor félig nemzeti jellegű felkelésnek adott tápot a Habsburgok ellen, s ezek egyes esetekben, egy-egy erős és nagyratörő egyéniség vezetésével a Habsburg-birodalom alapjait is megrengették, mivel a nemzeti és társadalmi elégedetlenséget gyakran tovább tüzelték és pénzelték a Habsburgok külső ellenségei. Az első ilyen típusú nemzeti hős Bocskai István volt, aki a birtokától megfosztott kisnemesség és a vallása miatt üldözött, önkényes adóztatástól sújtott parasztság csaknem legendás vezéréként török segítséggel olyan széles körű felkelést szervezett a Habsburgok ellen, hogy már trónjuk került veszélybe, s Rudolf kénytelen volt az 1606-os bécsi békében garantálni a magyar protestánsok vallásszabadságát. Ugyanakkor a félig független erdélyi fejedelemség egyre inkább a régi feudális világ centruma lett, és sajátos típusú magyar nacionalizmust hozott létre a Habsburgokkal szemben s az üldözött protestantizmus védelmében. Erdély a vallásszabadság bástyája lett a Habsburg-klerikalizmus ellenében, s az 1557-es tordai országgyűlés, amely törvénybe iktatta a vallásszabadságot, egyik korai formája volta az ellenreformáció módszerei elleni tiltakozásnak.”⁷⁰⁹

Ugyanakkor a kérdéskör ilyen ellentmondásos mivolta vagy beállítása történészeink részéről magyarázatot kíván. Ezt Dümmert Dezsőnél találtuk meg, aki szerint „a magyar történetírás modern módszerű, forráskritikai iránya már a Habsburgok monarchiájában, a bécsi kormány állandó cenzúrája és nyomása alatt alakult ki. Ez a nyomás pedig mindig a Habsburg-dinasztia eredendő jogosságának elismerését akarta kikényszeríteni nem csak az akkori jelenben, hanem visszamenőleg: a történeti múltban is. Ezt a törekvést maguk a Habsburgok is örökölték német császár-elődeiktől, és a törekevés gyökere I. Ottó korába nyúlik vissza. Ottó, a Nagy Károly-féle birodalom visszaállításának nagy tehetségű szervezője, de egyúttal, ami az ilyen törekvésekkel együtt jár: álmodója is, valóban arról ábrándozott, hogy a szomszédos cseh és lengyel példákra, ahol sikereket ért el, Magyarországra is kiterjessze hűbéri hatalmát. Jogigényt is tudott támasztani arra hivatkozva, hogy az egykori római Pannónia – a mai Dunántúl – az avarok leverésével Nagy Károly birodalmának részévé lett. A későbbi német császárok a XI. századi

⁷⁰⁸ Pusztaszeri (1985), 108-109.

⁷⁰⁹ Jászi (1982), 118-119.

sikertelen, sőt, minden szépítés nélkül kimondható: csúfos vereségek után is fel-felvették, minden jogi és minden reális alap nélkül a magyar királyi címet. A Habsburgok hosszú uralma azután egyenesen szuggerálni akarta a magyarságot, hogy saját történetét ne önmaga belső valóságának szemléletéből, hanem a német igények képzelt, külső teóriáinak szemszögéből ítélje meg, azt sugalmazva, hogy ez a nemzeti elfogultság nélküli 'tárgyilagosság'. S valóban, egyes történetíróink, akik még a Habsburg-monarchia időszakában éltek ifjúságukat, a két világháború között sem tudtak egészen megszabadulni – bár többnyire tudat alatt – ettől az évszázadokon át erőltetett befolyástól.”⁷¹⁰

5.1.1. A cseh nemzeti nemesség kiirtása, a magyar kiirtásának terve

A II. Rudolf után következő mérsékeltebb kormányzás idején a nemesség kereste egymást a Habsburg-monarchia országaiban és egyeztetett különösen a török veszély ellen, és közös nemesi tanács létrehozását is tervezték. E „feudális koalíció egyre jobban fenyegette a Habsburgok központosító törekvéseit. Mikor a teljesen bigott, szenvedélyes, spanyol alkatú II. Ferdinánd (1619–1637) került a trónra, elkerülhetetlenné vált a protestáns partikularizmus és a Habsburg katolikus univerzalizmus élethalálharca, amely a harmincéves háború viharában Németország atomizálásához és a Habsburg-dinasztia hatalmának megszilárdulásához vezetett. II. Ferdinánd személyisége valósággal megtestesítette a jezsuita ideált, mely nem ismert mérsékletet és kíméletet. Inkább pusztaságokon uralkodik, mint hogy eretnekek uralkodója legyen – mondogatta... Ferdinánd a maga politikai ellenfeleit egyszerűen Isten ellenségeinek tartotta... Dogmaként hirdette, hogy terrorral teszi üdvözlétté a népet... Óriási vagyontöredékeket koboztatott el” például Cseh- és Morvaországban, amit „arra használt fel, hogy létrehozzon egy trónjához hű arisztokráciát... Megszűnt a régi küzdelem a dinasztia és a nemesség között, a szervilis udvari nemesség pedig megfelelő eszköznek tűnt a birodalom egyesítéséhez.”⁷¹¹ Ami tehát lassan felőrölte a Monarchia erkölcsi erejét, hogy mindenkit a birodalmi eszmény igájába akartak hajtani, és üldöztek minden önálló, eredeti gondolkodást, amely új utakat és eszközöket keresett a szabadabb élethez, együtt tevékenykedéshez. Helyette a szervilizmust jutalmazták, a szavakban kifejezett alaki lojalitást.

A totális hatalmi állam (Machtstaat) e spanyol mintájú elvét, hogy az állam összerontható csupán katonai erővel, a teljesen a tróntól függő udvari nemesség segítségével és a római katolikus egyház támogatásával, valamint a királyhoz és családjához kötött örökletes magánjellegű országbirtoklás és személyi függés (dinasztikus és patrimoniális monarchia, a Habsburg-hitbizomány szervezete) erkölcstelen rendszerét leleplezi a Bárá Joseph Hormayr által közzétett következő dokumentum. „Az államtanács ama ülésének jegyzőkönyvéről van szó, amelyet II. Ferdinánd elnökletével tartottak a magyarországi rendteremtés ügyében. A tanácsban részt vett a pápai nuncius, a madridi és a firenzei követ, Csehország kormányzója, Franz Dietrichstein bíboros, Wallenstein fővezér s a kor több más kiemelkedő személyisége. A spanyol követ előterjesztést tett, miszerint ura és királya hajlandó lenne 40 évig negyvenezer katonát adni a császárnak a magyar felkelés leverésére. 'Ekképpen ezt a császári Felséghez oly hűtlen egész nemzetet gyökerestől ki lehetne irtani, s a fővárost és a környékét meg lehetne szabadítani ezeknek a szörnyetegeknek a zaklatásaitól.' S amikor a tanács egyes tagjai kételyüknek adtak hangot a tervvel kapcsolatban a magyarok közismert vitézsége miatt, a spanyol követ így folytatta: 'A legbölcsebb lenne bármi áron megvásárolni a törököt és így elválasztani a magyaroktól... A magyarokat állandóan ingerelni kellene, a törököt pedig bizalmatlanná tenni irántuk, s ha lehet, örökbékét kötni velük. A legjobb módszer, amit már Spanyolországban kitapasztalhattunk: idegen kormányzót kell a barbár magyarok fölé ültetni, aki új, teljesen önkényes törvényeket szab, a jogorvoslás bármi lehetősége nélkül... Ha a magyarok panaszkodnának Bécsben, a válasz ez

⁷¹⁰ Dümmert (1977), 139-140.

⁷¹¹ Jászi (1982), 120-122.

lenne: Őfelsége nem tud ezekről az eljárásokról, amelyek az ő legmagasabb személyének nagyon nemkívánatosak. Ily módon ezek az állatok, akik nem látnak az orruknál messzebb, nem vádolhatnák a császárt, s minden gyűlöletük a kormányzók ellen fordulna... Az ilyen ígához hozzá nem szokott magyar nép ily módon megpróbálna fellázadni szigorú kormányzói ellen. Ez a felkelés pedig megteremtené a kívánt alkalmat az árulók kegyetlen megbüntetésére és megkínzására.’ Ezt a rettenetes és szinte hihetetlen nyilatkozatot, melyet csaknem szó szerint így közölt Hormayr, aláírta az egész államtanács és a császár, s ennek alapján bízták meg Wallersteint és más katonai vezetőket minden népi megmozdulás féken tartásával Magyarországon”⁷¹² Egyelőre csak annyit tegyünk hozzá ehhez, hogy Erdélyben lett is kormányzó, Gubernátor volt a neve, a királyi Gubernium végrehajtó hatalmát irányítani.

Pusztaszeri is kitér e máig sokat vitatott elhatározásra, Habsburg-féle ’végső megoldásra’ a magyarokkal kapcsolatosan, aminek hitelességét tekintélyekkel bizonyítja: „A megtorlás minden bizonnyal legdurvább, szerencsére a gyakorlatban nem kivitelezett titkos tervezetét készítette elő az a titkos tanácskozás is, amelyre Bethlen Gábor első hadjáratának kezdetekor, 1619-ben került sor Bécsben. A tanácskozásról készült latin nyelvű feljegyzést egy bécsi folyóirat tette közzé 1828-ban. A feljegyzés szerint jelen volt Harrach és Hajch császári tanácsos, Dietrichstein morva bíboros, Wallenstein herceg tábornagy, a pápai nuncius, a spanyol és velencei követ, valamint egy további, név szerint nem említett személy. A résztvevők a kiobbant háború okait elemezve megállapítják, hogy Bethlen felkelésére a magyar nemzet ősi szabadságának és előjogainak korlátozása miatt került sor, és a magyarok csak az eredeti jogállapot visszaállítása esetén téríthetők ismét az uralkodó hűségére. Annak nincs nyoma, hogy a tanácskozáson a császár személyesen is jelen lett volna, de ismeretes, hogy a hajthatatlan és a legdurvább egyeduralmat megvalósító II. Ferdinánd környezetében az a tónus uralkodott, amelyről a feljegyzés tanúskodik. Eszerint a spanyol követ megkérdezte, hogy milyen katonai erők állnak a birodalom rendelkezésére és meddig tudnak a töröknek ellenállni. A válasz szerint a birodalom 34 ezer főnyi hadsereget állíthat ki, amely 40 ezer spanyollal, továbbá lengyel hadakkal kiegészítve nemcsak a támadó magyarok visszaverésére, hanem megsemmisítésére, sőt kiirtására is elegendő lenne. A törököt vesztegetéssel kell Bethlen pártjáról leválasztani. ...az ominózus konferencia kiegyezés helyett a háború folytatása mellett döntött, azt indítványozta, hogy minden, tizenkét évnél idősebb magyart le kell gyilkolni, az életben maradottak haját kitépve, homlokukat szurokkal kell megjelölni. Ezt addig folytassák, amíg a lázadók vezérét el nem fogják, vagy az ki nem menekül az országból. Az elnéptelenedő területeket pedig idegenekkel telepítsék be. A felterjesztett határozatot a császár aláírta, és végrehajtásával a gátlástalan zsoldosvezért, Wallensteint bízta meg. Wallensteint azonban a harmincéves háború váltakozó szerencsével folyó eseményei a csehországi és németországi hadszíntéren marasztották, Bethlen pedig évekre kiverte a császári hadakat Magyarország területéről.”⁷¹³

Jászi szövegétől kissé eltér ez a beszámoló, és ezért, a nem egyforma beszámoló szövegek, de az eredeti hiánya, valamint a határozat hihetetlen kegyetlensége miatt, szokásba jött megkérdőjelezni hitelességét. Jászi azonban kiáll a hitelessége mellett: „Még ha figyelembe vesszünk is minden enyhítő tényezőt, a kor brutális légkörét, a feudalizmus kegyetlen módszereit és örök intrikáit, a dolgozó osztályok és a szegények ellen irányuló zsákmányéhes szellemet, az idegen érdekek által megfizetett összeesküvéseket és árulásokat, az idézett nyilatkozat akkor is rettenetes dokumentuma Ferdinánd uralkodása szellemének, amely változatlan maradt utóda, I. Lipót alatt is. A prelátusok, jezsuiták, mohó arisztokraták kis csoportjából álló úgynevezett bécsi kamarilla egyre döntőbb súlyt kapott, a császár pedig új lendülettel folytatta az ellenreformációs, abszolutisztikus centralizációs politikát az egész Monarchia területén, különösen pedig

⁷¹² Jászi (1982), 123.

⁷¹³ Pusztaszeri (1985), 109-110. V. ö. Oborni (2002).

Magyarországon.”⁷¹⁴ Jászi szerint Hormayr az igazat mondta, mert 1. a legjobb magyar történészek és 2. hozzáértő osztrákok is hittek neki, s az nem ellenérv, hogy 3. a Habsburgokra nézve szégyenteljes dokumentum eltűnt. És „4. a későbbi magyarországi Habsburg-politika szelleme megfelelt a dokumentum elveinek. 5. Néhány bekezdését a jeles bécsi kritikus és publicista, Hermann Bahr is idézte 1907-ben, egy szenzációt keltő könyvében. A könyvet a cenzorok megcsonkították, s később lefoglalta a rendőrség. Joseph Redlich professzor és barátai az ügyet a parlament elé vitték, ahol a dokumentum hitelességét tudomásom szerint nem vonták kétségbe.”⁷¹⁵

Pusztaszeri sem kerüli meg a hitelesség kérdését a népiertás tervének dokumentumát illetően: „Legutóbb, 1987-ben Dümmerth Dezső tárta a nyilvánosság elé, de már a XIX. század eleje óta ismeretes Magyarországon. Az említett bécsi folyóirat előtt, az 1811/1812. évi országgyűlésen Horváth István, a fiatal és túlzó nacionalista országbírói titkár terjesztette, akinél a Bécs-ellenes túlhevültség jelölhető meg indítékként. Ezen az alapon még az sem lehetne kizárható, hogy általa készített hamisítvánnyal állunk szemben, ha feljegyzéseiben nem utalna arra, hogy Jakosich József, budai ferences házfőnök forrásgyűjteményéből másolta ki az iratot. Jakosichról pedig köztudott volt, hogy kapcsolatban állott Kollár Ádámmal, Mária Terézia királynő rejtélyes pályát befutott könyvtárigazgatójával. Ugyancsak a Kollár-hagyatékkal függhet össze Joseph Homayr báró 1828. évi forrásközlése a bécsi folyóiratban. Mi lehetett Homayr báró indítéka? Habsburg-ellenesség bizonyára nem, mert császárhű elkötelezettségéhez nem férhet kétség. Sőt talán a bécsi titkosrendőrségnek is ügynöke volt. Inkább talán a hatalom erejét, és I. Ferenc szenvtelen abszolutizmusának eltökéltségét kívánta aposztrofálni az újabban ismét 'rebellis' hangokat megütő magyarokkal szemben. Tény, hogy Homayr figyelmeztetése – ha annak szánta az irat kiadását – célba jutott. Kossuth Lajos is ismerte, mert utalt rá egy 1870-ben kelt levelében.”⁷¹⁶ Jászinál azonban Hormayr mozgatójaként más eszmeiséget találunk: „a hatalmas tudású kitűnő történész 1816-ban lett a Habsburgok hivatásos történetírója, de 1828-ban elhagyta az országot, és Bajorországban elfogadott egy állást, hogy megmeneküljön a metternichi rendszer zaklatásaitól. ettől kezdve a Habsburgok rendszerének éles kritikusa lett.”⁷¹⁷

Pusztaszeri kitér a kézirat feltalálójának személyére, Kollár Ádámmra is, aki „az iratot a bécsi udvari levéltárban minden valószínűség szerint megtalálta. Az önmagát egyszer magyarnak, másszor szlávnak nevező Kollár Ádám Ferenc, a királynő bizalmas híve az 'ausztroszláv' felfogás egyik nagy tehetségű, de magyar szempontból kártékony tevékenységet kifejtő alakja volt. Tevékenységével – a lényegét tekintve változatlan, csupán eszközeiben árnyaltabb – kényszer helyett a meggyőzést előtérbe helyező összbirodalmi politikát szolgálta. Ez a – Mária Terézia által rendkívül leleménnyel alkalmazott – politika, a másfélszáz évvel korábbi fegyveres népiertással szemben, a szellemi népiertás legváltozatosabb formáit alkalmazta, a történelem-hamisítástól a provinciális, magyar, és a fejlettebb európai életforma és szokásrend propagandisztikus szembeállításáig. Mindenekelőtt a magyar nemesség fiatal, fogékony tagjainak látóköréből kellett eltüntetni a nemzeti múlt lelkesítő eseményeit és személyiségeit, hogy a következő lépcsőben már könnyebben lehessen egy gyökereit vesztő nemzedéket új nyelvre, új életideákra téríteni. Ennek a törekvésnek a szolgálatában írta Kollár, 1764-ben megjelent 'De originibus et usu perpetuo potestatis legislatoriae circa sacra apostolicarum regum Ungariae libellus singularis' című könyvét, amelyben a magyar egyházi és világi törvényhozás múltjának önkényes magyarozásával, saját korának uralkodói törekvéseit kívánja történetileg is alátámasztani. Ügyesen és szellemesen tagadja a rendek régi beleszólási jogát a törvényalkotásba, amikor előbb Werbőczyt idézi, miszerint 'a még pogányok módjára élő magyar nemzetnél lett volna

⁷¹⁴ Hormayr (1845), 116-119.

⁷¹⁵ Jászi (1982), 124.

⁷¹⁶ Pusztaszeri (1985), 110-111.

⁷¹⁷ Jászi (1982), 123-124.

minden törvényhozó hatalom, az csak Bonfiniusnak álmodozása', majd Szent Istvánra hivatkozik, aki egyeduralkodóként 'rendelte' és 'parancsolta' törvényeit. Dümmerth minden korábbi dicsérettel és elismeréssel szemben lerántja a leplet Kollár kétarcú működéséről, aki – bár könyvét az 1764. évi országgyűlés a királynővel betiltatta – a források meghamisításával, talán megsemmisítésével is, tévutakra terelte a nyiladozó magyar történettudományt. 'Kollár volt tehát az első történeti propaganda-író, aki a magyarok kezdettől való szolgaságának eszméjét éppen az államalapító Szent István királyra való hivatkozással hirdette. Ő volt az első, aki a Magyarországot megalapító királyt »a mi legszentebb törvényhozónk« kijelentéssel, a bécsi udvar céljaira kisajátította.'⁷¹⁸ Kollár, s a bécsi udvar szolgálatában és közvetlen vonzáskörében működő néhány más történész esetében aligha kétséges, hogy tevékenységüket hivatalos megrendelésre végezték. Feladatukat mindenekelőtt az képezte, hogy a valóság és a források ügyes manipulálásával hatásos érveket szolgáltatassanak az aktuális politika történeti alátámasztására. Az önmagát magyarnak valló Kollár azonban nemcsak a magyar hagyományrendszer és államgondolat rombolásában, hanem a szláv népek nacionalizmusának élesztésével a birodalom majdani felbomlásában is jelentős szerepet játszott.'⁷¹⁹

5.1.2. Az új eszmék üldözése és a saját kultúra és emlékeinek lerombolása

Mindehhez még hozzátehetjük, hogy a Martinovics-féle összeesküvés felfedése után üldözni kezdtek hazánkban minden új eszmét – és annak hirdetőjét – a hatalom részéről, miközben az osztrák politika nagyban törekedett a tudományos igényű kormányzás képének és gyakorlatának a kialakítására. Így értékelendők végsősoron azok a munkálatok is, amikkel például a Magyarországra vonatkozó történeti forrásokat összegyűjtötték.⁷²⁰ E dokumentumgyűjteményben Adamus Kollar az adatok abc-sorrendben történő előadásával törekszik az objektivitás látszatát kelteni. Az egyoldalúan csak a nyugati kapcsolatainkat bemutató dokumentumok természetesen számunkra igen hiányosak, mert mind a négy égtáj felé voltak kapcsolataink, önállóságunk és kisugárzásunk bizonyítékeként, amit Kollár ily módon igyekezett eltüntetni.⁷²¹ Működésének eredményei az osztrák uralkodói törekvéseket igazolták, munkássága a magyar nemzetre nézve hátrányos eredményt hozott, mert a magyar történelem olyan szükségszerű folyamatként állítódott be, mint amely rendeltetés-szerűen haladt a nyugati kultúra és kormányzás befogadása felé, s amely ezt a kultúrát német és osztrák közvetítéssel fogadta volna be. Ennek az átfogó, birodalmi politikának az igénye tehát a nemzetek fölötti érdekek érvényesítésével gyengíteni a nemzetalkotó erők szerepét. Aholis a katolikusok ehhez az előbbi, a protestánsok ehhez az utóbbi erőhöz lettek sorolva, vagy csapódtak oda. A birodalmi politika a nemesi nemzet korlátozásával egyidőben új szerepköröket támasztott saját maga támogatására, melyekbe kiszolgálóit emelte, magasra értékelve őket, mint történt ez Mária Terézia részéről Grassalkovics Antal esetében, aki az ország legnagyobb földbirtokos ura lett és hercegségi rangot kapott.

Pusztaszeri a történelmi tudat pusztulásáról szólva idéz Érdy Jánostól, a XIX. századi történettudóstól, aki az idegen hatalom szerepéről írta 1848-ban, hogy „az Árpádok korszakában, ha a fejedelem kidőlt, fia vagy nemzetségének azon ivadéka lépett a helyére, kinek a nemzet intézvényei szerint legközelebbi joga volt a királyi székre, s ennek miként származata, úgy érdeke, hatalma s dicsősége azon egy volt a nemzetével: ellenben azon idegen nemzetségnek országglása alatt, kiket a nemzet szabad választása emelt a királyi székre, hazánk viszonyai egészen megváltoztak. Idegen származású fejedelmeink érdeke, nemcsak hogy egygyé nem olvadt,

⁷¹⁸ Vesd össze az ennek folyományaként tekinthető mai „Koppányozást”, vagyis Szent István király és műve tiszteletének elvetését.

⁷¹⁹ Pusztaszeri (1985), 111-112. Vö.: Dümmerth (1967).

⁷²⁰ Kollar: *Documenta...*

⁷²¹ Kollar: *Scriptores...*

hanem többnyire ellenkezett is a nemzet érdekével; ők a nemzettől nyert fényt, a hozzájuk közelebb álló idegenekre és a hazának elfajult gyermekeire árasztották, kik erejüket gyakran összeöllelkezve hazánk kínszenvedéseinek gyarapítására fordították, amiért még köztiszteletre, a népek hálaérzetére is tartottak számot, fennhangon hirdetve a világnak, hogy ők boldogítják a nemzetet, dicsőítik a hazát, hatalomra s fényre emelik a magyar királyi széket. Nem is csodálhatni, hogy a szabadság eltűnt szabad hazánk egéről, s oly elvek lettek uralkodóvá, melyek, mivel nem a hazaszeretetből, nem a nemzet életéből nyiladoztak, elölték a nemzet jellemét, és az elfajulás, meghasonlás átka s emésztő viszálykodás borítja el a nemzet erejét.”⁷²²

Érdy ezen kívül felvet még egy számunkra igen izgalmas kérdést is, – amit Pusztaszeri László aztán részletesen kidolgozott itt idézett könyvében, – hogy az Árpád-ház kihalta „a nemzetre kikényszerített tévedés, és régisége által megszentelt balítélet”, mivel „Koppi Károly egyetemi történettánár már 1790-ben hirdeté, hogy az Árpádok férfi ága a Croy nemzetségben még most is virágzik; csak hogy Koppi Károlynak ezen állítása, részint mivel azt a kútfők hiányában nem tudta megbizonyítani, részint pedig politikai okoknál fogva részvét nélkül hangzott el; Koppit pedig azért, hogy ezt kimondá, de meg nem bizonyítá, büntetés is érte, és Schwartner Mártonnak ellene 1791-ben írt cáfolata, mely jutalmat nyert, Koppi állítását még valószínűségétől is megfosztotta.”⁷²³ És mivel Pusztaszeri már nincs ’kútfők hiányában’, tudja ’megbizonyítani’ az Árpádok máig élő leszármazottait. Koppit viszont elbocsátották állásából, de kantiánizmusa miatt is,⁷²⁴ és mert a kortárs francia szellemben értelmezte a hatalom kérdését.⁷²⁵

Érdy igen jól felismerte, hogy „az összbirodalmi politikából fakadó agymosás deformálja a nemzet jellemét, és a belső viszálykodás öli a nemzet erejét. Az átpolitizált, s kurzusszemponatoknak alárendelődött magyar történettudomány pedig koronként helyezte olykor merőben ellentétes megvilágításba múltunk eseményeit.” Igaz, hogy a XIX. század végére „a gazdaságilag emelkedő nemzet történettudománya az Árpádok korát, a dicsőséges középkort” vizsgálódása egyik kiemelt tárgyának tekintette és a források feltárása és kiadása terén nagy érdemeket szerzett, de „oly sok nemzeti romantikával elegyítette, színezte a középkor-képet, hogy az már a hitelességét is veszélyeztette. Az I. világháború és az összeomlás ezt a nagyigényű középkor történeti iskolát szétzilálta, s a két világháború közötti időszakban még az országrekonstrukció érdekében sem tudott eredeti fényében feltámadni. Ami pedig a továbbiakban következett, az céljait tekintve megegyezett a Mária Terézia korában a politikai gyakorlat szolgálatába állított agymosással.”⁷²⁶

Ezek után már jobban megértjük a Habsburgok, illetve a Habsburg-pártiak érdekében megvalósított történelemhamisításnak az ő számukra való nagy jelentőségét, sőt az Árpád-ház ki-sebbitésének, fényes uralkodása nyomainak emlékezetből való kitörlésének kényszerét, aminek során és részeként nemcsak Árpád vezér és a nagy magyar királyok emlékét, hanem a régi magyar főváros nagyszerűségét elfelejtették, eltűntették. De nemcsak középkori okleveleinket, írott dokumentumainkat semmisítette meg szinte teljesen a ránk támadó ellenség az évszázadok alatt, hanem ahogy Divald Kornél írja, „Magyarország túlnyomó s hajdan legvirágzóbb részének a műemlékeiből követ sem hagyott kövön”. És „Magyarországon a puszkapor feltalálása óta még rombolóbb történelmi katasztrófák nyomában évszázadok folyamán ismételtén új települések keletkeztek, amelyek az előző korszak épületeinek romjain épülve s e romok anyagát fölhasználva, még teljesebbé tették a pusztulást. Ha ily módon évszázadokra szánt monumentális építészeti emlékeink is elenyésztek, semmi sem természetesebb, mint hogy a szobrok és festmények, amelyek ezeket hajdan díszítették, szintén elpusztultak. A ránk maradt emlékek száma az elpusztultakéhoz képest végtelenül csekély. Nem csoda tehát, ha azok, akik dicső

⁷²² Pusztaszeri (1985), 114-115.

⁷²³ Pusztaszeri (1985), 115.

⁷²⁴ V. ö.: Darai (1995).

⁷²⁵ V. ö.: Köpeczi (1986).

⁷²⁶ Pusztaszeri (1985), 115.

múltunkat voltaképpen nem ismerték, rideg módon, pusztán a meglevő dolgok alapján ítélték s ráfogták Magyarországra, hogy jelentősebb kulturális és művészeti életnek a színhelye sohasem volt, és ami jelentősebb műemléke napjainkig fennmaradt, ez valamennyi külföldi mesterek alkotása.”⁷²⁷ Mikor azonban Ipolyi Arnold, Henszlmann Imre és Rómer Flóris korszakalkotó fellépésével a régiségek kutatása új lendületet vett nálunk, és sok műkincs került nyilvánosságra, megdőlt a minket lejárató vélemény, hogy jelentős művészi élet nálunk sose volt vagy azt harmadrangú idegen mesterek jelentették, ami miatt századokkal elmaradtunk a nyugattól.

„A kutatás mai állása révén nyilvánvaló”, írja Divald 1903-ban, „hogy határszéli várme gyeinknek a mohácsi vész korában túlnyomóan németekkel benépesített városain kívül, de itt is csak a török hódoltság koráig, a német hatás hazánkban művészi tekintetben épp oly jelentéktelen volt, mint politikai téren, s hogy ha Európa művészeti mozgalmaiban, mint a keresztény népek sorában a legfiatalabb kulturális nemzet, később pedig történelmi viharai miatt, a magyarság nem is jutott vezető szerephez, nem egyszer volt a legelső azoknak az európai nemzeteknek a sorában, amelyek a művészi téren korszakonként vezérszerephez jutó népek vívmányait közvetlenül vették át s többé-kevésbé önállóan tovább is fejlesztették.”⁷²⁸ Például a csúcsíves építészet stílusának meghonosításával Németország keleti felét, a reneszánszéval az összes közép- és észak-európai országot megelőztük, amiért egyik sem lehetett annak közvetítője felénk. Sőt Prokopp Mária szenzációs felfedezése Boticelli esetében az, hogy kezdeti művészetének magyarországi befolyásolásáról van szó a magyar késő gótikus stílus által. Ez a mi Zsigmond király korabeli későgótikánk a legfejlettebb, a legfényesebb Európában. A reneszánsz kezdetének magyarországi magas színvonaláról pedig éppen Boticelli esztergomi szereplése tanúskodik: „1470-ben jutott el a hír Firenzébe, ... hogy Botticelli milyen pompás Erényábrázolásokat készített Corvin Mátyás király híres Magyarországon a Firenzében is ismert, jeles humanista Vitéz János primás-érsek Studiólójában.” Így aztán „a Mediciek számára éppen a magyar primás-érsek dicsérete volt a döntő érv, hogy Botticellit a szolgálatukba fogadják”. Akkoriban „igen gyakori volt az itáliai művészek magyarországi foglalkoztatása”.⁷²⁹

És ez azt mutatja, hogy nemcsak tovább fejlődtek önállóan Magyarországon az idegenből merített művészeti vívmányok, hanem voltak eredeti vonások is művészetünkben. „Így a Kolosvári-testvérek prágai szent György-szobra is, amelyet egy kiváló műtörténész a renaissance kori híres lovasszobrok előfutárjának tart, s amelyet a külföldi művészet-történelem rendszerint a német szobrászat kapcsán tárgyal. Ez emlék mestereinek több alkotásáról van tudomásunk, amelyek a prágai szent György-szobornál jóval jelentősebbek is lehetnek, de nyom nélkül elenyésztek. Hogy az említett szoborhoz fogható műtörténelmi jelenség emlékünknél több is volt, azt nem nehéz elképzelni, ha végig pillantunk a pusztulások hosszú során, amelyeken keresztül Európának egyetlen országa sem esett át annyiszor és oly nagy mértékben, mint Magyarország.”⁷³⁰

A keresztény kultúra művészetének virágai már a tatárjárás óta pusztulnak. Az akkor felgyújtott székesegyházaink, templomaink gerenda tetőzete leégvén, „évekig fedetlenül lévén kitéve az idők viszontagságainak, kevés kivétellel újjá kellett építeni mind”. Ezért „változatlan állapotban a tatárjárás előtti időből, ennek lezajlása után aligha maradt fenn jelentősebb építészeti emlék Magyarországon; maga a történelmi katasztrófa művészettörténeti szempontból véve még azért is fontos, hogy a Franciaországból Európa szerte akkoriban szétszivárgó csúcsíves építészet gyors elterjedését elsegítette.”⁷³¹ Így aztán az országnak éppen a pusztítás miatt a legtöbbet szenvedett része, a Duna–Tisza-köze, illetve e két folyót környező „vidék lett e

⁷²⁷ Divald (1903), 5-6.

⁷²⁸ Divald (1903), 6.

⁷²⁹ Prokopp (2008), 50.

⁷³⁰ Divald (1903), 7.

⁷³¹ Uo.

tatárjárás után nemzeti létünk és kultúránk legvirágzóbb színhelye az utolsó Árpádok és a egyes házbeli királyaink korában, amidőn az Anjoukkal Magyarország világhatalmi állást ér el. Hazánk említett részein terültek el érsekségeink és püspökségeink székhelyei, amelyek, miként egyebütt Európában, s különösen a középkorban, úgy nálunk is főhelyei lehettek a művészi életnek. A török hódoltság korában Magyarországnak ez a legvirágzóbb része sínylette meg legtovább és a legnagyobb mértékben a muzulmánok dülását, még pedig olyannyira, hogy sok, hajdan virágzó helységről és városból a nevén kívül semmi sem maradt ránk, s ott, a hol új települések keletkeztek a régiek helyén, ez utóbbiak romjaiból építkeztek, úgyhogy belőlük kő kövön nem maradt. Hajdani székesegyházainkról egykorú hazai és külföldi források sokszor emlékeznek meg az elragadtatás hangján, miként királyaink, főpapjaink és főuraink palotáiról is.”⁷³²

Városainknak, kastélyainknak, kolostorainknak a török elől nagy számban elmenekült lakossága ingó művészeti emlékeink értékesebb darabjait magával vitte a hódoltságtól mentes határszéli városainkba, kastélyainkba, kolostorainkba, amelyek és kincseik azután majd azoknak a területeknek a viszontagságaiban veszttek oda. „A hűtlenségi pörök címén megindított vagyonekmozgások kapcsán több közvetlen adatunk is van arra nézve, hogy egy-egy főúri kastélyból, mint például a XVII. században külföldön is híres késmárki Thököly-várkastélyból, szekérszámra hurcoltatott el a császári udvar műkincseket Bécsbe. Régi várainknak a bécsi udvar kívánságára történt tömeges lerombolása II. Rákóczy Ferencz szabadságharcának a leverése után, profán emlékeink pusztulását tette teljessé.” De ez még nem minden, ennyi még nem volt elég: „II. József császárnak kolostorokat eltörlő rendelete folytán sok, évszázadok viharával dacoló műemlékünk vált elhagyottá, dőlt romba, úgyhogy ma már csak dűledezett, pusztá falak jelzik a helyüket. II. József császár 140 kolostort törölt el. Ezek között voltak a bencések, ciszterciták és pálosok kolostorai is, akik nemcsak a tanítás terén, de művészettörténeti szempontból véve is nevezetes szerepet töltöttek be nálunk, bár ez utóbbi érdemük behatóbb méltatásával eddigelé még senki sem foglalkozott. A kolostorok eltörlésével egyidőben a szerzetesek kincstárát, templomaik fölszerelését is elkobozták. Az egykorú lajstromok bizonyossága szerint ekkor rendkívül sok, anyagi és művészi értékénél fogva egyaránt szerfölött becses olyan tárgy került kótyavetyére, amelyet szerzeteseink még nemzeti királyaink korából, tatár és török elől bujdosva rejtettek el és őriztek meg.”⁷³³

5.2. A szelídebb erőszak rendszere

Az ellenreformáció és a Habsburg ellenes nemesség felszámolása mellett a kormányzati hatalom megerősödéséhez a török elleni győztes háború is hozzájárult. Az 1699-es karlócai békével majdnem egész Magyarország Habsburg uralom alá került, úgyhogy nem maradt erő, amely szembeszállt volna a Habsburgokkal. Hatalmuk „felívelése oly átütő erejű volt, hogy közvetlenül Budának, az ország szívének a visszafoglalása után, az 1687-es országgyűlés nemcsak a Habsburg férfiág öröklési jogát fogadta le, hanem kiterjesztette ezt az előjogot a dinasztia spanyol ágára is, és lemondott a törvénytelen császári rendelkezésekkel szembeni fegyveres ellenállás ősi jogáról. Ugyanez a diéta polgárjogot adott 167 külföldinek, a Habsburgok új arisztokráciájának, mely megbízható testőrsége lett a most már öröklődő Habsburg uralomnak. De az alkotmányos garanciáknál is biztosabb alapot jelentett a Habsburgoknak a földbirtokrendszer teljes újjászervezése az országban.”⁷³⁴ Minthogy az ország nyolctizede török uralom alatt volt, azt a császári hadsereg által meghódítottak nyilvánították és a rajta lévő birtokokat a korábbi tulajdonosoknak, akik immár császári alattvalók lettek, nagy váltságdíjjal kellett megváltaniuk. Ebből óriási összegű bevétel keletkezett, és a kisajátítás réme fenyegette a nemfizetőket. Így a

⁷³² Uo.

⁷³³ Divald (1903), 8-9.

⁷³⁴ Jászi (1982), 126.

nemkívánatos személyektől törvényes ürüggyel meg lehetett szabadulni, és a császárhű katolikusok nagy adományokat kaphattak. És „az egyre inkább németesítő tendenciákat mutató felsőpapság fokról fokra befolyásosabb lett. Sok külföldi egyházi testület és pap özönlött az országba a nemzeti érzelmű hazai papság megbénítására.”⁷³⁵

Ezek a tényezők elsőprő erejűvé tették a XVIII. század elejére a Habsburg monarchia hatalmát a birodalomban, amit a Rákóczi-vezette szabadságharc sem tudott legyőzni, akit szövetségesei és a franciák is cserben hagytak. A magyar várakat lerombolták és a török alatt az elnéptelenedett területekre magyarokat, németeket, románokat, ruténeket és szerbeket telepítettek, de leginkább németesítő szándékkal, Habsburg párti patriotizmussal, különösen a katonai határőrvidéken. Mindennek méretei a XIX. századi amerikai bevándorláshoz voltak hasonlóak. III. Károly király alatt (1711–1740) a birodalom kereskedelmi és vámunióra lépett, bár a magyar nemesség ennek erősen ellenállt, hogy ne kelljen adózni. Előtte I. Lipót közös alkotmányt akart, de az elmaradt, viszont a Károly által szorgalmazott és magyar rendek által elfogadott *Pragmatica Sanctio* mint „1722–32-es magyar törvény nemcsak a leányág magyarországi trónutódlási jogát jelentette ki, hanem egyúttal azt is, hogy a császár minden királysága és országa (Németországon kívül) *indivisibiliter* és *inseparabiliter*, azaz feloszthatatlanul és elválaszthatatlanul kapcsolatba kerüljön Magyarországgal és a hozzá csatolt országokkal és területekkel a trónra jogosult császár jogára alatt. A dokumentum – bár ünnepélyesen hangsúlyozza a magyar rendek előjogait – elismeri a magyar korona országainak örökös kapcsolatát a dinasztia más országaival, s ezt a kapcsolatot az iszlámmal szembeni harcban létrejött védelmi szövetségként magyarázza... A Habsburg-birodalom, amely eddig pusztán katonai, dinasztikus és patrimoniális egységet képviselt, a *Pragmatica Sanctio*-ban nyert első ízben jogi megfogalmazást és ezzel együtt bizonyos morális összetartó erőt.”⁷³⁶

Mária Terézia (1740–1780) „új, egyéni eszközökkel folytatta a dinasztia hagyományos céljainak megvalósítását: az egyesítés, a németesítés és a katolizálás munkáját.”⁷³⁷ A magyar arisztokráciát Bécsbe csábította, a köznemességet pedig a lovagakadémia, a Theresianum és a magyar nemesi testőrség keretében kívánta átnevelni.⁷³⁸ Az arisztokrácia többnyire el is németesedett, de a testőrírók megfordították a velük kapcsolatos terveket, és a magyar felvilágosodás élharcosaivá váltak.⁷³⁹ „A császárnő azonban nemcsak folytatta dinasztiaja régi abszolutisztikus hagyományait, hanem két új, nagyon lényeges elemmel gazdagította is az osztrák állam-eszmét. Az egyik az a tevékenysége volt, hogy amellyel az országok korábbi laza konglomerátumából egyre egységesebb és erősen központosított bürokratikus államot hozott létre.” A másik, hogy „kormányja az egész birodalomban... egy sor alapvető társadalmi reformot hajtott végre”. De „átfogó kulturális tevékenysége más oldalról az udvar és a jezsuiták kizárólagos befolyása alatt álló merev abszolutizmus szellemét sugározta. Őszintén kívánta a köznép jólétét, de kizárólag a régi Habsburg szellemében és annak szűk határai között. Még a nemesség uralmát is meg óhajtotta őrizni társadalmi téren... A szellem birodalmában is visszariadt az újtól. Cenzorai valóságos háborút viseltek a betiltott könyvek ellen.” Viszont „pontosan a császárnő módszerei vezettek elkerülhetetlenül a nemzeti érzés és eszme kialakulásához azzal, hogy lefektették a nagy néptömegek anyagi és szellemi kultúrájának alapjait. Bármennyire osztrák, sőt németesítő jellegűek voltak a császárnő törekvései, munkája nemzeti szempontból is forradalmivá válhatott abban az értelemben, hogy a parasztság nagy tömegeit felébresztette több évszázados álmukból... eljutni a nemzeti tudat első, homályos fokára. Mária Terézia munkája a nemesség kiemelkedő elemei szempontjából is forradalmi volt. A német és francia kulturális hatások,

⁷³⁵ Jászi (1982), 127.

⁷³⁶ Jászi (1982), 132.

⁷³⁷ Jászi (1982), 133.

⁷³⁸ Más kérdés, hogy utóbbi mintáját Rákóczi testőrségéből vette. (Ballagi, 1878, 25-27.)

⁷³⁹ Dévay (1764), Előszó. Ballagi (1878), 46-52.

melyekkel a császárnő pompás nemeztközi udvarában naponta kapcsolatba kerültek, ellenhatásként ráébresztette őket a maguk alig létező, elmaradott nemzeti nyelvének és irodalmának tudatára. Ez a folyamat játszódott le Mária Terézia testőrségének soraiban, ahol néhány lelkes, fiatal magyar kritikus vagy költői lélek magasabb szintre emelte a sorvadó magyar irodalmat és kidolgozta újjáélesztésének programját.”⁷⁴⁰

A „forradalmár despota” II. József élethalálharcot vívott a magyar feudalizmussal, mellőzte Magyarország Szent Koronáját és az országgyűlést, „egy vonással eltörölte a jobbágyságot, s bevezette az általános adózást, a közteherviselést... Bejelentette a jobbágyok korlátlan költözési jogát. Megengedte, hogy a földesúr engedélye nélkül házasodjanak, szakmát tanuljanak, iskolába járjanak, s szellemi foglalkozást űzzenek. Ezek az intézkedések megrémítették a feudális magyar köröket, annál is inkább, mivel az elmaradott parasztság teljesen félreértette a humanista császár terveit, és helyenként nyílt felkelésbe tört ki. Erdélyben rettenetes parasztfelkelésre került sor Horia és Cloșca vezetése alatt... A helyi kormányzat területein József figyelmen kívül hagyta a régi területi felosztást, és császári hivatalnokok kezébe adta a közigazgatást. Elválasztotta a igazságszolgáltatást a közigazgatástól, és mindenütt megpróbálta mellőzni a régi feudális hatóságokat.” És „bár nem szüntette meg a római katolikus egyház kiváltságos helyzetét, a protestánsokra és a görögkeletiekre is kiterjesztette a szabad vallásgyakorlást... Hétszáz kolostort és zárdát oszlatott fel, csaknem 40 ezer szerzetessel, illetve apácával. A megmaradt rendek szigorú állami felügyelet alá kerültek... Mind a polgári, mind a büntető törvénykönyvet haladó alapokra helyezte, és az egész birodalomban érvényre emelte. Ugyanakkor szinte lázas telepítési politikába fogott annak érdekében, hogy képzett mesterembereket hozzon be Európa minden tájáról. Elődei paraszttelepítő munkáját is folytatta nyílt németesítő tendenciával. A németet vezették be államnyelvként a Monarchia egész területén, ugyanakkor úgy szervezték át az egész iskolarendszert, hogy az ifjúság ezen a nyelven tanuljon. Ez a mérész, de elsietett politika, mely tökéletesen félreértette a nemzeti fejlődés egész lélektanát, új korszakot nyitott nemcsak Magyarországon, hanem Csehországban és Horvátországban is. II. József akarata ellenére a nemzeti ellenállás tényleges előmozdítója lett.” De ez „inkább a nemeselek növekvő féltelme volt, hogy attól, hogy a közigazgatásban betöltött szerepüket, állásukat elveszik a német hivatalnokok.” Mégis a francia forradalom hírére „az idegengyűlölet és a német nyelv iránti ellenszenv... hevesen nyilvánult meg a birodalom más részeiben is”. II. József rendszere összeomlott, rendeleteit a türelmi rendelet és a jobbágyfelszabadítás kivételével visszavonta és visszatért a régi alkotmányhoz.”⁷⁴¹

Utána I. Ferenc (1792–1835) rendszere teljesen megmerevedett „a francia forradalom okozta földrengés” miatt és a Monarchia sorsát kérdésessé tevő irányzatok bomlási folyamatot, az öntudatra ébredt tömegek törekvései válságok sorát indították. A császári abszolutizmus és a nemzeti és politikai demokrácia került szembe, és előbbi rendőri és katonai erővel akadályozta meg utóbbi érvényre jutását, aminek sikere folytán európai vezető szerepre tett szert a Szent Szövetség vezető államaként. Benne Metternich vezette Ferenc-féle rendszer megvédte magát az alapjait rengető támadástól, de a Monarchia későbbi felbomlási okait magából kitermelve. Mert ezt a rendszert fél évszázadig működtetve „a birodalom végleg képtelenné vált magáévá tenni a kor követelményeit, bevezetni azokat a reformokat, amelyek nélkül egy állam sem létezhetett Európa szabadabb és demokratikusabb légkörében.”⁷⁴² Ezt ismerték fel a magyar reformkor hangadói, azért lépett fel Széchenyi István és Wesselényi Miklós a magyar ügy mellett.

Ha ellentmondást találunk a reformkori és a ’48-as eszmék, valamint a nem magyar nemzetiségek törekvése között, annak oka, hogy a magyaroké is teljesen el volt nyomva, előbb azért kellett küzdeni a Bécsi Udvarral, s ez a harc külön folyt, nem a többi nemzetiséggel együtt. Ezért javasolták, hogy előbb legyen magyar függetlenség, aztán jöhet a többi nemzet ügyének

⁷⁴⁰ Jászi (1982), 138-144.

⁷⁴¹ Jászi (1982), 135-127.

⁷⁴² Jászi (1982), 147.

megoldása. Így a korszak legjelentősebb tényezője a nemzeti egység és önrendelkezés volt, ami ellen az *ancien régime* minden irányban folytatta öngyilkos küzdelmét. „A rendszer a német nacionalizmust nem kevésbé gyűlölte, mint a magyart vagy az olaszt (amelyek ebben a korszakban a legfejlettebbek voltak), de semmi kifogása nem volt az ellen, hogy egy nép a maga körében beszélje, ápolja, sőt fejlessze saját nyelvét. A nemzeti gondolatban azok az elemek rémítették meg különösen, amelyek az akkori európai államrendszert kívánták megdönteni, s a nemzeti területeket akarták egységes alapokon újjászervezni.”⁷⁴³ Természetesen ilyen államrendszert megdönteni akaró és a nemzeti területeket újjá szervező törekvések nem a kis népek körében éledtek ekkor, ez tehát visszavetítés Jászi részéről. És ekkor még a külső ösztönzés és támogatás se indult el ilyen irányban a nagyhatalmak részéről, akiket a Szent Szövetség elrendezése kielégített. Viszont, ha ő nem is említi külön, mi tudjuk, hogy a magyar nemzeti törekvések esetében hamarosan kenyértörés és szabadságharc, valamint trónfosztás következett. Aminek leverése egyáltalán nem riasztotta el sem az olasz, sem a délszláv és román nemzeti függetlenségi törekvéseket.

5.3. Kiszakadási törekvések a birodalomból

5.3.1. Szeparatizmusok

A magyar kiszakadást a Habsburg Monarchiából már a Kelet Népe-vita⁷⁴⁴ Széchenyi és Kossuth között felvetette, amit Széchenyi a magyar megsemmisülés tragédiájába torkolló útnak látott már 1841-ben, és annak megvalósulása kezdetekor 1848. szeptemberében ő összeomlott. A Habsburgok-trónfosztásának is volt előzménye a Rákóczi-szabadságharcban. Először úgy látszott, hogy Kossuthnak lesz végül igaza. Az 1848-as párizsi forradalom hatása Bécsi zavargásokhoz vezetett, és Metternichet a császár menesztette, akinek „negyvenéves rendszere egyszerre csak összeomlott a nép örömmujjongása közepette. Az abszolutizmus teljesen elvesztette lába alól a talajt, s egyik napról a másikra elfogadta Magyarország teljes függetlenségének tényét anélkül, hogy világosan megértette volna az új alkotmányos helyzet igazi jelentőségét, vagy megpróbálta volna ezt az új alkotmányt összhangba hozni a Monarchia többi részének állapotával... De ahelyett, hogy komoly erőfeszítéseket tett volna a birodalom új, demokratikus alapokra helyezésére és az oly különböző kulturális szinten álló nemzetek és népek fejlődési lehetőségeinek ésszerű összehangolására, a régi abszolutisztikus, militarista rendőrállam az alkotmányos engedmények első percétől kezdve csak a pillanatra várt, hogy eltörölje a népek szabadságjogait, és visszaállítsa a régi önkényuralmat.”⁷⁴⁵

Erre az első lépés I. Ferenc József császárrá tétele volt, aki ellenállt minden újnak, pedig akkor még megmenthető lett volna a Monarchia. A magyar szabadságharc orosz cári segítséggel történt leverése utáni megtorlás azonban nem ért célzt, és a magyarok passzív rezisztenciája után a kiegyezés dualista rendszerével megvalósultak a '48-as alkotmány vívmányai. Kellett hozzá Ausztria Poroszországtól elszenvedett königgrätzi veresége is, a Monarchia mély válsága. De Ausztria ebből se tanult, „most, hogy kizáratott a német birodalomból, és elvesztette itáliai birtokait, a szent római birodalom délibábjá szertefoszlott”, nem tett lépéseket „Ausztria történeti missziója felé, amely abból állt volna, hogy otthont, védelmet és nemzeti fejlődési lehetőséget nyújtson a Közép-Európában teljes elszigeteltségben vagy honfitársaiktól elszakadva élő kisebb nemzetek számára.” És „a magyarok is csak saját nemzeti államuk problémájával törődtek. Nem fogták fel igazán az új helyezett követelményeit, s nem tették fel a kérdést,

⁷⁴³ Jászi (1982), 154.

⁷⁴⁴ Széchenyi (1841). Kossuth (1841), amely Kossuth egyetlen itthon írt könyve. V. ö. Baráth (1900a, 1900b).

⁷⁴⁵ Jászi (1982), 160.

hogy mi fog történni a Monarchia többi országával és nemzetével, amelyekkel a Pragmatica Sanctio összeköti őket.”⁷⁴⁶ Fontos körülmény volt a nemzetiségek kiszakadási törekvései felé, azaz a későbbi széthullás irányába, hogy Ausztria a Poroszország elleni visszavágás érdekében egyezett ki a magyarokkal, – a császár a felsőbb osztályokkal, – hogy biztosítsa a németek ausztriai és a magyarok magyarországi vezető szerepét. Sőt Ferenc József – az ottani erős cseh és lengyel nemzetiség miatti – az ausztriai nehéz parlamenti helyzeteket magyar segítséggel oldotta meg mindig. Az ultrakonzervatív császár rokonszenvezett a magyar nemességgel, „változhatatlan politikai dogmaként fogadta el a dualista kiegyezés rejtett tartalmát, azt, hogy a magyar feudális osztályok garantálják az uralkodónak hadserege és külpolitikája egységét, az pedig teljesen szabad kezét ad nekik a belpolitikában, különösen az ország nemzetiségei feletti uralom terén.”⁷⁴⁷

Ez az uralom pedig a Deák Ferenc felfogása szerinti Eötvös József-féle nemzetiségi törvény ellenére is erőszakos asszimilációvá, magyarosítássá vált a végrehajtás során. A törvény szándéka a béketeremtés volt a hatmillió magyar és a hét és félmillió más nemzetiségű között. Megegyezés a hajthatatlan nemzetiségi követelések és magyar szélsőséges álláspont között. Előbbi felosztotta volna az országot nemzeti alapon különálló közigazgatási egységekre, utóbbi egységes magyar nemzetállamot akart. „E cél elérése érdekében Eötvös törvénye úgy rendelkezett, hogy a nemzetiségeknek legyenek saját elemi és középiskoláik, és bizonyos arányban a felsőoktatásból is részesedjenek; korlátozás nélkül fejleszthessék egyházi intézményeiket; a nem magyar középosztály megfelelő részt kapjon az állami hivatalokból; a megyék, járások és falvak helyi közigazgatása a lakosság anyanyelvén történjen; és általában akadálytalanul fejlődhessen a nemzetiségek kulturális és nemzeti élete. Az egész elképzelés azon a gondolaton alapult, hogy a nemzetiségek ne alkossanak különálló területi vagy nemzeti alapon szervezett egységeket, hanem egyénileg kapjanak ugyanolyan jogokat és lehetőségeket, mint a magyar állampolgárok. A hivatalos megfogalmazás szerint 'a magyar nemzett egyenjogú tagjai' lettek. A 'magyar' szó itt (a feudális kor szellemében, amely a többi nemzethez tartozó nemességet is egységbe tömörítette a magyarral) nemcsak a magyarokat, hanem az ország összes állampolgárát jelentette.”⁷⁴⁸

A nemzetiségek azonban ekkorra már kifejlődött öntudattal bírtak, s a Magyar Királyság határain kívül élő rokonaik a nemzeti tudat és az önálló állam kiépítése terén előre léptek, minzt, biztatást nyújtottak. Így aztán „bár elfogadták az ország politikai egységének elméletét, a nemzetiségi törvény engedményeit nem tartották megfelelő garanciának nemzeti létük biztosítására, és területi autonómiát kívántak.”⁷⁴⁹ De az akkori erőviszonyok között új kiegyezést kötni lehetetlen volt, ezért már a nemzetiségek is elfogadták volna a törvény betartását, mert alkalmazása a belső harcok közepette egyre kevésbé érvényesült. Pedig Deák még úgy gondolta, hogy „a magyarnak olyan nagylelkűnek, olyan igazságosnak kell lennie, hogy azok az elmáradottabb népek, amelyekkel ősi közösségben élünk, úgy tekintsenek ránk, mint idősebb testvéreinkre, aki nem uralkodni akar fölöttük, hanem vezetni őket a jog és a kultúra ösvényein.”⁷⁵⁰ Ám ettől a szellemtől az új politikai vagy uralkodó réteg eltávolodott, a csak nevében szabadelvű pártpolitika eszközével magának biztosította a befolyásos állami hivatali és megyei közigazgatási állásokat. Amelyekből kevés volt, ezért a nemzetiségi középosztályt igyekeztek kizárni belőle. A velük való együttműködés hiánya azonban visszaütött, és a magyar dzsentri réteg is hanyatlani kezdett. Az ország nagyfokú gazdasági fejlődésében szerepet játszóknak között sokan

⁷⁴⁶ Jászi (1982), 181-182.

⁷⁴⁷ Jászi (1982), 418.

⁷⁴⁸ Jászi (1982), 409-410.

⁷⁴⁹ Jászi (1982), 410.

⁷⁵⁰ Jászi (1982), 412.

voltak, akik azokban az évtizedekben váltak magyarrá. Az egységes nemzetállam eszméje lett a győztes eszme, aminek hatására a nemzetiségek végleg az elszakadásban látták jövőjüket.⁷⁵¹

5.3.2. Az olasz és a délszláv irredenta

Irredenta az a törekvés, amikor egy nemzeti közösség ki akar szakadni addigi államából, hogy nemzettestvérei államához csatlakozzon. Az olasz egység létrejöttével az ausztriai olasz közösség ellenállhatatlan vágyat érzett csatlakozni Olaszországhoz. Annál is inkább, mert a nagy múltú műveltségét az ausztriai lét nem engedte kibontakozni. Az olasz irredenta egészen mozgalommá vált, támogatta az olasz kormány is, azaz nyilvánvaló volt, hogy elkerülhetetlen. Ausztria mégsem egyezett bele a kölcsönösen előnyös olasz ajánlatba, hogy a dél-tiroli területért cserébe Trieszt és Fiume szabad város, a nemzetközi kereskedelem központja lett volna.⁷⁵² Ez volt aztán az egyik oka az olasz kilépésnek is a hármas szövetségből és az antant hatalmak felé fordulásának, aminek eredményeképpen megkapta aztán Dél-Tirolt is és Triesztet, Fiumét is. Meg nem erősített felfogás szerint Dél-Tirolért kárpótlásul a Saint Germain-i békében a nyugat-magyarországi területeket kapták, amiből lett Burgenland tartományuk,⁷⁵³ hogy önálló államot alkossanak és ne csatlakozzanak Németországhoz, illetve, hogy ne erősítse a szlávokat, akik igényelték maguknak, mint az északi és déli szlávokat összekötő folyosót.

„Az irredenták közül kétségkívül a délszlávoké volt a legveszélyesebb, hiszen ez vezetett végül a világháborúhoz és a Monarchia összeomlásához, de még ez sem tekinthető természetéből adódóan megoldhatatlannak... A délszláv helyzet fő vonásai lehetővé tették volna, hogy a délszláv népek feltartóztathatatlan nemzeti egységtörekvése a Monarchiára nézve kedvező útra terelődjön, s a nemzeti integrációt ne Belgrád, hanem Zágráb vagy Szarajevó teremtsen meg.”⁷⁵⁴

5.3.3. A román irredenta

A románok nagy száma az Osztrák-Magyar Monarchia területén és a Román Királyságban, valamint a dákoromán eredet tanával tüzelt nemzeti öntudat volt az oka a román irredentának, amely „az összes román terület” egyesítésére tört. A Habsburg Monarchia hatalmas kulturális és gazdasági fölénye a Román Királysággal szemben azért nem gyakorolt végül meghatározó vonzóerőt az erdélyi románokra, mert nem biztosította az akadálytalan nemzeti fejlődést saját keretein belül az ott élő románság számára. Pedig „a román kultúra valódi magja Erdélyben alakult ki, ahol néhány messzire látó magyar fejedelem tudatosan támogatta a románság nyelvi és egyházi kultúráját. Ilyen körülmények között viszonylag egyszerű feladat lett volna megőrizni a az erdélyi románok kulturális és gazdasági fölényét a királyság területén élők fölött. Az erdélyi románok ugyanakkor a közigazgatás, a nyugati kultúra elsajátítása, a fegyelmezettség és a morális tartás terén is felülmúlták a román királyság lakosságának zömét, amelyet megrontott a fanarióta uralom, vagyis azoké a görögöké, akik török támogatással, ázsiai szellemben kormányozták az országot.”⁷⁵⁵ Azaz a román irredenta iránya megfordítható lett volna, hogy a regátiak akarjanak az erdélyiekhez, így a Monarchiához csatlakozni, és szintén ebbe az irányba hatott a románok félelme a pánszlávizmustól. A két román király törekvése is a *modus vivendi* kialakítása volt a Habsburg-monarchiával. Ám a magyar nemzeti egységtörekvés erőltetése – mesterséges magyarosítás – miatt sok erdélyi a Regátba ment vagy menekült és ott az irredenta kampányt erősítette, amely mozgalom hatása Erdélyben már a román tömegeket is elérte. S

⁷⁵¹ Jászi (1982), 413-415.

⁷⁵² Jászi (1982), 493-496.

⁷⁵³ V. ö. Csihák (1915).

⁷⁵⁴ Jászi (1982), 502.

⁷⁵⁵ Jászi (1982), 497-498.

emiatt az első világháború küszöbén az is felmerült, hogy Románia letér a hármasszövetségtől és csatlakozhat az antanthoz. Ami aztán meg is történt, és a jutalom érte Erdély volt.⁷⁵⁶

5.4. Türelmesség—türelmetlenség

Takács József igen őszintén, velős megfogalmazással élve, a *türelmességben* jelölte meg magyar sorsfordító jellegzetességünket,⁷⁵⁷ még ha e fogalom lejáratódott is a 20. században.⁷⁵⁸ Sok más fogalommal együtt, hiszen a politika a fogalmak mögötti értelmezést és cselekvést azok eredeti értelmével összeegyeztethetetlen, sőt összeférhetetlen módon is képes volt végezni. Türelmességünket a mellérendelő gondolkodással és a kiválóan együttműködő tevékenységgel lehet magyarázni. Nálunk a vallási és nemzeti türelmesség törvény volt az Erdélyi Fejedelemségben, a legtovább Európában, míg akkor máshol ártatlan emberek tízezreit gyilkolták le az igaz eszme nevében. A Habsburgokkal megszűnt a türelmesség a nyugati és középső országrészünkben, és irtózatos dolgok indultak a türelmesség földjén: inkvizíció, keresztény testvérharc, idegen és magyar katonák harca, zsoldosok egymás közti rivalizálása. A Szent Liga felszabadítónak nevezett háborúja magyar népiirtásnak is beillett, még Erdélyben is elkezdtek a jezsuiták a türelmességet felszámolni. A magyar katonákat, mivel nem fordultak népük ellen, elbocsátották, akik vezért kerestek, s találtak is Tököly és Rákóczi személyében. „A kuruc harcok leverése után újra népiirtás kezdődött. A protestáló magyart csak a mocsárvilág védte meg. Az egész Országban bekövetkezett az, ami a Habsburgok által uralt részen Ferdinánd óta folyt. Megkezdődött az összeuszításra való nevelés, a magyarság szétforgácsolása. Magyarat magyarra, katolikust protestánsra, szomszédot szomszédra, testvért testvérré uszíták. Az utolsó életben maradottakat az idegeneknek kellett eltenniük... Egyes vidékeken teljesen kiirtatták egymással a lakosságot, majd ezt követte a békésnek hazudott betelepítés. Aztán az idegenek javára telekkönyveztek... A madéfalvi események után a katolikus hit érdekében más síkra kellett terelni a magyarírtást és népiirtást. Erre jó példát szolgáltatott a francia nacionalizmus. A kalapos király ezt ki is használta. Magyarírtásra felbérelte az oláh Horeát és társait, amit a történetírás hűbéri ellentétnek állít be.”⁷⁵⁹

Takács keserűen állapítja meg, hogy mialatt itt „az Árpádok előtt és alatt a lovas népeket a türelmesség jellemezte, a Habsburgok alatt a türelmetlenségre való nevelés volt a cél. A Horea segítségével kieszközölt népiirtás után ez megváltozott. Következett a kényszerszülte türelmekorszaka.”⁷⁶⁰ A magyarság látta, hogy ellenségeket, Habsburgokat szolgáló idegeneket telepítettek a nyakára, katonai stratégia szerint elhelyezve az országban. Egy hirtelen jött forradalom teljes kiirtással fenyegetett. Nem volt egy színmagyar lakosságú vármegye, és a szabad királyi városok is részben idegenekből álltak, de még a szász városok is kaptak ilyeneket, mivel a rebelliseket támogatták. A Székelyföld a legnagyobb idegenek nélküli országrész, aminek szélén már voltak oláhok, és oláh ezred „vigyázott” a székelyekre. A reformkorban a magyarság kényszületéséből volt óvatos, a forradalom vértelen volt, de Jellasics hamar beindította a Habsburgok ördögi tervét. Ezen terv értelmében magyartalanítani kellett volna az országot. Isteni szerencse volt a jobbágyszabadításról szóló törvénycikk. Ha ez nem lett volna, akkor az idegen ajkú jobbágyságot urai ráveszik a magyarok lemészárlására. Így azonban a jobbágyság megoszlott, csak kevesen hallgattak uraikra, sokan tanácstalanul vártak, és sokan a magyar forradalom pártjára álltak. Ha az idegenajkú jobbágyság kiáll urai mellett, akkor vége a magyar

⁷⁵⁶ Kloska (2016). V. ö. Galántai (2000), Hajdu–Pollmann (2014), Jeszenszky (1994) Julier (1933), Szabó (2009), Szijj (2000).

⁷⁵⁷ Lásd: „A régi magyar kultúra alapvonása a határozott tolerancia, emberrel, állattal, növényvel, egyáltalán az egész természettel, az egész világgal szemben.” (Bencze, 2003, 273.) V. ö. Cser (2016).

⁷⁵⁸ Takács (2003), 141–150.

⁷⁵⁹ Takács (2003), 144–145.

⁷⁶⁰ Takács (2003), 145.

nemzetnek. Nem ok nélkül gondolkodtak a nemzet nagyjai nemzethalálban. Nagyon közel volt hozzá a nemzet.”⁷⁶¹

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc leverése után ezért már nem lehetett visszaállítani a jobbágyságot, mert a jobbágyok a császár ellen fordultak volna. De, amit nem tudtak megtenni a forradalom alatt, meg akarták valósítani a minden türelmességtől mentes Bach-korszakban, miközben az idegenajkúak követelték a forradalom leveréséért a jussukat. Sok-sok hazudozás után az uralkodó látszatkiegyezést kötött az összes követelődzője ellenségével, a magyarsággal. A politika a birodalom érdekeit a katolikus egyház berkein belül akarta érvényesíteni, az egyházon keresztül irányított uszítás és türelmetlenség tartotta össze a birodalmat. Mivel a császár kénytelen volt kiegyezni a halálraítélt nemzettel, a vezérvonal az ország gazdasági tönkretétele lett. „A császáriak számítását a zsidók akadályozták meg. A zsidók egy része már magyarérzelmű volt, s magyar érzelemből is cselekedett, de a legtöbben a saját zsebük hasznára hozták helyre a halálraítélt nemzet nemzetgazdaságát. Ezért a bécsi udvar valósággal sugallta a zsidók iránti ellenszenvet. Ez is a katolikus papságon keresztül működött. A magyarokkal akarták kiirtatni a zsidókat, s az idegenajkúakkal a magyarságot. Ezért ment a zsidóellenes uszítás, s ugyanakkor a nyelvi-nemzeti uszítás is. A birodalom felbomlása után a Kisantant államai elsőszámú ellenségei nem a zsidók, hanem a magyarok lettek. Ezen államok mohósága miatt a sorrend megfordult, s a zsidóirtás még néhány évre eltolódott. Később a zsidóirtást a magyarokkal akarták megcsináltatni. *Bár a Kisantant több zsidót gyilkoltatott le, mint a magyarság, mégsem beszélnek róla. Sőt a Kisantant fővédnöke – Franciaország – sincs messze az első számtól a zsidóirtás listáján.*”⁷⁶²

Takács a türelmetlenséget a továbbiakban is főszereplőnek látja, mert a szétesett birodalmon türelmetlen, mohó népek osztozkodtak, akik magukat nemzetnek tartották, nemzetállamnak, holott a többségük mondvacsinált volt, és sosem volt történelmi tényekre hivatkoztak. „Egy soknemzetiségű birodalomból, amelyet a rossz irányított, több soknemzetiségű államcskát hoztak létre, amelyeket szintén a rossz szándék vezérelt. Tették mindezt az akkora nagyon használatos *‘Népek, nemzetek önrendelkezési joga’* jelszavának teljes megtagadásával. A béke Franciaországban kötött, s minden *‘győztes’* állam francia módra szeretett volna egynyelvű államot alakítani. Tehát ki kell irtani először az összes másként beszélőt, majd a másként gondolkodót. Úgy cselekedtek, mint a franciák. Fennkölt jelszavakat hangoztatva, demokráciáról, jogegyenlőségről beszélve irtották a népet. Történelmi kegyhelyek, falvak, temetők tűntek el, új falvak születtek egy hasból húzott határvonal mentén. A Kárpátok medencéjében megszűnt mindenforma türelmesség a más iránt.”⁷⁶³

Tehát a magyarságnál „ennek a türelmes és multikulturális beállítottságnak hátrányai is voltak a magyar történelemben. A türelem ugyanis a társadalmi–politikai életben oda vezetett, hogy a türelmesen elfogadott, a magyarság közé bevándorló népek egyrészt nem voltak hasonlóan türelmesek. Másrészt a magyar társadalmi-politikai ellenállás mindig passzív rezisztenciaként jelentkezett, akár a Habsburg elnyomással szemben, akár később a nemzeti szocializmussal, majd a szovjet nemzetközi szocializmussal szemben. Természetesen ez a passzív rezisztencia – főként az utóbbiakkal szemben – nem bizonyult sikeresnek, jobban mondva nem volt sikeresen dokumentálható. A hosszan tartó türelem néha gyors, váratlan fölkelésekben, eleve kudarcra ítélt szabadságharcokban robbant ki (például 1848-ban, 1956-ban).”⁷⁶⁴

Takács nem hallgatja el, hogy a trianoni trauma hatására a csonkaországban is akadozott, szünetelt a türelmesség, ahol először a menekültek áradata szülte a türelmetlenséget: a pesti munkanélküliek rovására előnyt élveztek az elszakított országrészek menekültjei. A rövid idejű

⁷⁶¹ Takács (2003), 145.

⁷⁶² Takács (2003), 146.

⁷⁶³ Uo.

⁷⁶⁴ Bencze 2003), 275.

kommunizmus is fokozta a türelmetlenséget, s annak folytatása a láthatatlan kommunisták részéről Horthy alatt. Valamint a hirtelen felduzzadt létszámú úr, katonatiszt, vasutas stb, akik nem tudtak szakmájukban elhelyezkedni, és sok lett az olcsó munkaerő is. „A visszacsatolásoknál némelyik katonai egységek úgy jöttek, mint a gyarmatba, pedig a nép felszabadítókat várt. A belbiztonság emberei a rendes emberek között keresték az árulót... Családegyesítésekről beszéltek a rádióban, de valójában hallgattak azon családokról, amelyeket az új határ vágott el. Türelmetlenség volt minden új határ mindkét oldalán, kivéve azt a részt, ahol visszaállt az Istenszabta határ... A két világégés közötti és a második alatti korszak mégis a türelmesség korszaka volt. De ez a türelmesség teljesen más, mint az Árpád-kori. Már Európában mindenütt nagyban folyt a zsidóirtás, de a kissé kibővített csonkahan még a zsidók menedékéül szolgált. Itt pattant el a húr a legkésőbbben, s azért látszik iszonyatosnak, mert eléggé gyorsan folyt. Akármilyen is beszélnek, itt maradt életben a legtöbb zsidó. A második párizsi feldarabolás után legalább három évig népiirtások, áttelepítések, kitelepítések következtek. Most már Bukarest is követte a prágai nyájas politikát (soha be nem tartott szép törvények leírata, s hangoztatása) és látszólagos jogokat ad. Többek között kintről látszó önkormányzatot a székeknek. Aztán jön a világmegváltó kommunizmus türelemparancsa. Légy türelmes, bántsad a vallást! Légy türelmes, irtsd ki a mást! Mindenki egyforma lesz! Mit jelent ez az utolsó, talán azt, hogy nem létezhet két ember a földön. A világmegváltó kommunizmus alól a látszatforradalmak meghozták a felszabadulást. Ez nem szabadulás, hanem szabad dűlás. Sajnos csak a türelmetlenség lett felszabadítva, kiszabadítva. Nagyon nehéz lesz a türelmetlenség rossz szellemét visszazárni a palackba.”⁷⁶⁵

6. Mulasztások és reménykedések

6.1. A román oldalon

Bretter Zoltán szerint „nem teljesen tanulság nélkül való, ha kicsit közelebbről megvizsgáljuk, hogyan sikerült Romániának egységes nemzetállammá válnia és mind jobban megközelítenie az idegennélküliség célját.” Ott, ahol a „területi nyereség” a történelmi „megkésettség” árnyékában az „egyenműsítő önkény” forrásává vált. Bretter következtetése az, hogy „a multikulturalizmus diadalmas kisöprése Romániából olyan zsákutca, amelyről Bibó István adott jó jellemzést: a nacionalista hisztéria, amely eluralkodik a nemzeten, a nemzeti alkat (a politikai kultúra) torzulásával jár.”⁷⁶⁶ Ehhez pedig a román meghatározottságok figyelembe nem vétele vezetett. Azaz mulasztás, a feltétlen szükséges munka el nem végzése, a hatalom könnyebb végének megragadása.⁷⁶⁷ Mert nem számoltak azzal, hogy „a román fejedelemségek nagyon későn, a XIV. században alakultak ki, utolsóként a számottevő európai hatalmak közül” és „ezt az államalakulási folyamatot a végtelen instabilitás jellemezte. Kurta uralkodói szakaszok váltogatták egymást, voltaképpen minden szabályszerűséget – elsősorban a dinasztikust – nélkülözve. A halmozódó lemaradás(ok) leküzdésére 1859-ben adott először lehetőséget a két román fejedelemség, Havasalföld és Moldova egyesülése; de még inkább a román királyi dinasztia általános stabilitást nyújtó és eredményes modernizációs szakaszt elindító megteremtése, 1866-ban.”⁷⁶⁸

De mivel „a sikerek perdöntő előfeltétele a világtörténelmi konjunktúra” volt, a fogyatékoságokat a román nemzeti tudat számára gyártott mítosszal pótolták. És a modernizáció hiányának tehertétele Nagy-Románia létrejöttével kényszerpályára lökte az országot. Ugyan „Erdély bekebelezése a regáti román politika célkitűzése volt”, de ezzel „olyan szerencse érte”,

⁷⁶⁵ Takács (2003), 147.

⁷⁶⁶ Bretter (2015).

⁷⁶⁷ A nemzet emberiség szintű feladatairól lásd: Cser (2006).

⁷⁶⁸ Bretter (2015).

amire valójában nem volt felkészülve. Annyira nem, hogy képtelen volt figyelembe venni az erdélyi románok törekvéseit. Ők ugyanis korábban inkább maradtak volna az Osztrák–Magyar Monarchiában, és „csak 1914-től kezdve kezdtek el gondolkodni Erdély elszakításán”. És az elszakítás után teljesülve szeretnék volna látni eredeti céljaikat, eszményeiket, például az önrendelkezést. „Miközben a csatatéren eleve megpecsételődött ezen eszmék sorsa”, minthogy elárulva addigi szövetségeseit, „a román királyság titkos megállapodást kötött Franciaországgal és Oroszországgal, melyben a háborúba lépésért cserébe ígéretet kapott Erdély annektálására.” A háborús győztesek oldalára kerülve, már nem a demokrácia és az etnikai elv érvényesítése volt napirenden, hanem „1918. december 1-jén a románok gyulafehérvári egyesülési gyűlése (békemenete) a háborús zsákmány birtokbavétele volt”. Ezért „a trianoni szerződésen nem múlt már semmi”.⁷⁶⁹

Mert ettől kezdve a románok írták az események forgatókönyvét, amelyet Barta Ferenc így foglal össze:

Már 1918. november 9-én a Román Nemzeti Tanács felszólította Magyarországot Kelet-Magyarország, a történelmi Erdély átadására. A magyar kormány, mint aki nem érti a dolgot, másnap tárgyalásokat javasolt a helyzet tisztázására.

A románok 1918. november 10-én hadat üzentek Németországnak, de a háború másnap véget ért. A románok a győztesek közé kerülve már Erdély megszerzésére törek, amire az 1916-os vereségük óta vártak türelemmel.

Így aztán az aradi november 13-14-i tárgyalásokon a magyarokkal nem akartak eredményt elérni, hiszen Iuliu Maniu aközben már Párizstól memorandumban kért engedélyt a román hadseregnek az erdélyi bevonulására.

Aradi román-magyar tárgyalások

November 15-én döntött a Román Nemzeti Tanács nemzetgyűlés összehívásáról Gyulafehérvárra, amit november 20-án hirdettek ki.

Biztosra menve, a december 1-jei nagygyűlés előtt, már november 24-én a Román Királysághoz való feltétel nélküli csatlakozásra szólították fel a helyi tanácsokat.

Az Erdélyi Román Tanács novemberben román gárdákat szervezett, és azokat a magyar kormánnyal akarta felfegyvereztetni.

Eközben a Károlyi-vezette magyar kormány az antant partneri jóindulatát kereste azzal, hogy a gyulafehérvári gyűlésre való utazáshoz ingyenes különvonatokat biztosított.

Azaz a magyar kormány semmit nem tett a román készülődés ellen, aminek céljáról tudhatott a román röpiratokból, melyek barbár magyarokról szóltak, akik akadályai a dákoromán kontinuitás jegyében elérkező, az ősi román földeket a Tisza vonaláig visszaszerző fényes román jövőnek.

November 30-i gyűlésén a Központi Román Nemzeti Tanács szépen hangzó nemzetiségi, vallási, kulturális és politikai jogokat hirdetett meg a leendő román állam alapelveiként: teljes

⁷⁶⁹ Uo.

nemzeti szabadságot az összes együttélő nép számára, akik saját maguk közül választanak vezetőket, saját nyelvükön végzik a közoktatást, a közigazgatást és az igazságszolgáltatást, valamint számarányuk szerint képviselik magukat az ország törvényhozásában és kormányzásában, továbbá az ország minden vallási felekezete egyenlő joggal és szabadsággal élhet. Ezeket a 1918. december 1-jei gyulafehérvári kiáltvány megismételte.

1918. december 1-én egyoldalúan, azaz nem törődve a magyarok, a szászok és a többi nemzetiség véleményével és szándékával, kimondták a románok által Nagy-Erdélynek nevezett 26 történelmi vármegye elszakadását Magyarországtól és bejelentették Erdély Romániához csatlakozását. A kolozsvári Ellenzék című független napilap december 3-i száma ezt írta: „Nyitott kaput dönget a román nemzetalkotó erő, amikor a nem létező magyar elnyomás ellen hadakozik. Viszont hamis vágányokon jár, ha a világ legdemokratikusabb köztársaságából a legoligarchikusabb, legkorruptabb monarchiába akarja átcsalogatni az erdélyi román népet a faji ébresztő szirénahangjával.”⁷⁷⁰

Erdély Romániába történt bekebelezése miatt viszont „a modernizációs kihívás elviselhetetlenné vált. Immáron három olyan régiót kellett egy állam területén összehozni, amely még az előző, kisebb és mégiscsak homogénebb állam kulturális, társadalmi, gazdasági különbségeit sem küzdötte le. A modernizáció mindkét szakasza, az 1867-től 1918-ig tartó első és a két világháború közötti második is tele volt ellentmondásokkal”. Kiemeltnek tekinthetjük „a faluváros megosztottságot, ami aztán számos további, megoldhatatlannak látszó problémát szült, és végső soron a vasgárda, a sajátos román fasizmus hallatlan intellektuális sikeréért is felelős.” A regáti városiasodás foka 1912-ben 18 százalék, és „város és falu között éles etnikai különbségek is megjelentek, a modernizáció folytán.” A századfordulón „a városokban a románok aránya csak 68,59 százalék, Moldovában mindössze 54,55 százalék. Az 'idegenek' között Moldovában az állampolgárság nélküli zsidók aránya a városokban majdnem 40 százalék. Nem ritkák azok a városok sem Moldovában, ahol a zsidók abszolút többségben vannak, például a fővárosban, Iasi-ban. 1912-ben Bukarestben a román etnikumúak aránya 70 százalék körül mozog, de bizonyos szakmákban az 'idegenek' túlsúlya meghatározó: fogorvosok, szakácsok, kereskedők és szolgáltatók körében az 'osztrák–magyarok' vannak többségben, és a többi foglalkozási ágban is jelentős a jelenlétük.” Ehhez jött aztán 1919-ban a erdélyi nemzetiségek ottani majdnem fele aránya.⁷⁷¹

Kijelenthető, hogy „az anyagi, gazdasági, intézményi és főleg a kulturális képességek” hiányában „növekedési válság” lépett fel, amivel az ország vezetése nem nézett szembe, hanem „liberális többséggel megszavazott új alkotmány 1923-ban kimondta, hogy 'Románia egységes nemzetállam', jóllehet ettől még beláthatatlanul messze volt Nagy-Románia multikulturális valósága. Az ó-romániai politika azonban – a transzszilván regionalizmust szorgalmazó románokkal is ellentétben – heves központosításba kezdett, és az új intézményeket Ó-Romániából származó káderekkel és kimustrált politikusokkal töltötte fel. 1938-ban maguk a románok is tiltakoztak egy memorandumban a románokat is el(ó)-románosító, balkanizáló politika ellen.” Ám II. Károly nem fogadta őket, „aki épp a királyi diktatúra bevezetésével foglalatosságot, ami megalapozta a következő 60 év önkényuralmi hagyományát. A felemás demokrácia intézményei is, de főleg a saját tulajdonnal rendelkező egyházak, a felekezeti oktatás, a civil szervezetek – egyszerűen: autonómiák – és az 'idegenek' kezén lévő vállalkozások még sikerrel ellenálltak a regionális különbségeket csak ügyel-bajjal leküzdő románosításnak. A magyar lélekszám legnagyobb vesztesége a 200 000 megélhetési kivándorló volt.” Eközben „a teremtés misszionizmus indult el és vallásos áhítat lengte be a kulturális egyesítés misszióját, ami a Nagy-Románia létrejötté utáni új nemzedéket hajtotta. Világos volt, hogy valódi politikai aktivitás nélkül a kulturális teremtés megmarad pusztán intellektuális játszadozásnak. A politikus és

⁷⁷⁰ Barta (2018).

⁷⁷¹ Bretter (2015).

népi próféta Corneliu Zelea Codreanu, a vasgárda és a Szent Mihály Arkangyal Légiósai mozgalom megteremtője elbűvölte a harmincas évek ifjúságát, amely megterhelte őt mindenható hatalommal, hogy a kulturális küldetést politikailag véghez vigye. A légió aszketikus, harcos szerzetesrend volt, közvetlen kapcsolatban a nemzeti megváltással, viszont intellektuálisan jelentős mozgalommá a harmincas évek értelmisége tette. A fiatal román értelmiség legjobbjai, gyakori párizsi és berlini tartózkodásuk idején, vigyázó szemüket a román parasztra vetették. Olyan kulturális minta kidolgozásán fáradoztak, amely képes meghatározni a mélyrománságot, s ezzel egyesíteni, ami csak formailag volt egyesültnek tekinthető, azaz létrehozni Romániát. Romániának egyik pillanatról a másikra nagyra kellett válnia, regionális hatalommá, miközben évszázadokon keresztül nagyhatalmak kénye-kedvének kitett, periferikus, balkáni országcskák voltak, amelyekből hirtelen Nagy-Románia lett.”⁷⁷²

Ilyenformán „a két világháború között létrehozták az ideológiát, a ’48 utáni kommunizmus s kivált a ’65 utáni posztstálinista Ceausescu-rendszer sikerre vitte az ’egységes román nemzetállamot’. Csakis egy önkényuralom volt képes a valamiféle kóros elváltozásnak tekintett multikulturalizmust a gyökereinél kezelni. A két világháború közötti központosítást hatékony államosítás egészítette ki, aminek célja az iparosítás és ezzel együtt a városi lakosság számának felduzzasztása, a földművelő munkássá alakítása. A hajdani mélyromán paraszt átváltozik folklorisztikus álparaszttá, az életformák meg egységesülnek a kiszolgáltatott, szegény, városi munkás valóságában. Ha nem is lesz mindenki román érzelmű, de mindenki románul él. A multikulturalizmus lebomlását a kivándorlás teszi teljessé. Ceausescu németeket ad el az NSZK-nak (kivándorlási útlevéért cserébe fizet az anyaország). 1992-re már csak közel 9000 zsidó, 120 000 német maradt Romániában, és a magyar lakosság aránya is szinte megfeleződött. Az 1930-as 10 százalékról a 2011-es népszámlálás adatai szerint 6,5 százalékra csökkent. A fogyatkozás újabb nagy hullámát az 1987–2004 közötti ’megélhetési kivándorlók’ teszik. Számukat 180 000 főre becsülik. Ez a Trianont követő kivándorlás nagyságrendje.”⁷⁷³

Ezenközben „a románok azonban mindettől nem lettek boldogabbak. A mind kisebb etnikai diverzitás mind nagyobb nacionalizmussal és páratlanul sok népzenei tévécsatornával párosul.” Lucian Boia ezt „a bibói ’hisztériát’ így írja le: ’Nemzedékek sora nevelkedett egy árnyalatok nélküli nacionalizmus szellemében, egy olyan történelem ígézetében, melyben a románoknak mindig igazuk volt, tévedni pedig mindig »mások« tévedtek; olyan történelem ez, mely »gyanúsán« egységes és egy olyan eleve a románságnak »elrendelt« térben zajlik, melynek ismertető jegye az egységesség, amit egy olyan nép alakított ki, amelyiknek tagjai a nagy célokban mindig egymással szolidárisak voltak.’ Az a nép pedig, melytől sohasem állt távol ’idegen’ minták követése (lett légyen szó a zsarnokság keleti, görög, török mintáiról, avagy nyugati, francia, német mintákról), most hajlamos az ’idegenre’ mint valami gyanúsra tekinteni. És persze azokra a román értelmiségiekre is, akik ’idegen’ mintákat követve a románok román-talanításának titkos ügynökei” szemükben. „A szomorú következtetés az, hogy itt érnek véget a történelmek. A romániai zsidóké – az egykori zsidó többségű Jászvásár ma már teljes mértékben román, a németeké – hiába Klaus Iohannis államfő sikere, az egykori német többségű városokból a németek már eltűntek, de közeleg a vég a magyarok számára is. 2032-re egymillióra apadhat a számuk, de az egykori erdélyi fővárosban, a magyar többségű Kolozsváron már 20 százalék alatt van az arányuk. Így a multikulturális Romániának is hamarosan végleg befellegzett. S jóllehet ilyen esetekben a kulturális adaptációs kényszer sokat enyhül, de ezzel együtt egy nemzet elveszitheti megújulási, kreatív képességeit is.”⁷⁷⁴

A 100 éves évfordulóra kiadott közleményében az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács a centenáriumi megünneplésével szembeni magyar távolságtartást az utóbbi száz év történelmének

⁷⁷² Bretter (2015).

⁷⁷³ Uo.

⁷⁷⁴ Uo.

alapvető hiányosságával indokolta. Abban a tekintetben, hogy „Erdély és Románia egyesülésének a centenáriuma felkínálja a románoknak és a magyaroknak a lehetőséget, hogy újjáélesszék az 1918-ban megfogalmazott s beígért eszményt: 'legyünk a románok, a magyarok, valamint a többi államalkotó kisebbség olyan hazája, amely elkötelezett minden közössége vágyainak valóra váltása iránt'. Az aláírók felhívást intéztek honfitársaikhoz és a hatóságokhoz, melyben azt kérték: 'tiszteljék meg a centenáriumot azzal, hogy elvetik a nacionalista uszítást, kerülnek a konfliktust, illetve teret nyújtanak a reményeknek meg az építkezésnek'... Az aláírók megállapították: Erdély a komplementaritás terepe volt, és újra azzá válhatna, újra a vallási és a kulturális pluralizmus modellje lehetne. Az Erdélynek jellegzetességet kölcsönző identitások, valamint hagyományok ápolása a románoknak és a magyaroknak egyaránt hasznára válik. Mindkét nemzeti közösség biztonságát szolgálják a stabil határok és a kisebbségi jogok tiszteletben tartása. 'Ma semmi sem állítja szembe a románok és a magyarok érdekeit. A magyarok kulturális és területi autonómiatörekvései a jobb szervezés iránti vágyból fakadnak, s mint ilyenek mindannyiunk javát szolgálják. Az autonómia és a függetlenség fogalmai közötti zavar fenntartása némelykor félreértéseket takar, máskor pedig rossz szándékú manipulációt – állapították meg. A nyilatkozat kitér arra is, hogy ma semmi nem állítja szembe Románia és Magyarország érdekeit. A két állam vezetőit érő bírálatoknak, nem kell érinteniük a két nép hosszú távú kapcsolatát. Azt is rögzíti, hogy a romániai magyarok egyenlő s elidegeníthetetlen javaslatlatterti jogokkal bírnak a közös állam és haza újjáépítésére vonatkozó modellek tekintetében.”⁷⁷⁵

Az évforduló kapcsán az erdélyi jövőről sokan beszélnek, és mint Czeglédi Andrea fogalmaz, „van közös a magyar, székely, német és román lakosság mindennapjaiban. Ez pedig a Bukarestben basáskodó mindenkori román kormány miatt érzett elégedetlenség. Az infrastruktúra hiánya, az aránytalanul nagy, népnýúzó adók, az oktatás silánysága, az egészségügy hiányosságai (a beteg örül, ha némelyik kórházból élve távozik), a mindent behálózó, túlzott adminisztráció és korrupció egyaránt érint minden nemzetiséget Erdélyben. Erre kezdenek rájönni egyre többen a románság körében is, autonómiát, Erdély önálló államiságát fontolgatva. Az erdélyi románság autonómiatörekvéseinek fő szószólója Sabin Gherman újságíró, aki évek óta hangsúlyozza, mennyire káros Erdély egészére a bukaresti tolvajok harácsolása. Véleménye szerint a nemzetiségek közti együttműködés a kulcs az autonómia megvalósításához, nem pedig az asszimiláció. Ezzel a megállapítással tökéletesen egyet lehet érteni. Az egyetlen út, amely Erdély fejlődéséhez, lakosai boldogulásához vezet, az összefogáson alapszik. Sokan felhorkannak ezt hallva nemcsak románok, hanem a magyarok, székelyek közül is, saját jussuk elsőbbségét hangoztatva. Akadnak szép számmal olyanok is, akik ezt mégis helyesnek vélik. Talán meglepően hat, de románok is akadnak, akik támogatják az ötletet. Román családok magyar és német nyelvre oktatják gyermekeiket, magántanárt fizetve, így lépve a haladás útjára. Valamilyen előszelét érzik egy új kornak? Lehetséges... Ők azt mondják, hozzátartozik az erdélyi és európai kultúrához, hogy a gyermekeik Erdély nemzeteinek nyelvét ismerjék és beszéljék. Látták más európai országokban, hogy az efféle tudás hasznos és működő dolog, amely az országok fejlődését segíti elő, a jövőt pedig ennek megfelelően képzelik el. Vannak magyarok is, akik az erdélyi autonómiát Svájc mintájára, többnemzetiségű, többnyelvű- és kultúrájú államként képzelik el.”⁷⁷⁶

Az utóbbi időben – mint láttuk, – már vannak román történészek, akik látszólag kritikusan viszonyulnak mind az 1918-as marosvásárhelyi gyűléshez, mind az utána történt román állami területszerzéshez. Szegő Iván Miklós mutat rá erre a látszólagosságra, amikor az itt többször idézett Lucian Boia legutóbbi magyarul megjelent könyvét⁷⁷⁷ ismerteti. Boia megállapítja, hogy „Erdélyre Romániának nem volt történelmi joga, Besszarábiával és Bukovinával ellentétben,

⁷⁷⁵ MTI (2018).

⁷⁷⁶ Czeglédi (2018).

⁷⁷⁷ Boia (2015).

... hiszen Besszarábia valóban 1812-ig román fennhatóság alatt állt, Erdély viszont sosem képezte a román fejedelemségek részét.” És szerinte „az erdélyi románok jobban örültek volna az autonómiának: Románián belül is (1918 után), de korábban akár egy föderatív Habsburg-monarchiában is. Az első világháború előtt ezt akár jobban is szerethették volna, mint a Kárpátokon túli Romániával, a Regáttal való egyesülést”.⁷⁷⁸ Ám Boia úgy gondolja ma, hogy „a duális monarchián belüli erdélyi autonómiát ellehetetlenítette Magyarország kiválása az Osztrák-Magyar Monarchiából 1918 őszén. Az erdélyi románok Bécs és Bukarest között még hezitáltak volna, de Budapest és Bukarest közül csak az utóbbit választhatták.” Ugyanakkor „a gyulafehérvári román népgyűlés ... nem pótolhatta a népszavazást”, mert „a népgyűlésen nem vettek részt a magyarok és a szászok, s a gyűlést a román hadsereg bevonulásakor tartották”.⁷⁷⁹ Boia a pártatlan leíró szerepében tetszeleg azután, amikor arról beszél, hogy a románoknak szerencséje volt, mert „Bukarest az antant mellé állva az első világháborúban Erdély megszerzésére tört. De ezzel lemondott az antanthoz (Oroszországhoz) tartozó Besszarábiáról. Végül az antant úgy nyert a háborúban, hogy a cári Oroszország összeomlott, így Erdély és Besszarábia, sőt Bukovina is Nagy-Románia részévé vált a két világháború között.”⁷⁸⁰

De a szerencsééhez kellett az a kettős árulás, amit Románia elkövetett azzal, hogy előbb a fontosabbnak tartott Besszarábia visszaszerzéséért a központi hatalmakat hitegette és aztán 1916-ban átállt az antant mellé és betört Erdélybe, hogy megszerezze azt. „Ám gyors vereséget szenvedtek, és Bukarest a központi hatalmak uralma alá jutott. Csak Moldvában tudták tartani a franciák által újjászervezett románok az antant keleti frontjának déli szakaszát. Ott az oroszokkal együtt küzdöttek, míg 1918-ban összeomlott a cár uralma. Ekkor a románok különkére kényszerültek Berlinnel és Béccsel. 1918-ban így voltaképpen az antantot is elárulták. És miután Oroszország után hamarosan összeomlott a Német Birodalom is, az Osztrák-Magyar Monarchia pedig szétesett, Románia ’szerencsését’ a továbbiakban már a győztes antant hatalmak – történelmi érvekkel nem igazolható – kelet-európai törekvései kovácsolták, és a magyarokra nézve végzetes békediktátum véglegesítette.”⁷⁸¹

Ezt még Boia azzal tetézi, hogy az elmúlt száz év alatt folytatott elnyomó és beolvasztó politika által kialakult mai helyzetet próbálja visszavetíteni, mint ami utólag igazolja a békediktátumot, és most már meg kellene vele békélni egy nemzeti feletti nézőpontból: „Legyen ez a szerződéssorozat akár jó, akár rossz (vagy jó is meg rossz is) az eltérő nézőpontok függvényében, mégis ez a mai Európa keresztlevele. A második világháború után, majd jóval később, a kommunista tömb összeomlását követően végbement területi változások nem módosították érdemlegesen a kontinens térképét az első világháborút lezáró rendezéshez képest. Sőt, több az első világháború nyomán kialakult nemzetállam vagy utódaik azóta sokkal homogénebbek lettek, létezésük indokoltsága ma kevésbé vitatható, mint 1918-ban. Az akkor megszületett rend visszafordíthatatlan.”⁷⁸² Viszont Boia nézőpontja tehát minden csak nem nemzetek feletti: tisztán román nemzeti szempont mindez a megbékélésre biztatás, mert nem akarja jóvá tenni a károkat, amit az általa ’francia típusúnak’ nevezett politikai nemzeti modell okozott a kisebbségek kollektív jogainak kizárásával.

Igen furcsa, sőt megengedhetetlenül embertelen, Boia azon érvelése is, hogy „a ’versailles-i rendszer’ ha kezdetben nem is hozott létre ’kifogástalan’ nemzetállamokat, kiindulópontot jelentett azok ’nemzeti jellegének időben elhúzódó konszolidációjához, a többségi nemzet javára és a kisebbségek kárára’. Szerinte a nemzetállam ugyanis ’a maga módján eleve asszimilál’, ám ez az asszimiláció szerinte ’a második világháborúban, majd a kommunista korszakban

⁷⁷⁸ Szegő (2015).

⁷⁷⁹ Szegő (2015).

⁷⁸⁰ Uo.

⁷⁸¹ Uo.

⁷⁸² Uo.

kiegészült az etnikai és kulturális homogenizáció erőszakos programjával' (holokauszt, németek kitelepítése-kivándorlása).⁷⁸³ Azaz mintha meg lenne engedve az emberkísérlet, nemzeti kisebbségek kárára és egy születendő nemzet javára: amelynek megszületése esetleg még most is várat magára? Ám Boia elhárítja a románokról a felelősséget, felvévén a tárgyilagos szemlélő szerepét, amikor is előveszi a jól ismert indoklást, hogy „a legdrámaibb döntés, Ausztria–Magyarország feldarabolása, már csak a tények szentesítése volt. A birodalom magától omlott össze, és a békekonferencia nem tett mást, mint hivatalossá tette az új helyzetet.”⁷⁸⁴ És ugye, Románia pedig kénytelen volt bekebelezni Erdélyt és hozzáfogni a kedvére való homogenizáláshoz.

S miután Boia úgy érzi, mindent megtett a fennálló helyzet hegeli szükségszerűségkénti igazolására, megengedi magának, hogy elismerje: „az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása megbontotta a térség geopolitikai egyensúlyát. Ugyanis a versailles-i rendszer figyelmen kívül hagyta a földrész biztonságát – véli. Az első világháború előtt jól működő hatalmi egyensúly bomlott fel. Bár a nemzetállamok léte szerinte igazságosabb volt, mint a soknemzetiségű birodalmaké, de ezek az államok nem tudták sem magukat megvédeni, sem Európa biztonságát garantálni.” Amihez Szegő hozzáteszi, hogy „az egyensúlyhiány máig sújtja térségünket, hiszen a létrejött kisállamok... kiszolgáltatottá váltak a nagyhatalmi játszmáknak a 20., sőt – úgy tűnik – a 21. században is.”⁷⁸⁵ Egyetértünk vele, és biztatunk a helyzet megváltoztatására, ami Erdélyben a románság és magyarság kiegyezése, a térség régi fényének helyreállítása, a közös boldogulás útjának választása.

6.1. A magyar oldalon

Az egyik magyar honlapon kibontakozott ideai vita hozzászólója szerint „Trianonról ma is érzelmi alapokon álló legendák, megfogalmazások léteznek igen sokszor a médiában is, melyek igazodnak egy réteg érzületéhez. Ez a felfogás nem engedi a reális elemzések során megállapított eredmények köztudatba való átmenetét. Pedig erre nemcsak szükség van, hanem az elkövetkezendő időszak egyik feladata a történelmi múltunk helyes értelmezése minden felesleges túlfűtöttségtől mentesen.”⁷⁸⁶ Ennek megfelelően „a két szélső felfogás” aközött mozog, hogy „A magyarok nem érdemelték meg Trianont”⁷⁸⁷ és „Kedves magyar nacionalisták, ne Juncker elnöknel, hanem Apponyi grófnál tiltakozzatok!”⁷⁸⁸ Utóbbit Bötös Botond tette fel, arra a saját korábbi feltevésére alapozva, hogy manapság már halott a nemzetállam fogalma, annak nincsen jövője.⁷⁸⁹ Vegyük sorba ezeket a megállapításokat, hogy megfogad hassuk a tanulságokat, vagy rámutathassunk az esetleges hibákra az érvelésben.

Bötös azért gondolja, hogy a nemzetállamok „megszűnésre vannak ítélve”, mert a nemzetállami modell „európai találmány”, amely ugyan a 20. században elterjedt az egész világon, de „nagyon kevés helyen működött a helyi lakosság érdekében”, viszont „Afrikában és az arab világban elképesztő szenvedést, polgárháborút és kegyetlen zsarnokságot hozott”. Mert „például 1989 óta a háborúk mindössze öt százaléka robbant ki államok között. Ezzel szemben a háborúk többsége országokon belül következett be”.⁷⁹⁰ Ám ez a szemlélet igen felszínes, csak a megtörténtekeket, a jelenséget nézi, annak okait nem, sőt azokra vak, hiszen a gyarmati múltat, a gyarmatosítók határhúzásait meg sem említi, aminek következtében sok nép került más-más

⁷⁸³ Uo.

⁷⁸⁴ Uo.

⁷⁸⁵ Uo.

⁷⁸⁶ Aszalós (2018).

⁷⁸⁷ Orkusz (2018).

⁷⁸⁸ Bötös (2018b).

⁷⁸⁹ Bötös (2018a).

⁷⁹⁰ Uo.

országba, és ez a megosztottság a gyarmattartók érdekét szolgálta. Emiatt a múltból a jelenbe ugorva mindent összemoss, amit meg kellene különböztetni. Azt sem veszi figyelembe közben, hogy sem a szovjet, sem az amerikai vagy az európai uniós ember és nyelv nem született meg. A szovjet máris a múlté, az észak-amerikai földrész is zömmel angol nyelvű lett, míg az európai kísérlet most van dűlőfélben. Sőt az se érdekli, hogy az anyanyelven való boldogulás és tudásteljeség, a tudomány művelése sokkal üdvözítőbb, mint idegent erre használni. Végül pedig az emberiség, mint olyan, csakis ilyen egyes nemzeti nyelveken, műveltségekben valósulhat meg, és a nemzet alatti képződmények, etnikumok színesítik a palettát, amidőn azonban a világelsajátítást, az ember valósi szellemi erőit éppen ebben a színességben, sokféle megközelítésben láthatjuk a jövőben, míg a túlzott központosítás, uniformizálás lecsökkenti a képességet az emberiség előtt álló feladatok megoldása tekintetében.

Az iménti felszínes megközelítés folytatódik, kiterjed egyéb jelenségekre is, amennyiben Bötös szerint a nemzetállamok létét az is fenyegeti, hogy „a gazdaság és az információs világ globalizációja kihívás elé állította a nemzetállamok szuverenitását”. Mert már a nemzetállamoknak nincs monopóliumuk a nemzetgazdaság szervezése, a pénzmozgás irányítása és az információ áramlása terén. Szerinte „a Google és a Facebook átvette az irányítást, ezek a platformok ma a társadalmi valóság fő szervezői, de átvették az államoktól a térképkészítés és az ellenőrzés monopóliumát is. A digitális pénznemek ma már a pénznyomtatás állami monopóliumát támadják. A különböző kormányok nem urai a nemzetállamoknak. A pénztőke ma adóparadicsomokban köt ki”. És aztán még hoz több példát arra, hogy az egyes világcégek nem tartják be a nemzetállamok, a nemzetközi szervezetek törvényeit, előírásait, vagy az erkölcsi elveket, az elvárható emberségességet.⁷⁹¹ De mindezzel az a gond, hogy túlzásba esik e jelenségek jelentőségét illetően, és nem világos, minek a nevében bírálja a világérintkezés megkönnyítésében elért eredményeket, miért is baj az, ha vannak határokon átnyúló kereskedelmi és beruházási folyamatok, és lehetne sorolni, egészen a pénzfolyamatok színességének az elvetéséig. De nemcsak azt nem látja, hogy valamiféle kriptó-kommunista nézőpontot foglalt el ezekben a kérdésekben, hanem odáig megy, – és valójában talán éppen ez a kiindulása is, – hogy „a jelenlegi populista politika előretörése és az autoriter rezsimnek felemelkedése valójában a nemzetállami modell megmentésére irányuló kísérlet és az emberek jövőtől való félelemeire adott válasz. Hosszabb távon a diktátoroknak nincs esélyük fenntartani a nemzetállami modellt”.⁷⁹² A sok bizonyítatlan állítása között tehát a következtetése sem lehet igaz, mert az emberiséget ma közvetítő nemzetek, különösen a nagy nemzeteket sehol sem „populista diktátorok” vezetik. S egyáltalán, ilyen szintű „elemzés”, mint ez, inkább vagdalkozás, egyfajta politikai kommunikáció egy „globális politikai rendszer” érdekében, de hogy az mi lenne, arról fogalmunk sincs. Ezért ebből az alapállásból megítélni a Trianon-traumát, szintén kérdéses lehet

Rögtön a nyakunkba is kapjuk az áldást, mert Bötös szerint „Erdély és Románia egyesülése, ahogy a Monarchia és a történelmi Magyarország (Hungária) felbomlása, egy tucat nemzet számára hozta el az önrendelkezés lehetőségét, a magyarok számára a régóta vágyott tiszta etnikai nemzetállamot.”⁷⁹³ No, itt aztán minden hamis, a Monarchia és Hungária összemosásától kezdve a „tucat nemzetet” át az önrendelkezésig és a magyarok vágyakozásáig. Nemcsak hamis, hanem ördögien kitervelten hazug. Szót sem kellene rá vesztegetni, de ezt nem Bötös találta ki, hanem a győztesek indoklását ismétli. Erdély nem egyesült Romániával, hanem az akkori Román Királyság hadserege a világháborúban győztes hatalmak engedélyével és segítségével megszállta. Ezt a megszállást sem a magyar, sem a szász lakosság nem akarta, és tragikusan, sok áldozattal jártan elszenvetde. Alig volt olyan nemzetiség, akinek nevében területet szakítottak ki Nagy-Magyarországból, amelynek ne lett volna kedvezményezett „anyaországa”.

⁷⁹¹ Uo.

⁷⁹² Bötös (2018b).

⁷⁹³ Uo.

Még a szlovákok is csehszlovákok lettek, hogy a cseh anyanemzet keblére borulhassanak. Holott, ha tényleg az önrendelkezés ideje jött volna el, független szakértők elemzése szerint sem a szlovák emberek, sem a rutének nem szavazták volna meg egy népszavazáson a kiválást a Magyar Királyságból. De ez még igaz a nyugat-magyarországi szélekre is, és esetlegesen a Délvidékre, de akár Erdélyre is. Akkor miről beszélünk? És hogy jön valaki ma ezek tudatában ahhoz, hogy gúnyolódjon Csonka-Magyarországon, mint a „régóta vágyott tiszta etnikai nemzetállamon”?! Egyrészt nem lett tiszta etnikumú a maradék ország sem, s Bötös elfeledkezik a békési románokról és szlovákokról, illetve utóbbiakról még sok helyen, valamint a svábjainkról, de akár a kisszámú többi nemzetiséget, etnikumot is említhetjük. Másrészt a tömörített hazug mondat még azt az állítást is magában rejt, hogy a nemzetiségek elmagyarosítása a magyar nép óhaja lett volna, holott bizonyítottan éppen a Magyar Királyságban nőtt fel sok olyan nemzetiség, és aztán vándorolt a mai lakóhelyére, amelyet aztán Trianonban a Magyar Királyság kétharmadnyi területével és a dolgos magyarság egyharmadával megajándékoztak.

Szokás lett a Trianon előtti országvezetőket felelősség tenni azért, hogy „elidegenítettük magunktól a nem magyar ajkú nemzeti kisebbségeket”, de ezt valójában soha senki nem bizonyította tételesen, hanem az ellenséges vádakát veszik át. S ha ezért „még ma sem sajnálnak bennünket nyugaton”, akkor abban nem igazság van, hanem a magyarokat elnyomó folyamat folytatása, amint azt ma Ukrajnában szélsőséges módon, de akár Romániában és Szlovákiában is látjuk, és Délvidéken is még csak reménykedünk a javulásban. De a vádaskodás érdekében a történelmi tények is mellőzhetők Bötösnél, hiszen Tisza István „háborús politikájáról” beszél, aki egyedül szavazott az I. világháború kirombolása ellen a Koronatanácsban, és Bosznia-Hercegovina magyar bekebelezéséről, mely országot a bécsi kongresszus döntése csatolt az Osztrák–Magyar Monarchiához közigazgatásra, amelyben minden akkori nagyhatalom és érdekelt nemzet résztvett. S akkor lenne igaz, hogy ma csendben kell maradnunk Trianon miatt, elnézést kérve a 100-150 évvel ezelőtt élt magyar vezetők magyarosító politikájáért, ha az elmúlt száz évben nem az történt volna velünk pontosan, mint amivel Bötös a trianoni kedvezményezettekkel együtt minket vádol: „megtagadták tőlük az anyanyelvi oktatást”, a magyar nyelvű iskolákat bezárták még „Burgenlandban” is, sőt ott először és azóta se nyitották ki őket, valamint felszámolták vagy máig üldözik „a nemzetiségi szervezeteket, egyesületeket”, állami intézményes szinten folyik a magyarság üldözése. S ezenközben ugyan melyik kisantant államban jelent meg a Bötös által nálunk követelt „nyugat-európai demokratizálódás”? S milyen nacionalizmus volt a kisantant államaiban, ha a miénket „liberális nacionalizmusnak” nevezi Bötös?

Ne gondoljuk azonban, hogy a méltányos és mérvadónak számító hozzászólásokkal minden rendben lesz. Orkusz Péter Miklós magunkat mentetegetése például rögtön felemlíti, hogy „a népiértől a verbális megfélemlítésig a mai napig voltak és vannak atrocitások a magyar kisebbség ellen”. Ami igaz, mint tény, de nem helyes kisebbségnek mondani az őshonos magyar nemzeti közösséget. Ugyanakkor jogosan kifogásolja, hogy nem szokás beszámolni arról, hogy „amikor a Felvidék egy részét visszakaptuk, Horthy szlovák nyelven is elmondta a beszédét. Benes viszont kitelepítette a magyarokat és a németeket (pár tízezres népiértől is beszélnek a történészek).” És az ennek alapjául szolgáló „Benes-dekrétumok Szlovákiában még hatályban vannak” mindig. Bötös írására válaszolva megkérdezi: „Miért a kommunista, hamisított történetírást, vagy a sovinszta, fasiszta szlovák történetírást kell alapul venni?” Orkusznak a mérsékeltek bizonyára felróják, hogy ha Bötös gondolatmenetét követnénk, aszerint „most is jogos lenne a visszacsatolás, mert most meg a magyar kisebbség van elnyomva. Mert most fogy a magyar, az emberi jogokat semmibe vevő román és szlovák intézkedéseknek is köszönhetően. Ez lenne az európai jog?” A mai magyarság lehetősége nemcsak az, hogy elnézést kérhet a múltért, hanem hogy „visszaveszi az elcsatolt területeket, ahogy Izrael tette kétezer év után, illetve tárgyalásokkal próbálkozik, békés eszközökkel. Hisz most a kisebbségekkel nem jól bántak! A románoknak és a szlovákoknak miért nem mondja Bötös, hogy kérjenek tőlünk bocsá-

natot és önként adják vissza a területei(n)ket?” Aztán meg „Magyarország ellenezte a világháborút – legalábbis kezdetben, de nagyon sokáig egyedülként a Monarchia vezetői közül. Nem Tisza volt a császár. Nem a magyar elit irányította a Monarchiát. De még ha támogatjuk is a háborút, akkor miért kell olyan békediktátumot kötni az 1. világháború végén, ami konzerválja a problémákat, és gerjeszti a 2. világháborút?” Végül: „Trianon nem azért történt meg, mert rosszul bántunk a kisebbségekkel, ahogy a háborúk se a nacionalizmus miatt törnek ki: anyagi érdekeltségek miatt törnek ki háborúk. Trianon azért történt meg, mert a Kisantant jutalmat kapott – teljesen mindegy, hogyan bántunk a kisebbségekkel abban a korban, amikor a britek koncentrációs táborba zárták a búrokat, de meg lehet nézni a bretonok, a baszkok, az elzászi németek, az írek, a skótok akkori helyzetét is.” Egy USA-beli fekete „1955-ben még nem ülhett oda a buszon, ahova akart, csak a színes bőrűek kijelölt helyére, és ez senkit nem zavart se Európában, se Amerikában a politika tényezők között. Ahogy ma se mondja egyik politikus sem az araboknak, hogy vegyék már emberszámba a nőket, de még egy népirtást sem tudnak megállítani Szerbiában vagy Burmában, sőt még egy korrupt uniós országot sem tudnak fegyelmezni, vagy eljárást indítani ellene... Az első világháború célja a világ újrafelosztása volt. Mindegyik ország fegyverkezett, mert háborúzni akart az erőforrásokért. Arról nem is beszélve, hogy sok kis ország nem olyan veszélyes, mint egy nagy birodalom: az antant 'oszd meg és uralkodj!' -ot is akarhatott játszani egy hatalmas és erős ország felbontásával, amiben a kisebbségekkel szembeni bánásmód nem volt tényező.”⁷⁹⁴

Érdekes azonban, hogy a Trianonnal kapcsolatos álláspont „mérséklése” sem hoz kevésbé radikális „eredményt” és mentességet a félreértésektől. Aszalós Sándor szerint „a Trianonhoz vezető út igen messziről indul, és egyik fő oka a nemzetiségek létszáma, állapota, helyzete, másik ok pedig az Oroszországból induló pánszlávizmus volt. A Trianonhoz vezető út nemcsak a Habsburg Birodalom és Magyarország belügyeként tárgyalható, hanem a külpolitikai történések is erősen befolyásolták. Mindenekelőtt Oroszország szerepe és tevékenysége volt befolyással a Habsburg Birodalom életében... A reformkor idején a nemzeti öntudat kialakulása csúcspontján kevesen észlelték a nemzetiségekben rejlő veszélyt, pedig olyanok figyelmeztettek erre, mint Széchenyi István,⁷⁹⁵ ... Wesselényi Miklós.⁷⁹⁶ Wesselényi a Habsburg Birodalom föderalizálásának első programját dolgozta ki és nemcsak társadalmi reformokra, hanem a birodalom államszerkezetének és nemzetiségpolitikájának a módosítására is javaslatot tett. De Wesselényi sem mentes a XIX. században kialakult magyar nemzeti és nemzetiségpolitikai gondolkodástól. Wesselényi úgy gondolta, hogy a történelmi magyar állam határain belül, csak a magyar lehet 'államalkotó', és ahogy megfogalmazta: egyedül a magyar lehet 'polgári alkotmányunk s államunk fenntartására' alkalmas. Ahogy kifejezte a törvényhozásban és igazgatásban egy országon belül, 'több nyelv nem létezhetik'. Wesselényi politikai elemzésének téves pontjai ellenére Széchenyivel együtt előrevetítették a nemzetiségek jövőbeni viselkedését. Az 1848/49-es szabadságharc pedig világosan megmutatta, hogy a nemzetiségek, elsősorban a románok, szerbek, horvátok miként is gondolják, képzelik el a saját jövőjüket.”⁷⁹⁷

De miért éppen Wesselényinek kellene mentesnek lennie „a XIX. században kialakult magyar nemzeti és nemzetiségpolitikai gondolkodástól”, ha minden akkor élt nyugati politikus is követi saját nemzete politikáját? Az e kérdés mögött álló túlzó követelményt a másfél-két évszázaddal későbbi felfogást visszavetítő szándék terjesztette el, azért, hogy igazolja a későbbi nekünk fájdalmas állapotokat és mulasztásokat. És e „bizonyítvány magyarázati” szükséglet arra is rámutat, hogy milyen könnyű félreérteni, félremagyarázni a saját korszak viszonyainak megfelelő fogalmazást utólagosan, a mai követelmények szintjén tárgyalva. Azaz Wesselénytől se várjunk olyat, amit abban a korban még senki nem képviselt, és amikor közismerten

⁷⁹⁴ Orkus (2018).

⁷⁹⁵ Gróf Széchenyi (1842). Gróf Széchenyi (1858).

⁷⁹⁶ B. Wesselényi (1843).

⁷⁹⁷ Aszalós (2018).

még Karl Marx is államalkotásra képtelennek tartotta a szlávokat. Ráadásul itt nálunk a magyar politikai nemzetként volt államalkotó, és nem nemzetiségként, etnikumként, amit később inkább szándékosan szoktak összekeverni. Azaz a többi nemzetiség érdekében is működött az az állam, nemcsak a magyaréban, és Wesselényi is erre utalt. A nemzetiségek többsége akkor még nem tudott államot fenntartani. Bizonyára Wesselényi is módosította volna álláspontját, ha azt megérhette volna, amikor már tudták, de éppen reformtörekvései miatt kellett a Habsburg ármány alatt szenvednie. És főbenjáró bűn nem figyelembe venni, hogy amikor ő fellépett, akkor még a latin volt a hivatalos államnyelv, tehát az ő törekvése azt magyarrá tenni, s ez ebben a megvilágításban nem teljesen azt jelenti, mint amit ma értenek rajta.

Mindenesetre az idézett hozzászóló, Aszalós Sándor már Wesselényi könyvének címét sem helyesen írja, mert kihagyja belőle a magyar nemzetiséget. Azaz már ezzel megbicsaklik Wesselényi gondolatainak felidézése, mert így nem láthatjuk Aszalósnál, hogy Wesselényi báró egyaránt „a magyar és szláv nemzetiség” ügyében” intézi Szózatát. Iménti gondolatmenetünket igazolja, ha az egész vonatkozó fejezetet felidézzük tőle. A fejezcím: „A’ veszély, melly különösen honunkat fenyegeti. – Honunk’ teendői. Földészeti helyzetünk’ fenyegető volta. – Polgári ’s nemzeti szétdaraboltságunk. – Különböző nemzetek’ ’s jelesen a’ szlávok’ követelése. – E’ követelések’ fontolása.” A fejezet tartalma: „Teendők: 1. A’ szlávok’ méltányos követeléseinek teljesítése. 2. A’ szlávoknak méltó bizodalomrai okadás. 3. A’ magyar nemzetiségnek öregbítése ’s terjesztése. a. Értelmi míveltségnek jogszerzés és bírás czimjévé tétele. Nevelés. Népiszolák. Kisdedóvó intézetek, mint a’ magyar nyelv’ terjesztésének legjobb módja. b. Alkotmányos és nemzeti érdekünkhöz mentő többeknek csatlása. Városokról. Föld’ népéről. Házi-adóról. 4. Mit kellene törvényhozásnak általában, ’s mit a’ legközelebbinek tenni? 5. Honosink ’s főként köztünk magyarok közti egyesség, 6. A’ magyar nemzetnek kormányáhozi csatlakozása.”⁷⁹⁸

Reformkorunk végén Wesselényi veszélyeket lát ránk nézve, és ennek elhárítására hív fel és adja meg annak elveit, ragadja meg teendőit és keresi hozzá a saját erőt. A „slavismus” szerrinte leginkább Magyarországot fenyegeti, mert a honban a magyarok inkább az alföldi termékeny, de kevésbé védhető részén, a környező hegyes részen pedig többnyire szlávok és kisebb részt oláhok élnek, ahonnet támadhatnak, ahová visszahúzódva védekezhetnek, ha utóbbiak támadóvá válnának. Amire önerőből képtelenek lennének, de külső szövetségben igen. „Ezen széleknek, már hajdan időben a’ török ellen majd mindig fegyverben kellett lenniök. Később az austriai ház’ uralkodása alatt, csakugyan törökelleni védül, e’ határszél jól rendezett fenálló katonasággá alakítottatott.” Egyúttal Habsburg részről „a’ folyvást ellenségesnek tekintett magyarság ellen is biztosan használandó fegyveres erőt láttak azon határszéli sergekben. Ez volt oka, miért azok nemcsak sohasem magyarosítottak – habár magyar határszéli őrsergeknek nevezetnek is, sőt magyarok iránti idegenkedésük ’s gyűlölségök is tápláltatott. A’ Magyarhon iránti vonzalom – mellynek pedig ők is fiai – annyira nem ébresztetett – hogy ne mondjam elfojtatott – közöttök, minden polgári szellem úgy eltávolítatott tőlök, miszerint, ha sikerült volna velök feledtetni, hogy szlávok, magukat németeknek tekintének.”⁷⁹⁹

A dolog annyiban visszaütt az Ausztriai Háza, hogy ezt az ütőképes határszéli haderőt éppen az oroszok és szlávok ellen nem használhatja, az oroszok viszont számíthatnak rá, mint velük rokonszenvezőkre. Így nálunk folytatódott a korábbról ismert nemzeti egység hiánya, amit Wesselényi igen pontos nemzeti, rendi, társadalmi és vallási adatokkal bemutat. Amint azt is, hogy az oláhok göröghitük miatt szintén az oroszokhoz húznak, az unitus tömegek nem ismerik a pápát, hanem az orosz cárt tekintik vallási vezetőjüknek, különösen mivel hitükért korábban üldözést szenvedtek az erőszakos, illetve gyorstalpaló áttérítés során, midőn a vallási sérelmek nemzetivé alakultak. Ennek gyakorlatáról reméli, hogy most már csak a múlt emléke

⁷⁹⁸ B. Wesselényi (1843), 247-248.

⁷⁹⁹ B. Wesselényi (1843), 251-252.

lesz. Az ő hozzáállását mutatja e korábbi időkről: „Ennyi ok munkált, ’s ennyi követtetett el arra, hogy oláh népességünk tőlünk elidegenüljön, ’s távol tartassák. Ellenben sem nemzetileg velünk egyesítésökre, vagy is, magyarításukra; sem hozzánk édesítésökre, ’s polgári érdekeinkhez csatlásukra semmi sem tétetett. Népiskolák ’s népnevelés által lehetett ’s kellett volna leginkább, az oláh népességet magyarítani. Törvényhatóságok semmit, ’s egyesek is olly kevesen tettek ez ügyben valamit, mi, mint csepp víztömegben, nem is számítható. Csak most utóbbi időben szólította fel a’ kormány Erdély’ törvényhatóságait, a’ népnevelés’ előmozdítására, ’s nevezetesen annak az oláhokra, még pedig nyelvünk’ érdekébeni kiterjesztésére.”⁸⁰⁰ És ez tehát az oláhok műveltségének emelése, mintegy az államéletbe bekapcsolása érdekében történő „magyarítás” és magyar nyelv köztük való ismertségének növelése. Mert püspökük a kizárólagos oláh oktatásra tett alapítványt, és az erdélyi és határszéli ezredeken csak német nyelven folyik az oktatás. Így pedig egymást nem megismerve nemhogy közeledhetne a magyar és oláh nemzetiség, hanem az oláhok magyar-gyűlölete mellé jön a németeké is. Amiből nem sok jó származhat a jövőre, mert a polgárilag elmaradottabb Moldva és Havasalföld erős nemzeti érzést közvetít az oláhok felé. A két fejedelemséget ugyanis a török birodalom nem korlátozza nemzeti létében a nagy vallási különbség miatt, az oroszoktól kapott polgári alkotmány pedig megadja nekik a Moldva korábbi részeivel (Besszarábia, Bukovina) való egyesülésre a jogot. És már Erdélyre is így tekintenek, bár erre hasonló történeti jogosultságuk nincs, de e követelések „épen olly természetűek, mellyek mind inkább öregülő vágyok’ gerjesztésére, ’s lelkesedés’ szülésére legalkalmasabbak”.⁸⁰¹

Wesselényi tehát világosan látta a valóságos veszélyt az ország széleinek és Erdélynek az elvesztésére, aminek fényében és aminek elhárítására tette meg javaslatait. Úgy, hogy figyelembe vette a korábbi Habsburg-beavatkozás miatti elnyomó gyakorlat elmélyült mérges hatását is. Ami miatt a magyar reformfolyamat sem tudott aztán ott kiteljesedni, s a helyes út folytatásához az 1848-as forradalom vesz majd irányt, és mint ismert, nem elérve a Wesselényi által kitűzött célt. Látnoki módon írta: „Ha külső viszonyok zavarandják meg a’ békét, ’s Austria akár egyedül akár más szövetségben lesz kénytelen az orosz ellen fellépni; vagy ha az által fog megtámadtatni, mielőtt a’ had’ véres koczkái vetve lennének, ’s a’ győzelem erre vagy amarra eldőlné: honunk lenne leginkább ezen ellenség’ megtámadásának kitéve; ez azon beütéseinek, mellyek a’ hozzá szító ’s ragaszkodó szlávok’ tömegei által segítve ’s pártolva, olly sikeresek, ’s reánk nézve olly veszélyteljesek lehetnének. – Erdekébeni támadást eszközölven – belháború, néplázadás és pór nép’ dühöngése áraszthatná e’ honra mind azt, mi ezekből szörny és nyomor származni szokott. – E’ tekintetben helyzetünk olly kétes; miszerint nem felette nagyított egy valakinek azon állítása, hogy ha ő muszka kormány lenne, néhány orosz és oláh papot, népszónokot, jócska mennyiség pénzt, ’s néhány teher orosz, tót, horvát és oláh proclamatiót küldvén az országba; egy orosz ágyú’ ’s bajonette’ segítségével nélkül, csak a’ mondott hadi készület- ’s szerekkel, meg tudná az országot hódítani, ’s a’ magyarokat mind agyon veretni.”⁸⁰²

Wesselényi e helyzetért a megfelelő felelősséget sem elhárítva, de a magyar és a szláv (és oláh) nemzetiség különbségeit és külső (ausztriai, orosz) bujtogatását is beszámítva írja a helyzetjelentést: „Nem eszközöltetvén sem a’ szlávoknak nemzetiségükkeli ugyanazonosítása sem abbai beleolvasztása – mi csak a’ civilisatio’ ’s értelmi fejlődés’ lehető magas fokra emelésével szerzendő túlsúlyunk ’s felsőségünk által történhetett volna ’s nem eszközölthetvén a szlávok’ nagy részének polgári kötelékek- ’s jogbírása-szülte közérdekek általi hozzánk kapcsolása; elkülönözve ’s elválván álltak ők tőlünk mindig. E’ különállás’ még idegenebbé ’s ellenségesebbé tételére nagy hatással volt azon gőg ’s megvetés, mellyet magyarok szlávok iránt – fájdalom! – nem ritkán ’s nem kis mértékben viseltettek. Azért igen természetes, hogy őket a’ már annyiszor említett körülmények’ egymásra ható működése, ’s a’ szláv propagandák törekvései –

⁸⁰⁰ B. Wesselényi (1843), 89.

⁸⁰¹ B. Wesselényi (1843), 94.

⁸⁰² B. Wesselényi (1843), 258-259.

nagyára⁸⁰³ nyilvános ellenségeinkké tették. A' szláv köznép csak az anyag – de nagy és tömött, – melyet a' mozgalmak' avatottjai céljaikra biztoson 's teljesen használhatnak. – Ezen avatottaknak vágyaikat, 's törekvésük' célját kell közelebbről kivilágítanunk, – azon vágyokat 's azon célzatot, melly általok ezer meg ezer kebelbe oltva dúsan sarjadzik. Állításuk szerint honunk örökjük, 's őket illeti; mi bitorlók vagyunk. Hitök szerint ők a' nagy szláv törzsöknek ahoz nőtt ágai; 's így honunkbeli számos népességük az azonkívüli roppant szláv népesség' kiegészítő része. Ennélfogva botrányosnak 's meg nem állhatónak állítják, hogy ama hatalmas nagy test' egyik hozzá tartozó tagja, egy más – állításuk szerint – idegen, bevándorlott népnek jog ellen szerzett hatalma 's felsősége alatt legyen. Ezek a' forradalom' után, 's a' mostani álladalmok' romjain alkotandó nagy szláv szövetséges statusok, monarchiák vagy köztársaságok felőli – már többször említett – ábrándjukban: Magyarországot Szlávországgá, 's abban a' szláv nemzetiséget czélozzák uralkodóvá tenni. Mások közöttük kegyelmesebbek irántunk. Horvát- 's Tótországot⁸⁰⁴ az egyik, az – úgy nevezett tót⁸⁰⁵ vármegyékét pedig egy más alkotandó szláv álladalom' kiegészítő részévé szánván; minket magyarokat honunk' közepén azon részre szorítva, mellyet tisztán magyarok laknak, egy kis tartományocskává szigorodva – megengednének létezni, vagyis tengődni. Illy követelés emeltetik ellenünk. Mi kisebb mintában, belszenvedéseink' 's kór-állapotunk' egyik fő okakint létezett, 's létezik mind e' maiglan: t. i.⁸⁰⁶ a' sokak által annyira pártolt ősiség készül nagyobb modorban – talán büntetésül – létünket dönteni sírba. – A' szláv követelők mellett, túl az oláhok akarnak pörbe idézni, 's örökösödési jognál fogva Erdélyt 's Magyarhon' oláh-lakta részeit venni el tőlünk.”⁸⁰⁷

Wesselényi teljes joggal a világrendre, a világbékére hivatkozik e „légből kapott” követelésekkel szemben, a kortárs nemzetközi jogi állapotokra hivatkozva: „A' világ' békéje, 's népek' 's birodalmak' biztos létezhetése szükségessé teszi – a' nemzetek' birtoki kérdését homály' 's zavar' korára vissza nem vinni. – Az országok- 's birodalmaknak századok, jogszerű működések 's elismert polgári élet által szentesített jelenjét sértetlennek kell minden józanul gondolkodónak tartani. Ezt csak szédelgő theoriák vagy forradalmak' emberei tagadhatják. – Mikint⁸⁰⁸ állana a' világ' majd minden országainak jogbeli biztossága, ha az ország' alapítóinak – nagyára hódítóinak vizsgálva jogait; abból következtetve lehetne vagy kellene a' mostani birtok' további bírhatását engedni, vagy megtagadni. Hol az ország, mellynek valaha szerzeményi eszköze ne a' fegyver lett volna? mellyik az, mellyet nem egykori hódító bírta; vagy a' ki bírja, ne egykori hódítótól szerzetté volna? Teljesen fel kellene fordulni minden fenállónak, ha illy örökségi jogkövetelésekkel vissza szabadna menni azon időkre, mellyeket egészen tisztán ismerni is bajos; 's mellyeknek zűréből új létre alakult Európa. Ezen ábrándos követelésekre felelni szükségfeletti; de mégis a' követelők' állításaira egy két szót. Emberi 's nemzeti jogok – mondják ők – elavulhatlanok; minek eredete helytelen, annak folyta sem lehet helyes, 's idő' multával sem válhatik azzá. – Emberek' 's nemzetek' jogai, igaz, hogy elidegeníthetlenek: de csak a' személyhez kötött jogok ilyenek, nem pedig a' birtokhoz kötöttek; mert az embernek jog- 's kötelességek által feltételezett személyessége, míg ember létezik, ugyanaz marad; de a' birtok ingatag. – Embert azon Isten-adott jogából: hogy mások jogai' sértése nélkül magát táplálja, testi 's lelki tehetségeit használja 's mivelje, 's a' t.⁸⁰⁹ kisajátítani biztonnyal nem lehet; – de birtokhoz kötött jogait vesztheti emberilété' megsemmisítése vagy lealacsonyítása nélkül is;

⁸⁰³ Azaz: többnyire.

⁸⁰⁴ Ez itt Sclavóniát jelenti.

⁸⁰⁵ Ez pedig a felvidéki tótokat jelenti.

⁸⁰⁶ Azaz: tudniillik.

⁸⁰⁷ B. Wesselényi (1843), 259-261.

⁸⁰⁸ Azaz: miként.

⁸⁰⁹ Azaz: többi.

– 's ezért lehet birtoki jogra nézve elavulás, 's kell is ennek az ember- sőt nemzeteknek is anynyira időhöz kötött, 's attól feltételezett minőségét felvéve – lenni.”⁸¹⁰

Wesselényi elrettentésül még az oláh pórnép ismételt lázadásának rémét is felemlíti, mielőtt megteszi javaslatát: „Mivel paraszt-lázadás' borzasztó kitörésekor a' »le az úrral!« lenne a' véres jelszó; az urak pedig magyarok, 's az »úr« név a' magyarral egyet-jelentőnek vétetvén – azon nem-parasztokhoz is, kik az úrbán a' magyart gyűlölik, el hatna a' felidéző szó, 's így hihetőleg kezét fogna tót és oláh nemességünk' nagy része is az urak vagyis a' magyarok ellen dühöngőkkel; kikhez másfelől magyar parasztjaink, hasonlólag nyomott állapotokért, mint sors- 's cél-rokonaikhoz csatlakoznának. Vagyis ellenünk lenne minden: ki nem magyar 's nem úr.”⁸¹¹ És megoldásként, ami szerint mind a magyaroknak mind a nem magyaroknak jó lenne, a következőkre gondol. „Lássuk már: mikint lehet nekünk magunkat sikerrel védeni, mikint a' veszélyt magunktól eltávolítani, és lássuk: mikint tűzhetnek ki a' szlávok is hasznos sikert nyújtó biztos célú maguknak, 's azt mi módon érhetik el, csábítás és hiú ábránd-szülte tév irány helyett; mit csak káros csalódás' keserű érzetével 's szomorú tapasztalással fogna fizetni. Valamint sorsunk nagy részben európai eseményektől függ; úgy véd 's mentő eszközeinknek is amazokéival összeköttetésben kell lenniük, 's azokkal együtt munkálniok. Legerősebb, legszentebb pajzsunk igaz ügyünk lévén – mindenben mit teszünk, igazság 's helyesség legyen fő zsinórmértékünk. A' szlávokra nézve is, ne csak semmit se tegyünk, mi nem helyes; sőt a' mi helyes mindent tegyünk meg. Azért teendőink' legelsőbbike: szláv polgár társainknak követeléseik közül azt mi helyes méltányolni 's teljesíteni. Ha a' honunkbeli szlávok' követeléseit, egyfelől a' helyesség, másfelől a' helyes úton kivihetőség' mértéke alá akarjuk vonni: legelőbb is meg kell különböztetnünk a' horvát- és tótországi szlávokat, – és az ország-szerte megyékben vegyesen lakókat. – Különböző ezeknek helyzetük; azért csak különbözők lehetnek követeléseik is, – és különböző jövőjük. Horvát- 's Tótország országul létezett 's létezik. Volt és van ennek, a' magyarhoz kapcsolt ugyan, de mégis saját törvényes nemzetisége. Ezek méltán követelhetik, keblükben 's bel-igazgatásukban az anyai nyelvük' helyettesévé tett latin', vagy akár élő anyai nyelvük' használatát; követelhetik, nem csak hogy családi 's magány életükben anyai nyelvükkel élhessenek; hanem hogy azt ápolhassák 's művelhessék is. – Ezeknek jövőjük: alkotmányos lét, külön bel- és magány-életbeli nemzetiséggel; – de csak 's egyedül a' magyar alkotmányos lét' feltétele alatt 's oltalma által – polgári élte' közös működéseit a' magyar nemzettel együtt 's egyenlő módon gyakorolván. Ennyit követelni, 's illy jövőt tűzni ki – helyes és van joguk. Többet – vagy ábránd 's helytelen túlzás, vagy közbéke 's törvényes lét elleni törekvés, avagy lázadás: 's mind a' hű polgár' mind a' hű alattvaló' kötelessége eleni.”⁸¹²

Itt tehát a magyar országgyűlésről van szó, ahol megkülönbözteti Horvát- és Tótország lakóinak helyzetét, történelmi jogosultságait, s „az ország-szerte megyékben vegyesen lakókat” e jogok szempontjából, az ilyen megkülönböztetést utóbbi nemzetiségek kis számával indokolva. Mert minthogy Erdélynek külön országgyűlése és közvetlenül a Bécsi Udvar által felügyelt Királyi Guberniuma⁸¹³ volt, az oláhság ottani helyzetére a magyarországi országgyűlés, aminek ekkor már báró Wesselényi Miklós is tagja volt, nem bírt befolyással. Más kérdés, hogy erdélyi birtokosként Wesselényi jól ismerte az ottani állapotokat és összefüggéseket. Ezért aztán a nemzetiségek arányaira, abban a magyar többségére tekintve felsorolja azokat a további érveket, amiért helyesebb, ha az „Országgyűlésen, valamint közigazgatás' 's ítélő hatalom' középponti székeinél” a nyelv a latin helyett majd a magyar lesz, mert minthogy a latint mindenkinek tanulnia kell, a magyarok sokat nyernének, hiszen nekik nem kellene a latint megtanulniuk, a szlávok pedig semmit sem vesztenének azzal, hogy a latin helyett a magyart kellene

⁸¹⁰ B. Wesselényi (1843), 261-263.

⁸¹¹ B. Wesselényi (1843), 267-268.

⁸¹² B. Wesselényi (1843), 270-272.

⁸¹³ Azaz: Kormányzósága.

megtanulniuk, sőt nyernének azzal, hogy az élő nyelvet könnyebb elsajátítani. Ezek miatt „helyességnek ’s következőleg a’ Horvát- ’s Tótország’ igazságos követelésének is teljesen megfelelő: hogy miután kebelbéli igazgatásuk, tanácskozásaik ’s egész közéletök anyai nyelvökön folyjon; – a’ közös hon’ középponti polgári élte’ működésében a’ horvát is magyar nyelven, de teljesen vegyen részt. Így, és csak így lehet a’ horvát és sclavonita – de így teljesen is lehet – alkotmányosan szabad; mert csak így lehet alkotmányos kapcsolatban Magyarországgal, melly nyelvét keblében törvényesen bírja ’s használja; ’s csak így osztozhatik annak polgári létében ’s szabadságában... Nagy ’s káros tévedés a’ nemzetiséget, mi szent ugyan, de mégis csak eszköz az emberiség’ nagy céljára, a’ szellemi ’s anyagi jólét’, tökéletesedés’, ’s ennek feltétele’ ’s fő tényezője’, t. i. az alkotmányos jogszerű szabadság’ elérésére: ezen eszközt egyedüli célul tűzni ki; felébe tenni ezt ama valódi célnak, ’s midőn választás’ kénytelensége áll elő, az eszközért a’ célzt áldozni fel; azon célzt, mi történetesen amaz eszköz, vagy legalább annak teljessége nélkül már is biratik, ’s még jobban elérhetik.”⁸¹⁴

És tehát „a’ honunkban Horvát- ’s Tótországon kívül lakó szlávokra nézve, máskint áll a’ dolog. Ezek nemzetül nem léteznek: ezek tisztán Magyarország’ népességének tagjai. Ezeknek valamint külön nemzeti joguk nincs ’s nem lehet; úgy kötelezi őket minden – Magyarhont ’s a’ magyarokat illető. – Polgári alkotmány’ élvezését, törvények’ védelmét ’s ebből folyólag jogszerű polgári szabadságot ezek is követelhetnek. Ezek, mint embereknek elavulhatlan, ’s mint polgároknak tagadhatlan joguk. – E’ jogukból nemzetiségükre nézve annyi, de csak is annyi következik: miszerint anyai nyelvüket családi körben ’s a’ magány-élet’ minden viszonyaiban békén használhatják, ’s annak észműveit is élvezhetik... Polgári szoros kötelességből ’s az álladalomnak mondott jogából következik: mikint, ha törvényhozásunk elismeri azt, hogy a’ különböző ajkúság sok jót gátol, közigazgatást terhesít, zavart okoz, ’s az olly szükséges nemzeti egység’ akadály, – ’s ha ezen bajok’ kikerülésére átlátja szükségét annak, hogy egy közös nyelve legyen az egésznek, olly nyelv, mellyet mindenki értsen; – illy előismerés ’s meggyőződés mellett nem csak jogához tartozik, hanem kötelessége is törvényhozásunknak azon közös hivatalos nyelvnek — mellyé hogy a’ magyar lett ’s tétetett, természetes – minden sikeres módoni terjesztése. Van joga nem csak ennek megtanulását minden polgár’ kötelességévé tenni; sőt a’ többi különböző nyelveknek használatát is annyiban korlátozni, mennyiben azok’ divatozása ennek terjesztését, ’s így a’ nagy célzt t. i. a’ közös nyelv által eszközözendő nemzeti egységnek ’s az erők’ egyesülésének elérését gátolná.”⁸¹⁵

Wesselényi elvi alapozást ad ennek és aztán nyugat-európai példákat hoz az ott *máig* sikeresnek tartott megoldásra. Az egész állam érdekét érvényesítő törvényhozás kötelességek és korlátozások árán lehet eredményes: „Emberi ’s polgári jogok’ bírása, társadalmi ’s álladalmi’ életben kötelességekkel van egybekötve, ’s azok által feltételezve. – Ezen kötelességek határozzák ’s szabják ki a’ természeti ’s polgári jogokbani részesülést, ’s azoknak élvezése’ mértékét. – Ezen kötelességek’ elseje: alá vetni magát mind annak, mi az álladalom’ fenmaradására ’s gyarapodására szükséges; – és nem csak semmit sem tenni, – habár ahoz különben lenne is jog — mi annak ártana; hanem tettelesen segítni elő mind azt, mi annak szükséges; haszinto az áldozatba, vagy természeti jogaink’ némi megszorításába kerül is. – És az álladalomnak igenis van joga mind ezt polgáraitól megkívánni, ’s egyénekre súlyos és kedvetlen kötelességeket is szabni, ’s természeti jogaikban is némileg korlátozni’ az egésznek javáért, ’s következőleg az érdekletteknek is saját javukért.”⁸¹⁶

És a nyugati példák, melyeknél azonban Wesselényi sokkal emberségesebb megoldást lát üdvösnek: „Sokszor eszközölt már zsarnokság – természetesen hozzá illő úton ’s modorban – a’ zsarnokoknál is gyakran létező helyes’ és hasznos’ sejdítése’ nyomán, de még többször eszközölt idő ’s a’ körülmények’ ez általi szükséges alakulása olyat, mit törvényhozásnak is lett

⁸¹⁴ B. Wesselényi (1843), 274-275.

⁸¹⁵ B. Wesselényi (1843), 276, 277-278.

⁸¹⁶ B. Wesselényi (1843), 276-277.

volna joga 's kötelessége jogszerű úton tenni. Így helyenkint durva erőszak fojtotta el ugyan azon országban az egy 's uralkodóvá vált nyelven kívül a' többiek; – másutt körülmények 's anyagi és szellemi okok' összemunkálása olvasztotta a' más vagy több ajkokat egybe, 's enyészttette a' többiek. E' két módnak egyike vagy másika 's részint mindketteje által lettek Poroszország 's az északi Németföld' szláv lakói, nagyára nem csak németül beszélőkké, sőt részint valóban németekké is. Így olvadtak a' bretagne-i, auvergne-i, gascogne-i, 's a' t. nyelvek a' francziába; 's a' gaal, caledon 's irus nyelvek az angolba, – mint azon két álladalom' uralkodó 's egyedül hivatalos nyelveibe. Ezen bele-olvadást, – mi nélkül azon országok mostani fejlettségük' 's hatalmuk' fokán bizonytalannal nem állanának – eszközteni vagy siettetni 's előmozdítani, törvényhozásuknak is volt volna teljes joga; valamint hogy azt némely részben, 's főleg közvetve tette is. Hogy törvényhozásnak e' tárgyban erőszakos útra lépni nem kell, annak nem annyira az arrai jog' hiánya oka; 's hogy mennyire terjedhet kötelező rendelete, annak nem annyira jogának szűk köre szab határt; hanem inkább az tiltja az erőszakot, 's az javallja a' kötelezésnek – mennyire lehet – kerülését: mivel erőszak célra nem, sőt inkább attól el vezet; 's lehet, 's még inkább lehet célzt érni szelíd módon, 's egyének' érzetét 's jogait kímélve, mit tenni – mikor csak lehet – törvényhozásnak kötelessége. Valamint tehát törvényhozásunknak joga, sőt kötelessége' a' magyar nyelvet terjesztetni, 's e' végre kötelezőleg is fellépni, mennyire az tanácsos; kíméletet pedig annyira tartván szem előtt, mennyiben azt a' cél meg engedi, mivel az különben másoknak terhelésévé 's az egésznek károssá válnék; – úgy a' köztünk lakó szlávoknak is kötelességök az egésznek, 's következőleg önmaguknak is hasznára: a' magyar nyelv' terjedését nem csak nem gátolni, sőt előmozdítani. Ezekből folyólag polgári kötelesség szlávjaink' részéről: anyai nyelvükkel élésköbéli természetes joguknak azon korlátok közé szorítása, mellyet a' közjó szab ki. Vagyis más szavakkal: csak annyira élni anyanyelvükkel, 's csak annyira ápolni azt, hogy az által a' magyar nyelv' terjesztése 's mindenki általi megtanulása, – mi a' mindenek előtt szükséges nemzeti egység' nagy célja' elérésére mulhatlan – ne gátoltassék. Ez zsinórmértéke a' Horvát- 's Tótországon kívüli szlávok 's úgy más idegen ajkúak helyes kívánatinak, 's azon követelésnek, mellyel a' törvényhozás' 's a' magyar nemzet' okosság-parancsolta 's – hála az égnek – lehető 's alkalmazható gyengédsége 's kímélete előtt felléphetnek. Túl és felül ezen minden törekvés és követelés vagy lázas agy' vagy vétkes vágy' szüleménye. – Hogy nyelveket e' honra erőltetve, azt tegyék közigazgatás', közgyűlések', törvényhozás' és törvény' nyelvév: azt kétségkívül békés 's törvényes úton elérni magok sem képzelhetvén csak Magyarhon' fegyveres meghódításától, 's a' magyar nemzet' rabigába vetésétől reménylhetnék. Hogy külön független nemzetül – önállású nemzetet 's országot képezzenek: ez is egyedül ugyanazon módon történhetnék; vagy pedig Magyarhontól elszakadva, a mostani uralkodást 's álladalmi viszonyokat felforgatva; mi megint vagy az orosz hatalommal, mint külső ellenséggel, vagy a' szláv forradalommal, mint dúló árrali szövetkezésnek lehetne bűn-koholta 's vérrel pecsételt eredménye. Illy célzat 's irány, ha létezik is elvetemedett keblekben; de szláv polgártársaink' nagy többsége attól bizonytalannal idegen. És annyival inkább idegen, mivel kit mámor nem vakít, átlátja; miszerint ha mint ember, keresztyén 's polgár nem borzadna is szükségesképen vissza zsarnokság' vagy forradalom' véroltarán ezer meg ezereket legyilkolva áldozni, 's rendet és békét és vagyont dúlni fel; de okosság parancsolja alig hihető reményért mindent nem kockáztatni; 's a' tűrhető 's még javítható jelent oda nem vetni olly bizonytalan jövőért, melly leghihetőbben északi zsarnokság alatti nyomorú helyzet lenne. Ész elleni vétség nélkül tehát mind Horvát- 's Tótországra mind honunk' több szlávjaira nézve, csak a' fentebbi követelésekről lehetvén szó – ezen követelések' megadása, 's azok iránti biztosítás az, mit tennünk mindenek előtt kell.”⁸¹⁷

Mindezzel persze Wesselényi az erdélyi országgyűlésnek is üzent, külön hangsúlyozva, hogy „szó és írat és tett által minden úton és minden alkalommal nyilván kell kifejeznünk 's

⁸¹⁷ B. Wesselényi (1843), 278-281.

bizonyítanunk; 's minden szláv polgártársainkat igyekeznünk kell meggyőzni következőkről: hogy mi a' szlávokat sem nem gyűlöljük sem meg nem vetjük, sőt rokon érzettel óhajtjuk őket mint testvéreinket ölelni; – hogy nyelvüktől megfosztani épen nem szándékunk; – hogy továbbá alkotmányos nemzeti lét' üdvé Horvát- 's Tótországra biztosan egyedül Magyarhonnali szoros kapcsolata' 's annak alkotmánya' malasztjának következtében létezhetik; – a' többi honunkbeli szlávokra nézve pedig csak velünki lassankinti összeolvadásban van üdv, 's minden jónak és nagyinak biztos reménye: – és hogy ezeken kívül ellenben mind azokra mind ezekre nézve, a' belviszállkodás' sorvasztó bajain 's marczona szenvedésén kívül, a' vérjáték' veszélyteljes bizonytalansága mellett a' mostaninál bizannyal rosszabb, t. i. alkotmánytalan szolgaság' jövendője vár. – Mind ezeknek szó-, irat- és tettbeni nyilvánítása lelkünk 's szívünk mélyéből jöhetvén, 's onnan kelletvén jönnie, 's szívhez és észhez lévén irányozva: bizton lehet reményleni, hogy az oda hat, 's a' lázadt indulatok' lecsillapítása 's a' bizodalom' megnyerése lassankint sikerülni fog.”⁸¹⁸ És „Erdélyre is értvén a' mondtak közül azokat, mik ott létesíthetők; az ottani oláhokat illetőleg még egy rövid szót. Ezen tömegnek helyzetét, mind anyagilag mind szellemileg javítani olly sürgető szükség, minek mulasztását emberi 's erkölcsi érzet szintűgy tiltja, mint eszély 's polgári kötelesség. – Ha e' nép' sorsa javuland, ha állása jogszerű 's biztos leend, szűnni fog a' magyar nemzet 's nemesek iránti viszás érzete 's gyűlölsége. Nevelés, és ez úton a' magyar nyelvnek nem kevesebbé, mint értelmességnek köztüki terjesztése által őket jogok' bírására képesekké 's érdemesekké tévén, 's utóbb jogokban részesítvén is, ellenfelekből frigyesekké⁸¹⁹ válandanak. Hogy így ezek velünk egybeolvadhatnak, azt nyilván bizonyítja az Erdélyben feles számban létező oláh nemesség, melyre nézve az egybeolvasztás' létesítésének két kelléke, t. i. jogokbani részesítés, 's nyelv tudásairai juttatás közül csak az első alkalmaztatott; 's mégis annyira tekinti magát velünk egynek, hogy – ha nevelés által a' nyelv' tudása reájok általánosan ki lenne terjesztve, bizannyal teljes lenne velünki összeforrottsága. Az oláhokra nézve még nagy figyelmet érdemlő, miszerint 200,000-nél több lakja közülök a' százszokkal együtt az erdélyi szabad királyi földet. Ezeket illetőleg nem kell semmi áldozat, semmi új intézkedés, csak törvényes pártolás. Ezeket felszabadítván azon törvényelleni nyomás alól, melly most a' százszok' részéről reájok nehezedett, nemzetiségünk' részére meg lesznek nyerve.”⁸²⁰ Azaz Wesselényi úgy tudja, hogy a Bécsi Udvar a százszok segítségével nyomja el az erdélyi románságot. És mint láttuk, további nagyhatalmi közrejátszást is figyelembe vesz.

Ez a helyzetmegítélés azonban Trianon után már nem annyira jellemző, hanem az önostorozás jön divatba, és tart máig. Wesselényi is inkább bűnbakként tekintett, mint előremutató javaslattevőként. Szekfü Gyula például úgy gondolta, hogy Wesselényi szerint „a magyar műveltségnek és a magyar liberalizmusnak lesz feladata a szabadság és művelődés közlése által, a monarchia szláv népeivel, a monarchiában élést megkedveltetni; a magyar műveltség és szabadság emelése tehát a monarchiának létérdeke, annak terjesztéséért mindent meg kell tennie. Látható tehát, hogy Wesselényi a liberális műveltségnek olyan erőt tulajdonít, mely faji különbségeken, nemzetiségi válaszfalakon is áthatol, s az alacsonyabb műveltségű idegen népfajt, mellyel liberális műveltséget és szabadságot közöl állandólag s ami a fő béke műveivel, erőszak nélkül hozzácsatolja a magasabb kultúrához.”⁸²¹ A Szekfüre hivatkozó Szentkúti Kornél ehhez hozzáteszi: „Holott a liberalizmus szabadságai a nemzetiségekben a külön államiság vágyát ébresztették fel.”⁸²² De hangsúlyozzuk: fel kellett azt ébreszteni, és volt mivel: a magyaroktól kapott szabadságokkal. Wesselényinek és magyar kartársainak az érdeme, hogy azok a szabadságok elérték a nemzetiségeket. Nem a magyar reformkoron múltott, hogy nem a Wesselényi

⁸¹⁸ B. Wesselényi (1843), 282-283.

⁸¹⁹ Azaz: szövetségessékké.

⁸²⁰ B. Wesselényi (1843), 340-341.

⁸²¹ Szekfü (1934), 113.

⁸²² Szentkúti (1937), 90.

által kijelölt úton haladt végül a Kárpát-medencei történelem, és az ő vészterhes figyelmeztető Szózata „látnoki szemmel jósolta meg ... szerencsétlen trianoni szétदारaboltságunkat”.⁸²³

Aszalós Sándor is Wesselényi jóslata beteljesülését látja Trianonban, akinek munkáját kiválónak mondja. Visszatérve Aszalós írásához, ő 1848-49-es magyar forradalom és szabadságharccal nem foglalkozik, hanem az 1867-es kiegyezéstől tekinti át a fejleményeket, azaz a Trianonhoz vezető „szükségszerű” utat. Ezzel azonban kihagyja a ’48-as nemzetiségi kérdés, illetve az Erdéllyel való unió nagy jelentőségű ügyeit. Ezek kritizálendő intézkedéseit és tragikus eseményeit már érintettük. Illetve mindazt, ami ahhoz vezetett, hogy a csehek kimaradtak a kiegyezésből, aminek igen káros következményű hatását Aszalós felemlíti. S hogy „a kiegyezés csak a Habsburg uralkodóház és a magyar arisztokrácia között történt meg, mert elmaradt a nemzetiségekkel, és a társadalom többi rétegével való kiegyezés.”⁸²⁴ Az általa is taglalt olasz, szerb és román csatlósítást és a Monarchiából való kiválási törekvéseket szintén tárgyaltuk.⁸²⁵ És szintén láttuk Takács Józsefnél ennek a kiegyezésnek az ellentmondásosságát.

Aszalós kiemeli, hogy Ausztriának – és a dualizmusban vele együtt nekünk is – akkor lett halálos ellenség Oroszország, amikor a krími háborúban Bécs magára hagyta a franciák és angolok (és olaszok) ellen. Az ekkoriban fellobbanó pánszlávizmus „egyik szellemi atyja Nyikolaj Danyilevszkij, már a Magyar Királyságot olyan ’politikai varangyként’ jellemezte, amely ’Oroszország csapásai alatt meg fog semmisülni, a magyarság pedig fel fog oldódni a szláv tengerben’ (Oroszország és Európa – 1869). Danyilevszkij elgondolásai között már ekkor szerepelt egy szerb-horvát-szlovén állam, egy cseh-szlovák-morva királyság, Nagy-Bulgária, Nagy-Románia. Kárpátalja pedig szerinte egyértelműen ’ösi orosz föld’. Az ily módon a Habsburg és az Oszmán Birodalom területén létrejövő, többnyire szláv államok tehát függetlenek maradtak volna. Csupán föderációt alkotnak, amelynek központja Konstantinápoly, ’igazi’ néven: ’Cárgrád’. Ennek az államszövetségnek a segítségével Oroszország Európa fölött hegemóniához jut, s így az Amerikai Egyesült Államokkal meg fogja tudni teremteni a harmonikus világegyensúlyt!”⁸²⁶ S bár a krími háborúban (1853-56) igen megverték, Oroszország az 1877-78-as orosz-török háborúban már megsemmisítő vereséget mért a törökökre és a San Stefano-i békében csak orosz érdekeket érvényesítettek, Oroszország stratégiai előnybe került a Balkánon. Ezt a többi nagyhatalom nem fogadta el, és a korábbi békét az Andrássy Gyula által szervezett berlini kongresszus módosította Oroszország kárára, aki ezért kilépett a Szent Szövetségből és Franciaországgal egyezkedett, valamint felerősítette a pánszláv propagandát az Osztrák–Magyar Monarchiában, melynek politikai megingatását támogatta. Aszalós úgy fogalmaz, hogy „az első világháború tulajdonképpen 1878-ban kezdődött. A ’Berlini konferencia’ után 1879-ben Németország és a Monarchia oroszellenes éllel köt szövetséget, mely ’kettős szövetség’ elnevezéssel került be a történelembe, majd Olaszországgal kiegészülve ’hármasszövetség’ alakult. Megkezdődött a nagyhatalmak tömbbe való szövetkezése és a magyarányú fegyverkezés.” De „a külpolitikai helyzet mellett a magyar nemzetiségi politika is előrevetítette a Monarchia felbomlását, mert a magyar belpolitika a nemzetiségekkel szemben nem volt sem helyes, sem előnyös. A világháború már csak a végső stáció volt a Monarchia megszűnésében, de a birodalom felbomlása és Magyarország határainak megváltozása a világháború nélkül is bekövetkezett volna.” Azaz „a történelmi Magyarország abban a formájában nem maradhatott fenn, és a területen lakó nemzetiségek már nem akartak együtt élni.”⁸²⁷

Ebbe a megmásíthatatlan sorsba nem tud beletörődni, ezt nem tudja Aszalós szerint feldolgozni azóta se a magyarság. Amit csak tetéz az első világháborút követő békekötés kegyetlen-

⁸²³ Uo.

⁸²⁴ Aszalós (2018).

⁸²⁵ V. ö. Tefner (2006).

⁸²⁶ Aszalós (2018).

⁸²⁷ Uo.

sége, amikor az etnikai szempontok helyett stratégiai és gazdaságiak érvényesültek a határhúzásnál Franciaország biztonságának alárendelve mindent és kielégítve a cseh, a szerb és román kívánságlistát, – egyúttal elhintve a második világégés magvát, főként azonban az új országokba szakadt magyarok elnyomását sugallva. A történetek feldolgozhatatlan mivolta pedig onnan származik, hogy a mai magyar népi egységben nem tudunk azonosulni a felelősökkel, legyenek azok a Trianon előtti magyar arisztokrácia tagjai, vagy a nagyhatalmi, főleg francia érdekek minket legázoló keresztülvivői. És nem tudjuk elfogadni a román oldal, a kisantant Trianon utáni túlkapásait, a korábbi sérelmeik miatti embertelenségeket velünk szemben. Úgy érezzük tehát, hogy nem lehetett hiteles az a sérelem, amit így toroltak meg. És láttuk, hogy erdélyi román oldalról a jogkövetelés még a Monarchiában maradás szándékával indult.

Kós Károly beszámolója viszont – éppen arra utazván, látta – az erdélyi románság kulturális egyesülete (ASTRA) félszázados 1911-es jubileumi balázsfalvi közgyűléséről, mint román kultúr-ünnepről, már a keleti szomszédra tekintetést is mondja, de azt az emberi felelősségtudatot is, amit a Magyar Királyságban élés táplált a románság vezetőibe. A mintegy hatezres tömeg azon a Küküllő menti Szabadságmezőn (Cîmpul Libertății) gyűlt össze, „ahol az 1848-ban megtartott román nemzeti gyűlés az uniót elutasította és a román nép negyedik nemzetként való elismertetését követelte. Ez a térség volt most a román kultúregyesület jubiláris közgyűlésének színhelye, melyen ott táborozott az erdélyi románság teljessége: papjaival, tanítóival, iparosaival, kereskedőivel, ügyvédekkel, orvosokkal, politikusaival együtt Erdély minden szegletéből odasereglett földműves és pásztor falusi parasztságának és városi kisembereinek több ezres tömege. Ennek a népgyűlésnek adtak számot az ASTRA vezetői a maguk sáfárkodásáról, és ennek a népnek mutatták meg az utat, amelyen a jövőben haladniuk javasolják. És ez a nép hagyta jóvá azt az utat, amelyen vezetői őket vezetni elhivatottak.”⁸²⁸

Kós összehasonlítja ezzel a magyar arisztokráciát, elmarasztalóan, mert, mint írja, „még ebben az esztendőben Kolozsvárott az EMKE (Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület) tartotta ugyancsak ünnepi-jubiláris közgyűlését. Azon a napon Kolozsvárt voltam ugyan, de ezen a gyűlésen nem vehettem részt. Mert az egy zártkörű társaság gyűlése volt: azoké a főpapoké, nagypolgároké, mágnásoké (díszvendége a gyűlésnek Apponyi Albert gróf volt), akik az öreg Redut termében rendezett gyűlésre hivatalos meghívólevelet kaptak. Az erdélyi magyar nép: a dolgozó paraszt és városi kisember nem volt oda hivatalos; nem is tudott róla. S a gyűlés az úri társaság bankettjével zárult a New York szálloda különtermében.”⁸²⁹ De nemcsak a románok egységét, erejét emlegeti Kós, hanem hiányolja a magyarokét, aprehendál a magyar érdek, az erdélyiek elhanyagolása miatt: Balázsfalvára „ez a sok különböző ember mind lelkesedésből, saját jószántából jött oda, nem inni, nem mulatni, csak lelkesedni, csak tanulni, vezéreit meghallgatni, hogy szavukat szívébe vésve, újabb tíz esztendőre való munkakedvet, nemzeti gondolatot vihessen haza az otthon maradtaknak. Ezt mi magyarok nem tudjuk utánuk csinálni!!! Mi erdélyiek már fáradtak vagyunk; a magyarországi közvéleményt pedig most nem érdekli a magyarság sorsa. De fontos az ott mostan, hogy piszkálódásból élő újság terjesztheti-e szabadon a mocskot a magyar nép között a sajtószabadság szentségének védelme alatt vagy sem.”⁸³⁰

Kós Károly aztán valóságos vádiratot fogalmaz a magyar vezetés ellen, míg a románokét egyenesen példának állítja: „Láttuk azt, hogy az odasereglett nép milyen áhítattal szívta magába vezérei tanítását, milyen lelkesedéssel hallgatta a sokszor unalmas beszédek, hogy meg volt elégedve mindennel, amit kapott, nem kritizált semmit, de fizette örömmel filléreit az Astrának. És nem volt ott rendetlenség, nem volt ott szó politikáról, nem volt ott izgatás; száraz számadatokat hallottunk, száraz tényeket soroltak elő a szónokok nyugodtan, majdnem unalmasan. És az volt a benyomásunk, hogy ez volt az utóbbi esztendők egyik legnagyobb politikai eseménye, ez volt a legveszedelmesebb nemzetiségi politikai izgatás.” Nemrég valaki azt jövendölte, hogy

⁸²⁸ Kuszálik (2003).

⁸²⁹ Uo.

⁸³⁰ Uo.

„mihelyst az erdélyi oláhság kultúráilag, vagyoniilag és társadalmilag konszolidálódik, abban a pillanatban kérdéssé válik a magyar Erdély léte. Ma, az Astra gyűlése után tudhatjuk, ... hogy a vagyoniilag, társadalmilag, sőt kultúráilag is szervezett oláh társadalom Erdélyben készen van. Ez a társadalom tisztában van erejével, céljaival, ez a társadalom fegyelmezett, fanatikus és idealista. Ez a társadalom: nemzet... Ez az oláh társadalom annyira természetes ellenségünk, hogy ezt sem szép szóval, sem erőszakkal a magunk részére nyerni nem tudhatjuk. Amit állam és társadalom erre a célra áldoz, az teljesen haszontalan munka és erőpocsékolás. Az erdélyi oláh a maga jószántából magyar nem lesz soha. A magyar nyelv megtanulására sincsen szüksége – hiszen nekünk, erdélyi magyaroknak sokkal inkább szükségünk van az oláh nyelv tudására. Inkább francia és német nyelvekre tanítják gyermekeiket. De a magyar állameszme részére sem hódíthatjuk meg az oláhságunkat többé, amióta tőszomszédunk a szabad, nemzeti és hatalmasan fejlődő Románia. Mai helyzetünk az, hogy a zárt sorokban, egységes vezetés alatt és öntudatosan előrenyomuló oláhsággal szemben az erdélyi elszegényedett, fáradt és reményvesztett magyar társadalom lépésről-lépésre, lassan, de folytonosan kénytelen visszavonulni minden téren. Sorsunkat előre látjuk, és csodára nem számíthatunk. Mi magunk gyöngék vagyunk, és segítségünkre nem jön sem a nagymagyarországi társadalom, sem az államhatalom”, melynek „kötelessége volna minket legalább segíteni, ha már nem vállalja a teljes védelmet. Kötelessége volna minden eszközt, minden fegyvert a mi részünkre szolgáltatni és oláhjainktól minden eszközt és minden fegyvert elvenni, mellyel nekünk árthat... E helyett évekig tartó válságokba visszük országunkat a problematikus egyenlő, általános, titkos választójogért való küzdelemmel és a nemzeti hadseregért való harccal (ez utóbbi – elismerem – nagy dolog, de bajosabb megcsinálni, mint egy új nemzetiségi törvényt). De nemzetiségeink kultúráját milliókkal segíti a magyar állam – méltányosság címén... Majdnem minden évben tartunk Erdélyben székely-kongresszust; melynek eredménye mindenkor egy-egy memorandum – de sikere egyiknek sem volt. Azt hiszem, már meg is unták a minisztériumok az erdélyi magyarok ügyeit – el is olvasni... A székelyek segítségére miniszterileg Sepsiszentgyörgyre telepített „Hitelbank” akár be is csukhatja a boltját – semmi dolga sincsen. Ma is olcsóbb a Transilvania, az Albia meg a szebeni bank pénze, mint a magyar pénz. És éppen a múlt héten árverezték el a kolozsvári Nemzeti Színház alapítványi birtokát; a magyar kultúr-miniszter asszisztenciája mellett, – az oláhok vették meg. Ehhez sem kell kommentár... Nekünk hiába beszélnek, hiába ígérnek már. Kezdünk nem hinni semmiben, ami Pestről jön, kezdünk nem hinni miniszteri nagy nemzetmentő terveknek.”⁸³¹

Erdélynek a magyar vezetői körök részéről való ezen hanyag vagy hűtlen kezelésen túl azonban az rontotta el tehát a folyamatot, amit ebben a dolgozatban már korábban többször emlegettünk, hogy „Nagy-Erdély” egyesítése a Román Királysággal regáti vezetésnek alárendelten, ottani érdekek mentén történt, ami sokkal keményebb eljárást foganatosított saját hatalma érdekében, mintha a románság a Magyar Királyság keretében maradván, a magyarokkal és szászokkal együttműködve vívta volna ki követelményeit és kapta volna meg egyenragúan jogait. Ezzel a bukaresti vezetés megfelelően kiszolgáltatta a nagyhatalmi érdekeket, amit az erdélyi román–magyar–szász békés együttélés nem szolgált volna. A kegyetlen elnyomással ugyanis lehetetlenné vált az ellentétek feloldása, a megosztottság megszüntetése, a békés rendezés és az erők újraegyesítése a gazdasági–társadalmi boldogulás érdekében. Hiszen a nagyhatalmi cél éppen az ellenkezője volt. És emiatt lett erőszakolt s szervetlen Erdély királyi román állami fennhatósága.

7. Összegzés

⁸³¹ Uo.

Mindezekből a legnagyobb tanulság az, hogy nem lehet önös érdekből fakadó vádakra, beállításokra, eltúlzott adatokra általánosítást alapozni, mert visszaüt. Még a nemzeti önös érdek vélt igaza esetében se megengedhető a felelőtlen tévedés. Mert a hegeli úr–szolga viszony forгатókönyvének álgazságos menete, áldialektikus megfordulása és ismétlődése csak álelméleti út, – az emberi élet társadalmi gyakorlatának újabbkori története mást mutat. Itt inkább a vérbosszú förtelmes logikája érvényesült, amikor nem a sérelem orvoslása volt a cél, hanem a még nagyobb sérelem okozás árán való bosszúálló megfélemlítés, ami a szembenállást, a viszályra törekvést fenntartja. Ám a véres leszámolást vagy kevésbé kegyetlen elnyomást esetenként megvalósítók csak eszközök a folyamat vezérlői kezében, akik az érvényes felhatalmazást és a megfelelő, éppen elegendő támogatást adják. Mert a középkori korlátlan hatalomgyakorláshoz szükséges eszmei egységet és katonai erőt az újkorra felváltotta az egyedüli gazdasági erő, amely egyetemes és időtlen felhasználási eszközzé válva, megfelelő mennyiség felhalmozása után, képes megrendelni az elérendő céljához megfelelő katonai erőt, megfizetni a szükséges természeti erőforrást, sőt még a kívánt változást elérő társadalmi mozgalmat is. Országokon belül vagy országok közötti viszonylatban. S mindezt nem csak a hagyományos társadalomszerkezeti rendben, a középkorból örökölt rendiségi s állami keretben, hanem egyéni és zárt családi szinten. Eleinte csak párhuzamosan az előbbivel, majd egyre nagyobb és nagyobb, mígnem túlnyomó arányban. Ezért már nem egyetemes emberi célok mozgatják ezt a gazdasági erőt, hanem a vagyongyarapítást elősegítő gazdasági–politikai befektetések megtérülése.

Minthogy pedig valóban felelős uralkodó csoporttá a nép egésze a modern korban elért lakossági tömegnövekedés miatt még annyira sem válhat, mint az ókorban, a középkori képviselő, állami szolgálat, nemesi nemzeti lét is átalakult, most már a saját gazdasági erő szolgálatában, vagy másé elősegítésére rendelkezésre állva állami, csoport és magán szinten. Viszont ez a hatalmi érderendszer olyannyira eltorzítja az esetlegesen cserélődő, új, győztes állami hatalmi csoportot, hogy annak továbbra is fenn kell tartania az elnyomást a széles tömegeken, mindig csak szűk elitnek kedvezve kiváltságokkal. Ráadásul soha, sehol nem egy nemzetiségű népen uralkodnak, azaz könnyű a népek között elhinteni a széthúzás, a bűnbakkeresés mótelyét. Így amikor látszatra az elnyomott nemzetből elnyomó, az elnyomóból elnyomott lesz, az a folyamatban résztvevők megtévesztésére, a valóság eltakarására szolgáló beállítás. Az tehát nem a társadalom természettörvénye, mintegy „örök emberi” tényező, hanem olyan irányított folyamat és mesterségesen előállított végeredmény, amely kiszolgálja a megrendelőket – a folyamat fölött állók – általánosabb érdekét, és csak a szükséges mértékben szolgálja a folyamatban előtérbe kerültekét. Így az új elitnek az őt hatalomra segítő támogatás törlesztése által korlátozott a hatalma, a felváltott régi rovására juthat saját javakhoz és építhet támogató kört, míg a győztesnek hirdetett széles népi tömeg számára elsődlegesen a felsőbbrendűség eszméjét és érzését közvetíti. Ez okozza az eszmék mai zűrzavarát, a tudományos igazság érvényesülésének lehetetlenségét, ami annakidején, a középkor során kialakult eszmei ellentétek kibékíthetlensége miatt éppen ennek a gazdasági erőnek a létrejöttéhez és meghatározó helyzetbe kerüléséhez vezetett. Ehhez képest a magyar történelmi alkotmány sokkal magasabb célokat és egyeteme-sebb elveket képviselt, aminek igaz tartalmait, működése áldásos jellegzetességeit fel kell tár-nunk, és majd a jövő számára újra be kell vezetnünk, érvényét helyre kell állítanunk a térségben.

Összegzésként elmondható, hogy mivel a Kelet-római Birodalom – a hagyományos felfo-gás szerint – sosem terjedt a Duna–Száva vonaltól északra és egy meghatározott időtől fogva teljesen elgörögösítette a fennhatósága alá tartozó különböző népességet, és a Duna–Száva vo-naltól délre nem görög lakosainak is görög (orthodox) vallási és nemzeti–kulturális azonosság-tudatot nyújtott, valamint e területen máig maradtak maradványai ez utóbbiaknak, s ők a ma-kedo-vlachok, ezért az Al-Dunától északra és a Duna mellett máshol megjelenő, a XVIII. szá-zadi erdélyi román értelmiségnek hivatkozási alapul szolgáló latinszerű nyelvet ismerők nem származhattak a Kelet-római Birodalomból eredő katonanépből és kiszolgáló személyzetéből.

Ezért annak magyarázatára, hogyan kerültek a mai Erdélybe és Regátba, több feltevés is adódik: Vagy a Kelet-római Birodalom terjedt sokkal északabbra és nem görögösített el mindenkit, vagy a románoknak a nem elgörögösödött ősei költöztek a Dunától északra. Az első két esetet a nemzetközi történettudomány cáfolja, a harmadikat, negyediket pedig e dolgozatban cáfoltuk. Van viszont egy ötödik lehetőség a magyarázatra, és ez lehet a valóság, hogy a magyar államnyelv – a latin – mint közlekedő nyelv lehetett a meghatározó a törökkor utáni erdélyi soknemzetiségű betelepítési folyamatban. Ezen újkori körülmények között a hatalmi tényezők, a munkaerő iránti igény és a népi alkalmasság által meghatározott végeredményt, a XVIII. század közepén másfél milliós erdélyi lakosság felét kitevő, magát balkáni románként azonosító népet a pópák által jól lehetett alakítani, majd a néptanítók által a latinnyelvűség felé terelni, szláv-szerű nyelvét és ortodox vallását, görögös kultúráját nyelvújítással a latin nyelv és a francia befolyás által és lényegében újonnan románná alakítani. Ami egy sajátos gyökértelenséget okozott. Mindez nem sikerülhetett volna az orosz és a francia nagyhatalom hathatós támogatása nélkül, amit az ausztriai monarchia befolyásának csökkentése érdekében tettek ebben az időben. Növelte ugyanakkor az erdélyi román értelmiség mozgalmának erejét a történelmi rendi helyzet számukra elégtelensége, amidőn a románság nem válhatott a három már régóta meglévő rend társrendjévé, s így más megoldást keresett. Ugyanakkor szükségszerű lett, hogy a Nagy-Románia törekvések – nagyhatalmi diktátumként való – megvalósulása után nem az erdélyi mozgalom saját, nyugatias elvei és képviselői érvényesültek, hanem az államhatalmat sokkal elszántabban megkaparintó szomszédok elvtelensége, azt gátlástalanul bitorlók érdeke és a magyarokat kirekesztő, elemésztő kormányzása.

Ezért, mint egy román szerző, Ștefan Ciocan nem sokkal halála előtt, ez év márciusában, az Erdely.ma honlapon olvasható, „Miért nem volt elégséges száz év Erdély asszimilálásához?” című írásában mondja, mára már „az erdélyieknek elégük van a faragatlanságból, a Bukarestből 'importált' balkáni felületességből és cselszövésből. Ezek a sajátosságok ismeretlenek voltak száz évvel ezelőtt az Osztrák–Magyar Monarchiában. Egy évszázada erőlködik Bukarest, hogy Erdélyt, a Bánátot, a Partiumot és Máramarost lezüllessze a Kárpátokon túli területek szintjére. ...jól érzékelhető, hogy egy évszázad alatt sem sikerült Romániának integrálnia a volt Osztrák–Magyar Monarchia bekebelezett területeit. A kulturális, gazdasági és társadalmi különbségek olyan jelentékenyek, hogy a Bukarest által száz év alatt elhintett gyűlölet sem tudta aláásni teljesen a két világháború közötti időszakban és a kommunista diktatúra alatt a különböző etnikumú és vallású erdélyiekben a multikulturalizmust és a vallási sokféleséget. És amennyiben eddig nem sikerült, ebben a hiperinformatizált korban, amelyben élünk, még kevésbé lehet eredményes a nacionalista propaganda. Csak egy magyarázata lehet a Regát erdélyi asszimilációs politikája eredménytelenségének. Ez egy történelmi törvényszerűségből fakad, amely szerint a magasabb rendű civilizációk mindig magukba olvasztják a fejletlenebbeket, s ez fordítva sosem lehet érvényes. A görögök még akkor is érvényesültek kulturálisan, sőt, vallásilag is, amikor katonai értelemben elfoglalták őket a rómaiak. Mert a hellenisztikus kultúra messze fejlettebb volt a rómainál. A maguk rendjén aztán a rómaiak is rákényszerítették a nyelvüket, a szokásaikat a leigázott fejletlenebb népekre. Egyiptomban azonban ez nem történhetett meg, lévén, hogy az ottani kultúra magasabb rendű volt a hódítóknál, Róma csak politikai és katonai szinten volt képes felülkerekedni. ...a Regát és Bukarest kulturálisan ma is messze alulmarad a K. und K. bekebelezett területei mellett. Az első egyetemet 1581-ben alapították Kolozsváron. A Kárpátokon túli országrészben 279 év múlva, történetesen Jászvásáron létesítették 1860-ban az első egyetemet. Ezt a 279 évet nem volt képes áthidalni száz év alatt a 'Nagy Egyesülés'... Erdély évszázadokkal előzte meg civilizációban és kultúrában a Regátot. Erdély asszimilációja egy teljesíthetetlen feladat a bukaresti adminisztráció számára. Még csak az onnan érkező nacionalizmus és a hazafiasság sem hiteles, mert Románia és a román nemzet tudata Erdélyben született, onnan terjedt át a Kárpátokon.” Így „ma is helytálló Constantin Noica megállapítása:

’Politikai értelemben Erdély egyesült ugyan Romániával, de spirituálisan soha’.” Viszont „ebben az Európában egyedülálló multikulturális térben folyton elhintették a magyarok és a románok közti ellenségeskedést, erőltették a kisebbségek asszimilációját, kiárúsították a szászokat és a zsidókat, és igyekeztek folyton bomlasztani az autentikus erdélyi értékeket.” Ennek megfelelően nemcsak a magyar egyházakat, kiemelkedő személyiségeit és a magyarok szellemi vezetőit, hanem ugyanúgy az erdélyiséget képviselő „görögkatolikus egyházat, amelynek jórészt a nemzet kiteljesedése köszönhető, törvényen kívül helyezték. A görögkatolikus papokat kommunista börtönökbe zárták és megkínózták, attól függetlenül, hogy az Erdélyi Iskola korifeusainak szellemi követői voltak a román kultúra kútfői, akiknek szelleméből a Kárpátokon túliak is bőven táplálkoztak.” Ezért „hogya valaha is el fog szakadni Erdély Romániától, az nem a magyarok, nem a szászok, nem az oroszok, nem az amerikaiak vagy az Európai Unió miatt fog történni. Akik meg fogják eléggelni a bukaresti vezetést, azok épp az erdélyi románok lesznek.”

És mi legyen a mi hozzáállásunk mindehhez? A fő teendőnk nem a sérelmi politizálás, – mégha a veszteséget számon is kell tartani és helyreállítani a magunktól eredetileg elvárt eredményt, – hanem a jövő megnyerése a cél, amihez meg kell teremtenünk a románsággal közös európai és magyar létünk körülményeit. Ebben saját eszmei gyökereink vezérelhetnek bennünket a leginkább sikerrel. Hinni kell magunkban és az emberiségben, amit mi a nemzetünk fenntartásával szolgálunk. Hinni, hogy hozzásegíthetünk minden más nemzetet is ahhoz a csodához, amit a magyarság már több ezer éve művel itt, és ők is minket ahhoz a csodához, ami őket jellemzi. Hogy ne a lenni vagy nem lenni kérdése merüljön fel immár mindnyájunkban, ne a kihalás irányába botladozzunk, egymást gyötörve, gyengítve, hanem együttműködő közösségekben, nemzet-családdá egyesülve teremtsük meg a következő ezer évek történelmi jelentőségű hagyományát. Építsük újra a szétszabdalt következtében leromlott Kárpát-medencét és környezetét eszmeileg és az önálló gazdasági erő tekintetében, és legyünk újra nemcsak Európa, hanem a világ közepe. Hogy legyen feltámadás a székelyeknek, erdélyieknek éppúgy, mint a többi magyarnak a környező országokban és előrelépés az ottani államalkotó népeknek, ne csak a középpontban, hanem minden övezetben, minden szakmában, tudományban, valamint szellemi és lelki téren egyaránt. Amikor az anyanyelv összeköt mindenkit a másikkal, a világgal, a részek önállósága fejleszt és több eredményt hoz, szabadságot és méltóságot ad minden egyénnek és közösségnek, esetünkben Erdély évszázadok óta igazából békés népeinek.

Még sok mozzanatot lehet hangsúlyozni mindezzel kapcsolatban, például az ortodox és római kereszténység törésvonalát,⁸³² amin a határ áttört a trianoni döntéssel, és sehogy sem akar az erdélyi nép ebbe beletörödni. Ezen túl a dolgozatomban keresett magyarázatot a románok 1918. december 1-jei gyulafehérvári gyűlése határozatai érvényesülésének szinte teljes hiányára a román államiség valóságos Erdélyre kiterjesztése során, azt annak észellenes elvi alapozásában és önző, részben román, részben idegen, távoli érdekek kiszolgálásában találtam. Utóbbi dokumentumainak teljes feltárását javaslom, a százéves kártevés és áldatlan állapotok leállítását, valamint remélem eme térségünk megbékélését és felvirágoztatását, nem utolsósorban új Erdély születését várom.

8. Felhasznált szakirodalom

Acsády (1898) Ignác: [Magyarország története VII. Lipót és I. József korában \(1657-1711\)](https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/MagyarNemzetTortenete-a-magyar-nemzet-tortenete-9A23/szilagyi-sandor-a-magyar-nemzet-tortenete-21F2/magyarorszag-tortenete-i-lipot-es-i-jozsef-koraban-16571711-52EF/) A magyar nemzet története VII. kötet. „Magyarország Szerk. Szilágyi Sándor. Athenaeum, Budapest, 1898. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/MagyarNemzetTortenete-a-magyar-nemzet-tortenete-9A23/szilagyi-sandor-a-magyar-nemzet-tortenete-21F2/magyarorszag-tortenete-i-lipot-es-i-jozsef-koraban-16571711-52EF/>

Ádám (2006) Magda: *Francia diplomáciai iratok 1-3.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006.

⁸³² Man (1997).

- Ádám (2004) Magda: „Új megvilágításban a Kárpát-medence I. világháború utáni története.” Interjú. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* XL. évf. 2005 2. szám, május.
- Alföldi (1940) András: *Dákok és rómaiak Erdélyben*. Budapest, 1940.
- Aszalós (2018) Sándor: „A magyar nemzet a mai napig sem tudta feldolgozni a trianoni traumát”. Olvasói levél. *Átlátszó* 2018. 11. 11. <https://vilagterkep.atlatszo.hu/2018/11/11/a-magyar-nemzet-a-mai-napig-sem-tudta-feldolgozni-a-trianoni-traumat/>
- Balázs (2012) D. Attila: „Szent László föltámad. – De mi lesz a kun származású havasalföldi uralkodók sorsa?” *Reggeli Újság*, 2012. október 3. <http://tortenelem-portal.hu/2012/10/szent-laszlo-foltamad/>
- Ballagi (1878) Aladár: *A magyar királyi testőrség története különös tekintettel irodalmi működésére*. Franklin-társulat, Budapest, 1878.
- Baráth (1900a) Ferenc: „Széchenyi támadása: Kelet Népe.” 81. Kossuth Lajos mint szónok és író. Beöthy Zsolt szerk.: *Képes magyar irodalomtörténet II. A nemzeti irodalom kifejlődése Reform-kor*. Második kiadás. Athenaeum, Budapest, 1900. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/MagyarIrodalom-magyar-irodalomtortenet-1/kepes-magyar-irodalomtortenet-beothy-zsolt-3180/a-nemzeti-irodalom-kifejlo-dese-reform-kor-3F15/81-kossuth-lajos-mint-szonok-es-iro-barath-ferenc-43C0/szechenyi-tamadasa-kelet-nepe-43D6/>
- Baráth (1900b) Ferenc: „Kossuth felelete.” 81. Kossuth Lajos mint szónok és író. Beöthy Zsolt szerk.: *Képes magyar irodalomtörténet II. A nemzeti irodalom kifejlődése Reform-kor*. Második kiadás. Athenaeum, Budapest, 1900. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/MagyarIrodalom-magyar-irodalomtortenet-1/kepes-magyar-irodalomtortenet-beothy-zsolt-3180/a-nemzeti-irodalom-kifejlo-dese-reform-kor-3F15/81-kossuth-lajos-mint-szonok-es-iro-barath-ferenc-43C0/kossuth-felelete-43D9/>
- Barta (2018) Ferenc (Cabe Ferrant): „Erdély elszakítása Magyarországtól.” *Hungary First* 2018. 11. 20. https://hungaryfirst.hu/index.php/cikkek/2018-11-20/erdely-elszakitasa-magyarorszagtolt?fbclid=IwAR1ffmvRjtIVEMPAu_daG58NnykYpXxUya8JL1RC2vz-EunolJt3O5pithl
- Bencze (2003) Lóránt: „A magyar kultúrkör néhány alapvető jellegzetessége.” *Az első világháború és történelmi következményei. Szent István és a magyar államalapítás*. Budapest–Zürich, Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, 2003.
- Benda (1943) Kálmán: „Erdély politikai kapcsolatai a román vajdaságokkal a XVI. és XVII. században.” *Magyarok és románok II*. Szerk. Deér József, Gáldi László. A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve. Budapest, 1943. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf3483.pdf
- Benkő (1778) József: *Transsilvania specialis. Erdély földje és népe*. Fordította, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi Szabó György. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár, 1999. ISBN 973 26 0524 3 Első kötet: <http://delerdely.eloerdely.ro/media/book/benko-istvan-transsilvania-specialis-i/benko-jozsef-transilvania-specialis-1.pdf> Második kötet: <http://delerdely.eloerdely.ro/media/book/benko-jozsef-transilvania-specialis-ii-erdely-foldje-es-nepe/benko-jozsef-transilvania-specialis-2.pdf>
- Berényi (2009) Mária: *Macedorománok, románok Pesten és Budán a XVIII-XIX. században*. A Barátság melléklete. 2009. november 15. <http://doksi.hu/get.php?lid=21733>
- Bíró (1943) Sándor: „Az erdélyi román értelmiség eszmevilága a XIX. században” *Magyarok és románok II*. Szerk. Deér József, Gáldi László. A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve. Budapest, 1943. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf3485.pdf
- Boia (2015), Lucian: *Vesztesek és győztesek. Az első világháború újraértelmezése. Erdély és a békeszerződések a román sztártörténelem szemével*. Cser Kiadó, Budapest, 1015.
- Borsi-Kálmán (1992) Béla: „A román nemzettudat fejlődése a Kárpátokon innen és túl egy nemzedék készülődésének tükrében.” *Aetas* 8. évf. 1. sz. http://acta.bibl.u-szeged.hu/40496/1/aetas_1992_001_002_079-126.pdf

- Borsi-Kálmán (2011), Béla: „A román társadalom és közélet az 1850-es, 60-as években a magyar (Kossuth-)emigránsok szemével - főként Veress Sándor és Oroszhegyi Józsa munkáiban.” *Kisebbségkutatás* 2011. 1. szám. A Magyar-Román Történész Vegyes Bizottság és az MTA Történettudományi Intézete által rendezett Irodalom és történelem című tudományos ülészen 2010. október 5-én - Az 1849 utáni első évtizedek román valósága Oroszhegyi Józsa és Veress Sándor munkásságában címen - elhangzott előadás szerkesztett és jelentősen bővített változata. <http://epa.oszk.hu/00400/00462/00049/1936.htm>
- Bőtös (2018b) Botond: „Kedves magyar nacionalisták, ne Juncker elnöknel, hanem Apponyi grófnál tiltakozzatok!” Olvasói levél. *Átlátszó* 2018. 10. 26. <https://dotoho.atlatszo.hu/2018/10/26/kedves-magyar-nacionalistak-ne-juncker-elnoknel-hanem-apponyi-grofnal-tiltakozzatok/>
- Bőtös (2018a) Botond: „Miért halott Orbán Viktor nemzetállami meséje?” *Átlátszó* 2018. 04. 13. <https://dotoho.atlatszo.hu/2018/04/13/miert-halott-orban-viktor-nemzetallami-meseje/>.
- Bretter (2015) Zoltán: „Közeleg a vég a romániai magyarok számára is.” *Népszabadság* 2015. 08. 22. <http://nol.hu/kulfold/veget-ero-tortenelmek-1558495>
- Britannica Hungarica (1995 Világenciklopédia* 3. kötet. „Bizánci Birodalom”. MAGYAR VI-LÁG KIADÓ KFT, Budapest, 1995.
- B. Wesselényi (1843) Miklós: *Szózat a magyar és szláv nemzetiség' ügyében*. Lipcse, 1843. https://mandadb.hu/common/file-servlet/document/835770/default/doc_url/BALL_000003_001.pdf
- Ciocan (2018), Ștefan: „Miért nem volt elégséges száz év Erdély asszimilálásához?” *Erdély ma. Egy szebb holnapért*. 2018. október 14. <https://www.erdely.ma/stefan-ciocan-miert-nem-volt-elegseges-szaz-ev-erdely-asszimilalasahoz/#comment-17779>
- Corpus* (1822) *Scriptorum Historiae Byzantinae*. Későbbi kiadása: Bonn 1822-1897.
- Corpus* (1985) *Fontium Historiae Bizantinae*. Consilio Societatis Internationalis Studiis Byzantinis Prohevendis Destinatae editum. Volumen I. Second Impression, 1985. p.13. <http://homepage.univie.ac.at/ilja.steffelbauer/DAI.pdf>
- Czeglédi (2018) Andrea: „Centenárium gondolatok Erdélyben – gondolatok egy új Erdélyről.” *Hungary First* 2018. 09. 19. <http://hungaryfirst.hu/cikkek/2018-09-19/centenariumi-gondolatok-erdelyben-gondolatok-egy-uj-erdelyrol>
- Cser (2007-2008) Ferenc, Darai Lajos: *Európa mi vagyunk. Európa történeti kapcsolai a sejt tulajdonság örökítőkhöz és a Kárpát-medencei népi, nyelvi, műveltségi folytonosság I-II. kötet*. Frig Kiadó, h. n. [Pilisszentiván], 2007, 2008.
- Cser (2016) Ferenc, Darai Lajos: „A mellérendelő magyar társadalom kialakulása.” *Acta Historica Hungarica Turiciensia* XXXI. évfolyam 5. szám (2018.) 153-297. http://epa.oszk.hu/01400/01445/00019/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2016_5_0153-0297.pdf
- Cser (2006) Ferenc, Darai Lajos: *Ember-Társadalom-Emberiség. Eszme-Hit-Vallás. Atya-Anya-Élet*. Queanbeyan-Kápolnásnyék, 2006. <http://mek.oszk.hu/18100/18165/>
- Csetri (1998) Elek: „Micu-Klein püspök.” *Klió* 7. évf. 1998/1. <http://www.c3.hu/~klio/klio981/klio100.htm>
- Csihák (1915) György: „Burgenland – körül-belül.” *Acta Historica Hungarica Turiciensia* 30. évf. 1. sz. http://epa.oszk.hu/01400/01445/00012/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2015_1_062-106.pdf
- Csüllög (2012) Gábor, Gulyás László: „A román állam területi kialakulásának története I. Középkortól a Román Királyság kikiáltásáig (1881).” *Közép-európai közlemények* (5) 3-4. (2012) 113-126. http://acta.bibl.u-szeged.hu/29974/1/kek_018_019_113-126.pdf
- D. A. I. (1962) Vol. II. Commentary. London, 1962.
- Darai (1992) Lajos: „A korai magyar Kant-recepció értékeléséhez.” *Magyar Filozófusok I. Világtalálkozója. 1st World Meeting of Hungarian Philosophers* — 1992. augusztus 16-18.

- Kiadja a Magyar Filozófusok I. Világtalálkozója Szervező Bizottsága, Budapest, 1992.
ISBN-szám: 963-04-2153-4. *Magyar Filozófiai Szemle* 1994. 2. szám.
- Darai (1994a) Lajos: „Alte Geschichtlichkeit neu gedeutet.” *Österreichische Osthefte* 1994. 2. szám.
- Darai (1994b) Lajos: „A magyar filozófia a felvilágosodás bűvöletében.” *Élet és Tudomány* 1994. 23. szám.
- Darai (1995) Lajos: „Korai kantianusok a magyar filozófiatörténetben.” *Kandidátusi disszertáció*. MTA Doktori Bizottság, 1995.
- Darai (1996), Lajos: „Kantische Ideen in der Ungarischen Aufklärung.” *Mitteilungen des Internationalen Kongress zum Zeitalter der Aufklärung*. Münster, 1996. 1351-1354.
- Darai (1998), Lajos: „Michael Hißmann, der Philosoph der Aufklärung.” *Zur Geschichte der ungarndeutschen Philosophie. Aufklärungsperiode*. Áron Verlag. Budapest, 1998. 25-46.
- Darai (2002) Lajos: „A kanti gondolatok befogadási folyamata a magyar felvilágosodásba.” *Magyar Történelem. Tízezer év - ezer oldalról*. Zürichi Magyar Történelmi Egyesület. Zürich-Budapest 2002. pp.: 453-460. Interneten: <http://mek.oszk.hu/05900/05939/05939.pdf>
- Darai (2004) Lajos „Hißmann Mihály a filozófia minden részének válogatott irodalmában vezérlő kalauz.” *Die Ungarische Aufklärung und der zeitgenössische Unterricht - Ratio Educationis 1777. A magyar felvilágosodás és a kortárs oktatás - Ratio educationis, 1777*. Magyar Tudományos Akadémia - Szent István Egyetem Magyar Felvilágosodás Kutatócsoportja. Gödöllő. 2002. pp.: 86-94. Interneten: *Szabadpart, Társadalomtudományi, Művészeti és Irodalmi Online Folyóirat*, Társadalomtudományi rovat, Kodolányi János Főiskola Honlap. 2004. http://www.kodolanyi.hu/szabadpart/14/14_tarstud_darai.html
- Darai (2013) Lajos: „Legjobb lenne agyonhallgatni... Heribert Illig és Tóth Gyula 'kitalált középkor' elméletéhez.” *Szilaj Csikó. A társadalmi önszerveződés lapja* (2013). <http://szilaj-csiko/magyar-ostortenet#!magyar-ostortenet/legjobb-lenne>
- Darai (2016) Lajos: „A magyar állam jellege: képviselet, nemzet.” *Acta Historica Hungarica Turiciensia XXXI. évf. 5. sz. (2016.)* 320-426.
http://epa.oszk.hu/01400/01445/00019/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2016.pdf
- Darai (2018) Lajos: „Árpád Atila örökén – a magyarok őseik útján.” *Acta Historica Hungarica Turiciensia XXXIII. évfolyam 11. szám (2018.)* 108-125.
http://epa.oszk.hu/01400/01445/00053/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2018_11_092-237.pdf
- Darkó (2002) Jenő: „Bíborbanszületett Konstantinosz császár 'A birodalom kormányzásáról' írott munkája, mint magyar történeti forrás.” *Eleink* 2002/2. A Napkút Kiadó honlapján.
www.napkut.hu/eleink2-064
- Deér (1943) József: „A románság eredetének kérdése a középkori magyar történetírásban.” *Magyarok és románok I.* Szerk. Deér József, Gáldi László. A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve. Budapest, 1943. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf3474.pdf
- Demeter (2013) Gábor: „Jugoszlávia története új megközelítésben.” *KLIÓ. Történelmi szemlélő folyóirat* 22. évfolyam 2013/2. http://real-j.mtak.hu/971/28/klio1302_bel%C3%ADvek.pdf
- Dévay (1764) András: *Nap után forgó virág, vagyis az emberi akaratnak Isten akaratjához való illesztése*. Nagyszombat, 1764.
- Diószegi (2010) György Dr, Diószegi Krisztina: *Adalékok az 1848-1849. évi dicsőséges magyar szabadságharc tisztikara görög eredetű hőseinek arcképvázlatához*. PART 2001 Kft, Budapest, 2010.
- Divald (1903) Kornél: *Budapest művészete a török hódoltság előtt*. Művészeti Könyvtár sorozat (Szerk. Dr. K. Lippich Elek). Csányi Károly 10 eredeti építészeti rajzával és 49 képpel illusztrálva. "Pátria" irod. vállalat és nyomdai részvénytárs. nyomása. Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) Cs. és Kir. Ud. Könyvkereskedés kiadása, Budapest.
- Döbrentei Kornél: „Hova tűnt a vitézség, fiúk?” *Magyar – Hon – Lap. Közösség a keresztény kultúráért és közéletért*. 2007. június 14. <http://mkdsz.hu/content/view/5839/87/>

- Dümmert (1967) Dezső: „Kollár Ádám problémája.” *Filológiai Közlöny* 3-4. szám.
- Dümmert (1977) Dezső: *Az Árpádok nyomában*. Harmadik, javított kiadás. Panoráma, Budapest, 1977.
- Encyclopedia* (1994) *Hungarica I-Ö*. Főszerkesztő Bagossy László. Hungarian Ethnic Lexicon Foundation, Magyarságtudat Lexicon Alapítvány, Calgary, 1994.
- Excerpta* (1902) *Historica issue imp. Constantini Porphyrogeneti confecta Excerpta de legationibus*. Edidit Carolus de Boor; Berolini MCMII.” (Kréneisz, 2013, 14.)
- Excerpta* (1609). *de legationibus; ex Dexippo Atheniense. Eunapio Sardiano. Petro patricio et magistro. Prisco sophita, Malcho Philadelphensi. Menandro protectore. Haec Carolus Cantoclarus... e Graecis Latina fecit & notas addidit parisiis; apud Petrum Chevaleirum, in monte Diui Hilarij, 1609.*
- Érdy (1848) János: *Magyarországi Crouy nemzetségnek története, nemzedékrendje és oklevéltára*. Budapest.
- Érdy (1861) János: *Az újonnan megbírált magyarországi Crouy nemzetség négy okiratának időszámítása*. Pest.
- Fasching (1725) Ferencz: *Dacia vetus ex probatis Scriptoribus deprompta, antiquitatis Cultoribus oblata*. Claudiopoli, 1725.
- Fasching (1731) Ferencz: *Dacia Siculica seu Descriptio pestis Transylvaniae, quam Siculi incolent*. Claudiopoli, 1731.
- Fasching (1743) *Dacia nova ex probatis Scriptoribus deprompta*. Claudiopoli, 1743–44. Öt részben.
- Fiedler (1858), J.: *Die Union de Walachen in Siebenbürgen unter Kaiser Leopold I. Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch-Historische Klasse* 27. Wien, 1858.
- Galántai (2000) József: *Az első világháború*. Korona, Budapest, 2000.
- Gamillscheg (1941), Ernst: *Ranbemerkingen zum rumänischen Sprachatlas*. Berlin, 1941.
- Gamillscheg (1940), Ernst: *Über die Herkunft der Rumänen*. Jahrbuch der preuss. Akad. der Wissenschaften, 1940.
- Gamillscheg (1941), E.: *Ranbemerkingen zum rumänischen Sprachatlas*. Berlin, 1941.
- Gáldi (1943) László: „Az erdélyi román tudományos élet magyar forrásai.” *Magyarok és románok II*. Szerk. Deér József, Gáldi László. A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve. Budapest, 1943. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf3490.pdf
- Gáldi (1942) László, Makkai László: *A románok története különös tekintettel az erdélyi románokra*. Budapest, 1942.
- Gróf Széchenyi (1842) István: *A ’ magyar akadémia körül*. Pest, 1942. http://real-eod.mtak.hu/1279/1/ABO_%2BZ155591002.pdf
- Gróf Széchenyi (1858) István: *Hunnia*. Pest, 1958.
- Gunda (1943) Béla: „Magyar hatás az erdélyi román népi műveltségre.” *Magyarok és románok II*. Szerk. Deér József, Gáldi László. A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve. Budapest, 1943. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf3492.pdf
- Hajdu (2014) Tibor, Pollmann Ferenc: *A régi Magyarország utolsó háborúja 1914–1918*. Osiris, Budapest, 2014.
- Harmat (2015) Árpád Péter: „A Bizánci Birodalom története.” *Történelmi cikkek*. <http://tortenelemcikkek.hu/node/382>
- Hermann (2010a) Róbert: „Etnikai polgárháború Erdélyben 1848-1849-ben.” *Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont*. http://www.konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=154:etnikai-polgarhaboru-erdelyben-1848-1849-ben-&catid=15:tanulmanyok

- Hermann (2010b) Róbert: „Etnikai konfliktusok és atrocitások a magyar-román polgárháborúban 1848–49.” *Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont*. http://www.konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=151:etnikai-konfliktusok-es-atrocitasok-a-magyar-roman-polgarhaboruban-1848-49&catid=16:esetek
- Hormayr (1845), Joseph: *Anemonen aus dem Tagebuche eines alten Pilgermannes*. Jena, 1945.
- Horváth (1842) Mihály: *Magyarok története I-IV*. Pápa, 1842–1846
- Iaillot (1696), H.: *Estats de l'empire du Grand Seigneur des Turcs, en Europe, en Asia, et en Afrique, divisé en tous ses Beglerbeglicz, ou gouvernements*. Paris, 1696. https://upload.wikimedia.org/Ottoman_Empire_1696_by_Jaillot
- Illig (2002, Heribert): *A Kitalált középkor. A történelem legnagyobb időhamisítása*. Allprint Kiadó, 2002. Illig elméletét ismerteti, értelmező követőinek írásait közzéteszi Szekeres Sándor honlapja, az [Eltévedt időszámítás](http://www.eltevedtidozsamitas.hu)
- Jakó (2015) Klára: „Lucian Boia új könyvéről: Hogyan románosodott el Románia?” *Recenziók*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. 2015. december 18. <https://tti.btk.mta.hu/150-kiadvanyok/recenziok/2064-lucian-boia-cum-s-a-rom-nizat-rom-nia-hogyan-romanosodott-el-romania-editura-humanitas-bucure-ti-2015.html>
- Jászi Oszkár: *A Habsburg-monarchia felbomlása*. Fordította Zinner Judit. Gondolat, Budapest, 1982. Eredeti kiadás: Oscar Jaszi: *The Dissolution of Habsburg Monarchy*. University of Chicago, 1929.
- Jeszenszky (1994) Géza: *Az elveszett presztízs*. Magyar Szemle Könyvek, Budapest, 1994.
- Jezsuita névtár* (2016). Jezsuita Kiadó, Bp. 2016. <http://jezsuita.hu/nevtar/fasching-ferenc/>
- Julier (1933) Ferenc: 1914–1918: A világháború magyar szemmel. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1933.
- Katsiardi-Hering (2017), Olga and Stassinopoulou, Maria A. (eds.): *Across the Danube: Southeastern Europeans and Their Travelling Identities (17th-19th C.)*. 2017. https://www.academia.edu/30312455/Olga_Katsiardi-Hering_and_Maria_A._Stassinopoulou_eds._Across_the_Danube_Southeastern_Europeans_and_Their_Travelling_Identities_17th-19th_C
- Király (1972) István (főszerkesztő): *Világirodalmi Lexikon 2*. Akadémiai, Budapest, 1972.
- Klein Micu (2018) János Ince: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/K/Klein%20Micu.html>
- Kloska (2016) Tamás: „Az antant (titkos) szerződése az első világháború alatt. A román hadüzenet margójára.” *Napi Történelmi Forrás* 2016. 09. 09. https://napitortenelmiforras.blog.hu/2016/09/09/az_antant_titkos_szerzodesei_az_elso_vilagaboru_alatt?fbclid=IwAR2B0hT3auJMy1pYJbC36FbDU1uXjHqbv-dBFMyxIsxlf9obViG-dtM5WLkQ
- Kogalniceanu (1837), Mihail: *Histoire de la Valachie de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*. Berlin, 1837.
- Kogalniceanu (1946), Mihail: *Opere I*. Bucuresti, 1946.
- Kossuth (1841) Lajos: *Felelet gróf Széchenyi Istvánnak Kossuth Lajostól*. Landerer és Heckenast, Pest, 1841. <http://real-eod.mtak.hu/913/1/feleletgrfsz00koss.pdf>
- Knieszsa (1937) I.: Zur Frage der gepidisch-rumänischen Symbiose in Siebenbürgen. AECO. III, 1937.
- Knieszsa (1938) István: *Magyarország népei a XI. században*. Szent István-Emlékkönyv II. 1938. 365–472. Új kiadás: Lucidus Kiadó, Budapest, 2000.
- Knieszsa (1941) István: „Erdély földrajzi nevei.” *Erdély*. Budapest, 1941.
- Knieszsa (1942) István: „A román őshaza kérdése és a román nyelvátlasz.” *Hitel* 1942. 8. szám. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf1704.pdf
- Koestler (1977) Arthur: *Der dreizehnte Stamm*. Wien, 1977.

- Kollar, A. F.: *Documenta in historiam Hungariae*.
- Kollar, Adamus: *Scriptores Rerum Ungaricum Istem Historemata, Bulla Pontificia Liteqs et Acta Publica ex MSS. Codicibus Cesareis collecta*. Bibl. Pal. Vind. Cod. 8799.
- Konfliktustérképek (20113). *Magyarok, románok, zsidók: etnikai konfliktusok Erdélyben 1918-1945*. Társadalmi Konfliktusok kutatóközpont. http://www.konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_maps&view=map&layout_id=6&tmpl=itr&Itemid=192#
- Kosáry (1989) Domokos: *Magyarország története 1686–1790 (4. kötet). Kompromisszum az uralkodó és a rendek között (1711–1765)*. A művelődés késő barokk változatai. Vallás és egyház. Görögkeletiek és unitusok. *Görögkeletiek és unitusok* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989. http://multunk.com/index.php?title=G%C3%B6r%C3%B6gkeletiek_%C3%A9s_unitusok
- Kosztá (2010) István: *Nemcsak Erdély volt a tét – kései tudósítás a párizsi konferenciáról*. Csíkszereda–Budapest, 2010. május–június. <http://mek.oszk.hu/08900/08999/08999.pdf>
- K. Pauer (1862) István: *Az Árpádok élnek még*. Turin.
- Kréneisz (2013) Géza: „Porphyrbán nevelkedett Konstantin császár 'ismeretlen' Prooimionja (első rész).” *Eleink* 2013/2. 10-14. A Napkút Kiadó honlapján. <https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://napkut.hu/images/folyoiratok/eleink/eleink26.pdf>
- Kuszálík (2003) Péter: „...hiszem, hogy Erdélyben nagyobb szükség lesz reám, mint Budapesten...” *Kós Károly Emlékkönyv*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2003. <http://adatbank.ro/inchtm.php?akod=4805>
- Lungu (1978), I.: *Scoala ardeleana*. Bucuresti, 1978.
- Lukinich (1943) Imre: „Románia politikai kapcsolatai az Osztrák–Magyar monarchiával 1914-ig.” *Magyarok és románok II*. Szerk. Deér József, Gáldi László. A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve. Budapest, 1943. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf3486.pdf
- Makkay (2013) József: „A román történelem hiányzó ezer éve.” *Erdélyi Napló*, 2013. február 11. <http://tortenelemportal.hu/2013/02/lucian-boia-lupescu-radu/>
- Makkai (1941) László: „Balkáni és magyar elemek a magyarországi román társadalomfejlődésben.” *Hitel* 1941. 2. szám. http://hitellapszamok.adatbank.transindex.ro/1940-41_2/005MakkaiLaszlo_ketretegu.pdf
- Makkai (1943) László: „Erdély népei a középkorban.” *Magyarok és románok I*. Szerk. Deér József, Gáldi László. A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve. Budapest, 1943. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf3476.pdf
- Man (1997), Gloria: *Az ortodox törésvonal*. Háttér Kiadó, Budapest, 1997.
- Mango (2002), Cyril A.: *The Oxford History of Byzantium*. Oxford University Press, 2002, 11.
- Curta (2006), Florin és Stephenson, Paul: *Southeastern Europe in the Middle Ages, 500-1250*. Cambridge University Press, 2006. <https://en.wikipedia.org/wiki/Kekaumenos>
- Marczali (1898a) Henrik: *Magyarország története a szatmári békétől a bécsi kongresszusig (1711-1815)*. II. könyv: Mária Terézia uralkodása (1780-1790). V. fejezet: *Egyházi iskolai és műveltségi viszonyok*. *A magyar nemzet története VIII. kötet*. Szerk. Szilágyi Sándor. Athenaeum, Budapest, 1898. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/MagyarNemzetTortenete-a-magyar-nemzet-tortenete-9A23/szilagyi-sandor-a-magyar-nemzet-tortenete-21F2/magyarorszag-tortenete-a-szatmari-beketol-a-becsi-congressusig-17111815-5836/masodik-konyv-maria-terezia-uralkodasa-5B89/v-fejezet-egyhazi-iskolai-es-muveltsegi-viszonyok-5CEE/>
- Marczali (1898b) Henrik: *Magyarország története a szatmári békétől a bécsi kongresszusig (1711-1815)*. III. könyv: József császár uralkodása (1780-1790). IV. fejezet: *A Hora-világ Erdélyben*. *A magyar nemzet története VIII. kötet*. Szerk. Szilágyi Sándor. Athenaeum, Budapest, 1898. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/MagyarNemzetTortenete-a-magyar-nemzet-tortenete-9A23/szilagyi-sandor-a-magyar-nemzet-tortenete-21F2/magyarorszag-tortenete-a-szatmari-beketol-a-becsi-congressusig-17111815-5836/harmadik-konyv-jozsef-csaszar-uralkodasa-17801790-5DCF/iv-fejezet-a-hora-vilag-erdelyben-5E7D/>

- Marczali (1901) Henrik Dr. (szerk): *A magyar történet kútjöinek kézikönyve*. Athenaeum, Bp.
- Márki (1897) Sándor, Beksics Gusztáv: A modern Magyarország (1848–1896). Az 1848–49-ik évi szabadságharc története. VII. könyv: A demokrata királyság megalapítása. VII. fejezet: [Unio Erdélyel](#). *A magyar nemzet története X. kötet*. Szerk. Szilágyi Sándor. Athenaeum, Budapest, 1897. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/MagyarNemzetTortenete-a-magyar-nemzet-tortenete-9A23/szilagyi-sandor-a-magyar-nemzet-tortenete-21F2/a-modern-magyarorszag-18481896-irtak-marki-sandor-es-beksics-gusztav-6CC9/az-184849-ik-evi-szabadsag-harcz-tortenete-6CEA/elso-konyv-a-demokrata-kiralysag-megalapitasa-6D00/vii-fejezet-unio-erdelyel-6DEB/>
- Maroti (2013), Cezar: „A magyarokon múlhat ’Nagy Románia’ létrejötte.” *MTI* 2013. április 08. http://kitekinto.hu/karpat-medence/2013/04/08/a_magyarokon_mulhat_nagy_romania_letrejotte
- Melich (1925) János: *Honfoglaláskori Magyarország*. Budapest, 1925–29.
- Micu-Klein (2018), Inocențiu. *A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából*. https://hu.wikipedia.org/wiki/Inocențiu_Micu-Klein
- Mitrovits (2015) Miklós: „Meddig tart Kelet-Európa? – Niederhauser Emil emlékére.” *Újkor.hu*. *A Velünk élő történelem* 2015. április 25. http://ujkor.hu/content/meddig-tart-kelet-europa-niederhauser-emil-emlekere?fbclid=IwAR2-DT_8tx-E93KkA8Xo_P4sacbUq-gfbxIMY2vB5NOlc8HOYxbMfBevaqw
- Molnár (2013) László: „II. Katalin és a török félhold.” *Valóság* 2013. I–VI. <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=880&lap=0> Ekkor már megjelent az orosz nagyhatalmi érdek a Balkánon.
- Moravcsik (1958) Gyula: *Byzantinoturcica* I–II. Budapest 1942, 1943. 2nd ed., Berlin 1958.
- Moravcsik (1967) Gyula és Jenkins, Romilly J. H.: *Constantine Porphyrogenitus De administrando imperio*. Greek text edited by Gy. Moravcsik. English translation R. J. H. Jenkins. Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies Trustees for Harvard University Washington, District of Columbia, 1967.
- Moravcsik (1984) Gyula: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*. Budapest, 1984, 2. kiadás 1988.
- MTI (2018): „Erdély a komplementaritás terepe volt, és újra azzá válhatna. Románok és magyarok kéri, hogy a román centenáriumnak nyújtson teret mindkét közösség reményei beteljesítésére.” *Magyar Hírlap*, 2018.10.12. http://magyarhirlap.hu/cikk/130938/Erdely_a_komplementaritas_terepe_volt_es_ujra_azzal_valhatna
- Nagy (1939) Géza: „A Crouyak”. *Turul* XXX. évf. 2. füzet
- Negru (2003), Andrei: *Ion Clopoșel. Studiu monografic*. Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2003.
- Nyáry (1922) Albert: *Az Árpádház kihaltának kérdése*. Budapest.
- Nyáry (1863) Albert: *Postumus István és az estei örökség*. Modena.
- Oborni (2002) Teréz: „Bethlen Gábor (Iktári).” *Erdélyi fejedelmek*. Pannonica Kiadó, Budapest, 2002. <http://delerdely.eloerdely.ro/media/book/oborni-terez-bethlen-gabor/oborni-bethlen-opt.pdf>
- Orkus (2018) Péter Miklós: „A magyarok nem érdemelték meg Trianont.” *Olvasói levél. Átlátszó* 2018. 11. 04. <https://vilagterkep.atlatszo.hu/2018/11/04/a-magyarok-nem-erdemeltek-meg-trianont/>
- Pall (1991), Francisc: *Ein siebenbürgischer Bischof im römischen Exil: Inochentie Micu-Klein (1745–1768). Studien und verunöfentliche Dokumente*. Böhlau Verlag, Köln/Weimar Wien, 1991.
- Papiu Ilariu (1851), Alexandru: *Istorie romanilor din Dacia superioare*. Vienna, 1851.
- Papiu-Ilarian (1883), Alexandru: „Memorand despre raporturile romanilor cu nemtii, cu slavii și cu ungurii, in timp de pace, și in casul unei revolutiuni in resaritul Europei prezentat

- Principelui A. I. Cuza in 1860. (Emlékirat a románoknak a németekhez, a szlávokhoz és a magyarokhoz fűződő kapcsolatairól béke idején és egy kelet-európai forradalom esetén, A. I. Cuza fejedelemnek bemutatva 1860-ban.)” *Revista pentru istorie, arheologie si filologie I. Bucuresti*, 1883. (2. kiad.)
- Pezenhoffer (2006) Antal: *A magyar nemzet történelme. A katolikus Egyház és a Habsburg-ház történelmi szerepe. Történelmi apologetika. I-XIII. kötet. „Béke és Igazság Pilisszentléleki Modell”* Alapítvány Út, Igazság, Élet Kiadója, Pilisszentlélek.
<http://mek.oszk.hu/04200/04245/pdf/>
- Péter (1986a) Katalin, Trócsányi Zsolt, R. Várkonyi Ágnes: *Erdély története 1606-tól 1830-ig* (Második kötet). VII. rész: Új etnikai kép, új uralmi rendszer (1711-1770). 3. fejezet: [Politikai és-kulturális élet](https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/ErdelyHun-erdely-tortenete-harom-kotetben-1/masodik-kotet-1606-tol-1830-ig-9C2/vii-uj-etnikai-kep-uj-uralmi-rendszer-17111770-FE9/3-politikai-es-kulturalis-elet-104E/). Akadémiai Kiadó, Harmadik kiadás. Budapest, 1986. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/ErdelyHun-erdely-tortenete-harom-kotetben-1/masodik-kotet-1606-tol-1830-ig-9C2/vii-uj-etnikai-kep-uj-uralmi-rendszer-17111770-FE9/3-politikai-es-kulturalis-elet-104E/>
- Péter (1986b) Katalin, Trócsányi Zsolt, R. Várkonyi Ágnes: *Erdély története 1606-tól 1830-ig* (Második kötet). VII. rész: Új etnikai kép, új uralmi rendszer (1711-1770). 4. fejezet: [A Habsburg-kormányzat politikai aktivitásának erősödése](https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/ErdelyHun-erdely-tortenete-harom-kotetben-1/masodik-kotet-1606-tol-1830-ig-9C2/vii-uj-etnikai-kep-uj-uralmi-rendszer-17111770-FE9/4-a-habsburg-kormanyzat-politikai-aktivitasanak-erosodese-107C/). Akadémiai Kiadó, Harmadik kiadás. Budapest, 1986. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/ErdelyHun-erdely-tortenete-harom-kotetben-1/masodik-kotet-1606-tol-1830-ig-9C2/vii-uj-etnikai-kep-uj-uralmi-rendszer-17111770-FE9/4-a-habsburg-kormanyzat-politikai-aktivitasanak-erosodese-107C/>
- Philippide (1925, 1928), Alexandru: *Originea românilor vol. I. Ce spun izvoarele istorice. Vol. II. Ce spun limbile română și albaneză*. Tipografia "Viața românească" S.A., Iași, 1925.1928.
- Pulszky (1958) Ferenc: *Életem és korom II*. Budapest, 1958. 296-297.
- Pușcariu (1936), Sextil: *Les enseignements de l'Atlas Linguistique Roumain*. Revue de Transylvanie III. 1936.
- Pusztaszeri (1985) László: *Az élő Árpádok*. Változó világ 17. Útmutató Kiadó, h. n., é. n [1985]. (Új kiadás: Pusztaszeri (2009) László: *Az élő Árpádok. Érvek és ellenérvek az Árpád-ház utóéletéről*. Kairosz Kiadó, Budapest.)
- Raffay (1989) Ernő: *A vajdaságoktól a birodalomig. Az újkori Románia története*. Jate Kiadó, Szeged, 1989.
- Raffay (2010) Ernő: *Balkáni birodalom, Nagy-Románia megteremtése 1866–1920*. Kárpátia Stúdió Kft., 2010.
- Rásonyi (1981) László: *Hidak a Dunán. A régi török népek a Dunánál*. Gyorsuló idő. Magvető, Budapest, 1981.
- Russo (é. n.), Alecu: *Cugetari*. Craiova, é. n.
- Skylitzes (1984), Ioannes: *Synopsis historion: Byzanz wieder ein Weltreich; das Zeitalter der makedonischer Dynastie nach dem Geschichtswerk des Johannes Skylitzes*. Fordította és magyarázta Hans Thun. Graz, 1984.
- Stadtmüller (1941), Georg *Forschungen zur albanischen Frühgeschichte*. Archivum Europae Centro-Orientalis (AECO) Tome 7. Fasc. 1-3. (1941.)
- Stamatopoulos (2015), Andreas V. és Stamatopoulos, Vasileos A.: *A makedonovlachok a XVII-XIX. században. Görög vlachok Közép-Kelet-Európában. Az igazság feltárása*. Magyarországi Görögök Országos Önkormányzata, Budapest, 2015. ISBN 978-963-12-1991-0. (Görög és magyar nyelvű kiadvány.) 2015. 3.
- Szabó (2009) Dániel (szerk.): *Az első világháború*. Osiris, Budapest, 2009.
- Szabó T.: „Hónapokig rajzolgatták a trianoni határokat száz évvel ezelőtt.” *Főtér* 2018. december 6. https://foter.ro/cikk/20181206_honapokig_rajzolgattak_a_trianoni_hatarkat?fbclid=IwAR29xVOPkYxTgKCjJM5e_ysjH0fv0k0qK62TsDODwgKIdZXrbEmc_Ob6hoA

- Szalay (1896) József, Baróti Lajos: *A magyar nemzet története. IV. kötet: Magyarország a Habsburg-házból s a Habsburg-Lotharingiai házból származott örökös királyok korában.* I. rész: A Habsburgházból való örökös királyok kora. 3. fejezet: [Mária Terézia \(1740-1780\)](#). Lampel Róbert kiadása, Budapest, 1896–1897. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/MagyarNemzetTortenete-a-magyar-nemzet-tortenete-9A23/szalaybaroti-a-magyar-nemzet-tortenete-9A24/magyarorszag-a-habsburg-hazbol-s-a-habsburg-lotharingiai-hazbol-szarmazott-orokos-kiralyok-koraban-18FA/i-a-habsburghazbol-valo-orokos-kiralyok-kora-18FD/3-maria-terezia-17401780-1AD4/>
- Szávoszt-Vass (2016) Dániel: „Plethón sírköve.” *A Wang folyó versei*. 2016. július 8. <http://wangfolyo.blogspot.com/2016/08/plethon-sirkove.html>
- Szegő (2015) Iván Miklós: „Élesen fogalmaz Erdélyről és Trianonról egy román történész.” *HVG*, 2015. március. 27. https://hvg.hu/kultura/20150326_Elesen_fogalmaz_Erdelyrol_es_Trianonrol_e
- Szekfü (1934) Gyula: *Három nemzedék és ami utána következik*. Budapest, 1934.
- Szentkúti (1937) Kornél: *Művelődési viszonyok báró Wesselényi Miklós műveiben*. A szegedi M. Kir. Ferencz József Tudomány-Egyetem bölcsészeti, nyelv- és történettudományi karához benyújtott doktori értekezés. Bíráló: Dr. Erdélyi László egy. ny. r. tanár. Társbíráló: Dr. Deér József egy. ny. rk. tanár. Kolozsvári-szegedi értekezések a magyar művelődéstörténelem köréből 36. Felelős kiadó: Szentkúti Kornél. Szeged, 1937. http://acta.bibl.u-szeged.hu/50259/1/kolozsszeged_muvtort_036_02.pdf
- Szerencsés Károly: „Titkos háború.” *Magyar Hírlap* 2018. november 24. http://magyarhirlap.hu/cikk/134332/Titkos_haboru
- Széchenyi (1841) István: *A' Kelet népe*. Trattner-Károlyi, Pest, 1941. <http://real-eod.mtak.hu/2663/1/A%27%20Kelet%20nepe.pdf>
- Szijj (2000) Jolán (szerk.): *Magyarország az első világháborúban*. *Lexikon A–Zs*. Petit Real, Budapest, 2000.
- Szinnyei (1891) József: „Fasching Ferencz.” *Magyar írók élete és munkái. I–XIV*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1891–1914. Utánnyomás: Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, Budapest, 1980–81. <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/>
- Szőcs (2012) Levente: „A magyarok mostanában telepedtek le Erdélyben”. *nol.hu*. 2012. május 29. <http://tortenelemportal.hu/2012/05/roman-tortenelemhamisito-mitoszok/>
- Szűcs (1978) Jenő: *Az utolsó Árpádok*. Budapest.
- Takács (2003) József: „Türelmesség. Türelmesség? Türelmesség!” *Az első világháború és történelmi következményei. Szent István és a magyar államalapítás*. Budapest–Zürich, Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, 2003. <http://mek.oszk.hu/06800/06802/06802.pdf>, <http://mek.oszk.hu/06800/06802/06802.pdf>
- Tamás (1935) Lajos: *Rómaiak, románok és oláhok Dácia Trajánában*. Budapest, 1935.
- Tamás (1940) Lajos: *Randbemerkungen zu einer Rezension von E. Gamillscheg*. AECO. VI.1940.
- Tefner (2006) Zoltán: „Külpolitika, népcsoport, tömegtájékoztatás.” *Valóság* 2006. június XLIX. évf. 6. szám.
- Terdzsüman (1982), Mahmud: *Magyarország története. Tarih-i Üngürüş vagyis Üngürüş története. A magyarok története. Tarih-i Üngürüş*. Magvető Könyvkiadó, Budapest és II. Nagy Szittya Történelmi Világkongresszus, Cleveland, Ohio, 1988. május kiadása. Utóbbi Interneten két helyen: <http://www.angelfire.com/konyv2/tungur1.htm> és <http://terebess.hu/keletkultinfo/lexikon/terdzsuman>
- Tóth (2011) Gyula: „A kitalált középkor túl. A magyar krónikák és a kitalált középkor I–II.” *Szkitiától Maghrebig honlap*. http://maghreb.blog.hu/2011/02/09/a_magyar_kronikak_es_a_kitalalt_kozepkor_i és http://maghreb.blog.hu/2011/02/14/a_magyar_kronikak_es_a_kitalalt_kozepkor_ii

- Tóth (1943) I. Zoltán: „Az erdélyi román nacionalizmus kialakulása.” *Magyarok és románok II.* Szerk. Deér József, Gáldi László. A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve. Budapest, 1943. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf3484.pdf
- Tóth (1946) I. Zoltán: *Az erdélyi román nacionalizmus első százada 1697-1792.* Bp. 1946.
- Töriblog (2018a): „A románok eredete I.” *Történelem mindenkinek.* 2008. 02. 14. https://to-riblog.blog.hu/2008/02/14/a_romanok_eredete_i
- Töriblog (2018b): „A románok eredete II.” *Történelem mindenkinek.* 2008. 02. 15. https://to-riblog.blog.hu/2008/02/15/a_romanok_eredete_ii
- Töriblog (2018c): „A románok eredete IV.” *Történelem mindenkinek.* 2008. 02. 17. https://to-riblog.blog.hu/2008/02/17/a_romanok_eredete_iv
- Töriblog (2018d): „A románok eredete IV.” *Történelem mindenkinek.* 2008. 02. 18. https://to-riblog.blog.hu/2008/02/18/a_romanok_eredete_v
- Tringli =2016) István: „Mátyás országai. Miről árulkodik a Thuróczi-krónika címerkoszorúja?” *Rubicon* 2016/4. http://www.rubicon.hu/ma_files/2016_04_32.pdf
- Tusor (2011), Péter, Nemes Gábor (eds): *Consistorialia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1426-1605). Documents of Papal Consistories of the Holy Crown of Hungary (1426-1605).* Bibliotheca Historiae Ecclesasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nuncupatae, Series I: Collectanea Vaticana Hungariae. Classis I, Vol. 7. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Egyháztörténeti Kutatócsoportja, Budapest–Rome, 2011. http://www.academia.edu/32742721/Consistorialia_Documenta_Pontificia_de_Regnis_Sacrae_Coronae_Hungariae_1426_1605_.Collectanea_Vaticana_Hungariae_I_7.Budapest_R%C3%B3ma_2011
- Über die Herkunft der Rumänen.” *Jahrbuch der preuss. Akad. der Wissenschaften*, 1940.
- Varga (1998) E. Árpád: „Az 1857. évi erdélyi népszámlálás román nyelven.” *Statisztikai Szemle* LXXVI, 1998. 10. sz. 850-861. <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/studcens.htm>
- Vargyas (1943) Lajos: „Román-magyar kapcsolatok a népzeneben.” *Magyarok és románok II.* Szerk. Deér József, Gáldi László. A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve. Budapest, 1943. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf3494.pdf
- Wertner (1940) Mór: Kihaltak-e az Árpádok? *Turul* XXXI. évf. 1-3. füzet.
- Zirkuli (1988) Péter: „Az erdélyi románság a felvilágosodás korában.” *Találkozások.* Budapest, 1988. 39-61.

Jávor Miklós (Mosonmagyaróvár):
Gondolatok az ún. „európaiságról”

100 évvel a Trianon utáni világban a feltétel nélküli Európai Unió párti (főképpen nyugati) értelmiségiek, vezető politikusok sokat használják az „európaiság” kifejezést a hagyományosan velük politikai vagy szellemi vonalon szemben állók ellen. Szerintük oda sem kell figyelni arra, akinek szellemisége, mondanivalója ellentétes ezen európaiság normáival. Akit emiatt antihumánusnak, euroszeptikusnak mondanak és szélsőjobboldalinak tartanak. Ugyanakkor a politikai és ideológiai viták végtelenbe nyúló szóáradatában még soha nem sikerült e fogalom tartalmát mélységi elemzésen nyugvó, érthető és elfogadható definícióba foglalni. Talán azért, mert valójában lehetetlen. Hiszen a létforma alapjellegét tekintve összehasonlíthatatlanul más szokások, normák és értékek uralkodnak mondjuk egy montenegrói halászfaluban, mint a manchesteri munkásnegyedben vagy egy svájci kisvárosban, mint a délszaki lüktetésű Nápolyban. Holott mindegyik példa esetén európai helyekről beszélünk. Jelen előadás gondolatébresztő közelítésekkel próbál válaszokat keresni arra, hogy az európai és a magyar történelem összefüggésein belül értelmezhető-e, és ha igen, miképpen az európaiság fogalma.

Csihák György (Zürich):

Zárszó

Elnök Úr!

A megnyitónál azt mondtam, hogy arról fogok beszélni, amit gondolok. Most arról fogok beszélni, amit nem gondolok. Mert például nem gondolom azt, hogy ennyi igazán kiváló s mindegyik a maga nemében páratlanul jó előadás után – ki vagyok én, hogy ezt még méltassam. Ott fönt [Szent István és Szent László képére mutat a festett üveglakon] van két példaképünk, nagyon szépen. Nos, igazából őket kell kövessük, és az ő példájukat. Én nem követem, megint azt mondom, hogy nem követem, mert egyszer már valaki figyelmeztetett arra, hogy ne akarjal Jézus Krisztus lenni, mert úgy fogsz járni, mint ő.

Tehát most is tiltakozom az ellen, hogy én értékeljem, mérlegeljem, kiértékeljem azt, ami itt elhangzott. Nagyon bízom benne, hogy ezt helyettem sokan meg fogják tenni. Ugyanis a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület kiadja, olvashatóvá és meghallgathatóvá teszi kinek-kinek a teljes előadását videón és szövegszerűen az általa rendelkezésre bocsátott terjedelemben. Megjelenik tehát digitálisan az [Acta Historica Hungarica Turiciensia](#) hasábjain az OSZK Elektronikus Periodika Archívumában és a ZMTE [Elektronikus könyvtárában](#) Darai tanár úr szerkesztésében, akinek köszönöm, hogy ezt az igen-igen nehéz szerkesztői feladatot elvállalta, hogy mindannyian örömeinket lelhessük azokban a nagyszerű gondolatokban, amelyek itt elhangzottak.

És utoljára még egyszer: megköszönve a Nemzeti Közszerológiai Egyetemnek, hogy ezt a lehetőséget megadta. És természetesen nagy köszönöm az előadóknak, mindegyiknek kivétel nélkül, egyformán és egysúlyal, és egyenrangúan, hogy eljöttek, vállalták, megtették, és ezt a – énnékem – páratlanul szép élmény megszerezték ezen a két napon, hogy végighallgathattam őket. Azt kell mondjam, hogy Isten fizesse meg!

Köszönöm szépen.

Darai Lajos (Kápolnásnyék):

Elnöki összefoglaló a második napról

Tudományos tanácskozásunk eredményének egészéről csak a teljes írásos anyag megtekintése után lehet átfogó, végleges véleményt kialakítani, de már az eddig megtörtént eseményből – és benne a második napon lezajlott előadásokból – is látszik, hogy a tanácskozás elérte célját, a méltó emlékezést az első világháborút számunkra lezáró folyamatok egyikére, amely nekünk mindig Erdély – akkori – elvesztését fogja jelenteni.

A tanácskozás szervezésének kezdetétől világos volt előttünk, hogy a történelmi háttérrel is fel kell vázolni az 1918. december 1-hez kötött történelmi jelentőségű esemény tudományos jellegű megértésének, értékelésének megfelelő elősegítéséhez. Ehhez azonban valójában hiányzik például az igen fontos hun és avar korszak, illetve a bizáncinak nevezett fejlemények, összefüggések kétségtelen feltárása. Már ennél jobban állunk a Kárpát-medence sokkal östörténetével kapcsolatban, amivel én is foglalkoztam korábban. Mindazonáltal, az őskorról szóló ismeretek levezetése a középkor elejére vonatkozóan, addig nem lehet eredményes, amíg ki nem derítjük, hogy a magyar ókornak és korai középkornak tekinthető eddig ismert eseményekből mennyi tekinthető valóságosnak, és mennyi – még krónikáinkban is – utólagos, hatalmi érdekű beállításnak. (Elég e kritika jogosságához összevetni a Tarih-i Üngürüszt latin nyelvű krónikáinkkal, de a sejti szintű örökléstan eredményeinek történeti felhasználásához hasonlóan, akár a krónikák pergamenjének időrendi anyagvizsgálatát, vagy mai íráselemzési eszközökkel történő vizsgálatát is elvégezhetjük.)

Az előzmények történelmi mélységű tárgyalásának szükségességét már a második „A Hazáért!” című NKE-ZMTE közös tudományos tanácskozásunkon felvettem, amikor az első világháború és magyar elégs legmélyebb történelmi gyökereivel foglalkoztam.⁸³³ Most, az 1918. december 1-i marosvásárhelyi román nyilatkozattal kapcsolatban ugyancsak felmerült a történelmi gyökerek taglalása, mert másként lehetetlennek látszott megérteni, miként történhetett meg, hogy az Atila nagykirály, sőt elődei által felvirágoztatott és azóta virágzó, a XX. század elején már több mint 1500 éves Kárpát-medencei Hun–Magyar Királyság – újólág romának mondott – alattvalóinak nyilatkozata minden jogalap nélkül való volt ugyan arra vonatkozóan, hogy csatlakoztassák Erdélyt a csak nemrég, 1878. március 3-án az Oszmán Birodalomból kivált „Moldva és Havasalföld” egyesítésével létrejött Román Királysághoz, mégis, erre is hivatkozva, az első rabló világháborút kirobbantó győztes hatalmak Erdélyt, benne a Székelyfölddel és a Részeket, valamint a Nyugat-Bánságot és Bukovinát ahhoz a Kárpátokon túli államhoz csatolták. Mivel az így kialakított Romániában azóta is folyik a magyarságtól idegen hatalmi jellegű kormányzás a magyarság elnyomása, tönkretétele céljából a mai európai és világhatalmak szeme előtt, ezt az egyik elérendő célnak látva ugyan, de nem tartottuk elegendő magyaráztatnak. Bevonandónak látszott a magyaráztatba – és a tanácskozásunkon ösztönzendőnek hozzá történeti dokumentum-gyűjtemény felkutatása, összeállítása – az alig több mint 39 évvel korábban létrehozott Román Királyság megszületésének indokait, céljait és eszközeit tartalmazó összegző következtetések sora, illetve az azt garantáló nagy birodalmak szerepéről, amelyek történelmi léptékkal mérve szintén nem sokkal azelőtt születtek a Szent Liga, majd a Szent Szövetség törekvéseit megvalósítva. Ezeknek új volta, törekénysége miatt tudta majd Napóleon végveszélybe sodorni őket egy általa egyesített Európa (sőt, világ) rémképét hozva rájuk, hiszen akkor elestek volna a már megkaparintott területek feletti rendelkezéstől, és a még nagyobb

⁸³³ http://epa.oszk.hu/01400/01445/00014/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2015_3_091-116.pdf

részben azután következett gyarmatosítástól, s nem utolsósorban a magyar területek szétrablásától, szövetségesi konc osztás céljából is, amint aztán történt.

Tudtuk, hogy ezeknek a többnyire szóbeli egyezkedéseknek ugyan kevés nyoma maradt, de talán a „békekötések” környékén találhatók dokumentumai. Hozzájuk persze előadóink nem igen tudtak eljutni, de azok valóságos hatását, következményét mindenki figyelembe kellett vegye természetesen. Nem közkeletű ugyanis még a történészek között, hogy ha dinasztikus és birodalmi megalapozásról van szó, akkor a – korszerű szemmel alantas önző jellegűnek tartandó – magasabbrendűségi indoklású törekvéseket feltárják, sőt elítélik. Annál is inkább, mert annak valós, hitelekre alapozott természete, olyan – a pénzügyeket a végsőig titkoló – homályba borult, hogy ma már eszébe se jut szinte senkinek firtatni, de ha igen, visszamenőleges összeesküvés-elmélettel vádolják. Mert ugyan tudható, de nem tudatosítható, hogy ez az összeesküvésszerű megegyezés 2-300 évvel korábban megtörtént (aminek részeként a rá feltűzeltek kérvényt írtak például már a XVIII. század utolsó évtizedében Lipót császárhoz a ’románság’ érdekében) és az 1815-ös bécsi konferencián öltött végleges testet. Az új, addig nem ismert világrendet akkor hozták ugyanis létre, ami ma is érvényes szinte minden elemében, amennyiben nagy birodalmakká egyesítették a Föld felszínén lakó népeket. És azt se szoktuk a világ elé tárni, hogy a mi majdnem megsemmisítésünkre azért volt szükségük, mert a mi politikai rendünk képviselte az egyedül emberséges útját a népek egyesítésének, az emberiség felépítésének. Ami, mármint a magyar módszer eredménye, mozaikszerű elrendezésben adta ki a képet, nem valamely nagyhatalom globálissá vált képére és hasonlatosságára, amit az angol világbirodalom majdnem megvalósított, a szovjet és a náci zászlajára tűzött, de csak az amerikai valósított meg valamennyire manapság, viszont már hanyatló félben van az ismert okok miatt, és a kínainak pedig – állítólag – nincs világhatalmi természete, ellentétben a bibliai „sárga veszedelem” közhiedellemmel, bár gazdasági térhódításra ugyanúgy törekszik világszinten, mint a kapitalista világ, igaz, a sokkal hatékonyabb államkapitalizmus alakjában.

Az előadások írásbeli alakjából e kötetben mindenki megláthatja, mennyire sikerült a résztvevőknek teljesíteni a tanácskozást szervezők előzetes elképzelését az elvárásokról. Az előzetesen felmerült fő kérdésről például, hogy valójában kinek kedvezett az 1918-tól indult erdélyi román állami fennhatóság és annak „végeredménye”, az azóta megvalósult és a mai állapot. Előrelátható volt-e az a nagy színvonalcsökkenés és szenvedés az elvtelen hatalmi szerkezet miatt, amit az erdélyi románságnak is el kellett, kell szenvednie az elmúlt száz évben, nemcsak a magyaroknak és szászoknak? Erre a magam részéről a válaszhoz a létrejövés folyamatában, az ahhoz vezető út során több jellegzetes szereplőt és törekvést is találtam, ami a magyarázathoz már elegendő. Például a máig elnyomott macedo-vlachok történetében talált Habsburg birodalmi szálát, hogy a Balkán egészén visszaállítsák vezetésükkel a Kelet-római Birodalmat. Ugyancsak érdemes elgondolkodni arról a kevertségről, amit a moldvainak és havasalföldinek keresztelt terület eredeti „nomád” és fanarióta görög vezető rétegének könyörtelen hatalmi törekvéseiben látunk. Nemkülönben világosan alapvetően meghatározó jellegűnek mutatkozik a folyamatban az ausztriaiak kívül mind a török, az orosz, mind a francia és angol nagyhatalmi érdek, de még a porosz is. Végül fontos láncszem a folyamatban az erdélyi – magyar hatásra kialakult – román értelmiségi réteg valóságos törekvése és számukra végül dicstelen véget ért regáti felhasználásuk is. Ezért aztán nem látszik túlzónak az a végső magyarázat, hogy – a történelem fintoraként, mint nevető harmadiknak – az európai Nyugatnak volt szüksége a kiegyezés óta tartó kelet-közép-európai fellendülés megakasztására az első világháború utáni sokálami feldarabolásunkkal, amit majd az egész régió Szovjetunióval való odalökése követett a második világháború után. Ami miatt a mai kiutat itt csak egymás megbecsülése, a kölcsönösség, a hasznos és üdvös együttműködés előnyeinek kiaknázása jelentheti, azaz visszatérés a régió XIX. századvégi elveihez, melyeknek orosz-lánrészét a magyar történelmi alkotmány jelentette.

A szombati előadásokat látva úgy gondolom, hogy a tanácskozás példamutatóan a feszes, fegyelmezett tárgyköri tárgyalásra szorítkozott, de figyelembe kellett vennie, azaz bekapcsolta

az indoklásba az összefüggő korábbi történelmi állapotot is. Olyanként, mint amelynek elvisége megkerülhetetlen követelményként kötelezte a XX. század második évtizede végén a történelmet alakítókat, s ha azoknak túlnyomó része azt nem vette figyelembe máig, akkor most minket kötelez az igazság lehető legpontosabb, azaz tudományos felderítésére és közzétételére.

A tanácskozás második napján, 2018. december 2-án öt előadást tartottunk. Annyi változással az előzetesen kiadott műsortervhez képest, hogy Újházy Loránd és Harai Dénes már előző napon megtartotta előadását, utóbbival én cseréltem, és elnököltem e napon.

Fodor István előadásában összefoglalót adott Erdély népi összetételéről a honfoglalástól az újkorig, mintegy hagyományos képet nyújtva a múlt században felhalmozott, különösen régészeti adatok történeti alkalmazása alapján.

Utána Pandula Attila vetítettképes előadásban ismertette és méltatta jelentőségét a kolozsvári jezsuita, majd piarista – a Szentháromság dicsőítésére szentelt – templom kriptájában eltemetett főrendű és nemesi családok síremlékeinek.

Őutána Biró Bence tisztázta, hogyan vált az 1876-ban létrehozott Beszterce–Naszód vármegye címerének egyik összetevője utólagos dákoromán jelképpé.

Ezután pedig én következtem és annak összetevő elemeit és érveit taglatam a fentebb megjelölt bontásban, hogy miért szervesen Erdély román állami fennhatóság alá erőszakolása.

Végül Jávor Miklós előadta gondolatait az úgynevezett európaiságról – azaz a felszínen vallott elveket ütköztetve a sokszor gyászos valósággal – a tanácskozás fő témájával összefüggésben.

Az előadásokat követő kerekasztal vita első kérdezője Csihák György volt. Azt kérdezte, hogy milyen a román és a magyar történészek viszonya ma?

Fodor István azt válaszolta, hogy a román történészek már igen jó kapcsolatokat alakítanak ki a magyarokkal, lehet bennük bízni, hogy levetik a dákó-román elmélet nyűgeit. De ugyanakkor az állami propaganda Romániánál még ma is fokozódik. Készítettek Románia múltjáról egy filmet, amelyben az szerepel, hogy a románok már az ó-kőkorban, százezer éve megjelentek a mai Románia területén.

Csihák György másik kérdése volt: Létezik-e misealapítvány Romániában (Ausztriában igen)? Ez valójában a régi, azaz első és második világháború előtti misealapítványokra és azok Trianon és a második világháború utáni, valamint a kommunizmus alatti sorsára is vonatkozó kérdés. Hiszen a misealapítvány a kegyes alapítvány része és célja tíz, húsz, de akár 50 éven keresztül is az alapítványt tevő vagy más elhunyt lelke üdvéért évente egy, esetleg több szentmise bemutatása. Mivel ennek nyilvántartása és elvégzése az alapítványt elfogadótól különös gondosságot igényel, teljesen nyilvánvaló, hogy az erdélyi történelmi viharok megtépázhatták ennek a római katolikus egyházi intézménynek a működését, folytonosságát. Magának a misealapítványt elfogadó plébániának – mint jogi személynek – a helyzete is változhatott ugyanis, és ha valamilyen (pl. elértéktelenedésből fakadó) módosítás vált szükségessé, azt a Szentszéknek kellett meghatároznia.⁸³⁴ Azaz a kérdés igen összetett vonatkozású.

Erre Pandula Attila válaszolt: Némelyik misealapítvány 300 éve működik (a Károlyi Sándoré), a többi igenis, nem is. – De a legtöbb misealapítvány már nálunk se működik, a mai Magyarországon.

Szekeres István azt a kérdést tartotta szükségesnek feltenni, hogy a székelyek mikor jöttek be a Kárpát-medencébe. Mégpedig azért, mert mint hosszasan kifejtette, ő ezt a kérdést írástörténetileg közelítette meg és a kínai jelekben találta meg a székely írás előzményeit három név előzményeiben. Szerinte a székelyek itt képezték írást a kínai jelekből, de talált a Székelyföldön még X. századi kínai jeleket is. Azaz az Irbit-parti jelek népe jött a Kárpát-medencébe. A jeleket

⁸³⁴ <http://lexikon.katolikus.hu/M/misealap%C3%ADtv%C3%A1ny.html>.

hozták, és azok finnugor jelek, Finnországban is talált múzeumi tárgyakon hasonlókat éppen ezen a nyáron. A székelyek például a folyóvíz jó nevéből alkották a **j** piktogramot.

Fodor István válaszában saját korábbi Szovjetunió-beli ásatásaira és a vonatkozó régészeti szakirodalomra hivatkozva szintén hosszasan fejtegette a Szekeres-felvetésre vonatkozó, azokat cáfoló ellenérveit, aminek a lényege, hogy a kínai civilizáció a Kr. e. I. évezredben kezdődik, de hun leletek ott nincsenek. A tudomány szabályait betartva nem lehet a kínait idehozni.⁸³⁵

A továbbiakban hozzászólásában Pandula Attila megállapította, hogy „Bíró kolléga új dolgokat mondott, eddig ismeretlen dolgokat”, és biztatta a további kutató munkára.

A Pandulával kialakult beszélgetésben Bíró Bence elmondta, hogy nagyon fontos történeti kérdésekben a nemzetiségi szempont bevonása. Mintegy a tejtestvériség mintájára.

Ehhez kapcsolódva Jávor Miklós – amint én is – hangsúlyozta a közös pontok létét, amiknek feltárása, vállalása előreviheti a közös múlt feltárását.

Csuhák György ezt követően zárszóként felidézte megnyitó gondolatait és azzal jelezte a két nap során elhangzott előadások kiválóságát, hogy megkérdezte: „Ki vagyok én, hogy ezeket méltassam?” Nem is akart értékelést adni tehát, hanem felhívta a figyelmet, hogy érdemes lesz és lehetséges is újraolvasni az előadások leírt szövegét, mert papír alakban az NKE Társadalom és Honvédelem című folyóiratában és elektronikusan is ki lesz adva az Acta Historica Hungarica Turiciensia időszakos ZMTE-kiadványban.⁸³⁶

⁸³⁵ Amely megállapítás egyezik jelen sorok írójának erre vonatkozó legutóbbi tanulmányával:
http://epa.oszk.hu/01400/01445/00053/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2018_11_092-237.pdf.

⁸³⁶ <http://epa.oszk.hu/01400/01445>.

J. Újváry Zsuzsanna (Budapest):

*Összegzés „A Hazáért! Emlékezés az 1918.
december 1-i gyulafehérvári román gyűlésre”
című tudományos tanácskozásról*

2018-ban ünnepelte Románia 1918. december 1-jének centenáriumát; a gyulafehérvári nagygyűlésen összegyűlt románság önkényesen kimondta Erdélynek a Román Királysághoz történő csatlakozását a másik három történelmi nemzet, a magyar, a székely és a szász megkérdezése nélkül. Hogyan és miért történt, történhetett mindez?

A kérdésekre választ keresve a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (ZMTE) és a Nemzeti Közszerződési Egyetem (NKE) hosszú előkészítő munka után konferenciát rendezett 2018. december 1–2-án, neves hazai és külföldi szakértők meghívásával a NKE Ludovika épületének Kápolnájában; a közös konferencia immár a harmadik volt a „A Hazáért!” című sorozatban.

A konferencia fővédnöke prof. Dr. Padányi József vezérőrnagy, a NKE tudományos rektor helyettese volt. Prof. Dr. Harai Dénes ny. ezredes, egyetemi tanár és Dr. Csihák György, a ZTME elnöke megnyitója után kezdődött meg a konferencia tényleges ülése. Mottóként Csihák György szavait idézzük: „*Nem hirdetjük, keressük az igazságot.*”

A nyitó előadást Dr. Kovács Vilmos ezredes, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnoka tartotta *Az első világháborús hadiipar magyarországi és erdélyi vonatkozásairól*. Az I. világháborúban nemcsak a magyar katona hősiessége, hanem a magyar hadiipar is kivette a részét, hiszen a magyar haderő és ipar integrált módon működő szervezeti egységként szolgált. Az Osztrák Magyar Monarchiában a magyar hadiipar a kvóta arányában, 34,4%-ban részesült az összevolumenből. Ahhoz, hogy a részvétel méltó legyen, hosszú iparosítási folyamatnak kellett kiépülni. Ipari, ill. hadiipari központok főként Budapesten, Észak-Magyarországon, Arad és Resicabánya környékén alakultak ki. Ehhez nem egy nagy cég járult hozzá, leginkább a Weiss Manfréd Lőszér-, Acél- és Fémművek RT (1882), amely ekkorra az OMM második legnagyobb hadiipari cége lett. A hatalmas gyár tűzérési-, gyalogsági löszert, acélsisakot, mozgókonyha-berendezést stb. gyártott. A háború folyamán, 1913–1917 között több, magas tőkeigényű nagyüzem is létrejött; a Magyaróvári Lőporgyár, a Győri Magyar Ágyúgyár RT, az Újpesti Chinoin RT, a Dicsőszentmártoni Vegyiüzem stb. Erdélyben Resicabányán összpontosult a hadiüzemek nagy része, és acéltermékeikkel tényleges beszállítói voltak a hazai hadiiparnak. Ennek az óriási felfutásnak volt fantasztikus eredménye az aradi MARTA által gyártott 2029 db harcirepülő és 1146 db motor, amely az I. világháború végéig hagyta el a gyárat. Ez a virágzó hadiipar az 1918 nyarán bekövetkezett súlyos nyersanyaghiány következtében összeomlott.

Dr. Csihák György történész, közgazdász, a ZMTE elnöke előadásában – *A gyulafehérvári román határozat és a Magyar Királyság Történelmi Alkotmánya. Erdély elvesztése (Tények kicsit másként)* – a Magyar Királyság akkori 900 éves államiságának jogi értelmezéséről beszélt; arról az államról, apostoli királyságról, amely Európa közepén 1918-ban már 900 éve fennállt, és amelyet Károlyi Mihály a reá ruházott hatalmánál fogva minden ok nélkül átadott a kommunistáknak. A Szent Korona-tan értelmezése szerint, aki polgára az országnak, az tagja is a Szent Koronának – ezt az országot verték szét a nagyhatalmak Versailles-ben. Gróf Apponyi Albertnek, a magyar küldöttség vezetőjének súlyos szavait idézve: „*Őnök most megásták Magyarországot sírját, de Magyarország ott lesz a temetésén mindazon országoknak, akik megásták Magyarországot sírját.*”

Prof. Dr. Váralljai Csocsán Jenő ny. egyetemi tanár (PPKE BTK, ZMTE) referátumában – *A három nemzet és Erdély* – az erdélyi három nemzet jogi helyzetét foglalta össze a kialakulástól kezdve egészen 1918-ig. Az erdélyi székely és szász székek és a magyar vármegyék megalakulása után a három nemzet 1437-ben a Szamos partján, Csicsókápolnán, majd még háromszor ültek össze. Az évszázadok során az erdélyi alkotmányba belefoglaltatott, hogy Erdély a három nemzethől áll, és amit a két nemzet elfogad, az a harmadikra is kötelező. Az 1765-ben Mária Terézia királynő (1740–1780) által nagyfejedelemséggé nyilvánított Erdély címere is a Báthory Zsigmond fejedelem (1588–1602) 1593. évi tallérját díszítő erdélyi koronás címer változata. Az utolsó Habsburg uralkodót, IV. Károlyt (1916–1918) is Magyarország királyának és Erdély fejedelmének koronázták. De Románia 1922–1947 közötti címerében is ott volt a három nemzet. Az 1918. december 1-jén összegyűlt gyulafehérvári gyűlésen nem voltak jelen sem a magyar, sem a szász nemzet képviselői, így azok nélkül nem lehetett volna dönteni Erély sorsáról, sőt az 1918. december 22-én, Kolozsvárott megtartott gyűlésen mind a magyar, mind a székely, mind a szász képviselők kinyilvánították, hogy továbbra is a Magyar Királysághoz kívánnak tartozni. Apáthy István, a Magyar Nemzeti Tanács elnöke, a kelet-magyarországi fő-kormánybiztos a következőket mondta: „*Legyőzve ellenségeink túlereje által, be kell ismer-nünk, hogy levertek bennünket! De annyira nem győztek le, hogy a körülöttünk lakó bármely nemzetnek joga volna rendelkezni felettünk. Annyira nem győztek le, hogy valamennyi itt lakó nemzetnek joga lehessen az ország feldarabolását kimondani, s egyik darabját az egyik, a másik darabját a másik országhoz csatolni....*”

Dr. Ujházi Loránd katolikus pap és egyetemi docens előadásában – *Az erdélyi katolikus egyházmegyék a hatályos egyházjog tükrében* – arról beszélt, hogy Trianon után nemcsak a magyar állam, hanem a katolikus egyház igazgatása is teljesen átalakult. Románia valójában megtévesztő politikát folytat a Szentszék felé a római katolikusok, akik túlnyomóan magyarok kárára. Ugyanis ugyanazt az ortodox állami politikát folytatja, mint amit Kis-Románia követett; egy ország, egy államvallás. Lucaciu román görög katolikus pap és közéleti személyiség 1920-ban nyújtotta be javaslatát, miszerint a nagyváradi és a szatmári katolikus püspökségeket fel kell számolni, és a főkegyúri jog egyedül a román királyé. A tárgyalásokon résztvevő Netzhammer római katolikus érsek a következőképpen jellemezte a helyzetet: „*a győzelem friss mámorában íródtak le a Szentszéknek Romániával való első konkordátum-tervezetei, amelynek éle a Romániához került katolikus magyarság ellen volt fordítva, nevezetesen a nagyváradi és szatmári két magyar püspökség megsemmisítésére*”.⁸³⁷ A javaslat az erdélyi egyházmegyék számának csökkentését is tartalmazta; az öt egyházmegyéből megmaradt temesvárit és erdélyit a bukaresti érsek keze alá akarta helyezni. A konkordátumot mind a görög keletiek, mind a görög katolikusok ellenezték; ne legyen semmilyen megegyezés a katolikusokkal, nehogy az a katolikusok megerősödését eredményezze. Végül a konkordátum 1929-ben megszületett, és 20 évre szólt. Ez egy rossz helyzetet fixált, és megbolygatott egy több évszázados struktúrát. 1945 után lett volna lehetőség ezen változtatni, de nem történt semmi egyezmény. Ugyan 1991 óta létezik a magyar Gyulafehérvári Érsekség, de az összes többi katolikus püspökség a Bukaresti Érsekség alá van vetve, valamint egy Püspöki Konferencia létezik, amely alá tartozik mind a latin és görög katolikus, mind a görög keleti egyház is. Emiatt eredményekről alig beszélhetünk – azok inkább csupán retorikaiak.

Dr. Tüdös S. Kinga történész, művészettörténész, ny. tud. főmunkatárs (Bukaresti Román Történettudományi Intézet, Bukarest, Csíkszereda) etnikai vonatkozású előadásában – *Idegen földről érkezett szolgálattevők a fejedelemségkori Erdélyben (1616–1689)* – két román törté-

⁸³⁷ Az idézet helye: SAS Péter: *Vatikán és Románia államközi megállapodásai a két világháború között*. In: Egyháztörténet, 4. évf. 1. szám, A.D. MMIII. (<http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/saspeter.htm>). Utolsó letöltés: 2019. május 9.)

nész, Stefan Metes és David Prodan akadémikus korábban elhíresült állításának cáfolatát állította középpontjába; azt, hogy a fejedelemségbe érkező román jobbágyokat a magyar főnemesek és nemesek üldözték. A történész mintegy 100 jobbágykötő levelet gyűjtött össze a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárából és a Román Országos Levéltár Kovászna Megyei Igazgatóságának Sepsiszentgyörgyi Levéltárából, amelyek szerint a két román vajdaságból az erdélyi szorosokon át bejövő oláh emberek feleségeitől, gyermekeikkel együtt akartak letelepedni.⁸³⁸ A föld birtokosaitól kaptak földet, csúrt, állatokat, sőt, ha nem voltak nők, akár ki is házasították őket. Cserébe heti 3–4 napot kellett szolgálniuk. Ha akartak, vissza is mehettek hazájukba, és az addig szerzett javaikat magukkal is vihatták, sőt menlevelet is kaptak. Akik pásztorok maradtak, azokat pedig még a jobbágyokat sújtó adók sem terhelték; a szerződéslevelek egyértelműen bizonyítják, hogy a betelepülőket senki nem üldözte, inkább befogadták őket. A betelepedés pedig a szegény és nyomorúságos helyzetben lévő havaselti és moldvai román telepekről folyamatos volt az azoknál jóval fejlettebb és jobb életkörülményeket nyújtó, a török vazallitás karmától viszonylag függetlenül élő Erdélyi Fejedelemségbe.

Dr. Garda Dezső történész, egyetemi docens (Babeş-Bolyai Tudományegyetem Gyergyószentmiklósi Tagozata) nagyívű referátumában – *A székelyek és 1918. december 1-e* – a lehető legpontosabban vázolta fel az 1918. december 1-e előtti és az azt követő események láncolatát. Hangsúlyozta, hogy a székelység a különböző hadszíntereken milyen mérhetetlen véráldozatot vállalt fel az I. világháborúban. Az 1918-ban, a frontról hazatérő katonákat a románok 1916. évi támadásakor kifosztott, kirabolt otthonaik, nagy szegénység fogadta; a székely családok menekültekké váltak saját hazájukban.

Az 1918. évi őszirozás forradalom kitörése után az egész országban nemzeti tanácsok alakultak, így volt ez Székelyföldön is, sőt Budapesten is létrejött a Székely Nemzeti Tanács. 1918. november 3-án Padovában Károlyi Mihály és Jászi Oszkár tárgyalásai során az OMM aláírta a fegyverszüneti megállapodást, amely a lehető legsúlyosabb feltételeket szabta meg, valóságos ultimátum volt. 1918. november 13-án Jászi a románokkal tárgyalt, akik valójában nem is akartak egyezkedni, hiszen 26 vármegyét követeltek az országtól, és a román királytól azt kérték, támadja meg Erdélyt. A megszálló, ill. békefenntartó Antant hatalmak azonban nem is maguk jöttek, hanem a franciák a románokat küldték. Ennek alapja az 1916. augusztus 17-i titkos szerződés volt, amellyel az Antant megásta a történelmi Magyarország sírját; Anglia, Franciaország, Oroszország és Olaszország Erdélyt, a Bánságot, a Partiumot és Bukovinát ígérte Romániának. Garda Dezső Prezan román tábornok röpcéduláiból idézett: „*a román föld lakóit a Tiszáig, a Dunáig, faji és nemzeti különbég nélkül, mindenkinek életét, vagyonát hűségesen meg fogjuk védeni.*” A románok már november 10-e óta bent voltak az országban, és miután a lakosságot a túlzottan jóhiszemű állami vezetés és a helyenként korrupt helyi vezetőség – amint az Gyergyószentmiklóson is történt – mindenütt felszólította, hogy ellenállás nélkül fogadják az Antant békefenntartóit, akik valójában megszállók voltak, nem volt ellenszegülés. A kevés számú és szinte felszerelés nélküli román alakulatok mindenütt megszállták a vasutakat, a postákat, elfoglalták a fegyver-raktárakat, és azután már lett fegyverük is. Például Sepsiszentgyörgyöt 120 román katona szállta meg, akik elfoglalták a katonai raktárakat és a fegyvereket, és feloszlatták a nemzetőrséget. A Kolozsvárott székelő Erdélyi Katonai Kerület parancsnoka, Kratochwill Károly és Apáthy István kormánybiztos 1918. december 1-e után hiába hozták létre az ún. Székely Hadosztályt, létszámuk ekkor még kevés volt, és egyébként is arra kényszerítették őket, hogy vonuljanak vissza. A franciák december 20-án a magyar kormányt arra szólították fel, ürítsék ki Kolozsvárt; a fővárost így a szinte rongyos, szalmába bugyolált mezítlábás románok elfoglalták. Vákár Péter Arthúr, a Székely Nemzeti Tanács gyergyói részének elnöke, későbbi kormánytanácsos, író és politikus a következőképpen összegezte az eseményeket: „*A*

⁸³⁸ A leveleket a szerző kiadta. Vö.: TUDÓS S. Kinga: *Jobbágyélet a fejedelemségi Erdélyben*, Marosvásárhely, Mentor, 2001.

magyar nemzet kezéből nem az ellenség ütötte ki a fegyvert, hanem letétették vele a népek boldogulásának eszméjével [...], a románok a fegyvertelen Magyarországra fegyverrel jöttek.”

Az 1918. november 28-i marosvásárhelyi székely nemzetgyűlés akként határozott, hogy ha a békekonferencia a rendezést nem a magyar állam integritásának fenntartásával intézné, szükséges egy székely köztársaságot létrehozni.

A délelőtti ülést vita követte, majd a délutáni folytatás első előadója következett, Dr. Vekov Károly ny. egyetemi docens (Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Tiszafüred). Előadásának remekbe szabott címében – *A B-terv hiánya, avagy a „kettős hatalom” kialakulása* – már benne rejlik a teljes mondandó: az Osztrák Magyar Moharchiában a vezetők nem számoltak azzal a lehetőséggel, hogy elveszíthetik a háborút, így arra az eshetőségre sem készültek fel. Ferenc József császár és király halála (1916) után IV. Károly (1916–1918) naiv, gyengekező és háborúellenes uralma nem tudta megtalálni a döntésekre alkalmas politikusokat, sőt több régi, kipróbált vezetőt le is váltott. Az OMM aszimmetrikus államként működött, és a Monarchia „kisebbik láncszeme” Magyarország volt, ahol semmiképpen nem volt kiépítve sem intézményi, sem személyzeti, de még törvényi vonatkozásban sem külügyi és hadügyi apparátus, amely képes lett volna rendes, pláne rendkívüli körülmények között önállóan és megfelelő hatásfokkal működni. Károlyi Mihály csupán önjelölt politikus volt, aki nem volt tisztában azzal, hogy mi történik Franciaországban és Amerikában, a belpolitikai helyzet felmérését és orvoslását fontosabbnak tartotta a külpolitikánál; Jászit, egy másik alkalmatlan politikust választott a külügyek intézésére – mind ebből következett az, ami 1919-ben és 1920-ban történt.

Dr. Harai Dénes ny. ezredes, egyetemi tanár (NKE, ZMTE) előadását – *„Nincs több elpazarolni való magyarság”* – Veres Pétertől vett idézettel kezdte. A történelmi emlékezet, a nép-, nemzet-fogalom és a szerves nemzetfejlődés fogalmát boncolgatta; hogyan íródik bele a lét a kollektív tudatba. Harai Dénes leszögezte: szakítanunk kell azzal a tudattal, hogy történelmünket patológiaként éljük meg. Ez persze azért volt így, mert a történettudomány évtizedeken keresztül, lényegében 1990-ig, a hatalmi önkény szublimációja volt. A sorsfordító eseményeknél, 1914-ben, 1918-ben, 1939-ben, 1945-ben, 1948-ban, 1956-ban, 1990-ben keményen belekényszerültünk a történelembe; ezen eseményekről el kell gondolkodnunk, mindannyiunknak, a fiataloknak is, akik csupán az iskolai ünnepek alkalmakkor hallottak a történeésekről.

Miski Péter doktorandusz (PPKE BTK, Történettudományi Doktori Iskola) *Teleki Mihály és az erdélyi románság* c. előadásában az Erdélyi Fejedelemség belpolitikai és etnikai viszonyait taglalta; a területen már a középkorban is éltek vlachok, de a török kor nagy háborúi, főként a tizenötéves háború, majd II. Rákóczi György fejedelem lengyelországi hadjárata nyomán bekövetkező tatár-dúlás pusztításai idején elhurcolt vagy legyilkolt magyarok, székelyek és szászok helyét, valamint a pestisjárványok következtében megritkult lakójú településeket rövid idő alatt képesek voltak betölteni a két vajdaságból folyamatosan bevándorló románok. Hiszen Havaselve és Moldva az oszmánok által annyira agyon volt terhelve adókkal, hogy onét folyamatos volt a betelepülés a jóval biztonságosabb és jobb életkörülményeket nyújtó Erdélybe. A románok gyakran fordultak Teleki Mihályhoz, mint az államapparátus egyik legfontosabb tisztviselőjéhez, hogy támogassa őket, karolja fel érdekeiket. Ennek megfelelően 1671-ben jelentős adókedvezményeket is kaptak a letelepedők.

Dr. Nyisztor Tinka néprajzkutató (Románia, Pusztina) nagyívű előadásában a moldvai magyarok sorsát mutatta be a századok során. Azoknak a magyar csoportoknak, amelyeket a történelem különböző időkben Havaselvére, az egykori Kunországba, Olténiába és Munténiába vetett, nemcsak a nevük maradt fenn a földrajzi elnevezésekben, és létezik emléküik, hanem jelentős számban ma is megtalálhatók lakhelyükön. A X–XI. században a Duna jelentette a magyar-bolgár határt, és az ott maradt magyarok a határt védő gyepüket töltötték meg. A Moldvában élő katolikus vallású magyarok – a csángók – a középkorban a Magyar Birodalom uralmában éltek (1227 – a Milkói püspökség alapítása), és a csíksomlyói ferences atyák lelki gondozását élvezték. Moháccsal (1526. augusztus 29.) azonban összeomlott ez a birodalom, és az

oszmán uralom alá kerülő Moldvában a magyarság védelme is elenyészett. Mire az oszmán uralom megszűnt (1877), Magyarország az Osztrák Magyar Monarchia kötelékében élt. A moldvai magyarság azonban nem fogyott el, csupán a moldvai római katolikus papság, Jászvásárral az élen, híveit elárulva a román nemzetállam és asszimiláció szolgálatába szegődött. Róma érdeke az, hogy Romániában minél több román római katolikus legyen, mert csak akkor lehet Romániával szoros diplomáciai kapcsolatot tartani. Az előadó, mivel maga vezéregyhénisége a moldvai csángók anyanyelvi misézéséért folytatott küzdelemben, meggyőzően festette le szülőfaluja, Pusztina esetén keresztül a moldvai Katolikus Egyház és a Szentszék által tanúsított ellenállást a magyar nyelvvel szemben.

Sancz Klára Lujza ny. muzeológus (MNM, ZMTE) előadásában – *Gróf Széchenyi István 1813-ban kinyilvánított véleménye a Habsburg Birodalom jövőjéről* – a „legnagyobb magyar” életpályáját kísérte végig, különös tekintettel az 1813. évi szolgálatára. Széchenyi ekkor két nehéz futárszolgálatot is ellátott; három napon és éjjlen át, ázva-fázva, éhezve teljesítette feladatát, ami után komolyan megbetegedett. Lábadozó betegként, barátai előtt nyilvánította ki lát-noki jóslatát, miszerint a Habsburg Birodalom száz év múlva részeire fog esni. Ezt a kijelentést egy rendőrségi titkosjelentésből ismerjük – hiszen Széchenyi grófot már akkor is megfigyelés alatt tartották.

Dr. J. Újváry Zsuzsanna egyetemi docens (PPKE BTK, Történettudományi Intézet, ZMTE) Sütő András egyik érett művéről tartott előadást: *Advent a Hargitán: Egyszerű szerelmi történet vagy valami más?* Az 1984-ben befejezett drámának már a bemutatása is kisebb politikai bonyodalomhoz vezetett, hiszen a történet fő szála a Ceaușescu-diktatúra idejében, azaz a jelen időben játszódik; a Hargitán, a Nagy Romlás örök veszéllyel fenyegető hófalai között élő szereplőknek még a fennhangon szólás is tilos, hiszen a hófal minden erősebb hangra leomolhat, és maga alá temethet mindenkit. A darab másik fő mondandója: az elvándorlás és a szétszórás. A valóságosan létező színek és szereplők arra utalnak, hogy a darabnak ez a legfontosabb üzenete. Az előadó azonban egy másik, ennél még mélyebb történelmi síkot is kibont: Zetelaki Gábor és Réka viharos, konfliktusokkal tarkított és büntől sem mentes szerelmükben, majd hirtelen szakításukban és Gábor jégbe temetésében Trianont véli felfedezni. Hiszen mindaz a vétkek miatt következett be. Azonban Árvai Réka – mint anyaország – mindenét feláldozva húsz éven át kereste Zetelaki Gábort – Erdélyt –, mire végre megtalálta; ez a Trianont húsz év után követő II. bécsi döntés. Az örömteli pillanat előtt Réka gyönyörű imát rebeg el: „*Uram, aki fent vagy az egekben, tekints le most kegyesen a te szolgáló lányodra. Erős próbára tettél engem, ne vess újabb terhet a megkopott szívemre. Ha csodát tennél is Uram, tudnod kell, hogy örönket veszítettük a várakozásban. Elszoktattál minket a jótéteményeidtől, örömmel és bánattal tápláltál minket eddig. Uram, felkészületlenek vagyunk a jóra. Tedd újra képessé a szívünket az örömek elviselésére.*”⁸³⁹ És Zetelaki Gáborral valóban csodát tett az Úr: életre keltette. De kettejük újabb végzetes lépése miatt végleg elvesz mindkettő: a történelmi Magyarország és a hozzá tartozó Erdély. Mindenki elpusztul, csupán Kisréka menekül meg, az új Magyarország szimbóluma.

A konferencia másnap folytatódott Dr. Fodor István c. főigazgató (MNM, ZMTE) előadásával – *Erdély népi összetétele a honfoglalástól az újkorig*; a professzor a Kárpát-medence etnikai viszonyait elemezte. Arra a kérdésre kereste a választ, hogy hogyan népesült be Erdély a honfoglaláskor, és mikor, hogyan alakult ki a román többség. Kniezsa István kutatásai alapján már régebb óta tudjuk, hogy a honfoglaláskor a magyarok itt szlávokat találtak; ezt bizonyítják az onomasztikai kutatások is. A székelyek a honfoglalókkal együtt jöttek be a Kárpát-medencébe, és először a nyugati országrészen telepedtek meg. A szászok behívásáról is sokat tudunk. A románok a legkésőbb megjelent népcsoport Erdélyben. Eredetileg a mai Macedónia, Albánia és Törökország területén éltek, ahonnan egyre feljebb húzódtak. A 13. század elején jelentek

⁸³⁹ SÜTŐ András: *Advent a Hargitán*, Tiszatáj, XXXIX. évf. 12. szám, 1985. december 15., 23.

meg Fogaras és Szászváros környékén, majd húzódtak egyre feljebb. Ezek még igen kis létszámú betelepülők voltak. A tatárjárás, majd az 1348. évi óriási pestisjárvány nyomán elpusztult székelyek és szászok lakhelyét azonban már részben románok töltötték fel; a magyar földesurak az üresen hagyott földekre román betelepítéseket szerveztek. Az előadó részletesen cáfolta Stephan Pascunak a pápai tizedjegyzékek alapján felállított azon tételét, miszerint a 14. században Erdélyben már román többség lett volna. Ez majd csak a II. József-féle népszámlás idejére fog bekövetkezni – 60%-os lesz a néparány – a román pásztorok és jobbágyok folyamatos betelepődése következtében, de az már a középkorban megalapozódott.

Dr. Pandula Attila egyetemi docens (ELTE BTK Történeti Segédtudományi Tanszék, ZMTE) a kolozsvári jezsuita (később piarista) templom kriptájában nyugvó családok kapcsolatrendszerét, címereit vizsgálta meg előadásában. Köztudomású, hogy a 17. század végén Erdélyben is erőteljes rekatolizáció indult meg, és a jezsuiták Kolozsvárott építették fel templomukat, iskolájukat. A templom tervezésénél szokatlanul nagy központi kriptát terveztek, amely kitöltötte az építmény alatti teljes belső teret: mintegy 150 főre valót. Kétféle sírtípust alakítottak ki. Ez ma is nagyon jó, eredeti állapotban maradt fenn. Itt nyugszanak számos jelentős család tagjai; többek között gr. Altorjai Apor István, gr. Bethlen György, a Haller, a Teleki és a Berthold família elhunytjai. Itt vannak eltemetve a Gubernium magas tisztségviselői, valamint katonai vezetők és egyházi méltóságok. A templom első felében ugyan nem maradtak fenn síremlékek, de a halotti címereket ide helyezték – ezek nagyobb része 1945 után eltűnt, megsemmisült. Haller Gábor címere – a legnagyobb ritkaságnak számító epitáfium-címer – azonban megmaradt. E katolikus címeregyüttes jóval kisebb, mint a Farkas utcai református templom halotti címergyűjteménye, azonban ez is igen értékes.

Biró Bence doktorandusz (PPKE BTK Történettudományi Doktori Iskola) *Magyar címer, dákoromán jelkép* c. referátumában azt a kérdést járta körbe, hogy 1876-ban hogyan került össze a Beszterce és vidéke, valamint Naszód és vidéke egyesítésével megalakított Beszterce-Naszód vármegye címerében Beszterce város Anjou-liliomos magyar királyi címeradománya és a II. naszódi oláh határőrezred emblémája. Ez utóbbi: a havas tetején sas, csőrében latin kereszt, alatta Romulus és Remus a farkassal. A sas Havaselve címerállata, alatta Mars isten áll páncélban. A kérdésre a felelet összekapcsolódik az erdélyi határőrvidékek megalakításával, az ebben a korszakban kezdődő román nemzeti ébredéssel és azzal a ténnyel, hogy a naszódi határőrezred megalakításával a területen teljesen végrehajtották a görög rítusú egyházi uniót. Naszód ekkortól nemcsak katonai székhely, hanem az erdélyi románság fontos politikai és oktatási központja is; elősegítette a románok tanulását, szellemi felemelkedését. A korabeli vélekedés szerint: a katonák között nincs egyetlen őrmester, tiszt sem, de az oláh gyerekek ingyen tanulhatnak, és akkor belőlük is lehetnek tisztek és tanult emberek. Mások szerint a román határőrök: „*Mars isten fiai*”. A naszódi címer jó alapot szolgáltatott a román görög-katolikus értelmiség gondolatrendszeréhez kapcsolódó és az ún. erdélyi iskola programjából megszülető dákoromán elmélethez, amely ma is hivatalosan elfogadott történelmi tény; ez a román római jogfolytonosságnak és Erdély birtoklásának alapja.

Dr. Darai Lajos kutató professzor (Kodolányi János Egyetem, ZMTE) előadásában – *Miért volt szervesen Erdély román állami fennhatóság alá erőszakolása?* – a trianoni döntést megágyazó katonai, politikai, gazdasági és társadalomelméleti kérdéseket boncolgatta. Mennyire békés és gyümölcsözőbb lett volna, ha a románok a Magyar Királyság keretében maradvák volna ki egyenrangú jogaikat! – hangzott el a kijelentés. A bukaresti vezetés azonban kiszolgáltatta a nagyhatalmi érdekeket, és a kegyetlen elnyomás lehetetlenné tette a békés erők egyesülését. Ezért lett szervesen Erdély bekebelezése. Látszatra az elnyomottakból elnyomók, az elnyomókból elnyomottak lettek – ez a valóság elkendőzése, amely mesterséges folyamat. Hiszen az új elitnek korlátolt a hatalma, mert a valós hatalom az őket hatalomra segítőké. Viszont Erdély asszimilációja száz év alatt sem sikerült, mivel mindvégig a magasabb kultúra szívja

magába az alacsonyabbat, és nem fordítva történik. Ez lehetetlen feladat. Az előadó a románoknak a Dunától északra, a Kárpát-medencébe kerülésével és a nyelvi kérdésre is kitért: mivel a magyar államnak latin volt a hivatalos közvetítő nyelve, és az Erdélyben élő románok is ezt használták, a 19. században a román nyelvet hasonították a latinhoz.

Jávor Miklós doktorandusz (PPKE BTK, Történettudományi Doktori Iskola) *A magyarság harmadik útja – megmaradni Trianon után* c. előadásában azt a kérdést taglalta, hogy mit jelent magyarként létezni Európában. Ehhez először az európaiság fogalmát határozta meg, amely más volt hatvan évvel ezelőtt, mint most, amikor Nyugat-Európában párhuzamos társadalmak alakultak ki. Mi, magyarok magyarként akarunk európaiak lenni.

Trianon után, a két világháború között kialakult a harmadikutas gondolkodásmód – megtartani a magyarságot a keresztény Európában. Jávor Miklós Földesi Margit történész meghatározását idézte: „*A népi mozgalom az 1918–19-es baloldali politika csődjéből azt vonta le, hogy a korszerű Magyarország nem teremthető meg a nemzeti hagyományok és eszmék lebecsülésével és az ország több mint 50%-át kitevő mezőgazdasági népesség véleményének mellőzésével.*” Szabó Dezső, Németh László, majd az eszméket tovább vivő Illyés Gyula is ezt állította. Az előadó részletesen elemezte Szabó Dezső és Németh László eszmerendszerét – a keleti népek konföderációját, a „Duna – Kárpát népek” összefogását –, amely a II. világháború kitöréséig nem volt idealista gondolat, azután azonban azzá vált.

A konferencia végén hosszabb kerekasztal-beszélgetés zajlott le az előadók és a hallgatóság között, majd Dr. Csihák György, a ZMTE elnöke és Dr. Harai Dénes a NKE nevében zárta a kétnapos rendezvényt.

Az előadások a Magyar Királyság történelmi alkotmányát, a Szentkorona-eszmét és annak befogadó jellegét, Erdély jogi helyzetét, népesedési viszonyait, majd az I. világháborút és az 1918-ban bekövetkezett elszakítás gyökereit, annak ok-okozati összefüggéseit járták körbe igen nagy ívben. A széles látókörű és kiváló előadások – teljes terjedelemben – megjelennek az egyetem kiadványában és olvashatók a ZMTE digitális honlapján, amely elérhető Európa minden részén.

CSATOLT TANULMÁNYOK

Timaru-Kast Sándor (Ingelheim):

A románok eredetéről, Magna Vlachiától Ungro-Vlachiáig. A Kárpát-régió magyar földrajza

A román nép eredetéről, a nemzeti önérzet és a politikacsinálók szándéka szerint (azaz gondolatok a dáko-román kontinuitás hamis elméletéről)

Trianonban megtörtént a Nagy Rablás.

A második világháború utáni párizsi „békében” ez megszentelést nyert. De ezek után, már nem volt elég és politikailag sem korrekt, a fegyverek villogtatásával való hencegés és holmi bevonulások Budapestre, a Rablást igazolni kellett politikai szempontokból is, sőt ezt egy elkerülhetetlen történelmi igazságtételnek kellett prezentálni, amint „tudományos” érvekkel, elméletekkel megerősíteni illett. Nem csak a románoknak. Minden szomszéd nép erre törekedett, és tele is kürtölte vele a világot. És a világ el is hitte, vagy ha még sem, hát szemet hunyt, és úgy tett mintha elhinné és elfogadná. Miért is tett volna másképp, hiszen már Napóleon Bonaparte megmondta: *A történelemírás az a hazugsággyűjtemény, amellyel többnyire mindenki egyetért.*

Ha belepillantunk egy-egy szomszédos ország Történelem nevű eszement iskoláskönyvbe, szörnyülködve fedezzük fel, hogy Kárpátalja mindig is egy, már az ókor óta létező Ukrajna nevezetű államnak a része volt. A Felvidék meg hol ukrán(?), hol lengyel, hol egy bizonyos Morva Birodalom (sic!) szerves része volt, sőt ezen ősi „birodalmak” Debrecen is magukévá tették. Utóbbiért azért már a románok is versenybeszálltak! Ezt megtetézve, az ősi „román” Burebista „király” országa, a Dák Birodalom (sic!) valaha Pozsonytól a Donig, sőt még azon is túl, illetve az Al-Dunáig és a Fekete-tengerik terjedt. Később majd a Dunántúl nyilván frank-germán-szláv vidék lett, amit finnugraszaink is nyájasan alátámasztottak, és olykor túl is liciáltak, megtöltve a történelemkönyvek oldalait holmi „pribinákkal” vagy „kocelékkal” és sárpocsolyává züllesztett Balatonnal. Szerbia illetve az „ősi” Szerb Császárság, mindig is Szegedig vagy még azon is túl terjedt. Még egy francia „tudományos” mozi szerint is, amely Nagy Zsigmond korát akarta bemutatni, és egy pár évvel ezelőtt futott az „Arte” nevű német-francia „művészi” tévé csatornán. Ez volt a nyugati „tudományos” történelemszemlélet egyik undorító, ha nem a legundorítóbb agymenése. Mellesleg, nem tudom, ha észre tetszettek-e venni, hogy a magukat indogermánnak kikiáltó népeknek a kezdetek-kezdetek óta mindig királyaik meg császáraik voltak, holott a „tudományos” művekben maga Attila, a „Világ Ura” és az „Isten ostora”, meg általában csak „hun” vagy legjobb esetben „(horda-)vezér” volt.

És, mit csinálunk mi az ilyen környezetben? Megtagadjuk őseinket, és a „tudományos” műveinkben a Honfoglalás csak és kizárólag a trianoni aljas csonkítás utáni Magyarország területére korlátozódott, átengedve az üldözőinknek kinevezett besenyőknek a védelmet biztosító Kárpátok előterét. A többi, Felvidéket, Erdélyt, Bécsi-medencét stb., csak ez után, több évszázadon keresztül, súlyos harcok árán foglalgattuk el, leigázva a már ott élő, békésen éldegélő népeket, és még a veszedelmes lemészárolóinkat, az „új hazába” bekergetőinket, de aztán arcpirító cinkossággal sohaellennemálló pimasz besenyőket is. Manapság meg, a Csonkahaza térképe előtt vidáman honfoglalgatunk. Idáig süllyedt az agymosott magyar...

Visszatérve a románokhoz, habár mindegyik felsorolt történelmi „tény” egy-egy hatalmas hazugság, a románok esete még ennél is cifrább, mint a többieké, hisz mindent ki kellett találni, az alaptól. A dákok iránti érdeklődés érthető, hisz a rómaiak által dáknak nevezettek állítólag itt éltek Erdélyben, és mivel nagyon keveset tudunk róluk és nyelvüket sem ismerjük, jól be lehetett őket fogni a román származási elmélet hazug szekere elejébe. Habár már sokan előtte foglalkoztak e témával, mégis a dáko-román kontinuitás elméletének „tudományos” köntösbe bújtatójaként a kolozsvári egyetem volt rektorát, a Román Akadémia rendes tagját, Constantin Daicoviciu „nagy tekintélyű akadémikus-történész” professzor urat kell tekinteni. Ma már nem illik túl sokat beszélni róla, mert „kommunista” volt. Bezzeg még 1940 és 1941 között, a „magyar megszállás” alatt, a kolozsvári egyetem dékánja! Majd, kommunista lett...

Ő, a nagy Daicoviciu, a dáko-román kontinuitás (folytonosság) elméletének az „atyja”⁸⁴⁰, aki Gheorghe Gheorghiu-Dej és majd Nicolae Ceaușescu kommunista vezérek kebelbarátja, a Szocialista Munka Hőse („Erou al Muncii Socialiste”) és Herder-díj kitüntetettje (mindkettő 1968-ban, vajon miért?)⁸⁴¹ volt, miután kidolgozta a „dáko-román kontinuitás” elméletét és lerakta vele az erre épülő modern román történetírás alapjait, majd diktálta is annak „tudományos” menetét, amúgy a hatvanas évek vége felé ellátogatott Budapestre, hogy egy „történész” konferencián részt vegyen. Erről az utazásról egy anekdota azt meséli, hogy itt találkozott a volt budapesti tanárával, aki állítólag így köszöntötte: *Szervusz Szilárd fiam, hát téged is még sanyargatnak az oláhok?*... Daicoviciu akadémikus 1898-ban a Krassó-Szörény megyei Kavarán született, és az „első magyar időkben” még egyszerűen úgy hívták, hogy Deutsch Szilárd. Megítélni, hogy ez a beszélgetés valójában megtörtént-e vagy sem, nem tudom. De mivel a monda Marosvásárhelyen⁸⁴² csak titokban, de annál nagyobb élvezettel terjedt, valószínű, hogy meg is történt. Nézzük most meg, mi is az a csudabogár, amit a nagy Daicoviciu akadémikus feltalált. A spanyolviasz? Nem! Ennél még nagyobb lehetetlenséget: a „dáko-román” folytonosságot. Hogy ez miért ekkora lehetetlenség, az már abból is kiderül, hogy a korabeli krónikák, de a régészet szerint is, az erre vonatkozó adatok, az ezt igazoló leletek teljesen hiányoznak. Így a rómaiak visszavonulását a Daciának nevezett provinciából és a románok első írott megemlézése között egy **1000 éves űr** tátong.

Kr. u. 270-ben Aurelianus császár, a gótok nyomására kiűrtette Daciát, kivonta a római sereget és adminisztrációt, meg az ide telepítetteket. Majd őket követték a Birodalom minden szegletéből ide érkező újtelepesek is. Mindezek számára egy „új” Daciát hoztak létre Moesiában. Ez volt a „Dacia Aureliana”. Ezt később felosztottak egy Dacia Ripensis, a „Parti” vagy „Folyómenti” (azaz Dunamenti) Dacia, Ratiaria fővárossal, és Dacia Inferior részekre. Utóbbi fővárosa Serdica (a mai Szófia) volt. Tőle Nyugatra feküdt Moesia Superior, keletre meg a Moesia Inferior. Az egykori Moesia provinciát Diocletianus császár osztotta erre a két részre, majd a menekülő „dákok” számára ebből a kettőből hasítottak ki egy-egy részt. Így a régi Dacia közelében, de a Dunától délre alkották meg az új provinciát, amely nyugaton a Vaskapu és kelten az Oescus (ma Iskär) torkolata között terült el a mai Bulgáriában, északon a Duna volt a határ, délen érintette az Axius (ma Vardar) illetve a Styrmon (ma Struma) folyókat, magába foglalva Scupi (ma Skopje) és Pautalia (ma Kiustendil) városát. Itt alakult a meg „Dacia Diocesis” Diocletianus császár 290. évi adminisztratív reformja következtében. Székhelye Serdica (ma Szófia) lett. Ez volt a keleti hét diocesis (kerület) egyike, és 337 – 580 között létezett. A Birodalom nyugati felében még másik hét kerület működött. A Dacia kerületnek az 580-es avar invázió vetett örökre véget.

⁸⁴⁰ Demény Lajos, erdélyi művelődéstörténész, aki 1995-ben a MTA külső tagja lett, nevezte így.

⁸⁴¹ Ahogyan Herder, kimagasló tudásával, anélkül, hogy elolvasott volna egy középkori latin nyelvű krónikát, hisz latinul csak vajmi keveset tudott (> Helmut Schröcke: Indogermanen-Germanen-Slaven) a politika sugallatára feltalálta és megalkotta a „szláv” népet, ugyanúgy az ő róla elnevezett díj hordozója, Constantin Daicoviciu kimagasló tudásával, politikai sugallatra feltalálta és a semmiből megalkotta a „dák eredetű” románokat.

⁸⁴² Marosvásárhely a szülővárosom, és ott éltem 27 évet. Majd helyet kellett csináljak másoknak.

A történelem fintora, hogy a Dunától délre a menekültek számára alakított „Dacia” magába foglalta azt a Timok völgyét is, ahol, amúgy Szendrő és Bodon (Vidin) között, jelentős román népesség él ma is: a timocsánok⁸⁴³. Az erdélyi Szigethegységben élnek ma a „mócok”. Egyes vélemények szerint, amit én is vallok, nevüket éppen erről a Moesia nevű őshazáról kapták.

Györffy György⁸⁴⁴ szerint az 1173 körüli időkre, III. Béla király uralkodásának kezdetére tehető a Balkánon megalakult vlach (oláh) lakosság betelepítése Erdélybe. Őket a Szebeni-havasok alá, a besenyőkkel vegyesen telepítették le. Ezt a vidéket nevezték ezentúl a *silva Blacorum et Bissenorum* – a vlachok és a besenyők erdejének. Az Olt áttörésétől keletre, a Fogarasi-havasok alá ellenben összefüggő tömbbe telepedtek le. Ez az utóbbi vidék külön jogállású lett, *terra Blacorum* („Vlachföld”) néven, és ebből fejlődött ki a „Fogarásföld”. A vlachok mindkét területen átvették a betelepülésük előtt már meglévő magyar (és szász) falvak nevét: Omlás, Árpás, Fogaras, Kerz⁸⁴⁵, Disznód, Schellemburg, Felek, Galac stb. Mindkét vidékre telepített vlachok a szebeni ispán, Turje Joachim, alá tartoztak. A már említett kerci apátságban kelt oklevél (1207) volt az első okirat, amely megemlíti névileg a románok (Olachis) jelenlétét Erdélyben. Az 1210-i vidini hadjáratban a magyar király hadseregében ott harcolt a szebeni ispán, szászokat, székelyeket, vlachokat és besenyőket felvonultatott serege is⁸⁴⁶. Ugyanakkor a 1211-ben kiadott okmányában, amelyben II. András a Német Lovagrendnek adományozta a Barcaságot, ezt következőképpen írta le: *terra Borza nomine, ultra silvas versus Cumanos, licet deserta et inhabitata, usque Danubium* – amiből kitűnik, hogy a Barcasággal szembeni, hegyeken túli Kunország egészen az Al-Dunáig akkoriban lakatlannak számított⁸⁴⁷.

További kritériumok, amelyek alapján nyugodt lélekkel elvetendő a románok, a régi Dacia földjén (Erdélyben) való kialakulása, sok egyéb tényezők mellett, a következők:

- régészeti leletek hiánya, amelyek a dákoróman kontinuitást hitelesen igazolhatnák;
- hitelesen bizonyított dák eredetű szavak hiánya a román nyelvben;
- a román alapnyelvből ugyanakkor teljesen hiányoznak germán (gót, gepida) vagy türk (hun, avar) nyelvekből kölcsönzött szavak is, habár ez itt elkerülhetetlen lett volna;
- a dák vagy római eredetű helységnevek továbbélésének teljes hiánya Erdélyben;
- teljes hiánya a román eredetű víz- és hegyrajzi nevek a Kárpát-régióban.

Ezek után nem maradhat más, mind a további keresést máshol folytatni, ott, ahol a román nép és nyelv kialakulásának megvolt a lehetősége. Ott, ahol a latinositás ténylegesen végbe tudott menni, azaz megvolt hozzá az erre szükséges idő. Senki sem gondolhatja komolyan, hogy a dákok teljes ellatinosításához elegendő volt az az alig százhetven év, amíg a római megszállás és uralom tartott (Kr.u. 101 – 270). 101-ben Traianus császár serege legyőzi Decebal harcosait, majd elfoglalja Daciát, pontosabban a dákok lakta vidék déli részét, és ezt 101 – 107 között római provinciává alakítja (Dacia provincia Augusti). Majd 271 – 275 között Aurelianus császár kivonja légióit a Duna vonalától délre. Ezentúl, Dacia már nem a mai Erdélyt jelentette, hanem a Duna vonalától délre fekvő, a kitelepítettek és a menekültek számára mesterségesen létrehozott Dacia Aureliana nevű provinciát. Ezen felül a dákok nagy részét, az ún. szabad dákokat, aki a római provincián kívül éltek, nem is érinthette a latin nyelv hatása. A rómaiak távozása után pedig, biztosan nem „latinosultak” el, még amúgy szívességből és önkéntesen sem, teljesen eldobva édes anyanyelvüket, annyira, hogy még egy anyai szeretetet őrző szócska vagy egy altatódal(-töredék) se maradjon fent.

⁸⁴³ Kollektív jogaikat (anyanyelvi iskola) csak 2007-ben ismerte el a szerb állam, ezt is csak cserébe a Koszovó függetlenségének elismerésének bukaresti megtagadásáért.

⁸⁴⁴ Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza, 2. kötet, 111-113 old., Budapest, 1987.

⁸⁴⁵ Az 1207-ben kelt oklevélben Benedek erdélyi vajda beiktatta a kerci monostort.

⁸⁴⁶ Horváth Jenő: Erdély és a románság kialakulása, 6. old., kffarkas@mail.uti.hu (Világháló).

⁸⁴⁷ U.o., Szentpétery I.: Az árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzékére hivatkozva, I., Budapest, 1923.

A román nép eredetéről, a régi krónikák írása szerint

Ha valaki arra vetemedik, hogy felkutassa a románok múltját, az nagy fába veri fejszéjét, mert majdnem minden hozzáférhető modernkori „forrásmunka” egy teljesen tudománytalan és csúsztatásokkal gazdagított, sovíniszta hazugságokkal ékesített irománytömeg. A még nem is olyan régen, például a második világháború előtti történelmi anyagokban, írásokban, térképeken stb. feltüntetett és tényként kezelt adatokat elnyelte időközben a hallgatás homálya: amiről nem beszélünk, az nincs is, jelszóval. És valahogyan, ez így is van. Elegendő elég sokáig valamit elhallgatni, félrebeszélni, elfedni, és máris rohanó világunk azt el is felejtí. Az, aki az iskolai történelemoktatásból ismeri a múltat, az lehet akár magyar is, még azt sem tudja valójában, hogy ki volt Attila, vagy hogy mi közünk nekünk magyaroknak a szkítákhoz. Szomorú, de miután a világot ügyesen elárasztották a román nacionalista propagandaírások, a szegény külföldi tudós vagy a történelem iránt érdeklődő, csak annyit tudhat meg, hogy volt egyszer egy Dácia, ami ma Románia és van egy Dácia nevű autó. Sajnos ebbe a tudás szintbe a maradék Magyarországon is belebotlottam, még nem is olyan régen. Ki is cáfolná ezt meg? A Nyugat? Őt nem érdekli. A magyarnak csúfolt Akadémia? Kifelé, a külföld felé, nem teszi. Tisztelet minden tisztességes magyar és román történész előtt, csak ők, sajnos, alig jutnak szóhoz. Volt valamikor a még új és fiatalos lendületű Duna TV-nek egy próbálkozása, a valódi magyar történelem bemutatására irányuló rendkívül érdekes kezdeményezése, ahol olyanok is szóhoz jutottak, aki a hivatalos irányzattal (mainstream) szemben egy „alternatív” véleményt vallanak. Na aztán, lett ebből haddelhadd. Csak úgy dörgött és villámlott az égbolt Budapesten. Még időben ébredt Glatz elvtárs, mint a magyarnak csúfolt Akadémia akkori elnöke s ezt a „gyalázatot” lefejezte, és kiirtotta úgy, hogy a még zsenge csirája soha többé nem tudott már magához térni, hogy újjahajtsa. Amúgy is, ez ma már kit érdekel. Egyébként is, időközben megváltozott a tévé „profilja” is.

A románok eredete egy rendkívül vitatott kérdése a történelemkutatásnak. Így, a román múlt kutatásáért nagyon mélyre kell leásni, és, ahogyan majdnem minden másik esetben is, az árral, a „mainstreamos” (fősodratú) történelemírással szemben kell úszni, mert így jutunk el a tiszta forrásig – ahogy egy közmondásunk mondja. Csak döglött halak úsznak az árral...

Ha tehát a román történetírás 275 és 1207 (1210) között Erdélyben és a Kárpát-régió területen semmiféle római vagy román emlékre nem tud hivatkozni, az nem jelenti azt, hogy ezen a vidéken senki sem lakott, ahogy egyesek szeretnek erre hivatkozni, hanem azt, hogy az ott lakó népek sem rómaiak, sem dákorománok, sem római telepések utódai, sem románok nem voltak. Sajnálatosan a román hivatalos történetírás egyáltalán nem foglalkozik a valódi román őshazával, és az ott elszórtan még megmaradt, ma is élő testvérekkel: thesaliai arumunok, makedóniai meglenorumunok, boszniai és dalmáciai morlások, horvátországi isztrovlachok, vagy a szerbiai timocsánok (Timok-völgyi oláhok). Egy balkáni őshazáról kell beszélni, és abból kell a román történelmet elindítani. Hisz, már a XV-XVI. században élt Grigore Ureche, első moldvai krónikás, akinek műve megmaradt, tisztán kimondta az igazat: *Rumânii, câți să află lăcuitori la țara Ungurească și la Ardeal și la Maramoroșu, de la un loc sunt cu moldovenii și toți de la Râm să trag.* – magyarul: Mindazok a románok, akik Magyarország és Erdély és Máramaros lakói, egy helyről vannak (erednek) a moldovaiakkal, és mindannyian Rúmból (Keletrómai Birodalomból) származnak⁸⁴⁸. Induljunk hát mi is el ezen a kijelölt úton.

⁸⁴⁸ Grigore Ureche: Letopiseșul țării Moldovei – magyarul: „Moldvaország krónikája, amióta országot alapítottak” (szó szerint: „amióta a lóról, a nyeregből leszálltak” – értelmé szerint: „amióta honfoglaltak”) és az elmúlt időkről meg az uralkodók életéről ahogyan írva vala Drágos vajdától Áron vajdáig: 86. bekezdés: „Pentru Țara Ungurească de jos și Ardealul de sus vom să arăptăm, fiindu-ne vecini de aproape și cum au avut și ei crăie mare ca și leșii.” – magyarul: „Alsó-Magyarország és Felső-Erdély vidékéről (szólva), bemutatandó, mivel közeli szomszédaink, hogyan voltak nekik is hatalmas királyaik, akárcsak a lengyeleknek.”

Mottó: „*Noi toți de la Râm ne tragem.*” (Grigore Ureche, moldvai krónikás, 1591 – 1647).

Mi mindnyájan Rúmból, Rumániából (azaz „Kelet-Romából”, a Keletrómai Birodalomból, vagyis Bizáncból) származunk – írta Grigore Ureche, az első moldvai krónikás, 1642 és 1647 között írt krónikájában, amelynek címe: *Letopiseșul țării Moldovei, de când s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viața domnilor carea scrie de la Dragoș vodă până la Aron voda* – magyarul: Moldvaország krónikája, amióta „honfoglaltak” (országot alapítottak), és az elmúlt időkről meg az uralkodók életéről Drágos vajdától Aron vajdáig.

Hozzá hasonlóan vélekedett Miron Costin (1633–1691), moldvai krónikás, aki Ureche munkáját folytatta *Aron vajdától errefelé, ahol Ureche krónikás ezt abbahagyta*⁸⁴⁹ egészen 1661-ig. Ő megírta Moldova és Havasalföld országainak krónikáját is, lengyelül⁸⁵⁰ 1677-ben, a lengyel Marcusz Matczynski követ megbízásából. E műben, Costin a dákokat egy tatárféle (értse „szkíta”) népnek tekinti, amelynek nyoma vész a római megszállást követően. Ugyanakkor megemlíti, hogy a románok, a moldvaiak, havasalföldiek és erdélyiek egyaránt, a Balkánon alakultak ki, főleg a Macedóniában telepített római légionárius veteránok utódaiból.

Volt a Balkánon, a mai Macedónia és Görögország, Dél-Szerbia és Koszovó, Albánia, valamint Bulgária és Dobruzsza területén egy „Rumánia” nevű vidék, amit a törökök Ruméliának hívtak. Ez volt a hajdani Keletrómai / Bizánci Birodalom európai maradványa, amit az Oszmán Birodalom bekebelezett és az európai birtoka lett. Neve magyarul annyit tesz mint a „Rómaiak Földje”. A Keletrómai (Rúmi) nevet a Római Birodalom kettéosztásakor kapta, és azzal büszkélkedhetett, hogy ő őrizhette a római nagyságot és fényességet, miután Róma (Nyugatrómai Birodalom) a germán barbárok kezében elpusztult. Kelet-Róma volt a civilizáció és a kereszténység védelmezője. Itt, a Duna és az Égei Tenger között volt a balkáni népek ellatinosításának a területe. Itt a latin nyelv volt az állam nyelve egészen a negyedik keresztes hadjáratot követően, mikor a keresztes lovagok által Bizánc területén létesített Konstantinápolyi Latin Császárság, latin nevén Romania, elesett (1261). Ez után beindult a Palota elitjének körében egy bizonyos fokú elgörögösödés. A Balkán őslakósága a trákok, illyrek és dardánok azok, akik első sorban elszenvedői voltak az erőteljes latinosításnak, amit a római legionárius veteránok letelepítése meg a Birodalom más vidékeiről érkező telepések megjelenése is felgyorsított. Az újlatin népesség (vlachok) és újlatin nyelvének kialakulása bizonyára befejeződött a germánok (gótok) V. századi (lásd: Tótország⁸⁵¹, amit Sclavoniának is nevezték), és az őket követő „szlávok” VI-VII. századi megérkezése előtt. A keresztény egyház keleti szárnya számára, a nyugati szárny nyelvi latinságával szemben, kialakított keleti „lingua franca” az „óegyházi szláv” nyelv volt. Ezt a mesterséges nyelvet a megtévesztés céljából, vagy csak amúgy ostobaságból⁸⁵², sok nyelvész, történész óbolgárnak is nevezi, holott az óbolgár legfeljebb türk (hun) lehetett. A IX. században Cirill és Metód nem csak egy új írást, hanem egy új nyelvet is kialakított a keleti egyház számára, a Balkánon vegyesen lakó keleti germánok, hun-törkök és a később szlávnak mondott népek nyelvéből. Az Egyház számára kellett ez az „új” kommunikációs nyelv, amelyen a pap mindenkihez egyformán szólhatott. A latin már „foglalt” volt a nyugati egyház számára, a görögöt már az „elhalás” kerülgette. Egyébként is, a papok szemében a vegyes balkáni barbár világ méltatlan és képtelen is volt a Szentírás nyelvét elsajátítani. A Cirill és Metód által

⁸⁴⁹ Letopiseșul țării Moldovei de la Aron vodă încoace, de unde este parasit de Ureche vornicul, 1675.

⁸⁵⁰ Chronika ziem Moldawskich y Multanskich, 1677.

⁸⁵¹ Tótországnak hívták a kora-középkori Magyarországon a Dráva-Száva közét, mert eredetileg ezt „teutonok” azaz keleti germánok (gótok) lakták. A frankok / kelták nevezték a germánokat így, „nem-szabad” embereknek, hogy megkülönböztessék őket maguktól, akik a „frankok” voltak, azaz „szabadok” mivel a szabad-szkitáktól származtak. (> Sebastian Münster: Cosmographia, Basel, 1544). Ezt a „nem-szabadok” (tót) fogalmat fordították latinra a térképeken meg a krónikákban, és lett belőle sclavi és országuk „Sclavonia”. Majd Herder politikai indíttatású lelkes buzgóságával lett belőle „Slavonia” a „c” [k] hang könnyed és gátlástalan, de bámulatosan ügyes ejtésével. Ilyen lélek megállító bravúrral, Skandináviát is át lehetett volna keresztelni „Sandináviára”.

⁸⁵² „Sose keress rosszindulatot ott, ahol az ostobaság elégséges magyarázat.” (> Murphy egyik törvénye).

„kifejlesztett” nyelv alapját az óbolgár (türk-hun) nyelv alkotta, amit majd „öszláv” (keleti germán) köntösbe kellett öltöztetni. Ez a mű nyelv nem csak az egyházi irodalmat, de a későbbiekben, ezen népek nyelvét is nagymértékben befolyásolta⁸⁵³.

Ez a vegyes népességű és örökké forrongó Rumélia lett majd 1386 után, a törökök európai hódításainak bázisa. Itt alakult ki a vlach, a ma románnak nevezett népesség, az ellatinosodott balkáni népek utódaiból. Először 586-ban, amúgy 700 évvel megelőzve a Kárpát-medencei létüket igazoló királyi okmányokat (lásd feljebb), egy bizánci krónikában⁸⁵⁴ jelenik meg egy a románok (vlachok) balkáni jelenlétére utaló feljegyzés: egy feltehetően román nyelvű mondat. A krónika egy avarok elleni hadjáratot említ a Kelet-Balkánon, és leírja miszerint egyszer, amikor egy málhás öszvér megcsúszott, az öszvérhajcsár így kiáltott fel: *Torna, torna fratre!* – magyarul: Fordulj, fordulj testvér (komám)! Nyilván ez a mondat elhangozhatott egy vlach atyafi szájából. A bizánci krónikások, és nyomukban a mai történészek is, a Balkán ellatinosított népét vlachnak⁸⁵⁵ nevezik. Tudelai Benjámin, teljes nevén Benjámin ben Jóna középkori zsidó utazó, aki 1130-ban Tudela városában, Navarrában született, és 1173 a Kasztíliai Királyságban hunyt el, volt az első, aki írásában használta a „vlach” népnévet, amikor végigutazta a 12. századi Európát és a Bizánci Birodalomban is megfordul. Élményeit összefoglalta *„Az igazságszerető jámbor és tudósferfiú Benjámin utazásai”* című héber nyelvű könyvében. A 10. századi arab krónikás, Mutahhar al-Maqdisi írja miszerint: Azt mondják, hogy a törökök szomszédai a kazárok, oroszok, szlávok, *valadjok* (oláhok?)⁸⁵⁶, alánok és görögök, valamint sok más népek fiai. Ezen kívül más bizánci krónikák is írnak a vlach népről. Így, Kekaumenos bizánci író, Strategikon művében (1078) megemlíti az észak-görögországi „rómaiak” (vlachok) 1066-os évi lázadását, zendülését. A romanizált vlachok egy tetemes néptömeget tehettek ki, mivel az Őshaza elhagyása után is sok vlach-sziget maradt fenn a Balkánon. A vlachok főpapjai a bolgár-szláv rítust követték, de latin anyanyelvük megvédte őket az elszlávosodástól. Még Magyarországra való beköltözésük után is, püspökük továbbra az óhazában, a görög-makedóniai Nagy Valachiában székel, és az ohridi pátriárka alá tartozott.

A „vlach” népnévet a fősodratú történészek, nyelvészek germán eredetűnek vélik, vagy egy germán eredetű, de a proto-szlávba már korán átvett (*lízingolt*) szónak: **Walhaz*. Ez nyilvánvalóan, ahogyan az írás (csillagos jelölés) módja mutatja, hogy ez a szó egy a nyelvészek (indogermanisták) által kitalált és ősinék kikiáltott szó. Egy halandzsza. Majd azt állítják róla, hogy ez a szó az ősgermánban „idegent” és „különöst” jelent(het)ett. Ezek a nyelvészek csak tudják, hisz ők találták ki. Továbbá azt halandzsázzák, hogy ezt az íróasztalnál kitalált **Walhaz* népnévet, amelyet a germánok a romanizált kelta szomszédaikra alkalmaztak, „nyilvánvalóan” (sic!) egy kelta törzs nevéből alakították ki, amelyik törzset a rómaiak Volcae néven ismertek, a görögök pedig őket Ouólkai-nak hívtak. Lehet, de valahogyan hihetetlennek tűnik, mert megnehezítette a germánok munkáját az a makacs tény, hogy a rómaiak által Volcae-nak mondott törzs a mai dél-francia Provençében lakott, és csak átmenetileg, futtában, találkozhattak, ismerkedhettek meg velük, amikor is ezek a kelták útközben voltak kelet felé. Így a korai germánoknak csak hallásból, római közvetítéssel, akadt alkalmuk megtanulni nevüket. Ugyanakkor, inkább lehetett volna más kelta törzs (treverek, nemetek, kimberek, helvétek, raurok, boiok stb.) nevét felhasználni, már csak azért is, mert ezek a törzsek ott éltek a germánok közelében. Miért

⁸⁵³ „Diese Altbulgarische hat auf die kirchliche Literatur aller slavischen Völker, soweit sie der orthodoxen Kirche angehören, und darüber hinaus auf deren Schriftsprachen großen Einfluß ausgeübt” – magyarul: Ez az óbolgár nagyban befolyásolta az összes szláv népek egyházi irodalmát, amennyiben az ortodox egyház alá tartoztak, de még ezen is túlmenően, mindezen népek irodalmi nyelvét is.

(> Krahe, H.: Indogermanische Sprachwissenschaft, Berlin, 1985, 27. old.).

⁸⁵⁴ Theophylaktos Simokattes a krónika szerzője.

⁸⁵⁵ Görög: Blachoi (βλάχοι).

⁸⁵⁶ Decei, A., Ciocîltan, V.: La mention des Roumain (Walah) chez Al-Maqdisi > Romano-arabica I., Bukarest, 1974, 49-54 old.

nem ezek nevéből kölcsönözték a ma is általánosan alkalmazott „welsch” elnevezést? Mert ekkor nem welschről beszélünk, hanem „boisch-”, „treusch-”, „nemetsch-”, helvetsch- vagy akár „kimberschről”. De ezek nem hasonlítanak a „welsch”-re. Tehát olyasmit kellett kitalálni, idehazudni, ami szentesíti a célt, azaz megfelel az előre kiagyalt és megjelölt eredménynek: *Wal-haz. Egy politikai indítatásból készült hazugság. A buzgónyelvész agymenésének egyik mintaképe... De hát, már tudjuk:

A történelemírás az a hazugsággyűjtemény, amellyel többnyire mindenki egyetért.

Egy őszinte történész bevallaná, ha a józanész és nem valamiféle ideológia mentén kutatna, meg írna, hogy a „welsch” máshonnan származik. Pontosabban, a kelták „gael” (kelta, ír) saját nevük germánosításából: g>w hangváltás folytán, ahogyan a francia Guillaume viszonyul a germán William (Wilhelm) névhez, vagy ahogyan a francia „guerre” a germán (angol) „war” háború szóhoz, stb. Így lett a kelta „gel” a germánoknál „wel”. Majd ez a „wel” kapott egy melléknévi ragot „-sch”, és lett „welsch”, ahogyan a „teut”-ból „teutsch” majd „deutsch”.

Ennyi az egész. Ilyen egyszerű, és nem kell holmi „erste Lautverschiebung”-okkal, azaz „első (germán) hangeltolódás”-okkal okoskodni. Pedig milyen gyönyörű egy varázsszó: *Ertste Lautverschiebung*! Minden hívőt el lehet vele bűvölni. A hívő csak tátott szájjal áll az agytröszt-nyelvész gránit szobra előtt és zokog meghatottságában.

A „welsch” népnév valóban „idegenre” vonatkozott, és a germán fülnek egy „furcsa és különös” nyelvet jelez ma is. A baj csak az, hogy ezzel mindig és kizárólagosan a kelta népet és kelta nyelveket jelölték. Soha senki mást, semmilyen más nép fiát vagy ennek nyelvét sem. Sem szlávot, sem piktet, sem latint vagy görögöt. Sem az olaszt, sem az oláhot (vlachot) nem nevezték velsnek. Még akkor sem, ha a proto-szlávok már korán ezt át- vagy kikölcsönözték (*lízingolták*) az ősi germán szókészletéből. A „vlach” népnév másképpen keletkezett.

A szlávok egy magyar népnévvel használnak a germánok megnevezésére: „német”. Ez a népnév a Rajna-menti kelta „nemet” (germánul: nemeter) nép nevéből származik, akivel még Attila is találkozott, amikor hunjaival átkelt a Rajnán, a Bingium-(ma: Bingen)-i révnél. Emléküket ma is őrzi a Hunsrück – „Hunhát” nevű hegylánc, meg Hunawehr, Huningen, Hunnweiler, Hünstetten stb. helységnevek. Julius Caesar említi meg a Nemeteket először a Rajnai csata leírásában (Kr.e. 58) a *De Bello Gallico* krónikájában, majd még egyszer, amikor leírja a Duna-menti erdőhátat, ami a nemetek, raurok és helvétek területéről a dákok és anartok földjéig húzódott. Ez volt a „Nemetek erdeje” ami a Rajnától a Duna mentén Pannóniáig ért. Ennek emléke a Spessard név, eredetileg „Spechts-Ard”⁸⁵⁷ azaz „Harkély-Erdő”. Senki sem nevezi szomszédját „némának”, még akkor sem ha germán, vagy ha több csatát is kellett ellene elszenvednie, de főleg akkor nem, ha a kettejük szókincse majdnem azonos. Mert ezt a magyarázatot, hogy „néma > német” akarják fősodratúéuk belénk erőszakolni. Ez csak akkor lehetséges, ha a „pan-szlávista” durva nacionalizmus, meg az „álmagyar” megalkuvó, a mindennemű egészséges büszkeséget elvesztett szolgálélek ezt megkívánja vagy előírja.

Ugyan úgy elképzelhető, hogy a környező népek magyar közvetítéssel vették át az „oláh” (vlach) népnévét, és a románok egy önmegjelölésével állunk szemben. A makedóniai meglen-románok, saját magukat „vlaș”-nak nevezik, ugyanakkor a Havasalföldön még a XVIII. században is létezett egy „Vlașca” nevű megye Bukarest szomszédságában.

Ilie Gherghel⁸⁵⁸ összehasonlította a Keletrómai (Római) Birodalomban szerkesztett krónikákat, kiadott okmányokat, okiratokat, és arra a következtetésre jutott, hogy a vlach szó először itt jelenik meg. Véleményét Genesios írásaira és Suidas Lexikonjára alapozza. Véleményének megfelelően a vlach (*Blachernae*) elnevezés a Keletrómai Birodalomban született, és innen a

⁸⁵⁷ A kelta ARD erdőd, magasságot, magasan fekvő erdőd jelent. Lásd még: Ardiuna „istennő” – az Erdő-Anya tündér neve, vagy az Ardennek („Erdők-hona”) hegységet a mai Belgiumban.

⁸⁵⁸ Gherghel, I.: Câteva considerațiuni la cuprinsul noțiunii cuvântului „Vlach”, București: Convorbiri literare, 1920, 4-8. old. (> Világháló: wikipédia: Etimologia cuvântului *vlach*).

vikingek révén jutott el északra, a germánok és a szlávok világába. Még a „nagyonrokon” olaszok⁸⁵⁹ is vlachoknak nevezték ezt a latinul beszélő balkáni népet.

A bolgárok és a törökök megkülönböztettek „fehér” és „fekete” oláhokat: a bolgár *Belivlasi* fehér oláhok és *Caravlasi* fekete oláhok, megfelel a török *Ak-Iflak* fehér oláh és *Kara-Iflak* fekete oláh népnévnek, ami tulajdonképpen a földrajzi elhelyezkedésük megjelöléséből származik. Ez a névadás ugyan olyan, mind a török Ak-Deniz (Fehér tenger) délen, és a Földközi tenger, és a Kara-Deniz (Északi tenger) északon, a „Feketetenger” elnevezéseknek ikerpárja. A turáni népeknél színekkel (is) megjelölték a népeket, attól függően, hogy hól helyezkedtek el a világtérképen kialakulásukkor, vagy idegen népek esetében, a velük való találkozás vagy megismerkedés pillanatában. Színekkel jelölték az égtájakat: fehér volt a nyugati, fekete az északi, vörös a déli és zöld vagy kék a keleti égtáj színe. Így ismerünk nyugati vagy fehér horvátokat (a mai Krakkó vidékén születtek, saját elképzelésük szerint szarmata elődökből, majd innen vándoroltak délre, Dalmácia területére) és északi vagy fekete horvátokat, a Fekete tenger feletti „szarmata” pusztákon élők. Ugyanúgy voltak keleti vagy kék / kök-türkök, illetve déli vagy vörös-szakák (kipcsakok). Voltak még fehér (nyugati) hunok és fekete (északi) hunok, meg fehér és fekete magyarok is.

A „vlach” népnév szinonimája lett a „juhásztor” (csobán) fogalmának. Ugyanakkor a keltákat jelölő „Welsch” (> vallon, walese, Walliser, Welsh) népnevet soha nem használták a juhász jelölésére (lásd: német Schaf *juh* > Scháfer *juhász*, angol shepherd *juhász*, sheep *juh*). Érdekes, hogy mára a románok is a törökből származó (egyések szerint „perzsa” eredetű) „çoban” (románul „cioban”) *juhász* szót használják, elhagyván a régi, latin eredetű, tehát saját, ősi „păcurar” *juhásztor* szavukat: vö. latin pecus *juh*, pecoris *nyáj*, pecurarius *juhász*, olasz pecora *juh*, pecoraio *juhász*. Manapság a román csobán az „oaie” (*juh*) nyáját terelgeti. Az állat román neve: „oaie” (vö. latin „ovis aries” *kós*, *birka*) tökéletes leképezése a magyar „juh” szónak, habár a „juh” neve a magyarban hivatalosan ismeretlen (tehát értsd: magyar!) eredetű⁸⁶⁰. Juhász mivoltuk teljesen összenőtt népnevükkel. A balkánon mindenütt „vlach” névvel jelölték a juhászokat. Előfordult ugyan, hogy a vlach / oláh népnevet gúny- vagy becsmérlő és emiatt sokszor sértő előjellel használták. Dalmáciában a tenger melléki város lakók (olaszok) számára „vlaj / vlah” (többesszámban: „vlaji / vlasi”) a primitív, „bunkó” hegyi lakók neve volt. A görögöknél a „vláhosz” (βλάχος) egy becsmérlő kifejezés a durva, faragatlan, parasztra; sokszor egyszerűen a paraszt (vidéki) neve.

A vlach tehát, az ellatinosított (romanizált) balkáni népek (trákok, illírek, dardánok stb.) vegyes népeisége volt: balak, blak, blaq, blach, boloch, voloh, wallach, vllah, vlach, lach, ulah, oláh. Egy kutatócsoport, Bosch et al., 2006-ban, meg akarta genetikailag vizsgálni a vlachokat, oláhokat, megnézni, ha ezek valójában az ellatinosított dákoktól, illírektől, trákoktól, görögöktől származtak-e vagy ezek vegyülékéből keletkeztek. A kutatóknak semmilyen genetikai támpontot, kapcsolatot vagy hasonlóságot nem sikerült kimutatniuk, így egyik hipotézist sem igazolniuk. Ezek után nyilvánvalóvá vált, hogy a románok (vlachok) egy nyelvátvétel kapcsán (nyelvi asszimilációval) létrejött, és így egy közös nyelvet beszélő, nyelvi és kulturális közösségben élő, de vegyes származású néptömeg (népi konglomerátum).

A „Valachia” (Oláhország) a Balkánon többször is előforduló elnevezés:

- Nagy Oláhország (Megáli Vlahía) a görögországi Thesszáliában;
- Kis Oláhország (Mikrí Vlahía), a hegyes vidék Aetolia, Acarnania, Dorida (Doris), Lokrida (Locris) tartományokra kiterjedve, mai Nyugat- és Közép-Görögországban;
- Felső Oláhország (Áno Vlahía) – Dél-Makedónia, Albánia és Epirusz területén.
- Fehér Oláhország (a „fehér” azaz nyugati oláhok országa) Moesia tartományban, ahová a kiűrt Daciából telepítették át a latinul beszélő népeiséget, ahol a „Dacia Aureliana” provinciát alakították ki, a kitelepítettek és menekültek számára;

⁸⁵⁹ Az olaszok neve véleményem szerint Latium (Lazio) vidék nevéből származik: „o-lasz” (vö. rusz > „o-rosz”).

⁸⁶⁰ A háziállatok nevének eredete > anyanyelvcsavarblog.hu (Világháló).

- Fekete Oláhország (Morlachia – a morlások, „fekete” oláhok országa) Dalmáciában;
- Ó-Oláhország (Stari Vlah) – Kelet-Bosznia, Hercegovina és Nyugat-Szerbia területén, itt találjuk a *Romanja planina* fennsíkot is;
- Sirmiumi (Szerémségi) Wallachia a Száva folyó déli partján (timocsánok).

Ezen vidékek közül a legnagyobb és legismertebb a Nagy Oláhország (**Megáli Vlahia**), már azért is, mert felmerült az a gyanú, hogy a görög „megáli” nem csak nagyot, hanem öreget, ősit is jelenthetett, miképpen a latin „magna”. Itt Thesszáliában működött a XII-XIII. században a vlach pásztorok állama, amely északon a Píndosz-hegységig, és Macedóniáig húzódott. Thesszália vlach lakóiról először bizánci forrásokban, a XI. században írodott Kekaumenos Strategikonjában (1070-es évek) találunk utalást. A szerző megemlíti az 1066-os sikertelen vlach lázadást, amelynek akaratán kívül vezére lett az a Nekoulitzas Delphinas, aki maga a császár, II. Baszileosz, a „Bolgárölő” (uralkodási ideje 976 – 1025), unokája volt, és aki a császár saját akaratából és kinevezése folytán a thesszáliai vlachok kormányzója lett. A második dokumentum, amely a thesszáliai vlachokról tesz említést, az Anna Komnéné *Alexiad (Alexiasz)*⁸⁶¹ nevű írása. A szerző, I. Alexiosz Komnénos (uralkodási ideje 1081 – 1118) császár leánya, megemlíti egy vlach települést az Ossa hegységben, azzal a hadjáratral kapcsolatban, amit apja vezetett a normannok ellen. A XII. században Tudelai Benjámín utazásainak leírásában említi az oláhokat, és használja elsőnek ezt az elnevezést, amikor beszámol Zetounia (Lamia) városáról, amely „Vlachia dombjai lábánál helyezkedett el”. Majd III. Alexiosz Angelosz császár (uralkodási ideje 1195 – 1203) egy Provincia Valachie-t említ Thesszália vidékei között, ahol különös jogokat biztosítottak a velencei kalmároknak. Ezt az információt megismétli majd Monferrati Bonifác a *Partitio Romaniae*⁸⁶², 1204-es írásában. Habár a vlachok többséget alkottak Thesszáliában, sosem voltak a vidék valódi urai, hanem mindig más népek, görög, latin vagy szerb vezérek alattvalói.

Miután a latin (nyugati) kereszties lovagok elfoglalták Bizáncot, és megalakították a Konstantinápolyi Latin Császárságot 1204-ben, Nagy Oláhországot magához csatolta az Epiruszi Despotátus. Így a XIII. században vlach csapatok harcoltak II. Mihály, Komnénosz Dukász Mihály (uralkodási ideje 1230 – 1268), Epirusz despotájának (urának) hadseregében. Egyik fattyú fia, egy bizonyos János, aki egy vlach vezér, Taron, leányát vette feleségül, vezetett egy vlach csapatot a bizánci seregben a latinok elleni 1259-es pelagóniai⁸⁶³ csatában. Amikor II. Mihály császár meghalt, birodalmát szétszegték, és János lett Thesszália uralkodója. Fővárosa Neopatrászbán volt. Nyugati szerzők gyakran használják a „Valachia” nevet Dukász János és utódai vezette Thesszália autonóm országának leírásakor. Amiután 1261-ben helyreállították a Bizánci Birodalmat, Thesszália vidék vezérének a neve úgy hangzott, hogy: Nagy Oláhország Fejedelme (*kephale*). Ezt a tisztséget viselte 1276-ben Raoul Komnénosz pohárnok is. IV. Uroš István, akit még úgy is hívtak, hogy Dusán István, azóta hogy puccsal 1331-ben szerb király lett, a Bizánci Birodalom ellen 13 háborút viselt. Miután 1334-ben elfoglalta Makedónia nagy részét, majd 1346-ban az egész tartományt, megkoronáztatta magát császárnak / cárnak, és kiáltotta a Szerb Cárságot. Az 1347 – 1348. zajló harcok után átvette Epirusz és Thesszália felett is az uralmat. Ezek után már latinul úgy címezte magát: *Imperator Raxie et Romanie, dispotus Lartae et Blachie comes* – magyarul: Rascia (Rácország) és Románia császára (cárja), Arta despotája (ura) és Vlachia ispánja⁸⁶⁴. A szerbek uralmának a török hódítás vetett véget (Rigómezei – Koszovói csata)⁸⁶⁵.

⁸⁶¹ Kazhdan, Alexander: *The Oxford Dictionary of Byzantium*, New York / Oxford, 1991, 2183-2184. old.

⁸⁶² Romania volt a Keletrómai / Bizánci / Rúmi Birodalom neve.

⁸⁶³ Pelagónia a mai Macedónia dél-nyugati részén fekszik, és az ország egyik tartományának a neve.

⁸⁶⁴ Soulis, G. C.: *Thessalian Valachia*, 1963, 271-273. old.

⁸⁶⁵ Rigómezei vagy Rigóföldi (Koszovói) csata 1389.

A volt Nagy Oláhország területén ma is élnek vlachok, akik magukat arumunnak mondják: Armâni, Rrãmăni. A népcsoport őshonos a Balkánon, és Észak- és Közép-Görögország, Albánia déli és középső vidékein valamint Macedóniában és Bulgária dél-nyugati területén él. Az arumunok nyelve azonos a ma Romániának nevezett országban élő románok nyelvével. Egy kevés részük még Szerbia déli részein is előfordul, ugyanúgy Niš vagy Belgrád városában is. Őket Cincari⁸⁶⁶-nak nevezik, és a XVIII-XIX. században vándoroltak be, pontosabban menekültek el Görögországból, ezért még „Grci” azaz görögnek is hívják őket. Régen még kétnyelvűként érkeztek Szerbia területére, és sokáig még beszéltek is a románt meg a görögöt, de manapság már csak szerbül tudnak, hála a szabadkőműves francia forradalom torzszülöttje, a beteges faji gőg, és az ebből fakadt sovíniszta iskolarendszernek.

Az arumunoknak egy északabbra élő része a meglenorumunok. Nevüket a Meglen nevű terület neve adta. Magukat „vlaș”-nak mondják, egyes számban „vlah” [ejtsd: vlá] vagy „vlau”. Mint már említettem, volt Romániában (a Regátban) egy Vlașca megye is Bukarest közelében, egészen a második világháború utáni tartományok kialakításáig (lásd: térkép). Valamikor még egy Saac vagy Saaca (județul Săcuieni)⁸⁶⁷ megye is létezett. Ma, a megyerendszer visszaállításával, Vlașca megye területét központjáról „Giurgiu”-nak hívják. Giurgiu városát a genovaiak alapították és „San Giorgio”-nak nevezték el. A mai Bukarest területét, a település létrejötte előtt (XV. században Vlad Țepeș fejedelem idejében), „Codri dî Vlasiei” – Oláherdőnek hívták. Bukarestet hivatalos dokumentumok 1459-ben említik meg először, majd 1461-ben ismét, ekkor az igen sokat mondó „castro Bokoresth” néven⁸⁶⁸.

Havasalföld és a Székely (Saac vagy Saaca) megye térképe és címere, a XVII-XVIII. században.

Mottó: „*Noi tofi de la Râm ne tragem.*” (Grigore Ureche, moldvai krónikás, 1591 – 1647).

Mi mindnyájan Rumból (azaz „Kelet-Rómából”, a Keletrómai Birodalomból, Rumániából, Bizáncból) *származunk* – írta Grigore Ureche. Hozzá hasonlóan vélekedett Miron Costin (1633 – 1691), moldvai krónikás, aki Ureche munkáját folytatta Aron vajdától errefelé, ahol Ureche krónikás ezt abbahagyta⁸⁶⁹ egészen 1661-ig. Ő megírta Moldva és Havasalföld országainak

⁸⁶⁶ Cincari – nevük állítólag abból ered, ahogyan ejtik ki az ötös számot: „cinc” és nem „csincs” mint a románok.

⁸⁶⁷ A székelyek betelepülését a Német Lovagrend barcasági megjelenésével hozzák kapcsolatba, valamikor 1210 után, de ez már korábban is elkezdődhetett, mert itt haladt végig a Brassóból az Al-Dunához, az akkori Cumánián / Kunországon át vezető igen forgalmas kereskedelmi főútvonal. Ennek védelmét kellett biztosítani. A székely (Saac, Saaca – sic! – lásd a térképet) megyét 1845-ben szüntették meg, területét felosztva Prahova és Buzău (Bodza) megyék között. (> Világháló: Giurescu, C.: „Județele disparute din Țara Românească după harta stolnicului Constantin Cantacuzino (1700)” – Oláhország eltűnt megyéi C. Cantacuzino térképe nyomán, megjelent a Revista istorică Română – Román történelmi Szemlében, XIII, București 1936.

⁸⁶⁸ Parusi, Gheorghe: Cronologia Bucureștilor, 9. old. (> Világháló: wikipedia.org).

⁸⁶⁹ Letopisețul țării Moldovei de la Aron vodă încoace, de unde este parasit de Ureche vornicul, 1675.

krónikáját is, lengyelül⁸⁷⁰ 1677-ben, a lengyel Marcusz Matczynski nagykövet megbízásából. E műben, Costin a dákokat egy tatárféle (értsd „szkíta”!) népnek tekinti, amelynek nyoma vész a római megszállást követően. Ugyanakkor megemlíti, hogy a románok, azaz a moldvaiak, havasalföldiek és erdélyiek egyaránt, a Balkánon alakultak ki, főleg a Macedóniában letelepített római légionárius veteránok utódaiból.

Vlach (oláh) őshaza a Kr.u. I. század óta (vörös), majd az oláh nép terjeszkedése a VI-XI. században (barnával), és román települések Oláhországban a XII. század során (sárgával jelölve).⁸⁷¹

A valóság akkor is létezik, ha tagadják. (George Orwell)

A román népnek nincs egységes eredete, hanem etnikailag nagyon is vegyes összetételű. Academicianul Nicolae Iorga⁸⁷² a început „Istoria Bisericii Românești” astfel: „Românii se coboară din amestecul autohtonilor, adică al băștinașilor Iliri și Traci, vechii locuitori ai Peninsulei Balcanice, moștenitorii sau Moștenii ei, cu elemente din Imperiul Roman, care - de

⁸⁷⁰ Chronika ziem Moldawskich y Multanskich, 1677.

⁸⁷¹ Originea Gherga – 192. Români din Balcani I, 29.old. (Világháló).

⁸⁷² ro.wikipedia.org/ wiki /Nicolae_Iorga. (Wikipédia): Nicolae Iorga (1871 – 1940) román történész, irodalmi kritikus, drámaíró, költő és politikus. Az első világháború után a Román Nemzeti Gyűlés elnöke, majd 1931-től 1932-ig miniszterelnök: ro.wikipedia.org/ wiki /Nicolae_Iorga. (Wikipédia).

seminții deosebite - se deprinseră a vorbi limba Latină a poporului de jos.⁽⁸⁷³⁾ – magyarul: Nicolae Iorga akadémikus így kezdi A román egyház történetét: A románok az autohton, őshonos illírek és trákok, a Balkán félsziget örököseinek vagy őslakosainak keveréke egyes elemekkel a Római Birodalomból, akik – különböző törzsekből származván – különváltak annál az oknál fogva, hogy latinul beszéltek, mégpedig a népi latin nyelvet.

Ismeretes, miszerint a Balkánon letelepedett bolgárok létrehozták az első Bolgár Birodalmat, de hamarosan konfliktusba kerültek a birtokukat féltő Kelet-Római Birodalom császáraival. Erről a Román Akadémia által kiadott *“Istoria românilor”* (A románok története) így vélekedik: *“La sfârșitul secolului VII, bulgarii turanici au ocupat regiunea de la sudul Dunării, înființând pe teritoriul Imperiului Bizantin o nouă formațiune statală (la sosirea în actualul teritoriu bulgar, ei s-au aliat cu aromânii / vlahii autohtoni (...)) Aristocrația noilor veniți a absorbit treptat păturile suprapuse ale populației autohtone, dând naștere clasei dominante feudale. Statul bulgar și-a extins stăpânirea și spre vest, cucerind regiunea Sirmium (azi Srem, în Serbia). Creștinarea clasei dominante bulgare a fost în a doua jumătate a secolului IX. Primul stat bulgar a fost desființat în 2 faze: astfel, partea lui de răsărit a fost înglobată în Imperiul Bizantin în urma campaniei militare din 971; partea de apus, cu capitala la Ohrida, și-a menținut independența până în 1018, când împăratul a pus capăt stăpânirii bulgare. În felul acela, bizantinii au revenit cu granița de nord la Dunăre”.*⁽⁸⁷⁴⁾ – magyarul: A VII. század vége felé, a turáni bolgárok elfoglalták a Dunától délre eső vidéket, és a Bizánci Birodalom területén egy új államalakulatot hoztak létre (amikor a bolgárok ide, a mai bolgár területre megérkeztek, szövetséget kötöttek az őshonos arumunokkal / vlachokkal (...)) Az újonnan érkezettek nemessége fokozatosan felszívta az őshonos népek vezető rétegét, kialakítva jellegzetes feudális uralkodó osztályát. A bolgár állam nyugat felé terjesztette ki hatalmát, elfoglalta Sirmium (a mai Szeremség, Szerbiában) vidékét. A bolgár uralkodó osztályánk keresztény hitre való térítése a IX. század második felében ment végbe. Az első bolgár államot két lépésben szüntették meg: így, keleti részét a 971 évi hadműveletekben kebelezték be a Bizánci Birodalomba; nyugati része, Ohrid fővárossal, megtartotta függetlenségét 1018-ig, mikor a császár megszüntette a bolgár uralmat. Ílymódon, a bizánciak visszatértek északi határukkal a Dunára.

....e de remarcat că în 1020, cronică împăratului bizantin Vasile II Macedoneanul / “Bulgaroctonul” a consemnat că pe Valea Vardar trăiau deopotrivă Români și Unguri...⁽⁸⁷⁵⁾ – magyarul: ...figyelemre méltó, hogy 1020-ban, II. Makedon Baszileiosz (976 – 1025), a Bolgaroktonosz (Bolgárölő) melléknevű bizánci császár krónikája megemlíti, hogy a Vardar völgyében (Makedóniában) egyaránt éltek románok és magyarok... (sic!)

Magyarok a Vardarnál 1020-ban! Húsz évvel a Szent-István-i „államalapítás” után... Valami, mintha sántítana a magyar történelem könyvekben...

Academia Română a continuat “Istoria românilor”: “Așupriți de bizantini, atât bulgarii, cât și vlahii de la sud de Dunăre, s-au răsculat în 1185, sub conducerea fraților români Petru și Asan, în 1186 noul stat obținând independența. În secolul XIII - sub țarul Ioan Asan II - statul și-a atins apogeul puterii, în Balcani încorporând părți din Tracia, Tesalia, Macedonia și Albania”.⁽⁸⁷⁶⁾ – magyarul: A Román Akadémia így folytatja A románok történetében: „Elnyomva a bizánciaktól, úgy a bolgárok, mind a Dunától délre élő oláhok 1185-ben fellázadtak a román Petru és Asan (a bolgár történelemben: Petar és I. Ivan Aszen⁽⁸⁷⁷⁾) testvérek vezetésével, és az új államalakulat 1186-ban elnyerte függetlenségét. Majd a XIII. században –

⁸⁷³ Iorga N.: Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor, Introducere (Bevezetés), 1. old., București, 1908 / Saeculum kiadó, 2011.

⁸⁷⁴ Originea Gherga – 192. Români din Balcani I, 39.old. (Világháló).

⁸⁷⁵ Originea Gherga – 192. Români din Balcani I, 53.old. (Világháló).

⁸⁷⁶ Originea Gherga – 192. Români din Balcani I, 40.old. (Világháló).

⁸⁷⁷ hu.wikipedia.org/wiki/Bulgária_történelme (Világháló).

II. Ioan Asan (II. Ivan Aszen) cár idejében – az állam elérte hatalmának tetőpontját, a Balkánon magábfoglalta Trákia, Tesszália, Makedónia és Albánia egyes részeit.

Az Asan/Aszenek dinasztíája egészen a mongolok / tatárok betöréséig (1241) vezette az országot – mikor ez szétesett. Fővárosa Târnovo volt, *numită "Qirqin din Țara Ulaghilor" / Vlahilor de cronicarul Persan Rașid Al-Din...* ⁽⁸⁷⁸⁾ – magyarul : amelyet "Oláhországi Qirqin" néven említ Rasid Al-Din perzsa krónikás. Továbbá a perzsa krónikás megemlíti, hogy : *Târnovo, numită "Qirqin din Țara Ulaghilor" fiind distrusă de Mongoli în 1242* – magyarul : Târnovot, amelyet úgy hívnak, hogy "Qirqin az Oláhok Országából" 1242-ben a mongolok (tatárok) elpusztították.

Érdekes fejlemény: a perzsa krónikás „ulagh”-oknak („oláh”-oknak) nevezi a vlachokat (románokat). Talán nem is „szláv” eredetű az oláh népnév a magyarban! Hacsak nem a perzsa krónikás kreált a görög-szláv „blachi”-ból „ulagh”-ot vagyis „oláh”-ot.

A Duna vonalától északra csak egy Oláhország / Vlachia nevű ország van: **Ungro-Vlachia**, Havasalföld hivatalos neve: „Magyar-Oláhország”. Régen még így hívták az 1359-ben Hoszszúmezőn (Câmpulung) létrehozott, majd Argyasudvarhelyre (Curtea de Argeș), és 1517-ben Vásárhelyre (Târgoviște) költöztetett, végül 1668-tól Bukarestben működő Ungrovlachia Metropóliáját is (Metropolia Ungrovlahiei) ⁽⁸⁷⁹⁾. Ezen a néven 1990-ig működhetett is, és az Ungrovlachiai metropolita volt a Román Ortodox Egyház pátriárkája (főpapja). Ekkor, 1990 után a nevét Havasalföld és Dobruzsza Metropóliájára változtatták.

A fenti, a Világháló egyik román oldaláról származó térképen jól kinyomozható a románok őshazájának kérdése. Az első román települések a Duna északi oldalán, Kunországban, a történészek szerint a XII. századból származnak. Valamivel később jelennek meg az első román telepések Erdélyben is (lásd feljebb), ahol élvezhették a Magyar Királyság adta oltalmat és biztonságot. Masszív román betelepülés a pusztító tatárjárás után következett be.

A Dunától északra volt a Fekete Kunország. Ezt a vidéket, ahol később létrejön Oláhország, a következő képpen írja le a román történelem: *“Valahia” = Țara Românească, pe teritoriul ce era atunci al Cumaniei Negre, adică Nordice (...) la sfârșitul secolului XIII “Cronica Venețiană” a menționat-o drept “Colonia Romanilor Negri” / Cărașeni, iar “Cronica Ilkhanidă” ca populată de “Vlahi Negri” = Cărașeni.* ⁽⁸⁸⁰⁾ – magyarul: „Valahia” = Oláhország azon a területen, ami akkor még Fekete Kunország, vagyis Északi (Kunország) volt (...) a XIII. század végén írodott Velencei Krónika ezt úgy nevezte mint a „Fekete Románok Gyarmata”, az „Ilkhanida Krónika” pedig a „fekete oláhok” = Karasok („feketék”) által lakottnak.

Oláhország „mondabeli” megalkotóját, első uralkodóját Fekete Vajdának (Negru Vodă) hívták. Róla a következőket olvashatjuk: *Negru Vodă a fost, potrivit legendei, fondatorul și primul domn al Țării Românești. Existența lui reală este controversată, făcând subiectul mai multor cercetări mai mult sau mai puțin istorice. Potrivit legendei, Negru Vodă apare ca un personaj care la 1290, se presupune că a trecut Carpații din Făgăraș și s-a stabilit la Curtea de Argeș sau Câmpulung, unde a întemeiat un voievodat. Se crede că a îngădui orășenilor sași să-și mențină pe comesul (liderul) lor, Laurențiu, care a decedat în 1300 și a fost înmormântat în Biserica Bărăței din Câmpulung. “Descălecatul” său ar fi pus bazele Țării Românești, a cărei independență avea să o statueze Basarab I, în anul 1330.* ⁽⁸⁸¹⁾ – magyarul: Negru Voda (Fekete Vajda) volt a monda szerint, Oláhország (Havasalföld) megteremtője és első uralkodója. Valódi létét kétségbe vonják, és sok többé-kevésbé történelmi kutatás tárgy lett. A monda szerint, Fekete Vajda volt az, aki Fogarasból átlépve a Kárpátokat, udvarát Argyasudvarhelyre vagy Hosszómezőre, helyezte át, engedélyezve ugyanakkor az itt élő város lakó szászoknak, hogy megtartsák Lörinc nevű ispánjukat, aki 1300-ban halt meg, és akit

⁸⁷⁸ Originea Gherga – 192. Româniile din Balcani I, 60. old. (Világháló).

⁸⁷⁹ Enciclopedia României: Ungro-Vlachia / Mitropolia Ungrovlahiei. (Világháló).

⁸⁸⁰ Originea Gherga – 192. Româniile din Balcani I, 42. old. (Világháló).

⁸⁸¹ ro.wikipedia.org/wiki/Negru-Vodă (Világháló).

a hosszúmezei (németül: Langenau) Barátok Templomában temettek el. Az ő (Fekete Vajda) „honfoglalása” lerakta Oláhország alapjait, amelynek függetlenségét 1330-ban I. Basarab vívta ki. Magyaráztaként a wikipédia még megemlíti, hogy: *Este de știut că în titulatura timpurilor, „Negru” era „Kara”, așa că în loc de Negru-Vodă se poate înțelege „Cărășan”* – magyarul: Ismeretes miszerint, azon idők címadási szokása szerint: Negru (Fekete) az Kara volt, és így Negru-Voda helyett „Cărășan” (Karasi) érthető.

Iar când au fost la cursul anilor de la Adam 6798, fiind în Țara Ungurească un voievod ce l-au chemat Radul Negrul Voievod, mare herțeg pre Almaș și pre Făgăraș, rădicatu-s-au de acolo cu toată casa lui și cu mulțime noroade: rumâni, papistași, sași, de tot felul de oameni, pogorându-se pre apa Dâmboviței, început-au a face țară noao. – Letopisețul Cantacuzinesc. Magyar fordításban így szól: És amikor Ádám óta eltelt 6798-as évet írtuk, Magyarországon élt egy vajda akit úgy hívtak, hogy *Radu Negru Voievod* (Fekete Radu Vajda), Omlás és Fogaras nagyhercege, és onnan kiindulva teljes udvarával és rengeteg néppel: rumánok, pápistasok, szászok, mindenféle emberekkel, leereszkedve a Dombóvica⁸⁸² vizén, elkezdtek egy új országot alapítani – írja a Cantacuzino-féle krónika.

Când au fost cursul anilor de la Adam 6798, Radul Vodă Negrul, care avea scaunul său la Făgăraș de la moșii și strămoșii rumânilor, carii venise de la Roma, în zilele lui Traian împăratul Romii s-au socotit ca să-și mute scaunul dencoace, peste plai. – Cronica Bălenilor⁸⁸³. Magyarul: Amikor Ádám óta eltelt 6798-ik évet írtuk, *Radu Vodă Negru*, aki a Fogarasban székel, a román ősök földjén, akik még Rómából jöttek Traianus Róma császáranak idején, úgy határoztak hogy, áthelyezik székhelyét a fennsíkon túlra – áll a Băleni (Bölöni) Krónikában⁸⁸⁴.

A román történelmi hagyomány szerint Havasalföld (Oláhország) alapításának első, Litovoi (Lytuoy) 1277-es sikertelen államalakítási kísérlete után, egy második következett, Negru Vodă államalapítása, amit a XVII. századi krónikások nyomán, „*descălecat*” – azaz honfoglalásnak nevezi a román történelem.

Litovoi a mai Olténiában és az Argyas vidékén uralkodott 1247 és 1279 között. Nevének első említése egy 1247. június 2-án IV. Béla által, a johannitáknak kiadott okiratban szerepel, ebben az iratban a magyar király tájékoztatja a lovagrendet a Kárpátoktól délre eső területek államairól és vajdáiról. Litovoi neve itt *Lytuoy* vagy *Lytuon* formában szerepel, az állam, pedig ahol uralkodott „*terra kenazatus Lytuoy*” néven. 1374-es és 1407-es moldovai okiratokban a vajda neve *Litavor* és *Litovoi* formákban szerepel. Litovoi vajda tette az első kísérleteket a kenézségek és vajdaságok egyesítésére a Zsil mentén, azonban 1272-ben vereséget szenvedett a magyar királytól és országa a mai Argeș (Argyas) megye területére korlátozódott. 1279-ben nem ismerte el többé a magyar királyi alattvalói minőséget, ezért IV. László hadakat küldött ellene. Míg ő elesett a csatában, öccse, Bărbat hadifogságba került, ahonnan sikerült kiváltania magát és követte bátyját a trónon. (Wikipédia nyomán)⁸⁸⁵

Litovoi mellett IV. Béla diplomája más államalakulatokról is híradást ad: **Seneslau** (Szaniszló) vajdaságát az 1247-ben kiadott IV. Béla király diplomájában említi, az Olt bal partján fekvő „Transalpina”-i részeken. Akkor még a Duna-menti mezőket kunok és tatárok lakták: *Câmpia dinspre Dunăre era încă locuită de cumani și de tătari.*⁸⁸⁶ Román kutatók szerint 1270–1272 körül Litovoi elfoglalta vagy örökölte Szaniszló országát.

⁸⁸² ro.wikipedia.org/wiki/Lista_de_etimologii_ale_județelor_României: Dâmbovița neve a „dâmb” – magyarul: „domb” szóból származik, tehát eleve **magyar** eredetű (Világháló).

⁸⁸³ ro.wikipedia.org/wiki/Cronica_Bălenilor: Cronica Bălenilor – anonim krónika a XVII. századból (Világháló).

⁸⁸⁴ Létezik egy Băleni / Bölön nevű falu Dâmbovița / Dombóvica megyében, 22 km-re Târgoviște / Vásárhelytől délre, a Bukarest felé vezető úton. Itt a 2002-es népszámláláskor a 8324 lakosból egy magyarnak vallotta magát. Érdekes, hogy Târgoviște / Vásárhely környékén még két „Ungureni” (Magyarfalva) nevű helység is van.

⁸⁸⁵ hu.wikipedia.org/wiki/Litovoi (Világháló).

⁸⁸⁶ ro.wikipedia.org/wiki/Seneslau (Világháló).

Habár Seneslav és Litovoi neve szláv eredetű, őket a királyi diploma oláhnak nevezi: *Although the names of Seneslau and Litovoi are of Slavic origin, they are expressly said to be Vlachs (Olati) in the king's diploma.*⁸⁸⁷

Farkas kenéz országa az Olt-mentén keresendő, nevére való tekintettel. Neve egy tipikusan magyar (*Farcaș (Farkas) is a typical Hungarian name meaning 'wolf'*)⁸⁸⁸. Szlávul ez *vlk* („farkas”) volt. Feltehetően tőle származik az észak-oláhországi *Vâlcea* (Valcea) vidék neve.

János kenéz országa kissé nyugatabbra, a Zsil mentén volt a mai Olténiában, amit IV. Béla király diplomája megemlít. Mindkét kenézséget elfoglalta Litovoi kenéz / vajda.

A hagyomány szerint majd **Negru Vodă** (Fekete Vajda) lesz az első, akinek sikerült a Kárpátoktól délre államot alapítani. Kiindulva Fogarasföldről átlépi a Kárpátokat, hogy Hosszúmező (Langenau / Câmpulung) vidékén államot alapítson (1290). Idővel kiterjeszti hatalmát nyugat felé (Olténia), és majd keletre is. Fővárosát átköltözteti Argyasudvarhelyre (Curtea de Argeș), ahol a régészet egy terjedelmes fejedelmi udvar romjait tárta fel.

Az eddigiekben már több ízben találkoztunk érdekes és különleges elnevezésekkel, amelyek magyarul igen jól hangzanak. Vegyük ezeket most görcső alá.

Câmpulung (régi szláv nyelven *Dlagopole*, magyarul *Hosszúmező*, németül *Langenau*) talán a legrégebbi alapítású város Havasalföldön. Az erdélyi szászok által alapított város a Târgului-folyó, az Argyas egyik mellékfolyójának a partján fekszik. Az alapítók *Langenau* (latin *Campus Longus* – vagy ahogyan a fenti feliraton áll: *Longo-Campo*)-nak nevezték.

Die siebenbürgisch-sächsische Gemeinschaft konnte sich bis Ende des 17. Jahrhunderts behaupten. – magyarul: Az erdélyi szász közösség megtudta magát tartani XVII. század végéig. A havasalföldi katolikus Egyházat (*Bărația*) itt alapították a XIII. században. A város Oláhország (*Fürstentums Walachei*) első fővárosa volt. A városban több mind 20 templom van. Itt egy kolostor és katedrális (székesegyház) is működik, mindkettőt a XIII. században alapította I. Radu (Negru Vodă), Oláhország első uralkodója (vajdája). A XIV. században a fővárost átköltöztették Argyasudvarhelyre (Curtea de Argeș)⁸⁸⁹.

Biserica Bărația (Barátok temploma)⁸⁹⁰ – *cu hramul Sfântul Iacob, este un monument istoric și de arhitectură din municipiul Câmpulung. Edificiul, construit în secolul al XIII-lea, este cel mai vechi lăcaș de cult al Diecezei de București. Din biserica inițială se păstrează până astăzi corul construit în stil gotic, pe ogive. Nava bisericii a fost dezafectată de-a lungul timpului. Fundația navei, care poate fi văzută și în prezent, arată dimensiunile inițiale ale lăcașului. În interiorul bisericii se află mormântul comitelui sas Laiurențiu de Câmpulung, decedat în anul 1330. Într-o cronică realizată în 1764 de Blazius Kleiner, un călugăr franciscan din Câmpulung, se arată că Bărația a fost deservită mai întâi de călugări dominicani și mai apoi de franciscani. Lespedea funerară respectivă constituie cel mai vechi document epigrafic medieval din Țara Românească și, în același timp, prima mențiune scrisă a orașului Câmpulung. Textul de pe piatra de mormânt, scris în limba latină, este următorul: **Hic sepultus est comes Laurencius de Longo-Campo, pie memorie, anno Domini MCCC** –magyarul: Szent Jakab a védőszentjével, egy fontos történelmi és építészeti emlékműve Hosszúmező városának. Az épületet, amelyet a XIII. században építettek, a bukaresti egyházmegye legrégebbi szentélye. Az eredeti templom épületéből a gótikus stílusban csúcsívekkel épült régi karzat maradt meg máig. A templom hajója tönkrement az idők folyamán. Alapzata, amely ma is látogatható, mutatja a szentély valódi nagyságát. A templom belsejében van Hosszúmezei Lőerinc szász ispán sírja, aki 1330-ban hunyt el. Egy 1764-ben írt krónikában, Blazius Kleiner, egy ferencrendi barát Hosszúmezőből, megemlíti, hogy a Barátok Templomában először domokosrendi, majd ferences barátok szolgáltak. Az említett sírfedő képezi Oláhország*

⁸⁸⁷ en.wikipedia.org/wiki/Seneslau (Világháló).

⁸⁸⁸ en.wikipedia.org/wiki/Farcaș (Világháló).

⁸⁸⁹ de.wikipedia.org/wiki/Câmpulung (Világháló).

⁸⁹⁰ ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_Bărația_din_Câmpulung (Világháló).

legrégebbi írásos emlékét, és egyben Hosszúómező városának első írásos említését. A sírkőn lévő szöveg, amelyet latinul írtak, a következő: *Itt nyugszik Hosszúmezei Lörinc ispán (de Hosszúmező), a jámbor emlékü, 1300. Úr évében.* Gondolom, mindenki előtt nyilvánvaló, hogy a „Bărăția” a magyar „Barát(ok)” egyszerű átvétele és kiejtésének elrománosítása, ami azt is bizonyítja, hogy a német (erdélyi szász) mellett a magyar nyelv is jelen volt Hosszúmezőn.

Curtea de Argeș – egyes magyar nyelvű történelmi forrásokban **Argyasudvarhely** néven szerepel. Egyes történészek szerint itt székelhetett Szaniszló, a Johannita lovagrend diplomájában említett államképződmény feje. A monda szerint a várost 1290 körül alapította Fekete Vajda (Negru Vodă), aki a Fogarasi-havasokból ereszkedett le. A dák-román kontinuitáselméletet valló történészek szerint Fekete Vajda maga Litovoi volt.

Itt volt Tihamér⁸⁹¹ fia, I. Basarab havasalföldi kun származású fejedelem udvara (innen a város neve: „Curtea” = „Udvar”), amely az 1330-as magyar támadáskor megsemmisült. Akkor a fejedelmi udvar ideiglenesen (vissza-)költözött Câmpulung-Muscelre⁸⁹². Egy ideig itt működött az esztergomi érsekségnek alárendelt Magyar-Oláhországi római katolikus püspökség (Mitropolia Ungro-Vlachiei), amelyet 1359-ben Basarab fia, Miklós Sándor havasalföldi fejedelem alapított. Később a római-katolikus püspökség megszűnt, és helyét egy ortodox egyházkerület vette át. A város jelenlegi nevét a XVI. század óta használják, miután V. Basarab havasalföldi fejedelem a ma is itt álló ortodox kolostort megalapította. ⁽⁸⁹³⁾

Argyasudvarhely határában áll Fekete Vajda által építtetett templom, az Argyasi Monostor (Monastirea Argeșului)⁸⁹⁴. Építésével kapcsolatos balladájának főhőse Manole mester. A ballada szövege pontosan megismétli a magas Déva vára építőjének, Kőműves Kelemen balladájának meséjét, a szeretett feleség feláldozásáról és befalazásáról.

Innen nem messze van a Cozia kolostor, a Szentháromság templomával. Először „Nucet” kolostornak nevezték, majd később kapta a „Cozia” nevet. A templomot 1387 – 1391 között építették, alapítója Mircea cel Bătrân fejedelem volt (uralkodott először 1386 – 1394 között, majd másodszor is 1397 – 1418 között)⁸⁹⁵. Ma a mellette kialakult Călimănești (Kelemenes) város része. A várost 1388-ban említik először okiratokban Cozia kolostorral kapcsolatban. Nevét az alapító család nevéből (Căliman = Kelemen) származtatják, eleinte: Kelemenfalva (Satul lui Căliman)⁸⁹⁶ volt. Căliman román név nem létezik, hanem ez a magyar Kelemen (latin eredetű: *jámbor, szelíd*) névre megy vissza.

Havasalföld / Oláhország legelső krónikája, a Letopisețul Cantacuzinesc, amit a XVII. század második felében írtak, Șerban Cantacuzino uralkodása (1640 – 1688) alatt, az 1290 – 1690 közötti eseményeket foglalja össze. Az vajda az oszmán hadsereg mellett részt vett Bécs ostromában (1683). A krónikában következőket olvashatjuk:

“Istoria Țării Rumânești de când au descălecat pravoslavnicii creștini: Însă dintâi izvodindu-se de Rumânii care s-au despărțit de la Romani și au pribegit spre miazănoapte. Deci trecând apa Dunării, au descălecat la Turnul Severinului; alții în Țara Ungurească, pre apa Tisei ajungând până la Maramureș, pre apa Mureșului și pre apa Oltului. Iar cei ce au descălecat la Turnul Severinului s-au tins pre supt poalele muntelui până în apa Oltului; alții s-au pogorât pre Dunăre în jos. Și așa umplându-se tot locul de ei, au venit până în marginea Nicopolei. Atunci s-au ales dintr-înșii boierii care au fost de neam mare. Și puseră un neam ce le zicea Basarabi, să le fie lor cap (banoveți, adică mari bani) și-i așezară întâi să le fie scaunul la Turnul Severinului, al doilea scaun s-a pogorât la Strehaia, al treilea scaun s-a pogorât la

⁸⁹¹ hu.wikipedia.org/wiki/Tihamér_havasalföldi_fejedelem: ő Mongke Temur, az Arany Horda kánjának fia, és Batu Kán dédunokája. I. Basarab apja volt – áll Károly Róbert király egyik dokumentumában (Világháló).

⁸⁹² dextronline.ro/definiție/Muscel: értelme „Hegyalja” (Világháló).

⁸⁹³ hu.wikipedia.org/wiki/Curtea_de_Argeș (Világháló).

⁸⁹⁴ ro.wikipedia.org/wiki/Mesterul_Manole (Világháló).

⁸⁹⁵ ro.wikipedia.org/wiki/Mircea_cel_Bătrân (Világháló).

⁸⁹⁶ ro.wikipedia.org/wiki/Călimănești (Világháló).

Craiova. Și așa fiind, multă vreme a trecut, tot ei oblăduind acea parte de loc. Magyarul: Rumánország (Oláhország) története a keresztény pravoszlávok letelepedése óta: Ellenben vizsgáljuk(?) meg először azokat a rumánokat (oláhokat), akik elváltak a romaiaktól és északfelé vándoroltak. Tehát áthaladva a Duna vizén, Szörényvárbán (Szörénytornyán) szálltak meg / telepedtek le; mások Magyarországon, a Tisza vizén / mentén Máramarosig értek, (és) a Maros meg az Olt mentén haladtak (letelepedésük helyéig). És azok, akik Szörényvárnál szálltak meg, terjeszkedtek a hegyek alján az Olt vizéig; mások leereszkedtek a Dunán lefelé. És így megtöltve (benépesítve) ezeket e helyeket, eljutottak Nikápoly széléig. Ekkor választottak maguk közül nagy nemzetséggű bojárokat. És a Basarab nemzetséget választották fejedelmi családnak (ők „bonoveți” azaz nagy bánok voltak), és először székhelyük Szörényvár (Szörénytornya), a második székhely Strehaiia⁸⁹⁷ volt, majd a harmadik székhely pedig Krajován volt. Így sok idő eltelt, és mind ők kormányozták azt a vidéket.

Krajova (Craiova) város neve feltehetően a magyar „király” (román „crai”) vagy a szláv „krajina” (határ, szél) szavakból származhatott. Itt székelte a későbbiekben a szörényi bán is, emiatt a várost még úgy is emlegették, hogy: Cetatea Băniei (Bánvár) – saját bejegyzésem).

Mielőtt tovább követhetnénk a krónika folyamát, kell még egy pár szót ejteni Basarab / Bazarad, Oláhország (Havasalföld) első vajdájáról. A 19. században és 20. század elején a román történészek románnak tartották Basarabot. Nicolae Iorga azonban figyelembe vett egy másik lehetőséget is: „a név kun ... vajon csak a név?” de ennél nem ment tovább. Utóbb számos történész ebbe az irányba mozdult el. Neagu Djuvara a következőképpen foglalta össze érveit:

- Mind Basarabnak, mind apjának a neve Tihamér (Thocomerius) kun eredetű. Bár apját egyesek Batu kán családjából származtatják, tehát nem zárható ki, hogy Basarab valóban tatár származású volt.
- Basarab és fia, Miklós Sándor katolikusok voltak akkor, amikor a románok már évszázadok óta a keleti egyházhoz tartoztak, és Havasalföldön a kunok voltak az egyedüli katolikus nép. (Ennek ellentmond az 1332. november 26-ai Károly Róbert által kiadott dokumentum, amely eretneknek nevezi Basarabot, ami abban a korszakban keleti szertartású keresztényt jelentett.)
- A Basarab utódai által alapított legjelentősebb egyházi intézmények, a Cozia kolostor és a Horezu-kolostor szintén kun nevet viselnek.
- Azzal a nem alátámasztott hiedelemmel szemben, hogy Basarab a tatárok elleni küzdelmekben megszerezte volna az elsőbbséget a többi román kenéz felett, a magyar és a szerb krónikák azt írják, hogy a posadai csatában a tatárok a havasalföldiek mellett harcoltak. Mivel az Arany Horda tatárjai, azaz a nyugati tatárok jórészt kun eredetűek voltak, Basarab lehetséges kun származása lehetne a kapcsolat a két nép között. A krimi-tatárok népe is éppenséggel egy tatár-kun keverék.
- 1325-ben egy magyar egyházi személy tanúskodott egy kun nemes fia ellen, hogy ez megsértette a királyt, mondván, hogy Basarab bokájáig sem ér fel. Nicolae Djuvara történész úgy véli, hogy ez a történet azt bizonyítja, hogy a fiatal kun büszke volt a saját népéből származó vajdára.
- A Basarabnak adott „Negru-Vodă” név (jelentése *fekete vajda*) az arcszínére utal, amint azt Aleppói Pál és Miron Costin is feljegyezték. A románok a kunokat sötétebb bőrűeknek tartották.

Végső soron a történész úgy értékeli a fenti érveket, hogy külön-külön egyik sem tekinthető bizonyítéknak, de együttesen komoly érvet jelentenek.

⁸⁹⁷ ro.wikipedia.org/wiki/Strehaiia: város Olténiában, félúton Szörényvárból és Krajova felé. Mellette van a Bánvölgye nevű helység is. (Világháló).

Constantin C. Giurescu és Dinu C. Giurescu történészek szerint, az hogy Basarab⁸⁹⁸ nevének jelentése az ótörök nyelvben „*uralkodó atya*”, illetve az hogy kunszármazású, nem rendkívüli dolog, „ez semmivel nem csökkenti Basarab románságát.”.

Más történészek szerint a „Basarab” név kun nyelven „*legszentebb, leghatalmasabb, a győzedelmes*” jelentésű. Georgeta Penelea megjegyzi, hogy a név kun eredete kétségtelen, de ebből nem lehet következtetni viselőjének nemzetiségére. Lehetséges az is, hogy Basarab anyja kun nemes lány volt.

Basarab tehát egy bizonyos Tihamér (Thocomerius) fia volt, akit jól ismertek a magyar királyi udvarban. A hosszúmezei és Râmnicu Vâlcea-i egyházi adatok szerint a felesége Margit volt, akitől két gyermeke született Miklós Sándor, a jövődöbéli fejedelem (1352 - 1364) és Teodóra, aki Iván Sándor bolgár cár felesége lett.

A feljegyzésekben és képi ábrázolásokban is, az arcának vonásai is nagyon emlékeztetnek török jellegű etnikumra, s ezt utódai is viselték magukon. Egész Havasalföldön és Moldvában is még sok helyen éltek kunok, akiknek bár szétszóródása és asszimilációja már a 13. század második fele óta folyamatos volt, de nem következett be egyik napról a másikra. A kunság azonosulása a románsággal lassan haladt. Az akkori havasalföldi kenézek és előkelők is jobbára kun, vagy más török eredetű neveket viseltek, amely a román történészek, mint Penelea szerint még nem enged a származásra következtetni.

A másik széles körben elterjedt elképzelés származását illetően az, hogy mongol-tatár származású. Némely forrás szerint Tihomur (Tihamér) Möngke Temür fia, aki az Arany Horda uralkodója volt, Batu kán dédunokája és Dzsingisz kán ükunokája. Ami azt jelenti, hogy Basarab vajda Dzsingisz kán leszármazottja volna. A kunokat részben a letelepedett mongol tatárok is magukba olvasztották, a mostani krími tatárok is kun-tatár keveredésből alakultak ki, ezért lehet, hogy bár Basarab és Tihomir (Tihamér) neve mégis kun, de távolabb szemlélve családfájukat lehetnek tatár, vagy mongol származásúak.

I. Basarab (1270/1280 - 1352) havasalföldi fejedelem 1310-1352 között. Latin nyelvű magyar forrásokban *Bazarad* vagy *Ivanko Bazarad* néven szerepel. Őt tartják a Havasalföldi Fejedelemség alapítójának, ezért az újkori román történelemben *Basarab Întemeietorul* – (Ország-)Alapító Basarab néven emlegetik. Egy 1332-es, Károly Róbert által kibocsátott okirat szerint Thocomerius (Tihamér) fia.

A források teljes hiányában I. Basarab uralkodásának kezdetét 1310 körülre teszik, egy 1605-ös olasz krónikában feljegyzett hagyomány alapján, amely a *Fekete Vajda* trónra lépéséről szól. Egy magyar okirat szerint 1317-ben már kétségkívül hatalmon volt, amikor is helyi konfliktusba keveredett a Méhed vára környéki nemesekkel. Constantin Kogălniceanu történész úgy véli, hogy a magyarországi trónviszályok időszakában, vagyis 1318-ig Basarab egyéltette a Kárpátoktól délre fekvő kenézségeket, létrehozva a Havasalföldi Fejedelemséget. Uralma elején még Magyarország vazallusa volt, 1324-ben úgy szerepel a magyar okiratokban mint „Bazarab, woyvodam nostrum Transalpinum”, de egy idő után megtagadta a 7 000 márká hűbéresi adó kifizetését, sőt, 1325-ben elfoglalta Magyarországtól a Szörényi bánságot. Károly Róbert magyar király követek útján próbálta jobb belátásra bírni, de minden bizonyonnyal eredménytelenül, hiszen ugyanazon év szeptemberében a magyar király büntetőhadjáratra indult egykori vazallusa ellen. Elfoglalta Szörényvárá, majd előrenyomult a vajda székhelye (Argyasudvarhely) felé. Károly Róbert király a Képes krónika leírása szerint ezt üzentte a Basarab vazallusának a posadai csata előtt: „*Mondjátok meg Bazarádnak: ő az én juhaim pásztora; szakállánál fogva húzom ki búvóhelyéről!*”

Basarab békeajánlata hidegen hagyta a magyar uralkodót, pedig az felajánlotta túsul egyik fiát és vállalta a régi adó kifizetését is, „*csak, hogy térjete vissza békében és óvakodjatok a veszélyektől, mert ha közelebb jöttek, azoktól meg nem szabadultok*” – *Képes krónika*.

⁸⁹⁸ ro.wikipedia.org/wiki/Basarab_I: „numele e cumăn... numai numele? - Nicolae Iorga, / Neagu Djuvara (Világháló).

A magyar sereg, miután lerombolta a vajda székhelyét, egy szűk hegyi szorosban, Posadánál (valószínűleg a Vöröstoronyi-szoros) szembesült a vajda fenyegetésével. A négy napig tartó csatában, amit a történelem a Posadai⁸⁹⁹ csata néven ismer, Károly Róbert és serege katasztrofális vereséget szenvedett a lesből támadó Basarab csapataitól. A magyar sereg megmenekült maradványa csak nagy nélkülözések árán jutott el, december közepe táján Magyarországra. E győzelem révén I. Basarab ideiglenesen függetlenítette Havasalföldet a Magyar Királyságtól. 1343 körül Basarab társuralkodóvá emelte Miklós Sándor fiát. Ez utóbbi I. Lajos udvarába utazott, hogy újra megteremtse a kapcsolatot a Magyar Királysággal. Magyar offenzíva indult a tatárok ellen. Basarab, mint a magyar király hűbérese, kénytelen volt átértékelni a külpolitikáját. Az 1343 - 1345 körüli hadjáratokban elfoglalta a tatároktól a Duna-deltától északra fekvő területeket, a Prut és a Dnyeszter között. ⁽⁹⁰⁰⁾

A Képes krónikában szereplő Posada helye ismeretlen, de valójában ma is létezik egy Posada a Prahova völgyében, a mai Prahova megyében, Comarnic (Komárnok) város része.

Este unul din locurile probabile pentru bătălia din anul 1330 dintre oastea Țării Românești și cea a Regatului Ungariei, având în vedere că posadă se numește o trecătoare îngustă în munți sau un loc întărit în mod natural care servea ca punct de vamă sau un loc neted pe un deal sau pe un munte unde a existat o așezare omenească.

Plasarea bătăliei pe Valea Prahovei este motivată în principal de trei argumente, în opinia cercetătorului Florian-Nicu Smarandescu:

În primul rând, consideră că presupusa participare a tătarilor la ecest conflict ar fi trebuit să se petreacă astfel încât lui Basarab să-i fie cât mai ușor să îi scoată din țara sa, o dată cu încetarea ostilităților.

În al doilea rând, menționează relatarea călătorului Maciej Strykowski (1547 - 1582), venit de la Constantinopol spre a merge în Polonia natală. Acesta a ales ruta Silistra - Călărași - Valea Prahovei - Țara Bârsei - Pasul Oituz - Moldova. Mergând pe acest drum, a observat monumentul presupus a fi ridicat de Basarab I în cinstea victoriei sale: „Când Carolus, regele Ungariei a pornit fără pricină război împotriva lui Basarab, domnul Munteniei, el a fost biruit prin șiretenie, de munteni și moldoveni, așa încât cu o mică suită abia a scăpat regele de măcel, în Ungaria. Pe acel loc, unde a fost bătălia, muntenii au clădit o mănăstire și au ridicat trei stâlpi de piatră, pe care eu însumi i-am văzut în anul 1575, venind din Turcia, dincolo de orașul Gherghița, la două zile de drum de Sibiu, oraș în Transilvania, dincolo de munți”. Cercetătorul consideră că este vorba despre schitul numit în popor „Trei Lespezi”, aflat în Posada Prahovei și refăcut de către Cantacuzini în 1661. De asemenea, locația corespunde și distanței de două zile călare față de Sibiu.

Nu în ultimul rând, într-o diplomă din 13 decembrie 1335, către Nicolae Radoslav, regele menționează cum, „cu ajutorul lui Dumnezeu, se potoli ardoarea dușmanilor și se putu sparge latura dreaptă a zidului de dușmani și luând-o la picior prin spărtura făcută din bătălia venită fără veste... afluăm prilejul mântuirii și o luarăm spre casă”. Această direcție a deplasării regelui după scăpare a fost interpretată de către cercetător în sensul alegerii Văii Prahovei ca rută de ieșire din Muntenia.

În final, Florian-Nicu Smărandescu lansează și o ipoteză a interpretării figurilor de stil din relatarea Cronicii pictate. Astfel, este relatată prinderea oștenilor „ca peștii în vârșă”, într-un defileu „ca o corabie strâmtă”, unde se izbeau unii de alții „cum se clatină trestii în vânt”. Asemenea descriere — consideră cercetătorul — ar corespunde unei văi cu un fir de apă, anume Râul Prahova, unde pe alocuri crește trestia.” ⁽⁹⁰¹⁾ – Magyarul:

⁸⁹⁹ it.wikipedia.org/wiki/Posada: van egy Posada nevű helység Szardíniában is, neve az etruszk elődök nyelvéből származik. A mai szárd nyelven, és spanyolul is: „posada” határ, váltó és pihenő helyet jelent. Az elnevezés tökéletesen megfelel a havasalföldi helység és csata hely nevének is. (Világháló).

⁹⁰⁰ hu.wikipedia.org/wiki/Basarab_I (Világháló).

⁹⁰¹ ro.wikipedia.org/wiki/Posada_Prahova (Világháló).

„Ez az egyik lehetséges helyszíne az 1330-as, az Oláhország és a Magyar Királyság közti csatának, abból kifolyólag, hogy „posadă”-nak hívnak egy szűk hágót vagy egy természetes megerősítéssel bíró helyet (természetes erődöt), amely határátkelőt és vámhelyet is jelent vagy egy síma domb- vagy hegytetőt (fennsíkot) ahol egy emberi település létezett. A csatának a Prahova völgyébe való helyezése főképpen három érven alapul, Florian-Nicu Smărandescu kutató véleménye szerint:

Első sorban, azt veszi figyelembe, hogy a tatárok feltételezett részvétele a csatában, azt sugalja, hogy ez olyan helyen kellett megtörténni, ahonnan Basarabnak minél hamarabb sikerül kikisérni a tatárokat az országból, ahogyan véget ért az ellenségeskedés.

Másod sorban, megemlíti Maciej Strykowski (1547-1582) utazó beszámolóját, aki Konstantinápolyból jövet útközben volt szülőföldje Lengyelország felé. Ő a Szilisztra – Călărași – Prahova völgye – Barcaság – Ójtozi szoros – Moldova útvonalat választotta. Ezen az úton haladva, látta azt az emlékművet amit feltételezhetően I. Basarab emelt győzelme tiszteletére: „Mikor Carolus (Károly) Magyarország királya ok nélkül háborút indított Basarab, Havasalföld ura ellen, aki ravaszsággal legyőzte, havasalföldiek és moldovánok (tatárok) seregével, úgy hogy a király csak egy kis kísérettel alig szabadult Magyarországra a mészárlásból. Azon a helyen, ahol lezajlott a csata, a havasalföldiek egy kolostort építettek és három kőoszlopot emeltek, amit én magam láttam 1575-ik évben, mikor Törökországból jövet, Gherghița⁹⁰² városon túl, két napi útra Nagyszebentől, város Erdélyben, a hegyeken túl.” A kutató kimutatja, hogy arról a remetelakról van szó, amit a nép *Trei Lespezi* (Három Tábla)-nak nevez, ami a prahovai Posadán van, és amelyet Cantacuzinoék 1661-ben felújítottak. Továbbá, a település megfelel a Nagyszebentől két nap lovaglási távolsággal is.

Nem utolsó sorban, egy 1335.december.13-án Radoslav Miklósnak írott diplomában, a király megemlíti hogy, „Isten segítségével, megnyugódott az ellenség lelkesedése (tombolása) és rést lehetett törni az ellenség falának jobb oldalán és az áttört résen keresztül sikerült kirohanni a hírnélkül ránczúdult csatából... megtaláltuk a megmenekülés alakalmát és elindultunk hazafelé.” Ezt az útirányt, úgy értékelte a kutató, hogy a király menekülése útjának a Prahova völgyét választotta, mint kijárási útvonalat Havasalföldről.

Befejezésül, Florian-Nicu Smărandescu egy hipotézist is felvet a Képes krónika szövegének stílus jegyeinek értelmezéséről. Így, beszámoló olvasható a katonák elfogásáról „mint halakat a varsában” egy olyan szorosban mint egy „szűk halyóban”, ahol egymásnak ütköztek mint „ahogyan a nádszálak a szélben”. Ilyen jellegű leírás – mondja a kutató – egy olyan völgyre vonatkozik vékony vízfolyammal, mint a Prahova⁹⁰³ völgye, ahol helyenként nádas is nő.”

Vissza a Cantacuzino-krónikához, amely így folytatódik: *Iar când au fost la cursul anului 1290, fiind în Țara Ungurească un Vodă ce l-a chemat Negru Vodă, mare herțeg pre Almaș și pre Făgăraș, ridicatu-s-a de acolo cu toată casa lui și cu mulțime de noroade: Rumâni, Papistași, Sași, de tot felul de oameni, pogorându-se pre apa Dâmboviței, început-au a face țară nouă. Întâi au făcut orașul ce-i zic Câmpul Lung. Acolo au făcut și o biserică mare și frumoasă și înaltă. De acolo au descălecat la Argeș și iar au făcut oraș mare și și-au pus scaunul de domnie, făcând curți de piatră și case domnești și o biserică mare și frumoasă. Iar noroadele ce pogorâse cu dânsul, unii s-au dat pre supt podgorie, ajungând până în apa Siretului și până la Brăila; iar alții s-au tins în jos, preste tot locul, de au făcut orașe și sate până în marginea Dunării și până în Olt. Atunci și Basarabii cu toată boierimea ce era mai înainte preste Olt s-au sculat cu toții de au venit la Negru Vodă, închinându-se să fie sub porunca lui și numai el să fie preste toți. De atunci s-a numit Țara Rumânească iar titlul domnului s-a făcut precum arată tâlcuite pre limba Rumânească: ‘Întru Christos Dumnezeuul cel bun credincios și cel bun de cinste și cel iubitor de Hristos și singur biruitor, Io Negru Vodă,*

⁹⁰² ro.wikipedia.org/wiki/Gherghița_Prahova: Ploiești közelében, Ungureni mellett, a bukaresti úton. (Világháló).

⁹⁰³ ro.wikipedia.org/wiki/Lista_de_etimologii_ale_județelor_României: neve szláv: „prah” vízesés (Világháló).

cu mila lui Dumnezeu domn a toată Țara Rumânească dentru Ungaria descălecat și de la Almaș și Făgăraș herțeg’. Acesta este titlul domnilor de atunci, începându-se pân-acum, precum adevărat se vede că este scris la toate hrisoavele țării. Și într-acest chip tocmitu-ș-a Negru Vodă Țara cu bună pace, că încă nu era de Turci împresurată. Și a domnit până la moarte, îngropându-l la biserica lui din Argeș. Și a domnit ani 24. De aici se începe povestea altor domni, care au venit pre urma Negrului-Vodă’.⁽⁹⁰⁴⁾ – Magyarul: „Majd amikor az 1290-es éveket írták, Magyarországon volt egy vajda akit Fekete Vajdának hívtak, Omlás és Fogaras Nagyhercege, aki teljes udvarával felkelt és mindenféle népekkel: románok, pápisták, szászok, mindenféle emberekkel, leereszkedve a Dombóvíca vizén, elkezdtek egy új országot alapítani. Először azt a várost alapították, amelyiket Hosszúmezőnek neveztek. Ott építettek egy nagy és szép és magas templomot. Onnan meg az Argyasra telepedtek át és ott is egy nagy várost építettek, ahová az udvart is áthelyezték, kőből építettek udvarházakat és nemesi házakat és egy nagy és szép templomot. És azok a népek, pedig amelyek vele érkeztek a szőlősök alá ereszkedtek, és eljutottak a Szeret vizéig meg Brailáig; mások meg lefelé terjeszkedtek, minden irányba, ahol városokat és falvakat alapítottak a Duna széléig és az Oltig. Akkor a Basarabok az egész bojársággal, akik már azelőtt az Olton túl éltek, felkerekedtek mindannyian és Fekete Vajda elé mentek és meghajolva előtte elfogadták, hogy mindannyiuk felett parancsoljon, és csak ő legyen felettük. Azóta hívják Oláhországnak és a fejedelem címét, mint ahogyan mutatja a kifejtése román nyelven: ‘Krisztus Istenben aki jó és hívő és aki jó a becsületben, és a Krisztusban szerető és egyedül uralkodó, én Fekete Vajda, Isten kegyelméből egész Oláhország ura, Magyarországból honfoglalt és Omlás és Fogaras hercege.’ Ez az akkori idők fejedelmi címe, amit máig alkalmaznak, amint valóban írásban látható az ország minden szabályzatában. És ilyképpen bérelte Fekete Vajda jó békében, mert még nem volt a törököktől körülvéve. És haláláig uralkodott, eltemetvén vala az általa épített Argyasi templomban. És 24 évet uralkodott. Innen kezdődik más uralkodók története, akik Fekete Vajda (Negru Vodă) után jöttek. Érdemes megfigyelni a fenti mondatot: És ilyképpen bérelte Fekete Vajda (Negru Vodă) jó békében (országát). Kitől „bérelte”? A magyar királytól! Minden későbbi havasalföldi vajda a magyar király hűbéreseként, és ennek kegyelméből és az ő nevében uralkodott, vagyis tőle bérelte „országát”. Egy nagyon lényeges bizonyítéka annak, hogy a románság a Magyar királyság megalakulása után érkezett erre a vidékre, vagyis hogy, a magyarság megérkezése nem csak Erdélyben, de még a Havasalföldön is időben megelőzte a románok letelepedését.”

Erdély határán fekszik a **Szörényi Bánság**.

A Szörényi bánságot Béla herceg (a későbbi IV. Béla király) hozta létre, 1228-ban miután a területet elhódította a kunoktól. Az első szörényi bán, *Lucas* neve egy 1233-ból származó okiratban van megemlítve. A tartomány a tatárjárás idején elpusztult, később azonban Béla király újraszervezte és megalapította területén a Szörényi Püspökséget (az első püspök, *Gergely* nevét 1246-ban említik). 1247-ben a Johannita Lovagrendnek adományozta, akik azonban 1260-ban elhagyták. 1277-ben az Argeș-(Argyas-)vidéki román területek vajdája, Litovoi megkísérelte elfoglalni és országához csatolni a bánságot, de terve kudarcot vallott, a magyar seregekkel vívott harcban ő is életét vesztette. Később azonban, a IV. László király halála után kitört belpolitikai válságot kihasználva, 1290 körül Radu Negru vajda elfoglalta a tartomány nagy részét. Tekintettel arra, hogy 1324 és 1330 között nem ismertek a szörényi bánok, feltételezhető, hogy a területet a magyar király hűbéreseként maguk a havasalföldi vajdák tartották ellenőrzésük alatt. Miután leszámolt a hatalmát veszélyeztető főurakkal, Károly Róbert király megkísérelte újra uralma alá hajtani a területet, de seregét I. Basarab vajda törbe csalta és megverte (posadai csata). Ezzel a bánság egy időre Havasalföld része maradhatott. 1368-ban Nagy

⁹⁰⁴ Originea Gherga – 192. Româniile din Balcani I, 42-43. old. (Világháló).

Lajos magyar király hadjáratot vezetett I. Vladisláv (Lajk) vajda ellen, akitől sikerült elfoglalnia Szörényvárt, de mivel a vajda egy évvel később behódolt neki, ezért hűbérként visszaadta. Ezt követően a Szörényi bánság nagy része a havasalföldi vajdák kezén volt, míg végül 1419-ben Zsigmond magyar király az Al-dunai háború során elfoglalta és visszacsatolta Magyarországhoz. Az újonnan visszakapott terület fontos szerepet játszott a törökök elleni védelem megszervezésében. A király megerősítette a tartomány várait, és újakat építtetett, majd 1429-ben hűbérbe adta a Német Lovagrendnek, melynek nagymestere, Redwitz Miklós megkapta a szörényi bán címet. 1432-ben azonban II. Vlad vajda török segítséggel elfoglalta a bánság nagy részét, csak Szörényvár és Orsova környéke maradt a Magyar Királyság kezén. 1439-ben Albert király Hunyadi Jánost nevezte ki Szörényi bánnak. Hunyadi Mátyás király uralkodása idején, a bánság környékén állandó csatározások folytak a törökökkel. Később, Mátyás halála után a Szörényi bánság hanyatlása is bekövetkezett, akár az egész végvár rendszer. A törökök 1492-ben megkísérelték elfoglalni Szörényvárat, de a Kinizsi Pál vezette magyar sereg felmentette. 1521-ben ismét visszavert egy török ostromot, de 1522-ben a törökök bevették Orsovát, majd 1524 szeptemberében sikerült elfoglalniuk Szörényvárt is, ezzel a Szörényi bánság teljes területe török fennhatóság alá került és többé nem alkotott önálló közigazgatási egységet.⁽⁹⁰⁵⁾

Érdekes a szörényi bánok⁹⁰⁶ listáját is megvizsgálni:

- 1227-1233: Csák nb. Pous szörényi bán és gyfv-i ispán; birtokában Fogaras és Szombathely (Szombatfalva Fo), róla fiára: III. Ugron szörényi bánra szállt (Gy 2: 445-453).
- 1233.VIII.22.: Lukács szörényi bán.
- 1240.III.21.: Oslu Zeuren-i bán (Er I. 190).
- 1247.VI.2.: IV. Béla király Zeurin egész földjét a jeruzsálemi ispotályosoknak adományozza.
- 1268: István ifjabb király, erdélyi herceg és a kunok ura Szatmár vm-ben birtokokat adományoz Sándor Sceurin-i bánnak (Er I. 268).
- 1269/70-től szörényi bán Miskolc nb. Ponyt.
- 1270.XII.10.: V. István király a Miskolc nembeli Panit bán zalai ispánnak birtokokat és várakat adományoz, mert...a Zeurin földjét pusztító Szventszlav bolgár cártól {1264-1266} elfoglalta Pleva várát (Er I. 290).
- 1271: Lőrinc szörényi bán, volt nádor; V. István király neki adta Újhelyet uradalmával (Gy 4: 480-481. Vágújhely Nyitra vm.)
- 1272.V.23.: Lőrinc Zeurin-i bán és dobokai ispán (Er I. 316).
- 1274.V.7.: Pál Zeurin-i bán (Er I. 326).
- 1279.-I.30.: Lőrinc Zeurin-i bán (Er I. 365).
- 1279.V.11.: néhai Lőrinc vajda fia: Lőrinc Zeurin-i bán (Er I. 366).
- 1281: Kökényesréold nb. Mikod budavári rektor; korábban szörényi bán volt (Gy 4).
- 1330-1341: szörényi bán Felsőlendvai Szécsi Dénes (1323-24: miháldi és zsidóvári várnagy).
- 1330-1341: Balog nb. Szécsi Miklós fia Dénes szörényi bán;
- 1350-55: Sz. Péter fia Miklós szörényi bán (Gy 3: 297. Mácsó).
- 1369-től Vlad havasalvi vajdát szörényi bánnak és Fogaras, ill. Fogarasföld urának címezik
- 1369: Lad. dei et regis Hungarie gratia vaivoda Transalpinibus et banus de Zewerino necnon dux de Fogaras;
- 1372: Lad. woyvoda Transalpinus, banus de Zerinio et dux nove plantationis t-e Fougargas; Wlad. vaivoda Transalpinus, banus de Zerinio et dux nove plantationis t-e Fugaras (Gy 2).
- 1390.VI.k. Perényi Miklós szörényi bán és Sárói László temesi ispán a szerbiai Vitovnica mellett győzelmet arat egy török csapaton.
- 1458: Iktári Bethlen Gergely szörényi bán (1464: zsidóvári kapitány).

⁹⁰⁵ hu.wikipedia.org/wiki/Szörényi_bánság (Világháló).

⁹⁰⁶ Pesty F.: A Szörényi hajdani oláh kerületek. Bp 1876; U1: A Szörényi bánság és Szörény vármegye története. I-II.; III. Oklevéltár. Bp 1878. (Világháló).

1483-1486: Patócsi Bertalan szörényi bán.
 1484-1491: Szokolai András szörényi bán.
 1488: Balázsfalva (Te : Balázsd) Cikóvásárhely tartozékaként Haraszti Ferenc szörényi báné.
 1502: Tárnok Péter szörényi bán.
 1508, 1515: Bélai Barnabás szörényi bán (Cs 5: 60. 1508: Rápolti György özv: Arani Borbála és leánya: Ilona - BB felesége - jogot tart Hunyad (Vh) vasbányáihoz.
 1515-ben Vajonkereszt faluban (Hu) rb. (Cs 5: 145).
 1524.V-VI.: Végvidéki török csapatok több ízben megpróbálkoznak Szörény vára elfoglalásával. (A vár kapitánya Kállay János bán.)
 1524.IX.: Bali nándorfehérvári bég hadai elfoglalják Szörény várát.
 1350 – 1355: Szécsi Miklós.
 1355 – 1359: Ifj. Lackfi Dénes.
 1492 – 1494: I. Ferencz szörényi bán.

A Kárpát-medencét uralmuk alá hajtó Árpád-házi uralkodók idejéből először IV. Béla király alatt értesülünk, hogy a keletről érkező kun törzsek 1227-es meghódolása miatt létrehozták a terület ellenőrzésére hivatott Szörényi bánságot. Hadi szerepe a vidékre szintén igényt tartó Bolgár Cárság támadásai miatt értékelődött fel.

1233-ból maradt fenn okleveles említése Lukács szörényi bánnak, akinek hatalma Havasalföldnek az Olt folyóig terjedhetett ki, amelynek alávetett lakosságát kunok és vlachok alkották. A kun és vlach népek között domonkos rendi szerzetesek kezdték meg a katolikus hitre való térítést, de a magyar uralmat az 1241–42-es tatárjárás vihara elsöpörte. Csak a mongol lovasseregek elvonulása után próbálta ismét megszervezni a magyar király ezt a tartományt, most már a szörényi bán felügyelete alatt Litvaj (Litovoi) vajdára és a tőle függő kenézekre bízva a vidék igazgatását. 1247 – 1250 között a johannita lovagrend is megjelent, de nem bírták teljesíteni a mongolokkal szembeni védelem követelményeit. A szörényi bánok névsora csak töredékesen ismert (lásd fejebb). 1272-ben Litvaj (Litovoi) vajda el akarta szakítani a területet a magyar koronától, de a megtorló hadjáratban csatát és életét vesztette. 1291-ig ismét magyar bánok kormányozták, de hatalmuk egyre csökkent, fokozatosan a havasalföldi vajdák vették át az irányítást, míg a magyar uralom központja a Kárpátok nyugati oldalán emelkedő Miháld várába került át. Az országot darabokra szétszaggató tartományurakat több évtizedes küzdelemben legyőző Anjou Károly Róbert király 1330-ban hadjáratban próbálta legyőzni a havasalföldi vajdát, de a vöröstoronyi-szorosban (vagy a Prahova völgyében) vereséget szenvedett. Így a Szörényi bánság a vajda uralma alá került. 1368-as forrás szerint Nagy Lajos király Szörényvárban székelt, a következő esztendőben pedig formálisan is elismerte, hogy eme vidék a havasalföldi vajda fennhatósága alá tartozik.

1419-ben gyökeresen megváltozott a helyzet, amikor Luxemburgi Zsigmond király al-dunai hadjárata során benyomulva Bulgáriába, legyőzött egy török sereget majd visszacsatolta Szörény várát a Magyar Királysághoz. A következő évtizedekben fontos királyi végvár, a szörényi bán kormányzása alatt. 1429 – 1435 között az uralkodó a német lovagrendet bízta meg a török támadásoktól egyre sűrűbben fenyegetett erődítmény őrzésével. 1439 májusában Habsburg Albert király a vitézségével kitűnt idősebb és ifjabb Hunyadi Jánosra bízta a Szörényi bánság várainak parancsnokságát. Megkapták a terület *honorbirtokát* is, vagyis szolgálati idejük időtartalma alatt ők szedhették be a lakosságra rótt földesúri adókat és szolgáltatásokat. Miután testvéröccse elhunyt, az idősebb Hunyadi János egyedül viselte a szörényi bán hivatalát, Jagelló Ulászló király szolgálatában egyre feljebb emelkedve a méltóságok között. Erdélyi vajda majd Magyarország kormányzója (gubernátor) minőségében számtalan hadjáratot vezetett a déli irányból támadó oszmán hadak ellen.

Szörény vára is betagozódott az al-dunai végvárrendszerbe, amely katonai védelmi feladatot jól teljesítette Hunyadi Mátyás király uralkodása idején is. Hanyatlása a 16. században, a

Jagellók alatt következett be, az elégtelen fegyveres erővel és hadi anyaggal rendelkező végvárakat sorra vette be a török. A későbbiekben már az Oszmán Birodalom belső vidékének számító terület hadi jelentősége lecsökkent, a várral egyre kevesebbet törődtek, romba dőltek falai. A vérzivataros évszázadokat túlélte kővár részben konzervált védőművei **Szörényvár** (Turnu Severin) belvárosában, a Duna partjának közelében emelkednek. ⁽⁹⁰⁷⁾

Ma Szörényvár (rég neve: Szörénytornya) Mehedinți – magyarul **Méhed** megye fővárosa. *Există două posibile origini ale cuvântului Mehedinți: una latină, ce ar deriva din anticul "Mediam", colonie romană de lângă localitatea "Mehadia" (Caraș-Severin) sau maghiară: "méhészkedés" - stupărit ("méhek" înseamnă albină). Imaginea albinelor în heraldica ținutului regiunii Mehedințiului pare să confirme cea de-a doua origine etimologică.* ⁽⁹⁰⁸⁾ – Magyarul: Két eredetmagyarázat ismeretes a „Mehedinți” megye nevével kapcsolatban: egy latin, amely szerint a latin „Mediam”, római gyarmat „Mehadia” helység mellett Krassó-Szörényben, nevéből vagy egy magyar amely a „méhészkedés” szóból származik. A méhek megjelenítése a Mehedinți / Méhed tartomány címerében a második etimológiát támassza alá. Tehát, még a román történészek szerint is, neve a **magyar méh – méhed** szóból származik.

← Méhed (Mehedinți) megye régi és mai címere. →

În 2007, doctorul în filozofia istoriei Neagu Giuvăra (literar Djuvara) ⁽⁹⁰⁹⁾ nota că (...) ceea ce a dat naștere Europei după Imperiul Roman a fost istoria în mișcare, adică valurile succesive pornite din adâncul Asiei – voivodatele românești apărând după ultimul val, cel cuman. ⁽⁹¹⁰⁾ – magyarul: 2007-ben, Neagu Djuvara a történelem filozófia doktora, megjegyzi hogy, az ami a Római Birodalom utáni Európát megszülte a mozgás, az egymás után Ázsia mélyéből érkező hullámok történeleme volt – a román vajdaságok az utolsó **kún** hullám után jelentek meg.

Oláhország fővárosa a középkorban Târgoviște ⁽⁹¹¹⁾ / Vásárhelyen állapodott meg. Mircea cel Bătrân vajda (1386 – 1418) ide helyezte székhelyét. Felépítette itt udvarát, melynek része volt a ma is látható Kende Tornya (Turnu Chindiei) : **Turnul Chindiei, cunoscut și ca Turnul Chindia, este un turn construit în secolul al XV-lea, în Târgoviște, care face parte din ansamblul de monumente Curtea Domnească. Turnul a fost construit de către domnitorul Vlad Țepeș, în timpul celei de-a doua domnii, inițial pentru scopuri militare, clădirea servind drept punct de pază, foișor de foc, dar și pentru stocarea tezaurului. (...) prima mențiune documentară a Curții domnești din Târgoviște datează din 1403, iar mai apoi în 1409. (...) Săpăturile arheologice de la jumătatea secolului al XX-lea au arătat că Turnul Chindiei datează din a doua jumătate a secolului al XV-lea, putând fi identificat cu acel „castel” pe care Ștefan Bathory l-a văzut la 11 noiembrie 1476.** ⁽⁹¹²⁾ – magyarul: A Kende Tornya egy XV. században épült torony Vásárhelyen, amely a Fejedelmi Udvar épületegyüttes része volt. A

⁹⁰⁷ hu.wikipedia.org/wiki/Szörényvár (Világháló).

⁹⁰⁸ ro.wikipedia.org/wiki/Județul_Mehedinți (Világháló).

⁹⁰⁹ Neagu Bunea Djuvara (1916 – 2018) arumun családból származó román történész, újságíró és diplomata. (en.wikipedia.org/wiki/Neagu_Djuvara).

⁹¹⁰ Originea Gherga – 192. Români din Balcani I, 59-60. old. (Világháló).

⁹¹¹ ro.wikipedia.org/wiki/Târgoviște (Világháló).

⁹¹² ro.wikipedia.org/wiki/Turnul_Chindiei (Világháló).

tornyot Vlad Țepeș (III. Vlad Dracul)⁹¹³ építette, második uralkodásának idején, eredetileg őrtoronynak, tűzörtoronynak, de a kincstár tárolására is szolgált. (...) a vásárhelyi fejedelmi udvar első írott említése 1403-ból származik, majd utánna 1409-ből. A XX. századi ásatások kimutatták, hogy a Kende Torna a XV. század második feléből származik, és azzal a „várral” azonosítható amelyiket Báthory István is látott 1467. november 11-én.

Constantin Brâncușanu fejedelem (1688 – 1714) átköltözteti "téli" udvarát Bukarestbe. Majd 1714 után a főváros Bukarestbe kerül át. Maga Bukarest, nevén kívül is, sok magyar emléket őriz. Ilyenek egyes körzeteinek⁹¹⁴ a neve: (Padurea) *Baneasa* – a bán feleségének (erdeje), *Giulești* – a Gyula (Jula – ejtsd "zsula") nevű bojárok tulajdonában lévő terület neve, *Berceni* – Bercsényi Miklós huszár parancsnok nevéből – kurucainak egy része itt falút alapított (XVIII. század), majd ebből fejlődött ki a ma is több tízezres magyar közössége.

Bukarest neve előfordulhat, hogy a magyar *bokor* szóból vagy *Bokor* nemzetség nevéből származik (1461-ben "*castro Bokoresth*" a hivatalos okiratokban). Ezen kívül még egyéb etimológiák is szóba jöhetnek: Franz Josef Sulzer (1781) svájci történész szerint a név román *bucurie* / *bucura* (öröm) szóból származik. Harminc évvel később egy Bécsben nyomtatott könyv szerint a név „bükk” – „bükkös” területet jelöl: *Bukarest területén volt, alapítása előtt* (XV. században *Vlad Țepeș idejében*), a „*Codri di Vlasiei*” (Oláherdő) – lásd fejjebb. Továbbá a román Adrian Majuru történész azt állítja, hogy neve az albán „*bukureshti*” (szép) szóból ered. A néphagyományban pedig egy „Bucur” nevű csobán alapított itt egy falut.⁽⁹¹⁵⁾

Innen nyugatra, a Duna mentén fekszik Teleorman⁹¹⁶ megye. Neve a törökből ered: *deli orman* „bolond erdő”. Vö. Ormánság (török: *orman* erdő) – a Baranyában, a Dráva árterületén.

Moldova és a Kárpát-régió magyar eredetű földrajza

Mivel a románság a Balkánról szivárgott fel az Al-Duna vidékére, nyilvánvaló, hogy az itt talált, többnyire magyar vagy elmagyarosodott földrajzi, hegy- és vízrajzi valamint település neveket egyszerűen átvette, és elrománosította. És így használja manapság is. Kivételt képeznek azok a település, amelyek politikai okokból új nevet kaptak. Ilyen a néhai Glogovac, Arad vármegyében, amelyet 1910 és 1918 között Öthalom néven jegyeztek, és végül manapság Tudor Vladimirescu, az 1821-es román forradalom vezérének nevét viseli. Ugyan ilyen a Cernavoda városka Dobrudzsában, amely a török időkben még Boğazköy néven ismertek. Ide tartozik még Ady Endre nevét viselő Erdmindszent, mai magyar nevén: Adyfalva, Bihar megyében, vagy a maroszséki Dózsa György falu (régén: Lukafalva).

A régi települések illetve a vidékek neve általában egy magyar névre megy vissza. És ezt nyíltan be is vallják. Úgy látszik manapság már nincs mit takargatniuk. Magyar eredetű nevekkel találkozunk úgy a Havasalföldön mind Moldvában, Erdélyről nem is beszélve. Van itt egy pár kivétel, mint a Retyezát hegység Hátszeg fölött, vagy a Babele- és Omu-csúcs a Bucsecsben, vagy éppen a Szkerisora jégbarlang az Érchegységben, Funtinel a Kelemen-havasokban, stb. Számuk ellenben elenyésző, és statisztikailag nem mérvado.

Moldva különös bájjal kapcsolódik a magyar történelemhez. Területe, az Árpád vezette hon(vissza)foglalás előtti időkben a magyar Etelközhöz tartozott. A csángók egy része még abból az időből maradhatott itt hátra, a határ biztosítása végett. A csángók népeve pedig, az egyik magyarázat szerint, a **kangar** szkíta⁹¹⁷ (besenyő, kun) nép nevéből származik. Továbbá

⁹¹³ hu.wikipedia.org/wiki/III._Vlad_havasalföldi-fejedelem: a Dracul név a magyar Nagy Zsigmond király és német-római császár alapította Sárkány Lovagrendre utal. (Világháló).

⁹¹⁴ cabral.ro/din-viata/cartierele-bucurestiului-etimologie (Világháló).

⁹¹⁵ ro.wikipedia.org/wiki/București (Világháló).

⁹¹⁶ ro.wikipedia.org/wiki/Județul_Teleorman (Világháló).

⁹¹⁷ hu.wikipedia.org/wiki/Szkiták_kangarok: Ma kun, palóc, besenyő és csángó néven ismerjük őket. (Világháló).

történt rendezett „csángó” betelepítés, de ezenfelül, érkeztek még erdélyi telepesek a Magyar királyság jóváhagyásával, a határt a Kelet felé megvédeni. A XIII. századi tatárdúlásig a vidék Kunország része volt. A magyar királyok a kunok keresztény hitre való térítése érdekében meg alapították a milkói apátságot (Milkóvár). Itt folyik a Milkó nevű patak, amely később Moldva és Havasalföld közti határt képezte. Ebből kiindulva, elképzelhető – habár Milkóvár nevű település már a két „román” fejedelemség kialakulása és a köztihatár megállapítása előtt létezett! –, az avar alapítású Melk város neve eredetének magyarázata alapján, az elnevezés a szláv „Medilica” *határfolyó* szóból származik. Melk is, még a IX. században határvár⁹¹⁸ (vár és apátság) volt a magyar – német határt képező „határfolyón”.

A XIV. században a Magyar királyság elhatározta a moldvai határőr „gyepűt” (örvidéket) kialakítani. Ide a máramarosi „román” Drágffy családból származó nemest nevezték ki ispánnak, neve: „Dragoš” – Drag de Beltiug / Bélteki Drágfi (1351 - 1353). Moldvába távozása után Máramaros kenéze a „román” Gyulafalvi Gyula (Gyula de la Giulești)⁹¹⁹ lett. Őt követte Sas fia, Bélteki Drág, aki Máramaros (1365 - 1395), és a Székelyföld (1387 - 1390) ispánja volt. Moldvában Drágfi után Bélteki Sas (1354 - 1358), és Bélteki Balk (1358 - 1359) volt az ispán. Balknak három fia volt: Bélteki Balkfi Demeter, Bélteki Balkfi Oláh János és Bélteki Balkfi Sándor Sandrin. Ennek fiai: Sándrinfi János, László és Mihály. Utóbbi hűtlensége miatt vesztette el a Drágffy család adományként kapott vagyonát.⁽⁹²⁰⁾

A Moldva (független?) fejedelemség megalkotójának Mikola fiát, I. Bogdánt tekintik, aki először Máramaros kenéze volt (1330 - 1342 és 1355 - 1359), majd „fellázadt” a magyar király ellen, de mivel nem akadt követője, átmenekült Moldvába, ahol legyőzte és eltávolította a hatalomból az utolsó moldvai ispánt, és 1359 - 1363 ispán, majd vajda 1363 - 1367 lett⁹²¹.

Moldvában alig van település vagy egyéb földrajzi név, amely ne magyar eredetű lenne, a román források szerint is: Csalhótól Szucsaváig, Bányától Huszig, Bákótól, Jászvásáron át Kisjenőig, vagy akár a Szeret-menti Egyedhalmától Karácsonykőig.

Csak egy párat szeretnék kiemelni, a csángó településekre külön nem térnek ki. Ide szívesen ajánlom Hajdú-Moharos József⁹²² és Domokos Pál Péter munkásságát. Nézzünk meg egy pár érdekes esetet⁹²³ (zárójelben a település nevét adó magyar szót):

Moldva a Kárpátok és a Dnyeszter között terül el, egészen le a Fekete-tenger északi partjáig.

Kárpátok: Megjegyzendő, hogy a görög szigetvilágban van egy Kárpátosz (Κάρπάθος) nevű sziget is. A magyar Kárpátok (görög „Kárpátesz orosz” *Kárpát hegy*), akárcsak a görög Kárpátosz sziget neve ismeretlen eredetű. Egyik felvázolt eredetelmélet (albán, indogermán*, szláv eredet, a *kárpok* nevéből való származtatás) sem bizonyult meggyőzőnek ill. elfogathatónak. A római időkben *mons sarmatici* (szarmata hegy), a magyar okiratokban (XIII.–XIV. század) pedig Thorchal, Tarczal vagy Montes Nivium volt a Kárpátok neve. ⁽⁹²⁴⁾

Moldvát feloszthatjuk egy Szeret menti és egy Szeret-Prut közti területre.

A **Szeret** (régí román: Seret, ma Siret) folyó neve ismeretlen eredetű. Hasonló elnevezéseket találunk még Dalmáciában (Σέρπετος *Szeretosz*) és Dardániában⁹²⁵ (Σερπετος *Szeretosz*) is. Hérodotosz *Tiarantos* néven említi, más fennmaradt elnevezések: *Gerasos* és *Seretos*.

⁹¹⁸ Niederösterreich – Melk – Ort an der Melk – Etymologie (Világháló).

⁹¹⁹ ro.wikipedia.org/wiki/Gyula_de_la_Giulești (Világháló).

⁹²⁰ ro.wikipedia.org/wiki/Balk_moldvai_fejedelem (Világháló).

⁹²¹ ro.wikipedia.org/wiki/Bogdan_I. (Világháló).

⁹²² Szemle: Földrajzi értesítő XLIV. évf. 1995. 1-2. füzet, pp. 121-137: Csángók, csángóság, csángósodás (Világháló).

⁹²³ ro.wikipedia.org/wiki/Toponimia_maghiară_in_Moldova (Világháló).

⁹²⁴ de.wikipedia.org/wiki/Karpaten (Világháló).

⁹²⁵ de.wikipdia.org/wiki/Dardanien: a mai Kosovo területe, valamint Szerbia és Makedónia egyes részei, az Ibar, Morava és Vardar folyók közötti terület. (Világháló).

A **Prut** (görög Ποράτα, Βορπατ) folyó nevének eredete ugyancsak ismeretlen, Hérodotosz *Historia* – latin fordításban fennmaradt – könyvében⁹²⁶, a szkítákról szóló részben egy szkíta „Porata” (hellenisztikus Pyretos) folyóról számol be, amit szkíta eredetű névnek mond.

Dnyeszter a keleti határfolyó. Nevét „szarmatának” vélik: *dānu nazdya*, és azt jelentené, hogy: „a közeli folyó” – szemben a Dnyeper (római történetíróknál: *Danaper*) nevével, amelyik: *dānu apara* „a távoli folyó”. Az ógörögök a Dnyesztert Túpaç (Tyrasz)-nak nevezték, ami a szkíta *tūra* (gyors) szóból származik. Török neve: Turla. (⁹²⁷)

A **Szeret-menti** területen találjuk Moldova első fővárosát: **Moldvabánya** (román Baia). A XIII. századi oklevelekben „Civitas Moldaviae” a neve.

A főváros 1388-ban **Suceava / Szűcsvár**-ba költözött. Neve a magyar „szöcs” mesterség nevéből származik – írja Dimitrie Cantemir fejedelem (1673 - 1723) „Descriptio Moldaviae” krónikájában⁹²⁸.

A vidéken még található magyar eredetű helységnevek: Botuș / Botoș (botos), Cărașu (karós > Alsókarós/ Felsőkarós), Falcau (falkő), Leucusesti – Lökös (vö. magyarországi Lökösháza), Lucăcești – Lukács. Itteni folyónevek pedig: Râul Borcutului (borkút – azaz „borvíz” kút), Râul Ciurgău (csurgó), Râul Gârbele (görbe). Melléhelyezve a hivatalos magyar helységnevet.

Délfelé haladva elérjük a mai Neamț (német) megyét.

Itt emelkedik a Kárpátok egyik legszebb csúcsa, mesék és mondák helye, az 1907 m magas **Ceahlău / Csalhó** hegy: nevét a magyar *csaholó*, *csagoló* (egy ősi saskeselyű: *Gypaetus barbatus* „szakállas keselyű”) nevéből származtatják.

Ugyan csak itt vezet az út Erdélybe az egyik legszebb szoroson át: a Békás-patak mentén.

Karácsonykő: a város első írásos említésekor (1395) a neve: „*in terra nostra Molduana ante villam Karachonkw.*” – „Karácsonkö”. Az első román neve *Piatra lui Crăciun* ennek a fordítása. A várost hívták még *Târgu Piatra*-nak („kövásár”) vagy egyszerűen *Piatra*-nak („kö”) is. A kommunista időkben nevezték el *Piatra Neamț*-nak, hogy a kereszténységre utaló nevét eltüntessék. A Karácsonkö név eredetével kapcsolatban két elmélet létezik, az egyik szerint a Karácsony személynévből származik, a másik szerint a *kerecsen(sólyom)*, régiesen *karc-sun* nevéből. Ez utóbbi feltevést az is támogatja, hogy a környéken számos magyar eredetű, sólyomfajtaról elnevezett hegy található (Csalhó – Ceahlău : a csaholó, csagoló saskeselyű, Ráró – Rarău: sólyomfajta, Sólyomkö – Piatra Șoimului). Állítólag a csángóföldi Klézsén az őregek Kerecsenkőnek nevezik a várost. (⁹²⁹)

Németvásár / Târgu Neamț: ahogyan neve is bizonyítja, a várost Erdélyből átköltözött szász telepések alapították. Első írásos említése 1387-ből való. Itt vár is állott: Cetatea Neamțului (Németvár), amit I. Péter fejedelem (1376 - 1391) építtetett. (⁹³⁰)

Hasonlóan szász alapítású helység a boráról jól ismert Cotnari / Kotnár / Kottnersberg. Huszita szászok létesítették a XV. század elején. Első írásos említése 1448-ból származik. Mátyás király idejében, a király ajándékaként hűbéresének III. István moldvai fejedelemnek küldött, tokaji venyigét telepítenek ide. A XVII. században a község még majdnem teljesen katolikus volt, a magyar és szász lakóság öt templommal rendelkezett. (⁹³¹)

Egyéb magyar eredetű helységnevek a vidéken: Adjudeni – Dzsidafalva, Almaș (almás), Barațca (barát-pap), Bereșești (béres), Bicăz – Békás, Cujești – Kövesd, Cut (kút), Fărcașa (farkas), Fărui – Forróhely, Grințieș („gerinces”), Hangu (hang – vö. magyarországi Hangony, régen Hongun – „visszhangos hely” értelemmel), Holm (halom), Leucești – Lökösfalva,

⁹²⁶ Herodot: Historien, IV. Buch, Dir Flüsse des Skytenlandes, 48. bekezdés, 286. old., Stuttgart, 1971.

⁹²⁷ en.wikipedia.org/wiki/Dniester (Világháló).

⁹²⁸ en.wikipedia.org/wiki/Suceava (Világháló).

⁹²⁹ hu.wikipedia.org/wiki/Karácsonykő (Világháló).

⁹³⁰ ro.wikipedia.org/wiki/Târgu_Neamț (Világháló).

⁹³¹ hu.wikipedia.org/wiki/Cotnari (Világháló).

Oşlobeni – Vosláb (Vasláb), Săbăoani – Szabófalva, Săcăluşeşti (szakálas), Secuieni (székely), Tarcău – Tarkó (falu, hegy és folyó), Tămăşeni – Tamási (falu és folyó), Târpeşti („törpe”), Telec – Telek (falu és folyó), Ticoş „tikos”/tyúkos (falu és folyó), Verşeşti („Veres” vezeték-névből).

Folyónevek a vidéken: Asău – Aszó, Bicăz – Békás (magyar: *békasó* „békakő” – folyóví-zek medrében található apró kavics szóból), Borvizu – Borvíz, Cerebuc – Cserebükk, Chişirig – Keserűkőpatak, Cujediu (köves > lásd: Kövesd), Cupaş – Kupás, Fărcaşa (farkas), Filioara („fűl” – vö. magyarországi Füle, Füledd), Grintieşu („gerinces”), Lapoš – Lápos, Potoci – Patak.

Délfelé következik Bákó (Bacău) vidéke:

Bákó város neve a magyar „bakó” (azaz „kivégzőhely”) szóból származik.

További magyar eredetű helységnevek Bákó vidékén: Agăs – Ágas, Apa Asău (apát [lásd: Apahida] + aszó), Baraţi (barát-pap), Bărtăşeşti – Bartos, Barta – Barta, Borzeşti (borz), Cădăreşti (kádár), Captalan (káptalan), Ciucani – Csíkfalva, Ciughes – Csüges, Cuchiniş – Kö-kényes, Faraoani – Forrófalva, Fărcaşa (farkas), Birăeşti – Birófalva (ma Bákó része), Gioseni („gyiós” ~ diós, mai hivatalos magyar neve: Győszény), Ghimes – Gyimes (a „gémsszarvas” nevéből), Lapos – Lápos, Lucăreşti – Lujkácsfalva, Ludaşi (ludas), Nădişa (nádas), Orăşa („vá-ras”), Orbic („várbükk”, régen falu, ma Buhuşi – Bohos város része), Palanca – Palánka, Perchiu – Perkő (falu / hegy), Şanta („Sánta” névből), Secuieni (székely), Sascut – Szászkút, Şendresti („Sándor” névből), Şomuşca – Somoska, Tamaşi („Tamás” névből), Tarhăuşi – Tar-havas (falu, hegy és folyó), Teiuş (tövis), Ufalău – Újfalu, Troţuş – Tatros „tatáros” (falu és folyó), Vermeşti (vermes), Verşeşti („Veres” névből), Valea Şoşii („Sós” névből), Unguri – Magyarfalu, Zemes („Szemes” – mindenlátó).

Folyóvíz nevek a vidéken: Agăs – Ágas, Aldămas – Áldomás, Apries – Epres, Asău – Aszó, Căiuţ (köves), Haloşu (halas), Orbic – Várbükk pataka, Răcăţau („ráktató / rágtató” = tiló).

Vrânca a legdélibb vidéke a délkelet-moldvai (Szeret-meti) régiónak. Vrânca (Vrancea) nevét kapcsolatba hozzák a Német Lovagrenddel („frank” – azaz nyugati).

Magyar eredetű helységnevek: Adjud – Egyedhalma, Bicheşti – Bükkös(d), Chioşdeni – Kövesd, Fărcaş (farkas), Făurei (forró+hely > Forróhely), Feldioara – Földvár, Palanca (pa-lánk).

Lássuk most a **Prut-menti** területek „látványosságait” – nota bene: messze-messze járunk Magyarország keleti határától, de ahogyan majd kiderül, még magyar nyelvterületen!

Az ország(rész) hagyományos, 1565 utáni fővárosa **Jászvásár** (*Iaşi*, eredetileg *Târgu Ieşilor* – román neve a magyar megnevezés szóserinti fordítása!) volt. Neve az itt „őshonos” jászok népnevéből származik. Jászvásár a Prut (Hérodotosznál: Poráta) partján fekszik. Innen nem messze (45 km-re keletre) van Kukutyin (Cucuteni) falu, a hasonló nevű műveltség névadója, és a „Ruja” (magyar: rózsa, rúzs) patak is.

Egyéb érdekes nevű helységnév (és magyar eredetét) a vidéken: Boroşeşti (boros), Causesti (köves), Copou (kopó), Fărcăşeni (farkas), Fedeleşeni (fedeles), Feredeni (feredő), Forăşti (for-rás), Gârbeşti (görbe), Heleşteni (halastó), Holm (halom), Hălăuceşti – Halasfalva, Miclăuşeni – Miklósfalva), Podul Iloaiei – Lónyahíd – szláv: *luna* vadászból), Mogoşeşti (magas), Şendreni – Sándorfalva, Ticău – Cikó (lásd: magyarországi Cikó falu). Emlékeztetőül: ezek a falvak mind a Prut mentén és Moldva keleti részén fekszenek. Kiemelendő, hogy még itt a (távol) keleten is van hivatalos magyar helységnév.

Tőle északra fekszik **Botoşani** vidéke. Maga a város alapítójának (Botos nemesi család) nevéből származik. Itt találjuk még: Balinti (Bálint keresztnévből), Borzeşti (borz), Gherghel („Gergel” azaz Gergely keresztnévből), Gârbeni (göbe), Hilişeu (hilişteu < halastó), Şendreni („Sendre” < Sándor keresztnévből). Itt is van egy: Unguroaia (ungur = magyar), bizonyítékaul annak, hogy itt észak-keleten is éltek magyarok (nem kötelezően „csángók”).

Egyéb észak-moldvai település, amelynek magyar eredetű neve van: **Szeretvásár** (Siret): első írásos említése 1340-ből való, 1345-ben a településen ferences kolostor működött. Innen

nem messze van **Radóc** (Radauți): 1392-ben kelt okmányban Radomir bojár falvának nevezik. Ennek szomszédságában: **Istensegíts** és **Fogadjisten**, a madéfalvi veszedelem után ide menekülő „bukovinai” székelyek jelképes falvai.

Jászvásártól délfelé haladva megérkezünk **Vaslui** (Vászló) város vidékére. A várost 1435-ben említik először, I. Illés moldvai fejedelem trónra lépésekor. Victor Spinei akadémikus szerint a város neve a besenyők vagy kúnok nyelvéből származik⁹³².

Egyéb helységnevek a vidéken: Bărtăluș („Bartalus” névből), Ghergheleu (csángó „Gergel” névből), Huși – Husz / Huszt (magyar husziták alapították – a XVII. században még többségében magyar város volt), Pogana (pogány), Secuia (székely).

Moldva dél-keleti sarkában fekszik **Galac** (Galați) vidéke. Nevének eredetéről több elmélet is született: Valószínűsíthető, hogy a város neve a kun *galat* szóból ered, amely az arab *qal'at* (erőd) szó származéka. Egyes kutatók szerint az Kr. e. III. évszázadban gall eredetű törzsek laktak a vidéken (galaták – vö. kisázsiai Galatia római tartomány), akik itt erődöt építettek, melyet később róluk neveztek el. Mások szerint pedig a várost az időszámítás szerinti IV. században a római Cocceius Galattus alapította, aki Nagy Constantinus császár küldötte volt. Van olyan feltevés is, amely a régi források alapján gondolja úgy, hogy az egykor itt álló halászfalut nevezték el Gălaț (szláv *gal*- sárból) falunak. ⁽⁹³³⁾

Galac vidékén több magyar nevű település is van: Balintești („Bálint” személynévből), Căuiești (köves), Corod – Kóród, Ghidigeni (hideg), Ghingheș (gyöngyös), Ionăsești („Jónás”), Pechea – régen Bechea („Beke” személynévből), Șendreni („Sándor” személynévből), Taplău (tapló), és ismét Ungureni (Magyarfalú).

Itt találunk egy Râul Brates (barátos) nevű folyót is.

A Prutontúli területeken is akadnak magyar eredetű helységnevek: **Kisjenő / Chișinău** (Ștefan Ciobanu román történész szerint eredeti neve Kisjenő volt)⁹³⁴. **(Nyeszter-)Fehérvár / Cetatea Albă** („*fehér fellekvár*”) – török neve 1918-ig Akkerman „*fehér szikla*” volt. A várost I. (Nagy) Lajos magyar király foglalta el a genovaiaktól, a XIV. században. (Nagy) Zsigmond király alatt a király védelmi rendszerének egyik előretolt bástyája volt, amelyet a XV. században fenyegető török veszély miatt Hunyadi János, majd Mátyás király megerősített. A XV. században egyértelműen magyar érdektérület. 1511-ben a Tatár Kánsághoz került, és a magyar lakosság elköltözik Csöbörcsőkre. ⁽⁹³⁵⁾

Más magyar (vagy „magyaros”) nevű települések: Orhei – Várhely, Borcut – Borkút, Cioburciu – Csöbörcsők, Ghidigiș – Hideges, Moghilău – Mugyiló, Stăuceni – Sztojcsin.

Moldvában előforduló magyar eredetű egyéb hegy- és domborzat és más földrajzi nevek:
Aldămaș – Áldomás, Apahaoș – Apahavas („apát-havas”), Bicăz – Békás (csángó „Bíkasú”), Ceahlă – Csalhó (lásd: *csaholó*, *csagoló*), Cerebic – Cserebükk, Cherebic – Kerebükk, Cheșchieșul – Kecskés, Dealu Poșorcanilor („boszorkányok dombja”), Farcu-Mare/-Mic – Nagy-/Kis-Farok, Haloș – Halas, Lapoșul – Lápos, Miceș („Mikes” személynévből), Muieruș – Magyaros, Obcinele Feredului (feredő): Sűcsvár környékén, Perchiul – Perkő, Pilișca – Piliske („kormos kis hegy”), Pogănești (pogány): erdő Galac megyében, Rarău – Ráró (sólyom fajta), Șandru-Mare/-Mic – Nagy-/Kis-Sándor (hegy), Șaroșă – Sáros, Tarcău – Tarkő, Tarhaș – Tarhavas.

Befejezésül ismét megemlíteném, hogy Oláhország (Havasalföld) kellős-közepén volt egy **Szaak** vagy **Szaaka** (Secuieni / Székely) megye. Itt megint ki kell mondani, hogy: a románok

⁹³² ro.wikipedia.org/wiki/Vaslui (Világháló).

⁹³³ ro.wikipedia.org/wiki/Galați (Világháló).

⁹³⁴ hu.wikipedia.org/wiki/Chișinău (Világháló).

⁹³⁵ hu.wikipedia.org/wiki/Bilhorod-Dnyisztrovszkij (Világháló).

csak tudnak valamit, amit mi megpróbáltunk elfelejteni saját magunkkal, de ők ezzel nem törődtek. Csak nem gondolja valaki komolyan, hogy a „székely” megye „saac” (szkíta) neve amolyan véletlen, meg hogy, tudatlanságból vagy tévedésből származik. Ők tudták, hogy a székely nép maga a szaka (szkíta). Valami tényleg nagyon sántít a magyar történetírásban...

Gáll H. Erwin (Bukarest):

Honfoglaláskori temetők Erdélyben

„Az evidencia körébe tartozik a 10. századdal foglalkozó szakemberek számára, hogy őseinknek jelentős része elsősorban nagyállattartó volt, tehát jelentős állatállománnyal rendelkeztek. Élettani okokból főként a kérődző állatok, leginkább a szarvasmarha és a juh igényli a sót, a kősóra az állati szervezetnek okvetlenül szüksége van. Minél inkább eltér az állatok takarmányozása és tartása a természet által előírt módtól, annál inkább szükség lesz a sóra mint kiegyenlítő szerre, és pedig mint tápszerre, fűszerre és mint gyógyszerre. A só lehetővé teszi nagyobb mennyiségű takarmány megemésztését, csökkenti vagy megszünteti az emésztésben beállt zavart. Só azonban a Kárpát-medencében kivételesen csak az Erdélyi-medencében található, amely az alsó-badeni geológiai korszakig vezethető vissza, vagyis ezelőtt mintegy 20–22 millió évre. A medence sólelőhelyei elsősorban a medence északnyugati és középső részén találhatók, és ahogyan középkori példák is mutatják, két útvonalon szállították nyugat felé: vízi úton a Maroson Szegedig és a Szalacsi sóúton Szolnokig. Ugyancsak fontos tény, hogy a sóbányák kezdettől királyi birtokok voltak, illetve az államhatalom központilag irányította ezeket... Az északnyugat-erdélyi, kolozsvári temetők Felső-Tisza-vidéki kapcsolatai alapján az sejthető, hogy a 10. század első felében e centrum központi hatalma foglalja el e területek csomópontjait, ez pedig egyértelműen kapcsolatban lehetett a sókitermeléssel, vagyis a medence nyugati területeinek meghódítását – ellentétben az Alfölddel – elsősorban a sószükséglet motiválta, és nem a letelepedés. Éppen ezért jelentős telepítésekkel ebben a korszakban nem számolhatunk.

Ha feltérképezzük a 10. századi erdélyi-medencei lelőhelyeket, akkor az a kép alakul ki, hogy a klasszikus honfoglalás kori temetők csak a terület nyugati részén koncentrálnak, esetükben pedig két időrendi szakaszt tudunk elkülöníteni: 1. A 10. század első felében a klasszikus honfoglalás kori fegyveres réteg csak Észak-Erdélyben mutatható ki (Kolozsvár–Kalevala utca–Szántó utca–Zápolya utca). 2. Erdély középső és déli területein később jelennek meg az ilyen típusú temetők (Marosgombás, Gyulafehérvár–székesegyház–Császár forrása–Brândușei utca, Maroskarna „B” és „C” lelőhely, Szászváros, Déva–Micro 15), tehát Délnyugat-Erdélyt (Gyulafehérvár központtal) valószínűleg később kezdik betelepíteni. Arra a kérdésre, hogy a medence keleti felét uralmuk alatt tartották-e vagy sem, a régészeti adatok alapján nemleges a válaszunk, hiszen tipikus lovas-fegyveres temetőt a Marostól és a Kis-Szamostól keletre egyáltalán nem ismerünk...

Az Észak-Erdélyhez tartozó Kolozsvár környéki temetők lelet anyagának erős Felső-Tisza-vidéki kapcsolatai arra utalnak, hogy a honfoglalók már a 10. század elején a régiót ellenőrző fontos katonai központot hoztak létre itt. Ugyanakkor a Kis-Szamos medencéjéhez tartozó mikro régióból ismertek a 7–9. századra keltezett települések, illetve hamvasztásos temetők (Ajtony, Doboka, Kályán, Kisbács, Kolozsvár, Nádasdaróc, Nagyiklód, Nemeszsúk, Szamosfalva), amelyek gyakorlatilag lefödik az egész medencét. Bóna Istvánhoz hasonlóan azonban a Kis-Szamosvölgyében előkerült hamvasztásos temetők felső kronológiai határát nem a 9., hanem a 10. században tartjuk lezárhatónak. Ezt erősíti meg a nemzetközi szakirodalom is, hiszen más területeken a hamvasztásos rítus nemcsak a 9. században, hanem a 10., sőt a 11. századból is ismert. Vagyis a keltezéssel problémák vannak.

Tovább lépve, ha a 10. századi temetők elterjedésének térképét vizsgáljuk, azt észlelhetjük, hogy a Kis-Szamos völgyében teljesen hiányoznak és ismeretlenek a 10. századi szegényes mellékletű, nagy sírszámú honfoglaló magyar temetők, illetve sziget-szerűen jelennek meg a kolozsvári honfoglalás kori nagy százalékarányban fegyverükkel eltemetett népesség temetői. Mindez arra utal, hogy a hamvasztásos temetkezéseket gyakorló népességet a 10. századi honfoglaló magyarok nem elpusztították, hanem integrálták a kor gazdasági-politikai-katonai

struktúráiba, legyőzött népességként. A Kis-Szamos régiójától radikálisan különbözik a 10. századi közép- és dél-erdélyi leletanyag, amelynek dél-alföldi tipológiai kapcsolatai arra utalnak, hogy Észak- és Dél-Erdélyt különböző irányból érhatték hatások (betelepülés-betelepítés, kereskedelem). Halvány jelek arra utalnak, hogy a 10. század első felében a honfoglalók már Dél-Erdélyt is ellenőrzésük alá vonták. Észak-Erdély leletanyaga egyértelműen elsősorban Felső-Tisza-vidéki kapcsolatot tükröz, és az ottani anyagot biztosan tudjuk a 10. század első felére keltezni, míg a dél-erdélyi régészeti anyag alapján sajnosnem lehet megállapítani, hogy mikor jelenik meg a honfoglaló lovas-fegyveres rétegrégészeti hagyatéka (amelyet csakis hódítással magyarázhatunk). Úgy tűnik azonban, hogy jelentősebb népmozgásra csak a 10. század közepén-második felében kerülhetett sor, a leletanyag tipológiai kapcsolatai alapján egyértelműen nyugati irányból, az alföldi tájakról történhetett. Időben párhuzamosan a gyulafehérvári temetőkben azonban más eredetű népesség(ek) is temetkezett/temetkeztek; temetkezési szokásaik alapján avar, a 9. századi bolgár uralom során Erdélyben került bolgár-törökség és a hamvasztásos temetkezésekről a csontvázas temetkezésekre áttérő népességről beszélhetünk (ezt a tényt támaszthatja alá a Gyulafehérvár környékén jelentős mennyiségben előkerülő szláv helynévanyag is). Gyanítható, hogy a bolgár hódítás következményeként idekerülő népesség mellett az Erdélyi-medencében az avar uralom alatt lezajló betelepítések eredményeképpen jelentős avar, illetve szláv népességgel (is) számolhatunk. Következésképpen Dél-Erdélyben a 10. századi magyar katonai és politikai honfoglalás ezt a különböző eredetű népességet magába foglaló közösséget nem elpusztította, hanem integrálta a kor politikai struktúráiba, természetesen mint legyőzött népességet. Régészeti szempontból nehezen lehet kimutatni, hogy a meghódított területeken élő népesség milyen szinten és milyen gyorsan asszimilálódott a 10. század első két harmadában. Különálló temetőjüket a Gyulafehérvár-Brândeşei utcában tárták fel, a gyulafehérvári Mentőállomás és Császár forrása temetőiben pedig a helyi vagy telepített népesség párhuzamosan temetkezhetett a honfoglaló magyarsággal. A dél-erdélyi leletanyag egyes elemei, mint például a Kárpát-medencéből hiányzó egytagú és csontból készült oldalpálcás zablák, valamint a hurkos fülű, trapézalakú kengyelek alapján ugyanakkor feltehető a kérdés, hogy a 10. században nem történhetett-e egy újabb keleti migráció. E közösségek esetében – például az alföldiekkel ellentétben – más gazdasági rendszer és más társadalmi konstrukció működhetett. A gyulafehérvári Mentőállomás temetőjében fegyver nélkül eltemetettek csontváza esetében megfigyelt csigolyadeformálódások alapján a közösség tagjai esetében erős fizikai megterhelésre következtethetünk, ellentétben a kolozsvári Szántó utcai temető fegyveres sírjaival, amelyekben nem találni ilyen jellegű elváltozásokat. Tehát sejthető a 10. századi hódítók és a meghódítottak közötti munkamegosztás, amely természetesen mindig kapcsolatban állt az egyén társadalmi pozíciójával és eredetével is. Ha térképre vetítjük a 10. század különböző időszakaira keltezhető lovas-fegyveres temetőket, illetve a hibásan 7–9. századra datált hamvasztásos és birituális nekropoliszokat, akkor megállapíthatjuk, hogy ezek földrajzilag nagyon jól kiegészítik egymást. Az biztos, hogy tipikus honfoglaló magyar temetkezés a Marostól és a Kis-Szamostól keletre, a Maros felső völgyében vagy a Nagy-Szamos és a két Küküllő völgyében mind a mai napig ismeretlen, viszont ... a Közép-Kelet Erdélyből nagyszámú hamvasztásos, illetve birituális temető ismert, egyese pedig, mint a medgyesi vagy a mihályfalvi, biztosan 10. századi keltezésűek. E jelenséget akár egy 920 tájára keltezhető arab forrás is megerősítheti, miszerint a magyarok „állandóan legyőzik azokat a szlávokat, akik közel laknak hozzájuk. Súlyos élelmiszer-adókat vetnek ki rájuk, és úgy kezelik őket, mint foglyaikat”, magyarul ez is azt bizonyítja, pl. nyelvészeti adatok mellett, hogy az Erdélyi-medence keleti részein (is) szláv nyelvű népesség lakhatott.” (Részlet Gáll Erwin: „A periférikus 10. századi Erdélyi-medence. Néhány gondolat a 10. századi ’magyar hatalmi hálózat’ erdélyi hódításáról.” *Korunk* 2014/8. c. írásából 86-89. oldal.)

Kováts Zoltán (Szeged):

A székely népesség számának alakulása az Erdélyben történő megtelepedéstől kezdve 1910-ig

Az ún. székelykérdés a magyar középkorral foglalkozó történetírás egyik sarkalatos problémája. A fennmaradt gyér számú adat, összefüggés a magyarázata annak, hogy ezekre építve sokféle elmélet keletkezhetett. Ezek tömör ismertetésére is kevés az engedélyezett terjedelem. Ma már tisztulóban vannak a nézetek. Az látszik egyértelműnek, hogy a székelyek a magyarság szerves részét alkotta mindig; bizonyos régi, törökös jellegű hagyományokat jobban megőrzött.

Ma már csak részletkérdésben látszik különbség. Az egyik nézet szerint a Mezőségbe megtelepedett magyarság határőrző, katonáskodó, nemzeti (székek) szervezetét megőrző elemeiből alakult ki ez a népcsoport (Kristó Gyula, Bartha Antal, Szűcs Jenő és legújabban Kordé Zoltán): A másik nézet szerint a székelyek az avar korszak második felében érkezett - magyarul beszélő - ún. griffes-indások leszármazottai. Ahogy Nyugat - magyarországon a griffes-indások a határ védelmére szorítottak (Őrség népe), úgy a griffes-indás székelyek a 895 -ös honfoglalást követően magyarokkal együtt foglalták el a Mezőséget. Egy részük itt tudott maradni (Aranyos-széki székelyek), a többség a XII. században a hágók jobb védelme érdekében az Olt-menti, mai területre. Benkő Elek, a kiváló erdélyi régész új tanulmányában, ami a szegedi Aetas című folyóiratban jelent meg, ebben a kérdésben nem foglalt állást, de amit tanulmányában felsorakoztat, ennek lehetőségét nem zárja ki. Az új történeti demográfiai kutatási eredmények egyértelművé teszik, hogy a X. században a Kárpát-medencét majdnem betöltő magyarságnak legalább egy milliónak, de lehet, hogy másfél milliónak kellett lennie. Ennek bizonyítékait már több tanulmányomban kifejtettem. Ugyanakkor el kell fogadni Györffy Györgynek azt a következtetését, hogy a 895-tel kezdődő ún. honfoglalást egy legalább félmillió vagy valamivel nagyobb tömeg hajtotta végre. A magyarság középkori meghatározó szerepe a Kárpát-medencében csak a griffes-indás magyarokkal együtt képzelhető el, így alkothattak együtt milliós vagy nagyobb tömeget. Anonymus egyértelműen megfogalmazza, hogy a székelyek a magyarok elé mennek Szabolcs váránál, majd másik helyen mondja, hogy a magyarokkal együtt nyomulnak be a Meszes kapun át. Így kerül az ősi griffes-indás magyarság - amelyikben jobban élt a hunokkal való kapcsolat emléke - Erdély közepére. A határok megerősítését, a tényleges birtokbavétel II. Gézától II. Endréig mind a széke-

lyeknek a hágók közelébe történő telepítése, mind a szászok betelepítése egyaránt szolgálta. A szászok - különböző autonómiákat élvezve - a legutóbbi időkig szépen megélt, jelentős értékeket hozott létre Dél-Erdély területén.

E bevezető után ahhoz a kérdéshez szeretnék hozzájárulni, hogy hogyan is alakult a székelység száma. II. József által elrendelt népszámlálás (1784/85 tele), majd Orbán Balázs kiváló munkája az 1857-es népszámlálási és 1868-as egyházi sématisztusok adatait kiegészítve lényeges támpontjainak, ezeket fel tudjuk már használni. Mégis biztos adatnak az 1910-es népszámlálás anyanyelvre vonatkozó adatait tartjuk. A korábbi évszázadok szorványos adatai legtöbb esetben az adók kivételével kapcsolatosak. Annak megítélése mindig nagy gond, hogy mennyi is lehetett az adózás vagy más összeírásból kimerő tömeg. Mondhatjuk, ahány történetíró, annyi értelmezés.

Egy másik, módszer alkalmazására teszünk kísérletet. Az ún. visszakövetkeztethető módszert alkalmazzuk, amit az analógia módszerével kombinálunk. E módszer alkalmazására csak mostanában kerülhet sor, amikor a nemzetközi történeti kutatási eredmények a népességnövekedés mértékétől már megbízhatóbb adatokkal szolgálnak.

Az elmúlt évtizedek nemzetközi demográfiai kutatásai egyértelművé teszik, hogy egészen a XVIII. század második feléig igen kismérvű népességnövekedéssel (évi átlagban ezer lakosra számítva 1 és 2) számolhatunk. Az állandóan jelenlevő fertőző betegségek (endémiák) mellett hatalmas pusztítást végeztek az időszakonként fellépő járványok (epidémiák). A himlő és a tifusz mellett a XVIII. század közepéig a pestis-járványok voltak a legpusztítóbbak. Már ennek az egynek az elmaradása, majd a többiek fokozatos enyhülése hoz javulást. Nincs módunkban felsorakoztatni az analitikus tanulmányok tömegét, a bibliográfiai részben néhány összefoglaló munkát ismertetünk. A szakirodalom és sok minden mérlegelése alapján az Angliára (Wales és Skócia nélkül) tűnt a legmegbízhatóbbnak. Igen sok jó, de eltérő eredményt hozó feltárás van Franciaország különböző településeiről, tartományairól. De svéd, olasz és német eredmények is összegződnek a "Nyugat-Európa" rovat alatt közölt arányszámokban.

Népességnövekedés mértéke ezer lakosra - évenként

Időszak	Anglia	Nyugat-Európa	Magyarország
900 - 1000 -	-	1,5	1,5
1000 - 2000	1,6	2,0	2,0
1200 - 1300	1,3	1,5 -	-1,0
1300 - 1400	1,3	11,0	1,3
1400 - 1500	1,4	1,5	2,0
1500 - 1700	1,8	1,5	1,0
1700 - 1800	1,5	4,0	4,0
1785 - 1860	-	-	5,0
1860 - 1910	-	-	(6,0) 5,0

A feltételezésünk az, hogy a népességnövekedés mértéke, amelyet alapvetően a természetes szaporodás határoz meg, nem térhetett el lényegesen a Nyugat-Európában feltártaktól. A magyarországi -kismértékű eltérést - időszakonként - a következőkkel indokoljuk.

1200 és 1300 között érte magyarországot a nagy tatárdúlás. Igaz, csak egy évig pusztítottak, de mégis negatívan befolyásolhatta a népességnövekedést. A tatárjárás népességpusztításának eltúlzását nem tartjuk indokoltnak, ezért veszünk erre az évszázadra csak egy ezreléknyi évi népességcsökkenést.

1300 és 1400 között Európát, különösen városainak népességét tizedelte, helyesebben negyedelte a pestis (1347-1349). A kiváló a magyar középkort kutató Szabó István úgy foglalt állást, hogy bár Magyarországon ilyen mérvű népességpusztítás nem mutatható ki tényszerűen, de Szabó István az 1351. évi Nagy Lajos -féle törvényeket összefüggésbe hozza a pestis pusztításával. A nagybirtokosok igyekeztek elcsalni a jobbágyságot. Ezért kötelezett Nagy Lajos minden birtokost a kilenced beszédére. Ennek figyelembevételével nem a Nyugat-Európára jellemző arányokat, hanem az angliaiakat fogadjuk el (1,3 ezrelék). A XV. században folytatódik az a folyamat, amelyet már a korábbi évszázadokban is tapasztalhattunk, hogy kisebb-nagyobb népcsoportok költöznek be az országba, befogadó ország voltunk. Ebben az évszázadban - a török elől menekülve - a románokon kívül jelentős szerb népesség is érkezik. Így országosan - Nyugat-Európa népességnövekedési mértékéhez képest - valamivel magasabb népességnövekedési aránnyal számolunk (2 ezrelék).

A XVI-XVII. század - ezzel ellentétben - igen negatív a Kárpát-medence népességére, különösen a hazáját védő magyarságra nézve, Mind a török hódoltsági terület, mind Erdély sokféle pusztításnak van kitéve.

A tizenöt éves háború pusztításai után Erdély II. Rákóczi György szerencsétlen lengyelországi vállalkozása után szenved igen sokat. Így a nyugat - európai átlaghoz képest kisebb népességnövekedési mértékkel számolunk. (1 ezrelék).

A XVIII. századra már megbízhatóbb adatok állnak rendelkezésre mind Nyugat-Európában, mind Magyarországon. Az egyházak anyakönyvei sokkal megbízhatóbb források az adó - és más összeírásokhoz képest. Érdekes, hogy az eddigi, nem túl sok, magyarországi anyakönyvi feldolgozás megerősíti a Nyugat-Európában tapasztaltakat. A magyarországi feltárások is megmutatták, hogy a XVIII. század első felében a két nagy pestises időszak (1708-1709 és 1738-1741) következtében a természetes szaporodás mértéke hasonló az előző évszázadokban tapasztaltakhoz; 1-2 ezrelék, de a XVIII. század második felében, már nem lévén pestis, már sokkal kedvezőbb, egyes helyeken a 6 ezreléket is eléri a természetes szaporodás. Így összesítve 4 ezrelékre tehető a tényleges népességnövekedés mértéke. Ezt a német (svábnak mondott) telepítések erősítik.

A már magyarországi adatokkal is jól bizonyítható, hogy 1785 és a következő támpontunk, az Orbán Balázs-féle hatalmas munkálatig (1860-as évek) 5 ezrelékre tehető a népességnövekedés évi mértéke. - Jó statisztikáink alapján tudjuk, hogy az 1860 -as évtized több járvánnyal terhelt, 1873-ban hatalmas kolera pusztít az országban. Az 1880-as évtizedben megindult a halandósági viszonyok javulása Nyugat-Magyarországon és egyes alföldi részeken. Az 1890-es és következő évtizedekben már 10 ezrelék körüli népességnövekedést mérnek, ugyanez nem mondható el a székely megyékben. Itt - ugyanúgy, mint Máramarosban vagy a szlovákok lakta északi megyékben - még igen magas a halandósági arány. Azokban a megyékben ahol az adatok összevethetők voltak, így alakult a népesség, és belőle levonható népességnövekedési arány.

Három megye össznépessége és a népességnövekedés mértéke

Megye	Népszámlálás 1910	Orbán Balázs 1860
Csík	125. 888	98. 192
Háromszék	123. 518	95. 967
Udvarhely	118.458	92. 304
Összesen:	367. 864	286. 463

Népességnövekedés mértéke 1860 és 1910 között: 5, 0.

Visszakövetkeztethető módszerünk alkalmazásához alapul az 1910 - es népszámlálásnak a népesség anyanyelvére vonatkozó adatait vettük.

Magyar anyanyelvű népesség a székelyek lakta megyékben az 1910-es népszámlálás alapján

Megye	Össznépesség
Aranyosszék	44. 738
Brassó	35.372
Csík	125. 888
Háromszék	123.518
Maros-Torda	111.376
Marosvásárhely	22.790
Udvarhely	118. 458
Összesen:	581.140

Rendkívül sok gondot adott annak az eldöntése, hogy az 1910-es népszámlálás magyar anyanyelvűnek a népességből kit is tekinthetünk székelynek. Maros-Torda megyében a maros-széki székelyek és a tordai magyarok nyilvánvalóan együtt szerepelnek.

De Kis- és Nagy-Küküllő megyében nem húzódtak át székelyek?

Orbán Balázs világosan elhatárolja, hogy kit tekint a Székelyföld lakójának. A történelmi folyamat során természetes, hogy e székelyek között sok a velük teljesen összeolvadt régi Fehér megyei magyar. Hosszas módszer alkalmazását két alapról indítom. Lesz egy 600 ezres és egy 500 ezres kiinduló népesség.

A székely népesség valószínű nagysága a visszakövetkeztető módszer alkalmazásával

Év	Növekedés ezer lakosra	Össznépesség	
900 -		86.100	71.800
	1,5		
1000		100.000	83.300
	2		
1200		149.100	124.300
	-1,0		
1300		134.900	112.400
	1,3		
1400		153.600	128.000
	2,0		
1500		187.600	156.300
	1,0		
1700		229.100	190.900
	4,0		
1785		321.700	268.100
	5,0		
1860		467.600	389.700
	5,0		
1910		600.00	500.000

Következtetéseink természetesen a tudományos igényű hipotézisek sorába tartoznak. Bizonyára lesznek a későbbiekben értékes kiegészítések. Tudásunk mai szintje szerint, az európai és hazai történeti kutatások eredményeit figyelembe véve ma ez mondható.

A Meszes kapun át a Mezőségbe települő székelység száma a X. század elején 71 és 86 ezer közé tehető. Valamennyiünk szerint ez összhangban van azzal a korábban már kifejtett eredménnyel, hogy a Kárpát-medence népessége ebben az időben egy millió és másfél között lehetett. Ezen belül a griffes-indás, tehát már a VIII. századtól itt lévő székelység hozzátevőlegesen ilyen tömeget képezhetett.

Az 1200-ra meghatározható 124 és 149 ezer között lévő népességhez annyit, hogy a növekvő népesség fogja betölteni az Olt völgyének medencéit, hegyoldalait.

A tatárdúlás ugyan népességcsökkenést hoz; 1300-ra 112 és 134 ezer között lehetett a székelyek száma. Fontos megemlíteni, hogy a nemrég elhunyt történettudósunk, Benda Kálmán kutatásai szerint a tatárjárás után erről a területről kirajzó népesség őrhelyeket hoz létre. A Szeret mentén 24-et, a Pruth mentén 12-t, valamint kettőt (Csöbör-csök és Őrhely) a Dnyeszter mentén. Az 1260-as évekből fennmaradt adatokat Rómában az ún. Missziós Levéltárban találta. - Ezzel összefüggésben van egy másik új eredmény. Ma élő nyelvészeink legjeltebbike, Benkő Lóránd kutatásai szerint a Román város környéki és a Bákó környéki ún. csángó - magyar falvak lakosságának nyelvjárása az Észak-Mezőség falvainak nyelvjárásához áll közel, tehát a zöme erről a vidékről rajzott ki Moldvában. Ugyanakkor a legdélibb, a Tatros környéki falvak népének nyelvjárása székely. Mindenesetre az biztos, hogy Székelyföldről is történt kirajzás a tatárjárás után. Később még többen kerestek itt élet lehetőségét.

Az 1500-ra becsült 156-187 ezres népesség jóval több Szabó István által az 1960 -as évek elején meghatározott 50 -55 ezer főnyinél. Ő általában alulbecsülte a Kárpát-medence össznépességét az újabb kutatások ezt mutatják. Meg kell azonban jegyezni, hogy Szabó István mindig úgy fogalmazott, hogy "legalább ennyi". Soha nem zárta ki annak lehetőségét, hogy ennél több a népesség.

Sokféle ellenőrzést elvégeztünk számításainkkal összefüggésben. Még csak egyre szeretnék utalni. 1700-ra 190 és 229 ezer között lehet a székelység száma. II József korában elrendelt népösszeírás előtti legteljesebb anyagnak az 1614-ben készült székely " lustrát " ismerem. Ennek anyagát gondosan elemezte és kiadta Imreh István és pataki József a " Székely felkelés 1595 - 1596 " című kötetben. A 20. 196 összeírt háztartásszám nincs ellentétben a most valószínűnek tartott össznépességgel. A XVIII. századi egyházi anyakönyvi adatok elemzése megmutatja, hogy az adózókhoz képest igen sok a másokkal együtt-élő család, az adózásból kimaradt család a szegény család. De a Székelyföldön is sokan élhettek, dolgozhattak a "lőemberek" és a "lőfők" portáján. A magyarországi kutatások az adóösszeírásokat egybevetve az egyházi anyakönyvekben található családok számával az ebből meghatározható össznépességgel 15-ös, 20-as, sőt 30-as szorzószámot is szükségesnek tartanak a tényleges össznépesség valóságos számának meghatározásához. Az 1614-es "lustra" esetében bármennyire is gondos, részletező a háztartásonkénti 8 vagy 10-es szorzószám - mai tudásunk szerint -reális.

A visszakövetkeztető módszer végső eredményét még egyszer összegezve az a következtetésünk, hogy az 1910-ben Székelyföldön magát magyar anyanyelvűnek valló 500-600 ezer főnyi népesség száma a X. században 71 és 86 ezer között lehetett.

Bibliográfia

- Bartha Antal:** A magyar honalapítás Bp. 1987. 140.p.
- Benkő Elek:** A székelyföldi régészeti kutatások eredményei és feladatai. = Aetas. Történettudományi folyóirat. Szeged, 1993/3. 5 - 20. p.
- Benkő Lóránd:** A csángók eredete és települése a nyelvtudomány szemszögéből
- Bóna István:** Dáciától Erdőelvig. A népvándorlás kora Erdélyben. In: Erdély története. Első kötet. A kezdetektől 1606 - Ig. Szerk. Makkai László, Mócsy András. 107-234
- Dupaquier Jacques:** La population française aux XVIIe et XVIIIe siècles. Paris, 1979. 128.p
- Az első magyarországi népszámlálás.** Szerk. Danyi Dezső és Dávid Zoltán Bp. 1960. 389 p.
- Fortunal, Paulo:** Quattro secoli di vita del popolo Friulano 1548 - 1531. Padova, 1932. 37 - 56. p.
- Györffy György:** Magyarország népessége a honfoglalástól a XIV. század közepéig. In: Magyarország történeti demográfiája. Szerk. Kovácsics József. 45 - 62.
- Historik Statistic för Sverige. I. Bevolking.** Stockholm. 1959. 35 -37.p.
- Hobsbawn:** General Crisis of European Economy in 17 th century. Past and present. 1954.
- Imreh István - Pataki József:** Kászonszéki krónika 1650 -1750. Európa -Kriterion Kiadó. 1992. 370 p.
- Imreh István - Pataki József:** A székely falu gazdasági - társadalmi szerkezete a XVI. század végén és a XVII. század elején. In: Székely felkelés 1595 - 1596. Szerk. Benkő Samu, Demény Lajos, Vekov Károly. Bukarest, 1979. 146 - 190. p.
- Kabuzan V. M. Narodanaszeleline Rosszii v XVIII. pervoj XIX. v. Moszkva, 1963. 165 p.**
- Kordé Zoltán:** A székely eredeztetés. Aetas. Történettudományi folyóirat. Szeged, 1993/3. 21 - 39.p.
- Kováts Zoltán:** A magyar népességfejlődés a honfoglalástól 1870 - ig. I. II. rész. In: A Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei. Szerk. Benkő László/ 1971. 77 - 88. 1972. 3 - 25. p.
- Kováts Zoltán:** A magyarság VIII. századi Kárpát - medencei megtelepedésének bizonyítékai, különös tekintettel a demográfiára. Előadás a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület II. Magyar Történelmi Iskoláján. Tab, 1993. aug. 18. 8.p.
- Kováts Zoltán:** A XVIII. századi népességfejlődés kérdéséhez. = Agrártörténeti Szemle, 1969. 1-2 sz. 218-227.p.
- Kristó Gyula:** Lovdi törzsszövetségtől Szent István államáig. Bp. 1980. 574 p.
- László Gyula:** Kérdések és feltevések a magyar honfoglalásáról. = Valóság. 1970. 1.sz. 48-64 p.
- A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. Bp. 1912. 878 p.**
- Mitchell, Brian R.:** European Historical Statistics 1750 - 1975. Cambridge, 868 p.
- Orbán Balázs:** A Székelyföld leírása. Pest, I. kötet, 1868, 239 p. II., kötet 1869. 159 p. III. köt. 1870. 211 p. ,IV. köt. 1870. 220 p.; V. köt. 1871, 248 p., VI. kö. 1873. 448 p.
- Reinhard, Marcell - Armengaud, André:** Histoire generale de la population mondiale. Paris, 1961. 120. p.
- Szabó István:** Magyarország népessége az 1930 -as és az 1526 - os évek között. In: Magyarország történeti demográfiája. Szerk. Kovácsics József. Bp. 1963. 63-113.p.
- Székely felkelés 1595 - 1596. Előzményei, lefolyása, következményei.** Szerk. Benkő Samu, Demény Lajos, Vekov Károly. Bukarest, 1979. 246 p.
- Szűcs Jenő:** A magyar nemzeti tudat kialakulása. Szeged, 1992. 330 p.

Kitekintés az egész Kárpát-medencére

Balogh Miklósné (Beregszász):

Magyarok Kárpátalján

1. Földrajz

Kárpátalja. Egy országrész, egyhetednyi Magyarország, egy titokzatos fogalommal vált vidék, amelyről az utóbbi időben csak cenzúrázva illet írni és beszélni. Mi is valójában Kárpátalja?

Az első világháborút követő trianoni békekötéssel szakították ki Magyarországot négy megyéjének részeiből. Ezek a megyék: Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros. Jelenleg Ukrajna egyik területe (a megye fogalmához közelebb álló földrajzi fogalom). A Kárpátok bércein a Lvivi (Lembergi) és a Frankivszki (Sztanyszlavi) területtel szomszédos. Ezen kívül négy országgal is határos, északon Lengyelországgal, nyugaton Szlovákiával, délen pedig Magyarországgal és Romániával. Terület 12'800 km², aminek 4/5-ét a Kárpátok három vonulata foglalja el. A legalacsonyabb Víhorlát-Hutini hegylánc, ennél magasabb a Polonínák vonulata, míg az egykori országhatárt képező vízválasztó Beszkidek és a Máramarosi havasok a legmagasabbak. A vidék legkiemelkedőbb csúcsai a Hoverla (2061 m), a Pietrosz (2022 m) valamint a Pop Iván (1940 m) a Máramarosi havasokban találhatók.

A hegyvonulatokat az Alföld felé rohanó folyók szabdalják. A fő vízgyűjtő a Tisza, amelynek hossza a múlt századi szabályozása előtt 1440 km volt. Az egykoron legmagyarabb folyó mai 962,2 km-nyi hosszából Kárpátaljára 201 km jut. A Kárpátok nyugti oldalán eredő 9429 folyó, patak, ér, forrás vize egyesül a Tiszában. Jelentősebb mellékfolyói: Tarac (Terszva) 56 km, Talabor (Tereblja 91 km), Nagyság (Rika 92 km), Borzsa (106 km). A Latorca (144 km) és az Ung (107 km) nem ömlik közvetlenül a Tiszába, bár vízgyűjtőjéhez tartozik. A terület legjelentősebb tava a Szineveri-tó, ami 989 m magasan fekszik, vízfelülete 7 ha, mélysége pedig 16-20 m között ingadozik. A mesterséges vízgyűjtők közül említést érdemel a Talaboron, a szovjet időben létrehozott vízmű tározója (vízfelülete 20 km²). Kárpátalja alföldi részét a Víhorlát-Hutini hegylánc szeli ketté. Nagyszőlősig terjed a Beregi-síkság, míg Huszt alatt már a Máramarosi-síkság veszi kezdetét. Az alföldi rész tengerszint feletti magassága 100-150 m között változik. A Beregi-síkság hajdani lápja, a Szernye-mocsár (Fekete-mocsár) az őskori Pan-non-tenger maradványa. Ezt a hatalmas, kb. 10'000 ha-nyi területű lápot századunk 20-as éveiben a birtokos Schönborn gróf vezetésével lecsapolták. Vízét több mint 100 mellékcatornába összegyűjtve a főcsatornán keresztül az Eszeny közelében lévő zsilipen át a Tiszába vezették.

2. Történelem

Kárpátalja történelme kincsesbánya. A területet érintő legkorábbi leletek az új kőkorból (neolit) kerültek elő, amelyek már ebből az időből emberi településre utalnak. A kőkort felváltó rézkorszakból kevesebb a régészeti lelet. Gazdagabb a bronzkorszak leletanyaga. A régészeti kutatások tanúsága szerint területünk a közép-európai bronzöntés központja volt. A peremvidéken találtak egy sor erődített települést, illetve földvárat, amelyek arra utalnak, hogy a Kárpátoknak ez a része már a korai vaskortól lakott volt. A nagy népvándorlás korában kárpok, jazigok, szlávok, avarok, bolgárok is megfordultak ezen a vidéken. Árpád honfoglalói a 9. század utolsó évtizedében keltek át a Vereckei-hágón és alapítottak hont a Kárpát-medencében.

Őseink a Kárpátokon való átkelés fáradoalmait itt, Munkácsnál pihenték ki. A negyven napos pihenő után „Hung” földvára felé vezetett útjuk, amit sikerült is bevenniük. Az ungi győzelem tiszteletére nagy lakomát csaptak. Álmos itt adta át a fővezérséget Árpádnak. Anonymus szerint ezért nevezték el Árpádot hungvári vitéznek, katonáit hungárusoknak, s ennek köszönhetően nevezik Magyarországot Nyugaton Hungáriának. Több mint ezer éven át Kárpátalja elválaszthatatlan része volt Magyarországnak, tehát az egyetemes magyar történelmi folyamatok és események érintették e vidéket is. A megyerendszer kialakulásáról tanúskodnak az 1085-ből való okmányok is, amelyek Borsova és Ung megyét említik. Ugocsa királyi vadászterültként szerepel az írásos emlékekben. Máramaros pedig a sóbányái miatt volt nagyon fontos az uralkodóház számára. A középkorban az egész vidék háborítatlanul a Magyar Királyság területe volt. Határvidék lévén, a kelet felől betörő ellenség elsőként tiporta az itt élő embereket, dúlta és égette az itteni településeket. Így volt ez 1085-ben a besenyők betörésekor és 1241-ben is, amikor Batu kán rontott az országra.

A mohácsi vész évét, 1526-ot tekinthetjük a változás évének. A két, majd három részre szakadt ország főméltóságai az egymás elleni harcokban csataterre változtatták a Kárpátok alját. Ezt még csak tetézték a tatár (1566, 1717), és a lengyel (1657) betörések. A kuruc szabadságharc idején a terület a történelmi események központjává vált. A „kuruc király”, Thököly Imre fogságba kerülése után katonái, a feleség, Zrínyi Ilona által birtokolt, Munkács várába menekültek. A császáriak ezért 1686-ban Caraffa tábornok, majd leváltása után Caprara tábornagy vezetésével ostrom alá vették a munkácsi várat. Zrínyi Ilona hőiesen védelmezte az erődítményt az osztrák túlerővel szemben, de végül is 1688-ban feladni kényszerült. Nem hosszú időre hátrált meg a kuruc mozgalom, mivel 1703-ban már újabb csatározásokra került sor. A Dolhánál vívott egyenlőtlen küzdelemben a kuruc csapat még alulmaradt, de júliusban a tiszai átkelőért folytatott összecsapásból már győztesen került ki. Ezzel megkezdődött a Rákóczi-szabadságharc dicső menetelése. A szabadságharc és II. Rákóczi Ferenc leghűségesebb támaszai a munkácsi, az ungvári, a huszti várak és az itt élő nép, beleértve a ruszinokat is, akiket a fejedelem a „gens fidelissimanak” (a leghűségesebb nemzetnek) nevezett.

A szabadságharc bukása után, 1711-ben a bécsi udvar különös figyelmet szentelt a rebellio tűzfőszékének. Kárpátalja kb. egyharmadát, 2000 km²-et a Schönborn család kapta. Az ezután következő korszakban a terület az ipari létesítmények telepítése, a folyó szabályozása ellenére is peremvidék elmaradottságára volt kárhóztatva. Néma változást a 19. és a 20. század fordulója hozott. A milleneumi rendezvények kapcsán előtérbe került a vidék. Az első világháborút követő történelmi változások Kárpátalján a Guinness könyvbe illők. A 20. században számos különféle államalakulatot, vagy államformát éltünk meg:

I. Magyar állami kötelékben

- a) 1918. november 16-ig Magyar Királyság
- b) 1918. november 16-1919. március 20 Magyar Köztársaság
- c) 1919. március 21-augusztus 1 Magyar Tanácsköztársaság
közben román megszállás 1919. április 10-1919. június 30
- d) 1919. augusztus 2-6 Magyar Népköztársaság
- e) 1919. augusztus 7-1920. június 4 Magyar Királyság; **közben:**
 - f) Körösmezői Hucul Köztársaság 1918. november 8-1919. március 21
 - g) Ruszka Krajna 1918. december 21-1919. március 21
 - h) csehszlovák megszállás 1919. január 12-1920. június 4

II. Csehszlovák Köztársaság 1920. június 4-1938. október 7-ig, illetve 1939. március 15-ig, mert **közben**

Ruszin Köztársaság 1939. március 15-én néhány óráig.

III. Visszacsatolva a Magyar Királysághoz 1938. október 7, illetve 1939. március 15-től 1946. január 21-ig. **Közben:**

- a) német megszállás 1944. március 19-1944. október 23
 - b) csehszlovák megszállás 1944. október 24-1944. november 25
 - c) szovjet megszállás 1944. november 26-1946. január 21
- IV. bekebelezve a Szovjetunióba 1946. január 21-1991. augusztus 23
- V. Ukrajna része 1991. augusztus 23-tól napjainkig.

3. Mai életünk

Kárpátalja évtizedek óta nemzetiségi életmódra kárhoztatott magyarságának életéről és további sorsának alakulásáról avatott módon csak akkor szólhatunk, ha behatóan ismerjük az osztályrészéül jutott szociális és társadalom-politikai körülményeket.

A hányattatásban megélt, nem is olyan távoli közelmúltat, alapvetően négy szakaszra osztjuk:

- *az első szakaszhoz* soroljuk az 1919. március 21 – augusztus 1 közötti időt – a Magyar Tanácsköztársaság hatalomgyakorlásának korát;
- *a második szakasz* 1919. január 12 és 1938. november 26 közé tehető, amikor is a tartóssá vált megszállás alapján Kárpátalja a Csehszlovák Köztársaság része az első bécsi döntésig;
- *a harmadik szakasz* 1938. november 2-től 1939. március 15-ig terjed, amikor a vidék három városa: Ungvár, Munkács illetve Beregszász és a vonzáskörzetükbe tartozó rész visszakerült Magyarországhoz, viszont a nagyobb terület Csehszlovákia kötelékében maradt Huszton székelő központtal;
- *a negyedik szakasz* 1939. március 15-én kezdődött, amikor a magyar honvédek visszafoglalták az egész területet, így Kárpátalja ismét a Magyar Királysághoz került, igaz csak 1944 októbere végéig érvényesített felségjoggal.

Ezen időszakok mindegyikének megvannak a cáfolhatatlan tények által alátámasztott, bizonyított érzelmi, szellemi, értelmi átélései, egyén- és gondolkodásformáló sajátosságai. Ezekről kell – alapozva a gyakorlat során szerzett tapasztalatokra, de nem törekedve a kimerítő teljességre – a valóságnak megfelelően beszélni.

Vidékünk – az Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegye által meghatározott tájegység – még de facto a történelmi Magyarországhoz tartozott, amikor jövőjéről már vitatkoztak Európa nagyhatalmai. A vita eredménye közismert történelmünkéből: az itt élő lakosság megkérdezése nélkül született Párizsban a „Trianoninak” nevezett döntés arról, hogy az önkényesen létrehozott tájegységet Podkarpatszka Rusz néven Csehszlovákiához csatolják. Ma már nyilvánvaló: így elhárult az a veszély, hogy a vidék Szovjet-Ukrajnához kerüljön. Az aktus más célt is szolgált: történetesen azt, hogy a bolsevizmus ne jusson be a Kárpát-medencébe. A döntés meghozatalában jelentős szerepet játszott a Magyar-Oroszok Amerikai Néptanácsa is, aminek képviselői szintén támogatták a vidék Csehszlovákiához való csatolását. Így 1919 januárjában – úgyszólván egy puska lövés nélkül, alig tíz nap alatt – a csehszlovák hadsereg megszállta, elfoglalt a vidék Uzsok-Ungvár-Csap-Bátyu-Munkács által határolt nyugati részét.

A bekövetkezett hatalomváltás után jelentősen csökkent az itt nyilvántartott magyarok száma, különösen Ung, Bereg és Ugocsa vármegye területén. Hiszen a magyar ajkúak jelentős hányada és elsősorban azok, akik, az egyre terebélyesedő ukrán, ruszin, rutén falvak között maradtak, illetve a kevert etnikumú részeken élők, az úgyszólván természetes folyamatként jelentkező spontán asszimiláció vonzásába kerültek. A hivatali-beosztásbeli előmenetel, a magasabb életszínvonal elérésnek ígéretes lehetősége ezrével csábította a magyarokat a megszállók táborába. Ez meglátszott a népszámlálási adatokon is: míg 1910-ben Ungvár lakosságának 80,32 %-a volt magyar, 1921-ben már csak 38,89 %-uk vallotta magát magyarnak. A lakosságnak 1930-ban pedig már csak 17,78 %-a nyilvánult magyar nemzetiségűnek. Ez nagy érvágás volt a vidék magyarságán, hiszen a folyamatos hasonulás következtében elvesztették korábban

élvezett nyelvi jogait, mivel részarányuk 20 % alá csökkent. Ennek egyszerű a magyarázata: Ungvárra rengeteg alkalmazott és tisztviselő érkezett Csehszlovákiából, egyidejűleg előzőnlőték a várost a hegyvidékről betelepülő ruszinok. Jellemző, hogy a csehszlovák hatóság egyáltalán nem fékezte ezt a folyamatot, sőt hathatósan segédkezett a nemzetiségek vegyítésében.

Az 1938. november 2-án hozott bécsi döntés alapján Ungvár, Munkács és Beregszász, ahol többségben magyarok éltek, ismét Magyarországhoz került. 1939. március 15-én pedig egész Kárpátalja újra magyar lett. Az itt élő magyarság annak reményében, hogy végre talán gyökeresen megváltozott nemzetpolitikai hovatartozásuk, újra mert magyar lenni! Bizonyosság erre az 1941-ben megejtett népszámlálás, amelynek adatai szerint Ungvárott a magyarok részaránya ismét elérte a 80 %-ot.

Jelentős változást hozott a magyarság életében, az 1941-es év. Még alig tudott magához térni a csehszlovák megszállás alól, amikor közbejött egy sorsdöntő esemény. A Szovjetunió elleni magyar hadba lépés háborús felvonulási színtérré változtatta területünket. A korábbi gazdasági nehézségeket még ki sem heverve az embereket újabb teherterhelés elé állították. Az anyországi kormány hiába igyekezett enyhíteni a felmerülő bajokon – a kialakult háborús körülmények között ez képtelenségnek bizonyult. Így nem véletlen, hogy a nincstelenség elől menekülve, a hamis-hazug szovjet propagandának hitelt adva, vidékünkön több mint húszezren szöktek a Szovjetunióba, köztük nemcsak ukránok, hanem ruszinok, magyarok és zsidók is.

Ilyen körülmények közepette jött el számunkra 1944 késő őszen a „felszabadítás”, amely a vidék, egy megpróbáltatásokkal, félelemmel teli sötét korszakának kezdetét jelentette. Moszkvában 1945. június 29-én a Szovjetunió és Csehszlovákia kormánya szerződést kötött, amelynek értelmében a nemzetközi jogilag még a Magyar Királysághoz tartozó Kárpátalja kivált Csehszlovákia kötelékéből és „örök időre” a Szovjetunió elidegeníthetetlen részévé vált.

Az új, szovjet rend kiépítése a vidék magyar férfilakosságának elhurcolásával kezdődött. A sztálini antihumánus diktatúra fizikai értelemben is megtizedelte az itt élő lakosságot. A magyar ajkú férfiak tízezreinek deportálásával az volt a cél, hogy ne akadályozhassák meg a bűvészmutatványt: Kárpátaljának a „szülő anyjával” – Szovjet-Ukrajnával történő „újraegyesítését”. Ez a szégyenteljes aktus máig kihat a vidék magyar ajkú lakosságára, hiszen alig akad olyan kárpátaljai család, amelyet ne érintett volna ez a vész.

Jelentős veszélyt jelentett vidékünk magyar nemzetiségére a nemzettudat vesztesége – az évtizedeken át folytatott céltudatos ideológiai agymosás. Ennek velejárója lett a történelmi folytonosság-tudat gyengülése. A kiváltó okok között kell megemlíteni a magyar nép története tanításának hiányát. A folytonos kommunista eszmei befolyás következtében az itt élő magyarokban kialakult a nemzetiségi kisebbségérzet. Felerősödött az eloroszosítás Ukrajna-szerte. Teljesen magyarul lakta falvak iskoláiban orosz tannyelvű osztályokat nyitottak, bár a padokban magyar nemzetiségű tanulók ültek. Emellett, a megélhetésért vívott folytonos küzdelem kihatásaként, egyre csökkent a kultúra iránti igény, ami teret adott a szellemi-kulturális hanyatlásnak. Mivel a kiutazás leküzdhetetlennek tűnő bürokratikus akadályokba ütközött, a magyarság számára lehetetlen volt a bölcsőföld elhagyása, az pedig a rokoni kapcsolatok elsorvadásához vezetett.

Említésre méltó változást hozott vidékünk magyarjainak életében a hrucsovi 'enyhülés', de a későbbi, a Gorbacsov fellépését megelőző évek, számos esetben kompromittálták Kárpátalja nemzetiségeinek jelentősebb személyiségeit. A Gorbacsov hatalomra jutása utáni liberalizálódási folyamat főként a szociális-gazdasági felemelkedést tűzte ki célul, ám a „birodalomban” beindult bomlási folyamat feltartóztathatatlannak bizonyult. Bár az egyeduralmú kommunista párt veterán harcosai példátlan előjogai megtartása, hatalmuk konzerválása céljából államcsíny végrehajtásához folyamodtak, próbálkozásuk kudarcba fulladt.

A sikertelen puccsot követően az ukrán parlament, az össznépi akarat hatására, kikiáltotta Ukrajna függetlenségét. Az ország egész lakossága, köztük a magyar nemzetiség egy európai mintájú, demokratikus állam felépítésének reményében - örömmel fogadta ezt a tényt. A

vidék magyarsága nagy reményeket fűzött az alapokat megrendítő változásokhoz, amelyek hatására felporzódott a társadalom politikai és szellemi élete. Megalakult 1989-ben a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, amely vállalta a magyarság érdekvédelmét. A szervezet tevékenységének eredményeképpen lehetővé vált a magyar állami jelképek szabad használata, a nevezetes magyar történelmi események ünneplése, a magyar Himnusz éneklése stb.

Ám az utóbbi években egyre szűkítik az alkotmány által biztosított jogokat. A gombmódra elszaporodott politikai pártok és közösségi szervezetek az utóbbi időben nem vállalják a nemzetiségi etnikumok sérelmeinek orvoslását. Az 1996 júliusában elfogadott alaptörvény kizárja az etnikai autonómia gondolatát is. A nacionalizmus felé hajló bulvárlapok szintjére süllyedt sajtótermékekben éles magyarellenes írárok jelennek meg. Egyre több a kiadásra kerülő könyvekben a magyar múltat meghamisító, súlyosan torzító írás, különösen a trianoni békediktátumot illetően. Teszik ezt azok, az ukrán álhazafik, akik nem is olyan régen saját, nemzeti állami mivoltuk védelméért szálltak síkra.

Ilyen körülmények között tehát nem véletlen, hogy a helybéli magyarság körében beindult egy áldatlan folyamat – az áttelepülés Magyarországra. Egyre több szakképzett ember: orvos, tanár, mérnök mond végleges búcsút bölcsőföldjének. Sőt, az ideiglenesen Magyarországon tanuló és dolgozó fiatalok közül is egyre kevesebben térnek haza! Okként a kilátástalan gazdasági helyzet, a minden elképzelhető mértéken aluli életszínvonal, az érvényesülési lehetőség hiányát neveik. Emellett nem hagyható figyelmen kívül az egyre fokozódó magyarellenes közhangulat, a nemzetiségek közötti viszony provokatív kiélezése a sajtóban, a rádióban és a tévében. Az a sajnálatos tény, hogy amíg a félelmetes szovjetrendszerben a magyar emléktáblák, szobrok sértetlennek voltak, most, a független, szabad Ukrajnában nem riadnak vissza nemzeti értékeink lerombolásától (pl.: zászló és címer letépése a Magyar Köztársaság Ungvári Konzuli Képviselete épületének faláról, szobrok, utca névtáblák megrongálása stb.).

A kivándorlás mellett az itteni magyarság számára a legnagyobb veszélyforrást az etnikai felhígulás képezi. Egységesen magyarul lakta területekről csak Beregszász és környéke esetében beszélhetünk. Csappan a magyarság száma azáltal is, hogy a kitelepültek házait nem magyar-nemzetiségűek vásárolják.

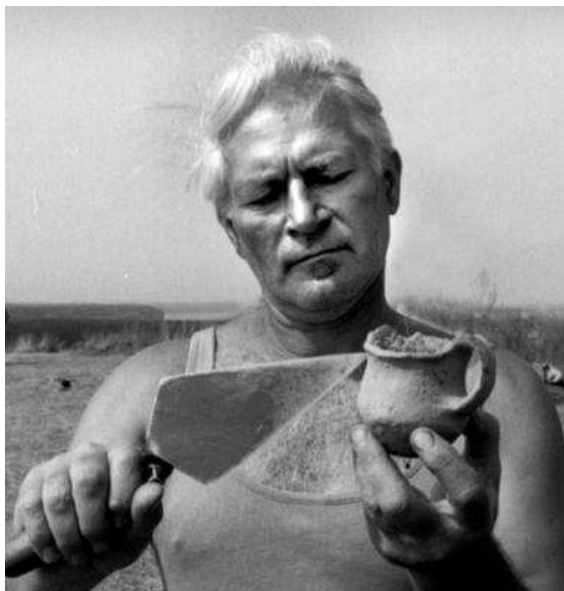
Mi, a keleti-Kárpátok lábánál élő magyarok, az eltelt nyolcvan év alatt sok mindent megértünk, de minden viszontagság ellenére meg tudtuk őrizni nemzeti öntudatunkat, s ebben csak egy felemelő érzés volt segítségünkre – a magyar Himnusz felcsendülésekor mindannyiunk szívét betöltő magasztos érzet. Fenn fog maradni a magyar a jövő századokban is, ha minden magyar – határon belül vagy túl - felfogja nemzeti imánk üzenetét.

Beregszász, 1996.

Szekeres László (Szabadka):

A délvidéki magyarok nemzettudatáról

Talán elhamarkodott ígéretemnek teszek eleget, amikor arról kísérek számot adni, hogy milyen a délvidéki magyarság nemzettudata a 21. század küszöbén, hiszen az egyrészt nagyon bizalmas jellegű, egyéni, érzelmi ügy, ugyanakkor életbevágóan fontos, közösségi kérdés. Néhány mondatban meg is lehetne adni rá a választ, de megfogalmazásával hivatott ideológusok, társadalomtudósok, politológusok foglalkoznak, s időnként szenvedélyesen. A téma mögött hatalmas szakirodalom áll. Mégis, mindezek ellenére, szinte minden embernek eltérő véleménye van róla, mégha az eltérések csak árnyalatokban fejezhetők ki. Itt találom azt a hasadékot, amelyen keresztül lehetősége nyílik a látszólag kívülállónak is állást foglalnia az ügyben.

Nem vagyok sem szociológus, sem politológus, sem profi politikus, csak régész. Másrésztől gyakorló kisebbségi vagyok, aki az újkori gyepűnek abban az övezetében született és élte le eddig élete javát, amely a történelmi Magyarország egykori határai és a Trianonban megrajzolt határok között húzódik. Kisebbségi magyarnak születtem, iskola éveim javát, illetve egyetemi éveimet abban a rendszerben töltöttem, amit titói kommunizmusként ismerünk. Abban a politikai légkörben léptem bele a társadalmi élet forgatagába, amikor egyrészt a tiltás, másrészt a hittétel kényszere uralkodott. Tilos volt a nemzeti érzés bármilyen módon való kifejezése, tilos volt mindenféle – a hatóság által ellenőrizhetetlen – szervezkedés, miközben büntetés terhe mellett kötelező volt (ma már világos, hogy miért) valamilyen misztifikált „testvériség-egység” mellett hitet tenni. Tehát tipikus délvidéki, vajdasági magyar vagyok, aki eddigi élettapasztalata alapján próbálja összefoglalni saját és sorstársai pillanatnyi helyzetét.

Úgy érzem, hogy mondanivalóm csonka lenne, ha nagy vonalakban nem ismertetném azokat a délvidékre jellemző történelmi eseményeket, amelyek visszanyúlnak hozzánk a múltból és fontos szerepet kapnak mostani identitástudatunk alakításában. Melyek azok a történelmi sajátosságok, amelyek csak erre a térségre jellemzőek? Például a 10-11. századi köznépi temetőket errefelé nem kísérik az északabban fekvő vidékekre jellemző gazdag nemzetségi temetők. Lehetséges, hogy a további kutatások a kései avarok irányába fogják a problémát terelni. A fennálló problémák és kétségek ellenére, az elenyésző számú kivételtől eltekintve, a középkori helynévanyag és a megőrzött személynévanyag is minden kétséget kizáróan azt bizonyítja, hogy az említett temetők zömmel magyar őseink porait takarják. Új elemeket a korai időkben csak a kunok (13. század), illetve a rigómezei csatát követő időszakban (14. század) beáramló szerbek jelentették. A török hódoltság idején az őslakosság pusztulása és elvándorlása következtében, habár a szerbek délről történő bevándorlása ebben az időben sem szűnt meg, óriási méretű volt az elnéptelenedés, következésképpen a korábbi, a középkorban kialakult egyensúly teljesen felbomlott. Ez méreteit tekintve a felszabadító háborúk alatt öltött veszélyes méretet, amikor szerbek újabb tömegei szervezeten érkeztek a mai Koszovó környékéről és amikor,

ugyancsak szervezeten, Hercegovinából vidékünkre telepedtek a horvát nemzetiségű bunyevácok számottevő csoportjai.

A 13. század folyamán a visszatelepülő, illetve szervezeten visszatelepített magyarság mellett intenzíven folyt a németek, a szlovákok és a ruszinok betelepítése is a déli végekre. Az érkező magyarok itt nem kaptak semmilyen privilégiumot, sőt a szerbekhez viszonyítva, akiket az ortodox klérus vezetett, alárendelt szerepet játszottak. De a német közösségekkel szemben sem tudtak helytállni sem gazdasági, sem politikai téren, mert a betelepítések során nem érkeztek velük olyan elemek, akik a meglehetősen elszigetelten, sok helyen zsellérsorban élő magyarság vezetőrétegét jelenthették volna. Ilymódon a magyarság saját országában idegennek érezte magát. És ami már akkor jellemző volt népünkre: életképes ideológia hiányában bele nyugodott sorsába, nem háborgott, nem követelőzött, int a mellette élő nemzetiségiek. Ez a magatartás egyik nagyon terhes öröksége a mai délvidéki magyarságnak. Másik nagy kerékkötője az egységes fellépésnek az volt és bizony probléma ma is, hogy a magyarság nem elhanyagolható része ott a Vajdaságban szórványban élt és él ma is. Bécs tudatos és a nagybirtokosok rövidlátó és önző politikája így csinált a Délvidékből soknemzetiségű területet, ami, ha a társadalmi fejlődés nem rekedt volna meg egy kezdetleges szinten, talán nem hordozott volna magában veszélyeket, de a történelem más irányban haladt. A kamarilla politikai bábúként egymás ellen használta fel a nemzetiségeket, aminek ismét csak a magyarság itta meg a levét.

Leginkább megmutatkozott ez 1848-1849-ben. A forradalom elfojtása után a szerbeknek még autonómiát is adtak, megalakították a Vajdaságot, a mai tartomány elődjét. Nemcsak történelmi tények ezek, hanem olyan hullámvölgyek, amelyeknek, tapasztalatból mondhatom, a magyarság helyzetére vonatkozó kisugárzása hosszú időn át érezhető.

Következett az első világháború minden következményével. A békeszerződés után a délvidéki magyarság (kb. 570 ezer ember) karizmatikus politikai vezető nélkül magára maradt, miközben a földreform ürügyén a szerb hatóságok egy sor telepés falut létesítettek az addig még tömbben élő magyarság életterén, azzal tetézve legálisnak nem mondható lépésüket, hogy a földnélküli magyarok agrárföldet nem kaphattak. Jó jel volt viszont, hogy a magyarság elkezdett szervezkedni, kezdte az új feltételek között megtalálni identitását. Csak az volt a nagy baj, hogy a nemzeti irányú polgári ideológia a súlyos szociális problémák miatt nem volt képes mozgósítani az összes társadalmi réteget, a proletáriátus a baloldali internacionalista pártok felé hajlott. Hogy a nemzeti érdeket védő Magyar Párt erőfeszítése milyen eredményekkel járt, ahhoz elég néhány fejezetcímet idézni Csuka János „A délvidéki magyarság története 1918-194” című művéből. Íme: „A Magyar Párt munkája és küzdelme, a magyar Iskolákért, A szerb sajtó vádjai, Megindul a kivándorlás, Az ígéretek ideje, Roham a Magyar Párt ellen.”

Akárhogyan ítéli is meg a nemzetközi, a szerb, vagy akár a hazai történettudomány Délvidék visszacsatolását, a baranyai és bácskai magyarság azt felejtethetetlen felszabadulásként élte meg. Még úgy is, ha később a lelkesedést bizonyos kiábrándulás követte. Máig is érezhető szellemi és érzelmi feltöltődés ment végbe a rövid három és fél év leforgása alatt. A torontáli magyarok számára ilyen felszabadulási élmény csak távoli kívánság maradt. Nem kétséges, ez a hiány az általunk bánságiaknak nevezett magyar lakosság közérzetében mind a mai napig ürt jelent. Ők például, akik a kombinált német–szerb adminisztráció alatt éltek, 1944 őszén bizakodva várták az orosz csapatokat, míg a Tisza innenső felén élőkben balsejtelmek éltek. Az utóbbiaknak félelme nem volt alaptalan, amit a hatalmat átvevő partizán egységek „tisztító hadművelete” fájdalmasan bizonyított. Ennek a hadműveletnek szerény becslések szerint kb. 20 ezer ember esett áldozatául.

Mérhetetlenül mély nyomokat hagyott ez a megfélemlítő tisztogatás a magyarok hangulatában. Sokakban még ma sem oldódott fel a rettegés, ami elsősorban abban nyilvánul meg, hogy nem mernek nyilvánosan a politikai élet színterén szerepelni. Azzal érvelnek, hogy ők már egyszer megégették magukat. Igaz, hogy 1990 előtt azok sem mertek az áldozatokról hangosan beszélni, akiket a bátrabbak, a magyarközpontú politika kezdeményezői közé sorolhatunk.

A háború utáni időszaknak volt még egy nagy horderejű eseménye. Kilakoltatták a népi németeket, akiknek a vagyonát, falvait újabb délről, elsősorban Bosznia-Hercegovinából és a Krajnából érkező szerb nemzetiségű telepéseknek adták oda. Minden eddigi egyensúly megváltozott, a nemzetiségi, a politikai és a gazdasági is, mert ezeknek a tagjai elfoglalták a vezető pozíciókat, ami – mint mostanában kitűnt – az akkori látszathoz sokkal jelentősebb mozzanat volt, mert miután a szerepekbe bedolgozták magukat, az elmúlt néhány évben végbement változások során magukhoz ragadták a társadalmi vagyon jelentős részét. A magyarok sajnos ennél a szereposztásnál is kimaradtak.

Mindezzel azonban a megpróbáltatásoknak nem lett vége. Elkezdődött a jugoszláviai „*örökösödési háború*”, amelyben a szerb rész jogilag nem vett részt, de amely miatt az egész szerb társadalmat érzékeny veszteségek érték. Nem hivatalos adatok szerint kb. 200 ezer személy, elsősorban fiatal, zömmel magasabb szakképesítéssel rendelkező, hagyta el az országot legális, vagy illegális úton. Ezek között vannak azok a magyarok is, akik a mozgósítások miatt vagy gazdasági okokból távoztak el közülünk. Ezek száma 25-30 ezerre tehető. Nem kell mondanom, hogy a 370 ezer lélekszám alá süllyedt magyarság ezen a nagyszabású vállalkozáson, amelynek a célja tervezőik szerint a Nagy-Szerbia megteremtése volt, aránytalanul többet veszített, mint az érdekelt szerb fél.

A háború befejező szakaszában, amikor mindenki abban reménykedett, hogy a szörnyűségeknek vége szakad és a gazdasági problémákat leszámítva fel lehet majd lélegezni, még egy súlyos, megoldhatatlannak tűnő csapás ért bennünket. Amikor ugyanis a háború már a veszteséghez közeledett, megindult a szerb menekülők áradata (hivatalosan 370 ezer személy), akiknek a nagyobb részét a Vajdaság területére irányították. Csupán Szabadkán pillanatnyilag több mint 13 ezren vannak elszállásolva. Ez a szám a város korábbi lélekszámának több mint 10 %-a.

Nagyjából ezekkel a terhekkal a hátán kell a vajdasági magyarságnak megtalálnia a megmaradás felé vezető utat. Ilyen és hasonló háttéreseeményekkel, problémákkal a fejünk fölött kell a magyarság politikai tényezőinek megtalálni a biztatás, a bátorítás szavait és meggyőzni az embereket, hogy nem kell feladni a küzdelmet, nem kell kishitűnek lenni. Maradni kell ősi tűzhelyünkön. Semmiképpen sem könnyű feladat. Mert a parasztság a legarcátlanabb kizsákmányolásnak van kitéve, a tanulóifjúságot munkanélküliség várja, a dolgozókat pedig, akik halódó gyáraikban hónapok múlva kapnak fizetésnek nevezett segítyt, a nyomor. Lassan mindenhez hozzá lehet szokni, a helyzetnek egyszer úgyis jobbra kell fordulnia, ezzel vigasztalják az emberek magukat. És azt remélik, hogy helyzetükre egyszer figyelemmel lesz a nemzetközi közvélemény, de elsősorban a magyar állami vezetés. Szerencsére sokan vannak, akik igyekeznek megóvni a nemzettudat lángját. Írók, újságírók, értelmiségiek, egyszerű kétékezi munkások, akik részt vesznek a különböző megmozdulásokon, akciókon. Szerencsés körülmény, hogy a legutóbbi választásokon Észak-Bácska területén hét községben olyan önkormányzatot sikerült kiharcolni, amelyekben magyar politikusok vannak többségben. Ezek azok a szervezetek, amelyek némileg egyensúlyozhatják a központi hatalom által gyakorolt nyomást. Igaz, nem nagy lehetőséggel rendelkeznek, mert az ipar dolgaiba egyáltalán nem szólhatnak bele, az iskola ügyeibe is csak kis mértékben, a kulturális intézmények nagyobb része is hatalmukon kívül áll. Mindezeket a területeket a minisztériumok tartják hatalmuk alatt. Ennek ellenére az önkormányzatok olyan kezdeményezéseket karolhatnak fel, amelyek segítik megtartani kulturális örökségünket, önbizalmunkat. Emlékünnepeket, megemlékezéseket, fesztiválokat rendezhetünk, ifjúsági honismereti táborokat szervezhetünk, kiadványokat adhatunk ki, szobrokat, emléktáblákat avathatunk; a hatósági szervezetekben – ha nem is minden szinten, de – megtarthatjuk a magyar nyelv használatát. Ezeket a tényezőket fontos eredménynek tartjuk.

A közösségi tudat megőrzése más fontos területeken is folyik. Ilyen a sajtó területe. Nagy küzdelem árán, de eddig sikerült életben tartani egyetlen napilapunkat, a Magyar Szót, amely a hatalom minden ármánykodása ellenére ki is meri mondani azt, ami sért bennünket, hangoztatni

meri követeléseinket, például az autonómia elérésére vonatkozó törekvéseinket, az önálló magyar iskolahálózat kiépítésére tett javaslatainkat. Benne megtárgyalhatjuk azokat a kérdéseket, amelyekben nem értünk egyet, reagálhatunk az országban történő dolgokra, eseményekre. A lap körül az elvándorlás ellenére számos kitűnő tollforgató tevékenykedik.

Három országos hetilapunk jelenik meg: a Szabad Hét Nap, a Családi Kör és a Napló. Az első kettő a családi lapok kategóriájába tartozik, a Napló egy erősen angazsált, szabadelvű politikai kiadvány. Talán jelzésértékű, hogy ez fut a legkisebb példányszámban. Az elmúlt évek csontig ható politizálása és az a sajnálatos vita, amely a két részre szakadt magyar érdekvédelmi szervezet eredeti szárnyának jóvoltából kiobbant, túltelítette az itteni magyarság politikai befogadóképességét, türelmét. Létezik még egy kéthetenként megjelenő rezsimhű lap is, amely azonban teljesen marginális szerepet tölt be. Két folyóirat áll az írók és az irodalomkedvelők rendelkezésére, az újvidéki Híd, amely rövid megszakításokkal immár hatvan éve van jelen nemcsak a vajdasági, hanem az összmagyar szintén, és a Szabadkán szerkesztett Üzenet. A szintén Újvidéken időnként megjelenő Létünk az egyetlen társadalomtudományoknak szentelt folyóirat a Délvidéken. Eredetileg vonalhű, marxista irányzatú volt, ma a legégetőbb problémákkal foglalkozik.

A napilap, a hetilapok és a folyóiratok is állandóan anyagi problémákkal küzdenek, de ugyanez érvényes majdnem minden kulturális jellegű létesítményünkre, vállalkozásunkra, amelynek jelentős részét hathatós anyaországi támogatás nélkül lehetetlen lenne megtartani, működtetni. Köszönet illeti az illetékeseket.

A legszélesebb, elsősorban fiatalokat megmozgató szervezetek a művelődési és kultúr-egyesületek. Szinte minden magyarlakta városban és településen működik egy-egy ilyen szervezet. Sajnos pénz- és káderhiánnyal küzdenek, aminek következtében tevékenységük színvonala a legtöbb helyen kívánnivalót hagy maga után. Jelenlétük különösen az olyan helyeken fontos, ahol az iskolai szervezet hiányosságai, vagy a szülők félreértelmezett gondossága miatt („*hogy a gyerek könnyebben érvényesüljön*” szerb tagozatba íratják) nincs magyar nyelvű oktatás. A szülők egy részének identitásvesztésre, megalkuvásra hajló készsége abból is látszik, hogy gyerekeiknek képesek a hagyományoktól eltérő, a magyar fülnek végtelenül furcsán hangzó neveket adni. Egyetlen egy rövid lajstromból válogattam ki az alábbi példákat: Daniella, Barbara, Leila, Teodóra, Anett, Arabella...

Amikor a közösségi öntudatról, a segítőkészségről van szó, meg kell említeni azt a ma már egész hálózattá fejlődött vállalkozást, amely a szegény sorsú, jól tanuló diákok segélyezésén ügyködik: hat városban működik magyar diáksegélyező egyesület. Odalent mindenki tisztában van vele, hogy jövőnk elsősorban a fiatal nemzedékben, a megújulásban van.

Ha most fejtegetésem befejezem, talán azt fogják mondani, hogy a nehézségek ecsetelése és a pozitív eredmények között nincs meg az összhang, az egyensúly. Sajnos, akármennyire is szeretném, egyelőre nem lehet összhangot teremteni. Egyelőre nem. Nem tudjuk mit hoz a jövő, hiszen még országunkban nincs minden tisztázva. Igyekszünk, igyekezni fogunk.

Herényi István (Velem/Budapest):

A Burgenland – vagy magyarul Várvidék, Vártartomány

A Burgenland – vagy magyarul Várvidék, Vártartomány fogalma csak az 1920-as években született Ausztriában. Ekkor már a német osztrákok igényt tartottak Nyugat-Magyarország nyugati részére. Elképzelésük szerint Burgenland nyugati határa a Lajta, Lapnics, Kucsenitz, keleti határa a következő német városokkal: Pressburg (Pozsony), Wieselburg (Moson), Ödenburg (Sopron), Eisenburg (Vasvár), Raab (Győr) és Sankt Gotthard (Szentgotthard) lett volna. Eredetileg ezt a területet nevezték az osztrákok Vierburgenlandnak (négy vár vidéke). A négy most felsorolt vár (Burg) után. Miután azonban a várak közül egyik sem került hozzájuk, maradt a Burgenland fogalom. Ez egyesek szerint a jelenlegi burgenlandi terület váraira utal: Frakno, Kabold, Léka, Borostyán, Németújvár, Dobra stb. Végül is Moson, Sopron és Vas vármegyékből leválasztottan elcsatolt területek német megnevezése: Wieselburg, Ödenburg, és Eisenburg

mind „Burg” végződésű közigazgatási egységből, azaz a három "Burg" elnevezésű vármegye-ből alakult Ausztria új tartománya, Burgenland.

Már az elején is le kell szögeznünk, hogy az úgynevezett Burgenland korábban sehol se létezett, soha nem tartozott közjogilag az osztrák birodalomhoz.

Ezt a földterületet először hosszabb időre az avarok szállták meg. Az első népvándorlási hullám és a Frank Birodalom uralma is csak évtizedekig tartott. A frank települések Árpád népének honfoglalása után eltűntek, kutatása eredménytelen maradt. Ezt Fritz Zimmermann megkísérelte a [Burgenländische Heimatblätter](#) hasábjain, de lesújtó kritikában részesült.

A mai Burgenland területe az avar korban határsáv volt. Az avarok nyugati határsávja, majd Árpád népének honfoglalása után a magyar gyepű és gyepűelve. A nyugat-magyarországi nemzetiségek őrszállásai voltak e területen, majd Augsburg után a határőrök foglalták el az Ennstól keletre eső területeket, hogy azután fokozatosan hátrább tolják szállásaikat, 976 táján a Fischbach–Melk vonalig, Szent István korában nagyjából oda, ahol Pannonia nyugati határa lehetett, amit később történelmi magyar határként ismertünk. A határsávot a magyarokhoz csatlakozott törökös népek (besenyők, székelyek stb.) őrizték a gyepűn létesült gáttal, vízelzáró szerkezetekkel. Oda nyugatról senki be nem tehetette a lábát. Az őrszolgálat a XII. századig kitűnően működött, azt követően azonban királyaink a határsávba külföldi lovagokat, köztük johannitákat telepítettek, a tatárjárást közvetlenül megelőzően pedig királyi várakat építettek. A külföldi lovagok mellett azonban magyar főurak is kaptak itt birtokokat. A Héderek és a Hermányok mellett az Osl nemzetség tagjai, így különösen az e nemből származó Kanizsaiak tettek szert nagy latifundiumokra, majd a Lévai Csehek és a Batthyányak. Közben a határvédelem az őrszolgálatról áttevődött a királyi és a magánvárokra, valamint azok birtokosaira. A királyi őrség akkor kapta az első nagy csapást, amikor IV. László (1272–1290) a lövőket megfosztotta előjogaiktól, majd a XIII. században az örök a király és a Héderek közötti harcokban elvéreztek. Károly király (1301/1308-1342) 1327-ben a még megmaradt öröket Felsőőri Miklós őrnaggyal

összeszedette és letelepítette Felsőőr, Alsóőr, Jobbágyi és Őrsziget településekre. Az Újvár és Borostyán közötti rész, valamint a Rábától délre eső Őrség a XVI. században a Batthyány család birtokába került. Míg a négy felsőőrségi falu megtartotta függetlenségét, az Őrség lakossága jobbágyásra jutott, bár hajdani szabadságukért harcoltak, ami a család és az örök közötti évszázadokon át tartó ádáz ellenségeskedést vonta maga után.

Az őrelemek megfogyásával és a nagybirtokok elszaporodásával, a nagybirtokosok hatalmának megnövekedésével kezdődött a német elemek betelepítése az oligarchák részéről. A német eredetű jobbágyok a földesuraktól kiváltságokat kaptak. Az „izgága” magyar öröket felváltotta a jól szituált német eredetű földművelő és kézműves lakosság. A kisbirtokos nemesség létszáma e területen elenyészővé vált.

A Hédereket és a Hermányokat a XV. századtól kezdve a kettős birtokosok követték, akik mind a magyar királynak, mind az osztrák hercegnek szolgáltak. Ennek volt köszönhető, hogy a kettős birtokosok tulajdon- és zálogjoga alapján, például az Alsó-ausztriai Kamara többször is megkísérelte e területet hatalma alá hajtani, de sikertelenül. Ezek az osztrák próbálkozások 1647-től kezdve megszűntek.

A mohácsi vész előtti és utáni időkben ezt a térképet színezte a horvát menekültek betelepülése. Ők is a jobbágyok sorába kerültek, számuk nem volt nagy. A XVII. és a XVIII. században a német elemek számát szaporította az osztrák evangélikus menekültek beözönlése is. Ausztriában jóval kedvezőtlenebb volt a protestánsok helyzete, mint a Szent Korona területén. Az úgynevezett burgenlandi evangélikus gyülekezetek nyelve a német, alig akad egy-egy magyar gyülekezet.

Az 1848-as jobbágyszabadítás termékenyítőleg hatott az itteni lakosságra. A polgárosodás folytán a német eredetű tömegek túlsúlyba jutottak, számuk megsokszorozódott, ezzel szemben a magyar elem egyre jobban fogyott. Jegyezzük meg, hogy „Burgenland” német nyelvű lakossága 1848–1849-ben egy emberként, lelkesen harcolt a magyarok mellett.

Az első világháborút követő Trianon és a társult békediktátum a magyarság szempontjából tragikus volt. Ebben az időben támasztott igényt Ausztria a nyugat-magyarországi határsávra, hangoztatva a frank kontinuitást, aminek történeti alapja nincs. Hangsúlyozni kell, hogy ez a kezdeményezés nem „Burgenlandból”, hanem Ausztriából indult ki.

Az 1919–1922 időszakban, Burgenlandban három tiszta magyar település volt: Alsóőr, Felsőőr és Őrsziget. Burgenland lakossága többségét tekintve már német anyanyelvű, de magyar érzelmű volt, a horvátok is. Ennek legfőbb bizonyítéka a soproni népszavazás. Az ugyancsak a trianoni szerződés által érintett Krajnában az osztrákok ragaszkodtak – a wilsoni önrendelkezési elv alapján – a népszavazáshoz. Amikor a magyar kormány felvetette a népszavazás szükségességét a nyugat-magyarországi terület ügyében, ezt Ausztria oly hevesen ellenezte, hogy utóbb csak Sopron és környéke szavazhatott. Egyébként ez volt az egyetlen magyar vonatkozású népszavazás Trianon után határ ügyben. A békecsinálók ennyire vették komolyan saját elveket.

Senki ne gondoljon valami tisztességes dologra az úgynevezett Trianoni Béke kapcsán. Nem játszott ott szerepet népesség, statisztika, természeti vagy etnikai vonal, csak a sokféle érdek csapott össze.

Az egyetlen, valóban népszavazás eredményét, a sopronit, máig csalásnak hirdetik ellenségeink. Ausztriában még a történelemkönyvek is ezt írják. Ennyire becsülik a népakarat megnyilvánulását, ugyanis, el sem tudják képelni, hogy németül beszélő ember magyar lehet. Máig sem értik a „Szent Korona népe” – a „Corpus Sacrae Coronae” – fogalmát. A szakirodalomban rendelkezésre álló névsorok alapján megállapítható, hogy a Nyugat-Magyarorszáért folytat fegyveres harcban, a magyar oldalon küzdő helybeliek nagy többsége német nevű volt.

Még álltak 1921-től 1938-ig a magyar nyelvű felekezeti iskolák, a hitleri Anschluss után a „Wir sprechen nur deutsch” (Csak németül beszélünk) hangoztatásával a magyar nyelvű tanítás

megszűnt. Ennek köszönhető, hogy az 1938 utáni iskolakötelesek csak német nyelven tanulhattak. Csupán a családi magyar nyelvet tartották meg.

Ezt a tragédiát még tetézte a kommunista uralom Magyarországon. Aki az akkori Ausztriában (bárhon) magyarul beszélt, az kommunista-gyanús volt. A határok hermetikus lezárása kb. 1970-ig tartott. Ezután Magyarországon minden három évben lehetett Ausztriába útlevelet és vízumot kapni. Ez azonban a burgenlandi és a magyarországi családok közötti együttműködést nem tette lehetővé. Az osztrák állam törvényben biztosította ugyan az anyanyelv tanítását, de ez a gyakorlatban nem érvényesült. Egyrészt, heti két órában nyelvet megtartani, tökéletesíteni nem lehet, másrészt pedig az 1938 óta felnőtt magyar társadalom elveszítette nemzeti tudatát és gyermekei magyar nyelvű taníttatása helyett többnyire a németet választotta, ezzel kívánta gyermekei jövőjét megalapozni. Ugyanakkor, a gazdasági helyzet hatására, többségük Ausztria belsejébe, a nagyvárosokba költözött.

A helyzet 1989 óta némileg változott. Az eddig is élen járó lelkészek igyekeznek most is. Az alsóőri plébános, a felsőőri református lelképásztor, a szigeti evangélikus lelkész és többen a civil társadalomból is, felkarolják a magyarság ügyét. Létrejött Felsőőrött a horvát-magyar gimnázium, ami két-két nyelvű: német–horvát és német–magyar – az igazgatója horvát. Néhol kezdik bevezetni a kétnyelvű oktatást. Persze a mai unokák már nagyon töredékesen beszélnek magyarul, és nincs magyarságtudatuk. Ha szép székely nevük van, akkor azt hiszik, hogy az cigány, tehát szégyellni való. Náluk az alapoktól kell az oktatást kezdeni. Az „Édes Anyanyelvünk” 1998. decemberi számában ezt olvashatjuk: „Sötétnek látom anyanyelvünk helyzetét és jövőjét, de akadnak azért biztató jelenségek is. Ilyen például a kétnyelvűségre való törekvés. Öröndetes az is, hogy Magyarország is kezd törődni a határon túliakkal.”

Van Burgenlandnak magyar kulturális egyesülete, amely állami pénzzel működik. Felavatták Burgenland első magyar kultúrházát Alsóőrött 1998 szeptemberében. A magyarul beszélő ősi burgenlandiak nagy többsége magát osztráknak tartja, nem magyarnak. Némi túlzással állíthatjuk, hogy a „valódi osztrákok” – a mai divatnak megfelelően (ebben mára már a magyarországi magyarok is felzárkóztak a Nyugathoz!) – minden idegent lenéznek, így a magyarokat is. De félnek is a magyaroktól. Úgy vélik, ha a magyarok bekerülnek az EU-ba, akkor hamar „lekörözik” őket. Burgenland vezetői azt panaszolják, hogy a központi pénzekből Burgenland összességében is és arányaiban is Ausztriában a legkevesebbet kap.

Az minden esetre tény, hogy az 1919-ben még létező közúti és vasúti összeköttetést máig nem állították vissza Magyarországgal. Burgenland üzleteiben nem kapni magyar bort, zöldséget, gyümölcsöt, de van olasz, holland, francia stb. Nemcsak az EU csatlakozás óta.

Így állunk ma.

Velem, 1996.

Juba Ferenc (Bécs):

Fiume

A mind szabadabbá váló hazai és külföldi kutatások eredményének megfelelően ma már elmondhatjuk, hogy a hunok, az avarok és a magyarok vonala lényegében, formákban, sőt nyelvben is egy természetes ütemben fejlődő folyamatosság. Tudvalévő, hogy 395-ben már mindkét Pannónia és Dalmácia is a hunok uralma alatt állott és Mauricius császár idejében az avarok már megszállták Dalmáciát. Később az avarok telepedtek meg Dalmáciában, akikről a Bíborbanszületett császár azt írja, hogy nagy részük avar volt. Az Árpád fejedelem vezette honvisszafoglalás idején, amelynek most ünnepeljük 1100. évét, a millecentenáriumot, árpádi parancsra Lehel, Bulcsú és Botond nyomban Horvátországon át az Adria partjára ment és elfoglalta Spalatót (ma Split). Kadocsa népével elfoglalta Rasciát (ma Szerbia) és Durazzót (ma az albániai Dures), valamint a köztük lévő területet. Így, már a honvisszafoglaláskor megalapították a magyar tenger melléket. Ez

lényegében a 896. évi honvisszafoglalásunk legtavolabbi területe. Alig múlt el száz esztendő, keresztény típusú királyságunk megalapítója, Szent István király, leánytestvérét feleségül adta Orseolo Ottó velencei dózséhez. Ez a házasság bizonyítja az Árpád-ház nagy tekintélyét, királyságunk nemzetközi értékelését, de egyben azt is, hogy első keresztény királyunk határozottan tekintetett visszafoglalt tenger mellékünk, az Adria felé. Nemzetünk az elkövetkező több mint ezer évben számos nyomot hagyott az Adria partján és tengervidékén, értve ez alatt a tengerpartot, a tenger melléket és a szárazföldi hátteret. Ezekről a nyomokról, amelyek az európai történelmet óriási mértékben alakították, mai honfitársaink a nemzetet és hazánkat hosszú ideig megszállva tartó ellenségeinknek a magyar valóságos és igaz történelmét elhallgató iskolapolitikája eredményeképpen jóformán semmit sem tudnak. Ezért ennek a félelmetes ténynek a felismerése folytán felettébb fontosnak tartjuk, hogy most, honvisszafoglalásunk 1100-adik évében, nemzetünk fiai megismerjék több mint ezer éves adriai múltunk történetét. Még akkor is, ha erre irigykedő szomszédok mondvascinált és nagy részben tőlünk ellopott úgynevezett történelmük féltésében megsértődnek. Megsértődni egyedül a mi jogunk! Még mindig jobb, ha a szomszédaink megsértődnek, mintha mi azt a bizonyos kulcsot, ami jövőnk záloga – elveszítjük. Kövessük tehát, az Adriánál visszahagyott nyomainkat:

Zvonimir horvát király meghalt. Özvegye, szent László királyunk leánytestvére és a horvát urak a horvát királyságot, ami akkor „patrimonium regium” azaz örökölhető királyság volt, 1091-ben Szent Lászlóra hagyták. Könyves Kálmán királyunk alatt került hazánkhoz Dalmácia és Szlavónia, 1096-ban. Ekkor már élénk magyar élet alakult ki Zarában (ma Zadar), Ossero szigetén és a szomszédos részeken. Zara Vecchia ekkor kapta magyar nevét, a Tengerfehérvárt. A Katapán nemzetségből származó Mercurius gróf innen vitte I. Roger normann király leányát, Kálmán király menyasszonyát ötezer lovas kíséretében Budára.

Ebben a korban, hajóhada révén Velence volt az Adrián a legnagyobb hatalom. A fent leírt dalmáciai „veszteséget” nem bírta lenyelni. Háborúskodások sorozatával visszavette Trau (ma Trogir), Spalato (ma Split) és Zára (ma Zadar) várost. Spalato ebbe nem nyugodott bele és II.

Béla királyunkhoz fordult, aki 1136-ban az északi szélesség 42. fok 30. perc, valamint a keleti hosszúság 45. fok 30. perc, valamint a keleti hosszúság 14. fok 30. perc és 19. fok közötti területet boszniai bánsággá, tengerpart örvidékévé alapította, amit Dalmáciával és Horvátországgal együtt a tengerpart természetes tartozékának tekintett. A magyar álláspont mindég is ezt a nézetet képviselte.

A horvát időben modrusi zsupánság néven ismert területet a király Modrus vármegyévé alakította. Addig végzett jó szolgálataik fejében a király a római Aniciusok családjából származó Frangepánokat – akiket a horvátok szlávosan előszeretettel Francopanének neveznek – kinevezte a vármegye örökös grófjaivá. Frangepánok IV. Béla királynak is számos szívességet tettek, különösen a tatárjárás idején, 1241-ben, amikor a király országa déli területeibe menekült. Hálából a király nekik adta Zengg (ma Senj, a régi nevén Szén) városát és kikötőjét, amely 1235-től 1275-ig a templomos lovagrend hűbérében állott. A kikötő a 15. és a 16. században hazánk legfontosabb külkereskedelmi kikötőjeként működött, mint hazánkhoz a legközelebbi adriai kikötő.

Adriai történetünk fontos eseményét jelentette, hogy a kis városköztársaságot, Raguzát (ma Dubrovnik) Nagy Lajos királyunk, a város kérelmére 1358-ban Magyarországra kebelezte és azt szabad királyi város rangjára emelte. Cattaro is kérte 1370-be a Magyar Birodalomba kebelezését, amit a nagy király kegyesen teljesített is.

Az adriai uralom legnagyobb szerencsétlenségét annak török megszállása jelentette. *Tengerpartunk egy részének visszaszerzésére végül is 1689-ben, a török kiűzése után került sor. Az 1797. évi campoformioi békében I. Ferenc a magyar király jogán kapta vissza Dalmáciát, azonban esküszegő módon nem hazánkhoz, hanem az osztrák tartományaihoz kebelezte be.*

Mohácsi legyőzetésünk 1526-ban belügyileg is jelentkezett. II. Ferdinánd 1630. évi október 5-én kelt utasításával Fiumétől Temesvárig lehasított egy „Császári és Királyi Határörvidéknek” nevezett sávot. Ezt az arcátlan jogtalanságot szinte első Trianonnak tekinthetjük. Ebből a sávból a magyarokat kitették és német nyelvű közigazgatás után teletömtek sváb és délszláv megszállókkal. Ennek, még a mai életünkre is kiható súlyos következménye lett, hogy Trianonban ezeket a megszállókat minden jog ellenére kisebbségnek tekintették és Dél-Magyarországot a délszlávoknak adták.

Az Adriához visszajutásunk első szerény jelét III. Károly királyunk egy 1725. november 19-én kiadott kiváltságlevele jelentette, amellyel Fiumét (és Triesztet is) szabadkikötővé tette. Leánya, Mária Terézia királyunk figyelme is mind erőteljesebben fordult az Adria felé. Kiadta 1774-ben az „Editto politico di navigazione mercantile” nevű törvényt. Ez a tengerészet minden köz- és magánjogi kérdését rendezte. Kiválóságára jellemző, hogy sok része, mint szokásjog, közel 180 éven át volt érvényben, és a Magyar Tengerészeti Hivatal joggyakorlatában még 1945 után is alkalmazta.

Mária Terézia 1776. augusztus 9-ikén a fiumei kikötőt értékes szabadalmakkal látta el és azt kerületével együtt kormányzósággá alakította. Első kormányzójául Majláth Józsefet nevezte ki. II. József, a „kalapos király” 1786-ban a vinodoli-, a hreljeni és a buccarai kerületet „Littorale Hungaricum” azaz „Magyar Tengerpart” néven a fiumei kormányzóságba kebelezte. Döntő jogi változást jelentett, hogy *Mária Terézia 1779. évi április 23-án Fiumét kerületével együtt Megszentelt Koronánkhoz csatolt külön testté nyilvánította.*

A következő szomorú évtizedek alatt folyó meddő viták az osztrák kamarilla által támogatott horvátok részéről a kérdés végleges megoldását ugyan gátolták, de megakadályozni nem tudták. Ez alatt a prepotens parvenü és mai szóval agresszornak nevezhető háborús bűnös Napoleon csapatai 1807-1809-ben megszállották Fiumét és a tengere mellékét, amelyet csak 1813-ban hagytak el. Végül I. Ferenc kénytelen volt az 1827. évi XIII. tc.-vel a visszakebelezést szentesíteni. Ezáltal Fiume és kerülete – úgy vélték – véglegesen visszakerült Magyarországhoz.

Miután vázlatosan áttekintettük egykori tengerünknek és tengermellékünknek a történetét a múlt század közepéig, vegyük ezek után sorra a nyomokat, amelyeket a magyar uralom a sok évszázad alatt ezen a területen maga után hagyott. Ilyenek bőségesen találhatók, hiszen a gyakorlatilag több mint ezer éves uralma alatt a magyarság a terület anyagi, gazdasági, szellemi, kulturális, pénzügyi, védelmi és civilizációs felvirágoztatásáért rendkívül sokat tett. Ezzel szemben, az ott élő más nyelvű népeket annyira nem nyomta el, hogy azok túlszaporodva az ottani magyarságot semmisítették meg.

Szent László a „kegyes” és „lovagkirály” Szent István tiszteletére létesítette a zágrábi egyházmegyét, amit gazdag privilégiumokkal látott el. Ő emeltette fel Szent István holttestét és az akkor változatlan állapotban megtalált jobb kéznek, a „Szent Jobbnak” az őrzésére alapította 1083-ban a szentjobb apátságot.

Kálmán király nagyvonalú ajándékaként épült Zára városában a Szűz Mária tiszteletére emelt harang tornya. Kálmán neve azon még ma is olvasható. Ugyancsak ő alapította az ehhez a templomhoz tartozó Benedek rendi apácák konventjét.

A tengerpart katonai védelmének a jelentőségére utal Farkas nádorispánnak már 1181-ben kezdődő tevékenysége, aki a tengerpart összes várát megerősített. Ekkor lett Zára – a korabeli utazók megállapítása szerint - a világnak nemcsak leggazdagabb, de legszebb városa is. Amidőn a tatárjáráskor IV. Béla király déli országrészébe volt kénytelen menekülni, felettébb előrelátóan kincseinek javarészét már előre odaküldötte. A középkor értelmezésében a szentek ereklyéi jelentették a legnagyobb kincset. Már csak azért is, mert az aranyművességnek drágakövekkel díszített legszebb alkotásai szolgáltak azok tartóiként. Ezért akarta a király biztonságban tudni Szent István koponyatetőjét, állkapcsát és jobb kezét, Szent László alszár és alkarcsontjait. Szent István jobbkeze ugyan a török uralom alatt Boszniába került, de ott keresztény kereskedők magukhoz váltották és megőrzés céljából a raguzai domonkosokhoz vitték. Onnan Mária Terézia hozatta Budára. A többi felsorolt ereklyék ma is Raguzában láthatók, de olyan megdöbbentően szörnyű állapotban, ami csak a délszlávok illetőleg horvátok ellenünk irányuló gyűlöletével magyarázható.

IV. Béla két leánya, Katalin és Margit Clissa városában halt meg. A két szerencsétlen királykisasszonyt a spalato-i dóm főkapuja feletti fülkében helyezték örök nyugalomra. A dóm harangtornyát magyarországi Mária (V. István királyunk leánya), II. Károly nápolyi és szicíliai király felesége, majd folytatólagosan Róbert királyunk felesége, Erzsébet építtette. A tengerpart védelmének a céljából Guthkeled nádor 1244-ben megépítette Jablanac várát a várossal együtt. Ezeket arbei (ma Rab) tengerészekkel építtette. Itt megjegyezzük, hogy a 19. század elején az ottani lakosság jobb élelmezési ellátottságának a biztosítása céljából a magyar királyi tengerészeti hatóság, Garády Viktor javaslatára, osztriga telepet létesített. Fő uraink közül Frangepán Kristóf alapított Cirkvenicán (ma Crikvenica) egy kolostort. Ezt több közbeeső tulajdonos után József magyar királyi herceg vette meg és felajánlotta beteg gyermekek üdültetési és gyógyítási céljaira.

Fiume hegyén 1453-ban, a Tersatton (ma Trsat) Frangepán Miklós építtetett kápolnát. Azon a hegyen, ahol a legenda szerint az angyalok megpihentek, midőn Szűz Mária názáreti házáat Lorettóba repítették. A ház Lorettóban ma is látható. Ezt a kápolnát azután Frangepán Miklós a ferences barátoknak adományozta. A tersattóiak a ház elvesztését rendkívül sajnálták. Vigasztalásukra II. Orbán pápa egy Mária képet küldött nekik ajándékba, amit a hagyomány szerint maga szent Lukács evangélista festett. Ennek a képnek a hajlékául építtették a Frangepánok a mai templomot, amelyet a pápa 1709-ben a Szűzanya és a kis Jézus részére egy-egy arany koronával ajándékozott meg. A templom kapujában több Frangepán alussza örök álmát, többek között Zrínyi Péterrel együtt, az 1671. április 30.-án Bécsújhelyen, a német császári hatalom által jogtalanul kivégzett Frangepán Ferencel is, aki a család utolsó tagja. A kegytemplom - de a régi kápolna is – a Tengerek Nagyasszonya tiszteletére épült. Ők, ha életveszélyből menekül-

tek, fogadalmi képekkel fejezték ki hálájukat a Gondviselés felé. Még ma is láthatók ott végveszélyből menekült magyar hajók képei. Ilyen a „Szent László”, a „Rákóczi” gőzös, az „Olga” vitorlás képe stb. A Tersatto alatt van az ú.n. „Magyar Kapu”, amelyet a bennünket gyűlölő horvátok „Jellasics kapuvá” kereszteltek. Ide torkollik a városba vezető Károlyváros-Fiumei „Lujza-út”, amelyet I. Ferenc királyunk feleségéről neveztek el. A két Kiss mérnök által tervezett út 1809-től 1873-ig a magyar kivített szolgált.

Térjünk azonban vissza a „tengeradta király”, Nagy Lajos idejébe. Általa, a nápolyi Anjou-rokonság révén, egész tengeri politikánk megváltozott. A IV. Béla által Trauban (ma Trogir) megkezdett flottaszervezési programnak egyenes folytatásaként, hatalmi eszközül kiépítette a magyar királyi hajóhadat. A hosszú velencei háború végén a legyőzött Serenissima és Nagy Lajos között 1358. február 18-án kötött úgynevezett zárai szerződésben Velence örök időre lemondott az Adria keleti partjáról Quarnerótól Durazzóig. *A szerződés kimondta a középkori tengerjog leghaladottabb tengerjogi alkotását, a tengerek szabadságát.* A király ezután meghallgatta a kis városköztársaság Ragusa kérését és a várost 1358-ban a Magyar Birodalomba kebelezte. Ezután kiadott szabadságlevelében Raguzát tette meg hajóhadának hadikikötőjévé. Ezután mind a város, mind környéke egy nem remélt gazdasági fellendülés és virágzás korszakába lépett. A hajóraj élén egy tengernagy állott. Állásának fontosságát mutatja, hogy évente 26'000 aranykorona jövedelmet élvezett. Összehasonlításként említjük meg, hogy az osztrák-magyar hajóhad parancsnokának az illetménye 1914-ben csupán 20'000 aranykoronát tett ki! A hajóhad részére hajóépítő műhelyek, hajójavítók és tengerszertárak működtek, amelyek a lakosság gazdasági helyzetére rendkívül jótékonyan hatottak.

A horvát báni méltóságot Subich Pál és rokonai, majd a Babonichok, később Felsőlendvai Miklós és a Peleskei Ördögh család őse, Ákos nembeli Micsk látta el. A király személye által létrejött hasznos összeköttetések révén felvirágzott az irodalom, a tudomány, a művészet. A salerno egyetem kapcsolatai gazdagították az orvostudományt. Hajórajunk egészségügyi állapota az európai orvostudomány elismerését váltotta ki. A hajók élelmiszereinek minőségére külön felvigyázók örködtek. *A tengerészek egészségére - már akkor! – a világon elsőül, 1362-ben hajóorvosok vigyáztak.* Az akkor még igen körülményesen tárolható ivóvíz kérdését a flottában makváziai bornak az étrendbe iktatásával oldották meg. A gyógyszereket szakavatott gyógyszerészek készítették az 1317-ben alapított gyógyszerertárban, *amely Európa legöregebb gyógyszerertáránál, a Pozsonyban, 1312-ben alapított „Vörös Rák” gyógyszerertárnál csupán öt évvel volt fiatalabb.* Raguzában született 1377-ben a világ első vesztegzárintézete. Ennek a ténynek a jelentőségét az mutatja, hogy a vesztegzár még ma is a fertőzőbetegségek elleni küzdelemnek az egyik leghathatósabb eszköze. A városnak a fentiekben vázolt gazdagodása tette lehetővé, hogy kiépítették a csatorna- és városi vízvezetékrendszerét, amely akkor, a 14. században a legnagyobb ritkaság számba ment. Egy leprosoriumot is berendeztek, amely a lepra leküzdésében, mind a védelmet, mind a gyógyítás szolgált.

Zsigmond tíz évig tartó magyar királysága után lett választott német-római császár. Uralkodása alatt épült a raguzai rektori palota. Oldalfalán, óriási márványlapokon volt olvasható a város története, amelyben Zsigmond neve is bőven szerepelt. Ezeket azonban a Nyugat barátai, a délszlávok a „kultúra jegyében” a szövegekből kivésték, mint mindent, ami a magyarságra emlékeztetett. A palota oldalától nem messze áll – még ma is - a tenger szabad kereskedelmét hirdető és szimbolizáló hatalmas, az 1418-1423 években felállított Roland szobor.

Ragusa a magyar időben olyan mértékben szaporodott, hogy több, a tengervidéken, azaz a közeli szárazföld belsejében fekvő községet meg tudott szerezni, Curzola, Brazza és Lesina (ma Korcula, Brac, Hvar) sziget tulajdona mellett. Ezekkel szemben azonban, hatalma tudatában a város oly dölyfösen kezdett viselkedni, hogy a szigetek panasszal fordultak Zsigmond királyhoz, aki akkor éppen Calais kikötőjében tartózkodott és azt tervezte, hogy hű vitézét Kasulyi Jakcsi Lászlót Raguzába küldi rendet csinálni. A szigetek panasza kapóra jött és a király ezeket a szigeteket odaajándékozta Jakcsinak, aki később erdélyi vajda is lett. Ez az ajándékozás is

egy jele annak az értékes összefonódásnak, amely az ország közepe és a tenger mellék lakossága között mind erőteljesebben kibontakozott.

A tenger melléken mindéig kimagasló kultúrtörténeti jelentőségű a híres milánói ötvös, Francesco da Mediollo által készített 323 kg súlyú ezüstkoporsó, amelyet a királyné Kotromanić Erzsébet ajándékozott Zára városának. A zárai dóm főoltára felett elhelyezett bámulatra méltó műemlék ma is turisztikai látványosság, amelynek eredetét a délszláv propaganda szemérmesen elhallgatni igyekszik, annak ellenére, hogy a királyné a bosnyák király leánya volt. A történelmileg fontos eseményeket, a királyi hajókat és a tengerészeket, Nagy Lajos címerét ábrázoló domborművekkel díszített koporsót a város védszentjének, Szent Simon hamvainak a megőrzésére ereklyetartóként ajándékozta a kegyes királyné. Az Arbe sziget (ma Rab) dóm oltárán látható Szent Kristóf ezüsből készült, domborművekkel készített ereklyetartója, szintén a nagylelkű magyar királyné ajándéka volt. Az özvegyi sorba jutott királynét 1387 januárjában a Horváthiak lázadása során megfojtották. Holttestét a záraiak drága pénzen kiváltották és a zárai San Grisogono templomban helyezték örök nyugalomba.

Tengerparti kapcsolataink azonban nemcsak magyar-dalmát, hanem fordított viszonyban is jelentősek és a történelmi kép hű ábrázolásai. Dalmata volt Martinuzzi Fráter György bíboros esztergomi érsek, Brodarics István püspök, Verancsics Antal történész, esztergomi érsek, Verancsics Fausztusz csanádi püspök, sőt, még a Szegeden 1740-ben született költő Dugonics András is, egy elmagyarosodott dalmát családból származott. Emlékeznünk kell még Giovanni di Dalmatára, aki 1481-ben Mátyás király udvarában dolgozott, továbbá Giacomo Staticora, aki az újvári és a váci püspöki palotát, valamint Báthory Miklós püspök megbízásából a váci székesegyház építette. Giovanni di Trau Mátyás király és Beatrix királyné híres bécsi mellszobrát alkotta. Dalmata származású volt Statilo János veszprémi kanonok és később (Mohács után) erdélyi püspök, diplomata, aki 1528 októberében, az I. Ferenc francia királlyal kötött szerződés megteremtője volt.

A magyar kultúrkörhöz és államisághoz Ragusa oly ragaszkodással tapadt, hogy pl. Mátyás király halálakor európai hírű gyászünnepeket rendezett és Elveo Cerveo költő nemcsak a nagy király emlékeztetőt, hanem még a Hunyadiak történetét is megírta.

Tengerpartunk török megszállása és Mohács után adriai kapcsolataink sajnálatosan megszakadtak, bár Velence ezt is jól kihasználva, Szent Márk lobogója alatt szállította az „Egyház leányának”, Franciaországnak a török haderő részére küldött ágyúit és instruktorait, aminek a segítségével a törökök lőttek bennünket, akik a keresztény gondolatot védtük!

Fiumének és kerületének 1779. évi visszakebelezése után ezek a kapcsolatok lassan újjáéledtek. Emiatt ott is, eddig el sem képzelhető fejlődés következett be. Lükettő élet indult meg először csak inkább tapogatódzva, majd mind gyorsuló irammal. Az ország szíve és a tengerpart közötti kapcsolat a vasút megjelenéséig az útszomszéd kiépítésének köszönheti fejlődését. A „Károly út” építése 1727-ben kezdődött és csak 1771-ben fejeződött be. A „József út” Zengigig 1774-ben, a ’Lujza út’ 1820-ban lett kész.

Rövidre szabott dolgozatunkban csak a legszűkebb körvonalakban vázolhatjuk tengerpartunknak, de különösen Fiuménknek, becenevén a „Megszentelt Korona Gyöngyének” a fejlődését. Ez így alakult:

A városban 1793-tól 1915-ig 16 gyár épült: cukor-, bőr-, kötél-, hajó-, sör-, vitorlavászon-, dohány-, konzerv-, torpedó-, csokoládé-, és tengeralattjáró-gyár.

Az oktatás célját a bencés apácák iskoláján kívül 1774 és 1896 között hét tanintézet alapítása szolgálta: a hadi-tengerészeti és a kereskedelmi tengerészeti akadémia, felső leányiskola és főgimnázium. 1885-ben már 50 tanintézet működött a városban.

A szorosan vett kultúrintézmények közül 1790-ben a Gerlóczy, 1805-ben az Adamich és 1893-ban a Helmer és a Fellner építész által emelt városi színházat említjük. Ebben az évben épül meg az izraelita imaház is. Az egészségügyi intézmények közül különösen a tengeri for-

galom szempontjából jelentős volt az 1833-ban üzembe helyezett – akkor hipermodern – martinaszchizai vesztegintézet, az 1895-ben épített városi vízvezeték és az 1894-ben kapuit megnyitó Ilona-fürdő. Már 1830-ban elkészült az I. Ferencről elnevezett kikötő kórház. Ennek megnyitása alkalmából, Zaitz katonazenekar a világ zeneirodalmának egyetlen „Kórházavató valcerért” írta meg, amelyet Ürményi, a magyar királyi kormányzónak ajánlott.

A világ legszebb épületei közé tartozik – még ma is – a Hauszmann Alajos tervei szerint 1893-ban épített magyar királyi kormányzósági palota, amelyről – és ennek remekbe faragott bútorzatáról a délszlávok – sovinizmusának megfelelően – levéstek mindent, ami a magyarokra emlékeztetést engedett. A nemes fa bútorokról legyalult magyar címerek helyén most vak mezőket tartó angyalokat bámulhat a látogató. A kikötő és a rakpart látképét uralja az „Adria” Magyar Királyi Tengerhajózási Rt. palotája, amely ma a „Jardan” hajózási Rt. vezérigazgatói épülete. Fentebb, a hegyoldalon épült József magyar királyi herceg palotája. Ennek parkjában a herceg áldozatkészségének és tudománytiszteletének a bizonyítékeként európai hírű növényteni kísérleti telep működött.

A lüktető gazdasági és társadalmi élet az irodalomnak és a művészet minden ágának természetesen kedvezett. A városban gombamódra szaporodott a hírlapok száma, gazdagodtak a könyvtárak. Dudits Andor „Mária Terézia a Megszentelt Korona külön testévé nyilvánította Fiumét” című monumentális olajfestménye a városházára került. Az „Adria” Magyar Királyi Tengerhajózási Rt. budapesti vezérigazgatósági palotájának lépcsőházi mennyezetén Lotz Károly: „A tenger apotheozisa” c. óriási freskója ékeskedik még ma is, amelyet csupán az orosz megszállás alatti beázás csúfít. Basch Árpád illusztrálta Herczeg Ferenc rendkívüli sikert aratott könyvét a „Szelek szárnyán”-t, amelyben adriai vitorlázó emlékeit írta meg. Szinnyi Oszkár: „Magyar lobogó alatt az Adrián” c. könyvének a képeit Györök Leo, első, igazi tengerfestőnk alkotta. A későbbi holland királyi festővé kinevezett Mendlik Oskárt a Műcsarnokban tüntették ki a magyar-dalmát tengerparton alkotott csodálatos tengerfestményeiért.

Hajóépítő iparunkat 1867-ben csupán 13 hajóépítő telep képviselte. 1893-ban kezdte meg működését, az akkor már európai hírű, kielői Howaldt gyár, valamint a fiumei „Dokk-vállalat”. 1905-ben indult a Ganz-Danubius európai hírű hajóépítő üzeme. Ennek, nagy csatahajók építésére alkalmas súlyját lángeszű hajóépítő mérnökeink, Scharbert Gyula és Ferdinánd Lajos tervezte és építette. Ez tette lehetővé, hogy azon 1911-ben vízrebocsáthatták az osztrák-magyar haditengerészet legmodernebb, 1918-ban tragikus véget ért csatahajóját, a „Szent Istvánt”. Megjegyezzük, hogy még évtizedünkben is, szakfolyóiratok hátoldalán elhelyezett, öndicsérő és hazug, nagyképű hangon írott reklámokkal úgy hancegtek a dél-szlávok, hogy „...mi már 75 éve építünk nagy csatahajókat!” 1915-ben kezdte meg az „Első Magyar Tengeraltjáró Gyár”, aminek készítményeit még a dán királyi haditengerészet is vásárolta.

Tengerhajózási vállalataink is napról-napra szaporodtak. I. Ferenc ugyan már 1800-ban kiadta szabadalmi levelét, de a gyakorlatban mégis csak 1843-ban kezdte meg érdemi működését az „Első Magyar Tengerhajózási Társaság”. 1847-ben megkezdődtek a kikötő nagymérvű építési munkálatai. Csúcsponjtjukat 1872-től érték el. Haynal Antal mérnöki tervei alapján és vezetése alatt a természettől rossz kikötőként teremtett kis halászkikötőből világkikötőt épített az áldozatot nem sajnáló magyar nemzet és annak alkotó géniusza.

Ezzel a magasba szökkenő fejlődéssel párhuzamosan fejlődött tengerhajózásunk is. Egy másután születtek tengerhajózási vállalataink. 1881-ben az „Adria” Rt, 1884-ben a „Schwarz Lipót és Tsa”, a „Sverljuga és Tsa”, 1888-ban a „Krajacz és Tsa”, 1897-ben a „Magyar Keleti Tengerhajózási Rt.”, 1891-ben a „Magyar-Horvát Tengerhajózási Rt.”, a Copaitich és Tsa”, továbbá az „Indeficienter” hajózási vállalat, a Magyar-Horvát Szabadhajózási Rt.” és 1907-ben az „Atlantica Rt”. Ezek bőséges munkaalkalmat nyújtottak az olasz és a horvát nyelvű, valamint a mind nagyobb számban jelentkező tengerészpályát választó magyaroknak.

Erőteljesen fejlődő tengerhajózásunk természetesen odavonta a biztosító társaságokat is. Ezekkel karöltve alakult meg az angol Lloyd-hoz hasonló feladatkörben és kivitelezésben dolgozó Osztrák-Magyar Veritas intézete, amely a maga nemében az első volt a Földközi-tengeren.

Röviden nem lehetséges a fiumei kikötő építésének a történetét még csak halvány körvonalakban sem ábrázolni. Úgy érzem azonban, hogy egypár jellemző adatot mégis meg kell említenem.

A kikötő hullámgátjai a magyar nemzetnek 25'000 kg színezüstjébe, az összes kikötői létesítmények 90'000'000 koronába, azaz kereken 30 tonna színaranyba kerültek.

Feltöltésre felhasználtak 22 és félmillió tonna anyagot, 25'000 köbméter cement-betont, a partfalakra 200'000 köbméter mesterséges zömöt, és beépítettek 79'000 köbméter terméskő falazatot. Készítettek 98'000 négyzetméter kövezetet. Elvégeztek 350'000 kotrást. Beépítettek 1'500 cölöpöt és 200 tonna vasanyagot. A kikötő szabad tároló helyén 8'400 vasúti vagon tárolhatott, a raktárházakban pedig 1'000 vagon árut lehetett elhelyezni. A kikötőben egyszerre 170 hajó kiköthetett és műveletezhetett. A kikötői vágányhálózaton 5'600 vagon közlekedhetett egyszerre!

A kikötő fejlődését és jelentőségét mutatja, hogy míg 1871-ben 165'000 tonna áruforgalmat tudtak kimutatni, ez a mennyiség 1913-ban már 2'100'000 tonnára rúgott, ami – szinte hihetetlen! – 1070 %-nak felelt meg!

Tengerhajózásunk fejlődésére jellemző, hogy míg 1871-ben 1 gőzös szerepelt a nyilván tartásban, 1891-ben már 38 és 1917-ben már 801 hajót mutatott ki a Magyar Királyi Tengeri Hatóság évkönyve. Ezek ellátták el az áruforgalmat a Földközi-, a Fekete- és az Északi-tenger területén, valamint a dél-amerikai forgalmat. Ezen felül 1914-ben megindult az ausztráliai forgalom is. Hajóink látták el a postaszolgálatot Nyugat-Európába és Dél-Amerikába. Személyhajózásunk látta el az Adria egész keleti partjának a személyforgalmát, sőt még Olaszország felé is tartottak fenn járatokat.

Az első világháború végén a győztesek elvették egész tengerpartunkat az összes, általunk beépített létesítményekkel, összes kereskedelmi és hadihajónkat, az azokhoz tartozó összes létesítménnyel. Csupán elvett hajóink értéke 1'000'000 kg. színaranyat, azaz kereken 100 vagonnyit tett ki. Mindezt 'kárpótlásként' kellett adnunk a győzőknek az osztrák-magyar haditengerészet által nekik okozott „károk fejében”. Igen ám, de! Mivel flottaállományunknak csupán 20 %-a volt magyar, ezért nekünk csupán 200'000 kg. aranyat kellett volna 'károkozásunk' fejében fizetni. Flottánk 48 %-a szláv és 14 %-a olasz volt. Így nekik, a 'fő' károkozóknak kellett volna 62 %-ot, azaz 620'000 kg-ot fizetni. Csakhogy, ezt nekik nem kellett kifizetni, sőt, ezt tőlünk kapták meg! *Az egész ügy jellemzően mutatja, hogy a Nyugat milyen eszközöket használt a magyarság megsemmisítésére.*

Rajongva szeretett tengerünkről még sok-sok mindent elmondhatnánk. A 'Nadajade' hajóval tartott két tengerkutató expedíciónk dr. Leidenforst Gyula vezetése alatt még új állatfajt is felfedezett az Adria mélyén. Meg kell jegyezzük, hogy ezt a teljesítményünket is elhallgatta a Magyar Tudományos Akadémia a nemzetközi felmérés elől. Így eredményeinkkel a horvátok, a csehszlovákok és az osztrákok dicsekedhettek. Tengerészeti-, vám-, pénzügyi-, és igazságügyi hatóságaink részére épített korszerű, minden tekintetben időtálló épületeink még ma is fennállnak és működőképeseek.

Egykori tengerünket és annak partjait a mai, nagymérvű vendégforgalom keretében számos honfitársunk látogatja. Rendkívül fontos lenne, hogy ők, szülők és gyermekeik meghatva gondoljanak apáikra és nagyapáikra, akiknek áldozatkészsége minden ott található értéket teremtett.

Emlékezésünket az Adriáról és a tengervidékről ezzel befejeztük. Egy mai Nestor-krónika nem fogja tudni rólunk – mint az egykori avarokról – elmondani, hogy nyomtalanul eltűntünk. Nyomaink, kulturhatásunk, anyagi és szellemi értékeink ottmaradva a partokon és mélybe süllyedt hajóink halott tengerészeink őrizetében – minden elhallgató szláv igyekezet ellenére –

örök emléket állítanak nekünk. Tudjuk, hogy csak az hal meg, akit elfelejtenek. Senki nem veheti tehát rossznéven tőlünk, ha emlékezünk Leidenforst Gyula „legkeserűbb tengerére”, mint ahogy senkinek sincs joga szidalmazni a fájdalomtól vonagló testet, ha lecsontolt tagja visszasírja... A magyar tengerészet szerény krónikásának nem marad más hátra, minthogy Reményik Sándor „Mohács után” című versének utolsó soraival búcsúzzék:

„S ki éjjben születik majd, mit csináljon?
Dolgozzék, imádkozzék, tűrjön, várjon,
S a sírba is reménysugárral szálljon,
ha könnyel sózott kenyerét megette.

Mert változnak a csillagok felette.”

Megjegyzés: Adriai történetünknek több mint ezer emléktárgyát mutatja be a Komáromi Klapka György Múzeum „Juba Ferenc Magyar Tengerészeti Gyűjteménye” azoknak, akik nemzetünk igaz történelme iránt érdeklődést mutatnak. Szerkesztő: A teljes gyűjteményt Juba Ferenc adta szülővárosának, ahol költségére felállította a magyar tengerész emlékművét.

Kitekintés Európára

Z. Tóth Csaba (Pécs):

***A cári család tagjainak tragédiája az első világ-
háború végén s utána. Anasztaszia Romanov
nagyhercegnő személyes „Trianonja”, 1920-2020***

Egy identitás-küzdelem 100 esztendeje, mint korunk történeti-biográfiai keresztmetszete

*„A szeretet nem uralkodik, hanem teremt, és ez nagyobb dolog.”
— Goethe: Mese a Zöld Kígyóról és a Szép Liliomról, 1795.*

„Goethe ösztönösen belelátott a kelet-európai civilizáció jövőjébe. Láttá, hogy milyen jogosulatlan az a mód, ahogy itt a bűn és a halál problémája működik. Ha meg akarnánk határozni, talán nem teljesen mellékesen, annak az embernek a nemzetiségét, akit azután a Templomhoz és a Szép Liliomhoz vezetnek, aki először olyan erőtlenül jelenik meg, mintha nyomorék lenne, akkor, az alapján, amit legutóbb mondtunk a Kelet és Oroszország kultúrájáról, önök nem találják túlzásnak, ha ezt az embert oroszoknak tekintjük. Ha így tesznek, majdnem biztos, hogy Goethe szándékát követik. Az Atlantisz utáni Ötödik korszak európai fejlődésének titka van elrejtve ebben a mesében, éppúgy, ahogy Goethe elrejtette ezt a Faust-jában, különösen a második részben, amint tőle magától tudjuk.”

— Dr. Rudolf Steiner: Az emberiség belső fejlődésének impulzusai, 1916. szeptember 25.-i előadásban Goethe: A Zöld Kígyó és a Szép Liliom c. meséjéről...⁹³⁶

*„– Ki hiszi, hogy ő egy csaló? – kérdezte Xénia Georgijevna. – Mindenki tudja, hogy nem csaló! ...
– És ha Anasztaszija bíróságra megy, a rokonai, akik tudják, hogy ő Anasztaszija, tanúskodni fognak, hogy egy csaló? – kérdeztem. – Nyilvánvalóan! – válaszolt Xénia. – Kinek van joga megkérdőjelezni a cári család döntését?” — Gleb Botkin: The Woman Who Rose Again, 1937, p. 244, 261.*

„Hatalmas Oroszország, nem tudtál megmenteni egy családot.” — Anasztaszija, 1926.

„Megátalkodottak gonosz szándékukban; megegyeztek, hogy tört vetnek titkon, mondván: ki látja őket? Álnokságokat koholnak; a kikoholt tervet végrehajták; mindenikök keble és szíve kikutathatatlan.” — Zsoltárok, 64,6-7.

„Ha megmaradtok az én beszédemben, megismeritek az igazságot, és az igazság szabaddá tesz titeket.” — János ev. 8,32.

⁹³⁶ PT Innere Entwicklungsimpulse der Menschheit, Goethe und die Krisis des neunzehnten Jahrhunderts, GA 171/6. HTU www.anthrowiki.atUTH, angolul Inner Impulses of Evolution, HTU www.rsarchive.orgUTH, ford. Z.T.Cs.; a Steiner által oroszoknak nevezett alak a Goethe-mesében az „Ifjú”, aki meghal és feltámad s a „negyedik erő”, a szeretet következő korszakának új királya lesz, oldalán hitvesével, „Liliommal”, vö. GA 22, Goethes Geistesart (1899), ahol Rudolf Steiner így fogalmazza meg a mese végkicsengését: „A törekvést a valóban emberhez méltó életre, melyre Schiller hivatkozott, és amelyre Goethe vágyódott, a mesében az Ifjú személyesíti meg. Há-zassága a Liliommal, aki megtestesíti a Szabadság világának megvalósulását, az egyesülést jelenti azokkal az erőkkkel, melyek az emberi lélekben szunnyadnak, s amikor felébrednek, elvezetnek a szabad személyiség igazi belső élményéhez”. Ld. még GA 171., az 5. és 10. előadásban az orosz-szláv kultúráról, és GA 104, János Apokalipsze, 8. előa.

Tartalom

Bevezetés

I. A „nincs”, ami van

II. Flört, gyémántok, „Csajkovszkij” – megmenekülés az Ipatyev-házból

III. Berlin, 1920-1927 – második „stáció”, és újabb megmentők

IV. Az ellentábor és a „karaktergyilkosság”, 1926-tól máig

V. A háttér: „szocialista kísérlet”, „új világrend” és a jövő

VI. Az Anasztaszija-életrajz néhány „ezoterikus” ténye

Zárszó

„Mindig önmaga volt” – családi fotóalbum, és az 1920 utáni Anasztaszija

Anasztaszija nagyhercegnő családfája (részlet, P. Kurth, 1983)

Függelék I.

Gleb Botkin: Anasztaszija nagyhercegnő története (1937, részletek)

Függelék II.

Grigorij Jefimovics Raszputyin jóslatai, 1914, 1916.

Függelék III.

Anatolij Jakimov vallomása, 1919. (Wilton, 1920)

Függelék IV.

A cári család meggyilkolása – Jurovskij feljegyzése és beszámolója, 1922, 1934.

Függelék V.

Anasztaszija Nyikolajevna Romanov nagyhercegnő, 1901-1984 – Életrajzi áttekintés

Archívum – válogatás az Anasztaszija-sajtóból

1. „A hercegnő él...?” – Life magazin, 1955. febr. 14.

2. „Anasztázia kiskunyhója” – The Sunday Times, 1958. szept. 28.

3. Részlet Dominique Auclères cikkéből – *Le Figaro*, 1960 aug.

(R. Massie: *The Romanovs – The Final Chapter*, Ch. 14.)

4. *Híres emberekről*, 1977. március 2. – The New York Times Archives
5. „*Das ist der Sieg für Zarentochter Anastasia*” – *Frau mit Herz*, 1977, Nr. 12. (németül), Dr. Moritz Furtmayr kutatási eredményeiről
6. „*Mondják, hogy a cár és családja semleges területen vannak*” – The New York Times, 1918. dec. 28. – példa a dezinformációra
7. „*A cár sírja egy megtévesztés, tartja egy ügyvéd*” – Alex Hendry cikke, Daily Express, 1992. jún. 3. – példa a dezinformációra

„Audiatur et altera pars” – egy genetikai eredmény: kinek a „corpus delicti”-je?

„A szeretet nem uralkodik, hanem teremt, és ez nagyobb dolog.”
— Goethe: *Mese a Zöld Kígyóról és a Szép Liliomról*, 1795.

„Goethe ösztönösen belelátott a kelet-európai civilizáció jövőjébe. Láta, hogy milyen jogosulatlan az a mód, ahogy itt a bűn és a halál problémája működik. ‡ Ha meg akarnánk határozni, talán nem teljesen mellékesen, annak az embernek a nemzetiségét, akit azután a Templomhoz és a Szép Liliomhoz vezetnek, aki először olyan erőteljesen jelenik meg, mintha nyomorék lenne, akkor, az alapján, amit legutóbb mondtunk a Kelet és Oroszország kultúrájáról, önök nem találják túlzásnak, ha ezt az embert orosznak tekintjük. Ha így tesznek, majdnem biztos, hogy Goethe szándékát követik. Az Atlantisz utáni Ötödik korszak európai fejlődésének titka van elrejtve ebben a mesében, éppúgy, ahogy Goethe elrejtette ezt a Faust-jában, különösen a második részben, amint tőle magától tudjuk.”

— Dr. Rudolf Steiner: *Az emberiség belső fejlődésének impulzusai*, 1916. szeptember 25.-i előadásban Goethe: *A Zöld Kígyó és a Szép Liliom* c. meséjéről.*

„– Ki hiszi, hogy ő egy csaló? – kérdezte Xénia Georgijevna. – Mindenki tudja, hogy nem csaló! ... – És ha Anasztaszija bíróságra megy, a rokonai, akik tudják, hogy ő Anasztaszija, tanúskodni fognak, hogy egy csaló? – kérdeztem.
– Nyilvánvalóan! – válaszolt Xénia. – Kinek van joga megkérdőjelezni a cári család döntését?” — Gleb Botkin: *The Woman Who Rose Again*, 1937, p. 244, 261.

„Hatalmas Oroszország, nem tudtál megmenteni egy családot.” — Anasztaszija visszatérő szavai a gyógykezelése alatt, 1926, idézi Gleb Botkin 1937, 113.

„Megátalkodottak gonosz szándékukban; megegyeztek, hogy tört vetnek titkon, mondván: ki látja őket? Álnokságokat koholnak; a kikoholt tervet végrehajták; mindenikök keble és szíve kikutathatatlan.” — Zsoltárok, 64,6-7.

„Akiknek bűneit megbocsátjátok, megbocsátatnak azoknak; akikéit megtartjátok, megtartatnak.” — János, 20,23.

„Még sok mondanivalóm van hozzátok, de most el nem hordozhatjátok; de mikor eljő amaz, az igazságnak Lelke, elvezérel majd titeket minden igazságra.” — Ján. 16,12-13.

„A munkanélküliek serege, amelyet a hegyi beszédet kántáló milliomosok vezetnek – ez az igazi veszély.” — George Orwell: *Az oroszlán és az egyszarvú – a szocializmus és az angol szellem*, 1941.

* *Innere Entwicklungsimpulse der Menschheit, Goethe und die Krisis des neunzehnten Jahrhunderts*, GA 171/6., www.anthrowiki.at, angolul *Inner Impulses of Evolution*, www.rsarchive.org, ford. Z.T.Cs.; ‡ Id. magyarázata uo. 5. előa., keleti, nyugati impulzusokról; a Steiner által oroszoknak nevezett alak a Goethe-mesében az „Ifjú”, aki meghal és feltámad s a „negyedik erő”, a szeretet következő korszakának új királya lesz, oldalán hitvesével, „Liliommal”, vö. GA 22, *Goethes Geistesart* (1899), ahol Rudolf Steiner így fogalmazza meg a mese végkicsengését: „A törekvést a valóban emberhez méltó életre, melyre Schiller hivatkozott, és amelyre Goethe vágyódott, a mesében az Ifjú személyesíti meg. Házassága a Liliommal, aki megtestesíti a Szabadság világának megvalósulását, az egyesülést jelenti azokkal az erőkkel, melyek az emberi lélekben szunnyadnak, s amikor felébrednek, elvezetnek a szabad személyiség igazi belső élményéhez”. Ld. még GA 171., az 5. és 10. előadásban az orosz-szláv kultúráról, és GA 104, *A János Apokalipszis*, 8. előa.

Az „Anasztaszija” (Анастасия) orosz női név eredeti görög változatának jelentése: *αναστασις* = felkelés, feltámadás, újrafelemelkedés. Egykori viselőjének sorsa és nevének jelentése szó szerinti értelemben egybeforrt, és makacsul végigkísérte a 20. századot: mint ismeretes, 1918. július 17.-re virradóra Jekatyerinburgban a bolsevikok lemészárolták a cári család minden tagját, *II. Miklós cárt, Alekszandra cárnét, lányaikat, Olgát, Tatjánát, Mariját, Anasztasziját*, és a kis trónörökös, *Alekszejt*. Örömmel adott okot, hogy a csodával határos módon megmenekült Anasztaszija, aki ekkor még épphogy 17 esztendő kamaszlány, majd az örömből megint örömmel vegyült, mert a korszak és sajtójának „Kaspar Hauserként”, orosz „Lady Di-jeként”, „elcsatolt nemzetrészeként” élethosszig tartó harcra kellett vívnia az önazonossága és az apai örökség, a különböző bankoknál elhelyezett és ingatlanban lévő sok milliós vagyon megszerzése miatt, melynek ő volt immár az egyedüli jogos, bár végtelenül elgyötört örököse.

Az utolsó cár és családjának élete a maga rezerváltságával együtt is nyilvánvalóan beleágyazódott a kor történeti realitásaiba, nem lehet ezektől függetlenül kezelni, egy „csak konzervatív” vagy „csak balos” szempontból, melyeknek ma már alig van értelme, mert a „felületen” szembeállított jobb-bal „maszkos” politika mögötti ipari-bankos komplexum a titkos társaságok irányításával megrontotta mind a nemzeti függetlenség, mind a szociális kérdés értelmét, különböző ürügyekkel, a „haladás” nevében. Noha itt nem térhetünk ki a teljes történeti spektrumra, szem előtt kell tartani az ítéletalkotásnál a lassú orosz társadalomfejlődést, mely miatt a 20. század elejére a népakaratot a „körülményekre” hivatkozva meglovagolhatta a bolsevik téboly, a „vörös cárok” proletárdiktatúrája, egy fából vaskarika ellen-ideológia, mely egyfajta vírusként terjedt szét a világban. Tény, hogy az elvtársaknak leginkább a saját népességet, életviszonyokat sikerült lerombolni ezzel évtizedeken át, miközben harsogott a bikkfanyelvű, szűkagyú hurraoptimizmus. Aztán kezdett felderengeni a teljesebb kép – elég későn –, hogy a nyugat is támogatta a „szocialista kísérletet”, hosszú távú önértékelésből, a „hasznos ördög” elve mentén⁹³⁷, ahogy a szükséges ellenpólust, a „nemzeti szocializmust” is⁹³⁸. Az „oszd-meg-és-uralkodj” elv ebben a legkiélezettebb formájában „remekül” működött, tolták a falat jobbról-balról, és a fal ma is – ugyanott van...

Sok szereplős, összetett, bonyolult „játék” volt ez a 19-20. század fordulójától, melyben mintha valakik a bolsevizmussal és a hitlerizmussal akarták volna „előénekelni” a mások számára „üdvös” reformokat, s ezek a „mások”, hogy-hogy-nem, a nyugat riválisai voltak, az európai központi hatalmak, az 1871-ben megszületett egységes Német Birodalom és az Osztrák-Magyar Monarchia, az akkori erős Európa. Oroszországot is elcsalogatták mellőlünk egy Közép-Európa-ellenes koalícióba, szétszedték a *Dreikaiserbund*-ot, és jöhetett a „finálé”, előbb a szarajevói merényletből kipattintott Nagy Háború, majd a „békeszerződésekkel” padlóra kényszerített, azután a britek „appeasement” politikája által szabadjára engedett, s nem is minden jogalap nélküli „náci” revans a II. világháborúval⁹³⁹. „*Ordo ab Chao*” – *Rend a Káoszból*, így hangzik a nyugati titkos, elferdített „pótvallás”, a szabadkőművesség magasabb fokának egyik jelmondata, s az eltelt száz esztendőre visszatekintve láthatjuk, hogy ez a „rend” csak az *ő* rendjük lehet, az „uniók” általuk vezérelt, „nemzetközire” maszkírozott rendje, mellyel lényegében egy „új világrend”, egy nyugati vezérlésű „világállam” kényszerzubbonyát akarják a világ nemzeteire húzni, mint „szükségyszerűt”, ahogy az 1 dolláros „békabőrön” hirdetik a „Novus Ordo Seclorum” felirattal, 1933 óta.

⁹³⁷ Ld. Z. Tóth Cs.: Európa elrablása, *Országépítő* 2004/1, Huszadik századi dokumentumok, angolul a rövidített változat: *Abduction of Europe*, www.perseus.ch, English Section. Vö. szerzőtől: Angolszász geopolitika és turizmus, *Mikes International*, 2010/1, p. 118, www.federatio.org (2014-ig fennálló emigráns online folyóirat).

⁹³⁸ Ld. Antony Sutton: *Western Technology and Soviet Economic Development*, I-III, www.archive.org, *Wall Street and the Bolshevik Revolution*, és *Wall Street and the Rise of Hitler*, www.reformed-theology.org.

⁹³⁹ Vö. *Hitlers Krieg?* (Hitler háborúja?), Alphart Geyer filmje, 2009, YouTube, magyar felirattal is.

Az orosz cári család a „szocialista kísérlet” előestéjén még gyanútlanul élte hétköznapijait: a cári vonat és jacht szállította előkelő utasait a krími Livadija-palotába és a nyugati rokonokhoz, akik között ott volt még Viktória királynő Londonban, fia, VII. Edward, akinek felesége, Alekszandra, a cár anyjának nővére volt, majd fiuk, V. György király, aki megtagadta az utolsó Romanovok befogadását – s aki kötelező érvénnyel az angol szabadkőművességnek is feje volt, tehát *mindenről pontosan* tudnia kellett –, ill. a hesseni nagyhercegi család, mellyel mind II. Miklós, mind felesége, Alekszandra cárné, Viktória unokája – aki ekkor még szorgalmasan rajzolgatta a rontáselhárító horogkeresztjeit – rokonságban álltak⁹⁴⁰. Nem különösebben zavarták a cári rendszert a kezdődő s nyilván kívülről is bátorított lázadások, melyeket kemény kézzel, a tömegbe lövetve „oldottak meg”. Így ért véget az 1905-ös „véres vasárnap”, melynek nyomán a Nobel-díjra jelölt Merezkovszkij megfogalmazta sommás véleményét: „*A Romanovok családjában, akár a mitológiai Atreus házában*⁹⁴¹, *él egy titokzatos átok, mely nemzedékről-nemzedékre öröklődik. Gyilkosság és házasságtörés, vér és sár, egy tragédia ötödik felvonása a bordélyban. I. Péter megölte a fiát, I. Sándor megölte az apját, II. Katalin megölte a férjét... Vérpád, kötél és mérge – ezek az orosz autokrácia igazi jelképei.*”⁹⁴² Közben az országot lefoglalták keleten a japán háborúval, melyben hadüzenet nélkül megtámadták az orosz flottát,⁹⁴³ majd a hatalmas véráldozatok után elérkezett 1916, amikor a háborúban győzelemre álló központi hatalmak nagylelkű békejavaslatát visszautasította az antant, hogy Amerika 1917. febr. 3.-án megszakítva a diplomáciai kapcsolatokat Németországgal, végül ápr. 6.-án hadat üzenjen, és belépjen az európai háborúba, aminek lényegében Palesztina kérdésében készítették elő a talajt⁹⁴⁴. Védekezésül a németek kapva-kaptak Parvus ötletén, hogy Oroszországot kikapcsolják a háborúból Leninék és a „forradalom” exportjával, melyet Felix Warburg, Jacob Schiff, a „hálálfejes” Brown Bros. & Harriman, az „anglofil hálózat” pénzelt, propagált Amerikából, és lehetett a németeket vádolni a bolsevizmus elterjesztéséért is, miközben az anglo-amerikai csapatok partraszálltak Murmanszknál, majd lerohanták a Káspi-térség kőolaj-lelőhelyeit, a macinkineri „Heartland”-et, mely szerintük kell a „világuralomhoz”.

Mindez része az „anasztázológiának”, az Anasztaszija által sorsszerűen s szinte akaratlanul is felmutatott „feltámadás-tudománynak”, hozzátartozik az ő személyes „Golgotájához”, „Trianonjához”: életrajza nem más, mint egy rendkívül éles, kontrasztos keresztmetszete a 20. század katasztrofális történetének, egy női életpárhuzam közvetlenül láttatva az események mélyebb hátterét is. Hasonló dolgokat sokaknak át kellett élnie, Magyarországon 1919-1920-ban, 1944-ben, majd 1945-48 után, a Rákosi-, majd Kádár-rendszerben, egészen 1990-ig, amikor végre felbomlott a „status quo”, és lett a „rendszerátalakítás”. Azonban az, hogy Anasztaszija Romanov

⁹⁴⁰ Ld. Anasztaszija nagyhercegnő családfája, Peter Kurth, 1983.

⁹⁴¹ A görög mitológiában az „atreidák” őse Tantalus, aki a saját fiát megölte és eledelül kínálta az isteneknek, kik azonban ezért az alvilágba ülték. Büntetése az volt, hogy egy gyümölcsfa és egy forrás mellett kellett állnia, és nem ehetett, nem ihatott, mert az ágak és a víz elhúzódtak előle, mikor a kezét kinyújtotta utánuk. Innen ered átvitt értelemben a „tantaluszi kín” kifejezés azokra, akik előtt ott van, amire vágyanak, de nem érhetik el.

⁹⁴² Hozzá kell tenni, hogy a Romanovokban jelentős nyugati „génék” is hatottak, Nagy Péter cár leánya, Anna, akitől a leszármazás folytatódott, egy német-dán Holstein-Gottorp herceghez ment feleségül, majd Nagy Katalinnal is német „vérfrissítés” történt, ill. II. Miklós cár nem volt egy kifejezetten „vérengző”, vagy „ferdehajlamú” alkat, legnagyobb „bűne” a naivitása volt. Érdekes történeti párhuzam, hogy a legelső Romanov szintén Anasztaszija volt, Rettegett Iván első felesége (†1560), aki apja, Roman Zaharin-Jurjev bojár keresztneve nyomán lett Romanova, innen a dinasztia neve, ill. az első Romanov-cárt, Mihailt a koztromai Ipatyev-kolostorban választották meg, melynek nevét viselte az a ház is, ahol az utolsó cárt és családját megölték, bár ez már egy tudatos „dramaturgia” eredménye lehetett. Ugyanakkor az oroszország, hozzánk hasonlóan, lélekben „fiatal” nép, egy magasabb okból a *jövőnek megőrződött* kezdet szimptomáit mutatta a 20. század elején, hasonlóan egy gyermek születéséhez, ami a maga csodája mellett fájdalomban történik.

⁹⁴³ Ld. angol-japán szövetség 1902, és a Rhodes-Milner-csoport, Carroll Quigley: *The Anglo-American Establishment, és Tragedy and Hope*, www.carrollquigley.net; ez az egyidejű, külső-belső „satuba fogás” azóta is ismétlődik, ld. szovjet-afgán háború és „rendszerátalakítás” 1979-89, ill. „arab tavasz”, Szíria és Ukrajna 2011-14.

⁹⁴⁴ Ld. Balfour-levél Lord Rothschildnak, a Cionista Szövetség elnökének, 1917. nov. 2, noha szóban már korábban megállapodtak, ld. még Benjamin Freedman 1961-es beszéde, Youtube, magyar felirattal is.

kb. 7-8 alkalommal élte túl a halállal való közvetlen találkozást, majd ezután még a saját önzonosságáért is küzdenie kellett élete végéig, mindez rendkívülivé teszi a példáját. Életének metaforája átfogja a 20. századot, a bolsevikok frontális támadásától, őrei egyidejű mentőakciójától kezdve az 1920-as „feltámadásán” át a betegségektől, lelki traumáktól űzött névtelen, hontalan életén keresztül 1984-ig, az amerikai Charlottesville-ben bekövetkezett haláláig, bár sok ellenségét, és kis híján a szovjet-rendszert is túlélte. De ezután sem nyugodhatott békében Anasztaszijaként, mert jöttek a rokonok és tudósai a DNS-tesztekkel, melyeket orvosi mintákon és az 1991-ben és 2007-ben feltárt jekatyerinburgi maradványokon végeztek, és megpróbáltak „pontot tenni” az ügyre. Azonban ma sem lehetünk biztosak az eredményekben, hiszen a végső következtetés az, hogy „Marija vagy Anasztaszija” volt mindkét sírhelyen, és ha Anasztaszija nem volt egyik sírban sem, márpedig ez a helyzet, akkor az Amerikában 1984-ben elhunyt idős hölgy, férjezett nevén Mrs. Manahan *kellett* legyen a valódi Anasztaszija, ahogy ez már életében is egyértelmű volt azoknak, akik közről ismerték és önzetlenül elismerték.

A jelen tanulmány törzsrészában legfeljebb érintjük az életrajzi adatokat (ld. a függelékben Gleb Botkin beszámolója, Életrajzi áttekintés, ill. magyarul R. Massie, S. Sebag Montefiore kötetei, leszámítva az utóbbiak negatív, „Anasztaszija-tagadó”, zurnalisztikus végkicsengését). Elsősorban a bizonyosságokkal és valószínűségekkel, valamint a nagy apparátussal képviselt ellenhatásokkal foglalkozunk, eredeti forrásokkal, fotókkal, ábrákkal illusztrálva a kérdést, melyet eddig magyar szerzők meglepően kevésbé dolgoztak fel. Bár nyilvánvalóan nem mellékes, hogy egy uralkodói hercegnőről van szó, mégsem célunk az „ancienne régime” élesztgetése, ezen végképp túl van a világ, bárhogya is akarják erőltetni, egy újabb radikális centralizáció érdekében – hanem egy nagyon is emberi, „privát apokalipszis” átfogó tanulságait szeretnénk felmutatni. Ez természetesen mélyen összefügg Oroszország újabbkori történetével, „lényével”, a magyar 1919-hez és Trianonhoz hasonló megrázkódtatásaival: Anasztaszija sebei egyben Oroszország és Közép-Európa sebei, melyeket nem csak „hinni kell”, hanem megismerni, mint a nyugati okkult-geopolitikai tervezés következményeit. Változatlanul az igazságról és annak sorsáról kell beszélünk, a szűnni nem akaró, naiv és szándékosan „kozmetikázott” mellébeszélésekről, sőt kifejezett hazugságokról, melyeket mindig valamilyen hatalmi érdek, kisebb-nagyobb önzés csepegtet a ma sem eléggé körültekintő, megvezethető, pártoskodó világ elé, nem áttalva meghamisítani a tudomány eredményeit, egész jövőnket, életünket.

ÉL NÉGY MESSZI CÁRLEÁNY,
ÉGI TÜNDÉREK TALÁN,
NAPOT ELHOMÁLYOSÍTÓK,
ÉJSZAKÁT VILÁGOSÍTÓK,
CSILLAG S HOLD A FEJDÍSZÜK,
RAGYOG MESSZE ELŐTTÜK,
TERMETÜKRE ÉKES PÁVÁK,
INGÓ-RINGÓ SZÉP GRÁCIÁK,
ÉS HA FELCSENDÜL A SZAVUK,
ANGYALSEREG NYIT KAPUT.

A képen a nagyhercegnők, a maguknak adott rövidítéssel „OTMA”, balról jobbra: Marija, Tatjana, Anasztaszija és Olga, 1914 körül; mindegyikük nyakán ott függött az igazi, orosz lelki vezetőjüktől, Raszputyintól kapott kis ikon, egy-egy imával (versrészlet Puskin: *Mese Szaltán cárról*, 1831. nyomán Z.T.Cs.)

„*Csajkovszkijné vagy Anasztaszija nagyhercegnő, vagy egy csoda.*” – Szergej Botkin, nagykövet, a berlini Orosz Menekültügyi Hivatal elnöke, 1926.

„*Csajkovszkijné vagy Anasztaszija nagyhercegnő, vagy annak ikertestvére.*” – Dr. Otto Reche, nemzetközi hírű antropológus és kriminológus, 1959.

„*Kész vagyok eskü alatt kijelenteni, hogy Anderson asszony és Anasztaszija nagyhercegnő azonosak.*” – Minna Becker, törvényszéki írásszakértő.

„*Anna Anderson Anasztázia nagyhercegnő!*” – Dr. Moritz Furtmayr, törvényszéki orvosszakértő.

I. A „nincs”, ami van

Ma, amikor úgy tűnik, már semmi „tétje” az Anasztaszija-történetnek, a társadalmi-politikai-lélektani környezet jelentősen átalakult, s a DNS-tesztek eredményeivel „végleg megfejtettnek” vélik az évszázad egyik legnagyobb titkát – „csacsog a felszín, hallgat a mély” s az emlékezet visszatérő köreit rója. A „sok nincs” ellenére, vagy éppen ezért, vissza-visszatérünk a dolgok gyökereihez, mert ma is itt vannak a mégiscsak kiáltó bizonyosságok és ellentmondások, melyek a közelebbi szemügyre vétel számára jól láthatóan tornyosulnak e különös, sokszorosan megindító és felháborító történet fölé. Főszerepet játszik e történetben a rokoni presztízs-féltés, a könyörtelen kapzsiság, a „kötelező”, álszent hazudozás s legfőképp a Kelet- és Közép-Európával szemben, de az ázsiai térfélen is útjára bocsátott „szocialista kísérlet”, mint C.G. Harrison, anglikán „elméleti okkultista” nevezte 1893-ban, roppant találóan. Ezek a családi és politikai, „nagyúri” és „bolsevik” törekvések különös módon *teljes összhangba* kerültek egymással: ádáz következetességgel küzdenek egy meggyötört, megbetegített asszony személyazonosságának elismerése ellen, újságcikkekkel, könyvekkel, az általa indított perek során, majd a halála s végül a családja tömegsírjának felfedezése után is, ráadásul nem a volt Szovjetunióban, ahol amúgy semmiféle „cári restauráció”, „Anasztaszija-rezsim” nem fenyegetett, hanem *nyugaton*. Noha az Anasztaszija-történetből időközben könnyen fogyasztható, dezinformációs „show-műsorokat” készítettek az álomgyárak, bevételi rekordokat döntögető filmeket, „dokumentumfilmeket”, sőt rajzfilmeket, musical-eket – tisztelet a kivételnek, bár ezek sem sikerültek egészen úgy, ahogy kellett, lehetett volna, pl. a *Mystery of Anna* c. 1986-os tévéfilm, mely részint Peter Kurth kiváló könyvén alapszik –, és az „Anasztaszija-fájl” már-már vetekszik a jeti, a csupakabra, vagy az ufók „megoldhatatlan” rejtélyeivel, mégis egy igazán komoly kérdés-komplexum, mely az egész 20. század történeti-politikai-biográfiai tablójának tekinthető, ennek kiemelkedő fontosságú, szerves része. Embermilliók szenvedéseivel sem takarékoskodott az előző század és „amorális” kiagyalói, de az identitási kérdést illetően az átlagot meghaladóan, szinte „metafizikai” magasságokba ér Anasztaszija sorstragédiája. Akkor érthetjük meg igazán, vagy legalábbis közelíthetjük meg ezt a megértést, ha megkíséreljük az elsikkasztott bizonyítékok valóban alapos újravizsgálatát, és ahol lehet, átlépünk az Anasztaszija-probléma valódi szellemi titkainak, hátterének dimenziójába.

II. Flört, gyémántok, „Csajkovszkij” – megmenekülés az Ipatyev-házból

Az Anasztaszija-történet első és legnagyobb kérdőjele a megmenekülés az 1918. július 17.-i végzetes éjszakán: hogyan volt lehetséges a többszöri, bár kaotikus lövöldözésből, majd szuronyozásból élve kikerülni? Azután sorjáznak tovább a kérdések: hogyan csempészték ki az örök szeme láttára a lepedőbe csavart, alélt lányt? A megmentők vajon miért nem adták át Anasztasziját a fehérgárdistáknak, akik már július 25.-én visszafoglalták Jekatyerinburgot a vörösöktől? Hogyan vághattak neki a súlyosan sebesült áldozattal lovas szekéren egy kb. 3000 km-es, egészségesen is embert próbáló útnak, végigzötykölődve Oroszország pusztaságain Románia felé? (Függelék I., Botkin 103).

Mint tudjuk, olykor vannak „csodák”, melyekben a józan emberi számítás szerint meg kellene történnie valaminek, de nem történik meg, illetve megtörténik valami, ami lehetetlennek látszik: Anasztasziját „Mars isten”, a „hadak urának” fegyveresei, a részeg örök akarták megölni, de célt tévesztettek, és *együttal* jelen volt a megmentő vöröskatona is, nem mint kivégző, hanem a holttestek egyik kihordója. Azután a két dátum, 1918. július 17. és 1920. február 16. között *kellett* lennie tényleges átmenetnek, mert Anasztaszija nagyhercegnő volt az, nem más, aki 1920-ban felbukkant Berlinben, egy öngyilkossági kísérletét követően. Elég ha megnézzük a családi fotóalbumot, különösen apja, II. Miklós cár, és apai nagyanyja, Marija Fjodorovna, sz. Dániai Dagmar hercegnő fiatalkori arcait, máris kiderül a kétségtelen rokonság, nincs szükség DNS-tesztekre sem, legalábbis a manipuláltakra, félrekommentáltakra. A sérülések nem voltak életveszélyesek, nem vesztetett túl sok vért sem a 17 éves nagyhercegnő, s kellően gondoskodtak róla, ápolták a vele lévő megmentők, a két férfi, akik „Csajkovszkij” álnéven mutatkoztak be, és a két nő, talán a hozzátartozóik. Anasztaszijának az útról és a romániai tartózkodásról kevés emléke maradt, de ez az amnézia nem csoda az átéltek lélektani hatása alatt, és az egyik füle mögötti fejsérülése miatt, melyet a puskatus okozhatott, ami roncsolta a jobb arcfelét is. A fejsérülésére vezethető vissza a beszédzavara, az afázia is, melynek következtében eleinte nem elég jól használta a nyelveket, melyeket tanult, az angolt, franciát, ill. tört németességgel válaszolt az oroszul feltett kérdésekre. Oroszul egyszerűen nem akart megszólalni, mint maga mondta: *„Ne beszéljetez ezen a szörnyű nyelven a jelenlétemben! Ha tudnátok, milyen fájdalmat okoz nekem, mikor orosz beszédet hallok!”* (Botkin, 210) Ugyanakkor volt rá példa, hogy váratlanul tökéletes francia kiejtéssel szólalt meg (ld. Archivum, Auclères, 1960), mely nyelvet korábban szintén éveken át tanulta (Gilliard: *Thirteen years*).

Nézzük tehát, hogy a kivételesen szerencsés túlélés után milyenek lehettek Anasztaszija kimentésének reális körülményei? Milyen előzményei lehettek az egyes kalandvágyóbb, nem elvhű bolsevik, inkább csak pénzért elszegődött fiatal munkások és a cárleányok közötti esetleg szorosabb kapcsolatokat illetően? Mert vannak erre vonatkozó kifejezett bizonyítékok, melyek legutóbb, 2018-ban egy Simon Sebag Montefiore nevű történész könyvéből derülhetnek ki először a magyar olvasók számára, de ő is korábbi szerzőkre hivatkozik (Steinberg-Khrustaljev 1997, King, Wilson 2005, 2011, jórészt még ma is kiadatlan levéltári források alapján). Érdeemes idézni az idevágó feljegyzéseket a cárleányok, főleg *Tatjana*, *Marija* és *Anasztaszija*, és egyes örök, név szerint *Alekszandr Sztrekotyin*, *Iván Szkorohodov* és *Iván Klescejev* közötti „évődésre” vonatkozóan, mert ezen örök valamelyike lehetett legalábbis a kimentés *szemtanjája*, illetve egyéb forrásokból is így válik érthetővé, hogyan juthatott ki a megmentő Anasztaszijával az örök szeme láttára (kép: *Anastasia, die jüngste Zarentochter*, 1928, némafilm poszterének részlete).

„Ugyanolyanok voltak, mint minden lány” – idézte fel egyikük később –, *„egészen elevenek, és hozzánk nagyon barátságosak.”* Anasztaszija *„igen barátságos és nagyon mókás”* volt, emlékezett vissza egy másik, míg egy harmadik szerint *„elbűvölő kis ördög... rosszcsont... eleven, és előszeretettel adott elő komikus jeleneteket a kutyákkal.”* A legszebb, Marija volt a kedvencük *„a nagy szemével”*: *„a lány, aki nagyon szerette a tréfát”* – mondta róla az egyik ör, Alekszandr Sztrekotyin. Ahogy múlt az idő, *„mindenki feloldódott kicsit, és beszélgetni és nevetni kezdtek... Különösen szívesen beszélgettünk a lányokkal, kivéve Olgát.”* A csevegést mindig a lányok kezdeményezték olyasféle felkiáltásokkal, mint *„Úgy unatkozunk!... Tudom már! Próbálja meg kitalálni, mi ennek a kutyának a neve?”* Hamarosan pedig már *„kacérkodva*

sugdolóztak velünk, és minduntalan kuncogtak. Személyiségük lenyűgözött minket, állandó beszédtemát szolgáltatottak kettőnknek-hármunknak az álmatlan éjszakákon,” idézte fel az egyik ör. „Volt bennük valami különösen bájos. A szememben mindig nagyon jónak tűntek fel.” Egy másikuk, a huszonegy éves Iván Klescejev kijelentette, hogy feleségül fogja venni az egyik lányt, és ha a szülei tiltakoznának, hát majd megszöknek. „Végső soron” – mondta Sztrekotyin – „mindannyian úgy éreztük, hogy nemigen bánnánk, ha hagynák megszökni őket.”... Egy Iván Szkorohodov nevű ör egyre közelebb került Marijához. Alix és Olga helytelenítették a dolgot. Alix „szigorú suttogások” közepette korholta kacérkodásáért, Olga pedig „nem volt hajlandó társulni a húgaival,” jegyezte meg Sztrekotyin. Június 14.-én [új idő szerint jún. 27.], mint Miklós írta naplójában, „Marijánk tizenkilenc esztendő s lett.” Ebéd után, miközben a család a perzselő hőségben ünnepelt, Szkorohodov születésnapj tortát hozott, amit Marijának csempészt be. A két fiatal flörtölni kezdett, majd kettesben tűntek el. (...) Goloscsookin [egy bolsevik komisszár] épp Marija születésnapján érkezett, hogy szűrőpróbaszerű vizsgálatot tartson, amikor az ifjú Szkorohodovval kettesben ünnepeltek valahol a házban, és valószínűleg rajtakapta

őket. A fiatalembert letartóztatták. Alekszandra és Olga éktelenül megharagudtak Marijára, akit „mintha a család nagy része kiközösített volna”. Kalandja után Alix és Olga „úgy bán-

tak vele, akár egy számkivetettel.” (Sebag Montefiore: A Romanovok, 2018, p. 700-701, vö. obszcén feliratokról, rajzokról Tobolszkban és az Ipatyev-házban, Wilton 1920, 22, 148-9).

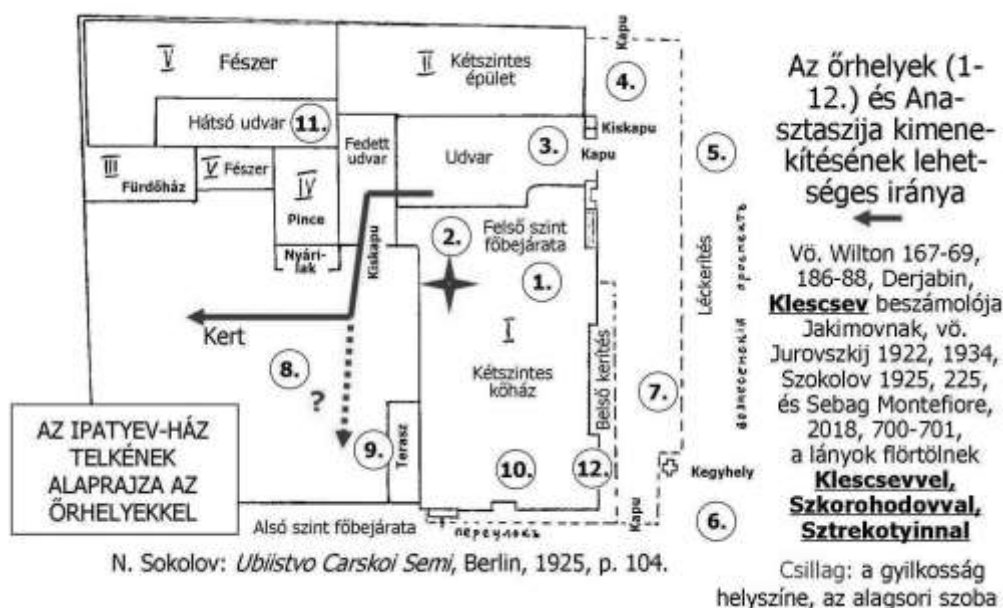
Az „affért” követően, július elején vette át az Ipatyev-ház parancsnokságát Jurovskij, aki már egy olyan Marijáról számolt be, kit a családja szinte „mostohalányként” kezelt, illetve az öröket is „rendületlennek” írta le, akikre nem hat a lányok hízelgése (Jurovskij, 1922, www.alexanderpalace.org). Jurovskij több ponton nem mondja el a teljes igazságot, pl. azt sem, hogy az Ipatyev-ház előző parancsnokát, Avgyjevet tolvajlás, részegeskedés, a laza fegyelem miatt távolították el, és azt „füllenti”, hogy a lányokat nem érte zaklatás. A másik oldalon a „fehérek” viszont a cárlányok „erényét” védték az afférok elhallgatásával (Wilton, 135, Kobilinszkij valómása, ld. még Gilliard-napló, 245, 255-6, a tobolszki fogságról, és 265, éjszakára megtiltják nekik, hogy bezárják a szobájuk ajtaját; a fenti képeken a lányok a rájuk vigyázó tengerésztisztekkel a cári jacht fedélzetén, 1912 k., balra a tartózkodó Olga, lent Marija, a „beleválóbb” Tatjana, és külön a még kiskamasz Anasztaszija).

A fenti részletek nyomán felmerül, hogy a források korai kiadói szándékosan elhagyták a valómásokból, visszaemlékezésekből az örök és a lányok közötti ismerkedésre és az Anasztaszija megmentésére utaló részleteket, s azután ez a cenzúra végigvonult az egész „Anasztaszija-ta-

gadó” irodalmon, ill. a rokonszenvező örök is eltitkolhatták a valós történeteket, mintegy fedezve társaikat, akik kimentették Anasztasziját. Így pl. Jakimov, a cári család iránt szintén részvétet érző egyik örvezető vallomásában Szkorohodov „kórházba került”, noha Jakimovnak tudnia kellett Szkorohodov és Marija esetéről (Wilton: *The Last Days of the Romanovs*, 1920, p. 170, www.archive.org), Klescejev pedig „nemibetegség” miatt tűnik el a történetből (uo. p. 192). A Romanov-gyilkosság felgöngyölítésével megbízott fehérgárdista nyomozó, Nyikoláj Szokolov rendkívül alapos vizsgálati anyagának első, 1924-es, francia nyelvű kiadásában még benne lehettek ezek a részletek is (vö. Botkin, 100, 6. lábjegyzet, ld. még M. Dieterichs, I-II., 1922, online, oroszul). Sajnos azonban – és ez is jellemző – sem a magyarországi nagyobb könyvtárakban, sem a neten nem hozzáférhető Szokolov eredetije, sem az Anasztaszija-támogató irodalom, kutatás nagy része (R. Krug von Nidda 1958, P. Kurth 1983, Dr. O. Reche 1959, Dr. M. Furtmayr 1977), s az a 18 kérdésből álló lista sem, mellyel 1931 őszén Anasztasziját „vizsgáztatta” két unokatestvére, Sigismund von Preussen és Friedrich von Sachsen-Altenburg hercegek, és ő hibátlanul megfelelt (Massie 1995, Ch.14).

Sokatmondó a kimentés körülményeivel kapcsolatban, hogy a végzetes éjjelen, július 17.-re virradóra Klescejevet, aki, mint láttuk, saját szavai szerint szívesen „megszöktette” volna az egyik lányt, az udvarra helyezték örködni, míg Gyerjabint, aki a történetek után rendkívüli módon szidalmazta a gyilkosokat, a kertbe állították:

„Éjjel kettőkor utasítást kaptak Medvegyevtől és Dobrinyintól, hogy tovább kell őrségben maradniuk, mert az éjjel lelövik a cárt. Amikor megkapták ezt az utasítást, Klescejev és Gyerjabin elfoglalták helyüket az ablakoknál: Klescejev az alsó szint folyosójának ablakánál [udvaron], amely annak a szobának az ajtajával szemben volt, ahol a gyilkosság történt; Gyerjabin pedig annak a szobának az ablakánál, amely a Voznyeszenszkij-közzre [pereulok] nézett [kertben].” (...) „Gyerjabin különösen felindult állapotban volt attól, amit látott; szitkozódott, és gyilkosoknak, mészárosoknak nevezte az elkövetőket, mély megvetéssel beszélt róluk.” (Jakimov vallomása, Wilton 186-188; a mai szerzők tévesen adják meg a gyilkosság helyszínét, nem vették figyelembe, hogy Klescejevet, Gyerjabint a korábbi őrhelyeikről áthelyezték azon az éjjelen, ezért láthattak sok mindent, vö. Szokolov 1925, 225, és alábbi ábra, kieg. Z.T.Cs., ld. még Dom Ipatyeva, 3D, Youtube; vö. Mundy-Stravlo 2012, 160, Anasztaszija „vallomása” 1957-ből, Mil-titz bárónő hitelesítő aláírásával, miszerint „nem volt mészárlás”, ami vagy dezinformáció, vagy egy „gyenge pillanatának” terméke). Jurovskij megemlíti, hogy a Csekától érkezett állítólagos „lettek” közül néhányan nem akartak a lányokra löni, ezért leváltották őket – az egyikük talán épp a magyar Verhás András volt, aki a kézjegyét is otthagya az Ipatyev-házban (Szokolov 1925, 138, Wilton 1920, 173, lettek, magyarok).

A gyilkosság helyszíne a VIII. szoba volt; a felső szintről lépcsők vezettek az udvarra, innen lehetett elérni a szobát; Anasztaszija kimenekítésének lehetséges iránya: a kert felé, a kerítésen, és egy szomszéd telken át

A megmentő tehát feltűnés nélkül kivihette Anasztasziját: a házon belüli örök a kivégzőosztagban voltak, és a dolguk végeztével, éjjel fél három körül eltávoztak a szállásukra, a szemközti Popov-házba, míg a külső örök, a „cinkos” Klescejev, Gyerjabin, és korábban a 9. őrhelyen, a teraszon posztoló Sztrekotyin (Radzinszkij 1995, 508, 528), a holttestek kihordásában segítettek, és később foglalták el újra a posztjaikat (őrhelyekről Wilton 142, 167-69, 185, alaprajzok Szokolov 97). Viszont Anasztaszijának nem volt ismerős a megmentője (Rathlef, 1927. márc. 8: „Doch kann ich mich nicht erinnern, daß ich diesen Tschaikowsky in der Zeit, als wir in Jekaterinburg waren, unter den Soldaten der Wache gesehen habe”), aki lengyel volt, és Szokolov névsorában valóban szerepel egy lengyel testvérpár az Ipatyev-ház őrői között, Nyikoláj és Sztanyiszláv Miskevics, akik Avgyjejev emberei voltak. Botkin szerint Sztanyiszláv jöhetett szóba megmentőként, mivel Nyikoláj egy matróz volt Petrográdról, és a matrózok erősen bolsevizálódtak (Szokolov, 121, Botkin, 106-107). Rathlef cikksorozatának utolsó részében idézi egy román tisztviselő rendőrségi bejelentését, aki Romániában találkozott egy általa korábban megismert Sztanyiszláv nevű lengyel vöröskatonával, ki bevallotta neki, hogy megmentette a cár egyik lányát (Weser-Zeitung, 1927. márc. 18, Botkin 103-6).

A mészárlás után a holttestek kihordását végző s a Popov-házból áthívott tartalék örök figyelmét elterelte, hogy értékeket fedeztek fel rajtuk, aranygyűrűket, karkötőket, órákat, a cár gyémántos arany cigarettatárcáját, és elkezdtek kifosztani őket. Jurovskij ekkor már fent volt az őrszobában, nem érezte jól magát, majd a fosztogatás lármájára lejött, és megparancsolta, hogy mindenki adja vissza, amit eltett, majd a drága holmikat újra felvitte a szobájába. Ebben a kavarodásban nyílhatott mód Anasztaszija kimentésére, akinek életjeleit felfedezte az egyik őr, miközben kivitte a teherautóhoz, ahol már nem számolták meg az áldozatokat, majd a kerten és egy szomszédos telken át elvitte, esetleg egy ott várakozó szekérhez, vagy egy csónakhoz a városi tónál (ld. térkép a Jurovskij-beszámoló végén, vö. Radzinszkij 1995, 571, a szerző „vendégének” feltételezése az erdei kimentésről, miközben a teherautó elakadt a sárban). A cárné és a lányok több kilónyi drágakövet is bevarrtak a fűzőjükbe egy megmenekülés esetére, s ez valószínű páncéllként védte őket a lövésektől és a szuronyoktól – az örök vallomásai szerint ez Mariját és Anasztasziját védte meg legtovább –, ami talán megmagyarázhatja azt is, hogy miért nem adták át később „Csajkovszkijék” Anasztasziját a fehérgárdistáknak. A hosszú út és a romániai tartózkodás alatt ezekből a drágakövekből éltek a „szökevények”. Anasztaszija beszámolt róla, hogy a megmentőjétől gyermeke született 1919 őszén, akit az Alekszej névre kereszteltek, de árvaházba adták, mert az apát lelőtték Bukarestben, és korábban házasságot is kötöttek, melynek során a férjezett neve „Anna Csajkovszkij” lett egy időre, majd első amerikai útjától kezdve (1928-1931) használja az „Anna Anderson” nevet.

III. Berlin, 1920-1927 – második „stáció”, és újabb megmentők

Öngyilkossági kísérlet, szándékos névtelenség, elmegyógyintézet, tüdőgyulladás, súlyos csonttuberkulózis a bal karon, műtétek, lábadozás, rokonok, ismerősök látogatásai 1926-ig, és mindenekelőtt Harriet von Rathlef-Keilmann asszony felbukkanása: Anasztaszija életének ezek voltak a következő, főbb „mér-

földkövei”. Bukaresttől Berlinig, decembertől februárig részben gyalog, a „zöld határon” át, részben vonaton tették meg az utat. De azután Berlinben elvesztette útítársát, a másik „Csajkovszkijt” – aki állítólag felbukkant 1925-ben, őt keresve (G. Botkin, 106) –, és a végtelen elhagyatottságában a reményt is. Miután soványan, üzötten odaállt a keresztanyja, Irene, porosz hercegnő rezidenciája, a Kronprinzenpalais kerítése elé az Unter den Lindenen, de elzavarhatták, vagy talán meg sem próbálta már a kapcsolatteremtést, így a Landwehr-csatorna felé vette útját, ahol végül a Bendlerbrückéről – melynek két oldalán bronz sellők és tritonok voltak annakidején – a jeges vízbe vetette magát. De ismét „szerencséje” volt, egy rendőr kimentette és a közeli Elisabeth-kórházba vitte. Ekkor tüzetesen megvizsgálták, felfedezték rajta a sebhelyeket, kiderült, hogy már nem szűz, s mivel nem merte megmondani kicsoda, *Fräulein Unbekannt*, „Ismeretlen Kisasszony” néven került nyilvántartásba, és átvitték a Dalldorf-elmegyógyintézetbe (Berlin északi részén, a Reinickendorf városrészben). Itt több, mint két évet töltött, mígnem az egyik ápolónőnek, Thea Malinovskynak, teljes titoktartást kérve bevallotta, hogy ő Anasztaszija nagyhercegnő, a meggyilkolt II. Miklós cár legkisebb lánya, ami persze egy elmegyógyintézetben akár „természetesnek” is tűnhet. Egy szobatársa, Klara Peuthert azonban felismerni vélte, és a magazinok képei alapján azt terjesztette róla, hogy „Tatjana” nagyhercegnő van a Dalldorfban. A hír eljutott a berlini orosz emigránsokhoz, általuk pedig egészen Dániáig, ahol a nagymama, Marija Fjodorovna anyacárné élt.

1922-ben felbukkant a cárné volt udvarhölgye, Buxhoeveden bárónő Koppenhágából, hogy ellenőrizze a pletykát. Mivel Anasztaszija nem akart vele szóbaállni – a bárónő állítólag rendkívül kapzsi volt, és korábban pénzért elárulta a bolsevikoknak, hogy a cári családnál ékszerek vannak –, Buxhoeveden egy ponton elvesztette a türelmét, kirángatta Anasztasziját az ágyból, és megállapította, hogy „Túl kicsi Tatjánához képest!”, majd hazament. Még az év folyamán, mivel *nem* állapítottak meg elmebetegséget Anasztaszijánál – ahogy később sem –, elhagyta a Dalldorfot, és Grünberg rendőrfelügyelő fogadta be vidéki birtokán. Itt a nyár végén érkezett a nagy pillanat, mikor meglátogatta keresztanyja, Irene hercegnő, anyja nővére, elsőként a rokonságból. A hercegnő azelőtt tíz évvel látta utoljára a cári családot, s először nem fedte fel a kilétét, hogy megfigyelje Anasztaszija reakcióit. De Anasztaszija sem közeledett, nem érezte jól magát, alkonyi félhomály volt, és nem válaszolt a kérdésekre, félrevonult a szobájába, így Irene eltávozott. Anasztaszija csak másnap kérdezte, hogy ez a hölgy nem a nagynénje volt-e (Rathlef, 1927. febr. 25, vö. Botkin 39, Anasztaszija angolul írt levelet Irene-nek a Dalldorfból, amit az orvos nem adott fel, emiatt is volt egy „lélektani” bonyodalom).

Ezt követően egy ideig különböző ismerősöknél lakott: Peuthertnél, egy Bachmann nevű munkáscsaládnál, akik nagyon segítőkészek voltak, és egy német-orosz emigránsnál, Nikolaus von Schwabennél, aki későbbi előnyöket remélt, ha Oroszországban visszaáll a régi rend.

Anasztaszija a Mommsen Klinikán, 1925, és egy svájci hotel bejáratánál, 1926, Rathlef asszonnyal

Anasztaszija még 1922-ben tüdőgyulladást kapott, és a Westend, majd a Mária-kórházba került. Itt alakult ki a tuberkulózisa (ld. Miklós cár öccse, Georgij nagyherceg ebben a betegségben halt meg 1899-ben, huszonévesen), mely elfertőzte a bal karját. A Mommsen Klinikára vitték, ahol Dr. Rudnyev, moszkvai emigráns specialista többször műtötte. Hosszú ideig élet-halál között lebegett, magas lázzal, s meg kell említeni, hogy a morfiumos kezelése során angolul szólt meg, ahogy anyjával otthon beszéltek korábban. Mikor jobban lett, 1925-ben megismerte von Rathlef asszonyt, aki képzőművészként, főleg szobrászként dolgozott, egy rigai emigráns cári katonatiszt elvált, zsidó származású felesége volt s Grünberg rendőrfelügyelő kérte fel, hogy orosz nyelvtudásával segítsen Anasztaszija azonosításában. További látogatók jelentek meg Anasztaszija kórházi ágyánál, akiket 1917 előtt ismert: Volkov, a főkomornyik, Pierre Giliard, a francia tanár és a felesége, „Sura” Tyegleva, Anasztaszija gyerekkori dadája, akik az évek alatt bekövetkezett természetes változások, és sorscsapások, betegségek, csontsoványra lefogyás ellenére többnyire azonnal felismerték őt, a testi jegyek alapján is: pl. a dada pontosan tudta, hogy Anasztaszija mindkét nagylábujján bűtyök (hallux valgus) volt, ahogy „Csajkovszkijné” lábán is. Majd megjelent az apai nagynéni, Olga Alekszandrovna nagyhercegnő, aki szintén felismerte, és több, közvetlen hangú levelet váltott vele, ajándékokat küldött neki, ami reménnyel töltötte el Anasztasziját. Ám egyszercsak elmaradtak a levelek, és Olga „tante” beállt a kételkedők táborába. Mint Gleb Botkin írja, Olgát csak addig érdekelte Anasztaszija, míg megtudta tőle, hogy Miklós cár a lányoknak elhelyezett fejenként 5 millió rubelt a Bank of England-nél (Botkin p. 41; a berlini Mendelsohn banknál is volt egy kisebb betét, amit később a legközelebbi rokonok elosztottak maguk között). Ezt az információt aztán később letagadta a bank és a rokonság, miközben a másik nagynéni, Kszenyija Alekszandrovna Londonban éldegélt, nyilvánvalóan Anasztaszija örökségéből, amiből V. György folyósíthatott számára évi tízezer font életjáradékot (ld. Wikipedia, és Függelék I., G. Botkin levele Xéniához).

A történet másik, talán legszomorúbb oldala, hogy bár Dániából egy ideig segítség érkezett az anyacárné testvére, Waldemar herceg és megbízottja, Herluf Zahle nagykövet részéről, de

Anasztasziját nem akarta látni az a rokona, akiben leginkább reménykedett s akire leginkább hasonlított a fényképek tanúsága szerint: apai nagyanyja, Marija Fjodorovna anyacárné, sz. Dániai Dagmar hercegnő, aki ekkor dániai birtokán, a Villa Hvidørében élt Olgával, és 1928-ban hunyt el (ld. fényképek). Ezt követően a Romanov család 44 tagja közül 12-en nyilatkozatot adtak ki, melyben megtagadták Anasztasziját, „csalónak” nyilvánítva őt, noha az aláírók közül csak ketten látták személyesen 1920 után: Irene és Olga. Az önzetlen, kiváló Rathlef asszony sajnos elhunyt 1933-ban, 46 éves korában, vakbélgyulladás következtében, így tovább nem állhatott Anasztaszija mellett.

Anastasia?

Lebt die jüngste Zarentochter?

Notizen und Dokumente zur Feststellung einer Persönlichkeit.

Von

Harriet von Rathlef-Keilmann.

Copyright 1927 by August Scherl G. m. b. H. (Nachdruck, auch auszugsweise verboten.)

Vorwort der Verfasserin.

Ich schwante lange, ob ich die in diesem Buche gesammelten und zusammengefügten Notizen sowie die beigelegten Dokumente der Öffentlichkeit übergeben sollte, da ich wusste, daß dies nicht im Sinne der Persönlichkeit ist, mit der sich meine Arbeit beschäftigt.

Doch zwei Gründe sind es, die mich schließlich doch dazu bewogen haben, den Versuch zu unternehmen.

Der erste Grund liegt für mich in der Notwendigkeit, endlich einmal allen den lügenhaftesten Nachrichten und verzerrten Darstellungen, die seit Jahr und Tag über die ganze Angelegenheit in der Presse erscheinen, aufs energischste entgegenzutreten. In einem solchen Kampfe, wie er um die Anerkennung der Persönlichkeit, für die eingutreten ich mich bemühe, geführt werden muß, ist die Stellungnahme der öffentlichen Meinung von ausschlaggebender Bedeutung. Man kann daher nicht zulassen, daß sie weiterhin von Leuten beeinflusst wird, die entweder gar nicht orientiert sind oder die Dinge in böswilliger Absicht in ein unfaires Licht zu rücken versuchen. Ist es doch in der letzten Zeit öfters geschehen, daß mir Aussprüche der Kranken, die ich notiert und weitergegeben habe, in ganz entstellter Form wieder zu Ohren gekommen sind. Ich glaube daher, nicht nur ein Recht, sondern auch die Pflicht zu haben, alles das, was ich von der Kranken und über die Kranke in meinem Tagebuch notiert habe, hier ein für allemal dokumentarisch festzulegen. Es sei aber gleich an dieser Stelle darauf hingewiesen, daß es sich um einen Menschen handelt, der sein Gedächtnis verloren hat und nach den Gutachten der Ärzte keine Erinnerung besitzt, die nur und vielleicht nicht präzise genug; zuweilen vermischt sie zweierlei Eindrücke in eines. Um ihren Äußerungen aber nicht die Beweisraft dokumentarischen Wertes zu nehmen, habe ich mich stets peinlich bemüht, das meiste von ihnen so wiederzugeben, wie es gesprochen wurde. Ich habe sogar darauf geachtet, die der Kranken eigentümliche Ausdrucksweise und Gedankenbildung beizubehalten.

Mancher Leser wird vielleicht den Eindruck bekommen, als seien hier Details und Nebenächlichkeiten aufgezeichnet, die für die Wirkung des Ganzen nicht in Betracht kämen. Doch gerade diese Details und scheinbaren Nebenächlichkeiten sind für die Beweisführung — und um diese geht es ja — von allergrößter Wichtigkeit. Sie betreffen immer Dinge, die nur denjenigen Personen bekannt sein können, die der Zarenfamilie sehr nahegestanden haben. Dinge, die bisher nirgends in der internationalen Presse zur Sprache gekommen sind und daher einen Beweis dafür ergeben, daß die Kranke alles das, was sie mitteilt, selbst erlebt hat. Das ist das Wichtigste! Das ist das Entscheidende! Die Dinge, die sie erzählt, hat sie nicht gehört oder gelesen! Sie hat sie erlebt! Um den Leser davon zu überzeugen, habe ich Wert darauf gelegt, manches in diesem Buche zu bringen, das vielleicht auf den ersten Blick wirkungslos

sondern ich habe mich in der geduldigen Arbeit eines Jahres bemüht, ein Dokument zu schaffen, das die Persönlichkeit eines Menschen feststellt, der sein Gedächtnis verloren hat.

Wie ich mit der Kranken bekannt wurde.

Am 19. Juni 1926 rief mich Herr Dr. S.*), der Leiter einer humanitären Studenteninstitution, an und bat mich, ihn zu besuchen, da er mit mir wegen einer kranken russischen Dame Rücksprache nehmen möchte. Dr. S. ist ein Mann, der immer bereit ist, Menschen in Not zu helfen, ohne Rücksicht auf Konfession oder Staatsangehörigkeit. Ein wirklicher Wohltäter, der es in wunderbarer Weise versteht, die Sorgen anderer zu seinen eigenen zu machen. Er hat den Ruf dafür in Berlin, und es klopfte an seine Tür so mancher, der Hilfe für sich oder seine Freunde begehrte. So war zu ihm auch eines Tages eine Frau A. R. gekommen und bat ihn dringend, sich einer ihr bekannten kranken Russin anzunehmen, die sich seit einem halben Jahre in dem Hause des Polizeikommissars G. befand und dort nicht mehr länger bleiben konnte. Als Einführung brachte die A. R. ein Schreiben des Polizeikommissars G. selbst mit, in dem dieser die Geschichte der in seinem Hause befindlichen russischen Dame ausführlich auseinandersetzte. Da die junge Dame schwer krank war, wollte man für sie ein anderes Unterkommen finden.

Dr. S. meinte nun, ich hätte genügend Zeit, und bat mich, da ich Russisch spreche, mich für die Kranke im Hause des Kommissars G. zu interessieren.

„Haben Sie etwas davon gehört, daß noch eine Tochter des russischen Zaren am Leben sein soll?“, fragte er mich.

„Nein.“

Ich war mehr als erstaunt. Da gab er mir den nachstehenden Brief des Polizeikommissars G. zu lesen, den ich mit einigen Kürzungen hier wiedergebe:

Der Brief des Polizeikommissars G.

„Am 22. Februar 1920 wurde hier aus dem Landwehrkanal ein junges Mädchen gezogen, das in denselben in selbstmörderischer Absicht hineingesprungen war und nach dem Elisabethkrankenhaus in der Lützowstraße gebracht wurde. Da die Dame auf meine Frage eine Antwort gab, wurde sie als anscheinend geisteskrank nach der Irrenanstalt in Daidorf (Wittenau) gebracht, wo sie etwa zwei Jahre verblieb, ohne wiederum über ihre Person usw. auch nur die geringste Auskunft zu geben.

Neben ihr in der Anstalt lag eine gewisse B. (erst im Jahre 1922), jetzt 54 Jahre alt, eine anscheinend gebildete Person, die früher in Rußland in besseren Häusern gewesen sein muß. Näheres über diese Frau ist nicht festzustellen, da jede amtliche Ermittlung in Rußland ausreichte. Diese B. entdeckte in dem mysteriösen Fräulein Anna eine Ähnlichkeit mit der jüngsten Tochter Anastasia des ermordeten Zarenpaares**) und teilte ihre Wahrnehmungen nach

„Anastasia? – a legkisebb cárleány életben van?” – H. Rathlef-Keilmann első cikkének címdala, a brémai Weser-Zeitung 1927. febr. 25.-i számából (http://webopac.hwwa.de/PresseMappe20E/Digiview_MID.cfm?mid=P000479), link az „Anna Anderson”, német nyelvű Wikipedia-szócikk végén; több német lapban is megjelent ez a cikksorozat, majd könyvalakban, válaszul az árulóvá lett, lepénzelt egykori cári udvari francia-tanár, Gilliard és társa, a pétervári volt esküdtszék elnöke, Savitch pamfletjére, *La Fausse Anastasie*, (1926)

HESSEN Hessisches Staatsarchiv Darmstadt
Karolinenplatz 3, 64289 Darmstadt
Signatur: R 4 Nr. 21141

Abb. 7 Franziska Schanzkowsky alias Frau Anderson-Tschakowsky

Abb. 8 Gertrud Ellerich, geb. Schanzkowsky

HESSEN Hessisches Staatsarchiv Darmstadt
Karolinenplatz 3, 64289 Darmstadt
Signatur: R 4 Nr. 21163

Oldalak az „Anderson” asszony által indított per anyagából, Hesseni Tartományi Levéltár; balra Anasztaszija a 30-40-es években, jobbra fent az 50-es évek végén, alatta Franciska Schanzkowsky unokahúga, Gertrud.

IV. Az ellentábor és a „karaktergyilkosság”, 1926-tól maig

Ezidőtájt, 1925-26-ban ötlötték ki Ernst Ludwig hessei herceg és társai a „Schanzkowski-csalást”, miszerint egy ilyen nevű eltűnt, elmebetegnek nyilvánított lengyel munkásnő lenne „Anna Csajkovszkij”, azaz Anasztaszija Nyikolajevna nagyhercegnő, s ezt a képtelen végeredményt melegítették fel a DNS-tesztekkel 1991 után is, ami leginkább már a „no comment” kategóriába tartozna, ha nem lenne tudományosan „bizonyítva”. Természetesen voltak Romanov-imposztorok, azonban a babits-i „gőlyakalifa”-típusú többszörös személyiség patológiás esete semmi-képp nem illik Anasztaszijára.

Ernst Ludwig hessei nagyherceg (1868-1937): felbérelte Knopf nyomozót és Gilliard-t, bizonyítsák be Anasztaszijáról, hogy csaló s „valójában” egy lengyel munkásnő, Franciska Schanzkowsky, aki 1920 márciusában tűnt el Berlinből. Az egyedüli kérdés voltaképpen az, hogy ez a szerencsétlen nő hová lett? Ernst nagyhercegről kompromittáló emléke volt Anasztaszijának: 1916-ban látta őt a cári udvarnál, amint titokban egy különbékéről tárgyal (Botkin 42).

Kirill Vlagyimirovics nagyherceg (1876-1938): II. Miklós cár unokaöccse, aki 1918 után az orosz trónt szerette volna megszerezni, s emiatt még a bolsevikokkal is parádézott: a forradalom idején kitette a vörös zászlót a palotájára.

Louis Mountbatten gróf (1900-1979): a Hesse-Battenberg családból, aki németgyűlölete miatt angol alattvaló lett, és nevét is Mountbatten-re változtatta; az 50-60-as években pénzelte az alperes hessei családot Anasztaszija ellen, majd 1979-ben az IRA megölte; ezt követően valószínűleg unokaöccse és tanítványa, Fülöp hg., II. Erzsébet, angol királynő férje vette át az Anasztaszija-ellenes erők irányítását (II. Erzsébet megszerezte Marija Fjodorovna cárnői koronáját is).

Gilliard és Savitch könyvének címlapja: „A csaló Anasztázia”, 1929 (első kiadás 1926), és a könyv egyik oldala, két szélén Anasztaszija betegségek utáni, lefogyott arcaival, középen a retusált Schanzkowska-fotóval; a cél nyilvánvalóan a hiteltelenítés volt (vö. fotóalbum a függelékben).

Minderről így ír Gleb Botkin: „Eközben a királyi rokonság minden tagja különös módon teljesen elhallgatott Anasztaszija nagyhercegnő identitása kérdésében. Majd a barátai döbbenet tapasztalták, hogy Olga és Xénia nagyhercegnők, Kirill nagyherceg és a hessen-darmstadt nagyherceg kijelentéseket tesznek, és „csalónak” állítják be Anasztasziját. Hasonló állítások jöttek Monsieur Gilliardtól, aki hirtelen a hesseni nagyherceg képviselője lett, és markáns változás állt be a pénzügyi helyzetében. A felháborodott von Rahtlef asszony cikksorozatot indított betege védelmében, akihez mélyen kötődött. A cikkeit más írások követték ugyanazokban a napilapokban, a hesseni nagyherceg alkalmazásában álló Knopf magánnyomozótól és M. Gilliardtól, akik próbálták bizonygatni, hogy Anasztaszija nagyhercegnő egy elmebeteg lengyel parasztlány, Franciska Schanzkowska. Ez egy ügyetlen dolog volt, ami magától értetődően kitervelt vagy meghamisított bizonyítékokon és ugyanolyan hiteltelen vallomáson alapult, de a botrány rendkívüli volt. Ezenfelül a hessen-darmstadt rendőrség elkezdett nyomást gyakorolni Anasztaszijára, hogy fogadja el az elmebeteg Franciska útlevélét, azét a nőt, aki valóban létezett, de nyomtalanul eltűnt Berlinből 1920. márciusában. Egy ilyen útlevél birtokában Anasztasziját egy életre bezárhatták volna egy elmeegógyintézetbe, mivel Franciskát hivatalosan is gyógyíthatatlan elmebetegnek nyilvánították.” (i.m. 43-44)

Ernst Ludwig hessen-darmstadt nagyherceg később megegyezett Anasztaszija seeon-i vendéglátójával, Leuchtenberg herceggel, hogy ha kiderül, hogy valóban Franciska Schanzkovskáról van szó, akkor átadja Knopf nyomozónak, mint szélhámost. Egy „azonosításról” így számolt be Botkinnak a herceg felesége: „Knopf idejött egy prostituálttal Berlinből, a nő ránézett a 'Kicsikére', és felkiáltott: 'Ez Franciska!', és Knopf követelte az átadását... Erre... a hallba hívtam Knopft és a prostituáltat, kinyitottam a bejárati ajtót, és élesen azt mondtam nekik: 'Kifelé! És ha még egyszer meglátom bármelyiküket a kastélyom közelében, letartóztatatom és börtönbe vettetem!' Látnod kellett volna őket, hogy futottak!” (i.m. 67-68)

„Ami a hivatalos jelentéseket illeti, Franciska 1920 márciusában tűnt el Berlinből, míg Anasztaszija nagyhercegnőt 1920 februárjában mentették ki a berlini Landwehr-csatornából. Franciskát az eltűnése előtt gyógyíthatatlan elmebetegnek nyilvánították, míg Anasztaszija, minden orvosa szerint, akik kezelték vagy megvizsgálták, sosem volt elmebeteg. Továbbá Franciska csak a lengyelt és a németet beszélte, míg Anasztaszija tudott németül, oroszul, angolul, de egy árva szót sem lengyelül. Franciskának sosem volt gyereke, míg Anasztaszijának született egy fia 1919-ben. Végül, Franciska kézírása teljesen más, mint Anasztaszijáé, és a fényképei sem mutatnak a leghalványabb hasonlóságot sem a nagyhercegnővel. A sztorit, hogy Anasztaszija Franciska lenne, Knopf és Gilliard urak főzték ki, és nagyrészt a prostituált tanúságán alapult, akit Knopf a seeoni kastélyba vitt.” (i.m. 84-85) Ezután Botkin és Rathlef asszony ügyvédje, Dr. Völler, és egy nyomozó kikérdezték a prostituáltat, aki a jegyzeteiből puskázott, melyeket Knopf diktált le neki. Ugyanilyen hiteltelen volt a Schanzkowska-rokonok szerepeltetése az ügyben (i.m. 86, 2. lábjegyz., Felix S., aki visszavonta a vallomását).

II. Miklós cár és V. György angol király, még „kifogástalan” unokatestvérek; jobbra: V. György „megszabadítja” Európát a rivális monarchiáktól... – karikatúra a Punch, satírikus lap egyik 1917-es számából; joggal lehet vádolni V. Györgyöt, amiért megtagadta a cári család befogadását „presztízis-okokra” hivatkozva

V. A háttér: „szocialista kísérlet”, „új világrend” és a jövő

A „szocialista kísérlet” kifejezést először C. G. Harrison használta egyik előadásában 1893-ban, melyből érdemes idézni az egész szöveggörnyezetet, hogy lássuk, hogyan is gondolkoztak a korabeli nyugati politikai „okkultisták” az egyes népekről és a saját szerepükről:

„Vegyük példaként a mai Európát. A szláv népek kivételével, akikről az alábbiakban fogunk beszélni, és leszámítva egy kis turáni elemet, amely túl jelentéktelen ahhoz, hogy foglalkozzunk vele [ezek mi, magyarok volnánk, ill. még a bolgárok. – a ford.], a modern Európa nemzetei, valamint amerikai és gyarmati elágazásaik képviselik a nagy árja gyökér-faj ötödik alfaját⁹⁴⁵. A Római Birodalom napjaiban e nemzetek csecsemőkorukat élték. A római hódítást megelőzően Gallia, Britannia és Germánia nem nemzetek voltak, hanem csupán törzsi szinten léteztek. Meghódításuk és a Római Birodalomba tagozódásuk jelezte a csecsemőkor fázisát. A római jog volt a dajkájuk és pártfogójuk. A dajkát a tanító követte. A Római Birodalom összeomlása és a pápaság felemelkedése jelezte a gyermekkor szakaszát, vagy az értelmük kibontakozásának kezdetét. Az ifjúság kora a szélesebb érdeklődéssel, megnövekedett képzelőerővel a Reneszánsszal kezdődött és a Reformációval ért véget. A modern Európa férfikora a 16. századtól kezdődik. Folytathatnánk az analógiát tovább, de a következő periódus, a Francia Forradalom, túl közel hoz bennünket a mai korhoz, mintsem tanácsos lenne a vizsgálódásunk jelen pillanatában. Nézzük a szláv népeket, akik a hatodik árja alfajhoz tartoznak. Mit találunk? Oroszországot, egy erőteljes birodalmat, amely egy despotikus kormányzás alatt egyesíti a számos helyi közösséget; Lengyelországot, egy királyság maradványát, amelynek egyetlen összetartó ereje a vallása, s amely ennek ellenére végül újra beolvad az Orosz Birodalomba. Itt van még számos törzs, akik levetették az idegen törökség elnyomásának igáját [Balkán], és mesterségesen konszolidálódtak kis államalakulatokba,

⁹⁴⁵ Ném. *Wurzel-Rasse*, ang. *Root Race* nem „biológiailag” értendő, hanem egy adott világkorszak vezető népszellemére vonatkozik. Az okkultizmusban régóta ismert „megfelelés törvénye”, az „amint-fent-úgy-lent” korszakolás alapján az Atlantisz utáni 5. kultúrkorszakban a tavaszpont (tropikus Kos 0°) a Halak-jegyében tartózkodik, AD 220-2380 között. Ez a nagyobb, kozmikus korszakszámítás a tavaszpontnak egy-egy zodiákus-jegyben kb. 2160 évig tartó visszafelé haladásán, a ferde földtengely kettős kúp-mozgásán alapszik, melyet a csillagászat precesszióknak nevez. A jelenlegi Halak-korszak 1300 körül tetőzött, ekkor volt a virágkora (± 100-200 év), de a korábbi arab befolyás hatására egy túlhajtott, egyoldalú materializmus alakult ki, mely ma még elfoglalja a valódi szellemtudományos világkép helyét, melynek alapja a szellemi világ és az ember lelki-szellemi lényének ismerete, ami a jövőben újra a szemléletünk középpontjává válik. Ld. ábra a világkorszakokról. – A ford.

melyek függetlensége addig fog tartani, és nem tovább, míg kitör a következő nagy európai háború. Mi ennek az alfajnak a jellegzetessége a maga csecsemőkorában? [a szlávságnak, oroszáságnak] A nyugat-európaiak megszokták, hogy a barbarizmusukról beszéljenek, és bizonyos fokig igazuk van. A mi civilizációnk csupán az álarca a felsőbb osztályoknak, és ugyanolyan idegen képződmény, mint a római civilizáció volt Britanniában. Sorsuk az, [a szlávoké, oroszoké – a ford.], hogy a jövőben saját magukból kifejlesszék magasabb civilizációjukat. Az Orosz Birodalomnak meg kell halnia, hogy az orosz nép élhessen, és a pán-szlávisták álmainak megvalósulása jelezni fogja, hogy a hatodik árja alfaj elkezdte élni a saját szellemi életét, és nincs többé a csecsemőkor szakaszában. Nem szükséges tovább részletezni a dolgot, kimondhatjuk, hogy a nemzeti karakter képessé teszi őket a szocializmus politikai és gazdasági kísérleteinek megvalósítására, ami jelenleg számtalan nehézséget okozna Nyugat-Európában. A fentiek csupán egy törvény illusztrációi, a „megfelelés törvényének” egyetemes megjelenései, melyet ismer az okkult tudomány [„amint fent, úgy lent”, Tabula Smaragdina, és „amint a mennyben, úgy a földön is”, Miatyánk].” (C.G. Harrison: *The Transcendental Universe*, London, 1894, 2. előadás, www.archive.org, ford. Z.T.Cs. 2015, vö. R. Steiner GA 254/2,4, válaszul Harrison felvetéseire, ugyanitt az ún. „8. szféráról” a Föld és a Hold „között”, vö. Corp. Herm. XVI,17, és Steiner Naplójegyzete 1917-ből, alább)

De kik is vezérelték valójában a „szocialista kísérletet”, hol is volt az igazi „központ”? Nem a kritika kedvéért, hanem csupán a tények szemléltetésére, ismét idézzük a bennfentes C. G. Harrison: „Van egy harmadik párt az okkultisták között, akiket ellenfeleik a „Bal Testvéreinek” neveznek [„left-hand path”, a bal kéz felőli ösvény, ld. GA 178, 1917. nov. 18, a bal, jobb, közép az okkultizmusban], s néha az „Árnyék Testvériségének”, mely utóbbi elnevezés komoly félreértésre adott okot, összekeverve őket a fekete mágusokkal. Az igazi fekete mágus azonban majdnem ismeretlen Európában, noha a gonosz praktikák gyakorlata, sajnos ezt kell mondanom, messze nem szokatlan, főleg az amatőrök között. De a fekete mágus egy Ismael [kitalált] az okkultisták között. Ő mindenki ellen, és mindenki őellene van. Nincsenek „fekete” testvériségek, mert nincs kölcsönös bizalom azok között, akik teljesen önközpontúak. Az „Árnyék Testvére” valami teljesen más, mint bizonyos filléres ponyvák szereplője. Az „Árnyéknek” semmi köze a kétes erkölcsökhöz. Ez egyszerűen szólva a pápaság – a régi Római Birodalom árnyéka, vagy „kísértete”... Káros befolyása alatt az egyéni felelősség érzéke elfonnyad, jó és rossz azonossá válnak a szellemi tekintély előtti engedelmességgel és engedetlenséggel. És szomorúan látjuk, hogy a jezsuiták között a legmagasabb tudás és a legnemesebb erők eszközzé válnak, hogy tisztességtelen előnyt szerezzenek a politikai intrikák gyakorlásában (melyek gyakran önmagukban is nagyon kétesek), melyekkel céljuk a pápa múltó hatalmának újramegerősítése. Nem kétlem, hogy a legőszintebben hiszik, hogy ez szükséges Európa szellemi jólétéhez, de a „cél szentesíti az eszközt” az Árnyék elve, nem a világosságé. Természetesen nem minden bal testvér jezsuita, noha ezek a legerősebbek és a legjelentősebbek. Anélkül, hogy tovább részleteznénk, elég annyi, hogy a „bal testvére” elnevezés gyakorlati okkultistákat jelöl, akik energiájukat arra fordítják, hogy olyan célokat mozdítsanak elő, amelyek inkább a keveseké, mint általában az emberiség többségéé.” (i. m. 1. előa.). Az antropológiai szellemtudomány alapítója, aki a szellemi világfelfogást, kutatást tudományos alapokra helyezte a mai megismerési követelményeknek megfelelően, Dr. Rudolf Steiner többször is foglalkozott a történelem újkori „elterelésének” jelenségével, mely lényegében a valódi Krisztus-impulzus megvalósulása ellen hat. A régi „globalizmus”, a római katolicizmus szerepéről egy alkalommal így beszélt: „A katolikus egyház arra törekszik, hogy hidat verjen a legradikálisabb szocializmus, a kommunizmus és a saját uralma között.” (1920. jún. 6, GA 198). Erre a szerepre több más munka utalt a Nagy Háború környékén, így Hermann Bahr *Himmelfahrt* c. regénye, mely szerint a világ igazi „urai” a „szabadkőművesek, bíborosok, rabbik”, de különösen az utóbbi kettő, s ezt reális történeti inspirációnak nevezte Dr. Steiner (Az igazságtalanság karmája, 1916, GA 173/3, ld. még Karl Heise: *Die Entente-Freimaurerei und der Weltkrieg*, Basel, 1920, melyhez szintén Steiner írt előszót név nélkül, 1918. okt. 10.-i dátummal). Az sem titok, hogy eleinte

több zsidó származású bolsevik egyúttal szabadkőműves is volt, valószínűleg Jurovskij is az Ipatyev-házban, aki 1905-1912 között Berlinben élt a családjával (vö. az 1919-es magyarországi proletárdiktatúra 14 vezetője itthoni, majd bécsi páholyok tagja volt, Palatinus J.: *A szabadkőművesség bűnei*, 1938, I-II.).

Rendkívül érdekes, hogy egy 16. század elején élt bencés apát, Johannes Trithemius, régebbi források alapján írt egy kis munkát a történelem „angyali” korszakvezetéseiről, köztük a „Michael-korszakról”, mely 1879/80-ban kezdődik, ekkor „helyreáll a zsidók szabadsága”, s ezek szerint pontosan ekkorra tehető, hogy „Michael letaszítja a Sárkányt” az emberek közé (Ján. Jel. 12,7-12). A „megszabadulást” azonban úgy tűnik teljesen félreértette az ekkortájt valóban ébredező ún. cionizmus, mely váltig csak földi „birodalomban”, földi-faji „messiásban” gondolkodik, szemben a Krisztus-Michael impulzussal (Trithemius: A hét másodlagos okról, *Acta Historica Hungarica Turiciensia*, 2018/10., ford. Z.T.Cs., ld. a túlhajtott nemzeti elvről, mint jahvizmusról, R. Steiner, GA 202, s az ortodox rabbik véleménye szerint a Tóra tiltja bármiféle zsidó állam létrehozását, vö. 5.Móz. 4,27, 28,64). Különös, hogy amiként 100 esztendeje a bolsevizmust segítették hatalomra a „Bal Testvérek”, úgy ma a tömeges migrációt támogatja teljesen egybehangzóan egy George Soros – aki szerint köztudottan a pénz csinálja a történelmet –, az EU, és a jezsuita Ferenc pápa. S ha a „bolsevik projekt” nyomán ennyi pusztítás jött, kiprovokált náci revanssal, meleg- és hidegháborúkkal, akkor mi várható a „migrációs projekt” nyomán és meddig? Steiner szerint a 2000. év táján „jönni fog egy törvény Amerikából, mely az önálló gondolkodás elfojtásáról lesz elnevezve” (GA 167, 1916. ápr. 4.) – és jött 9/11, „Patriot Act”, globális megfigyelés, majd „nemzeti” centralizáció a nemzetek ellen, amit a migráció támogatásával csak erősítenek „balról” (ld. még Orwell-móttónk a „moralista” milliomosokról).

Néhány illusztráció a mából: Ferenc pápa, volt jezsuita tartományfőnök egy sarló-kalapácsos korpuszra mosolyog, melyet 2015-ben kapott ajándékba, mellette a pápai címere ötágú csillaggal (amit „nyilván” a betlehemi csillagnak kell értelmezni), a „dionüszoszi” véráldozatok szőlőfürtjével (ami „nyilván” Jézus vérenek szimbóluma), és a jezsuita rend logójával (IHS: Iesus Homini Salvatori, és három szeg), a vatikáni 500 lírásról (csak gyűjtőknek); vajon egy igazi „bal testvérrel” van-e dolgunk? Jobbra: a „nagypecsét” az 1 dollároson, a „Novus Ordo Seclorum” felirattal, a szabadkőműves Amerikát jelentő csonka piramissal és a „mindent-látó-szemmel”, mely jelenleg a globális megfigyelési hálózat jelképének tekinthető, ez virít a kevésbé „szent” brit belföldi titkosszolgálat, az MI-5 pecsétjén is (Z.T.Cs.: *Az „új világrend” titkos építészete*, 2012, www.orszagepito.net)

Harrison a harmadik előadásában az angol nyelvű népeket az Ötödik Korszak képviselőinek tekinti – annyiban joggal, hogy a germán-keresztény impulzus újabb kori, a korszellemmel együttthaladó, vezető ágát jelentik, de erős „elhajlásokkal”, egyéb, illegitim befolyásokkal, melyek nehezé teszik a valódi „frontok” megítélését –, s hitet tesz amellett, hogy az angolszász tudományosság már kezd „kilábalni” a materializmusból, ami azonban egy tévedés volt Harrison részéről, hiszen a nyugati tudomány azóta sem vett igazi fordulatot, a materialista, szociáldarwinista dogmákat képviselik ma is, az evolúciótól az űrkutatásig. Ugyanakkor Harrison az ideális társadalmi állapotot vallásilag a *gondolatszabadságban*, a tudomány területén egy „*pneumatizmusban*” – vagyis, egyébként helyesen, a kutatás szellemi-érzékeletti kiterjesztésében –, a politikát tekintve pedig a „*szocializmusban*” látta, azonban ez nyilván nem az a „szocializmus”, melyet Oroszország, az orosz néplélek számára propagált, a „Bal Testvérekkel” karöltve: a bolsevik szocializmussal a cél a rombolás volt, mint láthattuk, s ennek mai végeredménye, fő

„haszna”, hogy bárkit „balos szimpátiával” lehet vádolni, ha szociális igazságosságra, a kamatkapitalizmus egyoldalúságainak kiküszöbölésére törekszik.

Ahogy Marx, Engels, vagy C. G. Harrison nem voltak sem oroszok, sem „szovjetek”, úgy a „szocialista kísérlet” sem volt sem orosz, sem szovjet találmány, hanem tipikusan a nyugati állameszméből fakadt (ld. Kálmán István: 1989-1992 – Áttörés Kelet-Közép-Európában: az ideológia hatalma, az új hatalom ideológiája, *Országépítő*, 92/3-4. 2), mint a materiális tényekre lecsupaszított, nyers totalitarizmus, mondhatni a régi, császári Róma végsőkéig redukált váza, pártfőtitkár egyeduralkodókkal, bábbá tett szenátussal, a római polgár helyén pedig a bérből és fizetésből élő „proletariátussal”, melyet valósággal megbolondítottak ezzel a hamis egyenlőséggel, kihasználva munkabírását a „sztahanovista” építőmunkában. Ez a „bolsevik” jellegű állameszme van itt újra abban, amit nyugaton az „Európai Egyesült Államoknak” képzeltek el, melyről Churchill kinyilatkoztatta 1947-ben, hogy enélkül nincs biztosítva az angolszászok vezette „szuper-világkormány” jövője: „*Without a United Europe there is no sure prospect of world government*” (United Europe Meeting, 14 May 1947, Royal Albert Hall, London, in: *His Complete Speeches, 1897-1963, Vol. 7. 1943-1949.*, R. Rhodes James, Chelsea House Publishers, 1974; a „Brexít” után persze majd „kívülről” csinálják ugyanazt). Az elvet és gyakorlatot előre jelezte W. T. Stead, az „anglofil hálózat” egyik szócsöve 1899-ben: „*egy mennyek országa létrehozásához szükség van egy hatékonyan működő ördögre*”, illetve: „*nem kell meglepődnünk, ha az Európai Egyesült Államok jelentős vérontást követően nyeri el fizikai létét.*” (*The United States of Europe*, New York, 1899, p. 45-46).

„Polip” vagy „sivatag”: Oroszország a nyugati karikatúrákon, 1900 (Fred W. Rose), de már 1877-ben megvolt ennek a térképnek a prototípusa, és „Russian Desert”, Orosz Sivatag felirattal is szemléltették terveiket a „frígiiai sapkás” felforgatók (alább: „Kaiser’s Dream”, a „Császár álma” c. térképen, részlet, *The Truth*, londoni satírikus lap, 1890. dec. 26, forrás: Thomas Meyer, *Das Goetheanum*, 1994. máj. 29.).

Ugyancsak W.T. Stead írja már 1902-ben, hogy Miklós cár „nem látja a bukáshoz vezető útját” („*he did not see his way to fall*”, in *The Americanization of the World*, 1902, 168, Goluchowski’s Alarm, www.archive.org). Sajnos az intő jeleket a cári Oroszország sem vette elég komolyan, Miklós bízott angol rokonában, V. Györgyben, akinek kedvéért Vilmos szintén rokoni Németországa és az Osztrák-Magyar Monarchia ellen lépett háborúba, majd az antant győzelme ellenére mégis vesztes maradt az 1917-es kívülről jött „rendszer váltás” miatt. És még a bolsevikok nevezték „Véres Miklósnak” a jólelkű, szelíd, családszerető cárt, akit a családjával együtt nem egy ör megszajnált a „speciális rendeltetésű” Ipatyev-házban...

SAYS AMERICANS MADE PETROGRAD REVOLUTION WIN

Irish Agitator Appears Before
House Committee to Op-
pose Spy Bill.

HERALD BUREAU,
No. 1,602 H STREET, N. W.,
WASHINGTON, D. C., Thursday.

The revolution in Russia was fostered, engineered and made possible through the influence of American citizens, John D. Moore told the House Judiciary Committee, to-day in a hearing on the espionage bill. Mr. Moore is secretary of the Friends of Irish Freedom in America and was one of several opponents of the espionage legislation who appeared before the committee.

Mr. Moore said that Jacob Schiff, a New York banker, had aided the cause of Russian freedom. He opposes certain provisions of the legislation in the belief that it will hinder aid in America for the cause of Irish freedom.

The group of opponents who spoke against the bill include Jane Addams, of Chicago; Henry Weinberger, representing

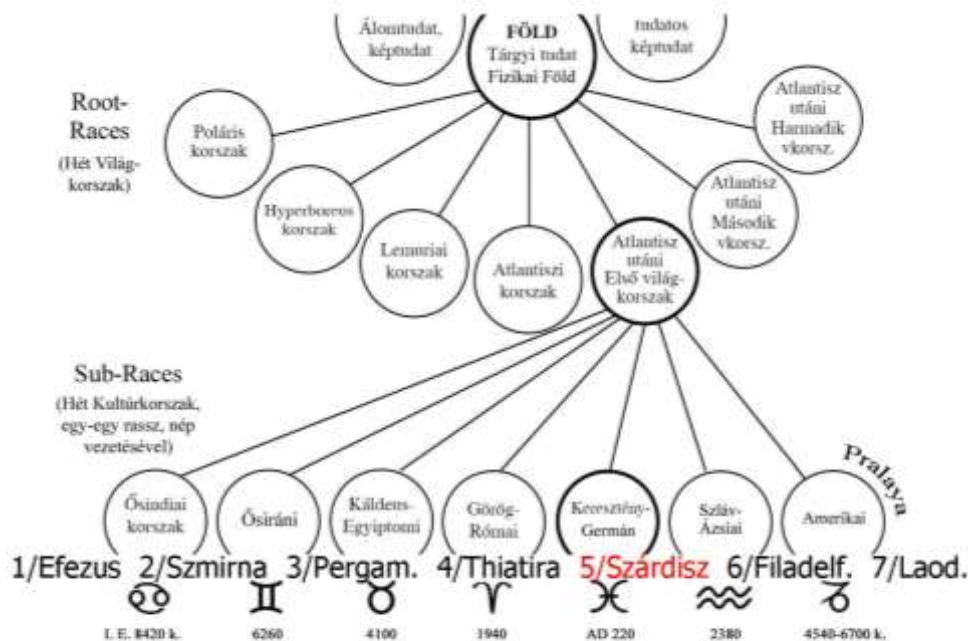
New York Herald, Friday April 18, 1917, p. 12

„Mondják, hogy amerikaiak segítették győzelemre a petrográdi forradalmat”

„Befolyásos amerikai polgárok segítettek, tervezték és lehetővé tették az orosz forradalmat”, mondta John D. Moore a Ház Igazságügyi Bizottságában a kém törvény vitáján. ... Mr. Moore elmondta, hogy Jacob Schiff, egy New York-i bankár segítette az orosz szabadság ügyét...”

— New York Herald, 1917. ápr. 18, p. 12, vö. „Six million Jews, 1915-1938”, Youtube, az amerikai lapokról, melyekben a bolsevizmust az orosz zsidóság „reményeként” állították be)

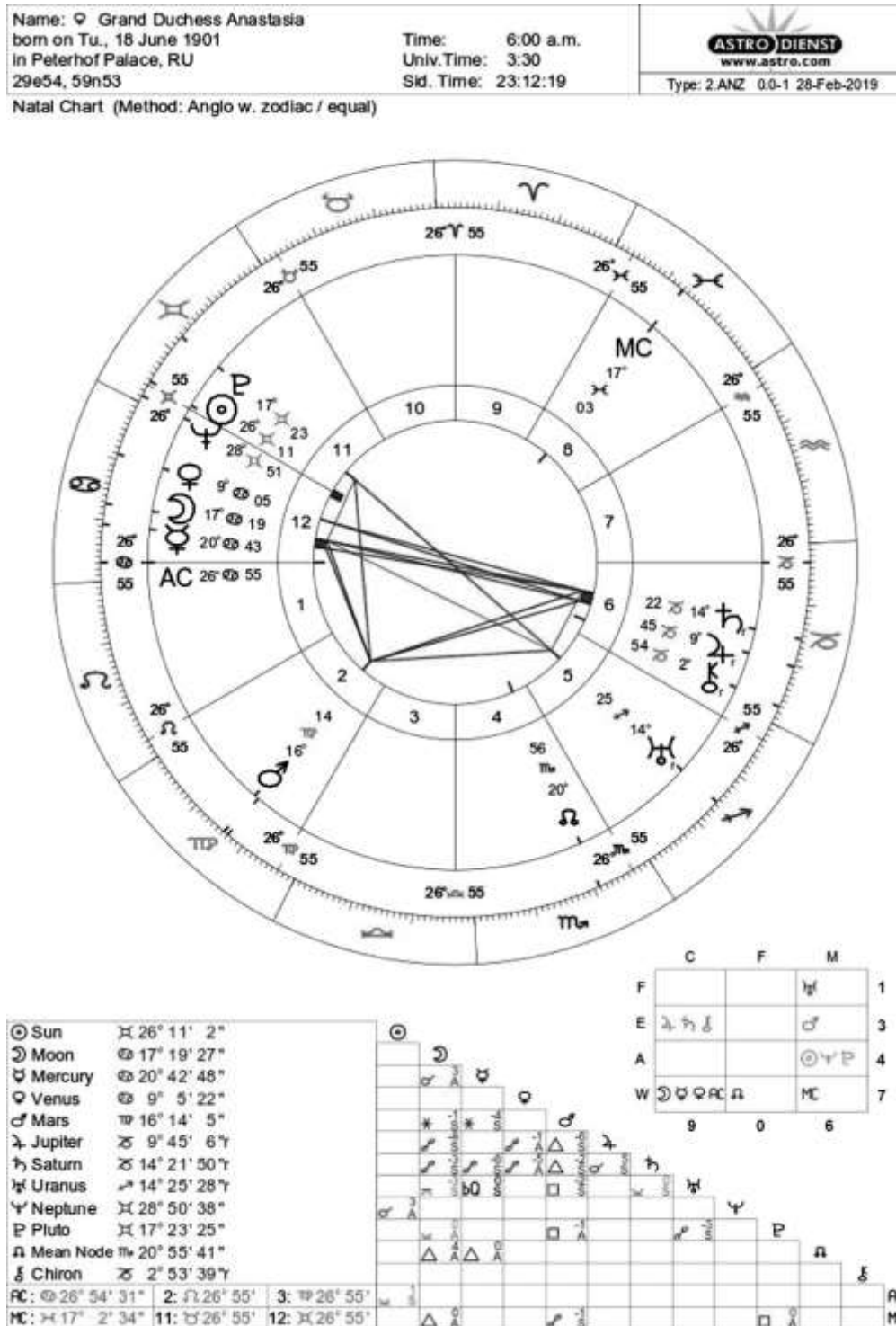
Vö. Antony C. Sutton: *America's Secret Establishment*, Trineday, 2002., a Skull & Bones Rend kettős tevékenységéről a bolsevik tézis és a náci antitézis megteremtésében (p. 126, ábra, Operation Vehicles). Lent: a világ- és az emberiség fejlődésének vázlata (R. Steiner nyomán Z.T.Cs.) a Vízöntő jegye alatt beköszöntő Szláv-Ázsiai korszakkal 2380-4540 között, melyet a nyugat lényegében a „szocialista kísérlettel” akart hosszú távra aláásni (vö. R. Steiner Naplójegyzete, 1917. nov., és GA 93a, 1905. okt. 31.-i előadás, ábra az alkorszakokról).

Világkorszakok és kultúrkorszakok összefüggései (vö. RS, GA 93a, 104, és a kb. 2160 éves precesszió, a tavaszpont visszafelé vándorlása a zodiákus-jegyekben, amiből „leolvashatók” az emberiségfejlődés szakaszai, a mikro- és makrokozmosz analógia-törvény alapján; vö. Ján.Jel. 2-3., a 7 levél)

VI. Az Anasztaszija-életrajz néhány „ezoterikus” ténye

a) Anasztaszija születési képlete

A kifejtés röviden: flegmatikus-szangvinikus/vizes-levegős vérmérséklet, melankolikus/földies beütéssel (tűz-föld-levegő-víz: 1-3-4-7 arányszám, vö. báró Knigge Adolf: *Érintkezés az emberekkel*, Bp., 1875, 106, első kiadás 1788), ami könnyeddé, de olykor kiállhatatlanná is tette. Domináns akarati és gondolkodási erők, de érzés, empátia szinte semmi (9-0-6 arányszám), ami utalhat a „súlyosabb” Romanov-örökségre. Öt planéta a 12. házzal összefüggésben elzártaságot és ebben kibontakozó tevékenységet jeleznek. A „kegyelmi” Jupiter-Szaturnusz együttállást

oppozíciók támadják, s a legjellegzetesebb a Mars kvadrát Uránusz-Plutó, szextil Merkúr-Hold és trigon Jupiter-Szaturnusz fényszögek: a Mars, a „hadak ura”, a szenvedély, az erő, a vérontás, a katonák „istene” a 2. házban *egyszerre* ártó és segítő fényszögekkel jelenik meg, szemben a 8. házzal, a „halál” házával, és a Medium Coeli-vel (sors-kereszt).

Anasztaszija felszálló holdcsomópontja: Skorpió 22°, sokatmondó visszatérésekkel, melyek nagy változásokat hoznak az életében: 1920-01-22/1920 dec-febr.: Bukarestből Berlinbe; 1938-08-14/1939: az antropozófus Miltitz bárónőhöz költözik, aki először tanúsít mélyebb megértést iránta, majd végig kitart mellette; 1957-03-03/1958-61: első per, közben 1959-ben Dr. Otto Reche megerősítő antropológiai vizsgálata; 1975-10-15/1976-77: Dr. Moritz Furtmayr újabb, döntő azonosítása a fülforma 17 jellegzetessége alapján.

Anasztaszija halál utáni kamaloka-periódusa, az asztrális-karmikus átélések újrafeldolgozása – ami mindenkinél kb. 1/3 életév, az az idő, amit valaki alvással töltött élete során – 27,6 év volt, 1984 és 2012 között. Ez azt jelenti, hogy miközben a szellemi világban újraélte a gyerekkori élményeit, a földi életben újra azt terjesztették, hogy „megtalálták” a maradványait az 1991, 2007. évi leletek között. Ebben ismét megjelenik az ellenerők spontán „időzítése” az eltűntetésével kapcsolatban. Anastaszija előző inkarnációja még kikutatatlan (vö. R. Steiner, 1921. jan. 6, GA 203/2, a kora keresztény és nem-keresztény dél-európaiak és a kiirtott észak-amerikai indiánok lelkeinek kelet-európai újratestesülésétől).

b.) A cári család megölése, és a nővér Hold a Skorpióban

Az egyébként vitatott észt szerző, Yüri Lina jogosan hívta fel a figyelmet az 1917-es októberi forradalom „időzítésére”, amikor a Nap a Skorpió jegyében volt, s a forradalom szabadkőműves kitervelői ezt figyelembe vehették (*Under the Sign of the Scorpion*, 7. fejezet). Hasonlóképpen jellegzetes a cári család megölésének és eltűntetésének időpontja, 1918. júl. 17-19, amikor a Hold az utolsó negyedben szintén a Skorpióban volt (Swiss Ephemeris), ui. a nővér- és telihold szellemi értelemben is egy „szívó”, „mágnesező” hatást fejt ki, s a „mágikus” cél (ld. alább d. pont) az elhunytak lelkeinek „földközben” („8. szféra”) való visszatartása volt:

<i>Július</i>	<i>Hold</i>
17. Szerda	1° 39' Skorpió
18. Csüt.	13° 42' Skorpió
19. Pént.	25° 57' Skorpió

c.) Feliratok az Ipatyev-ház alagsori helyiségében

№ 53. Надпись на немецкомъ языкѣ, обнаруженная въ комнатѣ убійства.

of the Romanovs, 2005, 12. fejr.)

Egy Heine-idézet, Dániel 5,30. nyomán (Szokolov, 1925, p. 173): „Belsazar ward in selbiger Nacht / Von seinen Knechten umgebracht” – „De Belzacárt udvari cselédhaza megölte még az éjszaka” (Vas István ford.). Szokolov 1924-es első megjelenése utáni kiadásokból állítólag kihagytak egy telegramot, melyben Jacob Schiff, New York-i bankár adott volna utasítást az egész cári család kivégzésére, és kihagyták az Anastaszija megmenekülésére utaló bizonyítékokat, megmásíthatnak vallomásokat (ld. Botkin 1937, 100, 6. jegyz.). Ugyanakkor pl. a „nyíltabb” angol Wilton és Dieterichs könyveiben sem szerepel az állítólagos Schiff-telegram, csak Yüri Lina említi (utóbbi szerző a kivégzőosztag tagjairól is közöl egy listát, melyben „Nagy Imre” neve is szerepel, noha a lista King és Wilson könyve szerint hamisítvány, *The Fate*

A három rejtélyes betű vagy jel: gör. *lambda*, középen egy ismeretlen jel (Jupiter?), fordított héb. *lamed* (?) (Szo-
kolov, 1925, p. 174), melyeket rézsút, fejjel lefelé írták a falra, az ajtótól balra; „lefordítva”: feltehetőleg a királyi
Jupiter jele egy L- és egy tükrözött L-betű, azaz voltaképpen két szabadkőműves „derékszög” között, a lambdával
mintegy a görög-római, és a lameddel egy hipotetikus „új-héber” korszak között:

L 4 J

SEQUVNTVR FIGVRAE LITERARVM
DIVINARVM.

Literæ seu characteres Saturni.

I H W X Z E W

Literæ seu characteres Iouis.

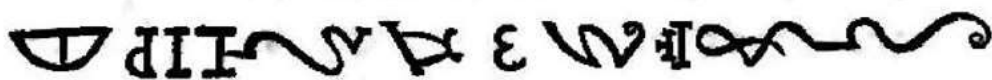
W Z A 7 X H N I H V W H

Literæ seu characteres Martis.

W H H H H H H H H H

A középső jel lehet egy szellemidéző planéta-karakter, Agrippa von Nettesheim: *De occulta philosophia*, 1533,
39-40. old., a Szaturnusz, Jupiter, Mars, Nap, Vénusz, Merkúr, Hold „karakterei” (ld. még Peter d’Abano művei)

XL. DE OCCULTA PHILOSOPHIA,
Literæ siue characteres Solis.

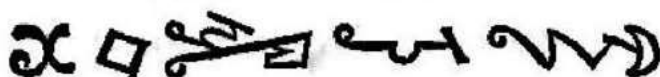
Literæ siue characteres Veneris.

Literæ siue characteres Mercurii.

Literæ siue characteres Lunæ.

Balra: Alekszandra cárné mindenütt felrajzolta a rontásselhárító, „jó irányba” forgó, indiai-teozofikus szvasztikáját, mely ősidők óta egy nap-szimbólum (Gilliard 276, a jekaty.-i érkezés dátumával, 1918. ápr. 30, ónaptár szerint 17., vö. Szokolov 1925, 52, 103, www.archive.org, Rathlef 1927. márc. 2.)

Felmerül, hogy akik a Heine-idézetet és a három betűt felírták az Ipatyev-ház alagsori kivégzőhelyiségében, mit akartak ezzel elérni? Az elkövetők-kitervelők önmagukra akartak utalni, vagy valaki rájuk? Hivalkodás vagy a felelősség áttolása, az „okkult frakciók” közötti versengés nyoma? Ha az Ipatyev-házban talált három rejtélyes betű közül az első és a harmadik L-betű, ami nagyon valószínű, akkor érdekes párhuzam adódhat a jezsuita társaság 100 éves jubileumára megjelent kötetben található be-

tűjátékkal (*Imago primi saeculi Societas Jesu*, 1640, p. 49., alább). Noha itt az alapító, Loyola nevének két L-betűjére utal a szöveg, és az első L-betűt tükrözték meg, ez lehet egy visszatérő, titkos „logója” a pápa által 1773-ban már betiltott szervezetnek, mely kezdettől fogva kétes hírnévre tett szert. Egyébiránt nem nehéz katolikus-jezsuita és angolszász-cionista *közös*, globális érdeket felfedezni az oroszország és az orosz ortodoxia tönkretételében, melynek „piszkos munkáját” annakidején a bolsevikokkal, mint naiv „hasznos balekokkal” végeztették el, iszonyatos károkat okozva emberek millióinak, csak hogy a „kevesek” megnyerjék maguknak a jövőt... De ne feledjük: „nem a teljesen érett növényből lesz az új növény, hanem a magból.” (R. Steiner, 1905. nov. 5, GA 93a, 31. előa. végén, www.anthrowiki.at)

LIBERAL IMPERI- ALISM

Centum LOYOLA amplectitur annos.

d.) A „bal testvérek” mágiájáról

Álljon itt erről egy rövid, tömör idézet a legavatottabb „leleplezőtől”, Dr. Rudolf Steinertől: „Világosan kell látnunk, hogy a szellemi szálak a holtak lelke és azok között, akik kötődnek hozzájuk, nem szakadnak el a halállal; ezek megmaradnak, sőt szorosabbak a halált követően, mint a földön voltak. Amit ezzel mondok, azt komoly, jelentős igazságnak kell tekinteniük. Nem az egyetlen vagyok, aki ilyen ismeretekkel rendelkezik; mások is tudják, hogy ez így van. Számosan vannak, akik ezt az igazságot egy szörnyű módon kihasználják. Vannak ma félrevezetett materialisták, akik úgy vélik, hogy a materiális élet az egyetlen, de vannak beavatottak, akik materialisták, és akik materialisztikus tanításokat terjesztenek a testvériségeken keresztül. Ne gondolják, hogy ezek a beavatottak olyan bolondok, hogy azt higgyék, nincs szellem, vagy az embernek nincs lelke, amely a testtől függetlenül is él... Sokan vannak, akiknek bizonyos érdekeik fűződnek ahhoz, hogy elterjesszék a materializmust, s akik mindenféle módon azon vannak, hogy az emberek nagy része csupán a materializmusban higgyen és teljesen a hatása alatt legyen... Mi az, amit ezek a beavatottak szeretnének, akik nagyon jól tudják, hogy az emberi lélek tisztán szellemi lény, amely teljesen független a testiségtől? Mit akarnak ezek a beavatottak, akik annak ellenére, hogy tudják ezt, mégis az emberek materialisztikus gondolkodását védik és erősítik?... Ezek a beavatottak azt szeretnék, hogy a lehető legtöbb lélek, aki a földön a születés és a halál között él, csupán materialisztikus fogalmakat vegyen fel. Ezáltal ezeket a lelkeket felkészítik, hogy a földi szférában maradjanak, bizonyos mértékig a földi szférához kötődjenek... Ezek a testvériségek felkészítenek bizonyos emberi lelkeket, úgy, hogy ezek haláluk után is az anyagi világban maradjanak. Ha ezek a testvériségek úgy intézik – és ez teljesen lehetséges a hírhedt hatalmuk révén –, hogy ezek a lelkek a halál után a testvériségük hatalmi szférájába kerüljenek, akkor ez nagymértékben megnöveli a testvériség erejét... Előidézik, hogy a lelkek a halál után az anyagi világban maradjanak, azért, hogy az ilyen lelkeket felhasználják saját céljaikra... Ezek a lelkek a maguk belső erőivel azután a legkülönbözőbb módon vezethetők, és ezáltal valaki különböző dolgokat érhet el, bizonyos hatalmi manipulációkat azokkal kapcsolatban, akik nincsenek beavatva ezekbe a dolgokba... Nincs más orvosság ezek ellen az igazán ártalmas testvériségek ellen, mint ennek a helyzetnek a megismerése. Ha tudunk erről, védve vagyunk. Ha valaki tudja, hogy a megismerésnek benső bizonyossággá kell válnia, igazi meggyőződéssé, akkor védve van... A Golgotai Misztérium a világ gyógyítója a lélek materializálódásával szemben” (1917. nov. 18., GA 178, www.anthrowiki.at, angolul GA 118, *The Reappearance of Christ in the Etheric*, X. előa., www.rsarchive.org, vö. C.G. Harrison és GA 254, a „8. szféráról”, és a merényletek a híres emberek ellen, akikhez tömegek figyelme tapad).

**SZABADKÖMŰVESEK
A KÁROLYI-KORMÁNYBAN
ÉS AZ 1919-ES PROLETÁR-
DIKTATÚRA IDEJÉN**

Ágoston (Augstein) Péter

Jogakadémiai tanár, a Károlyi-kormány kormánybiztosa, majd belügyi államtitkár; a proletdikt. külügyi népbiztosa. Felvették a Bihar páholyba (□), 1908 (III. fok).

Bíró (Blau) Lajos

Emigrált író, hirlapíró, sz. Heves, 1880. Aug. 22., a Világ volt főszerkesztője. 1904-1919 a Martinovics p. főmestere, a forradalom alatt a Károlyi-kormány államtitkára. 1920 után a bécsi In Labore Virtu □ tagja, majd az USA-ba emigrált.

Erdélyi (Engel) Mór

Betűszedő, az Ált. Fogyasztási Szövetkezetek igazgatója, Bp. Sz. Algyógy, 1877. Okt. 1. A Károlyi-kormány közéleti kormánybiztosa, a Peidl-kormányban államtitkár. Fv. Deák F. □ I. fok. 1920-ban emigrált, 1928-ban amnesztiát kapott.

Faber Oszkár, dr.

Szföv. tanár, sz. 1879. A Kommün alatt a válásügyek likvidátora. Fv. Martinovics □ III. fok, 1905.

Goldmark Károly

1919-ig kalapkereskedő, Bp. VIII. Rákóczi út 75. A proletdikt alatt tanúsított magatartása miatt Bécsbe emigrált. Sz. 1877. Nov 17. Fv. Galilei □ III. fok. 1920 után a bécsi In Labore Virtu □ tagja.

Hajdu (Honig Miksa) Miklós, dr.

Sz. Gölle, 1879. jan 28. A Magyar Tudakozó Egylet igazgatója, 1920 után a Pro Palesztina Egyesület elnöke, a palesztinai nagypáholy tiszteletbeli, és a budapesti Symbolikus Nagypáholy szövetségi tanácsának tagja. Fv. 1916 Demokratia □ III. fok.

Halász (Hirsch) József

Rendőrkapitány, volt szerkesztő, Szombathely. Sz. 1883. Fv. Ébredés □ 1909. III. fok. A proletdiktatúra alatt vörösör-parancsnok. A Szu-ba menekült.

Hatvany (Deutsch) Lajos, báró

Sz. Bp. 1880. Okt. 28. A Budapesti Szemle és a Nyugat főszerk. A forradalom alatt Károlyi M. bizalmasa. 1919 emigrált. Az emigrációban írt nemzetgyalázó cikkei miatt a független magyar bíróság 1927-ben hosszabb szabadságvesztésre ítélte, melyet ki is töltött. Fv. A Martinovics □ 1910 III. fok.

Hock János (álnevén Balogh Károly)

Róm. kat. plébános, a forradalom alatt a Nemzeti Tanács elnöke, volt orsz. gyűl. képv. Sz. Devecser 1850. Dec. 31. Fv. 1890 Demokratia □ III. fok. Az 1891-1893 években a Symb. Nagy □ Szónoka. Fed. 1894 okt 8. 1920-ban emigrált, s az emigrációban tanúsított magatartása miatt nemzetgyalázásért 1 évi börtönre ítélték, amit le is töltött. Megh. 1937.

Jászi (Jakubovics) Oszkár, dr.

A Károlyi-kormány nemzetiségi minisztere, a proletdikt alatt közoktatási népbiztos. Sz. Nagykároly, 1875 Fv Martinovics □ III. fok.

Kunfi (Kohn) Zsigmond

Hirlapíró, sz. Nagykanizsa 1879 ápr 28. A proletdikt közoktatási népbiztosa. 1920 után a bécsi In Labore Virtu □ mestertagja. 1920 előtt fv Martinovics □ III. fok. A Károlyi-korm.ban népjóléti miniszter.

Pogány (Schwartz) József

Hirlapíró, sz. Bp. 1886. A proletdikt alatt hadügyi népbiztos, a magyar vörös hadsereg parancsnoka. Emigrált. Fv. Martinovics □ III. fok. 1920 után a bécsi In Labore Virtu □ mestertagja.

Szende (Schwartz) Pál, dr.

Ügyvéd, sz. Nyírbátor, 1879. A Károlyi-kormányban pénzügyi államtitkár. Fv. Martinovics □ III. fok, 1907.

Roboz (Rosenzweig) Andor

Főreáliskolai tanár és hirlapíró, Bp. Sz. Nagyvárád, 1869 jan. 8. Fv. Március □ III. fok. 1899. Páholyalapító, a forradalmak alatti magatartása miatt emigrált, 1920 után a bécsi In Labore Virtu □ tagja.

(forrás: PALATINUS József: A szabadkőműveség bűnei, I-III. kötet, Bp. 1938.)

Egy biográfiai illusztráció az 1919-es magyarországi „átmenet” háttéréhez; a taglistához a magyar hatóságok 1920 után jutottak hozzá, amikor lefoglalták a Magyarországi Szimbolikus Nagypáholy épületét; nem tudjuk, hogy vajon az oroszoknál is fennmaradt-e ilyen lista?

Zárszó

Az orosz-dán-német-angol származású Anasztaszija Nyikolajevna Romanov nagyhercegnő, bár sajnos nem tudott „új életet” kezdeni, nem hagyott maga után szóbeli vagy írásbeli tanítást, nem is volt különösebben „templombajáró”, de egy női „vezeklőként”, aki küldetését mélyen a testében, sorsában hordozta, a személyes tragédiája által a globális „szocialista kísérlet” egyik fontos jelensége lett. Életén tanulmányozható az az óriási *ellenerő*, mellyel a nyugat nyílt és „fedett” eszközökkel egyaránt el akarja „terelni” a világtörténelmet, el akarja szigetelni az oroszországot, mint a jövő világekorszak vezető népét, éket verve a világ és az oroszország közé, háborúkkal, „rendszerváltásokkal”, szankciókkal, legutóbb a 2011-14-es „arab tavasz”, Szíria, Ukrajna és a Krím-félsziget esetében, melyek azóta is „nyílt sebek” a világ életében, nekünk a szomszédunkban, s még nem tudjuk, hová vezetnek. A nyugatnak ezt az önző törekvését felül kell vizsgálni a tájékoztatás, ismeretterjesztés eszközeivel, mert a mögötte lévő ellenerők egyúttal a küszöbön álló jövő, a Szláv-Ázsiai korszak ellen is dolgoznak. Ez a jövő, melynek előrejelzése nem valamilyen „exhas” biblikus-ezoterikus fanatizmus terméke, mint elsőre sokan gondolhatnák, a természeti szükségszerűség erejével fog beköszönteni, kb. 2380-4540 között, a Vízöntő jegye alatt, de már ma érezhető, és a „migrációs projekttel” gyűlöletet szítva máris elterelni, tematizálni akarják: az őskeresztény terminológia szerint a következő, 6. kultúrkorszak lesz a János Jelenések vagy Apokalipszis Könyvéből ismert Filadelfia-közösség kora, a Testvéri Szeretet kora, új, *valóban* szociális, spirituális közösségek kialakításának lehetőségével, *valódi* lelki-szellemi prioritásokkal, melyek erőit leginkább a szláv-orosz éterikus néplélek hordozza, noha ennek még tudatára kellene ébrednie. A Szláv-Ázsiai korszakban nagyobb lehetőség nyílhat, hogy meghaladjuk az egyoldalú önzésre és materializmusra épülő mai, kapitalisztikus berendezkedést, mely a jelenlegi Keresztény-Germán Halak-korszak csúcspontját jelentti ugyan – az angolszászok lényegében germánok, kiegészülve a főként kelta elemmel –, de az „1879-es” negatív beszűrődésekkel együtt, melyeket fel kell ismerni és ki kell küszöbölni, mint ember- és életellenes, látszólag „humanitárius” vagy radikális ürügyek (tézis-antitézis-szintézis) teremtésével centralizáló, a végletekig elgépiesítő, „haladásba” csomagolt, a felszínen „liberálisnak” vagy akár „konzervatívnak” tűnő tendenciákat, melyeket a nyugati világban is egyre többen károsnak tartanak a józan, rendszerkritikus erők. Ne feledjük: az „ahrimáni-antikrisztusi”, csak-földi, csak-evilági, szám-súly-mérték impulzus a világtörténelem jelenlegi szakaszában azon dolgozik, hogy az emberiség „üdvére” hivatkozva bevezesse a földi poklot, ezt egyaránt tanítja a keresztény és az iszlám hagyomány. E folyamatot láthatjuk a túlzásba vitt technológiai „falanszter” kiépítésén, és azon is, hogy a vezető nyugati körök lehetségesnek tartanak „megnyerni” egy globális atomháborút, mellyel egy csapásra „megoldhatnák” a túlnépesedést, ahelyett, hogy átalakítanák az antiszociális, kapitalista rendszerüket. A titkos társaságtól származó „Georgia Guidestones” 1980 óta 8 nyelven hirdeti, hogy a föld lakóinak számát 500 millió alatt kell tartani...

„Anglia nem bánt jól a hazámmal. Ezt sosem bocsátom meg.”

Anacmacis

Szláv Ember, kettőssel (doppelgänger), angyallal és kentaurral – Rudolf Steiner vázlata érzékfeletti észlelés nyomán, az első Goetheanum kupolafestményéhez, 1914 (K 14.2, Z.T.Cs. másolata)

RUDOLF STEINER NAPLÓJEGYZETEI 1917 VÉGÉRŐL

Mi áll szemben ebben a háborúban, és mi ennek a szembenállásnak a célja?

Ma az emberek egy olyan csoportja a hangadó, amely uralni akarja a Földet a mozgékony kapitalista gazdaság eszközeivel. E csoport a tőle függő embercsoportokat a gazdasági eszközök révén kapcsolja össze és szervezi meg. A lényeg az, hogy ez a csoport tudja, hogy az orosz területen él egy a jövő szempontjából kialakulatlan embertömeg, amely magában hordozza egy szocialisztikus organizáció csíráját. A jól kiszámított cél az, hogy e szocialisztikus csíra-impulzus az antiszociális csoport hatalmába kerüljön. E célt nem lehet elérni, ha Közép-Európából megértésből fakadó egyesülést keresnek a keleti csíra-impulzussal. Mivel az említett csoportot az anglo-amerikai világban belül találni, a jelenlegi hatalmi konstelláció csak alárendelt pillanat, amely minden valódi szembenállást és érdeket elfed. Elleplezi mindenekelőtt azt a valódi tényt, hogy az orosz kultúrcsírát az anglo-amerikai pluto-autokraták és a közép-európai népek között folyik a küzdelem. Abban a pillanatban, amelyben a világ felismeri e tényt, a valódi konstellációt egy valószínűs váltja fel. A háború csak addig tart valamilyen formában, amíg a németiség és a szlávosság össze nem találkozik a közös célban: az emberiség felszabadításában a Nyugat igazja akól.

Csak az alábbi alternatíva lehetséges: vagy elleplezi az ember a hazugságot, amellyel a Nyugatnak dolgoznia kell, ha boldogulni akar; és azt mondja: az anglo-amerikai machinátorok egy áramlat hordozói, amelynek gyökerei a francia forradalmat megelőző impulzusban rejlenek, amely a kapitalizmus

eszközeivel világuralmat akar megvalósítani, s amely számára a forradalmi impulzusok csupán jelszól szolgálnak, ami mögé elbújnak; vagy átengedi az ember a világuralmat az anglo-amerikai világban belüli okkult csoportnak, amíg a leigázott német-szláv területekről jövőbeli véráramok árán meg nem menekül a Föld igazi szellemi célja.

Széljegyzetek:

1. Az ember nem várja meg, amíg kívülről válik szükség-szerűvé bizonyos célok megvalósulása, hanem spontán célokat állít maga elé; mert az előbbi bizalmatlanságot ébreszt, az utóbbi bizalmat kelt, és ebben az első pillanatban még hathat valami, ami hamarosan már nem lesz erre képes.

2. Amerika emellett le fogja győzni Japánt, de az a cél, hogy az Európa feletti győzelem világon egyúttal a Japán feletti is.

3. Arra megy ki a dolog, hogy a hatalmi csoportok közül melyik nyer befolyást Oroszország felett. De az emberek meg kell értenie, hogy iniciatívával kell rendelkeznie és hogy számolnia kell a jövő szellemével.

4. Gondoljuk el, hogy mit lehet elérni egy kezdeményező manifesztummal (Iniziatív-Manifest)! Ez Oroszországban különösen mozgósító erejű lesz, ott több befolyást lehet vele elérni, mint a saját országon belül; egy új hatalmi konstelláció jön létre: a nyugati demokrácia elleplezi önmagát, mint a valódi igazság frázis-szabadsággal és frázis-demokráciával történő elnyomására alakult szervezetet. Odáig kell ezt vinni, hogy a szláv területeken kialakuljon az a szemlélet, hogy a középfatalmákat megrágalmazták, valójában az ő feladatuk a demokrácia fenntartása az anglo-amerikai burzsoá-autokraták jogára alatti elgépített világuralommal szemben.

Forrás: Országépítő, 2003/2, 60, Huszadik századi dokumentumok, www.orszagepito.hu, ford. Gerle J. (ld. 1917. nov. 25.-i előadása, GA 178/9, 232, „zwei mächte”, www.anthrowiki.at, angolul „two powers”, www.rsarchive.org. Vö. Anasztaszija szavai: „Das ganze Unglück Europas ist dadurch entstanden, daß zwischen Deutschland und Rußland kein Bündnis geschlossen wurde.” (Rathlef, Weser-Zeitung, 1927. márc. 15)

„Mindig önmaga volt” – családi fotóalbum, és az 1920 utáni Anasztaszija

*„Halál, hol a te fullánkod? Pokol, hol a te diadalmad?”
(1.Kor. 15,55)*

Anasztaszija és legközelebbi rokonai: középen a szülők, II. Miklós cár (1868-1918) és Alekszandra cárné (1872-1918); balra alulról felfelé: apai nagyanya, az ifjú Dániai Dagmar hercegnő, a későbbi Marija Fjodorovna cárné (1847-1928, a forradalom után Dániában élt), Anasztaszija 1914 k., apai nagynéni, Olga Alekszandrova nagyhercegnő (1882-1960, 1917 után Dániában élt anyjával, majd Kanadába költözött), fent balra: az idősebbik nagynéni, Kszenyija Alekszandrova nagyhercegnő (1876-1960, a forradalom után Londonba költözött, ott is halt meg, nagy valószínűséggel részesedett Miklós cár ottani vagyonából), mellette: apja unokatestvére, Jelena Vlagyimirovna nagyhercegnő (1882-1957); jobbra lentől felfelé: Anasztaszija 1914 k., 1922, fent Anasztaszija 1931 k., az anyai nagymama, Alice hercegnő, Viktória királynő második leánya (1843-1878) szemből és profilból, fent: Irene von Preussen (sz. Irene von Hesse, 1866-1953), Alekszandra cárné nővére, Anasztaszija keresztanyja. Lent: Anasztaszija gyerekkori arcai.

Tatjana, Marija, Olga és Anasztaszija a cári jacht, a *Standart* fedélzetén,
és Anasztaszija jobbra, 1916 körül, egy ismeretlen kisfiúval

Nagyhercegnői „fegyencek”, a kisebb termetű Anasztaszija balszáron: a lányok egy kanyarójárvány után, mivel hullani kezdett a hajuk, titokban kopaszra nyírátták a fejüket, majd kalapban fényképezkedni mentek a kertbe, és alaposan meglepték szüleiket, mikor egyszer csak levették a kalapjaikat, Carszkoje Szelo, 1917. június, háziórízetben (ld. P. Gilliard: *Thirteen years at the Russian Court*, 3rd ed., 18. fej., p. 231)

Anasztaszija, Olga, Marija, Tatjana, 1917, középen Alekszej, aki „együttérzésből” szintén lenyíratta a haját

„Magányos vagyok nélküled, drágaságom. Hiányzik, hogy nem vágsz mókás képeket az asztalnál.” – írta Miklós cár egyik levelében Anasztaszijának, aki a két nővérével és Alekszejel még Tobolszkban volt, és még levelezhettek. A grimaszolás a fényképezéskor is Anasztaszija „kiváltsága” volt, ő értett hozzá legjobban, de olykor apja is kitett magáért: fent balra a fotózással elégedetlen Anasztaszija, középső képen világos öltönyben Miklós cár, jobbra Anasztaszija Carszkoje Szelóban, 1910 k., lent Marija és Anasztaszija, és utóbbi vámpírfogsorral.

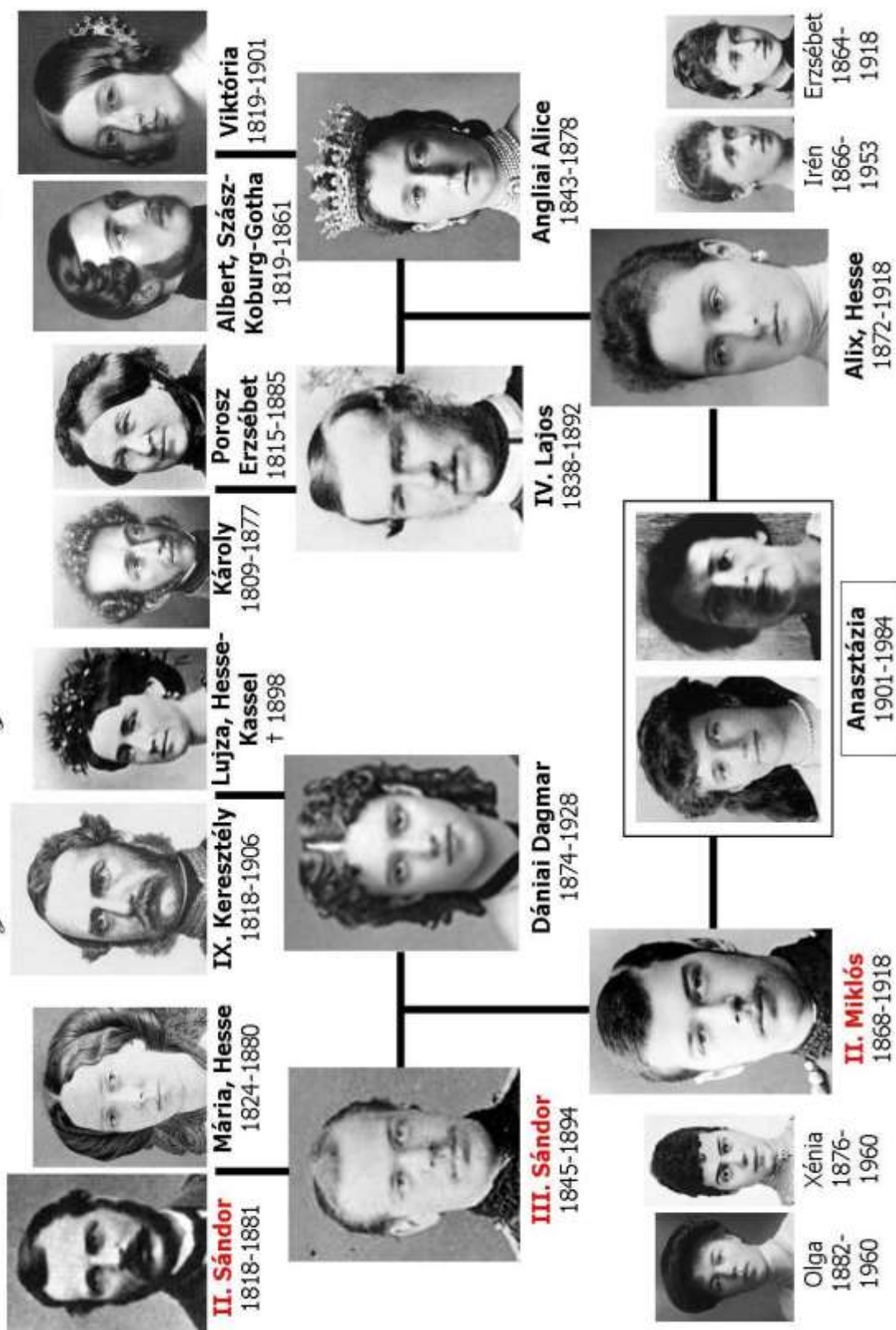

Romanov

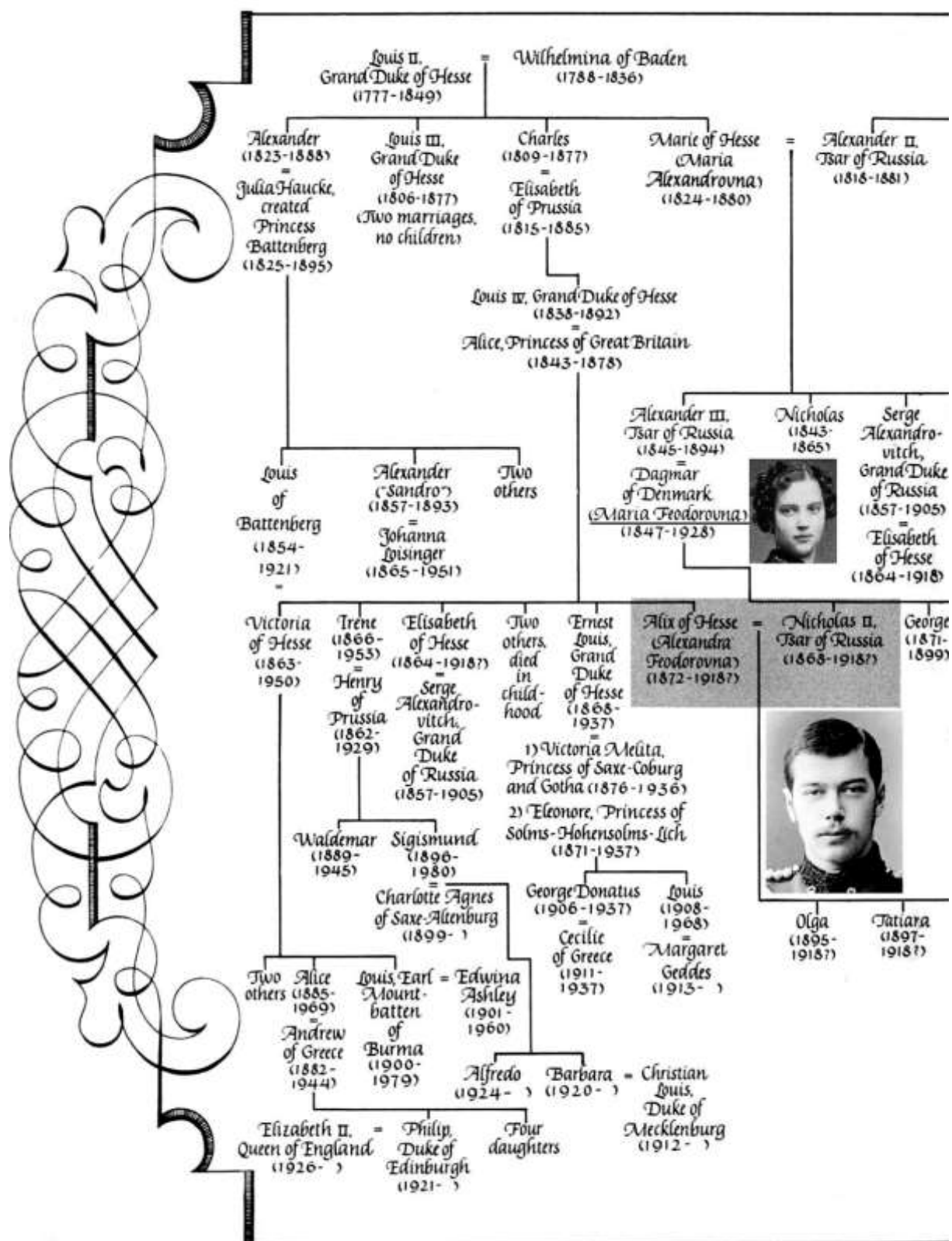
Glücksburg

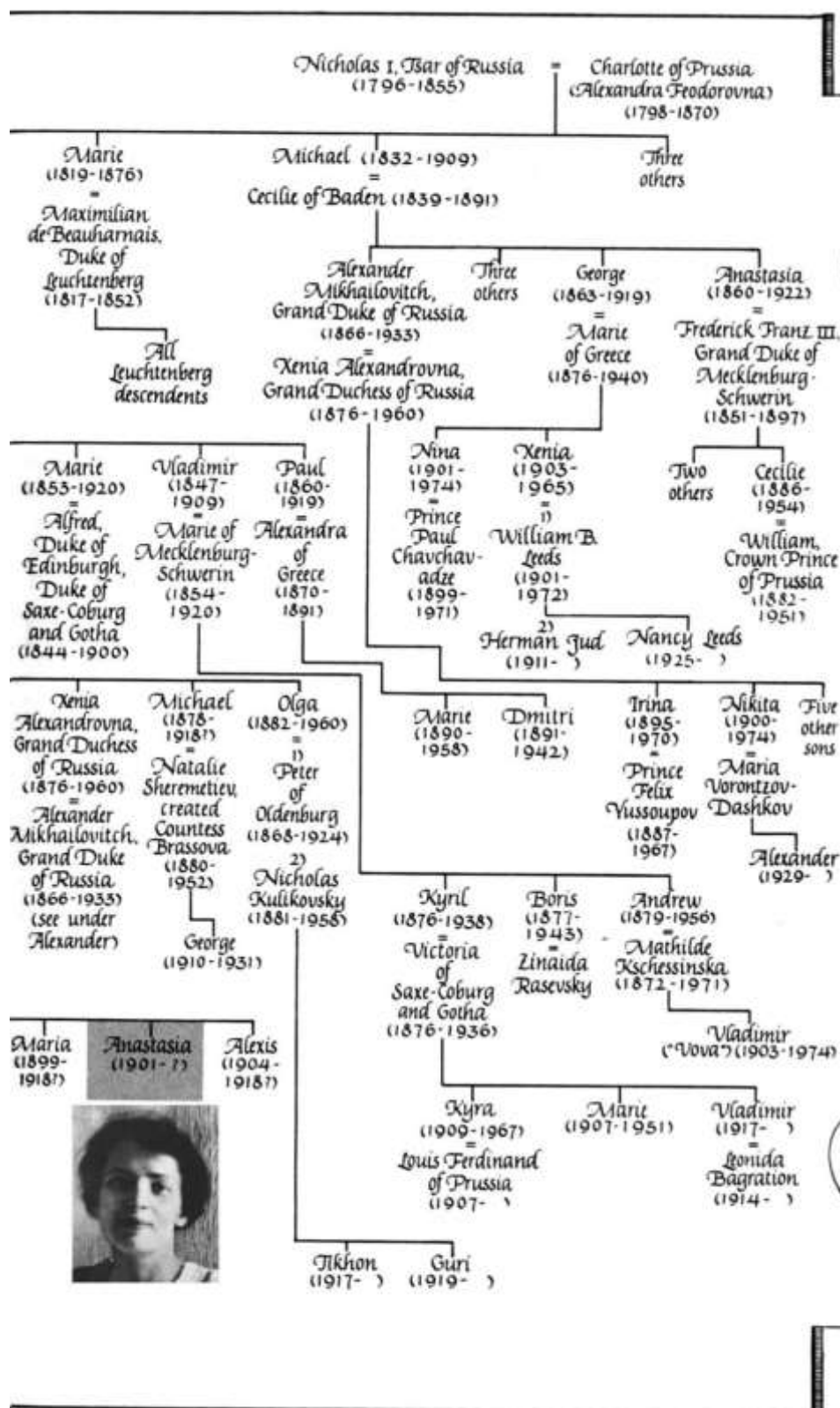
Hesse-Darmstadt

Windsor

Anasztaszija nagyhercegnő családfája – a Romanov, Hesse és Windsor uralkodói és nagyhercegi ágak (P. Kurth: Anastasia, 1983)

Függelék I.

Gleb Botkin:

Anasztaszija nagyhercegnő története

(*The Woman Who Rose Again*, 1937, részletek)

„Hatalmas Oroszország, nem tudtál megmenteni egy családot.”

— Anastaszija „Csajkovszkij”, 1926 k.

pp. 35-46

1918 tavaszán először a Fenségeket, Marie nagyhercegnőt, Dolgorukov herceget és apámat, majd a cárevicset a három nővérével és a személyzet több tagjával átszállították Jekatyerinburgba, míg a nővéremnek és nekem Tobolszkban kellett maradnunk.

A nagyhercegnő távozása előtt átmentem a házukhoz, remélve, hogy valamelyikük majd az ablaknál áll. És valóban, Anastaszija ott állt, és megpillantva engem, elkezdett mosolyogni és integetni. Lekaptam a sapkám és meghajoltam előtte, mire a bolsevik őrök olyan dühösek lettek, hogy elkezdtek löni rám. Szerencse, hogy nagyon rossz lövők voltak.

Ekkor láttam utoljára Anastasziját Szibériában. És így látni őt, egyedül, körülötte egy részeg, kegyetlen bandával, szinte elviselhetetlen volt. Arra gondoltam, milyen csoda, hogy most megmenekül a családjával együtt egy sorstól, amit alig mertem elképzelni is.

Kilenc év múltán teljes bizonyossággal hittem, hogy nincs az a csoda, amely megmenthette őket. Meg voltam győződve róla, hogy 1918. július 17.-e éjjelén nem csupán az uralkodókat, a cárevicset, és apámat, hanem mind a négy nagyhercegnőt is megölték, és a testüket elégették az erdőben.

De, amint elém tárult, csoda történt július 17.-e éjjelén. Amikor az áldozatok testét kivitték a pincéből, ahol a mészárlás történt, az egyik katona észrevette, hogy Anastaszija még él, és sikerült őt kicsempésznie és biztonságba helyezni.

„Biztonságba”—már amennyire egy szenvedéssel, megaláztatással, üldöztetéssel teli életet, egy mártírsággal teli életet „biztonságosnak” lehet nevezni. De 1927 májusában, amikor Anastaszija nagyhercegnő teljes valójában ott állt előttem, és kezét az ajkaimhoz emelte, először semmi másra nem gondoltam, mint hogy ő, akit halottnak hittem—sőt sajnos tudtam—nem halott, hanem él. Ismét láthattam és megérintettem őt, hallhattam a hangját, belenézhettem a ragyogó, kék szemeibe; egy csoda volt, ami megmentette őt—a mi drága „Kicsikénket”.

„A nő, aki újra feltámadt”—ez az Anastaszija név görög jelentése—ki gyaníhatta volna a nagyhercegnő boldog gyermekkorának napjaiban, hogy micsoda próféciát tartalmaz a neve?

„Az Anastaszijával történeteket a Seeon kastélybeli találkozásunkig (1927) a következőkben lehet összefoglalni:

Az a katona, akinek a nagyhercegnő az életét köszönheti, egy lengyel volt Jekatyerinburg környékéről, és az Alekszander Csajkovszkij nevet viselte. Feltehetőleg a fivére, Szergej segítette, aki ugyanannál a csapatnál szolgált. Csajkovszkij hazavitte az ájult Anastasziját, majd két másik nővel együtt—feltehetőleg az anyjával és a húgával—lovasszekéren elmenekültek Jekatyerinburgból. Nagyjából négy és fél hónap utazást követően Csajkovszkijék átkeltek a román határon és letelepedtek Bukarestben.

Anasztaszija hónapokon át kritikus állapotban volt a sebei miatt, s csak rövid időközökre tért magához. Amikor kezdett felgyógyulni, rémülten vette észre, hogy állapotos. Alekszander Csajkovszkij bevallotta vétkét, és Anastaszija követelte, hogy vegye feleségül. Az esküvőre feltehetőleg egy római katolikus templomban került sor. Anastaszija gyermekét—egy fiút—Csajkovszkijék elhelyezték egy árvaházban.

Nem sokkal az esküvő után, Alekszander Csajkovszkijt megölték a bukaresti utcán, és a nagyhercegnő kérte a másik fivért, Szergejt, hogy vigye őt Németországba, ahol szeretné felkeresni a keresztanyját, Irene von Preussen-t [Alekszandra cárné nővérét, Anasztázia keresztanyját]. Nagy nehézségek, veszélyek közepette—mivel nem volt úti okmányuk és főként gyalog mentek—Anasztaszija és Szergej Csajkovszkij elérték Berlint 1920. február 16.-án. A következő éjjel a nagyhercegnő a teljes reményvesztettség állapotában elhagyta a szállását, és miután a városban bolyongott, a Landwehr-csatornába vetette magát, vagy beleesett.

Egy rendőr kimentette és kórházba vitte, ahol hamarosan visszanyerte az eszméletét és alapos vizsgálatnak vetették alá. Miután 19 hónapig állandó rettegésben élt, hogy elfogják a bolsevikok, Anasztaszija nem akart válaszolni a legegyszerűbb kérdésekre sem, ezért átvitték a Dalldorf-elmegyógyintézetbe. Itt kezelték kb. húsz beteggel együtt két és fél évig.

Amint eléggé megerősödött, Anasztaszija levelet írt angolul a keresztanyjának, Irene hercegnőnek, de az orvos sosem adta fel a levelet. Az egyik ápolónő azonban, aki tudott oroszul, felismerte, hogy Anasztaszija a cár egyik lánya, és Anasztaszija a legszigorúbb titoktartást kérve elmondta neki, hogy ez igaz. Azután egy másik orosz nő is felismerte őt, és a rendőr, aki a „Fräulein Unbekannt” kilétét nyomozta—Anasztasziját „Ismeretlen kisasszony”-ként vették fel a Dalldorfban—arra a következtetésre jutott, hogy ő valóban Anasztaszija, orosz nagyhercegnő.

Terjedni kezdtek a pletykák, és hamarosan elérték Koppenhágát, ahol az anyacárné, Marija Fjodorovna [sz. Dániai Dagmar hg.nő] élt abban az időben a fiatalabbik lányával, Olga Alekszandrovna nagyhercegnővel. Egy félreértés folytán az a hír terjedt el, hogy nem Anasztaszija, hanem Tatjana van a Dalldorfban. Buxhoeveden bárónőt [a cárné egyik udvarhölgyét] elküldték Koppenhágából, hogy vizsgálja ki a dolgot. Amikor a bárónő megérkezett, Anasztasziját durván kirántotta az ágyból, és kijelentette, hogy „Ő túl alacsony Tatjánához képest,” majd visszatért Koppenhágába.

Röviddel ezután Zinajda Tolsztoj is elment a Dalldorfba, aki közelről ismerte a cári gyermekeket, és azonnal felismerte, hogy a „Fräulein Unbekannt” Anasztaszija nagyhercegnő. Anasztaszija 1922-ben hagyta el a Dalldorf-intézetet, és az Anasztaszija Csajkovszkij nevet használta. Ekkor egy orosz emigráns befogadta. Hamarosan azonban tüdőgyulladást kapott, és miután az orvosok megmondták, hogy kevés az esélye a túlélésre, nyíltan bevallotta, hogy ő Anasztaszija nagyhercegnő.

Ugyanebben az évben meglátogatta a keresztanyja, Irene hercegnő, aki felajánlotta, hogy hazaviszi magához. De Anasztaszija annyira felindult állapotban volt, hogy csak sírni tudott. Ezenkívül nem tudta, hogy Irene sosem kapta meg a levelét, és nem értette, hogy a keresztanyja miért hagyta ilyen sokáig szenvedni. Anasztaszija elutasította Irene meghívását, aki kijelentette, hogy semmi köze ehhez a beteges személyhez, és elment.

Anasztaszija nagyhercegnő ezután majdnem három évig tehetetlen báb volt a fondorkodó orosz menekültek kezében, akik mind a házukba akarták vinni, abban a reményben, hogy az ő hivatalos elismerésével valamilyen személyes előnyre tehetnek szert, majd amikor a reményük szertefoszlott, elutasították őt. Ezekben az években az egészsége mindvégig kritikus állapotban volt. Több sebe sosem gyógyult be rendesen, és kialakult nála egy csonttuberkulózis. Mióta megjelent Berlinben, az orvosok legalább háromszor lemondtak arról, hogy valaha felépülhet, és hetekig félájultan feküdt a láztól, a gyötrő fájdalmak közepette.

Szükségtelen mondani, hogy az idegeit teljesen megviselték ezek a körülmények, és kialakult nála a neurózis, ami oda vezetett, hogy elfelejtett mind oroszul, mind angolul—azon a két nyelven, melyet kiválóan beszélt korábban. A Dalldorfban még beszélt oroszul, az érzéstelenítés vagy az önkívület alatt pedig általában angolul. De amikor teljesen éber volt, németül beszélt, amit kevésbé tudott. Ezt a jellegzetességét, hogy nem akar beszélni sem oroszul, sem angolul, természetesen szörnyű fegyverként használták az ellenfelei, akik tagadták, hogy ő Anasztaszija nagyhercegnő.

Időközben azonban számosan igyekeztek erőfeszítéseket tenni, hogy Anasztaszija ügyére felhívják a rokonai figyelmét, és 1925-ben az özvegy anyacárné fivére, Dániai Waldemar herceg támogatni kezdte őt, és felkérte a dán nagykövetet, Herluf Zahlét Berlinben, hogy viselje gondját.

Kicsivel később Anasztasziját meglátogatta nagynénje, Olga nagyhercegnő, aztán a svájci tanára, Pierre Gilliard és felesége, aki Anasztaszija dadája volt [Alekszandra „Sura” Tyegleva]. Úgy tűnt, hogy azonnal felismerik, és többször is meglátogatták. Noha Anasztaszija újra nagyon beteg lett és életveszélyben volt, ebben a rövid időszakban szinte boldognak látszott. Nagynénjével beszélgetett a múltról és örömmel válaszolt minden kérdésére. Olga nagyhercegnő közelebbit akart tudni egy vagyonról, amit a cár helyezett el Angliában. Állandóan voltak pletykák egy ilyen vagyonról, de a pontos helyének a kiderítése nem sikerült.

Igen, mondta Anasztaszija, ő tud erről a vagyonról. Apja, a végzetes éjszaka előtt nem sokkal, elmondta neki és a nővéreinek, hogy ha bárki megmenekülne közülük, van számára pénz Angliában. A cár a saját angolai pénzét felhasználta a hadi kiadásokra a háború folyamán, de nem nyúlt a lányok pénzéhez. Ez egy titkos számlán volt, és a cár részletesen elmagyarázta a lányainak, hogyan férhetnek hozzá, s ezt Anasztaszija most sietve megosztotta a nagynénjével. A beszélgetés után Olga nagyhercegnő megkérdezte Anasztaszija orvosát, hogy várhatóan meddig élhet még Anasztaszija. Egy hónapig sem, válaszolta az orvos.

Olga és a Gilliard házaspár elhagyták Berlint, de levelezni kezdtek Anasztaszijával és segítőjével, Rathlef-Keilmann asszonnyal. A leveleik hangvétele nem hagyott kétséget afelől, hogy meggyőződtek Anasztaszija valódi identitásáról. Olga többször küldött ajándékokat is Anasztaszijának. Aztán a levelezés minden ok nélkül abbamaradt.

Időközben Rathlef asszony írt Anasztaszija anyai nagybácsijának, Ernst Ludwig, hessen-darmstadtai nagyhercegnek, kérve őt, hogy látogassa meg az unokahúgát. Bizonyítékként az identitására, Rathlef asszony tájékoztatta a nagyherceget, hogy Anasztaszija elmondta, hogy látta őt Oroszországban 1916-ban. Rathlef azt válaszolta erre Anasztaszijának, hogy ez nem lehetséges, mert 1916-ban Oroszország hadban állt Németországgal, és a nagyherceg volt az egyik német hadsereg parancsnoka. De Anasztaszija nagyon dühös lett, és kijelentette, hogy tudja, mit beszél.

Valóban tudta. És tudta a hesse-darmstadtai nagyherceg is. De csak nagyon kevés ember tudott a nagyherceg oroszországi útjáról 1916-ban; akik még tudták, azok a német birodalmi kormány egykori magas rangú képviselői voltak, s azt is tudták, hogy a nagyherceg a német főparancsnokság engedélye nélkül ment Oroszországba.

Mindezt a naiv Rathlef asszony még csak nem is sejtette. Úgy vélte, hogy ha a nagyherceg valóban Oroszországba ment 1916-ban, akkor Anasztaszija ismeretei erről a tényről tökéletesen igazolják az identitását. Nem kétséges, hogy maga a nagyherceg is hasonlóképpen vélekedett. És azzal is tisztában volt, hogy bár Anasztaszija nem az egyetlen személy, aki tud az oroszországi útjáról, de ő az egyetlen élő szemtanúja ennek. Ezért nem csoda, ha—mint néhányan beszámolnak róla—Anasztaszija nagybácsija, olvasva Rathlef asszony levelét, a fejét fogva mormolta maga elé: „Ez kész katasztrófa!”

Aztán volt még egy nagyherceg—Kirill, a cár első unokatestvére, aki már a forradalom elején vörös zászlókkal parádézott, és kijelentette, hogy ő a „szabad Oroszország szabad polgára”. Nyilván azt remélte, hogy a kegyes forradalmárok majd kikiáltják cárnak. De nem ezt tették.

Mármint Németországban Kirill magának adományozta a cári címet. Ő is megkapta a jelentéseket Anasztaszija nagyhercegnőről, aki keserőséggel beszélt Kirillről, mint apja árulójáról—az árulásról, melyet Kirill most gyorsan el akart feledtetni az orosz monarchistákkal. De számosan közülük elkezdtek mondogatni, hogy Anasztasziját—a mártír II. Miklós cár egyetlen túlélő gyermekét—kell az orosz trónra helyezni.

Ez idő alatt a cári család minden tagja különös csöndbe burkolózott Anasztaszija nagyhercegnő identitása ügyében. Azután a barátai döbbsen értesültek róla, hogy Olga nagyhercegnő és

nővére, Xénia, valamint Kirill és a hesse-darmstadti nagyherceg kijelentéseket tesznek, hogy Anasztaszija nagyhercegnő egy csaló. Hasonló állítások jelentek meg Gilliardtól, aki hirtelen a hesse-darmstadti nagyherceg képviselője lett, s ez észrevehető javulást okozott az anyagi körülményeiben.

A feldühödött Rathlef asszony elkezdett kiadni egy cikk-sorozatot a páciense védelmében, akihez mélyen kötődött. Cikkeit más cikkek követték, melyek ugyanazokban a napilapokban jelentek meg egy bizonyos Knopf nyomozótól, aki a hesse-darmstadti nagyherceg alkalmazásában állt, és Gilliardtól, aki megpróbálta bizonyítani, hogy Anasztaszija nagyhercegnő egy elmebeteg lengyel parasztlány, Franciska Schanzkovska. Ez egy ügyetlen dolog volt, mely nyilvánvaló hamisításon egy ugyanolyan hiteltelen tanúságon alapult, de a botrány, amit keltett, óriási volt.

Ráadásul a hesse-darmstadti rendőrség elkezdett nyomást gyakorolni Anasztaszijára, hogy rákényszerítse az elmebeteg Franciska útlevélét—egy nőét, aki valóban létezett, de nyomtalanul eltűnt Berlinből 1920 márciusában. Egy ilyen útlevéllel Anasztasziját egy életre bezárhatták volna egy elmeegógyintézetbe, mivel Franciskát hivatalosan is gyógyíthatatlan elmebeteggé nyilvánították.

Végül a dán kormány elrendelte, hogy a nagykövet, Zahle szüntessen meg minden további részvételt az ügyben, és Anasztaszija az utcára került volna, ha nincs egy távoli rokona, aki befogadja, Georges de Leuchtenberg herceg.

Azonban, mint maga a herceg elmondta nekem mindjárt az érkezésem napján, Anasztaszija még a seoni kastélyban sem volt biztonságban. Voltak elrablási, sőt mérgezési kísérletek is, és lehetetlen volt megjósolni, mit fognak tenni az ellenségei a következőkben. Úgy tűnt, a herceg maga is az idegösszeomlás szélén áll. De igazi odaadással beszélt Anasztaszijáról, akit mindig „a Kicsikének” nevezett. Nyilvánvaló volt, hogy nem kételkedett az identitásában. Azonban elutasította, hogy hivatalosan bármilyen határozott kijelentést tegyen, mivel nem ismerte Anasztasziját gyermekkorában.

Anasztaszija nagyhercegnő barátai általában féltek hivatalosan elismerni őt. Saját találkozósig csak hárman voltak, akik megtették ezt: az orosz orvos, Szergej Rudnyev professzor, egy német orvos, Theodor Eitel, és a nővérem [Tatyjana Melnik, „Tánya”]. Jómagam már régóta nem hittem abban, hogy a cári család bármely tagja megmenekülhetett, és először őszintén vonakodtam attól, hogy nyilvánosan elismerjem Anasztaszija identitását. De abban a pillanatban, amikor megpillantottam őt, nem csupán felismertem, hanem elcsodálkoztam, hogy bárki azok közül, akik a forradalom előtt ismerték őt, most elutasítják.

Mert Anasztaszija nagyhercegnő, minden szörnyűség ellenére, melyen átment, meglepően keveset változott. Ugyanolyan kicsi maradt, mint tizenhét évesen, csak nagyon keveset nőtt; épp a karcsúsága tette a leginkább felismerhetővé számomra, mivel csak nem sokkal a forradalom előtt lett kövérekebb.

Bizonyos, hogy a vonásai határozottabbak lettek, és emiatt az orra jellegzetesebb lett, mint korábban. A felső állkapcsa megsérült egy puskatus ütése miatt, sok fogát elvesztette, ezért ajkait igyekezett mindig összezárni vagy eltakarni egy zsebkendővel. De egy olyan jellegzetes arcot, mint Anasztaszijáé, nem lehetett nem felismerni, a kisebb változások ellenére sem. A haja szőke maradt, hullámos és selymes, mint egykor. De mindenekfelett a szemei—azok a ragyogó, kék, igazán varázslatos szemek—voltak felejthetetlenek és félreismerhetetlenek, melyeket csupán két embernél láttam az egész világon: II. Miklós cárnál és legkisebb leányánál, Anasztaszija nagyhercegnőnél.

Mi több, Anasztaszija nem csupán önmagaként volt állandóan felismerhető, hanem úgy is, mint a cári család tagja. Általános megjelenése és tartása félreérthetetlenül királyi volt. Rokonvonsai a családjával szembetűnőek voltak. Nyilvánvalóan az orosz anyacárné, Maria Fjodorovna leszármazottja volt, Miklós cár és Alekszandra cárné gyermeke. Sok hasonlóságot lehet találni benne az orosz nagynénjeivel, ugyanúgy a külföldi unokatestvéreivel. Emlékeztet a korábbi

wales-i hercegre és a német koronahercegre. Röviden, azt a tényt, hogy Anasztaszija egy királyi hercegnő, nézetem szerint senki nem vonhatja kétségbe, aki jól ismeri az uralkodóházakat—nem csak az orosz uralkodóházat, mivel az európai uralkodócsaládok nagyon közeli rokonságban vannak egymással.

Balról jobbra: az apai nagymama, Marija Fjodorovna, sz. Dagmar dán királyi hercegnő (1847-1928), fiatalon, szemből és profilból, középen Anasztaszija (1901-1984), mint „Anna Csajkovszkij” 1922-ben, valamint profilból az egyik 14 év körüli képén, ahol nővéreivel egy vonat mellett áll, és jobbra szintén 1922 k. (Z.T.Cs.)

pp. 100-114

Jómagam régóta tudtam, hogy Anasztaszija nagyhercegnő nem halt meg azonnal a kivégzéskor. Több bolsevikot, akik résztvettek ebben, vagy tanúskodtak erről, elfogták a fehérgárdista csapatok; két bolsevik, Jakimov és Gorskov tanúsította, hogy a lövöldözés után Anasztaszija nagyhercegnő sikítani kezdett, és próbált lábra állni. Ekkor az egyik katona leütötte puskatussal.⁶ Arról is voltak tanúvallomások, hogy ugyanaz a katona, vagy egy másik, átszúrta Anasztaszija lábát egy szuronnyal, és a padlóhoz szegezte. Nagybátyám, Viktor Botkin ezredes, elmondta nekem 1919 tavaszán, hogy a padló egy részét, ahová a szurony behatolt, a nyomozótisztek kivágták és megőrizték a többi relikviával együtt. Azonban ismerve, hogy az áldozatok testét később elégették az erdőben, feltételeztük, hogy ha Anasztasziját leütötték puskatussal, akár elevenen is elégethették.

6 Jakimov és Gorskov vallomásai megjelentek Szokolov nyomozásának korábbi, francia kiadásában: *Enquête Judiciaire Sur L'Assassinat De La Famille Impériale Russe*, Payot, Paris, 1924. Fontos megemlíteni, hogy a későbbi kiadásokból kihagyták azokat a részleteket, melyek Anasztaszija identitásával kapcsolatban ellentmondást tartalmaztak. Szokolov azután az összes eredeti dokumentumot átadta Henry Fordnak, de egy levél szerint, melyet Mr. Ford titkára írt Anasztaszija ügyvédjének, ezek a dokumentumok eltűntek! [Szokolov első kiadása hiányzik az internetről; a későbbi kiadásokból állítólag kicenzúráztak egy telegramot, melyben Jacob Schiff, New York-i bankár adott volna utasítást a cári család kivégzésére, ld. még Yüri Lina: *Under the Sign of the Scorpion*, www.archive.org, M. Dieterichs, I-II, 1922. Vö. R. Wilton: *The Last Days of the Romanovs*, N.Y. 1920, és *The New York Herald*, 1917. ápr. 18, p. 12, „Says Americans Made Petrograd Revolution Win”: „Befolyásos amerikaiak tervezték és tették lehetővé az orosz forradalmat... Jacob Schiff, egy New York-i bankár segítette az orosz szabadság ügyét.” Vö. Szokolov 1925, 173-4, feliratok az alagsori szobában, H. Heine: *Belsazar* c. verséből, Dániel 5,30. nyomán, és három rejtélyes betű, vagy jel. A Wikipedia szócikke Szemjon Reznikre hivatkozva azt állítja Wiltonról, hogy segített fényképeket „hamisítani” az orosz antiszemitáknak, hogy a cári család megölése „zsidó rituális gyilkosságnak” tűnjék, azonban a két rejtélyes felirat valóban ott van Szokolov nyomozati anyagában, ahogy a vezető bolsevikok között is nem egy zsidó származásút találni, bár ez önmagában még nem feltétlenül „negatív”. – Z.T.Cs.]

Azt is tudtam, hogy mindegyik nagyhercegnő egy kis ikont viselt a ruhája alatt, és Olga, Tatjana, és Marie ikonjait megtalálták a máglya maradványai mellett, ahol a testüket elégették, de Anasztaszija ikonja nem lett meg. Mivel azonban oly sok más tárgy is eltűnt, nem tulajdonítottam különösebb jelentőséget ennek a ténynek.

Mindig voltak pletykák egyik vagy másik nagyhercegnő megmeneküléséről, de sosem foglalkoztam velük, és biztos voltam benne, hogy valamennyien meghaltak. Most azonban döbbenet látom, hogy milyen komoly és megalapozott bizonyítékok voltak Anasztaszija megmenekülésével kapcsolatban.

Így például, egy német közhivatalnok, aki hadifogoly volt Szibériában, tanúsította, hogy megismerkedett egy orosz vöröskatonával, Szergej Komarovval, aki azt mondta neki, hogy abban az egységben szolgált, amely a cári családot őrizte Jekatyerinburgban, s bár ő nem vett részt a cári család megölésében, segített a holttesteket kivinni a pincéből. Komarov szerint a cár egyik lányának teste nyomtalanul eltűnt. Komarov saját véleménye az volt, hogy talán a katonák egyike, aki különösen tisztelte ezt a hercegnőt, ellopta a testet és titokban eltemette.⁷

Egy magasabb rangú bolsevik tisztviselőnek többen mondták, hogy az egyik jekatyerinburgi komisszár, Pjatakov szerint, amikor a cári család tagjainak holttestét felrakták a teherautóra, hogy kivigyék őket az erdőbe, az egyik test hiányzott.⁸

7 A köztisztviselő állítása megjelent a *Hanover Anzeiger* 1927. márc. 13.-i számában.

8 Ludwig Berg professzor állítása, Berlin, 1928. ápr. 12.

Egy német orvosi asszisztens, aki orosz fogságba került, majd kényszerítették, hogy a vörös hadsereg egyik orvosa legyen, tanúsította, hogy amikor Jekatyerinburgban tartózkodott a cári család megölése idején, közvetlenül a gyilkosság után a bolsevik hatóságok teleplakátozták az egész várost, közzétéve, hogy július 17.-én éjjel több vöröskatona eltűnt a cári család „női tagjaival” és értékeikkel együtt.

„Szörnyű dühvel keresték őket,” mint az orvos részletesen leírta. „Sokakat bebörtönöztek azzal a váddal, hogy rejtegették a szökevényeket, és azután egy rögtönítélő bíróság halálra ítélte őket. Átkutatták a házakat, és a kórházakat is, különösen a női osztályokat, melyeket szigorú ellenőrzés alá vontak.”

Több más német hadifogoly hasonlókról számolt be.⁹

Jelenát, a szerb Péter király lányát, az orosz Iván herceg özvegyét, akit a bolsevikok öltek meg Alapajevszknél, Jekatyerinburg közelében, 1918 júliusában bebörtönözték Permbe. Ő azt állította, hogy röviddel a cári család kivégzése után az egyik bolsevik komisszár behozott a cellájába egy lányt, akit történetesen Anasztaszija Romanovnak hívtak, és a komisszár azt kérdezte, hogy nem ő-e Anasztaszija nagyhercegnő. A komisszár elmondta Jelena hercegnőnek, hogy Anasztaszija nagyhercegnő elmenekült Jekatyerinburgból.

9 Levelek Rathlef-Keilmann asszonynak Oberlaugenbielauból, Szilézia, 1927. márc. 5, 6, és 14.

Héroua, a román rendőrfőkapitány azt állította a memorandumában, hogy kikérdezett egy orosz-örményt, név szerint Szárszko Gregoriánt, aki most Romániában él, és az illető tanúsította, hogy amikor Oroszországból elmenekült, találkozott Anasztaszija nagyhercegnővel, és segített neki átkelni a román határon 1918. december 5.-én. Gregorian 1919. május 6.-án Kisi-nyovban egy bukaresti közvetítő révén kapott ötezer lejt, amit Anasztaszija küldött neki hálából, mert segített neki. Anasztaszija küldött neki egy keresztet és egy ikont is, és kérte, hogy ne keresztelje meg a három gyermekét, amíg ő visszatér, mert ő akar lenni a keresztyanjuk. Héroua szerint, a Gregorian-gyerekek nem voltak megkeresztelve 1927-ig.¹⁰

A román hadügyminisztérium egyik alkalmazottja tanúsította, hogy amikor üzleti úton volt Oroszországban és Szibériában 1917-ben és 1918 elején, közeli ismeretségbe került egy bizonyos lengyellel, név szerint Sztanyiszlavval, aki abban az időben a vörös hadseregben szolgált. 1918 november vége felé egy romániai város főterén ismét találkozott Sztanyiszlavval, aki ekkor polgári ruhát viselt. Sztanyiszlav teljes titoktartást kérve tőle azt kérdezte, hol lehetne legjobban elrejtteni egy sebesült személyt. A román azt mondta, hogy ez nem olyan nehéz, ha nem követett el bűnt vagy nem keveredett valamilyen botrányba. Erre Sztanyiszlav könnyes szemmel bevallotta, hogy kimentette a cár egyik leányát Jekatyerinburgból, aki megsebesült a fején és az arcán egy puskatus csapásától, s hogy jelenleg még az orosz oldalon van Sztanyiszlav társával, és Sztanyiszlav Romániába jött, hogy biztos helyet találjon neki.

10 Hérout főparancsnok memorandum, Belügyminisztérium, Rendőrségi Osztály, Bukarest, 1927. május 4.

A román leírás Sztanyiszlav megjelenéséről pontosan egyezik Anasztaszija leírásával az úgynevezett Alekszander Csajkovszkijjal kapcsolatban.¹¹

Egy Romániában élő orosz tanúsította, hogy 1919 elején megkereste valaki egy ékszerész megbízásából, akit ismert, hogy eladjon egy gyöngysort. A gyöngyök szépek voltak, sárgás árnyalattal, és be voltak varrva egy fehér ruhadarabba, oly módon, mintha korábban a derék körül viselték volna.¹²

A gyöngyök tulajdonosának leírása ismét csak egyezett Anasztaszija leírásával Alekszander Csajkovszkijról. Ismert tény, hogy a nagyhercegnő Jekatyerinburgban egy-egy gyöngysort viselték fehér vászonba varrva a derekuk körül. Ráadásul Anasztaszija leírta, hogy a gyöngyei sárgás színűek voltak, és állította, hogy Csajkovszkij eladta őket valamikor 1919-ben.

Anasztaszija azt mondta Rathlef asszonynak, hogy Csajkovszkijékkal Bukarestben egy „Szent Voevoda” utcában laktak. Bukarest térképén nincs ilyen nevű utca, és a bukaresti rendőrség először tagadta, hogy valaha létezett volna, de egy további nyomozás kiderítette, hogy Bukarest legrégebbi részén volt egy kis dűlő, amely a Szent Voevoda, vagy románul a *Svente Voevoci* nevet viselte.

11 Írásbeli nyilatkozat, Rendőri és Biztonsági Szolgálatok, Románia, hitelesítette A. Strojan. Eredeti H. Zahle birtokában [Herluf Zahle hagyatéka később a dán királyi magánlevéltárba került.].

12 Levél Hérout főparancsnoknak Sz. M. Csokolov-tól, Teleshevo, Románia, 1927. július 20.

1925-ben Berlinben megjelent egy fiatal orosz, aki először a Dalldorf-intézetbe ment, és Anasztaszija Csajkovszkijt kereste. Grünberg rendőrparancsnokhoz irányították, aki ekkor sajnos nem volt a városban. Azonban megtalálta Peuthert kisasszonyt, aki ismerte Anasztasziját a Dalldorfban, és elmondta neki, hogy ő az az ember, aki Csajkovszkijét Bukarestből Berlinbe hozta, ahol a nő eltűnt. Azt is mondta, hogy Csajkovszkijé volt Anasztaszija nagyhercegnő, és azonosította egy róla készült fényképen, mely Peuthert kisasszony birtokába került. A fénykép hátoldalán az illető egy félig írástudatlan ember kézírásával ezt írta orosz és latin betűkkel:

„Anasztaszija Nyikolajeva Alekszandereva. Petrograd.” És erre merőlegesen a következőt: „Iván Alekszej. Petrograd.”

A régi orosz nyelvhasználat szerint, mely még létezik az alsóbb osztályokban, főként Szibériában, az „Anasztaszija Nyikolajeva Alekszandrova” (mely utóbbi szót a parasztok mindig „Alekszandereva”-nak ejtik) azt jelenti, hogy „Anasztaszija, Nyikoláj lánya, Sándor unokája.” Anasztaszija nagyhercegnő valóban ez volt.

Nem világos, hogy az „Iván” és az „Alekszej” nevek egy vagy két személyre vonatkoznak-e. Az „Alekszej” név vége lefutott a fénykép széléről, és lehet az „Alekszejev” vagy „Alekszejevics” rövidítése is.

A másik sajnálatos eset, melyből oly sok van Anasztaszija nagyhercegnő életében, hogy Peuthert kisasszony azt tanácsolta a férfinak, hogy keressen meg egy bizonyos orosz, aki abban az időben Anasztaszija egyik támogatója volt, de később elfordult tőle. A férfit meghívták ennek az orosznak a házába, de azóta nem látták és nem is hallottak róla. Peuthert kisasszony leírása a férfi megjelenéséről azonos volt Anasztaszija leírásával az ún. Szergej Csajkovszkijről, aki őt Berlinbe hozta. Nem lehet kétséges, hogy valóban Szergej Csajkovszkij volt az, akinek ha sikerül kapcsolatba lépnie Grünberg rendőrparancsnokkal, akkor Anasztaszija nagyhercegnő identitását hivatalosan elismerték volna a legkisebb nehézség nélkül, és vége szakad minden félreértésnek.

Anasztaszija megmentőinek identitásával kapcsolatban a következőkben lehetünk bizonyosak: először is, hogy a bolsevik egység katonái voltak, akik a cári családot őrizték Jekatyerinburgban; másodsor, hogy legalább az egyikük lengyel volt; harmadsor, hogy nem használhatták a valódi nevüket sem a menekülésük során, sem a romániai rejtőzködésük idején. Nem lehet tudni

bizonyosan, hogy testvérek voltak-e, mint Anasztaszija állítja. Anasztaszija megmentője, ahogy Sztanyiszlav leírta a román barátjának, inkább elvtárs lehetett, nem a testvére.

Akárhogy is volt, az összes vöröskatona névjegyzékében, akik őrizték a cári családot Jekatyerinburgban, csak két lengyel volt—egy testvérpár, Nyikoláj és Sztanyiszlav Miskevics, mindketten Jekatyerinburg környékéről, de az egyikük, Nyikoláj, matrózként szolgált Petrográdban.¹³

Nyilvánvaló, hogy Sztanyiszlav Miskevics volt Anasztaszija megmentője, akit ő Alekszander Csajkovszkij néven ismert. A másik Csajkovszkij lehetett Nyikoláj Miskevics, ez esetben a „Petrograd” név, amit Anasztaszija fényképének hátoldalára írt, arra vonatkozhat, hogy Petrográdban szolgált. Néhány hivatalos iratban valóban úgy különböztetik meg a testvérétől, mint „Miskevics Petrográdból.”

Másképpen a „Petrograd” név magára Anasztaszijára is vonatkozhat, mivel a parasztok sosem különböztették meg a cári család lakhelyeit a főváros környékén, hanem Petrográdot tekintették a rezidenciájuknak.

Az „Iván Alekszej” megnevezés fontosnak tűnik, mert a vöröskatonák között, akik a cári családot őrizték Jekatyerinburgban, volt egy Iván Alekszejevics Sztarkov nevű [valójában egy Iván Andrejev és egy Andrej Alekszejev Sztarkov szerepel, ld. Szokolov 1925, p. 122., Wilton 1920, p. 188. – Z.T.Cs.]. Valószínűnek látszik, hogy Nyikolaj Miskevics, mint a legtöbb matróz akkoriban, meggyőződéses bolsevik lett, mely esetben aligha segíthetett a testvérének Anasztaszija megmentésében. Másfelől Iván Alekszejevics Sztarkov, hasonlóan Sztanyiszlav Miskevicshez, munkás volt az egyik jekatyerinburgi gyárban.

Ha elfogadjuk Csajkovszkij asszony és Anasztaszija nagyhercegnő azonosságát, mindenekelőtt az általános megjelenése alapján tehetjük, ami azt jelenti, hogy vagy ő Anasztaszija nagyhercegnő, vagy az ő hasonmása. [hasonlóan nyilatkoztak többen is, pl. Dr. Otto Reche, nemzetközileg elismert antropológus 1959-ben. – Z.T.Cs.]

13 A nevek listája megjelenik Szokolov nyomozásának minden kiadásában [ld. Sokoloff 1925, p. 121].

Anasztaszija nagyhercegnő rendelkezik legalább három ismertetőjeggyel, mellyel egy Anasztaszija-hasonmásnak is rendelkeznie kell. Ezek: a lábak enyhe deformációja, ami hangsúlyosabb a jobb lábon [hallux valgus, bűtyök a nagy lábujjakon]; egy kiégetett szemölcs helye a bal vállon; és egy sebhely az egyik ujján, melyet egy kocsiajtó okozott Anasztaszija kisgyerekkorában.

Csajkovszkij asszony sérülései mutatják, hogy több golyó megsebezte, az arcán és a mellkasán zúzódásokat szenvedett valamilyen nehéz tárgytól, valószínűleg puskatustól, és a lábát átszegezte egy orosz szurony.

A személyisége is félreérthetetlenül Anasztaszija saját személyisége, olyan, mint az utolsó orosz uralkodók egyik gyermekéé. Xénia nagyhercegnő férje, Alekszander nagyherceg is megjegyezte egy interjúban, hogy Csajkovszkij asszony tagadhatatlanul rendelkezik Anasztaszija nagyhercegnő személyiségével. De spiritualista lévén, Alekszander előadta az elméletet, hogy Csajkovszkij asszony rendelkezhet Anasztaszija lelkével anélkül, hogy ténylegesen Anasztaszija lenne. Még érdekesebb, bár bonyolultabb az az elmélet, hogy Csajkovszkij asszony rendelkezhet Anasztaszija testével is; de ha valaki egyaránt rendelkezne Anasztaszija lelkével és testével, és mégis egy másik személy, az valóban egy komoly teljesítmény lenne.

Csajkovszkijné emlékeiben, melyek Anasztaszija gyerekkoráról szólnak, s amelyeket oldalakon keresztül lejegyeztek különböző személyek, különböző időpontokban, nem volt egyetlen lehetetlen vagy téves állítás sem, és minden igazolható állítása változatlanul és minden részletben pontosnak bizonyult. E részletek közül számos olyan kevésbé volt ismert, hogy hónapokig

tartott, míg megszerezték az értesítéseket róluk. Sok esetben, amikor más, kompetens személyek emlékei eltértek Csajkovszkij asszony emlékeitől, a további kutatás igazolta, hogy Csajkovszkijnénak volt igaza.

Csajkovszkij asszony mindig felismerte azokat a személyeket, akiket Anasztaszija nagyhercegnő a gyerekkorában ismert, bár, jómagamat kivéve, nem mondta meg előre, hogy kivel találkozik. Néhány esetben valóban nem mondta meg, ki a látogatója, de tett néhány megjegyzést, ami mutatta, hogy felismerte az illetőt. Így az első kérdése az volt Gilliardhoz, akit nem szólított meg név szerint, hogy: „Mi lett a szakállával?” Gilliard mindig kecskeszakállat viselt, de leborotválta, amikor elszakadt a cári családtól Szibériában.

Csajkovszkij asszony világos beszámolót adott a július 17.-i tragikus éjszakáról Jekatyerinburgban. Az utolsó dolgok, amikre emlékezett ezek voltak: apja, a cár, ahogy holtan esik össze a fejlődéstől, és a nővére, Olga sikolya, akinek háta mögé elbújt. Mielőtt elvesztette az eszméletét, a fal tapétára nézett, és a mintája annyira bevésozott az emlékezetébe, hogy a legrészletebben le tudta írni. A leírása pontosan megegyezik annak a helyiségnek a tapétájával, ahol a cári családot megölték.

Csajkovszkij asszony nem tud beszélni ezekről a dolgokról anélkül, hogy azonnal belázasodna. Amikor arról értesült, hogy a cár öccsét, Mihail nagyherceget is megölték a bolsevikok, olyan komoly sokkot kapott, hogy két napig nem tudott felkelni az ágyból.

Csajkovszkijnét hét esztendőn keresztül állandóan megfigyelték az orvosok, ápolónők, és rendőrök, számos esetben érzéstelenítés közben, gyakran önkívületi állapotban a magas láztól, de sosem mutatta semmilyen jelét annak, hogy a személyisége más lenne, mint normális körülmények között. Minden körülmények között Anasztaszija nagyhercegnő maradt, ugyanazokkal az emlékekkel, ugyanazzal a felfogásmóddal, ugyanolyan jellemvonásokkal.

Továbbá, miközben rendelkezett egy bámulatos önkontrollal olyan dolgokban, mint a fizikai fájdalommal szembeni ellenállás, a türelmesség a legnehezebb körülmények között, nem törődve a veszéllyel, ugyanakkor híjával volt a saját vérmérséklete és hangulatai feletti kontrollnak, következésképpen képtelen volt bármilyen színlelésre. Rendkívül akaratos volt, az eseményekkel és emberekkel kapcsolatos véleménye kifejezését illetően pedig egyenes—gyakran pusztítóan egyenes.

Az orvosok közül, akik Csajkovszkij asszonnyal foglalkoztak, csak egy volt, aki Anasztaszija nagyhercegnőt gyermekkorában ismerte: Rudnyev professzor. Ő teljesen meg volt győződve arról, hogy Csajkovszkijné Anasztaszija nagyhercegnő.

A többi orvos nem tehetett mást, mint megvizsgálta a kérdést, hogy vajon Csajkovszkij asszony egy csaló, egy őrült, egy hipnózis vagy önszuggesztió alatt álló személy-e? Ha egyik sem, akkor—tudományosan szólva—csak az a személy lehet, akinek tartja és hiszi magát, azaz Anasztaszija, orosz cári nagyhercegnő.

Néhány jellemző idézet a hosszú orvosi jelentésekből:

Dr. Lothar Nobel, Mommsen Szanatórium, Berlin:

„Szeretném leszögezni, hogy nincs nála semmilyen gyengeelméjűség. A hosszú megfigyelés alatt nem láttam a páciensnél a mentális zavar semmilyen jelét, sem semmiféle külső vagy autoszuggesztiót... Szeretnék néhány megjegyzést tenni a páciens azonosítására vonatkozóan. Természetesen részemről nincs jelentősége a bizonyítás kérdésének. Azonban számomra lehetetlennek tűnik, hogy az emlékei szuggesztió eredményei lennének, és hogy számos fontos részlet ismerete másnak lenne tulajdonítható, mint saját tapasztalásnak.”

Dr. Saathof, Stillachhaus Intézet, Oberstdorf:

„A benyomás alapján, melyet a természete és a megjegyzései gyakoroltak rám, kijelenthetem, hogy teljesen lehetetlen, hogy ez a nő közrendűektől származzék. Egész jelleme... olyannyira művelt, hogy, ha semmit nem tudnék az eredetéről, akkor is egy régi, kulturált, és véleményem

szerint rendkívül kifinomult család leszármazottjának kellene tekinteni... Tanúsítom, hogy abszolúte lehetetlen, hogy ez a nő szándékosan szerepet játszana, és általános viselkedése egészében véve egyáltalán nem mond ellent annak, hogy ő az a személy, akinek mondja magát.”

Dr. Theodor Eitel, szintén Oberstdorfból:

„A javulás csak hetek múlva, fokozatosan állt be nála. A rendkívüli kimerültség érzése és az általános leromlás eltűnt. A seb a bal könyökén fokozatosan meggyógyult. Az idegei is nyugodtabbá váltak. Bizalom alakult ki benne azok iránt, akikkel közvetlen érintkezésbe került, nagyobb önbizalma lett, és ahogyan a mindennapi események engedték, elkezdett spontán és természetesen beszélni a gyerekkori emlékeiről, amikor a szüleivel volt az uralkodói rezidencián. Azután az udvari eseményekről beszélt, szüleiről és nővéreiről, utazásokról, melyeket a szüleivel tett a Krímbe és Németországba, és leírt egy találkozást II. Vilmos császárral Szentpéterváron. A beszámolók töredékesek voltak, mivel pontatlanul fejezte ki magát, de érthetően és színesen beszélt, bármilyen túlzás vagy feltűnésvággy nélkül.

„Ahogy a hónapok során javult az idegállapota, egyre inkább visszatért az emlékezete és a fel-fogóképessége. A páciens tudatában volt ennek a javulásnak, és egy nap azt mondta nekem, hogy most úton van, hogy ismét normális emberré váljék.

„A mentális benyomások félelmetes káosza az utóbbi hat évben, a szörnyű emlékek és a fantasztikus álmok a delírium gyakori, erőteljes támadásai folyamán, feldúlták a lelkét és nem hagytak békét neki. Időnként az átéltek emléke fellángolt, legyőzte és mély melankóliába és kétségbeesésbe taszította őt. Egyszer azt mondta: ‘Meg kell szabadulnom ezektől a dolgoktól, különben megint beteg leszek’. Mindez végetért a felépülése utóbbi heteiben, úgy hogy a páciens most képes objektíven és összefüggően beszélni különböző dolgokról, nem olyan szétszórta, mint szokott.

„Így most általában véve részletesen beszél az egész elmúlt életéről. Beszél a gyerekkoráról, szüleivel, nővéreivel való kapcsolatáról, és különösen a fivérével való kapcsolatáról, ugyanúgy, mint egészen személyes természetű dolgokról a családi életükben. Leírja az állapotokat a háború kitörésekor, látogatásait a kórházakban, a fogság időszakát, fivére betegségét a fogság alatt, a kézimunkát, amit akkor készített, és életük megváltozott körülményeit abban az időben. Minden szavában mély melankólia van, és általában azzal fejezi be: ‘Hatalmas Oroszország, nem tudtál megmenteni egy családot.’ [„Mighty Russia could not save one family.”] A kérdésemre, hogyan menekült meg Oroszországból, a kezembe ad egy berlini napilapot, amely egy hosszú cikket tartalmaz erről, és megjegyzi, hogy ennek néhány része pontos, de sok téves. Ő maga erről nem beszél jelenleg. Mindig rendkívüli hálával beszél a megmentőjéről, Csajkovszkij úrról. Bukaresttel kapcsolatban, ahová hozták, gyakorlatilag semmit nem mond. Amikor 1919-1920 telén bizonytalanná vált az itt tartózkodása, gyalog átkelt a határon Németországba, feltehetőleg különösen nehéz körülmények között, a szörnyű időjárásban, miután, néhány hónappal korábban, életet adott egy gyermeknek. Elérte Németországot, tervezte, hogy elmegy a rokonaihoz. Teljesen kimerült és kétségbeesett volt, és azt állítja, hogy megpróbált öngyilkosságot követni 1920 februárjában. Úgy írja le ezt, mint a legnagyobb ‘bolondságot’, amit életében követett, és mint ami felelős minden későbbi zűrzavarért, és azért, hogy örültnek tartották.

„A kérdésre válaszolva, hogy miért nem adott hírt magáról, azt állítja, hogy írt egy levelet a nagynénjének, Irene von Preussen hercegnőnek, és remélte, hogy a dolgok azután elrendeződnek.

„A fenti kijelentéseket a páciens az elmúlt néhány hét folyamán tette, miután fizikai és idegállapota javult.... Az identitása kérdéséről szólva, a következtetéseim rendszeres, objektív megfigyeléseken alapszanak, melyeket hónapokon át végeztünk. ...Semmilyen jele nincs mentális zavarnak, és nincsenek jelei határozott és egyértelmű pszichopatológiai állapotoknak. Az önszuggesztió feltételezése nem tartható. Nincs semmilyen jele hisztériának, téveszméknek vagy hipnózisnak...

„Csajkovszkijnében felismerhető egy kivételesen magas etikai minőségekkel rendelkező személyiség. Fejlett személyes kvalitásai, nemes természete, kifejezett őszintesége kisebb és nagyobb dolgokban, személyiségének megkülönböztetett tárgyilagossága—mindezek a vonások, melyekkel mindenki előtt megjelenik kezdettől fogva, arra a következtetésre kell vezessenek, hogy Csajkovszkijné korai gyermekkorától kezdve a legmagasabb körökben nevelkedett fel.... „A saját megfigyeléseink, Rudnyev professzor kijelentéseivel és a Melnik asszonnyal való itteni találkozással együtt, aki a cári személyes orvosának a lánya, mindez arra a következtetésre készítet bennünket, hogy Csajkovszkijné ténylegesen Ófelsége Anasztaszija Nyikolajevna nagyhercegnő.”

Csupán nagyon röviden, ilyen természetű bizonyítékok erősítik meg az Anasztaszija nagyhercegnő identitásával kapcsolatos tényt.

pp. 243-44

„Hogy’ nevezhetsz ezen?” kiáltott fel dühösen Xénia [Georgievna 1903-1965, Anasztaszija egyik unokahúga, a beszélgetés időpontjában, 1928 táján még igen fiatal]. „Nem fogtad föl, mit tettél? Nem érted, hogy Anasztaszijának egy hivatalos elismeréssel és egy ilyen vagyonnal minden esélye meglesz, hogy Oroszország cárnője legyen?”

Ez az érv legalább olyan új volt, mint amennyire vad. „Őszintén szólva, erre sosem gondoltam,” mondtam. „A személyes véleményem az, hogy szinte semmi remény a monarchia helyreállítására Oroszországban, és senki sem akarja a Romanov-dinasztia visszatérését a hatalomba.”

„Azt képzeled, elhiszem, hogy ez az igazi véleményed?” felelte Xénia. „Mindenki tudja, hogy a monarchia helyreállítására Oroszországban csak idő kérdése. És sosem lesz itt más dinasztia, mint a Romanovoké! Te ugyanúgy tudod, mint bárki. És téged nem érdekel az orosz nép jóléte? Te alkalmasnak tartod Anasztasziját az uralkodásra? Tudod, hogy azzal fenyegetőzik, hogy minden rokonát lámpavasra húzatja az árulásukért, abban a pillanatban, ahogy cárnő lesz?”

„Nem, sosem volt tudomásom semmi efféléről,” vallottam be. „De ha ez a szándéka, a cári család tagjai nem fognak szembesülni semmilyen új problémával. Ugyanúgy teszik a dolgukat tovább az Oroszországon kívüli rezidenciáikban.”

„Azt hiszed, hogy a szavaid olyan viccesek!” vágott vissza Xénia. „De a cári család tagjai nem túriks az ostoba tréfákat. A népük jóléte az, amire gondolnak. Anasztaszija rezsimje rosszabb lenne, mint bármi, ami történt a forradalom óta Oroszországban. Ezért döntött úgy a cári család több tagja, hogy nem ismeri el Anasztasziját, és nem engedi meg, hogy örökölje a pénzt!”

„Én azt gondoltam, hogy azért nem ismerik el őt, mert azt hiszik, hogy csaló,” mosolyogtam.

„Ó, hagyd ezt abba!” mondta Xénia. „Ki hiszi, hogy ő egy csaló? Mindenki tudja, hogy nem csaló! De a cári család tagjai mindenekelőtt az orosz népre gondolnak, melyet szeretnek. Tekintettel kéne lenned az orosz népre. A trónra akarod helyezni Anasztasziját, anélkül, hogy meggondolnád, hogy egy másik Rettegett Ivánt adsz Oroszországnak. Ő maga mondja, hogy Rettegett Iván és Nagy Péter a példaképei!”

A vita másodszorra még viccesebb lett, és nem állhattam meg, hogy újra nevetésben törjek ki.

„Mindez új nekem,” mondtam. „De egy dologról biztosíthatom Fenségedet: sosem gondoltam, hogy az orosz trónt a zsebemben hordom, és úgy rendelkezhetek vele, ahogy kedvem tartja. De ha így lenne, sosem engedném meg a Romanov-család egyik tagjának sem, hogy elfoglalják. Senkinek nem engedném meg, mert magam ülnék rá.”

„Most legalább őszinte vagy!” kiáltott Xénia. „De ne hidd, hogy bárkit megbolondíthatsz. Mindannyian jól tudjuk ezt. Minden, amit mondhatok az, hogy sajnálom szegény Anasztasziját. Addig fogod a trónon tartani őt, amíg neked megfelel. Amint elég erősnek érzed magad, meg fogod ölteni, és mint magad bevallottad, megszerzed a trónt magadnak!”

pp. 260-261

Xénia elkezdett érvelni, és közben egészen lázba jött.

„Nem tudod, hogy milyen bajt okoztál!” mondta. „Nem veszed tudomásul, hogy ha Anasztaszija nagynénéi megszereznék a pénzt, utána törödnének Anasztaszijával, mert nem szörnyetegek, ahogy képzeld, hanem nagyon jószívű nők. Minden nagyon jól ment, a levelezésem Xénia nagyhercegnővel a legbarátibb volt, és akkor jössz te a jogi ötleteddel, és egy nap alatt romba döntöd a hat hónapos munkám.”

Hitetlenkedve hallgattam. Előttem ült ez a bizánci hercegnő, hirtelen egy gyerekes naivitással, amit bárki más szimpla kétszínűségnek tartott volna—és kérkedve szemrehányást tesz nekem, amiért beavatkoztam a titkos műveleteibe. Csodálkoztam, hogy ezt a nőt vajon valóban lehet-e kétszínűséggel vádolni? Legalábbis nem volt tudatában, hogy bármi rosszat tenne. Ténylegesen meg volt győződve arról, hogy teljesen igaza van és minden cselekedete helyes. Hogyan érteljük egy ilyen ellentmondásos személyt? Nekem csak egy dolog jutott eszembe—ő egy Romanov.

Most, hogy már nem színlelte, hogy nem tart fenn semmilyen levelezést Anasztaszija nagynéjeivel, így szóltam hozzá:

„De akkor mond meg nekem a következőket: ha teljesen meggyőződöttél Anasztaszija identitásáról, hogyan folytathattál végig egy baráti levelezést Xénia nagyhercegnővel, és állandóan meglátogatott Xénia nagyhercegnő két fia? Hogy lehet akkor, hogy Xénia nagyhercegnő nem ismeri el legalább a lehetőségét, hogy Anasztaszija valóban az unokahúga?”

„Természetesen ő teljesen elismeri!” mondta Xénia. „Nem pusztán elismeri—tudja!”

„És tudván, hogy Anasztaszija az unokahúga,” folytattam, „Xénia nagyhercegnő közben megpróbálja örökölni Anasztaszija pénzét. Hogyan tarthatod akkor őt jó embernek?”

„Nem jó ember?” csattant fel Xénia. „Ha a cári család úgy döntött, hogy Anasztaszija nagyhercegnő nem alkalmas arra, hogy hivatalosan elismerjék, és megkapjon minden pénzt, és Xénia nagyhercegnőnek kell örökölnie, mi a tisztességtelen Xénia cselekedeteiben? Kinek van joga megkérdőjelezni a cári család döntését?”

„És ha Anasztaszija a bíróságra menne, a rokonai, akik tudják, hogy ő Anasztaszija, tanúsítani fogják, hogy ő egy csaló?”

„Természetesen!” mondta Xénia hercegnő.

pp. 292-295

Minden tölem telhetőt megtettem, hogy Anasztaszija nagyhercegnő ne a múltban éljen, de, mint Xénia hercegnő mondta, ha egyszer ő elkezd beszélni, nem lehet leállítani. S bár sosem reméltem, hogy tőle hallom annak a szörnyű, július 17.-i éjszakának az elbeszélését, de elkezdett beszélni róla még egyszer. Ahogy von Rathlef asszony esetében, aki, tudomásom szerint az első írásos beszámolót készítette a nagyhercegnő akkori emlékeiről, egy hímezésre való hivatkozás idézte elő, hogy Anasztaszija beszéljen erről.

Egy este, amikor egy jelentéktelen társalgást folytattunk a hímezésről, Anasztaszija arca hirtelen a legfájdalmasabb kifejezést öltötte, és halkán azt mondta:

„Tudod, épp egy új hímezést kezdtem el egy nappal azelőtt ... az éjjel előtt...”

Ahelyett, hogy más témára tereltem volna a beszélgetést, ahogy kellett volna, azt mondtam:

„Tudom.”

A nagyhercegnő vad tekintettel rám nézett, majd felkiáltott: „Honnan tudod?”

„Mert annak a hímezésnek egy darabját megtalálták,” válaszoltam.

„Megtalálták? Kicsoda?” kiáltott fel ismét.

„A nyomozóhatóság, természetesen,” mondtam.

„Milyen hatóság? Valaki nyomozott bármit is?” kérdezte Anasztaszija.

„Nem tudod, hogy volt egy nyomozás a családod sorsa ügyében?” kérdeztem vissza.

„Nem, sosem hallottam erről,” válaszolt.

Most én voltam az, aki csodálkozva néztem rá. És róla állította Gilliard és mások, hogy minden tudását az uralkodócsalád sorsáról könyvekből vette! De a továbbiakban magam is felismertem, hogy Anasztaszija valóban nem hallott a Szokolov-nyomozásról. A németországi években végig túl beteg volt ahhoz, hogy olvasson, kivéve néhány ritka alkalmat, és természetesen az orvosok és nővérek megkímélték minden olyan könyvtől, amely felzaklatta volna. Emlékszem, hogy csak 1925-ben értesült von Rathlef asszonytól a nagybátyja, Mihail nagyherceg megöléséről, amit Szokolov is nyomozott. Anasztaszija csak a megmentőjétől, Alekszander Csajkovszkijtől hallotta, hogy ő volt az egyetlen túlélője a jekatyerinburgi tragédiának. És a saját emlékein kívül Csajkovszkij beszámolója volt az egyedüli forrása az 1918 nyarán bekövetkezett eseményeknek. Nyilvánvaló tehát, hogy Anasztaszija nem hallott Szokolov nyomozásáról 1925 előtt, és tudtam, hogy sem Rathlefné, sem a Leuchtenbergék soha nem beszéltek neki erről egy szót sem.

„És mit állapított meg a nyomozás?” kérdezte közben Anasztaszija. „Mit tudsz erről?”

„Valójában mindent,” mondtam. „Kivéve a megmentésedet.”

„És mikor értesültél... arról az éjszakáról? Milyen rég?” kérdezte Anasztaszija növekvő izgalommal.

„Úgy 1918 vége felé,” mondtam.

„Ilyen rég...?” mondta, vagy inkább sóhajtott.

„Tudtunk róla,” mondtam. „Ezért volt, hogy amikor felbukkantál Berlinben, olyan kételkedés uralkodott az azonosságod fölül. Én sem hittem először, hogy megmenekültél.”

„Milyen szörnyű,” suttogott. „De én nem tudtam erről. Azt gondoltam, hogy senki sem tudja, mi történt...”

Anasztaszija elhallgatott és reszketni kezdett. Észrevettem, hogy a múlta való emlékezés során mindig felmegy a láza. Arca kipirosodott, a szemei lázasan csillogtak. Miután lefeküdt és állig betakarózott, csendben dohányoztam, nem tudván mit tegyek, mit mondjak. Aztán ismét beszélni kezdett:

„Felébresztettek bennünket éjjel.... Azt mondták, hogy zavargások vannak a városban, és le kell mennünk az alagsorba... Elhittük. Nem gyanítottuk, hogy mi fog történni.... Gyorsan felöltöztünk és lementünk a lépcsőn. Hirtelen Jurovskij és több másik ember rontott be a szobába. Jurovskij kiáltott valamit, és löni kezdett.... Rálőtt az apámra... fejbőlötte.... Láttam, ahogy apám holtan esik össze.... Elbújtam Olga mögé. Aztán hallottam, hogy Olga sikít.... Sosem hallottam ilyen sikolyt.... Nem emlékszem többre....”

Hányszor olvastam már annak az éjszakának az eseményeiről; mennyi beszámolót tanulmányoztam már át; milyen gyakran képzeltem el, és milyen szörnyű volt mindig a gondolata számomra! Semmi sem volt Anasztaszija egyszerű, rövid beszámolójában, amit már évek óta ne tudtam volna; nem volt semmi drámai a szavaiban és a viselkedésében. Mégsem volt semmi annyira megrázó az életemben, mint az a néhány perc, amíg hallgattam őt.

Nem a szavai voltak azok, vagy a mód, ahogy mondta. Miközben beszélt, szemmel láthatóan visszatért lélekben annak az éjszakának az elképzelhetetlen szörnyűségei közé, és a gondolatai szinte alakot öltöttek körülöttünk, rám telepedtek, és szinte elviselhetetlen élességgel láttam azt a jelenetet.

Anasztaszija nagyhercegnő a rövid beszélgetés után teljesen összetört lelkileg, megdermedt. Ahogy tartottam tőle, magas láza lett és ágyban kellett maradnia a következő egész nap. Aztán mintegy hallgatólagos megegyezéssel elkerültük Jekatyerinburg legkisebb említését is.

p. 297

„Emlékszel, hogy melyik volt a legrosszabb nap az életedben?” kérdeztem Anasztaszijától. Gondolataim állandóan visszatértek Jekatyerinburgra, de természetesen nem mertem megemlíteni őket. Ekkor azonban a félelmem teljesen tévesnek bizonyult, mert készséggel válaszolt.

„Az egyik nap, amikor Berlinben voltam betegen,” mondta Anasztaszija anélkül, hogy választ várna. „Éreztem, hogy meghalok, és kezdtem arra gondolni, amit a papok tanítottak gyerekkorunkban, azokra a dolgokra, melyekben anyám olyan szilárdan hitt mindvégig. És hirtelen felötlt bennem, hogy nem volt igaz, amit a papok tanítottak nekünk, maguk sem hitték soha, és teljesen becsapták a szüleim és minket, gyerekeket. És a hirtelen üresség, ami megnyílt bennem, ez szörnyűbb volt, mint bármi, amit korábban és azóta átéltem. Semmi sem rosszabb, mint elveszíteni a gyermekkori hitet.”

„Szeretnéd újra visszakapni ezt a hitet?” kérdeztem.

„Soha!” mondta, „hacsak nem tudnám, hogy igaz.—Sokkal jobb haldokolni, és szembenézni az igazsággal, mint boldognak lenni puszta illúziók miatt!”

Talán nem teszek jót Anasztaszija nagyhercegnőnek, amiért ezt a gondolatát idézem tőle a hitről, melyben született. A filiszterek kenetteljes közössége bizonyosan nem díjazza. De aztán arra gondolok, hogy az ilyenek nem szerették volna Anasztaszija nagyhercegnőt sem.

Válogatta, fordította: Z.T.Cs.

Forrás: Gleb Botkin: *The Woman Who Rose Again*, 1937, www.archive.org

„1928-ban Amerikában Gleb belevetette magát Anasztaszija képviselőjébe. Amikor a Romanov-nyilatkozat megjelent [Anasztaszija elutasításáról, melyet a 44 családtag közül 12-en írtak alá. – Z.T.Cs.], egy éles hangú levéllel vágott vissza Kszenyija nagyhercegnőnek, Anasztaszija másik nagynénjének, Olga nővérének:

Cári Fenség!

Huszonnégy óra sem telt el az édesanyja halála után... amikor egy következő lépést készül tenni az Ön unokahúga elleni összeesküvés érdekében... A hiba, melyet Fenséged el akar követni, elhomályosítja még a cárt, a családját és az apám ellen a bolsevikok által elkövetett szörnyű gyilkosságot is. Könnyebb megérteni egy örült és részeg banda által elkövetett bűnt, mint a hideg, módszeres és folyamatos gyötrését a családját egyik tagjának... Anasztaszija Nyikolajevna nagyhercegnő, akinek egyetlen vétké az, hogy a néhai cárt egyetlen jogos örököse, útjában áll a kapzsi és gátlástalan rokonainak.

„Olga Alekszandrovna nagyhercegnő elutasítását követően csak két Romanov maradt, akik elismerték a névigénylőt. Egyikük volt Andrej nagyherceg, II. Miklós első unokatestvére, aki alkalmanként látta a fiatal Anasztasziját a családi vacsorákon. Felkavarta Mrs. Csajkovszkij igénye, és engedélyt kapott Marija Fjodorovna anyacárnétól, hogy lefolytasson egy személyes nyomozást. 1928 januárjában két napot töltött a névigénylővel. Az első találkozás után boldogan kiáltott fel: „Láttam Nicky lányát! Láttam Nicky lányát!” Később azt írta Olga nagyhercegnőnek: „Egészen közelről megfigyelhettem őt, és a legjobb lelkiismerettel bevallhatom, hogy Anasztaszija Csajkovszkij nem más, mint az unokahúgom, Anasztaszija Nyikolajevna nagyhercegnő. Azonnal felismertem őt, és a további megfigyelés csak megerősítette az első benyomásom. Számomra kétségtelen, hogy ő Anasztaszija.” Ez alkalommal Andrej nagyherceg felesége, a korábbi híres balerina, Mathilde Keszinszkaja is találkozott a névigénylővel. 1967-ben, miután Andrej elhunyt, a 95 éves özvegyét, aki 75 évvel korábban a fiatal II. Miklós cárt szeretője volt, megkérdezték a névigénylővel kapcsolatban. „Ma is biztos vagyok benne, hogy ő volt az,” válaszolt Mme Keszinszkaja. „Amikor rám nézett, tudja, azokkal a szemekkel, az ő volt. A cárt... a cárt tekintete. Bárki, aki látta a cárt szemeit, sosem felejtí azokat.”

A másik Romanov, aki támogatta a névigénylőt, Anasztaszija unokatestvére volt, Kszenyija hercegnő, aki 18 évesen feleségül ment egy amerikai ónbánya-tulajdonoshoz, William B. Leeds-hez, és Long Island-i birtokára költözött, az Oyster Bay-hez. Kszenyija két évvel fiatalabb volt, mint Anasztaszija, és korábban látta őt a Krímben, 1913-ban, mikor ő 10 volt, Anasztaszija pedig 12 éves. Azóta 14 év elmúlt, de Kszenyija, aki meghívta Mrs. Csajkovszkijt magukhoz, és közelről megfigyelhette a névigénylőt hat hónapon keresztül, kijelentette, „Szilárdan meg vagyok győződve.” Kszenyija hercegnő nővére, Nyina hercegnő is találkozott a névigénylővel, de óvatosabb volt. „Bárki is legyen,” mondta Nyina hercegnő, „jó társaságból való úrihölgy.”

R. Massie: *The Romanovs – The Final Chapter*, 1995, www.erenow.net

Az apai nagyanya, Marija Fjodorovna, sz. Dániai Dagmar hgnő, a fia, II. Miklós cár, és a rájuk jobban hasonlító Anasztaszija, 1914 k., 1922 k., 1932 k.; lent: az anyai nagyanya, Angliai Alice hgnő, Viktória királynő második leánya, szemből és profilból, mellette lánya, a cárné, és Anasztaszija 1932 k.

Függelék II.

Grigorij Jefimovics Raszputyin jóslatai, 1914, 1916.

Miközben az ún. „ismeretterjesztő” tévécsatornák bulvárosított dokumentumfilmjei még ma is a nyugat által pénzelt, szervezett bolsevik forradalmat reklámozzák, és Raszputyint „örült szerzetesnek”, a cári család halála sőt a háború okozójának állítják be – szükséges, hogy legalább utalásszerűen rávilágítsunk e szinte emberfeletti lelki erőkkel bíró, bensőségesen keresztény és orosz lelki vezető alakjára, aki minden egyéb emberi esendősége dacára – mely eltörpül mások gyarlóságaihoz képest, akik Oroszország igazi vesztét okozták, háborús uszítók és korlátolt „forradalmárok” egyaránt –, 1914-ben az egyedüli józan álláspontot képviselte Oroszországnak a Nagy Háborúban való részvételével szemben. Természetesen a cár döntését nem tudta befolyásolni, és a háború az ő életét is zsákutcába sodorta, 47 éves korában (Z.T.Cs.).

1914-ben Raszputyin (1869-1916) táviratot küldött a cárnak: *'Atyuska, ne tervezz háborút, mert odavész Oroszország, odavesztek ti magatok is, elvesztek az utolsó szálig!'* Anna Virubova, aki átnyújtotta a cárnak a táviratot, emlékiratában leírta, hogy Miklós rendkívül dühös lett, és széttepte a levelet. Raszputyint ez nem riasztotta vissza, és kezdetleges betűivel leírta jövőndölését:

"Kedves barátom, újra elmondom: fenyegető felleg kerekedett Oroszország fölött, sok-sok bánat és fájdalom, sötét, és nem látni benne fényességet. Mérhetetlen könnytenger és véróceán? Mit mondhatnék? Nincsenek szavak a borzalmak leírására. Tudom, még mindig háborút akarnak tőled, bizonyosan, nem tudván, hogy ez a pusztulás. Kemény Isten büntetése, amikor elveszi a józan eszt – ez a vég kezdete. Te vagy a cár, a nép atyja, ne hagyd hát, hogy a dicsőségre vágyó eszelősök tegyék a dolgukat, és elpusztítsák magukat, a népet. Meg fogják hódítani Németországot, de mi a helyzet Oroszországgal? Lesz majd, ki azt hiszi akkor, nem szenvedett senki többet az idők kezdete óta, mert vérbe fullad. Iszonyú a pusztítás és vég nélküli a gyász. Grigorij"

1916 decemberében, meggyilkolása előtt néhány héttel, Raszputyin írt egy misztikus, prófétikus hangú levelet. A lap tetején ez olvasható: *'A Pokrovszkojéból származó Grigorij Jefimovics Raszputyin-Novij szelleme'* [a „Novij”, „Új” nevet a kis Alekszejtől kapta]. A szöveg egy figyelmeztetés, amely főként Miklósnak szól:

"Megírom és hátrahagyom ezt a levelet Szentpéterváron. Érzem, hogy még január első napja előtt elhagyom ezt az életet. Tudatni kívánom az orosz néppel, az atyuskával, az orosz anyával és a gyermekekkel, Oroszország lakóival, tudatni kívánom azt, amit tudniuk kell. Ha megölnék, ha közönséges gyilkosok végeznek velem, de legfőképpen akkor, ha a testvéreim, az orosz parasztok teszik ezt, akkor neked, Oroszország cárijának, nincs semmi félnivalód, a trónodon maradsz és uralkodsz; és neked, az orosz cárnak nem kell féltened a gyermekeidet sem, mert sok száz éven keresztül fognak még uralkodni az orosz földeken. Am ha bojárok, nemesek ölnek meg engem, és ha véretem ontják, akkor a kezükön ott marad a szenny, huszonöt éven át nem moshatják le magukról az én véretem. El fogják hagyni Oroszországot. Testvér fog ölni testvért, egymást gyilkolják, gyűlölik egymást, és huszonöt évig nem lesz nemes az országban. Oroszország földjének cáija, ha hallod a harang szavát, amely azt hirdeti, hogy Grigorijt megölték, tudnod kell ezt: ha rokonod az, aki a halálomat okozta, akkor a családoból senki, de senki, egyik gyermeked, egyik rokonod sem fog két évnél hosszabb ideig életben maradni. Az orosz nép fogja őket megölni... Engem megölnék. Többé nem tartozom az élők közé. Imádkozzatok, imádkozzatok, legyetek erősek, gondolatok áldott családokra. Grigorij"

In Robert K. Massie: *Nicholas and Alekszandra*, 1967, 20. és 25. fejezet, magyarul 2015. Vö. Anna Vyru-bova: *Memories of the Russian Court*, www.alexanderpalace.org, Henri Troyat: *Raszputyin*, Bp., 1998.

Függelék III.

A bűntényre vonatkozóan kihallgatott szemtanúk vallomásainak átirata, George Gustav Telberg, az omszki Kolcsák-kormány igazságügyminiszterének irattárából (Wilton 1920, pp. 160-194, vö. Szokolov 1925, 123)

ANATOLIJ JAKIMOV VALLOMÁSA, 1919.

Anatolij Jakimov munkás volt, aki a cári család őreinek egyik elöljárójaként szolgált Jekatyerinburgban. Beszámolója tükrözi a valóságot, és leszűrhető belőle, hogy Jakimov bizonyos műveltséggel rendelkezett, felvilágosultabb és toleránsabb volt, mint a társai. Noha Jakimov sosem beszélt a cári család tagjaival, de egyszerű leírása élénk vetíti mindennapi életüket. Ez a munkásőr tagadja, hogy jelen volt a tényleges kivégzésnél, de állítja, hogy ő és azok, akikre hivatkozik, meggyőződtek a cár és családja haláláról azon a módon, ahogy Medvegyev leírta. Lényeges kiemelni a tiszteletet, mellyel ez a paraszt-proletár mindig említi a cári családot. (Kiadó megjegyz.)

1919. május 7-11. között az Omszki Bíróság Különleges Ügyekkel foglalkozó Nyomozóhatósága Jekatyerinburg városában ülésezett, és a bűnügyi eljárási törvény 403-409. cikkelyének megfelelően kihallgatta Anatolij Alekszandrovics Jakimovot, közrendű, 31 éves, ortodox hitű, nős állampolgárt. A vádlott a következő vallomást tette:

Munkásember vagyok. Az acélgyártásban dolgozom; apám is munkás volt. Ő a permi járásban lévő Ugovszkban született. Anyám neve Marija Nyikolajevna. Én vagyok a legidősebb fiú a családban.

Amikor születtem, apám a Motoviliha-üzemben dolgozott. Nyolcévesen kezdtem a tanulmányaim egy iskolában, amely az egyházi szemináriumhoz tartozott. Tizenkét éves voltam, amikor apám meghalt. Anyám elemi iskolába küldött, de csak három osztályt végeztem, otthagytam az iskolát; nem volt pénzünk, és nem is akartam tanulni. Valamilyen munkát akartam vállalni, és anyám a Motoviliha-üzembe küldött, ahol felvettek, mint kifutófiút a műszaki rajzoló részleghez. Amikor tizenhat éves lettem, átkerültem a gépüzembe, és kezdtem tanulni a gépeken. 1906-ban feleségül vettem a Motoviliha-gyár egyik munkásának lányát. 1916-ban önkéntesként beléptem a seregbe, és a 124. hadosztály 494. Verejszkij Ezredébe kerültem. Ezredünk harcolt a román fronton. Több ütközetben részt vettem, de nem sebesültem meg. 1917 júliusában, a forradalom után bevásárlottak az ezred-bizottságba. Önök kérdezték, hogy miért engem választottak? Ahogy én látom, azért, mert értelmileg fejlettebb voltam, mint a többi katona. Sosem csatlakoztam semmilyen politikai párthoz, de a szociáldemokratákkal szimpatizáltam.

1917 november elején elhelyezkedtem a jekatyerinburgi Zlokaszov-gyárban. A gyár még a tulajdonosoké, a Zlokaszovoké volt, de volt már egy munkástanács, és egy komisszár vezette a gyárat is. A komisszári pozíciót Alekszander Dmitrijev Avgyejev töltötte be, foglalkozása lakatos volt. Harmincnégy vagy harmincöt éves volt, magasabb, mint az átlag, vékony, az arca is vékony, sápadt.

Avgyejev decemberben börtönbe csukatta a gyártulajdonost, Nyikoláj Teodorovics Zlokaszovot. A tulajdonost egy „végrehajtó” szovjet váltotta fel. Ez a szovjet kezdte irányítani a gyárat. A vezető Avgyejev volt. A következők álltak hozzá a legközelebb: a három testvér, Iván, Vaszilij és Vlagyimir Loginov, Szergiusz Ivanov Luhanov és fia, Valentin. A Loginovok a jekatyerinburgi járásban lévő Kistim-gyárból érkeztek. Ezek az emberek rendkívül közeli kapcsolatban álltak Avgyejevvel, és kiváltságos helyzetet foglaltak el: vagy az üzemi bizottság és a végrehajtó szovjet tagjai voltak, vagy valamilyen más „könnyű” munkájuk volt, de nem dolgoztak. Alekszander Mihajlov Moskin is jól állt Avgyejevvel. Amennyire emlékszem, Moskin Szemipalatyinszkben született. Huszonhét vagy huszonnyolc éves volt, alacsony és izmos. Lakatos volt a foglalkozása.

Áprilisban ismertté vált a városban, hogy a cárt Jekatyerinburgba hozták. A munkások ezt úgy magyarázták, hogy ez szükséges volt, mivel valaki Tobolszkban meg akarta szöktetni a cárt, és

ezért egy biztosabb helyre kellett vinni, amilyen Jekatyerinburg is volt. Erről beszéltek a munkások. Május első napjaiban, röviddel azután, hogy hallottunk a cár érkezéséről, értesültünk róla, hogy a mi Avgyejevünket kinevezték, hogy foglalja le a házat a cár elhelyezése számára. Abban az időben ezt a házat valami okból „Különleges Rendeltetésű Háznak” nevezték. Azt is mondták, hogy Avgyejevet kinevezték a ház parancsnokának.

Röviddel ezután Avgyejev megerősítette nekünk ezeket a híreket egy találkozáskor. Nem tudtam ennek a kinevezésnek az okát. Avgyejev egy igazi bolsevik volt. Úgy gondolta, hogy az ideális életet csak a bolsevizmus alatt lehet megvalósítani. Számos alkalommal nyíltan mondta, hogy a bolsevikoknak el kell pusztítaniuk a gazdag burzsoáziát, és el kell venni a hatalmat a „Véres” Miklóstól, stb. Mindig a helyi szovjet vezetőivel volt együtt a városban. Azt hiszem, hogy emiatt, mert egy erőszakos bolsevik volt, nevezte ki a helyi szovjet a „Különleges Ház” parancsnokának. A találkozás folyamán, melyet ő hívott össze, azt mondta nekünk, hogy Jakovlevvel együtt ment a cáráért Tobolszkba. Személyesen nem tudom, ki volt Jakovlev, de Avgyejev azt mondta, hogy Jakovlev egy munkás Zlatouszty városból. Avgyejev nagyon rossz véleménnyel volt róla; azt mondta, hogy Jakovlev el akarta vinni a cárt Oroszországból, és ezért vitte Omszkba. De a jekatyerinburgi bolsevikok valahogy megtudták, és értesítették Omszkot. Avgyejev dühös lett, amikor a cárról beszélt. Becsmérelte, ahogy csak tudta, „Vérivónak” nevezte. A háború volt a fő oka, amiért így tett; azt mondta, hogy a cár akarta ezt a háborút, melyben három évig ontották a „munkások” vérért, s hogy a háború alatt nagy számú munkás esett el. Azokat a dolgokat mondta, amiket a bolsevikok szoktak mondani. Azt lehetett kivenni a szavaiból, hogy az ő „forradalom” előtti érdemeiért nevezték ki a „Különleges Ház” parancsnokának, más szavakkal azért, mert nem engedte Jakovlevnek elvinni a cárt. Látszott, hogy Avgyejev nagyon örül a kinevezésének. Még boldogabb volt, amikor azt ígérte a munkásoknak, hogy megmutatja nekik a cárt: „Elviszlek benneteket abba a házba, és megmutatom nektek a cárt,” mondta.

Avgyejev szavaiból ítélve, abban az időben, amikor kinevezték a „Különleges Rendeltetésű Ház” parancsnokának, a ház őrei magyarokból álltak. Avgyejev kifejezetten beszélt erről, és azt mondta, hogy le fogja váltani a magyar őrseget oroszokra. Kifejezetten magyar őrökről beszélt, nem másokról. Avgyejev megtartotta a szavát, hogy „megmutatja a cárt a munkásoknak.” A munkások mindig meglátogatták a házat, de nem mind – csak azok, akiket Avgyejev kiválasztott. Csak azokat a munkásokat választotta ki, akik barátságosak voltak vele, akik nem voltak őrszolgálatban a „Különleges Háznál”, hanem csak „segítettek” Avgyejevnek, mint a segédei. Ezek sosem jöttek együtt a házba, hanem egyszerre csak egy vagy kettő. Nem maradtak sokáig, csak egy-két napig. Ezért kaptak egy bizonyos fizetést, egészen havi négyszáz rubelig, a juttatásokon kívül. Ezen kívül fizetést kaptak a gyárban, mint az üzemi szovjet tagjai. Ezek a munkások örültek az Avgyejevvel való kapcsolatuknak, és sok előnyt szereztek ebből.

Május 30.-án az üzemi bizottságunk levelet kapott Ukrajncevtől (aki korábban az egyik munkatársunk volt), a vörös hadsereg központi vezetésének főnökétől, akinek szüksége volt tíz emberre, hogy őrszolgálatot lássanak el a „Különleges Rendeltetésű Házban”. Engem is közéjük választottak.

Amikor az Ipatyev-házba érkeztünk, a magyar őrség már elment. Az itteni örök munkások voltak a Sziszert-gyárból és különböző üzemekből és gyárakból: a Makarov-gyárból, az Iszety-művekből és az öntödéből. Érkezésünk után a sziszerti munkások a házban maradtak, de a többi munkás mind elment. A sziszerti munkásokkal együtt mindannyian az Ipatyev-ház alsó szobájában laktunk. A felső szintre a folyosón keresztül lehetett belépni.

Az Ipatyev-házba érkezésünk idején nem volt különleges főnök közöttünk, a Zlokaszov-gyáriak vagy a sziszerti munkások között. Csak vezetők voltak. Az első héten én voltam a zlokaszovi munkások vezetője. A sziszertiek vezetői voltak Medvegyev és egy másik ember. Úgy tűnt, mintha Medvegyev lett volna az összes sziszerti munkás vezetője, és meg kell mondjam, hogy ő adta nekik az utasításokat; különböző kérdésekkel fordultak hozzá; de nem volt különleges hatalma. Korábban Nyikiforov töltötte be ezt a posztot, de hamarosan beteg lett és leváltotta Medvegyev. Ilyen volt a helyzet az Ipatyev-házba érkezésünk első napjaiban.

Körülbelül egy hét múlva ez a helyzet megváltozott. Először minket küldtek át a Popov-házba. Medvegyev lett mindannyiunk főnöke, a zlokaszovi és sziszerti munkásoké. Három vezetőt választottak, akiknek az örök cseréje volt a dolga. Én is egy ilyen vezető lettem, hasonlóképpen Benjamin Szafonov és Konsztantyin Dobrinyin. Amikor nem sokkal a gyilkosság előtt Szafonov beteg lett, a helyére Ivan Sztarkov lépett. Ily módon a cári család megölésének idejéig a vezetők voltak: Ivan Sztarkov, Konsztantyin Dobrinyin, és jómagam.

A következő volt a vezetők feladata: nyolc órás szolgálatban voltunk, reggel hattól délután kettőig, kettőtől este tízig, és tíztől reggel hatig [„három műszakban” – A ford.]. Nekünk kellett leváltani az öröket, és ellenőrizni őket. Ezen kívül az őrszobában kellett maradnunk, és ellenőrizni minden látogatót, aki a házba jött. Az érkezésüket egy csengő jelezte az őrségnél.

Az Ipatyev-házba érkezésünk idején összesen tíz őrhely volt, szám szerint:

1. a felső szint első szobájához [az őrszobához. – A ford.] csatlakozó előszobában.
2. a folyosón, ami a fürdőszobához és a vécéhez vezetett.
3. az udvaron, a kerítéskapunál; a kapu mindig zárva volt, és egy kisablakon lehetett látni, ha valaki a kapuhoz jött.

Mikor az Ipatyev-házba érkeztünk, a házat már két kerítés vette körül. Az első kerítés nagyon közel volt a ház falához. Ez a Voznyeszenszkij-köz [pereulok] felől kezdődött, egészen a ház falánál, és elválasztotta a házat a köztől, majd a ház sarkától derékszögben folytatódott a Voznyeszenszkij sugárút [proszpekt] oldalán, és a ház felső szintjének bejáratánál végződött. Így a kerítés egy kis udvart alkotott a ház előtt, melyre csak az alsó szint Voznyeszenszkij-köz felőli bejáratánál lehetett bemenni. Ezen az udvaron, épp a köz és az utca találkozásánál állt egy régi őrbódé.

A második kerítés a Voznyeszenszkij-köznél kezdődött. Ez a házat elválasztotta a Voznyeszenszkij utcától. Volt rajta egy kapu, és a háznak az utca felőli falánál végződött. Így a második kerítés eltakarta a felső szint főbejáratát, a kaput és a kiskaput [ld. Szokolov 1925, no. 33-34. kép. – A ford.]. Ennek a második kerítésnek két kapuja volt – egyik a Voznyeszenszkij-köznél, a másik átellenben, a kerítés túlsó oldalánál, közel a ház kapujához.

Mindkét kaput a kerítésen belülről lehetett csak kinyitni.

Amikor érkeztünk, csupán egy kapu volt, amely a ház ajtajához közel volt. Akkoriban a Voznyeszenszkij-közre néző kapuk még nem léteztek. Ezeket azután építették, mikor már itt voltunk, mivel úgy találták, hogy a gépkocsiknak nehéz kimenni az első bejáraton keresztül a me-redek lejtő miatt. Ezért építették a kapukat a Voznyeszenszkij-köznél. A gépkocsik mindkét kapun át bejöttek, de csak a Voznyeszenszkij-közzel szemben mentek ki.

A kerítésnek, amely a kapuhoz közel volt, és az érkezésünk előtt épült, volt egy kiskapuja egy kisablakkal. A külső kerítés mindkét sarkánál őrbódékat építettek.

4. a külső kerítésen kívül, a kiskapunál, amelyet korábban építettek.
5. őrbódé a kapukhoz közel, ahol az őrszem megfigyelhette az egész Voznyeszenszkij-utcát.
6. másik őrbódé, amely a kerítésen kívül volt, a köz és az utca találkozásánál, egy kegyhelynél.
7. régi őrbódé a ház fala és az első kerítés között.
8. a kertben; az őrszem az egész kertben járőrözött.
9. a teraszon, ahol egy géppuska volt.
10. az alsó szint bejárata felől, a középső szobában.

Az Ipatyev-házba érkezésünkkor összesen ez a tíz őrhely volt.

A Popov-házba a saját kérésünkre helyeztek át bennünket. Főleg a sziszerti munkások kérték ezt. A házaik messze voltak a várostól, így meglátogatták őket a feleségeik. Idegeneket ugyanis nem engedtek az Ipatyev-házba, a feleségek nem maradhattak itt. Ezért mindannyian átmentünk a Popov-házba.

Június második feléig mind a tíz őrhelyen mi voltunk szolgálatban, a zlokaszovi és sziszerti munkások. Június második felétől bizonyos változás történt. Az oka az volt, hogy egy bizonyos

elégedetlenség egyre nőtt Avgyejevvel szemben a zlokaszovi munkások között, így végül leváltották a gyári komisszári pozíciójából. Csupán az Ipatyev-ház parancsnoka maradt. A csoportját, mely a fent említettek közül állt, szintén leváltották minden pozícióból, amit betöltöttek. Azután Avgyejev mindet az Ipatyev-házba vitte. Az általam említett összes ember idejött: a három testvérpár, a Loginovok, Miskevicsek, Szolovjevek, aztán Gonikevics, Korjakin, Krasensznyikov, Szidorov, Ukrajncev, Komendantov, Labusev, Valentin Luhanov és Szkorohodov. Szkorohodov kivételével, aki beteg lett, és kórházba került [valójában letartóztatták, mert flörtölt Marija nagygnővel, in Sebag Montefiore: *A Romanovok*, 2018, p. 700-701. – A ford.], mindegyikük a parancsnoki szobában és az előszobában lakott. Az Ipatyev-házba érkezéskor az őrszolgálatot az 1. és 2. őrhelyeken kezdték. Mindegyikük a parancsnoki szobában és az előszobában lakott és a padlón aludtak, emiatt két-három matracot vittek oda a raktárhelyiségből. Így végeztük a szolgálatot július első napjaiig, kb. július 3. vagy 4.-ig, amikor Avgyejevet, Moskint és a többieket leváltották. Ez a következő módon történt:

Avgyejev részeges volt. Szeretett inni, nem mulasztott el egyetlen alkalmat sem. Kvaszt ivott [erjesztett ital. – A ford.], amit a Zlokaszov-gyárból szerzett be. Az Ipatyev-házban ivott. Társai is ittak. Amikor az utóbbiak az Ipatyev-házba jöttek, kezdték ellopni a cár holmijait. Gyakran mentek le a raktárba és kivittek különböző dolgokat zsákokban vagy csomagokban. A csomagokat gépkocsin vagy lovakkal vitték el. Dolgokat vittek el a házukba vagy a lakásukra. Ezeknek a lopásoknak a ténye hamarosan pletyka tárgya lett. Az őrök is kezdtek beszélni a lopásról, ami ment, és különösen Pavel Medvegyev beszélt erről. A Zlokaszov-gyárban is kiderültek lopások, és Avgyejevet és Luhanovot nevezték meg tolvajoknak. Ez biztosan igaz volt, mivel Avgyejevre és bandájára gyanakodtak a munkások a gyárban. Ebben az időben könnyű munkákat kaptak a bizottságtól vagy a szovjettől. Sok pénzt kaptak és ittak. Folytatták ezt a viselkedést, miután átkerültek az Ipatyev-házba: ittak és ellopták a cár holmijait.

Nagyjából július 3. vagy 4.-én, mikor szolgálatban voltam, Avgyejev kiment a házból valahová. Gondolom telefonon hívta a helyi szovjet. Nem sokkal ezután Moskin is elment. Tudom, hogy a járási szovjetbe ment, ahonnan telefonon hívták. Vaszilij Loginov helyettesítette Avgyejevet. Valamivel azután, hogy Avgyejev és Moskin távoztak, megjelent a házban Bjeloborodov, Szafarov, Jurovskij, Nyikulin és két másik ember [Jermakov és Vaganov. – A ford.]. Bjeloborodov kérdezett bennünket, hogy ki helyettesíti Avgyejevet a házban. Vaszilij Loginov válaszolt, hogy ő. Aztán Bjeloborodov elmagyarázta nekünk, hogy Avgyejev többé nem parancsnok, és hogy őt és Moskint letartóztatták. A letartóztatás okát nem mondta meg Bjeloborodov. Amennyire emlékszem, ugyanazt a dolgot mondta Bjeloborodov Medvegyevnek, aki ebben az időben jött át a Popov-házból. Bjeloborodov azt is közölte, hogy az új parancsnok Jurovskij, és Nyikulin a helyettese. Ettől a pillanattól Jurovskij kezdett parancsokat adni a házban, parancsnoki minőségben. Azonnal közölte Loginovval és Avgyejev többi társával – nem emlékszem, hogy melyikük volt ekkor a házban –, hogy „kifelé.”

Emlékszem, hogy az összes fent említett ember, és a kettő, akiket nem ismertem, megnézte a ház összes szobáját; voltak a cár és családja szobáiban is, de én nem mentem velük ezekbe a szobákba. Nem maradtak sokáig. Azt hiszem, Bjeloborodov közölte a családdal Jurovskij és Nyikulin kinevezését. Ekkor Jurovskij megkérdezte Medvegyevet, hogy ki végzi az őrszolgálatot az 1. és 2. posztokon (a házban belül). Amikor értesült róla, hogy ezeket a posztokat Avgyejev „kiváltságosai” foglalják el, Jurovskij azt mondta: „Mostantól maga fogja végezni a szolgálatot ezeken a posztokon; később majd kérek embereket erre a rendkívüli bizottságtól.”

Néhány nap múlva megérkeztek az emberek a rendkívüli bizottságtól az Ipatyev-házba. Tizen voltak szám szerint. Poggyászukat szekéren hozták. Nem emlékszem a kocsis nevére, de mindenki tudta abban az időben, hogy az emberek a „Csrezvicsajkától” jöttek [„Cseka”, a bolsevik titkosrendőrség. – A ford.], mely az Amerikai Hotelben volt. Nem tudom miért, de mindegyiküket letteknek neveztük. Akár lettek voltak, akár nem, nem tudtuk. Teljesen lehetséges, hogy ezek nem lettek voltak, hanem magyarok. Szállásuk a ház alsó szintjén volt, és a parancsnoki szobában étkeztek. Hozzánk képest kiváltságos helyzetben voltak. Úgy gondolom, helyes azt mondani, hogy három pártra oszlottunk: az ún. lettek, a zlokaszovi és a sziszerti munkások. A letteket Jurovskij egyenlőként kezelte. A sziszertiekkel kicsit jobban bánt, mint velünk, és a

legrosszabbul velünk bánt. A sziszertiekkel azért bánhatott jobban, mert mi zlokaszov-gyáriak voltunk, hasonlóan azokhoz, akiket Avgyjevvel együtt leváltottak. Medvegyevre is hatással volt a magatartása. Jurovskijhoz és Nyikulinhoz társult, és igyekezett nagyon előzékeny lenni velük. Ezért bántak jobban a sziszerti munkásokkal.

Jurovskij megnövelte a posztok számát. Felállított egy másik gépfegyvert a ház homlokzatára, és csinált egy posztot a hátsó udvaron. Ez a hátsó udvari poszt volt a 10., a gépfegyveres a 11., és a homlokzati a 12. [Jakimov itt úgy tűnik keverte a posztokat: korábban a 9-est nevezte a teraszon lévő gépfegyveres posztnak, a 10-est az alsó szinten lévőnek, s lehet, hogy a homlokzaton két géppuskás volt. – A ford.] Jurovskij érkezése után az 1., 2. és 12. poszton [a házban belül és a homlokzati őrhelyen. – A ford.] kizárólag lettek voltak.

Önök azt kérdezik, hogy miért akartam önként őrizni a cárt? Abban az időben nem láttam semmi rosszat ebben. Mint már mondtam, olvastam egy keveset, különböző könyveket. Olvastam párt-brosúrákat, és kialakult egy nézetem a különböző párt-felfogásokról. Például tudom, hogy van különbség a szociálreformerek [„eszerek”, az sz, r kezdőbetűkről] és a bolsevikok között. Az előbbiek úgy vélik, hogy a parasztok részei a munkásosztálynak, az utóbbiak pedig burzsoának tekintik a parasztokat, és azt hiszik, hogy csak a munkások az igazi proletárok. Szimpatizáltam a bolsevikokkal, de nem hiszem, hogy a bolsevikok az erőszakos módszereikkel felépíthetik a „jó” és „helyes” életet. Azt hiszem, a „jó” és „helyes” élet csak akkor létezhet, amikor nincs olyan sok gazdag és olyan sok szegény ember, ahogy jelenleg; és ez csak akkor jön el, amikor az emberek annyira műveltek lesznek, hogy megértik, hogy a jelenlegi élet nem az igazi. A cárról úgy hittem, hogy ő a fő kapitalista, aki mindig a tőkének kedvez, nem a munkásoknak. Ezért nem akartam a cárt, és azt gondoltam, hogy őrizetben kell tartani, amíg ítélt fölötte a nép, és megbüntetik a bűnei szerint, egy döntés után: „Vétkes a népe előtt vagy nem?” Úgy gondoltam, hogy a fogvatartása szükséges a forradalom biztosítása miatt, és ha tudtam volna korábban, hogy megölik, úgy, ahogy tették, sosem mentem volna, hogy őrizzem. Azt hiszem, hogy egész Oroszországnak kellett volna ítélnie felette, mivel ő volt az egész orosz nemzet cárhoja. Mindazt, ami történt, gonosz dolognak tartom, „igazságtalannak és kegyetlennek”. A családjá többi tagjának megölését még rosszabbnak tartom. Miért kellett a gyermekeit megölni? Hozzá kell tennem, hogy azért is vállaltam az őriséget, mert pénzt akartam keresni. Abban az időben nem éreztem jól magam, és a könnyebb munka miatt csatlakoztam az őrséghez. Így tartottuk őrizetben Nyikoláj Alekszandrovics cárt és családját. Valamennyien az Ipatyev-házban éltek – úgy értem Nyikoláj Alekszandrovics cárt, a felesége Alekszandra Theodorovna [Fjodorovna], fia Alekszej és lányai, Olga, Tatjana, Marija és Anasztaszija.

A többiek, akik velük éltek: Dr. Botkin, Gyemidova, akit „Frejlinának” neveztünk [ném. Fräulein, kisasszony szóból], Haritonov, a szakács, és Trupp, az inas. Az inas nevére jól emlékszem, mert minden embernek, akik az Ipatyev-házban éltek, a neve szerepelt a listán, ami a parancsnoki szobában függött. Botkin koros ember volt, testes, ősz hajú és magas. Kék öltönyt viselt: zakót, mellényt és pantallót, keménygallért és nyakkendőt; mindig cipő volt rajta. Gyemidova magas, kövér, szőke volt; harminc vagy harmincöt éves lehetett, nagyon tisztán és csinosan öltözött, nem úgy, mint egy szolgál, fűzőt viselt; látszott rajta, hogy nagyon zárkózott. A szakács kb. ötvenéves lehetett. Kicsi, erős és barna hajú volt. Az inas kb. hatvanéves volt, magas és sovány. Élt a cári családdal egy kb. 14 éves fiú is, akinek nem tudom a nevét [Leonyid Szednyev, a kukta, és Alekszej cárevics játszótársa. – A ford.]. Korához képest magas volt, sovány, az arca sápadt. Sötétszürke zakót viselt, magas gallérral.

Nem tudok semmit sem arról, hogyan élt a cári család, mivel töltötték az idejüket. Sosem léptem a szobájukba, ahol éltek, és nem láthattam semmit messziről sem, mert az ajtó, ami az előszobából az ő szobájuk felé vezetett, mindig zárva volt. Az ebédet néhány nő hozta nekik a szovjet ebédlőből, ami a Voznyeszenszkij és Glavny utca kereszteződésében volt, ahol most a mozi és a Café Lorange van. De később, Avgyjev idején megengedték nekik, hogy elkészítsék az ételüket a házban. Ennek érdekében élelmiszereket hozott nekik néhány erre kiválasztott ember a járási szovjettől. Az apácák a kolostorból tejet, tojást és kenyeret hoztak nekik. Az egyetlen dolog, amit személyesen megfigyeltem a cári család életében az volt, hogy énekeltek. Néha

hallottam, hogy szent énekeket énekelnek. Énekelték a „Heruvimszkáját” (Kerubok). De énekeltek világi énekeket is. Nem hallottam a szavakat, de a hangulatuk szomorú volt. Az egyik dal címe ez volt: „Egy férfi meghalt a hadikórházban.” Sosem hallottam férfihangot énekelni, csak nőket.

A házban istentiszteletet is tartottak, de az egész idő alatt, míg ott voltam, csak háromszor volt istentisztelet. Kétszer Sztorogev pap végezte a szertartást, egyszer Melegyin pap. De voltak szertartások az érkezésünk előtt is. Onnan tudom ezt, mert egyszer nekem kellett papot hozni a szertartáshoz. Avgyjejev küldött, és megnevezte a templomot, ahonnan kérjem. A pap nevét nem adta meg. A templomban értesültem róla, hogy Melegyin lesz az. Magammal akartam vinni, de ekkor elfoglalt volt. Azután hívtam Sztorogevet. Később másodszor is őt hívtam. Amikor papot kerestem, bemutatkoztam a templomszolgának, aki a gyertyatartó mellett állt. Nem tudom a nevét. De egyszer kért engem, hogy egy diakónus helyett hadd vegyen részt a szertartáson: „Nagyon szeretném látni a cárt.” Avgyjejev idején, amikor a házban voltam, két istentiszteletet tartottak. Míg Jurovskij itt volt, csak egyet. Személyesen sosem voltam jelen az istentiszteleten. Nem engedtek minket a szobába. Avgyjejev és Jurovskij jelen voltak a szertartáson. Távolról hallottam a férfi és női hangokat a szertartás folyamán; valószínűleg ők maguk is énekeltek. Láttam a cári család minden tagját, és azokat is, akik velük éltek.

Láttam őket a házban, amikor a toalettre mentek, vagy sétálni a kertbe, és a séta alatt is. A parancsnoki szoba mellett mentek el, a 2. őrhelynél, mikor a toalettre mentek. A konyhán keresztül is mehettek a toalettre. Nem tudom miért, de sosem mentek arra. Ha a trónörökös nem volt velük, a lépcsőn mentek le sétálni, ami a toalett-helyiségnél vezet, az előszobán keresztül az udvarra, és onnan a kertbe. Néha, amikor a trónörökös velük ment sétálni, mindannyian kimentek az utcára a ház főbejáratán keresztül, majd az udvarra a kapun át (nem a kiskapun), és onnan a kertbe. A trónörökös valószínűleg beteg volt, és kerekesszékre vitték ki, amelyet előtte odahoztak a főbejáratához. A cár vitte őt a karjaiban. Mást nem láttam, hogy vitte volna.

Személyesen nem figyelhettem meg más emberek magatartását a cár és családja irányában, csak Avgyjejevet, aki foglalkozott velük. Avgyjejev durva, faragatlan ember volt és részeges; nem volt egy finom lélek. Ha Avgyjejev távollétében a cári család bármelyik tagja Moskinhoz fordult valamilyen kéréssel, ő mindig azt mondta, hogy meg kell várni, amíg Avgyjejev visszatér. Amikor aztán visszatért, és Moskin előadta a kérésüket, Avgyjejev válasza az volt: „Hagyd őket a pokolba!” Néha, amikor Avgyjejev visszatért a cári család szobájából, mondta, hogy ezt vagy azt kértek tőle, de ő elutasította a kérést. Az elutasítás nyilván nagy örömet szerzett neki. Amikor erről beszélt, nagyon boldognak látszott. Például, emlékszem, hogy egyszer megkérték, hogy kinyithassák az ablakokat, és mondta nekünk, hogy ő megtiltotta. Személyesen nem tudom, hogyan szólította őket, de a parancsnoki szobában csak úgy beszélt róluk, hogy „ezek”, a cárt pedig „Nyikolaskának” becézte. Már említettem, hogy amikor megkapta a házat, kezdte odahozni a kedvenc embereit, akik mind a házba költöztek, mikor leváltották őket az üzemi bizottságból és a szovjetből. Ezeknek az embereknek jó dolga volt Avgyjejevvel az Ipatyev-házban. Ittak és ellopták a cár holmijait. Avgyjejev egyszer annyira berúgott, hogy elesett a ház egyik alsó szobájában. Ekkor jött Bjeloborodov, és őt kereste. Avgyjejev egyik embere azt hazudta Bjeloborodovnak, hogy elment valahová. Úgy tűnt, hogy épp azután részegedett le, amikor a cári családot megnézte, hogy vannak. A részegesek hangoskodtak a parancsnoki szobában; kiabáltak, egymás hegyén-hátán aludtak, és nagyon mocskos szokásaik voltak. Azok a dalok, melyeket énekeltek, természetesen nem lehettek a cár kedvére valók. Ilyeneket énekeltek: „Elesel, mint áldozat a csatában”, „Felejtjük a régi világot”, „Vidáman meneteljünk, elvtársak”. Ukrajncev játszott zongorán, ami a parancsnoki szobában volt, és a többiek énekeltek. Tudva, hogy Avgyjejev bolsevik volt és egy közönséges ember, aki mindig részeg, azt hiszem rosszul bánt a cári családdal. Nem bánhatott jól, mivel ez ellenkezett a természetével és a viselkedésével. Ahogy megfigyeltem őt a parancsnoki szobában, azt hiszem inzultálta a cári családot. Arra is emlékszem, hogy Avgyjejev beszélt a barátaival Raszputyinról. Ugyanazokat a dolgokat mondta, amiket mások, s amiket többször megírtak az újságokban.

Egyszer sem beszéltem a cárral vagy a családjából bárkivel. Csak ritkán találkoztam velük és sosem beszélünk. Egyetlen egyszer láttam és hallottam beszélni a cárt és Moskit. A kertben

sétáltak. A cár a kertben sétált. Moskin leült a kertben egy padra. A cár odament és mondott valamit az időjárásról. Noha nem beszéltem, amikor találkoztam velük, mégis volt egy benyomásom róluk, ami megragadta a lelkem. A cár már nem volt fiatal; őszes volt a szakálla. Láttam, hogy „gimnasztyorkát” visel [katonai ruhát. – A ford.], a derekán katonai övet csattal. Az öv és a csat is sárga volt, nem világos sárga, hanem sötét. A gimnasztyorka keki színű volt. Nadrágja ugyanolyan színű volt, és öreg, kopottas csizmát viselt. A szemei kedvesek voltak, és összességében kedvesnek nézett ki. Úgy éreztem, hogy egy kedves, szerény, őszinte és közlékeny ember. Néha úgy éreztem, hogy őszintén beszélne velem. Úgy nézett ki, mintha szeretne beszélni bármelyikünkkel.

A cárica cseppet sem volt olyan, mint ő. Komolynak látszott. Megjelenése és viselkedése gögös és szigorú volt. Néha beszélünk róluk magunk között, és mindannyian úgy gondoltuk, hogy Nyikoláj Alekszandrovics egy szerény ember, de a cárica más. A cárica idősebbnek nézett ki, mint ő. A cáricának ősz volt a haja a halántékán, és az arca nem egy fiatal női arc volt. A cár fiatalabbnak látszott, mint a cárica. Nem emlékszem, hogyan öltözködött a cárica.

Tatjana úgy nézett ki, mint a cárica. Ugyanolyan komoly volt és gögös, mint az anyja [egyéb adatok, naplók, levelek szerint Olga hasonlított jobban az anyjára. – A ford.]. A többi lány, Olga, Marija, és Anasztaszija nem voltak gögösek. Az volt a benyomásom, hogy ők szerények és kedvesek voltak. Nem emlékszem az ő öltözködésükre sem, nem jegyeztem meg. A cárevics mindig beteg volt. Nem tudok róla semmi közelebbit. A cár szokta levinni a kerekesszékehez, és betakarta egy takaróval. Nem emlékszem a ruhájára.

Sokat foglalkoztatott a cár, miután egy bizonyos időt már eltöltöttem az örök között. Miután többször láttam személyesen, egészen másképp kezdtem érezni irántuk: kezdtem sajnálni őket. Sajnáltam őket, mint emberi lényeket. A teljes igazságot mondom. Akár elhiszik, akár nem. Arra gondoltam, hogy engedni kéne, hogy megszökjenek, vagy tenni valamit a szökésük érdekében. Nem beszéltem erről senkivel, de arra gondoltam egyszer, hogy megosztom ezt Dr. Gyerevenkóval, aki abban az időben látogatta őket, azonban nem bíztam benne. Nem tudom, miért, de kételyeim voltak. Az volt bennem, hogy „nem tudom miféle ember ez.” Amikor elment tőlük, az arca nem fejezett ki semmit, és sosem szólt egy szót sem róluk, így kételyeim támadtak. A pontos igazságot mondom. Korábban, mikor az őrségbe léptem, nem láttam őket, nem tudtam róluk. Kissé vétkes voltam velük kapcsolatban. Amikor Avgyejev és „továrisai” (elvtársai) forradalmi nótákat énekeltek, én is csatlakoztam egy kissé a kórushoz, de amikor észrevettem, hogyan mentek a dolgok, leálltam, és őket is, legalábbis többségüket leállítottam, és elítéltem Avgyejevet a viselkedéséért.

Jurovskij idején nem mehettünk a házba. Ezalatt sosem maradhattam tovább, mint ami szükséges volt. Bármikor szólt a csengő (egy elektromos csengő kötötte össze a parancsnoki szobát a Popov-házzal), ami jelezte, hogy valaki jön a parancsnoki szobába, az illető megkapta a parancsot, és azonnal távozott. Nekünk, vezetőknak nem kellett a parancsnoki szobába menni a csengőszóra. Mindig Medvegyev ment, és rajta keresztül jött a parancs. Jurovskij mindig Nyikulinnal volt; Medvegyev igyekezett a társaságukba kerülni. A lettek a Csekától szintén közel álltak hozzájuk. Ezért nem tudom leírni, hogyan érzett a cárral kapcsolatban. Avgyejev közelebb állt hozzánk, mivel magunkfajta volt – munkásember, aki velünk élt. Jurovskij úgy viselkedett, mint egy főnök, és nem engedett minket a házba.

Annyit mondhatok, hogy mindjárt azután, hogy átvette a parancsnokságot a házban, felállított egy géppuskát a ház homlokzatánál, és egy új őrhelyet a hátsó udvarnál. Leállított minden ivátszatot, és sosem láttam részegen vagy becsípve. Nyikulint látogatta egy lány, akit „Szeveljevának” hívtak, de sosem jöhetett a parancsnoki szobába. Egy alkalommal Jurovskij megváltoztatott vagy megtiltott valamit az apácák adományaival kapcsolatban, melyeket a cári családnak hoztak; tett valamit, ami rontott a cári család helyzetén. Valami, amit nem értettem, a pappal kapcsolatban is történt. Úgy emlékszem, hogy Jurovskij idején csak egy istentisztelet volt. Jurovskij hívott engem, hogy szerezzek „valamilyen” papot. Először kérdezte, hogy ki volt eddig a pap, aki a szertartást végezte. Mondtam, hogy Melegyin és Sztorogev atyák. Mivel Melegyin közelebb volt, őt hívtam ugyanaznap, szombaton estére. Este mondtam Jurovskij-

nak, hogy Melegyint hívtam. Másnap reggel Jurovskij hívatott és újra megkérdezte a pap nevét. Mondtam, hogy Melegyin atyát hívtam. Erre Jurovskij azt kérdezte: „Ez az, aki a Vodocs-naján lakik, a téren, ahol Dr. Csernavin?” Mondtam, hogy igen, és ezután Jurovskij elküldött, hogy mondjam meg Melegyinnek, hogy ne ő jöjjön. „Menj, és mond meg Melegyinnek, hogy nem lesz semmilyen istentisztelet, a dolog elhalasztva. Ha kérdezi, hogy ki halasztotta el, mond, ezek [ti. a cárek], és nem én. Melegyin helyett hívd Sztorogevet.” Rendben, mentem Melegyinhez és mondtam, hogy nem kell az istentisztelet. Ő kérdezte, hogy miért? Én mondtam, amit Jurovskij kért: hogy „ezek” elhalasztották. Ezután mindjárt mentem Sztorogevhez és kértem, hogy jöjjön. Hogy mi oka volt Jurovskijnak minderre, és miért kérte Sztorogevot Melegyin helyett, nem tudom. Irányomban is nagyon önkényesen viselkedett, nem vett tudomást az emberek érzéseiről.

Július 12.-én az emberek engem választottak főnöknek Medvegyev helyett. Július 14.-én vasárnap, miután később tértem vissza valahonnan, mint megengedett volt, Jurovskij leváltott engem, és kinevezte Medvegyevet főnöknek. Így ment ez a végéig.

A cárt és a lányait utoljára július 16.-án láttam. Sétáltak a kertben délután négy óra körül. Nem emlékszem, hogy láttam-e a trónörököszt. A cáricát nem láttam, abban az időben nem sétált.

Július 15.-én hétfőn, a fiú, aki a cári családdal élt, és a kerekesszéket tolt, megjelent a Popov-házban, a szállásunkon. Ezt különösen megjegyeztem. Valószínűleg a többi őr is megjegyezte. De senki sem tudta, hogy a fiúnak miért kellett átjönnie a mi házunkba. Nem kétséges, hogy Jurovskij parancsára.

Július 16.-án én voltam szolgálatban, délután kettőtől este tízig. Tíz órakor elhelyeztem az öröket mind a nyolc poszton (az 1., 2., 11. és 12. poszt nem hozzánk tartozott). Az öröket, akiket elhelyeztem tíz órakor, az új vezetőnek, Konsztantyin Dobrinyinnak kellett leváltania hajnali kettőkor, akinek átadtam a helyem. Emlékszem, hogy teáztam, majd 11 körül lefeküdtem. Klescejev, Romanov és Oszokin ugyanabban a szobában laktak, mint én. Hajnali négy óra felé, amikor kezdett világosodni, Klescejev hangja ébresztett. Romanov és a többiek, beleértve Oszokint, akik ugyanabban a szobában aludtak, már ébren voltak. Klescejev ideges hangon azt mondta: „Ébresztő, emberek, mondanom kell valamit; gyerünk a másik szobába.” Felkeltünk és követtük a másik szobába, ahol voltak még páran, és amikor mind összegyűltünk, Klescejev bejelentette: „A cárt lelőtték.” Mind kezdtük kérdezni, hogyan történt, és ő és Gyerjabin elmondták a következőket, kölcsönösen kiegészítve egymás beszámolóját.

Éjjel kettőkor utasítást kaptak Medvegyevtől és Dobrinyintól, mikor az őrhelyeiken álltak, hogy tovább kell őrsgben maradniuk, mert az éjjel lelövik a cárt [Szokolov 1925, 225: 3. poszt Bruszjanyin, 4. Lejsznyikov, 7. Gyerjabin, 8. Klescejev, de az öröket éjjel 2-kor áthelyezték: 3. Klescejev, 8. Gyerjabin, így jól láthatták a kivégzést, ill. a holttestek kihordásánál mindegyikük segédkezett. – A ford.]. Amikor megkapták ezt az utasítást, Klescejev és Gyerjabin elfoglalták helyüket az ablakoknál: Klescejev az alsó szint folyosójának ablakánál [udvar], amely annak a szobának az ajtajával szemben volt, ahol a gyilkosság történt; Gyerjabin pedig annak a szobának az ablakánál, amely a Voznyeszenszkij-közre nézett [kert]. Röviddel ezután, mint mondták, kicsivel éjfél után a régi idő szerint, vagy kicsivel kettő után az új idő szerint (a bolsevikok két órával előre állították az órát), néhány ember jelent meg az alsó szinten, és a szobába mentek, ahol a gyilkosság történt. A menetet nagyon jól látta Klescejev. Jurovskij és Nyikulin ment elöl, őket követte a cár, a cárné és a lányok, Olga, Tatjana, Marija és Anasztaszija, majd Botkin, Gyemidova, Trup és Haritonov, a szakács. A trónörököszt a cár vitte a karjában. Mögöttük ment Medvegyev és a lettek, a tíz ember, akik az alsó szobában laktak, és a „Csrezvicsajkától” kérte őket Jurovskij [a „lettek” némelyike, akik magyarok is lehettek, nem akart a lányokra löni, Jurovskij 1922, vö. King, Wilson 2005, 12. fej., egy hamisítványról, melyen magyar nevek is szerepeltek. – A ford.]. Közülük kettőnek puskája volt. Amikor a cári család a szobában volt, a következőképp helyezkedtek el: a szoba közepén állt a cár; a trónörökös egy széken ült a cár jobb oldalán; a trónörökösztől jobbra Dr. Botkin állt; mögöttük, a falnál állt a cárné a lányaival; a cárné egyik oldalán állt a szakács és az inas; a másikon Gyemidova. Rajtuk kívül a következők voltak a szobában: Jurovskij, Nyikulin és a lettek. A lettek mögött állt Medvegyev. Gyerjabin nem hallotta a szavakat, amiket Jurovskij mondott a családnak, de Klescejev megerősítette,

hogy Jurovskij azt mondta: „Nyikoláj Alekszandrovics, a rokonai megpróbálták kiszabadítani magát, ezért kénytelenek vagyunk lelőni.” És abban a pillanatban pisztolylövések dördültek. Mindegyik revolverből tüzet nyitottak.

Az első lövések után egy női sikolyt és több nő hangos sírását lehetett hallani. Az áldozatokat kivégezték, egyiket a másik után. Először a cár esett össze, azután a trónörökös. Gyemidova hánykolódott, de szuronyokkal elintézték. Miután mind összeestek, megvizsgálták őket, és aki életjelt adott, azt ismét lelőtték és szuronnyal átdöfték. A cári család tagjai közül említették Anasztasziját, akit szuronyokkal döfték le [vö. Yurovsky 1922, 1934, www.alexander-palace.org, más beszámolók szerint puskatussal ütötték le. – A ford.]. Ezután ismét megvizsgálták a holttesteket: kigombolták a ruháikat, és észrevették az ékszereket. Mindent, amit a halottaknál találtak, Jurovskij maga vitte fel a lépcsőn. Valaki hozott a felső szintről néhány ágylepedőt, a halottakat becsavarták, és kivitték az udvarra azokon a szobákon keresztül, melyeken át a kivégzés helyszínére mentek. Az udvarról felrakták őket egy teherautóra, amely a ház kapuján belül állt. Előtte néhány lepedőt hoztak a raktárhelyiségből, és a teherautó platójára terítették, majd ráfektették a holttesteket és be is takarták őket. Szergiusz Luhanov volt a sofőr. A teherautó a holttestekkel azon a kapun ment ki, ami a Voznyeszenszkij-köze nyílik. Jurovskij és három lett a teherautóval mentek. Miután a holttesteket kivitték a házból, két lett nekifogott, hogy vízzel és fűrészporral felsúrolja a vért.

Klescejev és Gyerjabin beszámolója a gyilkosságról annyira valóságosan hangzott, és annyira fel voltak indulva mindattól, amit láttak, hogy senkinek sem lehet a leghalványabb kételye, hogy az igazságot mondták. Gyerjabin különösen fel volt háborodva; szitkozódott és gyilkosoknak nevezte őket, henteseknek, és a legmélyebb megvetéssel beszélt róluk.

A következő napok egyikén, vagy Medvegyev, vagy valaki, aki tőle hallotta, mondta nekem, hogy Luhanov a holttesteket a Verkh-Iszetszk Művekhez vitte. A teherautó egy erdős vidéken ment keresztül. Az út sáros volt, és a kocsi nehezen haladt, mert a kerekek belesüllyedtek a sárba. A teherautó nagy nehézséggel elért a céljához, ahol már kiástak egy gödört. Az összes holttestet a gödörbe helyezték és betemették őket.

Minden, amit elmondtam, a pontos igazság. Sem én, sem a zlokaszov-gyári munkások nem tudtunk semmit az estére tervezett gyilkosságról. Utána Medvegyev nem jött a szállásunkra, és nem mondott semmit nekünk. Feltételezem, hogy néhány sziszerti munkás Medvegyevtől tudhatott erről, de a sziszerti munkások távol tartották magukat tőlünk, és mi is tőlük. A sziszerti munkások között több bolsevik volt, mint közöttünk.

A fegyverekkel kapcsolatban a következőt mondhatom: Jurovskijnek két revolvere volt; az egyik egy nagy Mauser, a másik egy Nagan. Ezen kívül láttam a parancsnoki szobában egy nagy revolvért, ami talán egy Colt lehetett. Mindegyik lettnek volt revolvere, és a pisztolytáskából ítélve Naganjaik is. Ezen kívül még néhány revolvért hoztak valahonnan Jurovskij parancsnoksága idején.

A cár és családja megölésének leírása mély hatással volt rám. Le kellett ülnöm, és remegtem. Nem feküdtem le utána, hanem reggel nyolckor a nővéremhez, Kapitolinához mentem, akivel nagyon jó kapcsolatban vagyunk. Elmentem hozzá, hogy megosszam vele az érzéseim. Mély fájdalom volt a lelkemben. A nővéremet egyedül találtam; a férje a bíróságra ment dolgozni. Amikor a nővérem meglátta a lehangolt állapotomat, megkérdezte: „Mi történt?” Azt válaszoltam: „A cárt lelőtték.” A nővérem megkérdezte: „Te is ott voltál?” Elmondtam neki ugyanazt, amit önöknek, de nem ilyen részletesen. Elmondtam neki, hogy a cári családot a „munkástanácsok járási szovjetjének” döntésére és parancsára lőtték le. Ma is ezen a véleményen vagyok; nem lehet, hogy Jurovskij egyedül hozott döntést. Mivel abban az időben minden hatalom a járási szovjet kezében volt, azt hiszem, hogy a gyilkosság a szovjet parancsára történt. Korábban a vörösgárdisták között ilyen beszélgetés zajlott le: „Mi történik, ha a csehek behatolnak a városba? Mit fognak csinálni a cári családdal?” Néhányan úgy vélték, hogy ezek kivégeznék a családot. Emlékszem, hogy Gyerjabin azt mondta, hogy Gyemidovát kb. harmincszor szúrták le bajonettel. Ezt is elmondtam a nővéremnek.

Délelőtt tíz körül visszatértem a nővéremtől a Popov-házba. Nem emlékszem, mit csináltam délután kettőig, amikor őrségbe mentem. Elhelyeztem az öröket minden poszton, és a parancsnoki szobába mentem. Itt találkoztam Nyikulinnal, két lettel és Medvegyevvel. Nem voltak vidámak, egyikük sem; gondterheltek és lehangoltnak látszottak. Egyikük sem beszélt. Az asztalon egy halom drága holmi volt. Arany ruhatűk, drágakövek, fülbevalók, gyöngyök és mindenféle ékszerek. Egy részük dobozokban, melyek nyitva voltak. Az előszobában az ajtó, amely a cári család lakrészére felé vezetett, most is zárva volt, de senki nem volt a szobákban; egy hangot sem lehetett hallani. Korábban, amikor a cári család ott élt, mindig lehetett hallani a szokásos élet hangjait a szobák felől. De ekkor semmilyen élet nem volt ott. Csak a kiskutyájuk állt az előszoba ajtajánál, várva, hogy beengedik a szobákba. Jól emlékszem, hogy akkor arra gondoltam: „Hiába vársz.” [három kutyájuk volt: Ortino, Tatjana törpe bulldogja, Jemmy, Anasztaszija spánjelje, és Joy, Alekszej King Charles spánjelje; utóbbi megmenekült és a jekatyerinburgi brit konzul, Preston révén Angliába került. – A ford.]

A gyilkosság előtt a parancsnoki szobában volt egy ágy és egy kanapé. Azon a napon, július 17.-én du. kettőkor, amikor a parancsnoki szobába mentem, észrevettem, hogy van még két ágy, melyek egyikén feküdt egy lett. Később Medvegyev mondta nekünk, hogy a lettek nem akartak tovább maradni abban a szobában, ahol a gyilkosság történt (korábban ott laktak). Nyilvánvalóan ezért vittek át két ágyat a parancsnoki szobába.

Július 17.-én délután két órától este tízig én voltam őrségben. Ezen a napon nem láttam Jurovskijt a házban. Ugyanaznap Medvegyev azt mondta nekünk, hogy mindannyiunkat a frontra küldenek. Így július 18.-án reggel a Zlokaszov-gyárba mentem, hogy felvegyem a pénzt, ami illet. Ugyanaznap kettőkor ismét szolgálatban voltam. Ezen a napon a cár holmijait elvitték az Ipatyev-házból egy kocsival. Bjeloborodov ült a kocsiban. Számos dolgot szekereken is elvittek. Július 18.-án láttam Jurovskijt a házban este hat óra körül; folyamatosan jött-ment. Este nyolc óra körül hívta Medvegyevet és odaadta neki a díjazásunkat. Július 18.-án mindent elvittek a házból.

Július 20.-án éjjel a többi örökkel együtt a Jekatyerinburg 1.-es állomásra küldtek. Az örök egy része az Ipatyev-házban maradt.

Július végén Permbe érkeztünk, és egy héttel az érkezésünk után csatlakozott hozzánk a többi őr az Ipatyev-házból. Mindenkit beosztottak a harmadik hadsereg ellátmányi parancsnokságához, név szerint Gorbunov alá, és egy gőzhajó vitt bennünket Levsinóba. Egyedül Klescejev nem jött velünk Levsinóba, Permbe kellett maradnia, mert nemibetegséget kapott.

Nagyjából egy hónapig őriztem Gorbunov komisszár gőzhajóját és vasúti kocsijait. November 1.-én saját elhatározásból a Motovilihába mentem és itt maradtam. Miután a hely a legfőbb hatalom kezébe került, besoroztak, és részt vettem a vörösökkel az ütközetekben, majd végül letartóztattak.

Emlékszem egy másik dologra is a cár életéből. Egy alkalommal beléptem a parancsnoki szobába és találkoztam Nyikulinnal és Kabanovval. Hallottam, amint Nyikulin kérdezi Kabanovot, mit beszélt a cárral a sétája idején. Kabanov azt felelte, hogy a cár kérdezte tőle, hogy nem szolgált-e korábban egy bizonyos ezrednél. Kabanov azt válaszolta: de igen, és hozzátette, hogy egyszer, amikor ott volt, a cár szemlét is tartott annál az ezrednél. Mindannyian elcsodálkoztunk, hogy milyen jó volt a cár memóriája.

Nem tudom, mi lett azzal a fiúval, aki a cári családdal volt. Közvetlenül a gyilkosság utáni napok egyikén láttam a fiút messziről; ült a szobában, ahol a sziszerti munkások ebédeltek, és keservesen sírt, hallottam a zokogását. Nem mentem oda hozzá, és nem kérdeztem tőle semmit. Azt mondták, hogy a fiú értesült a cári család megöléséről, és elkezdett sírni.

Július 17.-én, miután nyugodtabb lettem, bementem Medvegyev szobájába. Itt találkoztam egy másik emberrel, akik korábban a cári családot és az öröket látta el élelemmel. Kezdtém kérdezni Medvegyevet a gyilkosságról. Medvegyev mondta, hogy röviddel éjjel 12 után Jurovskij felébresztette a cári családot, és azt mondta a cárnak: „Támadás készül a ház ellen, le kell vinnem mindannyiukat az alsó szobába.” Mindenki lement. Megismételtem a kérdésem, hogy ki lőtt, Medvegyev azt mondta, hogy a lettek. Amikor kérdeztem, hová vitték a holttesteket, azt mondta, hogy Jurovskij és a lettek elvitték őket kocsin a Verkh-Iszetszk Gyárhoz, és itt, egy

erdős helyen, egy mocsárnál minden holttestet egy gödörbe temettek, melyet előzőleg ástak, és betemették őket földdel. Emlékszem, mondta, hogy a kocsi megsüllyedt a sárban, és csak nagyon nehezen érték el a sírhoz.

Tudom, hogy Avgyjejev, mielőtt kinevezték az Ipatyev-ház parancsnokává, Tobolszkba ment a cárért és családjáért. Vele volt Horhjakov, aki azután elesett a fronton és a bolsevikok nagy ceremóniával eltemették Permben. Arra is emlékszem, hogy amikor Jekatyerinburgba mentem, hallottam a vasúti kocsiban két munkást beszélgetni, akik szerint a cár elhagyta Jekatyerinburgot. Mindannyian, akik örök voltunk, kezdtük mondani nekik, hogy a cárt lelőtték. Ennyit tudok mondani. A vallomásomat elolvastam, és megfelel a valóságnak.

(aláírások)

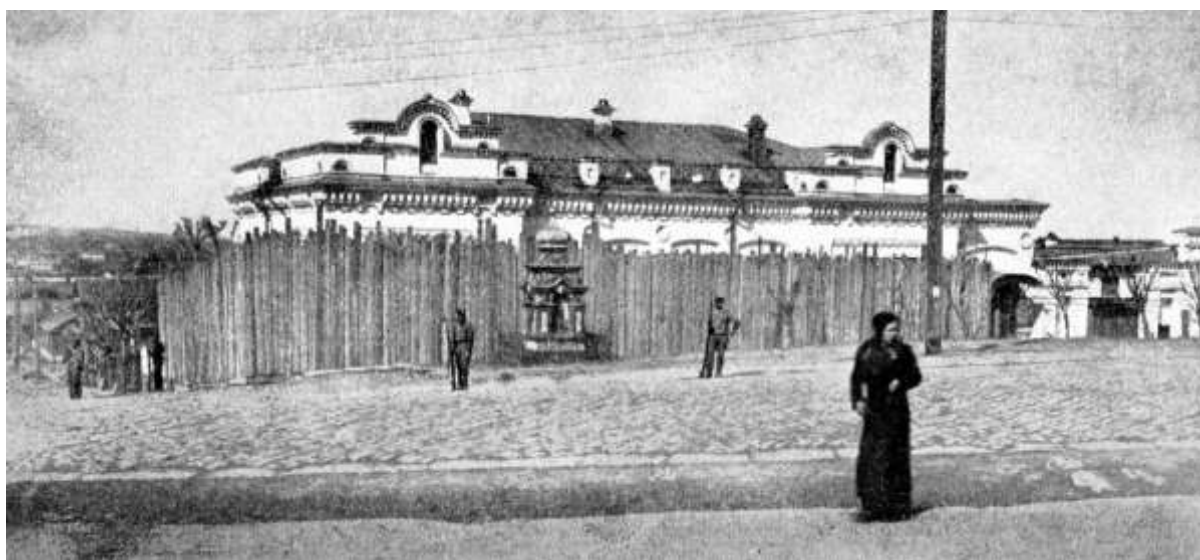
ANATOLIJ ALEKSZANDROVICS JAKIMOV
NYIKOLÁJ SZOKOLOV

Ford.: Z.T.Cs.

Az Ipatyev-ház alagsori szobája, ahol a gyilkosság történt, korabeli képeslap; Szokolovék bizonyíték gyanánt elvitték a golyónyomokkal, vérral borított padló- és faldarabokat.

Függelék IV.

A CÁRI CSALÁD MEGGYILKOLÁSA — Jurovskij feljegyzése és beszámolója, 1922, 1934.

Az alábbi fordítások Jakov Jurovskij (1878-1938) 1922-ben és 1934-ben írt visszaemlékezéseinek angol fordítása alapján készültek (Yurovsky Note 1922, Account 1934, www.alexanderpalace.org, Time Machine, összesen öt emlékiratot írt, ld. uo. életrajza, mely szerint Jurovskijt később szorongás gyötörte a tette miatt, félt, hogy elteszik láb alól, ezért a bizonyítási kényszer is motiválhatta, mikor jónéhány dolgot megmásított, letagadott a beszámolóiban), melyek eredetijét az Orosz Föderáció Elnöki Levéltárában (APRF) az *F. 3. Op. 58. D. 280.* jelzet alatt, ill. a Szverdlovskzi Körzet Társadalomtudományi Dokumentációs Központjában, az *F. 41. Op. 1. D. 151, L. 10-22.* jelzetten őrzik. Az 1922-es feljegyzés orosz eredetije először 1993-ban jelent meg az Isztocsnik tudományos folyóiratban (ld. még E. Radzinszkij: *Az utolsó cár*, 1995, és V. V. Alekszejev: *The Last Act of a Tragedy*, Jekatyerinburg, 1996), ennek végét elhagytuk, ahol Jurovskij próbálja politikai okokkal, „népakarattal” igazolni az egész cári család és alkalmazottaik lemészárlását, bírósági tárgyalás nélkül (vö. Leninék utasítására Jakovlev Moszkvába akarta vinni a cárt, hogy bíróság elé állítsák, de rejtélyes módon, talán egy még fölsőbb utasításra ezt megakadályozták, ld. omszki kitérő, Szokolov 1925, 41), hiszen ma már világosan látható, hogy a bolsevizmus, és különösen a sztálinizmus milyen zsákutcába vezette a világot, s hogy végső soron a nyugat „titkos fegyvereként” működött.

EGY KIVÉGZŐ VALLOMÁSA, 1922.

Ezt az emlékiratot hetven éven át egy titkos levéltárban őrizték. Jakov Jurovskij írta őket. Ő volt az, aki megszervezte II. Miklós cár és családja, valamint a személyzetük négy tagjának megölését. Ő volt az, aki felügyelte a kivégzést, amely 1918. egyik júliusi éjjelén történt, egy rekvirált ház alagsorában, mely Ipatjev hadmérnök tulajdonában volt, Jekatyerinburg központjában. Most először jelenik meg ez az emlékirat teljes egészében. [az emlékirat kiadatlan változatairól, örök vallomásairól ld. King, Wilson 2005, 2011, Sebag Montefiore 2016. – A ford.]

Gyerekkor

Rég volt ... messze, Szibériában, Tomszk városában, 1886-87-ben, mikor az udvaron ültem egy farönkön, és töprengtem, hogy milyen szörnyű is az élet. Azon gondolkodtam, hogyan tudnék a cár közelébe kerülni, és megmondani neki, milyen nehéz az élet. De ez egy teljesen légből kapott gondolat volt ... Hét vagy nyolc éves voltam ekkor. A „Peski”-n éltünk [a „Homokon”], ami annak a területnek volt a neve, melyet minden évben elöntött az ár. Egy kicsi lakást béreltünk a Millionaja utcában, „Dondo” házában. A tulajdonos – egy hentes – fent élt, és az üzlete az utcára nyílt, egy pince, ami a tulajdonos rokonáé volt.

Ezen a tavaszon egy kisebb áradás volt, ami éjjel kapott el bennünket.

Apám üveges volt. Nagy volt a család. Rendkívüli szükségben éltünk.

Amikor az alsó szintet éjszaka elárasztotta a víz, a tulajdonos megengedte, hogy a gyerekeket felvigyék a lépcsőn a szobáiba. Homályosan emlékszem, hogy megkérdeztem: „Miért élünk a földszinten, amit a víz eláraszt, míg a tulajdonos gyerekei és a rokon gyerekei fent laknak, jobb körülmények között?” Anyám azt válaszolta: „Jobb szegényen élni, de becsületesen”. Majd később az a kérdés is felmerült bennem: „Miért mehet a gazdag zsidó lovon a zsinagógába, az ünnepen, míg a többi zsidónak ez meg van tiltva?” Erre a kérdésemre is válaszolt anyám: „Mivel ő jótékonykodik, ezért ez meg van neki bocsátva”. Ekkor arra gondoltam: „Nagy dolog: ha pénzem van, könnyen okozhatok örömet másoknak.” Ettől az időtől kezdve, az ilyen gondolatok nem hagytak békét nekem, [és nagyon kerestem a módját, hogyan kerüljünk ki a nehéz anyagi helyzetből].

1891-ben Nyikoláj körutazást tett. Beutazta Szibériát és Tomszkba jött. Mindenki üdvözölni akarta a trónörököst.

Ebben az időben tanultam az órás mesterséget. Az előkészületek foglalkoztattak, noha nem akartam különösebben látni a trónörököst. A legények már készültek, hogy felkapaszkodjanak a tetőkre, és lássák a cárevicset. Arra gondoltam, hogy annyit látok belőle, amennyit, és kész. A kitűzött napon a trónörökös megérkezett.

Az üzlet, ahol az órás mesterséget tanultam, a Pocstamszkij utcában volt, a város legnagyobb utcájában, ami a kormányzó házához vezetett. Így alkalmam nyílt, hogy az ablakon és a ház kapuján keresztül megfigyeljem a felvonulást. Emlékszem, mintha ma lett volna, a cárevicsnek volt egy kis pofaszakálla, délceg volt, körülötte parasztok lovon, nagy hátizsákokkal. Az egyik paraszt egy csontos lovon ült, a cárevics jó ménje mögött, és a fejével beleütközött Kornakov sarki üzletének cégérébe, és leesett a lóról. A cárevics kíséretében volt egy gögös grúz is.

A felvonulás végén, a trónörököst egy fekete lovak húzta, gyors trojkán egy fogadóba vitte a tulajdonosa, egy zsidó. Sok pletyka lett belőle, hogy a trónörökös miért egy zsidó trojkát választott. Azt is mondták, hogy a trónörökös *prjanik*-ot [egy kis mézes sütemény] és egyebeket akart enni, amit a zsidók sütöttek.

Hatalmas ünnepek voltak. Mindenki nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy a trónörökös érkezésekor ragyogó idő volt, és amikor őfensége kijött az erkélyre, volt egy kis eső, ami megfogta a port, és a nap fenséges volt. Ilyen a nagy emberek szerencséje, mint amilyen a trónörökösé. Ez volt az első találkozásom az uralkodóházzal és Nyikolájjal.

Tizenöt-tizenhat éves lehettem, amikor egy ünnepnapon az ebédnél felmerült egy kérdés a cárokról. Apám szigorú volt, nem tűrt semmilyen ellenvetést a gyerekektől. Magasztalta I. Miklóst, hogy erős kézzel féken tudta tartani a népet. Nem fogtam vissza magam, és azt mondtam, hogy semmi jó nem volt I. Miklósban, és ha valami jó volt [bármelyik cárnál], az II. Sándor alatt volt, aki felszabadította a jobbágyságot, és – mint mondják – nem volt olyan kegyetlen, mint I. Miklós.

Apám nem fékezte magát. Hozzám vágott egy villát. Erre elrohantam, és két hétig nem mentem haza.

Így kerültem ismeretségbe az uralkodóházzal, azokkal, akik éltek, és akik már elhunytak.

Apám ötlete volt, hogy hozzám vágja a villát, de valószínűleg I. Miklós akarta ezt a túlvilágról: rossz gyerek, nincs itt az ideje [semmikor]... Később az élet elvette a kedvem, hogy a cárokat ellenségnek, vérszívóknak, elnyomóknak nevezzem.... De az utolsó leszármazottjukkal egészen más körülmények között találkoztam: amikor minden hatalom a munkás-paraszt kormány kezében volt, a cár pedig a kezünkben, lakat alatt ...

Nyikoláj a helyére kerül

1918 júliusának első napjaiban utasítást kaptam a szovjet munkások, parasztok és katonák bizottságának uráli helyettesétől, hogy vegyem át a parancsnokságot az ún. Különleges Rendeltetésű Házban [így nevezték maguk között a rekvirált Ipatyev-házat Jekatyerinburgban], ahol a volt cárt, II. Nyikolájt, a családját, és több, hozzájuk közel álló személyt tartanak fogva.

Július 7-8.-án az uráli szovjet helyi végrehajtó bizottságának elnökével, Bjeloborodov elvtárrsal a Különleges Rendeltetésű Házba mentünk, ahol átvettem az irányítást az előző parancsnoktól, Avgyejev elvtárrtól. Meg kell mondani, hogy Avgyejev, ahogy helyettese, Ukrajncev, nem végezték jól a feladatukat a cár őrzésével kapcsolatban, akit szerintük haladéktalanul le kellett volna löni. [lehetek ilyen hangok, de Avgyejev leváltásának igazi oka a túl laza fegyelem volt, részegeskedtek, loptak a cári család holmijai közül, és a katonák flörtölhettek a cárlányokkal, ld. *Diary of Nicholas II*, 1966, 1918. máj. 13/26, jún. 21/júl. 4., közte több mint egy hetes hallgatással. – A ford.] Ez egy hibás magatartás volt, de tükrözte a Zlokazov-gyár korábbi munkásainak általános morálját, akik az őrség egy részét alkották, és a Sziszert-gyár vöröskatonáiét is; a munkások régóta mondták, hogy Nyikolájt és családját le kellene löni, nem kéne a nép pénzét rájuk költeni, őrséget fizetni, és így tovább. Azonban még nem volt határozott döntés a központból ebben a kérdésben, és az őrség színvonalát egy kellően magas szinten kellett tartani. Meg kell mondani, hogy nem volt megfelelő jelző-apparátus, ami a szovjet csapatokkal összekapcsolta volna a külső őrség egységeit, és nem voltak gépfegyverek sem felállítva a különböző posztokon. Ezért kénytelen voltam odahívni néhány tapasztalt elvtársat, akiknek némelyikét ismertem a helyi rendkívüli bizottságból, mint kollégákat, és néhányakat a jekatyerinburgi pártbizottság különleges egységéből [Csreztvicsajka, „cseka”]. Így hát megszerveztem a belső őrséget, felállítottam két gépfegyverest, akiknek egyikére különösen jól emlékszem: Tzsalms elvtársra (egy lettre), de a többi elvtárs nevére nem emlékszem ebből az időből. Meg kell mondani, hogy tűz esetére hasonlóan nem tettek korábban előkészületeket. Volt tűzoltó-felszerelés, volt egy kút, amelyből vizet lehetett nyerni, és megszerveztem mindent, ami szükséges egy esetleges tűz esetére. Amikor megismerkedtem a foglyokkal, szembetűnő volt a sok érték, amit hordtak, a cári család és az alkalmazottaik, a szakács Haritonov, az inas Trupp, az orvos, Dr. Botkin, és a *freilina* Gyemidova is [a cárné szobalánya, akit a bolsevikok „udvarhölgynek” néztek]. A foglyok között volt egy fiú is, Szednyev, aki Alekszejnek szolgált. Ahogy a házon belül [a felső szinten], úgy az alagsori raktárakban is számos holmija volt a cárnak és családjának. Tettem egy javaslatot ezek átkutatására, de nem kaptam engedélyt rá az ISZPOLKOM-tól [végrehajtó bizottság].

Meg kell említeni, hogy ezt a kutatást nem tekintették szükségesnek, mert abban az időben figyelték a cár levelezését a külvilággal. Tekintve, hogy a cári család értékeit nem lenne veszélytelen az örök egyike-másika szeme előtt hagyni, úgy döntöttem, hogy elveszem a birtokukban lévő értékeiket. Ezért megkértem a parancsnokhelyettes elvtársat, Nyikulint, hogy vegye jegyzékbe ezeket az értékeket; ezt Nyikoláj és a gyerekei sem kifogásolták. Csak azt kérte, hogy hagyjuk meg Alekszej óráját, mert enélkül unatkozna. Alekszandra Fjodorovna azonban hangosan kifejezte a nemtetszését, amikor próbáltam levenni a csuklójáról egy arany karkötőt, ami annyira a karjára feszült, hogy egy eszköz kellett volna a levételéhez. Kijelentette, hogy ezt a karkötőt 20 éve viseli, és megsérülne, ha most levinné. Számításba véve, hogy a lányok ugyanilyen karkötőket viseltek, és ezeknek a karkötőknek nem volt különösebb értéke, rajtuk hagytam. Miután jegyzékbe vettük ezeket a tárgyakat, kértem egy dobozt, amit Nyikoláj odaadott, mindent beletettem, lepecsételtem a parancsnoki pecséttel, és átadtam Nyikolájnak megőrzésre. Amikor ellenőrizni jöttem – amit én kezdtem el –, Nyikoláj átadta az ékszeres dobozt, és azt mondta: „Az ékszeres doboza érintetlen.”

Az ételadagokat tekintve, a család eleinte a szovjet fejadagot kapta. Ezek az ételek egyáltalán nem voltak finomak, de úgy döntöttünk, hogy leállítjuk a kívülről jövő élelmiszerellátást. A foglyok elkészíthették maguknak az ételmüket a konyhában. Ezenkívül engedélyeztem, hogy a cári családnak mindennap hozzanak a kolostorból *vatruski*-t [aludttejet], vaját, tojást, és így tovább. Úgy döntöttem, hogy megengedem ezt, noha nagyon szokatlan volt. Később értesültem róla, hogy ezt megengedte Avgyejev elvtárs is, de ő nem hagyta meg a családnál, hanem sokat megtartott magának és elvtársainak. Úgy döntöttem, hogy mindent, amit nekik hoznak, tartsák meg. Csak a második vagy harmadik napon értesültem róla, hogy Avgyejev elvtárs engedélyezte az élelmiszer-szállítást. Végül úgy döntöttem, hogy leállítok minden szállítást, és csak tejet hozhatnak. Dr. Botkin azt mondta nekem: „az Ön kinevezése után, az elmúlt két napban mindent megkaptunk, ami a kolostorból érkezett, és most hirtelen ismét meg vagyunk

fosztva mindentől; a gyerekeknek kell a táplálék, de az étel annyira nem kielégítő, hogy szeretnénk, ha ismét mindent megkapnánk a kolostorból.” Azonban megtagadtam, hogy a tejen kívül mást kapjanak, és úgy döntöttem, hogy ugyanolyan fejadagot kapnak, mint Jekatyerinburg minden polgára; a városban kevés élelmiszer-termelés folyt, és úgy gondoltam, hogy mivel a foglyaik nem csinálnak semmit, ezért meg kell elégedniük ugyanazzal a fejadaggal, amit minden polgár kap. Emiatt a szakács, Haritonov azzal fordult hozzám, hogy nem tud ételt készíteni negyed font húsból. Azt feleltem neki, hogy nem királyian kell élniük, hanem úgy, mint akik le vannak tartóztatva. Bármilyen nehéz is volt Haritonovnak ez a feladat, ő elkezdte súlyra kimérni a megfelelő adagokat minden nap. Mondtam neki, hogy nincs rendkívüli ellátás [nekik].

A szobának, melyben Alekszandra Fjodorovna lakott a trónörökösrel, voltak ablakai, melyek az utcára nyíltak, melyet a háztól egy léckerítés választott el. Gyakran kinézett az ablakon, és közel jött az ablakhoz. Egyszer azonban, amikor Alekszandra Fjodorovna közel jött az ablakhoz, az egyik őr megfenyegette a szuronyával. Ezt elpanaszolta nekem, és mondtam neki, hogy nincs engedélyezve, hogy kinézzen az ablakon. [Miklós cár feljegyezte a naplójában az esetet, de nem írja név szerint, hogy ki nézett ki az ablakon, 1918. máj. 14/27, *Diary of Nicholas II*, 1966; az egyik őr vallomása szerint Anasztaszija nyitotta ki az ablakot, és az őr rálőtt; a golyó nyoma megmaradt az ablakkeretben, Szokolov fényképet közölt róla, ld. *Ubiistvo Carskoi Semi*, Berlin, 1925, 173.; egyébként Anasztaszijára már rálöttek egyszer Carszkoje Szelóban is, ld. *Diary of Nicholas II*, 1917. június 10. – A ford.] Három-négy nappal a kivégzés előtt egy vaslemezt helyeztünk Alekszandra Fjodorovna ablakára. Ezzel kapcsolatban Dr. Botkin megjegyezte, hogy jó lenne, ha ilyen lemezeket tennénk a többi ablakra is.

A belső szabályzat ez volt: reggel 10:00 előtt felkeltek. 10:00-kor megjelentem, hogy ellenőrizsem a foglyokat. Ezzel kapcsolatban Alekszandra Fjodorovna kifejezte elégedetlenségét, mert ő nem szokott ilyen korán felkelni. Mondtam, hogy úgy is ellenőrizhetem, hogy ágyban van, de ő kijelentette, hogy senkit sem szokott fogadni, míg ágyban van. Erre azt feleltem, hogy nem érdekel, mi az ő szokása, akkor is mindennap ellenőrzést kell tartanom. Tatjana és Olga, vagy Marija – leggyakrabban Tatjana – jött, hogy megkérjen bennünket, ha sétára akartak menni. Alekszandra Fjodorovna ritkán sétált. Amikor sétálni ment, mindig napernyőt vitt és kalapban volt. A többiek mind általában fedetlen fejjel sétáltak. Nyikoláj felváltva sétált az egyik vagy a másik lányával. Alekszej ezidő alatt játék katonákkal játszott, a Szednyev fiúval.

Amikor a kutat javítottam, Nyikoláj hozzám jött, és néhány megjegyzést tett, de én nem válaszoltam neki. Egyszer séta közben Olga szóba elegyedett az egyik lettel és kérdezte, hol szolgált korábban. Azt válaszolta, hogy egy tüzérezredben szolgált, ahol az egyik katonai szemlén látta a cár lányait. Olga Nyikolájhoz fordult: „Papa, ez a tüzérid egyike”. [Nyikoláj] azt mondta a lettnek: „Üdvözetem!”, nyilván remélve egy „Erőt, egészséget!” köszönést [szokásos katonai válasz], de csak egy egyszerű „Jó napot!”-ot kapott. Később ez a lett elvtárs jelentette, hogy nem akart társalogni, mert odajöttem, és a beszélgetésnek vége szakadt.

A lányok, különösen Tatjana, gyakran nyitott be az örök szobájába. [A lányok] próbáltak kedveskedni velük, nyilván remélve, hogy a maguk oldalára állítják a konvoj-t [katonai csapatot]. Meg kell mondani, hogy a legények ellenálltak, és nem tudták befolyásolni őket az ilyen hízelgésekkel. [a korábbi őrparancsnok idején ez másképp volt, ld. alább. – A ford.]

Amennyire megfigyelhettem, a család átlagos polgári életet élt: reggel teáztak, utána elfoglalták magukat ezzel-azzal – varrtak, hímeztek, és hasonlók. A legértelmesebb közülük Tatjana volt, a második Olga volt, aki nagyon hasonlított Tatjanára az arckifejezést illetően is. Ami Mariját illeti, ő nem volt hasonló külsőleg sem a két nővérehez: valahogy visszahúzódozó volt, és a családban mintha mostohalánként bántak volna vele. [Jurovskij nem említi, hogy azért, mert lejátszódozott egy afférja az egyik őrrel, Szkorohodovval, akit emiatt le is tartóztattak, ld. King, Wilson 2005, Sebag Montefiore 2016. – A ford.]. Anasztaszija volt a legfiatalabb, lelkes, csinos kis pofival. Alekszej állandóan beteg volt, egy örökölt családi betegség miatt főként ágyban feküdt, és a sétára is karban kellett vinni. Egyszer kérdeztem Dr. Botkint, hogy milyen betegségben szenved Alekszej. Azt felelte, hogy kényelmetlennek érzi, hogy erről beszéljen,

mert ez egy családi titok, és nem kérdezősködtem tovább. Alekszandra Fjodorovna remekül tartotta magát, határozottan emlékeztetett arra, hogy ki volt. Nyikolájjal kapcsolatban azt lehetett érezni, mintha egy közönséges család tagja lenne, ahol a feleség erősebb, mint a férj. A volt cárina kifejezetten elnyomta őt. Úgy jelentek meg előttem, mint egy derűs család, melyet a feleség vasökle irányít. Nyikoláj a bágyadt arcvonásaival nagyon közönségesen, egyszerűen nézett ki, mondhatni, olyan volt, mint egy paraszt katona.

Alekszandra Fjodorovná kívül arroganciát nem vettem észre másokon a családban. Ha nem a gyűlölt cári családról lett volna szó, akik oly sok vért ittak, valaki egyszerű, közvetlen személyeknek tekinthette volna őket. A lányok például szaladtak a konyhába, segítettek a szakácsnak, tésztát gyúrtak, vagy kártyáztak, *duracski*-t vagy passziánszt, vagy a kendőiket mosták. Mindenki egyszerűen öltözött, semmi különös. Nyikoláj megfontoltan, „demokratikusán” viselkedett, sőt – mint később észrevettük – nem viselte a jobb minőségű csizmáit sem, hanem mindig a viseltes, foltozott csizmáit. Egyetlen örömük volt, hogy naponta többször fürödtek. Azonban ezt megtiltottam nekik, mert nem volt elég víz. Ha valaki külső szemlélőként tekintett erre a családra, azt mondhatta, hogy teljesen ártalmatlanok.

A Szednyev fiú annyira otthonosan mozgott a családban, hogy lakáj létére segédkezhetett volna a cárevicsnek, hogy az orosz trónra jusson. Gyakran bosszantotta Alekszandra Fjodorovná, amikor a kiskutyával játszott, mely ott volt velük. Ő azonban nem hagyta abba a játékát, ami gyakran felborította Alekszandra Fjodorovna jó közérzetét. Trupp és Haritonov voltak a szolgák, akik kutyahűséggel tartoztak a gazdáiknak.

Dr. Botkin a család készséges barátja volt. Minden esetben, amikor a családnak szüksége volt valamire, ő nyújtotta be a kérést. Testben és lélekben egyaránt hű volt hozzájuk, és a Romanov családdal együtt viselte az életük nehézségeit. Köztudott, hogy Nyikoláj és családja vallásos volt. Megkértek, hogy ha lehetséges, résztvehessenek az *obednyán* [ortodox istentiszteleten]. Hívtam egy papot és egy oltárszolgát. Amikor a parancsnoki szobában beöltöztek a szertartáshoz, figyelmeztettem őket, hogy az istentiszteletet a szokásos módon végezhetik, de semmilyen beszélgetés nem engedélyezett. A ministráns azt mondta, hogy „korábban nem volt dolgunk ilyen magas rangú személyekkel, és az ember zavarba jön, de ebben a helyzetben is örömmel lóbáltuk a füstölőt a lelkük üdvéért.” Az *obednyát* elvégezték. Nyikoláj és Alekszandra Fjodorovna imádkozott a legszorgalmasabban.

Amikor szolgálatba léptem, már felmerült a kérdés a Romanov család likvidálásával kapcsolatban, mivel a csehszlovákok és a kozákok közel voltak az Urálhoz, egyre közeledtek Jekatyerinburghoz. Nyikoláj bizonyos kapcsolatot teremtett a külvilággal. A fenyegető helyzetre való tekintettel az ügyet siettetni kellett.

Én voltam megbízva ezzel az üggyel, de a likvidálás egy másik elvtársra tartozott.

1918. július 16.-án, kb. délután 2-kor Filipp [Goloscsookin] elvtárs a házba jött, és átadta nekem a Végrehajtó Bizottság döntését Nyikoláj kivégzéséről, [és] a Szednyev fiút el kellett távolítani a közelükből. [Goloscsookin elmondta, hogy] Azon az éjjelen egy elvtárs fog érkezni, aki a „kéményseprő” jelszót mondja, és akinek a holttesteket át kell adni, melyeket ő eltemet és elvégzi a munkát. Hívtam a Szednyev fiút, és mondtam neki, hogy előző nap Szednyev letartóztatott nagybácsija megszökött, de elfogták, és látni akarja a fiút. Ezért a nagybácsijához küldtem. Ő megörült, hogy visszaküldik a szülővárosába. A Romanov család nyugtalan lett. Mint mindig, Dr. Botkin azonnal hozzám jött, és kérdezte, hogy hová küldték a fiút. Ugyanazt mondtam neki, mint a fiúnak, de valahogy nyugtalan maradt. Később Tatjana jött, de megnyugtattam, mondván, hogy a fiú a nagybácsijához ment, és hamarosan visszatér. Összehívtam az egység vezetőit, Pavel Medvegyev elvtársat a Sziszertszk-gyárból és másokat, és mondtam nekik, hogy riadó esetén várniuk kell egy meghatározott jelre. Majd összehívtam a belső őrséget, akiknek a dolga Nyikoláj és családja kivégzése volt, és kiosztottam a feladatokat, hogy melyikük kire lőjön. Atnyújtottam nekik a Nagan típusú revolvereket. Amikor kiosztottam a feladatokat, a lettek azt mondták, hogy kíméljem meg őket a lányok lelövésének felelősségétől, mert ezt nem képesek megtenni. Ekkor úgy döntöttem, hogy a legjobb az lesz, ha teljesen felmentem ezeket az elvtársakat, akik nem képesek végrehajtani forradalmi kötelességüket a legdöntőbb pillanatban. Mindent elrendezve vártuk a „kéményseprőt”.

Azonban sem éjfélkor, sem 1 órakor nem jött a „kéményseprő”, és az idő csak múlt. Az éjszakák rövidek voltak. Arra gondoltam, hogy ezek ma nem jönnek. Végül 1:30-kor kopogtak. A „kéményseprő” megérkezett. Átmentem a lakótérbe, hogy felébresszem Dr. Botkint, és mondtam neki, hogy mindenkinek gyorsan fel kell öltöznie, mert nyugtalanság van a városban, és egy biztonságosabb helyre kell vinnem őket. Nem sürgettem őket, hagytam időt az öltözködésre. Két órakor leküldtem az őrseget az alsó szintre. Mondtam nekik, hogy álljanak fel a megbeszéltek szerint. Én vezettem le a családot a lépcsőkön. Nyikoláj a karjában vitte Alekszejt. A többiekkel együtt – némelyikük párnákkal és más dolgokkal a kezükben – lementünk az alsó szintre, egy előzőleg kijelölt szobába. Alekszandra Fjodorovna kért egy széket magának, Nyikoláj pedig Alekszejnek.

Behozattam a székeket. Alekszandra Fjodorovna leült. Alekszej is. Mondtam, hogy mindenki álljon fel. Mindenki felállt, az egész falat és az egyik oldalfalat is eltakarták. A szoba nagyon kicsi volt. Nyikoláj háttal állt nekem. Ekkor bejelentettem: az Uráli Szovjet Munkás-Paraszt-Katona Küldötték Végrehajtó Bizottsága azt a döntést hozta, hogy le kell löni őket. Nyikoláj megfordult és kérdezett (sic). Megismételtem a döntést, és kiadtam a parancsot: „Tűz!” Én lőttem először, és azonnal leterítettem (sic) Nyikolájt. A sortűz nagyon sokáig tartott, és a reményeim ellenére, hogy a fából készült fal nem okozza a lövedékek visszacsapódását, azok egyre csak röpködtek. Sokáig nem tudtam leállítani ezt a rendetlen lövöldözést. De, amikor végül sikerült leállítani, észrevettem, hogy többen még életben vannak.

Így például Dr. Botkin a jobb könyökére támaszkodva feküdt, mintha csak pihenne, és egy revolver-lövessel kivégeztem, és Alekszej, Tatjana, Anasztaszija és Olga is éltek még. Gyemidova is életben volt. Jermakov elvtárs szuronnal akarta befejezni a munkát. Azonban ez lehetetlen volt. Ennek oka később derült ki (a lányoknak gyémántpáncél volt [bevarrva] az alsóruháikban). Kénytelen voltam lelőni őket egymás után [Jurovszkij az 1934-es beszámolójában azt írta, hogy a „többiek” lőtték le a még életben lévő lányokat. – A ford.]. Sajnos, a kivégzettek értékeit hozták magukkal, melyek felkeltették néhány vöröskatona figyelmét, akik jelen voltak és elkezdtek kifosztani őket. Ekkor leállítottam a holttestek kihordását, és megkértem Medvegyev elvtársat, hogy figyeljen a teherautóra, és ne nyúljanak az értékekhez [Medvegyev 12-15 őrt hozott magával a Popov-házból a holttestek kihordására, Wilton 1920, 202. – A ford.]. Azonnal intézkedtem, hogy mindent össze kell gyűjteni, ami ott volt.

Nyikulint odaállítottam a folyosóra, hogy figyelje a holttestek kihordását, és másokat is megbíztam odalent, hogy figyeljék azokat, akik még ott voltak. A munka befejeztével minden résztvevőt összehívtam, és megparancsoltam, hogy azonnal adjanak át mindent, amit elvettek, és büntetéssel fenyegettem meg őket. Egymás után átadták, amit elvettek, de volt köztük két-három gyenge akaratú ember. Annak ellenére, hogy a hátralévő munkát Jermakov elvtársra akartam bízni, úgy láttam, hogy nem képes megfelelően elvégezni [más örök vallomásai szerint Jermakov részeg volt. – A ford.], és úgy döntöttem, hogy magam megyek. Hátra hagytam Nyikulint. Elrendeltem, hogy ne mozdítsa el az őrseget, így külsőleg semmi sem változott.

Július 17.-re virradóra 3:00-kor vagy 3:30-kor, elindultunk a verkh-iszetszki gyár felé. [az Ipatyev-háztól délre; ez is egy figyelemelterelés volt a külvilág felé, ugyanis az eltemetés helye a várostól északra feküdt. – A ford.] Amikor odaértünk a gyár udvarára, kérdeztem Jermakovot, hogy meg vannak-e a szerszámok az ásáshoz. Jermakov mondta, hogy talált egy bányagödröt, és nem kellenek szerszámok, de valószínűbb, hogy az egyik legény elcsaklított valamit. A verkh-iszetszki gyártól három versztányira belebotlottunk egy egész szekértáborba [orosz kétkerekű szekér: *droski*] és lovasokba. Kérdeztem Jermakovot, „Mit jelentsen ez?” Azt mondta, hogy „Ezek a mi legényeink, akik segíteni jöttek”. De miért ekkora tömeg, mire kell a szekér? Azt válaszolta, hogy „Arra gondoltam, hogy mindenkire szükség lesz”. Mivel nem ismertem a tervét, továbbmentünk a teherautóval. Többször is elakadtunk a sárban. Egy helyen beragadtunk két fa között, és megálltunk. Nem messze volt a mocsár. A teherautó nem ment tovább. A munkások, akik között voltak olyanok is, akik nem tartoztak a verkh-iszetszki gyár ISZPOLKOM-jához, elégedetlenségüket fejezték ki, hogy holttesteket hoztunk, nem élöket, akiket meg akartak kínozni a maguk örömére ... Amikor elkezdtünk átrakodni a *droski*-ra, ez nagyon, nagyon nehéz volt (szekereket kellett volna hozni). Nagy nehézséggel áttettük a

holttesteket a *droski*-ra, hogy továbbmenjünk. A kijelölt bányagödör nem lett meg. Senki sem tudta, hol keressük. Amikor elkezdtek átrakni a holttesteket a teherautóról, a legények ismét elkezdtek átkutatni a zsebeiket. Találtak valamit, ami be volt varrva a ruháikba, és úgy döntöttem, hogy mielőtt elégetem őket, előbb elégetem a holmijaikat. Megfenyegettem a legényeket, hogy hagyják abba a holttestek átkutatását, és folytassák a rakodást. A lovasok elmentek megkeresni a bányagödröt. Egy idő múlva visszatértek, nem találtak semmit. Már kezdett világosodni. A parasztok mentek a földekre dolgozni. Nem maradt más hátra, mint elindulni egy ismeretlen irányba. Jermakov hajthatatlan volt, hogy ő tud egy másik bányagödröt, valamivel távolabb, és elindultunk arrafelé. Kb. 16 versztányira a Verkh-Iszetszktől és kb. 1,5 vagy 2 versztányira a Koptyaki falutól megálltunk. A legényeket az erdőbe küldtük, és azzal tértek vissza, hogy megtalálták a bányagödröt. Bementünk az erdőbe. Kiderült, hogy a bányagödör nagyon sekély. Régi, elhagyott bányagödör volt. A lovakat leszerszámoltuk. Tüzet raktunk. A lovasokat védőgyűrűként körbeállítottuk, hogy zavarják el a parasztokat, akik odajönnek. A területet körbevették a lovasok. Elkezdtem levetkőztetni a holttesteket. Amikor az egyik lányt vetkőztettem, találtam rajta egy fűzöt, amibe valami kemény volt bevarrva. Felbontottam és drágaköveket találtam. Ebben a helyzetben a sok ember egyáltalán nem volt kíváncsi. A drágakövek önkéntelen hangoskodást eredményeztek. Mivel ezeket a legényeket nem jól ismertem, azt mondtam, „Legények, ezek értéktelen dolgok, valami kődarabok”. Leállítottam a munkát, és úgy döntöttem, hogy mindenkit elküldök, kivéve néhányat, akiket többé-kevésbé ismertem és megbízhatóak voltak, és néhány lovas. Megtartottam öt embert és három lovas, a többieket elküldtem. Az embereimen kívül 25 személy volt, akiket Jermakov rendelt oda. Újra nekiláttam a drágakövek kiszedésének. Drágakövek voltak Tatjánánál, Olgánál és Anasztaszijánál. Marijának a családban elfoglalt eltérő helyzetét megerősítette, hogy nála nem voltak drágakövek. [más örök vallomásai szerint Marija és Anasztaszija maradtak legtovább életben, mert megvédték őket a drágakövek, King, Wilson, 2005; Jurovskij nyilván el akarta tussolni Anasztaszija eltűnését, amit kényelmetlen lett volna bevallania. – A ford.] Alekszandra Fjodorovná hosszú gyöngysorok voltak és egy nagy arany karika, kb. 25 dkg-os. Különös volt számomra, hogy ki és hogyan viselhette ezt. Minden értéket kiszedtem az ügyesen kikészített melltartókból és fűzőkből. A drágakövek súlya nem kevesebb, mint fél pud volt [16 kg]. Voltak köztük gyémántok és más drágakövek. Minden holmit (ruhákat, stb.) ott helyben elégettünk. Mindegyikük kis párnácskát viselt a nyakán, melyekbe Griska Raszputyin imái és tanításai voltak bevarrva. Amikor a ruhákat elégettük, találtunk olyan drágaköveket is, melyeket a ruhák más részeibe varrtak be. De, miután később a vörös hadsereg emberei megérkeztek, valaki hozott nekem egy szép, nagy gyémántot, kb. 8 karátos lehetett, és azt mondta, „vedd ezt a követ, ott találtam, ahol a holttesteket elégették.” Az Uráli Helyi ISZPOLKOM parancsára ezeket az ékszereket Permbe vittem, átadtam Trifonov elvtársnak. Később Trifonov elvtárs, Filippov (Goloscsekin) és Novoszelov elvtársakkal együtt „ezeket a tárgyakat az uráli proletariátus gondjaira bízta”, mint Szmigla elvtárs kifejezte, elrejtették egy kis házban, melyet átmenetileg erre a célra foglaltak le az alapajevszki gyárnál. 1919-ben, az Urál visszafoglalásakor, ezeket a tárgyakat kiásták és Moszkvába hozták. Nyikoláj örök nyughelye nagyon szerencsétlen lett. De nem volt mit tenni, átmenetileg ebbe a bányagödörbe tettük őket, és másnap, vagy még aznap, később eltemettük őket máshol. Bedobtuk a holttesteket a bányagödörbe [1934-ben azt írta, hogy a felrobbantásukat is latolgatták, de erről letettek. – A ford.]. A bányagödörben állt némi víz, nem több, mint 1-1,5 *arsin* [1 *arsin* = 0.7 méter]. Otthagytam az öröket, és a lovasokat, és bementem a városba, hogy jelentést tegyek a szovjetben a dolgokról. A szovjetnél beszéltem Szafarov és Bjeloborodov elvtársakkal. Jelentettem nekik, mit végeztünk. Rámutattam, hogy nem lehetséges abban a bányagödörben hagyni őket. Mondtam nekik, hogy másik helyet kell találni, az éjszaka folyamán exhumálni és eltemetni őket egy másik helyen. Bjeloborodov és Szafarov elvtárs ekkor nem válaszoltak. Később Filipp elvtárs ajánlott egy elvtársat, aki valamilyen módon eltünteti a holttesteket. Csuckajevhez mentem, aki abban az időben a Jekatyerinburgi városi szovjet elnöke volt, és kérdeztem, hogy hol van valamilyen mélyebb bányagödör Jekatyerinburg közelében. Csuckajev elvtárs azt mondta, hogy 9 versztányira, a Moszkovszki főútnál

vannak mélyebb bányagödrök. Úgy döntöttem, hogy ezek jók lesznek. Elvittem egy autót és elmentem. Csuckajevtől a végrehajtó-bizottsági hivatalba mentem, ahol újra találkoztam Filippel és más elvtársakkal. Itt döntöttünk arról, hogy elégetjük őket. De mivel senki sem csinált még ilyesmit, nem tudtuk, hogy mit, hogyan csináljunk. Még senki sem döntött az elégetésükről. Az uráli népgazdasági hivatal ellátmányi osztályának vezetőjéhez, Vojkov elvtárshoz mentem, és rendeltem három hordó kerozint és három konténer kénsavat. Aztán lóháton, Pavlusin elvtárssal visszamentünk, hogy lássuk, hogyan állnak a dolgok a helyszínen, hol a legjobb elvégezni mindezt. Késő este értünk oda. Útközben a lovam elesett, és annyira megnyomta a lábam, hogy nem tudtam felállni. Miután néhány percre lefeküdtem, felkapaszkodtam egy másik lóra, és valahogy tovább kocogtunk. Megérkeztünk a helyszínre. Azt javasoltam, hogy különböző helyeken égessük el őket: először a földút mellett, ahol a nyomok könnyen eltűnnek, másodszor pedig a mocsárnál. Így is döntöttünk Pavlusin elvtárssal. Néhányukat elégettük, néhányukat eltemettük. Visszatértünk az ISZPOLKOM-hoz. Kértem Pavlusin elvtársat, hogy ezzel kapcsolatban lovagoljon ki [?]. Míg Pavlusin kilovagolt, én Vojkov elvtárssal voltam, hogy kitaláljuk, mi legyen a kerozinnal és a kénsavval, amit nem volt könnyű beszerezni. Ásókra volt szükség, melyeket nem kaptunk meg az ellátmányi vezetőtől, de találtunk néhányat az udvaron és elvittük. Pavlusin még nem tért vissza. Vártunk egy ideig, majd a Különleges Bizottsághoz mentem [„Cseka”]. Kiderült, hogy Pavlusin ágyban fekszik. Mellette volt egy doktor. Leesett a lováról, eltörte a lábát, és aligha lovagolhatott [úgy tűnik Jurovskij itt is összekeveri az emlékeit. – A ford.]. Az elégetéssel kapcsolatos minden munka az ő dolga volt, mert, hogy is mondjam, volt több-kevesebb tapasztalata a bonyolult műveletekben. De el kellett végezni ezt [angol ford. megjegyz.: Jurovskij a *progyelaty* „trükk” szót használta a *progyelivaty* helyett], ami nem volt könnyű. Az Uráli Járási Bíróság komisszár elvtársaként kiadtam egy parancsot a börtönőröknek, hogy hozzanak néhány lovat és szekereket, kocsisok nélkül. A szekerek megérkeztek éjjel 12:30-kor. Mikor minden megvolt, Pavlusin elvtárssal felültünk a *droski*-ra, és kimentünk. Hajnali 4 körül elértük a helyet, és elkezdtük felrakni a holttesteket. A kiszemelt bányagödör csak 2 versztányira volt Koptyaki falutól. Biztonságossá kellett tennünk a helyet. Embereket küldtem a faluba, hogy mondják meg, tilos elhagyni a falut, mert titkosszolgálati művelet folyik, lövések is eldördülhetnek és áldozatok lehetnek. Elrendeztem a lovasokat, és folytattuk a munkánkat. Holttesteket exhumálni nem könnyű dolog. Reggelre kiszedtük a tetemeket. Közelebb vittük őket az úthoz, és úgy döntöttem, hogy elégetjük Nyikolájt és Alekszejt. Ástunk egy mélyebb gödrot. Ez majdnem délelőtt 9-kor volt. Valaki észrevett egy parasztot, hogy átlovagol az úton. Jermakov itt volt, és kiderült, hogy ez a paraszt Jermakov ismerőse, és Jermakov biztosított bennünket, hogy a paraszt nem mond semmit, hagyjuk elmenni. Többször is megparancsoltuk, hogy senki, semmilyen körülmények között nem mehet oda, különben életét veszti. Felismertem, hogy a paraszt látta és megértette, mi történik itt, és hogy pletykák indulhatnak erről. Úgy döntöttem, hogy a holttesteket beljebb visszük az erdőben, és ismét bementem a városba, és döntöttünk, hogy kell egy másik hely, minden eshetőségre. Némi nehézséggel találtam egy autót, a Moszkovszki főútra hajtottam azokhoz a bányagödrökhöz, melyekről Csuckajev beszélt előző éjjel.

Kb. 1,5-2 versztányira a bányagödröktől, az autó lerobbant. Az autót nem lehetett megjavítani 1-1,5 óra alatt sem. Úgy döntöttem, gyalog megyek, hogy megnézzem ezeket a bányagödröket. Ezeknél a bányagödröknél volt néhány ór a családjaikkal. A bányagödrök mélyebbek voltak, és úgy döntöttem, ez lesz a legjobb hely Nyikoláj és családja eltemetésére, ahol senki nem találhatja meg őket. Visszatérve az autóhoz, az továbbra sem indult be. Gyalog visszamenni a városba lehetetlenség. Úgy döntöttem, hogy megállítom az első lovast vagy kocsit, amelyik arra jön. Ekkor két lovas jött arra. Megállítottam őket, és azt mondtam: „No, barátaim, hová mentek, kellenek a lovaik.” „De ezt megtiltotta nekünk Jurovskij elvtárs”. „Igen, az én vagyok, és kik vagytok ti.” „Jóbarátok”. „Rendben, emberek. Fontos lenne, hogy a városba menjek, de a kocsim lerobbant.” „Jó, de mi is sietünk.” „Rendben, akkor majd egy autó fog értetek jönni.” Beleegyeztek. Ezeken a lovakon értem Jekatyerinburgba. Autót kellett keresni. A dolog nem volt könnyű. Ezenkívül az elvtársaim két napja élelem nélkül voltak. Legalább ételmelet kellett

hozni nekik. Elmentem a Járási Katonai Népbiztosság garázsához. Itt egy autót sem találtam. Nem volt felesleges autó. Azonban az egyik fiatalember, aki felfogta, vagy sejtette, miről van szó, azt mondta, hogy „Teherautó kell, és így tovább, jó, adok neked egyet. De van egy kis gond. Csak Sztogové van itt, ami nagyon könnyű”. „Nagyszerű, add oda Sztogovét, ez jó lesz, semmi probléma”. Sztogov tábornok a katonai népbiztosság főnöke volt: később kivégezték, mert együttműködött a Fehér Gárdával. A teherautó az élelemmel elindult. Aztán kiment egy második teherautó is. Meghagytam, hogy minden tetemet rakjanak a szekerekre, és ahol lehet, hagyjanak helyet, hogy újra vissza lehessen őket rakni a teherautóra, és az emberek is ehettek, és így tovább. Később kivittem a teherautót és a könnyű kocsit egy útra, és a másikon kiküldtem az elvtársakat, hogy nézzék meg, melyik út alkalmasabb visszatérni, mivel úgy döntöttem, hogy a tetemetek autókra szállítjuk. Meghagytam, hogy készítsenek elő köveket és köteleket, hogy a tetemekre kötözve a köveket a bányagödrök alján tarthatjuk őket. Áthaladva a vasúti vágányokon, kb. 2 versztányit mentem a tetemetek szállító karavánnal. Este 9 vagy fél 10 körül átvágtunk a vasúti vágányokon, ahol úgy döntöttünk, hogy átrakodunk a teherautókra. Biztosítottak, hogy az út itt jó. Azonban egy mocsár volt az útnál. Ezért talpfákat hoztunk, hogy áthaladjunk rajta. Lefektettük őket, és sikeresen áthajtottunk. Kb. tíz lépésre ettől a helytől, megint leragadtunk. Nem kevesebb, mint egy órát vesztegeltünk. Kihúztuk a teherautót. Tovább mentünk. Ismét leragadtunk. Hajnali 4-ig vesztegeltünk. Semmit sem tudtunk végezni. Már késő volt. Az egyik könnyű teherautó Pavlusin elvtárssal és más elvtársakkal szintén leragadt valahol. Ők három napig vesztegeltek. Kimerültek. Nem aludtak. Kezdtünk izgatottak lenni: bármelyik percben ideérhetnek a csehszlovákok, és elfoglalják Jekatyerinburgot. Másik utat kellett találni.

Úgy döntöttem, hogy a mocsarat fogom használni. És elégettem néhány tetemet. Leszereltük a lovakat. Leszedtük a tetemeteket. Kinyitottuk a hordókat. Egy tetemen kipróbáltuk, hogyan ég. A tetem viszonylag gyorsan elégett, és meghagytam, hogy kezdjék elégetni Alekszejt. Ekkor egy gödört ásattam. A gödört a mocsárban ásták, ahol a talpfákat lefektették. Egy kb. 2,5 arsin mély gödört ástak, 3 arsin széleset. Ez azelőtt volt, hogy reggel lett. A többi tetem elégetése nem volt lehetséges, mert ismét parasztok kezdtek jönni, hogy dolgozzanak, és így a tetemeteket a gödörben kellett elégetni. A tetemeteket a gödörbe fektettük, lelocsoltuk őket kénsavval, ez volt a végső temetése Nyikolájnak és családjának és az összes többinek. A tetejére talpfákat fektettünk. Elegyengettük. Áthajtottunk rajta, hogy tömör legyen.

A hely közelében, ahol a tetemeteket elégettük, ástunk egy gödört, csontokat tettünk ide, újra tüzet gyújtottunk. Végül eltüntettük a nyomokat.

A nehéz munka után harmadnapra, azaz július 19.-én reggelre lett kész minden, és elmondtam az elvtársaknak a munka jelentőségét, és hogy teljes titoktartás szükséges, míg ez hivatalosan ismertté nem válik. Visszatértünk a városba. A következő nap a végrehajtó bizottság utasítására Moszkvába mentem a jelentéssel, Minden Oroszok Központi Végrehajtó Bizottságának elnökéhez, J. M. Szverdlov elvtárshoz.

Az első elégetés helye, mint korábban említettem, 16 versztányira volt Jekatyerinburgtól, és 2 versztányira Koptyaki falutól, mely utóbbi helység kb. 8-8,5 versztányira van Jekatyerinburgtól, és kb. 1,5 versztányira a vasútvonaltól...

Jakov Jurovskij, 1922. április-május, Moszkva

Ford.: Z.T.Cs.

JUROVSZKIJ BESZÁMOLÓJA, 1934. FEBRUÁR 1.

[1918. július] 16.-án reggel elküldtem a kis szakácsot, a Szednyev fiút, azzal az ürüggyel, hogy találkoznia kell a nagybátyjával, aki Szverdlovszkba jött. Ez félelmet keltett a foglyokban. Botkin, aki szokásosan közvetített, majd az egyik lány is kérdezett Szednyev felől – hol van, miért és meddig van távol –, mert Alekszej hiányolta. Amikor megkapták a magyarázatot, látszólag nyugodtan eltávoztak. Előkészítettem 12 revolvert, és kijelöltem, hogy kinek kire kell lőnie. Filipp elvtárs [Goloscsokin] azt mondta nekem, hogy a teherautó éjfélkor érkezik; jön valaki, aki megmondja a jelszót; át kell adnunk a holttesteket, hogy elvigyék és eltemessék őket. Éjjel 11 óra körül, július 16.-án ismét összehívtam az embereket, kiosztottam a revolvereket, és bejelentettem, hogy hamarosan likvidáljuk a foglyokat. Mondtam Pavel Medvegyevnek, hogy egyaránt figyelje a külső és a belső őrseget. Neki és az őrparancsnoknak állandóan figyelnie kellett a területet a ház körül és a házban, ahol a külső őrség posztolt, és jelenteniük kellett nekem. Azt is mondtam neki, hogy az utolsó pillanatban, amikor minden készen áll a kivégzésre, mondja meg az öröknek és a többieknek a csapatban, hogy ne aggódjanak, ha lövéseket hallanak a házban, és ne hagyják el az épületet. Ha bármilyen nyugtalanságot tapasztal, szóljon nekem a szokásos módon.

A teherautó nem érkezett meg éjjel fél 1-ig. A sok várakozás bizonyos aggodalmat okozott – általában a várakozás, és mivel rövid volt az éjjel. Csak azután, hogy a teherautó megérkezett (vagy telefonáltak, hogy úton van), mentem, hogy felébresszem a foglyokat. Botkin aludt a bejáratához legközelebbi szobában. Kijött és kérdezte, hogy mi a probléma. Mondtam neki, hogy ébresszen fel mindenkit, mert nyugtalanság van a városban, és veszélyes rájuk nézve, ha a felső szinten maradnak. Mondtam, hogy másik helyre viszem őket. Sok időbe telt, míg mindenki kész volt, kb. 40 perc telt el. Amikor a család felöltözött, az alagsori szobába vezettem őket, amit korábban kijelöltünk. Azt kell mondjam, hogy amikor Nyikulin elvtárs és én kigondoltuk a tervünket, nem fontoltuk meg, hogy 1.) az ablakokon hangok szűrődhetnek ki; 2.) az áldozatok téglafal mellett fognak állni; s végül, 3.) (amit lehetetlen volt előre látni), a lövéseket rendetlenül adják le. Ennek nem szabadott volna megtörténnie. Minden emberre jutott egy személy, akit le kellett lőnie, és így mindennek rendben kellett volna mennie. A rendetlen tüzelés esete később lett világos. Noha Botkin révén üzentem [az áldozatoknak], hogy ne hozzanak magukkal semmit, ezek összegyűjtöttek mindenféle kis dolgokat – párnákat, táskákat és így tovább, még egy kiskutyát is, ha jól emlékszem.

Ahogy leértünk a szobába (a szoba bejáratától jobbra volt egy nagyon széles ablak), utasítottam őket, hogy álljanak a fal mellé. Nyilvánvaló volt, hogy abban a pillanatban nem sejtették, mi vár rájuk. Alekszandra Fjodorovna azt mondta: „Még egy szék sincs itt.” Nyikoláj a karjában vitte Alekszejt. A szobában állt vele. Akkor hozattam pár széket. Az egyikre, a bejáratától jobbra, majdnem a sarokban, leült Alekszandra Fjodorovna. A lányok és Gyemidova mellette álltak, a bejáratától balra. Mellettük ült Alekszej a karosszéken. Mögötte Dr. Botkin, a szakács és a többiek álltak. Nyikoláj Alekszejjel szemben állt. Előtte meghagytam az embereknek, hogy menjenek le és legyenek készen a helyükön, amikor kiadom a parancsot. Nyikoláj leültette Alekszejt a székre és úgy állt mellette, mintha védte volna. Alekszej a bejáratától balra, a sarokban ült, és amennyire emlékszem, nagyjából a következőt mondtam Nyikolájnak: A cári és a többi rokonaid az országban és külföldön megpróbálták kiszabadítani, de a munkás küldöttek szovjetje úgy határozott, hogy lelövi őket. Ő azt kérdezte „Micsoda?” és Alekszej felé fordult. Abban a pillanatban rálöttem, és azonnal megöltem. Nem volt ideje, hogy felénk forduljon és választ kapjon. Abban a pillanatban egy rendetlen, össze-vissza lövöldözés kezdődött. A szoba kicsi volt, de mindenki bejöhetett és lövéseket adott le a megbeszéltek szerint. De többen a bejárat ajtón keresztül lőttek. A lövedékek kezdtek lepattanni, mert a fal téglából volt. Sőt, a tüzelés fölerősödött, amikor az áldozatok felkiáltottak. Megállítottam a tüzelést, de csak nagyon nehezen sikerült.

Egy golyó, amit valaki hátul lőtt ki, a fejem mellett zúgott el, és valakinek a kezét vagy az ujját (nem emlékszem) súrolta. Amikor a tüzelés megállt, kiderült, hogy a lányok, Alekszandra Fjodorovna, és úgy tűnt, Gyemidova és Alekszej is életben voltak. Arra gondoltam, hogy

félelmükben estek el, vagy szándékosan, és így maradtak életben. Ekkor be akartuk fejezni a lövöldözést. (korábban javasoltam, hogy a szívre célozzanak, hogy ne legyen sok vér). Alekszej kővé váltan ült. Megöltem. A többiek lelőtték a lányokat, de nem ölték meg őket. Ekkor Jermakov a szuronnyal próbálkozott, de ez sem vált be. Végül a többiek fejlövéllel végeztek velük. Csak az erdőben fedeztem fel végül az okot, hogy miért volt olyan nehéz megölni a lányokat és Alekszandra Fjodorovná.

A lövöldözés után el kellett vinni a holttesteket, de ez viszonylag hosszadalmas volt. Hogy is csináljuk? Valaki azzal az ötlettel jött, hogy hordágyakkal (erre korábban nem gondoltunk). Leszedtük a szánkókról a rudakat, és, ha jól emlékszem, lepedőbe csavartuk őket. Amikor meggyőződünk róla, hogy halottak, kezdtük kivinni őket. Közben mindenütt vérnyomok keletkeztek. Mondtam, hogy azonnal kerítsenek valami puha katonai vásznat, és ebbe csavarják a hordágyakat a teherautón. Megbízta Mihail Medvegyevet, hogy vigye a holttesteket. Ő a Cseka egyik embere volt, és dolgozott a GPU-nak. Ő és Pjotr Zaharovics Jermakov vitte ki a holttesteket, hogy elszállítsák őket. Amikor elmozdították az első holttestet, valaki mondta (nem emlékszem pontosan, ki volt), hogy valaki értékeket vitt el. Ekkor megértettem, hogy nyilván értékek voltak azokban a holmikban, amiket magukkal hoztak. Azonnal leállítottam a holttestek kihordását, összehívtam az embereket, és követeltem, hogy adják vissza az értékeket. Némi vonakodás után két ember visszaadta, amit eltett.

Miután lelövéllel fenyegettem meg a tolvajokat, elmozdítottam ezt a két embert, és utasítottam Nyikulin elvtársat (amennyire emlékszem), hogy figyeljen a holttestekre és az értékekre. Először összegyűjtöttem mindent – azokat a dolgokat, amiket elvettek, és egyéb dolgokat is – és mindent a parancsnoki szobába vittem.

Filipp elvtárs [Goloscsokin], hogy engem kíméljen (az egészségem nem volt valami jó), azt mondta, hogy ne menjek „temetni”, de én aggódtam, hogy a holttestekkel minden megfelelően történjen. Ugy döntöttem, hogy személyesen megyek, és kiderült, hogy igazam volt. Máskülönben minden holttest a Fehér Gárda kezére kerülne. Könnyű elképzelni, hogy mennyire kihasználnák a helyzetet.

Miután utasítást adtam, hogy mindent mossanak, tisztítsanak le, kb. három órákor, vagy valamivel később elmentünk. Többeket magammal vittem a belső őrsegből. Mint említettem, nem tudtam, hová kellene temetni a holttesteket. Filipp Goloscsokin megbízta Jermakov elvtársat (jut eszembe, Pavel Medvegyev volt az, aki azt mondta nekem, hogy azon az éjjelen látta Filipp elvtársat, amikor ő a csapathoz szaladt. Filipp elvtárs ide-oda járkált a ház közelében, nyilván, mert aggódott, hogy minden rendben menjen). Jermakov valamerre a Verkh-Iszetszk gyár felé vitt bennünket. Én sosem voltam arra, nem ismertem azt a helyet. Kb. 2-3 versztányira (vagy többre) a Verkh-Iszetszki gyártól, egy egész csapat emberrel találkoztunk, akik lóháton, szekereken ültek. Kérdeztem Jermakovot, kik ezek az emberek, miért vannak itt. Azt válaszolta, ő hívta oda őket. Nem értettem, miért kellene ilyen sokan. Csak kiabálásokat hallottam, „Azt hittük, élve jönnek, de kiderült, hogy halottak.” Továbbmentünk a teherautóval három vagy négy versztányira, amikor két fa között elakadtunk. Itt, ahol megálltunk, Jermakov több embere széttépte a lányok blúzeit. Felfedeztük ismét, hogy értékek vannak náluk, és az emberek elvették azokat. Elrendeltem, hogy mindenkit tartsanak távol a teherautótól.

A teherautó elakadt, és nem mozdult. Kérdeztem Jermakovot, „Messze van még a kiválasztott hely?” Azt mondta, „Nincs messze, a vasúti töltésen túl.” És itt, a fák mögött volt egy mocsár [Porosenkov-vízmosás, Disznóláp]. Zsombékok voltak mindenütt. Csodálkoztam, „Miért terelt ide ilyen sok embert és lovat. Bárcsak lennének kordék, a szekerek helyett.” De semmit sem tehettünk. Le kellett rakodni, hogy megkönnyítsük a teherautót, de ez nem segített. Ekkor utasítottam őket, hogy rakodjanak a szekerekre, mert ezek könnyebbek, és nem várhattunk tovább. Csak hajnalra értünk a híres „aknához” [Ganyina Jama]. Nem messze a bányától, ahol az elföldelést terveztük, parasztok ültek a tűz körül, akik az éjszakát nyilván a kaszálón töltötték. Az úton több emberrel találkoztam. Lehetetlen volt, hogy a szemük láttára végezzük a munkánkat. Azt kell mondani, hogy a helyzet nehezzé vált. Minden megghiúsulhatott. Abban a pillanatban még nem tudtam, hogy a bányát, amire szükségünk volt, egyáltalán nem találjuk. És azok az átkozott értékek! Nem vártam, hogy ilyen sokan lesznek, vagy hogy a Jermakov

által hozott emberek alkalmatlanok a dologra. Igen, ez túl sok volt! El kellett küldeni az embereket. Úgy találtam, hogy kb. 15-16 versztányit mentünk a várostól, és Koptyaki faluhoz értünk, két vagy három versztányira ettől. Kellett egy kordon a hely körül, bizonyos távolságban, és ezt megcsináltuk. Azonkívül elküldtem valakit a faluba azzal a paranccsal, hogy mindenki maradjon távol, mert a cseh légió nincs messze, és a mi egységeink állomásoznak itt, s hogy veszélyes itt tartózkodni. Elrendeltem, hogy az emberek mindenkit fordítsanak vissza a faluba, és lőjék le a makacskodó, engedetlen személyeket, ha nem működnek együtt. Egy másik csoportot a városba küldtem, mert nem volt rájuk szükség. Mikor mindezt elvégeztem, elrendeltem [az embereknek], vegyék le a holttesteket, vetkőztessék le és égessék el őket, vagyis, teljesen semmisítsenek meg mindent, amijük volt, tüntessenek el minden járulékos bizonyítékot, nehogy a holttesteket valahogy felfedezze valaki. Máglyákat rakattam. Amikor elkezdtek levetkőztetni a holttesteket, felfedeztünk valamit a lányokon és Alekszandra Fjodorovná. Nem emlékszem pontosan, hogy mi volt rajta, ugyanaz-e, mint a lányokon, vagy egyszerű dolgok, amiket bevarrtak. De a lányok fűzői majdnem teljesen tele voltak gyémántokkal és [egyéb] drágakövekkel. Nem csupán az értékek elrejtésére szolgáltak, hanem egyszersmind védőpáncélként. Ez volt az oka annak, hogy nem használtak sem a golyók, sem a szuronyok. Egyébként ez volt a felelős a hosszú haldoklásukért. Az értékek kb. másfél pud súlyúak voltak. A kapzsiság olyan nagy volt, hogy Alekszandra Fjodorovná például volt egy rendkívül nagy arany karika, olyan, mint egy karkötő, és a súlya kb. 1 fontnyi volt [25 dkg]. Azonnal kiszedtünk minden értéket, így nem kellett magunkkal vinni a véres rongyokat. A Fehér Gárda által felfedezett értékek kétségtelenül összefüggtek ezekkel. Az elégetés után csak a hamu maradt. Másnap több gyémántot is átadtak nekem azok az elvtársak, akik itt találták őket. Hogy-hogy nem vették észre a többi értékeket? Pedig elég idejük volt rá. Egyszerűen nem találták meg őket. Egyébként feltételezhető, hogy néhány érték visszatér hozzánk a *Torgszin* [„Külföldi árukkal kereskedő” üzletek] révén, mert ezeket valószínűleg felszedték Koptyaki falu parasztjai a távozásunk után. Az értékeket összegyűjtöttük, a dolgokat elégettük, és a teljesen lemeztelenített holttesteket a bányába dobtuk. De abban a pillanatban új problémák adódtak. A víz alig fedte el a holttesteket. Mit tegyünk? Arra gondoltunk, hogy bombákkal a levegőbe röpítjük a bányákat, de ebből nem lett semmi. Láttam, hogy a temetéssel semmit nem értünk el, és hogy nem lehet így hagyni a dolgot. Mindent újra kellett kezdeni. De mit csináljunk? Hová kellene tenni a holttesteket? [Aznap, július 17.-én] Délután 2 körül úgy döntöttem, hogy a városba megyek, mert világos volt, hogy ki kell szednünk a holttesteket a bányából és másik helyre kell vinni őket. Még a vak is felfedezhette őket. Ezenkívül a hely szem előtt volt. Az emberek látták, hogy valami történik itt. Öröket állítottam fel a helyen, fogtam az értékeket és elmentem. Elmentem a járási végrehajtó bizottságra és jelentettem a hatóságoknak, hogy a dolgok rosszul mentek. Szafarov elvtárs és még valaki (nem emlékszem, ki) meghallgatott, de nem mondtak semmit. Aztán találkoztam Filippel [Goloscsokin] és elmagyaráztam neki, hogy a holttesteket egy másik helyre kell szállítani. Egyetértett, és javasoltam, hogy küldjön embereket, akik elviszik a holttesteket. Ugyanakkor kértem, hogy vigyen kenyeret, élelmet, mert az emberek éhesek és kimerültek, nem aludtak majd' 24 órája. Rám várnak. Kiderült, hogy nehéz kiemelni a holttesteket. Az emberek nagyon kimerültek. A városban elmentem a végrehajtó bizottságra, Szergej Jergerovics Csuckajevhez, aki ennek elnöke volt abban az időben, és a tanácsát kértem. Talán ő tud egy helyet. Ajánlott egy nagyon mély, elhagyott bányát a moszkvai főútnál. Szereztem egy kocsit, és valakit a Csekától, Polusint, azt hiszem, és még valakit, és elmentünk. De másfél versztányira a helytől a kocsi lerobbant. A sofőr ott maradt szerelni, és mi gyalog mentünk tovább. Megnéztük a helyet, és úgy döntöttünk, hogy jó lesz. Az egyetlen probléma az volt, hogy elkerüljük a báméskodókat. Néhányan a hely közelében éltek, és úgy döntöttünk, hogy el kell vinni őket a városba, és a munkánk után majd visszatérhetnek. Ez volt a döntésünk. Visszamentünk az autóhoz, de ezt vontatni kellett. Úgy döntöttem, hogy várjunk egy arra haladó autóra. Egy idő múlva két lovas jött arra. Megállítottam őket. Úgy tűnt ismernek engem. Dolgozni mentek a földekre. Nagy vonakodás után odaadták a lovaikat.

Míg ellovagoltunk, egy másik terv jutott eszünkbe: égessük el a holttesteket. De senki sem tudta, hogy kell ezt csinálni. Azt hiszem Polusin mondta, hogy ők tudják, de valójában senki nem tudta, hogyan kell elvégezni. Én a bányákkal voltam elfoglalva a moszkvai főútnál, és a szállítással. Úgy döntöttem, hogy szekereket kell szerezni. Arra gondoltam, hogy kudarc esetén szétszjtuk és külön helyeken temetjük el őket. A Koptyaki felé vezető út sáros volt az akna közelében. Ha sikerül eltemetni őket szemtanúk nélkül, akkor az ördög se találja meg őket. Ha elégetjük őket, és a szekerekkel toronyiránt megyünk, az zűrzavart eredményezne. Így három tervünk volt. Nem volt mivel menni, nem volt kocsi. Elmentem a katonai szállítmányozási hivatal garázsába, hogy valamilyen kocsit szerezsek. Itt volt egy autó, de az a főnöké volt. Elfelejtettem a nevét; kiderült, hogy egy gazember, és, ha jól emlékszem, kivégezték Permben. Pavel Petrovics Gorbunov elvtárs, aki most az állami bank elnökhelyettese, akkor a garázmester volt, vagy a katonai szállítmányozás helyettes vezetője. Nem emlékszem, melyik. Mondtam neki, hogy sürgősen kell egy kocsi. Azt mondta: „Tudom, mire.” Odaadta az elnök kocsiját. Vojkovhoz hajtottam, az uráli ellátmányi vezetőhöz, hogy benzint vagy kerozint szerezsek, és kénsavat is (az arcok szétroncsolására) és ezenkívül lapátokat. A börtönből kértem tíz szekeret, kocsisok nélkül. Mindent feltettek és elindultak. A teherautót is kiküldtük. Én maradtam, és Polusinra vártam, az elégetés fő „specialistájára”, aki eltűnt valahová. Vojkovnál vártam rá. Hiába vártam rá este 11-ig. Ekkor hallottam, hogy leesett a lóról, miközben hozzám jött, megsérült a lába, nem tud lovagolni. Mivel nem engedhettük meg, hogy a kocsi még egyszer elakadjon, éjfél körül ellovagoltam egy elvtárssal (nem emlékszem, kivel) a helyre, ahol a holttestek voltak. De megint nem volt szerencsém. A ló csökönyös volt, a térdére esett és valahogy az oldalára dőlt, rá a lábamra. Egy óráig is ott feküdtem, vagy még több ideig, míg újra lóra tudtam ülni. Késő éjjel értünk oda. A holttestek kiszedése elkezdődött. Úgy döntöttem, hogy néhány holttestet égessünk el az útnál. Elkezdtünk ásni egy gödröt. Hajnalra majdnem kész volt, de egy elvtárs jött hozzám, és azt mondta, hogy a parancs ellenére, mellyel megtiltottam, hogy bárki odajöjjön, megjelent Jermakov egy ismerőse valahonnan, és megengedték, hogy távolabb ott maradjon. Innen lehetséges volt látni az ásást, mert földhalmok voltak mindenütt. Noha Jermakov garantálta, hogy az ember nem láthatott semmit, de egy másik elvtárs (nem az, aki beszélt velem), bizonygatta, hogy onnan mindent látni lehet.

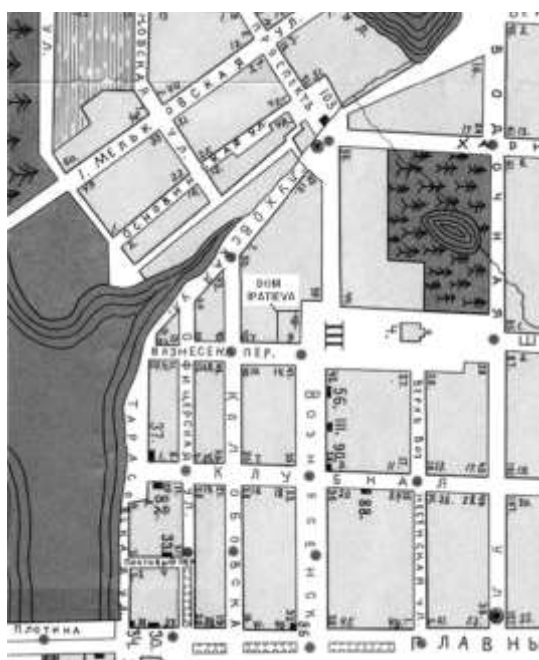
A bolsevik „hasznos ördögök”, balra áll Jurovskij, jobb szélén ül Jermakov

Így ez a terv is dugába dőlt. Úgy döntöttünk, hogy betemetjük a gödröt. Estig vártunk, és megraktuk a szekeret. A teherautó azon a helyen várt ránk, ahol úgy tűnt, hogy lehetetlen elakadnia (a sofőr egy zlokazov-gyári munkás, Ljuhanov volt). Elindultunk a szibériai főút felé.

Átkelve a vasúti síneken, áttettünk két holttestet a teherautóra, de hamarosan ismét elakadtunk. Kb. két órát küzdöttünk. Majdnem éjfél volt már. Ekkor úgy döntöttem, hogy valahol a közelben kell elégetni a holttesteket, mert ezen a késői órán senki sem láthat bennünket. Csak a vasúti őrszem látott pár embert, akiket talpfákért küldtem, hogy a helyet befedjék, ahová a holttesteket tesszük. A talpfák azért kellettek, hogy a teherautó át tudjon haladni. Elfelejtettem mondani, hogy kétszer is elakadtunk azon az estén, vagy pontosabban, éjjelen. Kb. két hónappal ezelőtt átnéztem Szokolov könyvét, aki korábban a különleges ügyek nyomozója volt Kolcsák idején, és láttam egy fényképet ezekről az öles talpfákról. Említette, hogy a talpfákat a teherautó áthaladása miatt fektették le. Felásták az egész területet, de nem gondoltak arra, hogy benézzenek a talpfák alá. Meg kell mondani, hogy minden emberünk nagyon fáradt volt. Nem akartak új sírhelyet ásni. De, amint történni szokott ilyen esetekben, két-három ember elkezdett dolgozni, aztán a többiek is. Tüzet raktak, és amíg a sírokat megásták, elégettük a holttesteket: Alekszejt és Gyemidovát. A gödört a tűz közelében ásták. A csontok elégték, a földet elegyengették. Majd ismét egy nagy tüzet raktak, és minden hamuvá égett. Mielőtt a többi holttestet a gödörbe tettük, leöntöttük őket kénsavval. A gödör tele lett és befedtük a talpfákkal. Az üres teherautó többször áthajtott a talpfákon, és laposra egyengette a helyet. Reggel 5-6-kor összehívtam mindenkit, és elmondtam nekik a befejezett munka jelentőségét. Figyelmeztettem mindenkit, hogy felejtse el, amit láttak, és soha ne beszéljenek erről senkinek. Aztán visszamentünk a városba. Miután mindent befejeztünk, akkor érkeztek néhányan a helyi Csekától, Izajás Rodzinszkij, Gorin és még valaki.

[1918. július] 19.-én este Moszkvába mentem a jelentéssel.

Ford.: Z.T.Cs.

Jekatyerinburg várostérképe, 1910, (www.1723.ru), részlet a városi tó közelében az 1880-as években épült Ipatyev-ház helyének feltüntetésével, a Vozneszenszkij prospekt (Mennybemenetel sugárút) és a Vozneszenszkij pereulok (köz, a tó felé lejtett) sarkán (4-es szám jelöli a házzal szemkötti Vozneszenszkij templomot); jobbra: a Koptyaki faluba vezető út, Szokolov vázlata, 1925, p. 226. (www.archive.org)

Függelék V.

Anasztaszija Nyikolajevna Romanov nagyhercegnő, 1901-1984 — Életrajzi áttekintés

1918-1920 — Jekatyerinburg, megmenekülés a bolsevikok vérengzéséből, „második születése”, Bukarest, Berlin, szülés, vándorlás (képen 1915 k.)

1920-1922 — öngyilkossági kísérlet, Berlin, az Erzsébet-kórházba viszik, de nem mondja meg a nevét, ezért „Fräulein Unbekannt”, ismeretlen kisasszony néven veszik nyilvántartásba és a Dalldorf-el-megógyógyintézetbe kerül; az orvosok megvizsgálják, magassága 160 cm, súlya 50 kg, már nem szűz, a testén, fején sebhelyek, fogai egy

részét ki kell húzni (a kivégzéskor használt puskatus csapása miatt, amely a jobb arcfelét roncsolta); az egyik szobatársa, Klara Peuthert felismerni véli, és elterjeszti a hírt, hogy a volt cár egyik lánya, „Tatjana” a Dalldorfban van, bár Thea Malinovsky nevű ápolónőnek 1921 őszén Anastaszija már felfedi kilétét; Buxhoeveden bárónő látogatása: „*Ő nem Tatjana, ahhoz túl kicsi!*” Ekkor látogatja meg a cári család volt barátja, Zinajda Tolsztoj is, aki azonnal felismeri.

1922-1925 — első felgyógyulása után rövid ideig különböző ismerősöknél lakik Berlinben és környékén; meglátogatja Irene, porosz hercegnő, a keresztanyja, de A. nem érzi jól magát, elvonul s csak másnap kérdi, hogy a keresztanyja volt-e ott; majd Harriet von Rathlef-Keilmann fogadja be (Harald von Rathlef, rigai emigráns katonatiszt zsidó származású felesége, szobrász, író, aki négy gyermekével 1922-ben elvált férjétől); tüdőgyulladás, Westend- és Mária-kórházak, csonttuberkulózis a bal karon, Mommsen Klinika, műtétek, élet-halál között, a morfium-kezelés alatt angolul szólal meg (alábbi kép); a még mindig félelemmel teli

Anasztaszija az „Anna Csajkovszkij” férjezett nevét használja.

1925-1926 — további látogatók: Olga nagynéni, Gilliardék és mások, akiknek többsége azonnal felismeri a testi és viselkedésbeli jellegzetességekből (mindkét lábán bűtyök, etc.), de aztán néhányan elfordulnak tőle; Ernő Lajos, hessei herceg, Anastaszija anyai nagybátyja megbíz egy nyomozót, Martin Knopfot, aki „kideríti”, hogy Anna Csajkovszkij egy lengyel munkásnő, Franziska Schanzkowska, akit egy sérülése miatt elmebetegnek nyilvánítottak (ez volt az egyetlen eltűnt személy 1920 márciusában a hatósági adatok szerint, viszont

Anasztaszija 1920. február 17.-én már felbukkant); Gilliard, a volt francia-tanára hírlapi cikkekben, majd könyvben is „csalónak” nevezi; a dán Waldemar herceg, a nagyanya öccse meg-

bizza Herluf Zahle, dán Anastaszija ügyét, aki felkéri örökségének, mely emlékezete England-nél van (Miklós cár letétbe helyezett nekik minden eshetőségre). nagyherceggel és akik azonnal felismerik.

nagykövetet, hogy segítse Zahlét, hogy nézzen utána apai szerint a londoni Bank of elmondta lányainak, hogy itt fejenként 5 millió rubelt, Találkozás Andrej Keszinszkájával Párizsban,

1927-1928 — Rathlef-Keilmann cikksorozata német lapokban (franciául: *Anastasie? – Enquête sur la survivance de la plus jeune des filles du Tsar Nicholas II, publié par P. von Kugelgen avec la collaboration du Grand-Duc André de Russie, du Duc Georges de Leuchtenberg et autres*, Payot, Paris), németül könyvalakban: *Anastasia – Ein Frauenschicksal im Spiegel von der Weltkatastrophe* (Grethlein, Berlin, 1928); Anasztaszija konfliktusba kerül Rathleffel, mert „elárulta” őt, és a seeoni kastélyba költözik, távoli rokonaihoz, Leuchtenberg hercegékhez (II. Sándor cár húga, Marie ment feleségül Maximilian de Beauharnais-Leuchtenberg herceghez a 19. század elején); itt jelenik meg Tatjana és Gleb Botkin, Anasztaszija gyerekkori játszópajtásai, a cári családdal mártíromságot szenvedett Dr. Jevgenyij Botkin, a család orvosának gyerekei, és azonnal felismerik Anasztasziját, aki Gleb érkezése előtt kéri a vendéglátótól, hogy Gleb ne felejtse elhozni a „vicces rajzait” (Gleb korábban remek karikatúrákat készített uniformisba öltözött állatokról, melyek nagyon tetszettek Anasztaszijának, ld. *The Lost Tales*); 1928-ban Dániában meghal az anyacárné, Marija Fjodorovna (sz. Dániai Dagmar), aki nem is akarta látni a rá legjobban hasonlító unokáját, Anasztasziját a felbukkanása után (képek: Harriet von Rathlef-Keilmann, Tanja és Gleb Botkin, és Georges de Leuchtenberg hg.).

1928-1931 — Gleb Botkin megszervezi Anasztaszija első útját Amerikába, Anasztaszija unokatestvéréhez, Xénia Georgijevnához (1903-1965), aki ekkor William B. Leeds, egy dúsgazdag gyáros felesége, de Xénia hozzáállása nem problémátlan a családi háttér nyomása miatt, hogy ne ismerje el Anasztasziját, s ezt ki is fejt Glebnek: „– *Ki hiszi, hogy ő egy csaló? – kérdezte Xénia Georgijevna. – Mindenki tudja, hogy nem csaló! ... – És ha Anasztaszija bíróságra megy, a rokonai, akik tudják, hogy ő Anasztaszija, tanúskodni fognak, hogy egy csaló? – kérdeztem. – Nyilvánvalóan! – válaszolt Xénia. – Kinek van joga megkérdőjelezni a cári család döntését?*”

(Gleb Botkin: *The Woman Who Rose Again*, 1937, p. 244, 261); Anasztaszija felveszi az Anna Anderson nevet (a képen 1929-ben), Glebvel ismét megbíznak egy ügyvédet, hogy járjon utána a londoni bankban lévő örökségének, de a bank tagad, hiteles személyazonosságot kér; majd az amerikai tartózkodás botrányokba, jelenetekbe torkollik, és egy ápolónő kíséretében visszaküldik Németországba, ahol tovább fedezik a kórházi költségeit.

1931-1932 — Hannover melletti Ilten elmeklinika, de itt sem állapítanak meg elmebetegséget Anasztaszijánál (képen), csak „erős, ösztönös én-központúságot, fennhéjázó hajlammal” (P. Kurth: *Anastasia – The Riddle of Anna Anderson*, 1983); az intézetben 1931 októberében felkeresi Friedrich von Sachsen-Altenburg (jobbra) a sógorával, Sigismund von Preussen (a keresztanya, Irene von Preussen kisebbik fia), akik ösz-

szeállítottak egy 18 kérdésből álló listát, hogy vizsgáztassák Anasztasziját, ki jól felel mind-egyik kérdésre, igazolva, hogy valóban ő Anasztaszija nagyhercegnő (Massie 1995, Ch. 14); ezután Friedrich herceg, aki antropológiával is behatóan foglalkozik, végig kitart mellette.

1932-1938 — Anasztaszija és támogatói nemzetközi jogászokhoz fordulnak, felkérlik védőügyvédnek az antropozófus Anna Samwebert (aki 1914-ben már találkozott a cári családdal a Krímben, ld. Samweber: *Memories*, és *Der Europäer* 2001/9-10), majd 1938-ban perlik a bankokat és a hessei hercegi házat, de a háború kitörése miatt a jogi küzdelem egyelőre abbamarad; Anasztaszija többnyire rokoni, főúri családoknál lakik Németországban

1939-1944 — Friedrich herceg beajánlja Anasztasziját az antropozófus Monica von Miltitz bárónőhöz (képen), Siebeneichen kastély utolsó úrnőjénél, aki befogadja; közben Anasztaszija részben Hannoverben lakott, a Madsacks házaspárnál, akik könyvkiadással foglalkoztak, ill. Louise von Sachsen-Meiningen-nél, a tübingiai Wintersteinben éri meg a háború végét.

1949-1968 — Friedrich herceg a vagyona maradvékából Anasztaszija részére megvásárol egy katonai barakkot a Fekete-erdőnél lévő Unterlengenhardtban, ami az első saját otthona lesz; antropozófusok veszik körül, ágya felett Rudolf Steiner arcképe függ; 1959: Dr. Otto Reche antropológiai megerősítése; 1958-1961, 1964-1967: pereskedés a hesseiek ellen, akiket a szintén hessei származású Louis Mountbatten (1900-1979) támogat anyagilag, Fülöp, edinburgh-i herceg nagybátyja és mentora; végül „döntetlen” születik, a bíróság nem fogadja el sem Anasztaszija, sem az alperes ellentábor bizonyítékait; idegösszeomlás, kórház

1968-1984 — Amerikába utazik, ahol Gleb Botkin bemutatja neki az A.-nál 18 évvel fiatalabb John „Jack” Manahan egyetemi tanárt Charlottesville-ben, aki feleségül veszi; Anasztaszija 1984. február 12. meghal tüdőgyulladásban. Hamvait a seeoni St. Walburgiskapelle sírkertjében helyezik örök nyugalomra; sírkövének felirata német nyelven: „*Szívünk nyugtalan, míg megnyugszik Benned, Ó, Uram*”, alatta: „*Isten malmai lassan örölnék, de biztosan*”; fent egy ortodox kereszt, alatta a cirill-betűs Anasztaszija név, és „Anastasia Manahan, 1901-1984”

1976-1977 — Moritz Furtmayr, törvényszéki orvosszakértő a fotók alapján összehasonlítja az 1918 előtti Anasztaszija jobb fülét az 1920 utáni, még élő „Anna” jobb fülével és 17 egyezést talál; mint leírja tanulmányában, egy személyazonosság hivatalos megállapításához 12 egyezés már elegendő; ez azonban már későn jött

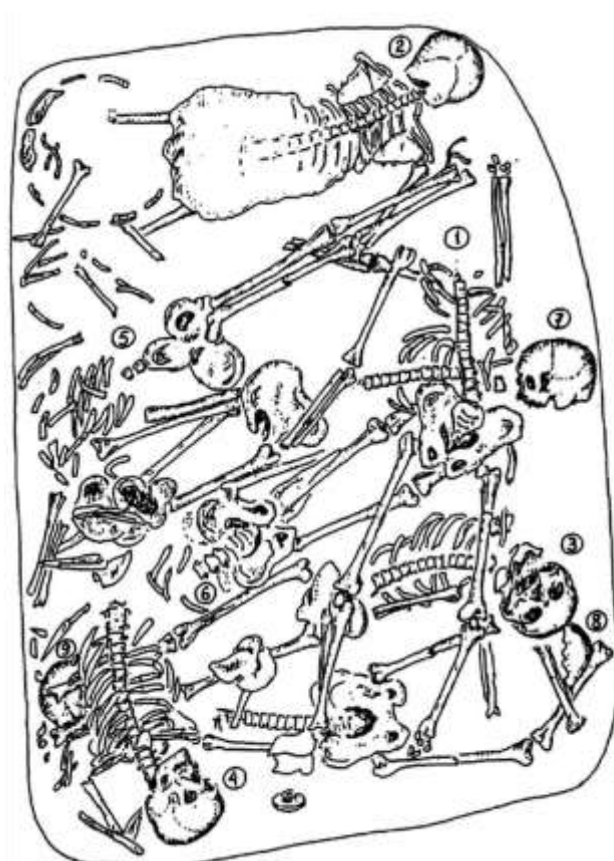
1978-1980 — két magánkutató, a jekatyerinburgi Alekszander Avdonyin, geológus, és a moszkvai Gelij Rjabov, író, filmrendező, akik régebb óta foglalkoznak a Romanovok tragédiájával, ismerve Szokolov nyomozásának eredményeit (*Enquête Judiciaire sur l'Assassinat de la Famille Impériale Russe*, Payot, Paris, 1924, oroszul *Ubijsztvo Carszkoj Szemi*, Szlovo, Berlin, 1925, www.archive.org), és a cári családot őrző különítmény parancsnokának, Jurovskijnak a titkosított beszámolóját a kivégzésről és az eltemetésről (Yurovsky Note 1922, Account 1934, www.alexanderpalace.org), valamint Pavel

Bikov könyvét (1926) nekilátnak a helyszíni kutatásnak és emberi maradványokat találnak, köztük három koponyát, összeroncsolt arccésszel; a Szovjetunió fennállásakor még kockázatos lett volna nyilvánosságra hozni a

leleteket, mert az egészet megsemmisítik a hatóságok, így a két kutató visszatemette a három koponyát egy fadobozban, várva a megfelelő időt (a képen Gyemidova, Tatjana és Marija koponyái, 1978, melyek hiányoztak az 1991-es sírból)

1989-1991 — Rjabov nyilvánosságra hozza az 1978-as maradványokról szóló hírt, majd megkezdődik a feltárás Dr. Ludmilla Korjakova vezetésével, és előkerül 9 emberi váz, erősen megcsontkított, hiányos állapotban:

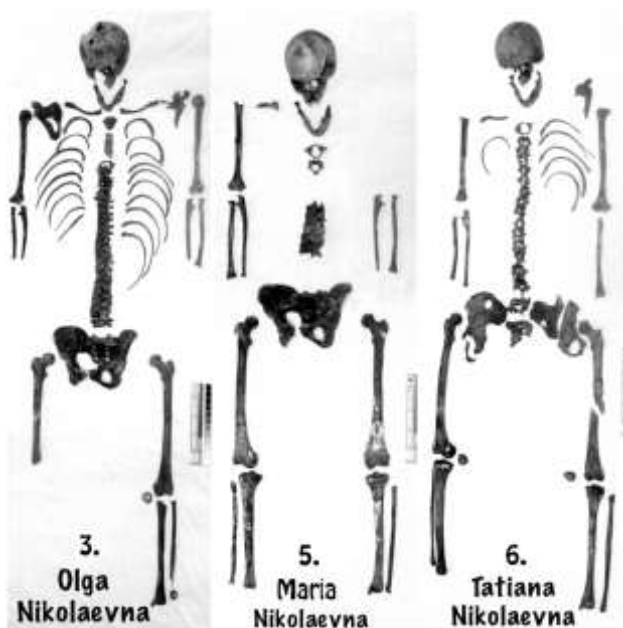

Kilenc maradvány (1991)

1. Gyemidova, a cárné szobalánya (1978)
2. Dr. Botkin, az orvos
3. Olga nagyhercegnő
4. II. Miklós cár
5. Tatjana nagyhercegnő (Dr. Abramov szerint), vagy Marija (Dr. Maples szerint) (1978)
6. Anasztaszija (Dr. Abramov szerint), vagy Tatjana (Dr. Maples szerint) (1978)
7. Alexandra cárné
8. Kharitonov, a szakács (koponyatető)
9. Trupp, a cár inasa

(R.K. Massie: The Romanovs – The Final Chapter, 1995, www.erenow.net)

(Z.T.Cs.)

A maradványok nagy nemzetközi figyelmet kapnak, ismét előkerül az Anasztaszija-kérdés, mivel nincs meg az „egyik lány” és Alekszej trónörökös maradványa, ill. vita alakul ki, hogy „Marija vagy Anasztaszija” van a sírban (a három nővér közel azonos magasságú volt, míg A. alacsonyabb volt náluk, ld. fotók), és elindul a tudományos vizsgálat, melynek során tesztelik az Amerikában elhunyt Anastasia Manahan kórházi szövetmintáját, mely egy műtét alkalmával került megőrzésre, és állítólag előkerül egy hajtincse John Manahan hagyatékából; e mintákat a Schanzkowska-rokonok mintáival azonosítják (Nature Genetics, 1995. Jan., alább)

A további maradványok, 2007
– Anasztaszija itt is hiányzik

Alexej trónörökös és Marija nagyhercegnő 44 csonttöredéke, melyek mérete a néhány millimétertől a néhány centiméterig terjed; ezek mellett találtak még hét fogat, három lövedéket, és egy ruhafoszlányt

koponyatető került elő); a DNS-tesztek végkövetkeztetése az, hogy Alekszej trónörökös és az egyik lány, „Marija vagy Anasztaszija” maradványait találták meg (Mystery Solved: The Identification of the Two Missing Romanov Children Using DNA Analysis, M. D. Coble *et al.*, *PLoS ONE*, 2009. márc., <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2652717/>). Azonban a vizsgálat nem vette figyelembe, hogy már a holttestek eltüntetői áttettek testrészeket az első tömegsírba a másodikba, így Marija vagy az idősebb lányok egyes testrészei átkerülhettek az 1991-es sírból a 2007-es sírba. Vagyis az 1991-es sírban a lányok közül az azonos testmagasságú Olga, Tatjana és Marija maradványait találták meg, a 2007-es sírban pedig az idősebb nővérek részeit (pl. két őrlőfogat ezüst tömással, melyek Tatjánához is tartozhatnak), és ismét nem került elő Anasztaszija. S mivel így van, ezért kétségek merülhetnek fel Anastasia Manahan amerikai mintáinak vizsgálatával kapcsolatban, melyekről azt állították, hogy azok Franziska Schanzkowska rokonaival mutatnak egyezéseket (ld. Massie 1995, Dr. Gill szavai, aki egyébként részben a tudományos „csúsztatást” fel is vállalta: „Egy módszer annyira jó, mint az, aki használja”, vö. *Romanov News*, July 2016, Ludmilla és Paul Kulikovszky szerkesztésében, akik a Kanadában elhunyt Olga Alekszandrovna nagyhercegnő utódaiként ma is a „hivatalos” verziót visszhangozzák, a brit uralkodó-családot magasztalva). Így fordulhatott elő, hogy Anasztaszija nagyhercegnőt szentté avatta először a külföldi orosz ortodox egyház 1981-ben, majd meghalt Amerikában és eltemették Seconban 1984-ben, utána „újratemették” 1998-ban Szentpéterváron, majd „meglett” 2007-ben, és az oroszországi ortodox egyház ismét szentté avatta 2000-ben, a családjával és a négy alkalmazottal együtt; emléknapijuk július 4. (Z.T.Cs.)

2007-2009 — fémkeresővel felszerelt jekatyerinburgi csoport újabb leleteket talál, nem messze onnan, ahol 1991-ben a 9 váz előkerült; ezt a sírhelyet Dr. Szergej Pogorelov vezetésével tárják fel, és összesen 44 csonttöredéket találnak, melyekről feltételezik, hogy a hiányzó két személy maradványai: 10. „Marija vagy Anasztaszija”, 11. Alekszej trónörökös, de innen nem kerül elő koponya, ami kétséget kizáróan bizonyíthatná a személyazonosságokat (az 1978-ban megtalált, majd visszaásott koponyák Gyemidováé, Tatjánáé és Marijáé voltak; összesen 8 koponya és egy

Anasztaszija 1916-ban és az 50-es évek elején

Antropozófusok, akik mindvégig mellette álltak

Friedrich Ernst von Sachsen-Altenburg herceg (1905-1985), és Monica von Miltitz bárónő (1885-1972)

Egy „Anasztázia-installáció”, sajátkezű, orosz húsvéti jókívánságával: „Krisztosz voszkresz! Vojsztinu voszkresz!” – „Krisztus feltámadt! Valóban feltámadt!” Alatta a képen reggelinél, ágyban, körülötte vendégei, a falon Rudolf Steiner nagyméretű arcképe (Forrás: Facebook)

LIFE

Vol. 38, No. 7 Feb. 14, 1955

ANASTASIA AT 5 WORE MIDDY DRESS

IS THIS PRINCESS ALIVE?

Archívum

– válogatás az Anasztaszija-sajtóból

1.

LIFE magazin, 1955. február 14, 31-35:

A HERCEGNŐ ÉL . . . ?

Egy Broadway-darab és egy látogatás fényt vet Anasztázia sorsának sötét titkára

A múlt hónapban ez a matróz-blúzos kislány, aki köré titkok hálója szövődött és akinek egész létezése még mindig kétséges, ragyogóbb jövő elé néz, a sors különös szeszélye folytán. A sors egy nagyon sikeres Broadway-szindarab révén vett váratlan fordulatot.

A gyermek, akit Anasztáziának hívtak, Oroszország utolsó cárijának, II. Miklósnak volt a legkisebb leánya, és feltehetőleg megölték a családjával együtt a kommunisták 1918-ban. Mégis történetek keringenek, hogy, noha eltűnt, Anasztázia még életben van. Egy fiatal nő, akiről azt mondják, hogy ő Anasztázia, 1928-ban az USA-ba látogatott, majd elnyelte a homály Európában, ahol ma betegen és szegényen él. Mostanában a legtöbb tekintély az ügyben meg van győződve róla, hogy ő valóban Anasztázia nagyhercegnő, a cár leánya. A történetéről készült Broadway-szindarabot 400,000 dollárért filmesítik meg, ebből 12,000-et kapott, és valószínűleg még fog kapni. Így a nő, aki egy királyi vagyona tart igényt, de egy aprócska kunyhóban él, legalább a szegénységtől megmenekül.

A darab, melyet Guy Bolton állított amerikai színpadra, előadja, hogy Anasztázia életben maradt egy lengyel őrnek köszönhetően, aki beleszeretett. Ezután a történet egy teljesen fiktív szálon fut, melyben szláv gazfickók támadják meg, akik csalónak tekintik, de csak azért, hogy megfosszák hatalmas örökségétől. A Broadway-n valaha játszott egyik legjobb jelenet az, amikor Anasztázia találkozik a nagyanyjával és igazolja identitását. Viszont bizarrnak tűnik Anasztázia elbeszélése, ahogy a színpadon megjelenik, és nem illeszkedik a kis nagyhercegnő igazi történetéhez (ld. alább).

Angliai látogatáson 1909-ben – Anasztázia a kisöccse mellett ül. Széken ülnek (balról jobbra): Mária hercegnő (a később Mária királynő), II. Miklós cár, VII. Edvárd, a cárina, a wales-i herceg (a későbbi V. György), Mária nagyhercegnő. Állnak: Edvárd herceg (a későbbi VIII. Edvárd), Alekszandra királyné (VII. Edvárd felesége, Miklós cár anyjának nővére), Mária, Viktória hercegnők, és Anasztázia nővérei, Olga és Tatjana nagyhercegnők.

Anasztázia nagyhercegnő (jobbra) egy udvari eseményhez öltözve, 12 évesen, orosz, gyöngyös fejdísszel

Anasztázia boldog gyermekkorát kettétörte a szörnyű tragédia

Anasztázia szeretett csínyeket elkövetni nővéreivel és kisöccsével a cári palotákban. Bújócskázott a függönyök mögött, bosszantotta a tanárát, de csinosan kellett kinéznie az ünnepélyes alkalmakkor (fenti képen).

1917 augusztusában Anasztáziát és családját Szibériába küldte a forradalmi Kerenszkij-kormány, végül Jekatyerinburgba vitték őket. 1918. július 17.-ére virradóra a családot, az orvosukat és a személyzetüket egy parancs nyomán levezették a lakhelyük alagsori helyiségébe. Ezt követően lemészárolták őket az örök sortüzei, bajonettjei és puskatusai, majd a holttestüket egy elhagyatott bányában elégették.

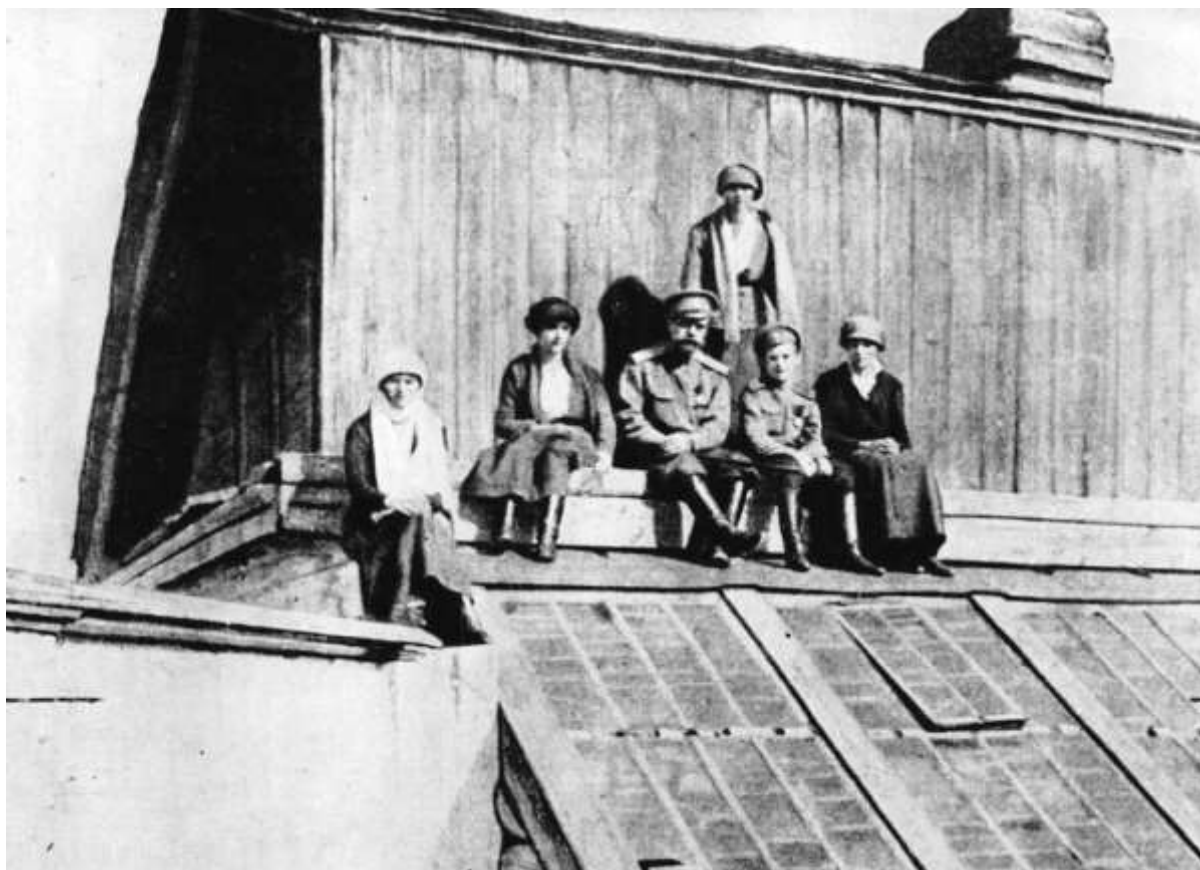
Itt végződik Anasztázia történetének hivatalos változata. A történetet innen az a nő folytatta, aki azt mondja, hogy ő Anasztázia – és támogatják azok, akik egyéb bizonyítékok alapján is azonosították őt. E történet szerint Anasztázia nem halt meg. Ehelyett elvitte egy fiatal űr, aki később feleségül vette. A sebesült lányt Bukarestbe vitte, ahol született egy gyermekük, akit árvaházba adtak és eltűnt. Miután a férjét megölték a bolsevikok, akik megtudták, hogy ő mentette meg a cárleányt, Anasztázia Berlinbe ment.

Itt öngyilkosságot próbált elkövetni, és egy csatornába ugrott. Kimentette egy rendőr és kórházba vitte, majd egy elmegyógyintézetbe került, ahol majdnem két évet töltött, eltitkolva, hogy ki ő. Végül egy másik beteg segítségével, aki korábban udvari szabó volt, Anasztázia felfedte magát, és a berlini hatóságok felfigyeltek rá. Kikerült az elmegyógyintézetből, és mások kegyelmére lett bízva. Ezen a ponton válik a Broadway-darab fikciójá a jövőjét illetően.

A Broadway-darabban Anasztázia az összeesküvők bábja

Anasztázia kalandjai (Viveca Lindfors) a színdarabban akkor kezdődnek, amikor egy berlini utcán megtalálják az összeesküvők. Kimerült arcába világítanak, hogy lássák, hasonlít-e az igazi hercegnőre, akit halottnak hisznek. Foglyul ejtőinek vezetője egy volt orosz tábornok (Joseph Anthony), aki kitanítja, hogyan játsszon királyi szerepet, remélve, hogy megszerezhet valamit a családi vagyonból, és ő Anasztáziát, mint szeretőt. Orosz parasztok, akik még gyermekkorában ismerték a hercegnőt, és azért hozzák őket, hogy igazolják az identitását, hódolattal letérdelnek előtte. Ezután a nagyanyját hívják (Eugenie Leontovich), hogy találkozzon a lánnyal s először hidegen elutasítja, de végül megenyhül, megcsókolja a kezét, és könnyezve átöleli. A tábornok cinikusan kétségbevonja Anasztázia cári örökségét, és a sikerét csak annak tulajdonítja, hogy ő ügyesen kitanította. De Anasztázia, királyi öltözetben, megerősíti identitását és megszabadul tőle.

A cár és öt gyermeke Tobolszkban, néhány hónappal a kivégzés előtt, Anasztázia balról a második

A NYOMORGÓ HERCEGNŐ

Ma egy kunyhóban él

Anasztázia mai otthona egy kis falu szélén, Stuttgart közelében, ahol „Mrs. Anderson” néven él. A kunyhót hat évvel ezelőtt vette neki unokatestvére és régi barátja, Friedrich von Sachsen-Altenburg herceg, aki egy kis katonai barakból alakította át számára.

A 28 éves **Anasztázia** az USA-ban, amikor látogatóban volt Mrs. Leedsnél; sérült arcát fehér prémgallérba rejti.

Egykor barátok vették körül, és a feltételezett Anasztázia élete állandó utazás volt vidéki házból kastélyba, kórházból idősotthonba, míg végül egy aprócska kunyhóban kötött ki. Ezek a felvételek, melyeket a LIFE készített, először jelennek meg arról, hogyan él ma.

Azonban a barátoknak mindig voltak nehézségei vele, mind a helyzete, mind pedig a személyisége miatt. Berlinben, 1922-ben a rendőrbiztos otthonába vitte, és próbálta kideríteni az identitását azzal, hogy királyi rokonok sorát hívta oda. Sokan azonnal felismerték a királyi menekültet, de aztán visszahúzódtak a támogatásától, valószínűleg anyagi és politikai

okok miatt. Noha Anasztázia volt a cár vagyonának első örököse, mások is szemet vetettek a zsákmányra. Ellenségei azt állították róla, hogy egy elmebeteg lengyel nő, aki nagyzási hóbotban szenved.

1928-ban Anasztáziát meghívta másodunokatestvére, Xénia hercegnő, William Leeds felesége, Oyster Bay-i otthonukba, a Long Island-re. Anasztázia a testi és lelki betegségei miatt problémás vendég volt, így a vendéglátók 1931-ben visszaküldték Németországba, szanatóriumi kezelésre. Miután volt egy lakása Hannoverben, egy közeli kastélyba költözött, hogy elkerülje a bombázásokat a II. világháború folyamán, s végül a jelenlegi otthonában telepedett le.

A számos per és nyomozás ellenére, Anasztázia identitását sosem bizonyították, és nem részesülhetett a cári vagyonból. A Vöröskeresztől kapott kb. 30 dollárból él havonta. Napjai nagy részét ágyban tölti, szenved a korábbi csonttuberkulózisa következményeitől, és ma is viseli gyaníthatóan azoknak a sebesüléseknek a hegeit, melyeket azon a szörnyű éjjelen szerzett Jekatyerinburgban.

Királyi emlékek Anasztázia birtokában. Anyja, a cárina portréja, melyet egy német magazinból vágott ki. A bekeretezett fényképen anyja látható (balra) egy barátnőjével. A keret fölé Anasztázia egy ibolyaszín szalagot erősített. Ez volt anyja kedvenc színe.

Anasztázia társa, aki vele él a kunyhóban, Mrs. von Heydebrand, a falra erősíti egy hölgy portréját, melyet Anasztázia kedvel.

Reggelinél, újságok között, Anasztázia gyümölcsöt, diót, kenyeret eszik, kávét iszik, melyeket Mrs. von Heydebrand szolgál fel neki. Jó időben a kertben bóklászik, a legbüszkébb a barackfáira. Még ma is csinos, szeme szikrázóan kék, de érzékeny az állkapcsára, melyet a kivégzői torzítottak el Szibériában, és szokás szerint eltakarja egy törölközővel. Morózusan hozzáteszi, „Az emberek azt akarják, hogy meghaljak – bizonyos emberek. Hamarosan a kedvükbe járok.”

The Sunday Times, 1958. szeptember 28.

BESZÉLGETÉS A TITOKZATOS „NAGYHERCEGNŐVEL”

A nő, aki Anasztáziának tartja magát – Amerikában, 1929-ben.

ANASZTÁZIA KISKUNYHÓJA

Egy holnap megjelenő könyv újra felkeltheti az érdeklődést a titokzatos Anna Anderson iránt, akiről sokan hiszik, hogy a meggyilkolt cár lánya. Joyce Emerson, a The Sunday Times tudósítója, a múlt héten Németországba utazott, hogy az első újságíróként interjút készítsen vele.

Joyce Emerson riportja

A FEKETE-ERDEI Unterlengenhart egyetlen utcájában, magas tetejű gerendaházak között bújik meg egy földdarab, mely valaha kert lehetett, most azonban dzsungel. Szögesdrótkerítés veszi körbe, vaskapuja mindig zárva. A kerítést belül egy elhasznált bambusznádfonat és zöldre festett fémlemezek borítják, melyekre almafák hajolnak, s a belépő megpillant egy hullámlemez tetőt, füstölő kéménnyel, ami egy előregyártott faház-méretű, kopott viskóból magasodik.

Ez a furcsa építmény látható az Unterlengenharttról készült képeslapon is, alatta diszkrét szöveggel: „Die vielbesuchte Ecke” („A sokat látogatott zug”). Ugyanis, különösen nyáron, kocsiság érkeznek ide a turisták. A drótkerítésen kívül várakoznak, füttyögetnek és köveket hajigálnak. Néha fölkapaszkodnak a közeli fákra, és órákig csücsülnek ott a fényképezőgépekkel. „Úgy csinálnak, mintha az állatkertben lennének” – mondják a helybeliek dühösen. De sosem látnak senkit,

mert a szüntelen bámészkodásuk visszavonulásra készteti a tulajdonost, akivel még a szomszédok sem találkoznak évekig.

A kunyhó lakója körül dúló vita története szinte hihetetlen, ahogy az intrikák és csapások is, melyekben része volt, de némi pontatlansággal ismertté vált egy színdarab és két film révén. Holnap pedig megjelenik az élettörténete angol fordításban is.* A fordító azonban megjegyzi, hogy „Angliában sokan... meglepődnek azon, hogy Anasztázia valódi személy s hogy még él.”

1922-ben a berlini rendőrségi jelentések beszámoltak egy fiatal nőről, aki előző évben öngyilkosságot akart elkövetni [pontosabban 1920. febr. 17.-én. – A ford.], és megmentették: „...néhány kérdéssel kapcsolatban felmerült, hogy ő lenne Anasztázia nagyhercegnő. Még nem bizonyos, hogy ő az, de többen vannak, akik nem kételkednek az identitásában.”

Idén ősszel, harminchat évvel később, egy hamburgi bíróság dönt arról, hogy jogilag vajon a nyomorúságos kunyhó lakója, a jelentéktelen álnevet viselő Anna Anderson valóban II. Miklós cár legfiatalabb leánya-e, mint rendületlenül állítja, aki a cár családjából egyedülként menekült meg a bolsevikok vérengzéséből Jekatyerinburgban, 1918-ban.

A MÚLT HÉTEN beszéltem Miltitz bárónővel, aki tizenhét éve a barátja, és azon kevesek egyike, akinek megengedi, hogy lássa. „A legmagányosabb ember, akivel valaha találkoztam” – mondta. „A múltban él, egy burokban, ami a lelke és a valódi világ között húzódik. Az ember szíve megesik rajta.”

A bárónő azok egyike, akik meg vannak győződve róla, hogy Anna Anderson se nem örült, se nem szélhámos. „Először én sem hittem el, hogy ő a nagyhercegnő” – mondja, „annyira félszeg volt. De volt egy teljesen királyi modora, ahogy kezét nyújtott, vagy ahogy elbocsátott valakit magától – ezt nem lehet tanulni vagy utánozni.”

A bárónő társától, Mayhoff kisasszonytól hallottam Anna Anderson szomorú mindennapi életéről. Egy nyolcvanéves német özvegygel él, von Heydebrand asszonnyal, akit az „udvarhölgyének” nevez, és egyedül a képes magazinok és a történelmi könyvek érdeklik. Mindig rossz az egészsége (évekkel korábban volt egy tuberkulózisa, aminek következtében maradt egy mindig nyitott seb a mellkasán, amely visszatérő lázas rohamokat okoz) [valójában a bal karján volt egy ilyen sebe, a műtétek óta. – A ford.], de amikor jól van, ő az, aki főz, mos.

Amikor Mayhoff kisasszony bebocsátást kér, odaáll a kapuhoz és felkiált: „Itt Mayhoff!” – ez a jelszó –, és von Heydebrand asszony kicsoszog, zöld berettben és egy öreg szürke kabátban, három nagy kutyával, melyek elzászi és csau keverékeknek látszanak, s a nevük meglepő módon Tiny, Polly és Baby.

ANNA ANDERSON, aki nem akart vagy nem tudott oroszul beszélni, miután Németországba érkezett, s ez sokak számára a legkézenfekvőbb bizonyíték volt arra, hogy a története hamis, az utóbbi években ugyanúgy nem beszél németül sem. Annak ellenére, hogy az angolja nem jó, ezen a nyelven akar beszélni, és élesen helyreigazítja három barátját, ha németül szólalnak meg a jelenlétében. A bárónő és Mayhoff kisasszony közbenjárásának hála, szerencsésebb voltam, mint a turisták és a reménykedő riporterek a világ minden részéből, akik az utóbbi években hiába várták, hogy szót váltsanak Anna Andersonnal. „Senkivel nem beszél” – mondták nekem. „A telefonszáma titkos, és ha egy idegennek mégis sikerül odatelefonálnia, ő leteszi a kagylót anélkül, hogy válaszolna.”

De Anasztázia, akiről azt mondják, hogy gyakran fárasztó és csökönyös, máskor, ha jókedve van, szívélyes és kedves. Amikor mondták neki, hogy Londonból érkezem, beleegyezett, hogy beszél velem telefonon.

A hangja erős volt és határozott, s egy nem németes akcentussal beszélt. Azt mondta, hogy nem érdekli a bírósági ügy, ami nem csupán a nagyhercegnői címet biztosíthatja számára, hanem a cár vagyonát is, melyről úgy vélik, hogy külföldi bankokban lett elhelyezve. „Az ügyvédek kényszerítettek bele.” – mondta. „Már nem érdekel, nem lelkesedem az egészért.”

Azt mondta, hogy mindent szeretett, ami angol, és most azért beszél angolul, mert ez volt az a nyelv, „melyen beszéltünk, mikor gyerek voltam.” (a cári család csak a szolgálkkal beszélt oroszul). „De,” tette hozzá hevesen, „Anglia nem bánt jól a hazámmal. – Ezt sosem bocsátom meg.”

A kíváncsiskodókra panaszkodva azt mondta, hogy szeretne elmenni Costa Ricába, „ahol rokonaim vannak.” (a cárné nővérének, Irén, porosz hercegnőnek a fia, Sigismund herceg Costa Ricán telepedett le, és anyjával ellentétben elismerte őt unokatestvérének.) [Sigismund fia, Alfred hg. magyar nőt vett feleségül, zaladörgicsei és kiskapornaki nemes Farkas Maricát. – A ford.]

A barátai azonban úgy vélik, hogy nem valószínű az elutazása. Hosszú évtizedeket töltött szegénységben, és jelenleg ugyan hozzájutott egy bizonyos összeghez a filmek után, melyek a történetéről szólnak, de ő sem hiszi, hogy egy új házba akarna költözni. „Nem lelkesedem érte,” ismétli.

Bárhonnan is jött, nem vitatható, hogy majdnem negyven éven át lelki, testi gyötrelmeket élt át; a cár környezetéből néhányan elfogadták, mások, néha teljesen ok nélkül, elutasították; váltakozva ünnepelték és ejtették a haszonleső emberek. Valóban igaz, amit a bárónő mond: az ember szíve megesik ezen a különös, nehéz sorsú, ismeretlen asszonyon. — Ford.: Z.T.Cs.

* „I, Anastasia” (Michael Joseph). [Roland Krug von Nidda nyomán. – Z.T.Cs.]

A négy nagyhercegnő Szentpéterváron, 1908 körül, balról jobbra: Olga, Tatjana, Marija és Anasztaszija

3.

Részlet Dominique Auclères cikkéből, mely a párizsi *Le Figaro* egyik 1960 augusztusi számában jelent meg (R. Massie: *The Romanovs – The Final Chapter*, Ch. 14.):

„A 'névigénylő' megjelenését azokban az években szemléletesen leírta Mme Dominique Auclères, a párizsi *Le Figaro* tudósítója, aki először látogatta meg Unterlengenhartdban, 1960 augusztusában, és azután odaadó támogatója lett:

„Ahogy nyílt az ajtó, hirtelen megpillantottam a legkülönösebb megjelenésű asszonyt, akit valaha láttam életemben. Olyan volt, mint egy apró Pillangókisasszony, aki tirolinak öltözött. Japán kimonót viselt, fölötté osztrák lódenkabátot, efölött egy fekete esőkabátot, melynek csuklyájára egy zöld, tiroli filckalapot tűzött. Haja világosbarna volt, őszes csíkokkal, a füle-nél rövidre vágva. Kezén fekete bőrkesztyűt viselt s lebegő járása valószínűtlen megjelenést kölcsönzött neki. Szeme inkább szürke volt, mint kék, hegyes, fitos orrát pedig csak profilból láttam, mivel szája elé egy kis papírsebkendőt tartott a fekete kesztyűs kezével, amit az egész látogatásom alatt sosem vett el.”

Mielőtt azonban Mme Auclères elment, egy óvatlan pillanatban megfigyelhette a száját, melyet „enyhén jobbra deformált a felső állkapocs ferdesége.” Az interjú angolul folyt, de amikor a riporter egyszer véletlenül franciára váltott, a házigazda azonnal franciául felelt neki. A kiejtése, mint Mme Auclères mondta, „tökéletes” volt.” (ford. Z.T.Cs.)

4.

The New York Times Archives

Híres emberekről

1977. március 2.

Emlékeznek Anna Anderson-ra? Ő az a nő, aki majdnem fél évszázadon át próbálta bizonyítani, hogy ő Anastasia, orosz nagyhercegnő. Ez a nő, akit feleségül vett John Manahan, a virginia-i egyetem történészprofesszora, és azt állítja, hogy túlélte II. Miklós cár családjának meggyilkolását 1918-ban, most 75 éves. Mint mondja, belefáradt abba, hogy az identitását bizonyítsa, és hallani sem akar újabb támogatókról.

Moritz Furtmayr, egy nyugat-német törvényszéki orvosszakértő azonban bejelentette a múlt héten, hogy anatómiailag összehasonlította Mrs. Manahan jobb fülét az Anastasia jobb füléről készült felvételekkel, és 17 azonos pontot talált. Mrs. Manahan azt mondta a virginiai Charlottesville-ben lévő otthonában: *“Beteg vagyok ettől az egészsőtől. Olyan fontos a fülem? Beteg vagyok az állandó kérdésektől. A kisgyerekek is azt kérdezik tőlem, hogy ‘Anastasia, mikor kapod vissza az ékszereidet?’ Sosem kapom vissza.”*

<https://www.nytimes.com/1977/03/02/archives/notes-on-people.html>

In den letzten Monaten versteckte sich Anna Anderson-Manahan vor der Öffentlichkeit. Sie glaubte nicht mehr an eine Wende

Über 50 Jahre kämpfte Anna Anderson um ihre Anerkennung als Großfürstin:

Das ist der Sieg für Zarentochter Anastasia

Is vor einigen Tagen klebte an der Türe des baufälligen Hauses in Charlottesville, USA, ein Zettel mit den Worten: „Nicht eintreten! Sie sind nicht willkommen!“ Aber es waren ohnehin nur wenige, die über den niedergetrampelten Zaun den mit Gerümpel und Abfällen bedeckten Hof betraten und an die zerfallene Haustüre klopfen. Denn schon lange hatten auch die Amerikaner das Interesse an jener Frau verloren, die seit über einem halben Jahrhundert behauptet: „Ich bin die Tochter des letzten russischen Zaren Nikolaus II.“

Kein Gericht der Welt hatte ihr jemals geglaubt, Geschichts-

forscher von internationalem Rang studierten Tönnen von historischen Schriftstücken, ohne einen Beweis für die Identität von Zarentochter Anastasia zu finden. Auch der amerikanische Geschichtsforscher John Manahan (56), der die heute 75jährige Anna 1968 heiratete, wußte nicht mehr weiter: Der anerkannte Wissenschaftler, Experte für Fürstenhäuser Europas, vermochte trotz jahrelanger Untersuchungen ebenfalls nicht zu beweisen, daß seine Frau die wirkliche Anastasia von Rußland ist. Jetzt, zu einem Zeitpunkt, da die Greisin den Kampf ihres Lebens aufgegeben hatte, wo sie sich verbittert in dem verwahrlosten

Haus in Virginia verschanzt hatte, kommt aus Deutschland die sensationelle Meldung: Anna Anderson-Manahan ist tatsächlich die Tochter des letzten russischen Zaren.

Der Mann, der dies behauptet und beweisen kann, ist der führende Erkennungsdienstexperte der Bundesrepublik, Moritz J. Furtmayr. Seine Theorie: Der Polizeifotograf, der im März 1920 das junge Mädchen fotografierte, das behauptete, die Zarentochter zu sein, hatte einen verhängnisvollen Fehler gemacht. Entgegen der üblichen erkenntnisdienlichen Verfahren fotografierte er die linke anstatt die rechte Gesichtshälfte. Deshalb wurde schon im ersten „Anastasia-Gutachten“ 1927 das linke Ohr als rechtes gewertet und stimmte folglich nicht mit dem rechten Ohr der Großfürstin überein. Furtmayr deckte diesen Fehler auf, indem er einfach das rechte Ohr Anna Anderson-Manahans dem rechten Ohr der Großfürstin gegenüberstellte. Er fand 17 Beweise für eine zweifelsfreie Übereinstimmung.

Parallel zu Furtmayrs Forschungen gibt es nun eine zweite Veröffentlichung, die die bisherige Annahme, die gesamte Zarenfamilie sei in Sibirien hingerichtet worden, widerlegt und damit Anastasias Glaubwürdigkeit unterstützt: Die englischen Schriftsteller Summers und Mangold schreiben in ihrem Buch: „Anna Anderson-Manahan hat recht: Nicht alle Mitglieder der Zarenfamilie sind ermordet worden. Es gibt eine Überlebende!“

Der Prozeßbevollmächtigte von Anastasia, Freiherr von Stackelberg, hofft nun, daß vor dem Bundesgerichtshof in Karlsruhe aufgrund Furtmayrs Forschungen und weiterer neuer Erkenntnisse die Identität zwischen

Ein Jugendbildnis der jüngsten Zarentochter, Großfürstin Anastasia Nikolajewna Romanow

Anna Anderson-Manahan und der Großfürstin nachweisbar ist. Er stützt sich in erster Linie auf die Tatsache, daß neben den Fingerabdrücken das Ohr zu den unverwechselbaren Kennzeichen des Menschen zählt und zeitlessly erhalten bleibt. Selbst kritische Beobachter sind der Meinung, daß Anastasia diesmal den Kampf gewinnen wird. Denn 17 Beweise für eine Übereinstimmung sind wohl kaum mit dem Argument „Zufall“ zu erklären.

Anna Anderson-Manahan hat inzwischen den Zettel an ihrer Haustüre, der Besucher fernhalten sollte, abgerissen. Sie hat ihre zerschlissenen alten Schuhe und das abgewetzte schwarze Kleid mit neuen Sachen vertauscht.

Sie bereitet sich auf die letzte Runde des 50jährigen Kampfes um ihre Anerkennung vor. Ihr zäher Wille, der schon der Resignation gewichen war, ist wieder da: „Ich werde der Welt beweisen, daß sie mich zu Unrecht als Lügnerin und Phantastin abgestempelt hat.“ Und in ihren Augen funkelt erneut der alte Kampfgeist...

Text: Renate Skurek

Sensationell: das rechte Ohr von Anna Anderson-Manahan (ganz rechts) stimmt in 17 Merkmalen mit dem rechten Ohr der russischen Großfürstin Anastasia überein

Sie wollen Anna Anderson-Manahan zu ihrer Anerkennung verhelfen: Der Erkennungsdienstexperte Moritz J. Furtmayr (im Bild links) und Anastasias Generalbevollmächtigter Prinz Friedrich Ernst von Sachsen-Altenburg

“Anasztázia, a cárleány győzelme”, Renate Skurek, *Frau mit Herz*, 1977, Nr. 12. (forrás: Facebook)

Dr. Moritz Furtmayr, törvényszéki orvosszakértő anyagából, 1977; mint ismeretes, a fül hasonlóan egyedi az embernél, mint az ujjlenyomat, és egy hivatalos azonosításhoz 12 közös pont már elegendő; sajnos a teljes dokumentáció nincs a neten, ahogy Dr. Otto Reche több mint 100 fénykép alapján végzett megerősítő antropológiai elemzése sem, mely a hamburgi peranyag része

6.

MONDJÁK, HOGY A CÁR ÉS CSALÁDJA SEMLEGES TERÜLETEN VANNAK

The New York Times, 1918. dec. 28. – példa a dezinformációra

Skoropadski unokaöccse állítja, hogy hollétüket ismeri egy szövetséges kormány.

Varsó, dec. 24. (AP hírügynökség) — „Nem kétséges, hogy a cár és egész családja életben van. Ebben biztos vagyok”, jelentette ki tudósítónknak Michael de Tchihatchef, Skoropadski tábornok unokaöccse, aki Ukrajnából menekült el, miután Petrográdba, Dvinszkbe, Vilnába és Rownoba utazott.

„Nem mondhatom meg, hol van a cár, mert ő nem óhajtja”, tette hozzá. „Nem lenne biztonságban a zaklatásoktól, és egyedül akar maradni.

„Hollétéről tud egy szövetséges kormány. Egy semleges országban van. A jekatyerinburgi megöléséről szóló beszámolókat Trockij és Lenin gyártotta, propaganda-célokból.

„Sok pénzt, időt és számos emberéletet is követelt már a cár kimenekítése. A tisztek közül megölték Tatichev grófot, aki a cár személyes katonai attaséja volt, és a cár helyett lőtték le. A cár megmeneküléséről szóló dokumentumok a petrográdi német konzul, König kezében vannak, aki továbbította azokat Berlinbe.”

Az utolsó cár és családja, ebédnél, Carszkoje Szelóban, 1912 k., balról jobbra: II. Miklós cár, Anasztaszija, Olga, Marija, Tatjana, Alekszandra cárné, és elől Alekszej trónörökös

A CÁR SÍRJA EGY MEGTÉVESZTÉS, TARTJA EGY ÜGYVÉD

Alex Hendry cikke, Daily Express, 1992. június 3. – példa a dezinformációra

A 75 éve meggyilkolt orosz cári család sírjának felfedezése egy „nagy megtévesztés”, mondta egy ügyvéd tegnap este.

Az ausztrál Dr. John Walsh szerint, aki az orosz tudósok egy csoportjával dolgozik, a cár szolgáit ölték meg Jekatyerinburgban, 1918-ban.

Véleménye, hogy a család nagy része megmenekült, komoly vitát fog kiváltani a múlt évben felfedezett maradványok körül.

A mintákat jelenleg törvényszéki szakértők vizsgálják Aldermastonban. DNS-teszteket végeznek, hogy meghatározzák: az orosz cári családhoz tartoznak-e a minták.

Fülöp herceg, aki Miklós cár feleségének egyik rokona, vérmintát adott, hogy segítse az aldermaston-i csapatot a kutatás befejezésében. A teszt eredménye a következő hónapban várható.

Dr. Walsh, aki egy magánegyetemen dolgozik Hawaii-n, azt állítja, hogy az álhírt a cár távoli rokonai keltették, akik a kivégzési sztorit akarják igazolni, mert igényt tartanak a trónra és a Romanov-vagyonra.

Azt mondja, van bizonyíték arra, hogy Miklós cár és fia elmenekült Jekatyerinburgból, és a felesége és lányai vonaton ültek egy másik város felé tartva, amikor 1918-ban a kivégzést végrehajtották a bolsevik katonák.

Dr. Walsh azt mondja, hogy dokumentumok vannak a brit királyi család, a Vatikán és az orosz kormány levéltáraiban, melyek igazolhatják, hogy a kivégzés soha nem történt meg. Múlt este a belügyminisztérium szóvivőnöje azt mondta Londonban: „Hiba lenne, ha jelenleg bármilyen véleményt alkotnák az ügyről... Néhányan elkeseredetten ki akarják mutatni, hogy a csontok az orosz cári család tagjaié, mások viszont ugyanígy akarják az ellenkezőjét bizonyítani.”

A felfedezés körüli vita visszatetszést szült Oroszországban, ahol néhányak szerint kereskedelmi célokat szolgál, hogy a gyilkosság színhelyét turista-látványossággá akarják tenni.

Balról jobbra: II. Miklós cár, Alekszej, Tatjana, Marija, Alekszandra cárné és Anasztaszija, 1910-es évek eleje

„Audiatur et altera pars” – egy genetikai eredmény: kinek a „corpus delicti”-je?

Anna Anderson Manahan identitásának megállapítása

A 70 éven át tartó vita Anna Anderson Manahan identitása körül jelentősen megragadta sokak képzeletét. Támogatói azt mondták, hogy ő volt Anasztázia nagyhercegnő, II. Miklós cár lánya, aki megmenekült a bolsevikok sortüzéből 1918. július 16.-án.* A kételkedők tagadták ezt az állítást, de nem tudták bizonyítani a személy igazi identitását.

Egy tömegsír legutóbbi feltárása Jekatyerinburg mellett, az Urálnál, Közép-Oroszországban, napvilágra hozott kilenc emberi maradványt [1992]. A DNS-mintákat¹, melyeket a csontokból vontak ki, összehasonlították ma élő rokonok vérmintáival, köztük öfge az edinburgh-i herceggel, és megállapították, hogy a maradványok az orosz cári családhoz tartoztak. Két maradvány azonban hiányzott—Alekszej hercege és az egyik hercegnőé [ld. 2007]. A DNS-összehasonlítás nem tudta megállapítani a hiányzó hercegnő identitását, így a titok megmaradt azok számára, akik úgy hitték, hogy Anasztázia életben maradt.

A kételkedők korábban azzal az elmélettel álltak elő, hogy Anna Anderson valójában Franciska Schanzkowska volt. Ezt először egy magánnyomozó vetette fel, akit a hesseni nagyherceg bízott meg az 1920-as években. Azonban az intenzív nyomozás ellenére meglepően keveset sikerült megtudni Schanzkowska 1920 előtti életéről. Nagyjából 1896 körül született, és az észak-németországi Pomerániában élt, mely a lengyel határral szomszédos. Az I. világháború folyamán, amikor egy berlini hadianyag-gyárban dolgozott, súlyosan megsebesült egy robbanásban. Ezt követően két, különböző elmeegógyintézetben kezelték, de eltűnt 1920-ban. Nagyjából ugyanebben az időben bukkant föl Anna Anderson, és Anasztázia nagyhercegnőnek tartotta magát.**

A Törvényszéki Orvostani Intézet (Forensic Science Service, FSS, UK) múlt évi¹ kutatását követően, melyben azonosították a cár és családja maradványait, felkérték az FSS-t és az Amerikai Fegyveres Erők Patológiai Intézetét (Armed Forces Institute of Pathology, AFIP), hogy végezzenek el egy független elemzést a kis bél-mintákon, melyeket Anna Anderson Manahan-ból távolítottak el egy orvosi műtét során a Martha Jefferson Kórházban, a Virginia állambeli Charlottesville-ben, 1979-ben. A szövetminták formaldehidben voltak tárolva, és parafin-viasszal tartósítva. Az öt külön mintából kettőt elemeztek. A minták sorozatszámmal voltak ellátva, melyek szerepeltek a kórházi leletek jegyzékében. A tesztelést végző mindegyik laboratórium több, 6 millimikron vastagságú szeletet kapott mindegyik mintából. Ezenkívül az Anna Anderson-tól származónak mondott 6 hajmintát elemeztek a pennsylvania-i Állami Egyetem antropológiai tanszékén.

A parafin-viaszos mintákból kivont DNS-t ugyanolyan eljárás szerint használták.²

A kivont DNS nagymértékben károsodott volt (kevesebb, mint 250 bp/bázispár a mintában). Az FSS elvégzett egy rövid tandem-ismétlési elemzést (STR), quadruplex használatával³ [sokszorozás], és mtDNS elemzést az egyfázisú szekvenálási eljárás használatával⁴. Az AFIP elvégezte a mitokondriális (mt) DNS-elemzést festett-mintaciklus szekvenálásával⁵. A hajmintából a DNS-t a Pennsylvania Állami Egyetemen Stoneking és Melton módszerével⁶ vonták ki.

Összehasonlítottunk 5 STR-t két különböző parafinviaszos mintából, a cár és a cárné csontjaiból analizált DNS-profilokkal (1. tábla); az 5 különböző STR-ből 4 nem illeszkedett a rokonsági hipotézishez. Ezenkívül elvégeztük a szövetminta nemi tipizálását amelogenin-teszt⁷ segítségével.

Az mtDNS nem-kódolt területet szekvenáltuk és összehasonlítottuk öfge az edinburgh-i herceg által adott vérmintával, aki a cárné közvetlen anyai ágú rokona. Hat eltérést találtunk az 1-es hypervariábilis területen (2. tábla), melyek újfent nem erősítették meg az anyai rokonság elméletét.

A szövetmintából vett DNS-profilok és az orosz cári család élő anyai ágú rokonai mintáinak összehasonlításán túl elemeztük a Carl Maucher által adott vérmintát, aki Schanzkowska unokahúgának fia, közvetlen kapcsolatban az anyai ággal, és teszteltük a rokonság lehetőségét.

Egy egyezés volt a DNS-mintákban a 2. táblán jelzettek szerint. Ez azt mutatja, hogy Carl Maucher anyai ágú rokona lehet Anna Andersonnak.

Összefoglalva: a két különböző mintát (haj és bél), melyeket Anna Andersonhoz társítanak, egymástól függetlenül gyűjtötte össze és elemezte három különböző laboratórium. Mivel az eredményeink egyeztek, ez megerősíti, hogy a minták ugyanattól a személytől származtak (Anna Andersontól); a feltételezés, hogy a minták másik (ismeretlen) személytől származtak, nagymértékben valószínűtlennek látszik. A mintákat nem lehet a cárné vagy őfőge Fülöp herceg anyai rokonától származónak tekinteni.

1. tábla

	VWA	TH01	F13A1	FES/FPS	ACTBP2	AMELOGENIN
Tsar (Skeleton 4) ^a	15,16	7,9,3 ^p	7,7	12,12	11,32	X,Y
Tsarina (Skeleton 7) ^a	15,16	8,8	3,2 ^c ,5	12,13	32,36	X,X
Anna Anderson (intestine sample)	14,16	7,9,3	3,2,7	11,12	15,18	X,X

[Cár (4. csontváz)^a, Cárné (7. csontváz)^a, Anna Anderson (bélminta)]

2. tábla

Table 2 Mitochondrial DNA sequences								
Origin of sample	DNA source	Length sequenced (bp)	Position within the non-coding region (ref. 11)					
			16111	16126	16266	16294	16304	16357
Reference sequence	-	-	C	T	C	C	T	T
Duke of Edinburgh (Great nephew of Tsarina)	Blood sample	403	T	.	.	.	.	C
Anna Anderson	Intestine sample	403	.	C	T	T	C	.
Anna Anderson	Hair sample	344-362 (3 hairs)	.	C	T	T	C	.
C. Maucher (Great nephew of Schanzkowska)	Blood sample	380	.	C	T	T	C	.

.. Sequence unchanged from reference sequence.

[Minta eredete/Referencia-sorozat/Edinburgh-i hg.(a cárné unokaöccse)/Anna Anderson/C. Maucher (Schanzkowska unokaöccse), DNS-forrás/Vérminta/Bélminta/Hajminta, Szekvenált hosszúság (bp = bázispár), A nem-kódolt területen belüli helyzet (11 referencia), . = a referenciával egyező szekvencia]

Két lehetőséget vettünk figyelembe: (i) azt, hogy Anna Anderson és Carl Maucher anyai ágon rokonok; és (ii) hogy nem rokonok. A bizonyítás próbájaként összehasonlítottuk a Maucher és a vélt Anna Anderson DNS-profilt több mint 300 kaukázusi szekvencia publikált⁸⁻¹⁰ és publikálatlan adatbázisaival. Nem találtunk egyezést, ami arra utal, hogy a DNS-szekvencia ritka. Feltéve, hogy az általunk használt adatbázisok európai kaukázusi minták, az egyezés megtalálásának lehetősége atekintetben, hogy Carl Maucher és Anna Anderson nem anyai ágú rokonok, kevesebb, mint 1:300. Ez támogatja azt az elméletet, hogy Anna Anderson és Franziska Schanzkowska ugyanazok a személyek voltak.

Szerzők: Mark Stoneking, Terry Melton (Department of Antropology, Pennsylvania State University, USA), Julian Nott (Peninsula Films Ltd., London, UK), Suzanne Barritt, Rhonda K.

Roby, Mitchell Holland, Victor Weedn (Armed Forces DNA Identification Laboratory, AFIP, Rockville, Maryland, USA), Peter Gill, Colin Kimpton, Rosemary Aliston-Greiner, Kevin Sullivan (Service Development, The Forensic Science Service, Birmingham, UK)

Köszönetnyilvánítás

A szerzők kifejezik hálójukat Mr. és Mrs. Schweitzer-nek és a virginiai Martha Jefferson Kórház munkatársainak a minták biztosításáért. A hajmintákért, melyeket Susan Burkhart adott Syd Mandelbaum és Peter Kurth közreműködésével. Köszönjük az Amerikai Patológiai Regiszter (American Registry of Pathology) támogatását. A jelen cikkben kifejtett vélemények és feltevések kizárólag a szerzőké, és nem tükrözik semmilyen hivatal vagy az Egyesült Államok Védelmi Minisztériuma, vagy az Egyesült Államok Hadserege nézeteit.

Jegyzetek:

1. Gill, P. et al. *Nature Genet.* **6**, 130-135 (1994).
2. Gill, P., Kimpton, C.P. & Sullivan, K. *Electrophoresis* **13**, 173-175 (1992).
3. Kimpton, C.P. et al. *PCR Meth. Applic.* **3**, 13-22 (1993).
4. Sullivan, K.M. et al. in *Advances in biomagnetic separation* (eds Uhlen, E., Hornes, E. & Olsvic, O.) (Eaton Publishing, Massachusetts, 1994).
5. Holland, M.M. et al. *Crime Laboratory Digest* (in the press)
6. Stoneking, M. & Melton, T. *Forensic applications of PCR* (ed. Budowle, B.) (in the press).
7. Sullivan, K.M., Mannucci, A., Kimpton, C.P. & Gill, P. *Biotechniques* **15**, 636-641 (1993).
8. Piercy, R., Sullivan, K.M., Benson, N. & Gill, P. *Int. J. leg. Med.* **106**, 85-90 (1993).
9. Di Rienzo, A. & Wilson, A.C. *Proc. natn. Acad. Sci. U.S.A.* **88**, 1597-1601 (1991).
10. Stoneking, M. et al. *Am. J. hum. Genet.* **48**, 370-382 (1991).
11. Anderson, S. et al. *Nature* **290**, 457-465 (1981).

Forrás: <https://www.researchgate.net/publication/15495204>, „Establishing the identity of Anna Anderson Manahan”, *Nature Genetics*, Vol 9., January 1995. [ld. még R. Massie: *A Romanovok – Az utolsó felvonás*, 1996, 8. fejezet, a minták körüli tudományos és jogi bonyodalmakról]

A ford. megj.:

* Valójában júl. 17.-én, éjjel 02 - fél 3 körül.

** F. Schanzkowska 1920 márciusában tűnt el, míg „Anna Anderson” 1920 februárjában bukkant föl, de eleinte, 1922-től az „Anna Csajkovszkij” álnevet használta, a megmentője álneve nyomán, aki Romániában feleségül vette. Az „Anna Anderson” álnevet csak az első amerikai tartózkodása alatt kezdte használni, 1928-tól, majd az amerikai férje után lett Anastasia Manahan, 1968-tól haláláig, 1984-ig (vö. Harriet von Rathlef-Keilmann: *Anastasia?* 1927, Gleb Botkin: *The Woman Who Rose Again*, 1937, valamint Dr. Rudnyev, Dr. Nobel, Dr. Eitel, Dr. Saathof, Dr. Otto Reche, Dr. Moritz Furtmayr, és Minna Becker orvosi, antropológiai, törvényszéki orvosszakértői és írásszakértői vizsgálatait, melyek kezdettől fogva megerősítették, hogy „Anna Anderson” valóban Anasztázia nagyhercegnő). Hozzá kell tenni, hogy sem az 1991-es, sem a 2007-es jekatyerinburgi Romanov-leletek között nem lehetett kétséget kizáróan azonosítani Anasztázia nagyhercegnő maradványait (Mystery Solved: The Identification of the Two Missing Romanov Children Using DNA Analysis, M.D. Coble et al., *PLoS ONE*, 2009. Március, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2652717/>, „Maria vagy Anasztaszija”; a 2007-es leletek között találtak két őrlőfogat ezüst tömésekkel, melyek akár Tatjánához is tartozhattak, akinek arcrészt jobban összehúzták az eltemetéskor), így a változatlanul fennálló bizonytalanságok miatt szükség volna egy valóban független DNS-tesztre, melynél nem merülhet fel semmilyen befolyásolási kísérlet (vö. Lord Mountbatten szerepe a hesseiek perében Anasztaszija ellen az 50-60-as években, és Mountbatten rokonsága, közeli kapcsolata Fülöp herceggel, ami felveti, hogy Mountbatten halála, 1979 után máig Fülöp herceg tekintélyi szava dönthet az Anasztaszija-kérdés hivatalos megítélésében az angolszász nyelvtérületen, és innen az egész világra kiterjedően). (Z.T.Cs.)

A cár, a cárevics és köztük „OTMA”, 1912 k. . . .

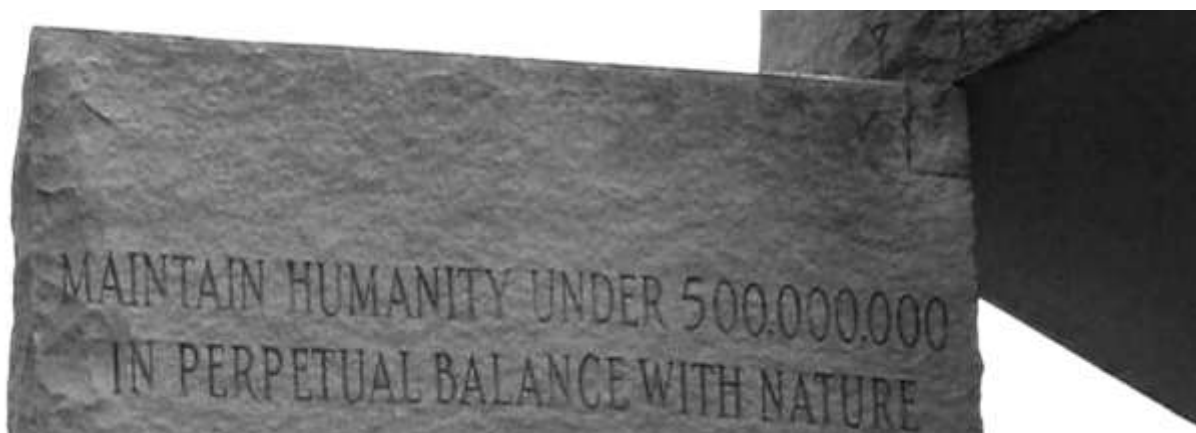
. . . és „OTMA”, 1916.

Kitekintés a világra

Tóth Csaba (Pécs):

A kocka el van vetve...? – „üzenet” a jövőnek egy amerikai emlékművön

2019. január végén az egyik „ismeretelvesztő” csatorna műsorában volt egy kis összeállítás a Georgia Guidestones emlékműről (Elberton, Georgia állam, USA, ld. a továbbiakban GG; 1980. márc. 22-én avatták fel, mondhatni a „rendszerváltoztatások” küszöbén), nálunk az utóbbi 10 évben most először, bár egyébként tele van vele a net, meg a „hócipő”. A doku megemléltette, hogy volt a GG-emlékművön egy kis *kocka*, mellyel az ismeretlen alkotók „újra hírt adtak magukról”, de nem „beszélték túl” a dolgot. Pedig érdekes ez a kocka s a körülötte zajló „kirakós játék”, ugyanis a „kőműves” alkotók valamikor kijelöltek egy felső sarkot a kockának – a GG-brosúra 1980-as fotóin nem látszik a kocka helye, a képek elég homályosak –, majd valamikor kivágták a helyét, és odatették a kockát – nyilván egy „kőműves” szertartás keretében, titokban –, végül 2014-ben nyilvánosan eltávolították, „*the die is cast*”. Vajon csak egy kis „hírverést” akartak 30 év után a GG „tízparancsolatának”? De miért épp a 20 és 14-es számok voltak láthatók a kockán, amíg fönt volt, s miért épp 2014-ben távolította el valaki, összetörve és darabjainak nagy részét szétosztva a jelenlévők között (Youtube)? A fehér kocka, míg látható volt, az északnyugati, angol feliratos oldal jobb felső sarkában helyezkedett el (alább az 1, 2, 3. fázis, majd az eltávolítás után visszaállt a 2, vagy az 1. fázis):

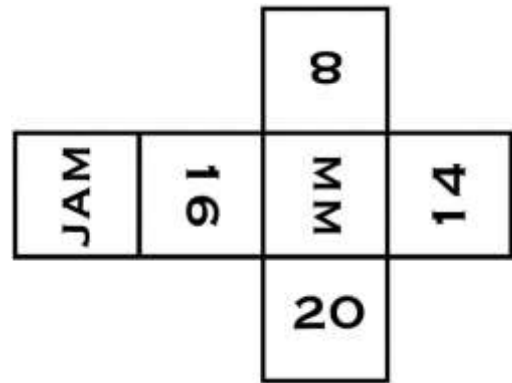
1.

2.

3.

A kocka kiterítve.

3.

LEGYENEK E KÖVEK AZ ÉRTELEM KORÁNAK UTJELZŐI
LET THESE BE GUIDESTONES TO AN AGE OF REASON

TARTSD AZ EMBERISÉG SZÁMÁT 500 MILLIÓ ALATT, ÁLLANDÓ EGYENSÚLYBAN A TERMÉSZETTEL

IRÁNYÍTSD BÖLCSEN A SZAPORODÁST – TÁMOGASD AZ ALKALMASSÁGOT ÉS A SOKFÉLESEGET

EGYESÍTSD AZ EMBERISÉGET EGY ÚJ, ÉLŐ NYELV SEGÍTSÉGÉVEL

SZABÁLYOZD A SZENVEDÉLYT – IMET – HAGYOMÁNYT ÉS MINDENT MÉRTÉKLETESSEGGEL

ÓVJD AZ EMBEREKET ÉS NEMZETEKET HELYES TÖRVÉNYEKSEL ÉS IGAZSÁGOS BÍRÓSÁGOKKAL

ENGEDD, HOGY MINDEN NEMZET BELSŐLEG JÁRULJON HOZZÁ A KÜLSŐ VITÁK MEGOLDÁSÁHOZ EGY VILÁGBÍRÓSÁG ELŐTT

SZÜNTESD MEG A LÉNYEGTELEN TÖRVÉNYEKET ÉS A HASZONTALAN BÜROKRÁCIÁT

HOZD EGYENSÚLYBA AZ ÉGYÉNI JOGOKAT ÉS A TÁRSADALMI KÖTELEZETTSÉGEKET

ÉRTÉKELD AZ IGAZSÁGOT – SZÉPSÉGET – SZERETETET – KERESS HARMÓNIÁT A VÉGTELENNEL

NE LÉGY RÁKOS DAGANAT A FÖLD TESTÉN – HAGYJ TERET A TERMÉSZETNEK – HAGYJ TERET A TERMÉSZETNEK

1.

MAINTAIN HUMANITY UNDER 500,000,000 IN PERPETUAL BALANCE WITH NATURE

GUIDE REPRODUCTION WISELY—IMPROVING FITNESS AND DIVERSITY

UNITE HUMANITY WITH A LIVING NEW LANGUAGE.

RULE PASSION—FAITH—TRADITION—AND ALL THINGS WITH TEMPERED REASON

PROTECT PEOPLE AND NATIONS WITH FAIR LAWS AND JUST COURTS

LET ALL NATIONS RULE INTERNALLY RESOLVING EXTERNAL DISPUTES IN A WORLD COURT

AVOID PETTY LAWS AND USELESS OFFICIALS

BALANCE PERSONAL RIGHTS WITH SOCIAL DUTIES

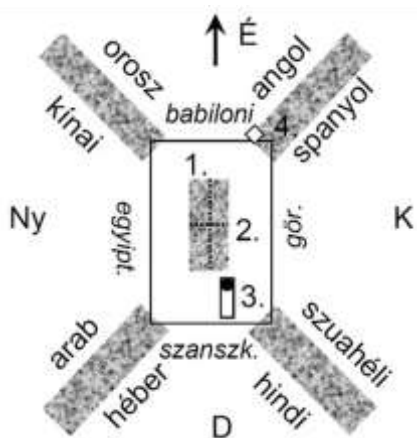
PRIZE TRUTH—BEAUTY—LOVE—SEEKING HARMONY WITH THE INFINITE

BE NOT A CANCER ON THE EARTH—LEAVE ROOM FOR NATURE—LEAVE ROOM FOR NATURE

2.

491

A Georgia Jelzőkövek angol felirata és magyar fordítása (Z. T. Cs.), alább a „Legyenek e kövek az Értelm Korának útjelzői” felirat négy holt nyelven, a zárókő négy oldalán. A terveket egy „R. C. Christian” álnévű illető vitte a kivitelezőhöz, ami azonban megtévesztő, mert a GG és a hozzá mellékelt brosúra *nem* tükröz rózsakeresztes elveket, csupán a magyarázó szöveg (*The Purpose...* c. fejezet) egy mondata utal magasabb tartalomra: „*nincs isteni inspiráció azon túl, ami megtalálható minden ember lelkében*”; ez részben igaz, de a mondat egy szolipszista (lat. solus ipse: egyedül magam) elvet sugall, miszerint a valóság *csak* a személyes tudat terméke, nincs tőlünk független valóság; ez a téves descartesizmus meghosszabbítása, „ha nem gondolkodom, nem vagyok”. A brosúra egyébként nagyrészt a túlnépesedéssel foglalkozik, ill. egy világnyelv majdani bevezetésével, melyet értenek a gépek is...

Zárókő felirata: „Legyenek e Kövek az Értelm Korának Jelzőkövei”, babiloni ékírással, klasszikus görög, szanszkrit és óegyiptomi hieroglif írással
Számozás magyarázata: 1. oldalirányú nyílás a Sarkcsillagra néz;
2. vízszintes nyílás a napkelte egyik pontjára néz;
3. a zárókövön lévő nyílás a nap egyik delelőpontjára néz;
4. utólag elhelyezett, majd eltávolított fehér kőckocka az MM, JAM, 8, 14, 16, 20 betűkkel és számokkal (a 20 és a 14 látszott)
Elberton, Georgia, USA, 1980. március 22.

A Georgia Jelzőkövek alaprajza, tájolása, feliratainak, elemeinek elhelyezkedése; feltűnő, hogy a német, a francia, az olasz vagy a latin nyelv hiányzik; az alkotók a remélt, jövőbeli „uniókra” utalhattak, nem történeti, „faji” rangsorra: *Euroamerika*: angol-spanyol, *Eurázsia*: orosz-kínai-hindi, *Közel-Kelet*: arab-héber, *Afrika*: szuahéli – mielőtt „2092-ben” létrejön a „Demokráciák Általános Szövetsége”, a „szép, új világállam”... (ld. Looking Back From 2092, *The Economist*, 1992 dec.)

Jómagam először 2014 nyarán hallottam a Georgia Guidestones-ról (*Bill Ryan: Az Angolszász misszió*, 2010, Youtube), majd olvastam róla (Georgia Guidestones szócikk, Wikipedia, a végén link az 1981-es ismertetőhöz), és láttam egy videót (*Raymond Wiley*, MMXI, Youtube). Még 2015. augusztusában egy sajátos „illusztrációt” is találtam a később megismert kocka számaihoz, nem mástól, mint *Christine Lagarde*-tól, az IMF elnökétől, aki egy 2014. januári konferencián meglepő módon elkezdett számolgatni: a 2014-es évszámban a $14 = 2 \times 7$, „magic seven”, a „varázshetes” kétszer szerepel, s megemlíttette az akkor esedékes évfordulókat, 100 éve: 1914/I. világháború, 70 éve: 1944/Bretton Woods/IMF alapítása, 25 éve: 1989/berlini fal leomlása, kijelentve, hogy 2014 egy „mérőföldkő”, „milestone”*. De ezzel aztán nem sokat foglalkoztam, míg 2017. októberében felfedeztem a videót a kocka 2014-es eltávolításáról (Block removed, Youtube), ill. a kocka fotóit a 20 és 14-es számokkal. Én is elkezdtem számolgatni, $2014 = 2 + 1 + 4 = 7$, az ősi aritmológiai, addukciós „művelet” alapján, mellyel először a 80-as években találkoztam a Tarot-ról, a számmisztika „képeskönyvéről” szóló rövid „szamizdatban” (*Book of Thoth* kivonata), amit akkor fel is használtam egy tanulmányomhoz (Kígyó a kereszten, Országépítő 1992/1), és ugyanígy a kocka egyéb számaiba is „belekukkantottam”, mert logikusnak tűnt, hogy az MM betűk a római 2000-t jelenthetik:

$$2008 = 2 + 8 = 10 = \underline{1} \quad (8 = 1 + 2 + \dots 8 = 36 = \underline{9}, \text{ és } 36 = 1 + 2 + \dots 36 = \underline{666})$$

$$2014 = 2 + 1 + 4 = \underline{7} \quad (14 = 1 + 2 + \dots 14 = 105 = \underline{6})$$

$$2016 = 2 + 1 + 6 = \underline{9} \quad (16 = 1 + 2 + \dots 16 = 136 = 10 = \underline{1})$$

$$2020 = 2 + 2 = \underline{4} \quad (20 = 1 + 2 + \dots 20 = 210 = \underline{3})$$

$$= \underline{1794}, \text{ a jakobinus diktatúra vége } (1 + 7 + 9 + 4 = 21 = 7 \times 3)$$

Vagyis az MM-8, -14, -16, -20 éveket úgy emelték ki a kocka megalkotói, – és a 2008-2020 közötti éveké...? – hogy a rejtett, „okkult” értékük kiadja az 1794-es dátumot, mely valóban egy fontos dátum volt Európa történetében: ekkor végezték ki Robespierre-t és társait (júl. 28.), ekkor „falta fel” a forradalom a saját gyermekeit, és jött a „restauráció”. Aztán megint nem foglalkoztam a dologgal mostanáig, a GG-kocka tévés említéséig, de ma már áttekinthetjük az utóbbi évek történéseit is, melyekben úgy tűnik valóban van egy „rendszer”, amelyre a kockával mintha „szerényen” felhívták volna a figyelmet, egyfajta „kulcsot” adva a jelenünkhöz, jövőnkhöz, miszerint semmi sem „véletlen” a politikában, és semmi sem az, aminek látszik:

* Christine Lagarde, 2014. jan. 15., The National Press Club, Washington: „Now, I'm going to test your numerology skills by asking you to think about the magic seven, okay? Most of you will know that seven is quite a number in all sorts of themes, religions. And I'm sure that you can compress numbers as well. So if we think about 2014, all right, I'm just giving you 2014, you drop the zero, 14, two times 7. Okay, that's just by way of example, and we're going to carry on. (Laughter) So 2014 will be a milestone and hopefully a magic year in many respects. It will mark the hundredth anniversary of the First World War back in 1914. It will note the 70th anniversary, drop the zero, seven, of the Breton Woods conference that actually gave birth to the IMF. And it will be the 25th anniversary of the fall of the Berlin Wall, 25th, okay. It will also mark the seventh anniversary of the financial market jitters that quickly turned into the greatest global economic calamity since the Great Depression. The crisis still lingers. Yet, optimism is in the air. We've left the deep freeze behind us and the horizon looks just a bit brighter. So my hope and my wish for 2014 is that after those seven miserable years, weak and fragile, we have seven strong years. I don't know whether the G7 will have anything to do with it, or whether it will be the G20. I certainly hope that the IMF will have something to do with it.” (www.press.org)

2008 = pénzügyi krach

2014 = I.S.I.S színreléptetése, migráció és bátorítása, ukrajnai puccs kívülről (2013. nov. óta)

2016 = ENSZ/Agenda 2030/21, 75, 83, 90. pontok, közben szíriai válság, U.S. vs F.Á.K.

És feltehetjük a kérdést a közeljövővel kapcsolatban, hogy ha mintegy „spontán”, a köznap hírózón sorai között, egy baleset és egy bűneset között lezajlottak és ma is zajlanak a fenti évek eseményei, ezek következményei, szankciók és „örületek”, akkor mi várható 2020-ra, a rejtélyes GG „kockavetők” szerint?

2020 = „III. világháború” (erősen reklámozzák az „add-fel/ne-add-fel”-típusú „transzhumanista” üzenetekkel)? „Új világrend” bevezetése (ld. 1 §, „Novus Ordo Seclorum”)?

Vajon tanúja lesz a mi nemzedékünk, hogy jön a *még nagyobb* diktatúra, és felszámolják a maradék szabadságunkat is? Mintha ez már el is kezdődött volna, most újra egy tekintélyelvű „restauráció” zajlik, egy kötelező igazodás parancsával, kultúra, politika, gazdaság totális állami „privatizálásával”, a „nemzet” állítólagos javára, „mert” ez hatékonyabb, mint a „liberalizmus”, a Szabadság, Egyenlőség, Testvériség, amit „időigényes” megvalósítani, és a „másik oldal” hiteltelenné is tette... Hátraarc, emberiség? Jön az Amerikai Birodalom? „Jobblik” vagy „ballib” álarcban, édesmindegy...? Bizonyára nem ilyen „lovat” akartunk...

Ha összevetjük az eddigi „jeleket”, hogy mi várható (ld. a Római Klub kiadványa, *The First Global Revolution*, 1991, miszerint az „igazi ellenség az emberiség”, ENSZ-Agenda 21, Looking Back From 1992, *The Economist*, 1992. dec. dupla szám, magyarul *Országépítő*, 2004/4, A katasztrofális 21. század: migráció, hipernacionalizmus, „arab tavasz” 2011-ben, a végére 3 milliárd ember marad, és Perlas-Strawe: *Empire Matrix*, www.globenet3.org), akkor aligha csodálkozhatunk: szinte minden egybevág, kezdve a 19. századi Albert Pike-levéllel, amely három világháborút jósolt, és ezek közül kettő pontosan úgy történt, ahogy leírták, ill. a legutóbbi, „sorsfordító” 2001/9/11. megnyitotta a „Patriot Act”-ek sorát máig (Rebuilding America’s Defenses, PNAC, 2000, egy „új Pearl Harbor”-ról, és korábban Brzezinski „Nagy sakktáblájának” hasonló „katalizáló sejtetése”; vö. Függelék, Dr. Rudolf Steiner a 2000-es évekről). És mintha a migrációs hullám is csak ezt a diktatórikus „eltolódást” szolgálná, a gazdag–szegény cezúra, szakadék kijelölését, mint 100 éve a bolsevizmus vírusa (vö. migránsok és Soros nélkül idehaza nincs harmadik 2/3, ld. legutóbb George Birnbaum a kormánypárti Soros-kampányról, mint „sikeres reklámtermékéről”! sic!). Noha a „középosztálybeli” cezúrának látszik némi realitása a legázolt kelet-európai kisnemzetek talpraállítását illetően, de ez, így, biztosan zsákutcába vezet...

De mit jelenthet a kőköcka JAM-felirata, az MM-mel szemben lévő oldalon? Nyilván nem „dzsemet”, – bár a halmazállapotot tekintve lehetünk lekvárok is a „végére”, fizikailag, egy atomtámadás után, és épp most fessegetik az INF-szerződés határait... – hanem egy anagramma, valaminek a rövidítése, talán „Jehova, Allah, Magisterium”, de bármi lehet, ami nem igazán keresztény, nem igazán korszerű, hiszen a rejtélyes alkotók nyilván jobb szeretik az „ellenerőket”, ezek „dinamikáját”, a maguk álszent, önző érdekei szerint...

Maguk a nagy kötömbők a felirataikkal eleve egy rendkívül komoly, határozott szándékot, akaratot tükröznek (a GG összköltsége mintegy 250.000 dollárra rúgott), rendkívül komolyan vették a 10 mondatos „emberiség-reformálás” programját, amitől már elég sokan ki is „akadtak”, hiszen az első szentencia mindjárt az, hogy „Tartsd az emberiség számát 500.000.000

alatt, állandó egyensúlyban a természettel” (1980-ban az emberiség száma 3,43 milliárd volt, ma már több, mint 6 mrd). Az ilyen „racionális”, „sötétzöldbe” is becsomagolt üzenetek terjesztése nyilván a nyugati világ önző, kapitalisztikus burjánzását szolgálja, mely egy „világállamot” akar létrehozni, ez a nagy vágyalmuk, bármi áron, akár az emberiség „9/11-ed” részének kiirtása árán, ürügyek, proxy-háborúk, proxy-balekok segítségével, akik pénzért vállalják a circuszt, a saját pecsenyéjüket sütögetve a saját nemzetük ellen (ld. bolsik az oroszok ellen, nácik a németek ellen, muszlimok a többi muszlim ellen, hosszú távon a *nyugati* beavatkozásnak kedvezve), ahelyett, hogy az antiszociális, egyoldalúan materialista, pénzközpontú kapitalista rendszert átalakítanák, harmonizálnák a valódi szociális célok alapján, a legégetőbbben időszerű *Dreigliederung*, Hármasság alapján, mely a szabad szellemi élet, jogegyenlőségen alapuló állami-politikai élet, testvériségen alapuló gazdasági élet belső önállóságának és e három terület együttműködésének kialakítását jelenti, s immár 100 esztendeje egy választható alternatíva a társadalmak számára (ld. Dr. Rudolf Steiner munkássága, *Katalog des Gesamtwerks*, a neten).

Amit a külső világban teszünk, annak „visszhangja” van a „belső” világban, a közös, lelki-szellemi kozmoszban. A GG-alkotók pontosan tudták ezt, hogy amiképp van fizikai kőköcka, úgy van szellemi is, s hogy amit belevésnek a fizikai kőköckába, az belevésődik a szellemibe, a lelki-szellemi tevékenység által, és természetesen később a szemlélők, befogadók által, kivéve, ha valaki behatol a GG igazi mögöttesébe és valóban leleplezi a szándékokat, mert akkor összeomlik a „nagy terv” – ezért félnek egyesek a nyomdafestéktől, szabad szótól, kivéve, ha a saját elképzeléseik reklámozásáról van szó. A GG-brosúrában hangot adtak annak, hogy szeretnék, ha mások is hasonló kötömböket emelnének a világ más országaiban, és ezeket az üzeneteket nyilvánvalóan meghallja, befogadja az egész „hálózat”, melyhez minden politikus bábnak, haszonélvezőnek, nép választotta népnőzőnek, közéleti kultúrbőlénynek illik tartozni a világ „fejlettebb” felén...

Úgy tűnik teljesen jogos a berzenkedés a jámbor, kritikus kívülállókban, hogy ez a megalomán megalit torz, önző célokat hirdet, egy szűk „elit” céljait az emberiség létérdekeivel szemben, látszólag „logikus”, „szép” szavakba csomagolva. Ezért minden további kételkedés nélkül mondhatjuk: ÉBRESZTŐ, EMBER! A Big Brother, a Nagy Testvér elérkezettnek látja az időt, amittől 1000 éve rettegnak a „világvége-várók”, minden adva van, atomarzenál, egoizmusok, és a GG-kőköckán egy másik számtani művelet is úgy tűnik épp erre figyelmeztet, a 2008-2020 közötti években:

$$8 + 14 + 16 + 20 = \underline{58} = 5 + 8 = \underline{13}$$

A 13-as szám közismerten nem „szerencsés”, pl. a *Tarot de Marseille*-ben a képe a Halál, a Kaszás, és $13 = 4$, a klasszikus világszemlélet négy eleme, melyekre lebomlik a szerves anyag a halál után („jam”), s ezekből is épül fel, az ötödik, az éteri élet-princípium szerint. A Tarotban a 8. arkánus: *Igazság*, 14: *Mértékletesség*, 16: *Isten Háza* (vagy Torony), 20: *Ítélet*, bár ez inkább csak a GG alkotóinak szokás szerint „tréfás” megnyilatkozásaihoz lehet egy „kulcs”, hiszen a Tarot legfeljebb a számok imaginációit tartalmazza – a Kabbala vagy az egyiptomi–görög gnózis nyomán –, melyek csak áttételesen vonatkozhatnak évszámokra, bármelyik új század 0-21. évére. Búcsúzzunk tehát Isten szép napvilágától idő előtt, milliárdnyian, csak mert messze vagyunk a gazdagok pixisétől, a tőzsdei pénzesőtől? Hagyjuk, hogy háborúba küldjenek bennünket a pénzeszsákok, fegyvergyárosok, miközben ők messziről nézik? Avagy fogjunk végre össze, hogy ne énekeljék ki a szánkából a sajtot, ne tehessék, amit akarnak? Ez a tét, nem kevesebb! Nem a „jobb–bal” civakodásokról kell folyton beszélni, mellyel csak megosztják a nemzeteket, hanem immár valóban az ÉLETÜNKRŐL! A 99% és az 1% botrányos, túrhetetlen viszonyáról van szó, még ma is, a 21. században, a 3. évezredben, ami sehogy sem akar hasonlítani az isteni „arany Metszéshez”, a jó élet egészséges arányaihoz!

A számok a világnak, a teremtésnek egy bizonyos szintjéhez tartoznak, a ritmusok, jelenségek, „szimptómák” absztrakt rétegéhez, nekünk azonban az emögötti *erők* világát kell megértenünk, befogadnunk, aktívvá tenni magunkban. Az „illuminátus hálózat”, az „SJ/FM joint venture” (jezsuita-szk. vegyesvállalat, ld. C.G. Harrison 1893, a „Bal Testvériségekről”, www.archive.org) csak trükközik a számokkal, hogy befolyást, hatalmat szerezzenek maguknak, a nyugatnak, a világ, az emberek fölött, önző, „szociáldarwinista”, kapitalista, elitista módon. Ez teljességgel a matéria szám-súly-mérték szerinti, haszonelvű világához, a múlthoz tartozik, a múlt ravasz továbbberöltetését jelenti, ahelyett, hogy az igazi nagy „irányító”, a „belső Vezér”, a *Krisztus-Logosz* megismerése szerint járnának el. Így csempészik be mindig az igazi demokratikus Krisztus-impulzus helyére az antidemokratikus Antikrisztust, a megtevesztő „csomagolásokban”...

Mármost, mit tudunk a nagy- és kisvilágról, amivel felvértezhetnénk magunkat ebben a nagy küzdelemben, ami az örök harc a „have”-ek és a „have not”-ok, a tehetősök és a tehetetlenek között a létért, a „léért”, ami mindig elálatiasítja az embert, visszaveti a fejlődésben korról-korra, újra meg újra, kicsiben-nagyban? Ez a méltatlan, önző „veszekedés” lenne az élet „arany szabálya”, tényleg „ilyen a *çe la vie*”? Ilyennek „kell” lennie? Csak ilyenek vagyunk, lehetünk?

Bizonyos értelemben valóban beszélhetünk egy ősi küzdelemről jó és rossz, világosság és sötétség között, mint ezt a mesékből tudjuk, s ahogy a mesék ősforrásai, a nagy mítoszok, teremtéstörténetek ábrázolják. Ezeket az ősi történeteket elfelejtettük, le is szoktattak róluk a „felvilágosodás” óta, sőt már akkor elkezdődött az átnevelésünk, amikor a kereszténységet romanizálni kezdte az elitista szekta, hatalmi, túlélési céllal, a 4. századtól. Nem tévednek nagyot az újkori ateisták, mert az egész kereszténységet, az egyházszervezetet nagyrészt valóban hatalmi, szuggesztív elvek szerint hozták létre, csak persze az ateisták (is) szeretik elfelejteni, hogy a kereszténységnek van egy *valóságosan misztikus* alapja, hogy *valóban* történt valami igazán rendkívüli ezzel a názáreti emberrel, ott, a Jordánnál, és benne, vele kapcsolódott össze ég és föld, isteni és emberi, mert ennek akkor és ott jött el az ideje. Természetesen lehet mindenfélét mondani, tenni e világon, elég nagy szabadság adatott erre, pro és kontra, versus és aversus, és hál’ istennek kialakult ennek a szabadságnak a szentesítése, törvényesítése is alig néhány százada, évtizede, ami szintén egy óriási fejlemény az emberiség történetében. Azonban a felszabadulásunkkal együttjárt az erősebbek szabadságának egyoldalú kultusza, pénzügyi-politikai rendszere, átmentették magukat az újkorba, és a folyamat a visszájára fordult, különösen azáltal, hogy az erősebbek elkezdtek tudatosan kisiklatni a szociális mozgalmakat, túllépni „hatáskörüket”, és a politikai „okkultistáikkal” megalkották a felszínre kerülő szociális és nemzeti megújulás legnagyobb lejáratását: az ún. „szocializmust”, „kommunizmust” (a „bennfentes” C. G. Harrison ezt „szocialista kísérletnek” nevezte 1893-ban), és ebbe beleértendő mindkét pólus, a „bolsevik” és a „nemzetiszocialista” is, melyeket egymás ellen akartak fordítani. Nagyjából 100 esztendeje lépett életbe ez a *valódi, nagy összeesküvés az emberiség ellen*, mikor a nagy „szabadulóművész” USA-Houdini kilépett otthonról, elhagyta szigetét, miként Anglia a 100 éves háború, Jeanne d’Arc után, és helyet követelt magának a világ színpadán: egészen pontosan 1898-ban történt, hogy fölrobbantották maguknak a Maine cirkálójukat, ami után feljogosítva érezték magukat, hogy elfoglalják a spanyolok gyarmatait, Kubát, a Fülöp-szigeteket, a Guam-szigetet, etc. (volt persze „előjáték” is, a kínai ópium-háború az angolok oldalán, és a Japánra kényszerített kereskedelmi egyezmény). Mondhatni a Maine cirkáló 1898-as esete volt az első „9/11”, és azóta is előszeretettel alkalmazzák ezt a „technikát”, hogy ürügyeket teremtsenek, melyek mentén a gazdasági-katonai erővel és befolyással a kezükben propagálják a „világ szabadságot”, „megvédik”, ha kell, miután az egyes országokban diktatúrákat pénzelnék, sőt létrehozna, aztán „felszabadítóként” letarolják őket, és a hálás, „haladár” felszabadítottakkal felépítetik a *maguk* rendszerét, a kamat-rabszolgaságot (tézis-antitézis-szintézis, probléma-reakció-megoldás recept). Így alakultak ki a 20. század nagy ellentmondásai, antagonizmusai és

katasztrófái, a maga szigetszerű érintetlenségében megerősödő s a megfelelő pillanatokban látványos összeomlásokat, „válságokat” produkáló nyugati nagytőkével a háttérben, „veszti versus reszti”, nyugat és a „maradék” közötti feszültségben, gazdag és szegény közötti feszültségekben, a demokrácia-papolás és a fedett műveletek egymásnak ellentmondó segédeszközeivel.

Ma ismét egy „küszöbön” billeg az életünk, egy újabb nagy átmenet felé akarnak lökni bennünket a nyugati bábjátékosok, akik az 1980-as évektől elkezdtek lefűjni a „szocialista kísérletüket” a SZU satuba fogásával, keleten az afgán háborúval (Brzezinski in Afghanistan, Clintonné: „We build the Al-Qaeda”), nyugaton a „bársonyos, narancsos, rózsás ellenzékkel” (ld. a CIA-főnök, majd Reagan-alelnök s elnök G. H. W. Bush, Skull & Bones 1948, „Magóg” rendi névvel, vö. a rendszerváltoztatás előkészítéséről Carl Bernstein: Holy Alliance, *Time*, 1992. febr. 24). Nem mintha annyira sajnálnánk a SZU-t, – az orosz embereket igen – de jobb szerettünk volna egy egészséges, független „harmadik utat” a közép-kelet-európai ütközőtérségben, egy „kis Svájcot”. A nyugat vezető körei, kellő fizikai és mentális pusztítás után – amit, hangsúlyozni kell, az *általuk* elterjesztett bolsevik ideológia és a végletekig fölpiszkált, majd szabadjára engedett náciizmus okozott a világban (ld. Quigley, Sutton, Tarpley, etc.) – most ismét káoszt csinálnak, a maguk régi, magasfokú szk. jelmondata szerint: *Ordo ab Chao*, Rend a Káoszból, s a GG-kocka azt sugallja, hogy épp 2008-2020 közé időzítették a totális káoszt. Kérdés, hogy *ezt akarja-e* az emberiség nagyobbik része, vagy összefog végre és *ellenáll*, a saját elemi létérdekéből fakadóan? Mert jóllehet vannak megoldandó problémáink bőven, de nem vagyunk „sokan”, csak bizonyos térségekben. A Föld tele van lakatlan, benépesíthető, nagyszerű helyekkel, csak el kéne hagyni az élhetetlen megapoliszokat, telepés-programokat kellene indítani, és szociálisan, közösségi elvek szerint kellene gondolkodni az extraprofitról, amit mások szuperluxusra és illegitim célokra használnak, és a túltermelést is ki lehetne egyensúlyozni a kapitalizmus áldozatainak megsegítésével, itt-ott, helyben...

A józan, átfogó megoldásoknak van itt az ideje, nem a további hatalmi játszmázásoknak, embertelen, természetellenes gép- és űrkorszaknak, a technokrata „gólem” elengedésének, melyek amúgyis csak egy végjátékot jelentenek ma, az 5. kultúrkorszak végén, a Halak-jegye alatt, ha a valódi „nagy történelmet” tekintjük, ég és föld valódi összefüggései alapján. Mert már csak 360 év van vissza a valódi *Vízöntő*-korszak kezdetéig, mely a *Szláv-Ázsiai* kultúrkorszak lesz, szláv-ázsiai népek vezetésével, az öskeresztény „látnoki” terminológia szerint a *Filadelfia*-közösségek kora, azaz a *Testvéri Szeretet* kora (Ján. Jel. 3,7), amikor lekerül, ami fent volt, és felkerül, ami lent volt, s beteljesedik az Ige: „Aki nagyobb köztetek, legyen a ti szolgátok” (Mt 23,11). Jó lenne nem egy globális összeomlással „ünnepelni” ezt a küszöbön álló „világszilvesztert”... Ma a múlt, jelen, jövő, az ember és a világ teljes megértéséért kell dolgoznunk, egy akarattal, a világ minden részében, egymásért, nem egymás ellen, s megértetve a nagy „túlélőkkel”, a pénz- és hatalom-monopolistákkal, „haladárokkal” és „konzervatívokkal” is, hogy nem egy digitális „felhőben” kell léteznünk, nem egy másik „bolygót” kell keresni méregdrágán, nem a Marsra, a Holdra, vagy egy „Elysiumra” kell költözni a „széffel”, hanem megmenteni az emberiséget, az emberi lelket és a Földet, az *eredeti szellemi értékrend szerint!* A modern, „high-tech” civilizáció nem csupán a „haladás” jele, hanem egy *próbatétel* is, ebben a sosem látott, absztrakt formájában, melyet tudnunk kell meghaladni, átszellemíteni, nem pedig fordítva, az embert és életet elgépiesíteni!

Függelék

Dr. Rudolf Steiner a 2000. év körüli világhelyzetről,
Berlin, 1916. ápr. 4.:

...A kereszténység második évezredének végén élünk, nemsokára elérjük a 2000. évet, és akkor az emberiség valami sajátos dolgot fog megtapasztalni.... Nem sokkal azután, amikor leírják a 2000. év dátumát, jönni fog Amerikából, nem egy közvetlen tiltás, hanem egyfajta tiltás minden gondolkodással szemben, egyfajta törvény, amely minden önálló gondolkodás elfojtásáról lesz elnevezve. Másrészt elérkezik a kezdete annak, hogy minden önálló gondolkodás elfojtása átmegy egy tisztán materialisztikus gondolkodásba, ahol... az embert úgy kezelik, mintha gép lenne... Mármint, a jövőben nem olyan törvényt kapnak, amely azt mondja, hogy nem kell gondolkodniuk. Nem. Az fog történni, hogy olyan dolgokat tesznek, melyeknek a hatása fog kizárni minden önálló gondolkodást... Ki kell fejleszteniük egy bizonyos ellensúlyt e tendenciával szemben a világfejlődésben, és ez az ellensúly az antropológiai szellemtudomány...

Forrás: *A jelen és a múlt dolgai az emberi szellemben*, Berlin, 1916. ápr. 4., előadás az Általános Antropológiai Társaság tagjai előtt; az előadásciklus eredeti címe: *Gegenwärtiges und Vergangenes im Menschengeste*, GA 167. kötet, www.anthrowiki.at; a fordítás az angol kiadás alapján készült, *Things in Past and Present in the Spirit of Man*, www.rsarchive.org, (ford. Z.T.Cs.)

Csihák György (Zürich):

Klímavédelem

Az első világháborúhoz mély történelmi gyökerek vezettek,⁹⁴⁶ és ez a „nagy háború” még nagyobb, a második világháborúval folytatódott.⁹⁴⁷ Az ilyen módon, azaz nagy rombolások, emberpusztítások árán „elrendeződött” világ azóta iszonyatosan nagyra nőtt, ezáltal ugyanolyan nagy, avagy beláthatatlanul nagy nehézség-hegyet növesztve. Bolygónyi a gond, azaz globális. Ugy is mondhatjuk, hogy emberiség léptékű. Csakhogy a megoldás nem olyan, nem akar emberséges lenni, mert a „globális válságot” a valóságban nem a nemzetközi szervezetek kezelik, hanem még mindig magánérdekű magánvállalatoknak kellene legtöbbszörre megvalósítaniuk azt. Magánmódon is végzik: üzletet csinálva belőle.

Példának okáért miért lett oly fontos most egyszeriben mindenütt a klímavédelem?

Mindenek előtt, a – „klíma”. Ugye, tele vagyunk szakemberrel, akiknek ez nagyon fontos. Viszont, akit eddig megkérdeztem, hogy ugyan mit ért klíma alatt: éghajlatot, vagy időjárást – az vagy megharagudott rám, vagy hallgatott, vagy azonnal elkezdett valami másról beszélni. Tisztázzuk a dolgot.

Ide tartozónak gondolok még két – elhíresült valamit: az egyik az „emberi jog”, a másik a „klíma konferencia”. Mindkettőt szünet nélkül nyúzzák, igen sok pénzt lehet keresni vele, lehet sokakat piszkálni miatta.

„Emberi jog” – nincs. Még akkor se, ha sok helyen, jogszabályokban is emlegetik és van néhány hivatal – pont olyan feleslegesen, mint annyi más – ahol az ilyesmivel foglalkoznak. Ugyanis nincs „emberi jog” a Bibliában, nincs a Függetlenségi Nyilatkozatban, nincs az ENSZ Alapszabályában és nincs az EU Alkotmányában se. Nincs és nincs. Erről elég ennyi. Valamivel többet kell foglalkozzak, és kellene foglalkozni a még több zavarra okot adó „klíma konferenciával”.

Ebben a tárgyban is írnak jogszabályokat és rendszeresen tartanak óriási rendezvényeket – akár az „emberi jogok” vonatkozásában. Sok ezer emberrel, milliárdos költségvetéssel számos jórészt felesleges hivatallal – és közmegegyezéssel, de mondhatóan mindkettő vonatkozásában: eddig minden haszon nélkül. Illetve ez utóbbi megállapítás pontosítandó. Például az USA egyik volt milliomos alelnöke rendezett valami klímarendezvényt világméretben. Néhány hét alatt a rendezvény lezajlott, egyetlen eredménnyel: a végén a milliomos alelnök milliárdos és Nobel-díjas lett. Azóta senki sem tudja, hogy a milliárdokból mennyit költ, az általa oly veszélyesnek tartott folyamat megállítására?

Nemrégiben a Windows tulajdonosa után a Facebook tulajdonosa is bejelentette, hogy tíz-milliárdokat ad valami jó dolgokra. Azonnal tudatta a világgal valami okos ember, hogy ugyan lehet most ünnepelni, de őt igazából az érdekelné, hogy valójában hová fog folyni az a sok pénz?

Magyarországon is tartanak rendszeresen klímakonferenciát. A szervezők küldenek nekem is meghívót – terjesztésre. Természetesen nem terjesztem. Megírtam az első alkalommal: terjeszteném, ha tudnám, miről is lenne szó? A címe két, nekem idegen szó, egyiknek sem ismerem a tartalmát. Mi az, hogy klíma? Miről lesz ott szó? Mit csinálnak ott? Azért hívnak engem

⁹⁴⁶ Lásd „A Hazáért!” A Nemzeti Közzolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara, valamint a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület második emlékkonferenciája Budapest, 2015. április 24. Ludovica tér 2. NKE Kápolna c. kötet egyik előadását: *Acta Historica Hungarica Turiciensia* XXX. évf. 3. sz. 91-116.

⁹⁴⁷ Mindkettőt feldolgozta két tudományos konferenciánk „Az első világháború és magyar történelmi következményei” és „A második világháború és történelmi következményei Magyarország szempontjából (1939-1949)” címmel. Lásd: *Acta... XIV/1*, valamint *Acta... XVI/1*, és különösen az eseményeket óráról órára ismertető Zachar József két tanulmányát (17-30. és 181-194. oldal).

oda, hogy a teremben többen legyünk? Vagy, hogy tanácskozzunk komolyan? Érdekli majd ott valakit, hogy én mit szólok? Mivel a konferencia is egy nem magyar, tehát idegen szó, amire az én agyamban természetesen nem indul el semmi – ami hasznos. Akkor miért mennék én oda?

Legbonyolultabb az ügy tárgya. Már az első alkalommal megkérdeztem, hogy a „klíma” fedőnév alatt, miről tárgyalnak? Ha én jól értem, és a tudomány valamint a magyar nyelv szabályai szerint gondolkodom, akkor két teljesen különböző dologról lehet ott szó: éghajlatról, vagy időjárásról – esetleg mindkettőről? Tapasztalataim szerint vidáman keverik ezt a két fogalmat és kerülik tartalmának tisztázását. Ismereteim szerint, nem csak magyar nyelven keverik – miáltal nyilvánvalóan nemzetközi huncutságról lehet szó, esetleg zavarkeltési szándékból? Mert „klíma” – az én fogalmaink szerint - az imént említett két dolognak csak az egyikét jelentheti. Vagy netán valami másról lenne szó a „konferencián”? – mert akkor azt is szeretném tudni. Például: a megújuló energiáról? Mert ez is egy közkeletű zagyvaság: azt ugyanis még senki nem bizonyította, hogy az energia meg tudna újulni.

Mivel nem mindenki érti a dolgot, ezért leírom. Az éghajlat egy bonyolult statisztikai adathalmaz, ami egy bizonyos földrajzi területre vonatkozóan, sok évtized alatt összegyűjtött, számos mérés eredménye. Mikor és mennyi a napsütéses órák száma, mennyi csapadék hull a meghatározott időszakok alatt? Mikor mennyi az átlagos hőmérséklet? Mikor, milyen erősségű szél fúj és mely irányból – és még egy sor, számos ilyen adat, átlag, valamint más ezer és ezer megfigyelési eredmény. Ezt akarja valaki befolyásolni? Erről tetszenek konferenciázni? – lehet, csak hogy ezt nem lehet befolyásolni, valamit itt csökkenteni, se növelni. Mert ez mindenekelőtt a múlt, és a természet dolga – volt eddig. Ellentétes híresztelések dacára: az is marad. Viszont teljesen más dolog az idő járása.

Ráadásul, mint egy mostani politikai eseményhez⁹⁴⁸ írott, a klímát a Föld átlaghőmérsékletével azonosító kommentárban olvashatjuk: „Abban mindenki egyetért, hogy a klíma mindig is változott, a Föld történetében az átlaghőmérséklet 12 és 22 °C között mozgott, és az utóbbi évtizedek átlagos 14 °C-os hőmérséklete azt jelenti, hogy épp egy jégkorszakból tartunk kifelé. A legutolsó, würmnek nevezett jégkorszak mintegy 10-12 ezer éve ért véget, azóta tart egy felmelegedési periódus, amely hol gyorsabban, hol lassabban halad előre. Földtörténeti szempontból azonban jelenleg még jégkorban élünk, mert a jégsapkák jelenléte számít rendellenesen hideg éghajlatnak, hiszen a földtörténeti átlagos 17 °C-os hőmérséklet mellett a Föld jégmentes. Az elmúlt ezer évben is jelentősen változott a Föld éghajlata, Vörös Erik 982-ben Grönlandot még zöldnek látta, ezért nevezte el zöld földnek. Ebben az időben a Jeges-tenger jégmentes volt, Grönlandon és Izlandon élénk mezőgazdasági tevékenység folyt, ennek ellenére a tengerek szintje nem különbözött lényegesen a maitól. Később hidegebb időszak, 'kis jégkorszak' következett, ami a 19. század közepéig tartott. Leghidegebb periódusában Nyugat-Európában az átlaghőmérséklet 1-2 °C-kal maradt el a 20. század végét jellemző adattól. Az 1960-70-es években még egy újabb jégkorszaktól féltünk, a hetvenes évek végétől azonban gyors felmelegedési periódus következett be, amelynek során mindmáig egy évtizedenkénti 0,17 °C-os melegedést tapasztalhattunk. Az éghajlatváltozásnak mind természetes, mind emberi eredetű okai vannak. A legfontosabb természeti hatások a napsíkulus (napfoltok), a Föld pályaelemeinek (a tengely dőlésszöge, a tengely pörgettyű jellegű mozgása, a Nap körüli, ellipszis alakú pálya lapultsága) változása, a földkéreg mozgása és a vulkáni tevékenység. Az emberi okok döntő részét széndioxid-kibocsátáshoz kötik. Ezek arányáról folyik jelenleg a vita. A véleményeskála egyik végén azt mondják, hogy az emberi tevékenység hatása kismértékű, a másikon – és a klímakutatók

⁹⁴⁸ Három közép-európai ország, Lengyelország, Csehország és Magyarország megtagadta hozzájárulását egy olyan klímaszöveg elfogadásához, amely kijelenti, hogy 2050-re az Európai Unió országainak el kell érniük a zéró nettó széndioxid-kibocsátást.

többsége ezt vallja –, hogy az emberi hatás erős. Ebből következik az a klímacél, hogy a széndioxid-kibocsátást mérsékelni kell.”⁹⁴⁹

Tapasztalat csak akkor lehetséges, ha megtapasztalható valóságon alapszik. Ha nincs realitása, mint a kiszámított klímának, akkor a jelenség sincs. Az időjárás, egy sokféle jelenség által megfogható valóság. Miként a szél, a levegő hőmérséklete megfogható jelenség. Nem megfogható a kiszámítható adat, mint az éves átlaghőmérséklet, vagy az átlagos szélerősség. És végkép nem megfogható az éves átlag. A 15 fokos átlaghőmérséklet absztrakt fikció, semmit nem használ se az eszkimónak, se a dzsungellakónak.⁹⁵⁰

Ha például a fenti megfigyelések alapján, arra a következtetésre lehet jutni, hogy nő a nap-sütéses órák száma, miáltal emelkedik a hőmérséklet átlaga, több és erősebb, vagy kevesebb és még gyengébb is a szél, csökken, vagy nő a csapadék mennyisége, ritkábban esik az eső és egyre kevesebb a lehullott mennyisége – akkor már más a helyzet, ezzel lehet foglalkozni. De hogyan? Ezt akarják a konferencián kitalálni? Derék vállalkozás. A Föld sokmillió éves élete során, ez eddig kinek sikerült? Mert a természet megy a maga útján. Az ember tud rontani is meg javítani is – de ezt a folyamatot valaki meg akarja állítani? Mert igenis, hallani ilyesmit. Csökkenteni kell a CO₂ kibocsátást – ez valóban emberi tevékenység is – és meg kell teremteni a CO₂-mentes világot. Ilyen ötlet is volt és van már. Ha ez sikerülne, akkor sikerülne az embert is elpusztítani. Mert a növényeknek életükhöz szükségük van a CO₂-re, mert abból építkeznek. Ebből termelik az oxigént – ami nélkül viszont az ember csak pillanatokig tudna élni. Amiből következik az igen egyszerű megoldás: védeni kell a növényeket. Ezzel szemben mi a helyzet: naponta több száz labdarúgó pálya méretű őserdőt kipusztítanak. Mindenesetre – nem beszélünk össze – „több millió hektárnyi fa telepítésével megállítható lenne a klímaváltozás, emelte ki egy új tanulmány.”⁹⁵¹ Tisztelt klímavédők: ilyenkor hol tetszenek lenni? Ilyen egyszerű eszközökkel lehetne védeni a világot – amihez nem is lenne szükséges semmiféle költséges konferenciára. Lehet, hogy ez a baj?

A geológusok pontosan megmondják, hogy Földünk életében mennyi alkalommal volt elhidegedés, amikor az örök jég határa Európában nagyjából a Pireneusok, az Alpok, a Kárpátok és a mai Dél-Ukrajna vonalában húzódott. Évezredek óta, most a felmelegedés idejét éljük, amikor a jégtakaró visszahúzódik. Akár tetszik ez a klíma-konferenciázóknak, akár nem. Azt is lehet elég biztosan tudni, hogy – az eddigi tapasztalatok alapján – egyszer csak megfordul a helyzet, és – jön újra a jég! Mert a természetet átalakítani már többen megpróbálták. Akkor tehát: mi is az a „klíma”?

⁹⁴⁹ Lóránt Károly: „Klímavita – kinek van igaza?” *Magyar Hírlap* 2019. július 5. péntek. 4:26. <https://www.magyarhirlap.hu/velemenyt/20190705-klimavita-kinek-van-igaza?fbclid=IwAR33rTz5xwF4TfjGelhnibzg1Kaz-RXyDseU7OqUxWe9oheNZ4bk1wc5Viyw>

⁹⁵⁰ Vesd össze egy újabb finnországi kutatási eredménnyel, miszerint gyakorlatilag nincs bizonyíték az ember okozta éghajlatváltozásra, mert a Turku Egyetem tudóscsoportja megállapította, hogy a jelenlegi éghajlati modellek nem veszik figyelembe a felhőfedések globális hőmérsékletre gyakorolt hatásait, hogy főként az alacsony felhők szabályozzák a globális hőmérsékletet, ami az emberi eredetű üvegházhatású gázok hatásának túlbecslését okozza. (J. Kauppinen, P. Malmi: „No experimental evidence for the significant anthropogenic climate change.” *WUWT Watts Up With That? The world's most viewed site on global warming and climate change*. 2019, Jul 13. <https://arxiv.org/pdf/1907.00165.pdf>, a telejs cikk: <https://arxiv.org/pdf/1907.00165.pdf>.) És a Kobe Egyetem japán kutatói hasonló eredményre jutottak július elején megjelent tanulmányuk szerint, megállapítva, hogy a felhő lefedettség esernyőhatást hozhat létre, amely megváltoztathatja a hőmérsékletet a jelenlegi modellben nem figyelembe vett módon. (Charles Platiau: „Finnish study finds ‘practically no’ evidence for man-made climate change.” *RT. Question more*. 2019. Jul 13. <https://www.rt.com/news/464051-finnish-study-no-evidence-warming/>)

⁹⁵¹ „Megvan a klímaváltozás elleni csodafegyver.” *Origo.hu* 2019.07.05. Hivatkozás: Robin Chazdon, Pedro Brancalion: „Restoring forests as a means to many ends.” *Science.sciencemag.org/* 05 Jul 2019: Vol. 365, Issue 6448, pp. 24–25. Vesd össze: „Fél nap alatt 66 millió fát ültettek el Indiában.” *National Geographic Magyarországi* 2017.07.06.

Félreértés ne essék: az emberiség egyik legnagyobb gondjáról van szó – például az Aral-tó (a helybeliek nyelvén: Urál-tó!) már csak a térképeken látszik. Csak az a baj, hogy ez is, ismét olyanok kezébe került, akiknek semmi sem drága – ha a más sorsáról és a más életéről van szó – csak ők sok pénzt kereshessenek. A kormányok feladata lenne, a tudományos mérések alapján észrevenni az időjárásának alakulását és arra országot, világot – de legfőképpen az embereket – időben felkészíteni. Ezeket a folyamatokat ugyanis lehet észlelni és lehetne foglalkozni velük, ami persze komoly szakértelmet és felelősségérzetet is igényel az adott ország és a világ népe iránt. Lehet, hogy itt van az igazi baj? Nemde, inkább erről kellene konferenciázni? – ha egyáltalán konferenciázni kell. Mert Földünk utoljára – ha lehet hinni a számításoknak! – akkor, úgy nyolcezer ötszáz éve döntötte el, hogy melegebbé kezd és ez a folyamat tart azóta. És tartani is fog, amíg Földünk újra el nem határozza, hogy jegesedni fog. Ezt megteheti és meg is teszi - minden emberi beavatkozás mellett, vagy ellenére. Az ember természetesen ronthat a dolgon – amint ezt elszántan teszi napjainkban is, és javíthat is rajta valamicskét – de megváltoztatni, pláne a folyamatot megfordítani egészen biztosan nem tudja. Ceterum censeo!⁹⁵²

Államokat, népeket fel kellene készíteni a változásra. Idő van elég, hiszen a „klímaváltozás” állandóan folyik. A mezőgazdaságban követni kellene ezt a változást, ami magával kellene vonzza az emberi fogyasztás átalakítását, a feldolgozó ipar felkészülését. Újra kellene gondolni és szervezni ezzel is összefüggésben az egész vízgazdálkodást, a vízi energia felhasználást⁹⁵³ – leginkább egy ilyen energiaszegény országban, mint a miénk. Az egészségügyben fel kellene arra készülni, hogy feltűnnek olyan betegségek, amiket senki nem ismer - és ki tudná még mindazt felsorolni, amire nagyobb szükség lenne – mint a felesleges konferenciázgatás? Noha tudják – mégis hol tart a világ mindebben? Ott, hogy a „gyengén fejlett országok” pókhasú és lúdtalpas képviselői megjelennek a konferenciákon és pénzt kérnek azért, mert a többiek megváltoztatják – az ő világukat. Eddig kinek a pénzén oldották meg mindezt? Mert a világ változik – mióta fennáll.

Az igazság kedvéért írjuk le: a klímaprédikátorok, még hozzávetőleges adattárral sem rendelkeznek. Az évmilliárdok óta folyó időjárásról csak az utóbbi 100-150 évben gyűjtenek adatot. Az űrhajókról való mérések pedig alig 1970 óta folynak. Az ilyen adatbázisra támaszkodó modellezések eredményének ragyogó példái, a napi időjárás jelentések. A következő hétre szóló előrejelzésnek alig van értelme – ezt bárki megállapíthatja, aki figyeli. Ezek a bölcsek viszont pontosan akarják tudni, hogy milyen lesz az időjárása 100 év múltán. Erről ennyi is elég.

Érdemes itt is rámutatni arra is, hogy a tervszerű félrevezetés és a helytelen nyelvhasználat milyen torz gondolatokat – és eredményeket! – képes szülni ezen a téren is.

Mióta 1986-ban a klímakatasztrófa szó elhangzott, a klímavédelem nem kerül le a napi-rendről. Az ember megtanult mindenütt alkalmazkodni az időjárásához és benépesítette a Földet. Minden kiagyalt elvonatkoztatás téren és időn kívüli, tehát nem ismerhető meg. Amit ma általában klímának neveznek, az az időjárás megfigyeléséből levont ilyen statisztikai absztrakció. Így a klíma, szemben az időjárással nem természeti esemény, nincs realitása, ezért soha nem lehet veszélyforrás. Következésképpen, az ember nem lehet klímabűnöző, nem lehet klí-

⁹⁵² „Ceterum censeo Carthaginem esse delendam.” (Egyébként az a véleményem hogy Karthágót el kell pusztítani.” Cato mondta Plutarchos szerint.)

⁹⁵³ Annál is inkább, mert e téren is „a tények” kongatják a vészharangot: „a világ második (a becslések szerint hamarosan első) legnépesebb országa, az 1,4 milliárd lakosú India öt éven belül gyakorlatilag kiszárad, százmilliók fognak szomjan halni vagy elvándorolni... Családok ezreit kellett kitelepíteni a vízhiány miatt, falvak százai ürültek ki szinte teljesen... A fejlettebb országok valahogyan még talán megküzdene a problémával, ám a CNN szerint a humanitárius katasztrófával ők sem tudnak mit kezdeni. A kiszáradt országokból ugyanis százmilliók 'népvándorlás' indulhat meg az élhető országokba, azt pedig nem lesz erő, ami meg tudná állítani.” („India öt év múlva kiszárad, 2040-re a világ nagy része is” szeretlekmagyarorszag.hu 2019. június 28.)

magyilkos. Engels Frigyes, Marx Károly barátja és támogatója 1878-ban, a „Természet dialektikája” című művében ezt a tényt kimutatta. Az ember rendelkezik azzal a képességgel, hogy valóságos dolgokból fogalmat képezzen, hogy utána ezen absztrakcióból ismét valóságos képet alkosson. Az ember összefoglalja az almát, a körtét, a cseresznyét, a szilvát a „gyümölcs” fogalomba. Orvosi tanácsra egészsége védelmére sok gyümölcsöt kell egyen, de pont ez lehetetlen. A gyümölcs nem olyan létező, tehát ehető tárgy, mint az alma. Ez egy „dolog önmagában”, egy csoportfogalom, következésképpen nem lehet megenni. Ennek dacára szilárdan hisszük, hogy gyümölcsöt kell együnk, hogy egészségesen éljünk. Engels tehát tudta, hogy egészen más a „dolog” és a „magában való dolog”. Ezért az időjárás a valóságos és állandóan változó „dolog” és a klíma az absztrakció, az „önmagában való dolog”. A klíma a csoportfogalom mindarra, amit időjárás alatt értünk, elméletileg kitalált, kiszámított fikció. Mint ilyen lehet közvetlen megismerésünk tárgya. A klíma egy nem létező átlagidőjárás. Éppoly lehetetlenség, mint az átlagember meg az ismeretlen katona. Minden klímavédő ügyködés megbukik azon, hogy az ember egy absztrakciót se jó, se rossz irányba befolyásolni nem tud. Amíg az időjárás a Földön tesz amit akar, és akarataknak nincs alávetve, addig minden klímavédő igyekezet por és hamu, nem több, mint üres politikai ígéretés, kilátástalan szélmalomharc. Tegyük tehát különbséget időjárás és éghajlat (klíma?) között. Tehát az első létezik, a második emberi segédeszköz, sokévi meteorológiai mérések statisztikai terméke.

Térjünk még vissza a CO₂-höz. A „Frankfurter Allgemeine Zeitung” közli az alábbi olvasói levelet dr. Urban tollából: „A Bund valamely rendezvényén egy munkatársuk beszédet kezdett velem a CO₂-ről. Kérdeztem: 'Mekkora a CO₂ aránya a levegőben?' - Válasz: 'Magas.' - 'Milyen magas?' - 'Nagyon magas.' - 'Hány százalék?' - 'Nem tudom.' - 'Miből van még sok a levegőben?' A válasz - meglepett arc. 'Hallott már az oxigénről?' - 'Oh, igen, oxigén van a levegőben.' - 'Hány százalék?' - 'Nem tudom.' Válaszom: '21 százalék.' Hihetőnek tűnt neki. Új kérdés: 'Mi van még a levegőben? Hallott már a nitrogénről? Hány százalék?' - 'Nem tudom.' - Válaszom: 'Mintegy 78 százalék.' Beszélgető társam elfordult mondván: 'Nem hiszem, ez nem lehet, hiszen akkor nem marad helye a CO₂-nek a levegőben.' Ezzel el is ment. Szinte igaza is van. A levegőben csak 0,038 százalék CO₂ van. Aki hajlandó számolni: tehát, a levegőben 0,038 százalék CO₂ van; ebből a természet termel 96 százalékot, a maradékot, tehát 4 százalékot az ember. Ez tehát a 4 százaléka a 0,038-nak, tehát 0,00152 százalék. Ebből Németország részesedése 3,1 százalék. Eszerint a levegő CO₂ tartalmából Németország részesedése 0,00004712 százalék. Ezen a területen kívánjuk tehát a világban a vezető szerepet átvenni, ami nekünk évente 50 milliárd Euróba kerül.”⁹⁵⁴ Eddig tart az olvasói levél, amihez csak annyit tegyünk hozzá, hogy a világméretű CO₂ hisztéria legkésőbb akkor csökkenne, ha az EU-nak végre sikerülne erre saját adót kivetnie. Ez a munka is gőzerővel folyik. Adóalap a széndioxid kibocsátás lenne – aminek a mérése még titok.

Még pápai enciklika (a „Laudato si” kezdetű) is foglalkozott nemrég a környezet ügyével, feltűnően hasonlóan, mint az a fejlett államokban szokásos. A fosszilis tüzelőanyagoktól való gyors szabadulást követelve, a politikát és a gazdaságot határozottan bírálva. Mert a Földdel, „közös házunkkal” sosem bántunk rosszabbul, mint az elmúlt két évszázadban, és hulladéklerakóvá tettük. A rossz irányú környezeti változások ritmusa meghaladta a bolygó tűrőképességét, ezért a jelenlegi életmód vége csak katasztrófa lehet. Ferenc pápa is írja, hogy elengedhetetlenek a környezetvédelmi „programok” és a széndioxid kibocsátás drasztikus csökkentése. Ám kiderült, hogy olyan német klímakutató szakember adta mindehhez az alapot, aki a német

⁹⁵⁴ FAZ 14. Jan 2010. Idézi: Dr. Cleve Krause: „Nur 0,0004712 Prozent!! BUND Aktivist weiss nicht wieviel CO2 von Deutschland in die Luft abgegeben wird!” EIKE - Europäisches Institut für Klima & Energi 20. Januar 2010 Dr. <https://www.eike-klima-energie.eu/2010/01/20/nur-00004712-prozent-bund-aktivist-weiss-nicht-wieviel-co2-von-deutschland-in-die-luft-abgegeben-wird/> Vesd össze: Joachim Müller-Jung: „Der Pausenterror der Klima-Akteure.” faz.net 9. Januar 2013. (Lefordíthatatlan tömörségű cím: „Az éghajlati szereplők szüneteltetése”, mert terrorisztikus szüneteltetésről van szó, és a szereplő (Aktor) többes számára benne a drága (teure) szó is.

kancellár és az Európai Bizottság elnökének korábbi környezetügyi tanácsadója volt, és a Pápai Tudományos akadémia új tagja lett. Azt hirdeti, hogy bolygónknak közele a pusztulása, mert a század végére az átlaghőmérséklet 5 °C-kal, a tenger szintje pedig 50 m-rel emelkedik. Korábban pedig azt mondta, hogy a Föld nem tud egy milliárd embernél többet eltartani, így vissza kell térnünk az ipar előtti korba. De elképzelése, hogy világunkat csak megújuló energiákkal, mint a szél, a nap és a biomasszával lehet fenntartani,⁹⁵⁵ veszélyes szócsevegés, az eredmény elnéptelenedés lenne. Feltűnő az is, hogy a szóbanforgó enciklika az ENSZ által vezérelt globális éghajlati és fenntarthatósági politika döntéshozó évében jelent meg, illetve a párizsi „klímaegyezményt” segítette.⁹⁵⁶ Az enciklika első bírálói a konzervatív körökből kerültek ki az USA-ban, akik kétségbe vonják az éghajlatváltozást; de még a Vatikánon belül is nagyon vitatott az üzenet.⁹⁵⁷

Minden esetre, amint annak idején Galileit elhallgattatták, mert kétségbe merete vonni azt a feltételezést, hogy a Nap forog a Föld körül, éppígy elhallgattatnak napjainkban mindenkit, aki tudományos alapon bírálni merészkedik azt a nagy üzletet, aminek a neve: „klímaváltozás”.

Minden esetre: a tengerjáró hajók CO₂ kibocsátása több, mint a Földön járó összes autóé – mégsem foglalkozik vele senki. Hogy van ez? Még egy példa. A múlt század hetvenes éveiben megjelent a műanyag nagyobb mérvű felhasználása a mindennapi életben. A gazdag, nagy vállalatok mindent elsőpró hadjáratba kezdtek például üveg és papír felhasználása ellen – utat törve a műanyag „üveg”-nek meg a plastik zacskónak. Ma már a tengerekben óriási szigetek úsznak ezekből a „mindennapi tárgyak”-ból és most – klímavédelem jelszóval ugyanezek a gazdag emberek és vállalatok pénzelik azokat a szervezeteket, intézményeket, személyeket, hogy harcoljanak a nyílászárók ellen meg a klímavédelemért. Hogy van ez?

Nemcsak az emberiség szaporodik határtanul egyelőre tehát, de az ember ökológiai lábnyoma is egyre nagyobb lett. Pedig minden globális gondunkra kitaláltuk már a megoldást, illetve alkalmasak vagyunk azt megtalálni. Csakhogy azok nem érvényesülhetnek, mert bevezetésük elé akadály gördít a pénz hatalom, a „létharc” nevében versenyzők luxusa uralkodik rajtunk. Ám ha az egységes szerkezetű világot pontosabban felidézzük a részecskéktől az értelmes lényekig, minden az együttműködésre, a kiegészítődésre mutat, azaz egyáltalán nem a hegeli ellentmondás mozgatja a világot. Ideje lenne sokkal komolyabban venni magunkat, a saját emberi valóságos természetünket, és azt érvényesíteni az embertelenség helyett.

⁹⁵⁵ A német kormány a 2011. márciusi fukusimai nukleáris katasztrófa után – „társadalmi nyomásra” – úgy határozott úgy, hogy fokozatosan leállítja atomerőműveit (és elsősorban megújuló energiaforrásokkal, szél- és napenergiával oldja meg energiaellátását). 8 régebbi reaktort azonnal kivontak a termelésből, a többi 9 blokk esetében pedig 2022-ig szóló kivezetési tervet irányoztak elő. De azóta megfordult a hangulat, és már „fordulat körvonalazódik a nukleáris energia kérdésében a német környezetvédők álláspontját illetően, ezt jelzi, hogy az atomerőművek bezárása elleni tiltakozó felvonulást tart több mint egy tucat zöldszervezet vasárnap Münchenben. A felvonulás a szervezők szerint az első olyan esemény lesz, amelyen magukat környezetvédőnek nevező személyek a nukleáris energia mellett fognak tüntetni. A közvélemény formálásában is jókora szereppel bíró szervezetek célja hogy elérjék a németországi atomerőművek tovább üzemeltetését, valamint az, hogy szembeszálljanak a szerintük az atomenergiát megvédelemző 'irracionális stigmával'. („Olyan fordulat alakul Németországban, ami Paks 2 megítélését is megváltoztathatja.” *Portfolio. A gazdasági hírforrás*. 2018. október 23. <https://www.portfolio.hu/vallalatok/energia/olyan-fordulat-alakul-nemetorszagban-ami-paks-2-megiteleset-is-megvaltoztathatja.302048.html>)

⁹⁵⁶ Amelyből az új amerikai és a brazil elnök is kilépéssel fenyeget, de önkéntes betartását se hajtják végre az államok, mint a katowicei „klímacsúcs” megállapította. (Kriston László: „Ér még valamit a párizsi klímaegyezmény?” *Piac és Profit* 2019. január 15. <https://piacesprofit.hu/-1-resz/>.)

⁹⁵⁷ Lásd Dr. Markus Häring: „Wetter und Klima - Die politisierte Klimaerwärmung.” *politonline.ch* 25. 06. 2015. <http://www.politonline.ch/index.cfm?content=news&newsid=2416> Ez a világháló oldal magáról: Unser Ziel: Diese Webseite ist ausschliesslich der Wahrheit verpflichtet. Ihr Hauptakzent liegt auf der Darlegung unzensurierter Fakten sowie auf dem Bemühen, im Hintergrund laufende Vorgänge und Zusammenhänge, die von den Medien verschwiegen werden, aufzuzeigen. Im Brennpunkt steht die Schweiz und die Erhaltung unserer direkten Demokratie. (Célunk: Ez a weboldal kizárólag az igazságnak elkötelezett. Fő hangsúly a cenzúrázatlan tények bemutatásán van, valamint a média által titokban tartott háttér folyamatok összefüggések megjelenítésén. Összpontosítva Svájcra és közvetlen demokrácia megőrzésére.)

Ennek érdekében is az embereknek szükségük van vezérlő elvekre, célokra. Ehelyett vagy eközben például elmennek a labdarúgó mérkőzésre és életre-halálra harcolnak csapatuk sikeréért. Mások elmennek önkéntes tűzoltónak, apácának, állatvédőnek, mert egymással összefogva szeretnék valami hasznosat tenni.

Valakik rájöttek arra, hogy ilyen vezérelv a „klíma”, csak hogy ez minden embert érint. Ily módon találtak valamit, aminek segítségével befolyásolni lehet minden embert, tehát az egész emberiséget. Ez a cél – és egyúttal eszköz. A maguk által kezdeményezett háborúk és az azt követő szervezett népvándorlás, aminek célja az emberiség keverése, könnyebben megy, ha mögötte áll egy közös, mindenkit érintő mozgó erő – és ez a „klímaváltozás”. Csak hogy, ez, az önmagában sem ártatlan jelenség, egy minden eddiginél veszedelmesebb elemet is tartalmaz.

Hirtelen megjelentek az utcán az iskolás diákok, akik maguk számára felfedezték a klímaváltozás förtelmes és egyúttal igen szórakoztató hatását. Az már önmagában is nagyszerű: ki-menni az utcára és ott hangosan, össze-vissza kiabálni. Sőt: már az igazgató úr is helyesli a dolgot, hogy az iskolában való tanulás helyett, az utcán lehessen hancúrozni. Micsoda boldogság! Tanulás helyett ki az utcára! Ami ebben felmérhetetlen veszélyt jelent, és beláthatatlan következményekkel jár az az, hogy eközben felfedezték: az ő jövőjüket a szüleik mulasztása, sőt tetteik tönkreteszik. Ily módon egymással szembeállítják a nemzedékeket, ami következményeit tekintve nagyobb veszélyt rejt, mint a sok kéretlen háború és az azt követő menekültáradat. És íme: így tökéletesedik a – GLOBALIZMUS.

Quo usque tandem abutere Catilina patientia nostra?⁹⁵⁸

Meddig él vissza – emberségünket megalázva – az emberiség türelmével önző intézése dolgainknak, vezetése a rábízott javaknak, a nemzetek nagyságos szövetsége helyett kicsinyes birtoklása világunknak.

Zürich, 2019. június 29.

⁹⁵⁸ Cicero: Catilina ellen I. A teljesebb szöveg: „Quo usque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? quam diu etiam furor iste tuus nos eludet? quem ad finem sese effrenata iactabit audacia?” És közismert fordítása: „Ugyan meddig élsz még vissza, Catilina, a türelmünkkel? Meddig űz még eszeveszett dühöd gúnyt belőlünk? Mely határig hányja-veti magát zabolátlan vakmerőséged?” Kazinczy Ferenc fordítása: „Valljon meddig fogsz te még, Catilina, visszaélni a' mi látványunkkal? Meddig fog még paczkázni is rajtunk a' te őrjöngő dühöd? Hol lel határt dagadozásában féketlen vakmerőséged?” („M, T, Ciceróból beszédek...” *Római classicusok magyar fordításban*. Magyar Tudós Társaság, Buda, 1837. http://real-eod.mtak.hu/1366/1/ABO_%2BZ169584302.pdf)

DOKUMENTUM

A gyulafehérvári határozatok

(értékelt változat)

Nevezetes nappá vált 1918. december 1-je a románok számára: Gyulafehérváron, a „vármezőn” tartott hivatalos nagygyűlésen – Gheorghe Pop de Băsești elnökle mellett – 1228 küldött kimondta Erdély egyesülését a Román Királysággal. (Mindez román katonai biztosítás mellett történt!)

A gyulafehérvári határozatok I. pontja így fogalmaz: „Erdély, a Bánát és Magyarország összes románjainak meghatalmazott képviselői 1918. november 18. (december 1-jén) nemzetgyűlésbe gyűlve Gyulafehérvárt, kimondják a románoknak s az általuk lakott területeknek egyesülését Romániával. A nemzetgyűlés külön is kijelenti a román nemzet elidegeníthetetlen jogát a Maros, Tisza és Duna között elterülő egész Bánátra.”

II. pont az unió kimondását kiegészíti a következő megállapítással: „A nemzetgyűlés az általános választói jog alapján választandó alkotmányozó gyűlés összeüléseiig, ideiglenes autonómiát tart fenn e területek lakosai számára.”

A III. pont az új államstruktúra alapelveit 6 pontban részletezi.

Az 1. pont szerint: „Teljes nemzeti szabadság az együtt lakó népek számára. Mindenik népnek joga van a maga neveléséhez és kormányzásához saját anyanyelvén, saját közigazgatással, saját kebeléből választott egyének által. A törvényhozó testületekben és az ország kormányzásában való részvételre minden nép népességének számarányában nyer jogot.”

A 2. pont az egyházakról és felekezetekről szól: „Egyenlő jog és teljes felekezeti autonóm szabadság” illeti meg valamennyit.

A 3. pont szerint általános, közvetlen, egyenlő, titkos, „községenkénti, proporcionális [arányos] választói jog” illeti meg a 21. életévet elért honpolgárokat, a községi, megyei és törvényhozási képviselő-választásoknál.

A 4. pont demokratikus elvi fogalmazású: „Korlátlan sajtó, gyülekezési és egyesülési jog: minden emberi gondolat szabad terjesztésére.”

Az 5. pont radikális agrárreformot helyezett kilátásba. Első lépésként birtokösszeírást tartott szükségesnek, majd kilátásba helyezte a hitbizományok megszüntetését és a latifundiumok „szükség mértékében” történő csökkentését. A földműveseknek lehetővé kell tenni, hogy „maguknak legalábbis olyan nagyságú birtokot (szántót, legelőt, erdőt) szerezhessenek, amelyet családtagjaikkal együtt megművelhessenek”. Az agrárpolitika vezérfonala „egyfelől a szociális kiegyenlítés előmozdítása, másfelől a termelés fokozása”.

A 6. pont az ipari munkásság részére ugyanazokat a jogokat kívánta biztosítani, mint amelyeket „a legelőrehaladottabb nyugati ipari államokban” már törvénybe iktattak.

A határozatok IV. szakasza leszögezte: „A nemzetgyűlés kifejezi azt az óháját, hogy a békekongresszus meg fogja valósítani a népek közösségét oly formán, hogy jogosság és szabadság legyen biztosítva nagy és kis nemzetek számára egyaránt, s jövőre ki legyen zárva a háború, mint a nemzetközi viszonyok rendezését szolgáló eszköz.”

A V. szakaszban a jelen nemzetgyűlés románjai „üdvözlik bukovinai testvéreiket, akik felszabadultak az Osztrák–Magyar Monarchia járma alól, s egyesültek a román anyaországgal”.

A határozat VI. szakaszában a nemzetgyűlés „szeretettel és lelkesedéssel üdvözlí” a monarchia leigázott nemzeteit; név szerint említi a cseh–szlovákokat, a jugoszlávokat, a lengyeleket és ruténeket.

A VII. szakaszban a nemzetgyűlés „alázattal hajlik meg azoknak a hős románoknak az emléke előtt, akik a háborúban vérüket ontották eszményünk megvalósításáért, halált halván a nemzet szabadságáért és egységéért”.

A VIII. szakaszban a nemzetgyűlés hálája még „csodálattal” is társul a szövetségesek iránt, „amelyek egy évtizedek óta háborúra készülő ellenség ellen folytatott nagyszerű és makacs küzdelmek árán, megmentették a civilizációt a barbarizmus körmei közül”.

Végül a gyulafehérvári határozatok IX. szakaszában a nemzetgyűlés kimondja egy román „nagy nemzeti tanács” megalakítását.⁹⁵⁹

A gyulafehérvári nagygyűlés résztvevői a határozatok megvalósítására egy Nagy Nemzeti Tanácsot (Marele Sfat Național) választottak, amely 1918. december 2-án átruházta jogait egy 15 tagból álló bizottságra. A terület igazgatását a Kormányzótanácsra (Consiliul Dirigent) bízta, mely Nagyszeben székhellyel, Iuliu Maniu elnökletével kezdte meg működését.

A Kormányzótanács hódoló táviratot, majd küldöttséget menesztett Bukarestbe: I. Ferdinánd király ünnepélyes keretek között fogadta a delegációt, és vette át 1918. december 10-én az egyesülést kimondó gyulafehérvári határozatokat. A román ortodox politikai szempontoknak megfelelően az uralkodó a gyulafehérvári határozatok teljes szövegének törvénybe iktatását viszont nem kezdeményezte. Helyette I. Ferdinánd törvényerejű rendelet kibocsátását rendelte el, amelybe kizárólag az került bele, hogy „az 1918. december 1-jén tartott gyulafehérvári gyűlés határozatába foglalt területek egyszer s mindenkorra egyesülnek a Román Királysággal”.

E rendeletet a román kormány minisztertanácsa hivatalos jegyzőkönyvben rögzítette, amelyet Ion Brătianu kormányfő látott el kézjegyével. A törvényhozás ezt változtatás nélkül becikelyezte: 1918. december 13-án, a román hivatalos közlönyben a 3631. számon jelent meg.

A román parlament ezzel egyidejűleg egy másik törvényt is elfogadott (3632. számú), melynek 1. §-a kimondta: a közigazgatási hivatalok vezetésére Erdélyben és a Partiumban egyedül a Kormányzótanács jogosult. Kivette viszont a tanács hatásköréből a nemzetbiztonságilag fontos területeket, így a külügyi, hadügyi, közlekedésügyi (vasút, posta, távírdák, távbeszélő állomások), az állambiztonsági szervek és az állami kölcsönök folyósításával foglalkozó hitelintézeteket. Ezek irányítása a központi kormány kezébe ment át. A kisebbségi oktatást továbbra is az egyházi iskolák keretében biztosították. Ez a közjogi állapot 1920. április 4-ig állt fenn.

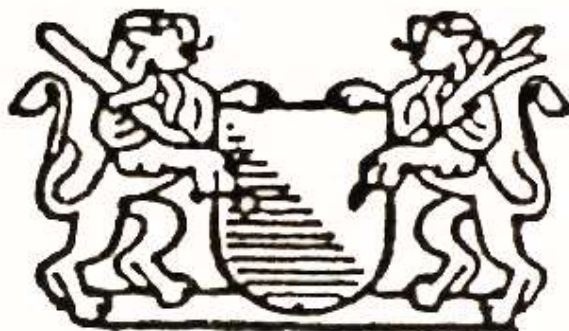
A magyar Károlyi-kormánytól nem volt idegen a realitásoktól való elrugaszkodás sem. Az Országos Propaganda Bizottság címet viselő kormányhivatal 1918. december 17-én azt jelentette, hogy az 1918. december 1-i gyulafehérvári román nemzetgyűlés Erdély elcsatolását kimondó határozataival szemben ellenvélemény is létezik. Nevezetesen az akkor Szolnok-Doboka vármegyéhez tartozó (ma Szilágymegyei) Nagyilonda községben sokan a határozatokkal nem értenek egyet. (1910-ben a falu 1167 lakosából 661 román és 445 magyar volt.) A propagandajelentés szerint ennek oka, hogy a községben „fölső számmal vannak olyanok”, akik „közvetlenül ismerik a bojár uralmat, amelyet lényegesen rosszabbnak tartanak a magyar oligarchák elnyomásánál is”. A jelentés szerint a kiküldött „román agitátorok a nép előtt csak Nagyromániáról beszélnek, de a földosztásról hallgatnak. A nép azonban tudja, hogy a magyar

⁹⁵⁹ A gyulafehérvári egyesülési határozatok szövegét közli Mikó Imre: *Huszonkét év*. Studium, Budapest, 1941, 265–271. o.

kormány földhöz fogja juttatni a magyar parasztot, s így gyakorta felveti a román agitátorok előtt a földkérdést”.⁹⁶⁰ Elszigetelt véleményről tanúskodtak e sorok!

Kétségtelen, hogy a gyulafehérvári határozatok egyértelműen ellentmondanak a Jászi Oszkár-féle, a románoknak államszövetséget ajánló, svájci kantonszerű koncepcionális megoldásnak. Az Erdélyi Nemzeti Tanács is kitárta kapuit, és 1918. december 17-én egyesült a konzervatív nemzeti színezetű Székely Nemzeti Tanáccsal, s ettől kezdve Erdélyi Magyar–Székely Nemzeti Tanácsnak is nevezte magát. Az egyik legjelentősebb politikai akciójukra 1918. december 22-én Kolozsváron került sor, amikor nagygyűlés keretében tiltakoztak a december 1-jei gyulafehérvári gyűlés határozatai ellen.

A nemzetközi politika azonban áthúzta a magyar szándékokat, jórészt szertefoszlott minden Kárpát-medencei történeti-területi örökség. A magyar béke delegáció gr. Apponyi Albert vezetésével 1920 januárjában utazott ki Párizsba. A békeszerződés tervezete 14 részből állt, lényegében az 1. világháború alatti titkos szerződésekben kialakult feltételek szellemében, melyeket az 1919 tavaszára kialakult demarkációs vonalak némi módosításával véglegesítették. A szerződés aláírására magyar részről 1920. június 4-én, a versailles-i királyi palotát övező park melléképületének számító Nagy Trianon nevű kastélyban került sor. A békeszerződés ratifikálása Magyarországon 1920. november 13-án, életbeléptetése 1921. július 26-án kezdődött meg az 1921. évi XXXIII. tc. rendelkezéseinek megfelelően.

⁹⁶⁰ Az Országos Propaganda Bizottság 1918. december 17. jelentése. MNL, M. N. K 40. 1918. IX. 1027.

ELŐADÓK, SZERZŐK

Balogh Miklósné történelem tanár, Beregszász. A ZMTE dísztagja.

B. Garda Dezső CSc tanár, szociográfus, történész, politikus, Gyergyószentmiklós. Teljes neve Becsek Garda Dezső. Felsőfokú tanulmányokat a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen folytatott, 1973-ban szerzett történelem szakos középiskolai tanári diplomát. Gyergyóremetén tanított 1973–78 közt, ott alapította és szerkesztette a Remetei Híradót, 1978-tól a gyergyószentmiklósi 6-os iskola és a Salamon Ernő Líceum tanára. A líceumban diákjaival szerkesztette a Líceum c. évkönyvet (1978-80). Honismereti szakkört is vezetett, diákjai jól szerepeltek az évente megrendezett *Korunk délelőttökön* Kolozsvárt. Az EME újra alapításának tagja (1990). Számos tudományos szociográfiai és történelmi dolgozat szerzője, első írásait a *Korunk* adta közre. 1995-ben C.Sc. Bukarestben. 1996-ban megválasztották a Hargita megyei RMDSZ parlamenti képviselőjének, újraválasztások révén 2008-ig töltötte be ezt a tisztséget, ekkor függetlenként indult, s elvesztette mandátumát. Újra a tudományos munkálkodáshoz tért vissza, a székelység és az erdélyi örmények múltját és történelmét kutatja.

Biró Bence történész, doktorandusz, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest.

Cziráki Zsuzsanna PhD történész, egyetemi adjunktus, Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Szeged. Kutatási területe a kora újkori Erdély története, az erdélyi szászok története, erdélyi szász várostörténet, valamint a Habsburg-oszmán kapcsolattörténet a 17. században, konstantinápolyi követjelentések. Összes tudományos és felsőoktatási közleményének száma 37, 2 monográfia vagy szakkönyv fejezet, összes tudományos közleményének független idézettségi száma 48.

Csihák György közgazdász, egyetemi doktor, történész, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (ZMTE) elnöke, Zürich. 1934-ben született Budapesten. Megélte az 1941-45-ös világháborút és egyetemistaként 1956-ot. Sikeres közgazdászként állami főhivatalokban dolgozott, de 1971-ben külföldre kellett menekülnie. Svájcban telepedett le, és dolgozott Németországban, Amerikában is. Szakmájában további sikereket ért el, egyetemi előadónak hívták és kormányzati tervezetekben kérték véleményét. Ugyanakkor hű maradt a magyar történelemhez, amivel egyre többet foglalkozott. 1985-óta a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület alapító elnöke, amelynek célja a magyar történelem elfogulatlan kutatása. Az egyesület a legégetőbb kérdések terén évente Magyar Őstörténeti Találkozót tartott, összesen húszat, a nyugaton élő történelem-kutatók függetlenségét kihasználva, majd a hazaiakat is bekapcsolva. Később ez kiegészült tizenhárom Magyar Történelmi Iskolával és a kilenc Övezeti Történész Találkozóval, körbejárva a Kárpát-medencét. A közös rendezvények előadásai nyomtatott kötetben jelentek meg, ma már a világhálón elérhetők az újabb tematikus konferenciák anyagai is, összesen 113 kötet. A ZMTE hatalmas vállalkozása a Kodolányi János Főiskolával együtt a kétéves, miniszteri engedéllyel bíró magyar történelem-tanár továbbképzés, amelynek tananyagát a ZMTE kutatási eredményei adják, és három szomszédos ország hat városába jutottak el vele, két átfogó oktatási segédkönyvet, tanulmánykötetet írva hozzá. A továbbképzés sikeres elvégzői számára kiadtak 173 latin és magyar nyelvű okiratot. Ő maga leginkább a Történelmi Magyar Alkotmányt kutatva a magyar Megszentelt Korona jogfolytonosságát és a magyarországi közjogi rendezés szükségességét hirdeti.

Munkássága még igen sok érdekességet tartalmaz, minden fontos kérdéshez hozzászól, az egyesületi élettel pedig – az egyetemes magyarság számára egyedülálló teljesítménnyel – biztosítja az elméleti eligazítást égető nemzeti és történelmi kérdéseinkben. Megjelent több mint száz szakdolgozata négy nyelven. Szakcikk írója a Kanadából szervezett, négy kötetes Encyklopaedia Hungarica, egyetlen magyar történelmi lexikonnak, amit 844-en írtak az egész világról közel tíz évig. A lexikon tulajdonosa a ZMTE.

Darai Lajos filozófiatudományi kandidátus, professor emeritus Kodolányi János Egyetem. Az ELTE BTK-n filozófia–magyar szakon szerzett diplomát 1979-ben. 1983-ban egyetemi doktor, ELTE BTK. 1979-től 1995-ig a Budapesti Műszaki Egyetem Filozófia Tanszékén tanársegéd, majd adjunktus, mellette más egyetemeken óraadó tanár. 1986–1995: ELTE Eötvös Collégium filozófia szakvezető tanára. 1995–96-ban a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Művelődéstörténeti és Filozófia Tanszékén habilitált egyetemi docens, csoportvezető. 1996-tól nyugdíjazásáig a Kodolányi János Főiskola főiskolai tanára és 2000–2005 között kutató-professzora, 1997–2000-ig oktatási főigazgató-helyettese volt. 2008-tól a ZMTE díszelnökségének tagja, a ZMTE Tudományos Tanács titkára, a KJE–ZMTE történelemtanár-továbbképzések felelős szervezője, a ZMTE [Acta Historica Hungarica Turiciensia](#) című online periodika főszerkesztője, a *Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata* szerkesztője. Kutatási területe tudományfilozófia, ismeretelmélet, egyetemes filozófiatörténet, magyar filozófiatörténet, XX. századi filozófia, kultúrtörténet, filozófiai ökológia, vallásfilozófia, történetfilozófia, etikatörténet és etikai érvelésmódok, Európa őstörténete. Tudományos ösztöndíjas volt Bécsben, Grazban, Wolffenbüttelben. Szerzője, ill. társszerzője 23 könyvnek, 180 könyvrészletnek, folyóiratcikknek és online tanulmánynak, szerkesztett és lektorált 45 könyvet, írt 26 egyetemi jegyzetet, online tananyagot.

Fodor István DSc a Magyar Nemzeti Múzeum címzetes főigazgatója, Budapest. Tatarisztán Tudományos Akadémiájának (Kazány) külső tagja, egyetemi díszdoktor 1962–67: tanulmányok a moszkvai Lomonoszov Egyetem Történettudományi Karán és a Keleti Nyelvek Intézetében (turkológia). 1967-től a Nemzeti Múzeum munkatársa, 1986–93: főigazgató. 1994–2001: a háború alatt elhurcolt műkincseink restitúciós miniszteri biztos. 1974–2008: régészetet tanít a Szegedi Egyetemen, 1997–2008: a régészeti tanszék vezetője. Előadások és kurzusok külföldi egyetemeken (Göttingen, Lódz, Lublin, Tomszk, Perm, Ufa.) 1974–93: előadások az ELTE finnugor, régészeti, középkori történeti tanszékén (ez utóbbin 2013-ig). Közel 700 tudományos dolgozata és 20 könyve jelent meg (18 országban 12 nyelven.) Két szakmai folyóirat főszerkesztője, több hazai és külföldi szerkesztőség tagja. Számos régészeti feltárást végzett itthon, Oroszországban és Ukrajnában.

Gáll H. Erwin PhD régész, Bukarest. Gyergyószentmiklóson született, egyetemi tanulmányait a Bukaresti Tudományegyetem Történelem Karán végezte. Szakdolgozata az Erdélyi-medence honfoglalás kori temetőinek elemzését tartalmazza. Doktori tanulmányait az ELTE Régészettudományi Intézetének doktori iskolájában folytatta 2001-től, *A honfoglalás- és kora Árpád-kori temetők és szórványtelepek elemzése az Erdélyi-medencében, a Partiumban és a Bánságban* c. disszertációját 2008-ban védte meg. A pályázó az évek során 38 tanulmányt, több szakírást közölt, valamint több konferencián adott elő. 2006-tól a Román Tudományos Akadémia Régészeti Intézetének munkatársa.

Harai Dénes a hadtudomány kandidátusa, nyugállományú ezredes, az MTA IX. osztály Hadtudományi Bizottság tagja, egyetemi tanár, Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, a ZMTE örökös dísztagja és a Tudományos Tanács titkára.

Herényi István (1918–2013) jogász, a történettudomány kandidátusa, Velem. Jogászi munkája mellett, fokról fokra vált a Nyugat-Dunántúl korai magyar történetének ismert kutatójává. Hely-, család- és helytörténeti adatgyűjteményei fontos forrásmunkák. Történeti megállapításait elsősorban a helynevek vizsgálatára alapozta. Árpád-kori tanulmányainak fő témakörei: Bulcsú horka szállásterületeire, a határvédelem és a nyugati gyepek kérdése, valamint a Herény nemzetség és a Herényi család története. Több ezer kötetből álló könyvtárát a vaskvári múzeumnak adományozta, ahol az értékes anyag elhelyezésére kutatószobát alakítottak ki. A ZMTE örökös dísztagja és díszelnökségének tagja.

J. Újváry Zsuzsanna PhD történész, egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kara Történelemtudományi Intézete, Újkori Történeti Tanszék, Budapest. Mestertanár. A PPKE BTK Doktori Iskola Társadalom- és Életmód-történeti program alapítója Zimányi Verával közösen, 2005-től vezetője. E tekintetben tudományos iskola alapítója; több végzett és jelenlegi PhD hallgatója van. A ZMTE örökös dísztagja és a Tudományos Tanács titkára, a KJF-ZMTE történelemtanár-továbbképzések előadója. A tudományos utánpótlás nevelésében 1999–2007-ig az OTDT Humán Szekciójának országos alelnöke, 1999-től a kari TDK-munka elnöke, több OTDK emléklapot, 2005-ben Mestertanár Aranyérmet, 2010-ben rektori Jubileumi Pázmány Emlékérmet, 2011-ben, 2014-ben és 2015-ben Jubileumi Ezüstérmet kapott. Kutatási területe a XVI–XVII. századi magyar társadalom, polgárság és főnemesség társadalmi tagozódása, anyagi kultúrája, mindennapi élete. Foglalkozik a jobbágyság demográfiai változásaival, a török ellenes harcokkal a XVII. században. Összes tudományos és népszerűsítő közleményének száma 130, ebből három monográfia, több szerkesztett kötet, külföldön megjelent 13 tudományos közleménye, összes tudományos közleményének és alkotásainak független idézettségi száma 219.

Jávor Miklós történész, doktorandusz, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar. Történeti munkáját a Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásért Közalapítvány alkalmazásában kezdte. 2012–2017 között MTA–PPKE „Lendület” Egyháztörténeti Kutatócsoport tagja volt. Közreműködött a 2011-ben a Pápai Történettudományi Bizottságból kiinduló a II. vatikáni zsinaton részt vevő zsinati atyákra vonatkozó források feltérképezésére indított nemzetközi műhelymunkában. projektben. Több konferencián tartott előadást. A ZMTE tagja, Mosonmagyaróvár.

Juba Ferencz (1915–2006) ddr (med. univ. és dr. jur.) tengerészkapitány, hajóorvos és jogász, Bécs. A magyar Duna-tengerhajózási Rt. *Duna* nevű gőzhaján kezdte a tengerész életet. A hamarosan kitört második világháború éveiben végig a magyar Duna-tengerjáró hajókon szolgált, számtalan alkalommal élve át szovjet tengeralttjáró-, vagy repülőgép-támadásokat a Fekete-tengeren. 1941-ben tengerész hadnagy, majd III., később II. tiszt lett, 1942-ben tengerészkapitányi vizsgát tett. Még a háború alatt jogi diplomát szerzett, és 1946-ban orvosi diplomát. Ekkor már részt vett a Tengerész Kézikönyv elkészítésében. A háború után a *Budapest* Duna-tengerjáró hajó II. tisztje lett, később a Tengerészeti Hivatalnál a tengerész utánpótlás képzésében vett részt és számos hiánypótló tankönyvet írt a magyar tengerészet számára. 1955-ben a Duna-tengerhajózási Rt. megbízott igazgatója, számtalan nemzetközi tengerészeti konferencián képviselte Magyarországot. A személyét ért támadások miatt 1962-ben Ausztriába emigrált, s innen is tengerjáró hajókra ment dolgozni. Az Atlanti-óceánon hajózó *Homeric* óriás utasszállító elsőszámú hajóorvosa lett, majd az akkori legmodernebb német halászhajó, a *Walther Herwig* Északi-sarki vizekre induló kutatóútjának tagja. 1966-tól kórházi főorvos Sankt Pöltenben, majd nyugdíjas éveiben számos nyelven jelentetett meg hiánypótló írásokat hajóegészségtan, majd a magyar kereske-

delmi tengerészet témaköreiben, valamint számos történeti vonatkozású remek írást. Haláláig a Nemzetközi Orvostörténeti és a Nemzetközi Hajózástörténeti Társaság tagja, mindkét Komárom díszpolgára, a nevét viselő komáromi Magyar Tengerészeti Gyűjtemény létrehozója, a Templomos és a Szent Lázár Lovagrend tagja. A ZMTE ausztriai alelnöke, örökös dísztagja, tagja a ZMTE díszelnökségének és Tudományos Tanácsának.

Kováts Zoltán (1930-2008) a történettudomány kandidátusa, népesedéskutató (történeti demográfus). Debrecenben végezte egyetemi tanulmányait, majd Kalocsán középiskolában tanított. Az 1956-os forradalom idején a városi nemzeti bizottság tagja lett, közreműködött az átalakulás helyi intézményeinek megteremtésében. Ezért 1966-ban el akarták bocsátani a szegedi főiskoláról, majd 1991-ben 1956-os emléklappal tüntették ki. A forradalom leverése után szerepvállalását írásbeli megrovásban ítélte el a hatalom, amely a kor viszonyai között enyhe büntetésnek számított. 1957-ben áthelyezték Csurgóra. Itt ismerkedett meg Dávid Zoltánnal, akinek segítségével elsajátította történeti demográfia Franciaországban kidolgozott kutatási módszerét. Később angol tanulmányutat is tett a cambridge-i népesedéstörténeti iskola munkájának megismerése végett. Somogy megye XVIII. századi népességéről 1959-ben írt munkájában már e módszer alkalmazásával rekonstruálta a családokat. Dolgozatát doktori disszertációként is megvédte 1959-ben, de 56-os múltja miatt csak 1960-ban kapta meg a címet. Tudományos munkássága azóta töretlenül ívelt fölfelé. Magyarországon Andorka Rudolf mellett lényegében ő művelte sikerrel a történeti demográfia e roppant munkaigényes kutatási eljárását, mely több népesedési összefüggés föltárását tette lehetővé. A történelemtudomány kandidátusa fokozat odaítélése eredményeinek rangos szakmai hitelesítése volt. Tanári pályája Szegeden csúcsosodott ki 1963-tól a Szegedi Tanárképző Főiskola Történettudományi Tanszékére került, ahol tanársegéd, majd adjunktus volt, és onnan menz nyugdíjba, már a Szegedi Tudományegyetem Tanárképző Főiskolai Karának egyetemi docenseként. Oktatóként a középkori egyetemes történelem tanítását látta el. Igazi elemében akkor volt, amikor a tudományos diákkör munkáját irányította. A hallgatói önképzést megbízott tanári vezetőként hosszú időn át irányította. Ha kellett, a bőrét vitte vásárra diákjai védelmében és érdekében. Nyugdíjas éveiben tovább erősödött tudományos elismerése. Az előrebecslési módszer kialakításában elért sikerei miatt szakértelmét a hatóságok is igénybe vették, és az MTA Demográfiai Bizottsága különböző tudományos feladatokkal bízta meg. Ennyi fölhalmozott tudás alapján készítette el nagydoktoriját, amelynek megvédésére már nem hagyott időt a sors.

Miski Péter történész, doktorandusz, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest.

Nyisztor Tinka PhD néprajztudomány, a Bákó város közelében fekvő pusztinai Szent István Gyermekei Egyesület vezetője, az MCsMSz vallási felelőse, az első doktori címet szerző moldvai magyar, Pusztina. A számos magyarságmentő társadalmi feladatot is vállaló néprajzkutató az általános iskolai tanulmányait szülőfalujában, a gimnáziumot pedig Mánfalván (románul: Moinesti) végezte. Fiatal korában otthagyta szülőfaluját és Erdélyben kezdett dolgozni. A háromszéki Sepsiszentgyörgyön 1979-től több mint egy évtizedig élt és dolgozott előbb darukezelőként, majd adminisztratív munkakörben. Kenyérkereső munkája mellett néprajzot tanult Kósa-Szánthó Vilmának, a csíkszeredai Csíki Székely Múzeum muzeológusának irányítása mellett. Majd a rendszerváltás után Magyarországra ment tanulni. Budapestre 1990-ben érkezett és egy esztendőn át magyar állami ösztöndíjjal tanult a Nemzetközi Előkészítő Intézetben. Az ELTE néprajz szakát 1991–1996 között végezte, majd több tudományos társaság mellett tagja lett a Magyar Néprajzi Társaságnak és a Magyar

Nyelvtudományi Társaságnak. Az ELTÉ-n doktorált néprajzból 2008-ban, szakterülete a moldvai magyarok táplálkozási szokásai. Hétköznapi és ünnepnapok – a moldvai magyarok táplálkozásának etnográfiaja című disszertációban többek között szól a moldvai, s első sorban az úgynevezett „székelyes” csángók keresztelő ünnepi, lakodalmas és halotti toros étrendjéről, annak kialakulásáról és a hozzájuk fűződő szokásokról. A *Csángó galuska* című szakácskönyvben, melynek társszerzője, szintén ezt a témát járja körül. Szégyen, de képességeinek és tudásának megfelelő diplomás munkát máig nem kapott. Ennek ellenére beindította szülőföldjén a falusi turizmust, és több mint 20 éve küzd a moldvai püspökségnél a magyar misékért – magyar papért – saját templomukba, egy olyan településen, ahol szinte mindenki beszéli, érti a magyart. Kérelmével a római pápához is elment, mindhiába. Néprajzkutatói tevékenysége mellett 2001-ben Pusztinában az Erdélyi Magyar Kulturális Egyesület (EMKE) égisze alatt megalakította a Szent István Egyesületet, amelynek ma is ő az elnöke. A római katolikus egyház papjai által is folytatott elrománosítás feltartóztatására Pusztinában tető alá hozta a Magyar Házat. Szervezi a magyar nyelvű miséket és rózsafüzér imádságokat, azaz szinte mindennap meg kell vívnia küzdelmét az egyháziakkal. Éli a csángók mindennapi életét és tovább folytathatja a sokszor szélmalomharcnak tűnő küzdelmét a moldvai magyarság anyanyelvének és nemzettudatának megőrzéséért a jászvásári püspökkel, a Bukarestben akkreditált pápai nunciussal és a falubeli kollaboránsokkal. Azt mondja, „mi itt nem rendelésre mosolygunk, hanem azt mutatjuk, ami van”.

Pandula Attila DSc történész, habilitált egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történeti Segédtudomány Tanszék, ELTE Történelemtudományi Doktori Iskola témavezető, Budapest. A ZMTE Magyar Történelmi Iskoláinak szervezője, a Tudományos Tanács titkára, a KJF-ZMTE történelemtanár-továbbképzések előadója. A Szent István Tudományos Akadémia (Budapest) rendes tagja, Társadalomtudományi és Jogi Szakosztályának osztálytitkára. A Magyar Heraldikai és Genealógiai társaság elnöke. A Miniszterelnökség alárendeltségében működő Nemzeti Címer Bizottság (Budapest) állandó (tudományos) tagja. Esztergom–Budapest Főegyházmegye Egyháztörténeti Bizottságának (Budapest–Esztergom) tagja. A Magyar Numizmatikai Társaság (Budapest) és választmányának tagja. A Szent Rókus Plébánia világi elnöke és a Szent Rókus Alapítvány elnöke. Kutatási területe a Habsburg Birodalom (O.M.M.) és a Horthy-kor falerisztikája, társadalomtörténete. Általános falerisztikai kérdések, forrástan. A falerisztika- és a heraldika kapcsolódási pontjai. Magyar vexillológia. Összes tudományos és felsőoktatási közleményének száma 305, közte négy monográfia, összes tudományos közleményének és alkotásainak független idézettségi száma 84.

Sancz Klára Lujza ny. muzeológus, Budapest. A ZMTE dísztagja.

Szekeres László (1931–1997) vajdasági régész, főmuzeológus, a Szerb Régész Egyesület első elnöke. Vajdaság, azon belül Szabadka helytörténeti kutatója, a VMDK egyik alapítója. Szabadkán végezte az általános iskolát és a gimnáziumot, majd a szabadkai Városi Múzeum első igazgatója, Schulmann Imre tette lehetővé, hogy a szlovén fővárosban tanulhasson tovább. Egyetemi oklevelét Srećko Brodar professzor tanítványaként a ljubljanoi Bölcsészettudományi Kar Régészeti Tanszékén szerezte 1958-ban. Visszatérve szülővárosába néhány évig tiszteletdíjasként dolgozott a múzeumban. 1960-ban választották meg a szabadkai Városi Múzeum vezetőjének. A régészeten kívül a néprajz, a természettudomány, a kultúrtörténet, a numizmatika és a művészettörténet is érdekelte, mindezek múltja, jelene és jövője. Egyik alapítója és szervezője a Palicson indult szabadkai Képzőművészeti Találkozóknak. Kapcsolatot teremtett a szegedi Móra Ferenc Múzeummal. Elérte, hogy a Vajdaság területén a washingtoni Smithsonian Intézet több ásatáshoz biztosított pénzügyi forrásokat. 1960-

as évek második felében elfogadott a kultúr-rendezési terv (Kultúrotthon-terv) elleni tiltakozásként lemondott igazgatói posztjáról. Ezután idejét a régészetnek és a helyismereti kutatásnak szentelte. A hetvenes évek gazdag észak-bácskai régészeti feltárásainak egyik vezetője, de dolgozott külföldön is, többek között Németországban és Magyarországon is. Szaktanulmányokat, népszerű tudományos és ismeretterjesztő írásokat adott közre. Gyakran publikált a Bácsország vajdasági honismereti szemlébe, melynek egyben egyik kezdeményezője és szerkesztője volt. Az 1962-ben megjelent *Seoba naroda* kötet társszerzője. Alapítója volt a VMDK-nak, majd az abból kivált VMSZ-nek. Az 1960-as években és 1995-ben rövid időre a szabadkai önkormányzat tisztviselője volt. A ZMTE dísztagja.

Timaru-Kast Sándor orvos (dr. med.) a kelta nyelv és történelem magánkutatója, Ingelheim-am-Rhein. A ZMTE alelnöke és dísztagja, a KJF-ZMTE történelemtanár-továbbképzések előadója. Több könyve és tanulmánya jelent meg a kelta nyelvről, a kelta–magyar nyelvi és műveltségi kapcsolatokról, valamint a kelták európai életéről, szerepéről és mai maradványairól.

Tüdös S. Kinga PhD történész, művészettörténész, Sepsiszentgyörgy. Középiskolai tanulmányait Sepsiszentgyörgyön végezte. Budapesten az ELTE-n szerzett pszichológiai és művészettörténeti diplomát 1976-ban. 1976–80 között a Magyar Nemzeti Galériában dolgozott művészettörténészként, 1980-ban a bukaresti Nicolae Iorga Történettudományi Intézet Nemzetiségtörténeti Osztályának tudományos munkatársa lett. Szakterülete a XV–XVIII. századi Erdély története. Doktori értekezésében az 1635. évi székelyföldi katonai összeírásokat dolgozta fel (könyv alakban *Erdélyi hétköznapiak* címmel. Budapest, 2001). Forráskutatásai során a XV–XVIII. századi Erdély hétköznapijairól szóló okiratokat tárt fel. Tanulmányozta a XV–XVIII. századi erdélyi védőrendszereket, templomerődöket és műemlék templomokat. Első monográfiáját a nagyajtai templomerődről írta (1992). Részt vett a *Székely Oklevéltár* új sorozata kiadásának munkálataiban (az 1994-ben megjelent III. és a 2006-ban megjelent VIII. kötet társszerkesztőjeként). Érdeklődési területe a levéltárakban fennmaradt erdélyi végrendeletek kutatása (ebből *Erdélyi testamentumok* címmel sorozatot is indított, megjelent kötete az *Erdélyi nemesek és főemberek végrendeletei*. Marosvásárhely, 2005, előkészületben az erdélyi fejedelmek végrendeleteit tartalmazó kötet). Társszerkesztője volt a *Scripta manent* c. Demény Lajos 75. születésnapja alkalmából kiadott emlékkönyvnek (Bukarest, 2001), szerkesztője P. Benedek Fidél: *Esztelnek műemlékei* (Kézdivásárhely, 2005) c. könyvének. Tagja a Studii și Materiale de Istorie c. akadémiai folyóirat szerkesztőbizottságának. Tanulmányai, dolgozatai hazai és külföldi szakkiadványokban jelennek meg. A Duna Televízióban sorozatban mutatja be Erdély műemlék templomait. Nyugdíjba menetelég a bukaresti Román Tudományos Akadémia Nicolae Iorga Intézetében dolgozott, melynek tiszteletbeli tagja. Több rendben volt vendégprofesszora a budapesti Károli Gáspár Református Egyetemen és előadó más kutatói fórumokon is.

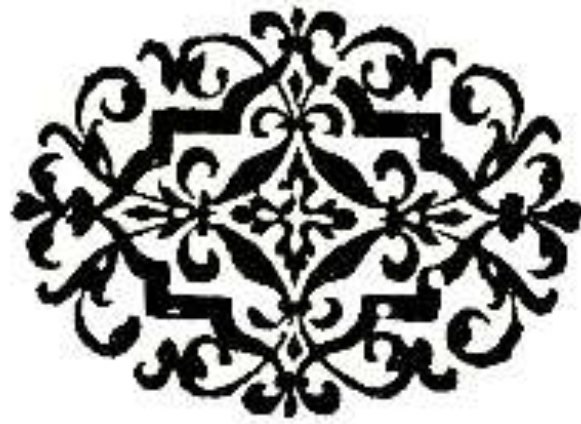
Ujházi Loránd PhD hittudományok és hadtudományok, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Honvédelmi Jogi és Igazgatási Tanszék tudományos főmunkatársa, a Hadtudományi Doktori Iskola témavezetője, a NKE Doktori és Habilitációs Tanács tagja, a Kánonjogi Társaság tagja, Justitia et Pax Tanács tagja, Budapest. Kutatási területe a kánonjog, a jog és a hadtudomány, ezen belül jogelmélet, vallási szélsőségek vallás-fenomenológiája, a keresztények biztonsági helyzete, a Közel-Kelet vallási konfliktusai, nemzetbiztonsági szolgálatok működése, struktúrája, demokratikus ellenőrző rendszere. 2004-ben szentelték pappá Esztergomban. 2004–2006-ig tanulmányokat folytatott a római Santa Croce Egyetemen a Pápai Magyar Intézet növendékeként, ahol doktori fokozatot szerzett hittudományból. Káplán 2006–2009-ig Budapest-Kelenföld Szent Gellért

plébánián, 2009–2014-ig Budapest-Rákoskeresztúron a Szent Kereszt Felmagasztalása plébánián. Plébániai kormányzó ugyanitt 2014. augusztus 1-től. 2007–2009-ben az Esztergom-Budapest Prímási Bíróság bírója, 2009-2010-ben helyettes vezetője, 2010-től bírója. 2008–2010-ben a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola tanársegéde, 2010–2012-ben adjunktusa. A hadtudományi PhD fokozatot a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen szerezte meg 2010–2013-ban. 2015-től a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Jogbölcseleti Tanszék meghívott előadója. 2015–2017-ben a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Katonai Vezetéstudományi és Közismereti Tanszék tudományos főmunkatársa. 2015-től a Hadtudományi Szemle rovatvezetője. 2015-től a Szélsőségek, vallási szélsőségek kutatószakcsoport vezetője. 2015-től, Katolikus Karitás – Caritas Hungarica nemzetközi főtanácsadója. 2015–2017-ig a Katonai Vezetéstudományi és Szakmai Kutatóműhely tudományos titkára. 2014-től a Magyar Tudományos Akadémia Köztestülete IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya Hadtudományi Bizottság köztestületi tagja. 2012-től a Magyar Hadtudományi Társaság Nemzetbiztonsági Szekció tagja. 2012–2014-ben a *Hit és tudás* c. rádióműsor szerkesztője. 2011–2013-ban a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Doktori és Habilitációs Tanács tagja. 2006–2011-ben a Pápai Iustitia et Pax Bizottság magyarországi képviselőjének tagja. 2006–2008-ban a Kánonjogi Társaság titkára. 2006–2011-ben szakértői tevékenység az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium és a Iustitia et Pax – Igazságosságért és Békéért – Pápai Bizottság felkérésére.

Váraljai Csocsán Jenő a theologia doktora (PhD), az MTA demográfia kandidátusa, művészettörténész, nyugalmazott egyetemi tanár, görögkatolikus pap, Piliscsaba. 1973-1974-ben az Oxford University Strategic Study Group elnöke; 1969 és 1994 között demográfiát adott elő az oxfordi egyetemen. 1975. november 30-ától az Árpád Akadémia rendes tagja. 1976. április 26-án gr. Wass Albert meghívta az Erdélyi Világszövetség elnöki tanácsába. A Jeruzsálemi Szent Lázár Lovagend nemesi jogi keresztje: rangidős káplán, jogi lovag 1988. július 29, bailiff 2004. május 18, egyházi nagykereszt 2004. szeptember 5; spirituális nagyperjel 2004. november 22. A Vitézi Rend jubileumi érdemkeresztje 1990. szeptember 9. Megszervezte 1994 és 1997 között a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar szociológia tanszékét (társadalomtudományi intézetét) Piliscsaba–Klotildligeten. A ZMTE alapító örökös dísztagja és díszelnökségének tagja.

Vekov Károly PhD történész, művelődéstörténész, egyetemi docens, Tiszafüred. Középiskoláit Aradon végezte (1966), a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen szerzett oklevelet (1971), a doktori fokozatot 1999-ben szerezte meg a bukaresti Nicolae Iorga Történettudományi Intézetben. Pályája első szakaszában (1971–1990) a Nicolae Iorga Történettudományi Intézet nemzetiségtörténeti osztályán dolgozott tudományos kutatóként. A Limes Kör tagja, részt vett 1985-ben Bukarestben és több alkalommal vidéken rendezett vitáin. 1990–1995-ig Kolozsváron az RMDSZ országos elnökségének ügyvezető titkára, referense, majd a kolozsvári Brassai Sámuel Líceum, a Római Katolikus Líceum tanára, utóbbinak igazgatója (1995–2000), 2000–2004 között Kolozsvár municípiumi tanácsának tagja (ebben a minőségében a főtéri Márton Áron-szobor kezdeményezője), a Kolozs megyei tanács tagja, parlamenti képviselő. Meghívottként Bizánc történetét adta elő a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen, ahol 2000-től egyetemi docens, magiszteri kurzusok előadója. Bizánc és a magyar középkor történetét, magyarságtörténetet, magyar művelődéstörténetet, írásbeliség- és intézménytörténetet, latin és magyar paleográfiát, pecséttant ad elő. 2012-től Magyarországon él.

Z. Tóth Csaba őstörténész, művelődéstörténész, Pécs.

FÜGGELÉK

Kiadványaink jegyzéke

Jahrgang Évfolyam	Nr. Szám	Titel A kiadvány megnevezése	Nr. Sor- szám*
I.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia I. évfolyam 1. szám. Első (Benidorm 1986) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. Zürich, 1991. ISBN 963 02 8926 1 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06300/06366/06366.pdf	1
II.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia II. évfolyam 1. szám. A Második (Zürich 1987) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. Zürich, 1993. ISBN 963 02 8926 2 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06400/06487/06487.pdf	2
III.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia III. évfolyam 1. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (London 1988) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. Budapest-Zürich, 1999 ISBN 963 85684 5 3 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/05900/05930/05930.pdf	25
IV.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia IV. évfolyam 1. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Negyedik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. (Felsőőr/ Oberwart 1989) Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9349 10 0 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/05900/05927/05927.pdf	46
V.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia V. évfolyam 1. szám. Csihák György: A magyar parlamentarizmus ezer éve. Budapest, 1990. ISBN 963 02 8925 3 és ISSN 2297-7511	6
V.	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia V. évfolyam 2. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Ötödik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. (Altenberg 1990) Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9349 09 7 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06800/06833/06833.pdf	49
VI.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia VI. évfolyam 1. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Hatodik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. (Szent Gallen 1991) Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9349 08 9 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/05900/05946/05946.pdf	47
VII.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia VII. évfolyam 1. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Hetedik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. (Szentendre 1992) Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9204 48 X és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06800/06844/06844.pdf	51
VII.	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia VII. évfolyam 2. szám. Magyarok Őstörténete. Zürich-Budapest, 1992. ISBN 963 02 8925 3; második kiadás 1996. ISBN 963 85274 6 3; harmadik bővített kiadás 2007. ISBN 963 9204 37 4 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06300/06375/06375.pdf	3
VII.	3	Acta Historica Hungarica Turiciensia VII. évfolyam 3. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Szeged 1992) Magyar Történelmi Iskolájának Előadásai és Iratai. Zürich, 1993. ISBN 963 8465 00 X és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06400/06488/06488.pdf	4
VIII.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia VIII. évfolyam 1. szám. Magyar Történelmi Tanulmányok 1. Zürich, 1993. ISSN 1217 4629 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06400/06486/06486.pdf	5
VIII.	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia VIII. évfolyam 2. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Tab 1993) Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 04 4413 5 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06300/06381/06381.pdf	9
VIII.	3	Acta Historica Hungarica Turiciensia VIII. évfolyam 3. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Nyolcadik (Kaposvár 1993) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 2 9 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06500/06527/06527.pdf	23
IX.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia IX. évfolyam 1. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Kilencedik (Tapolca 1994) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. Budapest-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 1 2 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06700/06769/06769.pdf	15
IX.	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia IX. évfolyam 2. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Harmadik (Tapolca 1994) Magyar Történelmi Iskolája Előadásai és Iratai. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 85274 12 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06300/06365/06365.pdf	11
IX.	3	Acta Historica Hungarica Turiciensia IX. évfolyam 3. szám. Die Frühgeschichte der Ungarn. Zürich-Budapest, 1994. ISBN 963 85 274 4 7. Zweite erweiterte Ausgabe 2007. ISBN 963 9204 30 7 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06300/06362/06362.pdf	10
IX.	4	Acta Historica Hungarica Turiciensia IX. évfolyam 4. szám. Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet. I. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 04 4112 8 és ISSN 2297-7511	7
IX.	5	Acta Historica Hungarica Turiciensia IX. évfolyam 5. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Székelyudvarhely 1994) Övezeti Történeztalálkozó Előadásai és Iratai. Budapest-Zürich, 1994. ISBN 963 85274 2 0 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06300/06364/06364.pdf	12

Jahr-gang Évfolyam	Nr. Szám	Titel A kiadvány megnevezése	Nr. Sor-szám*
IX.	6	Acta Historica Hungarica Turiciensia IX. évfolyam 6. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Második (Komárom 1994) Övezeti Történésztalálkozó Előadásai és Iratai. Komárom-Komárno-Zürich, 1995. ISBN 963 85274 3 9 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06300/06370/06370.pdf	14
IX.	7	Acta Historica Hungarica Turiciensia IX. évfolyam 7. szám. Képeslapok magyar történelmi motívumokkal. 8 különféle, szimpla és dupla, színes ISSN 2297-7511	8
X.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia X. évfolyam 1. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizedik (Tapolca 1995) Magyar Östörténeti Találkozó és Negyedik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85274 8 X és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06500/06505/06505.pdf	17
X.	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia X. évfolyam 2. szám. Csihák György: Beszélgetés népemmel a hazánkról. Budapest-Zürich, 1995 ISBN 963 85274 5 5 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/11200/11213/11213.pdf	13
X.	3	Acta Historica Hungarica Turiciensia X. évfolyam 3. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Erdélyi Övezeti Történésztalálkozói (1995-1999) Előadásai és Iratai. Csikszereda-Budapest-Zürich, 2000. ISBN 963 85684 9 6 http://mek.oszk.hu/06300/06372/06372.pdf	30
XI.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XI. évfolyam 1. szám. Honfoglalásunk és előzményei. Keresztény egyházak és történelmi szerepük a Kárpát-medencében. (Tapolca 1996) Budapest-Zürich, 1997. ISBN 963 85684 1 0 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06500/06503/06503.pdf	20
XI.	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XI. évfolyam 2. szám. Csámpai Ottó: Nemzet és társadalom. Bevezetés az etnoszociológiába. Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85684 02 és ISSN 2297-7511	19
XI.	3	Acta Historica Hungarica Turiciensia XI. évfolyam 3. szám. Germann Georg: Ungarisches im Bernischen Historischen Museum. A Berni Történelmi Múzeum magyar emlékei. Bern-Budapest, 1996. ISBN 963 85274 9 8 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/05900/05935/05935.pdf	18
XI.	4	Acta Historica Hungarica Turiciensia XI. évfolyam 4. szám. Csihák György: Ex Oriente Lux. Budapest-Zürich, 1996. ISBN 963 85274 7 1 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06300/06363/06363.pdf	16
XII.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XII. évfolyam 1. szám. Magyar út és nehézségei a nemzetállamtól az övezetek Európájába a huszadik század fordulóján. Avarok – onogurok – magyarok. (Tapolca 1997). Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9349 11 9 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06800/06837/06837.pdf	50
XIII.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XIII. évfolyam 1. szám. Nagy Kálmán: A honfoglalás hadtörténete. (A Szabadtér Kiadóval együtt.) Budapest, 1998. ISBN 963 7810 97 8	21
XIII.	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XIII. évfolyam 2. szám. A honfoglalás és az 1848-1849-es magyarországi polgári forradalom és szabadságharc évfordulójára. (Tapolca 1998). (324 oldal) Budapest-Zürich, 2001. ISBN 963 86100 5 0 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06500/06536/06536.pdf	31
XIV.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XIV. évfolyam 1. szám. Az első világháború és magyar történelmi következményei (1914-1921). Szent István és a magyar államalapítás. (Tapolca 1999) Budapest-Zürich, 2004. ISBN 963 9349 02 X és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06800/06802/06802.pdf	42
XIV.	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XIV. évfolyam 2. szám. Csihák György: Válasz népem kérdéseire a hazánkról. Budapest-Zürich, 1999 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/05900/05921/05921.pdf	22
XIV.	3	Acta Historica Hungarica Turiciensia XIV. évfolyam 3. szám. Die Ungarn und die Abtei Sankt Gallen. Magyarok és a Szent Galleni Apátság. ISBN 963 85684 3 7 (Közösen St. Gallen Kanton levéltárával) – Második kiadás: Szent Gallen-Budapest, 1999. ISBN 96386100 8 5 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06100/06107/06107.pdf	24
XIV.	4	Acta Historica Hungarica Turiciensia XIV. évfolyam 4. szám. Csihák György: A magyar nemzet múltja - Szent István király életműve és a magyar államalapítás - A bambergi lovas - Sacra Regni Hungarici Corona és a magyar közjogi rendezés kérdései ma - Magyar - nép - kisebbség. Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 6 1 és ISSN 2297-7511 http://mek.oszk.hu/06300/06373/06373.pdf	26
XIV.	5	Acta Historica Hungarica Turiciensia XIV. évfolyam 5. szám. Fünfzehn Jahre UHVZ - A ZMTE tizenöt éves 1985 - 1999. Zürich-Budapest, 1999. ISBN 963 85684 7 X és ISSN 2297-7511	27
XIV.	6	Acta Historica Hungarica Turiciensia XIV. évfolyam 6. szám. Nagy Gyula: Az ellopott magyar östörténet II. Budapest-Zürich, 1999. ISBN 963 85684 4 5 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06700/06783/06783.pdf	28
XV.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XV. évfolyam 1. szám. A magyar műveltség gyökerei. Az 1930-as évek magyar műveltsége. (Felsőőr/Oberwart 2000) Budapest-Zürich, 2004. ISBN 963 86100 3 4 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06700/06799/06799.pdf	41
XV.	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XV. évfolyam 2. szám. Délközép Kárpát-medence műveltsége, különös tekintettel a sárközi települések és népi műveltségük fejlődésére. (Sárköz-Decs 2000) Decs-Zürich, 2004. ISBN 963 9349 03 8 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/05900/05926/05926.pdf	39
XV.	3	Acta Historica Hungarica Turiciensia XV. évfolyam 3. szám. Közös jelen, múlt és jövő Észak Kárpát-medencében, különös tekintettel a gömöri tájegységre. (Rozsnyó 2000) Rozsnyó-Budapest-Zürich, 2002. ISBN 9638610026 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06700/06792/06792.pdf	38

Jahrgang Évfolyam	Nr. Szám	Titel A kiadvány megnevezése	Nr. Sor- szám*
XV.	4	Acta Historica Hungarica Turiciensia XV. évfolyam 4. szám. Csihák György: Dunhuang barlangképei és a Sászi agyagkatonák néma üzenete a magyar műveltség gyökereiről. Budapest-Zürich, 2000. ISBN 9638568488 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06300/06368/06368.pdf	29
XVI.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XVI. évfolyam 1. szám. Magyar haditechnika és magyar hadjáratok a kora középkorban. A második világháború és történelmi következményei Magyarország szempontjából (1939-1949). (Szentendre 2001) Budapest-Zürich, 2002. ISBN 963 86100 6 9 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06700/06790/06790.pdf	35
XVI.	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XVI. évfolyam 2. szám. Barabási László: Nemes Székely Nemzet – Csillagösvényen. Csiksomlyó-Budapest, 2001. ISBN 963 86100 4 2	32
XVII.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XVII. évfolyam 1. szám. Csihák György: Magyar nempolitikai írások. Budapest-Zürich, 2002. ISBN 963 86 100 0 X és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/05900/05917/05917.pdf	33
XVII.	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XVII. évfolyam 2. szám. Kiadványaink tartalomjegyzéke – Vereinspublikationen mit Inhaltsübersicht. Zürich-Budapest, 2002. ISBN 9638610077	34
XVII.	3	Acta Historica Hungarica Turiciensia XVII. évfolyam 3. szám. Achtzehn Jahre UHVZ – A ZMTE tizenhét éve 1985-2002. Zürich-Budapest, 2002. ISBN 9638610093	36
XVIII.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XVIII. évfolyam 1. szám. Magyar Történelem. Tízezer év – ezer oldalról. Oktatási segédkönyv a magyar történelem tanításához. (636 oldal) Budapest-Zürich, 2003. ISBN 963 86100 1 8 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/05900/05939/05939.pdf	37
XVIII.	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XVIII. évfolyam 2. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizenhetedik Magyar Őstörténeti Találkozó és Tizenegyedik Magyar Történelmi Iskola Előadásai és Iratai. (Budapest 2003) Budapest-Zürich, 2004. ISBN 963 9349 06 2 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/05900/05943/05943.pdf	43
XIX.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XIX. évfolyam 1. szám. A magyar huszárság története. A lovasműveltség sajátosságai. Az első magyar huszártörténeti konferencia keretében. (Nyíregyháza, 2004) Budapest-Zürich, 2004. ISBN 963 9349 07 0 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06800/06824/06824.pdf	45
XIX.	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XIX. évfolyam 2. szám. Zwanzig Jahre UHVZ – A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 20 éve 1985-2004. Zürich-Budapest, 2004. ISBN 963 9349 05 http://mek.oszk.hu/06000/06008/06008.pdf	44
XIX.	3	Acta Historica Hungarica Turiciensia XIX. évfolyam 3. szám. Csihák György: Forog a történelem keze... Budapest-Zürich, 2004. ISBN 963 9349 04 6 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/05900/05916/05916.pdf	40
XX.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XX. évfolyam 1. szám. Csámpai Ottó: Nemzet és társadalom. Bevezetés az etnoszociológiába. Második, bővített kiadás. Közösen a Heraldika Kiadóval. Budapest-Zürich, 2005. ISBN 963 9204 38 2	48
XXI.	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXI. évfolyam 1. szám. Kiadványaink tartalma. Budapest – Zürich, 2006. ISBN 9639204 37 4 és ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06000/06007/06007.pdf	52
XXII	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXII. évfolyam 1. szám. Őstörténetünk és a genetika. 1456 – Nándorfehérvár – 1606 Zsitvatorok – 1956 Budapest. (Mártély 2006) (372 oldal). Budapest-Zürich 2007. http://mek.oszk.hu/09100/09137/09137.pdf	53
XXIII	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIII. évfolyam 1. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Huszadik Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. (Hódmezővásárhely 2007) (159 oldal). Budapest-Zürich, 2008. ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06800/06849/06849.pdf	54
XXIII	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIII. évfolyam 2. szám. Pannon Kultúrákötösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2008/A. (137 oldal) Budapest 2008. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00001/pdf/ és http://epa.oszk.hu/01400/01445/00001/pdf/00001.pdf	55
XXIII	3	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIII. évfolyam 3. szám. Árpád-házi Szent Erzsébet tisztelése. Tudományos emlékülés. (Esztergom 2007) (67 oldal). Budapest-Zürich, 2008. ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/06800/06850/06850.pdf	56
XXIII	4	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIII. évfolyam 4. szám. Pannon Kultúrákötösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2008/B. (176 oldal) Budapest 2008. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00010/pdf/ és http://epa.oszk.hu/01400/01445/00010/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2008_4.pdf	57
XXIV	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIV. évfolyam 1. szám. Hunyadi Mátyás és a magyar újjászülés. Tudományos emlékülés. (Esztergom 2008) (115 oldal). Budapest-Zürich 2009. ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/09100/09125/09125.pdf	58
XXIV	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIV. évfolyam 2. szám. Pannon Kultúrákötösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2009/A. (145 oldal) Budapest 2009. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00002/pdf/ és http://epa.oszk.hu/01400/01445/00002/pdf/acta_hist_01445_2009_2.pdf	59

Jahrgang Évfolyam	Nr. Szám	Titel A kiadvány megnevezése	Nr. Sor- szám*
XXV	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXV. Évfolyam 1. szám. 25 év, 1985-2009. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Őszinte Története (239 oldal). Budapest-Zürich 2010. ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/09100/09126/09126.pdf	60
XXV	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXV. évfolyam 2. szám. Csihák György: „Cum Deo pro Patria et Libertate.“ „Horthy fasizmus“ – „Antall demokrácia.“ Történelmi előzmény és párhuzam. (142 oldal). Budapest-Zürich 2010. ISSN 2297-7538 http://mek.oszk.hu/09100/09110/09110.pdf	61
XXV	3	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXV. évfolyam 3. szám. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2010/A. (130 oldal). Budapest 2010. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00003/pdf/ és http://epa.oszk.hu/01400/01445/00003/pdf/EPA01445_2010A.pdf	62
XXVI	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXVI. évfolyam 1. szám. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2011/A. Az 1920. június 4-től 1944. december 21-ig tartó időszak magyarországi eseményeinek elemzése, különös tekintettel az október körüli eseményekre. (231 oldal). Budapest-Zürich 2011. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00006/pdf/ és http://mek.oszk.hu/09400/09484/09484.pdf	63
XXVI	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXVI. évfolyam 2. szám. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2012/A. Zentai KJF-ZMTE Történelemtanár-Továbbképzés Vizsgaelőadásai. (230 oldal). Budapest-Zürich 2011. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00004/pdf/ és http://epa.oszk.hu/01400/01445/00004/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2011.pdf	64
XXVII	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXVII. évfolyam 1. szám. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2012/B. (229 oldal) Budapest-Zürich 2012. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00005/pdf/ és http://epa.oszk.hu/01400/01445/00005/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2012.pdf	65
XXVIII	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXVIII. évfolyam 1. szám. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2013/A. A Zürichi Magyar történelmi Egyesület „Az altöttingi országgyűlés történelmi vizsgálata” című zártkörű tudományos tanácskozásán elhangzott előadások írott változata. (176 oldal) Budapest-Zürich 2013. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00007/pdf/ és http://epa.oszk.hu/01400/01445/00007/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2012_2.pdf	66
XXVIII	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXVIII. évfolyam 2. szám. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2013/B. Budapest-Zürich 2013. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00008/pdf/ és http://epa.oszk.hu/01400/01445/00008/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2013_1.pdf	67
XXIX	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIX. évfolyam 1. szám. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2014/A. Budapest-Zürich 2014. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00009/pdf/ és http://epa.oszk.hu/01400/01445/00009/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2014_1.pdf	68
XXIX	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXIX. évfolyam 2. szám. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2014/A. „Tízezer hontalan magyar Szent István-napi zarándoklata 1947. augusztus 20-án” címmel a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület és a Pilisszántáért Egyesület közös rendezésében 2014. augusztus 20-án Pilisszántón a Boldogasszony Sziklakápolnában és a Pádai Szent Antal Templomban tartott ünnepi megemlékezés és tudományos ülészek beszédei és előadásai. Budapest-Zürich, 2014. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00011/pdf/ és http://epa.oszk.hu/01400/01445/00011/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2014_2.pdf	69
XXX	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXX. évfolyam 1. szám. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2015/A. A Hazáért! A Nemzeti Köszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara, valamint a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület centenáriumi rendezvénye Budapest, 2014. november 28. előadásai. Budapest-Zürich, 2015. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00012/pdf/ és http://epa.oszk.hu/01400/01445/00012/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2015_1.pdf	70
XXX	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXX. évfolyam 2. szám. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2015/B. Budapest-Zürich 2015. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00013/pdf/ és http://epa.oszk.hu/01400/01445/00013/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2015_2.pdf	71
XXX	3	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXX. évfolyam 4. szám. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2015/C. A Hazáért! A Nemzeti Köszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara, valamint a Zürichi Magyar Történelmi egyesület második emlékkonferenciája az első világháborúról. Budapest, 2015. április 24. Ludovica tér 2. NKE Kápolna. Budapest-Zürich 2015. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00014/pdf/ és http://epa.oszk.hu/01400/01445/00014/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2015_3.pdf	72

Jahrgang Évfolyam	Nr. Szám	Titel A kiadvány megnevezése	Nr. Sor- szám*
XXX	4	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXX. évfolyam 4. szám. Géza A. Kósa: Calvinist Hungarians in Australia. The first 60 years of Hungarian speaking congregations 1950-2010. Academia Press Co. and the Hungarian Historical Society of Zurich. Melbourne, 2015. 214 pages. National Library of Australia Cataloguing-in-Publication ISBN 9780957770744 (paperback)	73
XXXI	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXXI. évfolyam 1. szám. Pannon Kultúrákötés Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2016/A. Budapest-Zürich 2016. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00015/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2016_1.pdf	74
XXXI	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXXI. évfolyam 2. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 30 éve. 30 Jahre Ungarisch Historischer Verein Zürich. 1985–2015. Budapest-Zürich 2016. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00016/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2016_2.pdf	75
XXXI	3	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXXI. évfolyam 3. szám. Z. Tóth Csaba: Magyar őstörténeti tanulmányok 2014- 2016. Budapest-Zürich 2016. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00017/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2016_3.pdf	76
XXXI	4	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXXI. évfolyam 3. szám. A Kodolányi János Főiskola és a Zürichi Magyar történelmi egyesület „A magyar történelem tanításának tartalmi és módszertani megújítása” című 120 órás komáromi történelemtanár tovább és felnőttképzése vizsgaelőadásai. Budapest-Zürich 2016. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00018/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2016_4.pdf	77
XXXI	5	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXXI. évfolyam 5. szám. Alapvetés. Tanulmányok a magyar eredetről és következményeiről. Oktatási segédkönyv II. Budapest-Zürich 2017. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00019/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2016_5.pdf	78
XX XI	6- 18	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXXI. évfolyam 6-21. szám. ZMTE Emlékkönyv (UHVZ Erinnerungsbuch) I-XIII. 1985–1998. Budapest-Zürich 2016. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00020/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_01_1985_1986.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00021/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_02_1986_1987.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00022/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_03_1987_1988.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00023/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_04_1988_1989.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00024/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_05_1989_1990.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00025/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_06_1990_1991.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00026/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_07_1991_1992.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00027/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_08_1992-1993.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00028/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_09_1993_1994.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00029/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_10_1994_1995.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00030/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_11_1995_1996.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00031/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_12_1996_1997.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00032/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_13_1997_1998.pdf	79- 91
XXXII	1- 10	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXXII. évfolyam 1-17. szám. ZMTE Emlékkönyv (UHVZ Erinnerungsbuch) XIV-XXX. 1998–2007. Budapest-Zürich 2017. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00033/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_14_1998_1999.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00034/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_15_1999_2000.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00035/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_16_2000_2001.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00036/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_17_2001_2002.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00037/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_18_2002_2003.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00038/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_19_2003_2004.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00039/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_20_2004_2005.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00040/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_21_2005_2006.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00041/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_22_2006_2007.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00042/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_23_2007_2008.pdf	92- 101
XXXIII	1-8	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXXIII. évfolyam 1-9. szám. ZMTE Emlékkönyv (UHVZ Erinnerungsbuch) XIV-XXX. 2008–2016. Budapest-Zürich 2017. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00043/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_24_2008_2009.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00044/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_25_2009_2010.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00045/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_26_2010_2011.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00046/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_27_2011_2012.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00047/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_28_2012_2013.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00048/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_29_2013_2014.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00049/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_30_2014_2015.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00050/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_31_2015_2016.pdf http://epa.oszk.hu/01400/01445/00051/pdf/EPA01445_acta_hung_ZMTE_emlekkönyv_32_2016_2017.pdf	102- 110

Jahrgang Évfolyam	Nr. Szám	Titel A kiadvány megnevezése	Nr. Sorszám*
XXXIII	10	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXXIII. évfolyam 10. szám. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2018/A. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00052/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2018_10.pdf és http://epa.oszk.hu/01400/01445/00052/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2018_10.pdf	111
XXXIII	11	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXXIII. évfolyam 11. szám. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2017/B. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00053/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2018_11.pdf és http://epa.oszk.hu/01400/01445/00053/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2018_11.pdf	112
XXXIII	12	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXXIII. évfolyam 12. szám. Hirdető műsorfüzet „A Hazáért!” című, az első világháborúról szóló harmadik emlékkonferenciához, melyet a Nemzeti Köszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara, valamint a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület közösen rendez az NKE Kápolnában (Budapest, Ludovica tér 2.) 2018. december 1-én. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00054/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2018_12.pdf és http://epa.oszk.hu/01400/01445/00054/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2018_12.pdf	113
XXXIV	1	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXXIII. évfolyam 1. szám. Pannon Kultúraközösség Kutató és Képzőközpont Folyóirata 2019/A. ISSN 2297-7538 http://epa.oszk.hu/01400/01445/00055/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2019_01.pdf és http://epa.oszk.hu/01400/01445/00055/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2019_01.pdf	114
XXXIV	2	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXXIII. évfolyam 2. szám. A Hazáért! A Nemzeti Köszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara, valamint a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület harmadik emlékkonferenciája az első világháborúról. Budapest, NKE Kápolna. 2018. december 1. ISSN 2297-7538 (Jelen kötet)	115
XXXIV	3	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXXIII. évfolyam 2. szám. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület A korai magyar történelem és a ZMTE barátai című 31. Magyar Őstörténeti Találkozója, Budakalász, 2019. április 27-28, ISSN 2297-7538 (Megjelenés alatt.)	116
XXXIV	4	Acta Historica Hungarica Turiciensia XXXIII. évfolyam 4. szám. EMLÉKKÖTET. Jóemlékezetű Tibai Takács József (1949-1999) a Zürichi Magyar Történelmi Egyesületben. ISSN 2297-7538 (Megjelenés alatt.)	117

* Sorszám a megjelenés időpontja szerint/Nummerung nach Erscheinung

53. számtól csak digitálisan (Ab Nr. 53 nur in digitalisierter Form): [Elektronikus könyvtár](#)

Zürichi Magyar Történelmi Egyesület **Ungarisch Historischer Verein**
Zürich CH-8004 Zürich, Birmensdorferstrasse 41.
zmte@freemail.hu www.zmte.org

Az Acta Historica Hungarica Turiciensia minden száma megtalálható a ZMTE honlapján kívül az OSZK [Magyar Elektronikus Könyvtárában](#) (MEK) és az [Elektronikus Periodika Archívumban](#) (EPA),

továbbá az [Európai Digitális Könyvtárban](#) (European Library).

Hivatkozható az MTA Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) egyéni adatbázisában. Felvették a Svájci Nemzeti Könyvtár Katalógusába ([Helveticat](#)) az [időszakos](#) és [online kiadványok](#) közé.

Die Periodikas der Acta Historica Hungarica Turiciensia gefunden werden kann in [Ungarische Elektronische Bibliothek](#) und [Elektronische Periodika Archiv](#) (EPA), weiterhin in [Europäische Digital Bibliothek](#) (European Library).

Die Periodikas der Acta Historica Hungarica Turiciensia werden von der Ungarischen Akademie der Wissenschaften (MTA) als Erscheinungsort für die Publikationsdatenbank der Ungarischen Historischen Werke (MTMT) anerkannt. Aufgezeichnet in [Helveticat](#) ([Schweizerische Nationalbibliothek](#)) als [periodisch](#) und [online Publikationen](#).

